

مندی اقر الثقاف

پوخته ی نایب نئی نسیلام

www.igra.dhlamontada.com

وهرگیران و به کوردی کردی:
مه لا مه حمودی که لا له یف
(ما مۆستا نوری فارسی پێیدا چوو ته وه)

یۆدابه‌زاندنی چۆرمها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود کتایه‌ای مەختلف مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com



www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

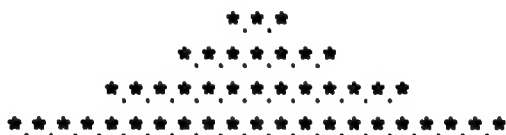
پوخته‌ی نایینی ئیسلام

وه‌گیران و به‌کوردی کردنی:
مه‌لا مه‌حمودی گه‌ل‌له‌یی

(مامۆستا نوری فارس پینیدا چوووه‌ته‌وه)

چاپی دووهم

بسم الله الرحمن الرحيم



📖 ناوی کتیب: پوختهی ئایینی ئیسلام

📖 وەرگیرانی: مه‌لا مه‌حمودی که‌لله‌یی

📖 پێداچونهوه: نوری فارس همه‌خان

📖 چاپ: دووهم

📖 سالی چاپ: ۲۰۰۹

📖 قایپ: که‌ژال حسین

📖 تیراژ: ۲۰۰۰ دانه

📖 ژمارهی سپاردن: (۱۳۵۵)ی سالی ۲۰۰۹.

📖 له‌سەر ئهرکی کتیبخانه‌ی ئارام له‌ چاپ دراوه‌و مافی چاپکردنه‌وه‌ی

پاریزراوه‌ بو کتیبخانه‌ی ناوبراو.



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

له پاش ھمدو سوپاسی خودای گهورمو مەزن عەرزەم ئەومیه:
زۆردەمیک بوو بە تەمابووم و ئارموزو مەندبووم، کە کتیبی (روح الدین
الاسلامی): دانراوی مامۆستا عەفیف طەببەرە لە زمانی عەرمیەو
ومر بگێرە سەر زمانی کوردی.. چەند جارێکیش لە مامۆستا و برادران
ناوبانگی باشی ئەم کتیبەم بیستبوو، ماومیهک بە ئەمانەت نوسخەیهکی
چاپی سیھەمەم گەوتە، لا، بێرێکم ئی خویندەو، سالی (۱۹۷۰)ی زاینی
دانەیهکم گری و ابزانم چاپی ھەوتەمینى بوو، بەتەواوی ھەموویم
خویندەو، بەمە زیاتر لە کتیبەکە شارمزا بووم و چوو دڵمەو.. لەوساو
ھەر بەینەنا بەینیک بە گوێرە پێویست باسێک لاپەرێک یان زیاتر ئی
دووبارە کردۆتەو، ھەموو کاتیکیش بەیەکی لە کتیبە خۆشەویستەکانی
کتیبخانەم حسیب کردو، بەلامەو کتیبیکی زانست نامیزو دوق راستەو
ئوسلوبی ریک و رەوانە، کەرستەیهکی نامۆژگاری کردنی ریک و پیکەو
نووسینیکی رەوانی بەھیزو پیزە، رۆحیکی دینی خاوین و باسو خواسیکی
بە سوودی لەخۆ گرتوو. پێویستە ھەموو مائیکی موسولمان نوسخەیهکی
لەم کتیبە ناوازە تێدابی و ھەموو موسولمانیک بیخوینیتەو و لیی
بەھرەومری. دیارە ئەمە تەنھا رای من نییە بەلکوو زۆربەى خویندەوارانی
موسولمان ئەم ھەلوێستەیان ھەموو بە لایانەو کتیبیکی بەنرخەو سوود
بەخشە، بەلگەشم لەسەر ئەمە ئەومیه، ئەم کتیبە لەماوێ کەمتر لە (۲۵)
سالدا ھەژدە جار ھەر جارەى بە ھەزاران نوسخە چاپ کراو و ھەر
جاریکیش بە ماومیهکی کورت لە کتیبخانەکاندا نەماو، ئەمە ئەو
دەگەینەى کە کتیبەکە جیگای خۆی لە دلی خویندەواراندا کردۆتەو،
ئەگینا ئەم ھەموو جارەو بەم ھەمکە نووسخە چاپ نەدەکراو ئاوا بلأو
نەدەبوو.

بۆيە منىش ھەر گەبىرم كىردەۋەۋە ۋىستىم كىتەبىكى ئايىنى لە زمانى
 ەەرەبىيەۋە ۋەرگىپرەمە سەر زمانى كوردى، يەكسەر دىلەم بۇ ۋەرگىپرەنى كىتەبى
 (روح الدين الإسلامى) چوۋ، ئەمەم پەسەند كىرد، لەپاش راۋىژو پرسو را
 چەند مامۇستاۋ برادەرىكىش ھەر ئەمىيان بۇ دەست نىشان كىردەم پىرۋىزى
 كارىكى ۋەھايان بۇ درگانەم بەرامبەر بەم نىازەم خۇشچالى خۇيان
 دەرپرې.. ئىتر منىش بە پىشتىگىرى ۋە يارىدەى خودا قۇلەم ئى ھەلەكردە دەستىم
 كىرد بە ۋەرگىپرەنى، ھىوام ۋايە جىگەى رەزامەندىى خۇيەنەرەن بى، جىى
 خۇى لە دىلى مۇسۇلماناندا بىكاتەۋە. خۇاى گەۋرەۋە مەزنىش ۋەگۋو
 ئەسلەكەى بەرەكەتى تى بىخاۋ بىرەۋى پى بىداۋ ئەمىش ۋەك ئەۋ سۋود
 بەخش بى....

ناشمەۋى سەرى خۇيەنەر بەيىشىنەم باسى ۋەرگىپرەن ۋە پىرۋىزەى
 ۋەرگىپرەنەكە بىكەم، ئەمە كارەكەى بەندەيە ۋە لەبەر دەستى ئىۋەى
 خۇيەنەرى ئازىزدا، ئومىدەۋارم جىگەى رەزامەندىى ئىۋە بى، ئەگەر
 ھەلەپەكىش لە ئارادا بى چاۋپۇشى ئى بىكەن، چۈنكە لە كۆشى گەۋرەى
 ۋەھادا، نەك مى بى ئايەۋ مایە بىگرە كەلە پىاۋانىش نۇۋچە دەدەن!! تەنیا
 ئەۋەندە دەلەيم: تا بۇم كىرابى لە ۋەرگىپرەنى ۋەشە بە ۋەشە خۇم پاراستۋەۋە
 ھەمىشە ھەۋلەم داۋە مەبەستەكە بىكەم بە كوردى باسەكە تى بىگەم بە
 كوردى داى رىژمەۋە.

محمد احمد محمد

به‌شی یه‌که‌م:

مانای ئیسلام (معنی الإسلام)

مانای ئیسلام له زماندا - مانای ئیسلام له شه‌رعدا - (ئه‌و ئایینه‌ی که بانگه‌وازیان بۆ تاک‌و ته‌نهایی خوا هه‌لداوه) دوو به‌ره‌کی له ئاییندا به‌هۆی زیاده‌ره‌وی و دوژمنایه‌تی و سه‌رپنجی کردنه‌وه.

ئیسلام ناوه بۆ ئه‌و ئایینه‌ی که چه‌زهرتی محمد (دروودی خودی لیسر به‌ن) هه‌تاویه‌تی و په‌خش و بلاوی کردۆته‌وه، جا و منه‌بێ ناوانی ئایینه‌که به ئیسلام له پیغه‌مبه‌ره‌وه بووبی، به‌لکوو ناوانی ئایینی ئیمه به ئیسلام له‌لایه‌ن خواوه بووه.. خوا خۆی ئه‌م ناوه خۆشه‌ی بۆ ئه‌م ئایینه پیرۆزه‌ داناوه و فه‌رموویه‌تی:

{وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا... سورة المائدة / ۳}

واته: من ئیسلامم بۆ ئیوه به‌دیین ره‌وا بینیه‌وه تا کۆتایی دونیاش ئه‌م دینه به‌رده‌وامه.

مانای ئیسلام له زمانی عه‌ره‌بیدا:

زۆر له زمانه‌وانانی عه‌رمبو و رافه‌که‌رانی قورئان و رۆژه‌ه‌لات ناسانی ئه‌وروپایی هه‌ولیان داوه که وشه‌ی ئیسلام بیه‌نه‌وه سه‌ر ریشه‌و ره‌چه‌له‌کی که له زماندا مه‌عنای چیه؟ له‌سه‌ر ئه‌مه لیکۆلینه‌وه و تو وێژیکی زۆر وردو درێژیان هه‌یه، زۆر راوو بۆ‌چونیان خستۆته‌پرو، به‌لام ئه‌وه‌ی که ئیمه لێ‌رمدا هه‌لی ده‌بژێرین بریتییه له‌و رایه‌ی که زۆربه‌ی زانا موسوڵمانه‌کان به‌لایانه‌وه په‌سه‌نده، ئه‌ویش مانای گوێ‌پادێری و ناشتی و خاوینی له خه‌وش ده‌گرێته‌وه. چونکه ئیمه کاتێک له وشه‌ی (سلم) ورد ده‌بینه‌وه ده‌بینین به‌م مانایانه هاتووه:

ا/ پالفته‌یی و خاوینی له خه‌وشی ئاشکراو نه‌یینی.

ب/ ناشتی و ئه‌من و ئاسایش.

ج/ گوێ رادێری و گه‌ردن که‌چی.

مانای نیسلام له شه‌ردا (المعنى الشرعي):

نیسلام له شه‌ردا بریتیه له خدا به‌یه‌ک ناسین و گهردن که‌چی و گوئ رادی‌ری بؤ فرمانه‌کانی و پالفته‌کردنی دمروون له‌هه‌موو خه‌وشیک و ناماده‌کردنی بؤ خو‌شه‌ویستی نه‌و په‌رومردگارو بر‌واکردن به‌و بنه‌ما ناینیانه‌ی که‌هه‌زرتی محمد (درووی خودی لسم‌بن) له‌ خواوه‌ هی‌ناونی و به‌ نوممه‌تی خو‌ی راگه‌یانددون، له‌م روه‌وه‌ ده‌بینین قورنانی پیرۆز جاریک وشه‌ی نیسلامی به‌کاره‌یناوه‌ له‌ به‌رامبه‌ر هاوبه‌ش په‌یداکردن بؤ خدا دم‌فهرموی:

{قُلْ أَغْنِيَ اللَّهُ عَنَّا وَلِيًّا فَأَطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} (سورة الأنعام / ١٤)

واته: نه‌ی موحه‌ممه‌د به‌و هاوبه‌ش په‌یداکه‌رانه بلئ: نه‌وه به‌ج عه‌قلیکه‌وه داوا له‌من ده‌که‌ن که‌ له‌ جیاتی نه‌و خدا گه‌وره مه‌زنه که‌ نه‌م هه‌موو ناسمان و زه‌ویپانه‌ی له‌ نه‌بوون دروست کردوه من بچم خودای تر بؤ خو‌م دابنیم؟، نه‌خوازه‌للا نه‌و خدا هی‌چ و پووچانه‌یش که‌ نیوه کردوتانن به‌ خدا، من چو‌ن هه‌له‌ی وا ده‌که‌م، خوی من رزق و رو‌زی هه‌موو ژیانداریک دده‌او بؤ خو‌شی هی‌چ پی‌ویستی به‌ خواردن و خواردنه‌وه نییه، نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری من! به‌ نه‌مری من پی‌یان بلئ: من خدا فهرمانی پی‌ کردووم که‌ په‌که‌م که‌س به‌ که‌ دینی نیسلام قه‌بوول بکه‌م و بیم به‌ سه‌رمه‌شق و پی‌شه‌واپه‌کی جوان بؤ که‌لی خو‌م له‌م ری‌گه‌ پیرۆزه‌دا، وه من چو‌ن فهرمانی نه‌م خوداپه‌ی خو‌م به‌ قسه‌ی نی‌وه ده‌شکینم که‌ فهرمویمه‌تی پی‌م: {وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ}: نه‌ی موحه‌ممه‌د له‌ هی‌چ روویه‌که‌وه مه‌به به‌ بته‌رست و هاوبه‌ش په‌یداکه‌را.

جاریکی تر قورنات وشه‌ی نیسلامی له‌ به‌رامبه‌ر کوهره‌وه به‌کاره‌یناوه‌ و فهرموویه‌تی:

{وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ} سورة آل عمران (٨٠).

واتە: ئايا عىساي پېغەمبەرى من، يان پېغەمبەرىكى تر داواتان لى دەكا كە
فرىشتەو پېغەمبەرمەكانى بىكەن بە خىواي خۇتان؟! چۆن شتى وا دەبى، چۆن
فەرمانتان پى دەكا بە كافىر بوون پاش ئەوھى كە ئىوھ موسولمان بوون؟. لە
شۈبھىكى تردا قورئان وشەى ئىسلامى بەماناي ئىخلاص و دل سۆزى بۇ خوا
بەكارھىناوھ و فەرمووئەتى:

{وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ
اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا} سورة النساء (۱۲۵).

واتە: دەبى كى بى كە ئاپىنىكى پاك و خاۋىن و چاك و باشى واى ھەبى كە لە
ئاپىنى جوانى ئەو كەسە جوانتر بى، كە خۆى دابىتە دەست خوداى خۆى و، بە
ساغى و بە دل سۆزى گەردن كەچى دىنى خودا بى و لەھەمان كاتا خىر خوا بى و
چاكەش لەگەل مەردوم بكا؟

ئەوھتا لىرەدا خىواي مەزن مەدھ و سەناى كەسىك دەكا كە دل سۆزانە گەردن
كەچى خوا بى و جگە لە پەروەردگار خواپەكى تر بە راست نەزانى.

ھەروھەا وشەى ئىسلام لە قورئاندا بە ماناي گەردن كەچى و گوئ رادىرى
ھاتووھ دەفەرموئ:

{وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصِرُونَ} سورة
الزمر (۵۴).

واتە: بگەرپنەوھ بۆلاى خواو گەردن كەچى فەرمانى بى و گوئ رادىرى
نامۆزگارپەكانى بى.

جارى واش ھەيە قورئان وشەى (اسلم)ھى بۇ كافىر موسولمان بەكارھىناوھ
لەم روھوھ كە ھەموويان گەردن كەچى خودان و فەرمان بەردارى وىستى ئەون،
پىيان خۆش بى يان پىيان ناخۆش بى واتە خۆشپىيان بى و ترشپىيان بى، ياساى
بونەومريان بەسەردا تەنقىز دەگرئ وەك ئەمە كە دەفەرموئ:

{أَفَعَيِّرَ دِينَ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ} سورة آل عمران (۸۳).

ئەوھتا لەم ئايەتەدا وشەى (اسلم) مانای گەردن كەچى و فەرمان بەردارى
 ويستى پەرورەدگارە، وەلى لەئەنجام دا بەكارهينانى ئەم وشەىە لەم زاراودا
 تەرخان كراوہ بۆ ئەو خاوەن ھەستانەى كە بە دۆ و بە گيان، بە ئۆ وردبوانەوہ
 گەردن كەچى فەرمانى خودان. چونكە موسولمان زياد لە تاعەتە سروشتىيەكەى
 كە ياساى بوونەومرە بە نيازو رمزامەنديش بە ئىرادەو ويستى خۆشى تاعەتى
 خوا دەكاو ملكەچى فەرمانىتى لەم رووہ وشەى (مسلم) بەكاردەھينرى بۆ ھەر
 كەسك كە بە دۆ و لە ناخوہ فەرمان بەردارى فەرمانى خوا بى و بە حوسن و
 رمزاي خۆى گەردن كەچى فەرمانى خواو گوڤراڊىرى پيغەمبەرئك لە
 پيغەمبەرەگان بى، شوڤن ئاينىكى ئاسمانى كەوتى، رىبازى پيغەمبەرئكى گرتى.
 پيغەمبەرەگانيش بۆ خۆيان نازناوى موسولمانيان بۆخۆيان ھەلبزاردوہ ئەوھتا
 ھەزرەتى نوح پيغەمبەر (دروود سەلامى خوندى لىسر بى) وەكوو قورئان بۆمان دەگيرىتەوہ
 خۆى لە ريزى موسولمانان حسيب كردوہ و فەرموويەتى:

{وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ} سورة يونس (٧٢).

ھەزرەتى ئىبراھىميش خوا لە قورئاندا باسى دەكاو وشەى ئىسلامى بە بالا
 دەبرى، وەكوو ئەو زاتە مەزنە بۆ خۆى فەرموويەتى:
 {وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ
 أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} سورة البقرة (١٣٠ - ١٣١).

واتە: ئيمە (ئىبراھىم) مان لە دونيادا ھەلبزاردوہ بە چاكترين مرقى
 سەردەمى خۆيمان حسيب كردوہ، لە روژى ناخريشدا لە ريزى صالحان و پياو
 چاكاندا دادەنرى، چونكە زۆر گەردن كەچى فەرمانى خواى خۆى بوو. بە
 جوړئك كە خواى خۆى پيى فەرموو ئىسلام بكە بە ئايىنى خۆتو گەردن كەچى
 فەرمانە بە بەبى سى و دوو فەرمووى: ئەوا گەردن كەچى فەرمانى بەدى ھينەرى
 بونەومر بووم دىنى ئىسلامم قبول كرد.

ھەزرەتى يوسفيش تاقە ناواتى ھەرە گەورەى ئەوہ بوو كە بە موسولمانى
 بمرى ئەوھتا دوو دەستى نزاو پارانەوہ بۆلاى خوا بەرز دەكاتەوہ دەلى:

{أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ} سورة يوسف (١٠١).

واته: په‌رومردگارا! هه‌ر تۆ خواو خاوه‌ن و گه‌وره‌ی منی له‌ دونیاو قیامه‌تدا، نزاو تکام نه‌وه‌یه به‌ موسولمانی بممرینه، بمخه‌ره‌ ریزی پیاو چاکانه‌وه. چه‌زهرتی موساش روو ده‌کاته هۆزه‌که‌ی و پێیان ده‌لی:

{يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَرَكُّوْا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ - سورة يونس / ٨٤}:

واته: نه‌ی نه‌وه‌ی ئیسرائیل! نه‌ی گه‌لی خۆم! نه‌گه‌ر به‌راستی ئیمانتان به‌ خودا هیناوه‌ هه‌ر پشت به‌ نه‌و بیه‌ستن و نه‌و بکه‌ن به‌ پشتیوانی خۆتان پال به‌ هیزی نه‌وه‌وه‌ بده‌ن و خالیصانه‌ بیه‌هرستن، نه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن موسولمان و گه‌ردن که‌چی نه‌ون.

له‌ باره‌ی چه‌زهرتی (عیسا) شه‌وه‌ قورئان ده‌فه‌رموئ:

{فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَا مُسْلِمُونَ - سورة آل عمران / ٥٢}:

واته: کاتیک چه‌زهرتی عیسا هه‌ستی کرد که‌ زوربه‌ی قه‌ومه‌که‌ی کافرن و خوا به‌یه‌ک ناناسن، وتی: گئی یارمه‌تیدهر و هاوړپئی منه‌ بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی ئایینی خودا؟ چه‌واړیه‌کانی که‌ دوانزه‌ قوتابی خۆی بون و زۆر لێیه‌وه‌ نزیك بوون، هه‌موو به‌یه‌ک دهم و یه‌ک زوبان وتیان: ئیمه‌ یارمه‌تیدهری ئایینی خوداین و بۆ هه‌موو کارو بارێک له‌ گه‌لتاین و ئیمانمان به‌ خوا هیناوه‌ و باومرمان به‌ خوایه‌تی نه‌و هه‌یه، روژی قیامه‌تیش تۆ شایه‌تیمان بۆ ده‌، که‌ ئیمه‌ موسولمانین و گه‌ردن که‌چ و گوئ رادییری فه‌رمانی خواو پێغه‌مبه‌رین، که‌واوو هه‌ر یه‌کێک له‌و پێغه‌مبه‌رانه‌ ئایینه‌که‌ی بریتی بووه‌ له‌ جی‌به‌جی کردنی چه‌ند رووپه‌رپێکی ئایینی ئیسلام. جا بۆ ته‌واوکردنی کاری نه‌و هه‌موو پێغه‌مبه‌رانه‌ (دروودی خودایان لاسه‌ر به‌ن).

خوای گه‌وره‌ فرستاده‌ی خۆی، هه‌ل‌بژێراوی هه‌ردوو جیهان، چه‌زهرتی (محمد) (دروودی خودای لاسه‌ر به‌ن) نارد تا ئایینه‌که‌ی ببێته‌ ته‌واوکه‌ری ئایینی پێغه‌مبه‌ره‌کانی

پیشوو.. له شۆننیکێ تردا خوای گه‌وره به‌چه‌ند ئایه‌تیک ئه‌وه ده‌چه‌سپێنێ که هه‌موو پێغه‌مبه‌رمان یه‌ك ئامانجیان هه‌بووه‌و فرستاده‌ی یه‌ك مه‌به‌ست بوون.

{إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنُّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا - سورة النساء / ١٦٣ - ١٦٥}:

واته: ئایینی چه‌زهمتی محمد (دروونی خۆدی لاسهر بێ) وه‌کوو ئایینی پێغه‌مبه‌رمانی پیشوو وایه ئیمه نیگامان بۆ ئه‌و ناردوو وه‌کوو چۆن نیگامان بۆ نوح^(١) پێغه‌مبه‌رمانی دوا ئه‌و کردوه، هه‌روا نیگامان بۆ ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و کۆرمانی یه‌عقوب کردوه هه‌روه‌ك نیگامان بۆ ئه‌یوب و یونس و هارون و سولهیمان ناردوو (داود) یش زه‌بورمان بۆ ناردوو^(٢) هه‌روا چه‌ند پێغه‌مبه‌ریکی تریش که برێکیان سه‌ر گوزشته‌کانیمان بۆ گێراوێته‌وه‌و هێندێکیشیان باسمان بۆ نه‌کردی. خوای گه‌وره له‌گه‌ڵ موسادا هه‌ر راسته‌وخۆ هه‌سه‌و گه‌شت و گۆی کردو نیگای بۆ نارد. ئه‌م پێغه‌مبه‌رانه هه‌موو مژده‌ و ترسینه‌ری هۆزهمانیان بوون و به‌ته‌واوی ئه‌رکی سه‌ر شانی خۆیان ئه‌نجامداوه، تا ئه‌و هۆزانه ئه‌و گرۆهانه رۆژی ره‌ستاخیز به‌لگه‌یان له‌ حوزور خوادا نه‌بی و بیانوو مه‌هانه‌یان برێ و نه‌ئێن: نه‌مان زانیوه‌و ئاگامان له‌م چه‌ند و چوونه نه‌بووه. خوای گه‌وره هه‌موو کارو بارێکی رێك و پێکه و به‌سه‌ر هه‌موو شتێکدا ده‌سه‌لات داره‌و ئیشی هه‌موو پر حیکمه‌تن.

^(١) ناوه‌ینانی چه‌زهمتی نوح لێره‌دا به‌ تابه‌تی ده‌ئێن له‌م روه‌ویه که ئه‌م چه‌زهمته یه‌که‌م پێغه‌مبه‌ر بووه که یاسا و قانوونی لاسهر ده‌ست بلآو بۆته‌وه.

^(٢) زه‌بور ده‌ئێن سه‌د و پهنجا سورمه‌ت بووه هه‌مووی هه‌ر په‌ند و ئامۆژگاری بووه هیچ باسی چه‌رام و چه‌لالی تێدا نه‌بووه لای له‌ حوکه‌م و قانوون نه‌کردۆته‌وه.

جا ئەگەر پەككى دىل رەشى بىيانوو گرى زۆر بلى، بلى: دەى باشە كە خوا بۆ
 ھەموو پېغەمبەرەكان ھەر يەك جۆرە نىگای ناردوو ھەى بۆچى ئەم ھەموو
 جىاوازيە لە ئايىنەكاندا بەرپا بوو؟

لە ۋەلامدا دەلىين: قورئانى پىرۆز بۆ خۆى ۋەلامى ئەم جۆرە گىرە
 شىۋىنەنى داۋەتەو ھە چەند بەلگەيەكى زانستانەو راست ئامىزى خستۆتە روو
 راستو خراپى لىك جىا كىردۆتەو ھەق ۋەتالى لىك ھەلاۋىراو.

ھەموو ئايىنەكان بانگەوازيان بۆ تاك ۋە تەنھايى خدا كىردو

ھەموو ئايىنى پېغەمبەرەكانى پېشوو بانگەوازي خوا بەيەك ناسىنيان
 كىردو، قورئانى پىرۆز لە چەند ئايەتلىكدا داکۆكى لەسەر ئەو دەكا كە
 پەرومردگار ھىچ پېغەمبەرىكى نە ناردوو ئىللا داۋاى خوا بە تاكو تەنيا
 ناسىنيان كىردو ھەموو بانگەوازي ھۆزەكانيان كىردو كە خوا بەيەك بزەنن و
 شەرىكى بۆ رەوا نەبىنن، لەم بارەو چەند ئايەتلىك لە قورئاندا ھەيە:
 خوا بە پېغەمبەر دەفەر موى:

{وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي -
 سورة الأنبياء / ٢٥}:

واتە: ئەى محمد! ئىمە لەپېش توو ھىچ پېغەمبەر و فرستادىمەكەمان
 نەناردوو بە دىنىكى جىاواز لە ئايىنى تو، بەلكوو بۆ ھەموويان نىگامان كىردو
 كە ھىچ خوايەك نىە مەگەر مەن نەبى تاعەت و عىبادەت ھەر بۆ مەن بىكەن ھەر
 لەسەر ئەم بىنەمايەيە كە خوا ئەمەر دەكا بە پېغەمبەر كە بانگەوازي
 جۆلەكەكان و مەسحىيەكان بكاو پىيان بلى:

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ - سورة آل عمران / ٦٤}:

واته: نهی محمد! بهو گهلانه بلی که کتیبی ئاسمانیان بو نیردراوه و فرستادهی خویان چۆته ناو، بانگی جولهگه و مهسیحیهکان بکه و بلی: و مرن با هه موومان بهیهگه وه لهسه ر ئایینی ئیسلام که ئایینیکی پر دادو ئینصافه خربینه وه و پهیمان بدهین: که بهندایهتی غهیری خوا نه کهین و کهسی تر نه کهین به خودای خۆمان وهک ئیوه نهو مالووم و قهشه و راهیبانهی خۆتانتان کردوه به جینیشینی خوداو به ئارمزوی خۆیان شتتان بو حه لال و حه رام ده کهن، جا نه گهر ملیان نه داو پشتیان هه لکرد پێیان بلی هه ر کهسه کاری خۆی بو خۆی و بزانه و ئاگادار بن که ئیمه موسولمانین و گهر دن که چی فه رمانی په رومردگارین و دلسۆزانه بهندایهتی ده کهین. پوختهی وته نهومیه: که قورئان له م نایه تانه دا داکۆکی لهسه ر نه وه دهکا که خوی گه وره هه چ پێغه مبه ریکی نار دبێ فه رمانی پێ کردوه که بو خوا بهیه ک ناسین بانگه واز بکه ن و خوا به تاکوو ته نیا بناسن، که و ابوو جگه له خوا بهیه ک ناسین شتیکی تر که به ده م پێغه مبه ره که نه وه هه ئبه سترابی دوور له ئایینه و هه چ پێغه مبه ریک بانگه وازی خوی نه کردوه.

جیاوازی له ئایینهکاندا بههۆی سه رپێچی و زیاده دهویه وه

ئایینی خوا یه که و نابێ به دوو، هه موو پێغه مبه ره گانی ش بانگه وازیان بو یه ک ئاین کردوه، نه ویش ئایینی ئیسلام بووه. نهو جیاوازی و دوو به ره کییهی که به درێژایی رۆژگار له دیندا پهیدا بووه بههۆی سه رپێچی کردنی مه ر دوو مه که وه بووه له زیاده مره وی نه وانه وه رووی داوه، به تایبهتی بههۆی نه وانه وه بووه که خۆیان سه پاندووه بهسه ر دینه که داو خۆیان داناوه بهسه ر کار و کار به دهستی سه ر ئایینه که.. چونکه خۆیان به ئارمزوو گۆرانکاریان تیدا کردوه، چۆن له گه ل مه به ست و به رژه و مندیان گونجایی ئاوا، به چ شیومی ک دنیا

خواردن و به‌رزبوونه‌وه و په‌یداکردنی پله‌وپایه‌ی دنیا‌ییان بۆ ئاسان بووبی و به ئامانجی گلاوی خۆیان گه‌ییشتن به‌و شیوه‌ گۆرانکاریان له‌ ئاییندا کردوه.

حه‌زه‌رتی پیغه‌مبه‌ر (بروودی خودی له‌سه‌ر بن) به‌ پوونی ئه‌م لایه‌نه‌ی ئاشکرا کردوه، هه‌موو نه‌خۆشیه‌کانی کۆمه‌لانی سه‌ر زه‌وی دهرخستوو، به‌گشتی بانگه‌وازی ئاده‌میزاد ده‌کا بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موویان له‌سه‌ر یه‌ك ئایین کۆببنه‌وه و یه‌ك خوا به‌رستن و روو بکه‌منه‌ یه‌ك قیبله، ئه‌وه‌تا قورئان به‌ ئاشکرا ده‌لی:

{إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ، فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ احْتَمَرُوا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ - سُرَّة آل عمران / ۲۰}:

واته: له‌لای خوا دینی به‌راستی هه‌ر ئیسلامه‌و خوا هه‌ر ئه‌م ئایینه‌ی به‌لاوه په‌سه‌نده، له‌ هیج که‌سیکی که‌ دینیکی تر و مرناگری.

ناکوکی و دوو به‌ره‌کی نه‌که‌وته نیوان جوله‌که‌و فه‌له‌کانه‌وه تا ئه‌و دهمه‌ی فه‌رمانیان پیکرا که‌ خوا به‌یه‌ك بناسن و گه‌ردن که‌چی فه‌رمانی بن، کاتی که‌ ئه‌مه‌یان پێ گوترا له‌به‌ر لووت به‌رزی خۆیان، پشتیان هه‌لکردو ملیان نه‌دا و له‌ناو خۆیاندا لیان بووه‌ دوو به‌ره‌کی و جیاوازیان که‌وته ناوه‌وه‌و گومانیان له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌کان په‌یداکردو بریایان به‌ خواجه‌تی خوا نه‌کرد!! خۆ که‌سیکیش بریای به‌ خوا نه‌بی خوا تۆله‌ی ئی ده‌ستینی و سزای ده‌دا و هیچی ئی ون نابێ، خوا زۆر به‌زوویی حیساب و کیتابیان بۆ ده‌کا.

جا ئه‌گه‌ر ئه‌و کافرا نه‌هه‌ر له‌سه‌ر رای پووچی خۆیان سوور بوون و به‌لگه‌ی لاوازی خۆیان ده‌هینایه‌وه‌و ملیان نه‌دا و نه‌هاتنه‌ سه‌ر رێبازی راستی ئیسلام، تۆ بلی: ئیوه‌ که‌یفی خۆتانه، من و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌ل منیش دان گه‌ردن که‌چی په‌روهردارین شوین فه‌رمووده‌کانی ده‌که‌وین و هه‌موومان موسوڵمانین، یه‌ك دل و یه‌ك باوه‌رین.

ئەى محمد! دووبارە جارىكى تىرىش بانگەوازى جۈلەگە و نەصرانىيەگان و
كافىرەگانى قورمىش بىكەرەدە، داوايان لى بىكە و پىيان بلى؛ وەرنە سەر ئاپىنى
ئىسلام و باومىم پى بەنن، جا ئەگەر ھاتن بە دىنگتەدە و موسولمان بوون ئەدە
باشە و جىي خۇيەتى، ئەگەر پىشتيان ھەلگىدە و گۇيان پى نەداى، ئەدە تۇ ئەركى
سەرشانى خۇت ئەنجام داو، خواش بۇ خۇى ناگى لەھەموو كىدارىكى بەندەگانى
ھەيە و ھەر كەسە بە گۇپىرى كىردەدەى خۇى رۇزى رەستاخىز حىسابى لەگەل
دەگا و سزى دەداتەدە، چاگە بە چاگە و خراپە بە خراپە!!

جا ئەگەر ھەموو ئاپىنەگان لە بىنەرتدا يەك بىن و جىاوازى و دزىپەتپان تپدا
دروست نەبى، گەوابو و ئەدە دوو بەرمكى و نىزاع و جىاوازىيە پەيدابووە لەنىوان
شوپن كەوتووانى ئاپىنى مەسىحى و يەھۇدى و ئىسلامى و پارچە پارچە بوونى
شوپن كەوتووانى ھەر يەك لەم ئاپىنە و دابەش بوونپان بۇلاى چەند خىل و
گروھو پارت و كۆمەللىك و پەيدابوونى دوزمنايەتى لە نىوانپاندا، ھەموو ئەم
كارانە دۇ ھەرمانەگانى خوايە و پەرومىردگار پىيان رازى نىيە.

چونكە خوا ئەم ئاپىنەگانى ناردووە كە بىن بە مايەى ناشى و ئەمىن و ئاساپش،
بۇنەدەى ناردوون كە لەسەر رووى زەدى بىنە ھۇى بىلەبوونەدەى براپەتى و
خۇشەويستى بۇ تاك و كۆمەل، نەك بىنە ھۇى دووبەرمكى و جىاوازى، لەم روووە
ئاپىنى ئىسلام بەسەر رىشتەى پەيوەندى نىوان گەلان دەناسرى، دروشمى
براپەتى و خۇشەويستى بەزىكردۆتەدە، ھەول دەدا ئەدە ھەق و راستىيەى كە لىي
دوور كەوتونەتەدە بۇيانى بگىرپتەدە، بانگەوازىيان دەگا بۇ ئەدەى لەسەر ئەمە
كۆبىنەدە و بىنە ژىر ئالاكەپەدە، لەھەمان كاتدا قورئان موسولمانان ئەترسىنى لە
ناكۆكى و دووبەرمكى، رووپان تى دەگا و دەفەرموى؛

{شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَقِيَّتِهِمْ وَلَوْ لَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُضِّيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَنَنْي شَكَّ مِنْهُ مُّزِيْبٌ فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا

أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ - سورة الشورى / ۱۳ - ۱۵:

ئانه‌وه راستی‌په‌که‌وه قورئان روونی ده‌کاته‌وه، هه‌موو ئه‌وه قسه‌لۆک و پ‌رو پاگه‌نده‌ی ئه‌وه خودا نه‌ناسانه ئه‌وه جیا‌وازی و دووبه‌ره‌کی‌یه‌ی که له دینه‌کاندا هه‌یه و په‌یدا بووه ده‌که‌ن به به‌لگه له‌سه‌ر پ‌ووجی و به‌تالی ئایین و ده‌لێن گوا‌یه چونکه له ناوم‌پ‌رۆک و بنه‌پ‌ه‌متدا د‌زایه‌تی‌یان تیدا دیاره مانای وایه دین راست نی‌یه. که‌وابوو قسه‌ی بۆش و پ‌وچییان که ده‌لێن: هه‌موو پ‌یغه‌مبه‌رێک له گیرهانی خۆ‌په‌وه ئایینیکی د‌ژ به ئایینیکی تری هێناوه، ئه‌م قسه‌یه له‌گه‌ڵ راستی و واقعی ئاییندا گۆنا‌بیته‌وه، له ناوم‌پ‌رۆکی ئایینه‌وه دووره‌وه عه‌قل و مری ناگرێ، چونکه وه‌کوو وت‌مان: دین له بنه‌پ‌ه‌متدا به گۆ‌پ‌ه‌ری فه‌رمووده‌ی قورئان هه‌ر په‌که‌وه ئه‌ویش نی‌سلامه. شایانی باسه که ئه‌وه جیا‌وازی‌په‌یه که به رواله‌ت له‌نیوان یاسا و چۆنی‌په‌تی ئایینه‌کاندا هه‌یه، ئه‌وه به‌هۆی جیا‌وازی باری کۆمه‌لایه‌تی و رۆشنی‌ری که‌له‌کان و رێژه‌ی نامادمی عه‌قل و هۆش و بیران بۆ و مرگرتنی فه‌رمانه‌کانی خوا بووه. نه‌ک له خوودی ئایینه‌کاندا بووه.. پ‌وخته‌ی باس ئه‌وه‌په‌ که خودای په‌روم‌ردگار ئایینی نی‌سلامی کردوه به ته‌واوکه‌ری ئایینی پ‌یغه‌مبه‌ره‌کانی پ‌یشوو، کۆتایی هه‌موو دینه‌کانی به نی‌سلام هێناوه، به ئایینی نی‌سلام ئایینه‌کانی تری س‌پ‌روه‌ته‌وه، نی‌سلام وه‌کوو ئایینیکی راست و دروست خۆی چه‌سپاندووه، چ دینیکی تر نی‌یه ئه‌م نه‌سخ بکاته‌وه، چونکه نی‌سلام ئایینیکه له‌گه‌ڵ هه‌موو پ‌یشکه‌وتنیکی هۆش و بیری مرۆفدا ده‌گونجی، به‌کاری هه‌موو رۆزگارێک و شو‌پ‌نێک دی، ئایینیکه لای خوا په‌سه‌نده‌وه جگه له‌م دینه هیچ ئایینیکی تر په‌سه‌ند نا‌کا.

{وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ - سورة آل عمران / ۸۵}:

واته: هه‌ر که‌سه‌ی که له‌دوای هاتنی پ‌یغه‌مبه‌ر چه‌زرفتی موحه‌ممهد (درووی خودی له‌سه‌ر ب) ئایینیکی تر داوا بکا و یاسا قانوونیکی جیا له نی‌سلام په‌پ‌ه‌وه‌ی بکا، خوا لێی و مرناگرێ و له رۆژی دوا‌پیدا به کافرو خوا نه‌ناس حسیب ده‌گرێ و خۆشی به‌هه‌شتی پ‌ی ناگا و مāl و پ‌یران ده‌بی!!

بەشى دووهم:

قورئانى پيرۆز (القرآن الكريم)

ئەم بەشە برىتتیه لە شىکردنەوہى ئەم سەرە باسانە:

مانای نىگا و دورخستنهوہى ئەککە ئىی – کۆکردنەوہى قورئان و نوسینەوہى – قورئان هیچی
لئ' نەگۆراوہ – چۆن قورئان بۆ پىڭەمبەر دەھات و مەبەست ئە و شیوہ ھاتنە – قورئان بەرەنگارى
ناکړئ – قورئان مोजیزه – شیوہ و شە ئارایى قورئان – چەند لایەنیکى شیوازو وشە ئارایى و
رموانیښى قورئان – چەند لایەنیک ئە مोजیزاتى قورئان – قورئان ھەوالى غەیبى تیدا ھەيە –
چیرۆک ئە قورئاندا – ناوہرۆکى قورئان.

قورئان نىگای خوايە و بۆ سەر فرستادەى خۆى کە ھەزەرتى (محمەد) کورى
عەبدوللايە و پىڭەمبەرى ئاخىر زەمانە نێردراوہتە خواری.

ئەم قورئانە (ھەم شیوازى ھەم مەبەستى، واتە بە لەفظو بە مەعناوہ) بە
شیوہى تەواتوور لە پىڭەمبەرەوہ (درووڊى خودى ئەسەربەن) بە ئیمە گەیشتووە، چۆن لە
پىڭەمبەرەوہ بیستراوہ ئاواش بە ئیمە گەیشتووە، زیادو کەمى تیدا نەکراوہ.

قورئان دوا پەرەواییكى ئاسمانییە و بەرنامەى ئایینە و سەرچاوەى سافو بى
گەردى ئىسلامە.

جا پێش ئەوہى دەست بکەین بە شىکردنەوہى باسى قورئان پێویستە
ئاوړیکى خیرا لە مانای نىگا (وہحى) بەدەینەوہ و بزانیڭ چۆن نىگا بۆ پىڭەمبەر
دەھات!!

مانای نىگا (وہحى):

نىگا کردنى پەرورەدگار بۆ پىڭەمبەر و فرستادەکانى برىتتیه لەوہ
پەرورەدگار ئەو شتانەى کە دەيەوئ فیرى ببن، بیخاتە دلیانەوہ و بەشیوہیەکی
تایبەتى فیریان بکات.

نىگا: زانیاریەکە مەرووف لە دەروونی خۆیدا ھەستى پى دەکا و برپواشی وایە
کە ئەم زانستیه لە خواوہ بۆى ھاتووە جا یا بەھۆى فریشتەوہ یا بەبى فریشتە،

لە شىۋەى دىنگىدا يان بەبى دىنگ، جىاوازى نىۋان ئىلھام و نىگا ئەۋمىيە
 ھەرچى ئىلھامە برىتئىيە لە زانستىيەك كە لە دىروونا پەيدا دەبى و جىگىر دەبى،
 بەلام نازانى لە كۆيۈە ئەم زانستىيەى بۇ پەيدا بوو، واتە چۆن مەرۇف ھەست بە
 برىسپاىيەتى و تىنوايەتى و كەيف خۇشى و دل ناخۇشى دەكا بەو شىۋمىيەش ھەست
 بە ئىلھام دەكا جا ئەم پىناسەيە ھەر سىك شىۋە نىگاكانى كە خوا لە ئايەتى
 (۵۱)ى سورمى شوراى باسى كىرودە دىگىرئەۋە، كە دىمفەرمۇئ:

{وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ زَرْءٍ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ
 بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ - سورة الشورى / ۵۱}:

واتە: بۇ ئادەمىزاد نەھاتوۋە كە لەگەل خوادا گىفت و گۇ بكا مەگەر بە يەكى
 لەم سى شىۋمىيە:

- (۱) لەسەر شىۋەى نىگا بەم شىۋە زانىارىيەكەى بخىرئە دلىەۋە.
- (۲) يان لە پاشى پەردەۋە بەم شىۋمىيە قسەى خوا ببىستى بەلام نەزانى لە كۆيۈە
 دى. ۋەكوو گىفتوگۇى پەرۋەردگار لەگەل ھەزەرمى موسادا.
- (۳) بەم شىۋە فرىشتەى تايبەتى نىگا لە خواۋە نىگاكە بىنى بۇ پىغەمبەر ئەو
 كاتە فرىشتەكە لە شىۋەى پىاۋىكا دىتە پىش چاۋى پىغەمبەر يان ھەر
 دىنگەكەى دىبىسرىۋ نابىنرى بەلام پىغەمبەر بە دل لە دىنگەكە تى دەكا.

جۆرەكانى نىگا (ۋەحى):

دىربارەى چۆنىەتى ھاتنى نىگا بۇ پىغەمبەر كىتبەكانى ھەدىشى پىغەمبەر
 (دىروۋى خۇدەى لىسەر بى) شىۋەو جۆرى نىگايان بەتەۋاۋى رون كىردۆتەۋە، پوختەى
 فەرەموۋدەكان برىتئىن لە:

۱- نىگا لە شىۋەى خەۋنى راستدا، ئىمامى بوخارى لە كىتەبى سەھىجى خۇيدا
 ھەدىسك لە عائىشەۋە لە پېغەمبەرۋە دەگىرپتەۋە دەفەرمۇي:

(أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ
 فِي النَّوْمِ ، فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ):

ۋاتە: سەرەتاي دەست پىكرەنى نىگا ناردنى پەرۋەردگار بۇ پېغەمبەر لە
 شىۋەى خەۋن بىننى باش بوو، ھەر خەۋنىكى بىدبايە ۋەك دوخ راست
 دەردەچوۋ بە رەنگى سىيايى بەيانى دەردەوشايەۋە.

۲- بەشىۋەى ئەۋە كە فرىشتەى نىگا ماناۋ زانىيارى پىۋىست بختە دلى
 پېغەمبەرۋە بەبى ئەۋەى كە پېغەمبەر فرىشتەكە بىينى:

ۋەكوو پېغەمبەر بۇ خۇى فەرموۋىتەي:

(ان روح القدس نفث في روعي انه لن تموت انس حتى تستكمل رزقها فاتقوا
 الله واجملوا في الطلب ولا يحملنكم استبطاء الرزق على ان تطلبوه بمعصية الله فان
 ما عند الله لا يطلب الا بطاعته):

ۋاتە: گيانى پاك كە جوبرائىلە چپانى بە گوىى دىلماۋ بە نىگا پىي گوتە: كە
 ھىچ گيانلەبەرئ نامرئ تا بە تەۋاۋى رۇزىي خۇى نەخۋا، كەۋاتە شەرم ۋە شكو لە
 خودا بىكەن ۋە كە نىازو مرازتان ەرزى بارمگاي ھەق دەكەن بە جوانى ۋە بەپىي
 شەرع ەرزى بىكەن، ئەگەر ھاتوو رزق ۋە رۇزىتان كەمى كوۋر بوو، دەرەنگ دەھات
 بۇتان، نەچن بە شىۋەى نارەۋا ھەۋلى بۇ بەدن ۋە بە گوناھ پەيداي بىكەن، چونكە
 رزقى باشى لاي خودا تەنيا بە طاعەتى خودا دەردەست دەكرئ. (۱)

۳- جۇرىكى تر لە (ۋەحى) لە شىۋەى بىستنى دەنگىكدا بوۋە ۋەكوو دەنگى
 جەرمس پېغەمبەر بۇ خۇى تىي گەشتوۋە.

۴- جۇرىكى تر لە نىگا ناردن بەم جۆرە بوۋە كە جوبرائىل لەشىۋەى پىاۋىكا
 ھاتوۋتە خزمەت ھەزەمت ۋە نىگاي بۇ ھىناۋە، لە كىتەبى سەھىجى

بوخارىدا ھاتتوۋە دىمفەرمۇئ: رۇژىك حارىشى كۆرى ھىشام (رەزى خۇى ئى بىن) پىرسىيارى لە پىغەمبەر كىردو وتى: ئەى فرىستادى خوا! چۆن چۆناھى نىگات بۆ دى؟ پىغەمبەر ھەرمۇوى: جارى وا ھەيە نىگام بۆ دى ومكوو دىنگى زمىنگ وايە، ئەم شىۋە نىگايە زۆر لەسەر شانم قورسەو ماندووم دىكا، كە تەواو دىبى دىبىنم چى گوتوۋە ھەمووم لەبەرە، جارى واش ھەيە فرىشتەى وەحى خۇى لەشىۋەى پىاوتىكا نىگام بۆ دىنى چى دەلى ھەمووى تى دىگەم.

۵- جۆرىكى تر لە نىگا كىردن ئەوۋە بوۋە پىغەمبەر (دروۋى خۇدى لەسەر بىن) فرىشتەى نىگا ھىنەرى لەسەر شىۋەى خۇى پىنىۋەو نىگاي ئى ومرگرتوۋە.

۶- جۆرىكى تر ئەوۋە بوۋە كە پەرۋەردىگار راستەوخۇ (بەبى ناوندىار) نىگاي بۆ پىغەمبەر كىردوۋە وەكوو ئەو نىگايەى كە پىغەمبەر شەوى مىعراج لە زوور ئاسمانەكانەۋە دىربارەى ھەرزكىردىنى نوئىزو شتى تر لە يەزدان خۇى بىست.

۷- جۆرىكى تر لە شىۋەكانى نىگا گىفتو گۆى خۇدا لەگەل پىغەمبەرە لە پشت پەردەۋە بەبى ئەۋەى كەسىكى تر لە نىۋانىاندا ھەبى، وەكوو چۆن لە پىش پىغەمبەرى خۇمانا خۇداى مەزن بە نىگا گىفتو گۆى لەگەل ھەزەرتى موسادا كىردوۋە.

پوچەل كىردنەۋەى گومان دىربارەى نىگا (دحض شبهة عن الوحي)

لەمەۋبەر پوختەيەك باسى نىگامان لە ھەدىشى پىغەمبەر خۇيەۋە راگوئىزى ئىرە كىردو جۆرەكانىمان نوسىن، ئىستا پىرسىياريك (كە لەدلى زۆر كەسى بى بىرۋادا چەكەرەى كىردوۋە) دىتە پىشەۋەو سەر ھەلدەدا، پىرسىياريكەش ئەۋەيە: ئايا ئەۋەى كە بۆ پىغەمبەر دىھاتو ھەستى پى دىكروۋ مەشھورە بە (ۋەحى) نىگا تارمايەكى خەيالى و دىروۋنى بوۋە؟ يان راستىيەكى واقىيەى بوۋە؟ لە راستىدا بونىكى ھەقىقى چەسپاۋى ھەبوۋە!!

بەئى راستە ھەر كەسىڭىز دىبىيەتتە ۋە تى بىفكرى دىمىنىڭ زۆر جۆرە نەخۇشى ھەن بەتايىبەت ھەستىرىا (فى) كە تووشى مەۋق دىمىڭ جۆنىيەتتە بۇ مەۋقەكە پەيدا دىمى بەھۋى ئەۋەدە چەند شىۋە شەكلى ۋە سەۋى سىمايىك دىتە پىش چاۋى، لە تارمايى خەيالى بەۋلاۋە ھىچى تەرىپى، كەچى لە نەخۇشەكەش ۋايە بونىكى ۋاقىيە: جا لەبەر ئەم بىيانوۋە بىرلىك لە نوۋسەرە رۇز ئاۋايىيەكان زۆر بى شەرمانە ۋە راشكاۋانە بە ئەنقەست يان لەبەر نەزانى ئەۋ نىگايە بۇ پىغەمبەر ھاتوۋە ئىمە بەلامانەۋە نىگاي خۋايى بوۋە، ئەۋان بە جۆرلىك لە نەخۇشى ھەستىرىيان حىسب كىردۈە پىيان ۋايە پەركەم بوۋە. بەبى ئەۋەى كە ھىچ بەلگەيەكى زانستىيان بە دەستەۋەبى، ۋەلى ۋەك بە بەلگە لە داۋە دەيسەلمىنىن گىرەنەۋەى نىگا بۇ خانەى نەخۇشى ھەستىرىا جگە لە نەزانى ۋە نەشارەزايى لە جۆنىيەتى نىگاي خۋا بۇ پىغەمبەرۋ جگە لە سەرىپىچى كىردى كۆرەنە لە ھەق ۋە راستى جگە لەمانە بەۋلاۋە ھىچ لايەنىكى زانستى ۋە زەمىنەيەكى ۋاقىي پالپشتى ناكە بەلگەشمان لەسەر ئەم بىرپارۋ رايەمان ئەمانەيە:-

ا/ بىرپارۋەندە ھەستىرىا كاتىك دىمىڭ كە كۆمەللىك كىردەۋەى نابەجى ۋە ھەلس ۋە كەۋتى شىتەنە بە كىردار ۋە گۇفتار لە نەخۇشەكە روۋبداۋ دەرگەۋى، دەى قەت ئەم جۆرە شتەنە لە پىغەمبەر روۋى نەداۋە.

ب/ ئەۋ كىردەۋە نابەجىيەنەى كە بەھۋى نەخۇشى ھەستىرىاۋە پەيدا دىمىن ھاۋكاتن لەگەل پەيداۋوۋنى نەخۇشەيەكە، كە لە نەخۇشەيەكە رىزگارى بوۋ ھىچ شىتىكى لەۋ كىردار ۋە گۇفتارەنەى كە لەكاتى نەخۇشەيەكە لىي روۋ داۋە لەبىرى نامىنى، دەى باشە ئەمە لەگەل جۆنىيەتى نىگا ھاتن بۇ پىغەمبەرەدا ناگۇنجى ۋە پىچەۋانەيە، چۈنكە پىغەمبەر (دروۋى خۇدى لەسەر بىن) لەكاتى ۋەھىدا بى دەنگ ۋە كىش ۋە مات بوۋە، كە نىگاگە تەۋاۋ بوۋە ئىتەر بەرلىك ۋە بىكى جى بۇ ھاتوۋە ھەموۋى بە رەۋانى خۇندەۋتەۋە بە ھاۋرىكانى راگەياندەۋە ئەۋانىش لەبەريان كىردەۋە نوۋسىۋانەتەۋە.

ج/ ئەو شتانەى كە لەسەر زوبانى خەستەىهكى ھەستىرەىاوى دەرەچى بە روالەت لە زەىن دۆزىهكى (تصورات) ئەندىشەى تىپەر ناگا، بە زۆرىش ئەو قسانە لەگەل ماندووىەتى مېشكى نەخۆشەكە دەگونجىن و لە شەكەتى ئەو دەو ھەلدەستن، وەكوو ئەو نەخۆشە لە حەبەت ئازارو كوشندەى دەرەكەى چەند تارماىەكى شەياتىنى و دىوو درنج دەبىنى و دىنە پېش چاوى بە خەيالى خۆى ھەرەشەى كوشتنى لى دەكەن و دەىترسىن بەلىدان ئازارى دەدەن، يان بە گالەتە پىكرەن و گەمە ژيانى لى تىك دەدەن، دەى تا ئىستا نەزانراو و نە بىنراو و نە بىستراو و رەچاوندە كراو كە كەسەك نەخۆشى ھەستىرەى ھەبى و لە ھەمان كاتا ئەخلاق و رەوشى جوان و ياساى رىك و پىك و رىنومايى بۆ چاكەكردن بلاو بكاتەو. ئىتر چۆن دەبى گومانى ئەو بىرى كە ئەو نىگايەى بۆ پىغەمبەر ھاتو و جۆرىك بوو لە نىشانە و ديار دەى نەخۆشى ھەستىرەى؟

دەست پىكرەنى ھاتنە خوارەو وى قورئان:

پىغەمبەر (درووى خەدى لىسەر بى) بەتەنىا دەچوو بۆ ئەشكەوتى ھەرا، تویشووى لەگەل خۆى دەبرد و چەند شەوێك دەمايەو، خوا پەرسى ئەكرد، كە تویشووەكەى تەواو دەبوو دەھاتەو بۆ مال و ھەندىكى ترى دەبردەو، ئالەم كاتەدا بۆ يەكەم جار ئەم ئايەتەنە:

{اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ}.

ھىنراون بۆ پىغەمبەر و گوێچكە و دلى ئەو فرستادە مەزنەيان پى ئاشنا بوو، ئىتر بە گوێرەى روداو و پىوېستى رۆژ، پەيتا پەيتا قورئان بەش بەش بۆ پىغەمبەر دەھات، تا لەماو وى بىست و سى سالىكدا ھاتنە خوارەو وى قورئان تەواو بوو، پىغەمبەر (درووى خەدى لىسەر بى) ھەمووى وەرگرت و بەناو ھاورىكانىدا بلاوى كەردەو.

قورئانى پىرۆز لە چەند سورەتتەك پىك ھاتوو ھەتتەش بۆ خۆى پارچەپىكە لە قورئان و لەس ئايەت يان زياتر پىك ھاتوو.

ژمارەى سورەتەكانى قورئان (۱۱۴) سورەتن و ھەموو سورەتتەكش ناوى تايبەتى خۆى ھەيە، بىرپىكيشيان زىاد لەيەك ناوى ھەيە، بۆ نموونە سورەتى (فاتىحە) پىي دەگوترى (ام القرآن) پىشى دەگوترى (السبع المثاني) ناوانى سورەتەكان جارى وا ھەيە لە يەكەم وشەو سەرەتاي سورەتەكە خۆيەو ھەرگىراو، جارى واش ھەيە چىرۆك و رووداوى تايبەتى و ئەحكامى شەرى دەورپىكى بالايان ھەبوو لە ناوانى سورەتەكە بە ناوگەيەو.. سورەتەكانى قورئان تىكرا دىگري بە دوو بەشى سەرەكەيەو ئەو سورەتانەى كە پىش كۆچكردنى پىغەمبەر بۆ مەدينە ھاتوونە خوارى پىيان دەگوترى (مەككى) مەككەيى. ئەوانەيشيان كە لە دواى كۆچكردن ھاتوونە خوارى پىيان دەگوترى (مەدەنى) مەدەنيى.

نوسەرەكانى قورئان (كتاب القرآن):

پىغەمبەر (درووى خودى لەسەر بىن) بۆ نوسينەو ھى قورئان چەند نوسەرەومپەكى دەست نیشان كردبوو، چى لە قورئان دەھاتە خوارى پىغەمبەر بۆى دەخويندەو ھەتتەش دىيان نوسىيەو، بەناوبانگرينى ئەم نوسەرەوانە جى نشينەكانى پىغەمبەر: ئەبوبەكرو عومەرو عثمان و عەلى بوون ھەروا زمىدى كورپى تابىت و ئوبەى كورپى كەعبو موعاويەى كورپى ئەبو سوفيان و يەزىدى كورپى ئەبو سوفيان و موعەيەرى كورپى شوعبەو زوبەيرى كورپى عەوامو خاليدى كورپى وەلید بوون.. ئەم زاتانە ئايەت و سورەتەكانى قورئانيان دەنووسىيەو، لەسەر ھەر شتەك كە بەگارى لەسەر نووسين بى: وەكوو لقە دار خورماو بەردى پان و تەنك و ئىسكى لاشان و شەپىلكى و شترو بزن و ھەر شتەكى تر لەم جۆرە بابەتانە..

پىغەمبەر (درووى خودى لەسەر بىن) بۆ خۆى نووسەرەومكانى شارەزا دەگرد بۆ شوپىنى نوسينەو ھى ھەر ئايەتەك لە سورەتەكەيداو چاومدپىرى ئىشەكەيانى دەگرد.

شایانی باسه برێك له هاوڕێیانی پێغه‌مبەر له سهرده‌می ژيانى پێغه‌مبهردا هه‌موو قورئانى له‌بهر بوو، واته‌ ده‌یتوانى له‌ سه‌رمتاوه‌ بۆ كۆتایى (به‌و ته‌رتیبه‌ی كه‌ پێغه‌مبەر (ه‌رووى خۆى له‌سه‌ر بێ) بۆ نووسینه‌وه‌كه‌ی دانابوو) ده‌ورى بكاته‌وه‌و له‌بهر بینه‌وسیته‌وه‌ له‌مانه‌: عه‌بدوڵلای كورێ مه‌سه‌عوودو سالى كورێ مه‌عقیل (مولی ابی حذیفه‌) و مه‌عاذی كورێ جه‌به‌ل و ئوبه‌یه‌یه‌ی كورێ كه‌عبو زمیدی كورێ ئابیت به‌ ناوبانگن و مه‌شه‌هورن.

كۆكردنه‌وه‌ی قورئان و نووسینه‌وه‌ی له‌ په‌راودا:

له‌ سهرده‌می پێغه‌مبهردا (ه‌رووى خۆى له‌سه‌ر بێ) له‌ناو په‌راویكا قورئان كۆ نه‌كرايه‌وه‌، چونكه‌ هیشتا جه‌زمت له‌ ژياندا بوو، تا ئه‌ویش له‌ ژياندا بوو هیواى زیاد بوونی نیگا و هاتنه‌ خواره‌وه‌ی به‌شێ تر له‌ قورئان چاوم‌پروان ده‌كرا، پاشان كه‌ پێغه‌مبەر (ه‌رووى خۆى له‌سه‌ر بێ) وه‌فاتی كردو له‌ دنیا دهرچوو، ئه‌و هیوايه‌ برأ، قورئانی‌ش پارچه‌ پارچه‌ له‌سه‌ر ته‌كه‌ به‌ردو لقى دارخورماو ئیسقان و شتی وا نوسرا‌بو‌ه‌وه‌، هه‌روه‌ها له‌ سینگى قورئان له‌ به‌رمه‌كانیشدا پارێزرا‌بوو، زیاد له‌وه‌ زوربه‌ی هاوڕێكانى پێغه‌مبەر كه‌م تا زۆر قورئانیان له‌بهر بوو. جا كه‌ ئه‌بویه‌كر كرا به‌ جێ نیشین و فه‌رمان‌په‌واى موسوڵمانان، له‌ سهرده‌می جێ نشینی ئه‌مه‌دا زۆر شه‌رى پاشگه‌زبوه‌كان (حروب الردة) رویدا، یه‌كێك له‌و شه‌ره‌ سامناكانه‌ شه‌رى (یه‌مامه‌) بوو: كه‌ زۆر له‌ قورئان له‌به‌رمه‌كانى تێدا كوژران و گیانى خۆیانیان له‌ رێگای ئیسلامدا به‌خت كرد. له‌مه‌وه‌ ئیمامى عومه‌ر ترسى ئى نیشته‌ كه‌ به‌ كوژرانی قورئان له‌به‌رمه‌كان قورئان بفه‌وتێ. بۆیه‌ داواى له‌ جه‌زمتى ئه‌بویه‌كر (خۆى ئى رازی بێ) كرد كه‌ فه‌رماندا به‌ كۆكردنه‌وه‌ی قورئان و له‌ كتیبه‌یكى تابه‌تیدا كۆی بكاته‌وه‌ بكرێته‌ كتیبه‌یكى تابه‌تیی!

جه‌زمتى ئه‌بویه‌كر له‌ سه‌رمتا‌دا دوو دڵ بوو، به‌لایه‌وه‌ گران بوو ئیشیک بكا كه‌ پێغه‌مبەر له‌ ژياندا نه‌ی كرده‌ی، به‌لام دواى راي گۆڕی و پێشنیاره‌كه‌ی ئه‌وى په‌سه‌ند كردو بانگی زمیدی كورێ ئابیتی كرد ئه‌م ئه‌ركه‌ پیرۆزه‌ی خسته‌

ئەستۆي ئەو، چونكە زەمىد لە ھەموو ھاورىكان زياتر لە خىزمەت پېغەمبەردا دانىشتەو لە ھەمووان زۆر تر ئامادەي كۆرۈ مەجلىسى بوو، زياتر ئاگاى لە ھەئس و كەوتى ھەزرىت بوو، زىاد لەمەش لە ھەمووان زياتر باشتر قورئانى لەبەر بوو، بۆيە ئەم كارە پىرۆزە روو بە رووى ئەو كرايەو، ئىتر زەمىدى كۆرى ئابىت زۆر چالاكانەو لىھاتوانە بە كارەكە ھەئساو ھەموو قورئانى بە جوانى و رىك و پىكى كۆكرەدەو لە دەفتەرىكا نوسىيەو سىپاردى بە ھەزرىتى ئەبوبەكر، ئەمەش ئەم نوسخە قورئانى لاي خۆي گل دايەو لەلای خۆي پاراستى، لەكاتى پىويستدا موسولمانان دەگەرەنەو بۆ سەر دەھەكەي.

باشان كە ھەزرىتى ئەبوبەكر دىيائى بەجى ھىشت و ئەو نوسخە قورئانە كەوتە لاي ھەزرىتى عومەر ئەويش دوايى لەلای خاتوو ھەفسەي كچى دايئا. لە سەردەمى ھەزرىتى عوسماندا موسولمانان بەچوار دەورى دونيادا بلأوبونەو، زۆر لە گەل و ھۆزەكانى سەر زەوى موسولمان بوون، ئىتر بەھۆي جياوازيى زمان و زاراھى ئەو گەل و ھۆزانەو جياوازي كەوتە نيوان قورئان خوينەكانەو، ھەريەكە بەجۆرىك قورئانى دەخويندەو. بۆ نمونە وشەي (تابوت) ھەندىك بە (تابوت)يان دەخويندەو بە برىكىش بە (تابوت)يان دەخويندەو. زۆر نمونەي ئاوا روويدا و زۆر شت لەم بارەو بەر گوئى ھەزرىتى عوسمان كەوتەو، تا بشھاتايە جياوازيەكە زياتر پەرەي دەستاندو تەشەنەي دەگرد، ئىتر ھەزرىتى عوسمان برپاريدا ئەم جياوازيە نەھىلى و فەرمانيدا ئەو نوسخە قورئانى كە لەلای ھەفصە بوو ھىنايان.. ئەمجار بانگى سى پياوى قورەيشى كرد كە بە قورئان لەبەر و قورئان زان و قورئان رەوان بەناوبانگ بوون سەر لەنۆئ نوسىنەو قورئانى بەو شىوئەي كە لە دواجاردا پېغەمبەر بۆ جوبرائىلى خويندەو ھەستە ئەستۆ و داواي لى كردن بەو شىوە بينووسنەو. لەگەل ئەمەشدا زەمىدى كۆرى ئابىت (كە يەكك بوو لەو سى كەسە) ھىچ ئايەتتىكى نە دنووسىيەو تا دوو شاھەتتى تر شاھەتتيان بۆ نەدايە كە ئەو ئايەتەيان لە دەمى موبارەكى پېغەمبەرەو بىستوو.. ئىتر ئەو سى پياو موسولمانە خواناسە قورەيشيانە

چوار (نوسخە) يان شەش (نوسخە) يان بە رىك و پىكى نوسىيەو و دايانن بە
 ھەزرىتى عوسمان، ئەۋىش بە دىيادا بلأوى گردنەو و نوسخەيەكى بۇ مەككە و
 يەككىكى بۇ كوفە و يەككىكى تىرى بۇ شام نارد، نوسخەيەكىشى لە مەدىنە ھىشتەو،
 بۇ خۇيشى نوسخەيەكى نوسىيەو و بىرپىكىش لايان وايە شەش نووسخە بوون
 نوسخەيەكى تىرى ئى ناردو و بۇ يەمەن و نوسخەيەكى بۇ بە ھىرمىن ناردو و.

ئىنجا ھەزرىتى عوسمان (خۇدى ئى رازى مە) ھەرمانىدا، جگە لەو چەند دانەيە كە بە
 ھەرمانى خۇى دەسنووس كرابوون، چى شتى تر ھەيە، كە قورئانىيان ئى روو
 نووس كرابو، بىسووتىنن، يا بىفەوتىنن. ئەمجار ئەو ھەوت نوسخە قورئانە گران
 بەسەر مەشق و بوون بە سەرچاۋەيەكى بىرپا پىكراو و ھەر كەسى لەو وەدوا
 بىويستايە قورئانئى بنووسىتەو و لەبەر يەكئ لەو نوسخانە يا لەبەر وئەي ئەوان
 روو نووسى دەكردەو (۱).

قورئان گۆرانكارى تىدا نەكراۋە دەستى ئى نەدراۋە:

شىتىكى رون و ئاشكرايە كە ئەو گرىنگىيەى موسولمانان بە قورئانىيان داۋە، تا
 ئىستا ھىچ گەلىك لە جىھاندا بە ھىچ كىتەبىكى ئاسمانى يان ئەرزىيان نەداۋە،
 ئەو خىزمەت و لىكۆلىنەو و رافە و توپزىنەو و موسولمانان بۇ قورئانىيان كىردە،
 تا ئىستا بۇ ھىچ كىتەبىكى ئايىنى و نا ئايىنى نەكراۋە، ئەو چاۋەدىرى و
 رىزگىرنەى موسولمانان لە قورئانىيان گىرتو و ھىچ كەس بۇ ھىچ كىتەبىكى تىرى
 نەكردە! ھەر لە رۇزى ھاتنە خوارەو و تا ئىستا چۇن بوو و چۇن ھاتۆتە
 خوارئ ئاۋا ماۋەتەو و نەگۆراۋە دەستكارى نەكراۋە. ھەموو كاتئ چاۋەدىرى
 خۋاى لە تەكا بوو، لە سەرمەتادا ھەر كە ئايەتەك يان چەند ئايەتەك دەھاتنە
 خوارئ، پىغەمبەر لەبەرى دەكرىن، پاشان بۇ ھاورپىكانى دەخوئىندەو، ئەۋانىش
 گەلىكىيان لەبەريان دەكرىن، ئەمجار ھەرمانى دەكرىن دىيەھا قورئان خوئىن دىيان
 نووسىنەو، نوسخەيان ئى دەگىرنەو، بۇ خۇشى نوسخەيەكى لە مالى خۇيدا

گىلداپەۋە. لە لايەكى ترمەۋە قورئان وىكوو كىتەپە پىرۆزە ئاسمانىيەكانى پىش خۇيەۋە نەبوۋە: كە ھەر تايىبەت بى بە كۆمەئىكەۋە بە ئارمىزۋى خۇيان دىقەكانى بگۆرن و بە گۆپرەى بەرژەۋەندى و مەبەستى شەخسى شەرح و رافەى بىكەن، ھەركاتى وىستىيان زىاد و كەمى تىدا بىكەن، بەلكو و قورئان ھەر لە پەكەم رۆزى ھاتنە خوارەۋمىيەۋە بە ناو موسولماناندا بىلاۋىكراۋەتەۋە، ھەموو موسولمانان تۈانىۋىيەتى قورئان لە بەربكاو بىخوئىنەتەۋە، تەنانەت موسولمانان تىكرا ھەرمانيان پىكراۋە كە بىخوئىنەۋەۋە خوئىندەۋەكەشى بە تاعەت و عىبادەت ھىسب كراۋە، داۋايان لى كراۋە بىكەن بە دىستۈرۈ ياساى ژيانىان ھەموو كاتىك لەبەر دىستىياندا بى و سەپرى بىكەن و لىي ورد بىنەۋەۋە تىي بىكەن.. دەى كەۋابى چۆن گومان دىبىرئ كە قورئان گۆپرانكارى تىدا كرابى زىاد و كەمى بەسەردا ھىنرابى و زوربەى موسولمانان لەھەموو كاروبارىكى ژيانىاندا قورئانىان كىرەبو بە ياساى خۇيان و پەپىرەۋى ھەرموۋەدىكانىان دىكردو بەموو لىيان لا نەدەدا..

لەسەرىكى ترمەۋە قورئان پىش ئەۋەى لە سەردەمى ھەزرىتى نەبۋەكردا كۆبىكرىتەۋە ھەموو پارچە پارچە نوسراۋەكانى لەلەى پىغەمبەر ھەلگىرابوون، زوربەى ھاۋرىيانىشى روو نووسىيان لەلا ھەبوو ئەمانە ھەموۋىيان رۆزانە لە مالى خۇياندا دەۋرىيان دىكردەۋەۋە دىمانخوئىندەۋە.. كاتىكىش ھەزرىتى عوسمان كۆى كىرەۋە زوربەى ئەو قورئان لەبەر و قورئان نووسەرەۋانە لە ژياندا مابوون، دەى چۆن عەقلى دىگىرئ و رىي تىدەچى (لەگەل ئەم ھەموو لايەنە ئىجابىيەتى كە بۆ پاراستنى ئەم كىتەپە پىرۆزە رەخساۋە) گۆپرانكارى تىدا كرابى و زىاد و كەمى بەسەر دىقەكانىا ھاتىي؟! بە تايىبەتى كە خۋاى پەروەردگار لە بارەى قورئانەۋە دىقەرمۋى:

{إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ}:

ۋاتە: ئىمە قورئانمان ناردۆتە خۋارئ بۆ پىغەمبەر و ھەر خۇشمان چاۋمىدېرى دىكەين و دىپارىزىن و ناھىلەن دىستكارى بىكرئ.

چۇن قورئان ھاتۇتە خوارىۋ مەبەست لەو شىۋە ھاتنە خوارمۇدا چى بوو؟
قورئانى پەرۋاز لەماۋى نىكەى بىست و سى سالىدا ئايەت ئايەت و سورت سورت
بە گوڭرى پىۋىست ھاتۇتە خوارىۋ، جارى وا ھەبوو ئايەتلىك پان چەند ئايەتلىك
تا دە ئايەت بە گوڭرى روداوو پىۋىستى ھاتون بۇ پىغەمبەر.. بۇيەش قورئان
ئاۋاھى جوئ جوئ و كەم كەم ھاتۇتە خوارىۋ لەبەر ئەم ھۇيانە:

ا/ تا باش بچىتە دلى عەرمبەكانى قورمىشەوود وودە وودە ساميان لىى
بشكى و پىيەو رابىن.

ب/ بۇئەۋى بەتەۋاۋى داماوۋى دىست كورتى عەرمبەكان لەبارەى رەۋانى و
رەۋان بىزىيەو دەرېكەۋى، چۈنكە ئەگەر بەۋجۇرە جوئ جوئ و كەم كەم
نەھاتايە خوارىۋ، وا سەرکوت نەدەكران و چاۋ بەرەۋىزىر نەدەمبوون و
دەستەۋسانىيەكەيان بەو شىۋە ئاشكرا نەدەمبوو، لەم رەۋە ئەگەر قورئان ھەموو
بەيەك جار بەھاتايە بۇ پىغەمبەر ئەۋكاتە عەرمبەكان لەۋانەبوو سوکە عوزرىكىيان
بەدەستەۋە بويايە و بيان گوتايە ئەو كىتەبە دورودىزە وا بەكوتوپرى بەر
ھەلىستى ناكرى، بەلام كە قورئان ئايەت ئايەت و كەم كەم دەھاتە خوارىۋ
ھەموو جارېكىش ماۋىيەك بەسەر دەچوو تا ھەندىكى تىرى لى دەھاتە خوارىۋ
ئەو ماۋىيەش بەشى ئەۋەى دىكرە ئەگەر كەسېك لە تواناى دا ھەبى خۇ حازرىكا
بۇ بەرمىنگارى سورتەكە، جا كاتى لەگەل ئەم ھالەشدا لەگەل ھەبوونى ئەم ماۋە
زەمەنىيەش دا، نەيان تەۋانىبى بەرھەلىستى بىكەن ئەۋا زىاتەر داماوۋى
دەستەۋسانيان لە بەرامبەر شاكارى رەۋان و رەۋانېزى قورئاندا دەچەسپى و
دەردەكەۋى كە ئەو عەرمبەنە ھەرچەند بە زوبان درىزۇ قەسەزان و رەۋانېزى
بەناۋبانگ بوون، ھەتا بلىى لە گەت و گۇدا بە دەم و پل بوون، كەچى لە بەرامبەر
بەلاغەت و فەصاحتى قورئاندا لال و پال و بى برشت بوون، بە تايەتتى سەرتەى
نىگاۋ سورتەكانى قورئان كە لە مەككەدا ھاتوونە خوارىۋ، ھەموۋيان سورتى
كورت كورت بوون.. ھەشيانە تەنبا سى ئايەتتى كورتىلە بوو، دەى كاتى ئەۋان

نەتوانن بەرھەنگاری سێ ئایەتی قورئان بکەن لەگەڵ ئەو ھەموو قسە زانی و بە دەموو پلی و رموان بێژییەدا کە ھەیان بوو، دیارە کە قورئان موەجیزمیە و بەرھەنگاری کردنی سەردان لەبەرد دانە و خۆماندوو کردنی بی ھودمیە.

ج/ مەبەستێکی تر لە ھاتنە خوارەوی قورئان بەجیا جیا و لەوماوە دورو درێژەدا لەبەر ئەوە بوو تا عەرەبەکان وردە وردەو پلە پلە فیتری یاسا و ئەحکامی ئەو کتێبە پیرۆزە ببین. دڵ و دەرۆنیان بە فەرمودەکانی رابینن و بە گوێرە روداو و پێویستی لە گەڵیا رابین و یاساگانی لە دلیاندا بچەسپن، بۆئەوێ بێتوانن لە ناخەوێ رەوشت و داب و نەریتی سەردەمی نەزانییان بە ئاسانی بگۆرێ، چونکە عەرەبەکان پێش ھاتنی ئیسلام لە بەرەللائیەکی تەواو دابوون و بەبێ سنوور ھەموو شتیکیان بەرەوا دزمانی. ئەگەر بێتوو قورئان بە یەكجار بەھاتیەتە خواری، فەرمان (حوکم) و ئەرکەکانی لەسەر شانیان زۆر قورس دەبوو، دڵ و دەرۆنیان ئامادە و مرگرتنی فەرمودەکانی نەدەبوو.

د/ ھۆیەکی تر لەو ھۆیانە کە ھوای کردووە قورئان بەو شیۆمیە بێ بۆ پێغەمبەر ئەوە بوو: کە پێغەمبەر (درووی خۆی لەسەر بێ) بێتوانن بە باشی لە بەری بکا و لە مەبەستەکانی ھالی بێ و تێیان بگا و لەسەر دلی موبارەکی نەقش ببەستی، خوا بەو دلی ئەوێ پێ پتەو بکا و بێتوانن بەو دلی بەھێزەو بەرھەنگاری کافرو خوانەناسەکان بکا.. ئەوێتا ھوای پەروردگار لەم بارەو بۆ ھۆی دەفەر موی:

{وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّا نُزِّلُ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا - سورة الفرقان / ۳۲}:

واتە: بێ بڕواگان رەخنە دەگرن و دەڵێن: ئەم قورئانە ئەگەر راستە نامە و خودایە، ئەوە بۆچی وەك نامە ئاسمانیەکانی تر بەیەك جار بۆ موخەممەد نە نێردراوەتە خواری؟ ئەوێ خۆشەویست من خۆم وەلامی ئەم پرسیارە غەرمزاییە ئەمانە دەدەمەو، ئێمە بۆیە قورئانمان وا بە بەش بەش و جیا جیا بۆ ناردووی کە بە پێ پێداویست و سوودی ھەموو لای و لەکاتی پێویستدا،

سورەتى يا چەند ئايەتتىكىمان ئى ناردۆتە خوارەوہ بۇ تۆ، ھەتا سەرەراي بەھرەگانى تری ئەم کارە دل و دەروونى تۆشى پى یتەو بکەین و ئایەت لەدوا ئایەت لە دلتا بچەسپى و نەخش بىەستى. بۆیە ھەمیشە ئەم قورئانە بە شینەیی و لەسەرخۆ بەرپىک و پىكى بەسەر تۆدا دەخویننەوہ، کە وشە و رستە و ئایەتەگانى لەناو سورمەکاندا وە ھەر وھا لەناو گوئی بيسەردا وەك دانەى برنجى سەیری دانار دانار دەوہستى.

ئەوھشمان لە یاد نەچى کە پىغەمبەر (درودى خودى لەسەر بىن) نەخویندەوار و بى سەواد بوو، نوسین و خویندەنەوہى نەزانىوہ، لە کاتىکا پىغەمبەرەگانى تر خویندەوار بوون و توانىوانە کە ئەو کتیبەى بۆيان نىردراوہ سەر لەبەر بەیەکجار ھەزمى بکەن و وەرى بگرن.

قورئان داواى بەرامبەرى دەکا (القرآن يتحدي):

ئەو نەحەددايەى قورئان بە راشکاوى و بەبى پەرپا لە عەرەب و ناعەرەبى کرد ئەو دەستەى کە خستىە چاويانەوہ و بە تەوسەوہ پىى گوتن:

ئەگەر دەلئىن: ئەم قورئانە لە خواوہ نەھاتوہ دەفەرموو: ئىوہ ئازابن بتوانن نمونەيەکى ئەم دابىنن. ياخود بتوانن سورەتتىكى وەکوو سورەتى ئەم بخەنە روو، کەچى نەيانتوانى و دۆش دامان.. ئا ئەم لەخۆ رادىويەى قورئان و دەستە وەستانى ئەوان گەورەترىن بەلگەيە لەسەر ئەوہى کە قورئان نىگای خوايە و دانراوى مرؤف نىە!! چونکە عەرەبەگان لە خۆيانەوہ بە شىؤميەکى سروشتى قسە رەوان بوون و رەوانبىئىريان خۆش دەويست و ھەزىان لە ھونەرى خەبات و وتارى ھونەرى بوو، ئەدەب دۆست و شيعر خۆشەويست بوون. سالانە و مەرزانە گۆرى رۆشنبىرى و شيعر خویندەنەوہ و پىشپىرکى و تاردانىان دەبەست، سالى چەند جارىک لە بازاري عوگازو شويىنى تر مېھرەجانى شيعرو دەمە دەمىيان ئەنجام دەدا، لە ھەموو گۆرو کۆبونەوہيەکى جەماوہريياندا شاعىرەگانىان شەرە شيعريان دەکردو خەتیبەگانىان لە رەوان بىئىرى و قسە رەوانىدا خۆيان بەتاقى دەکردەوہ، ھەريەکەيان بە ھۆزى

خۇيدا ھەل دەگوتو رىزى لە تىرەى خۆى دەنا. لەھەمان کاتدا چەند شاعىرىكى کارامەو لىھاتوو بى لایەنىان دەست نیشان دەکرد بۆ ھەئسەنگاندنى شىعەرى شاعىرەگانو لە سەنگى مەحەکیان دەدانو پەلو پایەیان دادەنا بۆ ئەو شاعىرانەى کە لىھاتوو خۆیان دەچەسپاند. بە کورتى ئەم گرینگى پىدانەیان بە قەسى ھونەرى (شىعەر یان پەخشان) دپاردەمەکی باوى ئەو سەردەمەیان بوو، کارىكى ھەرە دپارى ئەو رۆزگارمیان بوو، لەبەر دوو شتى سەرەکی:-

۱/ ژيانى سارا نشینى و ھاتووچۆیان لىرەو لەوئ بەدوا لەومراندنى مەرپو مالاتیاندا ھەلى دەنان بۆئەوئەى زیاتر لە روبەرى سروشت تى بفکرنو چاویان بە دیمەنى ولات برپژن، تا کەفو کوئى دەرونیان سەربکاو سۆزبان گەرم بىو ھەستیان ناسک ببى، بە روالەت ئەم شتانەش دەبنە ھۆى شاعىرى و ھەل رشتنى قەسى ناسک و ھەلقولانى مانای ئەفسونەوى و بزوتنى ھەستى ناسکى و پىژەوان.

ب/ ژيانى خىلەکی و ھۆز پەرستى و رەگەز پەرەستى ھەلى دەنان بۆ خۆھەلنەنەو بەخۆو نازینو لەخۆ رازى بوونو دەمەدەمى و مشتو مەرپو کىشەو پىک ھەلپەرژان.. ھەروا بۆ تىک گىرانو بە گزىەکدا چوونو یەکترى کوشتن، ئەمەش وای لى کردبوون کە زۆر پىویستیان بە شاعىرى رەوانو قەسەزانو زمان تىزو لىھاتوو ببى، بۆئەوئەى بەچەکی شىعەر بە شمشىرى زوبان داکۆکى لە بەرژەومەندى ھۆزەکەى بکاو ستایشى جەنگاومرانی خىل و شکۆمەندى شەھیدان دەربپرى، لە پەلى خىلەکەى بەرز بکاتەوئەو رىز بۆ سەرۆکى ھۆز بەچەسپىنى. لەم روئەوئەى پەرى گرینگیان بە ھونەرى شىعەر و خەتابە داو، رىزى شاعىرى رەوانپىزى بە برشتیان دەگرتو خەتیبى رەوانو قەسەزانیان دەبردە کەشکەلانى ھەلەک.

ئا لەم کاتەدا قورئانى پىرۆز بەوپەرى رەوانى و وشە ئارایى و مانا جوانى و وشەکارى و شىواز شىرىنى ھاتە خوارەوئە تاوئەکوو بەجىتە دلى دانىشتوانى دورگەى عەرمبىیەو کە ئەوکاتە کاتى پشپۆى و ئەقامىتى و دوو بەرەمکى بوو، جىناپەتى و دەمار گىرى و رەگەز پەرستى لەناویان رەمگى داکوتا بوو... ئاشکراشە قورئان نەیدەتوانى سەر و دلىان بگرىو زالى بى بەسەریاناو کاریان تى بکاو بۆریان بەدا،

ئەگەر لەرووى مانا و وشە ئارايى و رەوانى و گوزارە كارىيە و نەگەيشتاىە تە ترۆپكى بە لاغمەت و فەصاحت بە جۆرىكى وا كە ئەو شاعىرو رەوانىيژانە ھەست بە نەتوانايى و دەستە و دەستانى خۇيان بىكەن و دەستە و ئەژنۇ دابنىشن لە بەرامبەرىدا.. لە دابو نەرىتى مرؤفیشە ھەركاتىك لە بەرامبەرى و زۆران بازىدا تىشكاو تىشكانەگەيشى لە شتىكدا بى و لە بارىكەو بە كە لەو پىش خۇى پىو بە دابى و لافى كارامايى تىدا ئى دابى كەچى لەو دەدا دەستە و دەستان بووبى و بىشتى ئى بىراى، ئىتر وەكوو كەو دەچى و ھىچ شتىكى تر ئەو تىشكانەى بۇ تى ھەل ناھىيىتەو، ئەو كەلئەى بۇ پىر نابیئەو دەو جارىكى تر ناتوانى سەر بەرزىكەتەو و گىژو وىژ دەبى و كەرو لال دەكەو ھەر بۇيەشە كە عەرمبەكان دواى ئەو كە نەيان توانى لەرووى رەوانىيىيەو (كە چەكى ھەرە گرىنگى وان بوو) بەرمەنگارى قورئان بىكەن و مەملانىي لەگەلدا سازدەن مەيان نايە خەت و بىپارىاندا كە ئىتر بىپارى جارىكى تر لەم بارەو سەر ھەل نەدەنەو و لافى رەوانىيىزى ئى نەدەن، بەلكو بە ناچارى پاش ماومىيەك گەردن كەچى ئىسلام بوون بەلام لەگەل ئەو مەشا لوت بەرزەكانى قورمىش لەبەر كەللە رەقى خۇيان و دەمار گىرىيان نەدەھاتنە خەتەو و بىروايان بە پەيامەگەى (مەھمەد) (دەردى خەلىلى لىسەرىن) نەدەكرد، دەستيان كەرد بە بلا و كەردنەو و پىروپاگەندە لە دزى قورئان، جارىك دەيانگوت قورئان شىعەر، دەمىك دەيانگوت سىحەرە چاخىك دەيانگوت ئەفسانە و چىرۆكە رزىوى كۆنەكانە پىغەبەرىشان بە شىت و فال گەرو و جادو باز حسىب دەكرد، بەلام بەرى رۆژ بە بىژىنگ نەگىراو ھەموو پەلەقازمەكان بىھودە بوو ھەموو ھەول و تەھەللۇپەكان دا بەفەرۆ چوو.

بۆچى قورئان داواى بەرامبەرى لە عەرمبەكان كەرد؟

وەكوو ئاشكرایە دابو نەرىتى عەرمبەكان لەو رۆژگارەدا وابوو كە بىرەكان تەھەددای بىرەكان بىكەن، ئەم شاعىرە بەرامبەرى ئەو شاعىرە بكا، ئەو خەتیبە قەسەى ئەو خەتیب رەت بىكەتەو، كۆرى شەپە شىعرو شەپە قەسەيان ھەردەم گەرم بى.

لەبەرئەو قورئان لەچەند ئايەتتە تەحەددای جەماوەرى عەرەبى کردووە بە ئاشکرا پێى گوتون ئەم قورئانە نىگای خوايە، ئەگەر بپروا ناکەن دەى ئێو ئازابى قورئانىكى ئاوا بێنن، يان کە ھەر ھىچ نەبى بەقەى سوردەتیکى بخەنە روو مەبەستى سەرەکش لەم تەحەددایە ئەوہیە کە مێزوو ببیتە شایەت و بزائرى ئەو عەرەبە زمان درێژانە چەند داماوو دەست گورتو زمان کوئن لە بەرامبەرى قورئاندا لە کاتیکا کە ئەوان خەتیبى زمان لووسو بەدەمو پل و شارمزا لە ھونەرى قسەکردنیا تیدا بوو، رەوان بێزو قسە حازر بەدەستیا لەناو دا بوو، ھەروەھا بۆئەو مەردوم دەم کوت بکاو رێگە لەو بەبەستى کە لە داھاتوودا ھەرزە گۆيەك يان نەزانیک و بى ئاگا و دل کرمیەك بى بلى: بابە قورئان موەجیزە نیو عەرەبەگان لەکاتى خۆیدا دەیاننوانى دەقى ھاوتای قورئان بێنن و بەرامبەرى بکەن بەلام نەخۆيان بیریا لەو کردۆتەووە نە کەسیش داواى ئەوہى ئى کردووە... جا لەبەر ئەو ھۆيانە و شتانى تریش قورئان ئاوا پێش دەستى کردووە تەحەددای بەرامبەرى کردنى کردوون، تەحەددا کردنەگەشى لە سى خالدا خۆ دەنوینى:

یەكەم: قورئان داوايان ئى دەکاو پێيان دەلى ئەى گەلى عەرەب! ئەگەر بپرواتان نییە بەو کە قورئان لە خواو ھاتوو، بەلاتانەو کتیبیکى عەیبدارە، دەفەرموو ئێو کتیبیکى باشتر لەو لەخواو بێنن تا منیش شوین فەرمودەگانى بکەوم، ئەگەر راست دەکەن، جا ئەگەر ئەم ئەرکەيان بۆ ئەنجام نەدرا (بى گومان کە بۆشیا ئەنجام نادرى) لەھەمان کاتدا ئیمانیشیا بەتۆ نەھینا، ئەو ديارە شوین بپروای پوچى خۆيان کەوتون و بە گوێردى ھەواو ھەوەسى خۆيان دەجوئینەو ئاشکراشە کەسێک شوین ھەواو ئارەزو بکەوى ھىچ بەلگەى پتەویشى پى نەبى، ئەو لە خواو یارمەت نادرى و بە تەواوى گومرايە و سەر ئى شیواو و زۆرو ستەم لە خودى خۆى دەکا و ديارە کە خودا رێى راست نیشانى ھۆزى بى دینى ستەم پيشە ناداو ریتومايان ناکا.

{قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا أَتَّبِعُهُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ، فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَن أَضْلُ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ - سورة القصص / ٤٩-٥٠}.

به ئی: لهم ئایه ته دا قورئان داواى له عهرمه به كان كردوه كه كتیبه یكى وهكوو قورئان دابنن، لهو كاته شدا ته نها چل و جهوت سورته ئی هاتبوو بۆ پیغه مبه، ئیتر قورمه شیه كان سه ریان تیك ناو هه رچه ند سه ریان ده هی ناو دم برد نه یان ده زانی چۆن به ره ه ئستی ئهم ته حه ددايه بکه ن. له سه ره تاوه هه و ئایندا به لام تیشکان و دۆش دامان. بۆیه ده بینین قورئان رویان تی ده کا به بی په روا پییان ده ئی خو ماندوو گردنتان بی هودمیه و ره نج به خه سارییه ته نانه ت ئه گهر هه موو ئاده میزادو ئه جنده کان یه ک بگرن و بیانه و ئ قورئانیکی ناوا دابهینن و له ناو خو یاندا زۆر به باشی و به دئسۆزی یارمه تی یه کتری بده ن و وینه ی قورئان بهینن ئه و جاش هه ر ده سته وه سان دمبن و بۆر دمدرین.. چونکه قورئان ئاخوتنی خوایه قه ت ئاخوتنی به شه ر ناگاته ئاخوتنی ئه و.

{قُلْ لِّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا - سورة الإسراء / ٨٨}:

داواى ئهمه قورئان تۆزیک ته حه دداکه ی توند کردۆته وه داواى ئی کردون که بیتوانن (ده) سورته ی وهکوو هی قورئان بخره نه روو.

{أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ - سورة هود / ١٣-١٤}:

واته: ئایا عهرمه به كان ده ئین: (محمد) بۆ خو ی قورئانی داناوه؟ ده فه رموو پییان بلئ: (ئه گهر راست ده که ن ئهمه عه رزو ئهمه گه ز) فه رموون ئیوه بیتوانن (ده) سورته ی ناواهی بینن و بیخه نه روو. داواى یارمه تی جگه له خوا له کی ده که ن بی منه ت بن. جا ئه گهر نه یان توانی ئه وه ئه نجام بده ن و ده سته و ئه زنۆ دانیشتن ئه وه به بی شک بزانی که ئهم قورئانه که لامی خودایه و ئه و بۆ

پێغه‌به‌ری ناردوه ئه‌وه‌ش بزانی که هیچ خودایه‌کی راست نیه (جگه له‌و په‌روه‌ردگاره) که‌وابی ئیوه موسوڵمان ببن و وهرنه سهر رێگای راست و دروست. قورئان به‌مه‌شه‌وه نه‌وه‌ستاوه به‌لکوو جاریکی تر پله‌ی ته‌حه‌ددایه‌که‌ی هیندی به‌رزتر کرده‌وه و ئهمجاره‌یان دا‌وا‌ی ئی کردن که بتوانن ته‌نها په‌ک سورمه‌ی وه‌کوو سورمه‌ی قورئان دا‌بن‌ن.

{إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ - سورة البقرة / ٢٣}:

واته: ئه‌ی گروهي عه‌ره‌ب! ئه‌گه‌ر ئیوه شك و گومانتان هه‌یه له راستی ئه‌و قورئانه‌ی که بو به‌نده‌ی خو‌مانمان ناردو‌ته خوارئو به لاتانه‌وه درۆو دمست هه‌لبه‌سته، دمه‌رموو ئیوه بتوانن به‌قه‌ی سورمه‌تیکی ئه‌و بخه‌نه روو بی منه‌تیش بن (جگه له‌ خوا) دا‌وا‌ی یارمه‌تی له‌کێ ده‌که‌ن بیکه‌ن، جا ئه‌گه‌ر نه‌یان‌توانی ئه‌م کاره ئه‌نجام به‌دن (مسوگه‌ر) ناشتوانن ئهمجاره‌یان بیان ترسینه و پێیان بلێ: خو‌تان به‌پاریزن له‌ سزاو سوتان به‌ ئاگرێک که سوته‌مه‌نییه‌که‌ی ئاده‌میزادو به‌رده‌و ناماده‌کراوه بو بی به‌روایان! جا هه‌رکاتێ ئی‌مه له‌م له‌خو رادیویه‌ی قورئان تی بفکرین و بزانی که قورئان به‌و شیوه سووره له‌سه‌ر داماوێ قورمه‌ش و دنیایه که ئه‌وان و هه‌موو دنیا ناتوانن به‌ربه‌ره‌کانی قورئان بکه‌ن. ده‌بی دان به‌وه‌دا بنیین که ئه‌م سوور بوونه هه‌لو‌ستی مرو‌ف نییه، چونکه نا‌چێته عه‌قله‌وه مرو‌فێک تو‌زی هۆش و گو‌شی هه‌بی، ئه‌م ته‌حه‌ددایه بکا و ئاوا به‌و جو‌ره به‌چێته ژیر ئه‌م چه‌وه‌وه له‌وه نه‌ترسێ که رو‌ژی له‌ رو‌زان که‌سیک هه‌بی به‌ره‌هه‌ستی بکا!!! چونکه هیچ کاتێ سهر رووی زه‌وی خالی نییه له‌ خاوه‌نی هیزیک وه‌کوو هیزی په‌کیکی تر، واته هه‌ر مرو‌فێک تو‌زی ئه‌قڵی هه‌بی نابێ وابزانی که‌وا جیهان خالییه و که‌س ناتوانی به‌ره‌نگاری ئه‌و بکا.

که‌وابی بێگومان ئه‌م ته‌حه‌ددایه که له‌سه‌ر زمانی پێغه‌به‌ره‌وه بیستراوه له‌ خواوه‌یه و سه‌رچاوه‌که‌ی ئه‌وه، هه‌موو عه‌ره‌به‌کانیش ئه‌م ته‌حه‌ددایه‌یان

بىستووۋە بە ناوياندا بلاۋبۆتەۋە، كەچى نەيانتوانىۋە ھىچ بەرمىنگارىيەكى
عاقلا نە ئەنجام بىدىن، بەلكى ھەممۇ دەستە ۋەسان ۋە كۆلەۋار بوۋى بە تەۋاۋى
دەست كورتىيان دياركەۋتو بۇ خۇشيان لىيان عەيان بوۋ كە ئەم دەستە
ۋەسانىيەيان ھەتا ھەتايە ۋە رۇژىك لە رۇژان ناتوانن لەم بارمۇ نەقەيەك بىكەن.

جا ئەگەر ئەم قورئانە رەۋان نەبۋايە ۋە رەۋانى ۋە رەۋان بىزىيەكە ۋە ئۇسلۇبى
ۋە ئارايى ۋە ۋە كارييەكە موعجىزە نەبۋايە ئەۋە بىگومان عەرمبەكان
بەدەردى چامە شىعرو خۇطبە ۋە چىرۋكەكانيان دەمىرد. ۋە بە ۋە ھەئىيان
دەۋەشاندەۋە ئەۋ سەر شۆرىيەيان قىۋل نەدەگىرد...

لەلەيەكى ترمۇ رەۋان بىزىيانى عەرمب زۇرۇ زەبەندەبوۋى، تىياندا ھەبۋە بە
دۆزمنى ئايىنى ئىسلام بوۋ، ئەگەر تۈزىك تروسكايەكان بەدى بىكرادىيە بۇ
بەرىپەرچ دانەۋە قورئان دەيان خستە روۋ، زۇر دەقى رەۋان ۋە رىك ۋە بىكىيان
دادەپشت بۇ بەرىپەرەكانى قورئان دەيان ھىنانە گۆرى.

جەھىظ لە باسى قورئاندا دەلى: (ناچىتە ئەقەۋە ئەم ھەممۇ زاناۋ
رەۋان بىزىيان لىھاتۋانە لەسەر ھەلە كۆبىنەۋە ئەگەر بىانزانىايە بەرامبەرى كىردى
قورئانيان لە توانادايە چۆن بى دەنگ دەبوۋى لەگەل ئەم ھەممۇ تانوت لىدان ۋە
سەرگۈنە كىردى كە قورئان ئاراستە ۋە ۋەنى كىردە، لە كاتىكا عەرمبەكان
خۇيان بە قەسەزان ۋە لىھاتۋو دەزانى ۋە خۇيان بە كارامايى لە قەسە ۋە ناخاۋتندا ھەل
دەنەيەۋە، قەسەزانى ۋە رەۋان بىزىيان كارى ھەرە گىرنگى ئەۋان بوۋە، جا چۆن دەچىتە
ئەقەۋە چەكى ھەرە بەھىزى ئەۋان قەسە ۋە ناخاۋتن بى ۋە كەچى لەكاتى
پىۋىستىدا بەكارى نەھىنن، خۇ ناعىلاجى ۋە پىۋىستى پىۋا ۋە لىدەكا پەنا بۇ شتى
پەنامەكى بەرى ۋە خۇ پى ھەستىيەۋە، چ جايى شتىكى بەرۋە ئاشكرا!! جا
ھەر ۋەكۋو چۆن مەھالە بىستو سى سال ئەۋان ئەم سەر شۆرىيە قىۋل بىكەن لەم
بارمۇ نەقەيەك نەكەن ھەرۋا مەھالە كەۋان بى دەنگ بن بەمەرجىك بىانزانىايە
رىگايەكان ھەيە...

دوای ئەو رۆژگاری که قورئانی تیدا هاته خواروه تا ئیستا چەند جین هاتوون و چەند سەدهو چەرخ تازە بوونەوه، ملیونه‌ها زاناو رۆشنبیر و رهوانبێژو ره‌خنه‌گرو نوسه‌رو کتیب دانەر هاتوون و پێ گه‌یشتون هه‌موویان ئیعتیرافیان به‌سه‌ر ئاسایی قورئان کردوه، دانیان به‌ ده‌ست کورتی خۆیاندا ناوه‌و ئەه‌میان چه‌سپاندوه که ناگه‌نه‌ پله‌ی قورئان له‌ ره‌وانبێژی و ره‌وانی و گوزاره‌کاریدا).

خۆ له‌ میژووی گه‌لی عه‌ره‌بدا زۆر لی‌هاتووی ره‌وانبێژی تیدا هه‌لکه‌وتوه‌و زۆریان له‌ په‌خشاندا ناوبانگیان ده‌رکردوه‌ زۆری وه‌کوو (عبدالله ابن المقفع) و (العاجظ) و (ابن العمید) و (بديع الزمان الهمداني) و زۆری دیکه‌شیان تیدا په‌یدا بووه‌.

له‌ شیعریشا شاعیری ره‌وانی وه‌کوو (جریر) و (فرزدق) و (بشار بن البرد) و (ابو نواس) و (ابو تمام) و (المتنبی) و (المعري) و (احمد شوقي) و سه‌ده‌های دیکه‌ی ناواش هاتوون و رۆیشتوون، ده‌ی باشه‌ کوا ره‌وانی و ره‌وانبێژی ئەمان له‌ عاست ره‌وانی و گوزاره‌کاری قورئان!! ئایا کێ له‌مانه‌ گه‌ردن که‌ج نه‌بووه‌ کێ له‌مانه‌ گوتویه‌تی قورئان نیگای ئاسمانی نییه‌؟! کێ له‌مانه‌ و غه‌یری ئەمانه‌ سه‌رسام نه‌بووه‌ و بر‌وای به‌ سه‌رئاسایی قورئان نه‌کردوه‌!!

قورئان (موعجیزه‌) و سه‌ر ئاسای (محمد) ه (ه.خ)

ویستی په‌روه‌ردگار وابوو که موعجیزه‌ی پێغه‌مبه‌ر له‌ شتی‌کدا بێ که عه‌ره‌به‌کان خۆیان تیدا سوار چاک بوون و پێوه‌ی ناسراون، چونکه‌ به‌ درێژایی میژوو هه‌موو پێغه‌مبه‌ری‌ک موعجیزه‌ی هه‌ره‌ گه‌وره‌ی له‌ سه‌ه‌ر راستی پێغه‌مبه‌رایه‌تیه‌که‌ی له‌ شتی‌کدا بووه‌ که گه‌له‌که‌ی تیدا کاراماو شو‌ره‌ سوار بووبێ و تیدا شارمزا بووبن، ئەوه‌تا چونکه‌ گه‌لی قیبطی سه‌رده‌می فیرعه‌ون تا راده‌یه‌ک ئاشنایه‌تیان له‌گه‌ڵ زانستی ماتماتیک و سروشت ناسیدا هه‌بووه‌، چونکه‌ خواوه‌نی زانینی جادو ئەفسانه‌ و پێشه‌سازی بوون، بۆیه‌ په‌روه‌ردگار

موعجیزه‌یه‌کی دا به موسا پیڅه‌مبه‌ر، که زاناو ساحیره‌کانی فیرعه‌ون له هه‌موو کهس باشت ده‌یانزانی که له خواومه‌و کاری موسا نییه. موعجیزه‌که‌شی بریتی بوو له‌وه که کاتی دهستی بخستایه‌ته باخه‌لیه‌وه‌و دهری بی‌نایه، وه‌کوو رۆژ روناکی ده‌به‌خشی، کاتی‌کیش له رۆژی دیاری کراودا له‌گه‌لّ ساحیر و جادو گه‌ره‌کاندا که‌وته رقه‌به‌ری و ساحیره‌کان گوریسه‌کانی خۆیان به‌ره‌لّا کرد وه‌کوو مار ده‌جولانه‌وه‌و خه‌لکی وایان ده‌زانی گوریسه‌کان بوون به‌ ماری راستی، ئیتر که حه‌زهرتی مووسا عه‌سایه‌که‌ی بۆ هه‌لّ دان عه‌ساکه‌ بوو به‌ ئه‌ژده‌هایه‌ک و هه‌موو گوریسه‌ ئه‌فسوناوییه‌کانی نه‌وانی هه‌لّ لووشین، ساحیره‌کان که‌وایان زانی خیرا ئیمانیان به‌خواو حه‌زهرتی موسا هینا. هه‌روه‌ها چونکه‌ گه‌لی حه‌زهرتی عیسا له‌ نو‌شداریدا پێش که‌وتوو بوون، بر‌وایان به‌ رۆح و زیندوبوونه‌وه‌ نه‌بوو خ‌وای گه‌وره‌ موعجیزه‌یه‌کی دا به‌ حه‌زهرتی عیسا که‌ بتوانی ک‌وێرو به‌لّه‌ک چاک بکاته‌وه‌و مردوو زیندو بکاته‌وه‌.

جا لی‌ره‌دا راستیه‌یه‌ک هه‌یه‌ ئه‌وه‌یش ئه‌وه‌یه‌ موعجیزه‌ی هه‌موو پیڅه‌مبه‌ره‌کانی پێشوو بریتی بوون له‌ چه‌ند روداوێکی کاتی که‌ روویان داوه‌ ئه‌وانه‌ی هاوچه‌رخ‌ی پیڅه‌مبه‌ره‌کان بوون و بین‌یویانه‌و بر‌وایان پێ کردوون و دوا خۆیان هیچ ئاساریکی نه‌و روداوانه‌ نه‌ماوه‌و بۆ دوا خۆیان ده‌وریکی ئه‌وتۆیان نه‌بووه‌... هه‌روه‌ها ئه‌و موعجیزانه‌ له‌گه‌لّ بیرو هۆشی سه‌هرمتایی ئه‌و رۆژگاره‌دا گونجاون، به‌لام د‌وای ئه‌وه‌ی ژیری و خ‌ویندن و خ‌وینده‌واری پێشکه‌وت به‌ در‌یژی می‌ژوو خه‌لکی گومان‌یان له‌ ئایینه‌کاندا په‌یدا کردو ئایین کاریگه‌ری نه‌ماو موعجیزه‌کان ورده‌ ورده‌ پوکانه‌وه‌ له‌ بیرو باوم‌ری خه‌لکیدا پله‌یان نزم بووه‌و تا هاتنه‌ ر‌یزی ئه‌فسانه‌و جادو، به‌م جۆره‌ ئیمان و باوم‌ر له‌ د‌لی مه‌ردومدا زه‌عیف بوو، ب‌ئ‌ باوم‌ری ته‌شه‌نه‌ی کردوو وه‌کوو سه‌ره‌تان چ‌ووه‌ که‌لّکه‌لّی ئاده‌میزاده‌وه‌، ب‌ئ‌ د‌ینی با‌لی ش‌ومی به‌سه‌ر جیهاندا ک‌یشا.

ئ‌یتر مرۆف به‌گشتی پ‌یویستی به‌ ئایینه‌ک بوو که‌ موعجیزه‌و به‌لّگه‌ی راستیه‌تی له‌ به‌لّگه‌و موعجیزه‌ی ئایینه‌کانی پ‌یشوو نه‌چ‌ئ‌.

جا ئه‌وه‌ی که زۆر کهس نایزانی و پێویسته بیزانی ئه‌ومیه که ئیسلام له به‌رنامه‌یدا رێبازیکی گرتووه جیاوازه له هه‌موو ئایینه‌کانی پێش خۆیه‌وه، رێبازیکی تازه‌ی وای گرتۆته به‌ر که به‌ روونی ئه‌وه ده‌چه‌سپێنێ که ئه‌م ئایینه له خواومیه و ده‌ستکردی مرۆف ئایینه‌ی که قورئان به‌رنامه‌یه‌تی قورئانیش بۆ خۆی له هه‌موو روویه‌که‌وه سه‌ر ئاسایه و مرۆف له به‌رامبه‌ریدا ده‌سته وه‌ستان و داماو، چونکه قورئان له رووی رێنوماکردنه‌وه، له باره‌ی یاساو شیوه و شیوازه‌وه، له باره‌ی مانا و ناوه‌رۆکه‌وه، تا سه‌رنجی ئی بده‌ی ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که ئایینی ئیسلام به‌رده‌وام و خۆراگه‌وه هه‌تا دنیا دونه‌ی پایه‌داره.

به‌ئێ دوا‌ی ئه‌وه‌ی که ئاده‌میزاد به‌ره‌و پێشکه‌وتن ده‌چوو په‌روهره‌گه‌ر قورئانی پیرۆزی نارد بۆ پێغه‌مبه‌ر تا له‌گه‌ڵ چۆنیه‌تی ئه‌و پێشکه‌وتنه‌دا بگه‌نجێ و تا ئاده‌میزادیش به‌ره‌و پێشکه‌وتن به‌روا ئه‌میش شان به‌شانی ئه‌م پێشکه‌وتنه له پێش‌په‌ریدا هه‌رگیز دوانه‌که‌وی و بۆ هه‌موو شوێن و کاتی که بگه‌نجێ. جا خوا یاربی لێره به‌ه‌ولوه لێکۆلینه‌وه‌یه‌کی کورت ئه‌نجام ده‌دین له‌چه‌ند لایه‌نی‌که‌وه له قورئان ده‌دوین که هه‌موویان په‌یوه‌ندیان به‌سه‌ر ئاسای قورئانه‌وه هه‌یه هه‌موو شایه‌ت و به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌م قورئانه نیگای خوايه و ئاوه‌لئاوی زاتی بێچوونه، جگه له بی دین و خوا نه‌ناس که‌سی تر رته‌ی ناکاته‌وه و دژی ناوه‌ستی!.

سه‌ر ئاسایی قورئان (اعجاز القرآن):

سه‌ر ئاسایی له زماندا بریتیه له‌وه ناتوانایی پال خه‌ڵک بده‌ی و داماویمان بۆ به‌چه‌سپێنی هه‌رکاتێ که‌ی که‌ی داماو کرد ده‌گوترێ فلان فلانی داماو کردو له په‌ل و پۆی خست که ده‌لێین قورئان ئاده‌میزادی ده‌سه وه‌سان کرد واته بۆری داو به‌زاندی له‌وه‌ی که بتوانی کتێبیکی وه‌کوو قورئان دا‌په‌ژن، که‌وابوو که ده‌لێین قورئان موعجیزه‌یه مه‌به‌ستمان ئه‌ومیه قورئان له په‌له‌یه‌که‌یه مرۆف هێزی ئه‌وه‌ی نه‌و نایبێ که بتوانی ده‌قیکی ئاوا دا‌په‌ژێ و کتێبیکی وا بخاته روو

چونکه قورئان شیوه ئاڤاوتنێکی په‌رومردگاره‌و ئاوه‌ل ئاویکی ئه‌و زاته‌یه‌و تایبه‌ته‌ به‌و بێ ھاوتایه‌، لێکدان و ته‌رتیب و شه‌و رسته‌و دمنگ و سه‌داو ئاواز و مۆسیقای شیومیه‌کی تایبه‌تییه‌و له‌ ئاکار و کرداری مرۆف ئاکا.. جا چونکه‌ لایه‌نه‌کانی سه‌ر ئاسایی قورئان زۆرو زه‌به‌ندن و پێویستیان به‌ شیکردنه‌وه‌و درێژه‌پێدان و به‌لگه‌ به‌ ئایه‌ت هێنانه‌وه‌ هه‌یه‌ ئه‌مه‌ش کارێکه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌نجام بدری پێویستی به‌ نوسیانی چه‌ند به‌رگێک هه‌یه‌و له‌گه‌ل ئه‌م باسه‌ کورت ئامیژه‌ی ئیمه‌ ناگونجی بۆیه‌ ناچارین که‌ به‌ کورتی به‌سه‌ر باسه‌که‌دا رابورین و به‌سه‌ر پێیه‌که‌وه‌ چه‌ند نمونه‌یه‌ک له‌ لایه‌نه‌کانی سه‌ر ئاسایی قورئان بکه‌ینه‌ روو به‌شی ئه‌وه‌نده‌ بکا که‌ بپێته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ قورئان نیگای خوایه‌و ئاکاری خۆیه‌تی، واته‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌چینه‌ ناو باسه‌که‌وه‌ که‌ خۆنه‌ر ئه‌زمونیکی له‌لا په‌یدا ببی‌ بتوانی له‌ رێگه‌ی ئه‌و ئه‌زمونه‌وه‌ برێک شارمزیی له‌ سه‌ر ئاسایی قورئاندا په‌یدا بکا و به‌س... له‌ سه‌ره‌تاشه‌وه‌ لایه‌نی ئوسلوب له‌ قورئاندا ده‌که‌ین به‌سه‌ر مه‌شق و ده‌سته‌ گۆل!!

شیوه‌و شیوازی قورئان (اسلوب القرآن):

ئه‌گه‌ر له‌ سه‌رانه‌ری قورئان وردبینه‌وه‌ ده‌بینین دیاردیه‌کی سه‌ر سوپه‌ینه‌ری له‌ باره‌ی وێژه‌و شیوازه‌وه‌ تێدایه‌، شیوازی قورئان له‌رووی خۆش خوانی و جوانی و روناکی ره‌وانکاری و جوانی سه‌ره‌تادا جیاوازه‌ له‌گه‌ل هه‌موو ده‌قی عه‌ره‌بی و رێبازی دانان و دارشتنی شیعو په‌خشان.

دکتۆر طاها حوسین ده‌لێ: (قورئان نه‌ په‌خشانه‌و نه‌ شیعه‌)، به‌لکوو قورئان قورئانه‌و به‌س، واته‌ شیوازی قورئان نابێ جگه‌ له‌ قورئانی پی بگوتری.. قورئان شیعر نیه‌ چونکه‌ وه‌ک شیعر ئایه‌ته‌کانی به‌قه‌د یه‌ک نین و کیش و سه‌روای تێدا نیه‌، په‌خشانیش نیه‌ چونکه‌ هه‌له‌و گیرێ برێ مه‌رجی تایبه‌تی بووه‌و هه‌ندێ شتی تیا به‌ ده‌رمیان کراوه‌ که‌ له‌ په‌خشاندا نه‌کراوه‌ هه‌ندێ لایه‌نی

تايىبەتى و شىۋە دارىشتىنى ھونەرى پەيۋەند بە كۆتايى ئايەتەكان و دەنگو سەدا و مۇسىقا تايىبەتتەكەيەۋە ھەيە لە پەخشانى ئاسايى و ئىعتىادىدا بەرچاۋ ناكەۋى. ئىمامى باقلانى دەفەرمۇئ: دارىشتىنى قورئان لەرۋى بار گۆرۈن لەشت و بۆچۈۋى بۆى لە رىيازى جۈئ جۈئە جياۋازى لەگەل ھەموو شىۋە دارىشتىنى دەق و ئاخوتنە غەربەيەكاندا ھەيە و ئەم شىۋە تايىبەتتە قورئان جيا دەكاتەۋە لە پەخشان و شىعر لەۋەۋە بۆمان روون دەبىتەۋە كە قورئانى پىرۆز بە و وئزە و شىۋازە تايىبەتتە كە ھەيەتى بە ھىچ جۆرىك لە دارىژراۋى ئادەمىزاد ناچى و ئاكارى ئەو نىيە. خۇ ئەگەر قورئان ئاكار و دارىشتىنى مەۋقە بۈيە دەبۈيە بچۈيەۋە سەر شىۋە و شىۋازى ئاخوتنى غەرب، دەبۈۋە لە شىۋە دارىشتىنى نووسەرىك و سەردەمىك بچۈيە! كەۋابوۋ ئى نەچۈۋى شىۋازى قورئان لە شىۋازى ئەو ھەموو دەقە نوسراۋانە غەرب بەلگەيەكى زۆر بەھىزە لەسەر ئەۋەكى كە قورئان موعجىزەيە و سەر ئاساى ھەموو گروھىكە، نە دانراۋى ئادەمىزادە بە گشتى و نەھى (مەھمەد) بە تايىبەتى!! خۇ ئەگەر قورئان ئەم وئزە و شىۋازە تايىبەتتە نەبۈيە بە و جۆرە غەربەكانى بۆر نەدەداۋ وا بە ئاشكرا دەستە ۋەسانى نەدەكرەن، بۆيە بۆرپان خۋاردو مل كەچ بوون و زانىيان كە ئەو دەق و ئاخوتنە ئەزمون و قەرىجە ئەۋان ناتۋانى دەرى بېرى!

تەننەت كاتىك كە بېرى لە غەربەكان بۆ نمۈۋە يەككى ۋەكوو (مەسلىمە) درۆزىن وىستى بەر پەرچى قورئان بىداتەۋە جەۋە قەسە لە دەست دەرچۈۋە ئاخوتنىكى ۋاى ئى دەرچۈۋە نە لە وئزە و شىۋازى قورئان دەرچۈۋە نە لە قەسە و ئاخوتنى خۇشى دەرچۈۋە، ۋاتە لە ھەموو رويىكەۋە رەۋانبىژى لە دەست داۋ ھەربۈۋە بە پەندو گالەجى!!!

جياۋازى شىۋازى قورئان لەگەل فەرمودەكانى پىغەمبەردا (د.خ):

بۆئەۋە زىاتر بەلگە ئەۋەمان دەست كەۋى كە قورئان سەۋشى خۋايە ئاكارى ئادەمىزاد نىيە، شىتتىكى گرېنگ ھەيە پىۋىستى بە ئى ۋەردبۈنەۋە ھەيە و

گەرەكە بخىرتە بەرچاۋ، ئەۋىش ئەۋمىيە كە وىژەو شىۋازى قورئان لە وىژەو شىۋازى فەرموۋدە (ھەدىئە)كانى پىغەمبەر ناچى، ھەركاتى بىنن بەرامبەرى لە نىۋان دمقى قورئان و دمقى فەرمودەكانى پىغەمبەردا بىكەين دەبىنن جىاۋازىيەكە لە ھەموو رويەكەۋە زۆر ئاشكراۋ بەرۋەدەيە، بۇ نەۋونە مەۋق لەكاتى خويندەنەۋەى ھەدىئە ھەست بە شىۋە زمان و ئاخوتنىك دەكا برىتییە لە تىگەياندن و فىرگىردن و وتاردان و پرسىارو ۋەلام شىكرەنەۋمىك كە لە ئاخوتنى ئادەمى دەچى ۋە ەرمەبەكان ئاشنايەتيان لەگەل ئەو شىۋە ئاخوتنە ھەبوۋە، بەلام ئاشنايەتيان لەگەل وىژەو شىۋازى قورئان نەبوۋ، بەلايانەۋە لە پلەيەكى بەرزدا دەنگى دەدايەۋە، كە گوپيان بۇ ئاخوتنەكە دەگرت بە بىستنى سەرسام دەبوون. جگە لەۋەش لە خويندەنەۋەى ھەدىئە ھەست بەۋە دەكرى كە لەۋ دىو فەرموۋدەكانى پىغەمبەردا خۇيەتى زاتىيەت و (شەخس)يەتتىكى ئادەمى ھەيە ھەست دەكرى كە ئەو ئادەمىيە برى جار زەمىفى و زەبوونى روى تى دەكات و شانازىش بەم زەبوونىيەۋە دەكا، چونكە لە عاستى خواۋمىيە و بەندايەتى خۇى تىدا دمنوئىنى كەچى لەۋ دىو دمقى قورئان و ناۋمپۇكى ئايەتەكانىدا ھەست بە خۇيەتيەكى بەھىزى دەسەلاتدارى بى باكى دادپەرۋەرى بە ئاگاۋ زاناۋ خاۋەن روحم و شەفەقەت دەكرى، بەلام خۇيەتيەكە لە ھىچ رويەكەۋە زەبوونى تىدا ھەست پى ناكرى، تەننەت لەۋ شوپنەنەشدا كە جىگەى دل نەرمىن... جا ئەگەر قورئان دانراۋى (مەمەد) بوایە دەبوايە لەگەل وىژەو شىۋازى فەرمودەكانى خۇيدا چ جىاۋازىيەكەيان نەبوايە، چونكە ئاشكرايە ھەموو نووسەرىك يەك جۆر وىژەو شىۋازى لە نوسىندا ھەيە تەننەت كەس ناتوانى بە دوو جۆرى لىك جىاۋازى تەۋاۋ بنووسى، كەۋابوۋ ئەم لىك نەچوون و جىاۋازىيە ئاشكرايە لە نىۋان وىژەى قورئان و ھەدىئە بەھىزىترىن بەلگەيە كە قورئان سەۋشى خوايە و شاكارى ئادەمى نىە.

برى ديار دەى پەيوەندى بە شىۋازو رەۋانبىژى قورئان:

تا ئىستا زۆر زانايانى رەۋانبىژى و خۇشخۋانى لە وىژەو شىۋازى قورئانايان نوسىۋە، لەۋ شتانەى كە تايبەتن بە جۆرەكانى رەۋانبىژىيەۋە لىكۆلىنەۋەميان

ئەنجام داۋن: كە لەم نوسىنە تەسكەدا ئامازمىيان بۇ ناكىرى بەلام پىۋىستە
 ھىندىك تۈيۈنەۋە لەسەر بىرى لايەنى تايىمەت مەند بە شىۋازى قورئان و ئەو
 لىك جوون (تەشبىھ) و خواستن (استعارە) و كورت بىرى و پەندو ئامۇزگاربانەى
 لەخۇى گرتوون ئەنجام بەدىن تا بتوانىن (بە كورتى) خوینەر شارمىزى خۇش
 خوانى قورئان بىكەين لەكاتى خویندەنەومىدا چىزى رەوانكارى و جوانى شىۋازى
 ئەو كەلامە بكا. ھەرچەندە گەورمىي و جوۋى ھونەرى قورئان كەسىك بە تەۋاۋى
 ھەستى پى دەكا كە زۇر تىي بىفكرى و شارمىزى تىدا ھەبى و رىبازەكانى زىبانى
 ھەربى شارمىزى و بەشىۋە ھونەرىيەكانى ئەو زمانە ئاشنا بى.

كىشى قورئان و چىزى ئاھەنگە و مۇسقىي:

ۋىژە و شىۋازى قورئان شىۋەيەكى تايىبەتتەيە و چىزىكى ئاھەنگە و مۇسقىي
 سەربەخۇى ھەيە، ئەمەش بەھۇى ھەلىزاردىنى وشەى شىرىن و رازاۋە و رىك
 خستىيان لە زنجىرەيەكى تايىبەتتە تا گەشتۈتە سەر تۈپكى خۇش خوانى و
 رەۋانى بۇ پەيدا بوۋە، جا ھەرچەندە ئەم ئاۋازى مۇسقىيەى قورئان لە ھىندى
 شوپىندا وا رى دەكەۋى لەگەل كىشى جوۋ (بحر)ىك لە جوۋرەكانى شىعەرى ھەربى
 يەك دەگرىتەۋە بەلام ئەمە ماناى وانىە كە قورئان شىعەر، ھەرگىز ناگوتىرى:
 قورئان شىعەر بەلكو قورئان لايەنە جوانەكانى شىعەر پەخشانى بەيەكەۋە
 لەخۇ گرتوۋە، بەۋە دەقەكە تا بلىتى شەكر ئامىز بوۋە رازاۋمەۋە و گۇى ھونەرى
 جوانكارى بردۈتەۋە، خۇشى لە تاك سەرمەۋىي پاراستوۋە، بىرگە و تەفەىلاتى
 تەۋاۋى شىعەرى پاش گوى خستوۋە بەمە خۇى لە كۆت و زنجىرى شىعەر رىزگار
 كىردوۋە، بۇ دەربىرىنى مەبەستەكانى.. پەلى ئاۋاز و مۇسقىي ناسكى شىعەرى چەشە
 كىردوۋە، جار جارە خۇى لە كىشى شىعەر نىزىك كىردۈتەۋە، لە بىرى شوپىندا بىرگە و
 سەرواى بەكار ھىناۋە لە شىۋمىيەكى تايىبەتتە. لەم روۋە جارى وا ھەيە ۋىژە و
 شىۋازى قورئان لەگەل شىۋازى دەق و ئاخاۋتنى سەروادار (مەسجود) دا لىك
 دەچن و لايەنى سەجەشى پاش گوى نەخستوۋە، ھونەرى (سەجە) ىش شىۋمىيەكە

لە دارپشتن و ئاخاوتنى ھونەرى و لە كۆنەۋە لەلەي عەرمبەگان باو بوو و پىي ئاشنا بوون، چۈنكە جەرەس و سۆز و ئاۋازى مۇسقىياكەى كارىگەرە و گۈچكە چىزى ئى وەردەگرى و ئارامى دەداتە دى و دەروون، خوتبە خوتنەگانى سەردەمى پىش ئىسلام ھەروا پىاۋە جادو بازو ئەستىرە شوناسەگان بەكارىان ھىناۋە، چۈنكە كار لە بىسەرەن دەكاو جىي خۆى لە دىلندا دەكاتەۋە! بە كورتى قورئان بىرپىكى سەروا دارە و مەسجۇۋە بىرپىكىش شىۋازى تايبەتى خۆى ھەيە و ئاۋاز و مۇسقىياكەى سەربەخۆى لەخۇ گرتوۋە.

(ابن سنان) دەلى: قورئان بە زىبان و داب و نەرىت و شىۋە ئاخاوتنى عەرمب نازل بوو، خۇ دەقى رەۋانكار و رەۋان لە ئاخاوتنى ئەۋاندا ھەموۋى سەروادار (مەسجۇۋ) نەبوۋە چۈنكە دەقى دىرپىر و سەروادار نىشانەى خۇ گۈشىن و نەنقى ئى بەدى دەكرى، رى نەكەۋتوۋە دەقىكى دىرپىر سەروادار ھەموۋى رەۋان بوۋى و شىرىن و رازاۋە بوۋى.

كەۋابوۋ كىشى تايبەتى قورئان و رىزكردنى بىرگەگانى لەسەر شىۋەيەكى تايبەت لە زوربەى ئايەتەگانىدا لە جۇرى دەرپىر و كارتىكردندا ھىزى سەرسام كەرى پى بەخشىۋە، ئاۋازىكى ناسكى شىرىنى ئاشنا بە گۈچكەى لە شىۋەى مۇسقىياكەى نەرمى كارىگەردا ۋەكوۋ جۇگە ئاۋىكى صافو بىگەرد دەكشى، مەۋفى مۇسولمانى بىسەر دەمار شىل دەكاو گومپايان سەرسام دەكا.

وہك يەك و لىك چوون لە قورئاندا (التشبيه في القرآن):

لىك چوون لە قورئاندا بىرىتىيە لە لىك چواندىنى شتىك بە شتىكى ترو ھاۋبەشىيان لە كارىكدا، لە صىفەتىكدا، ھىنان و بەكارھىنانى ئەو لىك چوونە بۇ زىادە روون كىردنەۋە كارتىكردن بى.

ئاشكراشە قورئانى پەرۋز چەند جۇرە لىك چوون (تشبىيەى) جان و رەۋانى لەخۇ گرتوۋە، ھەموۋىان شىرىن و دىل گىرن و جوانى بە ماناگانى قورئان دەبەخىش، كارتىكردنىان زىادە بەھىز دەكەن.

ھەندى جار قورئان لىك چوونى ھىناۋە بۇ روون كىرەنەۋە كارى مەنەۋى و نادىار بە شتى بىندراۋ دىارو ھەستېكىراۋ، بەۋە شتى پەنامەكى و نادىارى روون كىرەتەۋە ماناگەى چەسپاندوۋە... بۇ نەۋنە كاتىك قورئان دىمەۋى زەبۋونى بىتە داتاشراۋەكانى كافىرەكان بچەسپىنى باسى ھىچ و پوچى ئەۋ خوا درۋزنانە دەگا، دىنى ھەۋل و كۆشى ئەۋ خوا نەناسانە دىشوبھىنى بە ھەۋل و كۆشى جالجالۋكە، لەم رومەۋ كە ئەم زىندەۋەرە بچكۆلە چەند خۇماندو دەگا ھەۋل و كۆشى دەگا تا خانوگەى دىتەنى كەچى لە پرىكا بە فوئەك بە كەمىرىن لىكەۋتنى شتىكى بى ھىز خانوگەى دىروخى و رەنج بە خەسار دەبى، ھەر بەۋ جۆرەش كافىر و خوا نەناسەكان ئەۋ ھەۋل و كۆشى و بىت پەرسىتەيان بى سودەۋ رەنج بەخەسار دەبى و كارەكەيان زەمرەر نامىزە.

{مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ}.

لەشۋىنىكى تردا قورئان دىمەۋى تىمان بگەيەنى، كە كىرەۋەى كافىرەكان بى سودەۋ بەردار نابى، ھاتوۋە كىرەۋەكانىانى شوبھاندون بە خۇلە مىشك كە رەشەبايەكى بەھىزو تەۋزم لى ھەلكاۋ ھىچى لى نەھىلىتەۋەۋ بەربادى بكا.

{مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ - سورة إبراهيم / ١٨}:

ۋاتە: ۋەكوۋ چۇن كەسك خاۋەنى خۇلە مىش بى، بىنى خۇلە مىشەكەى لە جىگايەكى بەرەۋ بادا كۆبكاتەۋە، لەناكاۋىكا رەشەبايەكى بە تەۋزم لى بادا تۆزى بەرى بەھەۋاداد ھىچى لى نەمىنىتەۋە، ئاۋا بەۋ جۆرەش كافىرەكان رۆزى رەستاخىزو زىندە بوۋنەۋە ھىچ سوۋدىكىان لە كىرەۋەكانىان دەست ناكەۋى و رەنج بەخەسار دەبى، چۈنكە ھىچ ئاسەۋارىك بۇ كىرەۋەكانىان نابىن. لە لايەكى تەرەۋ زوربەى لىك چۈندەن تەشەبھاتى قورئان لە سىرۋشت ھەلقولان، لايەنىكى تەشەبھەكە شتىكى سىرۋشت نامىزە ھەست پىكراۋەۋ ئاشنايە بەھەستى مەۋ.

ئهوهتا گردهوهی کافرهکان دهشوبهینی به سهرابو رهنگدانهوهی تیشکی رۆژ کاتیك له زیخو بهرده ورده دهدا، چۆن مروّقی تینوی سهحرا نهوهرد، کاتی ئهوه سهرا به دهبینی پێی وایه ئاوهو پهلهی بۆلا دهکا به مه بهستی ئهوه ئاگری تینوایهتی بکوژینیهوه، کهچی که دهگاته نزیکی دهروانی هیچ ئاوی ئی نهوه دلی پر دهبی له ناھومیدی و هیچی دهست ناکهوی، ئابهو جوهرش کافرهکان به گردهوهی خویان دهنازنو دلیان به گردهوهکانیان خوشه و پێیان وایه کردارهکانیان سود بهخشه و پاداشی ئی وهردهگرن، کهچی رۆژی رهستاخیز که دین دهبین هیچ شتیک لهوهی که بهتهمای بوون دیار نهوه و رهنج بهخهسارن، بهلکوو لهجیاتی پاداش و قازانج سزاو نازارو ئهشکهنجهیان بۆ ئامادهکراوه پهرومردگار ههرمهشکانی که لێی کردبوون بۆیان دینیهتی دی... سهیرکه چۆن خوا دهفهرموی:

{وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَرَفَاهُ حِسَابُهُ - سورة النور / ۳۹}.

لهشوینیکی تردا قورئان حال و چۆنیهتی دونیاو ئهوانهی بههیزو بازوی خویان دهنازنو کهچۆن کۆتایی زیانیان دی و چۆن تهمهنیان ههڵ دهرموی و پوج دهبنهوه شوبهاندونی به گژو گیای بههارو سهوزو شین بوونی و رازاندنهوهی دواوی وشك بون و بهبادا چوونی.

{إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ - سورة يونس / ۲۴}:

واته: زیانی ئینسان له جوانی و خویشی و رازاوهی دا وهکوو چۆنیهتی ئهوه ئاوه وایه که له ئاسمان دیته خواری و تیکهڵ به گل و خۆل دمبی و گژو گیای رووهکی پێ دهرموی و به گوڵ و گوڵزارو سهوزایی و چه مهن بووکی زهوی دهرزیتهوه، میوهو بهروبووم و مهنهجام دین و ئادهمیزادو ئازهل لێی دهخوا، جا

کاتیک ئەرز خۆی جوان کردو بەتەواوی خۆی ئارایشتدا، لەهەموو بەرو بوومیکێ وە دەرخت، ئیتر خەلگەگە وادمان ئەم نازو نیعمەتە بەردەوامە و هەتا هەتایە پایەدارە!! لەباتی شوکرو ستایش، هەریەگەیان دەست دەکا بە گومرایی و روو لەخوا وەردەگێری و خۆی بە خۆی سەر ئەرز دەزانێ!! لەناکاویکا خوا ژایانی ئی تیک دەداو ئەم نازو نیعمەتە لە چاو تروکانیکە سەرنگون دەکا و چەرخێ چەپگەردی ئی وەکار دەخا، بە بومە لەرزە یان بە لافا و یان بە شەپو شۆری وێرانکەر، ئەو چونیەتە دنگیرە دەکاتە سوتەمەرپۆ و وەکوو زەویبەکی گزۆگیای کپوزاوی ئی دەکا و ئاداری بەسەر پادارییەو نامینێ. جا تیفکەرە لەم ئایەتەدا دە رستە یەک بەدوا یەکی هێناون وای ریز کردون و لیکێ داو دەلێی یەک رستە یە تەشبیەگەش لەشیو گشتیەگە وەرگیراوە.

خوازەو خواستن لە قورئاندا (الاستعارة في القرآن):

خواستن: وەرگرتنی وشە یە کە بخوازی ئی لە مانای تاییبەتی خۆیەو بۆ مانایەکی تازە یی نەزانراو کە لە بنەڕەتی زاماندا ئەو مانایە نەبەخشی بەلام مەرجه دەبی پەیووندی نیوان مانای خوازاراو ئی خوازاراو بەهێز بی مەبەستیش دەرختنی مانای پەنامەکی و نااشکرا بە شیومەکی رۆن و نااشکرا... لە راستیدا قورئانی پەرۆز جۆرەها خوازاراو خواستنی لەخۆ گرتووە و دەرکتەکانی بی رازاندۆتەو، ئەم خواستن و خوازاراو بووتە ئاوینە یەکی بالا نومای صاف و بیگەرد بۆ دەرگەوتنی رەوانبێژی قورئان و پەلە ی بەرز ی دەرپەین. لە تەک ئەمەشدا خواستن (الاستعارة) بە وشە ی کەم مانای دورو درێژ دەگە یەنێ. بۆ نموونە قورئان دەرگەرموی: {وَأَشْتَعَلْ الرَّأْسُ شَيْبًا} دەبینین وشە ی (اشتعل) ئیستیعاریە و خوازاراو لەسەر مانای دروستی خۆی نیە، چونکە ئەم وشە یە لە ماکی زاماندا بۆ هەلایسانی ناگر بەکار دەهێنرێ نەک بۆ سپی بوونی مووی سەر و سمیل. بەلام چونکو سپی بوونی سەری مەرۆف و رەدە و رەدە پیو دەچی و

بەگاوه خۆ سپی دەبێ تا بە تەواوی هەموو سەری دادەگرێ. جا ئەم شیۆه هەر دەلێ گەش بوونەوهی ئاگرە لەناو خەلۆزدا کە ئەمیش وردە وردە پێوه دەچێ و دەتەنێتەوه تا بەتەواوی هەموو خەلۆزەکە گەش دەبێتەوه بۆیه وشە (اشتعل) لە مانای خۆیهوه کە هەلایسانی ئاگرە خوازاوه بۆ سپی بوونی مووی سەر، پەيوەندی نیوان بلیتەسە ئاگر و سپیایەتی مووی سەریش ئاشکرایە و بەهێزە.

یان لە شوپێکی تردا قورئان دەفەرموێ: {بَلْ تَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ - سورة الأنبياء / ١٨}:

وشە (نقذف) و (یدمغه) هەردوکیان خوازاوان و خواستیان تێدا یە ئەگەر بیگوتایە (بل نورد بالحق علی الباطل فیدمغه) خواستیان تێدا نەدەبوو، مانای (نورد) و (یدمغه) وە دەست ناکەوێ چونکە (نقذف) شیۆمیهک دەگەیهێنێ کە بەهیزو زەختیکە وە شتیکی قورسو و رەق بەسەر شتیکی بخرێ و لێی بکەوێ و پانی بکاتەوه. وشە (یدمغه)ش ئاماژەیە بۆ ئەو جەنگە کە لەنیوان حەق و بەتالدا رودەدا و لە ئاکامدا حەق سەری بەتال پان دەکاتەوه و مۆخی دەپێژێ و گیانی لەبەر دەرەکا.

لە جێیهکی تر قورئان دەفەرموێ: {وَالصُّبْحُ إِذَا تَنَفَّسَ} لێرەدا وشە (تنفس) خوازاوه و ئیستعارە ئەگەر لەجیاتی (تنفس) بیگوتایە (بدأ انتشاره) لەسەر مانای دروست (حقیقە)ی خۆی دەبوو خواستی تێدا نەدەبوو بەلام هەرگیز ئەو بەلاغەت و رەوانی و پاراوییهی کە لە وشە (تنفس) وەردەگیرێ هەرگیز لە رستە (بدأ انتشاره) دەست ناکەوێ چونکە (تنفس) ئەوه دەگەیهێنێ کە سروشت هەمووی گشو ماتو بێدەنگو خەو ئێ کەوتوو، نەجۆلەیه و نە سرتە، کاتی بەیانی دێ سروشت بە خەبەر دێ و ژبانی تی دەگەپێتەوه وەکوو چۆن هەناسە ژیان بۆ زیندەوەر تازە دەکاتەوه.

یان بە شیۆمیهکی تر بلیین هەلانی خۆرو پێوه چوونی و تەقینەوهی روناکییهکە دەشوبهێ بە دەرچوونی هەناسە کە وردە وردە دێ و دەچێ، جاریکی تر دەفەرموێ:

{وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ -
سورة الكهف / ٩٩}:

بروانه وشه‌ی (یموج) لهم شوینه‌دا به‌ومنده‌وه ناوه‌ستی که خوازاوه بۆ مانای
پشیوی و تیگرو تیگوشیوی، به‌لکوو له‌گه‌ل ئهمه‌ش رسمێکی سهر سورپه‌ینه‌ر بۆ
خه‌یالی مروؤف ده‌کیشی که بریتییه له‌ کۆبوونه‌وه‌ی ئهو خه‌لك و خه‌شاماته
به‌جۆریك چاو سه‌رمتاو کۆتایی و ئهم سه‌رو ئه‌وسه‌ری نابینی، هه‌تا بروانی
خه‌لكه‌و ده‌جولێته‌وه، به‌ شیومیه‌ك تابلۆكه‌مان پیشان ده‌دا هه‌ر ده‌لێی ده‌ریایه‌و
شه‌پۆل ده‌داو خۆی ده‌خواته‌وه، ئهمه‌ هه‌موو وشه‌ی (یموج) ده‌ی گه‌یه‌نی چونکه
له‌ بنه‌رمتداو به‌ دروست و حه‌قیقه‌ت ئهم وشه‌یه بۆ جولا‌نه‌وه‌و شه‌پۆل ئاو دی.
له‌ شوینیکی تردا ده‌فه‌رموی: {وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ}:

واته: کاتی موسا رقی نیشته‌وه‌و ئارام بوه‌وه... لێره‌دا وشه‌ی (سکت)
خوازاوه بۆ مانای (زال) به‌ مانا نیشتنه‌وه‌ی رق و کینه‌یه. چونکه له‌ بنه‌رمتدا
(سکت) به‌مانا وازه‌یتان له‌قه‌سه‌کردنه. به‌لام لێره‌دا وا پیشان دراوه که غه‌ضه‌ب
وه‌کوو ئینسانێک موسا هه‌ل دهنی و دهنه‌ دهنی ده‌دا بۆ تو‌ره‌ بوون و شه‌رمنگیزی و
دوایی وازی له‌ موسا هێناو چی دی پالی پێوه نه‌ناوه، یان که قورئان ده‌فه‌رموی:
{أَوْ مَن كَانَ مِيتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي
الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا - سورة الأنعام / ١٢٢}:

ده‌بین له‌ نایه‌ته‌دا وشه‌ی (نور) ده‌بینری و به‌چاو هه‌ستی پێ ده‌کری و
رێبوار سودی ئی ده‌بینی مروؤف به‌هۆی ئه‌وه‌وه ده‌گاته ئاواتی خۆی.
هه‌روه‌ها وشه‌ی (الظلمات) له‌ مانای خۆیه‌وه خوازاوه و هێنراوه له‌ جیاتی
(الضلال) دانراوه چونکه که‌سیك به‌ تاریکی‌دا برۆا رێگای راستی ئی ون ده‌بی و
رێبازی مه‌به‌ست و پێویست ناگری دوور نییه بکه‌وێته چال و جۆله‌وه‌و توشی
هه‌لدیرو شوینی سه‌خت ببی و تیدا بجی...

کورتبیری له قورئاندا (الإيجاز في القرآن):

کورتبیری: ئەنجامدانی مانایەکە بە کەمترین وشە، کەوابوو رستە و دێرێکی کورت ئامیز کە مانای زۆر بێهەشتی خوشخوێ و رهوانە، هەتا وشەی کەم بێ و مانای زۆر بێ رێژەی خوشخوانییەکە بەرز دەبێتەوه تا دەگاتە پلەی ئیعیجازو سەر ئاسا.

دیاردەی هەرە دیاری قورئان ئەومێه کە بە وشەیهک یان چەند وشەیهکی کورت مانایەکی دورو درێژ دەگەیەنێ کە راشە و شەرحیان زۆری دەوێ. ئەگەر نوسەرێک روئسبیریێک بیهوێ لاسایی قورئان بکاتەوه و ئەو مانایەکی ئەو بە وشەی کورت گەیاندوێتە بێگەیهنێ بۆی ئەنجام نادری مەگەر بە چەند وشەیهکی دورو درێژ. پوختهی قسە ئەمەیه وشەی کورت و رهوان و پڕ مانا و مانا زۆر هەر له قورئان دێ و له وزەی مرقفدا نییه.

بۆ نموونه سەیربکە لەو ئایەتە لە قورئاندا دەربارە بوون و تەنهایی خۆیە کە دمفەرموێ:

{ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَدَّعَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّا بَغْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ }.

یان ئەو ئایەتە کە دمفەرموێ: { لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا - سورة الأنبياء / ٢٢ }:

واتە: ئەگەر لەگەڵ خۆی پەرورەدگار و مەزندا خۆی تر هەبوونایە ئەم بونەومەردیان بەش بەش دەکردو دوايي تووشی کێشە و نيزاع دەبوون کێشە و نيزاعیشیان سەری دەکێشا بۆ وێران بوونی کەون بە ئەرزو ئاسمانیەوه جا خۆ ئەوه ملیۆنەها سائە ئەم ئەستێرەو مانگ و رۆژو زەوی و کەونه بەردەوام هەڵ دەخوێ و تێک نەچوو، کەوابوو ئەمە باشترین بەلگەیه لەسەر بوون و تەنهایی و دەسلەڵات و پایەداری و بێ وێنەیی خوا.

یان دمفەرموێ: { خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ - سورة الأعراف / ١٩٩ }:

لێرمدا دەبینین قورئانی پیرۆز لەم چەند وشانەدا باسی ھەموو رەوشتی جوان و ئەخلاقی بەرزى لەخۆ گرتووە، چونکە لە وشەى (عفو)دا پەيوەندى پتەوکردنى نێوان ناحەزان و پەگگرتنەوێ دڵ لێك ھېشاوان و ناشتبوونەوێ دڵ رەمنجاوان دەگەيەنێ، رستەى {وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ} گەردن کەچی و فەرمان بەردارى بۆ خوا و جێبەجێ کردنى پەيوەندى ھەموو کارىکى باشى لەخۆ گرتووە، چونکە ناگونجێ مڕۆف رێگای خزمايەتى و دوورکەوتنەوێ لەھەموو کردەوێھەکی ناشیرین و کردنى چاکە پيشانی خەلك بداو بۆ خوێشى کارى چەوت ئەنجام بدا.

لە رستەى {وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ}دا کە فەرمان بەوێ دەکا کە موسوڵمان رو وەرگێرێ لە نەزنان و گوێيان پێ نەدا، صەبرو ئارام و خوێشەويستى دابين کردن و گێرانیەوێ نەفس لە وەلام دانەوێ بێ ئەقڵ و نەزنان دەگەيەنێ.

يان کە دەفەرموێ: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ - سورة النحل / ٩٠}:

لەم نايەتەدا پەر وەردگار فەرمانى فەرموو بە کردنى ھەموو کارىکى چاک و کردار و گوفتارى خێر نامیز. (نەھى)يشى کردووە لە کردنى ھەموو کردەوێھەکی خراب و زەرەر نامیز، کۆتايى نايەتەکەشى بە جوانترين نامۆزگارى لە چەند وشەيەکی کورتدا ھيئاوێ.

يان کە لە باسى نازو نيعمەتى بەھەشتدا دەفەرموێ:

{يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَّا تَشْتَهُيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ - سورة الزخرف / ٧١}:

دەبينين بەم چەند وشە کورتانە ئەم ھەموو مانا جوانانەى کۆ کردۆتەوێ و نامازەى بۆ ئەم ھەمکە نازو نيعمەتى بەھەشت کردووە کە لە راستيدا لە ژمارە نايەن، ئەوێتا سەرمنجمان رادەکێشى بۆ ھەرشتيک نەفس و ئارەزو پيشان خوێش بێ... يان کە دەفەرموێ:

{وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ - سورة البقرة / ١٧٩}:

دەبىنىن ئەم ئايەتە كورتە ھۆۋ ھىكمەتى تۆلە سەندىن كۈشتەۋەدى بكوۋى
بە رەۋانترىن ماناۋ كورتترىن وشە گەياندوۋە.

جا ۋەكۈۋ دەللىن: پىش ھاتنى ئەم ئايەتە عەرەبەكان دەيانگوت: (القتل انفي للقتل) خۇشيان بە رەۋانى ۋ بەلاغەتى ئەم رستەيە ھەل دەكىشا پىيان ۋابوۋ زۆر رەۋان ۋ بەليغە بەلام كە قورئان ھات ۋ ئەم ئايەتەى تىدا بوۋ رستەگەى خۇيان پاش گۈى خست چونكە رەۋانى ۋ بەلاغەتى ئەم لەگەل ئەۋدا ۋەك عاسمان ۋ رىسمان ۋايە.

كورتېرى قورئان لە باسكردنى تۆفانى نوح دا:

يەككىك لەۋ شۈينانەى كە قورئانى پىرۆز ئەۋپەرى كورتېرى ۋ رەۋان بىۋىرى
سەر ئاسايى تىدا كردوۋ باس ۋ خواسى تۆفانى حەزەرتى نوۋحە كە دەفەرمۈى:
{كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدَجَرَ قَدْعًا رَبُّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانتَصِرُ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ وَحَمَلْنَا عَلَى ذَاتِ الْأَوَاحِ وَدُسِّرَ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ - سورة القمر / ٩-١٤}:

جا خۈينەرى خۇشەۋىست چەند جارىك ئەم ئايەتانە بخۈينەرەۋە سەپىرى
جۋانى دارپشتن ۋ كىش ۋ تابلۋى پىۋىستيان بکە ۋ گۈى لە ئاۋاز ۋ مۇسىقايان بگرە
دەبىنى بە كەمترىن وشە ۋ رستە جۋان ترىن ۋ رەۋان ترىن مانايان بەخشيۋە.
پاشان جارىكى تر تىفكرە قورئان چۆن باسى نىشتەۋەدى تۆفانەگە دەگاۋ بە چ
دارپشتنىكى رەۋان ۋ رستەيەكى بەرز كۈتايى تابلۋكە دەكىشى. كە دەفەرمۈى:
{وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ - سورة هود / ٤٤}.

ۋاتە: گۈترا زەمىن ئاۋت ھەلقورپنە بەرازیى بەس ببارپنە ئاۋ رۇچۋو
بەناخى ئاخاۋ كار سەرى گرت، لەسەر جۋدى لەنگەرى گرت، ۋترا تارن ئەۋانەى
ناھەفیکارن. ھەژار.

لەم ئايەتەدا قورئان بە كورت ترين رستەو رەوانترين قسە وەسفى كۆتايى
 ھاتنى تۆھانى ھەزرىتى نوح دەكا، بە بىستنى مرقە ھەست دەكا بە رەوانى و بى
 گرئ و گۆلى و صافو لووسى رستەكە، ھەر دەئى ئاوى صافو بىگەردە بە
 ئەسپايى دەكشى و بە ئاواز و مۇسقىقاي خۇشى مرؤف دەمار شىل دەكا، ھىندە
 رەوان و شەكر ئامىزە مانا و ناومرۆكى پىش وشەو رستە لە دلا جىگىر دەبى و
 وشەو رستە پىشپىكى مانا و ناومرۆك دەدەنەو ھە جىي خۇيان لە مىجرابى دلا
 دەكەنەو!!! چۆن دەبى كەوانەبى ئەمە دارشتنى پەرورەدگارەو شاكارى زاتى
 بىچونە.

بروانە رىزبوونى رستەكانى ئەم ئايەتە چۆن بەھۆى پىتى واوى عەتفەو
 بەسەر يەكدا ھاتوونەتەو، بەو شىومىيە كە رەوانبىزى داخوازىيەتى ئاوا تەرتىب و
 رىزگردنى ئەنجام دراو، ھەر دەئى ملوانكەى مروارىيە بە رىك و پىكى
 ھۆندراو تەو.

بروانە چۆن يەكەمجار دەست نىشانى لايەنى ھەرە گرىنگى باسەكە دەكا و لە
 رىزگار بوونى كەشتىيەكەو دەست پى دەكا لە كاتىكا كەشتىيەكە لەناو گىزاوى
 ئاودا ھەلبەز و ھەلبەزىيەتى، ئەمەش ئەنجام نادى مەگەر بە رۆچونى ئەو ئاودى
 كە لە دەورى كەشتىيەكەيە لەبەرئەو پەرورەدگار لە سەرمتاۋ ھەرمان دەكا بە
 زەويەكە ئاۋەكەى لەسەرىيەتى بىخواتەو ھە قوتى بىدا، بەلام ئەگەر بارانەكە
 بەردەوام بى و بروكەى نەداتى لەوانەيە ئەوانەى لە كەشتىيەكە دادەبەزىن
 بەتەواۋى توۋشى تەرو توشى و نارەھەتى بىن، لەبەرئەو ھە خاۋى مەزىن و بەتوانا
 ھەرمانى كرد بە ئاسمان كە لەبارىن بوەستىتەو ھە جى تر نەبارىن.

جا كە ئەرز ئاۋى خۇى خوار دەو ھەلى چۆراندو ئاسمانىش لە باران بارىن
 ۋەستايەو، كارمەسات تەواۋ بو ھەموو شتىك بىرايەو (وقضى الأمر) واتە
 ئەوانەى لە عىلمى پەرورەدگاردا بىرپار درابوۋ كە لەناو دەچىن و ئەوانەى رىزگار
 بونىان كاتى خۇى لە زانىستى خاۋا بىرپار درابوۋ ئەنجام دراو كار تەواۋ بوو.

ئەم جار دېتە سەر باسى راوستان و جىگىر بوونى كەشتىيەكە لەسەر كىۋى
 جودى ئەم جار دوعا و نزاكردن لە بەھىلاك چوۋەكان پاش ئەۋەى كە بە زۆرو
 ستەمكارى تاوانباريان دەكا بۇ خاترى ئامازەى ئەۋە بكا كە لەناو چوۋنەكە بەس
 بۇ ئەۋانەيە شايانى سزان و موستەھەقى ئەو رۆژە رەشەن جا چونكە فەرمانى
 ئىلاھى دەربارەى لەناو چوۋنى ستەمكاران بەشىۋمىيەك دەرچوۋە كەسى تر نەى
 بىستوۋە گوڭيان لى نەبوۋە بۆيە فىعلەكان ھەموو بە شىۋەى (مبنى للمجهول) دەر
 بىراون و لە سەرمتاۋە فەرموۋىيەتى (وقيل يا ارض) ئەمجار دوا بەدۋاى ئەۋە
 سەپرى ئاواز و مۇسقىاى دوو وشەى (ابلىي)، (اقلعي) بكة چەند گونجاۋ لەبارن
 لەگەل وشەى پىش خۇيانەۋە ئەم دوو وشانە ھەردوۋىكىان خوازراۋى زمانىن و لە
 ماناى خۇيانەۋە گوڭىزراۋنەۋە بۇ ماناى تر، ئەمجار بىراۋنە رستەى (ابلىي ماءك)
 وشەى (ابلىي) شىۋەى ئەو كارەمان پىشان دەدا كە لە ئەرز داۋاكراۋە، ئەۋىش
 ئەۋمىيە كە بە گورجى ھەرچى زوۋە جى ئاۋ ھەيە قوتى بدۋا ھەلى مژى.

دىارە ئەم مانايەى كە (ابلىي) دەى گەيەننى وشەى (امتصى) پەيى پى ناپا
 (ئەۋەى ئەحمەد دىمىزانى محمد رىي پى ناپا) ئەۋجا لەۋەدا كە ئىزافە و نىسبەتى
 ئاۋەكەى داۋە بۇ ئەرز ئامازمىيە بۇ ئەۋە كە زەۋى پىۋىستەۋ لايىقە كە ئاۋى خۇى
 ھەل بمرى چونكە ئاۋ ئاۋى خۇيەتى لە وشەى (استوت) كە كردارى كەشتىيەكەيە
 ئەۋەمان بۇ روۋن دەبىتەۋە كە راۋەستانى گەمىيەكە بە جۆرىك بوۋە جۈلانەۋە
 لەرىنەۋەى نەماۋە لەنگەرىكى واى گرت ئارام ئامىز بوۋ تا دانىشتۋانى ناۋى بە
 ئاسانى لىي بىنە دەرئى و ترسيان نەبى.

لە رستەى {وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} يشدا ئامازە بۇئەۋە كراۋە كە لەناو
 چوۋنى ستەمكاران بەۋ مەبەستە بوۋ تا پىشۋى سەر زەۋى نەمىنىۋ ئەۋ ناپاكانە
 لە خرابەكارى سەر زەۋى دوۋر بخرىنەۋە.

پەندو ئامۇزگارى لە قورئان دا (الأمثال في القرآن):

بىرئك لە ديار دەى شىۋازو داپشتى قورئان ھىنانە دەى پەندو مەئەلە: ديارە مەبەستى سەرەكى قورئانىش لەم پەندانە ياد خستە دەى ئامۇزگارى و پەند وەرگرتن و چەسپاندن و نزيك خستە دەى مەبەستە بۇ عەقلى و بىرو ھۇش، بە شىۋە كېشانى ئەو بابەتانە لە شىۋەى بىندراو و ديارىدا، چونكە شتى ھەست پىكر و زوترو باشتر لە زمىنى ئادەمىزادا جىگىر دەبى و زۇرتىر وىزدانى پى دادەسكىنى و ئارام دەگرى.

{وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ - سورة الزمر / ۲۷}:

واتە: ئىمە لەم قورئانەدا لە ھەموو بابەتلىك پەندو ئامۇزگاريمان بۇ ئادەمىزاد ھىناۋەتە دە، بەلكو ياد بىكەنە دە بىرئك لەخۇيان و دوا رۇزىيان بىكەنە دە بەخۇياندا بىئە دە.

پەندەكانى قورئان دوو جۇرن، جۇرئىكىيان بە ئاشكرا لە شىۋەى پەنددا ھاتو دە پەند ئامىزە. دەكوو ئەو پەندەى كە پەرورەردگار ھال و چۇنىەتى موناققەكانى پى روون دەكاتە دە كە دەفەر موى:

{مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ - سورة البقرة / ۱۷}:

واتە: نموونە و پەندى ئەو موناققانە دەكوو ئىشى ئەو كەسە واپە ئاگرئىك چراپەك لە شەۋىكى تارىكدا ھەلايسىنى ھەر كە دەوروبەرى روناك بو دە، خۋاى مەزن ئاگرەكەى بكوژىنىتە دە روناكى بۇ نەھىلى، ئىتر ھىچ شتىك نابىنى و چاۋى لەبەر پى خۇشى نىبە.. ھەر بەو جۇرەش خۋاى پەرورەردگار نورى ئىمانى لە دل و دەرونى موناقيق و دوو رەھكان سىپوئە دە لای بىردو دە رىگای راستيان لى گوم بو دە. جۇرئىكى تر لە پەندەكانى قورئان شاردرام و ئاشكرا نىن بەلكو كە لىتى ورد دەبىتە دە لەگەل پەندىكدا يەك دەگرىتە دە پىر بە پىر ئەو مانايە دەبەخشى دەكوو ئەم ئايەتە كە دەفەر موى:

{بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ - سورة يونس / ٣٩}:

دهق وهکوو ئەم پهنده دهچئ که دهئئ: (من جهل شینا عاده) یان ئەم نایهته که دهقه رموئ:

{وَمَا تَقْمُوا إِلَّا أَنْ اغْتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ - سورة التوبة / ٧٤}:

سهر بهسهر ماناکهی دهشوبهئ به مانای ئەو پهنده عهرهبیه که دهئئ: (اتق شر من احسنت الیه) یان ئەو نایهته که دهقه رموئ:

{أَوَلَمْ تُؤْمِن: قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي - سورة البقرة / ٢٦٠}:

وهکوو ئەم پهنده مهشهوره وایه که دهئئ: (لیس الخبر کالعیان).

نایهتی {وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا - سورة الفرقان / ٦٧}:

رئک مانای ئەم پهندهی لهخو گرتوووه که دهئئ: (خیر الامور او ساطها).

نایهتی: {مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ - سورة النساء / ١٢٢} : وهکوو ئەم پهنده دهچئ که دهئئ: (کما تدين تدان).

ههر بهو شیوه له قورئانی پیرۆزدا چهند وشهیهک ههیه وهکوو پهنده بهکار دههئیرئ به سهردهمو زوبانی خه لکه وهیه وهکوو ئەم رستانه که له قورئاندا ههه:

١. {لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ}: (ههر خوا خوی سهری ئی دهرکا).

٢. {وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ}: (چال بو خه ئکی هه لکه نی خوت تیئ دهکهوی).

٣. {مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ}.

٤. {هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ}: (چاکه چاکهی ئی دهبیتهوه).

٥. {قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ}: (گیا لهسهر بنجی خوی دهر ویتهوه).

۶. {عَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ}.
۷. {لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ}: (پاك پاكە و پيس پيسە).
۸. {لَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ}.
۹. {وَذَكَرْنَا الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ}.
۱۰. {الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ}: (پاك بۇ پاكە و پيس بۇ پيسە).
۱۱. {ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ}: (كارى خۇتە دىتە وە رىت).
۱۲. {الْيَسَّ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ}.
۱۳. {كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ}.
۱۴. {لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا}.

دووبارە كۈندەۋەى مانا لە قورئان دا (تكرار معاني القرآن):

لايەنىكى تر ھەيە تايبەتە بە شىۋازو دارشتنى قورئانەۋە، ئەۋىش دووبارە كۈندەۋە سى بارە كۈندەۋەى مەبەستىك لە برى ئايەت و سورەتدا بەدەقى جوى جوى، واتە زۆر جار بۇ يەك مەبەست لە سى چوار لاۋە بە سى چوار شىۋە باسى لىۋە دەكات كە يەك لەيەك جوان ترو رەۋان ترو بەھىز ترن. ۋەكوو گوتنەۋەو دووبارە كۈندەۋەى برى چىرۆك و سەر گوزشتەى رابوردەۋەكان. بە مەبەستى ھەرەشە و دەرپرېنى نارەزايى لە كردارو گوفتارىك يان درىژە دان بە نامۇزگارى و چەسپاندنى بەلگە لەسەر راستى كردارو گوفتارو رىبازىك، يان باسكردن و رانواندنى نازو نىعمەت و لەبەر جاۋى خىرو بىرو ياد كۈندەۋەى خاۋەن نىعمەت و پىۋىستى سوپاس و ستايش و ئەم جۆرە بابەتانە، كەۋابوو دووبارە كۈندەۋەى رستەيەك يان ئايەتىك يان چەند ئايەتىك بۇ ماناۋ مەبەستىكى تايبەتى كە ماناۋ وشەيان لىك دەچن، لەبارەى رەۋانى و رەۋانىزى، نەيىنىيەكە لە نەيىنىيەكانى قورئان و جۆرىكە لە جۆرەكانى بەتوانايى و دەسەلاتدارى لە دارشتن و ئاخاۋتنى بەھىزو پىز، كە ئەمەش لايەنىكە تايبەتە بە

قورئانەۋە.. لەھەر شوئىنىڭدا مەبەستەكان پىرۋزىن، لەھەر جىيەكدا ئەۋ مەبەستانەى ئاخاوتنەكەى بۇ ھىنراۋە بگەنە سەر ترۋپكى بەرزى و لوتكەى بالايى بە دووبارە كردنەۋە سى بارە كردنەۋە ئاخاوتنەكە شىرىن دىبى، دىقەكە دىمپازىتەۋە ھۆى ئەم دووبارە كردنەۋە دىگەپتەۋە بۇئەۋە كە قورئان تەھەددى عەرەبى و ناعەرەبى كردە لەۋەدا كە ناتوانن لاساى سورەتتىكى لە سورەتەكانى بگەنەۋە، كەچى بۇ خۇشى بەھەموو جۇرىك بارى لى دىگۈپتى و ھەرچارە بە شىۋمىيەك ماناۋ مەبەستەكە دووبارە دىگاتەۋە جارىك بە كورتى و جارىك بە درىزو فراۋانى، لە ھەموو روۋىيىكىشەۋە شاكار دىردەچى و ئەۋپەرى بەلاغەتى تىدا رەنگ دىداتەۋە، بۇ خاترى سەر ئاساىى و ئىعجازى دىربەكەۋى، رەۋانى و ھىزو پىزى وشەۋ رستەكانى ئاشكرا بىى، بزانرى كە ئەم كەلامە پىرۋزە:

ئاخاوتنى ئادىمىزاد نىمىر صىفەتى

پەرۋەردگارە، چۈنكە ئاشكرا ۋىرۋىنە

كە شاعىر يان نووسەر ھەركاتى نووسىنىكى دووبارە كردەۋە بەبى شك جىاۋازىيەكى زۆر لەنىۋان دىقە كۆنەكەۋ دىقە تازەكەدا پەيدا دىبى و لەيەكىيان دا رەۋانى و صافو بىگەردى ئەۋى تىران ھەست پى ناكرى بەلكوۋ زۆر جار رى دىكەۋى نووسەرىك شتىكى جۋان دىنوۋسى كە جارىكى تر دووبارەى دىگاتەۋە، نەفەس كورتى و خۇگوشىن و نەقى پىۋە دىارە، بە پىچەۋانەى قورئانەۋە كە لە ھەموو جارىكدا بەلاغەت و رەۋانىيەكەى لەدەست نەداۋە.

لەلايەكى تەرۋە دووبارە كردنەۋەۋ گوتنەۋەى شت باشتىن رىگەى تىگەيانندن ئىقناعە، بەھىزىرتىن ئامىرو ھۆكارىكە بۇ چەسپاندىن بىرو راۋ بىروا لە دىروۋنى ئادەمىزاددا ھەر لەبەر ئەم ھۆيەيە كە لەم رۇزگارەدا دىبىنىن كۆمپانىياكانى پىروپاگەندە پەنا دىبەنە بەر دووبارە كردنەۋەى پىرو پاگەندەكانىيان و گۇرپانكارى لە وشەۋ رستەكانى پىرو پاگەندەكەدا دىكەن بۇئەۋەى بگەنە ئامانجى تايبەتى خۇيان.

بىر ئايەنى ئىعجازو سەر ئاساى قورئان (من وجوه إعجاز القرآن):

قورئانى پەرۆز زۆر لايەنى ئىعجازو سەر ئاساى تىدايە كە ھەموويان چ بە جيا جياو چ بە كۆمەل كۆمەل شايتى ئەدەن كە ئەو كەلامە نىگاۋ سىروشى پەرۋەردىگارە نەك كىردارى ئادەمىزاد، بىرى لەو شايتە تو لايەنەنە:-

رەۋانى قورئان لە ھەموو شوئىئىكا (فصاحة القرآن في كل المواضع):

بە راستى جىگاى سەر سورمانە كە ئەم قورئانە لە ھەر مەبەستىك بدوئ، ھەر باسنىك لەخۇ بگرئ، چىرۆك بئ، يان ئامۇزگارى، پەند بئ يان دادپەرۋەرى و پەيمان و مزگىنى بئ يان ھەر ھەشە و ترس بەرنان، باسى رەۋشتى جوان بكا يان شتى تر، ھەرگىزاو ھەرگىز جوانى ھۆنىنە ۋەو لىكدانى رىك و پىكى كەم و كورپى ناھىنى ۋە ھىزو پىزى كەم نابىتە ۋە.. لە كاتىكا ئىمە دەبىنن نووسەرو خەتتە پىكى رەۋانىز، يان شاعىرىكى ھەست ناسك ۋە ھونەر مەند، شىۋازو ئاخاوتنە كەى بە گوئىرە مەبەستەكانى دەگوئىر ۋە بەرزو نزمى تى دەكە ۋەئ. شاعىرى ۋا ھەيە لە ستايش ۋە پىاھەلداندا شىعرى بەھىزى ھەيە، كەچى لە زەم ۋە كەدار كردندا بئ ھىزە، نووسەرو رۇشنىرى ۋا ھەيە لە پەخشانى پىاھەلدان ۋە سەنادا قەلەمى رەۋانە، كەچى بۇ سەرە خۇشى ۋە لاۋاندنە ۋە، قەلەمى بئ بىر شتە، نووسەرو شاعىرى ۋا ھەيە لە ۋەصفو سەناى باخ ۋە گوڭ ۋە گوئزادا يا لە باسى مەيى ۋە دلدارى ۋە ئامۇزگاردا نووسىن ۋە شىعرى زۆر بەھىزو سەرنج راكىشى ھەيە، كەچى لە لايەنى تردا كۆلەۋارە. بۇيە دەبىنن مئزو نووسانى ئەدەبى عەرەبى ۋە تويانە ۋە ۋەصفو سەنا لە (أمر أو القيس) جوانە كاتى سواربى يان (نابىغەى زوبىانى) كاتى بىرسى ۋە دلى خورپەى پى بگە ۋەئ ۋە عوزر بىننىتە ۋە، يان زوھەيرى كورپى ئەبى سەلا كاتى ھەزى لى بى ھەربەم جۆرە دەبىنن خەتتە ۋە نووسەر لە شوئىئىكا لە باسنىكا سەرگەۋتوون لە جىيەكى تر ھەناسە بىرگىيانە. دىۋانى شاعىرىكى ھونەر مەند بخوئىنە ۋە، دەبىنى جياۋازىيەكى بەرچاۋ لە بەرزو نزمى

شيعرەكانيا بەدى دەكرى، بەگوڭرەى شوڭىن و باسو مەبەست لە برىكياندا
سەرگەوتووو شيعرەكانى ھەست و خوستىكى ناسك و قوليان لەخۆ گرتووو، لە
برى شوڭىنشا دەست كورت و ئۆھەوماوو دۆشداماوە.

بەلام كە سەپرى شيوازی قورئان دەكەين دەبينين لەگەڵ ئەم ھەمكە
لايەنەنەى كە باسى لىوھ كردوون، لەگەڵ ئەو ھەموو مەبەستە جيا جيايانەى كۆى
كردونەو، ھەرگىزاو ھەرگىز تۆزقالتىك لە ترۆپكى رەوانبىژى دانەبەزىو، لە
شوڭىنكدا كورتى نەھىناو.. لەلايەكى ترموھ پىويستە بزائرى كە ھەلبژاردنى وشە
بۆ مانای باوو ناشناو بەيدەست گەڵ ئاسانتر و نزيك ترە لە ھەلبژاردنى وشە بۆ
مانای داھىنراوى نەبىستراو چونكە ناشكرايە كە رەوانبىژى ەرمبەكان و ھونەرى
وشە زانىيان و دەست رۆشتوى و زمان پاراوييان لەباسى سروشت و تەپولكەو
بيابان و ئاخ و ئۆف كردن بۆ لاى خۆشەويست و باسى وشتر و راو و راوھ شكارو
دلدارى و پيا ھەلدان و خۆ ھەلئانەو و جنىو دان و لەكەدار كردن بوو، خۆ ديارە
رەوانبىژى لە وەصفو سەناى ئەم جۆرە شتە ھەست پىكراوانەدا بەر ھراوان بوو
بە زۆرى خەلكەكە پىي ناشنا بوون و ھەزيان لىي بوو ھەروەكوو چۆن زوربەى
شاعىرەكان ئەم باسانەيان لىوھ كردون لەبەرئەو شتىكى ئاسايە ئەو شاعىرەى
سەردەمى دواتر بى شوڭىن رىبازى شاعىرەكانى پىش خۆى كەوتووو و سوودى لە
رەوانبىژى و بەلاغەتى شاعىرەكەى پىش خۆى بينىوھ دەى قورئان بەھىج جۆرىك
لەم شتانەى شاعىرەكان دەميان لىداوھ نزيك نەبۆتەو، ئەگەر نزيك بويایەو
دەبوايە برى لەو رستانەى كە بەلاى ەرمبەكانەو رەوان بوو و شاعىرەكان
بەكاريان ھىناوھە قورئاندا بەدى بكرايە.

بەلام قورئان چەن لايەنى ترى لەخۆ گرتوو كە لەلاى ەرمبەكان باوى
نەبوو، پىي ناشنا نەبوون ھەموويان لە عاست بىرو ھۆشى ئەوان تازە بابەت
بوون، وەكوو باسى خواو تاق و تەنيايى و گەورمى و زانايى و بە توانايى ئەو..
ھەروەھا بانگ كردنى مەردوم بۆ بەھەق ناسىنى و پەرسىنى و بە پاك و بىگەرد
زانىنى لەھەموو عەيب و خەوشىك، ھەروەھا باسى وەصفو سەناى نازو نىعمەتى

بى پايان و بەر فراوانى خودا بۇ ئەو كەسانەى تاعەتى دەكەن و گەردن كەچى
فەرمانەكانى دەكەن! يا وەكوو باسى سزاو سەر زەنشتى بۇ ئەوانەى سەر پىچى
دەكەن و لىي ياخى دەبن. ھەروھە قورئان ھەر بەينە نا بەينى داستان و چىرۆك و
سەر گوزشتەى پىغەمبەرەكانى رابورد و لەگەل گەلەكانيان چىيان كىردو و چىيان
بەسەر ھاتو وە بۇمانى دەگىرپىتەو، لەنا و ئەم چىرۆك و سەر گوزشتانەدا پەندو
ئامۇزگارى و عىرەت لى وەرگرتن ھەيە، لە تەك ئەمەشا ئامازە بۇ ئەم
مەبەستانەى تىرىش كراو و عىبادەت و چەندو چوئى، ھەئنان و دەم شىرىن كىردن بۇ
كارى چاگەو رەوشتى بەرزو دوور كەوتنەو لە ئەخلاقى بەدو ناشىرىن
چەسپاندىنى ياساى دارايى سەر وەت و سامان، چۆنەتى ھەئس و كەوتى خىزان و
كارو بارى كۆمەلەيتى و چەند جۆر لەم كارە گرینگانەى لەخۇ گرتو وە كە ھىچ
رەوانبىزىك ناتوانى بە تواناى ئاساىى دەريان بىرئ و بيانخاتە ناو دەقى ئەدەبى
خۇيەو لە ھەموو شىانا سەر كەوتو و بى.

ھەر كاتىك ئىمە لە ئايەتەكانى قورئان و رەببىنەو و تىي بىفكرىن دەبىنىن
قورئان ئەو ھەموو مەبەستانەى كە لەخۇى گرتوون بەو پەرى رەوانبىيەو
ئەنجامى داو، چەند شىوە دووپات كىردنەو و چەند جۆرىك لىك چوون و
خواستن و زاراوەى خۇش خوانى بەكار ھىناوە كە بە تەواوى خوینەرى عەرمبى
زان و شارەزى خستونە سەر سامبىيەو لە عاستىدا گۆش بوون و دەستە وەسان
و ەستاون!!!.

فرە رەوانبىزى قورئان (وفرة بلاغة القرآن):

لايەنىكى تر لە لايەنەكانى ئىعجازو سەر ئاساىى قورئانى پىرۇز ئەو ەيە كە تا
ئىستا گەلى عەرمب پەراوئىكان نىە بەو شىوە فراوان بى و ئەو ھەموو رەوانى و
رەوانبىزىيەى تىدا كۆ بووبىتەو، ئەم ھەمكە وشە ئارايى و ماناى جوان و پەندو
ئامۇزگارىيەى لەخۇ گرتى ئەو ھەموو لىك چوون و لىك ھاتن و رىك و پىكىيەى
تىدا ھاتبىتەو و لە ھىچ رويەكەو كورتى نەھىتابى. بەلكو لە مېژووى

دێرینهی عهرهبی پێش ئیسلامدا چەند رسته و وشەیهکی کهم دهگیردرێتهوه، ههروا له شاعیرانیانەوه چەند شیعرێکی رهوان و پەند نامیز دوور له کهفو کوئی دمروونی گیردراوتهوه، کهچی ئەم ههموو لایهنه بهلاغيانه له قورئاندا کو بۆتهوه، دهی باشه چۆن نهخویندهوارێکی وهکوو پێغه‌مبەر (دروودی خودی لاسەر بهی) یان خویندهواریکیش با زۆری خویندبێ دهنوانێ ئاوا بهو شیوه نزیکه‌ی شهش ههزار نایهت رێک بخاو خه‌لکی سهر سام بکاو ئەو رهوانی و به‌لاغه‌ته‌ی تێدا بێ؟! ئەلبه‌ته ئەمه‌ باشترین به‌لگه‌ی به‌رده‌وامه که قورئان سهرشی خوايه و نیگای زاتی بێچونه بو پێغه‌مبەر!!.

ساغی قورئان له دزایه‌تی وه‌له (سلامة القرآن من التناقض والخطا):

شتێکی تر ههیه پێویسته بزانی، ئه‌ویش ئه‌وهیه، قورئان له‌گه‌ڵ زۆری فراوانیدا، له‌گه‌ڵ له‌خۆ گرتنی ئەم هه‌موو جووره بابه‌تانه‌یدا (به‌ پێچه‌وانه‌ی ئاخاوتن و به‌ره‌مه‌ی ئاده‌میزاد) له‌هه‌موو دزایه‌تی و جیاوازی و هه‌له‌ و ناکۆکی و ساتمه‌ و پاش و پێش و عه‌یب و عاری ج ه‌ی شیوازو ج ه‌ی ناومرۆک پاک و بێگه‌رده هه‌رگیزاو هه‌رگیز خه‌وشیکی بجوک له‌ شکل و ناومرۆکی ناگیر، ئی‌مه‌ ده‌بینین زاناو نووسه‌ره گه‌وره‌کانی جیهان له‌هه‌موو جه‌رخ و سه‌رده‌می‌کا که کتێبێک دادهنێن له‌سه‌ره‌تاوه بیری ئی ده‌که‌نه‌وه، ئه‌مجار ده‌ینووسن، پاشان پالقه‌ی ده‌که‌ن و پیاده‌چنه‌وه، ه‌ی وا هه‌یه جارو دوو جارو سێ جار بزاری ده‌کاو بوخته‌ی ده‌کاو هه‌له‌ی ئی راست ده‌کاته‌وه، که‌چی که‌ه‌لاوی ده‌کاته‌وه، چەند هه‌له‌و دزایه‌تی و که‌م و کوپی و پاش و پێشی تی ده‌که‌وی و نه‌نگی به‌ کتێبه‌که‌ ده‌به‌خشن، جاری واش هه‌یه کتێبێک له‌ سه‌رده‌می نووسه‌ره‌که‌ی دا یان له‌ چەند سالتیکا به‌ باشترین کتێب ده‌ناسرێ و بێ خه‌وش و هه‌له‌ه‌سێب ده‌کرێ و جیگای متمانه‌ی خه‌لکه‌که‌یه به‌لام پاش چەند سالتیک پاش پێشکه‌وتنی عیلم و زانست، ده‌بینین ئەو کتێبه‌ چەند هه‌له‌ی زلی ئی به‌دی ده‌کرێ، له‌چەند لایه‌که‌وه که‌م و کوورتی تێدا په‌یدا ده‌بێ.. ده‌ی باشه قورئانی پیرۆز له‌سه‌ر زوبانی نه‌خوینده‌وارێکی ئوممی

بەيدا بوو. نەخوئىندەوارىك كە نەزانیویەتى بخوئىنئىتەو نەزانیویەتى بنووسى، خۇ ئەو جوار دە سەدەو چەند سائىك بەسەر ھاتنىدا تى پەرى و پىش كەوتنى زانست و زانیارى لە برەودایە و بیرو ھۆشى مەردوم بەردەوام لە گۆراندە بوو، كەچى دزایەتى و ناکۆكى و ھەلەى زانستى لە هیچ روپەگەو تا ئىستا لىي بەدى نەكراو و لە مەودايش لىي بەدى ناكړى، بەلكو ئەو بنەماو زانستیانەى قورئان ھىناونى لەگەل ھەموو شوین و كات و ساتىكا گونجاو و لەگەل ھىچ زانستىەكى راستدا دژ نەوستان. بەلكو تا زانست و زانیارى پىش كەوئى مانای قورئان زیاتر ئاشكرا دەي.

زۆرى و قولى مانای قورئان (غزارة معاني القرآن):

دیاردەمەكى تر لە دیاردە تايبەتییەكانى سەر ئاسایى قورئان ئەومە كە دارشتن و شیوازی ئەومندە نەرم و نیانى تىدايە، ئەومندە مانا ھەل دەگړى بەجۆرىك كە لەگەل راي زۆرو جياوازدا لەگەل يەك ھەئنا بەزىتەو لەگەل تەبىيات و گۆرانكارى ئادەمیزادا لەھەموو سەردەم و جەرخىكدا گونجاو و بە گوێرەى رافە و شەرحى زانایانى جۆراو جۆرو ریزەى تىگەشتىيان لىي بەكار ھىنراو.

دەى ئەومتە عەرمبەكان نەزان و نەخوئىندەوارەكانى سەردەمى نەزانى ھەر بە سەلىقەى روت لىي ھالى بوون و تىي گەشتوون و تام و چىزىيان لىي وەرگرتوو، لە دواى ئەوانىش ھەتا ئىستا بەردەوام ھەیلەسووف و زاناو بىردۆزو خوئىندەوار لىي ھالى بوون و چەكى دەستیان بوو سەرۆك تايەفە و كۆمەل و پارت ھەریەگە بە گوێرەى بۆچوونى خۆى تىي گەشتوو و سوودى لىي بىنىو. خۇ زانست و زانیارى تازە زۆر لە نەھىنیەكانى ئەو قورئانە پىرۆزەى دەرخت كە ئەو پىش شاردرەو نەزانراوون، دەى كەى ئەمە ھەمووى پان ھەندىكى لە ئاخواتنى ئادەمیزادا بەدى دەگړى؟! ئەو ھەش لەبىر نەكەين ئەو مانا زۆرانەى لە قورئاندا ھەن ئەو مەبەستە جۆراو جۆرانەى قورئان لەخۆى گرتوون ئەگەر لە ئاخواتنى ئادەمیزادا بوونایە بەبى شك بەرگىكى ئادەمیانەیان لەبەر دەگړا كە وەك

ئاۋىنەنەى ھەزارو يەك روو لە ھەزار رەنگ بىنواندايەو شەھلى چەندان نووسەرانی
پىۋە ديار بوايە كەچى شتى وا لە قورئاندا بەدى ناكرى، لەھەموو قورئاندا شتىك
نابىنى لەوہ بچى كە ھەلقولای دەرۋونى رەوانبىژىكى ناسراو بى شتى وا لە
سروشتى ئادەمى بوەشیتەوہ وەك قورئان خۆى دەرەرمۇئ:

{وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا. سورة النساء / ۸۲}:

وہكوو ئەوان دەلەن ئەگەر وابى ئەم قورئانە ھى خودا نەبى و ھى يەككى تر
بى، واتە دەبو پرى بوايە لە جياوازی و ھەلە و ناكۆكى.

لەخۆ گرتنى قورئان بۆ ھەوالى غەيبى:

بەلگەيەكى تر لەسەر سەر ئاسايى قورئان و چەسپاندنى ئەوہ كە نىگا و
سروشى خوايە، لەخۆ گرتنىيەتى بۆ بىرئ ھەوالى نەينى كۆن و رابوردو، يان بۆ
ھەندى ھەوالى ترى وا كە لە داھاتوودا، لەپاش دابەزىنى قورئان روو دەمدەن وە
گەردشى رۆژگارىش دروستى ھەرمایشى قورئانى سەلماند، چونكە بەھاتووچۆى
رۆژگارو كارەساتى چەرخ و پىشكەوتنى زانست و زانىارى رۆژ لەدواى رۆژ ئەو
ھەوالانەى قورئان بە راست گەپان و ئەوہى قورئان ھەرموو بووى ھاتنە دى،
ھەندى لەو بەلەننەى قورئان لەكاتى ھاتنە خوارەومپاندا ئەومندە سەر
سورھىنەر بوون پاسا و (تەعلیل) نەدەدرا لەبەرئەوہ گومانى ئەوہى لیدەگرا كە
زیادە رەوى تىدابی بەلام ئەومندە بە سەپىرى و دەق بە دەقى ھاتنە دى، پیاو
ناچار دەكەن كە قورئان بە سروشى خوا بزانی.

بۆ نموونە كاتىك موسولمانەكان تازە مەككەيان بەجى ھىشتبوو چوونە
مەدينە ھىشتا زۆر بى ھىزبوون و بە روالەت پەنا ھىندە بوون كەچى لەم كاتەدا
ئايەتىك ھاتۆتە خوارى دەرەرمۇئ:

{وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا
اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ
خَوْفِهِمْ أَمْنًا - سورة النور / ۵۵}:

واتە: خودا مزگینى داوه بەوانەى باومریان هیئاوه لە ئیوهو کردەوێ باش دەگەن مزگینیان دەداتى.. کە جیگیریان دەکا لەسەر زەوی و پاشایەتى و فەرمانرەوایی تیدا دەگەن، چۆن لە رابوردوودا مزگینى داوه بە خوا پەرستانى پیشوو هەروەها ئایینەکیان جیگیر دەبى و دەکړئ بە یاساو بەرنامەى ئادەمیزاد لە شوینی ترس و بیمیش ئارامى و دلنەواییان دەداتى!!

دەى بڕوانە ئەم ئایەتە کاتى هاتۆتە خوارى کە هیشتا موسوڵمانان کەم بوون و ترسیکی زۆریان لە کافرەکان هەبوو شەوو روژ لەسەر هەست بوون و لە ترسى دوژمن شەو بەچەکەوه دەنوستن، جار ناجارىکیش بە ئاواتەوه دەیانگوت: دەبى روژێک بى ئیمە بتوانین بە دلنایى و بى ترس کاروبارى ئایینی خۆمان ئەنجام بدەین؟! کەچى ئەوەندەى پى نەچوو روژگارێک داهاى مانای ئەم ئایەتە هاتە دى و موسوڵمانەکان دەستیان بەسەر زۆر شوینی سەر زەویدا گرت و بوونە خاوەن و فەرمانرەوای راستەقینە وەکوو بەئینەکەى قورئان.. یان ئەم ئایەتە کە دەفەرموێ:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ - سورة المائدة / ٦٧}:

واتە: ئەى محمد! ئەى فروستادە! ئەو ئایین و شەریعەتەى بۆت نێردراوه لەلایەن خۆى خۆتەوه بە ئادەمیزادى رابگەیهێنەو بىلاوى بکەرەوه، ئەگەر راي نەگەیهێنى ئەوه تۆ پەيام و ريسالەتى خودات نەگەياندوه و کارو ئەرکى خۆت ئەنجام نەداوه، لەوێش دلنایا بە کە لەم رێگە پیرۆزەدا خوا لە زیانى ئادەمیزادى بى بپروا دەتباریزى و ناتوان فرسەتت ئى بێن. لە پیش هاتنى ئەم ئایەتەدا کۆمەلێک لە یاران چاوەدێرى پیغەمبەریان دەکردو ئیشکچى و نیگابانى بوون، لەوه دەترسان کافرەکان فرسەتى ئى بێن و بیکوژن، کە ئەم ئایەتە نازل بوو پیغەمبەر (مرووى خودى لەسەر بى) سەرى لە پەنجەرەى ژوورەگەیهوه دەرھیناو بە پاسەوانەکانى فەرموو: ئەى یاران! هەر کەسە بجێتە مالى خۆى و من لەمەو دوا پێویستم بە حەرەس نییە و خوا بوخۆى دەم پارێزى!!

بهراستی ئهمه باشرین بهلگهیه که قورئان سروشێ پهروهردگاره نهگینا کێ دمتوانی گرینتی بدا به کهسیک که بهربهههکانی گهلیکی نهزان و سهر رهق بکاو تانوت له ئاین و پهراویان بدا، کهچی دئنیایی لهوه که ناتوانن بیکوژن و قهت فرسهتی ئی ناهینن، به دئنیایی چههرهسو پارێزمری تایبهتی خۆی مهههههس بکاو لهخۆی ئهمین بی!!.

یهکیکی تر لهو ئایهتانهی که ههوالی غهیبی تێدایه و زۆر دواي نازل بوونی قورئان پێشبینیه که هاتۆته جێ ئهم ئایهتهیه که دمفهرموی:

{قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْضِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضُكُم بَأْسَ بَعْضٍ - سورة الأنعام / ٦٥}:

واته: ئهێ فروستاده! تۆ بهو خهڵکه بلێ ههر خوايه دمتوانی که عهزاب و نیش و نازارتان بۆ بنیڕی، له ژورتانهوه بهسهرتانا بباری، یا له ژێر پێتانوهوه ههلبستی، یاخود تیکهلتان بکا به یهکاو بتان کا به چهند کۆمهڵ و گروهيکی جیا جیا ههیه که به ئاوازی ئی بداو ههر کام چهقۆ لهوی تر بسوی، تالای دوو بهرهکی له دهستی یهکتر بجێژن.

عهبدوئلاي کوری مهسهوود که یهکی بوو له یارانی پێغههمبهه لهبارهی ئهم ئایهتهوه فهرموویهتی: (انها نبأ غیبي عن یاتي بعد):

واته: ئهم ئایهته ههوال له رووداویکی نهینی دهدا که له داهاتوودا روو دهدا جا ئیستا ههر کهسیک له مانای ئهم ئایهته تی بفکری بۆی دهمدهکهوئ تا چ ئهندازهیهک ئاوینهیهکی بالا نومايه بۆ شهڕی یهکهو دووهمی جیهانی یان ئهو شهڕانهی که لهم سالانهدا روویاندا چۆن له ههموو لایهکهوه له سهرو خوارو ئهم لای ئهولاوه ئاگر باران بووه.

لهبهردوو کلتی بارووت شهوانه

سهزمه دهتگوت ژووری دوخانه

ھەمما وەك دەريا، دەريا چوت نور

سىخناخ لە گوللە پارچە ئاورى سۈر

بەراستى لەخۇ گرتنى ئەم ھەوالە غەيبىيانە نىشانەى ئەوھىيە كە قورئان
سروشى خوايە و پېغەمبەرايەتى (مەھمەد) راستە و (مەھمەد) فرەستادەى خودايە.
چۈنكە ھەر خوا خۇى غەيب زانە.

چىرۆك لە قورئاندا (القصص في القرآن):

دەستەيەكى تر لەو ھەوالە غەيبىيانەى كە قورئان باسيان لىوھ دەكا
ئەوانەن: كە باس و خواسى چىرۆكى پېغەمبەرەكانى رابوردوومان بۇ باس دەكەن،
بە شىوھىيەكى رەوان و لىكدان و دارشتنىكى بى وئەنى وا كە تا ئىستا ھىچ
خوئەنەر و چىرۆك نووسىك نەيتوانىوھ بە تۈزى قوليا بگات، كەوابوو ئەمەش
لايەنىكە لەو لايەنانەى كە سەر ئاسايى قورئان دەجەسپىنى، چۈنكە ھەزرەتى
موھەممەد (مەھمۇد خۇدى لىسەر بىن) نە نووسەر بووھ نە خوئەندەوار؛ نە بىستراوئىشە رۆژىك
لە رۆژان بچىتە لاي مالىكى جولەكە، يان قەشەيەكى مەسىحى فىرى چىرۆك
خوئەندىن بىن يا باسىكى ئەو رابوردوانە بىسىن، لەگەل ئەوھشا داستانى
بەسەرھاتى پېغەمبەرە پىشىنەكان لە قورئاندا زۆر بە رىك و پىكى و رەوانى
تۆماركراوھ وەك داستانى ھەزرەتى ئىبراھىم و يوسف و موسا و عىسا و گەلىكى تر
ئەمەش باشتىن بەلگەيە لەسەر ئەوھى كە قورئان سروشى خوايە، جا قورئانى
پەرۋاز بۇ خۇى جارى وا ھەيە لە سەرھتاوھ يان لە كۆتايى چىرۆكەگەوھ راستە و
خۇ ئەوھ دەجەسپىنى كە ئەم چىرۆكانە لە خواوھن و سروشى پەرورەدگارن
نىردراون بۇ پېغەمبەر. وەككو لەسەرھتاي سورەتى يوسفدا دەفەرەمۇى:

{نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ
قَبْلِهِ لَمَنِ الْعَافِلِينَ}:

واتە: نېمە جوانترىن چىرۆكت بۇ دەگىرپىنەۋە بەھۇى ئەۋەۋە كە بە نىگا ئەم قورئانەمان بۇ ناردوۋى ھەرچەندە تۇ ئەى (موحه مەد) پېش ھاتنى قورئان ھىچ ئاگادارىەكت لەم چىرۆكەۋ لە چىرۆكەكانى تىرىش نەبوۋەۋ لىيان بى ئاگا بوۋى...!

يان لە سورمتى (ھود) دا دۋاى گىرپانەۋەى چىرۆكى ھەزرىتى نوح دەفەر مۈى: {تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ}: واتە: چىرۆكى نوح و بەسەرھاتى لەگەل قەۋمەكەيدا يەككە لە ھەۋالە غەيبىيانەى كە بۆت دەگىرپىنەۋەۋ بۆمان ناردوۋى، پېش ئىستا نەخۇت و نەقەۋمەكەشت ئاگايان لەم روداۋانە نەبوۋە ھىچيان لى نەبىستۈە.

بەلگەيەكى تر لەسەر ئەۋە كە قورئان نىگاي خۋايە ئەۋمىيە كە چىرۆكەكانى جياۋازىيەكى زۇريان ھەيە لەگەل چىرۆكى كىتبە ئايىنە پىرۆزەكانى پېش خۇى، زۇر لەۋان رەۋانتر و رىك و پىك ترە.. بۇ نەۋونە كاتىك سەيرى تەۋرات دىكەين دىبىنن بىرئ كىردەۋەى ناشىرىن و گوشتارى نابەجئ دەداتە پال پىغەمبەرەكان، بە جۆرئك كە عەقەل نەيسەلىنى، بىرۋاش ناكىرى پىغەمبەرئك نىردىرابى بۇ رەھنومايى مەردوۋوم شتى ئاۋمەها ناشىرىنى لى بومشيتەۋە، بەلام قورئان كە باسى ئەم پىغەمبەرەكانە دىكا ھىندە بە جوانى وەسفىيان دىكاۋ ھەلىيان دىكىشى ئەۋمىندە كىردەۋەى جوان و ھەلۋىستى پىاۋانەيان دەداتە پال كە شىاۋى ئەۋمىن بىن بە پىشەۋاۋ رابەر و رەھنوماي ئادەمىزاد، خۇپنەر زىاتىر ئىمان و باۋمىرى بە رابىرايەتايان دىبى.

ئەۋمىش لەياد نەگەين كە مەبەست لە ھىنانەۋەى چىرۆك و گىرپانەۋەى بەسەرھاتى پىغەمبەرەكان لە قورئاندا مىژۋىۋى زىانى خۇدى پىغەمبەرەكان يان مىژۋىۋى ھۆزەكانيان نىيە، بەلكوۋ مەبەستى سەرەكى لەم چىرۆكانە پەند وەرگرتن و ئامۇزگارى و رەھنومايى و رى پىشاندىان و شارەزايى بوۋنە بۇ ھەموو بانگەۋازكەرىك و بانگ كراۋىك بۇ سەر رىبازى راستى و ھەقىقى!!

دکتۆر فیلیب هەتی لە کتییی (تاریخ العرب) هەکیدایە سەر باس کردنی چیرکی قورئان دەلی: مەبەستی قورئان لە رانواندنی ئەم چیرۆکانە وەرگرتن و تیگەشتنە لە پەندیکی رهوشت ئامیزو مەبەستی سەرەکی لە گێڕانەوهی ئەم چیرۆکانە هەر خودی چیرۆکەگە نییە و بەس! بەلکوو دەیهوێ خۆنەرو بیسەر بەیهگەوه بگەیهنێتە مانایەکی بەرزو کاکلە و پوختە شتیکی باشیان تی بگەیهنێ، یان ئامۆژگارییەکی روشنبیری ئامیزی بالاییان بەبن گویدا بداو راستییەکی میژویان بخاتە پیش چاو وەکوو ئەوه بۆ ئادەمیزادی روون بکاتەوه که پەرۆمردگار بە درێژایی میژوو پاداشی بپاو چاک و کردار چاک بەگوێرە کردار و گوشتاریان داوەتەوه، هەرۆمها سەر زەمشت و سزاشی بۆ خراب و خرابکاران لەسەر کردەوهکانیان بووه و بە گوێرە کرداری خۆیان سزایان دراوه!!

جەوهەری قورئان و زیندوویی قورئان (روح القرآن):

بەلگەیهکی تر لەسەر سەر ئاسایی قورئان لایەنی زیندوویی و کاریگەرییەتی: ئەوهتا دەبینین خوای گەوره کاتیك روو لە پێغمەبەر (دروودی خوای لەسەر بی) دەکا جارێك قورئان بە گیان و جارێك بە نورو رووناکی ناو دەبا دەفەرموێ:

{وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

— سورة الشورى / ٥٢ :

بروانە پەرۆمردگار لەم ئایەتەدا جارێك قورئان بە گیان و روح ناو دەبا چونکە دەرۆونی ئادەمیزاد زیندو دەکاتەوه، گەش و نمای پێدەکا، گیان چ دەوریکی لە لاشەدا هەیە قورئانیشت ئەو دەورە هەیە، هەرۆمها قورئان بە نورو رووناکی ناودەبا چونکە وەکوو چۆن خۆر دنیا روناك دەکاتەوه بەو جوړەش قورئان روناکی مەعنهوی بە دل و دەرۆونی ئادەمیزاد دەبەخشێ و دەبیته مایە خۆشەختی هەردوو جیهان سەیرگە قورئان چ گۆرانکارییەکی بنەرەتی لەناو عەرەبەکاندا پەیدا کرد، پیش هاتنی قورئان هەموویان پچر پچر بوون، نە

پەيۋەندى رامىيارى نەھى خزمائەتى و رمگەزايەتى، نەھى ئايىنى يەكى نەدەخستەنەۋە چەند دابو نەرىتى نالەبارو پىروپوچ لەناوياندا رمگى داکوتابوو.. بەلام دواى هاتنى قورئان و بلاۋبوونەۋە ئىسلام لەناخەۋە گۆرانتكارىەكى سەرانسەرييان تىدا پەيدابوو، بەھۆى قورئانەۋە بوونە گەلئىكى يەك ھەلۆست و يەك دەنگو يەك مەبەست، توانىيان بەچوار دەورى خۇياندا ئەخلاق و رەۋشتى جوان بلاۋ بگەنەۋە!! دەى باشە ج بەلگەيەك لە ئەمە بەھىزترە كە قورئان نىگاو سىروشى خوايە و گيانىكە لە خواۋە نىردراۋە! ئەم زىندوويەتى و گيان بەخشىنەى قورئان زۆر لايەنى لەخۆ گرتوۋە، زوربەى زانستەكانى لاھوت و خواناسى و بنەماى پىروا ئايىنىەكان و ياساۋ رەۋشتى بەرزو دابو نەرىتى جوان و ياساۋ رىيازى رامىيارى و شارستانى و كۆمەلەيەتى و لايەنى دىكەشى تىدا كۆبۆتەۋە. ئەو بنەماۋ ياسايانەى قورئان ھىنانى لە باشىدا پىش ھەموو ياساۋ قانۇونىكى ئادەمىزاد كەوتوۋە و لەھەموو رويەكەۋە گۆى مەيدانىان بىردۆتەۋە بە كورتى قورئان تىكرا شاكارىكى ئەدەبى پىك ھىناۋە بوۋە بە بەرنامەى شارستانىەتىكى تازە بابەتى پىشكەوتوۋى بى وىنەى سەر روۋى زەۋى.

ئىمە ئەم قسانەمان ھەروا بە ھەۋانتە فرى نادەين و پىروپاگەندەۋ كاۋىژ ناكەين و داکۆكى بى بەلگە ئەنجام نادەين، بەلگەۋ چى دەلئىن بە بەلگە دەى چەسپىنن بەلگەكانىشمان بىرئىتىن لەم لىكۆلئىنەۋە توپىزىنەۋانەى كە لەم كىتەپەدا ئامازەمان بۆ كردون، ئاشكراشە كە ئەم لايەنانە باشترىن بەلگەۋ بەھىزترىن دىاردەن بۆ سەر ئاساى قورئان چونكە زانىارى پىرواۋ عەقىدەۋ لاھوت و خواناسى و رەۋشت و دابو نەرىتى ياساۋ ھەلئەس و كەۋتى ئايىنى و شارستانى ئەم زانىارىيانە لە ژوور ھەموو زانىارىيەكەۋەن، پەلەى ھەرە بەرزىيان ھەيە، كەم رى دەكەۋى ئەۋانەى كە ساللەھى ساللە خەرىكى لىكۆلئىنەۋەن و توپىزىنەۋەميان تىدا دەكەن تىياندا سەرگەۋتوۋ بن! كەۋابوو چۆن كابرايەكى نەخوئىندەۋار، پىاۋى كە لە ژيانىدا ھىچى نەخوئىندىۋى ھىچى نەنوۋسىبى، لە شارو ولاتىكى خاۋەن خوئىندىگاۋ زانست و شەرىع زاندا گەۋرە نەبوۋى، چۆن

توانى ئەم قورئانە تىرو پەرە رىك و پىكە بىنى؟! چۆن توانى دواى تىپەرپوونى چل سالل لە تەمەنى نەخوئىندەوارى دواى ئەوۋى دوو بەش لە سى بەشى تەمەنى بە نەخوئىندەوارى بىردە سەر و رۆزىك لە رۆزان لەم ماۋەدا شتىكى لەم بارەۋە ئى نەبىسرابى و ياساۋ بۆچوونىكى لەم بارەۋە ئى دەرئەكەۋتەبى، كەچى لەپەر لە تەمەنى چل سالىدا ئەم قورئانە بەم شاكارو رىك و پىكىيە بىنىتە پىشەۋە؟! ئەم زانست و زانىارىيە بللاۋ بىكەتەۋە؟!

ھەر لەم روۋەۋىيە كە پەرۋەردگار فەرمان دەكا بە فروستادەى خۆى ھەزرىتى (محمەد) (دروۋى خەۋى لەسەر بىن) كە روۋ بىكەتە ئەو ھەرمەبانەى كەۋا دوۋدلىن لە پىغەمبەرەيەتەكەى، ۋە پىيان بلى ئەگەر خەۋى گەۋرە بىۋىستايە مەن ئەم قورئانەتان پى رانەگەيەنمە ۋە بۆتانى نەخوئىنمەۋە پىم رانەدەگەياندەن ۋە شارمەزايىم نەدەكردن، خۆ مەن ماۋەيەكى زۆر دورو درىژ پىش ئىستا لەناۋ ئىۋەدا بووم چل سالە دەمناسن ۋە دەتان ناسم، بۆ تا ئىستا مەن ئەم قەسانەم بۆ نەكردوون ئەم ھەلۋىستانەم نەبوۋە؟!

{قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ} - سورة يونس / ۱۶:

بەياممەتى خوا بەشى دوۋەم دەربارەى قورئانى پەرۋازو بىر ئايەنى تەۋاۋ بوو ئىستا لىرە بەۋلاۋە دەست دەكەين بە باسكردنى بىر ئىۋەجىزەۋ سەر ئاسايى زانستى لە قورئاندا بە تايبەتى ئەو باسە عىلمىيانەى كە لەسەردەمى ھاتنى قورئاندا نەزانراۋ بوون ۋە دوايى بەھۋى پىشكەۋتنى زانست و زانىارىيەۋە دەرگەۋتن ۋە لىكۋلەرەۋە توۋزەرەۋەكان خەستيانە روۋ.

موجىزاتە زانستىيەكانى قورئان

يەك پارچەيى بونەومرو نھىنى ژيان- دروست بوونى بونەومر- ليك كشانەومى بونەومرو فراوان بوونى- جولەو ھەئسورانى مانگو رۇژو كوردى زموى- ھەبوونى زىندەومر لە ئاسمانەكان- كەم بوونى غازى ئوكسجين لە بەرزايدا- بەش بەش بوونى گەردىلەكان- نىرو مىنى لە ھەموو شتىكا- مۆترىبە بوونى ھەورەكان- فشەل بونەومى زموى بەھوى بارانەو- بەرامبەرى و يەكسانى پارچەكانى بونەومر- شە پۆلى ئاومو ھە سەرموى ئا- جىھانى زىندەومرو بالندەكان كوت و مت لە جىھانى مرقۇ دەچى- قۇناغەكانى گەشە كردنى گۇشپارە- پەردەي گۇشتپارە- سەرچاوى دروست بوونى مندال- چۇنيەتى دروست بوونى نىرو مى- تۆم و گەراي ئادەمىزاد لە خوئىنپارە دەچى- جىاوازي چاوه قامكى ئادەمىزاد.

شتىكى ئاشكرايە كە كارى سەرمىكى قورئان برىتى نىيە لەو ھەقل بازى بكاو تەنگو چەئەمەي كەون شى بىكاتەو ھە لە چۇنيەتى دروستبوونى بونەومر (بەشئەيەكى زانستى بىكۆلئىتەو)، بەلكو قورئان برىتتىيە لە پەراوئىكى رى پىشاندمرو شارمزا كەرى كۆمەلى ئادەمىزاد لە ژيانى ئايىنى و دونايى و بەختەومر بوونيان لە ھەردو دنيادا، بەلام لەگەل ئەمەشدا ئايەتەكانى خالى نيين لە بۇچوونى لايەنى زانستى و دەربرىنى شتى وردەكارى و ھەستايانە لە تىلنىشانكردنى نھىنىيەكانى زور لايەنى سىروشتى و نوشدارى و زموى ناسى و جوگرافى... بە جۆرئىك كەھەر يەكەيان بەلگەيە لەسەر سەر ئاسايى قورئان و داكۆكى كردنە لەسەر ئەو ھە كە قورئان نىگا و سىروشى پەرومردگارە. شتىكى مېژووى چەسپاوە كە ھەزرىتى (مھمەد) (مرووى خوى لىسەر ھى) جگە لەو ھە خوئىندەوارى نەبوو، نوسىن و خوئىندەوھشى نەزانىو، لە مەككە و لادىيەكانى مەككەش پەرومردە بوو، ئەو رۆژگارەش مەككە و دەوروپەرى ھىچ زانست و زانىارىيەكى تىدا نەبوو ھە قوتابخانە و خوئىندىنگا و دانىشگاي تايبەت بە زانىارى بونەومرى تىدا نەبوو، ھەر وەكوو چۆن (مھمەد) دوور بوو لەو زانست و زانىارىيەكى كە لە شام و ئەسكەندەريە و ئەسینا و رۇما دەخوئىندراو توئىزىنەوھى تىدا دەكرا، كەچى لەگەل ئەو ھەشا ئەو بۇچوون و نەزەرىيە عىلمىيانەي قورئان ئامازەي بۇ كرەوون لەو

رۇزگارەدا كەس بەى پى نەبردوون و نەزانراو بوون (واتە لە سەددى حەوتەمى زايىنىدا) زانستىش تا ئەم نزيكانە نەيتوانى نەيتى ئەم نەزمىيانەى قورئان دەريخاو بۇچوونەكانى روون بىكاتەو.

جا ئىمە لەم بەشەدا بىر ئ لەو زانستىيە راستەقىيانەى قورئان رادەنوئىنن تا خوئنەر بۇخوئى لىيان وردبىتەو و هوش و بىرى خوئى بىكا بە دادومرو بىپار بەدا ئايا دەگونجى ئەم زانستىيانە هەلبەسراوى پىغەمبەر بن يان نىگاو سىروشى خودايە نىردراو و بۇ پىغەمبەر؟!

يەك پارچەى بونەو و نەيتى ئيان (وحدة الكون وسر الحياة):

خوئى گەورە لە قورئاندا دەفەرموئ:

{أَرَأَيْتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا رَجَعْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ — سورة الأنبياء / ٣٠}

واتە: ئايا ئەو خوا نەناسانە بىريان نەکردۆتەو و نازانن كە لە سەرەتادا ئاسمانەكان و زەوى يەكپارچە بوون و ئىمە لىكمان جياكردوونەو، بەهوى ئەو ئاوشەو كە لە ئاسمانەو دەبارىننن هەموو شتىكى زىندوو مان دروست كرده واتە ئا و هوى ئيانە لەسەر زەوى دەى بۇجى بىروا ناهىنن و موسولمان نابن. ئەم ئايەتە بىرۆزە خەبەرمان دەداتى كە ئاسمانەكان و زەوى يەكپارچە بوون دواى لىك جيابوونەو.

بەپراستى ئەمە موعجىزەى كە لە موعجىزە عىلمىيەكانى قورئان و زانستى تازە ئەم رايە دەچەسپىن و زانايان گەيشتوونە ئەو ئەنجامە كە بۆشايى بونەو و بىش هەزاران مليون سال لەمەوبەر بىر بوو لە غاز ئەو غازە لىك پىچراو و بوو تەم و غارو ئەم ئەستىرە كاكەشانەى لى بەيدا بوو، مەنزومەى خۆر ئەنجامى ئەو لىك جيابوونەو، ئەو دەى پالېشتى ئەم بۇچوون و رايە دەكا ئەومىيە كە تا ئىستا زانكان بە بەلگە چەسپاندويانە كە لەناو عونسورەكانى خۆردا (٦٧) عونسوورىان لە عونسورەكانى زەوين، زەوىش بۇ خوئى لە (٩٢) عونسور

پېكھاتوۋە، بەردەوامىش زاناكان ھەۋلى ئەۋمىيەنە عونصورى تىرىش لە خۇردا بدۆزنەۋەدە گىرو گىرەتەكانى ئەم رىبازە لابەرن. تا ئىستا ئەۋ عونصورانەى كە لە خۇردا دۆزراۋنەۋە لەناۋ خۇماندا زۆر مەشھورن برىتىن لە ھایدروچىن و ھەلىوم و كاربۇن و ئازوت و ئۇگىسجىن و فسفۇرو ئاسن و... ھتە.

زاناكان بۇ ئەم مەبەستە لىكۆلىنەۋەدى شەبەنگى (طەيفى)يان بەكار ھىناۋە، ئەم شىۋە توۋىزىنەۋەش كىمىيا زانەكان ئەمپۇ لەكارگەۋ تاقىكردنەۋەكانىاندا بەكارى دەھىن بۇ دۆزىنەۋەدى ئەصل و بنەماۋ ھەيولاي ھەر پارچەيەكى زەۋى و زانىنى نەۋع و رىژەۋ چەندىيەتى...

زاناكان گەشتوۋنەتە ئەۋ قەناعەتە كە ئەۋ توخمانەى خۇرى لى پېك ھاتوۋە خۇرىش بۇ خۇى ئەستىرمەكەۋ نمونەى ئەستىرەكانى ترە بونەۋەرىش برىتتىيە لەۋ ئەستىرانە ئەمەش ئەۋە دەگەيەنەى كە ئەۋ ئەصل و بنەماۋ عونصورانەى بونەۋەرى لى پېك ھاتوۋە لە بنەۋەتدا يەك عونصور بوۋەدە لىك جىبابوۋنەۋە.. لە لايەكى ترەۋە (نەيزەك) بلىسەۋ شوعلە يەككە لەۋ شتە ھەست پىكراۋانەى كە زانىارى و زانست لە فەزاي خارىجىدا قۇزتويەتتەۋەدە بە دەستى ھىناۋە، زاناكان ھەستىان بەۋە كىردەۋ كە زوربەى ئەۋ عونصورانەى لە زەۋىدا ھەن ھەمان عونصورىش لە نەيزەكە بەردىيەكاندا ھەيە، ئەمە پوختەيەكى بەشى يەكەمى ئايەتەكەيە بەشى دوۋەمى ئايەتەكە كە دەفەرمۇئ: {وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ}:

بە رەۋانترە بەلىغ تىرىن شتەك دىزانىر كە قورئان لە بارەى ھەقىقەتەتەكى زانستىيەۋە باسى كىردىۋ زاناكان نەيتىيەكەيان زانىبى، چۈنكە زوربەى تىكەۋ لىكەى كىمىياۋ پىۋىست بۇ ژيان و گەشە كىردن پىۋىستى بە ئاۋ ھەيەۋ ئاۋ عونصورىكى سەرەككىيە بۇ بەردەۋام بوۋنى ژيانى ھەموۋ زىندەۋەرو روۋەكەك.

ئاۋ بۇخۇشى سى بەش لە چۈار بەشى زەۋى دادەپۇشى پلەى تۈانەۋەشى بەرزە ماۋمەيەكى زۇرىش بە شلى دەمىنەتتەۋە پلەى گەرمىشى زۆر بەرز دەمىتتەۋە،

لەبەر ئەم ھۆيانە ئاۋ بە يارمەتى دەرئىكى باش دىۋمىرئى بۇ راۋەستانى پلەى گەرمى لەسەر روۋى زەۋى لە موعەددەلىكى تايىبەتيدا، لە لايەكى ترەۋە سەر روۋى زەۋى دەپارىزى لە سوپان و گۆپرانى سامناكى سروشت و بەرزبۈۋنەۋى گەرماۋ نزم بوۋنەۋى سەرما يان بە پېچەۋانەۋە، خۇ ئەگەر بەھۋى ئاۋەۋە نەبى سەر زەۋى بۇ ژيان ناگونجى، ھىچ نەبى ژيانى تىدا زەحمەت دىۋو، ھەرودھا، ئاۋ چەند دياردمىەكى تىشى ھەيە لىرە جىگايان نابىتەۋە باسيان بکەين، ھەمووشيان ئەۋە دەگەيەنن كە بەدى ھىنەرى بۈنەۋەر زۇر گارامىيەۋ بۈنەۋەرى ۋا تەرتىب داۋە كە بگونجى بۇ ژيان و بەرژەۋەندى دروستكراۋەكانى.

شايانى باسە كە بگوترى ئاۋ تەنھا ماددىيەكە لەكاتى بەستىن و بوۋن بە سەھۋلدا قەبارەى زياد دىكاۋ چىپى كەم دىبى، ئەمەش گرېنگىيەكى گەۋرەى ھەيە بۇ ژيانى زىندەۋەرانى ناۋ ئاۋ، چۈنكە لەكاتى سەرماى زۇردا سەھۋل بەندانەكە سەر ناۋ دىكەۋى ئەك بن ئاۋ بىي ئىتر ئەۋ سەھۋل بەندانە دىبىتە پەردىيەكى جياكەرەۋە ناھىلى ئەۋ ئاۋەى لە ژىر سەھۋل بەندانەكەدايە سەرماى سەر روۋى زەۋى كارى تىبكا بەلكوۋ ئاۋەكە لە پلەيەكى ژوۋر پلەى بەستىندا دىھىلىتەۋە، كاتىك پلەى گەرمى نزم دىبىتەۋە ئۆكسجىن زۇر ھەلدەمژى كە پلەى ساردىشى دەگاتە پلەى بەستىن ئەندازمىەكى زۇرى گەرمى ئى دىردەچىۋ دىبىتە يارمەتىدەر بۇ پاراستنى زىندەۋەرانى ناۋ دىرياۋ چۈمەكان ۋەكوۋ ماسىۋ تىمساح ۋ مارو شتى تىش. دەى بىروانە ھىكمەتى قورئان چۈن بە چەند ۋشەيەكى كەم نەپنى ژيانى لەسەر زەۋى روۋن كىردۈتەۋە! ئەم ئايەتە بەھىزترىن بەلگەيە لەسەر راستىيەتى پېغەمبەرايەتى

حەزرىتى (مۇھەممەد) (سۈرە بىن) ...

لىرەدا قورئان سەرەتاي ئەم زانستىيە راستەقىنانەى دىربارەى يەكپارچەيى بۈنەۋەرو نەپنى ژيان بەۋە دىست پىكرەۋە كە روۋ دەگاتە خانە ناسان و بە بەلگەى زانستى بەھىز دەم كوتيان دىكا ئەۋ زانستىيە راستەقىنانەى كە عەرمبەكان لە رابوردوۋا ھىچيان ئى نەزانىۋە، بەلكوۋ تا ئەم نىزىكانە دۋاى

ھەزارو ئەۋەندە سالە دۋاي ماندوبوون و لىكۆلىنەۋەي چەندەھا چىن لە زاناپان و توپژمردەوان و پېشكەۋتنى عىلم و زانست ئەمجا شتىكى گەمى لى زانراۋە، تا عىلمىش پېش بگەۋى زياتر نەينى قورئان و بۇچۈنەكانى دەربارەي عىلم و زانست ئاشكرا دەپى.

ئەم راستىيانە گەۋرەترىن بەلگە ۋە ھەلنەرن لەسەر باۋمپ بە بوونى خواۋ دەسلەتلى فراۋانى و نەينى دروست گراۋەكانى، ھەر بۇيەشە پەرۋمردگار لە كۆتايى ئاپەتەگەدا دەفەرەمۇي:

{أَفَلَا يُؤْمِنُونَ}

واتە: ئايا ئەم بەلگەنە بەس نىن بۇ بىرواكردن بە بوونى خواي پەرۋمردگار دەي بۇچى باۋمپ ناھىنن و موسولمان نابن؟!؟

دروستىبوونى بونەۋەر (نشأة الكون):

خوای گەۋرە دەفەرەمۇي:

{قُلْ إِنِّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِي مِّنْ قَرْنٍهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلنَّاسِ لَيْلٌ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ - سورة فصلت / ۹-۱۱}:

واتە: ئەي موحەممەد! بە قورمىشىيەكان بلى ئايا ئىۋە بىرواناكەن و ئيمان ناھىنن بە ۋاىيە ئەرزى لە ماۋەي دوو رۇژدا دروست كىردە ھاپرئ و شەرىكى بۇ دادەننىن؟ چۆن ۋا دەكەن! ئەۋەي كە ئىۋە بىرواي پى ناكەن پەرۋمردگارى بونەۋەرە ئەرزى دروست كىردە كىۋەكانى لەسەر كىردوون بە لەنگەرو مىخ تا زۆر نەجۋىتەۋمەمجار كىردوۋىيەتى بەكانگاي خىرو بەرەكەت، ۋە رزق و رۇژى زىندەۋمرانى تىدا ئەنجام داۋە، ھەموو ئەم كارو بارانەي لەماۋەي چوار رۇژدا رىك خستوۋە ئەمجار لای لە دروستكردنى ئاسمان كىردەۋە، وىستى دروستى بكا، ئەۋكاتە ئاسمان بىرىتى بوو لە دوۋكەل ئىتر بەو شىۋەي وىستى خۆي بوو

نەخشەى كېشا بوو فرمانى بە نەرزو ئاسمان كىردو فەرمووى ومىرنە كايەو،
ئەوانىش ھاتنە پېشەوودو وتيان پەرومىردگارا! گەردن كەچىن و ھاتىن.. لەم ئايەتە
پىرۆزەدا قورئان بە ئاشكرا ئەوودە دەركىنى كە ئاسمان لە سەرھەتەى دروست كىردى
كەوندا بىرىتى بووودە لە دووگەل.

زانايانىش لەم بارمىەوودە چەند راوو بۆچونىكى جىيا جىيان دەربارەى دروست
بوونى ئەم بونەوودە ھەيە. زاناي ئاسمان شوناس (سىر جىمس جىنن) دەلى: راي
پەسەند ئەوودە كە مادەى كەون لە سەرھەتەى غازىكى بىلەوودە بەنىو بۆشايى
فەزادا، دوايى لە زىادە پەستى و كەسافەتى ئەم غازە تەم (سەدىم) گەلەكان
دروست بوون.

دكتۆر جامو (Dr. George Gamow) دەلى: كەون لە سەرھەتەى دروست
بوونىدا پىر بووودە لە غازىكى دابەشكراوى رىك و پىك ئەو غازە لە كەسافەتەى
گەرمىدا گەشتەتە پەلەيەكى ھەرە بەرزى گەرم!!

جا لەو غازەدا چەند گۆنكارىمەكى نەوودەى لە زوربەى توخمەكانىدا پەيدا
بووودە ئىتر لەزىر كاريگەرى زىادە پەستانىكى بەھىز بۆ ئەو غازە گەرمە كەون
لەك كشاو درىزو پان بوو.

ئەمجار كەسافەتى غازەكە وردە وردە فەش بووودە پەلەى گەرمى دابەزى و
سستى تىكەوت و لە سەردەمىكى ديارى كراوى ئەم لەك كشانەوودە غازە بىلەوودە
كۆپلە كۆپلە بوو چوودە شىوودە ھەورى نارىك و پىك و لەك نەچوودە لە شەكل و
قەبارەدا ئەمجار گۆران و بوونە چەند ئەستىرمەكى جىيا جىيا قورئانىش بۆيە
بىنچەى كەونى بە دووگەل ناو بىردوودە چونكە ھەرمبەكان دوگەلئان ناسىوودە
ھەموو كات لە پېش چاودە بووودە.

ئەمىرۆ زانايان بىناغەو سەرھەتەى كەون بە غاز دەزانن و پىيان وايە كەون و
بونەوودە لەو غازە بىلەوودە ھەتتەو، دەى باشە كەى لە تواناي نەخويندەوارىكى
وھكوو پىغەمبەردايە پېش ھەزارو چوار سەد سالى ئەمە بزانى بە تايبەت لەو
رۆزگارەدا ئادەمىزاد ھىچيان ئاگايان لە نەينى كەون و شىر راوھەكانى نەبووودە.

لېك كشانه وه و فراوان بوونی كهون (تمدد الكون وسعته):

خواى گه وړه له سورمتى (والذاريات) دا دهفرموى:

{وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ - سورة الذاريات / ٤٧}:

واته: ئيمه ئاسمانمان به دهستى قودرمت دروست كړدوه ههمو كاتيكيش فراوانى دهكېن و ليكى دهكشپينه وه. نهومتا هم نايه ته پېرؤزه به ناشكرا باسى ليك كشانه وهى كهون دهكاو له گهل تيورى فراوان بوونى كهون يه كيان گرته وه.

لهباريکه وه دهبنين نه نيشتاين پي وايه فراوانى كهون به جوړيکه كه بو حه وان ه وهى به لايين (سه ديم) بگونجى، ههمو سه ديميكيش سه دمه مليون نه ستيره ي گېردار له خو بگرئ. له باره ي تيورى فراوان بوون و ليك كشانه وهى كه ونيشه وه ئاسمان شوناسه كان زور ليكولينه وه و تويزينه وميان نه نجامداوه به هوى پيشكه وتوترين ناميري ته ماشا كردن (دوربين) وه نه وميان له لا ناشكرا بووه، كه جولانه وهى سه ديمه كانى دمره وه جولانه وهيه كى به ته رتيب و مونته زمه له مه وه به لگه يان هيناو ته وه و راين بو نه وه چووه كه ههمو سه ديمه كانى دمره وه، يان دورگه كانى كهون (الجزر الكونية) روژ به روژ له كومه لي روژ دور دهكونه وه به لكوو ههمو سه ديمه كان له ناو خوياندا ليك دور دهكونه وه. نه مجار نه وميان چه سپاندوه كه كهون راوه ستاو نيه و له سر يه ك حه جم نامينيته وه، به لكوو وهكوو چوون كه فى صابوون فش و فول دمبى، يان چوون بالون فش دمبيته وه، كه ونيش به و جوړه ليك دهكشپينه وه، به لام جيسمه مادييه كانى له سر قه باره ي خويان دمپينه وه؟!

شايانى باسه كومه ليك زاناي كهون ناس چه ند تيوريكيان خستوته روو هه ريه كه يان بو خوى رافه ي نه ينى فراوان بوونى كهون دهكا:-

يه كى له وانه دكتور هابل (Hubble) رابه رى تويزمره وه كانى سه ديم تيبينى نه وهى كړدوه كه دياردميه كى گشتى له نيو هم كومه له نه ستيره زورو زمبه ندانه دا به دى دهكړئ، دياردهكش نه وهيه هم نه ستيرانه بو پشت ليك كردن و ليك دوركه وتنه وه گونجاو ترن تا ليك دوركه وتنه وهى دورگه كه ونيه كان پهيدا دمبى.

هاتووچوو ههلسورانی مانگو رۆژ و زهوی

خوای گه وره دهفه رموی:

{وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ، وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ، لَأَ الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَآ اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ} - سورة يونس / ۳۸-۴۰:

واته: نیشانهیهکی تر له سهه گه ورمیی و به دهسه لاتی خوا نه وهیه که خۆر دهرواو دهگه پێ تا نه و شوینهی بۆی دیاری کراوه، نه م بۆ دیاری کردن و نه اندازه دانانهش له لایهن خوای به ته واناو زانا وهیه، ههروهها بۆ مانگیش چه ند مه نزل و هه شارگه یه کمان بۆ داناوه: که بریتیه به بیست و ههشت (۲۸) پله و مه نزل هه ر شه وه مانگ له یه کیکیاندا یه و به مه نزلێکدا تیده په پێ که گه یشته کو تایی دهگه پێته وه بۆ سه ر شیوهی کو ئی و به باریکی دێته پێش چاو و که وانه یی خو ی دهنوینێ وهک لاسکی بۆ له خورمای کو ئی چه ماوه که هیشوه که ی لێ کرابێته وه ناوا، نه خۆر رایه ی دهگه و ئی بچێته رێبازی مانگه وه یا مانگ به رێبازی خۆر دا برپوا، هه یج کاتیکیش شه و پێش رۆژ نا که و ی واته هه ریه که یان له کاتی دیاری کراوی خو ی په یدا ده بێ.

هه ریه که ش له خۆر و مانگو زه و ی و نه ستیره کان له بۆشایی که وندا و به رێبازی خو یاندا دین و ده چن و کاری پێ سپێررا و ی خو یان نه نجام ده دن. به کورتی قورئان له م ئایه ته پیرۆزهدا راسته وخۆ نه وه ده چه سپینی که رو یشتن و گه پانی خۆر تا نه اندازه یه کی دیاری کراوه، نه م زانستییه ش له گه ل زانستی تازه دا یه ک ده گرنه وه. خۆر له گه ل کۆمه له ی خو یدا له هه ر چه رکه یه کدا نۆزده کیلۆمه تر به ره و شوینێکی دیاری کرا و ده بێ.

نه گه ر سه رنجی ئایه تی {وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ} بده مین راسته وخۆ نه وه دهگه یه نێ که خۆر و مانگو زه و ی له جم و جو لدان به لام نه م جم و جو له یان له جم و جو له که ی پێ شو و جیا یه، به لکو و سو ران و هاتووچو که یان تایبه تییه و

ھەرىكەتچان بە دەۋرى خۇيدا سوڭ دەخۇا، دەرپارەى سوڭانەۋەى زەۋى قورئان بە رستەى (وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ) ئىشارەى بۇ كىردەۋ چۈنكە لە سوڭانەۋەى زەۋىيەۋە شەۋ رۇڭ پەيدا دەبى.

ھەبۋونى زىندەۋەر لە ئاسمانەكان (وجود احياء في السموات):

ھەندى جار كە مەرۇڭ بىر دەكاتەۋە پىرسىيارىڭ دېتە پېشەۋە پىرسىيارەكەش ئەۋەپە ئايا (جگە لەسەر زەۋى) دەگونجى ژيان لەسەر ئەستىرمەكانى تر ھەبى؟! ئايا ۋەگۈۋ چۇن زىندەۋەر لەسەر كورەى زەۋى ھەن لە ئاسمانەكانىشدا زىندەۋەرى تر ھەن؟ ئا ئەم پىرسىيارە بىر ۋەۋى زۇر لە ئاسمان شوناسەكانى داگرتەۋە زۇرپانى ھەلەۋگىر كىردەۋ لەم سالانەى دواپى دا لە ئەنجامى بىر كىردەۋە لىكۆلنەۋەپەكى زانستانە زانكان گەپىشتەۋنە ئەۋ ئەنجامە كە دۈۋر نىيە زىندەۋەر لەسەر ئەستىرمەكان ھەبى ۋەگۈۋ چۇن لەسەر زەۋى ھەن!! لەلەپەكى ترەۋە زانىارى ۋ لىكۆلنەۋە تازەكان ئەۋەپان چەسپاندەۋ: كە لەسەر روگارى ئەستىرەى مەرىخ ۋ لە بۇشاپى دەۋرۋەرىدا گەرماپى ۋ ئاۋو ئۇكسىجىن ھەپە، ئەم سى شتەش مەرجى سەرەكىن بۇ ھەبۋونى ژيان!

لەلەپەكى ترەۋە ئەۋ توپۇزىنەۋانەى كە بەھۋى ۋىنە گرتنى (ئەشپەى ضەۋى) تىشى ھەتاۋى يان بەھۋى بىننىنى خۇدى چاۋەۋە دەر كەۋتەۋە ئەۋەپان چەسپاندەۋ: كە لە نىۋان سەر روى زەۋى ۋ سەر روى مەرىخدا جىاۋازىيەكى زۇرنيەۋ لە زۇر رەۋە لىك دەچن! زانكانى ئەمەرىكا ۋ روسىا سوۋرن لەسەر ئەۋە كە لە مەرىخ دا دىاردەى ژياندارى ھەپەۋ زىندەۋەر ھەن! چەند سالتىك لەمەۋبەر رادىۋى مۇسكۇ ئەۋەى بىلۋەگىردەۋ: كە زانكانى روسىا ئەۋەپان چەسپاندەۋە سوۋرن لەسەر ئەۋە كە زىندەۋەر لەسەر روى مەرىخ ھەپە. ھەرۋەھا رادىۋى مۇسكۇ ئەۋەشى بىلۋەگىردەۋ: كە مەرسەدى (بولكۇڭۇ) روسىا لىكۆلنەۋەپەكى لە بابەت مەرىخەۋە ئەنجامدا لە توپۇزىنەۋەكەدا گەپىشتەۋە ئەۋ قەناعتە كە چۇنەتەى سىرۋشتى لەسەر پىشتى مەرىخ زۇر نىزىكە لەۋ چۇنەتە

سروشتييهى كه له سەر زەوى هەيه و پيويسته بۆمانهوهى ژيان. جا ئەگەر زاناكان سووربن لەسەر ئەوهى كه ژيان لەسەر مەريخ بگونجى و زىندهومرى ئى هەبن! بەبى شك راشيان بۆ ئەوه دەجى كه لەنيو ئەم بەلايين ئەستيرانەدا كه بە بۆشايى كهوندا بۆلابونەوه چەند ئەستىرميهكى تر هەبن ژيانيان لەسەر بگونجى، وەگوو سەر زەوى زىندهومرى تيدا بژى!!؟ هەرکاتىكىش ئيمە سەيرى قورئان بکەين دەبينين (بە ئاشکراو راست و رهوان) دمست نيشانى هەبوونی زىندهومرى ترى زياد له زىندهومرانی سەر زەوى دەگا.. بۆ نموونه له سورمى (الشورى)دا نايهتى (۲۹) دمفهرموى:

{وَمِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ}:

واته: نيشانهيهك له نيشانهكانى گهەرمى به دەسهلاتى خوا دروست کردنى ئاسمان و زەوى و ئەو زىندهومرانهى كه له نيوانياندا بۆلابونەوه.

يان له سورمى (الإسراء)دا نايهتى (۴۴) دمفهرموى:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ}:

واته: پهرومردگار خوايهكى ئەو تۆيه هەر جهوت ئاسمانهكان و زەوى و جى له ناوياندا هەيه له زىندهومرو خاوهن هۆش و بىرو شتى تريش هەموويان سوپاس و ستايشى خوا دمکەن.

يان له سورمى (مريم)دا نايهتى (۹۳) دمفهرموى:

{إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا}:

واته: هەريەكێك لەو مەخلوقاتەى كه له ئاسمان و زەويدا هەن هەر هەموويان رۆژى رەستاخيز دى و گەردن كەجى و بەندايەتى خۆيان دمنوين.

يان له سورمى (الإسراء) نايهتى (۵۵)دا دمفهرموى:

{وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ}:

واته: خواى تۆ ئەى محمد! لەهەموو كەس زاناترە بەو خەلك و زىندهومرانهى كه له نيوان ئاسمانهكان و زەويدا هەن. ئەمە پوختهى ئاماژە بۆکردنى قورئان و توێژينهوهى زانايان بوو دەربارەى هەبوونی ژيان له

ئاسمانەكان جا ئىتر نازانين ئاخۇ لە داھاتوودا زانايان دمتوانن بگەنە پلەيەكى وا
 ھەبونى ژيان لەسەر ھەندى لە ئەستىرەكان بچەسپىنن يان نا؟
 خۇ ئەگەر بتوانن بگەنە ئەم ئەنجامە ئەو بە راستى دىمبىتە گەورەترين
 موغجىزەى قورئان!! بەلام ھەر چۇنىك بى تەنھا بۇچوونى زانا گەورەكان
 بۇئەوۋى گە ژيان (جگە لەسەر زەوى) لەسەر ئەستىرەكانى تىرىش ھەيە، وە لەم
 بارەوۋە تويژىنەوۋى دورو درىژيان ئەنجام داوۋە لىكۆلىنەوۋەكانىشيان لەگەل
 بۇچوونەكانى قورئان يەكيان گرتۆتەوۋە بەبى گومان ئەمە خۇى لە خۇيدا
 سەرگەوتنىكە بۇ قورئان و دىرخستى نەئىيەكى ژيان و بونەوۋەرە، قورئان پىش
 چواردە سەدە پەنجەى بۇ راكىشاوۋە پەردەى لەسەر لابرەوۋە.

كەم بوونى ئۆكسجىن لە بەرزايدا:

خوای گەورە دەفەرمۇئ:

{فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ
 ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ - سورة الأنعام / ۱۲۵}:

واتە: كەسىك خوا بىھوئ ھىدايەتى بىداو بىخاتە سەر رىي راست، دل و
 دىرونى فراوان و نوورانى دەكاو ئامادەى دەكا بۇ وەرگرتنى بەرنامەى ئىسلام.
 كەسىكىش خوا بىھوئ رىگای لى ھون بكاو دل و دىروونى تەنگ دەكاو تەنگ و
 چەلەمە دەخاتە دلىھوۋە تەنگە نەفەسى دەكاو ھەناسە بركىي پى دەكەوئ،
 وەكوۋ چۇن كەسىك بەرەو ئاسمان بەرزىبىتەوۋە تەنگە نەفەس دىبى. لەوكاتەشەوۋە
 كە مەرۇف توانىويەتى بەھۇى بالە فەرە ئامىرى بەرزىبونەوۋە بەرزە فەرەوۋە
 پەردەكانى ھەوای ژوورو تاقى بكاتەوۋە ھەستى بە دىاردەيەكى سىروشتى كىردە
 ئەویش كەم بوونى ئۆكسجىنى ھەوايە لە بەرزايدا. خۇ ھەرگەسىكىش بەرەوۋە
 بەرزاىى بىرواۋ بەرزىبىتەوۋە ھەست بە تەنگە نەفەسى و ھەناسە بركى دەكا.
 قورئانىش بە ئاشكرا ئەوۋە دەچەسپىننى و ئامازە بۇ ئەم دىاردەيە دەكا، پىش
 ئەوۋەش مەرۇف تەيارەوۋە صاروخ دابھىننى ئەوانەى شەيدای يارى تەسەللوق بوون و

ھىوايەتى چوونە سەر كىيوى بەرزىيان ھەبوو، ھەستىيان بەو دىياردىيە كىردو ھە زانىويانە كە لە بەرزايىدا ئۆكسجىنى ھەوا كەمە.

شايانى باسە كە قورئان تەعبىرەكەى بۇ بەرزىبونەھەى بەرەو ئاسمانە نەك بەرزىبونەھەى بۇ سەر كىيوى، زىياد لەومش ولاتى ھەرمبۇستان. كە لە سەرمقاداتا قورئان بۇ ئەوان نازل بوو، خاومنى روبەرىكى پان و دىشتو بىيانبانىكى ھىراوانە دانىشتوانى ھەرگىز بىرى چوونە سەركىيوى بەرزىيان نەكردو ھە سەيكىش سەركەوتىيە سەر كىيەكانى ھەستى بە تەنگە نەفەسى نەكردو، ئەومشمان لە ياد نەچى كە يەك كەوتنى ماناى ئەم ئايەتە لەگەل راستى زانستىدا بەلگەيەكى بەھىزە لەسەر چەسپاندىنى پىغەمبەرايەتى ھەزرىتى محمد (درودى خوى لەسەر بى).

كەرتىبونى گەردىلە (تقسيم الخرة):

خوای گەورە دەفەرەمۆ:

{وَمَا يَغْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ - سورة يونس / ٦١}:

واتە: ھىچ شتىك لە خوا ون نابى چ لەسەر زەوى چ لەئاسمان تەنانەت ئەگەر ئەو شتە بە ئەندازەى گەردىلەيەكەش بى، يان بچوكتىر يان گەورەترى ھەر لای خوا دىيارىيەو لە لەھوھولەحفوظدا چەسپىنراو، جا وەكوو لە زانستى كۆن و نویدا باوہ گوايە بچوكتىر قەبارە (جىسم) كە لە بونەومردا ھەبى شتىكە پى دەگوتىر (زەرە) گەردىلە. ھەتا سەدەى نۆزدەھەمىش زۆر لە زانايان بىروايان وابوو كە گەردىلە بچوكتىر مادەيە كە كەرت كىردن ھەئناگىر و ناشى كەرت بىرى، بەلام سالىەكانى دواى چەرخى نۆزدەھەم زۆر لە زانايان كەوتنە خولىيى ئەوھە بزانن ئاخۆ گەردىلە دىشتى بەش بەش بىرى؟ لە ئاكاما گەشتنە ئەو بىروايە كە ئەويش كەرت بوون ھەل ئەگىرى؟ چونكە ئەويش بۇ خوى لە پىرۆتۆن و نيوترون و ئەلەكترون پىكەھاتوو.

قورئانی پیرۆزیش که دمفه رموی: {وَلَا أَصْغَرَ} به ئاشکرا ئه وه دمگه یمنی: که له گهر دیله بجوگر ههیه و دمشی که رت بکری؟! له لایه کی ترموه قورئان که دمفه رموی: {وَلَا فِي السَّمَاءِ} ئاماژه بۆ ئه وه دمکا که ئه وه دیارده و تایبه تکارینه ی که له گهر دیله دا دمبیرئ له سه ر زهوی، هه مان ئه وه دیارده و تایبه تکارینه ش له ئاسمان و خۆرو مانگو ئه ستیره گاندا هه ن، هه موو که ون و بونه وهر ئه و پرۆتۆن و ئه له کترۆنه و نیوترۆنه ی تیدا یه.

که چی وا تازه به تازه زانیاری سه ده ی بیسته م گه یشته ئه و ئه نجامه و بوو به حه قیقه تیکی عیلمی. ده ی باشه هه زه رمی محمد (درووی خوی لسه ر به ن) پێش زیاتر له (١٤٠٠) ساڵ له چ جامیعه و دانشگاهه ک تایبه تکاری و دیارده ی زه پرده ی خویندو شی کرده وه؟ چۆن ئه وه ی زانی که له گهر دیله بجوگر ههیه؟ یان چۆنی زانی خه واصی زه پرده له زهوی چۆنه له ئاسمانیش هه مان خه واصی ههیه؟! به راس تی ئه م ئایه ته با شترین به لگه یه له سه ر ئه وه ی که قورئان نیگای خوا یه.

له هه موو شتیکی بونه وهر دا نیرو می ههیه:

خوای که وهر له قورئانی پیرۆزدا دمفه رموی:

{وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ - سورة الذاریات / ٤٩}:

واته: ئیمه له هه موو شتیکی دا نیرو میمان دروست کردوه.

جا وه کوو ئاشکرا و دیاره له کۆنه وه زانرا وه له ئاده میزاد و ئازه ل و رو وه کدا نیرو می ههیه و حه قیقه تیکی عیلمیه، قورئانیش له دوو ئایه تدا ئاماژه ی بۆ ئه مه کرده وه ئه م حه قیقه ته ی چه سپاندو وه. دهر باره ی هه بوونی نیرو می له رو وه کدا دمفه رموی:

{أَوَلَمْ يَدْرَأَ إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ - سورة الشعراء / ٧}:

واته: ئایا ئیوه ته ماشای زهوی ناکه ن، نابین چه ند جووت نیرو میمان تیدا

روانده و زه وییان ئارایش دا وه؟! له سور هتی (الشوری) شدا دمفه رموی:

{فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا}:

واته: په‌رومردگار، به‌دییه‌ینه‌ری ئاسمان و زه‌وییه و له نه‌بوونه‌وه هیناوانیه و وجود، هه‌روا له ئیومشدا نی‌رو می‌ی دروست کردوه له ئاژه‌ئیشدا نی‌رو می‌ی به‌دی هیناوه.

جا ومنه‌بی قورئانی پی‌روژ به‌مه‌نده‌وه و مستاب‌ی به‌لکوو له هه‌موو شتی‌کدا نی‌رو می‌ی ده‌چه‌سپینی به‌ناشکرا ده‌فه‌رموی: {وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ}.

ته‌نانه‌ت کارمبا که پاش چه‌ند سه‌ده‌یه‌ک له‌دوا هاتنی قورئانی پی‌روژ دۆزراومه‌وه، پێ‌ک هاتوو له (سالب) و (موجب) به‌گۆب‌وونه‌وه‌ی ئەم دووانه‌و به‌یه‌ک گه‌یشتیان هیزی کارمبا په‌یدا ده‌بی، له‌مه‌ش گرینگ‌تر ئه‌وه‌یه گه‌ردیله که بچوکت‌ین شتی‌که له بونه‌ومردا زانایان ئه‌وه‌یان تی‌دا دهرخستوو که گه‌ردیله ناوکی‌کی بچکۆله‌ی هه‌یه پێ‌ی ده‌گوتری (النواة الذرية) ژماریه‌ک قه‌باره‌ی بچکۆله‌ی تر ده‌ورمیان داوه، پێ‌یان ده‌گوتری (ئه‌له‌کترۆنات) ئه‌مانه شوحنه‌ی کارمبا‌ی (سالب) هه‌لده‌مگرن ناوکه‌که‌ش شوحنه‌ی کارمبا‌ی (موجب) ی پێ‌یه، نه‌ک هه‌ر ئه‌مه‌نده به‌لکوو زانایانی سروشت زان له ئاکامی لی‌کۆلینه‌وه‌ی خو‌یان، بو‌یان دهرکه‌وتوو که ناوکی گه‌ردیله خو‌شی پێ‌ک هاتوو، له چه‌ند پارچه‌یه‌کی بچکۆله‌و ده‌کرین به‌ دوو به‌شی سه‌رمکی.. جا ئه‌و به‌شانه‌ی که ناوکی گه‌ردیله‌ی هایدرو‌جینه زانایان پێ‌ی ده‌لین (اله‌یروتون) به‌شه‌که‌ی تریشیان پێ‌ی ده‌گوتری (النیوترون) ئەم به‌شه‌ سالی ۱۹۲۲ز زانی‌ی به‌ناوبانگی ئینگلیزی (السی‌ر جیمیس تشادویک) دۆزیویه‌ته‌وه.

موتوربه کردنی هه‌ور (تلقیح السحاب):

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی:

{إِلَّمْ تَرَأَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ - سورة النور / ۴۳}:

واتە: ئایا تۆ نابینی خوای پەرورمردگار هه‌ورو هه‌لم ئی دھخورئۆ و له‌کوئ بیه‌وئ لیکیان دھداو موتوربه‌یان ده‌کا. ئیتر ئەم هه‌لمه‌ توئ توئ ده‌که‌وئته‌ سهر يه‌ك و دمبیین باران له‌و هه‌وره‌ دئته‌ خوارمه‌وه‌؟!

مه‌به‌ستی ئیمه‌ له‌م ئایه‌ته‌دا رسته‌ی (تُمْ یُؤَلِّفُ بَيْنَهُ) وه‌ که‌ ریک مانای موتوربه‌کردنی هه‌وره‌کان ده‌که‌یه‌نی و ئاماژه‌یه‌ بۆ لیک نزیک بوونه‌وه‌ی پارچه‌ هه‌وره‌کان و به‌یه‌ك گه‌یشتنی (سالب) و موجه‌بی کارمبایی نیو ئەو پارچه‌ هه‌ورانه‌، جا به‌ گوێره‌ی ئەو لیکۆلینه‌وه‌ که‌ (فرمنکلین) یه‌که‌م جار سالی (١٩٧٢ز) نه‌نجامی داوه‌ و ده‌کوو حه‌قیقه‌تیکی عیلمی دهرکه‌وتوه‌ که‌ هه‌ور کارمبای تئیدایه‌، ئاشکراشه‌ که‌ هه‌ردوو جوهره‌کانی که‌هرمبا بۆ لای یه‌که‌تری گیش ده‌که‌ن چونکه‌ یه‌کیان (سالب) و یه‌کیان (موجب) نه‌گه‌ر هه‌ردوو (موجب) یان (سالب) بن دمش کۆببنه‌وه‌ و یه‌که‌تر نه‌گرنه‌ خو و دۆ به‌یه‌ك بن ئەم دۆ به‌یه‌که‌تری به‌ نه‌نجامی بۆ بوونه‌وه‌ی پارچه‌ هه‌وره‌کان به‌لام پەرورمردگار به‌هۆی (با) وه‌ پارچه‌کان کۆده‌کاته‌وه‌ جا ئەو (با) یه‌ی له‌ زه‌وی به‌رز دمبئته‌وه‌ شوحنه‌ی کارمبایی موجه‌ب هه‌ل ده‌گرئ، ئەمجار له‌گه‌ل شوحنه‌ی کارمبایی هه‌وادا یه‌که‌تر ده‌گرئ و زه‌مینه‌یه‌کی کارمبایی دروست دمبئ و دمبئته‌ هۆی گوێرانی به‌ هه‌لم و بوخارو به‌ورده‌ باران و له‌ ئاکاما دمبئه‌ دئۆپه‌ باران و هه‌لده‌مژئ. که‌وابوو پیک هی‌نه‌ری سه‌ره‌کی بۆ باران ئەو کارمبایه‌یه‌ که‌ (با) کۆی ده‌کاته‌وه‌ و ئەو سالب و موجه‌به‌ له‌یه‌که‌تر موتوربه‌ ده‌کا. به‌ رونیش پەرورمردگار له‌ سورمه‌ی (الحجر) دا ئایه‌تی (٢٢) ئاماژه‌ی بۆ ئەوه‌ کردوه‌ و ده‌فه‌رموئ:

{وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاحٍ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ}:

واته: ئیمه‌ (با) مان موسسه‌خه‌ر کردوه‌ ده‌ی نی‌رین هه‌وره‌کان لیک موتوربه‌ ده‌کا له‌ ئاکاما له‌ سه‌روتانه‌وه‌ ئاو دمبارینین و ئیوه‌ لیی ده‌خۆنه‌وه‌ ده‌ی بۆ سوپاسی خوا ناکه‌ن و سه‌ری به‌نده‌گی بۆ ناخه‌نه‌ سه‌ر زه‌وی خو ئیوه‌ ئەو ئاومتان خه‌زن نه‌کردوه‌ ئیمه‌ بۆمان په‌زمه‌نده‌ کردوون.

جولانه وهی زهوی و فسهل بونه وهی (اهتزاز الارض):

خوای گه وره دمفه رموی: {وَكَّرَى الْأَرْضَ مَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٌ}:

واته: تو دمبینی زهوی وشک و برینگه و مات و مهلوله، کاتیک بارانی لی دمبارینین، له پر نوئ دمبیته وه و فسهل وک دمبی، نیت له هه موو رهنگیك جوت جوت رووه کی نیرو می دمروئ و زمین نارایشت دهری.

لیرمدا قورئان به ناشکرا نه وه ده چه سپینئ که زهوی کاتیک بارانی لی دمباری نوئ دمبیته وه و ده هاوسی و فسهل دمبیته وه... نیستا نه مه بوومته حه قیقه تیکی زانستی و له گهل قورئاندا یه کیان گرتوته وه، له لایه کی تره وه لیکولینه وهی زاناکان نه ومیان چه سپاندوه: که زهوی بو خوی کون و که له بهری تیدان، هه وایان تی ده چی، نیتر گله که نوئ دمبیته وه به هوئی هیزی ناوه که وه فسهل دمبیته وه و به جوئه ده که وئ.. زانستی کیمیايش نه وهی چه سپاندوه که گل به هوئی تهرپوونه وه لیک ده کشیته وه به وشک بونه ودهش ویک دیته وه، ههرومه زهوی کاتی بارانی لی دمباری بارستایی زیاد دمبی ته نانمت زهوی کاتی بارانی لی دمباری و تهر دمبی دمتوانری نه ندازهی جولانه وهی دیاری بکری ههروه کوو چون بارستایشی زیاد دمبی.

هاوکی شهیی عونصوره کانی بونه وهی (توازن العناصر الكونية):

خوای پهرومردگار دمفه رموی:

{وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ - سورة الحجر / ۲۱}:

واته: هه موو شتیك که له بونه ووردا ههیه یا دمبی، که نجینهی سهره کی و ماکی له لای نیمهیه و له ژیر چاومدیری نیمه دایه له خهزینهی فراوانی خومانه وه به گویره ی پیویست بهو شیوهی نارم زومانه بهدی دهینین و به گویره ی پیویستی مه خلوقات له خیر و بهره کمت ده خهینه سهر زهوی {وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ - سورة الرعد / ۸}:

واتە: ھەموو شتىك لەلەي پەرورمردگار بە رىژەو ئەندازمىيەو كارى بى سوودى نىيەو ئىشى بى حىكمەت ناكە، بەلئ ھەموو شتىك لەم دونىايەدا خوا ئەندازمىيەكى تايىبەتى بۇ داناو، بۇ نموونە رىژەي ئۆكسجىن لە بەتالايى (فەضا)دا ئەندازەي (۲۱%) بىستەو يەك لە سەدە، خۇ ئەگەر ئەندازەكەي بە رىژەي (۵۰%) پەنجا لە سەد بى، دەبىنى ھەر شتىك لە بونەووردە بۇ سوتان بگونجى ئامادە دەبى بۇ گر گرتن و سوتان.. واتە دەشى پرىشكى بروسكەيىك رىي دارىك بكوئى و تەواوى دارستانەكە ئاگر بگرئ.!!

لەلەيەكى ترەو ئۆكسجىن ھەموو زىندەومرىك ھەللى دەمژى ئانى ئۆكسىدى كاربۇنىش دەبىتە خۇراكى رووەك و درەخت، واتە: زىندەومر ئۆكسجىن ھەل دەمژن و رووەك و درەخت ئانى ئۆكسىدى كاربۇن ھەل دەمژن، ئەگەر وانەبوايە تەمەنى زىندەومر (گيانلەبەر) يان رووەك و درەختەكان كۆتايى دەھات بە كۆتايى ھاتنى ئۆكسجىن يان ئانى ئۆكسىدى كاربۇن.

لەلەيەكى ترەو تىشكەكانى خۇرىش ھەر بە رىژەي ئەندازمىيەكى تايىبەتییە، ئەگەر خۇر نىوہى گەرمای ئىستای ھەبوايە سەر زەوى بە جۇرىك ساردو سەرما دەبوو كەسى تىدا نەدەژىاو دەبوو دونىا بىبەستى، خۇ ئەگەر زیاد لەو گەرمایەي كە ھەيەتى بىبوايە ھەموو دنيا گرى دەگرت و ئىمەيش دەبوینە خۇلەمىش، تەنانەت روناكى خۇرىش بۇ خۇي ئەندازمىيەكى دىارى كراوى ھەيە ئەگەر زیادو كەمى تىدا ھەبوايە، دەبوو ھۆي شىن نەبوونى گزۇگىاو رووەك و درەخت، چونكە عىلم و زانست دەرى خستوو كە روناكى خۇر پەيۈمىندىيەكى سەرەكى ھەيە بە پەرورمردە بوونى گزۇگىاو گوئ و رووەك و درەخت چونكە گەش و نماي ئەمانە پىۋىستى بە ئەندازمىيەكى تايىبەتى روناكى ھەيە.

كەوابوو گىرپانەوہى ئەم ھەموو وردەكارى و رىكى و رىكخست و نىزام و ياسا جوانانە بۇ سودفەو رىكەوت رايەكى پىرو پوچ و بى بەلگەو بى پىزە، لەگەل عىلم و زانستدا يەك ناگرنەوہ.. كەوابوو ھەر دەبى بىروا بەوہ بكەين كە ئەم ھەموو وىستايى و وردەكارىيە پىشەي دەستى قودرەتى كردگارە.

جارێکی تریش قورئان هاوکی شهی عونصورهکان دووباره دمکاته وهو دهغه رموی:

{وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ - سورة الحجر / ١٩}:

واته: ئیمه زهویمان لێک کشاندوته وهو بههر جوار لادا بلاومان کردوته وهو سه روهی زهوی بۆ ههلسوگهوتی دانیشتو ههکانی دهلیی بههری راخراوه، نهو ههموو کیوو چیاو گردهمان لێ چهسپ کردوه دهلیی میخنو لهنگههه دهواریان گرتووه. جا لهم زهوییه رێک و پێکه نهخشه کیشراوه دا جوهرههه جۆر گیاندارو بئ گیان و روهه و شتی جیا جیامان دروست کردوه به نهندازهو ریزمیهکی وردی دیاری کراو وههر لهسه ر زهوی خۆی دامان ناوان و جیگههه مان کردونه ته وه.

مه بهستی سه رهکی ئیمه لێره دا لهم ئایه ته پیرۆزما وشه ی (موزون)ه چونکه زانیانی که ون و بونه وه ر شارمزیانی زانستی کیمیا و روهه ئه وه میان چه سپاندوه که نهو عونصورانه ی روهه گیان لێ پێک هاتووه له هه موو جۆری له جۆره کانی روهه کدا بریتین له چه ند توخم و عونصورێک که له ناو خۆیاندا به پێی نهندازهیه کی دیاری کراو زۆر ورد به یه که وه جۆش دراوان به ریزمیه کی سه ر سوهرینه هه ی وا که نا توانرێ ده رکی بکه ی مه گه ر به ته رازوو ئامیری زۆر چه ساس و ورده کار یا به ئامیری تایبه تی وا که به مووله ره نه کا.. پێویسته ئه وه ش بزانی: که ریزه ی ئه م عونصورانه له روهه کی بۆ روهه کی ده گۆرێ و جیاوازی هه یه ئه مه ش مه سه له یه کی ورده کاری زانستیه پێش ئه م چه ره به دلی ئاده میزادا تینه په پیه و لێ بی خه به ر بووه، به لام قورئان به و شیوه پر له به لاغه ته و به روهی ئامازه ی بۆ کردوه.؟!

شه پۆلی ناوه وه ی ناوه سه ر روهه که ی (الامواج الداخليه والسطحیه):

خوا ی که و ره دهغه رموی:

{أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكْذِبْ رَأَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ
مِن نُّورٍ - سورة النور / ٤٠}:

واته: ئەو گومرپایانە ی بڕوایان بە خودا نیە، سود لە کردمووی باشیان نابینن،
کردمووی خراپیشیان وەکوو تاریکایی ناو دمریایەکی قوولێ فرە ئاو وایە جا
ئەگەر کابرایەک لەناو تاریکایی ئەو دمریایەدا شەپۆلاوی زۆری یەک لەسەر یەک
لەنیو خۆی بگرن و سەرباری ئەو شەپۆلاوانەش بە ئە هەوڕیکی رهشی پڕو
سامناک بەری ورشە ی ئەستێرە و مانگ و رۆژی گرتبێ روناکی نەهێشتبێ لە
هەموو رویەکەووە بەهەموو جۆریکی تاریکی لەسەر تاریکی پەیدا بووبێ جا
ئەگەر لەم کاتەدا کابرا دەستی ببا بۆ بەرجاوی خۆی نەک هەر نابینن و بەس
بەلکوو لەبارەشیا نیە کە ببینن ئا بەو جۆرە هەر کەسێک خوا نەیهوی نوری
ئیمان و باوەڕ بجێتە دڵیەووە رێگای راست بدۆزێتەووە کەس ناتوانی بیخاتە سەر
رێبازی رزگاریی و خواناسی؟!.

مەبەستی ئێمە لێردا ئەوەیە کە لەم ئایەتە پیرۆزەدا ئاماژەیەکی ناشکرا
هەیه بۆ هەبوونی شەپۆلی جۆراو جۆری دمریاکان هی ناووەو هی سەر روپاماکە ی،
تەنانەت گەورەترین شەپۆلی دمریاو سامناک ترینیان ئەو شەپۆلانەن کە لە
قوڵایی دمریادا هەریەکە بە رێگا و هێلی خۆیدا بە شیوەیەکی سەر سورپهێنەر
پەیدا دەبن و دەنیشنەووە!!!.

شایانی باسە چەند سائیک لەمەوبەر واباو بوو کە گەمیکانی روو بە قوتبی
شیمالی زۆر بە نەرەحەتی دەتوانن رێگای خۆیان بپرن، تەنانەت ئەو ناوچەیهی
دمریایان ناو نابوو (الماء الميت) نەشیان دەزانی هۆی ئەم دیاردەیه چیه، بەلام
ئێستا وا بەهۆی پێشکەوتنی زانستەووە دەرکەوت کە ئەو تەنگ و چەلەمەیهی ئەو
شوینانە ی دمریا دەگەرێتەووە بۆ هەستانی شەپۆلەکانی ژێر ئاوا! تەنانەت لە
سەرمتای سالی (١٩٠٠ز) زۆر لە ئەسکەندنافیه روو پێوەکانی دمریا. هەستیان بە
هەبوونی شەپۆلەکانی نیو دمریا کرد بەلام تا ئێستاش هۆیەکانی پەیدا بوونی ئەو

شەپۇلە گەورانەى ژىر ئاۋ نەزانراۋە ھەروەكۈۋ چۇن ھۇى ھەبوۋنى ئەم شەپۇلانە بە شىۋمىيەكى فراۋان لە موخىتەكاندا نەزانراۋە، زۇرجار ۋا بوۋەۋ وادىمى ئەم شەپۇلانە لە قولايى دەريادا (غەۋۋاۋە) فېرى دەمدەنە دەرۋەۋ لەسەر روبەرى دەرياش شەپۇلە سەر ئاۋەكان كەشتى فېرى دەمدەن يان لە رېڭاى خۇى لادەمدەن.

دىاردىمىكى تىرىش ھەيە ئەۋىش ئەۋمىيە كە ئەۋ شەپۇلانە كاتىك روۋ بەپروى تەۋۋمى كەنداۋ يان تەۋۋمى شەپۇلىكى تىرى قولايى دەريا دەبنەۋە بەسەر يەكدا دەشكىنەۋەۋ شەپۇل سۈارى شەپۇل دەبى. ئايەتى قورئانىش كە دەفەرمۇئ: {يَفْشَأْ مَوْجٌ مِّنْ فَرْقِهِ مَوْجٌ} ئامازمىيە بۇ ھەبوۋنى شەپۇلى ئاۋەۋەۋ دەرۋەۋى ئاۋ دەريا بە تايىبەتى كە وشەى (لجى) ماناى قولى ۋ فرە ئاۋى دەگەيەنئەۋ لېردە بوۋمە ئاۋەئناۋى دەريا.

شاينى باسە كە دەست نىشانكىردى قورئان بۇ موخىطات لەم روۋەمىيە كە موخىتەكان گەرمایى ۋ روناكى خۇرى كەمتر پى دەگا جا ئەگەر تارىكاى ھەورو تارىكاى شەپۇلەكان يەك بگرن ديارە كابرەكە دەست بەرى بۇ جاۋى دەستى خۇى نابىنى، جا كاتىك ئىمە سەيرى زىدو ژيان ۋ بەسەرھاتى پېغەمبەرى ئىسلام بىكەن دەبىنىن كە ئايەتەكە چ پەيۋەندىيەكى بە سۈشت ۋ ھەرىم زەمىن ناسى ئەۋ دەۋرۋبەرۋە نىيە كە (مەمد)ى (دروۋدى خۋاى لەسەر بى) تيا ژياۋە خۇ ئەگەر بلىين (مەمد) بە گەنجى سەفەرى كىردەۋ بۇ شام شىۋەۋى دەرياي بىنىۋە بەبى شك بىنىنەكەى لە بىنىنى كەنارى بەحرى سۈرو بەحرى سېى ئاۋمراست تېپەر ئاكا، كەۋابوۋ دەبى بەبى سىۋ دوو بلىين ئەم قورئانە كەلامى خۋايە سۈرۈش ۋ نىگاى پەرۋەردگارە بۇ رەۋانەكراۋى خۇى ھەزرىتى (مەمد) (دروۋدى خۋاى لەسەر بى) نازل كراۋە!!

جىھانى گياندارو بالندە دەق لە جىھانى ئادەمىزاد دەچى

خۋاى گەۋرە دەفەرمۇئ:

{وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ - سورة الأنعام / ٣٨}:

واته: ههرچی پێرۆی سهر زهوی ههیه ههر بآلندهو بآله فرێکی بهدوو بآلی خۆی بهحهوادا دمفری ههموویان و دگوو ئیوهی مروڤو، میللهت و نهتهوه و دارای یاسا و رژیمی تایبهتی خۆیانن بهرژمه و مندی خۆیان دهمان و بیرو هۆشی تایبهتی خۆیان ههیه خاومنی عهقلی مه دارای خۆیانن.

قورتانی پیرۆز لهم ئایهتهدا کۆمه لانی زینده و مری سهر زهوی و بآله فری ئاسمانی شوبهاندوو به کۆمه لای ئاده میزاد و ئه وهی چه سپاندوه که ئهم زینده و مرانه ههریه که یان عهقل و هۆشی تایبهتی خۆی ههیه کاروباری خۆیانی پێ ئه نجام دهدن.. ئهمه راستیه که زانستی تازه برۆای پێ کردوه و چه سپاندویهتی ئه و هتا زانست دهری خستوه که کۆمه لای زینده و مری په یوهندییه کی کۆمه لاییهتی به یه کیانه وه ده به ستی و له سهر بناغه یه کی پته و یه کتر ده گرن و هۆگری یه کتری دهمن زینده و مری و ههیه له سهر داب و نه ریت و یاسا نیزامی میرایهتی یه کتری ده گرن و کۆد مبنه وه بۆ نموونه میرایهتی ههنگ و میرو له ده هیندر پته وه؟! ههر کۆمه لای و جۆرێکیش له ئهم زینده و مرانه شیوهی دهر برین و زمانیکه تایبهتی خۆیان ههیه له ناو خۆیاندا ناخاوتنی پێ ده که و له یه کتر حالی دهمن!!

ئهمه له کاتیکه زانایانی پێشو و برۆایان وانه بووه که ئازهل و بآلنده عهقلیان هه بی یا خاومنی بیرو هۆش بن، به لک و پێیان وابوو (که جگه له مروڤ) هه موو ئه و زینده و مرانه بریتین له چه ند ئامی رێکی زیند و ههستی خوشی و ناخوشی ده که ن به لام عهقلیان نییه، پێشیان وابوو که ئه و دیارده یه لییان دهمینری که به روالهت له بیرو هۆشه وه پهیدا دهمن دیارده یه که له غه ریزه و ئیلهامه وه یه نهک له عهقله وه بی.

ئیتیر ئهم بیرو باومره بهردهوام بوو تا ئهم دوا یانه ته نانهت (دیکار ت) ی فه یله سووف برۆای وابوو که ئهم زینده و مرانه هه موویان بریتین له چه ند

نامیریکی ئالۆزو روت له ژيانی عهقل دارو خاومن هۆش، رای وابوووه که نه مانه و هککو و مروؤف بیرناکه نه وه و ناهامینن به لکوو هه ئسو که وت و جه و جولیان رهنگ دانه وهی ههستی غه ریزی بیانه نه که ره نومای عهقل. ئیتر ئهم رایه ی دیکارت بووه راستیه کی چه سپاوو لیکوئله ره وه کان به دریزایی ماومیه کی زۆر له سه ری سوور بوون و هیچ که سی که دانی به وه دا نه ناوه که ئاژه ل و بالنده عهقل و بیر هه بی هه تا کو تایی سه ده ی هه ژده هه و سه ره تای سه ده ی نۆزده هه زانایان هه ره له سه ر ئهم باومره بوون به لام له م میژوه وه به ملاوه رای زانایان گوړاو زانست به جوړیکی تر ئهم مه سه له ی خسته روو، یه کی له زانایان که (دارون) بوو ئیعلانی کرد که عهقل و بیرو هۆش له زینده و مراندا هه یه و به لام پله یه کی که مته ره له ی مروؤف. له و کاته شه وه لیکوئینه وه و تیۆری تایبه تی یه که له دوا ی یه که پالېشتی ئهم رایه تازه ده که نه؟!.

ده ی باشه ئه وه تا پېش ئه مان قورئانی پیرۆز به سه دان سال پېش (دارون) و هاوه لانی ئاماژه ی بۆ ئه وه کردوه که زینده و مر وه کوو مروؤف ههستی هه یه و به گویره ی عهقل و بیر خوی به رژه وه ندی ژيانی خوی ئه نه جام ده دا که و ابوو بیگومان ئه مه ش یه کی که له موعجزه کانی قورئان و راستیه کی زانستییه و زانست و قورئان یه کالآ ها تنه وه؟!.

قوناغه کانی که شه ی کوړپه له (مراحل نمو الجن):

خوا ی که و ره له قورئاندا ده فه رموی:

{وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ، ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَرْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ - سورة المؤمنون / ۱۲-۱۴}:

واته: به راستی ئیمه له سه ره تاوه مروؤفمان له قوړیکی پالفته دروست کردوه، دوا یی جهسته ی تاکه تاکه ی ئیوه مان دروست کردوه له دلۆپه ئاویکی پیاو که ده که ویته ره حمی ئا فره ته وه که قایم ترین شوینه بۆ په رومرده کردنی ئه و دلۆپه

ئاۋە تىكەلاۋەى ژن و پياۋ، دوايى ھەر لە وىدا ئەو دىۋپە ئاۋە تىكەلاۋەمان گىپراۋە بە خوينىكى توند بوو (خوينپارە) ئەمجار ئەو خوينەمان كىردوۋە بە پارچە گۆشتىكى بى ئىسقان و بەقەد تىكەيى لە دەما، ھىچ سىماۋ دىاردەمىھكى تايىبەتى پىۋە نىيە، ئەمجار ئەم گۆشت پارمىھمان كىردوۋە بە ئىسقان. ئەمجار ئەو ئىسقانەمان داپۇشيوۋە بە گۆشت و ماسولكە و دەمارى پىۋىستمان بۇ ئەنجام داۋە، ئەمجار حالەتتىكى ترمان بەسەردا ھىناۋە و رۇحمان كىردوۋە بە بەرداۋ شىۋە و شىۋازى تايىبەتى خۇى و مرگرتوۋە، كەۋاتە ئەو خۋايەى ئەم ھەموو گۇپرانكارىيەى بەسەر ھەر مەۋقەتدا ھىناۋە و دەھىنى، دروست كارىكى بى وىنەيە و جوانترىن و لايەقتىن دروست كەرە بەلكو ھەر خۇى بەدەھىنەرى بونەومرە و كەسى تر ھەددو رايەى ناكەۋى ئاۋەلناۋى (خالق = دروستكار)ى بۇ خۇى دابىنى و خۇى بكا بە ھاۋتاي ئەو خۋايە...!!

جا ھەر كاتىك ئىمە بە وردى لەم ئايەتە تى بىفكرىن، دەبىنىن بە ئاشكرا مانايان لەگەل بۇچۈۋى زانستى تازەدا يەك دەگرەنەۋە، چۈنكە زانستىش ئىستا ئەۋەى چەسپاندوۋە كە ئەو دىۋپە ئاۋە تىكەلاۋەى پياۋو ژن كە كۆرپەلەى لى پەيدا دەبى لە راستىدا لە خۋاردەمەنى پەيدا دەبى و خۋاردەمەنىش لە بنەرمەندا لە گل پەيدا دەبى.

مەبەستىش بە (نۇطفە) لە ئايەتەكەدا ئەو كۆمەلە خەلىپە زىندوانەن كە لە پياۋەۋە دەردەچن تىكەل بە ئاۋى ئافرىت دەبن و ھەريەكەيان پەلەقاژەى ئەۋەيەتى كە لەپىش ئەۋەكانى تريان خۇى بگەيەنىتە تاقە خەلىپەكەى ژنەكە، ئىتر بە قودرەتى خودا يەككى لەم كۆمەلە خەلايانەى پياۋەكە تاقە خەلىپەكەى ژنەكە (كە پى دەگوتى ھىلكە يا گەرا يا تۆم) وەگىر دەھىنى و خۇى لى شەتل دەكاۋ تىكەلاۋى يەكتى دەبن.. ئىتر ئەمە سەرمەتاي دروست بوۋى (جەننە). واتە: كۆرپەلە دوايى ئەم تۆمە تىكەلاۋە دەگۆرۋى و دەبىتە كۆمەلە خەلىپەكەى لە شىۋەى خوينىكى خەست و خۇلدا بە دىۋارى رەحمەۋە دەنوۋسى. ئەمجار پاش ماۋەيەك دەگۆرۋى و دەبىتە پارچە گۆشتىك بەقەد تىكەيەكى جوۋراۋ بە ەرمەبى

پىي دەگوتىرى (مضغة) بەلام بە گوتىرى زاراۋى نوشدارى ئەم حالەتە برىتییە لە گەشە کردنى خوینپارە (علقە) و دابەش بوونى خەلىپەكان و لىك جىابوونەۋەى ئەندامەكان لە يەكتى، نىتر لەم كاتەۋە دروست بوونى جەستە دەست پى دەكات و ئىسقانەكان پەيدا دەبن دواى دروست بوونى ئىسقان ئەمجار گۆشت دروست دەپى و ماسولكەكان سەر ھەل دەمدن ئەمجار لەگەل گەشەکردن و دروست بوونى ئەمانە ئەندامەكانى دىكەى جەستە دپنەكاپەۋە.

كەۋابوۋ پەرۋەردگار لە قورئانى پىرۇزدا دەفەرمۇي: {ثُمَّ أَنشَأْنَاْ خَلْقًا آخَرَ} دەپى بە موعىزەمپەكى گەۋرەى قورئان دابندى، چونكە تازە وا زانستى تازە ئەۋەى دۆزىۋەتەۋە گە (جنين) لە سەرمتاى مانگى دوۋەمى دروست بونىا گۆرانكارىيەكى سەرەكى بەسەردا دى كە لە كۆمەلەى زىندەى ئاۋىيەۋە دەچىتە كۆمەلەى زىندەى ئىنسانىيەۋە، كەۋابوۋ ئەم گۆرانكارىيە گۆرانكارىيەكى بنەرمىيەۋە دەقاۋ دەق لەگەل زانستى تازە يەك دەگرەۋە.

دەى باشە ئايا لە تواناى نەخویندەۋارىكى نىۋە دورگەى عەرەبى پىش چۈاردە سەدەى پىش ئىستادا ھەبوۋە ئەم باسە ئالۋزە ئاۋا زانستانە بختە روو؟! ديارە ئەم قورئانە سىروشى خواپە و زانستى پەرۋەردگارە بۇيە ۋابى خەۋوش و راست و دروستە.؟

پەردەكانى جەنن، كۆرپەلە، ئاولەمە (اغشية الجنين):

خو دەفەرمۇي:

{يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمُ اللَّهُ رُبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ - سورة الزمر / ٦}:

ۋاتە: خوای گەۋرە نىۋەى لە سكى داپكانتاندا دروست دەكاۋ گۆرانكارىتان بەسەردا دپنى؟ لە دلۋپە ئاۋەۋە بۇ خوینپارە، لە خوینپارەۋە بۇ گۆشتپارە لە گۆشتپارەۋە بۇ ئىسقان و ئەمجار داپۋشىنى ئەو ئىسقانانە بە ماسولكە و پىست ھەموۋ ئەم گۆرانكارىانە لەناۋ سى پەردەى قايمدا ئەنجام دەدرىن؟! ئەم

دروستکاره به دمهسلاته خوای ئیوهیه ههموو ملک و مالی بونهومر بۆ ئهوه لهه
 ئایهته پیرۆزدا موعجزیهیهکی زانستی قورئان ههیه ئهویش ئهوهیه که قورئان
 پێش ههزارو چوار سهدهو ئهومنده سال پیمان دهلێ: کۆرپه له له رحمی دایکیا له
 نیو سی پهردهدایه و وهلێ بهو پهردانه دمفه رموی تاریکایی نیستا زانستی
 نوشاری پێیان دهلێ پهردهی (المنباری) پهردهی (الخوربون) پهردهی (الفائضی)
 شایانی باسه که ئهم پهردانه به نامیری وردبین نهبی نابیندرین و لیک جیا
 ناگرینهوه، چونکه به چاوی ئاسایی ههر بهیهک پهرده دینه پێش چاو.

سه رچاوهی پینکھاتی مرقه (مصدر تكون الانسان):

خوا دمفه رموی:

{وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ
 بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا - سورة الأعراف / ۱۷۲}:

واته: ئهی پینغه مبهه ئهوکاته بینه یادی خۆتو بۆ مهردومی باس بکه که
 خوای تۆ له پشته ئادهم زمرویتی مروفی دمه ریناو دواپی له پشته ئهوانیش
 زمرویتو نهوهی تری لێ پهیدا کردون، جا له رۆزی (قَالُوا بَلَى) دا نوری خۆی
 به سههه روحیانهتی نهواندا رانانودهو پێی گوتوون ئایا من خوای ئیوه نیم؟!
 ئیتر رۆحیانهتی ههموو مروفیک برهوان به خوایهتی خوا کردوهو به یهک دهه
 وتویانه بهلێ تۆ خوای ئیمهی!!

لیرمه ئایهتهکه راسته و خۆ دان بهومدا دمنی که خوای گهوره گهراي مروفی
 له پشته خۆیان وهرگرتوه، ئاشکراشه که هیلکه (گهرا) له خوار پشتهوهیه نهک
 له پشته بێ، بهلام دیاره ئایهتهکه باسی دروست بوونی مروف دهکا له سههمتایدا
 باسی زانستی (Embryology) یان عیلمی جهنینهکان دهکا قسه لهو بهشه دهکا
 که بریتییه له (نوتفه).

ئهم بهشه ریک دهکهوێته خوار گورجیلهوه. ئهو ئهندامانهی که گهرايان لێ
 پهیدا دهبی لهه بهشهوه سهه ههل دهمن له پشته له خوار گورجیلهوه له سکی

دایکیا دهمینیتیه وه، تا ماومیه کی دیاری گراو ئهمجار دیته خوار له سهرمتای له دایک بونیا دیته شوینی ئاسایی خوئی، که وابوو نایه ته که ئاماژه دهکا بۆ نوختهی سهره کی له جیسمی کۆرپه له دا ئهو نوخته یه ی که نوتفه ی ئی و مرده گیرئ نهویش بئگومان پشته، جا له م سهد ساله ی دوایی پئیش که وتنیک ئهو توئی به دهست نه هیناوه که وابوو دمبئ ئهم نایه تهش به موعجزمیه کی عیلمی بزمیئرئ.

چۆنیه تی دروست بوونی نیرو می (کیفیه تکون الذکر والانثی):

خوا دهمه رموی: {أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى أَلَمْ يَكْ نُفُطْهُ مِنْ مَّنِيَّ يُمْنَى، ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَرَى، فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى - سورة القيامة / ۳۷-۳۹}:

واته ئایا ئاده میزاد وا گومان دمبا که هه روا به هه وانته وازی ئی بئیرئ و پاش گوی بخرئ و هیچ ئهرکی ئی نه خریته سهر شان و هیچ پاداشیشی نه دریتئ. دیاره شتی وا نه بووه و نابئ، ئایا ههر یه کیک له ئیوه له سهرمتادا بریتی نه بووه له دلۆپه ناویک و خراومه نیو رهحمی دایکیه وه؟ دوایی ئهو دلۆپه ئاوه گۆراوه و بومته خوینبهاره و دوایی سیما و شکلی ئی دروست کراوه و گیانی به بهردا کراوه.. ههر لهو دلۆپه ئاوه ی پیاو، نیرو میمان دروست کردوه، له م نایه ته پیرۆزهدا قورئان ئه وه ده چه سپینئ که کۆرپه له نیڕ بئ یان می بئ کانی سهره کی ئاوی پیاوه لهو پهیدا دمبئ، ئهمهش راستیه کی زانستییه و قورئان ئاماژه ی بۆ کردوه و ئهمرۆ عیلمی تازه دهی چه سپینئ و له گه ل قورئاندا یه ک دهگر نه وه.

شتیک ئی چه سباوو باوه که هیلکه دانی میینه (مبیض الأنثی) مانگی یه ک جار گهرا دروست دهکا، به لام ئاوی پیاو هه موو جاریک ملیۆنه ها خانه ی سپیرمی (خلایا منویه) دهرپژئ، ئهم (خانه سپیرمی) یانه ههر کاتی بگه نه هیلکه ی میینه لیی دههالئ و پیکه وه خانه یه کی سپیرمی دروست دهکهن دوایی ئهم خانه سپیرمیه بۆ خوئی دمبیته ملیۆنه ها خه لیه له م خه لایانه کۆرپه له دروست دمبئ، گونه زای پیاو (السائل المنوي) دیارده و رنگ و سیمای نیرو می پئوهیه جا

هر کاتی گونەزا، (شههومت) ی پیاو تیکه‌ل به هیلکه‌ی مینه بی هی پیاوه‌که دیارده‌ی مینه‌ی پیوه بی کۆرپه‌که می دمرده‌چی نه‌گهر هی پیاوه‌که سیماو رنگی نیرینه‌ی پیوه بی کۆرپه‌که نیر دمرده‌چی، که‌وابو کانگای گه‌راکه و چۆنیه‌تی نیرو می کۆرپه‌که هر له‌هی ئاوی پیاوه‌که‌دایه، جا که قورئان دمفه‌رموی: { فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى } راناوی (منه) ده‌گه‌پته‌وه بو وشه‌ی (منی) شههومت نه‌ویش هی پیاوه نه‌ک هی ژن که‌وابوو ده‌بی نه‌م ئامازه کردن و بو چوونه‌ی قورئانیش به موعجزیه‌کی زانستی بژمیردری.

گونەزای مەرۆف له زەرۆو ده‌چی:

خوا‌ی گه‌وره دمفه‌رموی:

{ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ }

واته: نه‌ی موحه‌مه‌دا! بخوینه به‌ناوی خوا‌ی خۆت، نه‌و خوا‌یه‌ی تو‌ی له نه‌بوونه‌وه دروست کردوه، مەرۆفی دروست کردوه له گونەزایه‌ک نه‌مه بو‌چوونی قورئانه پیش چوارده سه‌ده واته‌مه‌پۆ زانستی نوشداری چه‌سپاندویه‌تی که گونەزای مەرۆف مادیه‌کی شلی فره زینده‌ومره نه‌م زینده‌ومرانه له‌بهر پچکۆله‌بیان به چاوی عاده‌تی نابیندرین، به‌لکوو به ئامیری (میکرۆسکۆب) ده‌بینرین. هر زینده‌ومرێکیش له‌م زینده‌ومرانه سه‌لک و مل و کلکی هه‌یه له شیوه‌ی سه‌رو سیمادا زۆر له کرمی زاروو ده‌کا، که‌وابوو که خوا‌ی گه‌وره دمفه‌رموی: { خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ } مانای نه‌ومیه که مەرۆفی دروست کردوه له‌م گیاندارانه‌ی که له‌م کرمه ده‌چن به‌م لیک جوانده‌ش زیاتر مانا‌که‌ی له عه‌قل و بیر مه‌ردومه‌که نزی‌کتر کردۆته‌وه.

شایانی باسه که نه‌م ئایه‌ته‌ش موعجزیه‌کی تری ناشکرایه له موعجزیه‌کانی قورئان و کاتی خۆی و سه‌رده‌می نازل بوونی و دوا‌ی نازل بو‌نیشی به‌سه‌دان سال مانا‌که‌ی نه‌زان‌دراوه تا له‌م سه‌ده‌یه‌دا به‌هۆی ئامیری میکرۆسکۆب چۆنیه‌تی دروست بوونی مەرۆف له‌م گونەزایانه زان‌دراوه.

جیاوازی نیوان چاوه قامکی مرؤف (اختلاف بصمات الإنسان):

خوای گهوره دمه رموی: {لَا أُقْسِمُ بِیَوْمِ الْقِیَامَةِ، وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ،
أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ؟ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَرِّیَ بَنَاءَهُ -
سورة القيامة}:

واته: سویند دهخۆم به روژی رستاخیز سویندم به دمرونیکی خاومن بیرو
هوښ، نهفسیک که هه میسه خاومنه کهی هه لئی بو کردنی چاگه، نیوه زیندو
دهگرینه وه. نایا مرؤف وا گومان دمبا که ئیمه جاریکی تر ناتوانین ئیسک و پروسکی
رزویان کۆبکهینه وه و ریکیان بخهینه وه و سهر له نوێ دروستیان بکهینه وه؟! با
وانه زانی، ئیمه توانامان ههیه جاریکی تر (تهنانهت سهره په نهجه گانیسی ریک
بخهینه وه و هککو خوڤیان و هککو جاری پێشو دروستیان بکهینه وه).

دهی باشه با ئیمه سهرنج بدهمین و پرسیار بکهین بوچی په رومردگار به
تایبهتی باسی سهره په نهجهی مرؤفی کردوه دیاره ئهمه هۆیه کی ههیه به لئی:
ئهندامه گانی لهشی مرؤف (چاو، لووت، گوچکه، رومهتن هتد) جاری وا ههیه
هی ئهم مرؤف له هی ئهو مرؤف دهچئ به لām سهره په نهجهی هیچ مرؤفیک له
سهره په نهجهی مرؤفیک تر ناچئ ئهمهش راستیه کی زانستهیه و له وه پێش
نه زاندراره (تهنانهت تا ئهم سه دمییه رابوردوش) واته دواي نازل بوونی قورئان
به دوانزه چهرخ و نیو ئهمجار ههست بهم حهقیقه ته عیلمیه گراوه، ئهو مبوو
سائی (١٨٨٤ز) به شیومییه کی رسمی له ئینگلتیره ههست به گرینگی سهره په نهجه
گراو بو ریبازی دۆزینه وه و ناسینه وه به کارهینرا مۆرکردنی په نهجه له سهر به لگه
نامه و نامه و پهیمان ... هتد، هاته کایه وه چونکه پێستی سهره په نهجهی ههر
که سیک داپۆشراوه به چهند هیلیک ئهم هیلانه سئ جۆرن که وانهیی، تیکچرژاو،
بازنهیی جۆریکی تریش ههیه پیک هاتوو له تیکه لئ ئهم سئ جۆره هیله، ئهم
هیلانهی چاوهی قامک به دریزایی ته مهنی مرؤف ناگۆرین سهره په نهجهی ههر
یه کیکیش جیاوازی ههیه له گه ل سهره په نهجهی یه کیکی تر.

كەوابوو قورئانى پىرۆز تەنھا بىرىتى نىيە لە وشە رىزكردن بەلكوو ھەر وشەيەكى ماناى خۆى ھەيە و ھەر ئايەتلىك بۆن و بەرامى تايىبەتى خۆى ھەيە.

خوینەرى ئازىز ئەمانە چەند نموونەيەكى كەم بوون لە موغجىزە زانستىيەكانى قورئان لەم بەشەدا رامننواندن، خوا ياربى بىرپىكى تىرىشان لە باسى تەندروستىدا دىنین.. با جارى لىرەدا وازيان لى بىنین و بۆ شوپىنى خوڭيانيان ھەلگىرىن، بەلام ئىستا لەم بەشەى داھاتوودا باسى موغجىزاتى قورئان دەربارەى كۆمەلايەتى و گونجاندىنى بۆ ھەموو كاتو شوپىنىك دەكەين؟!.

شاينى باسە كە زانست و بەرنامە و ياساى كۆمەلگاكانى سەر زەوى دانى بە كۆلى و لى قەوماوى و دامايوى و دەستە وەستانى زانيارىدا ناوہ لە ئاست زوربەى لايەنەكانى كۆمەلايەتى واتە چەندە زانست لەبارەى تەكنۆلۇژى و نۆشدارى و ئاسمان شوناسى... ھتەدا پىشكەوتووہ ئەومەندە لەبارەى كۆمەلايەتییەوہ دواكەوتووہ، ئەمەش راستىيەكە زاناکانى بىگانە پىش زانا موسولمانەكان دانيان بەم دياردەدا ناوہ.

(دكتور جون كوينسى ستىوارث) مامۇستاو پروفىسۇرى سروشت زان لە دانيشگاي برىنستون باسى كىردوہ دەلى: لەكاتىكدا زانستى سروشت ناسى سەرکەوتنىكى ئەفسووناوى وەدەست ھىناوہ پىشكەوتنىكى بەخۆوہ بىنيوہ، كەچى لەبارەى كۆمەلايەتيەوہ بە پىچەوانەوہيە و تا ئىستا ج پىشكەوتنىكى ئەوتوى بەدەست نەھىناوہ. دەبينىن مرؤف لە سروشت ناسيدا، زىندەومرزانى دا، ھەندەسە و نۆشدارىدا زنجىرە سەرکەوتنىكى باشى بەدەست ھىناوہ و جىگاي باسكردنە، كەچى لە بوارى راميارى و تىوورى بوژانەوہ و بارى بەرپۆەبردنى فەرمانرەوايى و نەخشەى كۆمەلايەتى زۆر لە دوايە مامۇستاو لىكۆلەرەوہكانى بوارى كۆمەلايەتى خوڭيان برپايان بەم دياردەيە ھەيە!!!.

به‌شی چواره‌م:

بروا به خوداو چند به‌لگه‌یه‌کی

سه‌ره باسه‌کانی ئەم به‌شه:

به‌لگه له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا- ئەم بونه‌ومره به‌لگه‌یه له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا - (شهوو روژ خوړو مانگ به‌لگه‌ن له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا) - رێك و پێكی سروشتو خانه زیندوه‌كان (الغلايا الحية) به‌لگه‌ن له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا- دروست کردنی رووه‌ك به‌لگه‌یه له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا- خانه خانه‌کانی ره‌چه‌ئه‌ك (وحدات الوراثة) به‌لگه‌ن له‌سه‌ر هه‌بوونی خودا- دروستکردنی مروّڤ به‌لگه‌ی هه‌بوونی خوان (زاوژنی مروّڤو ئازهل به‌و جوهری كه هه‌یه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر هه‌بوونی خوا) بروا به خوا شتیکی دمر وونییه و له دمر ووندا په‌یدایه.

زانست بانگه‌وازی خه‌لك ده‌كا بۆ بروا به‌خوا:

مشت و مر له‌گه‌ل ماددییه‌كاندا:

بروا به هه‌بوونی خوا شتیکی خواپی زکماکی سه‌ره‌تایی و داخواییه‌کی دمر وونییه و مروّڤ نازانی سه‌ره‌تا چۆن بو‌ی په‌یدا ده‌بی، باومر به‌خوا کاریکی زمرورییه و به‌رو به‌ره‌می هو‌ش و بیر و عه‌قل خو‌ی په‌ی پێ ده‌با و چه‌گه‌ره‌ی له دلدا شین ده‌بی.

شتیکی بروا پێکراو و به‌لگه نه‌ویستیشه كه هه‌موو شتیك به‌دییه‌نه‌ریکی هه‌یه ده‌یه‌نیته‌ کو‌ری بونه‌وه، یان بلێین وه‌ستایه‌ك هه‌یه دروستی ده‌كاو رێکی ده‌خا، كه‌وابوو ئەگه‌ر مروّڤ سه‌یری بونه‌ومر بكاو چی تێدایه له جېرو جانه‌ومر به‌ پێش چاوی خو‌یدا رای نو‌ینی، زانیارییه‌کی زمروری بۆ په‌یدا ده‌بی به‌وه كه ئەم مه‌خلوقاتو بونه‌ومره سودفه نه‌یه‌یناوه‌ته کو‌ری ژیا‌نه‌وه به‌لکو و ده‌بی دروستکه‌ریك به‌دی هێنابی.

به‌لگه له‌سه‌ر هه‌بوونی خوا (البرهان على وجود الله):

بیروباومری تاك تاكه‌ی کو‌مه‌ل و مروّڤ به‌گشتی دمرباره‌ی خوا بروایه‌کی زمرووری و خوا داده بۆ خاو‌من عه‌قل و بیر په‌یدا بووه، پێش سه‌ره‌ه‌لدانی رێبازی

بەلگەۋ لىكۆلئىنەۋە پەيدا بوۋە، ھەر مەرۋقەك ھەستى بە چاكەۋ خراپە كىردىن
 لەخۋەۋ بىرۈپەۋىكى تايىبەتەش لە ناخىدا سەرى ھەلداۋە، بەلام مەرۋقە
 ھەرچۈنەك بىر لە مېژۋى مىندالى خۋى بىكەتەۋە، ناتوانى ئەۋساتە دەستىشان
 بىكا كە تىيدا بىرۈپەۋى بەخۋا بۇ پەيدا بوۋە! بىرۈپەك كە بەبى دەنگۈ لە خىشكەۋە
 چۆتە دەروونىيەۋەۋ گەۋرەترىن كارىشى كىردۆتە سەر ژيانى، ئاشكرەشە كە ئەم
 بىرۈپەۋە ۋەكۋە ھەمۋە ھەست بىكراۋىكى سەردەكى لە دەروونى ھەرىيەكى لە ئىمەدا
 پەيدا بوۋە، گومانىش لەۋەدا نىيە ئەم بىرۈپەۋە سەرتايىيە يا بلىين ئەم بىرۈپەۋە دەروونىيە
 لەپاش چەكەرە كىردىن بە سىرۋىش لەژىر كارتىكىردىن گۆرانى ۋە لاۋاندەۋەۋى
 دايەك ۋە ئامۇژگارى باۋەك ۋە كەسۋە كارىشا گەشەۋى كىردەۋە، دىۋاى لە قۇناغەكانى
 ژياندا بەھۋى لىكۆلئىنەۋەۋ تىفكىرنەۋە تەۋاۋ چەسپىۋەتە دلى ئىمەۋە، شايانى
 باسە كە ھەر قۇناخ ۋە بارۋە دۇخەك بۇ ژيانى مەرۋقە دابىرى دەتوانى بۇ ژيانى
 گەل ۋە ھۆزىش بىگوتىر، چۈنكە مېژۋە بۇمانى دەگىرپەتەۋە كە ھەر لە كۈنەۋە
 كەسانەك ھەبۋە لە خۋى خۇيانەۋەۋ بىرۈپەۋەكى فىترى (فطرى)يان بە ھەبۋەۋى
 دەسەلاتىكى بەھىزۋە راگىرۋە رىخەرى بۈنەۋەۋ ھەبۋەۋ، بىرۈپەۋەۋ ۋەبۋەۋ كە خۋايەك
 ھەيە دادپەرۋەرۋەۋ خاۋەن دەسەلاتە، پاداشى چاكە بە چاكە دەداتەۋەۋ سىزى
 خراپەش بە خراپە.. چا يا لە جىھاندا دەبى يا لە رۆژى رەستاخىزدا. مەرۋقى
 كۈن لە بۋارى بىرۈپەۋە بە خۋادا گۆرۈنكارى بەسەردا ھاتۋە گۈمانى جۋى جۋى
 دەربارەۋى دەروستكەرى بۈنەۋەۋ بۇ پەيدا بوۋە، ئەۋجا پەرۋەردگار يەك لەدۋاى
 يەك پىغەمبەرەكانى نارد بۇ شارمزاكىردىن مەردۋەۋ ھاوردىيان بۇ سەر رىبازى
 راست، پىغەمبەرەكانىش پالپىشت كىردەۋە بەۋە كە موعجىزەۋى لەسەر دەستىيان
 دەرخستۋەۋ، موعجىزەش بۇ خۋى بىرپەتەۋە لە كىردەۋەيەك كە لە ژۋور تۋاناي
 مەرۋقەۋەۋ بى پەرۋەردگار بۇيە موعجىزەۋى داۋە بەم پىغەمبەرەۋە (دروۋى خۋايان لەسەر بىن)
 تەۋەكۋەۋ مەردۋەكە بە بىر بانگەۋازەكەيانەۋەۋ بىچن ۋە بىرۈپەۋە بە
 پىغەمبەرەيەتەكەيان بىكەن ۋە بىزانن كە ئەمانە رەۋانە كىراۋى خۋدان ۋە لە
 گۈمرايى دەربىچن ۋە بىنە سەر رىبازى خۋا پەرسىتى، بەلام ئەمىرۋ بىرۈپەۋە مەرۋقە

پېشكەوتوۋەدە ۋەككوو رۇزگارى كۆن موعجىزە كارى تېناكاۋ ئەۋ دەۋرى رابوردوۋى نەماۋە، بەلگە ۋەقەل ۋە لېكۆلېنەۋەدى زانستى بوۋنەتە رېبازى سەرمكى فېكىرى مەۋقى ھاۋچەرخ.. لەبەرئەۋە پېۋىستە ئەمەۋى ئايىن ۋە پېشەۋايانى ئايىن بەلگە تازە زانستى بېننەۋەدە رېبازى بانگەۋازى بۇ ئىسلام ۋە ھەبوۋى خۇا زانستانەۋە كارامانە بى، سەير لەۋەدەيە كە تەنھا ئايىنى ئىسلام مەۋقە ھەل دىنى بۇ ئەۋەدى كە ۋەقەل ۋە بىرۈپە ھۆش بىخەنە كار لە رېگە ۋە ۋەقەلەۋە خۇا بدۇزەۋە!! چەندەھا ئايەتى قورئان ھەيە بە ئاشكراۋ بە نەينى داۋا لە موسولمانان دەكا كە لە بونەۋەرد دېبىنەۋەدە ۋەقەل بەكاربېنن، كەچى لەگەل ئەۋەشدا دوزمىنانى ئىسلام ھاتوۋن تانەۋە تەشەر لە ئىسلام دەمدەن دەلېن: (گۈايە محمد بە ئاشكرا داکۆكى لەسەر ئەۋە كەردەۋە كە نابی لە بارەى ئايىنەۋە ۋەقەل بەكار بېننەۋەدە چۈنكە بوۋنى خۇا بە بەلگە ۋەقەل ناچەسپېننەۋە) ديارە ئەم بۇچوۋنە لەگەل راستىدا يەك ناگرنەۋە، ئەمە خەيال پلاۋىكە (الاب تىرى) لە دەروۋنى پېسى خۇى ھەل ھېنجاۋەدە بوختان بەدەم پېغەمبەرەۋە دەكا، ئەگىنا شتى ۋا لە ئايىندا نىەۋە نەبوۋە بەلگە ۋەككوو گوتمان ئايەتەكانى قورئان كە باسى بېرۈپە خۇا دەكەن، ھەموۋيان داۋا بەكارھېنانى ۋەقەل دەكەن ۋە قسە لەگەل ۋەقەل دەكەن ئېمەش لېرە بەۋلاۋە بە گۈيرەى پېۋىست چەند بەلگە يەك رادەنۋىنن داۋا دەكەن خۇىنەر بۇ خۇى راي خۇى لەم بارەۋە دەربېر، تېبىنى ئەۋە بكا چۇن ئىسلام لايەنى ۋەقەل مەۋقى گرتوۋەدە دىيەۋى رادەى بىرۈپە ھۆشى بەرەۋە پېش بېرۈپە ھەۋل بدا لە نەينى بونەۋەرد تېبگاۋ تا لە ئاكاما لەناخى دلاۋە بېرۈپە ھەبوۋنى خۇايەكى دروستكەرو بەتۋاناۋ دەسلەت بېننەۋەدە ھەست بكا كە ئەم بونەۋەردە بەم شېۋە رېك ۋە پېكە خاۋەنېكى ھەيە ۋە لەخۇيەۋە بەدى نەھاتوۋە.

ئەم بونەۋەردە بەلگە يە لەسەر ھەبوۋنى خۇا:

بەلگە لەسەر ھەبوۋنى خۇا زۇرن، گەۋرەتېن بەلگە لەسەر ھەبوۋنى ئەۋ زاتە دروست كەردى ئەم بونەۋەردە، راگرتى ئەم كەۋنەيە، ئەۋ زەۋىيە كە

لهسهری دهژین ئهو کۆمه له سامناکه زۆرو بێ شماری ئهستیرهکان: که ههتا مروف تییان بفرکری زیاتر لییان سهر سام دهبی و ناچار دهبی بروا به دمهسلات و هیزیک بکا که ئهو بونه و موهی بهدی هیناوه و رایگرتوووه.. قورنانی پیروژ زور ئایهتی تیدان که داوا دهکا له مروف به چاویکی وردبینیهوه سهیری بونه و مر بکه و بێ پهرده له ناسمان و زهوی بروان و سهرنج بدهن. زوربهی ئایهتهکانی قورن بانه وازی مروف دهکهن که له نهینیهکانی که و کانیات تی بفرکن. تا له روانگهی ئه مهوه بروا به خوایهتی خوا به هیزی و شک و گومانی له دل دهرچی؟

{قُلْ اَنْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذْرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ} (١٠١) سورة یونس:

واته: ئهی پیغه مبهرا! به و مهردومه رابگهیه نه و پییان بلێ: سهرنج له ئاسمانهکان و زهوی بدهن و بزانی چیان تیدایه! دهبین هه موو شتیکی ناو ئاسمان و زهوی خوایهتی و تاکو ته نیایی و به دمهسلاتی خوا دهگهیهن!! به لام ههر که سیك له عیلمی خوادا به گومرا و سهر رهق نوسرای ههر گیز نیشانهکانی خوایهتی خوا و ناردنی پیغه مبهران و ئاموزگاریان بۆ ئهو و سوودی نیه و که لکی لی و مرناگری!!.

له ئایهتیکی تردا دهفه رموی:

{أَرَأَيْتُمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكَوَتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} (١٨٥) سورة الأعراف:

واته: ئایا بۆچی ئهم خهلقه له بونه و مر تی نافکر و سهرنج له مهخلووقاتی خوا نادهن؟! بۆ تی نافکر له و شتانهی خوا دروستی کردوون ههتا ئه گهر شتیکی به دیمه ن بچوک و بێ وهج بێ له حهقیقه تدا چه ند سوودی تیدایه. به راستی واقع و حال ئه وهیه که نزیکه ئاکام و ئه جهل داوینگریان ببی و مهیدانی کرده و هی باشیان نه مینی؟! دهی باشه که بروا به م قورنانه به هیزو به رزو شیرین ته رزه ناکهن ئهی به چی دی بروا دهکهن و ئیمان دهین؟!.

لێرەدا قورئانی پیرۆز بە ئاشکرا ئەو دەچەسپێت بیرو باوەری گومراپی و ئیلحاد ئەگەر بە تیفکرین و تیروانینی ئەرزو ئاسمان و رێک و پێکی سروشت و بونەوەر لە دئی مەرۆف دەرئەچن ئیتر چ بەلگەیهکی تری بەهێز نییه کار بکاتە دئی گومراو بێ باوەران؟! کەوابوو تەنھا موسوڵمانان کە بەلگە لەسەر هەبوونی خوا بە دروست کردنی بونەوەر دیننەوەر بەلایانەوەر رێک و پێکی بونەوەر بەلگەیه لەسەر هەبوونی خوا {خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ} (٤٤) سورة العنكبوت:

واتە: خودا زەوی و ئاسمانەکانی بە رێک و پێکی دروست کردون، لەم دروستکردنەدا بەلگەیی خۆیەتی خوا هەن بۆ کۆمەڵی موسوڵمانان.

یان دمهفرموی: {إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ} (٣) سورة المجاثية:

واتە: بە راستی لە ئاسمان و زەویدا زۆر بەلگە لەسەر خۆیەتی خوا هەن و موسوڵمانان بروایان پێ پتەو دەبێ.

لێرەدا پرسیارێک دیتە پێشەوەر پرسیارەکەش ئەوێه: ئایا ئەم کەونە چەندەو چۆنەو چییه؟! لە وەلامدا دەلێین زانایانی ئاسمانناسی دەلێن: زەوی بریتییە لە بەشێک لەبەشەکانی کۆمەڵەی خۆری (المجموعة الشمسية) کۆمەڵەی خۆریش بەشێکە لە بەشەکانی کۆمەڵەی مەجەرە وەکاشەکان کۆمەڵە مەجەرەکانیش بەشێکە لە بەشەکانی شارە ئەستێرەکانی بۆشایی فراوان. زیاد لەمانەش چەند ئەیزەک و ئەستێرە ئاگراوی و کلک دارو مانگی تر هەن.

دەی کەوابوو ژمارەیی ئەو ئەستێرانە کە لە مەجەرەیی خۆماندا هەن و سەر بە کۆمەڵەی خۆر و پێیان دەگوتری کاکیشان (درب التبانة) چەندن؟! لە وەلامدا دەلێین: ئەگەر بە چاوی ئاسایی و عادیاتی سەیریان بکەین دەبینین ژمارەیی تێکرای ئەم ئەستێرانە کە لە دوو نیو کورەیی باشوورو باکووردا دەبینرێن لە شەش هەزار ئەستێرە تێپەر ناگەن بەلام ئەگەر بە نامێری دوربین و پێشکەوتوو سەیریان بکەین ژمارەیان زۆر زیاتر دەبێ؟! زانای ئاسمان ناس (کابتین) دەلێ:

ژمارمىيان بە (۴۰,۰۰۰) مىليۇن دادەنرى. مامۇستا (شابللى) گە زانايەكى فەلەكى دووربىنى ھارۋەردە دەلى: ژمارمىيان دەگاتە (۱۰,۰۰۰) مىليون ئەستىرە ژمارى مەجەركانىش دەگاتە (۱۰۰) مىليۇن مەجەرە ھەر مەجەرەپەكەش چەند مىليون ئەستىرە ھەلگىرساۋو ئاگراۋى تىدايە. دەى باشە قەبارەى ئەم ئەستىرەنە دەبى لىبەرامبەر قەبارەى خۇردا چەند بى؟!

لە ۋەللامدا دەگوتى: خۇر بۇ خۇى ئەستىرەگە ۋەگۈۋ ئەم ئەستىرەنەى گە بە ئاسمانەۋە دەبىنرىن، ۋەلى گە بە گەۋرەتر لەۋانى تر دىتە بەرچاۋمان لەبەرئەۋەپە گە لە ئىمەۋە نىزىكتە، دەنا خۇى ئەستىرەگە مامناۋەندىپە، بچوكتىن ئەستىرەگە كە تا ئىستا دىزاۋەتەۋە ئەستىرەى (فان كاتن)ە، گە رەنگ بى كەمى لە گۈى زەۋى گەۋرەتر بى لەگەل ئەۋەپە مىليۇن ئەستىرەى ئاۋا لەناۋ قەبارەى گۈى خۇردا بەھاسانى جىى دەبىتەۋە. بگرە پىرىش، لەلەپەكى تىرەشەۋە ئەستىرەى ۋا زەبەللاھ ھەپە خۇر لە چاۋپا ھىچە، تەنانەت ئەستىرەى (مەكب الجوزاء) ئەۋەندە گەۋرە زەبەللاھە جىگە مىليونەھا ئەستىرەى ۋەگۈۋ خۇرى تىدا دەبىتەۋە، دەى باشە ئەم ئەستىرەنە چەند لە ئىمەۋە دوورن؟! لە ۋەللامدا دەلىن: كۆمەلەى خۇر گە زەۋىش لەۋانە ئەۋەندە لە ئەستىرەگەنى ترەۋە دوورن دەتۋانى بە گۈشە گىرىكى تەۋاۋ ھىسب بىرىن لە فەزادا، چۈنكە دوورى خۇر لە ئىمەۋە كەمى لە (۹۳) مىليۇن مىلە ۋاتە زىاتىر لە چوار ۋەد جارى بەقەى دوورى مانگ لە ئىمەۋە دوورترە، خۇ كاتىك بمانەۋى رىزەى دوورى ئەستىرەگەنى تر بزانرى ھەزار مىليۇنىش بەش ئاكاۋ باس ئاكرى، بەلگۈۋ پىۋىستە ئەۋگاتە قسە لە مىليۇن مىليۇن بگەين، بۇپە زانايەنى ئاسمان ناس ھاتۋون خىرايى روناكىيان كىردە بە ئامىرى روناكرەنەۋە زانىنى ئەندازەى دوورى نىۋان ئەستىرەگان، ۋاشيان تەخمىن كىردە كە خىرايى ۋ تىزۋى روناكى لە چىرگەپەكدا (۱۸۶,۰۰۰) مىلە، دورترىن ئەستىرەى گەرۇك كە ناۋى بلۇتۇنەۋ سەر بە كۆمەلەى خۇرە روناكى ئەۋمان بە چوار پىنج سەعات دەگاتى لە كاتىكا گەپىشتى روناكى لە نىزىكتىن ئەستىرەى كۆمەلە ئەستىرەى ترەۋە چوار پىنج سال دەخايەن.

پیشکەوتوترین ئامیری دووربین و وینه گرتن تا ئەمڕۆ هەر دەتوانی ئەو ئەستێرانه ببینی که دوو ههزار ملیۆن سالی روناکی له ئیسهوه دوورن. ئەوهش زانراوه که کۆمه‌له ئەستێره‌ی سه‌ر به‌ خۆر به‌ هیواشی به‌ ده‌وری ته‌وه‌ره (میحووری) خۆیاندا دمسورینه‌وه هه‌روه‌ها کۆمه‌له ئەستێره‌ی تریش هه‌مان سوپانه‌وه و جۆلانه‌وه‌یان هه‌یه.

که‌وابوو هه‌بوونی ئەم هه‌موو بلیۆنه ئەستێره‌یه‌و دابه‌ش کردنیان به‌و شیوه‌ رێک و بێکه‌و هه‌لسوپان و هاتوو چۆیان به‌ گوێره‌ی نیازم و یاسایه‌کی دیاری کراوی وا که به‌هیچ جۆرێک لێک نه‌خشین و دهم نه‌که‌ن و به‌ری رێگا به‌ یه‌کتری نه‌گرن ئانه‌مانه هه‌مووی که‌وهرترین به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر هه‌بوونی خوایه‌کی خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی بێ هاوبه‌ش و بێ هاوتا که هیچ به‌لگه‌یه‌کی تر نایگاتێ هه‌ر بۆیه‌شه‌ قورئان ده‌فه‌رموی:

{فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ} (سورة الواقعة: ٧٥)

واته: سویند ده‌خۆم به‌ روانگه‌و به‌جیی هه‌لاتن و شوینی هاتوچۆی ئەستێره‌کان، که که‌وهرترین نیشانه‌ن له‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی خوا، ئەم سوینده ئەگه‌ر بزائن و تێ بفکرن سویندیکی زۆر که‌وهریه‌، دیاره که‌وهرمی سوینده‌که له‌به‌ر که‌وهرمی سوین پی خوراوه‌که‌یه که مه‌نزل و بورجی بلیۆنه‌ها ئەستێره‌یه جا ئەگه‌ر تۆزێک به‌ وردی سه‌یری رسته‌ی (لَو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ) بکه‌ین ده‌بینین که ئەم رسته‌یه‌ باشترین به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئەوه که قورئان نیگای خوایه‌ چونکه مانای ته‌واوی ئەم رسته‌یه‌ی قورئان ته‌نها زانیانی ئاسمان ناسی ده‌یزانن و تیی گه‌یشتون و له نه‌ینی و ناماژه کردنی قورئان بۆ ئەم لایه‌نه‌ حالێ بوون، ئەویش دوا‌ی په‌یدا‌بوونی دووربینی پیشکەوتوو که به‌هۆی ئەوه‌وه زۆر نه‌ینی بونه‌وه‌ر دۆزراوه‌ته‌وه‌و زانراوه‌!!..

ئه‌نشتاین ده‌لی: (له‌گه‌ڵ هه‌ست به‌ هیچ و پووچی خۆما)، ئەو گیانه هه‌ره به‌رزه‌ بی سنوو‌رو بی پایانه‌م گه‌لی به‌دله‌ که گه‌لی جار له‌ پشت په‌رده‌ی غه‌یبه‌وه

شهوځی ددهاو ههندي جار دريژره پيدانی کهم ودمرددهخا که بیرو هوځی کوځی نیمه دمتوانی بهی پی ببا، نیتړ نه م بړوايه که له هوولایی دل و دموونما رهگو ریشهی داکوتاوو له گهل باومر به هه بوونی هیژکی زاناو دانای بالادا که دمتوانین له ناو ناویندی نه م بونه ودره نه فسونو ناوییه دا ههستی پی بکهین.. ئانه مه بوو به دسته چرای من بؤ بیرو باومر له بارهی خودا ونددهوه!.

دوکتور (ماریت ستانلی کونجدن) دهلی: ههرچی له بونه ودردا ههیه شایهتی ددها له سهر هه بوونی خواو بهلگه به له سهر دسه لاتو گه ورهیی نه و زاته کاتیکیش نیمه ی پسپورو شیکه رهوی دیارده گانی سروشت لیکو لینه وه له بونه ودردا نه انجام ددهمین له هه موو شتی کدا ههست به شاکاری دسه لاتو خودرتهی خوا ده کهین و گه ورهیی نه و زاته مان بؤ دمرده کهوئ...

دهی باشه بؤ پیویست نییه له سهر نیمه له کاتیکا بیر له جهندو چونی نه م کهونه ده کهینه وه، بړوايه کی قایم و پته و به خوايه کی دروست کهری به هیزو توانا بهینین، که له هه ناعه تی عه قل و بهلگی زانستییه وه بنه وانی هه لگرتبی وه ههرده م و ههرکات نه م نایه ته پیروژه بکهین به دروشمی سهر زارمان.

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ، الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا} (سورة آل عمران: ۱۹۰)

واته: به پراستی له دروست کردنی ناسمانه کان و زه ویدا له هاتوچو و پهیدا بوونی شهوو روژدا جهند بهلگه به هیزو پیژ هه ن له سهر خوايه تی خوا، نه وانه ی خاو من عه قل و فام ن ههستی پی ده کهن، نه وانه ی ههرده م یادی خوا ده کهن و خوا یان له بیر ناچیته وه، به راوهستانه وه به دانیشتنه وه به راگشانه وه له سهر ته نیشت له سهر هه موو حالئ، ههرده م سه رنج له دروست کردنی ناسمانه کان و زه و دده ن و بیر له دیارده گانیان ده کهنه وه ده لئین: په رومردگار! تو نه مهت به بی هوده دروست نه کردوه!؟.

شه‌وو رۆژ، خۆرو مانگ، به‌لگه‌ن له‌سه‌ر هه‌بوونی خوا:

قورئان دمه‌رموئ:

{وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ} (سورة فصلت: ۳۷)

واته: بڕێك له به‌لگه‌و نیشانه‌ی خوایه‌تی خوا په‌یدا بوونی شه‌وو رۆژه، هاتوو چۆی خۆرو مانگه، سوپانه‌وه‌ی ئه‌ستیره‌گانه که‌وابوو ئیوه خۆرو مانگ مه‌پهرستن و سه‌ری به‌نده‌گیان بۆ مه‌خه‌نه سه‌ر عه‌رز به‌لکوو سوچه‌ده بۆ ئه‌و خوایه به‌رن که دروستی کردوون ئه‌گه‌ر ئیوه له راستیدا خوا ده‌پهرستن.

جا و‌م‌کوو ئاشکرایه گۆڕانی شه‌وو رۆژ به‌هۆی سوپانه‌وه‌ی زه‌وییه‌وه به ده‌وری خۆیدا په‌یدا ده‌بێ دياره سوپانه‌وه‌ی زه‌ویش خۆی له خۆیدا به‌لگه‌یه‌کی به‌هێزه له‌سه‌ر هه‌بوونی خوا له‌م روه‌وه که ئه‌ومنده سوپانه‌وه‌که‌ی رێک و پێکه سه‌له‌های ساڵ چرکه‌یه‌ک زیاده که‌م نا‌کا و تۆزقاڵێک پاش و پێش نا‌کا، له کاتی‌که‌دا سه‌عاتێکی دروستکراو له مه‌عه‌ده‌نێک که سه‌نگی چه‌ند غرامی‌ک ده‌بێ شه‌وو رۆژی چه‌ند چرکه‌یه‌ک پاش و پێش ده‌کا و که‌چی له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا پێی ده‌لێن سه‌عاتێکی مه‌زبووته! ده‌ی باشه کوره‌ی زه‌وی که ئه‌و قه‌باره گه‌ورمه‌یه‌ی هه‌یه و سه‌نگی ملیۆنه‌ها بلیۆنه‌ها ته‌نه و مه‌لایین سا‌له ده‌سو‌پ‌ته‌وه که‌چی هێشتا هه‌چ رۆژی چرکه‌یه‌کی پاش و پێش نه‌کردوه، ته‌نانته ئه‌و جیاوازییه که‌مه‌ی که ده‌شیبێ بۆ مه‌به‌سته‌یه‌کی حه‌سابی‌کی تایبه‌تی تێدا‌یه به هه‌له و پاش و پێش نا‌زمی‌ری.

له‌لایه‌کی تره‌وه سوپانه‌وه‌ی زه‌وی ده‌وریکی گه‌وره‌ی هه‌یه بۆ به‌رده‌وامی ژيان له‌سه‌ر روبه‌ری زه‌وی، چونکه ئه‌گه‌ر ئه‌م سوپانه‌وه‌ی زه‌وییه به‌م رێک و پێکییه نه‌بوا‌یه ده‌ریاکان ئاویان تێدا نه‌ده‌ما یان ئه‌گه‌ر زه‌وی خه‌راتر به‌سوپا‌یه‌وه کۆشک و ته‌لاری سه‌ر زه‌وی لێک هه‌لده‌وه‌شان و تێک ده‌روخان، ئه‌گه‌ر هه‌یدی تر به‌سوپا‌یه‌وه ئه‌وکاته چی له‌سه‌ر زه‌وی هه‌یه یان له سه‌رمان یان له گه‌رما دمه‌هوتا، یا هه‌ر له به‌نه‌رما نه‌ده‌بوون.

قورئانى پىرۆز بە ئايەتلىك ئاماژە بۇ ئەو سورانەو رىك و پىكە دىكاو

دەفەر موى:

{وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدًا وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الْإِنْسَانُ أَتَقَنَ كُلُّ

شَيْءٍ} (۸۸) سورة النمل:

واتە: تۆ كىوان دەبىنى پىت وايە راومىستان بەلام لە راستىدا ومكوو ھەور لە گەردان و دىن و دەچن، ئەمە شاكارى خوايەكى وايە كە ھەموو كارىكى رىك و پىك و بى خەوشە.. پەرورەردگار لىرەدا سورانەو زەوى بە رۆشىتنى كىومەكان دەرەخا لەم رەووە كە كىومەكان ديارى ترين نىشانەى سەر زەوين و ومكوو بىزار لە زەوى چەقيون خۇرىش بۇ خۆى نىشانەيەكى ھەرە گەورمىە لەسەر ھەبوونى خوا، دەبىنين پەرورەردگار رامى كىرەو بۇ بەردەوام بوونى ژيانى ھەموو شتىكى سەر زەوى لە ئازەل و مەرڤو روووەك و دارو درەخت؟

جا لىرەدا پىرسىارىك دىتە پىشەووە دەگوتى: خۆر ئەم ھەموو وزمىەى خۆى لە كوئ دىنى؟! خۆ ئەگەر لە گەنجىنەى خۆيەووە بىدا دەبوايە بە دىژايرى ئەم مىلۆنەھا ساللە ساللە دەواى ساللە پلەى گەرمای نزم بىبوايەتەووە وزەى بى ھىز بىبوايە، ئىتر ئەوگاتە تەمەنى خۆر كورت دەبوو زوو لە ئىش دىكەوت: لەلايەكى ترەو دەبىنين لە دىر زەمانەووە خۆر وزەى خۆى بە زەوى دەبەخشى و بەو دەستوورو ياسا و نىزامەى بۆى دانراووە نە زىاد دەكا نە كەم بە شۆمىەك ئازەل و روووەك و مەرڤو پى گەش و نما دەكەن و پى دىژىن و ھىچىشى لى كەم نابىتەووە، كەوابوو دەبى شتىك ھەبى تەزوىدى خۆر بكا بەو وزەى كە لى كەم دەبىتەووە ھەتا بتوانى بەردەوام بە ئەندازەى پىويست وزەى خۆى بداو لەو ئەندازەى پىويستە زىادو كەم نەبى، چونكە ئەگەر گەرمىيەكەى زىاد بى شت دەسوتىنى كەم بى شت دەبىستى!! پەرورەردگار مانگىشى بۇ ئىمە رام كىرەو بۇ خاترى حىسابى خۆمانى پى بكەين و بە شەويش جىراى روناكمانەو ھۆى پەرورەردە بوونى روووەك و دارو درەختەو پىويستى ژيانى مەرڤو ئازەل، دەى باشە چۆن ئەم

کرداره نهم نه‌خش و نیگاره نهم هی‌زو دهمسه‌لاته به‌بی هووده دروستکراوه؟!.

دیاره نهمه‌ش باشترین به‌لگه‌یه له‌سەر خواپه‌تی خواو دهمسه‌لات و هی‌زو توانای:

نه‌خش و نیگ اری فهرشی کاش انی
 گهرچی به‌راستی توگه‌لی جوانی
 له‌چه اوره‌نگ امه‌ی نه‌خشی به‌زدانی
 چه‌سه یره‌ش بهی‌گویی ئاگ ردانی
 هه‌ردوو دیویی به‌وون دهره‌وه‌ون اووی
 نه‌خش او به‌آبلوی په‌رئه‌فسووا اووی
 ئاشک راده‌لیی خه‌تی نووسه‌ راوی:
 خراوه‌نه دی‌همه‌یه‌یه‌زدانه‌نه‌ اووی

رێك و پێكی و هه‌بوونی نه‌خشه له سروشت دا:

زانای به‌ناوبانگ (کریسی موریسون) ده‌ئێ سه‌یرکردنی شته‌عه‌جانیبه‌کانی سروشت و رانواندنیان نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نن که له سروشتدا نه‌خشه‌و به‌رنامه‌یه‌کی رێك و پێك هه‌یه‌و رۆژانه ته‌نفیز ده‌کری و به‌گوێهری ویستی خوا نه‌ه‌نجام ده‌دری.؟! ناوبراو درێژه به‌باسه‌که‌ ده‌داو ده‌ئێ: هه‌باره‌ی زه‌وی و نه‌ندازه‌ی دووری له‌خۆرو پله‌ی گه‌رمایی زه‌وی یان نه‌ستورایی توێکلی زه‌وی و چه‌ندییه‌تی ناو تێیدا هه‌روهما نه‌ندازه‌ی دووهم ئۆکسیدی کاربۆنی و هه‌باره‌ی نیتروجینی، یان په‌یدا بوونی مڕۆڤ له‌سەر زه‌وی و به‌رده‌وامی ژيان و درێژه پێدانی هه‌موو نه‌مانه‌ نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نن که یاسای بونه‌وهر گه‌ره‌ لاوژی نیه‌و هه‌رمه‌یه‌کی دروست نه‌بووه‌، به‌لکوو به‌گوێهری نه‌خشه‌و پرۆژه وهدی هاتوووه‌و دروستکه‌ریک به‌دی هی‌ناوه‌!!!!؟

شایانی باسه‌ هورنانی پیرۆز له‌چه‌ند شوێنیک ئاماژه‌ی بۆ نهم نه‌خشه‌و پرۆژه‌یه‌ کردوه‌و ده‌فه‌رموی:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَكَ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ

مَوْتَهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} (سورة البقرة: ۱۶۴)

واتە: بە راستى لە دروستکردنى ئاسمان و زەوىدا لە گۆرانی شەو و رۆژدا لە
هاتوچۆى گەمى و گەشتىدا بەناو دەريادا كە چۆن و بەھاسانى مەردووم خۆيان و
تەفاقىيان ھەندەگى و لە شوپىنكەو دەريادا گۆرپىتەو بۆ شوپىنكى ترو دەبى بە
مايەى سودو قازانچ، ھەروەھا لە باراندنى باراندا كە لەلای ئاسمانەو دەريادا دارو
دەخت و رووگى پى زىندو دەبىتەو كە لەو پىش وشك بوو بوون و زەوى
دەتوت لاشەى مردووە، ھەروەھا لە بۆلۆكردنەو دەبى ھەموو زىندەمردەدا كە
پەخش و پىش لەناو زەوىدا ھەروەھا لە ھەلسۆرپان و گۆرانی بادا، كە جارى لە
باشورەو دەمى و جارى لە باكورەو، يا جارى گەرمە، جارى ساردە، دەمى
نەرمە بايە، سەروەيە، شەمالە، دەمى رەشەبايە، گەردەلوولە، ھەروەھا لە راگرتنى
ھەور لە نىوان ئاسمان و زەوىدا، ئەمانە ھەموو بەلگەن لەسەر ھەبوونى خوايەكى
زانو دانا، كار دروست و كار ساز.

بەروانە زەوى و شەو ھىلگەيى چۆن لە فەزادا بە دەورى خۆيدا دەسورپتەو
بەو ھۆيەو شەو و رۆژ پەيدا دەبن زىاد لەمەش ئەم سورپانەو زەويە دەبىتە
ھۆى ھەلسۆرپان (با) بايش بە دەورى خۆى ھەلەمى ئاو لە دەرياكەو دەبا بۆ ناو
كىشورەكان ئەم ھەلەمە بەرزە پەست دەبى و دەبىتە باران بارانیش بۆ
خۆى سەرچاوەى ئاوى شىرینە ئەگەر ئەم ئاوە نەبوايە زەوى روتەنكى كاكى بە
كاكى دەبوو شوپىنەواری ژيانى ئى نەدەبىنرا. ئەو ھەلەمە نەكەين كە پەروەردگار
چەند عونسورپكى تەرخان كەردو رووگ و دارو دەخت ھەلەمى دەمى و بە
گۆرپانكارى كىمىاوى دەگۆرپن بە چەند شەو خۆراك و خۆرشت كە ھەموو كات
زىندەمرد پىويستى پىيانە ئا ئەمانە چەند راستىيەكى زانستىن دەربارەى نەيىنى
ژيان لەسەر ئەم زەويە..

دەى باشە ئەو قورئانى پىرۋز پىش چواردە سەدە روونى كىردۈتەو دەى راي گەياندو دەى گە لەم بونەو دەى نەخشەو پىرۋزە ھەيەو پەيۈەندى نىۋان عونصورەكانى زەوى زۆر بەھىزە ھەموويان دەبنە بەلگە لەسەر خوايەتى خوا بە تايبەتى بۇ كەسانىك كە عاقل مەندو خاۋەن بىرو ھۇش بن..

لە شۇنىكى تردا قورئان باسى دەسەلاتى خاى گەورە دەكاو دەفەر موى:
 {وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} (۳) سورة الرعد:

واتە: پەرۋەردگار خاىەكى ئەو تۈيە زەوى راخستو دەى ھەرچەندە خۇى لە خۇيدا ھىلگەيە...، ئەمجارە كىۋەكانى تىدا كىردوون بە لەنگەرو ناھىلن زەوى زياتر لە ئەندازەى پىۋىستى خۇى بىۋىتەو، ھەرۋەھا چۆم و جۆگەو دەرياي تىدا بەدى ھىناون، لە ھەموو بەروبووم و ميوەيەكىش دوو جۆرو زياترى دروست كىردە، بۆنموونە ترشو شىرىن رەشو سىپى نىرو مى...تاد. شايانى باسە زانستى تازە دەرى خستو دەى ھەموو گول و روۋەكىك نىرومىيان ھەيە. لەلەيەكى ترەو شەو ئەھىنى بەسەر رۆژداو داي دەپۇش و لە جىياتى روناكى تارىكى دەست پىدەكا بەراستى لەم گۆرانكارى و دياردە سەيرانەدا بەلگەى بەھىز ھەن لەسەر خاىەتى خوا بە تايبەت بۇ كەسانىك كە تىفكرن و بىر بگەنەو. وشەى (رۋاسى) لە ئايەتەكەدا بە ماناى كىۋەكانە وا دەبى مړۋى بى ھۇش و بىر دەلى ئەم كىۋانە زىادەن و زەوى پىۋىستى پىيان نىيە، بەلام ئەگەر ئىمە بە چاۋىكى وردبىنيەو سەير بگەين دەبىنن ئەم كىۋانە زىاد لە راگرتنى ئەرز چەند سوودو قازانجيان بۇ زىانى مړۋ ھەيە بۇ نموونە بەفر دەبارى و دەكەۋىتە سەريان و وردە وردە دەتۈيتەو دەى كىۋەكاندا دەبىتە عەمباراو لە خوارەو ھەل دەقولى و دەبىتە جۆگەو روبار، مړۋ سوودى لى دەبىنى ھەر بەھۋى ئاودە چەندەھا جۆر ميوەو خۇراك پەيدا دەبى.

وه‌کۆو ئاشکرایه‌ په‌یدا بوونی دارو دره‌ختو به‌روو بوومی خۆراکی و گه‌شو
نماکردنیاں پێویستی به‌گۆڕانی شه‌وو رۆژ هه‌یه‌، له‌ هه‌مان کاتدا دهبی ماوه‌ی
هه‌ریه‌کی له‌ شه‌وو رۆژ به‌ ئەندازه‌یه‌کی تایبه‌تی بێ، که‌وابوو ئەگه‌ر رۆژ درێژتر
بوايه‌ یان شه‌و درێژتر بوايه‌ ئەوکاته‌ یان خۆر دنیای ده‌سوتاند یان سه‌رما هه‌موو
شتێکی ده‌به‌ستو هه‌ج رووه‌کێک نه‌شو و نه‌ی نه‌ده‌کرد، سه‌ر زه‌وی یان دهبوو به‌
بیا‌بانێکی وشک و برینگ یان دهبوو به‌ زوقم و سه‌هۆل به‌ندان، ئەمه‌ش
راستییه‌کی عیلمیه‌ و قورئانی پیرۆز چەند جار ئاماژه‌ی بۆ کردوه‌ و ئەوه
ده‌گه‌یه‌نی که‌ رێخستنی ئەم بونه‌وه‌ره‌ ده‌سه‌لاتێک رێکی خستوه‌و نال و گۆری
تیدا ده‌کا.

یه‌کێکی تر له‌ به‌لگه‌ی خوايه‌تی خوا ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌یه‌ که‌ ده‌فه‌رموی:
{وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} (سورة الروم: ٢٤)

واته‌: به‌لگه‌یه‌کی تر له‌سه‌ر خوايه‌تی خوا ئەوه‌یه‌ که‌ بروسکه‌تان پيشان
ده‌داو هه‌یوای بارانتان پێیه‌تی و لێشی ده‌ترسن، بارانتان له‌ ئاسمانه‌وه‌ بۆ
ده‌بارینی و زه‌وی پێ زیندو ده‌کاته‌وه‌ له‌ دوا‌ی پو‌شپه‌رو گه‌لا ریزان و روتبوونی
زه‌وی سه‌ر له‌نوێ دار چرو ده‌کاته‌وه‌ و گه‌لای شین ده‌بێته‌وه‌ رووه‌ک شین ده‌بێته‌وه‌
دو‌نیا به‌ گۆل و گۆلزار ده‌رازێته‌وه‌، به‌راستی ئەمانه‌ هه‌موو به‌لگه‌ و نیشانه‌ن بۆ
که‌سانێک عه‌قل و بێرو هۆشیا‌ن هه‌بێ. جا لێرده‌ا پرسیا‌رێک سه‌ر هه‌ل ده‌داو
ده‌گوتری: چ په‌یو‌من‌دیه‌ک له‌ نیوان هه‌وره‌ بروسکه‌ و باران بارین و زیندو
کردنه‌وه‌ی زه‌ویدا هه‌یه‌؟! ئایا ژیا‌نی زه‌وی ته‌نها پێویستی به‌ ئاو هه‌یه‌ و به‌س؟!
نه‌خه‌یر به‌لکۆو لێرده‌ا عه‌نصورێکی سه‌ره‌کی هه‌یه‌ بۆ گه‌شه‌ و نماکردنی رووه‌ک
ئه‌ویش گازی نیترو‌جینه‌ که‌ به‌بی ئەندازه‌یه‌ک له‌و گازه‌ مومکین نیه‌ هه‌ج
رووه‌کێک گه‌شو و نما بکا.

جا لێرده‌ا دوو رێگا هه‌یه‌ که‌ گازی نیترو‌جین بچێته‌ نیو زه‌وی و کشتو
کالیه‌وه‌.

رېځه یه که میان هه وره بروسکه یه هر کاتیک هه وره بروسکه ئی بدا که میځ
نیتړ وچین و ئوکسجین یه که ده که ونو ددبته نیتړ وچینی تیکه لاو له گه ل بارینی
باراندا ده که ونه سهر زهوی.

رینگه‌ی دووهمیان به‌هۆی به‌کترای تایبه‌تی که له رمگو ریشالی رووه‌کدا هه‌یه، ئهم جرثومه به‌کترایانه‌ی غازي نیتروچینی هه‌وا هه‌لده‌مژن و دیگۆڤن به نیتروچینی تیکه‌لاو کاتێ ئهم رووه‌که وشک دهبێ دهمپزی بپێ له‌م غازي نیتروچینه تیکه‌لاوه تیکه‌لاو به زه‌وی دهبێ و هی‌زو پێ‌زی گه‌شه‌کردنی رووه‌ک دهمدا به زه‌وی.

کهوابوو باسکردنی بروسکه له ئایه ته که داو هیڼانی باسی باران به شوینیداو
باسی زیندو کړنه وهی زموږ په یوه نډیه کی زور به هیڅ یان هیه و راستیه کی
زانستین و څوړنان پېش چوارده سده نماژهی بۆ کړدوون کهوابوو هر بروسکه
خوی له خویدا به لگه یه کی هره گه ورمیه له سهر هه بوونی ته صمیم و نه خشه و
پرژهی ریک و پیک له بونه و مرده هه مووشیان شاکاری دهستی قودرمتی
په رومر دگارن.

خانه زیندووه‌کان به‌لگن له‌سەر هه‌بوونی خوا:

قورئانی پیروژ دمفهرموی:

{إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْغَيْبِ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ
ذَلِكَمُ اللَّهُ فَاتِي تُوَفَّكُونَ} (٩٥) سورة الأنعام:

واته: خَوای گه وره دانه ویلّه و ناوک له ژیر زه ویدا دهقلیشینی و چه که ره دی پیدهکا، زیندو له مردوو دمردهینی و مردوو له زیندو نیجادهکا، نه وهی نه و کردارانه نه انجام دهدا خَوای په رومردگاره که وابوو نیوه چۆن له حق و راستی لادمهمن و جاوی خوتانی لّی دموقتنن.

يان دەفەر موى؛

{إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُخَيِّى وَيُمِيتُ} (۱۱۶) سورة التوبة:

واتە: پەرۋەردىگار خۋايەكى وايە ھەرچى ملىك و سەلتەنەتى ئاسمان و زەوى ھەيە ھەمووى ھى خۋيەتى كەس رادەى ناكەۋى بېيىتە ھاۋبەشى، مردن و ژيان بە دەستى خۋيەتى، جا ئەگەر ھەموو ماددەيەك پارچەيەكى سەرەكى ھەبى و برىتېيى لىۋ بەشانەى لىۋ پىك ھاتوۋە، ئەۋا مادە زىندوۋەكان لە سادەترىن شىۋە، تا وردەكارى ترىن شىۋە ھەموۋيان پىك ھاتوۋن لە خانەى زىندو (الخلايا الحية) خانەى زىندوش بۇ خۋى برىتېيە لە پارچەيەكى ھەرە بچكۆلە كە ماددەى ژيانى تىدا بى ھەر بەھۋى ئەۋ خانە زىندوانەۋەيە: كە ژيان لە زىندەۋەرى بچوك و گەۋرەدا بەدى دى شايانى باسە كە ھەموو خانەيەكى زىندو ئەركى جۇراۋ جۇرى خۋى بەۋ پەرى رىك و پىكى ئەنجام دەدا تەنانەت پىشكەۋتو ترىن سەعات و كۆمپيوتەر و ئامپىرى ژماردن ناتوانن ئاۋا ئەركى سەر شانى خۇيان ئەنجام بىدن، ئەم پارچە بچكۆلە (خانە زىندوۋە) پىى دەگوترى (پروتوپلازم). دكتور وليەم سىنرتىز لە پىناسەى ئەم پارچەيەدا دەلى: ئەۋ پارچە بچكۆلە زىندوۋە كە پىى دەگوترى پروتوپلازم تىكەلاۋ كراۋىكى سەيرەۋ پىك ھاتوۋە لە ئاۋو خۋى و شەكرو رۆن و پروتىن لەم پارچە زىندوۋە تىكەلاۋە ژيان دروست دەي، ھەموو روۋەك و زىندەۋەرىك لە (پروتوپلازم) پىك ھاتوۋە (پروتوپلازم)ى روۋەك و زىندەۋەر ھەموۋى لىك دەچن، بەلام سەد دەر سەد لىك ناچن جياۋازىيەكى كەم تا كورتىان لە نىۋاندا ھەيە، ئەم جياۋازىيانەش جياۋازىيەكى سەرەكىن لەم روۋە كە ھىلكەى مراۋىي دەبىتە مراۋى و ناۋكى ھەرمى دەبىتە ھەرمى دەنكە شوۋتى دەبىتە شوۋتى جا ئەم جياۋازىيانە ھەرچەندە لە راستىدا زۆرن و سەرەكىن بەلام لە ئىمە نادىارن و ھەستىان پى ناكەين، چونكە يەكى لە ھەرە ياسا سەرەكىەكانى زانستى ژياندارى ئەۋەيە كە ھەموو جۇرەكانى (پروتوپلازم) ھەر چۇنىك بن كانزاكەيان لە ئىمە نادىارە بەلام بەرۋالەت لە

قەبارە رەنگىدا لىك دەچىن بەلەم لە تامو بەرامدا لىك ناچىن دەى ئىپو بە چاۋىكى
 وردىبىنەو سەيرى مېو دەروبو مېان بىكەن بىروان چۆن ھىندىكىيان لە بارن و
 بەرىكى باش دەگىر بەلەم لە سەرەتاو بەرەكەيان كالى و كىچ و تورتو تالەو
 خەرىكە بە كەلگى ھىچ نەيە، كەچى لەپاشا خۇش و باش دىبى و دەبى بە
 سەرچاۋى خىرو خۇشى. سەير لەو دەپە كە ئەم ھەموو دارو درەختە جىا جىايە
 كە ھەرىكەى لە رەنگىكە ھەرىكەى تامى دەداو خاۋەنى بۇنىكى تايىبەتپە لە
 يەك ئاۋ دەخۇنەو لە يەك خاك دەروىن.

خۇنەرى بەرپىز سەيرى ئەم رەستەى ئايەتە بىكە: كە دەفەرمۇئ: (فَأَخْرَجْنَا
 مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا) كە راستەوخۇ ئەو دەچەسپىنى كە
 پەرومردگار دانەوئەلەو ناۋك و بەرى درەختى لە پەلگى سەوز دەرىناۋە ئەمەش
 راستىيەكى زانستىيە دۋاى چۈرەدە سەدە زانست دەرى خست كە روۋەك و دارو
 درەخت بەھۋى خانەى پەلگە گەلە سەوزەكانىانەو خۇراك و مەردەگىر تەنەنەت
 پىشكەوتوتىر كەركەى سەردەمى ئەمپۇ ناتوانى ئەو ئال و گۇرۇ تاو توپىيەى
 پەلگە گەلە دارى دىكا بە رىك و پىكى خۇراك بۇ دارەكە و بەروبو مەكەى دەبا ئەم
 لەباتى ئەو گەلەيە ئەو ئەركە ئەنجام بەدا! ئەمجار قورئان دىتە سەر بەيانكردنى
 جىاۋازى تامو بۇن و بەرامى مېوگان و دەفەرمۇئ:

{وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَبَايِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنَوَانٌ وَغَيْرُ
 صِنَوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِضَ لُبُغْظُهَا عَلَى بَعْضِ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
 لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ} (٤) سورة الرعد:

واتە: بىروان چۆن چۆنى پارچە زەۋى جىا جىا لە پال يەكدان پارچەيى بە
 پىزە، پارچەيى شۆرەگاتە، پارچەيى دەشتە، يەكى تر شاخە، ھەروەھا دىبەر و
 باخ و مەزەترى و باخە خورما و سەوزايى و شىنايى جىا جىا لەسەر ئەم ەردە
 روۋاۋن و لە ئاۋىك ئاۋ دەدرىن كەچى تامو بەرامى ھىندىكىيانمان لەھى ھىندىكىيان

خوشتَر کردوه نه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌کی به‌هیزه له‌سهر خوایه‌تی خوا به تایبه‌تی بۆ که‌سانیک خاوه‌ن هه‌ست بن.

جاریکی تر قورئان سه‌رنجی مروڤ راده‌کیشی بۆ نه‌وه‌ی تی بفکرن له ره‌نگی گول و گولزاری سه‌ر زه‌وی و ده‌فه‌رموی:

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ} (٢١) سورة الزمر:

واته: ئایا نابینی خوای گه‌وره چۆن له ئاسمانه‌وه ئاو ده‌رژینیته سه‌ر زه‌وی و ئهمجار به‌ناو درزو بۆشایی دا رۆده‌چی و له ده‌شت و دۆل و شاخه‌کان ده‌بیته کانیاو و جۆگه و جۆبار ئهمجار به‌هۆی ئهم ئاوه‌وه کشت و کال ده‌روین و جیهان به شینایی و سه‌وزایی گول و گولزاری جیا جیا هه‌رداری به شیوه‌یی هه‌ر گولی ره‌نگی هه‌ر میوه‌یی تامی بۆنی، گشت شتیکیان جودایه به‌س خودایان یه‌که!! له شوینیکی تر دا قورئان هه‌بوونی نیرو می له‌ناو رووه‌ک و گول و گولزارو دارو دره‌ختدا ده‌کاته به‌لگه له‌سهر هه‌بوونی خوا چونکه بری گياو گز هه‌یه بۆ خو‌ی خو‌ی موتوربه ده‌کا و بریکی تریان تۆوه‌که‌ی به‌هۆی هه‌واوه یان بالنده‌وه له رووه‌کیکی تره‌وه بۆ دی. قورئان ده‌فه‌رموی:

{أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ} (٧ - ٨) سورة الشعراء:

واته: نه‌وه ئه‌و بی برپایانه بۆ سه‌یری سه‌ر زه‌وی ناکه‌ن که ئیمه به قودره‌تی خۆمان چه‌نده‌ها جووت رووه‌کمان تیدا رواندوه هه‌موویان به‌لگه‌ن له‌سه‌ر زانایی و دانایی و به‌ده‌سه‌لاتی په‌رومردگار به راستی له‌م رواندن و په‌رومردنه‌دا به‌لگه‌ی به‌هیز هه‌ن بۆنه‌وه‌ی ئیمان بین و روبکه‌نه خوا که‌چی زۆر له‌و خوا نه‌ناسانه برپا ناهین و نایه‌نه سه‌ر ریگای راست...

دکتۆر (لستر جون زمرمان) ده‌لی: گه‌شه‌کردنی رووه‌ک وه‌نه‌بی هه‌ر به‌هۆی روناکی و شته کیمیاویه‌کان و ئاو و هه‌واوه‌یی به‌لکو و پێویسته بۆنه‌وه‌ی رووه‌که‌که

چەكەرەمۇ گەشە بىكا دەبىي ھىزىك ھەبىي لەناۋ تۆمەكە لەكاتى لەبارداۋ وەختى تاۋتۈيەكەۋ گۆرۈنكارى كىمياۋىدا پال بە عونسورەكانەۋە بىنى تا بە شىۋەيەكى رىك و پىك كارى خۇيان ئەنجام بىدەن.

شاينى باسە كە تۆم (البذرة) لە دوو شانەي زەرمبىن (مىجھەرى) پەيدا دەبىي ھەريەكى لەم خانانە بەھۋى عەمەلىياتى كىمياۋىيەۋە لەچەند عونسورىك پەيدا دەبىن جا ئەم تۆمەيە چەكەرە دەكاۋ شىن دەبىي. چەند دانەۋىلەيەك لە چەشنى تۆمەكە بەدى دى. ئەۋەش لەياد نەكەين كە ھەرچەند روۋەكەكان يان دانەۋىلەكان بە روالەت لىك بچن بەلام لە راستىدا ھەريەكەيان جىاۋازى لەگەل ئەۋى ترەدا ھەيە.

جا لە كاتىكدا زوۋەكە رەسەنەكان جىاۋازى ۋە كەسايەتى خۇيان ھەيە دەبىنەن لە بىر ئاكارو صىفاتدا ھەموۋىيان ھاۋبەشەن، بۇ نەۋنە ھەموۋىيان بەھۋى روۋناكى لە سىيانە ئۆكسىدى كاربۇن ۋە ئاۋەۋە مەۋداي غىزائى دروست دەكەن زوربەيان لە تۆم ۋە رىگ ۋە رىشال ۋە پەلكە گەلاۋ لقو ۋە پۇپ ۋە گول ۋە چرۇدا تا ئەندازمەك لىك دەچن ھەموۋىيان ھەزىيان لە روۋناكىيەۋە بە نەبۋونى روۋناكى دەمرن ھەموۋىيان پىۋىستىيان بە ئۆكسىجىن ھەيە ئەگەر نەبۋو ناۋىيەن... ھتە.

دەي باشە ئەم روۋەكانە كى دروستى كىرەۋون ۋە ئەم ياسايانەي بۇ داناون كە ھەريەكى لەم ياسايانە دەۋرى خۇي ھەيە لە دروست بوون ۋە گەشەكەرنى روۋەكەكاندا بەلگەۋ ئەم پىرسىيارە رامان دەكىشى بۇ پىرسىيارىكى سەير ترو ۋەرتەر، ئەۋىش ئەۋمىيە ئايا لە سەرمەتادا روۋەكەكان چۆن پەيدا بوون ۋە لە كۆيۋە ھاتوون؟! بە راستى ئىمە ناتوانىن بلىين ئەم روۋەكانە خۇيان خۇيانىيان دروست كىرەۋە، يان بە سودفە پەيدا بوون بەلگەۋ پىۋىستە دان بەۋەدا بىنەين كە خالقيك دروستكەرىك ئەم ياسايانەي بۇ داناون كەۋابوۋ بىرۈا بە ھەبۋونى خوا شتىكى زانستىيەۋە عەقلمان لەسەرمان ھەرز دەكا.

خانەكەنى رەجەلەك بەلگەن لەسەر ھەببۇنى خوا:

شىئىكى ئاشكەرىيە كە بۇئەھدى ژىيانىكى تازە بۇ مەۋقەك بىتەدى پىۋىستە
دوۋ خانە تۆمى جىياۋازى خاۋەن دىياردە تايىبەتى تىكەل بە يەكترى بىن
يەككىيان ھى نىرىنەيە ۋە يەككىيان ھى مېنەيە.

قورئانى پىرۋىزىش پىش ھەزارو چوارسەدو ئەۋەندە سال سەرنجى مەۋقى بۇ
لاى ئەم دىياردەيە راكىشاۋە ۋە مەۋۋىيەتى:
{ قَتْلُ الْإِنْسَانِ مَا أَكْبَرُ، مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرُهُ } (سورة عبس:
۱۹) واتە: يا خوا مەۋقى بى باۋەر مەمرى نەمىنى ۋە داۋەشنى! بۇ خوا ناناسى ۋە
ناى پەرسىتى؟! نازانى خوا لەچى دروستى كىردە؟! لە دۆپە ئاۋىك دروستى
كىردە ۋە ئەندامەكەنى لەشى رىك خستوۋ ۋە ئەمجار ەقلى ۋە ھۆشى داۋەتى ۋە رىكە
چاك ۋە خرابى پى نىشان داۋە!!!.

پىرۋىسۋى بەناۋانگ ا. كرىسى مورىسون دەلى: تالئالەكەنى رەجەلەك
(وحدات الوراثة) كە لەنا ۋە ھەمۇ خانەيەكى نىرو مىدا ھەن ۋە بەلگەن لەسەر
ھەببۇنى خوا، دەلى ئەم تالئالەنى رەجەلەك ئەۋەندە وردن ئەگەر ھى ھەمۇ
مەۋقى سەر زەۋى كۆبەكەيتەۋە لە شۋىنىك دايان بىنى ۋە قەبارەيان لە كۈستە
بانىك ئەمۇستىلەيەكى دورومان بچوكتى دەبى واتە ئەم تالئالەنى (جىناتانە)
ئەۋەندە وردن تەنەت جىناتى دوۋە بلىۋن مەۋقى لە كۈستە بانىكدا جىگەيان
دەبىتەۋە كەچى ئەم جىناتانە دەبى بەھۋى دەيەھا جىياۋازى سەرەكى نىۋان
رەۋشت ۋە ئاكارو سەرو سىماى ئەم مەۋقى تا ئەم مەۋقى، ھەر ئەم جىناتانەن كە
سىفەتەكان لەخۇ دەگىرن ۋە دەبە ھۋى گۈستەۋە رەنگ ۋە روخسارو رەجەلەك
(جنس) شىئىكى ئاشكەرىيە ۋە پىۋىست بە لىكۆلەنەۋە ناكە، قورئانى پىرۋىز ئامازە
بۇ كىردە ۋە مەۋەرمۇ:

{ رَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَأْنِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ } (سورة الروم: ۲۲)

واته: برېك لهو بهلگانه ی تاكو ته نهایی خودا ده چه سپینې دروستكردنی
 ئاسمانه كان و زهوییه، ههرومها جیاوازی ره چه لهك و زمان و رنگتان، هه ر كۆمه له
 كه سیكه به زمانیک ئاخوتن دهكاو هه تانه رمش و هه تانه سورو هه تانه سپی و
 هه تانه گهنم رنگ... هتد له كاتیكا هه مووتان له سه رمقادا و ده چه ی باوك و
 دایكین به راستی لهم جیاوازییه زۆراندها بهلگه ی بههیز ههیه بو خوایه تی
 خوا، گهره كه عالمه تییان بفری.

دروستكردنی مرؤقه بهلگه یه له سه ر هه بوونی خوا:

یه كيك له نیشانه كانی هه بوونی خوا دروستكردنی مرؤقه بهو شیوه ريك و
 پیکه، خوا دمفه رموی:

{وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ} (سورة الروم: ۲۰)

واته: برېك له بهلگه ی بههیز له سه ر خوایه تی خوا ئه وهیه كه باوكی ئیوهی
 له گل دروست كردوه دواپی له ویش دایكه حهوا ی ئیوهی بهدی هیئاوه، ئه مجار
 ئیوهی لی پهیدا كردوون و به زهویدا بلاوی كردونه ته وه جاریکی تر له سوره تی
 (المؤمنون) دا دمفه رموی:

{وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ} (۷۸)

سورة المؤمنون:

واته: پهروه ردگار خوایه کی وهایه چاوی بو دروست كردوون تا پپی ببینن
 گوچكه ی داوون تا پپی ببیسن، دلی بو دروست كردوون تا له شت حالی ببن و شت
 لیک بدنه وه كه چی ئه و خوا نه ناسانه هه رگیز ستایشی خوا ناكه و سه ری
 بهنده گی بو نزم ناكه ن!!!.

خو ئه گه ر بمانه وئ له لاشه ی خو ماندا بهلگه له سه ر خوایه تی خوا بیئینه وه
 ئه وه بهلگه كان زور له وه زۆرترن كه بزمی درین!! هه تا ئاسوی زانست و زانین

دروستکردنی نیژو می نیشانه‌ی خواهی‌تی خوان:

~120~

{وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} (٢١) سورة الروم:

واته: له نیشانه‌کانی خوایه‌تی خوا که له جینسی خۆتان ئافرمتی بۆ دروست کردون و دهبه خیزانتان و له‌گه‌لیان ئارام ده‌گرن و وه‌گری یه‌کتری ده‌بن خۆشه‌ویستی خستۆته نیوانتان‌ه‌وه بۆ یه‌کتری هه‌ل ناکه‌ن به راستی له‌م دیاردمه‌دا زۆر به‌لگه‌ی گه‌وره هه‌ن له‌سه‌ر خوایه‌تی خوا.

که‌وابوو هه‌بوونی مێینه له‌ته‌ک نێرینه‌دا به‌ مه‌به‌ستی زاوو زێو ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی زه‌وی و به‌رده‌وامی ژیان و مانه‌وه‌ی مرۆڤ له‌سه‌ر ئهرز به‌م شیوه‌ی که‌ ده‌ی بینین! به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر هه‌بوونی خۆای په‌رومردگارو له‌سه‌ر ئه‌وه‌ش که‌ ئه‌م مرۆڤه هه‌روا به هه‌وانته دروست نه‌کراوه به‌لکوو مه‌به‌ست له دروست کردنی‌دا هه‌یه له‌هه‌مان کاتدا رای ئه‌وانه‌ش ده‌پوچینێته‌وه که‌ ده‌لێن: بونه‌ومر (که‌هون) له‌سه‌ر مادده راوه‌ستاوه خۆی خۆی هیناومته دی و هه‌وه‌جیی به‌ که‌سی تر نیه.

پروڤیسۆر (مومینه) باسیکی له‌ گوڤاری (کۆسمۆسی) فهره‌نسیدا بلآو کردۆته‌وه تییدا دا‌کوکی له‌سه‌ر ئه‌وه کردوه که‌ ئه‌م که‌ونه به‌دییه‌نه‌ریکی هه‌یه دروستی کردوه و ئیستاش پای گرتووه، ده‌لێ نه‌گه‌ر ئیمه‌ عه‌قل و هۆشمان بخه‌ینه لاوه و کویرانه بلێین ئه‌م که‌ونه به‌ سودفه هاتۆته دی و ریکه‌وتیک ده‌ستی له‌ بوونی بونه‌ومردا هه‌یه دوا‌یی به‌ چه‌ند ریکه‌وتیکی تواندراو پیاوێک دروست بکری به‌لام نایا عه‌قل ده‌یگری ئه‌گه‌ر بگوتری چه‌ند ریکه‌وتی ترو سودفه‌ی تر توانیویانه مرۆڤیکی تر له‌ شیوه‌ی پیاو دروست بکه‌ن به‌لام مێینه بۆ و له‌ ته‌رکیبی ئه‌ندامی داخ‌لی و ده‌ره‌میدا چه‌ند جیاوازی فیزیۆلۆجی و نه‌فسی له‌گه‌ل پیاودا هه‌بێ، که‌چی پیاو له‌ گه‌ل‌یا هه‌ل بکاو وه‌گری یه‌کتری ببن و بتوانن و هه‌ردوکیان زه‌وی ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه و زاوو زێیان به‌رده‌وام بۆ؟؟ دیارمه‌مه عه‌قل نایگری و سودفه و ریکه‌وت شتی وایان له‌ ده‌ست نایه، که‌وابوو هه‌بوونی مێینه و نێرینه له‌ته‌ک یه‌کدا به‌لگه‌یه‌کی هه‌ره به‌هێزه له‌سه‌ر ئه‌وه که‌ ئه‌م که‌هون و کائیناته دروستکه‌ریکی زاناو داناو توانای هه‌یه ئه‌و به‌ده‌ستی خودرمتی خۆی

بونهوری بهدی هیڼاوه، له ههموو جینسو نه ژادیک لهناو ټاکو کومه یی
زینده ویریدا غه ریزه ی جوړاو جوړی تیدا دروست کردوونو هه ریه کی له مانه
به پیی داخوازی غه ریزه که ی کاری خوی نه انجام ددها.

زاووزی مړوځو نازل بهلگه یه له سر هه بوونی خوا:

بهلگه یه کی تر له سر هه بوونی خوا نهو زاووزی به رده وامه یه که لهناو
مړوځو زینده ویریدا ترده هه یه: خوی گه وړه دمفه رموی:
{وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً
وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبَاْبَاطِلٍ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ} (۷۲) سورة
النمل:

واته: خوی گه وړه و پوره دگار له جینسو خوتان ژنی بو دروست کردون
لهو ژنانه کوړو کوړمزاو کچو کچه زای پی به خشیون رزقو رۆزی پاکو خاویښی
پی داوون خوشی و له زه متی لی ده چیژن دهی که وایی بوچی بړوا به خوا دروژنه کان
ده که نو دان به نازو نیعمه تی خوادا نانیښو خوی گه وړه ناناسن!!

جاریکی تر قورئانی پیروژ سهرنجی مړوځو راده کیښی بو چونیته ی زاووزی
وشترو دمفه رموی:

{اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاٰیٰتِ كَيْفَ خُلِقَتْ} (۱۷) سورة الغاشية:

واته: عه رب به قوریشیه کان بو سهیری خوشتر ناکه نو چوون دروست کړاوه؟
له ش و قه بارمیه کی زلو زه لام، هیژو توانایه کی ژورو زمبه نده، گوپراډیری و
هیمنی و له سره خوی و رام بوونی... هتد.

زانای به ناوبانگ پروفیسور ا. کریسی موريسون ده لی: زیان خوی هاندره بو
زاووزی و دمه یو چینی زینده ویر بمینیت هوه، نه هاندره ژوره ملیه نه و منده
به هیزه ته نانه ت ههموو زینده ویریک نهو په ری خو به خت کردن نه انجام ددها تا
نه ه زاووزی بینیته دی، له هر شوینیکی زیان نه بی نهو هیزه هاندره ش نیه،

دهی باشه ئەم هیزه هاندرانه له کوێوه پهیدا بوون یان بۆچی دواى ئەوهی که پهیدا بوون ئەوه ملیۆنه ها سائه هەر بهردهوامه و سالت دوا سالت ئەم ههولدانه له برهه وایه و کزنابن، دیاره ئەمه یاسای سروشتی زیندوووه خوا پێی بهخشیوه.

زانای بهناوبانگ (بالی) دیاردهی زاوو زی شو بهاندوووه به کارپێکی دهستی و دواى دهلتی دیاره کارپێ به کرده ویه کی زیهنی بهکارهینراو به سهر میکانیکا هاتۆته دی. جا ئەگەر ئیمه بینین بڵین! ئەم کارپێ هیزکی پیدراوه دهتوانی خوی سهعاتی تر دروست بکا هیشتا به ئەندازهی زاوو زی مرووفو ئازهل جیگی سهر سورمان نیه...

دروستکردنی ئازهل و خشوک و بالنده بهلگه له سهر ههبوونی خوا:

یهکیك له بهلگهکانی ههبوونی خوا دروستکردنی ئازهل و خشوک بهو شیوه سهرنج راکێشه کی دهبینرئ!!

قورئان دهفهرموئ:

{وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللّٰهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (٤٥) سورة النور:

واته: پهرومردگار ههموو زینده و مریکی سهر زهوی له ئاو دروست کردوه جا هی وایان ههیه خشوک و له سهر سك دمپروا وهکوو مارو کرم و خشوکەکانی تر، هی وایان ههیه له سهر دوو قاچ دمپروا وهکوو مرووفو بالنده هی وایان ههیه له سهر چوار قاچ دمپروا وهکوو ئازهل چوار پهلهکان به راستی پهرومردگار چی بوئ و چۆنی گهرهک بئ ئاوا شت دروست دهکا، خوا دهسهلات و توانای به سهر ههموو شتیکیا ههیه و هیچی ئی عاسی نابئ.

بالندهکانیش بهلگه له سهر خوایهتی خوا:

{أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُنْسِكُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ} (سورة النمل: ٧٩)

ۋاتە: ئايدا ئىۋە سەيرى بائىندەكان ناكەن چۆن بە گەردن كەچى لە بەرزايىدا لەناۋ ھەۋادا دىن ۋە دەچن چۆنىان بۇ دانراۋە كارى خۇيان ئەنجام دەمدەن تەنيا پەرۋەردگار بە ھەۋايەۋە راي گرتوۋن ۋە ناھىيلىك بەكەۋنە خوارى ئەگىنا قورسايى لاشەيان ۋە سوۋكى ھەۋاۋ بى پىزى پەرۋە بائيان ئەۋە دەگەيەنى كە بەر بىنەۋە!!!

بەئى بەلگەى خۋايەتى پەرۋەردگار لە چۆنىەتى ئاكارو دروستكردى ئاۋەل ۋە بائىندەدا زۆرن ۋە ناۋمىردىن. درىژە پىدان ۋە باسكردنىان پىۋىستى بە نوۋسىنى چەند بەرگىك ھەيە، زانستى ژياندارىش بىرلىكى لەم باسە روۋن كىرەتەۋە دەتۋانرى بۇى بەگەرىيەۋە..

فەيلەسوۋفى بەناۋبانگ نىۋتن باسلىكى لەسەر ھەبۋونى خۋاي مەزن نوسىۋە تىپىدا دەئى: (ئەندامى زىندەۋمەرەكان چۆن ئاۋا بەۋ شىۋە رىك ۋە پىكە دروست كراۋە؟! بە چ مەبەستىك ئەم ئەندامانە رىك خراۋن؟! ئايدا دەگونجى چاۋ دروستكرابى بى ئەۋەى ياساى بىننىنى تىپدا پەچاۋ كرابى؟ يان گۈنچكە دروستكرابى بى ئەۋەى ياساۋ نىزامى دەنگۈ بىستىنى زانىبى؟ يان چۆن ئەم زىندەۋمرانە دەتۋان ۋە دەزانن بە پىۋى ۋىستى خۇيان ئەندامەكانىان بچولۇنن؟! لە كۈيۋە ئەم سىروشتەيان بۇ ھاتو چۆنىان زانى ئەم ئەندامە بۇ ھالان كار باشەۋ ئەۋ ئەندامە بۇ فەيسارە ئىش باشە؟!).

دۋايى ناۋبراۋ دەئى: ئەم زىندەۋمرانە ھەموۋيان بە ھەئىس ۋە كەۋتو ئاكارو رەفتارىان بەۋ شىۋە رىك ۋە پىكە، ئايدا بەلگە نىن لەسەر ۋە ۋوۋدى خۋايەكى تاكو تەنياۋ بە دەسلەت ۋە زاناۋ داناۋ بىبەرى لە ھەموۋ عەيىبىك ۋە ھەبۋو لە ھەموۋ شۈننىك ۋە زانا بە ھەموۋ شتىك؟!؟.

بىرۈن بە خۇا فېترەتەۋ شىتېكى ئاسايىيە لە دەروۋنى مرۇقا:

لېكۋىلەنەۋە ئايىنىيە تازەكان زۆر شىتان دەرختوۋە كە بېۋىستە بە وردى سەپرىان بىكرىۋ سەرنجيان بىرى بىرى لەۋ لېكۋىلەنەۋە ئەۋمىيان دەرختوۋە كە دېندارى سىفەتېكى گىشتىيە بۇ ھەموو مرۇقىكى كۆنۈ تازە چۈنكە تا ئىستا نەزانراۋە گەلىك ھەبوۋ بى بىرۈن ھىچ ئايىنىكى نەبوۋى! تەنانەت زۆر لە زاناكان رايان وايە: كە فېكرەى خواپەرستىۋ ئايىن پەرۋەرى بە گىشتى فېكرىيەكى سىروشتىيەۋ لە بىرى مرۇقاۋا دروست بوۋە خۇرسكى دىرونىيەتى، بەلام خۇا ئەم فېكرىيەى پەيدا كىردوۋە خىستىيەتە بىرى مرۇقاۋە..

بىرۇفېسۇرى ئوسكتلەندى (ئەندىرە لىنج) يەككە لەۋ زانا بەناۋابانگەنى كە بىرۈن بەم فېكرىيە ھەبوۋە لەم بارەۋە زۆر لېكۋىلەنەۋە توۋىزىنەۋەى ئەنجام داۋە كورتەى راۋو بۇچۈنەكانى ئەمانەن!

يەكەم: ھەموو مرۇقىك لە دىروۋنى خۇيدا فېكرەى بەھۋى بوۋنى شتى يەكسان (فېكرە العلىيە) ھەپە ھەر ئەم فېكرىيەش بەسە بۇ دروست بوۋنى بىرۈن ھەبوۋنى خواپەكى دروستكەرو بەدېھىنەرى بونەۋەر...! ھەرۋەھا ھەموو مرۇقىكىش فېكرەى دروستبوۋنى شتى لا ھەپە، واتە بىرۈن وايە كە بەدېھىنەرىك ھەپە فلان شت دروست دەكا يا دروستى كىردوۋە ئەم خۇى ناتۋانئ خۇى بەدى بەپنى.

دوۋە: ئىمە دىبىنىن مرۇقا كۆنەكان و مرۇقا سەرمەتايەكان بىرۈن بە ھەبوۋنى ھىزىك ھەبوۋە باۋىرپان وابوۋە كە كەسىك ھەپە بەدېھىنەر بى پىيان گوتوۋە: باۋك، گەۋرە، دروستكەر.

سىيەم: ھەر لە سەرمەتاۋە لايەنىكى ئايىنى لاي مرۇقا سەرمەتايەكان ھەبوۋە زۆر خاۋىنۋ بېگەرد بوۋە، دواى شتى پىرۋوچۈ ئەفسانەى تېكەلاۋ بوۋە، ئەمە بە كورتى بىرۈن (ئەندىرە لىنج) بوۋ بەلام ئەم تىۋرەى (لىنج) ۋەك خۇى مايەۋەۋ پاش گوى خراۋ بىرۈن پىنەكرا ھەتا زانىست پەرەى ساندو رىبازى

میژووی رهگهز ناسی (المنهج التاريخي في علم الأجناس) پهیدا بوو ئەم توئیزینه وه تازمیه له گه ل زور له ناکام و نه نتیجه کانی (لنچ) دا یه کیان گرتیه وه و پالپشتی یه کتریان کرد له م روه وه تیوره که ی لنچ که و ته بهردهم لیکنۆلینه وه و توئیزینه وه.

گرنگترین باسیک که فکری (لنچ) بچه سپینی و پالپشتی بکا توئیزینه وه که ی ماموستا (لیوبولد فون شرودر) ماموستای دانشگای فینا بوو که دهرباری هینده سورمه کانی ئەوروپا نویسیبووی، ئەم زانییه له ناکامی توئیزینه وه دا گه ییشتیه وه ئەو راستیییه که کاتی خوی نارییه کان فکری هه بوونی خواجه کی خاوهن دهمسه لات و بالا دستیان هه بووه ئەم فکری خوی له خویدا گراوته بناغی ئایین لایان و له سی بنه ما پیک هاتوه.

یه که م/ په رستنی سروشت.

دووم/ په رستنی مردوو.

سییه م/ بروا به هه بوونی خواجه کی بالا و چاک و به دیهینەر به لام ئەم زانییه روونی نه کردۆته وه ئاخۆ کام له م سییه گۆنتره لایان ته نانهت له شوینیکی باسه کهیدا ده لئ ئەم باسه پیویستی به لیکنۆلینه وه ی زیاتر هه یه و هیشتا ته و او نه گراوه.

هه ر له و کاته دا دکتۆر (کروپر) چهند باسیکی دهرباری هیندییه کالیفورنیایه کان بالا کرده وه ئەوه ی روون کردیه وه که ئەم هۆزو تیرانه گۆنترین هۆزو تیری ئەمریکای باکورن به ناشکراش له باسه که ی دهمده که وئ که گه ییشتۆته ئەو قه ناعه ته که خوی خیر و چاکه ی دۆزیه وه به لکوو ئەوه شی چه سپاندوه که ئەم هیندییه بپروایان به خواجه که هه بووه هه موو هیزو توانایه کی ئ و مشاوه ته وه هه موو روداو تکیشیان روو به رووی ئەو کردۆته وه.

زانای رهگهز ناس (شمت) ده لئ کۆله بنه کانی ئەفه ریکا (اقزام آفریقا) که کۆنترین رهگهزی مروفن، بروایان به خواجه کی چاک و بالا ده ست هه بووه هه ر ئەم زانییه له توئیزینه وه کانیدا گه ییشتۆته ئەو راستیییه که زور له هۆزه زنجه

رەشەكان و زۆر لە ھۆزە ئۆستورالايەكان بىرلەشكەن بىلەن تەنلەى خوا ھەبوو، تەنلەت لەلەى ھۆزەكانى تىرىش بىرلەشكەن ھەبوونى خوايەكى بالە ھەبوو!! بەلام دوايى بارى زيانى ئەو ھۆزانە پىش كەوت و گۆرانكارى ھات بە سەريانداو لايەنى رۆشنىرى و كۆمەلەيتيان گۆراو فەكرەى ئايىنيان جەھاشە بوو، گرى كۆپرەكەى تىدا پەيدا بوو بىرلەشكەن ھەبوو ھەتە كايەو و لەمەشەو بىرلەشكەن ھەبوونى چەند شتىكى بالە لە تەك خوايەكى تەنلەى بالە دەستدا سەرى ھەلدا.

مامۇستا رىنان (كە زانايەكى بەناوبانگە) دەلئ: سامىيەكان ھەموويان بە تەبىئەت بىرلەشكەن بە خوايەتى يەك خوا ھەبوو. ناوبراو ئەم تىۆرەى لەو باسانە دەرھىناو كە دەربارەى خواكانى سامىيەكان نوسىبوو، ھەروەھا لە خودى وشەى (ايل)ىش سوودى وەرگرتوو چۆنكە ئەم وشەيە لە زاراوەى سامىيەكاندا زۆر باو بوو بۆ زۆر شت بە كارىان ھىناو ئەم سامىيانە تاعەتى خوايەكان كىرەو پىيان گوتو (ايل) = ئىل دوايى ئەم وشەيە گۆرانى بەسەردا ھاتوو بووتە (يەو) (يەو) دواى بوو بە (الوھىم)ى عىبرىيەكان ئەمجار لای ەرمبەكان بووتە (الە)، (اللە)، (اللە) بىلەن ھەمووشيان وشەى (ايل)ە.

دوكتۆر (بول كليرانس آيوسولد) مامۇستاي شتە سروشتىيە زىندووكان دەلئ: گومان لەمەدا نىيە كە مەروۇ ھەردەم ەودالئ دۆزىنەو ەى ەقلىكى گەورەو دانائە لەھى خۆى و نەخشەو پىلانئىكى رىك و پىك ترو فراوانتر لەھى خۆيەتى، تا بە كۆمەكى ئەو ەقلى و نەخشەو تەگىرەو بىتوانئ لە بونەومر ھالى بىو لاپەرەكانى شى بىكەتو!! دەى ھەر ئەم ەودالئ و تۆزىنەو ەى خۆى لە خۆيدا بەلگەيە لەسەر ھەبوونى ھىزىكى گەورەتر و بە توانائە لە ھىزى خۆى، ئەويش ھىزو تواناى خواى پەرورەدگارە ھىزى دروستكەرى بونەومرە.. شايانى باسە جارى وا ھەيە مەروۇ ناتوانئ تەنلەى بەھۆى بەلگەى زانستى و ماددىيەو خوا بدۆزىتەو بىرلەشكەن بە وجودى خوا بىكە ئەم كاتەدا پىويستە ئىمە بەلگەى زانستى و ماددى تىكەلەو بە بەلگەى رۆحى و ئايىنى بىكەن.. واتە: بىنن چى

زانبارى و زانستان دىمبارى بونەۋەر ھەيە تىكەلەۋى بىكەين بە ھەست و سۆزۈ
 عاتىفەى قولايى دىروىمان چى كەلەبەرۈ كۈن و قوۋىن ھەن لەناۋ بەلگە
 مادىيەكاندا بە ھەستە ئايىنيەكە پىرى بىكەينەۋە بە ھەردوۋلا (بەلگەى زانستى و
 بەلگەى ئايىنى) رىيازىكى راست دروست بىكەين بۇ دۆزىنەۋەى خواۋ بىرۈا پى
 ھىنانى!!

جا ئەگەر ئىمە بىيىن ھۇۋ ھاندەركانى ناۋەۋەى دىروۋن (الدوافع الداخلية)
 بىزمىرىن دىبىيىن ئەم ھاندەرانە زۆرن و جوۋ جوۋىن و ژمارە نايمان گىرتەۋە،
 ملىۋنەھا مەۋقى زىرەك ھەلدىمىن بۇ باۋىر ھىنان و ھەموۋىشان كارىگەرن و
 دىۋورى خۇيان ھەيە لە پتەۋكردى بىرۈا يەكالا كىردنەۋەى ھەست و شعور و باۋىر
 ھىنان بە ھەبوۋى خوا.

ئەمەى گوتىرا راۋ بۇچوۋى بىرى زانا بوۋ دىمبارى ئەۋەى كە ئايىن فىطرى و
 رواۋى ناۋ دىروۋنە ھەموۋ مەۋقىك لە ناخەۋە خاۋەن بىرۈايەۋ ئەگەر خۇ گىل
 نەكا ئىمان دارە، كاتىكىش سەيرى قورئان دىكەين دىبىيىن پىش چۈاردە سەدە
 ئەم راستىيەى دركاندەۋە پەنجەى بۇ ئەم ھەقىقەتە راكىشاۋە ئەۋەتا دىفەرمۇئ:
 {فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ
 اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ، مَنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا
 الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ} (سورة الروم: ۳۰ - ۳۱)

ۋاتە: روبىكەرە ئايىنى راست و دروست و لىۋ لامەدە، ئى بىرى بۇ ى و خۋى
 بىدەرى، چۈنكە ئەۋ ئايىنە فىطرىتى خوايەۋ خوا خستۋىتە دىروۋنى
 مەۋقەۋەۋە ھەموۋ ئىنسانىك كە لە دايىك دىبى لەسەر ئەۋ ئايىنە فىطرىيە لە
 دايىك دىبى! دەى كەۋايە ئىۋە دەست لە كارى خوا مەدەن و لەسەر ئايىنە
 فىترىيەكە بىمىنەۋە، ئەۋە ئەۋ پەرى ئايىنى راستەقىنەۋە پەسەندە لەلاى خوا،
 بەلام زۆر كەس نازانىۋ كىردەۋەى پى ناكالا! ھەموۋتان بىگەرىنەۋە بۇ لاى خواۋ

خوتان له سزای ناهه مواری بپاریزن بهوه سهرپیچی فرمانه کانی مه کهن و نویزی
بؤ بکهن و هاوبهشی بؤ دامه نین...

نیمه که سهرنجی نهم دوو نایه ته دهمین دهمینین قورئانی پیروز نهوه
ده چه سپینئ که نایین شتیکی فیتري و سروشتیه، هر له سهرمتاوه له دموونی
مرؤفا پیدای دمی خوی گه وره مرؤفی له سهر نهو نایینه دروست کردوه بنه مای
نهو نایینهش بړوا هیانه به دروستکهری بونه و مرو بهوه که تاكو ته نیاو بی
شهریک پاکو بی خه وشه، خو نه گهر مرؤف له گهل دموونی خویدا بیربکاته وه
دهست به جی رای دپته سهر نهوه که خوی دروستکراوی خویا که به دهسه لاتی
دانای زانایه نهو خویا دروستی کردوه و نیعمه تی دنیاشی به سهردا رشتووه!!

سهری وشه (حنیفا) بکه که راسته وخؤ مانای خوا به یهک ناسین
دمبه خشی نه مجار سهری رسته (وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) بکه بزانه
چند سهرنج راکیشه و تاج رادمیهک له گهل زانستی نه مړؤدا گونجاوه!! چونکه
کهس نازانئ که نایین فیتريیه و خورسکی دموونه مه گهر نهوانه ی خویان
خهریکی لیكولینه وهی زانستین، دمربارهی سهرمتای پیدابوونی نایین و کاریگهری
له دموونی مرؤفا ته نها نهوانه دمرانن که نایین شتیکی فیتريیه و نهوانهش
که میکن له زور، که و ابو و نامازه کردنی قورئان بؤ نهم لایه نه به موعجیزمیه کی
زانستی قورئان دمژمیردرئ و تازه به تازه بهی پیرووه.. پیغمه مبریش (درونی خوی لسم

بن) نهم مانایه ی دووپات کردؤته وه و له هدیسیکی قودسیدا دهفرموی: (کل
عبادي خلقت حنفاء فاجتالهم الشياطين عن دينهم وامروهم ان يشركوا بي غيبي).

واته: ههموو بهندمکانم به خوا به رستی دروست کراون و له سهر یهک خوا
ناسین له دایک بوون به لام شهیاتینی له سهر دین لایان دهمن فرمانیان پی
کردوون که هاوبهش بؤ من دابنین!!

ههموها پیغمه مبر له هدیسیکی ترده دهفرموی: (کل مولود یولد علی
الفطرة وأما أبواه یهودانه أو ینصرانه أو یمجسانه):

ۋاتە: ھەممۇ مىنداللىك كە لە دايك دەبى لەسەر ئايىنى فېتىرى ۋ خوا بەيەك ناسىن دېتە سەر زەۋى، بەلام دەۋرۈبەرۈ خىزان ۋ باۋك دايك ئايىنەكە دەگۈرۈن ۋ لە راستەرى ئاي دەدەن ۋ دەيىبەنە سەر ئايىنى جۈلەكەيى يان گاۋرى يان ئاگر پەرستى... ھتە.

كاتىكىش مەۋقە توۋشى تەنگە ۋ چەلمەيەك دەبى يەكسەر نزاۋ ھاۋار دەگاتە خوا ۋ پەنەي پېدەبا، ئەمەش ئەۋە دەگەيەنە كە بېرۈ بە خوا شىتىكى فېتىرى ۋ لە دەۋرۈنى مەۋقە چەكەرى دەۋە.

مامۇستا (كەرىسى مۇرىسون) دەلى: تەنە ئەۋە كە مەۋقە ھەر لە كۈنەۋە لە ھەممۇ شۇيىنىك تا ئىستا ھەستى بەۋە كەردە كە كەسىك ھەيە لەخۋى بەھىزەر پەنەي پى دەبى ۋ لەكاتى تەنگەنەدا ھاۋارى دەكەرىتە، بەلگەيەك بەھىزە لەسەر ئەۋە كە دىن زەكەمە ۋ فېتىرى ۋ پىۋىستە زانست بېرۈ بەم چەقىقەتە بىنى.

قورئاننى بېرۈز لەچەند ئايەتلىكدا ئەم چەقىقەتە ئاشكە كەردە دەفەر مەۋ: {وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ} (۳۳) سۇرە الرۇم:

ۋاتە: ھەركاتىك زەردەرۈ زىان ۋ تەنگەنەيەك توۋشى مەۋقەكان دەبى ھاۋار دەكەنە خۋاى خۇيان ۋ بەندايەتى خۇيان دەردەخەن ۋ بۇ لاي ئەۋ دەگەپنەۋە. يان دەفەر مەۋ:

{وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ} (۳۲) سۇرە لقمان:

ۋاتە: كاتىك لە دەريادا شەپۇلى ئاۋ گەمە كەيان دادەپۇشى ۋ ترسى مردىيان دەگاتە ھاۋار دەكەنە خوا ۋ بە دىسۋى ۋ ئىخلاصەۋە باۋمەرى پى دېن.

كەۋابو دەۋرۈنى مەۋقە بە فېتىرى ۋ سۈشتى خۋى ھەست بە ۋجوۋدى خوا دەكاۋ لە تەنگە ۋ چەلمەدا ھاۋارى تى دەبەستى ۋ داۋاى يارمەتى ئى دەكا!! لەم باسەى رابورد ئەۋەمان بۇ دەركەۋت كە توۋزىنەۋە ئايىنەكانى تازە ئەۋە دەچەسپىنى كە قورئان ئامازەى بۇ كەردە دەربارەى ئەۋە كە بېرۈ بە بوۋنى خوا شىتىكى فېتىرى ۋ لە دەۋرۈنى مەۋقە رسكاۋە جا ئەگەر سەيرى رۇزگارۈ سەردەمى ھاتنە خۋارەۋەى قورئان بەكەين دەبىنەن خەلك لەۋكاتەدا ھىچيان لە

نهئینییهکانی فیرمتی دینی نه زانیوه، که وابوو ئهمه باشرین بهلگه یه که قورئان له خواوهیه و (محمد) (دروونی خوی نهمر بن) راستی کردوه.

زانست و زانیاری بانگهوازی مروؤ دهکا بؤ باوه رهتێان به خوا:

برئ نیمچه خویندهوارو زړه زانا همن پێیان وایه بئ دینی نیشانه ی زانست و زانینه و مروؤ تا زاناتر بیت بیدین تر دهبی!!.

له راستیدا ئهمه هه ئه یه و وانیه ههرگیز له هیچ رۆژگارو سهردهمیکدا عیلم نه بۆته هۆی بیدینی، چونکه زاناو لیکۆله روه هه میسه عه و داله به دوا ی حه قانیق و مه به ستدا، ههردهم خۆی له ناو بونه و مریکی فراوان و سهر سور پهینه ردا ده بینیتوه، باش دهمانی که ئهم کهونه فراوانه یاساو نیزامیکی ریک و پیک هه ئی دهمورپینی و دهیگیرئ نهک گه ره لاوژه و خۆ به سه ری. ئیتر کاتی تو یژمرده هه ست به و حه قیقه ته دهکا ناچار ده بی سه ری بهنده گی بؤ دهمه لاتو توانای ئه و خوا یه ی که ئهم کهونه فراوانه ی هینا و ته وجود و هه ئی دهمورپینی دابنه وینی و برپا به خوا یه تی خوا بی ئی نهک بیدین بی و روو له خوا و مرگیرئ!!.

دکتۆر (دینرت) ی ئه ئمانی باسیکی بلاو کردۆته وه له و با سه یدا راو و فه لسه فه ی زانا گه ورهکانی شیه ل کردۆته وه به تایبه تی هی ئه و زانایانه ی که چراو پی شه وای زانستی ئهم چار چه رخی دوا یی بوون له و با سه دا هه و ئی داوه بیرو با و مریان دمریخا له ئه نجاما گه یشتۆته ئه و نه تیجه یه که له (۲۹۰) زانا:

۱. (۲۸) یان هیچ برپا یه کیان نه بووه.

۲. (۲۴۲) یان به ئاشکرا برپا یان به خوا هه بووه و خا و من با و مری بوون!!.

۳. (۲۰) یان هیچ گرینگیان به باری ئایینی نه داوه.

جا ئه گه ر ئیمه ئه و (۲۰) یان که گرینگیان به باری ئایینی نه داوه هه موویان به خوا نه ناس دابننن هیشا (۹۲٪) له و زانا گه و رانه برپا یان به خوا هه بووه ده ی ئهم ریزمه (۹۲٪) به ئاشکرا ئه وه ده گه یه نی که دزایه تی له نیوان عیلم و ئاییندا نیه، ئه و رایه ی مادییه کان ده و ئی بؤ ئی دهمن که گوا یه بیدینی ئا و ده ئنا و

دىيارىدى زاناكانە ئەسلى ئەساسى نىيە نەك ھەر ئەو بەلگىسى ئەو دەگەننى كە
عەلىم ئايىن تەواۋىكى يەككە نەك دىيەك بىن.

دكتور (لىون) وتى: كە ئەو سەر ژمىرىيە ئەنجام داۋە دەلى: بىر ئادەم بەخۇ
ھىچ كاتىك بەرگىرى لە پىشكەۋىن ناكات، چۈنكى ھەممۇ پىشكەۋىننىڭ رىك و
پىكى دروستكراۋەكانى خۇ دەگەننى، خۇ ئەگەر ئەمىرۇ زىاتىر لەم زانىنە
ئىستام بىزنىيە بىگومان بىر ئادەم بە خۇ بەھىزىر دەپ، واتە تا زانائىم بە دىن
تر دەپ. دىيە دەلى زانستى راست (العلم الحقيقى) ھەرگىز سەر ناكىشى بە
مادىيەت! بەلگىسى سەر دەگىشى بە خۇ ناسىن، چۈنكى بەھۇ شىتەل كىرەنەۋى
لايەننىكى بونەۋىر تۈزىنەۋە تىيىدا زىاتىر لىھاتىۋى و زانىي و تۈنەيى ئەو كەسە
دەردەكەۋى كە بونەۋىرى بەدى ھىناۋە.

دكتور (وتر) كىمىياگەرى بەناۋانگ و ئەندامى كاراى ئەكادىمىيە زانست و
عەمىدى كۈلىجى پىزىكى (بارىن) دەلى ھەر كاتى ھەست بىكەم كە بىر ئادەم بەخۇ
زەمىفە خىرا روو دەكەمە ئەكادىمىيە علوم بۆلەۋى بىر و باۋىر بەھىز
بىكەمەۋە.

زانائى بەناۋانگ (فاى) گەردوون ناس و ئەندامى ئەكادىمىيە علوم لە
كتىبەكەيدا (أصل العوالم) دەلى: زۆر ھەلەيە كە بگوتى: زانست خاۋەنەكەى ھان
دەدا بۆلەۋى ئىنكارى خۇ بىكا!!!.

مامۇستا (ئەدمون ھەربىرت) زەۋى ناسى بەناۋانگ و مامۇستى دانىشگائى
سۆربۇن دەلى: ھەت ناگونجى عەلىم و زانست سەر بىكىش بۇ بى بىر ئادەم بەخۇ
مادىيەت يان بۇ گومان پەيدا كىرەن.

پروڧىسۇر و مىژوۋ زانى سىرۋىتى مامۇستا (فابىر) دەلى: ھەممۇ سەردەمىك
ھەۋا شىتى تىيىدە لەبەرئەۋە مەن بەلامەۋە بى بىر ئادەم بەشەكە لە ھەۋا
شىتىيەۋ بە نەخۇشى سەردەمى ئىستى حىسب دەكەم وەمەن بەلامەۋە پىستەم ئى
دارپەن ئاسانترە نەك بىر و باۋىر بەخۇ ئى دارپەن!!

نهمه به کورتی برئ بپرو باومړی زانا گه وره گانی زانستی ته بیعت بوو له باسه گرینگه که ی (لیون ووتی) مان هه لېزارد مشتیکیش نمونه ی خهرواریکه!!.

له دکتور (اندرو کو نوای ایفی) یان پرسیار کرد وتیان راسته که ده لئین زوربه ی نه وانه ی خه ریکی توپژینه وه ی زانستین بی پروان و خوا ناناسن؟

له وه لاند ووتی: بپرو ناکم نهمه راست بی، به لکوو من پیم وایه شته که به ره و ناواژوه، چونکه له ناکامی توپژینه وه و موناغه شه بوم دمرکه و تووه زوربه ی نه وانه ی خه ریکی لیکولینه وه ی زانستین به تایبه تی زیره ک و لیته اتوه و گانیان بی بپرو نه بوون و خویان ناسیوه، به لام خه لکی قسه و راگانی نه وانیان به هه له گیرا و ته وه... نهمجار ده لئ: بی باومړی یان بی پروایی مادی هه رگیز ناگونجین له گه ل نه و ریبازه ی که زانا کان گرتوو یانه، نه له گه ل بیر کردنه و میان دمگونجی نه له گه ل کرده وه و ژانیان!! چونکه زانا کان شوین یاسایه که و توون که ده لئ: مومکین نییه نامیریک بی و هستا دروستکرا بی، واته نه وان عه قل و بیري خویان به کار دینن له سهر بناغه ی راست و زانست نامیز به نیشات و نه مه ل و هیواوه ده چنه کارگه و تاقیگا و شوین نیشی خویان و هه موو کاتی دلان پره له بپروا، ته نانت زوربه ی زانا و زانست دوسته کان که کاریک نه نجام دمدن هاندمریان بو کردنی نه و کاره خوشه ویستی زانین و خوشه ویستی مروفو خوشه ویستی خوايه.

دکتور (البرت ماگوب ونشتر) ماموستای ژيانداري له دانیشگای بایلور ده لئ: خه ریکبونم به زانسته وه باومړمی به خوا به هیز کردووم روژ به روژ بپروام له به هیز بووندا بووه چونکه هیچ گومانیک له وه دا نییه که زانیاریه کان هه رده م به توانایی خوداو دانایی بالای نه و زاته بیچوونه ناشکراده که ن و هه تا مروفو له لیکولینه وه و توپژینه و میدا شتیکی تازه به دست به یینی باومړی به خوا پته و تر دمی بپروای زیاد ده کا..

ماموستا (اللورد کلیفن) په کیکه له زانا مه شه وره گانی ته بیعت ده لئ: هه ر کاتی به وردی بیر بکه یته وه و زیاتر له زانسته گاندا قوول بیه وه نه و زانستانه ناجارت ده که ن بپروا به خوا بکه ییت و ثیمان به خوايه تی نه و زاته به یینی.

زانای بهناوبانگ (ئینشتین) دهلئ: برپوا به خودا باشتین و بههیز ترین دهسکهوتی باسو توئیزینه وه زانستییه گانه، ئهمجا باسه که به ووته به نرخه گانی فهیله سووفی ئینگلیزی (فرانس بیکۆ) کوئایی دینئ که دهلئ: کهمئ له فهلسهفه مروؤف له ئیلجادو بئ برپوایی نزیک دهخاته وه بهلام روچوون به ناخی قوئی فهلسهفه دا برپواو ئایینی تازه دهکاته وه.

کهه وابوو له وته و راوو بوچوونی ئهو زانایانه ئه وه مان زانی که زانسته گان دهبین بههوی برپوا هیئان به خودا و پته و بوونی باومر، مروؤف تا زاناتر بئ خواناس تر دهبئ. دهی ئه وه قورئانی پیروژ پیش چوارده سه ده ئهم راستییی درکاندوده و فهرموو یه تی:

{ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ } (٢٨) سورة فاطر:

واته: ئه وانهی که به باشی له خودا دوترسن ته نها و ته نها زاناکانن که دهیناسن چونکه ههر که سیک زیاتر خودا بناسئ زیاتر لئی دوترسئ لهم روه وه که زاناکان بیر تیزن و به ورده کاری و لیکۆلینه وهی زانست نامیزیان گهلئ نهینئ و دهست رهنگینی خودایان له بونه و مردها بو دمرده کهوئ به لایه نه سه ر ئاساکانی بونه و مرده زانن و تیی دهگه ن و له ههر روپه پیک سروشته خواجه تی خویان بو ئاشکراتر دهبئ له کاتی که ئهم حالته بو نه زان و نه خوینده وار پهیدا نابئ.

له دیباچهی کتابی حوسنی عالم ههر وه رهق لادم

ده بینم مه بجه سی وه صفت له ههر فه سلی له ههر بابی

(بئوشی)

له لایه کی تره وه قورئان زیاده ئیعتبارو ریزیککی به شایه تی زاناکان داوه و شایه تی ئه وانی خستۆته ریزی شایه تی خودا و فریشه ته وه و دمه رموی:

{شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ}

{ (١٨) سورة آل عمران:

واتە: بەرومردگار خۆى شایەتى داوہ کہ جگہ لە خۆى هیچ خودایەکی تر نیه شایانی بەرستن بێ، ھەروا فریشتەو زاناگانیش ئەم شایەتییەیان داوہ ھەموو شایەتن لەسەر عەدالەت و دادپەرورەری باری تەعالا.

ئەوھتا شایەتى زاناگانى خستۆتە ئاستى شایەتى فریشتەکانەوہ جا خۆ زانینى فریشتەگان شک و گوومان رووی تى ناکەن دیارە لەم خستەنە ریزەوہ زیادە ئیعتیبارىکی تەواو بەراى زاناگان دەچەسپێت.

بەگورتى زانست لە رووپەرپی بونەومردا بەلگەى لەسەر بوونى خودا و توانایی و دانایی ھیناوتەوہ قورئانیش پێش پێشکەوتنى عیلم و زانست ھەمان بەلگەى خستۆتە روو ھەردوو بەلگەکان: بەلگەى قورئان و بەلگەى عیلم لە بونەومردا یەکیان گرتووە، پالپشتى یەکترى دەکەن.

بەرپرچ دانەوہى مادییەکان (مناقشە المادیين):

مادییەکان برۆایان نیه کہ بۆ بونەومر بەدیھینەرێک ھەبێ، بەلکەو پێیان وایە ھەرچی لە بونەومردا ھەبە ئەزەلییەو لە ماددە بەدى ھاتووہ، مادەش خۆى ھەر بووہو ھەر دەبێ یاسا و نێزامە سروشتییەکانیش بە رێکەوت و سودفە پەیدا بوون بەھۆى گۆرانکاری پەیتا پەیتایانەوہ تەطەورپان کردوہ گەشتونە ئەم پلە رێک و پێکە گونجاوہى کہ ئیستا دەبینرێ ئیتەر ئەم قسە بۆشانەى مادییەکان بلأوبوونەوہو کاریان کردە سەر بیری برێ ئادەمیزاد و سەریان لى تێک دان و رێگای بى برۆایی (الحد)یان گرتو بوونە خودا نەناس، لەھەمان کاتدا زۆر لە زانا و عالەمان بەرھەنگارى فیکرەى ئەم مادییانەیان کردو و بۆچوون و رایەکانیان پوچ کردنەوہ نيزاعیكى کوشندە لە نێوان خاوەن باومر و زاناگان لەلایەك و مادییەکان لەلایەكى تردا سەرى ھەلدا ئەمەش برێ لە راو و بۆچوونى زاناگانە کہ بەر بەرچی مادییەکانیان داوہتەوہ.

بۇچ كىرەنەۋە تىۋۇرى رىكەۋەت و سودفە:

دكتۇر (ايرىنچ وليام) مامۇستاي زانستى تەبىئىي دانىشكاى مىشىجان دەلى: من بىروام بە ھەبۋونى خوداى گەۋرە مەزن ھەيە چونكە ناتوانم و عەقلم رىگام نادا كە بلىم رىكەۋەت بەتەنیا دمتوانى چۇنىەتى پەيدابوونى ئەلەكترۇنەكانى سەرمەتايى يان گەردىلە ھەۋەلىيەكان يان ترشە ئەمىنەكان (الأحماض الأمينية) يەكەم يان پىرۇتۇپلازمى يەكەم يان يەكەم تۇم و مادەى ژيان يان عەقلى يەكەم بۇ شى بىكەتەۋە!! كە ۋابوۋ من بىروام بە ھەبۋونى خودا ھەيە چونكە ھەر لە بوونى ئەۋەۋە دمتوانىن دىاردەكانى بونەۋەر شى بىكەنەۋە پەيدابوونى ئەمانەۋ شەكانى تىرىش پال ئەۋبەدىن دىكتۇر (واين اولت) ئەندامى كۆمەلەى جىۋلۇجى ئەمىرىكى دەلى: ئەۋ تىۋۇرانەى دىانەۋى بونەۋەر لە بىرو باۋمىرى مادىيەۋە بىخەنە بەر لىكۇلىنەۋە بە عەقلىكى مادى سىر ف قسەى لى بىكەن ھەر زوۋ تىۋۇرەكانىان لە پەل و بۇ دىكەۋەن و ناتوانن رافەى چۇنىەتى پەيدابوونى بونەۋەر بىكەن!!!

ئەمجار جى گۇرانكارىي و گەش و نما روۋىداۋە دۋاى پەيدا بوونى يەكەمى بونەۋەر ھەمۋى دەگەرپىننىەۋە بۇ رىكەۋەت و سودفە، رىكەۋەتىش بۇ خۇى فىكرەيەكە مادىيەكان بۇ بەرھەلىستى فىكرەى ھەبۋونى خوا دىخەنە ۋو، ئەگىنا رىكەۋەت بۇ خۇى ھىچەۋ ھىچى پى ناكىر!! تەننەت ئەگەر ئىمە چاۋمان لە ئاستى لايەنە ئايىنىەكانىش بنوقىننىن دىمىننىن تا فىكرەى ھەبۋونى خوا زۇر بە ئەقلى ئاشناتەرە نىزىكتەرە لە مەنتىقەۋە تا فىكرەى رىكەۋەت و سودفە!! بەلكوۋ ئەم ياسا رىك و پىكەى كە گەۋن و بونەۋەر ھەلدەسورپىنى بە ئاشكرا ئەۋە دەگەيەنى كە خوايەكى داناي زاناي رىكخەرو بەتوانا بەدى ھىناۋە نەك رىكەۋەت و سودفەيەكى ھىچى لە ھىچ بوۋ!!

زاناي بەناۋانگ (ا. كرىسى مورىسون) سەۋكى ئەكادىمىيائى زانست لە نىۋورك پىرسىار دەكا دىربارەى نەئىنى ژيان: ئايا ژيان ماددە دروستى كىردە!! دەلى: ئەۋەى كەبەگشتى راي زانايانى لەسەرە ئەۋمىيە كە نە بىئەۋ دەۋرۋەر بە تەنھا نە مادە بە تەنھا ھەرچەندە گونجاۋ بى بۇ ژيان ھەروەھا نە ھىچ رىكەۋەت و

هه لیک له کاری کیمیاوی و سروشتیدا که بگوتړی سودفه دروستی کردوون هیچ په کیك له مانه ناتوانن ژیان دروست بکهن و بیهیننه گۆږمپانی بونه ومروه.

نهمجار دهلی: ژیان تاکه سهرچاوه په بؤ ههست و شعور، هر ژیانه که واما ن لیدمکا ههست به دروستکراوانی په رومردگار بکهین و به جوانی سروشتی رنگاو رنگ سهرسام ببین خو نه گهر چاویش بنو هینین هر ناتوانین خو له وشاکاری خواپه گیل بکهین هرچنده تا نیستا په ردهی تاریکی به سهر چاومانه ومیه!!!.

که و ابو تیوری ریکهوت (نظریة المصادفة) له سهر هیچ به لگه په کی زانستی ومړگراو هه لنه ستاوه، هیچ عه قلیکی ساغیش ومړی ناگری، هر بؤیه دهبینین قورنانی پیرؤز روو دمکاته نه و بې بړوا رارایانه و به شیوازیکی دل نارام بؤیان روون دمکاته وه که بونه ومړ دهبی که سیك به دی هیتابی نه و که سهش خوی په رومردگار... نه و ما له سورمتی ئیبراهیمدا دمفرموی: {أَفِي اللَّهِ شَكٌ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ}:

واته: ئیا ئیوه نه و منده گه وچ و نه زانن گومانن له هه بوونی خواو خواپه تی و ته نهایی نه و زاته دا ههیه!

له کاتیکا نه و خوی به دیهیننه ری ناسمانه کان و زهویه، نهمجار قورن سهرنجی به نده کانی راده کیشی بؤنه وه له بونه ومړ وردببنه وه سهیری سروشت بکهن و تی بفکرن تا بؤیان دهر بکهوی که رووپه په کانی بونه ومړ هه ریه که یان نه وه ده که په نی که په رومردگار دروستکه رو به دیهیننه ریکی زاناو داناو کار سازه. قورن دهلی: {صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَ كُلُّ شَيْءٍ}:

واته: نه م بونه ومړه دروستکراوی خواپه کی وایه که هه موو شتیکی به پړی و جیه، هه موو شتیکی له شوینی خوی دایه یان دهلی: {الَّذِي أَحْسَنَ كُلُّ شَيْءٍ خَلَقَهُ}:

واته: په رومردگار خواپه کی و هایه به دیهیننه ریکی نه و تویه هر شتیکی دروستی کردوه ریك و پیکه و گونجاو و له باره!!!.

كەون سەرەتاي ھەيە، كاتىك بوو نەبوو (للكون بداية):

دوكتۇر (ادوارد لوثركىل) مامۇستاي ژياندارى سەرۋكى بەشىكى دانشگاي (سان فرانسىسكو) بەر پەرچى ئەو مادىيانە دەداتەو كە گوتويانە كەون ئەزەلىيە، دەلى: زانستەكان بە ئاشكرا ئەو دەگەيەنن كە ئەم كەونە ناگونجى ئەزەلى بىو ھەر بووبى چونكە گواستەو ھى گەرماى لە قەبارە گەرمەكانەو بۇ قەبارە ساردەكان بەردەوامە خو ناگونجى پىچەوانەيەك رووبداو بەھىزىكى خۇيى گەرمايەكە لە قەبارە ساردەكانەو بارىكى تر بگەرپتەو بۇ قەبارە گەرمەكان، كەوابى گواستەو ھەكە ھەر لە قەبارە گەرمەكانەو دەگويزرتەو بۇ ساردەكان ئەمەش ماناي واىە كە كەون لە رۆزگارىكا واى لى دىو دەگاتە پلەيەك گەرمايى ھەموو شتىكى يەكسان دەبى كانى وزى تىدا رۆدەجى ئىتر تىكەو لىكەى كىمياوى و سروشى نامىنى و شوين و ئاسەوارى ژيانىش نابىندرى!!

جا چونكە ئىستا ئىمە بەچاوى خۇمان دەبىننن ژيان بەردەوامەو تىكەو لىكەى كىمياوى (عملیات كىمياوىة) بە رىك و پىكى دەروا سروش كارى خۇى ئەنجام دەدا كەوابى دەتوانىن بلىين ئەم كەونە ئەزەلى نىە چونكە ئەگەر ئەزەلى بوايە زۆر دەمىك بوو وزى نەدەماو ھەموو كردو كۆيەكى بونەو ھەر دەووستا و خپ دەبوو!! ئابەو شىومىە زانست دەرى دەخا كە بونەو ھەر سەرەتاي ھەيەو لە نەبونەو بەدى ھاتوو ئەمەش خۇى لە خۇيدا ھەبوونى خوا دەچەسپىنى، چونكە ھەرشتىك سەرەتاي ھەبى ناگونجى خۇى خۇى بەدى ھىنابى، بەلكو دەبى بەدپەينەرىك، دروستكەرىك بەدى ھىنابى ئەو بەدپەينەرە خواى پەرورەدگار!!

كە سەيرى قورئانىش دەكەين دەبىنن بە ئاشكرا ئەو دەچەسپىنى كە بونەو ھەر سەرەتاي ھەيەو شاكارى كەرىمى كارسازە، ئەو ھەتتا دەفەرەموى:

{أَرَأَيْتُمْ كَيْفَ يَخْلُقُ اللَّهُ} (۱۹) سورة العنكبوت:

واتە: ئايا ئىۋە نابىنن خوا چۆن شت دروست دەگاۋ مەخلوقات بەدى دەھىنى؟! ئابەۋ جۆرە جارىكى تىرىش رۆۋى رەستاخىز دروستيان دەكاتەۋە!

لە شوپىنىكى تردا قورئان ئەۋە دەدرگىنى كە كەۋن بەرەۋ رۆۋى نەمانى دەروا ئەۋ رۆۋەش رۆۋى دوايىيە رۆۋى قىيامەتە لەۋ رۆۋەدا ھىچ وزمىيەكى بونەۋەر نامىنى خۇرىش ھىچ نورىكى نابىۋ ئەستىرەكان ئىلۋ تارىك دادىن.

{إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ، وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ} (۱ - ۲) سورة التكرير:

واتە: ئەى محمد! پىيان بلى: با يادى ئەۋ رۆۋە بىكەنەۋەۋ لەۋ رۆۋە بىرسن كەخۇر روناكى نامىنىۋ تارىك دادى!! كاتىك ئەستىرەكان ھەلدەۋەرن ورنىگان دەگۈرۋىۋ نورىان نامىنى ئىتر دواى ئەۋە سەر لەنۋى بارى تەعالا بە شىۋمىيەكى تر خەلك دروست دەكاتەۋە.

گۆرانكارى ۋە بەرەۋ پىش چۈۋى كەۋن يەكىكە لە نىشانەكانى خوایەتى خوا (التطور من آيات الله)

دوكتۇر (جۆرج ايرل دافىز) پىسپۇر لە تىشكى خۇردا دەلى: ئەۋ گۆرانكارى ۋە پىشكەۋتەنى زانست لە كەۋندا دەرى خست خۇى لە خۇيدا بەلگەيە لەسەر ھەۋۋى خوا چۈنكە ھەر لەۋ وردىلە گەردىلانەى كە ئەۋمەندە وردن لەبەر وردىيان نابىنرىن ۋ بۆشايان نىيە مليۋنەھا ئەستىرەۋ مانگو خۇرو زەۋى دروست بوۋە ھەريەكەيان شىۋەۋ روخسارىكى تايبەتى ھەيەۋ تەمەنىكى ديارى كراۋى ھەيە، بە گۈيرەى قانون ۋ ياسايەكى دامەزراۋ دىن ۋ دەچن، بە جۇرىك كە عەقل ۋ ھۇشى ئادەمىزاد ناتوانى ئەندازەى ئەۋ رىك ۋ پىكىيە بزانى!! تەنانەت ھەۋۋ گەردىلەيەكى ئەم بونەۋەرە بەلكوۋ لە گەردىلەش بچوكتر.. واتە شتىك ئەۋەندە بچوك بى نە ھەست پىى بزانىۋ نە بەخەيالىدا رابىرى لەبەر وردى. ھەريەكە ياساۋ نىزامى خۇى ھەيە پىۋىستە بەۋ پىۋ دانە بگەرۋ!!.

ئەمانەى وتەران چەند بەلگەيەكى زانستى بوون لەسەر ھەبوونى خواو بەسېشن بۆ ئەو مەبەستە بە تايبەتتى كە ھەموويان بەلگەى زانست ئامىز بوون! بەلام لىرەدا بەلگەى بەھىزتر ھەيە كە باشتر ھەبوونى خوا دەچەسېئىنى، چونكە لەو گەردىلەو وردىلە بچكۆلانە نەك ھەر تەنھا ئەستىرەو خۆرو مانگو زەوى ئى پىكھاتووەو بەس! بەلكوو ھەر لەو گەردىلانە جۆرەھا زىندەومرو خاوەن عەقلى و ھۆشى پىشكەوتوو داھىنەرو بىركەرەوەو سەپرو سەمەرى دروست كەردوە مرۆفى ئى پىھاتووە كە دەتوانى فەكر بكاتەوەو داھىنان بەدى بەئىنى و شتى جوان دروست بكا بەلكوو بەوەش قايىل نابى توئزىنەوە لە نەئىنىيەگانى ژيان و بووندا ئەنجام بىدا، بەئى ھەموو گەردىلەو وردىلەيەكى ئەم كەونە شايەتتى لەسەر ھەبوونى خوا دەدەن وە ئەوانە ھەبوونى خوا دەگەيەنن بەئى ئەوەى پىويستمان بەوە ھەبى كە بەلگە بۆ ئەوە بىئىنەوە كە مادە خۆى خۆى دروست ناكە.

دوکتور (ادوارد لوثرکیل) دەلئ: ھەلئزاردنى سىروشتى بۇ خۇى يەگىگە لەھۇ مىکانىكىگەگانى تەطەوور، گەوابوو تەطەوور بۇ خۇى يەگىگە لە ياساگانى گەون و ھانوونى سىروشتىتە، ئەویش وەکوو باھى ھانوونە زانستىيەگانى تر دەورى خۇى دەمىنئ، بەلام دەورىگى سەرەگى نا چونگە ئەو خۇى پئوىستى بە گەسگى ھەيە گە بىخاتە روو بەدى بەئىنئ گومانىش نىە گە ئەو دەرختىن و دىارى گردنە کردارى پەرورەدگارەو ئەو ئەنجامى داوہ، ئەو شتانەى بەھۇى گردو گۇى ھەلئزاردنى سىروشتىيەوہ پەيدا دەبن ھەر خوا دروستى کردوون، چونگە ھانوونەگەى گە ئەو شتە گەردن گەچىەتى خوا دروستى کردوہ چونگە ئاشکرايە ھەلئزاردنى سىروشتى بۇ خۇى ھىچى پئ دروست ناگرئ، ئەوہى گە ئەنجامى دەدا تەنھا برىتییە لەوہ گە برئ شتى بونەوور بە مەبەستى مانەوہ يان ھەوتان لە نىوان چەند جوړ رېبازدا رېبازگى تايبەتى دەگرن و پئيدا دەپوئن. ئەو شتانەى گە ھەلئزاردنەگەيان تیدا ئەنجام دەدرئ بۇ خۇيان گەردن گەچى ياساى رەگەزو رەچەلەگایەتییە ئەم ھانون و ياسايەش بەئى شارمزاو رەھنوما ناروئن و ھەرگىز

گەردن كەچى رىكەوتى كۆيىر نابىن، قەت سودفە لە بوون و نەبۇنياندا دەورىكى نە
كەم نە زۆرى نىيە و ناشى بى جا با مادىيەكان و رىكەوت پەرسەكان ھەر بۇ
خۇيان بلىن... تىوورى پىش كەوتنىش ئەو قورئان بۇ خۇي دەستنىشانى
كردو و دەلى: {وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ}:

واتە: پەرۈمردگار شتى واتان بۇ دروست دەكا كە ھىشتا نەتان زانىو و رەنگە
بە خەيالىشتاندا رانەبورىيى!!! ئەمەش ئەوپەرى فراوانىي گۆرەپانى پىشكەوتن
دەگەيەنى و پىمان دەلى كە ھەردەم كەون لە پىشكەوتندايە و گۆرانكارى و
تەطەوراتى بەسەردا دى!!!.

(ھەلبىزاردنى سروشتى)ش كە رووبدا بە گۆيرەي ئەو ياسا و داب و نەرىتانەو
پەيدا دەبن كە خوا دايىناو و دىيەوئ بەو جۆرە ژيان بىرۈپە بە رىو، دەفەرموئ:

{فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ} (۱۷)
سورة الرعد:

واتە: پەرۈمردگار كاتى لە ئاسمانەو باران دەبارىنى ھەر دۆل و شىوئىك بە
ئەندازەي خۇي لافاوى پىدا دەپروا... ئەو لافاو لەگەل خۇيا خشت و خۇل و كەفو
زىل و زال ھەلدەگرى، جا ھەرچى كەفو خشت و خۇلەكەيە بە خۇرايى و بەبى
سوود دەپروا ئاوە سافەكەش لە زەويدا دەمىنىتەو بۇ سوود و ھازانجى ئادەمىزاد
بەكار دەپروئ!.

به‌شی پیتجه‌م:

یه‌کتایی خودا (وحدانیه الله)

بیروباوهری عه‌ره‌به‌کان پیتش هاتنی ئیسلام - ئیسلام بانگه‌وازی خوا به‌یه‌ک ناسینی کردوه - پوخته‌ی خوا به‌یه‌ک ناسین له ئیسلامدا - به‌لگه‌ی عه‌قلی له‌سه‌ر تاک و ته‌نهایی خودا - یه‌کیه‌تی یاسا که‌ونی‌ه‌کان نیشانه‌ی یه‌کتایی خودا - هیرشی ئیسلام بۆ سه‌ر فره‌ خوا‌یه‌کان - مړۆڤ پهرستی - بت پهرستی - شه‌فاعه‌ت - بری سیفه‌تی خودا له‌ قورئاندا - پوکاندنه‌وه‌ی شوبه‌ه و نه‌نگ گرتن له‌ سیفه‌ته‌کانی خودا.

بیرو باوهری عه‌ره‌به‌کان له پیتش ئیسلام (عقائد العرب قبل الإسلام):

له پیتش هاتنی ئیسلامدا بت پهرستی به‌ ته‌واوی له‌ نیوه‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌بی دا بلاو بوبه‌وه، له‌شاری مه‌که‌دا هه‌موو خیزانیکی بیتیکی هه‌بوو ده‌یه‌رست. ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر یه‌کیکیان سه‌فه‌ری بکردایه‌ دواکاری ئه‌وه‌بوو بته‌که‌ی ماچ ده‌کردو کړنووشی بۆ ده‌بردو خودا حافیزی لیده‌کرد، که‌له‌ سه‌فه‌ره‌که‌شی ده‌گه‌رایه‌وه یه‌که‌م کرداری ئه‌وه‌بوو ده‌بوایه‌ ماچ و موچیکی بته‌که‌ی بکردایه‌. جا وه‌کوو میژوو نووسان نووسیویانه‌و قورئانیش باسی کردوه چه‌ند بیتیکی له‌نیو بته‌کانی تردا مه‌شه‌وو‌رو به‌ناوبانگ بوون، هه‌ره‌ مه‌شه‌وو‌ریان (سواع و یغوث و نسر و مناة وود واللات و العزی) بوو!!

هه‌ندئ له‌ عه‌ره‌به‌کان ئه‌ستیرمیان ده‌په‌رست، به‌ تایبه‌تی زۆریان مانگو خۆریان ده‌په‌رست، هه‌ندیکی تریان فریشته‌یان ده‌په‌رست، هه‌ندیکی تریان جنۆکه‌یان ده‌په‌رست، هه‌روه‌ها په‌رستی گیانی مردووی کۆنیان له‌ناودا باو بوو، هه‌ر بۆیه‌ش پێغه‌مبه‌ری ئیسلام (مروودی خوی له‌سه‌ر بن) فه‌رمانی کرد به‌ هاوړپیکانی که‌ تا ده‌توانن گۆرستانیان ساده‌بن و گومبه‌زو خانوویان له‌سه‌ر نه‌بن، هه‌وه‌ها نه‌چن گۆرستانه‌کانیان بکه‌ن به‌ شوینی نوێرو مزگه‌وت. ته‌نانه‌ت بری عه‌ره‌بی پیتش ئیسلام برپایان به‌ په‌رستی گیانی مردووان هه‌بووه‌ به‌لایانه‌وه‌ ئه‌و گیانانه‌ کاریگه‌ری ته‌واویان له‌ ژبانی زیندواندا هه‌بووه‌.

ھەقايت خۇدانى بەيت بېژيان زۇريان لە باسى كارىگەرىي ئەو گيانانە گوتوۋە، زۇر بە دوورو درىژى باسى ئەوميان كىدوۋە كە پاش مردن چۇن ئەو گيانە لە لاشە جيا دەمبىتەۋە، چۇن بە دەۋرى گۇرپا دەسورپىتەۋە، چۇن بەسەر گۇرەكەدا دەشنىتەۋەو بالە تەپى دەكا، خۇى دەكا بە بالندە بە دەۋرىدا بالە فرتى دەكا. بەتايىبەتى ئەگەر مردوۋەكە كوزرابى و تۇلەى نەسىندرابى!!

بەلايانەۋە گيانەكان تۋانىۋىانە بە زۇر شىۋە خۇيان بۇ مروۋە زىندوۋەكان بە دەرخەن، يان ئەو گيانانە چۈنەتە بەر ئازەل و بالندەو خشۇكەۋە، لەم روۋەۋە بىرو باۋەرى رەشپىنى و گەشپىنىيان تىدا بلاۋبۇتەۋە، لە برى حەيوان ترساۋون و بىنىنى برى زىندەمىيان بەلاۋە سامناك بوۋە. ھەرومھا دابو نەرىتى ئازەل پەرستىن و روۋەك پەرستىيان بە زۇرى لەناۋدا بلاۋ بوبوۋە، تەنانەت لەبەر پىرۋىچەند تىرەو بەرە بابو ھۆزو خىلىيان بە ناۋى ئازەلەۋە ناۋ نابوون، لەمانە ۋەكوۋ ھۆزى (كەلب= سەگ) تىرەى (ذئب= گورگ) بەرەى (دوبب= ورچ) خىلى (نەسر= ھەلۇ) و (شەعلەب= رىۋى) و (ھەرە= پشیلە)، (بەططە= قاز)، (شەور= كەلەگا).... ھتد. ھەروا برى تىرەشپان بەناۋى روۋەك و درەختەۋە ناۋ نابوون!

بەشىكى تىرى عەرەبەكان لە پىش ئىسلامدا گەردون پەرست بوون، برۋايان بە خۇدا نەبوو، زىندوۋ بوۋنەۋمىيان بەلاۋە درۇ بوۋە، ئەمانە پىيان دەگوترا: (دەھرىيە) گەردون پەرست، قورئانى پىرۋز ئامازدى بۇ كىردوون و دەھەرەمۇ:

{وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ}:

ۋاتە: ئەو بى ئەقلانە دەلئىن: زىان ھەر ئەم زىانى دۇنيايە و زىندو بوۋنەۋەى قىيامەت درۋىە، ئاۋا ۋەك ھەيە دەژىن و دەمرىن، ئەۋى دەشمان فەۋتئىن گەردوۋنەۋ چەرخى چەپگەردەۋ بەس!

كۆمەلئىكى تىرى عەرەبەكان گەرچى نە لەسەر ئايىنى جوۋلەكە بوون و نە لەسەر ئايىنى مەسىحى بوون، كەچى برۋايان بە ھەبوۋنى يەك خوا ھەبوۋ يەك خۋايان دەپەرست، رافەگەرانى قورئان و مىژوو نووس و چىرۇك خۋانان ناۋى كۆمەلئىك لەمانەيان باس كىدوۋە، بەلام باسكىدەكەيان چەۋاشەۋ تىكەل و پىكەل،

بە وردى لە بىرو باومېريان نەكۆلىونەو، ئەمانە پېيان دەگوتى: (الحنفاء) دەشلىن لەسەر ئايىنى حەزرىتى ئىبراھىم بوون (دروودى خۇدا لەسەر بىت). لە ھەندى رىوايەتو سەر گوزمشتەدا وا دەرەگەوئ كە ئەوانە نامەى ئاسمانيان خویندۆتەو، بە وردى تىي فکرىون. خۇيان لە خواردنەو شەرابو بادەو مەى پاراستو، كارى نابەجىيان ھەرگىز نەکردە، ئامۆزگارى خەلکيان کردە کە خۇيان لە بت پەرستى دوور بخەنەو وازيان ئى بىنن!! ئەو ئايىنانەى پېش ھاتنى ئىسلام لە دوورگەى عەرمېدا باوبوون برىتى بوون لە ئاگر پەرستى (المجوسية) صابىئەى (الصائبه) جولەگەى (اليهودية) ھەلەو ديان (المسيحية). ئاگر پەرستى: ۋەکوو مېژوو نووسان دەلېن لە فارسەکانەو وەريان گرتو...^(۱)

سوببەکان دوو تاقمن، تاقمىکيان پېيان دەگوتى: (صابئة حنفاء) سوببە خوا پەرستەکان. بەشیکيشيان کافرن و ھاوبەش بۆ خۇدا دادەنېن، ئەمانە يان ئەستېرە پەرستن. ھەندى لايان وایە ئەمانە بۆیە پېيان دەگوتى (صابئة) لەرى دەرچوو (مەکان) چونکە لە ھەرمانى سەرەكى ئايىنەگەى خۇيان دەرچوون و بە کەمى خۇيان لە ھەموو ئايىنى ھەرچىيان بەدل بى وەرى دەگرن!.

^(۱) لە کۆندا فارسەکان خۇدا پەرست بوون، دواى رېزى خۆرو مانگو ئەستېرەکانيان گرتو. کە زەردەشت پېغەمبەر ھات داواى ئى کردن کە خۇداى تاكو تەنیا بپەرستن و بت پەرستى لاېردو ووتى: نورى خۇدا ئەدرەوشیتەو لە ھەموو شتىكى رۆشن و خاومنى گرو بلیسەدا، ۋە داواى ئى کردن کە ئاگرو ھەواو خۆل و ئاو پيس نەکەن، لە دواى خۇى زانايانى ئايىنەگەى ھاتن ئايىنەگەيان گۆرى و شەرىعتو ئايىنىكى جياوازيان بۆ زەردەشتیەکان دانان ھەر شتىک ئاگرى بوئ لېيان ھەدەغە کردن تەنیا رېگای ئەوميان دان کە خەرىک بن بە کشتو کال و بازگانىیەو، ئەمە وردە وردە سەرى کیشا بۆ ئاگر پەرستى و ھاتن ئاتەشگەدەيان داناو پەیکەريان بۆ ئاگر داناو ھەموو ئايىن و باومېرەگەيان لەسەر پەرستنى ئاگر کورت کردەو ئايىنە راستیەگە لەبەر چوو ۋەو خرايە ژېر لېو ھەو. سەیری کتیبى: ژيانى پېغەمبەرى مەزن (محمد) دروودى خۇداى لەسەر بى (۱۲۰) بکە.

دانىشتۋانى مەككەش (ۋەكۈۋ قورئان نامازەى بۇ دەگاۋ شىعەرى سەردەمى پىش ئىسلام دەى گەيەن) ھەيان بوۋە بىرواى بە ھەبوۋنى خودايەكى بەدپەنەرى ئاسمان ۋە زەۋى ھەبوۋە، بەلام لەگەل ئەۋەشا ھاۋبەش پەيداگەر بوۋە بىرواىان ۋابوۋە كە خۇدا ئەم ھەلۋىستەى نەۋانى لا خۇشە، بەلەى خۇيانەۋە بت پەرسىتپەگەيان دەمبەتە ھۇى نىزىك بوۋنەۋەمىيان لە خۇداۋ ئەم بتانە لای خۇدا شەفاعەتپان بۇ دەگەن.

ئەۋمەتا خوداى مەزن لەسەر زمانى ئەۋان دەفەرەمۇى: { مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى } ئىمە بۇيە تاعەتى ئەم بتانە دەگەين ۋەمىيانپەرسىتىن ھەتا لە خودامان نىزىك بىخەنەۋە!! بە كورتى خۇدا بە يەگناسىن لای ەرمبەگانى پىش ئىسلام تىكەلاۋ بە باۋمىرى فرە خوداىى بوۋ بوۋ، لەگەل بىروا بە خۇدا بىرواىان بە چەند خودايەكى تر ھەبوۋ، بۇيە بىتەگانىيان دەمبەرسىتن ھەتا لە خوداى مەزن نىزىك بىنەۋە، ھەبوۋنى كۈرۈ كچيان بۇ خۇدا بە رەۋا دەمبىنى، پىيان ۋابوۋ فرىشتە كچى خودان، باۋمىريان ۋابوۋ كە قۇربانى كىردن بۇ بىتەگانىيان لە خوداىيان نىزىك دەگاتەۋە، بە دلى خۇيان ئەۋ بتانە رۇزى قىيامەت لای پەرومىردگار شەفاعەتپان بۇ دەگەن! ئىتر كە ئايىنى ئىسلام ھات ئەم بىرو باۋمىرە پوچانەى ھەموو لىك ھەلتەگاندىن ۋە لە بىخى دەرھىنان، رىبازى خۇدا بە يەگناسىنى لە خەۋشى شىرك ۋ ھاۋبەش پەيداگەردن بۇ زاتى بىچوۋن پاك كىردەۋە!!

ئايىنى ئىسلام بانگەۋازى خۇا بەيەگناسىنى كىردەۋە:

پىش ھاتنى ئىسلام ەرمبەگان جۇرەھا ئايىن ۋ بىرو باۋمىريان لە نىۋدا بلاۋ بوۋەۋە ھەريەگە بۇ خۇى ئايىنىكى پەيپەۋى دەگەرد، كە ئىسلام ھات ھەموو ئايىنەگانى بە بەتال ۋ پوچ دانا، ئايىنى خۇدا پەرسىتى راستى بە رەۋابىنى، خۇدا بە يەگناسىنى (بەزات ۋ سىفاتەۋە) چەسپاندو داکۇكى لەسەر خۇدا پەرسىتى كىرد، خەلىكى ھەلتا بۇ ئەۋەى گەردن كەچى تەنپا ھەر بۇ خۇدا بىكەن ۋ بەس!!

قورئان دمفه رموی:

{وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} (سورة البقرة: ۱۶۳)

واته: خودای به راست و حهق خودایهکی تاك و ته نیا به هیج خودایهك نیه شایانی به رستن و گهردن که چی بۆ کردن بی جگه له خودای گهرده و به خشنده و میهره بان خودایهك که به خشنده و میهره بانه له جیهاندا بۆ هه موو زینده و مرئیک له قیامه تیشدا بۆ موسوئمانان!!

به ئی: خودا بهیهك ناسین بهردی بناغهی ئایینی ئیسلامه پیویسته هه موو موسوئمانیک به دل برپای هه بی و به زوبانی بیلئ و به کرده و دوش رهفتاری پیبکا، هه موو موسوئمانیک دمبی شایهتمان بهیئ و بلی: (اشهد أن لا اله الا الله) واته به دل برپام هه به و به زوبان دهیئیم که هیج خودایهك نیه شیاوی به رستن بی جگه له (الله) وشهی (الله) ناویکه ته نیا بۆ خودای بهرومردگار و به دیهینهر بهکار دهیئرئ وشهی (الا له) بۆ هه موو به رستراویك بهکار دهیئرئ راست بی یان درۆ، که وابوو رستهی (الا اله) سپنه وه و نه هیشتن و به تال کردنه وهی هه موو خودایهك وشهی (الا الله) چه سپاندنه بۆ هه بوونی خودایهکی زانای به تواناو حهق و راست، نه ویش خودای بهرومردگار!!

که وابوو موسوئمان که شایهتمان دینی و ده ئی: (لا اله الا الله) ئیعترافه به زوبان و برپایه به دل به یه قین و زانینه وه که هیج شتیک شیاوی به رستن نیه جگه له خودای بهرومردگار، ههر شایهتمانیک بهم شیوه بی شایهتمان به هه بوونی خودا تاك و ته نهای!!

پوختهی خودا بهیهك ناسین له ئیسلامدا (روح التوحید فی الإسلام):

بهرومردگار وای داناوه که هه موو کات بیرو باومری دل و دموون ئاوینهی بالا نو ما بن بۆ کرداره گانی جهسته، ههر کرده و میهك (چاک یان خراب) له مرۆفه وه پهیدا ببی نه وه به بی شک گانی سه رهکی و هو ی راسته قینهی چۆنیه تی نه و بیرو

باومرپىيە كە لە دالىدا ھەيە. كەوابوو ھەركەسىك بە چاكى خۇدا بەيەك بناسى و ھىچ شىك و گومانى لە خودايەتى ئەودا نەبى و لە دالىكى پاكى بى خەوشدا ئەم باومرپە جىگىر بووبى بىگومان جى كارى باشە لىيەو ھەردەچى، چونكە برىواى بە راست و خۇدا بەيەك ناسىنى تەواو ئەو ھە دلى مرؤفەكەدا دەجەسپىنى كە ھىچ خودايەك نىيە شىواى پەرستى بى، ھىچ كەس نىيە زىندو كىرنەو ھە بەدەست بى و خۇى گىيان و مرگىرەو ھە، ھىچ كەس نىيە رىزق و رۆزى دىربى و سوود بەخش بى جگە لە خوداى پەرورەدگار.. بۆيە موسولمان ھەركاتى بە تەواوى خوداى بە تاك و تەنبا ناسى، سوودى سەربەخۇي و ئازادىي و ھەردەگى، ھەست بە رىزو شانى مرؤفى خۇى دەكاو سەرى بەندەگى ھەر بۇ خۇدا دادەنەو ھەردىن كەچى كەسى تر نابى، بەل ھەركاتى مرؤف برىواى بە تاك و تەنبايى خۇدا بەھىز بوو بۆى دىرەكەوئ كە ئەو بەلاو مۆتەكەيەى ئەمىر پۇ سوارى شانى كۆمەل بوو ھە زوربەى خەل كەردن كەچ و دەست بەسىنگەومىيە بۇ پاشاكان و سەرۆكەكان و بۇ زالىم و بەرزمەند پەرستەكان، بۇ شىخە دەست برەكان، بۇ پىاوە بەناو ئابىنىيەكان، ئەمانە ھەموو ھۆكەى دەگەرپتەو ھە بۇ لاوازى باومرپان و ھەست نەكردنىيان بە ھىزى كارىگەرى خوداى ھەموو خودايان و كەسى بى كەسان! ئەگىنا ئەگەر بە تەواوى برىوايان بە خودايەتى خۇدا ھەبى، چۆن دەچن گەردن كەچى دىنۆتىن بۇ بەندەيەكى قىنگ ھەلپچراوى بى وەچ و توانا كە لە راستىدا جى لەو مرؤف كەلە زىاتىر نىيە، ئەو ھىش وەكوو ئەوان گۆشت و خۆين و ئىسقان و پىستەو خاومنى و رگ و رىخۆلەيە!! ھەر بۆيەشە قورئان بەرگىرى دەكا لە پەرستىنى كەسى جگە لە خوداى گەورەو مىھرىبان و دىفەرەمۆى:

{إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادَ أَمْثَالِكُمْ فَأَدْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ} (سورة الأعراف: ١٩٤)

واتە: بەراستى ئەو بتانەى ئىو ھە جگە لە خوداى گەورە دىيان پەرستى و گەردن كەچيانن ئەوانىش وەكوو ئىو ھە بەندەى خودان، دروستكراوى خۆنى،

به‌ئکوه ئیوه باشترن و ته‌واوترن چونکه ئیوه دمبیسن ئه‌وان نابیسن ئیوه دهرۆن ئه‌وان ناتوانن برۆن. ئیوه قسه ده‌که‌ن ئه‌وان ناتوانن نقه‌یان لی بی، ته‌نانه‌ت ئه‌وان هه‌ر زیندو نین دهبانگیان بکه‌ن بزانی ناخۆ وه‌لامتان دهمنه‌وه؟ ده‌ی با وه‌لامتان بده‌نه‌وه ئه‌گه‌ر ئیوه راست ده‌که‌ن ئه‌مانه سودو زهرمریان به ده‌سته؟!

له شوینیکی تردا خودای مه‌زن فه‌رمان ده‌کا به پیغه‌مبه‌ر که رووبکاته گه‌له‌که‌ی و پێیان بلێ: ئایا ئه‌و بتانه‌ی که ئیوه به خوداتان داناون و (جگه له خودا) ده‌یان په‌رستن، ئه‌گه‌ر خودای مه‌زنی من، تووشی زیانیکی کردم و به‌لایه‌کی به‌سه‌ر شاندا هێنام، ئایا ئه‌و بتانه دمتوانن ئه‌و زیانه‌م لی دوور بخه‌نه‌وه؟ یان ئه‌گه‌ر خودا ویستی میهرمبانی و رحمه‌تیکم به‌سه‌ردا برێژی ئایا ئه‌وان دمتوانن نه‌هێلن ئه‌و سوودهم بۆ بی؟!

هه‌روه‌ها خاوه‌ن برپاوه‌ موسوڵمانی باش له برپاوه‌ی خودا په‌گناسیندا دوو ره‌وشتی به‌رزى دمه‌که‌وت دهبی ئه‌و دوو ره‌وشته‌ش ریز گرتنی خۆیه‌تی و داوین پاکی و ده‌ست پاکیه، واته‌ چاو چنۆک و ده‌ست پانکه‌ره‌وه نابێ بۆ مالى دونه‌یا چونکه برپاوه‌ به‌وه هه‌یه که هه‌یج که‌س رۆژی دهر نیه جگه له خودای مه‌زن {اللّٰهُ يَنْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ} (٦٢) سورة العنكبوت:

واته: خودای گه‌وره رزق و رۆژی فره ده‌دا به‌و به‌ندانه‌ی خۆی که خۆی ئارمه‌زووی لیبی به ئارمه‌زووی خۆی رزقی هه‌ندیکی تریشیان سوار ده‌کا و به فه‌قیری ده‌زی و ده‌وله‌مه‌ند نابێ. که‌وابوو رزق و رۆژی زۆرو که‌می به ده‌ست خودایه، ئیتر پێویست نا‌کا م‌رو‌ف بۆ مالى دونه‌یا له ریزو شان و شکۆی خۆی که‌م بکاته‌وه!

هه‌روه‌ها موسوڵمان هه‌رکاتێ به‌باشی خودای به‌ تا‌ک و ته‌نیا ناسی سیفه‌تی ئازایه‌تی و پیاوه‌تی و چاو نه‌ترسانی تێدا گه‌شه ده‌کا و له خودا نه‌بی له که‌س ناترسی، چونکه برپاوه‌ی وای لی دێ که هه‌ر خودا خاوه‌نی ئه‌وه به‌مه‌ش به ته‌واوی عی‌ززه‌تی نه‌فسی بۆ په‌یدا دهبی و تیکۆشان و دا‌کۆکی کردنی له‌سه‌ر ئایین و ولات و ناموس و خوین و خۆبه‌خت کردن له پێناویانا به‌لاوه ئاسایی دهبی و له‌سه‌ر حه‌ق و

راستى خۇ بەخت دەگاۋ جگە لە خودا لە كەسى تر ناترسى. چونكە بىرۋاي واىە
كە ھەموو گيانىك بە دەست خوداىە ھەموو تەمەنىك ماۋىيەكى ديارى كراۋى
ھەيە ۋە جەل پىش و پاش ناكا.

{وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّجَلًّا} (سورة آل عمران:

۱۴۵) واتە: ھىچ نەفسىك بۆى نىيە كە بىرئ مەگەر بە ئىزن و رەزاي خودا نەبى،
پەرۋەردگار مردنى لەسەر ھەموو زىندۋىيەك نوسىۋەو مردنى ھىچ كەسىك
لەكاتى خۇى پاش و پىش ناكا.

بەلگەى ئەقلى لەسەر تاكو تەنبايى خودا :

ئىسلام ئايىنى ئەقلى و بىرۋ ھۆش و مەنتىقە، ھەرگىز فەرمان بە پەيپەۋى
كەرانى ناكا بۇ بىرۋاىەك يان بۇ ۋەرگرتنى رايەك ھەتا چەند بەلگەيەكى ئەقلى
نەھىيىتەۋە!!.

بۇ نموونە فرە خۋايى (تعدد الآلهة) ئەگەر بگونجى دەبى ئادەمىزاد بەندەى
ئەو خۋايانە بى، ئىتر نەركى سەرشانى ھەر مەرۋفەك (بە ھۆى زۆرى خۋاكانەۋە)
زۆر گران دەبى، چونكە ھەموو خوداىەك بەشى خۇى تاعەت و خىرو خىرات و
قوربانى گەرەكە، زۆر زەحمەتە مەرۋفە بتۋانى ھەموو خوداگان رازى بكا، بۆيە
قورئانى پىرۋز لەسەر زمانى ھەزرىتى يۈسۈف (دروۋدى خۋاي لەسەر بىن) روو دەكاتە ھاۋبەش
پەيداكەرەكان و بىيان دەئى:

{يَا صَاحِبِي السَّجْنِ أَرَأَيْتَ مُتَّفَرِّقُونَ خَيْرَ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ مَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَيَّمْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ
إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ} (سورة يوسف:

۴۰) واتە: ئاىا مەرۋفە چەند خوداىەكى جيا جيا بپەرستى باشترە يان خوداىەكى
تەنھاۋ بە دەسلەت و شاىانى پەرستى. بە راستى ئەو خودا درۋزنانەى ئىۋە دەيان

راستى خۇ بەخت دەگاۋ جگە لە خودا لە كەسى تر ناترسى. چونكە بىرۋاي واىە
كە ھەموو گيانىك بە دەست خوداىە ھەموو تەمەنىك ماۋىيەكى ديارى كراۋى
ھەيە ۋە جەل پىش و پاش ناكا.

{وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّجَلًّا} (سورة آل عمران:

۱۴۵) واتە: ھىچ نەفسىك بۆى نىيە كە بىرئ مەگەر بە ئىزن و رەزاي خودا نەبى،
پەرۋەردگار مردنى لەسەر ھەموو زىندۋىيەك نوسىۋەو مردنى ھىچ كەسىك
لەكاتى خۇى پاش و پىش ناكا.

بەلگەى ئەقلى لەسەر تاكو تەنبايى خودا :

ئىسلام ئايىنى ئەقلى و بىرۋ ھۆش و مەنتىقە، ھەرگىز فەرمان بە پەيپەۋى
كەرانى ناكا بۇ بىرۋاىەك يان بۇ ۋەرگرتنى رايەك ھەتا چەند بەلگەيەكى ئەقلى
نەھىيىتەۋە!!.

بۇ نەۋىنە فرە خۋايى (تعدد الآلهة) ئەگەر بگۈنجى دەبى ئادەمىزاد بەندەى
ئەو خۋايانە بى، ئىتر ئەركى سەرشانى ھەر مەرۋفەك (بە ھۆى زۆرى خۋاكانەۋە)
زۆر گران دەبى، چونكە ھەموو خوداىەك بەشى خۇى تاعەت و خىرو خىرات و
قوربانى گەرەكە، زۆر زەحمەتە مەرۋفە بتۋانى ھەموو خوداگان رازى بكا، بۆيە
قورئانى پىرۋز لەسەر زمانى ھەزرىتى يۈسۈف (مروۋى خۋاي لەسەر بىن) روو دەكاتە ھاۋبەش
پەيداكارەكان و بىيان دەلى:

{يَا صَاحِبِي السَّجْنِ أَرَأَيْتَ مُتَّفَرِّقُونَ خَيْرَ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ مَا تَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَيَّيْمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ
إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ} (سورة يوسف:

۴۰) واتە: ئاىا مەرۋفە چەند خوداىەكى جيا جيا بپەرستى باشترە يان خوداىەكى
تەنھاۋ بە دەسلەلات و شاينى پەرستى. بە راستى ئەو خودا درۋزنانەى ئىۋە دەيان

پەرستىن (جگە لە خودا) خودانىن و ناوتان ناون خودا، ئۆيۈم باوك و باپىرتان بە خوداتان داناون، ئەگىنا خوداى پەرومردگار هيچ بەلگەيەكى لەسەر خودايەتى ئەوان نەناردوود، فەرمانپروايى و دەسلەتتدارى و خودايەتى ھەر بۇ ئەو خوايەيە كە ناوى (الله) يە، فەرمانىشى فەرموو بە بەندەگانى كە تاعەت و بەندايەتى ھەر بۇ ئەو بگەن و كەسى تر بە خودا نەزانن.

ئېمە كە سەپرى ئايەتەكە دەكەين دەبينىن قورئان ھەر لە سەرەتاوہ جياوازى نىوان ئەم دوو ھەلۆستەى دەرخستووہ جياوازى لە نىوان ئەوودا مەرۇف بەندايەتى خودايەكى تاك و تەنيا بكاو ھەموو ئادەمىزاد گەردن كەچى فەرمانى بن چەند ئەركى سەر شانيان سووك دەبى و چۆن يەكەيتى لەنىو مەرۇفدا دەچەسپى، تا ج ئەندازەيەك ھۆيەگانى ناكۆكى لەناو دەچن. بە تايبەتى ئەو ناكۆكيانەى كە بە ھۆى بىرو باومپرى جياوازوہ سەريان ھەلداوہ! ئەمجار قورئان بارەكە دەگۆرئ و دەست دەكا بە سەر كۆنەى موشرىكەكان و موناڧەشەيان لەگەل دەكاو دەلئ: ئەو بە چ عەڧلئك گەردن كەچى ئەو خودا درۆزانەن و تاعەتيان بۇ دەكەن، چۆن عىبادەت بۇ خودايەك دەكەن كە خۆتان تاشيوتانە و دروستتان كىردوہ، ئۆيۈم باوك و باپىرتان ناوى جوئ جوئ و گەورە گەورەتان بۇ دۆزىونەوہ، ئەگىنا خوا بەلگەيەكى لەسەر خودايەتى ئەوانە بۇ ئۆيۈم نەناردوود ھەتا ئۆيۈم لە جياتى خوداى مەزن ئەوان بپەرستن!!!

كەوابوو مەرۇف دواى ئەم وردەكاريە لە نەينىەگانى كەون و ئەو شتانەى لە خۆى گىرتووہ، ئەو دەست رەنگىنيەى لە دروست كىرنەكەيدا بەكارھاتووہ، ئەو يەكەيتى ئامانجەى گونجانى لە نىو ئەندامەكاندا پەيدا كىردوہ، دواى ئى وردىبونەوہ لە ئەمانە ناچار دەبى بپروا بەئىنى بە تاك و تەنيايى خودا و بە ئاشكرائى خودايەتى ئەو لە ھەموو روويەكەوہ، ھەر ئەوگاتەش جوانى و رەوانى ئەم دەڧە قورئانيەى بۇ دەرەكەوئ كە دەڧەرموئ:

{أَمْ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ، لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا}
(۲۱ - ۲۲) سورة الأنبياء:

واتە: ئايا ئەو كافرانە بۆ خۇيان لەسەر زەمى چەند خودايەكياڭ ديارى
كردوو دەيان بەرستن هيوايان پىيانە مردوو زىندوو بگەنەو؟! با وا نەزانن و
واز لەو باومرە پرېوچانە بىنن، چونكە ئەو خودا درۆزانە زۆر لەووە گەمترن
بتوانن مردوو زىندوو بگەنەو، خۆ ئەگەر لە ئاسمان و زەمىدا چەند خودايەكى تر
(جگە لە خوداى گەورە مەزن) ھەبوونايە ئەووە زۆر زوو ئاسمان و زەمى تىك
دەچوون و دەرۆخان.

مامۇستا شىخ (محمد عبده) لە رافەى ئەم ئايەتەدا دەفرەمۆي: ئەگەر چەند
خودايەك ھەبوونايە بەبى گومان كىشەيان تى دەكەوت، لە زانين و ويست و
ئىرادەدا، ھەريەكەيان شىومىيەكى پەسەند دەكرد ئىتر كردووەكانيشيان بە گوێرەى
ويستەمەنى و زانينەكەيان جياوازي دەبوو بەوھش نيزام و ياساى كەون تىك
دەچوو، بەلكوو ھەر نيزامى نەدەبوو بەلكوو ھەر ھىچ شتىك لە بونەومردا
نەدەبوو چونكە بوونى ھەرشتىك پىويستى بە جۆرە ويستەمەنى و زانينيكي
تايبەتى ھەيە، جا كە خوداكان زۆر بوون ديارە ھەريەكەيان جۆرە عىلم و
ئىرادمىيەكى ھەيە جيا لەھى ئەوانى تر، كە بوون و پەيدا بوونى شت پەيومندە
بەم دوو شتەو: ئەوگاتە واى لى دى پەيدا بوونى شت دەبى بە چەند پەيدا
بوونيكي جوئ جوئ رووبدات، بە گوێرەى زانست و خواستى خوداكان ئەمەش
مەحالەو ئەقڵ و ھۆش ناى گرى و لە راستيدا ناگونجى!!

دەى باشە ئەووە ئىمە بە چاوى خۇمان دەى بينين كە كەون بە رىك و پىكى
دەرۆا بە رىووە ھەموو شتىكى بونەومر بە ئەندازمە رىژەى تايبەتى خۆى لە ھاتوو
چودايەو كارى خۆى ئەنجام دەدا كەواوو ديارە يەك خودا ھەيەو كەس رادەى
ناكەوئ ھاوبەشى بكا. خوداى خاومەن شان و شكۆ چ زاتى چ صيفاتى بى چوون و بى
ھاوتايە، لە بوونيا بى چوونەو لە كارەكانيدا بى ھاوئل و بى چەندو چوونە.

جا و منه بی قورنانی پیرۆز به مه نده وازی هینابی واته که باسی تیکچوونی کهونی کرد به هوی فرد خوداییه وه ئیتر بیپریتیه وه، به لکوو به به لگه وه بری دیاردهی تیکچوونه کهش روون دهکاته وه سه ری سه ریچیکه ر ده کوتیتیه وه به لگه ی به هیزی تر ده خاته روو ده فهرموی:

{ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّا بَغْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ } (۹۱) سورة المؤمنون:

واته: خودای په رو مردگار هه رگیز مندالی بو خوی رهوا نه بی نیوه، خودای تری له گه لدا نیه، نه گهر وها بوایه خودای تری له گه لدا هه بوایه به گویره ی خوی به شی خوی جیا دم کرده وه و سنووری بو مه مله که تی خوی داده ناو که ناری له خودا کهی تر نه گرتو، بازیکیان به سه ر بازیکیاندا زال دهبوون، ئیتر نه وکاته دمردمه کوت که نه مانه هیچ کامیکیان خودا نین که وابی ئیمه ی موسولمان خودا به دوور ده گرین لهو سیفه تانه ی نه وان بو یان دانه وه خودای ئیمه زاناو ناگاداره به هه موو شتیکی په نهان و ناشکرا، زور دووره له وهی که هاوبه شو شه ریکی هه بی.

به کیه تی یاسا که ونیه کان نیشانه ی ته نهایی خودان:

به کیك لهو به لگانه ی سه ر سو رهینه ره و ته نه قورنان به به لگه له له سه ر تاك و ته نیایی خودا هیناویه تی: سه لاندنی به کیه تی یاسا که ونیه کانه، نهو یاسایانه ی که به تاك و به کۆمه ل به لگه ن له سه ر هه بوونی خودایه کی به دیهینه ری تاك و ته نیا، نه ومه تا له قورناندا هاتوه ده فهرموی:

{ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَابْتَعَرُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا تَسْبُحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا } (۴۲)

- (۴۴) سورة الإسراء:

واتە: ئەي محمد! بەھو كافرانە بولدى: ئەگەر لەگەل خودادا خوداى تر ھەبووناىە (وھكوو ئەوان دەللىن) ئىتر ئەو خوداىانە ھەرىەكەيان رىبازىكى دەگرتو دەچوون بۇ لای خوداى خاومەن عەرشو كورسى لە گەلى دەكەوتنە كىشەو نىزاعەوھە تاوھكوو ھەرمانرەوايى لە دەست دەرېھىنن!! خودا زۆر دوورو پاك و خاويىنە لەوھى كە خوداى ترى لەگەل بى: چۆن دەشى ئەو ھاوبەشى ھەبى؟ خۇ ئاسمانەكان و زموى و چى لەوان دايە، ھەموويان بە تاكو بە كۆمەل شايەتى تاكو تەنھايى ئەون و تەقدىسى ئەو دەكەن سوپاس و ستايشى ئەو بەجى دەھىنن بەلام ئىوھ تىيان ناگەن و نازانن ئەوان چۆن ھەمدو تەقدىسى خودا دەكەن!!؟

ئەمە راستىيەكە قورئان پىش چواردە سەدە دمرى خستووھە ئىعلانى كردوھ لە كاتىكا عىلم و زانين ھىچى لە نەينىيەكانى كەون نەزانيوھە بەلام لەم چەرخى بىستەمەدا عەقل و ھۆشى مروف گەشتوتە ئەوھ كە بتوانى برى نەينى كەون دەرېخا لەم روموھ زانايان بۇيان دمركەوت كە لە ھەموو گەردىلەكەدا جەم و جولى بەردەوام ھەيە، لە ھەموو جىرمىكى ئاسمانىدا لە زىندەموران و بەردو داردا. بەللى ئىستا عىلم دمرى خستووھە كە ھەموو مادىيەكى ئەم كەونە لە گەردىلەكان پىك ھاتووھە، ھەموو گەردىلەكەش لە دوو عونصور پىك ھاتووھە كە (نىوترۇن) و (پروتون) ئەم دوو عونصورە پىيان دەگوترى: ناوك و بناغەى زەررە، پىك ھىنەرى گەردىلە، لەگەل ئەم دووھ عونصورىكى تر ھەيە پىي دەگوترى (ئەلەكترون) بە دەورى ناووكى گەردىلەدا دەسورپتەوھە، ئەم تەرتىبە بە تەواوى لە تەرتىب و نىزامى كۆمەلەى خۆر دەجى، واتە ئەمىش بە كۆمەلەيەكى پەچكۆلەى خۆرى دەژمىردى، ناوكى گەردىلەكە وھكوو خۆر وايە ئەلەكترونەكانىش كە بە دەورى ناوكەكەدا دەسورپتەوھە وھكوو ئەستىرە گەپكەكانى دەورى خۆر دەچن كە لە خولگەو چەمەرەى خۇياندا بە دەورى خۇردا دەسورپتەوھە!!

هه‌روما لیکۆلینه‌وه‌و توێژینه‌وه‌ی زانستی دهری خستوه که کۆمه‌له‌ی ئه‌ستیره‌ی خۆمان زۆر به‌ هیدی به‌ ده‌وری چه‌قی ته‌وه‌ره‌ی خۆیدا خول ده‌خوا، ئه‌وه‌ش دهرکه‌وتوه که هه‌موو کۆمه‌له‌ ئه‌ستیره‌کان سوپانه‌وه‌یان له‌ په‌کتر ده‌چی! ئاکام و نه‌نجامی تی‌فک‌رین و وردبونه‌وه‌مان له‌ نه‌ینیه‌کانی بونه‌وه‌ر بریتیه له‌وه که که‌ون به‌ هه‌موو په‌کیه‌تی یاسا‌کانیه‌وه به‌‌لگه‌یه له‌سه‌ر تا‌ک و ته‌نها‌ی خودا، ئه‌م جم و جو‌له به‌رده‌وامه‌ی ناو ئه‌ستیره‌کان و گه‌ردیله‌ی هه‌موو قه‌باره‌کانی بونه‌وه‌ر (نابیه‌ته زیاده ره‌وی ئه‌گه‌ر بلاین) دیاردیه‌که له‌ ته‌سبیحات و گه‌ردن که‌چی‌یان بۆ خودا و شی‌وه‌ی تا‌عه‌ت و خودا په‌رستی‌یانه. قورنانی پیرۆزیش نامازه بۆ ئه‌م لایه‌نه ده‌کاو ده‌فه‌رموئ:

{وَإِنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ}:

واته: هه‌موو شتی‌ک له‌ بونه‌وه‌ردا هه‌رده‌م خه‌ریکی ته‌سبیحاتی خودان و فه‌رمانبه‌رداری ئه‌ون به‌لام ئیوه ئه‌ی ده‌سته‌ی هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ران! چونکه به‌ دروستی سه‌رنج له‌ شت ناده‌ن، له‌ ته‌سبیحاته‌که‌یان حا‌لی نابو و تی‌یان ناگه‌ن!!

شهریک بۆ خودا په‌یدا‌کردن و دیارده‌کانی (الاشراک بالله و مظاهره):

شهریک بۆ خودا قه‌رار‌دان بریتیه له‌وه که له‌گه‌ل خودای گه‌وره‌دا شتی تری‌ش به‌ خودا بزانی، واته په‌رستنی بت و دارو به‌ردو ئاژه‌ل و قسن و گو‌پرو خو‌رو مانگو باوو باران و گی‌ژه‌لوکه تی‌که‌لاو به‌ په‌رستنی خودا بکا یان له‌گه‌ل خودادا بیانکا به‌ شهریک و بیان په‌رستی، یان بروای وابی که خودا کورو کچی هه‌ن!!

به راستی ئایینی ئیسلام زۆر به‌ ئاشکرای زه‌ه‌رو زیانی هاوبه‌ش په‌یدا‌کردنی بۆ خودا روون کردۆته‌وه‌و پو‌چی و به‌ تالی دهر‌خستوه‌و ده‌فه‌رموئ:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} (١١٦) سورة النساء:

واتە: پەرۋەردىگار لە ھاۋىيەش پەيدا كىردىن بۇ خۇدا خۇش نابى، مەگەر تەۋبەي لىبكا، چۈنكى ئەۋە لوتكەي گوناھانە ھىچ تاۋانىكى تىرى پى ناگا، ۋەلى تاۋانى شىركى لى دەرچى (دوور نىيە كە خۇدا بە مەرھەمەتى خۇي ئەگەر ئارمىۋى ھەبى لە ھەموو جۇرە گوناھىكى تر خۇش بى).

جا چۈنكى شەرىك بۇ خۇدا پەيدا كىردىن لە نەزانى ۋە سەر لى شىۋانەۋە پەيدا دەبى، زۇر زەررە زىانى سامناك بۇ كۆمەل دەھىنى، نەخۇشى ۋا بۇ ئادەمىزاد دەخاتەۋە كە ھەرگىز لە بىرو بىروايەكى تر رەچاۋ ناكى. سەرپىر ئەۋە كە ھاۋىيەش پەيدا كىردىن بۇ خۇدا لەگەل مەنتىقىدا ناگونجى ۋە يەك ناگرنەۋە.

لە لايەكى ترەۋە شەرىك بۇ خۇدا قەراردان زەينى مەۋۋ ۋالى دەكا كە ئامادەبى بۇ ۋەرگرتى ھەموو بىرو بىروايەكى پۇچ ۋە تال ۋە بىروا كىردىن بە ھەموو جۇرە ئەفسانە ۋە خەرافاتىك، ديارە ئەمەش شىرازەي كۆمەل دەپچىرىنى ۋە لاۋازى دەكاۋ دەبىتە بەر پەرچ لە روۋى ھەموو پىشكەۋتن ۋە گەشە كىردىكىدا.

سەد داخ ۋە مخابىن! زۇر جار شەرىك بۇ خۇدا قەراردان تىكەلەۋى جۋانترىن ۋە بەرزترىن دەستور ۋە سەرە مەشقە جۋى جۋىيەكانى خۇدايى بوۋە، خەلكەكەي لە راستى لادادەۋە شوپىن گومپىي كەۋتوون، ئەۋەش بە ھۇي پىروپاگەندەي كۆلكە مەلاۋ زىرە شىخ ۋە خۇندەۋارى ھەل پەرسىت ۋە يارمەتى دانى دوژمانى ئايىنەۋە ئەنجام دراۋە، رەشە خەلكەكە لە جىياتى كاگلەۋە ناۋەپۇك بە تۈپكىلى بى سودە ۋە دەسخەرۇ بوۋە بە كىردەۋەي بەناۋ ئايىنىان جۋانى شاكارەكانى دىنىيان داپۇشيوۋە رىيان بۇ ئىلحاد گەراكان ۋە بۇ بىدىنى خۇش كىردەۋە ھەتا لە ھەل ۋە كاتى لەباردا ھەلمەت بىننە سەر قەلەي ئىمان ۋە باۋەپو ئايىن!!

ھىزىش بىردىنى ئىسلام بۇ سەر ھاۋىيەش رەۋابىنىن بۇ خۇدا:

ئىسلام ئەم رىيازەي رەچاۋ كىرد چۈنكى مەبەستىكى بەرزى بە ئادەمىزاد ھەبوۋ ۋەستى تاعەت ۋە بەندايەتى بۇ غەيرى خۇدا نەبى، كەسىك بە خۇدا

نەزانى كە گۆرۈنۈ نەمانى بەسەردا بى، ھەر كەسىك بگۆرۈنۈ نەمانى بەسەردا بى ماناى وايە فەردىكە لەم عالەمە، ئىسلام ئەم رىبازى بۇ مرۇف رەچاۋ كرد چونكە بەندايەتى كردن بۇ مرۇفنىك كە گۆرۈنۈ بەسەردا بىۋ نەمان رووى تى بكا وا دەكا كابر ھەر رۆزەى بۇ كەسىك گەردن كەچ بىۋ ھەر رۆزەى بە ربەى يەككىك بپيۋى، ئەمەش ماناى ئەو دەگەيەننى مرۇف چەۋاشەبى لە ژياندا، چەۋاشە بى لە نامانچا چەۋاشە بى لەو شتانەدا كە ھاندەرن بۇ كردنى كارو بارى رۆزانەى و وەكوو گولەبەرۈزە ھەرساتەى روو بكا تە شوپنىك.

كەۋابوۋ شەرى ئىسلام لەگەل شىرك و بىدىنىدا لەبەر خاترى بەرزكردنەۋەى شانى مرۇفە، بۇنەۋەى مرۇف رزگار بكا لە تاعەت كردن بۇ شەخسىكى ھىچ و پوچى وا كە ئەمپۇ گەنجە و سبەينى پىرە، يان ئەمپۇ زىندەۋە سبەينى مردوۋە!! ھەروا بۇ ئەۋەى تاعەت و پەرسەش بۇ خودايى بكرى كە بەردەۋام بى، ديارە كە گۆرۈنۈ بەسەردا نەيە و بەردەۋام بى تەۋاۋى كەمالى ھەيە، ئەگەر كەمالى بەردەۋامى ھەبوۋ ئەۋكاتە مرۇف بە گەردن كەچى و تاعەت كردن بۇ خودايەكى ۋەھا ديارە رىزى زىاد دەكاۋ لە پلەى بەرز دەبىتەۋە، چونكە ئەۋەى كە تاعەتى بۇ دەكاۋ بە خوداى خۇى داناۋە لەو بەرزترەۋ كەمالى بى سنوورى ھەيە، ئىتر ئەۋكاتە مرۇفى خوا پەرسەت بەرنامەى ژيانى يەك شىۋە دەبى و گۆرۈنۈ بەسەردا نايە چونكە دەستى بە ئەلقەى كەشتى نەجاتەۋە گرتوۋە لە ژياندا رووى لە كەمالى مۇتلەقە، ھەر بۇيە خۇدا دەفەرمۇئ:

{ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ } (٦٠) سورة النحل:

ۋاتە: سىفەتى بەرزو كەمالى مۇتلەق و دوورىى لە خەۋش ھەر بۇ خودايە، كەسى تر ئەۋ كەمالەى نىە، ھەر خۇى بى نيازە لە عالەم و خاۋەن ھىكمەتە لە مۇلەتدانى خوا نەناساند؟!

جا ۋەنەبى ئىسلام بەم ھىرش بىردنە ۋازى ھىنابى؟ يان بە ھاوردىنى بەلگەيەكى عەقلى لەسەر تاك و تەنبايى خۇدا كارەكە تەۋاۋ بى، بەلكو

پئویسته چی به لگهی خوا نه ناسانه هه مووی پووج بکریته وه چی به لگهی عه قلی و زانستی جوئی جوئی هه یه به گوێرهی پئویست بهیندرین و بخرینه روو، بویه قورئانی پیروژ له چهند شویندا نه م لایه نهی ره چاو کردوه.

{قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ}:

واته: نهی پێغه مبه ر بلێ شتیکی گرن گ هه یه گویتان ئی بی نهویش نهو یه که نهو زاتهی ناوی (الله) یه تاق و ته نیایه بی شه ریکه، هه ر نهو بۆ جی به جی کردنی ئیحتیاجی و پئویستی په نای بۆ دمه ری نهو پئویستی به هیج نیه که سی ئی نه بووه و که سی ئی نه که وتۆته وه له که سیش نه بووه، له بونه و مر دا که س نیه هاو پایه و هاوتای بی، زاتیکی دانا و زانا و به که ماله، ماده ده نیه، زه مانێ بۆ نیه، مه کانی بۆ نیه، هه ر بووه و هه ر دمه ی (واجب الوجود).

دوو باره قورئان ده فه رموی: {الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا، وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا} (٢ - ٤) سورة الفرقان:

واته: په روه ر دگار خودایه کی و هه یه خاوه نی ئاسمانه کان و زه وییه م لکو داراییان هه ر بۆ نهو، هه ر گیز فرزه ند ه و وه چه ی بۆ خۆی ره و نه بی نیوه، هاو ری و شه ریکی نه بووه، هه موو شتیکی بونه و مر ده ستر دی نه و زاته یه و به نه ندازه و نه خشه رێک و پێکی کردوه!! که چی له گه ل نه و هه دا نهو کا هرو خوا نه ناسانه چهند خودا درۆزنه یه کی نابوودی هیج له بارا نه بووی نا په سای بی ده سه لاتیان کردوه به خودای خۆیان ده یان په رستن که نه مانه ناتوانن هیج شتی دروست بکه ن، به لکوو بۆ خۆیان دوست کراون!! هیج ده سه لات و هیزو توانایه کیان نیه، ده ستیان به سه ر هیج سوود و زیانی کدا نا روا، ده سه لات ی مران دن و زیندویه تی و زیندو گرد نه وه ی پاش مر دن یان نیه!! نه و هتا خودای په روه ر دگار له م ئایه ته دا نه وه ی چه سپاندووه که بونه و مر هه مووی م لکی خۆیه تی، نه مندائی هه یه و نه

ھاۋبەش و نە شەرىك، ھەموو شتىكى لەسەر ياساۋ قانۇنىكى تايبەت مەند دروست كىردو، ئەمجار بە تەۋسەۋە گالتە بە موشرىكەكان دەكا بەۋانەي تاعەت و عىبادەتى چەند خۇدايەكى دروستكراۋى بى دەسەلات دەكەن: كە ناتوانن نە زەرەر نە قازانچ بە كەس بگەيەنن، بەلكوو لەمە گرنگىر ئەۋەيە كە ئەو خۇدا درۆزنانە دەسەلاتى زىندوو كىردنەۋەي ھىچ مردوۋيەكەيان نىيە!!

بە راستى مەسەلەي زىان و گىيان و ھىزى مردن تا ئەمپۇش (لەمەۋ دۈاش) گىرى كۆپرەكى بونەۋەرن، شتىكن مەۋقۇ لە ئاستيان دۈش دادەمىنىۋ ھىچ راقەۋ تەفسىرىكى دەست ناكەۋى جگە لە ھەبۋونى دەسەلاتىك لە زوۋر دەسەلاتى خۆيەۋە!!

بە كورتى ھاۋبەش بۇ خۇدا پەيدا كىردن لەچەند شىۋەۋ دىاردەمەكدا رەنگ دەداتەۋە.. قورئانى پىرۆز چەند جارىك رەخنەي ئى گىرتوۋەۋ زەممى كىردو ھىرشى ھىناۋەتە سەرى، بە شىۋەيەكى زانست ئامىز زىانەكانى خستۋونە روو وا ئىمەش لىرە بەۋلاۋە بە دىرىزى جۆرەكانى فرە خۋايى (شىرك) باس دەكەين و شىيان دەكەينەۋە!!

پەرستىنى مەۋقۇ بە خۇدا زاننن (عبادة الشخصية الإنسانية):

يەككىك لە جۆرەكانى شەرىك بۇ خۇدا قەراردان پەرستىنى شەخسىيەتى مەۋقۇ، زۇرجار وا رى دەكەۋى ھەندى مەۋقۇ مەۋقۇك يا بىرە مەۋقۇك بە خۇدا دىزانن چۈنكە بىرۋاي وايە ئەۋ مەۋقۇ پەرستراۋانە ھەندى سىقاتى واين تىدايە لە مەۋقۇ ئاسايى جىيان دەكاتەۋە لەبەرئەۋە شايانى پەرستىن و تاعەت بۇ كىردنن و تايبەتتىيان ھەيە مەۋقۇ ئاسايى نىن!!

ئەۋ مەۋقۇ بەخۇدا دانراۋانە چەند رىبازو فىل و فرىتىكىيان بەكار ھىناۋەۋ بەكارى دەھىنن تا بگەنە ئامانجى گلاۋى خۇيان، ۋەكۋو بە ھەلە بىردىنى ئىنسانى بى عەقلى و ساۋىلكە، چاۋو راۋو چاۋ بەست لىكىردىيان، بەكارھىنانى ھەرەشەۋ

ترساندىنى ئەو ساويلكانە، رام كىردنى دەسگاكانى پىرو پاگەندە بۇ پىياھەلدانىيان و رىز ئى گىرتىنيان و رىز كىردنى سوپاسى نابەجى و ستايشى رى ئى تىكىدەر بۇئەوھى بتوانن گەل و كۆمەل بە خراپىتىن شىوھ ئىستىغلال بكەن بۇ بەجى ھىنانى مەرام و بەرژەوھەندى تايىبەتى خۇيان تا لە ئاكامدا بەرەو ھەلدېرو لار ئى رەھەندىميان كىردوون و لە خلىسكىيان بىردون و خىستووياننە چالى خەسارمت مەندىيەوھ!! بەل ئى زۆر كۆمەلگى مرۇف تووشى زەمرىو زىانى زۆرو زەبەندەو سامناكى ئەم جۆرە مرۇفە خۇ بە خۇدا زانانە بوون، كە بوونە بالئەندى شووم و گىژەلوگەي نەدامەت، وەك مۆتەكە بالى شووم و لەئەنتىيان بەسەر دلى كۆمەلدا كىشاوھ و تەنگىيان پى ھەلچىنەو، كۈنە مشكىيان ئى كىردوونە قەيسەرى!! جا كاتىك دەستى قودىرت چەپۇكىكى پىدا داون و شۇرشىك سەر نگوومى كىردون ئىتر كۆمەلگاكە رىزگارى بووھ و كۆمەل ئاھىكى ھاتۆتەوھ بەرو ھەوايەكى ئازادىيان ھەلمىريوھ و بە بىرىنى خۇيان زانىوھ و لەو گەردن كەچى و بەخوا زانىنى ئەو دىرئەنە پەشىمان بوونەوھ و شايمەتەمانىكى بەخەقىيان ھىناوھ ئىتر شەنى باي ئازادىي دىل و دەروونى فىك كىردونەتەوھ!!

نەموونەي ئەم دىاردانە و وىنەي ئەو مۆزمانەش لە كۆن و نويدا لەلاي گەل گەل و ھۆز زۆرو زەبەندەن، ئەوھتا ستالىنى گۆر بە گۆر كە سەردەمىك لەناو گەل خۇيدا بتى بوو بۇ خۇي و نىمچە پەرسىتىكى بۇ ئەنجام دەدرا، كەچى ھەر كە گۆر بە گۆر بوو گەل روسيا لەو بەرپىز گىرتە زىوان بوونەوھ، وىنەكانىيان دىراندو پەيكەرە كانىيان روخاندن و دەنگى ناپەزايى و دىز بە ستالىن لە ھەموو كۈن و قوژبىنىكى ئەو ولاتە بەرز بووھ!!؟

يەككىك لەو بىرو باومپە سەرمەكىانەي قورئان ھىناوئەتى و بانگەوازي بۇ دەكا عىبادەت كىردنى خودايە بە تەنھا وازھىئان لە عىبادەت كىردنى مرۇفە (بەھەر جۆرىك بى!!) بىروانە چۆن ئىسلام روو دەكاتە جوولەكە و ھەلە و بناغەيەكى قايمە و قوڭ دادمىرپىزى بۇ ياسا و نىزامىك كە دەشى ھەرسى ئايىنەكە (ئىسلام، جو،

نەصرانى) لەسەرى گۆببەنەووە تا لەم رۆبازەووە مروڤ بگاتە ژيانىكى ئاسوودەو
زۆرو سەتەم و چەوساندەنەووە نەمىنى، چونكە ئەمانە سەر دەكىشن بە مروڤ
پەرستەن و بە خودا زانىنى.

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا
نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا
بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} {٦٤} سورة آل عمران:

واتە: ئەى پێغهەمبەر! بە خاوەن نامەگان (جولەگەو نەصرانىەگان) بڵێ:
وەرن با هەموومان لەسەر فەرمايىشتى گۆ ببینەووە بیکەین بە بەرنامەو
پەپرەو و لێ لا نەدەین ئەویش بریتىە لەووە کە جگە لە خواى گەورە عىبادەتى
کەسى تر نەکەین و کەس نەکەین بە هاوبەشى، هەروەها لەناو خۆمانا بە هەق و
ناهەق دواى قەسەى مەلاو قەشەو زاناگانمان نەکەوین چونکە ئەوانیش وەك ئێمە
بەندەى خودان و ماڤى تەحلیل و تەحریمیان نیە!!

لەلایەكى ترەووە برێ لە پێغهەمبەران و پیاو چاکان دواى لە دنیا دەرچونیان
گەل و شوین کەوتوانیان بە خودا و نیمچە خودایان داناو و تاعەت و ھۆرباننیا
بۆ کردوون ئەم دیاردەىە بووئەتە بیرو باوەریان لێیان بە راست گەراو! ئیتر
ھۆرئان پڕو ھووچى ئەم جوړە عەقیدە بەتالانەى ئاشکرا کردووە ھەرمووئەتى:

{مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا
عِبَادًا لِّي مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ
تَدْرُسُونَ، {وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ
أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ} {٧٩ - ٨٠} سورة آل عمران :

واتە: ھەرگیز نەبوووە ئادەمیزادى خوداى پەرۆمردگار کردبێتى بە
پێغهەمبەر و ھروستادەى خوێ و نامەى ئاسمانى بۆ ناردبێ، ھێرى ھام و زانستى
کردبێ و پایەى نبووئەت و پێغهەمبەرایەتى پێ بەخشیبێ، کەچى ئەم پێغهەمبەرە لە
جیاتى ئەووەى خەلک بانگ بکا بۆ خودا پەرستى با نگیان بکا بۆئەووەى خودى

پېغەمبەرگە بېرىستىن پېيان بلى: وەرن بېن بە بەندەى گوى لە مستى من و
 عىبادەت بۇ من بکەن تاعەتى خۇدا مەكەن. ھەرگىز ئەو پېغەمبەرەنە قەسەى
 وەھايان نەگوتە؟ بەلکىو وتويانە: ئەى گرۇھى ئادەمىزاد ئەى زانايان بە
 كىتاب و نامە ئاسمانىيەکان! ھەمووتان بېن بە مرۇقى خۇدا ناسى پاکی بى
 خەوشى خاوەن پەيمان، چونکە دەرسى کىتابى ئاسمانىتان خویندەو
 تىگەيشتون و دەرزان دىبى ئىنسانى وەھا بکرىن بە پېغەمبەر و بەو جۆرە
 تەربىيەتى گەل و ئومەتەکەيان دابەن!! ئەى گرۇھى ئادەمىزاد ھەرگىز
 پېغەمبەرەن فەرمانتان پى ناکەن کە فرىشتەکان يان پېغەمبەرەکان بکەن بە
 خودای خۇتان، ئايا پېغەمبەرەن فەرمانتان پى دەکەن کافر بېن و تووشى سەر لى
 شىواوى بىن، پاش ئەوەى موسوئلمان بوون و باوەرتان دامەزراوە؟! ھەرگىزاو
 ھەرگىز شتى وانەبوو و نابى! عىبادەت کردن بۇ پياو چاکان و پېغەمبەرەن و
 بەرستىيان لە نىو زۆر گەل و ھۇزدا کارىکی باو بوو، بۇ نموونە (بوذا) لە زىانى
 خۇيدا لافى خوايەتى لى نەداو بەلکىو شوین کەتووەکانى داوى مردنى بە
 خودايان زانى و پەیکەريان بۇ تاشى و دەستيان کرد بە پەرستىنى! جا بۆئەوەى ئەم
 تىروانىنە گومرايى نامىزە بۇ پياو چاکان و پېغەمبەرەن جارىکی تر دووبارە
 نەببیتەو ئىسلام زوو پېش دەستى خۇى کردو و چارەسەرى دۆزیوتەو، بە
 ئاشکراو عەلەنى موسوئلمانانى لەم بارەو ھۆشیار کردۆتەو داواى لیکردوون کە
 نەچن پېغەمبەرى ئىسلام بە خۇدا بزەن و بىپەرستىن.. بۆيەو لە ترسى ئەو لە
 بىرو باوەرى ئىسلامیدا لایەنى ئەو کە ھەزەرەتى محمد (درووى خوى لەسەر بىن) بەشەرەو
 سىفاتی ئادەمىزادى (وەکوو باقى ئادەمىزادى تر وایە) زۆر گرنگى پېدراو، لە
 قورئان و ھەدىثدا پوختەو مانای ئەو کە محمد (درووى خوى لەسەر بىن) بەشەرەو
 رەوانەکراوى خودایە دووبارە سى بارە بۆتەو!! ئەوەتا پەرورەدگار فەرمان دەکا
 بە پېغەمبەر کە بە موسوئلمانان بلى: منیش وەکوو ئیو بەندەىکى خودام و
 ھىچم بە دەست نىە.

{قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبُ لَا سْتَكْبَرْتُ مِنَ الْغَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ}
(۱۸۸) سورة الأعراف:

واتە: ئەى محمد! تۆ بەو كافرانە بلى من نازانم قىامەت گەى دەفەرمۇ! بەلكوو (بەبى ئىزنو رەزامەندى خوا) ناتوانم بزانم سوودو قازانجم لە چ كارىكدا دىتە رى! چونكە من زاهىر بىنەم و ئاگام لە نەيىنى نىە! خو ئەگەر من غەيب زان بومايە ھەرچى خىرو بىرى تىدا بوويايە لە مامەلەو كارى دونياىى بۆلاى خوّم دەھىناو ھەرگىز تووشى زمرەرو ناخۆشى نەدەبووم، من تەنيا ئەومندەم بە دەستە خەلكى بترسىنم لە سزى خوداو مژدىان بەدەمى بە بەھەشتو نىعمەتەكانى خودا، ئەمە ئەرکى سەر شانى مەو بە موسولمانانى رادەگەيەنم...

لە نموونەى ئەم مانايە جارىكى تر قورئان دەفەرمۇ:

{قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا} (۱۱۰) سورة الكهف:

واتە: ئەى پىغەمبەر! بەو خەلكە بلى: منىش وەك ئىو بەشەرم لافى بى ھەوھىيى لى نادەم فەرمان ئەومندەمىە كە من سروشەم بۆدى و پىغەمبەرم، سروشەم بۆ دى بەو كە خوداى من و ئىوە خودايەكى تاك و تەنيايە، جا ھەر كەسك ھىواى ھەيە بگا بە خوداى خوى و رەزامەندى ئەوى بە نسيب بى، با ھەمىشە كەردەوى چاك بكا ھەرگىز لە عىبادەت كەردنى خوداى خویدا كەس نەكا بە شەرىك و ھاوبەشى ئەو زاتە بىچوونە!!

دەى خوینەرى بەرپز جوان لە ماناى ئەم ئايەتە تى بىفكرە بزانە چۆن بەچەند وشەيەكى كەم ماناىاكى زۆرى گەياندوو، چۆن بەم چەند وشانە ئەو ھەموو ئامۆزگارىيە بەرزانەى بە گویدا چپاندوين، كە بە تەواوى خوۆش بەختى و ئازادى كۆمەلى لە خو گرتوو، پوختەى فەكرى ئىسلامى كە برىتيە لە كەردەوى چاك و تاعەت كەردن بۆ خوداو بە تاك و تەنيا ناسىنى لە ئامىز گرتوو!!

پهرستش بۆ بتگهل (عبادة الاصنام والاوثان):

جوړیکی تر له شهریک بۆ خودا قهراردان عبادت گردنه بۆ بت و دارو بهرد. بت (صنهم) بریتییه له پهیکهړیکی دروستکراوی داتاشراو له بهرد یان له دار یان له هر کانیکی تر له شیوهی زیندهومړیکدا ومکوو مروځ، نازهل، بالنده یان شیومیهکی تیکهلاو لهمانه.

ومثن: بریتییه له بهردیک یان گردیک یان کیوړک واته شتیک که له شیوهی مروځو نازهل و بالنده نهبی.

بت له بیرو باومړی بت پهستهکاندا بریتییه له هیژیکۍ بالا که له ژوور هیژی سروشته، یان پروایان وایه که نهو هیزه سامناکه له بتهکاندا هیه. لهلای بت پهستهکان هم بتانه چهند سهر گوزشته و نهفسانهیهکیان هیه، به پروای نهوان هم بتانه هندیکیان خواومندی نیزاعو شهرن و برپکیان خواومندی خراپه و ناخوښی بهلاو موصیبهتن.... هتد.

جا ومکوو له قسهی میژوو نووسان دمردهکوهی پیش هاتنی ئیسلام بت پهستی له نیوه دوورگهی عمرمیدا به تهواوی بلاو بۆتهوه، تهنانهت دهلین: کاتۍ پیغهمبهر شاری مهککهی گرتو چووو ناو کهعبهوه وینهی چهند پیغهمبهړیکی تیدا بینی فرمانی کرد کوزاندیاننهوه، سی صهدو شهست بتیشی تیدا ژمارد فرمانیدا ههموویان شکاندن.

بهلۍ بت پهستی کاریکی ناشیرینی وابوو ماومیهکی زور دوورو دریز میشکی مروځی تیک دابوو، شیوهی زیان و رهوشتی مروځی چپواشه کردبوو. دواپی لهسهر دمستی پیغهمبهران و بههوی ئایینهوه (ئایینه گهورهگان، یههودی مهسیحی، ئیسلام) کوټایی هاتو بڼه برکرا.

بهلام نهومنده ماوه بزاینن نهو هوپانه چ بوون که پالی به عمرمبهکانهوه ناوه بهردو دار چ جایۍ زیندو نین زمررو قازانجیشیان لیوه رهچاو ناگرۍ بیان پهستن و به خودایان بزائن!!؟ قورئانی پیروژ نهوممان بۆ روون دمکاتهوه که کافرمان بویه نهو بهردو دارمیان دمپهرست (به خهپالی خوین) له خودایان نزیك بکهنهوه.

{ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى } (۳) سورة الزمر:

ئیستاش هەر ئەو بەلگه پڕو پوجانهن که برپئ بت په‌رستی تازه دهیان هیننه‌وه ده‌لین هه‌بوونی بت یا روو تیکردن له بت له‌کاتی تاعه‌تدا وا له عابیده‌که ده‌کا که به ته‌واوی سه‌رنجی کورت هه‌لبینن بۆ به قولدا چوونه‌وه و نزیکه‌بونه‌وه له خودا به‌لام پیویسته ئەوه بزانی که گرپووش بردن بۆ بت به‌و مه‌به‌سته که ئەو بته ره‌مزو نیشانه‌ی خودایه یان له خودای نزیکه ده‌کاته‌وه قسه‌یه‌کی به‌تال و بئ بایه‌خه، چونکه نوێژ که‌ر نه‌گه‌ر کاتی نوێژکردن روو بکاته بته‌که‌و سه‌یری بکا بیگومان بیرو هوشی له خودا لاده‌داو خودای له بیر ده‌باته‌وه، جگه له‌وه‌ش ناشکرایه که نزیکه بوونه‌وه له خودا به‌ فیکرو بیرو سه‌رنج ده‌بئ و پیویست به واسته و ماسیته ناکا به تایبه‌تی که واسیته‌که به‌ردو دار بئ، چونکه روو تیکردنی فیکرو سه‌رنج راسته‌وخۆ بۆ لای خودا هیچ به‌ر هه‌لستیکی له‌به‌ردا نیه، به‌لکوو ئەم جوژه په‌یومندییه راسته‌وخۆیه به خوداوه زۆر گونجاوه له‌گه‌ل سروشتی مرۆفدا نرخه مه‌عنه‌وی مرۆف به‌رز ده‌کاته‌وه، ئەوه‌ش له یاد نه‌که‌ین که زۆر جار ئینسان تووشی به‌لاو ته‌نگو جه‌له‌مه‌ی وا ده‌بئ که واسیته و ماسیته‌ی بۆ نه‌نجام نادری له کاتی‌کا ئەم واسیتانه نه‌ ده‌توانن سود بگه‌یه‌نن نه‌ ده‌توانن زهره‌رو زیان په‌یدا بکه‌ن!!

ئاره‌زوو په‌رستن (عبادة الالهواء):

جوړیکی تر له شه‌ریکه بۆ خودا په‌یدا کردن ئاره‌زوو په‌رستییه. برپئ مرۆف هه‌یه هه‌رشتیکی چه‌ز ئی بوو ده‌په‌رستی و شوینی ده‌که‌وی، وه‌کوو قورنانی پیروژ بۆمانی باس ده‌کا و دمفه‌رموی:

{أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا} (۴۳) سورة الفرقان:

واته: چه‌ند سه‌یره ده‌بینی هه‌ندی هه‌ن هه‌واو هه‌ومسی خۆیان ده‌په‌رستن، به‌که‌یفی خۆیان شت ده‌که‌ن به‌ خودا و به‌ خودای ده‌زانن! دیاره ئەوه‌ی که

جەلەۋى ھۇشى لە دەستى ھەۋەسىدائى بە تۇنايەتەۋە سەر رىئى راست، خۇ تۇ پاسەۋانى ئەۋنيت لە شتى ۋا قەدەغەى بىكەى.

ئاشكراترىن ھەۋا ھەۋەسىك كە مەرۇف كىرەۋىيەتى بە خۇداى خۇى ۋ بەندايەتى دەكا (سامان ۋ پەلە ۋ پاىە ۋ خۇشەۋىستىيە) سامان ۋ مال پەرستراۋىكى ۋ ھەھايە سۋارى عەقلى ۋ ھۇشى زۇر كەس بوۋە جەلەۋى لە دەستىان ستاندوۋە، ۋاى لىكرەۋون ژيانىان (بەئى ھەموو ژيانىان) تەرخان بىكەن بۇ كۆكرەنەۋەى ۋ لە رىگەى ئەۋەۋە نەبى لە خۇش گوزەرانى ناگەرپىن، زۇر جارىش لە پىناۋى كۆكرەنەۋەى رىتە ۋ پىتەدا توۋشى بىگرە ۋ بەردە ۋ بىكۆز ۋ بىر ۋ شەپرو ھەرا دەپىن! تا بە تەۋاۋى خەلىكى لە رىبازى راستەقىنەى خۇدا لاداۋە شوكر ۋ سوپاسى پىۋىستى خۇداى لەبىر بىردونەۋە، لە بەجى ھىنانى فەرمانى خۇداى ۋەرگىپراۋن، بۇيە قورئانى پىرۋز ئەم لايەنەى پاش گوى نەخستەۋە مەرۇفى ترساندەۋە لە زالبوۋنى مال ۋ دارايى بەسەر كۆمەلى مەرۇفداۋ دەفەرەمۇ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ} (۹) سورة المنافقون:

ۋاتە: ئەى ئەۋ كەسانەى بىرواتان ھەيە ۋ موسولمانانن! با مال ۋ مىندالتان لە يادى خۇداتان غافل نەكەن ۋ خۇداتان لەبىر نەبەنەۋە! ھەركەسى خۇ ۋ بداتە مالى دۇنيا تا خۇداى لەبىر دەجىتەۋە بە راستى ئەۋانە خەسارەتمەندى ۋ رەنج بە خەسارن!!

بەئى مال ۋ دارايى ھەر كاتى زال بوو بەسەر ھەستە ۋ ھۇشى مەرۇفدا دەبىتە دوزمىنى ۋ ۋازى پى لە تاعەتى خۇدا دىنى ۋ ناھىلى كىرەۋىيەك بىكا كە جىگەى رەزامەندىي خۇدا بى. ھەر بۇيەشە پىغەمبەران بە تىكرا كۆمەلى مەرۇفان لە زالبوۋنى ماددە بەسەرياندا ترساندەۋە، بۇ ئەۋنە ھەزرىتى عىسا لە ۋەعظو نامۇزگارىدا ئەم رستە جۋانەى فەرەمۇۋە: (لا تعبدوا ربين الله والمال) نەكەن مالىش ۋەك خۇدا بىكەن بە خۇداۋ بىپەرستى!!!؟.

مردوو پەرستىن و عىبادەتى پىشيانان (عبادة الاسلاف):

ھىچ بىرو باومېرىك (لە كۆن و نويدا) ومكوو بىرو باومېرى مردوو پەرستى بلاو نەبۇتەو، دەبىنن خەللىكى چى سىفاتی جوان و بەرزو بالا ھەيە لەبەر مردوانى دەكەن، چى بشى بۇ خۇدا بۇ وانىشى دەچەسپىنن ئابەم جۆرە مردوو پەرستى بووئە باوو رىزى لىگرتنىان لە بارى ئاسايى دەرچوو گەيشتۇتە پەلى تەقدىس و پەرستىن. زاناي بەناوبانگ (تايىللوور) دەللى: عىبادەتى باوك و باپىرو پەرستىن لە پروا كىردن بە دەسەلەتى رەوانەگان (الأرواح) پەيدا بوو. لەم رومەو كە باوك و باپىر لە كۆنەو لەناو ھۆزو خىلەكاندا سەرۆك ھۆزو سەرەك خىزان و رىش سېى تىرە بوون و كار بەدەست بوون. چونكە لە كارو بارى زيان شارمزا بوون، جا پىيان وابوو ئەگەر ئەم رىش سېى و سەرۆك ھۆزانە مردن ئىتر گىيانەكانيان لە ئاسمانى ئەو خىزان و خىلەدا دەسورپتەو دىوو دەچى پارىزگارى خىزانەكە دەكاو لە شەرو بەلا دەپارپىزى شەرى دوژمنيان ئى دوور دەخاتەو، كەوابوو رىزگرتن لە پالەوانان و رىش سېى ھۆزو خىزان و ترسان لىيان مرۇقى ھەئناوە بۇ مردوو پەرستىن و تاعەت بۇ كىردنىان!!

دەى باشە ھەر عاقل مەندى خاومىن بىرو ھۆشى ئەگەر لە ئەم شىو پەرستىنەو جۆرە تاعەتە بىر بىكاتەو بەلایەو شتىكى غەرىبو دوور لە راستىيەو ناتوانى خۇى ئىقناع بىكا!! چونكە ھەر كەسى تۇزى ھۆشى ھەبى دەبى بزانى و وردبىتەو ئەم مردوو كىن و چىن؟! با ئىمە بىرىك لە ئەصل و كۆتايى ئەم مردووئە بىكەينەو، ئەوانىش بە شەربوون و ومكوو ئىمە خواردن و خواردنەوميان ھەبوو، ساغى و نەخۇشيان بەسەردا ھاتوو، دوايى مردوون و ئەمجار پۇلگاۋون و كرمى بوون و رىزون و بوونەو بە گل و خۇلەمىش! جا كەسىك ئەمە چۇنىەتى سەرمتا و كۆتايى بى ئايا چۇن دەگونجى پەناي بۇ بىرى و داواي يارمەتى ئى بىرى!!

لەوانەيە بگوتىرى گىيانى ئەم رابووردوانە كە لەلاشەكانيان جىابۇتەو ئىستا ئەم گىيانانە لەگەل خىزانەكان لەگەل زىندووكان دايە و دىفاعيان ئى دەكەن!!؟

وھلامى ئىمە بۇ ئەم جۆرە بۆچوونانە ئەومىيە دەلتىن: ئەو گيانانە چىن و لە كوئىن؟ ھەقىقەتەن چىو چۆن دىفاع دەكەن؟ لە راستىدا گيان كە لەلاشە جىبابوھە زۆر بى ھىزتر دەبى لەوھى كە كارىكاتە سەر دەوروبەرى، ھىچ دەورىكى لە بونەومردانامىنى! چۈنكە كاتى گيان ھىزو تواناى ھەيە كە بە لاشەومبى! دەى خۇ مرۇقى زىندوو بە ئەوپەرى ھىزو توانايەوھ جارى وا ھەيە عاجزە لەوھى كە كارىكاتە سەر سىروشت، زۆر جار ناتوانى گەلى شتى پىويست بۇ ژيانى خۇى فەراھەم بىنى، بەلكو ناتوانى ھىچ تەئسىرىك لە دىاردەكانى سىروشت بكا، ناتوانى مردن لە خۇى بىرەوئىتەوھ، ھەركاتى ئەجەلى تەواو بوو دەبى بمرى، جا ئەگەر ھالى مرۇق ئەمە بى لەكاتى ژيانىدا دەبى دوا مردنى چى بەدەست بىو چى لە دەست بى؟!!!

مردوو بەرستى و تاعەت كردن بۇ پىشىنان زۆر خەرافات و ئەفسانەى تىدايە، ئەو شىوھ ئاكارو كردارەى كە بەو بوونەوھ ئەنجام دەدرى دەتوانىن بلىين جۆرە بەنچ كردىكەو گەل و ھۆزى پى بى ھۆش دەكەن و رىگاي راستى لى بزر دەكەن. ھەموو كاتىكىش ئەم دابو نەرىتە نا ئىسلاميانە بوونەتە كۆسپ لە بەردەم پىشكەوتنى گەل و ھۆزدا!!

كەى زانايانى ئىسلام ئەمەيان داناو؟ بۇ نموونە كەى لە ئىسلامدا ئاھەنگ دەگىردى بۇ مردوو؟ ئەگەر مەبەست پىرسەو تەعزىيە بى ئەوھ كەى مردوو پەرسىتەو شەرىك بۇ خودا قەرارەنە؟ نوئىزكردن لەسەر مردوو فەزىكى ئىسلامىيە بەرگى (حدادى) ژنى مىرد مردوو دەستورىكى ئىسلامىيە بەلام لەبەر كردنى جۆرە لىباسىك، يان رازاندەوھى گۆرۈ گومبەزو نوئىزكردن لەسەر قەبرىسان يان ئاھەنگ گىرانى ئايىنى لەناو گۆرستاندا ئەمانەو زۆر شتى ترى ئاوا جۆرىك لە مردوو پەرسىتەو كردارىكى دژ بە ئىسلامە. بۆيە قورئان لەمەش بىناگا نەبووھە ئەم جۆرە بىرو باومرە پىرو پوچانەى (كە وەكوو خۆركە كەوتوونەتە ناو كۆمەلى ئادەمىزادەوھ) رەت كردوونەوھ، ھەموو كات تەعالىم و

ناموژگار ییه کانی قورنان هه وئی نه و دی داوه مروڤ له گیرودای نه م جوړه بیرو باومرانه رزگار بکا.

{لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُخَيِّئُ رُحْمَتُ رَبِّكُمْ رَبَّ آبَائِكُمْ الْأَوَّلِينَ} (۸) سورة الدخان:

هه ر خودا خودایه و بهس، ژیان و مردن به دهمست خوځه تی، خودا په رومردگاری خوټان و بابو و باپرتانه، چ پېشینانتان چ پاشینانتان. سهیرکه قورنان چوڼ و مسفی دهمسه لات و توانای خودا دهکا دمرباره ی مراندن و ژياندن، له کاتیکا پېشینان نه م سیفه تانه یان نه بووه، به لکوو بی گیان و مردوون. دهی که ی مردوو دمتوانی سوودو قازانچ به زیندوو بگه یه نی؟!

نهمجار سه رنچ بده چوڼ نایه ته که نیعلانی نه وه دهکا که خودا خودای نه وانیشو و باوک و باپیریشیانه جا که خودا خودای هه موو کهس بی مردوو په رستن و تاعه ت بوږ کردنیان به تاله و رهنجی بی هودمیه !!!

په رستنۍ دیارده سروشتیه کان (عبادة المظاهر الطبيعية):

ناشکرایه که سروشت به هه موو نه ټینه کانی ه وه، به رازاوه یی و جوانی و عمنتیکه کانی ه وه، به سوودو قازانجی ژورو زمبه نده ی بوږ ناده میزاد، به نیمه نی رنگاو رمنگی گول و گولزاری به هاره خوږه ی کانی اوو جوگه و جوږاری... هه موو نه مانه هاندمرن بوږ لیکو ټینه وه له دروستکراوانی خوداو چه قانندی داری ئایین و گه شه کردنی فیکره ی ئایین په رومری له دمروونی مروڤدا!!

له لایه کی تره وه سروشت به هوی دیارده سامناکه کانی ه وه (هه وره تریشقه، لافاو، بوږمه لهرزه، گیزه لوکه... هتد) هیزو سامناکی نه م دیاردانه مروڤی هانداوه بگه ری بوږ په نایه ک و خو ی له رقی بی مه جازی سروشت بپاریزی، هه ر نه م لی ترسانه ش وای له مروڤ کرده که سروشت بپه رستی و به خودای بزانی. زانای به ناوبانگ (ماکس موللر) ده لی: دیارده سروشتیه کان یه که م شت بوون که

ھەوھە ئىجار سەرنجى مەۋفى كۆنى راگىشاۋە ئىستى سەرسامى پىكردو، كاتىك سەيرى بونەۋەرى كىردە ترسى ئى نىشتوۋە، جا لەبەر كارىگەرى و بەھىزى نفوزى سىروشت لە دەرۋونى مەۋفدا فىكرەى ئايىنى تىدا رسكاۋە و سىروشتى بە خۇدا زانىۋە و تاعەتى بۇ كىردە!!

جا ئەگەر دىاردە سىروشتىيەكان لە تىروانىنى زۆر لە كۆمەلانى مەۋفى كۆندا خۇدا بوۋىن و گەردن كەچى بۇيان پىۋىست بوۋى! ئەو بەرئ لەو گەل و كۆمەلانى مەۋفى كۆن لە سىروشتدا چەند خۇدايەكان قەراداۋە! ھەندى مەۋف بۇ ئاسمان خۇدايەكان داناۋە بۇ زەۋى و ھەوا خۇدايەكى ترو بۇ دەرئا خۇدايەكى كە. بەرئ مەۋفىش بۇ ھەركام لە ھەۋرو ئاگرو روۋناكى خۇدايەكى تايبەتيان قەراداۋە.... ھتە.

بۇيە قورئانى پىرۋز ھاتوۋە دەرمانى دىردى سىروشت پەرسىتى كىردە و ھىچ و بوۋچى ئەم بىرو باۋەرە بى بايەخانەى دەرختوۋە، ئاگر بەرئ لەم ئاگرە سوتمانە كىردە! ئەۋەشى چەسپاندوۋە كە پەرسىراۋى راست و ھەق تەنبا خۇدايە و چى لە سىروشتدا بى ھى ئەۋە و خۇى خاۋەنى كەون و كانىناتە!!

{ان الھكم لواحده رب السماوات والأرض وما بينهما رب المشارق} (۵)
سورة الصافات:

واتە: خۇداى ئىۋە خۇدايەكى تاكو تەنبايە، خاۋەنى ئاسمان و زەۋىيە و خاۋەنى ھەرچى لە نىۋانى ئەم دوۋانەدا ھەيە و خاۋەنى ھەموو خۇرەلەتەكانە!! لە شۇپىنىكى تردا قورئان وەسفى تاكو تەنبايى خۇدا دەكا يەكە يەكە دىاردە سىروشتىيەكانى دروستىراۋى ئەم دەرۋىرئ و دەرۋەرمۇئ:

{إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} (۵۴) سورة الأعراف:

واتە: خۇداى ئىۋە دروستىكەرى ئاسمانەكان و زەۋىيە (بەدەيەنەرى ھەموو كەۋنە) ئەم ئاسمان و زەۋىيەى لە ماۋەى شەش رۇژدا دروست كىردوون، ئەمجار

دەسلەتتى تەواۋى بونەومەرى بە دەستى قودرەتى گرتوۋەدۇ بەيدەستى كىردەدە،
خودايەكى ومھايە بە ھىنانى شەو، رووناكى خۆر دادەپۇشى، ھەردەم شەو بەدوا
رووناكىدا دىۋ بە رىك و پىكى شەو و رۆز دروست دەبن، خۆرو مانگو گشت
ئەستىرەكان گەردن كەچى فەرمانى خودان و بە ويستى ئەو دىن و دەچن (الا لہ
الأمر والخلق) بونەومەرى ھەموۋى دروستكراۋى خۆيەتى، دەسلەت و فەرمانىش
تېيدا ھەر بۇ خۆيەتى!! ئانەم تەعبىرە رەوانە كورتە ھەموۋى شتىكى پەيۋەند بە
سىفاتى خوداى لەخۇ گرتوۋە!!

شەفاعەت و تەكەردن (الشفاعة):

پىش ھاتنى ئىسلام ەرمبەكان بۆيە بىتەكانىان دەپەرست بە خەيالى خۇيان
شەفاعەتەن بۇ بىكەن!

شەفاعەت چەند جۇرپىكى ھەيە: شەفاعەت بە وەسىطو ناۋەند، شەفاعەت بە
نويژ، شەفاعەت بە دوعا و نزا، شەفاعەت بە رووتىكردن بۇلاى پىاو چاكان و
پىغەمبەرەن، بە قوربانى كىردن و فتۇ كىردن بۇ پەيكەرو مىزگەوت و گومبەزو قىس
(ضريح)، بە مەبەستى ئەو بىنە واسىتە و ناۋەند بۇ خوداكان و شەفاعەت بۇ
خاۋەن خىرەكانىان بىكەن لەلاى خوداكانىان تا دوعا و نزاىان گىرا بى و بەھرەومەرى
بىن! بەلام قورئاننى پىرۆز بە روونى و ئاشكرا دەفەرەمۆ: شەفاعەت لە سىفەتە
تايبەت مەندەكانى خودايە.

{قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ} (۴۴)

سورة الزمر:

واتە: ئەى مىھمەد! بەو خەلئە بلى: شەفاعەت وەرگرتەن ھەموۋى ھەر بۇ
خودايە، مولى ئاسمانەكان و زەوى ھەر بۇ ئەۋزاتە بى چۈنەيە، ھەر خۇى
خاۋەنىەتى و دروستكردن و گۇرەنكارى تېيدا ھەر عائىد بە خۆيەتى شەفاعەت و
قبول كىردنى شەفاعەت لەو شتەنەن كە تايبەت مەندەن بە خوداۋە.

قورئان همه‌میشه داکوکی له‌سەر ئه‌وه ده‌کا که شه‌فاعه‌ت بۆ که‌س نیه مه‌گهر
خودا بۆ خۆی ئیزن بدا.

{ وَمَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ } (۳) سورة يونس.

قورئان به ئاشکرا ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که پێغه‌مبه‌ره‌کان رۆژی قیامه‌ت شه‌فاعه‌ت
ده‌که‌ن بۆ که‌سانێک خودا خۆی بیه‌وئ شه‌فاعه‌تیا‌ن بۆ بکړئ.
{ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ } (۲۸) سورة
الأنبياء:

هه‌روه‌گوو چۆن قورئان ره‌خنه ده‌گری له موشریک و بی دینه‌کان چونکه
پشتیا‌ن به شه‌فاعه‌ت به‌ستوه، باومرێ پوچ و به‌تالیا‌ن به‌دەر ده‌خاو دمفه‌رموئ:
{وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ يَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ
{ (۱۸) سورة يونس:

واته: نه‌قامی ئه‌و موشریکانه له‌وه‌دایه که خودا ناپه‌رستن و تاعه‌ت بۆ ئه‌و
بته بی گیا‌نانه ده‌که‌ن: که هه‌یچیا‌ن له ده‌ست نایه نه زه‌رمه‌ریا‌ن هه‌س نه قازانج!
که‌چی ده‌یا‌ن په‌رستن و دئی خۆیا‌ن به‌وه خۆش ده‌که‌ن ده‌ئێن: ئه‌م بتانه لای خودا
شه‌فاعه‌تمان بۆ ده‌که‌ن!!.

پێویسته ئه‌وه دووباره بکه‌ینه‌وه: که قورئان دمفه‌رموئ شه‌فاعه‌ت
تایبه‌تمه‌نده به خودای مه‌زن خۆیه‌وه، ئه‌و خۆی بۆ که‌سیک بیه‌وئ شه‌فاعه‌تی بۆ
بکړئ ئیزن ده‌داو شه‌فاعه‌تی بۆ ده‌کړئ. له‌مه‌شدا مه‌به‌ستیکی ئیصلا‌حی گه‌وره
هه‌یه هه‌موو هیواو ئه‌مه‌لی سه‌ره‌پێچی که‌ران و ئه‌وانه‌ی پشت به شه‌فاعه‌ت
ده‌به‌ستن دمبه‌رئ نا ئومێدیا‌ن ده‌کا! هه‌روه‌گوو چۆن ده‌بیته به‌ر په‌رچ و ناگر بر له
ئه‌و که‌سانه‌ی ئیدیعا‌ی دووعا گو‌ییو خودا په‌رستی ده‌که‌ن، نا‌هێلئ ئه‌م جو‌ره
ده‌سته‌پرا‌نه ئیستغلا‌لی خه‌لک بکه‌ن به‌وه که دمبه‌ن به شه‌فاعه‌ت خواز له‌لای خودا
بۆیا‌ن و ئی خۆشبوونی گونا‌هیا‌ن له‌لای خودا بۆ فه‌راهه‌م ده‌که‌ن، چونکه ئیزنی
خودا بۆ که‌س ئاشکرا نیه شه‌فاعه‌تیش بی ئیزنی خودا سوودی نیه، که‌وا‌بوو
ئینسا‌ن پێویسته پشت به کرده‌وه‌کانی خۆی ببه‌ستی و نییه‌تی خۆی حلییه، رزگار

بوونى يا بە ھىلاك چوونى پەيوەندى بە کردارى خۇيەو ھەيە! گەوابوو تيوورى ئىسلامى لەسەر بىنەماي خوا بە يەكناىن ھەئساو، يەكتايى لەزاتو لە سيفاتدا. پەرورەدگار ھەمىشە ويستوويەتى مرؤف لە بەندايەتى بۇ بەندە رزگار بكاو رىزى ئىنسانى پى بىخەشىو دلى قايم بكا بۇ خۇ راگرتن لە بەرامبەر تەنگو چەئەمەى ژيان، تا ببىتە مرؤفكى صالحو گونجاو بۇ كۆمەلى ئادەمىزاد؟!.

برئى سيفاتى خودا كە لە قورئان دا باس كراون:

نابىنين ھىچ ئايىنىك وەكوو ئايىنى ئىسلام شان و پاىەى خودايەتى ھەئىو پىيدا ھەئىلىو چى شايبستەى ئەو زاتەيە لە تەواى زانايى و دانايى.... ھتد، بۇى بچەسپىئو وەپالى بدا، ھەر كەسى توئىزىنەو لە قورئاندا بكا، بە جوانى تىبفكرئ لەو ئايەتانەى وەسفى خودا دەكەن ھەستو شعوورىكى تىكەلاو بە ترسو خۇ بەگەم زانين و سەر سورمان لەو زاتە بىچوونە (كە نە فكرو نە خەيال دمركى دەكاو نە عەقلى و فام دەورەى دەدا) دای دەرگىو راچەنىيىكى واى تىدا پەيدا دەكا ھەست بە لەزەمتو خۇشيبەكى تەواو بكا!!

ئەوەى كە مرؤف دوور دەخاتەو لە شىرك و ھاوبەش بۇ خودا پەيداكردن برىتییە لە برؤا بە ھەبوونى پەيوەندىيەكى وا كە مرؤف بە دەسلەلاتو توانای خوداو بەستىتەو، ھەردەم وازانى كە ھىچ پەردمىەك نىە ببىتە ناوگۇ لە نىوان مرؤفو زاتى خودادا، بە ھىچ كلۇجىك لايەنى شەرىك بۇ خودا قەراردان رەچاو نەكا! ھەر لەبەر ئەمەشە ئىسلام لە نىوان خوداو خەلكدا پەيوەندىيەكى وا پتەو دادەنى كە مرؤفەكان پەنا نەبەن بۇ غەبرى خوداو داواى يارمەتى جگە لە ئەو لە كەسى تر نەكەن!! لىرەش بەولاوہ خودا پار بى بە كورتى باسى برئى لەو سيفاتانەى خوداو ئەو پەيوەندىيەكى كە دايناوہ لە نىوان خۇى و بەندەكانىدا دەخەينە روو.

۱- توانايى خودای گەورە (قدرة الله تعالى):

چی له‌که‌وندایه به‌زیندوو مردوو یه‌وه نیشانه‌یه‌که له‌نیشانه‌کانی به‌توانایی خودا، په‌رومردگار ئه‌م حه‌شاماته‌ی له‌نه‌بوونه‌وه هیناومه‌ته وجود به‌گویره‌ی ویستی خۆی ریکی خستوون! ئه‌م دمه‌لآتو توانایه‌ی خودا توانایه‌کی بی‌پایان و بی‌سنووره، هیچ شتێك به‌رمنگاری نابێ و شت نیه له‌بونه‌ومردا له‌زیر دمه‌لآتی خودا دمربچێ؟! فورئانی پیرۆز ئه‌مه‌ی ئاشکرا کردوه و دمه‌رموێ:

{تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (١) سورة الملك:

واته: پاکی و به‌رزیی بۆ ئه‌و خودایه‌یه موێك و فه‌رمانپه‌روایی بونه‌ومر به‌دهست خۆیه‌تی و به‌سه‌ر هه‌موو شتێكدا به‌تواناو به‌دهسه‌لآته.

{ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّبُ الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (٦)

سورة الحج:

واته: دروستکردنی ئاده‌میزاد له‌نه‌بوونه‌وه وهه‌ه‌روا ئه‌و هه‌موو ئال و گوڤه‌یه‌ی به‌سه‌ریدا هاتوو، هه‌روا زیانه‌وه‌ی رووه‌ك به‌هۆی بارانه‌وه، ئه‌مانه هه‌موو به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ن که خودا خودایه‌کی حه‌ق و راست و بی‌وینه‌یه، دمه‌توانی مردوو زیندو بکاته‌وه، به‌سه‌ر هه‌موو شتێكدا به‌دمه‌لآتو خاوه‌ن توانایه، قودمه‌تی خودا به‌ره‌م داره‌و ئینتاجی هه‌یه، به‌لام زۆر له‌تواناو دمه‌لآتی مروڤ به‌رز ترو به‌هیز ترو فراوان تره، چونکه عه‌قل و هیزێ ئاده‌میزاد مه‌یدانی له‌دروستکردن و زانینی شتدا سنوورێکی دیاری کراوی هه‌یه، به‌لام دمه‌لآتی خودا هیچ سنوورێکی نیه!! ئه‌ومه‌تا پیرۆکه‌یه‌ك که هیچ و پوچ ترین دروستکراوی خودایه ئه‌گه‌ر هه‌موو کۆمه‌لی ئاده‌میزاد کۆببنه‌وه ناتوانن ئه‌و پیرۆکه به‌سپه‌ریان بۆ دروست بکری؟! ئه‌مه‌ جیاوازییه فراوانه که له‌نیوان دمه‌لآتی خوداو دمه‌لآتی به‌نده‌دا هه‌یه فورئانی پیرۆز ئاماژه‌ی بۆ کردوه و فه‌رموویه‌تی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مِّثْلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ

يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ} (٧٣) سورة الحج:

واتە: ئەي كۆمەللى ئادەمىزاد! ئەي خەللى مەككە! ئەي ئەوانەي كافىرو بت پەرستى پەندىكى پىر حىكمەتەن بۇ ئى داون گوئى ئى بگىرن پەندەكەش ئەۋەمىيە: ئەۋەتەنەي ئىۋە لە جىياتى خۇدا دەيان پەرستىن ناتوانن مېشك دروست بىكەن، تەنانت ئەگەر ھەمووشىيان كۆبىنەۋە ھەر بۇيان دروست ناكىرى!!

بەللى نىشانەي بە دەسلەتلى و بە توانايى خۇدا كە ئىمە لەم بونەۋەردەدا ھەستى بى دەكەين ئەۋە دەگەيەننى كە ئەۋ دەسلەتلى ھىزە زۆر فراۋانەۋە سنوورلىكى نىيە!! چونكە ئاشكرايە ھەرچى لەسەر زەۋىدا ھىزىكى ھەبى لە نوورو ھىزى خۇرى ۋەرگرتوۋە، دەي خۇ خۇر بۇ خۇي ئەستىرەيەكە لەۋ ھەموۋ ئەستىرانەي ئاسمان كە ژمارەيان (خۇا نەبى) كەس نايىزانى!! كەۋابوۋ دەبى ئەندازەۋ جەندىيەتتى ئەۋ وزە بەھىزە گەۋرەيەي كە ئەم ھەموۋ ئەستىرە كاكەشانەي بونەۋەر وزەۋ روناكى ئى ۋەردەگىرن چەند بىۋ چۆن بىۋ!!

ئەمە نموۋنەيەكە لە بەتوانايى خۇدا ۋا دەيخەينە پىش چاۋى خوينەر، جا با بۇ خۇي ئەندازەي گەۋرەيىۋ بە تۈنايى خۇدا بىخاتە بەر بىرستى خەيالى خۇي، ئەۋ وزەۋ تۈنايە تەسەۋۋور بىكا كە قورئانى پىرۇز لە ئايەتلىكى كورتىلەدا ۋىنەي كىشاۋە دەفەرمۇي: {اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ}:

واتە: پەرۋەردىگار روناككەرى ئاسمانەكان ۋە ەردە، ھەموۋ شىتلىكى خاۋەن پىرشىگۈ وزەۋ روناكى لەۋ ۋەردەگىرى!!

ھىزۋ تۈنايى خۇدا تىكەلەۋى ژيانى ئادەمىزادە، لە ھەموۋ لايەكەۋە ئاۋىتەي بوۋە، كەۋابوۋ ھىچ پىۋىست ناكە مەۋۇ بە مەبەستى گەيشتن بە ئاۋات يان خۇ پاراستن لە ناخۇشەيەك پەنا بۇ غەيرى خۇدا بەرى، چونكە گەياندن بە ھىۋاۋ دوۋر خىستەنەۋە لە بەللا، ھەر بەدەست خۇدا خۇيەتتى.

{وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ} (۱۷ - ۱۸) سورة الأنعام:

واتە: ئەگەر خۇدا بىھەيى تۆ تووشى زەرمەرو زىيانلىك بىكا، كەس نىيە بىتوانى ئەو بەلەيە بىگىرپىتەو، مەگەر خۇدا خۇى بىتوانى، ئەگەر بىشىيەوئ تۆ تووشى خىرو سوودىك بىي ئەو ھەر بۇ خۇى دەسەلاتى بەسەر ھەموو شىتىكدا دەشكى و كەس نىيە بەرى ئەو خىرو بىرە بىگىر، ئەو زاتە بىچوونە بەھىزو توانايە بەسەر بەندەكانى خۇدا ھەكىم و زانايە ئىش و كارى ھەموو رىك و پىكە و بەرئ و جىيە!

توانا و دەسەلاتى خۇدا كارىگەرە لە ھەموو شىتىكدا؟ كارىگەرە لە دروستكردىنى نىرو مېدا، كەوابوو چ ھەيىجە دەكا لە جىياتى خۇدا پەنا بۇ بت و شەخس و قىس و گۆر بەرن يان خۇ بەخەنە باوھى نوشتە نووس و جادوگەر و دەست بېرەو بۇئەو ھى زەكەى كورىكى بىي يان فلان شتى بۇ جى بەجى بىي!! قورئان دەفەرموى: {يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذَّكُورَ وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَقِيمًا} (۵۰) سورة الشورى:

واتە: خۇدا بە دەست خۇيەتى كەسىك مەيلى ئى بى كچى ئەداتى كەسىك مەيلى لىبى كورى ئەداتى، كەسىكىش مەيلى لىبى نەزۇك و قىسرى دەكا و ھەجەخ كۆر دەبى.

ھەرومھا توانا و دەسەلاتى خۇدا كارىگەرە لە بەھىز كىردن و بەرز كىردنەو ھى كەل و ھۆز، يان رىسوا كىردن و نىز كىردنەو ميان خۇدا بۇ خۇى دەفەرموى: {قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (۲۶) سورة آل عمران:

واتە: ئەى محمد! بلى ئەى پەرەردگار! پاشاى پاشايان ھەر تۆى، خاومنى ملىك و دارايى ھەر تۆى، ھەموو شىتىك بەدەستى تۆيە كەسى تر شتى بە دەست نىيە، ھەر كەسىك ئارەزووت بى ملىك و سەلتەنەتى پى دەبەخشى! ھەر كەسىك ھەز بىكەى نىگىن و دارايى ئى دادمىنى! كەسىك بىتەو رىزى دەدەمىو سەر بەرزى دەكەى، ھى واش ھەيە ژىر دەستەو رىسواى دەكەى...! خىرو فەر بە دەست خۇتە و بەسەر ھەموو شىتىكدا دەسەلاتت ھەيە.

بە راستى ئەمە وايە و رەوايە، ئەو ھەتا مېزو و پىرەتى و بە چاوى خۇشمان دىومانە چەند كەل و كۆمەل و ھۆز بەرز بونەو دەست رۇشىتو خاومەن ھەشەم و

ناوبانگ بوون! كەچى لە پېر چەرخ لىيان وەرسوپاۋ نىگىن و داراييان نەماۋ ژېر دەستە و زەلىل و داماو بوون! چەندەھا پاشاۋ سەرۋك لە رۇزگارېكا گەيىشتوونە ئەو پەرى ھىزو نىگىن و سەر فەرازىي، كەچى لە ناكاوېكا سەرەنگرى بوون و كەوتوونە گىزاۋى گەردوونەۋە، يان كوزراۋن يان خراۋنە بەندىخانەۋە يان شار بەدەر كراۋن و لە ۋلات دوور خراۋنەۋە!!

بەئى لە راستىدا كاريگەر و كار ساز لە چۆنىەتى پىشكەۋتن و دواكەۋتنى گەل و ھۇزو تاكتاكى كۆمەل تەنھا خودايە و بەس!! ئىتر ھىچ پىۋىست ناكە پەنا بىردن بۇ غەيرى خودا!! ئەۋەندە ھەيە پىۋىستە مەرۋف دواي پىشت بە خودا بەستىن تا دىتوانى تىكۋىش و رەنج بداۋ رىگەي ھەۋل و تەقەللۇ بگرى و رىبازى گەيشتىن بە ژيانى كامەرانى و خۇش بەختى بدۇزىتەۋە و بزانى رىگەي چاك و خراپ كامەيە و لە كويىە، چونكە مەرۋف بۇ خۇي دەۋرىكى گرىنگى ھەيە لە ژيانى خۇيدا، ھەر ۋەك ھۇو سەبەب رۇلىكى گرىنگى ھەيە لە ژىندا، خودا دەفەر موى: { إِنْ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ } (۱۱) سورة الرعد:

ۋاتە: خودا پەرۋەردگار ژيان و شىۋەي ژيانى ھىچ كۆمەللىك ناگۇرى تا ئەو گەلە خۇيان رەۋىشتى خۇيان نەگۇر و زەمىنەي ئەو گۇرپانە دروست نەكەن. سەيركە ئەم ئايەتە پىرۋزە چۆن بە ئاشكرا ئەۋەمان تى دەگەيەننى كە دەستوورى خودا ۋايە و ۋا ھاتوۋە: كە ھال و ژيانى ھىچ گەللىك لە خۇشەيەۋە بۇ ناخۇشى يان لە ناخۇشەيەۋە بۇ خۇشى نەگۇرئ مەگەر ئەو كۆمەل و ھۇزانە زەمىنەي ئەو گۇرپانە دروست بىكەن و شايىستەي ئەو گۇرپانە بن، ھەر گەللىك ھەۋل بدا كارو بارى خۇي رىك و پىك بى و ھەۋلى پىشكەۋتن بداۋ سەر پىچى فەرمانى خودا نەكاۋ، ئەۋە ئەو كۆمەلە شايانى ئەۋەن خودا يارمەتەييان بدا. بەلام ھۇزىك رەۋىشت و رەفتارى بەرز ژىرپى بخاۋ ستەم و زۇردارىي بەلاۋە پەسەند بى ئەۋە بەبى شك و گومان شايانى ئەۋەيە سەر شۇپىي بە سەردا بى و بىيىتە ژىر دەستەي بەرو جىرانى!!!!

زانستی خودا (علم الله):

پهرومردگار زانایه و زانینه‌که‌ی نه‌زانینی له پېشدا نه‌بووه وهک‌وو زانینی نی‌مه، هه‌روهک‌وو چو‌ن سرپینه‌وه‌ی به‌سه‌ردا نایه زانینه‌که‌شی بو هه‌موو شتی‌که دوی‌نی و نه‌مړو و سبه‌ینی و ناشکراو نه‌ینی به‌لاوه یه‌کسانه، ناگاداره به هه‌موو کون و قوژبنیک له ناسمان و زه‌ویدا، زانایه به هه‌موو شتی‌کی دونیا و قیامت!!

نهم بونه‌ومره چی تیدایه (له‌گه‌ل ریک و پیک شته‌کانی) هه‌موویان به‌لگن له‌سه‌ر فراوانی و گشتیه‌تی زانستی خودا و کارسازی و دانایی نه‌و زاته بی‌چوونه. بری له‌و به‌لگانه‌ی که له قورئانا هه‌ن و فراوانی زانستی خودا ده‌چه‌سپین نه‌وه‌یه که په‌رومردگار به‌دیه‌ینه‌ری هه‌موو شتی‌که، دیاره که‌سی‌کیش به‌دیه‌ینه‌ری که‌ون و کائینات بی هه‌موو شتی‌ک نه‌و دروستی کردی، پی‌ویسته زانابی به هه‌موو کون و قوژبنی نه‌و بونه‌ومره!

{وَأَسِرُوا قَوْلَكُمْ أَرِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ} {أَنَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ} {۱۳ - ۱۴} سورة الملك.

واته: قسه و گفتوگو‌تان بشارنه‌وه یان ناشکرای بکه‌ن خودا ناگای لی‌یه‌تی و ده‌بیسی، سه‌رم‌رای نه‌وه‌یشه زانا و ناگاداره به نه‌ندی‌شه و خه‌یال و چه‌که‌ره و خه‌ته‌ره‌ی دل و هه‌رجی له‌ناو دل‌دایه لای نه‌و وه‌ک یه‌ک نمایانه، چو‌ن خودا بو خوی نازانی چی دروست کردوه؟ گوايه دروستکراوی خوی ناناسی؟! خودایه‌که زانینی وه‌هایه دهم‌زانی ناو دل چی تیدایه، خه‌بیرو ناگاداره به‌و شتانه‌ی که له دل‌دا شاردراومن. جا له کاتی‌کا نه‌وه‌مان زانی قورئان نه‌وه ده‌چه‌سپینی که خودا نه‌ینی و ناشکرای هه‌موو مرو‌فیک دهم‌زانی، زیاد له‌وه ناگاداره به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کی بونه‌ومردا، سه‌رنجی‌کیش له‌م نایه‌ته پیرۆزه بده که به راستی مرو‌ف تیدا هه‌ست به گه‌ورمی و زانایی خودا ده‌کا که ده‌فه‌رموی:

{اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ} {سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ} {۹ - ۱۰} سورة الرعد:

ئايەتەككە بە ئاشكرا ئەو دەگەيەنكە پەرۇمردگار دىزانى ئەو كۆرپەئەي لە سكى مېينەدايە نېرە يان مېيە، تاكە يا دوانە يا پىرە! ھەرومھا دىزانى مىندالدىن چۆن دواى مىندالبوون وىك دېتەو پچووك دىبىتەو يان چۆن بەھۇي نەش و نىماي كۆرپەلەو مىندالدىن رۆژ لەدواى رۆژ لىك دىكشېتەو زىاد دىبى، بە راستى ھەموو شتىك لاي خۇدا ئەندازە شوپىن و گاتو زەمانى ئاشكرايە و زانراو، نەك ھەر ئەو بەلكو پەرۇمردگار زانايە بەو شتانەي كە نەينىن لە ھەستى ئىمە و ھەستىيان پى ناكەين يان ئەو شتانەي كە دىيانىنن و ھەست پىكران، بە كورتى خوداي گەورە زانايە بەھەر شتىك لە بونەومردايە زىاد لەو نەينى و ئاشكراي دىل و دىروونى ھەموو مەروفيك دىزانى چ كىردار بى چ گوشتار بى ھەرومھا زانايە بەو شتانەي لە تارىكى شەودا و نىن و نابىرنىن يان ئەوانەي ئاشكرا و نىمانن لە رووناكى رۆژدا.

بەئى پەرۇمردگار زانايە و ئاگادارە بە وردىات و نەينى ئەم بونەومەر.
 {وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ} (سورة الأنعام: ۵۹)

واتە: كىلى گەنجىنەي نەينى گەشتى ھەر لاي خودايە و ئەو نەينى بونەومەر دىزانى و ئاگادارە بەسەر رابردو و داهاتوودا، چ ئەوى بوو چ ئەوى دىبى، دىزانى چى لە وشكانىدا ھەيە چى لە دىريادا ھەيە، ھەر بەلكە گەلايى ھەلومرى دىزانى لە كۆئ دەگەوئە خوارى و چۆن دەگەوئە، دوايى چى بەسەر دى، ھەر دەنكە دانەوئەلەيەك لەناو جەرگى زەويدا و لە شوپىن تارىك و ھەشارگەدا ھەي، ئاگاي لىيەتى و پىي زانايە بە كورتى ھەموو شتىك تەرىپى يان وشك لەم بونەومەردا ھەبووبى يان لەمەودا بىي، ھەموو لە عىلمى خۇدا لە (لەو حولىە حقووظ) دا نوسراو و ئاشكرا و نىمانە!!

لەم دىقە پىرۆزەي قورئانەو ئەو ھەمان بۆ دەرەگەوئە كە تىۋرى ئىسلامى دىربارەي خۇدا بىرىتى نىە لە تىۋرىكى فەلسەفى مېتافىزىقى رووت، وەكوو

زور بەى رۇژ ئاۋايىيە كان بېروايان وايە كە خۇداى گەۋرە بونەۋمىرى بەدى ھىناۋە،
دوایی خۇى بەرز بۇتەۋە بۇ ئاسمان و چ پەيۋەندىيەكى بە مەخلۇۋقاتى خۇيەۋە
نەماۋە!! بەلكوۋ موسولمانان پىيان وايە كە كردگار ھەموو كات دەستى قودرەتى
لەتەك زانستى فراۋانيدا بونەۋمىر ھەل دەسورپىنن، ھەرچى بوۋە يان دەبىي لەھەر
شۈپن و كاتىكىدا بى ئىشى كەرىمى كارسازە خۇى دەى خولقۇنى!!

بى مانەندى خۇدا (لىس كىمئە شىيە):

جىاۋازى خۇدا خۇى لەگەل دروستكراۋانيدا روون و ئاشكرايە چۈنكە ھەموو
كات پەلى بەدپەيئەنەر زۇر لە ژوور پەلى بەدپەيئەنراۋەمۈيە، ئاشكراۋ نەمايەنە كە
بەدپەيئەنەر نابى (نە لە زاتدا نە لە صىفاتدا) لە بەدپەيئەنراۋى خۇى بچى. كەۋابوۋ
كە دەگوتىرئ خۇدا شت دەبىيىسى ماناى وانىە ۋەكۋو ئىمە گۈيچكەى ھەيە! يان كە
دەلئىن: خۇدا دەبىيىنى ماناى وانىە ۋەكۋو ئىمە بە چاۋى سەر شت دەبىيىنى! ئەو
زاتىكە جودايە لە مەخلۇۋقاتى، شان و شكۋى خوايەتى ئەو زۇر لەۋە بەرزترە
عەقلى كولى ئىمە دەركى بكا...

مامۇستا شىخ (مەمەد عىبەدە) دەفەرەمۇئ: بىر كەرنەۋە لە خۇدى زاتى
پەرۋەردگار ھەۋلەدانە بۇ زانىنى كەۋن و چۈنپەتى ئەو زاتە بە شىۋەمىيەكى
تايپەتى لە روۋيەكەۋە، لە روۋيەكى تەرۋە دەر كەرنى كەۋن و چۈنپەتى خۇدا
بۇ عەقلى ئىمە پەى پى نەبراۋە عەقلى مەرۇف وزەى پى ناشكى و لە سنوور
بەدەرە چۈنكە رىژەى بوۋنى خۇداۋ بوۋنى ئادەمىزاد زۇر لىك دوورن و يەك
ناگرنەۋە. ھەرۋەھا چۈنكە خۇدا جىسىمىكى لىك دراۋ نىە، زاتىكە بىرو ھىزى
مەرۇف نايگاتى و كۇل دەبى و كۈل دەۋەستى! كەۋابوۋ ھەۋلەدان بۇ زانىنى كۈنھو
زاتى خۇدا كات بە فەرۋدانەۋ خۇ خستەنە ناۋ گىژاۋەمۈيەۋ سەر بە فەتارە چۈۋنە،
كات بە فەرۋدانە چۈنكە ھەۋل و كۇشش كەرنە بۇ شتىك كە نايگاتى! سەر بە
فتارە چۈۋنە، چۈنكە ئەو ھەۋلەدانە سەر دەكىشى بۇ چەۋاشە كەرنى بىرو باۋەر

لەم رووۋە ھەۋلەم دەيەۋى شىتېك بېيۇئى كە ناپيۇرى، شىتېك بىز مېرى كە
ناز مېردى!!

دوكتۇر (مارىت ستانلى كودج) ھەمان راي شىخ (محمد عبەدە) ەى دووبارە
كردۆتەۋە دەلى گومان لەۋەدا نىە كە ئىمە كاتىك بمانەۋى ە ھەۋل بەدىن بۇ
زانىنى كۈنھۈ زاتى خۇدا پىۋىستمان بە چەند زاراۋە مانايەكى ۋا ھەيە كەبە
تەۋاۋى جىاۋازن لەۋ زاراۋە مانايانەى بۇ باسكردنى شتى ماددى بەكارىان
دەھىنن. بە تايبەتى دۋاى ئەۋەى كە زانىمان ئەم بۈنەۋەرى ئىمە تىيدا دەژىن
مومكىن نىە ھەر بىرىتى بى لە ماددەيەكى روت ۋ قوت!! بەلكوۋ پىك ھاتوۋە لە
ماددەۋ رۇح يان لە ماددەۋ شتى تىرىش، خۇ ناستۋانن شتە نا مادىيەكان ەدصفو
دىاردەى مادىيان بۇ بچەسپىنن!!

سەد مخابن بىرى ئادەمىزاد رىگايان ئى ھۈنبوۋە كەۋتوۋنە كىشەۋ نىزاعەۋە
دەربارەى زاتى خۇدا، بىرى (ۋەئەنى) بەردو دار پەرىست پىيان ۋايە خۇدا بىرىتىيە
لە چەند روحيك كە لە بەردو داردا دەنگ دەدەنەۋە!! ھىندى پىيان ۋايە خۇدا
لەناۋ لاشەى ھەندى مرقۇدا ھەل بوۋە ۋاۋەتەۋە!!؟! بەلام ئايىنى ئىسلام
ھاتوۋە ھەموۋ شىتىكى خستۆتە شوئىنى گۈنجاۋى خۇيەۋە، بۇ ھەموۋ شىتېك
چۈنىەتىكى لەبارى دانائە، دەربارەى ھەقىقەتى خۇدى زاتى خۇدا بناغەيەكى
پتەۋى دانائە تىۋرىكى ھىناۋە دەم كۈۋتى تاۋانبارى كردەۋ، ەقلى ۋ ھۋشى لە
ژنگى نەزانى ۋ دلى راۋكى پاك كردۆتەۋە، ەقىدەۋ بىرو باۋەرى خەلكى دەربارەى
خۇدا پالفتە كردەۋ:

تىۋرى ئىسلامى بەلایەۋە ۋايە كە بۈنەۋەرى يەك بەدەيىنەرى ھەيە كە
ھەرچى سىقاتى جوان ۋ بەرزو كەمال ۋ جەلال ھەيە تىيداىەتى!!

ھەروەھا داۋامان ئى دەكا كە پەروەردگار بە دوۋر بگىرىن لە ھەموۋ
دىاردەيەكى ماددى، تەشبيھى بە ھىچ شىتېك نەكەين ۋ لاشەۋ ئەندازەى جىسمى
بۇ رەۋا نەبىنن، بە دوۋرى بگىرىن لە ھەموۋ سىقات ۋ رەۋشتى مەخلوۋق. ئەۋەتا

نایه‌ته‌کانی قورنانی سهر به‌م باسه هه‌موویان داکوکی له‌وه ده‌که‌ن که مروؤف نابیی بیر له‌ چۆنیه‌تی خودی زاتی خودا بکاته‌وه چونکه کاریکی بی هودمیه و نه‌جات بوونی تیا زه‌حمه‌ته.

{لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ} (۱۰۳) سورة الأنعام:

واته: چاوو چه‌واسه‌کانی تر ناتوانن که‌ون و چه‌قیقه‌تی خودا دم‌ک بکه‌ن به‌لام خودا کونه‌و چه‌قیقه‌تی چاوو چه‌واسی نی‌مه دمرانی یان ئەم نایه‌ته که ده‌لی: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ} (۱۱) سورة الشورى:

واته: خودا خودایه‌کی بی چوون و بی مانه‌نده، هیچ شتی‌ک له‌ مه‌خلووقاتی خودا ناتوانن وه‌کوو زاتی ئەو بن له‌ زانست و کارامایی و ده‌سه‌لات و توانادا.

یان ئەم نایه‌ته که ده‌فه‌رموی: {يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا} (۱۱۰) سورة طه:

واته: خودا هه‌موو شتی‌کی ئەوان زۆر باش دمرانی، چ ئەوه‌ی له‌مه‌و پێش روویداوه‌و چ ئەوه‌ی له‌مه‌ودوا روو ده‌دات، وه‌لی ئەوان سهر له‌ زاتی دمرناکه‌ن و په‌ی به‌ چۆنیه‌تی و چه‌قیقه‌تی نابهن.

یان ئەم نایه‌ته که ده‌فه‌رموی: {سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ} (۸۲) سورة الزخرف:

واته: پاک و بی عه‌یبی بۆ خودایه که به‌دییه‌نه‌ری ئاسمان و زه‌وییه خودای عهرش و کورسییه، زۆر دووره له‌و سیفه‌تانه‌ی وه‌پالی ده‌ده‌ن و له‌وه‌ی که مندالی هه‌بی!!

پێغه‌مبه‌ریش (درووی خوی نهم‌ه‌ر بن) بۆ به‌رگری له‌م چه‌واشه بوونه فه‌رمانی کردوه به‌وه که موسو‌لمان بیر له‌ مه‌خلووقاتی خودا بکاته‌وه به‌لام بیر کردنه‌وه‌ی له‌ خودی زاتی خودای به‌ یاساغ داناوه‌و فه‌رموویه‌تی: {تفكروا في كل شيء ولا تفكروا في ذات الله}:

واتە: بىر لە نازو نىعمەتى خۇدا بىكەنەۋە، سەيرى مەخلۇقاتى بىكەن و تىيان بىفكرن، بەلام بىر لە چۆنىەتى خودى خوا خۇى مەكەنەۋە.
ئائەم تىۋرەى ئىسلام دايىناۋە بۇ بە دوور گرتنى پەرورمردگار لە ھەموو خەۋشېك، بەرزترىن و قولترىن ھەلسەفەى جىھانى (تا دواى ھاتنى ئىسلامىش بە چەند سەدەمىيەك) پەييان پى نەبردوۋە، كە وابوۋ پەيداۋونى ئەم تىۋرە لە دوورگەى عەرمبىدا لەو رۇزگاردا بەلگەيە لەسەر ئەۋە كە قورئانى پىرۇز سىروشى خودايە.

سىفەتى ژيان بۇ خوداى مەزن (حياة الله تعالى):

خوداى پەرورمردگار مەصدىرو كانى ژيانە، ھەر ئەۋە ژيان بە ھەموو زىندوۋىيەك دىمەخىشى، كەوابوۋ پىۋىستە خۇى سىفەتى ژيانى ھەبىۋ زىندوۋىيەتى ئەۋ لە بەرزترىن شىۋەدا خۇى بنوئىنى، ژيانى خوداى گەۋرە ھەتا ھەتايىيە و بىرئەۋەى نىيە، ۋەنەۋز و نوۋستنى بەسەردا نايە.

قورئان دىمفەرمۇى: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ}:

واتە: بەس يەزدان خوداى راست و درۋستە شايىستەى پەرستىن و عىبادەتە، خوداى تر نىيە جگە لە خۇى، زىندوۋە ھەرگىز نامرى، بۇ خۇى پايدەۋە راگرەۋ لەنگەرى بونەۋەرى راگرتوۋەۋ پارىزگارى ھەموو شىكەۋ ھەمىشە و رىياۋ ئاگادارە بە ھەناسە بى ئاگايىۋ ھەرامۇشىۋ ۋەنەۋز و خەۋ روۋى تىناكا!!

قورئانى پىرۇز لە دوۋ ئايەتى كورتىلەدا باسى ئەۋ دىاردەۋ گۇرپانكارىيەى كە توۋشى زىندەۋەر دىمبى لە تەك باسى سىفەتى ژيان و زىندوۋى بۇ خودا بە رەۋانى و پاراۋى رادىگەيەننىۋ دىمفەرمۇى:

{كُلٌّ مِّنْ عَلَيْهَا فَاِنَّ، وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ}:

واتە: ھەرچى لەسەر زەۋى ھەيە دەمىرىۋ دىمفەۋتى، زىندەۋەرلە بونەۋەردا نامىنى، تەنھا زاتى بىچوۋنى خوداى تۇ دەمىنىتەۋە، چۈنكە ئەۋ خاۋەن شىكۋىيەۋ

دوورە لە ھەموو كەم و كورتىيەك. ژيانى خۇدا پېۋىستى بە خواردمەنى نىيە
و ەكۈۋ زىندە و مەرانى تر پېۋىستىيان پېيە. خۇدا دەفەر موى:

{قُلْ أَغَيَّرَ اللَّهُ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي
أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ...} (۱۴) سورة الأنعام:

واتە: ئەى پېغەمبەر! بەو خوا نەناسانە بلى: ئايا چۆن رەوايە لە كاتىكا
خۇداى مەن دروستكەرى ئاسمان و زەمىنە لە نەبوو ھىناونىيە بوون، خۇراك و رۆزى
دەدا بە زىندە و مەران و خۇى ھىچ ھەو ەجى بە خۇراك و رۆزى نىيە، لە ھەموو
خواردمەنىيەك بېنىيازە، ئەمجار بلى: ئىۋە كەيفى خۇتانە مەن فەرمانەم پېكرائە
كە يەكەم كەس بەم بۇ خۇدا پەرسىتى و گەردن كەجى لەم ئۆمەتى ئىسلامە،
ھەرومەھا پېم گوتراۋە كە بە تەۋاۋى قەطلى عەلاقە بكەم لەگەل فرە خۇدا كاناۋ
ھاۋرېيان نەكەم!

ئايىنى ئىسلام بەم ئايەتە رېگەي لە ھەموو كاھىن و مالىم و بت پەرسىتى
دەست بېرەكان بەست، ئەۋانەى فەرمانىيان دەكرە بە شوۋن كەۋتوۋانى خۇيان كە
قوربانى و كۈشتى سەر بېرەن بۇ خۇدا درۆز نەكانىيان، بە ئاشكرا بانگى ھەلدا كە
قوربانى و فوۋتو بۇ قەبرە قەسەن و عىبادەتگا سەر نابېردى، چۈنكە خۇدا پېۋىستى
بە خۇراك نىيە و شت ناخاۋا ئەو قوربانىيانە تەنھا كاھىنەكان سوۋدى لى
مەردمگەرن و خۇيان لىرى لى دەمدەن!!

بە راستى قورئانى پېرۆز بە ئاشكرا كەردنى ئەم راستىيە مەۋفى رەزگار كەرد
لەو بېرە پېرە ۋوچە، لەو فېكرە شىۋاۋەى كە لەناۋ زۆر لە گەلەندا بىلاۋ بوبەۋەو
خەللى بە خۇپايى مالى و دارايى خۇيان بە فېرۆ دەدا تەنەنەت ئىستاش بېرى
نەزان و نەھام ئەم جۆرە كەردمەۋانە رەجاۋ دەكەن و ھەر بەينە نا بەينىك
ھەيۋانىك بۇ گۆرى شىخ فلان يان بۇ مەزگەۋتى فلان شوۋن سەر دەمبېر، بەمە
مالى خۇيان بە فېرۆ دەمدەن و كەردمەۋەكانىيان بى ھودە دەمبېر.. ئىتر بەم روۋن
كەردنەۋمىيە قورئان دەركەي لەسەر ئەو بېدېنەنە داخست كە بىتوانن لە رېگەي ئەم

کردهوه نا ئیسلامیانوه هی‌رش بی‌ننه سهر دین به گشتی و دهن‌دوکی پیسی
خو‌یانی بی دادهن!

(به‌لام قوربانی شهرعی له ئیسلامدا ره‌وایه و نه‌وه له‌م جو‌ره بیدعه‌تانه
جیایه و مه‌به‌ست لی‌ی رم‌زای خودا و سوودی هه‌زارو گه‌دایه، نه‌ک به‌رژه‌وه‌ندی
مشه خو‌ره له‌ چهره‌گانه)...

له‌ شو‌ین‌یک‌ی تردا قورئانی پی‌رو‌ز نه‌وه دمرده‌خا که ژیا‌نی خودا (حیاة الله)
زین‌دویی هه‌میشه‌یی و نه‌بر‌اومیه، دو‌وره له‌ دیارده‌ی ژن و من‌دال، نه‌ ژنی هه‌یه نه‌
من‌دال. به‌مه‌ش ئیسلام که‌له‌به‌ریکی گه‌وره‌ی به‌ست (که‌ له‌و که‌له‌به‌روه) هی‌ندی
له‌وانه‌ی که‌ خو‌یان به‌ خودا دمرانی گه‌ل و ژیر ده‌سته‌ی خو‌یان بچه‌وسیننه‌وه به‌
به‌لگه‌ی نه‌وه که‌ خو‌یان کو‌رو کو‌ره‌زای خوا‌کانن پی‌ویسته‌ تاعه‌تیا‌ن بو‌ بکری‌و
خه‌لکی بو‌یان گه‌ردن که‌چ بن. له‌م روه‌وه قورئان دمه‌فرموی:

{بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ، ذَلِكَمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ {
(۱۰۱ - ۱۰۲) سورة الأنعام:

واته: خودای گه‌وره خودایه‌کی نه‌و تو‌یه ئاسمانه‌کان و زه‌وی له‌ نه‌بوون
دروست کردوون، خوا‌ه‌نی بو‌نه‌ومره، له‌ هه‌موو شتیک بی‌ نیازه، ده‌ی که‌ وابی
چو‌ن من‌دالی ده‌بی، چو‌ن من‌دال بو‌ خو‌ی ره‌وا ده‌بینی! نه‌ من‌دالی هه‌یه نه‌ ژن.
هه‌موو شتیک خو‌ی دروستی کردوه، ئا‌گاداری هه‌موو شتیکه!! ئانه‌و خودایه
په‌رومرده‌که‌ری ئی‌وده‌یه، جگه‌ له‌ نه‌و هی‌چ خودایه‌ک نیه! هه‌رجی بو‌وه و هه‌رجی
ده‌بی نه‌و به‌دی هی‌ناوه‌و به‌دی ده‌هینی هه‌ر نه‌و شایسته‌ی تاعه‌ت و په‌رسته‌ن
ته‌نها نه‌و به‌رسته‌ن و به‌س!!

صیفه‌تی بی‌سته‌ن و دیتن بو‌ خودا (سمع الله وبصره):

صیفه‌تی بی‌سته‌ن و دیتن له‌و صیفه‌تانه‌ن که‌ بو‌ خودا شایسته‌ن و پی‌ویسته
هه‌ی بن، چونکه‌ نا‌گونجی خودا هه‌بی و نه‌م صیفه‌تانه‌ی نه‌بن، نه‌مه‌ش راستیه

که قورئان به ناشکرا ناماژدی بۆ کردوه، نه‌وه‌ی چه‌سپاندووه که بوونی صیفه‌تی بیستن و دیتن نیشانه‌ی خودایه‌تییه و نه‌بوونیان نیشانه‌ی نا خوداییه!

نه‌وه‌تا چه‌زرم‌تی ئیبراهیم کاتی داوا له‌ باوکی ده‌کا که واز له‌ په‌رستنی بته‌کانیان ب‌ینن به‌لگه‌یه‌کی له‌سه‌ر ناخودایی بته‌گان نه‌وه‌یه که نابیستن و نابینن.

{ يَا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا } (٤٢) سورة مريم:

واته: باوکه بۆچی تو شتیک ده‌په‌رستی که نابیستی و نابینن و له‌ هیچ شتیکیش ب‌ی ئیحتیاجت نا‌کا!! مانای ئەم نایه‌ته نه‌وه‌یه که خودای حه‌ق و راست و دروست پ‌یویسته بیسه‌رو بینابن، ئەم راستییه‌ش قورئان له‌ زۆر شویندا دووپاتی کردۆته‌وه، یه‌کن له‌م شوینانه نه‌و رووداومیه که (خه‌وله) هات بۆلای پ‌یغه‌مبه‌رو شکاتی له‌ می‌رده‌که‌ی کرد ئەم نایه‌ته نازل بوو که ده‌فه‌رموی: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ} (١) سورة المجادلة:

واته: به‌ راستی خودا هسه‌ی نه‌و ژنه‌ی بیست که ده‌رباره‌ی می‌رده‌که‌ی ده‌مه ده‌میت له‌گه‌ل ده‌کات و سکا‌لای ده‌باته لای خودا، خودا گو‌فتوو گو‌ی ئیوه‌ی ده‌بیست و ناگای ئی بوو به‌ راستی خودا ژنه‌واو بینایه و ناگاداری هه‌موو شتیکه.

گفتوو گو‌ی په‌روه‌ردگار، فه‌رمایشتی خودا (کلام الله تعالی):

ره‌وشتی فه‌رمایشتی (صیفه‌تی که‌لام) په‌ک‌یکه له‌ صیفه‌ته‌کانی خودا به‌لام پ‌یویسته نه‌وه بزاینن: که حیاوازی هه‌یه له‌ نیوان گفت و گو‌ی خودا و گفت و گو‌ی ئاده‌میزاددا، گفت و گو‌ی لای ئاده‌میزاد به‌ وشه‌ی گو‌تراو یان نووسراو ئه‌نجام ده‌درئ، به‌لام په‌روه‌ردگار گفت و گو‌ی خو‌ی به‌ س‌روش و نیگا ئه‌نجام ده‌دا... به‌م جو‌ره س‌روش و نیگا بخاته د‌لئ نه‌وانه‌ی هه‌ل‌یان ده‌ب‌ز‌یرئ بۆ بلا و کردنه‌وه‌ی په‌یامی خو‌ی، یان وشه‌که له‌ د‌ل و ده‌روونی هسه‌ له‌گه‌ل کراویدا ده‌خولق‌ینن یان

بە ھۆی ھەشتەوھ کە بیکاتە پەيامنێر بۆ لای پێغەمبەرەکان، قورئانی پیرۆز دەربارەى ئەم شێوە گەشت و گۆیانە ئاماژەى کردووە و ھەرمووپیەتی:

{وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِنَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآيَاتِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ} (۵۱) سورة الشورى^(۱):

لە ئایەتیکى تردا دەفەرموێ: {تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ} (۲۵۳) سورة البقرة:

ئەو پێغەمبەرانی ھەموویان بە رێزو نازدارن، دەنا نەدەبوون بە پێغەمبەر! وەلى حیکمەتى خۆدا وایە ئەوانیش بە رێزو بەرپۆز تریان تیاپە، ھەیانە خۆدا بۆ خۆى قسەى لەگەڵدا کردووە، ھەیانە خۆدا لە زۆر روووەو پایە و پلەى بەرزەوھ کردووە!

کەلامى خۆدا کۆتایی نیە و نابێتەوھ ھەروەکوو چۆن لە ژمارەش نایە. {وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} (۲۷) سورة لقمان:

واتە: ئەگەر ھەرچی دارو درەختى سەر زەوى ببنە پێنوووس و دەریا ببیتە مەرکەب و ھەوت بەحرى تریش بخرینە پالى و کەلیمات و گەشت و گۆی خۆداى پێ بنوووسێ ھێشتا کەلامى خۆدا کۆتایی نایە و قەلەم و مەرکەب تەواو دەبن!! چونکە کەلامى خۆدا پێ ژمارەو ئەندازمییە و بێرەوھى نیە!

صیغەتى قیدەم و ھەوھى خۆدا و پایەدارى (قدم الله وبقاؤه):

خودای مەزن دەفەرموێ:

{هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} (۳) سورة الحديد:

واتە: پەرورەدگار خودایەکی بێ وێنەى بێ نیازە، پێش ھەموو شتێک ھەبوووە و سەرھتای بوونیشى نیە پاش ھەموو شتێک دەبێ و کۆتایی ھەبوونیشى

^(۱) تەفسیر و رافەى ئەم ئایەتە لەسەرە باسى (وحى) دا رابووورد.

ئابى، ئاشكرايە و بەلگە لەسەر خاويەتى ئەو ديارو لەبەر چاۋون، نەينىيە و
 ھەستى مەۋق دەرگى ئاكا، ئەو خۇدايە ئاگادارى ھەموو شتىكە و ھىچى ئى ھون
 ئابى!

لە شۇيىنكى تردا خۇداي مەزن دەفەرمۇي: {وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ
 إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ} (۸۸) سورة القصص:
 واتە: ئەي مۇھەممەد نەگەي بېچى لەگەل پەرستىنى خۇداي گەورە خاويەكى
 تر بېپەرسى و شەرىكى بۇ رەوا بىنى! ھىچ خۇداي راست و دروست و ھەق نىن
 جگە لە ئەو، ھەموو شتىك بە فەنا دەچى و ھىچ كامىك لەم خۇدا درۋزنانە
 نامىنن و تەنھا زاتى ھەق پايدەدارو بەرقەرار دەمىنى، ھۆكەم و فەرمانرەۋايى ھەر
 بۇ خۇدايە و ھەمووتان رۆژى رەستاخىز بۇ لاي ئەو دەگەرپنەۋە!

پوچاندنەۋەي شوبھە و رەت كىرنەۋەي لكەدار كىرنى صىفەتەكانى خۇدا:

ۋەكۇو ئاشكرايە ناۋى پىرۋىزى خۇداي مەزن لە قورئاندا زۇر جار ھىندراۋە لە
 تەك صىفەتەك يا زياتر لە صىفەتەكانى كەمال و جەلالى دا ۋەكۇو (قاهر)،
 (جبار)، (المهيمن)، (العزيز).... ھتە. ئىتر بىرئ لىكۋلەرەۋەي دىروون پىس ئەۋمىان
 كىردە بە بىانۋو بىرئ شوبھە و لكەيان لە زاتو صىفاتى خۇدا خىر كىرۋتەۋە، يەك
 لەۋ لىكۋلەرەۋانە دىكتۇر (فيليب ھىتى) يە كە لە كىتبى (تارىخ العرب ج/ ۱ ل/ ۱۷۷
 چاپى/ ۲) دا دەلى: باسى صىفەتە خۇشەۋىستى و سۆزو دىلنەرمى لە قورئاندا لە
 بەرامبەر صىفەتە ھىزو تواناۋ بەدەسەلات و تۆلە سىن و دەست رۋىشتودا زۇر
 خۇ بەكەم دەنۋىنن، واتە. صىفەتە خۇشەۋىستى و سۆزو... تاد لە بەرامبەر
 صىفەتە ھىزو توانادا زۇر كەمن!!

جا بۇ رەتكىرنەۋەي ئەم بۇ چۈۋنە پوچەي دىكتۇرى ناۋبراۋ دەلىين: شتەكە
 بە پىچەۋانەۋەيە چۈنكە صىفاتى ھىزو تواناۋ دەسەلات لە قورئاندا زۇر كەمترن
 لە صىفاتى سۆزو خۇشەۋىستى! ئەگەر بىين سەر ژمىرى صىفاتەكانى خۇدا
 بىكەين كە لە قورئاندا باس كراۋن دەبىنن رىژەي صىفەتە ھوبب و خۇشەۋىستى

زۆر ترن لە صىفەتى جەلال و عىززەت. لە لايەكى تەرەوھە صىفەتى ھىزو توانا پىۋىستىياتى خودايەتى راستىن، چونكە بەم صىفەتە تانە زۆر داران لە سەر كىشى و ناھەموارىيان دەگىرپتەوھە!! ھىچ پىۋىست ناكە ئىمە پىمان وابى دەبى ھەموو كاتى خودا بە روحم و ھىدى و ھىمن و بەزمى بى. نابى ئەوھ لە بىر بىكەين كە رىق و خەشى خودا بۇ شەقاوھە سەرپىچى گەران و زۆر داران لايەنىكى دادومرى و داد بەرومىرپىيەتپىيە.

صىفەتى ھىزو شكۆمەندى و سەركوت كردن (صفات القوة والقهر):

ئەگەر ئىمە بمانەوئى ھەرچى صىفاتى قەھرو خەشم و ھىزو توانايە كە لە قورئاندا بۇ خودا رەوا بىنراون رايان نوپىنن و بىانخەينە بەر لىكۆلئەوھە دەبىنن ھىچيان ماناي زولم و زۆر ھەلئەگرن و نابنە جىگاي شوبەھە و گومان (وھكوو لەمەدوا رونيان دەكەينەوھە) بۇ نموونە يەككە لە صىفاتى شكۆمەندى و جەلال صىفەتى:

۱- (الجبار) سەرچاوەكەى وشەى (جبر يچىر) كە بە ماناي چاك كردنەوھە و پىركردنەوھە كە لەبەر و راست كردنەوھە خوارى و لارپىيە. بىرپك دەلئىن وشەى (الجبار) بە مانا رام كردنى بەندەگانە بۇ وىستى خۇى. بىرپك دەلئىن: (الجبار) بە كەسك دەگوتىرئ: كە ھىچ شتئ نەتوانئ كارى تىبكا، نە پەلامارى ھىرش بەران و نە ھىلئى فىلئىبازان ناتوانن زەبرى پى بگەينەن، يان كەسك نەبئ دەستى بە سەرىدا بىروا.

۲- (المهيمن) واتە: ئاگادار و دەست رۇيشتو بەسەر دروستكراوانىدا.

۳- (العزيز) واتە: خاومەن ھىزو توانايەكى ئەوتۇ ھىچ كەس نەيگاتئ ھىچ كەس بە سەرىدا زال نەبئ، ھىچىشى لئ عاسى نەبئ لە ھىچ شتىكىش نەترسى!!

۴- (المتكبر) واتە: خۇ بە گەورە گرو شكۆمەندى و خاومەن دەمىيە و عىنوان.

۵- (القهار) واتە: خاومەن ھىزو توانا و دەست رۇيشتو بەسەر ھەموو بونەومردا.

۶- (العظيم) واتە: مەزنىكى وا سنوورو ئەندازە نەبئ بۇ گەورەى و شكۆمەندى.

- ۷- (المنتقم) واتە: تۆلە سېن و سزادەر بۇ سەرپىچى كەران و خوا نەناسان.
۸- (مالك الملك) واتە: كەسېك كە شايانى ئەو دەبى لە ملىكى خۇيدا كە بونە وەرە
(جى خواست و ويستى بى بىكا)، كەس دەست بەر دەستى نەھىنى.

صيفەتى خۇشەويستى و بەزەيى و دل نەرمى بۇ خۇدا :

صيفەتى خۇشەويستى و بە بەزەيى و دل نەرمى بۇ خۇداى بەر و مردگار لە
قورئاندا زۆر باس گراون و زۆر زەبەندەن. لەم جۆرە صيفەتەنە صيفەتى
(الرحمن) ە كە بە مانا بەخشندەيە بە نازو نىعمەتلىكى زۆر زەبەندە بۇ ھەموو
زىندە وەرە مروفىك. صيفەتى (الرحيم) بە مانا ئاشتى بەخشە و خولقېنەرى
ئارامىيە.

صيفەتى (الغفار) بە مانا خاومنى لىخۇشبوونى زۆرە. صيفەتى (الرزاق) واتە
رزق رۆزى زىندە وەرەنى لە ئەستۇ گرتووە. صيفەتى (اللطيف) واتە: ھىدىيەتى و
ھىمنى لە كارو كىرە وەيدا كۆبۇنەتەو.

صيفەتى (الشكور) واتە سوپاسى ھەرمەن بەردارانى دەكا. صيفەتى (الكريم)
واتە: جوامىرىكى وايە ھەرچەندى خەلاتى گەورە بىخەش بایستى نىو ھەرچى
بىخەش لەبەر چاوى نىو چاوى لە دووى نىو.

صيفەتى (المجيب) واتە: كەسېك داواى داواكاران جى بەجى دەكا و دل
نىگەرەن نابى لە داوا كىردنى زۆر لە پىداگرتن و پى كىشى كىردن.
صيفەتى (التواب) واتە: تەوبە قىوول دەكا و پىداويستى تۆبە دەخولقېنى بۇ
بەندەگانى.

صيفەتى (الودود) واتە: زۆر بەندەگانى خۇى خۇش دەوى ھەر كەسېك لىى
نرىك بىيىتەو دەيخاتە ژىر بالى رەحمەتى خۇيەو.

تەنەت برى لەو ئايەتەنە قورئان كە وەصفى خودايان بە بەھىزو
شكۆمەندى كىردە راستە و خۇيان لە پىشەوە يان لەدواوە صيفەتى رەحمەت و
نەرم و نىانيانى لەتەكدا ھىناوە وەكوو ئەم ئايەتە كە دەفەرموى:

{تَبَيَّنَ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ، وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ} {٤٩} -
(٥٠) سورة الحجر:

واته: نهی پیغه‌مبه‌رو فروستاده‌ی خوّم به به‌ندم‌کانم رایگه‌یه‌نه که من زور له هه‌له‌و تاوانیان خوّش دمب‌و به روح‌و دل نه‌رم‌و به به‌زمییم بۆیان. له هه‌مان کاتیشدا پییان بلی که سزاو تۆلّم زور به نیش‌و کوشندمییه سوئ دمباته ناو دلی تاوانبارانه‌وه. نه‌ومتا دمبینین په‌روم‌ردگار له‌م ئایه‌ته‌داو له ئایه‌تی تیشدا ومصفی خوئی به به‌زمیی و رحم‌و شه‌فه‌قه‌ت کردوه {رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ} {١٤٧} سورة الأنعام:

واته: رحمه‌تی په‌روم‌ردگارتان دم‌رایه‌کی بی په‌یه‌و نه‌ومنده به‌روالّاو فراوانه نه‌م په‌ره‌و په‌رو سنووری بۆ نیه. یان دم‌فه‌رموئ: {كُتِبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ} {٥٤} سورة الأنعام:

واته: نهی فروستاده! به‌و خه‌لکه بلی: خودای ئیوه صیفه‌تی رحمه‌ت‌و به به‌زمیی له‌سه‌ر خوئی نوسیوه‌و له‌گه‌ل ئیوه‌دا رم‌فتاری ده‌کا ته‌نانه‌ت موسولمانان هه‌ر کاتی بیان‌ه‌وئ قورئان بخوینن به رسته‌ی (بسم الله الرحمن الرحيم) به ناوی خودای به‌خشنده‌و میهره‌بان دمست پیده‌که‌ن، که‌ه‌وابوو راوو بۆ‌چوونی نه‌وانه‌ی که ده‌لّین له قورئاندا خوّشه‌ویستی و میهره‌بانی که‌م باس‌کراوه صیفه‌تی به‌هیزو توانای زور هی‌نراوه بی بناغه‌و بی بنه‌مایه هه‌ر له خوئی‌وه ده‌پوو چیت‌ه‌وه!!

خودا له زولّم‌و زور، گه‌لّ به دووره (انتفاء الظلم عن الله):

له قورئاندا زور جار ومصفو سه‌نای خودا به‌وه گراوه که زولّم‌و زوردار نیه‌و سته‌م له که‌س نا‌کا، بۆ نموونه له سورمتی (الک‌ه‌ف/٤٩)دا دم‌فه‌رموئ: {وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا}:

واته: خودایّ که خودای تۆ بی، که نه‌ومنده هه‌قانی و دوور له زولّم‌و زور بی، هه‌ر‌گی‌زاو هه‌ر‌گی‌ز زورو سته‌م له که‌س نا‌کا.

له سورمتی (آل عمران/١٠٨)دا دم‌فه‌رموئ: {وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ}:

ۋاتە: ھەرگىز خۇدا ناىەۋى زۆلم و زۆر بۇ بەندەكانى و مەخلووقاتى ئەنجام بىدا.

لە سورەتى (النساء/۴۰) دا دىمىرمۇ: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ}:

ۋاتە: بىگومان خۇداى گەۋرە بە ئەندازەى گەردىلەيەك زۆلم و زۆردارى لە
 ھىچ كەس ناكا! جا ئەگەر سىقاتى خۇدا سىماى زۆلم و ستەمىيان پىۋە دىار نەبوو،
 يان بلىين ھەر تىياندا نەبوو، ئىتر بە تەۋاۋى پىرو پوۋچى گومانى ئەۋانەى كە
 دەلئىن: سىفەتەكانى خۇدا لايەنى (قارو زۆرو تواناو ھىزو جەبەرۋتى) لە لايەنى
 (مىھربانى و خۆشەۋىستى و دلنەرمى زۆرتەرە) دىمىرگەۋى و ئاشكرا دىبى و بۇمان
 روون دىبىتەۋە كە سەرچەمى سىفەتەكانى خۇدا كە لە قورئاندا باسكراون
 ھەموۋىيان سىقاتى كەمال و شكۆمەندى و بەرزىن و لايەنى مىھربانى و بە
 بەزمى و عەطفىيان زۆرتەرە.

گومانىكى رەت كراۋە (شېخە مردودە):

يەككىك لەو گومانە سەيرانەى كە بى دىن و خوا نەناسەكان لە ۋلاتى ئىسلامدا
 پىرو پاگەندەى بۇ دەكەن، ئەۋمىيە كە دەلئىن: (ئەگەر راست بى خوا ھەيە چۆن رىگا
 دەدا مەۋق ھەلبەزىتە ناو مەلەكوت و كىشومرىەۋە ھەۋل بىدا سەرمانگ داگىر بكا
 بە كەشتى ئاسمانى سەر ئەستىرەكانى تر بېشكىنى؟! ئىمە بەۋانە دەلئىن: ئىۋە بە
 چ ئەقلىك دەلئىن كە مەلەكوتى خۇدا برىتىيە لە مانگ و مرىخ و زوھرە؟! بەلكو
 مەلەكوتى خۇدا (بە گۆپرەى قورئان) برىتىيە لە ھەموو كەۋن و بونەۋمرا! خۇدا
 دىمىرمۇ: {اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ}:

ۋاتە: خۇداى گەۋرە خۇدايەكى ۋايە چى لە ئاسمان و زەۋىدا ھەيە ھەموو
 مولك و مەلەكوتى خۆيەتى! نەك ھەر ئەۋمەندە بەلكو ناىەتى قورئانى ۋا ھەيە
 راستەۋخۇ بۇ چوۋنى ئەۋ نەفامانە رەت دىمىرگەۋە بەلگەۋ دەلىلىيان پوچ
 دىمىرگەۋە! بۇ نەۋنە دىمىرمۇ:

{أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ
نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ
مُنِيرٍ} (٢٠) سورة لقمان:

واته: نایا ئیوه نابینن که خودای مهزن بۆ خوش گوزمرانی ئیوه چی له
ناسمان و زهویدا ههیه مه رهخهسی کردوه و دهتوانن سوودی ئی و مرگرن نازو
نیعمهتی به ئاشکرا و نهیانی به سهردا رشتوون، که چی هیشتا مروفی و ههیه
کیشه و دهمه دهمی له کاری خودادا دهکا و رهخه له نه خشه و ئیشهکانی دهگری،
به بی ئهوی زانستییهک، به لگهیهک، نووسراویکی روشن که رهوهی به دهستهوه
بی!!! دهی نه م نایه ته دهقیکی ئاشکرا و نمایانه به وهی که خودای گه وه چی له
بونه و مرده ههیه به نهستیرو و جیرم و مانگو خوریه وه به وشکانی و زهوی و ناوو
هه و او دارو درهخت و رهکیه وه رام گراوه بۆ سوودی ناده میزاد، ههر کاتیکی مروف
توانی به سهر سروشتدا زال بی و پیویستی خوی ئی و مدهست بخا مانای وایه به
گویره ییستی خودای کردوه و فهرمانی ئهوی به جی هیناوه! تۆ سهیری کۆتایی
نایه ته که بکه و بره وانه چۆن به کورت و پوختی به رهوانی و به ئاشکرا پرو
پاگهنده ی ئه و باشقه پرؤفیسۆرانه رمت دهکاته وه که ههردهم خه ریکن گومان
بخه نه ناو دلی عه وام و رهشه خه لکه که، به بی ئهوی به لگهیهکی زانستییان لا
هه بی و بتوانن بۆ چوون و رایه کانیان بچه سپینن به راستی نه م رسته و کۆتایی
نایه ته که دهفه رموی: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ}... هته دهر ده لئی نه مرو هاتوته
خواری بۆ دهم کوتکردنی ئه و مولحیدو بی دینانه!!!

بەشى شەشەم:

بروا بە رۆزى رەستاخيز (الإيمان باليوم الآخر)

بەلگە لەسەر ھەبوونی رۆزى رەستاخيز - رىيازى ماددى و کارىگەرىي لە کۆمەلدا - کىشە لەگەل مادىيەکان و بەگژدا چوونەوویان - ھەقىقەت و چۆنیەتی گيان لە روانگەى قورئانەو - زیندو بوونەووی دوايى تەنگو چەلمەى رۆزى قىامت - ھىساب و ئىکۆلىنەو - خوشیيە ھەستییە (حسنى یە) کانى بەھەشت - خوشیيە گيانیەکانى بەھەشت - سزا لەسەر کردەووی خراپ.

بەلگە لەسەر ھەبوونی رۆزى رەستاخيز:

ئیمە دوو جۆر بەلگەمان ھەيە بۆ چەسپاندنى رۆزى رەستاخيزو زیندو بوونەو، جۆریکیان نەقلی و گوشتار ئامیزە، جۆریکیان لە رووی عەقل و ئاومزەو ئەنجام دەدرئ! بەلگە نەقلیەکان بریتین لەو کە ھەموو ئایینەکان (ئایینە ئاسمانییەکان) سوورن لەسەر ئەو کە دواى مردن ژيانیکی تر ھەيە مەرفۇق تێیدا سزاو پاداشى کردەوکانى دونیای و مردەگریتەو!!

بەلگەى ئەقلیش بریتییە لەو کە ھەر لە کۆنەو تا ئەمڕۆ لە نیو ئادەمیزادا لە شارو لە لادئ لە ھەموو کون و قوربىنیکدا لە دەروونی ئادەمیزادى خویندەوارو زانادا، یان مەرفۇقى نەزان و نەقامدا ھەستییكى نیگا ئاسای خەفۆک ھەيە، ئەو دەخاتە دلئ مەرفۇقەو: کە لە دواى ژيانى دنیا ژيانیکی تر ھەيە، ئەو دادپەرەمیریەى کە لە جیھاندا بە ئاواتیەوین لەویدا دیتە کایەو ھەموو مەرفۇقیك سزاو پاداشى خۆى بەچاک یا خراپ و مردەگریتەو:

ھەستى شەرزالەھات و چوونا

کەرووشکە دەکا بئنا و دەروونا

دەلئى گوم بوو لەنا و بۆچوونا

تۆبە تەنیا نەلنا و گەردوونا

زاناي بەناوبانگ نورمان فيست بيل دەلى: لە راستيدا ھەستى دەروونى (عەريزى) بە ھەبوونى ژيانىكى تىرى دواى مردن بە بەھىزىرەن بەلگە دەزمىردى لەسەر ئەو ژيانە رەستاخىزىيە، چونكە پەرەمردگار ھەركاتى ويستى ئادەمىزاد ئىقناع بكا بە شتىك تۆوى ئەو پروا ھىنانە لە دەروونى دادەچىنى، ھەرومكوو چۆن ئارمىزووى ژيانى ھەتا ھەتايى (با لەو دنياش بى) ھەستىكى ھەبووى بىلەو بوو لەناو دەروونى ئادەمىزادا بە جۆرىك كە نابى و ناگونجى ئىمە بە شىۋەيەكى گشتى بە ھەوانتە سەيرى بكەين! ئاشكراشە ئەو كە ئىمە خۆى بۇ دىكتوتىن و لە قولايى دەروونەو ھەستى پى دەكەين ئەو دەقى دىنگدانەو ھە ئەو ياسا سەرەكەيەيە كەوا لە وجودى ئادەمىزاددا!!

بە بىگومان نەمۇنەى ئەم راستىيانە، ئەو ھەستە دەرونيانەيە كە ھەستىيان پى دەكەين و پروا بە ھەبوونىيان دەكەين، ئەو پىروايەمان لە رىگەى بەلگەى گوشتار ئامىزەو سەرى ھەل نەداو، بەلكو لە رىگەى پىروا و نىگا و ھەستى دەروونىيەو پەيدا بوو، ئەو ھەش لە ياد نەكەين كە نىگا (ئىلھام) خۆى لە خۆيدا ھۆكارىكى گىرنگە بۇ تىگەشتىنى زانستانە لە ھەقىقەت و راستى!!

بىرجسون: دەلى: زانايان كاتى دەگەنە ئاكامىكى زانستى وا كە پىويستى بە چەسپاندىن ھەبى لە ئاكاوئىكا دەكەنە تروسكاىى (و ھەمىشە) نىگا و ئىلھامەو ھە ئىتر دەگەنە ھەقىقەت و راستىيان بۇ دەردەكەوئى. شاينى باسە كە تويژىنەو زانستىيەكان پالپشتى ئەو ھەمان بۇ دەكەن كە باومرمان بە ھەبوونى نىگا و (اللھام) و ھەقىدە بى، لە كاتىكا كە راو و بۆجوونى مادىيەكان لەناو ھەلەمدا بەرەو نەمان دەروا و دەپوچىتەو.

ئەو خۇدايەى ئادەمىزادى دروستكردو بەو شىۋە كە ھەردەم ئامادەو لەسەر پىيە بۇ بەرەو پىش چوون و پىش كەوتن بەھۆى ئەو ئاومەزەى كە پىي بەخشاو ھەركىز لە سنوورىكى تايبەتى زانيندا ناو ھەستى و دىيەوئى بونەو ھە پىشكىنى و نەينىيەكانى دىرخا، دەلىتىن: ئەو خۇدايە قەت ناگونجى كە ئامانجى لە

دروستکردنی مروؤف و مکوو هه مان ئامانجی وابئی که له دروستکردنی ئاژه ئادا ههیهتی! به لکوو حیکمهتی خودا له به دهیئانی ئاده میزاد ئه وهیه که دمبئ ژیانیکی تری هه بئ و تییدا سزاو پاداشی خراپه و چاکه ی خو ی و مر بگریته وه!!؟!

خو ئه گهر ئه وه هه موو هیژو توانا به دهنی و ئه قلییه ی که داویه تی به ئاده میزاد هه روا به خو پای دابه تی و هیج ئی پرسینه وه ی نه بئ دیاره کاریکی بئ هو دمییه و دووره له عه دالته و دادپه رومری! ئه مهش له کاری خودا دووره له گه ل حیکمهت و زانایی و دانایی زاتی هه قدا ناگونجی!!

ریبازی ماددی و کاریتکردنی له کۆمه ل:

مادییه کان ده لئین: دوا ی ژیا نی جیهان ژیا نیکی تر نیه ئاده میزاد که مرد ئیتر جاریکی تر زیندو نابیتته وه!! ده لئین: فکرو هه ست و شعور، سۆزو عاتیفه دیارد میه کی ئاکامی ماده ن و له وه وه سه رچا وه ده گرن، هه روه کوو چۆن جه رگ سه فرا ده خاته وه گورچیه میز جیا ده کاته وه، فکرو ویست و سۆزو عاتیفه ش کار گوزاری می شکن، ئه ندازه و چۆنیه تی ئه م دیاردانه په یومندی به ئه ندازه و چۆنیه تی می شکه وه هه یه، هه موو شتیکی ش له ژیا ن یا ن ماده میه یا ن دیارده ی ماده میه و هیج شتی که نیه ناوی گیان بئ، ئه و وته یه ی که ده گوترئ: رو ح ئه به دییه ئه وه قسه یه کی خه یال ئامیزمو حه قیه تیکی نیه، ماده یه کان له چه رخی رابوردو دا (چه رخی نۆزده مه م) هه ول و کو ششیکی زۆریا ن کرد بو بلا و کردنه وه ی ریبازو پرۆگرامه کانیان پشتیشیا ن به وه ئه ستوور بوو که زانستی سروشتی و کیشومر ناسی و زه مین شوناسی به ره و پئش ده چی، به بو جیوونی خو شیا ن روتکردنی عه قل له هه موو په یومندییه کی ئه و دیو سروشت سه ر ده کیش بۆ مشت و مال کردنی عه قل و گه شه کردنی هیژو توانای، ئیتر کاریگه ری له سه ر ره وشت و مامه له و په یومندییه کۆمه لایه تییه کان به هیژ ده بی و مروؤف ده گه یه نیته ئه و په ری که مائی زانست و کردار، ئه مهش ره ورپه وه ی کۆمه لایه تی

بەرەو پېش دەباو ئادەمىزاد دەگەيەنئىتە رۆزگارى زېرىنى چاومېروان كراوى. بەبى ئەوۋى كە كەندەلەن و كۆسپى بېرا بەودىو سىروشت بېنە بەردەو مەرۋف لە خەقائىقى بونەمەر دوور بخەنەو.

بەرەستى ماددىەكان كۆشى كەم وئەنەيان كىرد بۇ بىلاو كىردنەوۋى رېبازو پېرۇگرامەكانيان، بۇ پالېشتى رېبازەكەيان زۆر موخازمىيان دان و وتارو لىكۆلئىنەوۋە دەمە دەمىيان ئەنجامدا چەندەھا كىتېب و پەراۋى سەر بە رېبازو بۇچوونەكانى خۇيان بە ژمارمىەكى زۆر لە چاپ داو بە نىرخىكى ھەرزان لەناو كۆمەلەندا بىلاويان كىردەوۋە چىيان لە دەست ھات لە پېرو پاگەندەو دىعايە بۇ مەزھەبەكەيان كىردىيان بە مەبەستى ئەوۋە بىرو باومېرى دىندارەكان دەربارەى ئەودىۋى سىروشت (وراء الطبيعة) بىكۆژئىنەوۋە! لە راستىدا توانىيان تا ئەندازمىەك وىستەمەنى خۇيان لەو بارمىەوۋە ئەنجام بىدن، ئەوۋەبوو لە بەروبوۋمى ئەو ھەول و تەقەللۇايەى ماددىەكان ئادابو رەۋشتى كۆمەلەن بە تېكرا چەۋاشە بوو، پەيومندىيە گىشتىەكانى ئادەمىزادان لەناو خۇياندا لە گىرژمەنە چوون، ئادارىيان بەسەر پادارەوۋە نەما، ھىچ رەۋشتىكى باشى ئىنسانى كارى پىن نەدەكرا! چونكە وەكوو دىكتۇر (ليون ووتى) دەئى: رېبازى ماددى و ماددە پەرىستى ھەر كاتى تېۋرەكانى چوونە ناو دىرونى مەرۋفەوۋە جىگىر بوون و باۋىشكىياندا، وا لە مەرۋف دەكەن كە نەفس و ئارمىۋوۋى خۇى بەرەللا بىكا، چونكە پىنى وا دەبى ژيان ھەر ژيانى دونىايە و ژيانىكى تر لەو دنيا نىە. ئائەم نەخۇشىيە كۆمەلەيەتە سامناكە كە پىكەتوۋە لە ھەستىا و بى ئاگايى و بى وىژدانى كۆمەلە ئادەمىزاد بەرەو نەمان و پەرتو بىلاۋى دەباو لە ئاكاما ھىچ چارى نەخۇشىەكانى ناكىرئ. ئاشكراشە مەرۋف ھەركاتى كەوتە ناو زەلكاۋى ماددىەتەوۋە بېراۋى بە ژيانى ئەودنیا نەبوو، ھەست دەكا بە لىلايى ژيانى دونىايى و ھەردەم ھەولئ ئەوۋە دەدا ژيانىكى باشتى بە دەست بىنى، پەلە قازمىەتى بۇ گەمىشتن بە ژيانىكى خۇشتىرو باشتى، بەلام يارمەتىدەرى پىۋىستى دەست ناكەوئ تا لەو زەلكاۋە رىزگارى بىكا..

بەراستى ئەو غەقلىيەتە ماددىيەتەي كە ئەمىرۇ ھىرشان بۇ دىنى، ژمىرىكى كوشندىيە مەرقايەتەيما ئە بىخ ھەل دىكەنى! خۇ ئەگەر ئەو ژمىرە زىاتىر بىلاۋىيەتەو، ھەرجى رەۋىتى جۋان و بەرزو پاك و خاۋىن ھەيە ئە دىروئمانا ھەموۋى رادەمەللى و لەناۋى دەبا. خۇ قانۇن و ياسايەكەش كە دانراۋى مەرقۇ خۇى بى دەسە وەسان دەبى ئە عاستى ئارمەزوۋە سەر كەشەكانى ئىنسان، مادام رەۋىتى و ئەخلاق دەست رۇيىشتۋىي خۇيان لەسەر دى و دىروۋن ئە دەست دابى ئەو ئەيمەي ئادەمىزاد ئە نىۋ قورەلىتە و زەلکاۋى ماددىيەتە نوغرىۋ دەبىن! خۇ ئەگەر ئەيمە ھەۋل و تەقلايەك ئەدەيىن بۇ زىانەۋەي مەرقايەتەي و گەرانەۋەي تەۋاۋمان بۇ كۆشى ھەبۋىنى راستەكى خۇمان ئەو بەبى گومان بە خىرايى بەرەو فەۋتان بە رەشەباي فەنا شەقاۋ ھەل دىنىن چۈنكە شەرو خراپە ئە ئاكاما سەر دەكەشى بۇ سزاۋ تۆلەي سەختى خۇدا!

ئەدىب و نوۋسەرى بەناۋىانگى فەرەنسى (فىكتور ھىجۇ) كە باسى كارىگەرى رىبازى ماددى ئە دىروۋنى مەرقۇدا دەكا دەللى ئە رۇزگارى ئەيمەدا بەلاۋ ئافاتىكى سامناك پەيداۋوۋە ئەۋىش بىرىتىيە لەو كە كۆمەل ھەموۋ ئىعتبارىكى كورت ھەلىناۋە لەم زىانە كورتەي جىھاندا، شتىكى راست و بەلگە نەۋىستە مەرقۇ ھەركاتى قەناعەتى ۋابوۋ كە ئەم زىانە كورتەي سەر زەۋى ھەموۋ ئامانچ و ئاكامى بۈنەۋمەرو زىانىكى تر ئە گۆرۋ نىيە، ئىتر ئەۋكاتە ناپەحەتى ۋەدەست ھىنانى گوزەران و زىانى ئى دوو چەندانە دەبىتەو، ئەركى ئەۋەي لەسەر شان گەللى قورسەر دەبى و فىكرەيەكى بەرچاۋ تەنگى رەشپىنى پىر ئە تارمايى نەمان و نەۋۋىنى تارىك سەرو دلى دەگرى و پەردى سەبىر و نارامى دىروخى و بەرگەي زەبىر ئەۋە ناگرى و ئىش و ئازار و ماندوبوۋنىك كە بە رۋالەت پلىكانەيە بۇ كەيشتن بە كەمال و زىانى خۇشەختى لىي ھەلدەگەپتەۋە دەبى بە ياسايەكى دژوارو پەردەيەكى رەش دەخاتە بەر ئاسۋى روناكى و كۆپرانە بەرەو ئاگرى دۆزەخ دەي رەتىنى! ھەر بەو جۆرە ھەموۋ لايەنى كۆمەلەيەتى و كاروبارى ئى بە

بێچهوانه دهگیرێ! دونیای روناکی ئی دمکاته تاریکستان! چونکه لایهنی رۆحی پاش گوێ خستوووه به تهواوی تیکهلاوی جیهانی مادده بووه.

خۆ ناشکراو نمایانه ئهوهی جیهاد لهسهر شانی مرۆف سووک دهکاو خۆ بهخت کردنی له دڵدا شیرین دهکاو کارکردن و ههول دان به شهرمف و ریز دادمن و ههول دهدا ئینسان به وره بئ و هیزی دهروونی گهشه بکاو لیووورد و بئ و هۆشمه ندو به صهبر و ئارام بئ و ئازاو نهترسو نهبهرد بئ، له هه مان کاتدا خۆبهگه م بزانی و جلّهوی نهفسی سه ر گهشی بگری و خۆی به شایستهی ئازادی بزانی، ئهوهی که ئه مانه گشت دهکا ئهوه ئه و روناکییهیه که له ژبانی ههتا ههتایی ئه و دونیاهه دیت به ناو تاریکی ژبانی دونیادا سه رچاوه هه ل دمه به ستئ و مرۆف به دوور ببنی رۆحی پرته و په خشی به رزه فری به دی دهکا و به هۆی ئه و روناکییه وه ژبانی ئه و دونیای دهبینی. که وابوو ئه رکی پرۆژی سه ر شانی هه موومانه سه ر به رز بکه نه وه بۆ لای ئاسمان و سه رنج بدمین له ژبانیکێ تری پر کامه رانی که له و دنیا به دی دهگری و به دی دئ و هه موو لایه نیکێ دادپه رومری تیدا ئه نجام دهرئ و هه رکه سه به گویره ی کرده وه ی خۆی حیسابی له گه ل دهگری و سزاو پاداشی خۆی و مرده گریته وه!

به ر په رچدان هه ی مادییه کان (مناقشه المادیین):

ئه و قسه یه ی که مادییه کان ده ئین: گوایه بونه و مر بریتیه له ماده ی روت و به س قسه یه کی بئ جئ و ریه عه قل و مری ناگریت، چۆن فیکرو ئه ندیشه و ویست و ئیراده و سۆزو عاتیفه به ئاکامی ماده ی ره ق و ته قی که رۆ کویر دادهنرین! چۆن ئه و فیکره ی که مرۆف به هۆی ئه وه وه هه ست به که سایه تی خۆی دهکا ئاکامی مادده یه که که ئه و خۆی هه ست به که سایه تی خۆی ناکا؟! چۆن مادده دهبیته هۆ (علة) ی په یدابوونی فیکرو ئه ندیشه و عه قل که ئه مانه خۆیان مادده

نېن؟! دەى كەوابوو دەپ لىرەدا شتېك لە ئەودىوى ماددە (ماوراء المادّة) ۋە ھەبى ئەۋىش گيان ۋ (روح) ە.

زانای بەناوبانگ (كريسى موريسون) لە بارەى چەسپاندنى ئەم راستىيەدا دەلئ: ھىچ گەردىلەيەك يان پارچەيەك ھەرگىز ھەبوو ھىچ كاتىكىش يەك كەۋتنى توخمەكان (العناصر) ماددەى رۋوت نەبۆتە بەدەيھنەر بۆ رايەكى تر، ھىچ ياسايەكى سۈشتى نەى توانىو (كاتدرائىيە) يان كۆشك ۋ تەلارېكى ۋەك كاتدرائىيەكان بە ۋ نەخشاويە دروست بكا! بەلام چەند زىندەمورېكى ديارى، كە بە پېى چەند ھاندەرېكى ديارى، دروستكراون بۆ زىندەمگانى، كە ئەم زىندەمورانە شتېكيان لەخۆ گرتوو، كە پاژو پارچەكانى ماددەش بە سەرەى خۆيان لە ڤەرمانى ئەو شتە سەيرو عەنتىكەيە سەرپېچى ناكەن ۋ بە گوڤى دەكەن، دەى باشە ئەو زىندەمورە چيە؟! ئايا برىتيە لە گەردىلە ۋ پارچە ۋ پاژى زۆر؟ بەلئ، بەلام لە شتى ترىش، دەى ئەو شتەى تر چيە؟ شتېكى بئ ڤەۋارمە، بە دەست ۋ ھەست ناگرئ، لە ماددە گەلئ بالا ترە، بە رادمەكى ۋا زال ۋ بالا دەستە بەسەر ھەموو شتېكى تردا، زۆر جيايە لە ھەموو شتى كە ماددە داربئ، لەۋانەى كە ئەم جىھانەيان ئى دروستكراۋ، بۆيە بە ھەستەكانى ئىمە ھەستى پئ ناكري، نە دەبىنري، نە دەكىشري نە دەپيورئ، تەنانەت (بە پېى زانينى ئىمە) ياساۋ قانونى ۋا نىە كە لە ژىر ركىڤى ئەۋاندا بئ... جا ئەم جىھانە سەپەر، بە زۆرى بەرى بە يەك گەيشتنى ئەم دوو شتەيە بەلئ بىگۈومان گيانى مرؤڤ خاۋمنى چارەنووسىيەتى، گيانى ئىنسان گەۋرە ۋا بەرپەتى! ئەگەر روح نەبئ مرؤڤ ماددەيەكى كەپرو كۆپرە ھەر بەھۋى رۆحەۋىيە كە مرؤڤ ھەست دەكا بەۋە كە پەيوەندى بە خوداۋە ھەيە، ھەر رۆحە كە بۆ ئادەمىزاد ياسايەكى ئەخلاقي داناۋە، كە بۆ ھىچ ئازەلئىكى ترى رەچاۋ نەكردوۋ پئويستىشى پېى نىە، جا ئەگەر يەككە ھات گوتى: روحىش كە ئەم گيانەى بۆ خۆى پېك ھىناۋە، ئەۋىش ھەر بېك ۋ پاشخوانى ماددەيە ۋ پاشەپۆكى ئەۋە، ڤسەى نابەجئ دەكاۋ بۆ خۆى

دهلئ: دیاره بۆیهش وا دهلئ: چونکه ناتوانئ له جه وهه ری روح تیبا، له به ره شه وه گیان له بۆته نادری و به لوولهی تاهیکردنه وه پهی پی نابری!! بهلئ دهبئ بلیین راوو بۆچوونی نهو کابرایه هه لهیه و بی به لگهیه، به لکوو رۆح شتیکی هه بووه دیاردهکانی له کرده وه کانی، له خۆبهخت کردنیا دمرده کهوئ هه روهما به دمست رۆشتنی به سهر ماددهدا به تایبهتی به وه که دمسه لاتی ههیه مروؤ به وه هه موو زمبوونی و هه لهیه وه لایهنی ماددی نهو وا بهرز بکاته وه که بگونجئ له گه ل وستی خودادا؟! نه مه به کورتی پوختهی مه بهستی خودایه له دروستکردنی گیاندا، له م پوخته دا هۆی نهو ههزه شیردراوهی که له دهروونی مروؤدا ههیه و ئاره زوی که یشتنی به له خۆی بهرزتری ههیه، هه روهما په ردهی هه لمالئ له رووی نهو هاندمرهی که وا له ناخی دهرونی مروؤدا و هانی ده دا له سهر دینداری که ئاینیش دهق هه مان شته!

بیگومان زانستی تازه نه وهی چه سپاند که ماده نافه وتئ هه رچی که دیله ی نه م بونه و مره ههیه نافه وتئ به لکوو دهگورئ مؤم دهسووتئ به لام کیمیا گهر دهنوائ که بیچه سپینئ که توخمه کانی نهفه وتان به لکوو لیك حیا بونه وه و په رتو بلاو بوونه وه و له هه وادان به لام له شیوه و شیوازیکێ تر دا، شیوه ی گۆراوه به لام جه وه هه رکه ی هه ر ماوه!! نه مه پوخته ی سه لئندراوی زانستی تازهیه و دوا ناکامی عیلمیه، به م پێیه مردنی لاشه ی زیندوو بریتییه له گۆرانکارییه کی تایبهتی بۆ لاشه که نه ک فهوتانی به لکوو لاشه که له که وندا ده مینیتته وه به لام به شیومه کی ترو له به رگیکی دیکه دا!!

جا نه گهر عالم بریتی بی له (رۆح) و زانیسمان که ماده نافه وتئ دهبئ چۆن بیسه لئین که رۆح دمفه وتئ به تایبهتی که رۆح له مادده گونجاوتره بۆ مانه وه و نهفه وتان، ته کوین و سیفاتێ نه م زۆر له بارترن بۆ مانه وه و به رده وامی! بیگومان رۆح به مادده دهگا ژبانی تیدا دروست دهکا، رۆح دهچیته ناو ماده وه عه قل و هۆشی تیدا پهیدا دهکا، هه رکاتئ رۆح لاشه به جئ بهی لئ لاشه که ده بیته

ماددەيەكى گەرۋ كوپر، بەئى نىگاي ئىنسان و ئىلھامى بە ھەبوونى ژيانىكى تر
لەو دونيا بەوھەم و خەيال ناژمىردى، بەئكو و سروسىكى راستگوى ھەئقولاۋە لە
سروشى خۇيەوھە، ھەستىكى زىندوى خۇيەتى و رۇچوۋە بەناو غەرىزەيدا!!!؟

ھەقىقەت و چۆنىەتى رۇح لە روانگەى قورئانەوہ (حقیقة الروح في القرآن):

لەوگاتەوہ مروۇف بىرى لە ھەقىقەتى شتەگان (الأشياء) و چۆنىەتییان
کردۆتەوہ، مەسەلەى رۇح و چۆنىەتى بە چىۋاشە ترين مەسەلەى زانست و
فەلسەفە دانراوہ، ھەر گەسىك باسى لىۋە کردوہ تىیدا سەر گەردان بووہ، بۇيە
يەكەك لە موعجىزەگانى قورئان ئەوھە كە مەسەلەى رۇحى لە شويىنى خۇيدا لە
نىۋ زانست و فەلسەفەدا داناوہ.

قورئان دەفەرموى: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ
مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} (۸۵) سورة الإسراء:

واتە: پرسىارت لى دەكەن رۇح چىەو چۆنەو لەجى پىك ھاتوۋە؟ لە وەلامدا
بلى: رۇح سىپكە لە سىپەگانى خودا، بە فەرمانى خودا خۇى دروست دەبى،
سىپەگانى خودا زۆر زۆر زانستى ئىۋمىش زۆر كەمە، ناتوانن ئەو مەسەلەيە
ھەزم بىكەن!! ئەم رستەى ئايەتە كە دەفەرموى: { وَمَا أُوتِيتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا
قَلِيلًا }، وتەكەى زاناي بەناوبانگ (شارل رىشىە) ئەندامى كۆرى زانىارى و
مامۇستاي ھىزىۋولۇجى لە دانىشگاي نوژدارى فەرەنسا، ئەوھەمان وەبىر دەئىتەوہ
كە لە پىشەكى كىتەبى (الظواهر النفسية) دا نووسىبوى دەئى: بۆجى بە دەنگىكى
بەرز ھاوار نەكەين و نەئىين ئەو زانىنەى كە ئىمە خۇى پىۋە بادەدەين و خۇمانى
پى ھەئدەئىنەوہ، لە راستىدا لە دەرك كردن و زانىنى رووكەشى شتەگان
دەرناجى، چونكە ھەقىقەتى شتەگان و زانىنى ناومرۇگيان ئايەتە ژىر ركىفى
ئىمەوہو لە ئىمە عاسىيە و بەيدەستى ھەستى ئىمەى ئادەمىزاد نابن، چۆنىەتى و
ھەقىقەتى ئەو ياسا و نىظامەى كە مادەى زىندو يا مردوى پى دەگۆردى

لەھالئىكەۋە بۇ ھالئىكى تر لەۋە بەرزترە كە ئىرى و قامى ئىمە بىقۇزىتەۋە پەى پىبەرى... تا دەلى: كەۋابوۋ باشتى وايە بۇ زانائى راستو تەۋاو كە مۈتەۋازىع و خۇ بەگەم زان بى و لە ھەمان كاتىشا ئازاو لىھاتوۋىي، خۇ بەگەم بزائى چونكە زانستى ئىمە زۇر كەم و بى بايەخە، ئازاو لىھاتوۋىي چونكە ئاسۋى بونەۋەر لە بەردەميا كراۋمىيە!!

زىندوۋ بونەۋەى رۇزى قىامەت (البەت):

ھىكمەت و ۋىستى خوداى گەۋرەو مېھرىبان واى دانائە كە لە دواى ئەم ئىانى جىھانە ئىانىكى تر ھەبى، ئادەمىزاد تىيدا پاداشى كىردەۋى خۇى و مېرگىتەۋە، چاكە بە چاكە و خراپە بە خراپە. قورئانى پىرۇز لە لايەن خۇيەۋە دەيەۋى بە ئادەمىزادى بىسەلىنى: كە ئەو ئىانەۋە راستەۋ ھەقە بۇئەۋەى مۇۋق چى بكاو چى نەكا لە جىھاندا مەبەستى پاداشى ئەو دىيائى، بىگومان قورئانى پىرۇز زۇر گرىنگى داۋە بە كارو بارى ئىنەۋە ھاتنى رۇزى رەستاخىز، تەننەت كەم و ھەيە سورمىتىكى قورئان ھەبى و باسى زىندوۋونەۋەى ئەو دىيائى تىيدا نەبى! زۇر جار دەبىنن سۈرمەت ك سەراپا باسى قەبرو قىامەت و چۈنەيتى زىندوۋونەۋە ھەق و ھىساب و سزاۋ پاداش و پەند ھىئانەۋە ترساندن و تەماع بەرنان و خۇشى و ناخۇشى ئەو رۇزە دەكا. دەى باشە بۇچى قورئان ئەۋەندە گرنگى داۋە بە پتەۋكردنى بېروا بە رۇزى قىامەت و چەسپاندنى لە دلى مۇۋقدا؟! لە ۋەلامدا دەلىن: چونكە بېروا بەھەبۋونى رۇزى قىامەت بناغەيەكى پتەۋى سەرمەكىيە بۇ كار دروستى بونەۋەر كەون و كانىنات، خۇ ئەگەر مۇۋق ھەمۋىيان ئەم بېروايە لە دلىاندا بچەسپى و ئىمان بە رووداۋەكانى رۇزى قىامەت بىنن و گومانىيان لىي نەبى، ھەموو كارو بارىكىيان راست و دروست دەردەچى، خىرو چاكەيان لەناۋدا زۇرو زەبەندە دەبى، شەرو ئازاۋمىيان لە ناۋدا كەم دەبىتەۋە! بەلام بە داخەۋە ئادەمىزاد لە ھەموو سەردەم و چاخىكا ئىانى دىيائى فانى بەرى چاۋى گرتوۋون و بە جوانى و ئاراشى خۇى كىشى كىردوۋون و خستونىە باۋەشى

خۇدەدە ئەو دۇنيانى بىر بىرلەشكەن دۆلەت، تەننەت زۆر لىك گۇرۇھى ئادەمىزاد شىك و گۇمان بەردەي بەسەر دۇنيانى ھىناۋە، زىنەدە رۇزى قىيامەتلىك لىك بوۋمەتە ئەفسانە، لىك گۇپى گادا نۇستۇن و ھەرگىز بىرلەشكەن كە دۇيە مەردىن جارىكى تىر زىندۇ دەگىنەدە ھىساب و كىتابلىك لىك گەل دەگىنە! بىرلەشكەن دۆلەتلىك بە زىندۇ بوۋمەتە، گۇمان پەيدا بوۋمەتە تىپىدا دەگىنەدە بۇ ئەم ھۇيانە:-

يەكەم: بە رۇلەت زىندۇ بوۋمەدە رۇزى رەستەلىك شىك نىك خەلىكى پىۋىستى پىپى بى! يان مەسلەھەتلىكى مەدە دۇنيانى لىك دۇاۋە ھەبى.

دۇۋە: دۇۋى ھەتلىك سامناكى و گەۋرەمى كەركە ۋەي كەدە لىك ھەستى دا چاۋى خۇيان بىنۇقەننىك باش گۇپى بىخەن، چۈنكە زىندەكەن بە چاۋى خۇيان دەمىننە كە لاشەي مەردۇۋان پەرتە پىلاۋ دەمىتەدە بۇگەن دەكاۋ دەپزى و دەفەۋە! نىتەر ھەقلىك نەي بىرلىك تىر ھەروا بە ئاساننى ئەم لاشە يەك بىگىتەدە بىتەدە بە جىسەمىكى زىندۇ خاۋەن ئىرادە ھەستە ھۇش.

سەيەم: نەگۈنچى لىك گەل ئەو ياساۋ دەستۇرەنەي سەۋەت كەۋان بە بەرچاۋەدە، گۇپە چىننى زىندۇ بە چاۋى خۇي نەيدىۋە كە مەردۇۋى لىك ھەناۋ گۇرەكەيەۋە كەن بىگىن بە كۇلەدە بىتە دەرى و زىنە بۇ دۇۋارە بىۋىتەدە! بۇيە قۇرئاننى پىرۇز بەر پەرجى ئەۋانەي داۋمەدە كە بىرۋەيەن نىك بە زىندۇ بوۋمەدە، ھەرچە بە شىۋەيەك بۇ چۈنەكەن ئەۋانەي رەت كەدۇتەدە. بۇ نەۋە ھەي ئەۋانەي كە گۇتۇۋەنە زىندۇ بوۋمە ھىچ پىۋىست نەكاۋ بۇنەكەي ھىچ ھىكەتلىكى تىپىدا نىك بەۋە رەت كەدۇتەدە كە دەفەرمۇ:

{ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَؤُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى - سورة النجم / ۳۱ }:

ۋەتە: بۇيە زىندۇ بوۋمەدە رۇزى قىيامەت دانراۋە تا سەپىچى كەران سزەي كەدەۋە خۇيان و مەگىرەن ھەروەھا فەرمان بەردارائىش پاداشى كەدەۋە چاكى خۇيان بە چاكە بىرەتەدە! يان دەفەرمۇ:

{اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنْتُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ- سورة المؤمنون/۱۱۵}:

واته: ټاپا پټتان وایه نیمه نیوهمان ههروا بهی هووده دروست کړدوه و نیر بولا نیمه ناگه پښه وه و روژی هیامهت حیسابو کیتابتان له گهل ناگری!!
بولا روت کړدنه وهی هسهی نه وانهش که لایان وایه زینه وه کاریکی نهسته مه و ناگونجی هم هه موو خه لکه دواى مردن و رزین و بونه وه به گل، جاریکی تر زیندو ببنه وه دمفه رموی:

{وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اٰهْرُنُ عَلَيْهِ- سورة الروم/۲۷}:

واته: خودایه کی نه و تویه ناده میزادی له نه بوونه وه بهدی هیناوه دواى مردنیش روژی ره ستاخیز جاریکی تر زیندوویان دهکاته وه، هم زیندو و کړدنه وهی به لاهه ناسانتره له دروست کړدنې سهرتا، هه رجه نده به نیسبت خوداوه شتیک نیه سوک بی و شتیک گران بی هه مووی له لایه کسانه!!

دووباره دمفه رموی: {وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ، قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي اَنْشَأَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ، الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَا اَنْتُمْ تُوقَدُونَ، اَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقَادِرٍ عَلٰى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ- سورة يس/۸۱}:

واته: مړوف گوی به وه نادا که نیمه له دلوه ناویک دروستمان کړدوه، گهر دن که چ نابی و له جیاتی نه وه هه رمانیبه ردار بی و گوی رادی ربی! دی چیروک و یه ندمان بولا ددها، سهرتا و هوناغه کانی دروست بوونی خوئی له یاد چوته وه و نینکاری زیندو بوونه وه دهکا و دهلی: کی دمتوانی نیسقانی رزیو جاریکی تر بزیښته وه و زیندوویان بکاته وه؟! نهی پیغه مبه ر بلای، نه و کهسهی یه کهم جار له نه بوونه وه دروستی کړدوون هه ر نه ویش زیندوویان دهکاته وه، نه و خودایه کی که یه کهم جار دروستی کړدوون ناگاداری هه موو دروستکراویکه، هیچی لی عاسی نابی، کهسی لی هون نابی، خودایه کی وایه له داری تهرو بړو سهوز ناگری هه شارداوه، نیوه له و

داره تهره سهوزه ئاوداره ئاگری سوتینه ر دمر دینن، شایانی باسه دارێك ههیه پێی دهلێن (مه رخ) دارێکی تریش ههیه پێی دهلێن: (غه فار) نه گهر چیلکهیهك له م دارو چیلکهیهك له وداره ئی بکهیهوه له یهکیان بدهی ئاگریان ئی دمبیتهوه!!

ئایا نهو خودایه ی ئاسمان و زهوی بهو هه موو عه ظه مه ته وه دروست کردوه، ناتوانی جارێکی تر ئیوه دروست بکاته وه؟ به ئی بیگومان به توانایه بو دروستکردنه وه ی ئاده میزاد سهر له نو ی به لایه وه زور ئاسانه چونکه نهو به دروستکردن ماندوو نابی، چی بو ی و چه ندی بو ی دروستی دهکا زور زانایه به هه موو شتیك. له وه لامی نهوانه ی که به لایانه وه زیندو بوونه وه شتیکی دژ به یاسای نولفه ت پێو گیرا وه دمه ره مو ی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْآرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُّتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُّرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَىٰ الْآرَضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَبْتَتْ مِّن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ - سورة الحج / ٥-٧}:

واته: نه ی گو مه ئی ئاده میزاد نه گهر ئیوه له شک و گوماندان له زیندو بو نه وه و زینه وه ی روژی ره ستاخیز، نه وه پێویسته نهو گومانه تان نه مینی چونکو ئیمه ئاده می باوکی ئیوه مان له سه ره تا وه له گل دروست کردوه، دوا یی ئیوه مان له دلۆپه ئاو یك (تۆما و - سپیرم) یك به دی هینا وه نه مجار نهو دلۆپه ئا وه مان کردوه به گیاندار یك له شیوه ی (زالو) دا نه مجار نهو زالۆیه مان کردوه به پارچه گوشت یکی وا که له پارو وه گوشتی جوړا و ده چی. جاری وا ههیه پارچه گوشته که شیوه که ی ریک و پیکه، کاتی واش ههیه نار یك و پیکه؟! نه وه بو خاتری توانای خو مان تان بو ئاشکرا بکهین، ئیتر نه م کو رپه له له مندالانی ئا فره تدا جیگیر

دەكەين تا كاتى لەدايك بوونى، ئەمجار لە سكى دايكانتاندا دمرتەن دەھىننن وەكوو مندال دمتانخەينە سەر زەوى، ئەوجا گەشەو نوماتان پى دەكەين تا دەگەنە حالەتى كەمال و ھىزو قوومت، ھى واتان ھەيە پىش ئەودى بگاتە تافى ھىزو بازوى خۆى دەى مرىننن، ھى واشتان ھەيە دەى ھىلەنەو دە تەمەنى درىز دەبى تا دەگاتە عومرى پىرى و پۇلتك دەبى و دەخەرمفى و چاك و خراپ لىك ناكاتەو، ئەو كارو بارەى لەو پىش فىرى بوو ھەمووى لە بىر دەچىتەو ھەر دەللى ھىچى نەزانىو ھىچ فىر نەبوو.

بەلگەيەكى تر لەسەر زىندو بوونەو دەى رۇزى رەستاخىز ئەومىيە كە ئىو زەوى دەبىنن وشكو برىنگە ھەر دەللى ناگرى كوزاومىيە، جاكاتى بارانى بەسەردا دەبارىنن، لەخۇ دەكەوئى و جەو جول پەيدا دەكا بەھۇى ئاوو دانەوئلەو رەگ و رىشالى روو كەكانەو زەومىيە كە فشەل دەبىت و لە ھەموو جۇرىك روو ك دەروئى و بە گول و گولزار خۆى نارايشت دەدا، ئەمانە ھەمووى ھۇى ئەومىيە كە پەرورەدگار خودايەكى حەق و راستەو دمتوانى مردو زىندو بگاتەو، ھەر وەكوو چۆن دەسلەت و تواناى بەسەر ھەموو شتىكدا ھەيە، رۇزى رەستاخىزىش ھەردى و شك و گومان لە ھاتنەكەيدا نىە، لەو رۇزەدا خوداى مەزن و بە دەسلەت چى مردو ھەيە لە گۆرەكانيان دەريان دىئى و زىندوويان دەكاتەو!!

خوينەرى ئازىز لە ماناى ئەم ئايەتانەى رابورد ئىمە دوو بەلگەى بەھىزمان لەسەر ھاتنى رۇزى قىامەت بەرچا و كەوت:

يەكەمىيان: دروستكردى ئادەمىزاد و قۇناغەكانى پەرورەدە بوونى و ئەو گۆرانكارىيەى تىيدا روو دەدا لە دلۆپە ئاوىكەو بۆ خوينپارە ئەمجار گۆشتپارە ھەروا تا كاتى لە دايكبوونى و پەرورەدە بوونى و بوونى بە پياو لە ئاكاما مردنى. بەلگەى دووەمىيان: زەوى مردووى وشك و برىنگە كە بەھۇى باران و بارانبارىنەو دەژىتەو روو ك دەروئى.

خودای مه‌زن دمه‌رموی: {وَتَزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ رِزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَخْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مِّنَآ كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ - سورة ق / ۹-۱۰}:

واته: ئیمه له ئاسمانه‌وه؟ له ژورتانه‌وه بارانمان باراندووه بارانیکی به فه‌رو به‌ره‌گه‌ت به‌هوی ئه‌وه‌وه چه‌ند باخ و باخاتمان رواندووه، چه‌ند دانه‌ویلله‌مان شین کردووه بووخته رووه‌ک، دارخورمای به‌رزو بلتدیش نۆبه‌ره‌ی میوه‌ی به‌ده‌ر ده‌که‌وئ و هی‌شووی سواری هی‌شووی دمبی! ئه‌مه هه‌موو بۆئه‌وه‌ی بینه‌ بژیوو خۆراکی به‌نده‌کانی خۆم، هه‌ر به‌و بارانه‌ چه‌ند کیشومرو ولاتی وشک و برینگ و مردوو زیندوو ده‌که‌ینه‌وه سه‌ر له‌نوی دانه‌ویلله‌و رووه‌کی دم‌ژینه‌وه، هی‌چ گومان‌تان نه‌بی زیندوو بوونه‌ومتان و هاتنه‌ دم‌رتان له‌ناو گۆر، هه‌روا به‌و جو‌ره‌ دمبی و لای خودا ئاسانه!!؟ به‌ کورتی په‌روم‌ردگار به‌م ئایه‌تانه‌ به‌لگه‌ی هی‌نایه‌وه له‌سه‌ر دروستی زیندوو بوونه‌وه‌و ژینه‌وه‌ی ئه‌و دونیا، له‌م رووه‌وه‌ که‌ رووه‌ک و دارو درمخت دم‌پوین و گه‌شه‌ ده‌که‌ن، کاتیک باران دم‌باری و زه‌وی ته‌ر دمبی ئیتر ئه‌م رووه‌ک و دارو درمخته‌ خۆراکی خۆیان له‌ زه‌وی وم‌رده‌گرن و نه‌ش و نوما ده‌که‌ن. هه‌ر به‌و جو‌ره‌ش زینده‌وم‌ران ئاده‌میزادان دوا‌ی ئه‌وه‌ی هی‌زی نه‌ش و نمایان بی‌ درایه‌وه‌ له‌ گۆر دینه‌ دم‌ری و زیندو دم‌ینه‌وه.

ته‌نگ و چه‌له‌مه‌و به‌لا سامناکه‌کانی رۆژی قیامه‌ت:

قورئانی پیرۆز زۆر گرینگی داوه‌ به‌ لایه‌نی وینه‌ کیشانی ته‌نگ و چه‌له‌مه‌ی رۆژی قیامه‌ت، ئه‌و ته‌نگ و چه‌له‌مه‌و به‌لا سامناکه‌نه‌ی که‌ هه‌موو س‌روشت داده‌گری و هه‌موو ئاده‌میزادیک دم‌توقین و له‌ ناخه‌وه‌ دم‌روونی دم‌پوین و هه‌ناوی به‌رده‌داته‌وه!!

خودا دمه‌رموی: {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ وَإِذَا الْجِبَالُ سِيرَتْ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ وَإِذَا
الْجَعِيمُ سُعِّرَتْ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أُخْضِرَتْ - سورة التکویر / ۱-
: {۱۴}

قورنانی پیرۆز لهم نایه تانه دا وینهی کودمه تیه کی ته وای بونه و مر ده کیشی،
ئه وه مان پیشان دمه که هه رچی دهی بینین له بونه و مرده له سه ر حالێ خوی
نامینێ و هه موو شتی که به ره و ئاواژوو هه لده که پیتیه وه، خۆر له شوینی خوی
نامینێ و رووناکی ده کوژیتیه وه، نه وزه ی ده مینێ و نه رووناکی! ئهم هه موو
ئه ستیره روناک و ریک و پیکانه هه ل ده و مرن و زوناکیان کپ ده بیتیه وه، کیوه کان
که وه کوو میخ دا کو تراون و ناهیلن زه ی جو له جوول بکا هه موویان
هه لده که ندرین و به چه واه وه کوو هانگه لاشک ده خولینه وه و شتری ئاوسی له سه ر
گووان به ره لالا ده کری و کهس لای ئی ناکاته وه، له بهر سامناکی رۆژه که کهس
ناپه رژیتیه سه ری، ئاژده ل و چه یوانه کیویه کان له ترسانا کو ده بنه وه و تیکه وه
ده هاون. دماریا کان سه ر ده که ن و هه لده چن و هه موو دهن به دماریا هه کی سامناکی
فراوانی بی سه رو بن، نه و گیانانه ی له لاشه جیا بوونه وه ده که پیتیه وه بو لاشه کان،
ئه و که چه زینه به چال کراوانه ی که به بی ئه وه ی هه چی نا به جیان کرد بی زینه
به چال کراون زینه دوو ده کری نه وه بو ئه وه ی په رسیاریان ئی بکری و لییان
بکو لدریتیه وه له بهر چی و له سه ر چی زینه به چال کراون، نامه ی کرده وه و
کرداری ئاده میزاد بلا و ده کری نه وه بو حیساب و کیتاب، ئاسمان له سه ر شیوه ی
خوی نامینێ و وه کوو پیستی که دادمه پرنی هه یچ یاسا و نیزامی کی نامینێ، دۆزه خ
ئاگری خۆشتر ده کری و ده که ویتیه گروگفو نی له نیل، به هه شت جوان ده کری و
دمه رازینه دریتیه وه نامه ده کری بو خودا په رستان.. ئاله م رۆژمه دا هه موو شتی که
هه له و گیر خوی دمه وینێ و به ره و ئاواژوو ده بی، هه موو دمه وین و نه فسی که
دمه زانی چی کرده و چی نه کرده، ئه گه ر چا که ی کرد بوو نامه ی عه مه لی دریا ه
ده ستی راستی به ره و به هه شتی ده بن! ئه گه ر خراپه ی کرد بوو بو لای دۆزه خ رای

ده پیچن و تلۆری ده که نه وه بۆ ناو دۆزهخ! جاری واش ههیه قورئان وینه که وا ده کیشی و مکوو ئه وه بلیی به لاکه سروشته که رادمتله قینئ و بونه وهر ده که ویته له رزه.

{إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَئِيسَ لِرِوقَعَتِهَا كَازِبَةٌ خَافِضَةً رَّافِعَةً إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا - سورة الواقعة / ١-٦}:

واته: ئه ی فروستاده! ئه و میان بۆ باس بکه که رۆژی قیامت پهیدا ده بی و خه لکی به چاوی خۆیان ده بی بن، نیتر کهس نیه به درۆی بزانی و هه موو پیی برپا ده کهن، به لام تازه چ سوود!! رۆژی قیامت رۆژیککی وایه سه رپیچی که رانی جیهان نزم ده کاته وه بۆ قولایی دۆزهخ و فه رمان به ردارانی خوداش به رز ده کاته وه بۆ هه ره پله به رزه کانی به هه شت.

ئهو به لا سامناکه (رۆژی ره ستاخیز) زهوی رادمته کینئ و کیوه کان وردو هار ده کاو قورساییان تیدا نا هیلی و وه کوو قانگلا شک به چه واه ده خولینه وه.

جاری واش ههیه، وا وینه ی به لاکه ده کیشی که دل و ده روونی مروف دابگری و کاس و هوپی بکا هه ستو شعووری نه مینئ.

خودا ده فه رموی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ، يَوْمَ تَدْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ - سورة الحج / ١-٢}.

واته: ئه ی خه لکینه! خو بیاریزن له سزاو تۆله ی خودا، که ردن که چی فه رمانه کانی بن، به راستی بومه له رزه ی هاتنی رۆژی قیامت شتیکی سامناک و که ورمیه!!؟ ئهو رۆزه ی که ئیوه ئهو راتله قاندنه ده بین ئه وه منده به سامو جه رگ بره ژنی شیردەر ناگای له گۆرپه شیر خۆره که ی نامینئ و نای پرژیته سه ری. هه موو سک پر و دوو گیانی ک مندالی به نه کامی و پیش وهخت له بار ده چی، سه رنج ده ده یه خه لکی مه حشه ر وا ده زانی هه موویان سه رخۆشن و مه ستی شه رابن وا له گلو گو که وتوون! له راستیدا سه ر خووشی عه ره قو شه راب نین

به لکۆو سزای خودا بهشیددمته و له ترسی سزای ئهو چاویان پێ ئەبەلق بووه و
له گلو گو کهوتوون!!

جاریکی تر قورئانی پیرۆز وێنه که به شیومیه کی تر دمکیشی و دمفه رموی:
{فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاحَّةُ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ
أَمْرٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ - سورة عبس / ۳۳-۳۷}:

واته: کاتی که گرمهی سامناکی رۆژی قیامت دێ و دهی بیسن کهس به سههر
کهس ناپرژێ و رۆژی نهفسی نهفسیه؟! ئهو رۆژه رۆژیکه ئینسان دمیوهی له
خۆشهویستین کهس و کاری خۆی دوور کهوێتهوه! رۆژیکه بیا و له بهر برا و دایک و
باوک و خێزان و کوڕ و کچی خۆی ههڵدێ خوا خوایهتی هیچیان خۆی پێوه
ههڵنهواسن و درو داوێنی نهگرن و خۆی تێ ههڵنه خوشین و پاگیری نهبن، ههموو
ئادهمیزادیک ئهو رۆژه ئیشیکی وای هیه نای پرژیتته سههر کار و باری خه لکی
دیکه، ههر کهسه بیر له داها تووی خۆی دهکاتهوه و خهریکی کاری خۆیهتی!!

حساب و لیکۆلینهوهی رۆژی ره ستاخیز (الحساب في الآخرة):

مرۆف سهیری دهوڕوبهری خۆی دهکا دمبینی خێرو شهڕ له ململانیدان،
هه میشه جهنگ و ههرا له نیوان خێرو شهڕدا بهرپایه، چاگه و خراپه یه خه
یه کتریان گرتووه، زۆر جار شهڕ به سههر خێردا زāl دمبی و پهستی (رهزیه)
به رزی (فضیلة) داده پۆشی! مرۆفیش له ته مهنی گورتی خۆیدا زۆر جار وا دمبی
مه رگ ماوهی نادا به چاوی خۆی ئاکامی خێرو شهڕ ببینی، هه موو ئینسانیکیش
به لایه وه قورسه و له سههر شانی گرانه که خێرخوا پاداشی خێر و مرنه گرتیه وه
شهڕ خواز سزای شهڕی خۆی و مرنه گرتیه وه! هه بوونی بیرو باومر به وجوودی
خودایه کی دادپهرومر سههر بۆ ئه وه دمکیشی که هه موو کهسیک پاداشی کرده وهی
خۆی بێته وه رێ، جا ئه گهر ئه م دادپهرومریه له جیهاندا ئه نجام نه درا ئه وه
به بی شک له و دنیا دا ئه نجام دهدرێ!! قورئانی پیرۆز له زۆر شوێنیدا ئه وه

دهچه سپینێ که مڕۆف له سههر کردموهێ جیهانی، لهو دنیا حسابو کیتابی لهگهڵ دهکری!! برێ لهنایه تههکانی هورئان گرینگیان داوه به وینه کیشانی راوستان و ههلهوستانێ لی پرسینهوهی رۆژی قیامت لهگهڵ بهلای سامناکی رۆژی رهستاخیزدا.

خودا دمههرموی: {يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ؟ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْرُكُ كُلًّا لَّا وَدَّرَ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ يُنَبِّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيصٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ - الْقِيَامَةُ / ٦-١٥}:

واته: به تهوسهوه پرسیار دهکهن و دهلین: نهڕێ کهێ قیامت ههلهدهستی؟ نهوکاتهێ چاو به ملوق دهووستی و له ترسی مردن و حسابو کیتاب سههر گهردان دمبێ، نهوکاتهێ مانگ روناکی نامینێ و تاریک دمبێ خۆرو مانگ کۆدهکرینهوه دهخړنه ناو یهکتهروهو هاتوو چۆو روناکیان نامینێ، نیزامی کهون تیک دهچی جا لهناو نهه گیزاوو ترسو تهنگو چهلهمهیهدا ئینسان به ترسو لهرزموه دهلی: پهنا بۆ کوێ بهرم، روو له کوێ بکهه!! خهیر ههچ پهنایهک نهه، گهپانهوه ههر بۆلای خودایه، تازه کار لهکار ترازاو، ئیتر ههموو مڕۆفیک ههوالی پێ دمهڕی چی کردوهو چی نهکردوه! عوزرو پاپانهوه دهوړی نامینێ، {يُنَبِّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ} جارێکی تر دمبین هورئان مهوقیفی لیکوئینهوهو حساب به جۆریکی تر وینه دهکیشێ و دمههرموی:

{إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا بَأْنَ رَبِّكَ أَوْحَىٰ لَهَا يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ - سوره الزلزله}.

سهیری نهه وینه فوئوغرافیه بکه هورئان کیشاویهتی: زموێ شهق شهقهی پێ دهکهوێ و رادهتلهقی، چی لهناو خۆگرتوووه له گههچو خهزینهو مردوو فرپی دمهاته دمهروه، مڕۆف چاوی پێ نهبلهق دمبێ له ترسی نهو روانگه سامناکهی که

هه‌رگیز له‌وه پێش نه‌ی بینووه، چاوه‌کانی به‌ملۆق ده‌وستن و نه‌بله‌ق ده‌بن و پرسیار ده‌کا چی هه‌وماوه و چی رووی داوه، زه‌وی ئاوا ناوسکی خۆی خالی ده‌کا و که‌وتۆته‌ جم و جوول ده‌لتی جیوه‌ی تیکراوه‌ هه‌دادانی نه‌ی و له‌ له‌رزو و جوئه‌ ناکه‌وئ؟ ئیتر زه‌وی (وه‌کوو مرو‌فیکێ خاوه‌ن هه‌ست) دیته‌ جواب و ده‌لێ فه‌رمانی خودای که‌وره‌م بۆ دهرجووه‌ که‌ ئیتر چی دی ئاوه‌دان نه‌بم و کو‌یر بېمه‌وه‌ و کاتی خه‌رابوونم هاتوو ده‌ نابێ ئادارم به‌سه‌ر پاداره‌وه‌ بمانی! ئیتر نه‌و کاته‌ ئاده‌میزاد هه‌موویان وه‌کوو که‌له‌ ئازهلێ بێ شوانی گورك نیو که‌وتوو، هه‌ریه‌که‌ به‌ لایه‌کدا دهرپوا بۆته‌وه‌ی پاداش و سزای کرده‌وه‌کانی دونیای خۆی ببینی، چاکه‌ هه‌ر چه‌ندیک پچکۆله‌ بێ پاداشی له‌سه‌ر ومرده‌گریته‌وه‌ خراپه‌ش چه‌ندیک که‌م بێ سزای خۆی دهریته‌وه‌!!

له‌ برێ شوینی تر دا هورئان به‌وه‌نده‌ کیفایه‌ت ده‌کا که‌ مه‌وقیفی حیساب و لیکۆلینه‌وه‌که‌ راده‌نویسنی به‌بێ ئه‌وه‌ی که‌ باسی قیامه‌تی له‌گه‌ندا باس بکا ده‌فه‌رموئ:

{حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ - سورة المؤمنون / ٩٩-١٠٣} :

ئه‌م ئایه‌تانه‌ وینه‌یه‌کی تری روژی ره‌ستاخیز ده‌گیشن و به‌ شیوه‌یه‌کی تر تابلۆکه‌ ئه‌نجام ده‌ده‌ن، سه‌ره‌تا مه‌شه‌دی سه‌ره‌ مه‌رگ و کاتی له‌ دنیا دهرجوون و درکانه‌نی تۆبه‌ و ژیاوان بوونه‌وه‌ له‌ گوناوه‌ هاتنی دیوهمه‌ی مه‌رگ ده‌خاته‌ سه‌ر شانۆ و پارانه‌وه‌ و تکا و ره‌جای نه‌وه‌ که‌ جارێکی تر کابرای گوناهبار بگه‌ریته‌وه‌ بۆ سه‌ر دنیا و کرده‌وه‌ی باش بکا و فه‌رمانبه‌ردار بێ و سه‌رپێچی نه‌کا، ده‌خاته‌ سه‌ر مه‌شه‌ده‌که‌! که‌چی له‌په‌ر وه‌لامیکێ جه‌رگ به‌ر نائومید نامیز (نه‌ک هه‌ر بۆ کابرای گوناهبار و تکا کار) به‌لکوو بۆ هه‌موو مرو‌فیک دهریته‌وه‌.

(كلا انها كلمة هو قائلها) واتە: ئەمە قەسەيەكەو كابرا دەيكا تازە كى گوى
بۆ وتەى وا رادەگرئو كەى ئەو قەسەى كردنە؟!

خۇ ئەگەر بشگىر دىتتەو ئەسكرايە وەفا بە وەعدو بەيمانى خۇى ناكاتو
ھەر وەگوو جارى پېشوو پەشت ھەل دەكاتەو! چۆن ئەوانە جارىكى تر دەبرنەو
بۆ دونيا؟ چۆن شتى وا دەبى؟ تازە دىوارو بەردمىەكى بەھىز كەوتۆتە نيوان
ئەوانو دونياو، ئەویش مردنە، تازە ئەوان ھەتا رۆزى زىندوو بوونەو قىامەت
لە مانەو بەرزەخىدانو دەمىنەو، ھەر كاتىكىش (فوو) بە كەرەناى صوردا
كرا، ئىعلانى زىندوو بوونەو ھەلدرا ئىتر بە گورجى ھەموو مردوويەك
ھەريەكە لە گۆرى خۇيەو دىتە دەرئو پەلە پروزە بە ترسو خۇفكى بى
وینەو نەبىسراو بەرەو دەشتى مەحشەرو كۆبوونەو دەجمەن، بەلام چۆن
جەمانى؟! كەس ئاگای لە كەس نىە ھەر كەسە خەمى خۇيەتىو رۆزى نەفسى
نەفسىيە، كەس وەسەر كەس ناپەرئى!!

ئەمجار تەرازوو شايانى ھەقو ھىساب دادەنرئىن و چاكەو خراپە دەكىشرئىن،
ھەر كەسنى لای خىرو چاكەى قورسو گران نەبى رىسواو ھەوتاو.
بەرەردگارىش ھەموو ھىسابو كىتابىك دەپرسىتتەو تەنانەت نىيەتو
خەتەرەى دل و دەرونىش ھىسب دەكاو ئىعتىبار دەكرئى.

{لِّلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْا
يُعٰسِبْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ -
سورة البقرة / ۲۸۴}:

واتە: ھەر جى لە ئاسمانەكانو زەویدا ھەيە ھەمووى ھى خودايە، تەنانەت
ئەوەى لە دەرونتانا ھەيە، وەگوو شك و گومان، نىفاق شارەنەو شايەتى ھەقو
شتى ئاوا بىشارنەو يان دەرى بېرەن خوداى گەورە موھاسەبەتان دەكا لە سەرى،
جا ئەگەر بىھەوئو ئىرادە بكا لە ھەندى گوناھبار خۇش دەبىو ھىندىكىش سزا
دەدا، ئارمىزوى خۇيەتىو كەس ناتوانى بلى بۆ؟! خودا بۆ خۇى بەسەر ھەموو
شتىكدا بە تواناو بە دەسلەتە!! خۇيەرى ئازىز ئەوەى كە تىپەر بوو چەپكىكە

لهو ئایهتانهی قورئانی پروژ که ئهوه دهجهسپینن مروؤ به خوڤایی و بی هوده دروست نهکراوه و ههروا بهههوانته نههاتوته ئهم دونیایهوه؟ بهئکوو لهسهه ههموو شتیک لی پرسینهوهی لهگهل ئههجام دهری.

{أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ} - سورة المؤمنون / ۱۱۵:

واته: ئایا ئیوه وا گومان دمبهه و وا دهمانن که ئیمه ئیوهمان وا به بی هوده دروست کردوه هیه مهبهست و قهصد و حکمهت و تییینهکمان له دروست کردنی ئیوهدا نهبووه؟ وا دهمانن ئیوه ناگهپینهوه بۆلای ئیمه سزاو پاداشی کردهوهکانتان وهرناگرهوه؟ نهخهیر وا نیه و وا مهزانن، ئیمه ئیوهمان ههروا به خوڤایی دروست نهکردوه، بهئکوو ئیوهمان دروست کردوه بۆ خاتری به تاقیتان بکهینهوه دواپی پاداشی چاکه به چاکه بدمینهوه سزای خراپهکهر به خراپه بدمینهوه؟

خۆشییه حسیهکانی بهههشت (نعیم الجنة الحسی):

ئهو شوینه که لههوا روژدا شوینی رابواردن و خوشی و سهیرو سهفایه، خوا پههستان تیییدا به مراز دهگهن، له قورئاندا به چهند ناوی هاتوه، ههره به ناوبانگیان وشه (الجنة)یه. ئهم وشهیه له زماندا به مانا باخه خورمایهک یان باخه داریکی بهرداری چرو پری وایه که لقه دارمکانی لهبهه زوری خویمان و چری گهلاکانیان به جوړیکی وا تیک چرژاون و سهریان کردوه به یهکا خوی تیدا ههشار دهری. ناوهکانی دیکه که قورئان بۆ بهههشتی داناون ئهمانهن (دار السلام): خانووی ناشتی، (دار الخلود): سهرای نهمری، (دار المقامة): خانووی مانهوه، (جنة الأوی): باخی ههوانهوه، (جنات عدن): باخچهکانی مانهوهی بهردهوام. (الحيوان): ژینگه، خانووی ژیان، (الفردوس): باخی جوانی خوشی و لهزمت، (المقام الامین): شوینی ئارام و ئاسایش.

بەھەشت خانووى ئەوانەيە برۋايان بە خوا ھەيەو كىردەوى چاكيان كىردە، خانووى ئەوانەيە خويان بەرستوۋەو تەقۋاى زاتى بىچوونيان ئەنجام داۋە. خانووى بەندە موخلىسەكانى خودايە، خانووى ئەوانەيە لە خوا ترساۋن و لە خوا دىمىرسن. خانووى ئەوانەيە ومفايان بەعەھدو پەيمان كىردە! خانووى ئەوانەيە لە رىگاي خودادا بە گيان تىكۋشاۋن و ھەولئى سەرگەوتنى وشەى (لا اله الا الله) يان داۋە، خانووى تۆبە كارانە، خانووى عىبادەت كارانە ھى سوپاس كارو رۆژوۋەوان و نوپۇز كەرو كىرۋوش بۇ خودا بەرانە، خانووى ئەوانەيە فەرمان دىكەن بە چاكەو نەھى دىكەن لە خراپە. خوداي گەورەو مېھرىبان ومسقى بەھەشتى بۇ ئەو خاۋمن رەۋىستانە كىردە بۆئەۋەى ئەو خودا پىداۋانە دلىان ئارام بگرئو عەزىمەتيان بەھىز بىئ بۇ كىردنى تاعەت توپۇز مەۋەو لىكۋلەر مەكان كەوتوۋنە نىزاعو كىشەى ئەۋمەۋە كە ئايا لەزىمەتو خۇشى ئەو دونيا بەچى دىبى، كۆمەللىك رايان وايە كە خۇشى و لەزىمەتەكە حىسسى و مادە ئامىزە. كۆمەللىكىش لەۋانەى صوفى مەشرىبو فەيلەسوفن زۆر بە رەمزو ئىشارە حىسب دىكەن پىيان وايە كە خۇشى و لەزىمەت بەھەشت گىيانىيە نەك جىسمانى!!

ئىمە رايان وايە كە خۇشى و لەزىمەت بەھەشت دوو جۆرە ھىندىكى حىسسىيە و مادىيە برىكى گىيانىيە و رۇح ھەستى پىدەكا، ئەمەش رايەكە زاھىرى ئايەتەكانى قورئان پالېشتى دىكاۋ دەى چەسپىنى!! لىرە بەۋلاۋە بە گوپىرەى پىۋىست برئ لە ئايەتەكانى قورئانى پىرۋز دىربارەى لەزىمەتو خۇشى بەھەشت، ھى جىسمانى و ھى رۇحانى دىخەينە روو.

جۇگاۋ چۆمەكانى بەھەشت (انوار الجنة):

خوداي گەورە دىفەرەمۆى: {مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٌ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ - سورة محمد / ۱۵}:

ئەم ئايەتە پىرۋزە ۋەصفو سەناى جۇگەو جۇبارى بەھەشت دەگا ئەۋەمان
بۇ روون دەكاتەۋە كە لەۋىدا جۇگای ئاۋى روون و جوان، جۇگای شىرى صافى وا
كە ھەرگىز تامى نەگۋرى، جۇگای شەرابو جۇگای ھەنگوینى پالفتە كراۋى جوان
ھەيە، ھەرۋەگۈو چۈن چ مىۋەيەك بە دل دابىۋ خەيال پەى پى بەرى بەبى
ئەندازەو چەندو چوون ھەموو گاتى بەيدەستە. خۇشترىن خۇراك و خواردەمەنى،
پاك ترىن مىۋەھاتى جوان و ناياب ھەرجى مەرۋ بە خەيال ھەزى لى بكا، بەبى
رەنج و ماندوۋ بوون ئامادەو بەردەستە!!

ئەم جۇگايانە باشترىن نەۋى خواردن و خواردنەوميان تىدايە لەزەمت و
خۇش تامييان ھەر حىساب ناكىر، زىاد لەۋەش ھەموو جۈرە مىۋەيەكيان لە
دەۋرۋبەرە. بەھەرى ھەرە بەرۋى لەمانەيش خۇشترۋ نايابتر نىعمەتى لىخۇش
بوون و لى رازى بوونى خوداى گەۋرەو مېھەربانە.

خوداى گەۋرە دىمفەرمۋى: {قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة المائدة / ۱۱۹}:

ۋاتە: رۋزى قىيامەت خوداى گەۋرەو مېھەربان دىمفەرمۋى: ئەمەرۋ رۋزىكە
راستگۋىيان پاداشى راستگۋىي خۇيان ۋەردەگرنەۋە، پاداشتەكە برىتتەيە لە چەند
باخچەو باخو باخاتىك كە دارەكانى تىك چىرۋاون و شىن و زەنۋىرن بە ژىر ئەو
دارانەدا جۇگەو جۇبار دەكشىن و خۇشترىن شوپن و جوانترىن دىمەنى رەنگىن
دەخولقەين، چۈنكە جوانترىن مەنەزەر ئەۋمىيە كە باخەكە دارەكانى پىرېن و بەژىر
دارەكاندا جۇگای ئاۋ جارى بىن. ئەم ژيانە ژيانىكى ھەتا ھەتايەيەو بە ئەبەدى
تىيدا دەمىنەنەۋە، خوا لەۋان رازىيەو ئەۋانىش لە خودا رازىن، بە راستى ئەو
پاداشەى ۋەريان گرتۋوۋە بە مراد گەيشتىنكى گەۋرەيەو خوا بە نىسبى
ھەموۋمانى بكا!!

دارو دره‌ختی به‌هه‌شت و میوه و به‌روبوومیان:

خودای گه‌وره و میهره‌بان دمه‌رموی: {وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَنْزَالٌ مُطَهَّرٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ - سورة البقرة / ۲۵}:

له‌م نایه‌ته به‌پروژمه‌دا خودای گه‌وره و مه‌زن فه‌رمان ده‌کا به‌ محمدی پیغه‌مبه‌ری (درویدی خوندی لاس‌ر به‌) که‌ مزگین‌ی بدا به‌ موسولمانان خه‌به‌ریکی که‌یف خوشکه‌ریان بداتی خه‌به‌ره‌گه‌ش نه‌ومیه‌ خودای مه‌زن ئاماده‌ی کردوه بو موسولمانان چه‌ند باخ و باخاتیکی خاوه‌ن به‌رو بووم و زمویر که‌وان له‌ به‌هه‌شتا، له‌ ژیر نه‌و دارانه‌وه به‌ناو ته‌لارو کوشکی به‌هه‌شتیه‌کاندا، له‌بن خانه‌و باله‌ خانه‌کانیانه‌وه جوگه‌و جو‌باری زور له‌ هه‌مه‌ جوړ ده‌کشین و دموون و چاوو دل و دموون روشن ده‌که‌نه‌وه. هه‌رکاتی له‌ میومیه‌کی نه‌م باخانه‌ بخون ده‌لین: نه‌وه نه‌مه نه‌و میوه‌ خوشه‌یه‌ که‌ له‌مه‌وبه‌ر له‌ دنیا چه‌زمان لی بوو لی‌مان ده‌خوارد قسه‌که‌یان راسته‌ چونکه‌ به‌ شیوه‌و بیچه‌م و ره‌نگو شیواز له‌ میوه‌ جاتی دنیا ده‌چن به‌لام تام و بوون و به‌رامه‌ی گه‌ل گه‌ل له‌و خوشتره. هه‌روا بو نه‌و موسولمانه‌ خودا پیداوانه‌ چه‌ند خیزانیکی پاک و خاوین و بن خه‌وش و عه‌یب ئاماده‌ کراوه‌ پیکه‌وه له‌گه‌ل خیزانه‌کانیانه‌ له‌ ژیانیکی خوشی به‌پیزی به‌رزی هه‌تا هه‌تایدا رادموین!!

له‌ شوینیکی تردا خودای میهره‌بان و مسفی به‌هه‌شت ده‌کا و دمه‌رموی: {وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلَّتْ أَرْطُفُهَا تَذَلِيلًا - سورة الإنسان / ۱۴}:

واته: سیبه‌ری دارو دره‌خته‌کانی به‌هه‌شت (بو زیاده‌ خوش به‌ختی نه‌وان) لی‌یان نزیک ده‌بیته‌وه، هه‌روه‌ها میوه‌و به‌ره‌کانیشیان خوشه‌ چین و به‌یده‌ست دمن بو‌یان به‌ ئاسانی ده‌ستیان ده‌ی گاتی و دمیان رن.

خودای گهره و میهرمان له و مسفو سه‌نای ئەو خوشی و لەزەتە‌ی بۆ به‌نده
موسولمانه‌کانی ناماده‌ گر دوه‌ دمه‌رموی:

لەم ئایەتە پیرۆزانەدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە خودای مەزن روژی رەستاخیز رووی رەحمەتی دەگاتە بەندە موسوڵمانەکانی و پێیان دەفەرموێت: ئەو بەندەکانم ئەمڕۆ ئێوە سەر فرازان و ترسو بیمی سزاو عەزابی جەهەننەمتان نەبێت! هیچ دڵتەنگ و غەمباریش مەبن لەسەر لە دنیا دەرچوونتان. بێگومان چەند باخ و باخاتیکی خۆش و قەسرو باڵە خانەی دڵگیری بۆ ئامادە کردوون، بۆ خۆتان و بۆ خێزانەکانتان لە پاداشی کرداری باشی دونیاتان. ئەمجار پەرۆمردگار لە ئایەتەکاندا ناوی هەندێ لەو شتانەی لەزەمتی ئێ دەبینن ریز دەکا! لە لایەکەوە دەفرو پیاڵەی زێڕ و زیوی پڕ لە خۆراکی خۆش و نایاب! لە لایەکی ترمە سوراحی و کوپ و پەرداخ و حاجەتی رەنگاو رەنگی پڕ لە شەرابی بە تام و مەزێ جۆراو جۆر! هەروەها لە بەهەشتدا زیاد لەو شتانەی کە باس کران هەرچی دڵ ئارمەزووی بکا و چاو خۆشی ئێ ببینێت هەیە و بە ئاسانی دەست دەکەوێت، ئەم ناز و نەعمەتە وەکوو نەعمەتی دنیا نە پەرانیوەی هەبێت، بەڵکوو هەرگیز پەرانیوەی نابێت.... دواي ئەمە پەرۆمردگار مەزگینی ئەوەی داوە کە ئەو موسوڵمانانە زیاد لەم نەعمەتە باسکراوانە چ مەودەکی تر حەز بکەن بۆیان ئامادەو بەیدەستە!

خودای گه وره و مه زن له شوینیکی تردا دمفه رموی: {إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ يَتَضَاءُ لَدَىٰ لُشَارِيْنَ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ - سورة الصافات / ٤٧:

واته: به‌نده موخلیسه‌کانی‌ خودا رۆزی‌ قیامت به‌ پی‌چه‌وانه‌ی‌ خوا نه‌ناسه‌کانن! به‌نده راستاله‌کانی‌ خودا چه‌ند باخو باخاتیکیان هه‌یه‌ هه‌ر خۆراک و خواردنه‌مە‌نییه‌ک خۆش و به‌تام بی‌ تییایدا هه‌یه‌ و له‌زمتیان لی‌ و‌م‌رده‌گرن! ئە‌م خواردن و خواردنه‌وه‌یان پی‌شکه‌ش ده‌کری‌و به‌ ریزه‌وه‌ بۆیان دادم‌ری‌ هه‌روم‌گوو پاشاو پیاو ماقولان له‌سه‌ر می‌زو سینی‌ رهن‌گاو رهن‌گو نایاب خواردنیان بۆ دادم‌ری‌، هه‌موویان روو ده‌که‌نه‌ یه‌کتری‌ به‌رامبه‌ری‌ یه‌ک خواردن و خواردنه‌وه‌یان نۆش ده‌که‌ن چی‌ خۆشه‌و به‌تام و له‌زمته‌ دهرخواردیان دم‌ری‌ جۆر‌ها شه‌رابی‌ رهن‌گ سپی‌ و تام خۆشیان پی‌شکه‌ش ده‌کری‌، ئە‌وه‌ش له‌ یاد نه‌که‌ین ئە‌م شه‌رابه‌ کارناکاته‌ سه‌ر می‌شک و ئینسان سه‌رخۆش ناکا، نابێ‌ته‌ هۆی‌ سه‌ر ئیشه‌ بۆ ئە‌و که‌سه‌ی‌ ده‌ی‌خواته‌وه‌، عه‌قل و هۆشی‌ ناباو سه‌رخۆشی‌ ناکا!

به‌رگه‌و کالای‌ به‌هه‌شت و خسل‌و ئارایشتی‌ رازاندنه‌وه‌:

خودای‌ گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی‌: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُعَلَّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نَعَمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا - سورة الكهف / ٣٠-٣١}:

واته: ئە‌وانه‌ی‌ بر‌وایان به‌ خودا هه‌بووه‌و کرده‌وه‌ی‌ باشیان ئە‌نجام داوه‌ پاداشی‌ کرده‌وه‌ی‌ خۆیان و‌م‌رده‌گرنه‌وه‌.. بی‌گومان ئیمه‌ به‌ فی‌رۆ نادەمین پاداشی‌ هه‌رکه‌سی‌ک کرداری‌ چاک‌ بی‌ ئە‌وانه‌ له‌ به‌هشتدا له‌ ژیانیکی‌ خۆشدا ده‌گوزم‌رینن، هه‌روه‌گوو چۆن به‌هه‌شت باشت‌رین خانووی‌ مانه‌وه‌و ئیسراحه‌ته‌!

خانوو باله خانهی بهههشتو هۆدهکانی (مساکن الجنة وغرفها):

خودای گه‌وره دمفه‌رموی: {وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَرْضَوْنَ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة التوبة / ۷۲}:

واته: په‌روه‌ردگار په‌یمانی به موسوئلمانان داوه چ پیاو چ ژن، که بیان خاته ناو بهههشته‌وه که به باخو باخاتی نازداری وا رازاوه‌ته‌وه که جوگه‌و جو‌باری زو‌ری لههه‌مه جو‌ر به‌بن دارو دره‌خت و گول‌و گول‌زاره‌کانیا ره‌ها دهب‌ن، جاری به خو‌ری و جاری به مه‌نگی دین و دهر‌ون، به نه‌به‌دی تیا‌یاند‌ا ده‌میننه‌وه له‌ته‌ک نه‌مانه‌شدا چ‌ند جیگه‌و شوینی رابواردن له‌ناو باخه‌کانی بهههشتدا بو نه‌وان ناماده کراوه زیاد له‌مانه به‌هره‌ی هه‌ره به‌رزی له‌مانه‌یش خو‌شترو دلگیر تر خو‌شنوود بوون و ئی رازی بوونی خودای گه‌وره‌و میهره‌بانه، که هه‌ر له ئیستاوه به‌ئینی نه‌وه‌میشی پی داون. چونکه ئارامی و نه‌مینی ده‌داته دل‌یان و له‌وه دل‌نیا دهب‌ن که خودا لی‌یان رازی‌یه، ئانه‌و بهههشتو رمزامه‌ندی‌یه‌ی خوداییه، به مرز گه‌یشتنیکی گه‌لیک گه‌وره‌و مه‌زنه.

له سورمه‌تی (الزمر/ ۲۰) دا جاریکی تر خودای گه‌وره دهر‌باره‌ی خانوو به‌ره‌ی بهههشت دمفه‌رموی:

{لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ اللَّهُ لِمَنِ اتَّبَعَ الْإِيمَانَ - سورة الزمر / ۲۰}:

واته: به‌لام نه‌وانه‌ی له دونیادا ته‌قوای خودایان کردوه و هه‌رمانبه‌رداری بوون چ‌ند هۆده‌و باله‌ خانه‌یه‌کیان بو ناماده کراوه قات له بان قات دروست کراون بو زیده جوانی و خو‌ش گوزمرانی و ته‌واو به‌ناو ژیر خان و باله‌ خانه‌کاندا جوگه‌و جو‌بارو هه‌وزو فی‌جقه‌و هواره هه‌لده‌قول‌ئین. نه‌وه و م‌عه‌ده و مرگ‌ینی خوداییه و خوداش هه‌رگیز و م‌عه‌ده به خیلاف دهر‌ناچی.

ژ‌نو به‌یری به‌ه‌ه‌شت (نساء و‌حور الجنة):

به‌ر‌وم‌ر‌د‌گ‌ار ب‌ۆ‌یه له قور‌ئ‌ان‌دا با‌سی ئا‌فر‌م‌تا‌نی ک‌رد‌وه ب‌ۆ‌ئه‌وه‌ی رو‌ونی ب‌کا‌ته‌وه که پ‌یا‌وو ئا‌فر‌م‌ت له ته‌را‌زو‌وی خو‌دا‌دا یه‌ک‌سا‌نن چ‌ی ب‌ۆ پ‌یا‌و ه‌ه‌ب‌ی ب‌ۆ ژ‌نان‌یش مه‌ی‌سه‌ر د‌م‌ب‌ی، ئا‌فر‌م‌تا‌ن‌یش وه‌کو‌و پ‌یا‌وان له‌و دو‌ن‌یا‌دا له‌ز‌م‌ت و خ‌ۆ‌ش‌یا‌ن د‌ه‌ست د‌ه‌که‌و‌ئ‌.

خ‌ود‌ای گ‌ه‌وره د‌ه‌فه‌رم‌و‌ئ‌: {وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا} - سورة النساء / ۱۲۴:

واته: ه‌هر که‌س‌ێ‌ک ک‌رد‌ه‌وه‌ی چ‌اک ب‌کا ژ‌ن ب‌ی یان پ‌یا‌و ب‌ی بر‌و‌ای به‌ ئایینی ئی‌س‌لام ه‌ه‌ب‌ی ئه‌وه ئه‌وانه ژ‌ن و پ‌یا‌و به‌ یه‌که‌وه د‌ه‌چ‌نه به‌ه‌ه‌شت و به‌ مر‌ازی خ‌ۆ‌یا‌ن د‌ه‌گ‌ه‌ن!!

{هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَارِكِ مُتَكِئُونَ} - سورة يس / ۵۶:

واته: پ‌یا‌وان له‌گ‌ه‌ل خ‌ی‌زا‌نه‌کا‌ن‌یا‌ن‌دا له ژ‌ی‌ر سی‌به‌ری دا‌رو در‌ه‌خت له‌سه‌ر ک‌ور‌سی و ه‌ه‌نه‌فه پ‌ال د‌ه‌د‌مه‌نه‌وه و ئی‌سته‌یرا‌حه‌ت د‌ه‌گ‌ه‌ن! له شو‌ی‌ن‌ی‌کی تر‌دا قور‌ئ‌ان ئه‌وه د‌ه‌گ‌ه‌یه‌ن‌ئ‌ی که خ‌ود‌ای مه‌زن ر‌و‌زی ره‌ستاخیز رو‌و د‌ه‌کا‌ته خو‌دا په‌ر‌ستا‌ن و د‌ه‌فه‌رم‌و‌ئ‌:

{ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ} - سورة الزخرف / ۷۰:

واته: ئه‌ی خو‌دا نا‌سا‌نی دو‌ن‌یا! خ‌ۆ‌تا‌ن و خ‌ی‌زا‌نه‌کا‌ن‌تا‌ن ب‌چ‌نه به‌ه‌ه‌شته‌وه له‌ز‌م‌ت و خ‌ۆ‌شی و مر‌گ‌رن و را‌بو‌ی‌رن.

{كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ} - سورة الدخان / ۵۴:

به‌و ج‌ۆ‌ره ئه‌و مو‌سو‌ل‌ما‌نا‌نه ژ‌نی جو‌ا‌ن‌یا‌ن ئ‌ی ما‌ره د‌ه‌که‌ین (حور) و شه‌یه‌کی ع‌ه‌ره‌ب‌یه‌ی ک‌ۆ‌ی (حوراء) به‌ما‌نا ئا‌فر‌م‌تی گ‌ه‌نج‌ی جو‌ا‌نی س‌پ‌ی پ‌ی‌ستی چ‌او ره‌ش و نا‌ز‌دا‌ر ها‌ت‌وو‌ه که به‌ ک‌ورد‌ی پ‌ی‌یا‌ن د‌ه‌گ‌وت‌ر‌ئ‌ (پ‌ه‌ری)!!

{حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} - سورة الرحمن / ۷۲:

واته: بر‌ی‌ت‌ین له پ‌ۆ‌ل پ‌ۆ‌ل پ‌ه‌ری چ‌او ره‌شی س‌پ‌ی له‌شی ب‌ۆن خ‌ۆ‌ش پ‌ی‌ست گ‌ه‌شی جو‌ا‌نی ب‌ی خ‌ه‌وش‌ی وا که په‌ر‌وم‌ر‌ده‌ی نا‌زو ن‌ی‌عه‌مه‌تی ناو ک‌ۆ‌ش‌ک و ته‌لا‌رو ره‌ش‌مال و د‌ه‌وا‌رن، چ‌او‌یا‌ن له م‌ی‌رد‌ی خ‌ۆ‌یا‌نه‌و چ‌او نا‌بر‌نه پ‌یا‌وی ب‌ی‌گ‌انه!!

لېرەدا تېبىنىيەك ھەيە ئەۋىش ئەۋمىيە مەبەست لە حۇريانى بەھەشت
چىيە؟ ئايا ھەر ژنەكانى دونيان يان جياوازن؟!؟

ئىمە كە سەيرى قورئان دىگەين دىبىنين دەفەرمۇي: {إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً
فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا عُرُبًا أَتْرَابًا - سورة الواقعة / ۳۵-۳۷}:

ۋاتە: ئىمە ئەۋ پەريانەمان يانەمان دروست كردون بە دروست كردن،
ھەموومان كردوون بە كچۆلەى ناسك و نازدار ھەموويان مېرد خۆشەويست و قسە
خۆش و سروشت پاك و روو گوشادو گەشن، ھەموويان لە يەك تەمەندان و ھاو
عومرن.

دىگىرنەۋە دەلئىن: پېرە ژنىك ھاتە خزمەت ھەزەمت و ەرزى كرد قوربان!
ئەى رەۋانە كراۋى خودا! نزام بۆ بىكە بچمە بەھەشت پىغەمبەر (دروودى خۋاى
لەسەر بى) فەرموۋى: {ان الجنة لا يدخلها عجز}:

ۋاتە: ئاخىر پېرئىزن ناچىتە بەھەشت. ئىتر پېرئىزنەكە ھاتە ئەم لاۋە دەستى
كرد بە گريان ئەمجار پىغەمبەر (دروودى خۋاى لەسەر بى) فەرموۋى: {اخبوها
انها لا تدخلها وهي عجز} بىيى بلئىن ئەۋ پېرئىزنە بە شىۋەى پېرئىزنى ناچىتە
بەھەشتەۋە پىغەمبەر ئەم ئايەتەى خويندەۋە {إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً فَجَعَلْنَاهُنَّ
أَبْكَارًا}:

لەمەۋە ئەۋمەمان بۆ روون دىبىتەۋە كە ھەر ژنەكانى دونيا جارىكى تر رۆزى
قيامەت دروست دىگىرنەۋەۋە گەنج دىبەنەۋە!!

ئەۋەى رابوورد بىرىتى بوو لە برئ باس و خواسى لەزەمت و خۆشى حىسى
كە لە قورئاندا باس كراۋە! جا ھەندئ لە دوزمىنانى ئىسلام ئەم باسى لەزەمت و
خۆشيانەى بەھەشتيان كىردوۋە بە رى خۆشكەرئىك بۆئەۋەى تانۋوت لە ئايىنى
ئىسلام بىدەن و بە خەيالى خۇيان رەخنەى بەۋە ئى بگرن كە ئايىنىكى ماددى
شەھۋانىيەۋ ھىچ گرېنگى نەداۋە بە لايەنى رۇحى!

بۇ ۋەلامى ئەۋانە دەلتىن: خۇ ئايىنى (مەسىحى) يش ئاماژى بۇ ئەم جۆرە نىعمەتە حىسسىيە كىردۈە پىغەمبەر ۋە قەدىسەكانىيان ھەر بەو شىۋە باسى لەزىمەتە حىسسىيەكانى بەھەشتىيان كىردۈە! ئەۋەش لەياد نەكەين بىرئ لە تۈيۈمردۈە موسولمانەكان رايان ۋايە كە ئەۋ لەزىمەت ۋە نىعمەتە حىسسىيەكانى كە لە قورئاندا باس كراۋن مەبەست لىيان تىگەيشتن لە لەزىمەت رۇحىيە، چونكە ناگونجى بە تىكرايى كۆمەللى ئادەمىزاد بە لەزىمەت رۇحى ئاشنا بىرئ بەبى ئەۋەى باسى لەزىمەتە حىسسىيە بۇ بىرئ چونكە فىكر ۋە بىريان ھەرگىز ئامادە نەبۈۋە رام نەكراۋە بۇ تىگەيشتن ۋە ھالى بونىيان لە چۆنىيەتە لەزىمەت رۇحى.

زىياد لەۋەش خۇ ھەزىمەتە محمد (دروىدى خۇى لىمىر بىن) ئايىنى ئىسلامى (ھەر بە عاقل مەندۈ موفەكىرە مىسالىيە ناۋازەكان رانەگەياندۈە بەس) بەلكو ئايىنى تازە داھاتۈۋى خۇى بە ھەمو ئادەمىزاد رادەگەياندۈ ۋە عالەمىك كە ماددە بەرچاۋى گىرتىۋون بەلايانەۋە ماددە ھەموو شتىك بوو پىۋىست بوو بە گوئىرە ۋەقلى خۇيان ئاخاۋىتىيان لەگەلدا بىكا! ۋەرمە پى بەتەكى برسى دىمى چ شتىك ھەبى لەگەل بىرو ھۆشيدا زىاتىر بىگونجى ۋە لەلى خۇشتىرو شىرىن تىر بى لە باسى بەھەشت! ئەى چ شتىك ھەبى لەلى دىگىر تىر بى لە جۇگەى ئاۋو جۇگەى شىرو جۇگەى ھەنگوئىن! ئايا پىي خۇش نىە ھەردەم باسى مىۋە سەۋزى ۋە بەردەۋام ھەرزانى بەرو بووم بىستى؟! بەلئ كابرەى ۋەرمە نەخوئىندەۋار يان ھەر كەسىكى تىر نەخوئىندەۋار ناتۈۋى لە دل ۋە مىشكى خۇيدا لەزىمەتە بىرپارەدا كە لەزىمەتە حىسسىيەۋە ھەلئەستابى!!

لەزىمەتە گىيانىيەكانى بەھەشت (نعيم الجنة الروحى):

ئەۋ لەزىمەت ۋە خۇشيانەى بەھەشت كە لە قورئاندا باس كراۋن تەنھا بىرىتى نىن لە لەزىمەتە ماددى ۋە بەس! بەلكو لە بەھەشتدا لەزىمەتە گىيانىش ھەپە، قورئانى پىرۋز چەند جارىك ئاماژەى بۇ كىردۈە لەسەرى دواۋە.

بۇ ۋەلامى ئەۋانە دەئىن: خۇ ئايىنى (مەسىحى) ئامازەى بۇ ئەم جۆرە نىعمەتە حىسسىيە كىردۈۋە پىقەمبەر ۋە قەدىسەكانىان ھەر بەۋ شىۋە باسى لەزىمەتە حىسسىيەكانى بەھەشتىان كىردۈۋە! ئەۋەش لەياد نەكەين بىرئ لە تۈيۈمەرۋە موسولمانەكان رايان ۋايە كە ئەۋ لەزىمەت ۋە نىعمەتە حىسسىيەكانى كە لە قورئاندا باس كراۋن مەبەست لىيان تىگەشتىن لە لەزىمەت رۇحىيە، چۈنكە ناگونجى بە تىكرايى كۆمەلى ئادەمىزاد بە لەزىمەت رۇحى ئاشنا بىرئ بەبى ئەۋەى باسى لەزىمەتە حىسسىيە بۇ بىرئ چۈنكە فىكر ۋە بىريان ھەرگىز ئامادە نەبۈۋە رام نەكرۋە بۇ تىگەشتىن ۋە ھالى بونىان لە چۈنەتە لەزىمەت رۇحى.

زىاد لەۋەش خۇ ھەزىمەتە محمد (دروى خۋى لەسەر بىن) ئايىنى ئىسلامى (ھەر بە عاقل مەندۈ موفەكىرە مىسالىيە ناۋازەكان رانەگەياندۈۋە بەس) بەلكۈ ئايىنى تازە داھاتۈۋى خۋى بە ھەمۈۋ ئادەمىزاد رادەگەياندۈۋە عالمىك كە ماددە بەرچاۋى گىرتىۋون بەلەياندۈۋە ماددە ھەمۈۋ شىك بوۋ پىۋىست بوۋ بە گۈيرەى عەقلى خۇيان ئاۋاتنىان لەگەلدا بكا! عەرمە پى پەتەكى برى دىبى چ شىك ھەبى لەگەل بىر ۋەشيدا زىاتىر بگونجى ۋە لەلى خۇشرو شىرىن تر بى لە باسى بەھەشت!! ئەى چ شىك ھەبى لەلى دلىگر تر بى لە جۈگەى ئاۋو جۈگەى شىرو جۈگەى ھەنگۈين؟! ئايا پى خۇش نىە ھەردەم باسى مىۋە سەۋزى ۋە بەردەۋام ھەرزانى بەرو بوۋم بىستى؟! بەلئ كابرەى عەرمە نەخۈيىندەۋار پان ھەر كەسىكى ترى نەخۈيىندەۋار ناتۈۋى لە دل ۋە مىشكى خۇيدا لەزىمەتە بىرپاردا كە لەزىمەتە حىسسىيە ۋە ھەلئەستابى!!!

لەزىمەتە گىيانىيەكانى بەھەشت (نعيم الجنة الروحي):

ئەۋ لەزىمەت ۋە خۇشيانەى بەھەشت كە لە قورئاندا باس كراۋن تەنھا بىرىتى نىن لە لەزىمەتە ماددى ۋە بەس! بەلكۈ لە بەھەشتدا لەزىمەتە گىيانىش ھەيە، قورئانى پىرۋز چەند جارىك ئامازەى بۇ كىردۈۋە لەسەرى دۋاۋە.

لەززەت و خۇشى بەھەشت لە خۇشى دونيا ناچى:

مامۇستا شىخ محمد عەبدە لە تەفسىرى سورمى غاشىيەدا دىمفەرمۇئى
عالمى ئەو دنيا واتە: قىامت، لاشەو قەبارمىيان زىادو كەم ناكا، وەككو لە
دونىادا بە مادەو خۇراك دەگۇرئى لە شتىكەو بە شتىك، لەوئىدا وا نابى، چونكە
لەو دونيا عالمەكە ئەبەدى بەردەوامە لەزەت و خۇشى لەوئى لەزەت و خۇشى
خۇش بەختىيە، ئىش و ئازارنىش ئىش و ئازارى شەقاو ناخۇشىيە، ھەرچى لەو
دونيا ھەيە لەگەل ئەوئى لەم دونىايەدا ھەيە لىك چوئىكىيان لە نىواندا ھەيە
نەك يەكەيتى جىنىس و ماك، ئەو وەسفو سەنايەى كە لەم سورمەتەنى قورئاندا
كراو وەككو پىالەو دىمفەرى رىزكراو دانراو دۇشەك و پىشتى سەفتە، فەرش و
راخەرى بلأوكراو... ھتە لەو جۇرە شتەنى كە دىمانبىنن لە مال و بالە خانەى
خودا پىداواندا، ئەو قورئان بەس بۇ نرىك خستەوئى ئەو نازو نىعمەتەى لە
زەمنى ئادەمىزاد ھىناونى ئەگىنا لەزەت و نىعمەتەى ئەو دونيا ئەوئەندە خۇش و
بە تام و جوان و دل ئاۋىزە ھىچ لەزەت و خۇشى ئەم دونىاي ناگاتى.

ئەم راو و بۇ چوئەى شىخ محمد عەبدە ھەلقوۋلاو وەرگىراو لە
فەرمودىيەكى پىغەمبەر (دروئى خوى لىسەر بى) كە جەدىتىكى قودسىيە و پىغەمبەر لە
خودا وەدىگىرپتەو دىمفەرمۇئى:

(قال عزوجل: اعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر
على قلب بشر):

واتە: بەرورەدگار فەرموۋىيەتى من بۇ بەندە موخلىسە راستالەكانى خۇم نازو
نىعمەتەى بۇ نامادە كردوون، نەچا و بىنىۋىيەتى نە گوچكە بىستوۋىيەتى بە
خەيالىش بەسەر دلى كەسدا رانەبوردە!!

جەزەمى ئەبو ھورمىرە كە خۇى ئەم جەدىتەى گىراۋەتەو دىمفەرمۇئى:
ئەگەر جەز دەكەن زىاتر بۇتان روون بىتەو ئەو ئايەتەى سورمى (السجدة / ۱۷)
بىخوئىننەو كە دىمفەرمۇئى:

{فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ - سورة السجدة / ۱۷}:

واته: هیچ دمرونیك، هیچ نهفسیك ناتوانی تی بگاو بزانی ئه و نازو نیعمه تانه چین و چۆنن که بۆی ئاماده کراون له بهههشتدا له پاداشی ئه و کردهوه چاگانهی که له دنیا دا نهنجامی داوون.

شادیبون به دیداری خودا (لقاء الله تعالى):

برئی لهو بهلگانهی ئه وه دهچه سپینن که له زهمتی ئه و دنیا له زهمتیکی ماددی روت نیه و بهس ئه و میه که پهرومردگار روونی کردۆته وه که مه بهستی سه رهکی له ژانی دنیایی مروّف گه ییشتنی هتی به خودا و شادیبونی هتی به دیداری ئه و زاته بیچوونه له پاشه روژدا.

{يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ - سورة الإنشاق / ۶}:

واته: ئه ی ئاده میزاد تو له م ژيانه دا کار دهکه ی و به دل تیده کووشی دل سوژی له کار و فه رمانتا تا کاتی کوّتایی ژیان ت دئ و ئه مجار به پهرومردگاری خو ت شاد ده بیت. له ئایه تیکی تر دا خودا نارم زامه ندی خو ی دمر برپوه دمر حه ق ئه وانه ی چاویان برپومه ژیان ی دنیایان و پئی دل خو شن و به لایانه وه ژیانکی تری باش تر له م ژiane نیه و تازه که مردی زیندو بوونه وه و ژیان ی ئه و دنیا نیه.

خودای گه و ره دمفه رموی: {إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ أُولَٰئِكَ مَا لَهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - سورة یونس / ۷-۸}:

واته: بیگومان ئه وانه ی هیوایان نیه به ئیمه بگهن و زیندو بوونه و میان به لاوه درو یه و به ژیان ی په ست و نزمی دنیا رازی بوون و دلیان پئی داسه کنا وه و پئیان وایه ئیتر ژیانکی تر نیه، هه روه ها ئه وانیش که له نی شان هکانی خودایه تی ئیمه بی ئاگان و تی فکرینیان نیه، شوین و جیگای هه وانه و میان روژی قیامه ت ناگری دۆزه خه و سزای کرده و هکانیان ده بی!!

له شوینیکی تردا سزای ئه‌وانه‌ی بروایان به لبقای خودا نیه روون ده‌کاته‌وه و ده‌فه‌رموئ:

{فَتَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ - سورة يونس / ۱۱}:

واته: ئه‌وانه‌ی هیوای لبقای ئیمه‌یان نیه و بروایان به زیندو بوونه‌وه و ژیا‌نی ئه‌و دونیا نیه، ئه‌وانه لییان ده‌گه‌رپین با له گومرایی و سه‌ر که‌شی خو‌یان نقوم ببن و سه‌ر گه‌ردان و سه‌راسیمه بژین... له نایه‌تیک‌ی تردا په‌روم‌ردگار موسو‌لمانان شارمزا ده‌کا بو ریبازیک که بیان گه‌یه‌نئ به خودا و لئی نزیک ببنه‌وه، ئه‌ویش بریتیی‌ه له کردنی کرداری چاک و به‌یه‌ک ناسینی خودا و شه‌ریک بو په‌یدا نه‌کردنی.

{فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا - سورة الكهف / ۱۱۰}:

واته: هه‌ر که‌سه‌یک ئاره‌زو‌ی لبقای په‌روم‌ردگاری هه‌یه ده‌یه‌وئ روژی قیامه‌ت له به‌هه‌شتدا به خودای بگا، با له دونیادا کرده‌وه‌ی چاک بکا و هه‌رگیز شه‌ریک بو خودا به ره‌وا نه‌بینئ و ره‌چاوی نه‌کا. ئه‌م ده‌فه قورئانیانه‌ی باس‌مان لی‌وه کردن ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نن که گه‌یشتن به خودا و شادبوون به دیداری، به‌رزترین مه‌به‌ستیکه که پێویسته ئینسان هه‌ول و کوششی بو بدا، چونکه لبقای خودا و شادبوون به دیداری له‌زمتیکه هیچ له‌زمتیک‌ی تری ناگاتئ!

بینینی خودای مه‌زن به چاوی سه‌ر (رؤیة الله تعالی):

قورئانی پیرۆز به ئاشکرا ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نئ که له‌و دونیا له‌زمتیک‌ی گیانی جگه له‌و له‌زمته حیسسییه‌ی که بو به‌هه‌شت باس کراوه و هه‌یه ئه‌م له‌زمته بریتیی‌ه له روانین بو خودای مه‌هرمان و شکۆمه‌ند.

خودا ده‌فه‌رموئ: {وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ - سورة يونس / ۲۶}:

واتە: پەرورمردگار كۆمەلى ئادەمىزاد بانگ دەكا بۆ لای بەهەشتى بەرىن و سەراى رابواردنى ھەرگىز نەبپاۋە، ھەرگەسىك ئارمزوو بكا شارمزاى دەكا بۆ سەر رىگای راست، بۆ ئەوانەى كردارىان چاكە بووۋە پاداشى چاكىيان دەدرىتەۋە جگە لەۋەش بە بىنىنى خودا شەرەفىاب دەبن و زیادە لەزەمت و خوشى و مردەگرن كە ئەم لەزەمت و بىنىنە ھىچ لەزەمتىكى ناگاتى. ھەرگىز (وەك دۆزەخىەكان) لەبەر داخ و خەفەت روويان رەش داناگىرسى و ھەرگىز كەساس و داماو نابن وەك ئەوان، ئەوانە كۆمەلى بەهەشتىن و ھەتا ھەتا تىيدا دەمىنەۋە!!؟

كەۋابوو كە لە ئايەتەكەدا دەفەرموى: (الحسنى) واتە بەهەشت (وزياده) واتە: روانىن بۆ رووى خوداۋەند. (صوھەيب) كە يەككىكە لە يارانى پىغەمبەر دەگىرپىتەۋە دەفەرموى: كە پىغەمبەر ئەم ئايەتەى خویندەۋە {لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ...} (۲۶) سورەتى يونس تادوايى دەفەرموى:

{إذا دخل اهل الجنة الجنة واهل النار النار نادى يا اهل الجنة ان لكم عند الله موعدا يريد ان ينجزكموه فيقولون ما هو؟! ألم تثقل موازيننا وتبيض وجوهنا وتدخلنا الجنة وترححنا عن النار؟! قال فيكشف لهم الحجاب فينظرون اليه فوالله ما اعطاهم الله شيئا احب اليهم من النظر اليه ولا أقر لآعينهم} رواه مسلم.

واتە: كاتى ئەھلى بەھەشت دەچنە بەھەشتەۋە، ئەھلى جەھەننەم دەچنە جەھەننەم بانگ بېژىك بانگ ھەل دەداۋ دەلى: ئەى دانىشتوانى بەھەشت! ئىۋە لای خوداى مېھرىبان پەيمانىكتان ھەيە دىھەۋى بۆتانى جى بەجى بكا، دەلىن ئەۋ پەيمانە چىە؟! ئەى ئەۋە نەبۋو تەرازۋى چاكەمان قورس كراۋ دەم و چاۋمان شۈعلەۋمرو روناك بوۋە چۈينە ناۋ بەھەشتەۋە لە دۆزەخ دوور خراينەۋە، لە سزاى ئاگر رزگارمان بوۋ؟! پىغەمبەر فەرمۋى ئىتر پەردە لە نيوان پەرورمردگار و دانىشتوانى بەھەشتەۋە لادەدرى بە چاۋى خۇيان زاتى ھەق دەبىنن، بە خودا قەسەم ھىچ شتىكىان لەم بىنىنە بەلاۋە خۇشتر نىە ھىچ شتىك ئاۋا چاۋيان فىننىك ناكاتەۋە دلىان خۇش ناك!

بینینی خودا له بهههشتدا قورئان چه سپاندویهتی: {كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ وَجُورًا يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ - سورة القيامة / ۲۰-۲۳}:

واته: باوانه بن باشه!! به لکوو نه وان دونیا یان خویش دموئی وازیان له زیانی قیامت هیئاوه لهو دنیا ههندیك دهمو چاو گهش و تهرو تازهو جوانو درهوشاو، دهرواننه خودای خویشان سهیری به دیهینه ری خویشان دهگه! پهرومردگار روژی قیامت پهرد له نیوان خوئی و بهنده راستاله خودا پیداوه گانی لادهباو به راستی دهی بینن نه م بیننه له ززمته کی گانی وایه هیچ خوئی و له ززمته کی حیسی ناگاتی!

رمزنامه ندی خودای شکومه ند (رضوان الله تعالی):

به لگه یه کی تر له سهه نه وهی که خوئی و له ززمته نهو دنیا دوو جوړه: (ههیه گانی ههیه جیسمانی) نه وهیه که قورئان روونی کردوته وه، رمزنامه ندی خودا لهو له ززمته و نیعمه تانه یه که تایبه ته به پرواداران و موسولمانانه وه و جیاوازه له له ززمته حیسی (واته: خوئی ههستی).

خودا دمفه رموی: {وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَرْضَوْنَ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة التوبة / ۷۲}:

واته: یه زدانی مه زن ومعه دی داوه به پیاوانی موسولمان و ژنانی موسولمان: ومعه دی باخو باخاتیکی داوئی که به ژیردارو درهخته گانیاندا جوگا و جوبار دهکشین و جاری دهن و ههتا ههتایه تیاندا دهمینه وه، ههروا چه ند خانو بهرمیه کی پاک و خاوین و رازاویمان له بهههشتی بهریندا بو ناماده گراوه که مترین رمزنامه ندی خودا (چ جایی رمزنامه ندیه کی زور) بو نهو بهههشتیانه له هه موو نازو نیعمه ته حیسیه گانی تر خوشترو چاکتره، که واته شاد بوون به رمزنامه ندی خودا که بیشتنه به گهورهترین ناوات!!

لەم ئايەتەدا يەكەمجار قورئان نىعمەتە حىسسىيەكان باس دەكا ئەمجار دېتە سەر ئەوۋە كە رازى بوونى خودا لە ھەموو نىعمەتە ھەست پىكراوۋەكان بەرزترە، بە تايىبەتى كە خودا بۇ خۇى ھەرمويەتى (فوز عظيم) ئىتر ئەم رستەيە ئەوۋە دەگەيەنئ كە مەبەست لە ھەموو جۆرە خۇشەيەكى حىسسى و ئامانچ لە نازدار ترين شتى حىسسى بەھەشت بەھرەى گيانىيە و خۇشى رۇحىيە!

شېرىنتر ئايەت و رستەيەك كە لە قورئاندا باسى لەزەمتى گيانى بكا ئەو ئايەتەيە كە خوداى مەزن رۇزى قىامەت بانگى بەندە راستالەكانى خۇى پى دەكاو دمفەرموئ:

{يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي
- سورة الفجر / ۲۷-۳۰}:

واتە: ئەى نەفسى بە نارام! ئەى خاومن بېرو باومېرى ساخى دمروون ھېمن و پېر لە ئاسايش! ئەوا (بە روو سوورى) ھاتىتەوۋە ديوانى خودا، دمفەرموو بچۆرەوۋە كۆشى رەحمەتى خودا و لە پەناى خوداى خۇتا بچەوېرەوۋە، لە خودا رازى و خودا لە تۆ رازى دەى بھەرموو بچۆرە رىزى بەندە باشەكانى خۇمەوۋە لەگەل ئەوانا بېرۆرە ناو بەھەشتى بەرىنى مەوۋە.

بەھەشت خانوۋى ئاسايشە (الجنة دار السلام):

بەلگەيەكى تر لەسەر ئەوۋە كە لەزەمتى رۇحى لە بەھەشتدا ھەيە ئەوۋەيە: كە پەرۋەردگار وەسفى بەھەشتى بە (دار السلام) كەردوۋ، واتە خانەى ئارامى و ئاسايشە، ھەروا دمفەرموئ: دانىشتوانى ھەموو لە خۇشى و ناراميدان قسە و گەفت و گۇيان لەگەل دەكەن. خودا بۇ خۇى لە وەسفو سەناى بەھەشتدا دمفەرموئ:

{لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُمْ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ - سورة الأنعام / ۱۲۷}:

واتە: پاداشىكى ھەرە باشى ترى موسوئمانى خودا پەرست ئەوۋەيە كە لە خزمەتى خوداى خۇيان خانوۋى پېر لە ئاسايشە و ناراميان بۇ رازاۋەتەوۋە، كە ھەرچى ھۇى ناخۇشى و نارەحەتى بى تياياندا نىە!

له شوینیکی تردا پهرومردگار وهسفی ژیا نی نارام و پر کامه رانی موسولمانانی بههشت دهکاو دمفه رموی:

{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ دَعَوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ - سورة يونس / ٩-١٠}:

واته: نه وانه‌ی پروایان هه‌بوه و کرده‌وه‌ی چاکیان کرده‌وه، نه‌وه خودای گه‌وره به هو‌ی پروژی بیرو باومرپانه‌وه شاره‌زایان دهکا بۆ ریگه‌ی به‌خته‌ومری و له‌وه دونیا دمیانه‌خته بههشته‌وه له‌وه بههشته‌وه خوشه به‌رینه‌دا به ژیر دارو دره‌ختی باخ و بولاخی به‌ناو هه‌موو کون و قوزینی کۆشک و ته‌لاره‌کانیاندا جوگه و جو‌بارو چۆم و روبار دهکشین. دوعاو نزای نه‌وه بههشته‌یانه بریتییه له‌وه که ده‌لین (سبحانک اللهم) پهرومردگارا! پاک و خاوینی له هه‌موو خه‌وشیک شایانی زاتی تۆیه!!

سه‌لام کردن و چاک و چۆنیان به سه‌لامی نی‌سلامانه‌یه هه‌موو جارێ ئاخر قسه‌یان رسته‌ی (الحمد لله رب العالمین)ه.

به گورتی چی له بههشته‌دا هه‌یه بریتییه له نارامی و سه‌لام و دننه‌وا‌یی! له شوینیکی تردا قورئان باسی سه‌لام کردنی فریشته له موسولمانه‌کان دهکاو دمفه رموی:

{جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ - سورة الرعد / ٢٣-٢٤}:

واته: پاداشی موسولمانان باخه‌کانی بههشته‌وه رۆژی قیامه‌ت داخل‌ی دهبین خو‌یان و باوک و باپیری خودا ناسیان و ژن و خیزانی موسولمانیان و کورو کچ و نه‌وه‌ی راستالیان، فریشته له هه‌موو دمرگایکه‌وه ده‌چن بۆ لایان و پروژ بایان لێ ده‌که‌ن و بێیان ده‌لین سه‌لامی خوداتان لێبێ نه‌مه پاداشی کرداری چاکتانه‌وه و پێی

شادو کامهران بوون، بههوی ئارام گرتنتانه وه له سهر کردنی تاعهت و بهجی هینانی فهرمانی پهرومردگارتان، بیگومان خوشترین جیگهی حهوانه وه که له ئهنجامی کاری باشا کهسی وهری بگری ئهم خانهی بهههشتهیه که دراوه به نیوه.

له مانای ئهم نایه تانه وه ئه وه مان بۆ دهرمه کهوی که ژبانی ئهو دنیا ژبانی کامهرانی و ئارامی و ئه من و ئاساییشه که خوشی و له زمه تیکه به گیان ههستی پی دهگری و جیاواز له له زمه تی حیسی.

ئهمه بوو به کورتی باسی له زمه گیانییه کانی ناو بهههشت که له قورئاندا باس کران ههر ئه وه مندهش بهسه بۆ پوچاندنه وهی راوو بۆچوونی ئه وانهی رهخنه له ئایینی ئیسلام دهگرن و گوایه دهئین: له زمه تیکانی قورئان باسیان دهکا له زمه تی ماددی و جیسمانین و له زمه تی گیانی نین!!

سزای کرده وهی خراب (الجزاء علی العمل السيء):

قورئانی پیرۆز ئه وه دهچه سپینێ که سزای سه ریچی کهران له سهر کردنی گونا هه کانیان ئاگری دۆزهخه، ئه و ئاگره قورئان حهوت ناوی بۆ داناوه (جهنم، الهاویه، الجحیم، سعیر، سقر، لظى، الحطمة).

له ناو ئهم ناوانه دا جهههنهم له هه موویان زیاتر مه شهووره، پهرومردگار له دمی هه نایه تی قورئاندا باسی دۆزهخی (جهههنهم) ی هاوردوه، باسی بلیسه و سوته مه نی و گرو گفی کردوه، وه سفی خوراک و خواردنه وه و سزای به ئیشی کردوه به جۆریک که ترس بخاته ناو دلی گونا هه کاران و سته مکاران بۆئه وهی هه موو زۆرداریک له جهه ورو سته می نارده وای خوی بکشیته وه!!

پهرومردگار له وه سفی سوته مه نی دۆزهخدا فهرموویه تی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ - سورة التحريم / ٦}:

واتە: ئەى ئەو كەسانەى بېرواتان ھەيە بە خودا خۇتان و مال و منداالتان بپارىزن لە ئاگرېك كە سوتەمەنيەكەى ئادەمىزادو بەردە، ئاگر خۇشكەرو لىپىرسراوانى سەرى چەند فرىشتەيەكى دل رەقو بى بەزمىين. ئەم ئايەتە پىرۋزە وىنەيەكى راستەقىنەمان دەداتى لەو جەھەننەمەى كە سوتەمەنيەكەى ئادەمىزادو بەردە، ھەر بەمەشەوہ ناووستى بەلكوو ئەوھشان پى دەلى: كە ھەمانبەرانى سەر ئاگرەكەو كاربەدەستانى دۋزەخ چەند فرىشتەيەكى بە سامو دل رەقو بى بەزمىين كە بە دىمەنى سامناكيان ئىش و ئازارى سزاكە ئەوھندەى تر زياد دەكەن!!

لە شوئىنىكى تردا باسى نىلە نىلەى گرەكەى دەكا دەفەرموى: {يَوْمَ نَقُولُ لِحَبْثِهِمْ هَلْ أَمْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ - سورة ق / ۳۰}:

واتە: بىر لەو رۋزە بكەرەوہ كە بە دۋزەخ دەلىين: ئايا پىر بووى و تىرت خوارد لە لاشەى دۋزەخيان؟ ئەوئش وەلام دەداتەوہ دەلى: ئەگەر ماوہ بابى ھىشتا ماوہ!

لە شوئىنىكى تردا پەرورەردگار باسى ئەوہ دەكا كە لە دوورەوہ دۋزەخ گوناھبارەكان دەبىنى ئەوانىش دۋزەخ دەبىنن چاويان بە گرەو ھەلچوونى دەكەوئ و گوئيان لە لرفە لرفى دەبى كە دەفەرموى:

{إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغِيْظًا وَزَفِيرًا - سورة الفرقان / ۱۲}:

واتە: ھەر لە دوورەوہ كە چا و فەرقى دۋزەخ دەكاو لە يەكترى ئاشكرا دەبىن بە گوئى خۇيان گوئيان لە لرفە لرفو قرخە قرخو لوورە لوورو پىش خواردنەوہمىەتى كە لە رقانا لئوہ كرۋزمىەتى و فىشكە فىشكىەتى!

لە شوئىنىكى تردا قورئان باسى پۇشاك و بەرگى دۋزەخيان دەكاو دەفەرموى:

{هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَّارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ - سورة الحج / ۱۹-۲۲}:

واتە: ئەوانەى كافرو خوا نەناسن رۇزى رەستاخىز دەخرىنە ناو دۆزەخەو
پۇشاكيان لە ناگر بۇ دەمبەردى و لەبەريان دەكرى لە ژوور سەريانەو ئەو
كولتوويان بەسەردا دەكرى ناسك و پىشيان ھەمووى دادەپلۇخى و دەتوئەو،
گورزى ئاگرينيان بۇ ئامادەكراو ھەردەم بەو گورزانە داركارى دەكرىن، ھەركاتى
ھەولى ئەو بەدەن لەو تەنگو چەلەمەيە رزگاربان ببى بىنە دەرەو لە لوتيان
دەدرى و نانومىد دەكرىنەو، بە تەوسەو پىيان دەگوترى دەى بچىژن تامى
ئاگرى سوورى پىر ئىش و ئازارى دۆزەخ. ئەومتا لە شوپىنىكى تردا قورئان ئاوا
باسى خواردەمەنى دۆزەخ دەكاو دەفەرموى:

{إِنَّ شَجَرَةَ الزُّلُمِ طَعَامُ الْأَثِيمِ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَغَلِي الْحَمِيمِ خُتُوهُ
فَاعْتَلَوْهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ
الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ — سورة الدخان / ٤٣}:

واتە: دارى بەرتالى نەفرەت لىكراو خۇراكى گوناھبارانە لە دۆزەخدا، وەك
خەلئەى زەمىت يا مىسى تەووە لەناو سكيانا دەكوئى، وەكوو چۇن ئاوى داخ لەسەر
ئاگرى بەتەين دەكوئى ئاوا، بەم شىو سزا دەدرىن ئەمجار ھەرمان دەكرى بە
زەبانیەو كاربەدەستانى دۆزەخ پىيان دەگوترى: دەپىر كىشى كەنى و ببىنە بۇ
ناومپراستى دۆزەخ با بىرپىكىش لە سزاي ئەوئى بەركەوئى! دوايى بۇ زیادە ئىش و
ئازار پىر گەيانەن، لە تەوھى سەريەو ئەو كولتووى پياكەن، ئەمجار بە تەوس و
تەوانجەو پىر دەلەين: دەفەرموو بچىژە ئەم سزا پىر ئىشە، تۆ بە قسەى خۆت
گوايە ەمزىزو بەرزىتو لەكنە خۆت شايانى نازو نەوازشى!!

لە شوپىنىكى تردا پەرەردگار و مسقى سزاي دۆزەخ بەم جۆرە باس دەكا:
{وَحَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ مِّنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ
يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ — سورة
ابراهيم / ١٥-١٧}:

واتە: ھەموو خۆ بە زلزانىكى سەر رەھى لووت بەرز بە ھىلاك چوون،
ھەموو سەر شۆر و داماو بوون ئەوسا بەرەو دۆزەخ راپىچ دەكرىن و لەوئى پەجەى

ئى دىگەن، كە لەۋى كىم و زوخوايان دەرخوارد دەدرى، كە دۆزەخى بە نابەدلى قولى ئى دىدا لە بىنى دەگىرى، كە مژى ئى دەگىرئەۋە دىسان بۆى قوت ناچى ئەۋەندە بۆگەن و ناخۆشە ھەرساتىكى بە مردنىكە و مردن لەچاۋ ئەۋ زىانە پىر مەينەتەدا زۆر خۆشە، بەلام بۆ نەگبەتى نامرى! سەرمرى ئەم ھەموو ئىش و ئازمىش جار لەگەل جارا ئازارى گرانتر دىبى!

سزا و ئىش و ئازارى توندى ئەۋ دۇنيا (شدة عذاب الآخرة):

خوداى گەۋرە كە وئەنى سزاى رۆزى رەستاخىز دەكىشىۋاى باس دەكا پىستى مەۋق ھەر بە بىستىنى گىرژ دىبى و مچوركەى بە لەشدا دى، سزاى رۆزى قىامەت و ئىش و ئازارى دۆزەخ بە جۆرىكە كە مەۋق ناتوانى خۆى بۆ رابگىرى! كەۋايە باشتر وايە بۆ موسولمان كە ھەۋل بدا خۆى لەئەۋ ئىش و ئازارە قوتار بىكا ھەردەم فەرمانبەردارى پەرۋەردگار بى و خۆى لە ناپەزىبى ئەۋ بىپارىزى، ئەۋ سزايەى خودا وئەنى كىشاۋە ئادەمىزادى پى ترساندوۋە جۆرە سزايەكە ئەۋمەۋ زانستى تازە لايەنىكى نەپىنىيەكەى بەدەر خستوۋە خودا دەفەرمۇى:

{إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا - سورة النساء / ۵۶}:

ئەمە ماناكەى ئەۋە دەگەيەنى كە ھەركاتى ئاگرى دۆزەخ پىستى ئەۋ گوناھبارانە بخاۋ لەناۋى بەرى خوداى پەرۋەردگار و بە توانا پىستىكى تىران بۆ دروست دىكاتەۋە تا زىاتر ئىش و ئازارىيان پى بگا. ھۆيەكەشى ئەۋمە ئەۋ رىگانەى ئىش و ئازار دەگۆپزەۋە ھەموۋيان لە توۋى پىستدان و ماسولكە و ئەندامەكانى تىر ناۋەۋە ھەست كىردىيان زەمىفە، ھەر بۆيەشە نۆزدار دىزانى كە ھەلپىروكان لە سوۋتان بە سوۋ ترە واتە سوتاۋىيەك لە پىست تى نەپەرى ئازارەكەى زۆرتەرە لە سوتاۋىيەك كە دىكاتە ئەنسىجە و ماسولكەكان، ھەرچەندە سوتاۋىيەكى ۋا قوۋل سامناكتەرە بەلام ئازارى كەمترە. جا لەبەر ئەۋە خوداى

پەرورمردگار پيمان دمفەر موى: ھەركاتى پىستى ئەو دۆزەخىانە بە ئاگر سووتا بۆئەوئى ئازارەكەيان ھەر بەشىدەمت و بەردەوام بى، خىرا پىستىكى تریان بۆ دروست دەكەينەو! ئا لىرەدا حىكمەتى پەرورمردگار دەرەكەوئى! كاتىكىش قورئان ئەم زانستىيەى وتوو مەرۇف ھىچى لەم بارەو نەزانیو، بە راستى خودای پەرورمردگار زاناو بە تواناو كار دروستە!!

ئا ئەوئىيە سزای سەختى جەھەننەم كە كافرەكان دىچىزىن وەھا بە ئىشە بۆيە ھەول دەدەن بە ھەر شىوئىيەك بى خۇيانى ئى قوتار بكەن.

{إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ-سورة المائدة / ٣٦}:

واتە: ئەوانەى كافرو خوا نەناسن رۆزى قىامەت تووشى سزاو ئىش و ئازارىكى وا دەبن ئەگەر چى لە زەويدا ھەيە بارمەتى ئەوان بى و ئەومندەى تىشى لەگەل بى دەيدەن بە فىديە و بارمەتە ئەوئى لەو سزايەى رۆزى قىامەت دوور بخرىنەو، بەلام لىيان و مرناگىرى و ھىچيان بۆ مەيسەر نابى ھەموو ھەول و تەقلايەكيان بى سوودو ئەنجامە بەشى ئەوان ھەر ئازارو ئىشى توندو كوشندىيە...

ئايا مانەو لە دۆزەخدا ئىجگارىيە (هل هناك ظلود في النار):

مانەو لە دۆزەخدا پەيوەستە بە ويستى خودا، ئارمىزى چۆن بى وا دەبى، چونكە مەرج نيە ھەركەسەيك چوو نەو دۆزەخەو ھەتا ھەتايى تىيدا بىمىنىتەو!

خودا دمفەر موى: { النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ - سورة الأنعام / ١٢٨ }:

واتە: ئەى سەرپىچى كەران! دۆزەخ شوئىنى مانەو مەتەنە بۆ ھەتا ھەتايە مەگەر ويستى خودا وابى لە كاتىكى ديارى كراودا بىنە دەرەو.

لە شۇنىكى تردا دەفەرمۇي: {فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ - سورة هود / ١٦-١٧}:

واتە: ئەوانەى كە تووشى شەقاومت و گومراھى بوون لە كافرو ستەمكاران دەخريئە ناو دۆزەخەو، لەویدا تووشى تەنگە نەفەسى و نالە نال و ئازارىكى ھەمە جۆر دەبن، ھەتا ھەتايە ئەو سزايەيان بەردەوامە تا ئاسمان و زەوى تايبەتى ئەو دونيايە بەردەوام بن سزاو ئازارى ئەمانىش بەردەوامە مەگەر ويستی خودای تۆ وابى كە بېرىك لەو دۆزەخيانە رزگار بكا چونكە خودا بۆخۆى چى بوئ و ويستی چۆن بى ئەو دەكا!

بەكورتى ھەركەسيك سەرنج بداتە باسى رۆزى رەستاخىز لەقورئان داو ئەو نەينى و شتە پەنامەكيانە كە لە خۆى گرتون. دەربارەى ئەو ديوى سروشت ھەرگىز پروا ناكاو بە خەيالیا ناي كە ئەو قورئانە زادەى عەقلى ئادەمىزاد بى، چونكە پىغەمبەر (دروودى خۆى لەسەر بى) چەندىك خەيال فراوان بى و زانابى ناتوانى كە ئەم سەر گوزشتەو خەبەرە چەسپىنراوانە بىنى كە ھەموويان بەلگەى عەقلى و بەھىز پالېشتيان دەكا، ئەو روداوو سەر گوزەشتانەى كە دەيان گىرپتەو ھەر كە دەيان بېسىن ھەست بەو دەكەين كە قسەى ئادەمىزاد نين، بەلكوو سروش و نيگای خودايەو ناردويهتى بۆ ھەزرىتى محمد (دروودى خۆى لەسەر بى). تابىرئ نەينى ئەو دونياى بۆ روون بىتەو ھەو بۆ ئەو ھەى بە كەردەو ھەى چاك و باش خۆى بۆ ھازر بكا.

به‌شی جه‌وته‌م:

بروا به فریشته (الإيمان بالملائكة)

مه‌به‌ست له هه‌بوونی بروا به فریشته - راستی و چۆنیه‌تی فریشته - سروشتی فریشته - کردموه‌ی فریشته - فریشته‌کان تگاوشه‌فاعة‌ت ده‌که‌ن بۆ موسولمانان و داوای ئی خوش بوونیان بۆ ده‌که‌ن - فریشته‌کان کردموه‌ی ئاده‌میزاد دهنووسن.

مه‌به‌ست له هه‌بوونی بروا به فریشته:

بروا به فریشته سه‌رده‌کیشی بۆ ئه‌وه‌ی بروا بکه‌ی به‌وه‌ی که ئاده‌میزاد ژيانیکی گیانی‌شی هه‌یه پێویسته ئه‌م ژيانه گه‌شه‌ی پێ بدری و ویسته‌مه‌نیه‌کانی دابین بکری، تا مروف له خێرو بیری ئه‌و ژيانه که‌لک و مرگری، مه‌به‌ست و غه‌رمزیش لی‌رده‌ا به‌رزکردنه‌وه‌ی مروفه که ئایینی ئیسلام بروای فریشته‌ی کردوه به کۆمه‌لێک له بناخه‌ی ئایینی ئیسلام.

{أَمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ - سورة البقرة / ۲۸۵}:

واته: پێغه‌مبه‌ر بروای ته‌واوی به‌و په‌يامه مه‌زنه هه‌یه که له خودای خۆیه‌وه‌و بۆی هاتوو، بۆیه تیکه‌لاوی خوین و موخی بووه، هه‌روا موسولمانانیش له سایه‌ی خوداوه گشت لایه‌کیان باومری ساغیان به خودا و به فریشته‌ی خودا و کتیبی خودا و پێغه‌مبه‌رانی خودا هه‌یه.

راستی چۆنیه‌تی فریشته‌کان (حقیقه الملائكة):

قورئانی پیرۆز چه‌ند جارێک ئه‌وه‌ی روون کردۆته‌وه که ئاده‌میزاد له گ‌ل دروست کراوه هه‌روه‌ها جندۆکه له ناگر دروست کراون که‌چی هیچ باسی دروست کردنی فریشته‌ی نه‌کردوه، به‌لام له پێغه‌مبه‌ره‌وه بیستراوه فه‌رموویه‌تی: {خلقت الملائكة من نور وخلق الجن من مارح من نار - رواه مسلم}.

واتە: فریشتە لە نورو روناکی دروست کراون (جان)ی باوکی نەوێى جنۆکەى لە بلیسەى ئاگرى سوورى بێ دوکەل دروست کردووە لەمەووە بۆمان روون دەبیتهووە کە فریشتە عەلمیكى ناسک و نادیارن بە هەستە ئاساییەکان هەستیان پێ ناکرێ. فریشتەکان هەرچەندە بەچاوی ئاسایی ئیتمە نایان بینین بەلام عەقل نەبوونیان ناسەلمێنێ و دان بە هەبوونیاندا دەنێ زانیانیشت ئەمڕۆ ئیدیدیعای ئەووە ناکەن کە ئادەمیزاد هەموو شتیکی کەشف کردووە هەموو شتیک دەزانێ چونکە لە هەموو رۆژیکا زانیاری شتیکی نەزانراوی تازه دەخاتە روو کە لەو دەپیش ئیتمە نەمان زانیو، دەى باشە دەتوانین بڵیین ئەم شتانه پێش پێ زانیانیان نەبوو بوون دواى کەشف کردنیان پەیدا بوون؟! دیارە شتی وا وەلامەکەى هەر (نەه)ە.

سروشتی و کردەوێ فریشتەکان (طبیعة الملائكة واعمالها):

سروشتی فریشتە جیاوازه لە سروشتی ئادەمیزاد لەم روووە کە فریشتە هیزی ئیختیاری نیه، بەلکوو شیوەیهکی تایبەتی پێ سپێراوێ نابێ لەو رێبازە بە موو لابدا، سروشتیشی وا دروست کراوێ کە هەردەم گەردن کەچ و فەرمانبەردار بێ ئەک سەرپێچیکەر و گوێ پێ نەدەربێ.

بەرەمردگار دەربارەى فریشتە فەرموویەتی: {وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ قُوَّتِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ - سورة النحل / ٤٩-٥٠}:

واتە: چی لە ئاسماندا یە هەر هەموویان و چی لە زەویدا لە پێرۆکەو خشۆک و باندە هەموویان سوچدە دەبەن بۆ خودا و گەردن کەچی دەنویتن فریشتەکانیش هەر هەموویان فەرمانبەردارن و گەردن کەچ و لە ئەمرو ئیطاغەى خودادان و هەرگیز تەکبوروخۆ بە زل زانییان ئی رهچاو ناکرێ دەرستن لە خودای گەورەو بە دەسەلاتی بالا دەستیان و هەرچی پێیان بگوترێ تەنفیزی دەکەن و بە جیى دەهینن!!

دیاری ترین و گرینگترین ئیش و کاری فریشته بریتیه له هێنان و راگه یاندنی سروش له خوداوه بۆ پیغه مبه ران.

قورئان دمه فرموی: {الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِّثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعٍ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - سورة فاطر / ۱}:

واته: هه رچی سوپاس ههیه بۆ یه زدانی پاکه، که له نه بوون ئهم بونه و مه ره سه یرو بێ مانه ندهی به ئاسمان و به زه وییه وه دروست کردوه و فریشته یشی کردوه به په یام به رانی خۆی بۆ لای پیغه مبه رانی، که حالیان وایه بالیان دوو دوو، یا سێ سێ، یا چوار یان زیاتره، هه میسه خودا له دروست کراوانی خۆی هی نوێ دروست دهکا چونکه خودا ته وانا ی هه موو شتیکی هه یه و هیچی له دهست دمه رناچی.

په رومردگار به م ئایه ته ئه وه مان پێ راده گه یه نێ که فریشته کانی کردوون به ناوبه ندو واسیته له به یینی زاتی خۆی و پیغه مبه ره کانیدا سروشی خودا ده یێنن و پێیان راده گه یه نین. پێویسته ئه وه ش بزانی که بال له عاله می مادده دا ئامیری هه لفرین و به حه وادا رو یشتنه، زۆری بال ئاماژه یه بۆ تیژ ره وی. به لام له عاله می ئه رواحدا نیشانه یه بۆ به هیزی و گورج و گۆلی و جێ به جێ کردنی فه رمانی خودا به زووی.

قورئان دمه فرموی: {يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ - سورة النحل / ۲}:

واته: په رومردگار فریشته دمه فریته خوارێ به سروشی تایبه تی خۆی فه رمان و ویستی خۆی تیا روون ده کاته وه بۆ که سێک که خۆی به شایانی سروشی بزانی... پوخته و پالقه ی سروشه که ش بریتیه له وه ئه و پیغه مبه رانه که له کانیان بترسێنن له سزای خودا و پێیان را بگه یه نن که هیج خودایه کی راست و

حەق نێه جگە لە خۆم بەولادە! دەی کەوابوو با خەڵک خۆ لە سزای بە نیشم
بپاریزن و تاعەت و گەردن کەچی تەواوم بۆ بکەن!

شایەنی باسە کە لێرمدا وشەی (روح) بە مانا سروشە بۆیەش پەرۆمردگار
سروشێ بە (روح) شوبھاندوووە چونکە سروش و یجدان بە ئاگا دینیتەووە، گەل و
ھۆزو کۆمەڵ لە خەوی بێ ھۆشی بێدار دەکاتەووە! ھەر وەکوو چۆن (روح) لاشە
زیندوو دەکاتەووە. ئەوێش لە یاد نەکەین کە لە قورئاندا ھاتوووە ئەو فریشتەییە
ھاتوووە بۆ لای ھەزەرتی محمد (دروودی خۆی لەسەر بێ) و قورئانی بە سروش بۆ ھێناو
ناوی جیبریلە.

{قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ - سورة البقرة / ۹۷}:

واتە: ئەو پێغەمبەر بەو کافرانە بێ: ھەر کەسێک دوزمنی جوبراڤیلە با لە
ورگی خۆی بداو چی لە دەست دێ با بیکا، چونکە بە راستی جوبراڤیل بوو لە
خوداوە سروشی ھێناو خستێه دێ تۆوە! جوبراڤیل لە قورئاندا بەناوی (الروح
الأمين) گيانی ھێمن و بە ناوی (روح القدس) واتە گيانی پاک، ھاتوووە پەرۆمردگار
بە ھەزەرتی محمد (دروودی خۆی لەسەر بێ) دەفەر موی:

{وَأَنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ
الْمُنْذِرِينَ - سورة الشعراء / ۱۹۲-۱۹۴}:

واتە: قورئان نێردراوی پەرۆمردگاری بونەومرە (روح الأمين) ھێناوویەتە
خوارێ بۆ سەر دێ تۆ تا ببیتە ترسینەری خەڵک. یان دەفەر موی:

{قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ - سورة النحل / ۱۰۲}:

واتە: بێ قورئان روحو لوقودس لە خوداوە ھێناوویەتی، راست و دروست و بێ
غەل و غەشە.

بپێ لە ئەرگی سەر شانی فریشتە دێنەواپی کردنی پێغەمبەرانی ھەر وەھا
یارمەتی دانیان و بەھانا چونیانەومێه لە کاتی تەنگانەو سەخڵەتیدا بۆ دێ

دانه وهیان، وهك نهوه پهرومردگار جوبرائیلی نارد بۆ بههانا چوونی ههزرتی عیساو پالېشت کردنی.

خودا دهفه رموی: {آتینا عیسی ابن مریم البینات وایدناه بروح القدس - سورة البقرة / ۸۷}:

واته: عیساو کوری مهريهم موعجیزه و بهلگهی ئاشکرامان دایه لهسه راستی پیغه مبهرايه تیه کهی، بههوی روحوقودسه وه یارمه تیمان داو پشتگیریمان کرد.

فریشته دینه خواری بۆ سه ر دلی موسولمانان و دلنه وایان دهکه و موژدهیان بهسه ر کهوتنی دنیا و خهنی بوونیان بهههشت ددهمنی.

{إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ - سورة فصلت / ۳۰-۳۱}:

واته: نهو خودا پیداونهی دهلین: خودای ئیمه یهزدانی پاکه و نههمجار بهردهوام دهبین لهسه ره قیده و بیرو باومری راستی خویان، فریشتهی رهحمهت دادهبارین به سهریاندا، له کاتی سه ره مه رگا و له کاتی خسته ناو گوژدا و له کاتی زیندوو بوونه وهدا پێیان دهفه رمون: ترستان نه بی، نه ترسی له مه و دواتان هه بی نه خه می مال و مندالتان هه بی و موژدهی چوونه بهههشتان لی بی له گه ل نهو هه مو نازو بههرهیهی که باس گراوه بۆتان، له هه رددو جیهاندا، خۆمان خاومنتانین و کهسیکیش خودا خاومنی بی هه وه جیی به کهسی تر نابی.

نه رگیکی تری فریشتهکان نهوهیه که خودای پهرومردگار دهیانکاته یارمه تیدهری موسولمانان له کاتی شه ر له گه ل دوژمنیان تا موسولمانان بتوانن بهسه ر دوژمنیاندا زال بین.

{إِذْ تَسْتَفِئُونَ رَبَّكُمْ فَاَسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِآلِفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ - سورة الأنفال / ٩-١٠}:

قورئانی پیرۆز ئەو دەمان بۆ روون دەکاتەوێه که فریشتەکان شەفاعەت خوازان بۆ موسولمانان و شەفاعەتەکهشیان پێویستی بە ئیزن و رەزامەندی پەرۆمردگار هەیە.

واته: چهند له و فریستانه له ئاسمانه کاندایه له گه‌ل ئهو هه‌موو ریزو نرخه‌ی لای خودا هه‌یانه هیشتا شه‌قاعه‌تیاں سوودی نیه و هیچ نرخیکی نیه مه‌گه‌ر خودا بۆ خۆی ئیزن بده و رازی بچ به‌و شه‌قاعه‌ته‌.

ههروهها فریسته داوای لیخۆش بوون دهکهن بۆ موسوڵمانانو له خودا دهپارینهوه که ئهوان شارمزا بکا بۆ ریگای سهر فرازی و خۆش بهختی.

{الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة غافر / ٧-٩} :

واتە: ئەو فریشتەنەى عەرشىيان وا بەشانەودەو ھەلگىرى عەرشنەو ئەوانەى وان لە دەوروبەرى، ھەردەم خەرىكى تاعەت و خودا پەرستىن، بىروايان بە خودا ھەيەو داواى لى خوش بوون لە خودا دەكەن بۆ ئەوانەى موسوڵمانن، دەلێن: پەرەمەردگار! رحىمەت و بەزمى و عىلم و زانست و زانىنى تۆ ھەموو شتىك دادەگرئ و بەشى ھەموو شتىك دەكا، كەوابوو نىزانمان ئەومىيە كە خوش بى ئەوانەى تۆبەيان لە گوناح كەردەو، شوین رىبازى راستال و بىاو چاكانى تر كەوتوون، لە سزای دۆزەخ بىانىارىزە!! پەرەمەردگار! بىانخەرە نۆ باخى بەھەشت

ئەو بەھەشتەى خۆت پەيمانەت داۋنى پەيمانەت داۋە بە خۇيان بەوانەش كە راستانن لە باۋك و باپىريان لە ژن و مندالىيان بە راستى زاتى تۆ زاتىكى بە توانا و كارامەيە، پەرۋەردگار! ھەموو ئەوانە بېاريزە لە تەنگو جەلەمە و ناخۇشىي ئەو رۆژە سەختە جا خۇ كەسەك تۆ لە ناخۇشى ئەو رۆژە بېپاريزى ئەو بە بېگومان رەھمت پې كەردو و بە مراد گەيشتنىكى گەل مەزنە. تەككارى فرىشتە و داۋى لى خۇشبوۋنى پەرۋەردگار بۆ موسولمانان و دوعا و نزاكردنەيان لە خودا بۇيان ئەمانە ھەموو ئامازەيە بۆ ئەو كە موسولمانان بۆ خۇيان رېگاي راست بگرن و بەرەو پېشكەۋتن و سەركەۋتن ھەنگاۋ بىنن و ئەو رېگا راستە بگرن كە لە تارىكى و نەزانى كوفەرەو دەرمان دەھىنى و دەيانخاتە ناو نورو روناكى باۋەرەو.

فرىشتەكان كەردەۋەى ئادەمىزاد دەنووسن:

قورئانى پېرۇز پېمان رادەگەيەنن كە پەرۋەردگار بۆ ھەموو ئادەمىزادىك جەند فرىشتەيەكى تەرخان كەردو كە سات بە سات كەردارى ئادەمىزاد دەنووسن بۆ ئەۋەى رۆژى رەستاخىز حېساب و كىتابى لەگەلدا بگري.

{وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ - سورة الإنفطار / ۱۰-۱۲}:

ئەى كۆمەللى ئادەمىزاد! خۇتان دەستە خەرپۆ مەكەن و داۋى ئاۋاتى ھېچ و پوۋچ مەكەن، سەرمەكەنە تاۋان و بلىن: خودا كەرىمە و پەنا بە كەرەمى خودا، بزانن ھەمىشە فرىشتەى ھۆشيار و ورپاۋ ئاگادارى ئېمە چاۋ دېرن بەسەرتانەۋە، ئاگاپان لە وردو درشتى كارتانە، ئەو فرىشتە بەرپازانە نووسەرى چاك و چاپوۋكن، چى لە دەمتان دەرچى و ھەرچى دەكەن گورج دەينووسن.

{وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَتَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ قَعِيدٌ مَّا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِنْ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ - سورة ق / ۱۶-۱۸}:

واته: به راستی ئێمه ئاده‌میزادمان دروست کردوه، چی خه‌ته‌ره‌و ختوو‌که‌یه‌ک به‌ ده‌روونی‌دا بێ ئێمه‌ ده‌یزانین و ئاگامان لێیه‌تی، ئێمه‌ له‌ ره‌گی لاملی نه‌و مروفه‌ نزیکترین به‌ خۆی نه‌و کاته‌ی که‌ هه‌ردوو فریشته‌ی لای راست و چه‌پی حازرو ئاماده‌ن بۆ نه‌وه‌ی هه‌رشتی‌کی کردوو گو‌ت خێرا بینه‌ووسن و بیخه‌نه‌ لاپه‌ره‌ی کرده‌وه‌یه‌وه‌، هه‌ر قسه‌یه‌کی کرد یان کرداری‌کی ئێ روده‌را خێرا ده‌یفۆزنه‌وه‌و به‌بێ زیادو که‌م ده‌خریته‌ نامه‌ی نه‌عمالییه‌وه‌ وشه‌ی (الم‌تلقیان) له‌ ده‌قه‌ قورئانییه‌که‌دا به‌ مانا نه‌و دوو فریشته‌یه‌یه‌ که‌ له‌ راست و چه‌پی مروفه‌دا دانیش‌توون کردارو گو‌فتاری سه‌ر ژمێر ده‌که‌ن. جا کاتێک مروفه‌ بزانی که‌ کردارو گو‌فتاری ناوا مورافه‌به‌ ده‌کری و سه‌ر ژمێر ده‌کری، به‌بێ شک خۆ له‌ گوناح ده‌پاریزی!!.

ئه‌مه‌ بڕێک بوو له‌و باسو خواسه‌ی که‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا هاتوون ده‌رباره‌ی جیهانی فریشته‌ سروشت و فه‌رمان و کرداریان له‌ پال نه‌وه‌ش بۆمان ده‌رده‌که‌وی که‌ ئایینی ئیسلام هه‌میشه‌ هه‌ولێ نه‌وه‌یه‌تی ئاده‌میزاد له‌ چلکی مادیه‌ت رزگار بکا بیه‌گه‌یه‌نیته‌ به‌رزایی روح و گیان و جیهانی نه‌و دیوی ماده‌ که‌ به‌ ئاشکرا نه‌وه‌ ده‌چه‌سپینی که‌ئەم ئایینه‌ له‌ خواوه‌یه‌و بێ‌غه‌مه‌به‌ر بۆ ئێمه‌ی هێناوه‌.

به شی هه شته م:

بروا به نامه ئاسمانیه کان (الإیمان بکتاب الله)

پنویستی بروا به نامه ئاسمانیه کان که خودا ناردوونی - قورئانی پیروز ناوهرؤکی کتیه
ئاسمانیه کان پيشوو ده چه سپینئ - قورئان نهو راستیه یه که خه ټک لیئ هه ټه بوون -
تیروانین بۆ تهورات له نیگای قورئانهوه - تیروانین بۆ ئینجیله کان له نیگای قورئانهوه.

پنویستی بروا به نامه خوداییه کان:

بروا هیئان به نامه ئاسمانیه کان پایه یه که له پایه کان موسوئمان، لهم روهوه
که ههرچی فهرمانی خودا هه یه به هوی پیغه مبه رانهوه نیردراوه بۆ گهلانی سهر
زموئ، ئەم نامانه له خوئان گرتووه، ههروهها بروای به کتیه ئاسمانیه کان
تریش هه بی که نیردراون بۆ پیغه مبه رانهوه گهلانی رابوردو، برئ له ئایه ته کان
قورئانی پیروز نهوهی چه سپاندووه که پنویستی سهر شانی پیغه مبه رو
گه له که یه تی که ئیمان بئین و بروایان هه بی به هه موو کتیه نیردراوه کان خودای
بۆ سهر پیغه مبه رانی رابوردو {أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ
أَمَّنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ} سورة البقرة (۲۸۵) ^(۱).

ئهمجار په رومردگار له چه ند شوینی تری قورئانی پیروزدا، ناوی ئەم نامه
نیردراوانه (تهورات که بۆ چه زرمی موسا هاتووه ئینجیل که بۆ چه زرمی عیسا
نیردراوه زموور که بۆ چه زرمی داوود نیردراوه صوحوف که بۆ چه زرمی
ئیراهیم نیردراوه) هیئانهوه باسیان دهکا.

قورئانی پیروز ددان به ناوهرؤکی نامه ئاسمانیه کان پيش خوئ

دا دهئی (القرآن مصدق لما سبقه من الكتب الإلهية):

نهو په یومندییهی که ئایینی ئیسلام ده به ستیته وه به ئایینه ئاسمانیه کان
ترمه وه له بنهرمت و شیوه سهرمتاییه کهی دا په یومندی ته صدیق پالپشت کردنیکی

^(۱) ته رجهماکهی له باسی بروا به فريشته دا رابوورد.

سەرۈمرە لە شىۋە ئىستايىيەكەى دا تەصديقە بۇ ئەو بەشە بنەرەتيانەى كە خىرو بىرى ئادەمىزادى تىدايەو پوختەگردنى ئەو ئايىنانەيە لەھەموو بىدەت و شتە نامۇيىيەكانى كە بەناحق پال ئەو ئايىنانە دراۋن... خودا بەپىغەمبەرى خۇى دەفەرەمۇى:

{وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا} سورة المائدة (٤٨).

واتە ئەى پىغەمبەر ئىمە پەراۋىكمان بۇ ناردوۋى كە قورئانە تەصديقى ھەموو نامە ئاسمانىيە كانى پىش خۇى دىكا وەكوو تەۋرات و ئىنجىل و زەبوورو صوحوف، سوارە بەسەر ھەموان داو چاۋمىدىريانە بەسەريانەۋە، شايمەتە بەراستى و دروستيان، كەۋابوو ئەى پىغەمبەر تۇ حوكم بىكە لەنىۋان جولەكەو گاۋرەكان دابەپىي ئەو كىتەبى بۇت نىردراۋە، شوين ھەۋاۋ ھەۋەسى ئەۋان مەكەۋە، ئىمە بۇ ھەموو گەل و ھۆزىك شەرىعتە و ياسايەكمان داناۋە، فەرمانمان پى كىردوون بە پەپەرەۋى گردنى، ۋەلى جىاۋازى نىۋان رىبازو دىستورەكانى نىۋان ئەو ئايىنانە كە ھەبى تەنىا لەپرى كىردار و گوشتارى تايبەتى داۋ لەبەجى ھىنانى بىرى فرمان و ئەنجام دانى پىداۋىستىيە ئايىنەكان دابوۋە بەس، ئەۋەش بەمەبەستى تايبەتى و بەگوپرى پىداۋىستى دىروون و رامكىردىيان بۇ خودا پەرىستى بوۋە، چونكە پىروگرامى كىردار ئامىزو رىبازەكانى پالفتەگردنى دىروون لەپەگو رىشەى كوۋر ھەمەچەش و جۇراۋجۇرن و بەگوپرى گۇران و جىايى كۆمەل و دىۋو بەرو رىزەى نامادىۋوونى دىروونى تاكەكانى كۆمەل دىگۇپىن و ئەم دىۋو ئەو دىۋ دىكىن، ئەو رىبازى بۇ كۆمەلى فلان سەردەم باش بى بەكەلىكى كۆمەلىكى تىرى سەردەمىكى تر نايە! بۇيە دىبىنن بىرى ئايىن شىۋەى رىبازى كىرپىن و فروشتى جىاۋازە لەگەل شىۋەى رىبازى كىرپىن و فروشتى ئاينىكى تر، ھەروەھا چۈنىەتى و رىبازى ژن و ژن خۋازى ئەم ئايىن لەگەل ھى ئەو ئايىن لەپىرى وردىبابەت دا جىاۋازى لەگەل ھى ئاينىكى تر ھەيە، ھەروەھا لەشىۋەى كەفارىت و پاساۋ دانەۋەى گوناخ دا.

بەلام ئەۋەدى كەھەموو ئايىنەكان لەسەرى كۆبۈۋنەۋەو بىروايان پېيەتى و
داكۆكى لەسەر دىمەن خودا بەيەك ناسىنەو ئىخلاصى تەۋاۋ بۆى و ياسا
رەۋىشتىيە بەرزەكان ۋەكۆۋ پاستگۆيى و ۋەفاۋ بەبەزمىي... ھتە. ئەم شتانە ھەموو
ئايىنەكان لەسەرى يەكەن و يەكدىگىرن و بىروايان پى يەتى.

قورئان ئەۋ پاستىيە خەلك لىى ھەلەبوون :

رۆزگارلىكى دورو درىژ بەسەر ھاتنە خوارەۋەى نامە ئاسمانىيەكان دا تىپەر
بوو بوو، زوربەى ئايەتەكانىيان دەستىيان تىۋەردىرابوو، زۆر گۆرانكارىيان تىدا
ئەنجام درابوو، زۆر شوئىيان بەھەلە رافە كرابتون و خرابوۋنە مىشكى خەلكىيەۋە،
جىاۋازى نيۋان ئەۋ ئايىنانە گەيشتبوۋە ئەۋپەرى شىۋان و تىكدان، ئادەمىزاد
كەۋتبوۋە تەنگو چەلەمەيەكى دژۋارەۋە كەنزىك بوو بەتەۋاۋى لەدىنى خودا
دەرچن و سەرچەم بەكەۋنە ناۋ ئىلحادو بى ئايىنى و بىتەرستىيەۋە. عالەم واى لى
ھاتبوو كەزۆر پىۋىستىيان بەۋە ھەبوو سىروشىكى خودايى بىۋ بىيىتە
پەھنومايان و لەسەر شىۋاۋى و گومرايى رىزگاربان بكاۋ رىڭكاي پاستىيان پى نىشان
بىدا، ئەۋانەى خاۋەن نامە بوون (ئەھلى كىتاب بوون) ھەريەكەيان لايەكەى
تريانى بەكافر دىزانى خۇيان نەبى، لەبارەى ناسىنى خوداۋ چۈنىەتى ئايىنەۋە
كەۋتبوۋە ناكۆكىيەكى ئەستەمەۋە! ئالەم كاتەدا قورئان ھات ھەق و ناھەقى
لىك جىا كىردەۋە، زۆر گىرى كۆيركەى بۆ كىردەۋە رىبازى ژيانى بۆ پون كىردەۋە
لەم بارەۋە خودا دەفەرمۇئ:

{تَاللّٰهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ وَآلِهِمُ
الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ، وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْقَوْمِ يُزْمِنُونَ} سورة النحل (٦٣-٦٤).

ۋاتە سۆيىد بەخودا ئىمە لەپىش تۆدا ئەى پىغەمبەر زۆر فورستادەو
پىغەمبەرى ترمان بۆلاى گەلان ناردوون، رىڭكاي پاست و دروستىيان بۆ رون

كردونەھو، بەلام مەرۆكان پاش ماومىي ئايىنى خودايان لەبىر چۆتەھو، شەيتان كردهوى ناشىرىنى خۆيانى لەپىش چاو جوان كرددون، ئەمپۇش ھەر ئەو رابەرو پىشەوايانە بەم بۆنەھو سزايەكى بەئىشيان بۆ ئامادە كراو! ئىستاش كە تۆمان كرددو بە پىغەمبەرو قورئانمان بۆ ناردووى، ھەر بۆيەمان بۆ ناردوى كە كىشەو نىزاعى نىوان ئەو خەلكەى پى حەل بكەى و رىگای راستىيان پى نىشان بەدى، زىاد لەوھش قورئان جرای روناكىيە بۆ نەشارەزايان رەحمەتە بۆ كەسانىك كە ئىمانى پى بەيئىن!!.

تەورات لەنىگای قورئانەھو (نظرة القرآن للتوراة):

وشەى تەورات وشەيەكى عىبرىيە و كراو بەعەرمبى ماناكەشى بەزمانى عىبرى واتە رىبازو شەرىعت، جا ھەر جەندە لەقورئاندا ئەسفار (پەراوەكانى) تەورات دەست نىشان نەكراون و بەتەواوى شى نەكراونەتەھو، بەلام لەزۆر شوین دا لەقورئان دا كە ناوى دى لەگەل موسادا ناوى دى لەبەرئەھو دمتوانىن بلىن مەبەست لەتەورات ئەو پىنج پەراو (سفر)نە يە كە نىردراو بۆ موسا ئەو پىنجانەش بەگوێرەى راي زانا كۆنەكانى عىبرى برىتىن لە (سفر التكوين) و (الخروج) و (اللاويين) و (العدد) و (التثنية) دواى عىبرانىيەكان وایان لى ھات وشەى تەورات بەكاربىئىن بۆ ھەموو ئەو ئەسفارانەى كە پىيان دەگوترى (العهد القديم)..

قورئانى پىرۆز شاھەتى ئەو دەمدا كە خودای پەروەردگار (پىش نازل بوونى قورئان) تەورات و ئىنجىلى بەمەبەستى رزگار كردنى مەردوم لەگومراپى ناردوونە خواری، ئەومتا لەسورمى (آل عمران)دا ئایەتى سىيەم دەفەر موى:

{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ، مِنْ قَبْلُ هَدَى لِلنَّاسِ}.

واتە پەرۋەردىگار خۇدايەكى ۋەھايە ھەرچى سىفاتى چاكەو كار دروستى ھەيە تېيىدايە، ھىچ خۇداي راست و دروست نىن (جگە لەو) زىندوھو ھەرگىز نامرى.

پاگىرى بوونە ۋەھرە بەئارەزوى خۇي ھەلى دەسوورپىنى! ئەي پېغەمبەر! ئەو . خۇدا بەتوانايە قورئانى بۇ ناردووى قورئانىكى ھەق ئامىزى واپاستى ئايىنەكانى پېش خۇي دەردەخا، ھەرۋەكۈو چۇن لەۋەپېش (بەمەبەستى پەھنوماگردنى مەردوم) تەورات و ئىنجىلى ناردونە خوارى.

قورئانى پىرۇز گەلى جار ئەركى پەخنەگرتنى لەتەورات لەخۇ گرتوۋە، ئەۋەي چەسپاندوھ كە شوپن كەۋتوانى تەورات زۇريان لەدەقە ئەصلىيەكە گۇرپوھو ھوكەم و فەرمانەكانى گۇرانكارىيان تېداكراۋە، مالمەكانيان بەئارەزوى خۇيان دەستكارىيان كىردوھ خۇدا دەفەرمۇي:

{مَنْ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ} سورة النساء (٤٦).

واتە: بىرئ لەو جولەكانە فەرمايشتى تەورات دەگۇرپن و لەمەبەستى خۇي لاي دەمدەن و بەھەلەو گەراۋى و تاقۇلايى دەيخەنە روو!! لەمەۋە ئەۋەمان بۇ رۈن دەمبىەۋە كە جولەكە گەلىك بوون فەرمايشتى تەوراتيان گۇرپوھ، ۋەكۈو خۇي نەيان خستۇتە روو، ئەمەش بەچەند شىۋەمىيەك بوۋە:

١. فەرمايشتىك رافە بكىرئ بەۋاتاو مانايەك كەلە بنەپەت دا ئەو مانايە نەگىتەۋە.

٢. بىرئ وشەۋ پستەي لى ھۇن بكىرئ و ژىر لىو بىخىر.

٣. ھىندى وشەۋ پستەي لى زياد بكىرئ.

٤. بىرئ فەرمان و ئەھكامى لەبىر چوبىتەۋە بەھۇي گۇنى و درىژدوھ بوونى رۇزگارو ئەۋجەۋسانەۋەي كەلەمىزۋودا توشيان بوۋە.

لەم بارەۋە قورئان دەفەرمۇي: {يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ} سورة المائدة (١٣).

واتە: بەشىكى زۇريان لەتەورات لەبىر چۆتەۋە!

یان دمفه رموی: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ} سورة آل عمران (۲۳).

خۆزگه به چاویکی هوشیارانه سه رنجیکی وردی ئه و خاوهن به شو و بارانهت له نامه ی خودا، ده دا که چۆن کاتی پێغه مبه ری ئیمه بانگیان ده کا بۆ سه ر حوکم و فه رمان کردن به نامه ی خودا که قورئان و ته وراته، ئه وان دهسته دهسته هه ل ده تیزینن و له هه ق لووته لا ده بن! له مه ئه وه مان بۆ دهرده که وئ که ئه و حوکم و فه رمایشته ئاسمانیه یانه ی لای جوله که کان هه یه به شی که له فه رمایشته کانی خودا نه ک هه مووی.. هه روا جاریکی تر قورئان ئه وه ئاشکرا ده کا که جوله که کان زۆر به ندو بنه ماو ئه صل و فه صلی ئایینی خویان شارده و ته وه {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ} سورة المائدة (۱۵).

ئه و مه سه ئه له و باس و خواسانه ی ده یان شارده وه و گۆرانکاریان تیدا ده کرد ناو نیشان و ره وشتی پێغه مبه ر (حه زهرمتی موحه ممه د) و مژده و به ئینی هاتنی بوون، هه ره ها باس و خواسی حیساب و سزاو قه بر و قیامهت و خو شی و ناخو شی ئه و دونیا بوو! ته نه نهت هه موو ته وراتی ئه مرۆ بگه رپی باسی لی پرسینه وه و حیساب و کیتابی رۆژی ژینه وه نابینی! ئاشکرا شه که برپا به رۆژی ره ستاخیزو حیساب و کیتابی ئه و دونیا لایه نیکی گرنگی باوه رو ئیمان ه!!

ئینجیله کان له نیگای قورئانه وه (نظرة القرآن للإنجيل):

له دوا ی هه زهرمتی مه سیح جه ند جو ره ئینجیلیک هاته کایه وه هه رچی راست ده بو وه ئینجیلیکی ده مینایه کایه وه، میژوو نووسه کانی ئایینی مه سیحی ئه م راستیه یان چه سپاندوه، دوا یی که نیسه له سه ر مه تای سه ده ی چواره می زایینی دا ویستی بزار یکی ئینجیله کان بکا و جه ند ئینجیلیکی برپا پی کرا و بخاته به ر ده ست، له ئاگاما ئه م جوار ئینجیله ی هه ل بژارد ئینجیلی مه تی، ئینجیلی مه ر قس، ئینجیلی لوقا، ئینجیلی یو حه ننا.

قورئانی پیرۆز ئیعتراڤ به بری سهر گوزمشته و رسته و باس و خواسی ناو نه و ئینجیلانه ناکاو دان به و هدا نانئ که نه مانه له لایه ن خوداو نه ئیردرابن. چونکه بهر و مردگار تاقه ئینجیلیکی یه که شیوهی ناردوو به بۆ حه زمه تی عیسا، نه و ئینجیلانه ی له دوا یی دا نوو سرا و نه وه حیا و از ن و له گه ل ناو مروکی ئینجیله که ی بۆ عیسا ها تو وه یه که نا گرنه وه خودای مه زن دمفه رموی:

{وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَتُورٌ} سورة المائدة (٤٦).

دوا به دوا ی نه و پیغه مبه ره نازدارانه، ههر له سه ر هیلئ ریبازی شیرینی نه وان عیسا ی کور ی مه ریه مان نارد و کردمان به پیغه مبه ر بۆ سه ر نه وه ی ئیسرائیل با و مر ی ته وای به ته ورات هه بو و که له پێش نه وه وه خودا نارد بووی بۆ مو و سا، خه لات ی ئینجیلیشمان به عیسا به خشی که چرایه کی رۆشنکه ره وه ی رێگه ی هه ردوو ژینی هه ردوو جیهان بوو، مایه ی شاره زا بوونی رێگه ی راست بوو. له لایه کی تر وه قورئانی پیرۆز نه وه ده چه سپێنئ که مه سیحیه کان به شیکی

زۆریان له ناو مروکی ئینجیل له بیر چۆته وه، خودا دمفه رموی:

{وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ} سورة المائدة (١٤).

واته به شیکی له وانه ی که خو یان به مه سیحی داد مه نا عه ه دو په یمانمان لی و مر گرتن که بر وایان به خودا هه بی و ئیمان به فریشته و پیغه مبه ره گانی تر بێنن و کردار و په قتاریان باش بێ و که چی به شیکی زۆریان نه و عه ه دو په یمانانه یان له بیر خۆ بر ده وه، یاسای ئینجیلیان ژیر لی و دا و ئیمه یش له سزای نه وه دا به ش به ش و گر و گر ومان کردن و دو ژمنایه تیمان خسته ناویانه وه ههر تاقمه ی چه قو له تاقمه که ی تریان ده سون و تار وژی ره ستاخیز خێرو خوشی و نه من و ئاسایش ناچێژن نه و کاته ش په ره و مردگار نه نجامی کردار و په قتاره گانیان پێ راد مگه یه نی و جیهان کرد وه ده یخاته پێش چاویان.

به لگه له سههر نهوه که مه سیحی ئایینی خویان دهست لی داوه نهو ره خنه به هیزهیه که قورشان ئاراسته ی ئایینی مه سیحی کردوه نهو ئایینه ی که دهستی تی و مردراوه و له سههر سافو بی گهردی خوی نه ماوه که دهفه رموی:

{لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ، لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِن لَّمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} سورة المائدة (٧٢-٧٣).

واته: به پرستی سههر لی شیواو بوون و گومرا بوون نهوانه ی پێیان وایه که خوداو عیسای کوری مه ریه م بوون به یهک و به ههردوکیان یهک خودایان لی دروست بووه، که نه مه باومپی یه عقوبیه کانه له کاتی که دا عیسا بوخوی به ده می خوی رای که یاندوو به بانگی له هۆزی ئیسرا ئیل کردوه و فه رمانی پێ کردون که عیبادهتی خودا بکهن، پێی گوتون خودا خودای من و ئیومه شه، له پرستی دا هه رکه سی که هاوبهش بو خودا بهیدا بکا خودا به هه شتی لی مه نه ده کاو شوینی دۆزه خه چونکه زالم و زۆرداره زالم و زۆرداریش یارمه تدهری نییه. به پرستی نهو دهسته یهش له نه صرانییه کان که بیرو باومریان وایه گوایه خودا سی نه قنومی ههیه یه کیکیان خودایه و یه کیکیان عیسایه و یه کیکیان روح لوقودسه. نه م دهسته یهش له رهوشی ئایینی خودا دهر جوون و سههر لی شیواو و گومرا بوون! هه یج خودایه کی راست و دروست نییه جگه له خودای پهرومردگار خوی! جا نه گه ر واز نه هینن لهو بیره پوچه لانه، لهو کردار و گوته رهیان ژیاو نه به نه وه نه وه به بی شک ئازاریکی به ئیش توشی نهو گومرا یانه ده بی و له ناویان ده با!

بهشی نویه م:

بروا به پیغه مبه ران (الإیمان بالرسل)

مه بهست له رهوانه کردنی پیغه مبه ران - بروا کردن به پیغه مبه ران واجبه - پیغه مبه ران له هه له کردن دوورن - هه موو گه ئیک پیغه مبه ری بو نیردراوه - هه زره تی (محمد) (هروینی عهیدی لسه ر بن) نیردراوه بۆسه ر هه موو عاله م - هه زره تی موحه مه د (هروینی عهیدی لسه ر بن) دوا پیغه مبه ره.

مه بهست له رهوانه کردنی پیغه مبه ران (الحکمة من ارسال الرسل):

بروا کردن به ناردنی پیغه مبه ران له لایه ن په رومردگاروه کۆله که و پایه یه کی هه ره پته وی ئیمان و باومره، که و باوو پئویسته له سه ر هه موو پیاوو ژنیک موسوئمان بروای هه بئ که خودای ته عالا چه ند فروستاده یه کی له ئاده میزاد کردوون به پیغه مبه رو ناردوونی بۆ سه ر مه ردوم، مزگینیان داوه به پاداشی چاکه و خه ئکیان ترساندوه له سزای خراپه، نه و پیغه مبه رانه هه ری که له عاست خۆیه وه پئویستی سه رشانی خۆی نه نجام داوه راسپارده ی خۆیان به گه ل و هۆزی خۆیان راگه یاندوه، چییان پئ گو تراوه له تاك و ته نیایی خوداو دووری له عه یب و خه وش و شکۆمه ندی رایان گه یاندوه، هه روا دمه لاتی بئ پایانی به سه ر به نده مگانی دا شیکردنه وه ی حوکه و فه رمانی په رومردگار، کردنی کرداری باش و رام بوون له سه ر ره وشتی چاک و وازه نیان له کردمه ی خراپ، باومره نیان به وه که نه م پیغه مبه رانه له لایه ن خوداو نیردراون پئویسته شوئنیان بکه ون و چییان گوت نه نجام بدرئ و له هه ر شتیک نه یان لئ کرد وازی لئ به یئرئ، بروای ته و او مان هه بئ که نه و پیغه مبه رانه به و په ری دئسوژییه وه کاری خۆیان نه نجام داوه، هه روا بروا به وه بکه ن که نه م پیغه مبه رانه یارمه تدرای خودان و له په رومردگاروه کۆمه کیان پئ ده کړئ به شیومه کی واکه عه قلی ئاده میزاد له وه پئش پئ ئاشنا نه بووبئ نه م جوړه یارمه تی دانه ی خودا بۆ پیغه مبه ران یان ئاشکرا بوونی دیارده ی واکه له سه ر دمستی نه وان که عه قلی مه ردوم له وه پئش پئ ئاشنا نه بووبئ بریتیه له مو عجیزه و ده بیته شاید له سه ر راستگو یی پیغه مبه رکه.

به ئی راسته و گومانی تیډا نییه که خودای په رومردگار پښه مېرانی ناردوون
 هه میسه مزگینى دمو ترسینه ر بوون {كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ
 مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ} سورة البقرة (۲۱۳).

واته: له سه رمقادا ئاډه ميزاد هه موویان له سه ر ئاينیک بوون که ئیسلام بوو
 دوايى به دريژايى رۆژگارو سوړانى چهرخ بته رستى و بيډينى په یدا بوو، له ناو
 خه لکا کوفرو بىرو باومړى جيا جيا بلاو بوونه وه، هه بوو بړوادار هه بوو بى بړواو
 سه ر لى شيواو ئه مچار په رومردگار پښه مېرانی ناردن بؤناو کؤمه لانى خه لک
 تاموژده بدن به وانى خواهنى باومړى راستو کردارى باشن، بى دين و
 گومپرايانش بترسین له سزای به ئیشى په رومردگار. هه ر پښه مېرانيکيش
 کتیبیکى ئاسمانى تايبه تى خوى يان هى پښه مېرانيکى پيش خوى پى بووه، تا
 ئه و کتیبه ئاسمانيه ببته ياساو دهمستور بؤيان و کيشه و نيزاعى خؤيان
 له ريگه ی ئه و نامه ئاسمانيه وه حمل بکه ن، چاکه و خراپه ی کؤمه ل و راستى و
 دروستى بىرو باومپريان به ته رازوى خودا بکيشن و بؤ هه موو شتى: بيکه ن به
 سه رچاوه، ئيتر ئه و پښه مېرانه به دريژايى ته مه نيان ئه رکی سه رشانى خؤيان
 ئه نجام داوه و مژده ی خيرو خؤشى دونياو قيامه تيان داوه به وانى شوين ئاييى
 خودا که وتون و دهمستورى خودايان کردوه به پړوگرام و دهمستورى ژيانى خؤيان
 هه روا خه لکيان ترساندوه به سزای به ئيش و خه سارمت مه ندى دونياو قيامت
 ئه گه ر شوين هه واو هه موسى خؤيان بکه ون و پشت له فرمانى خودا هه لکه ن!.

بړوا به پښه مېرانا پښه مېرانا (وجوب الايمان بالرسول):

قورئانى پيرؤز بانگه وازى مه ردوم دمکا که تیکرا باومپريان به په يامى
 پښه مېرانا هه بى و به راستيان بزانن.

{قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
 وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ
 بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَتَحَنُّ لَهُ مُسْلِمُونَ} سورة البقرة (۱۳۶).

واته: ئه‌ی گرو‌هی موسولمانان هه‌مووتان بلێن: ئیمانمان به‌خودا هه‌یه هه‌روا باوه‌رمان به‌و یاساو ده‌ستوورده‌ی قورئان هه‌یه‌و به‌راستی ده‌زانین، بر‌وامان به‌و نامه‌و په‌راوانه‌ش هه‌یه که نێ‌ردراوته خوارێ بۆ ئی‌براهیم و ئیسماعیل و ئی‌سحاق و یاقووب و کورانی یاقووب، هه‌روه‌ها بر‌وامان هه‌یه به‌ونامه ئاسمانییانه‌ی هاتوون بۆ موساو بۆ عیساو بۆ پیغه‌مبه‌ره‌کانی تریش، ئیمه هیچ جیاوازییه‌ک ناکه‌ین له‌نیوانیان دا، بر‌وامان به‌راستی و دروستی هه‌موویان هه‌یه.

قورئانی پیرۆز به‌ناشکرا نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی: نه‌گه‌ر که‌سیک بر‌وای به‌هه‌ندی پیغه‌مبه‌ر ببێ و بر‌وای به‌ بر‌یکیان نه‌بێ خودای گه‌وره‌و مه‌زن نه‌و بر‌وای ئیمانیه‌ی لێ وهرناگرێ و به‌خاوه‌ن بر‌وای راستی حلیب ناکاو به‌کافری ته‌واوی داده‌نی.

{إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ يَقُولُونَ نُوْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا، أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا} سورة النساء (١٥٠-١٥١).

واته: نه‌وانه‌ی کاهرن به‌خوداو به‌ پیغه‌مبه‌رانی خودا بر‌وایان به‌هه‌ندی پیغه‌مبه‌ر هه‌یه بر‌وایان به‌هه‌ندیکیان نییه ده‌یانه‌وێ له‌به‌ینی کوهر و ئیماندا په‌یێ تر دروست بکه‌ن و بیکه‌ن به‌ پێ‌بازی خۆیان و کێیان به‌دل بێ بر‌وای پێ بکه‌ن و کێیان به‌دل نه‌بێ بر‌وای پێ نه‌که‌ن گه‌ره‌کیانه له‌نیوانی کوهر و ئیمان دا ئایینیکی مام ناومندی په‌یدا بکه‌ن بیکه‌ن به‌ به‌هانه بۆ پۆ‌چون له‌ گومراهی دا.. به‌راستی نه‌وانه کافری ته‌واون و گومراه سهر لێ شی‌واون. ئیمه‌ش بۆ نه‌و جو‌ره که‌سانه سزایه‌کی به‌ئێشی کوشنده‌ی پيسوا که‌رمان بۆ داناو.

له‌پوانگه‌ی ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌و چه‌ند ئایه‌تیکی تریش نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وێ که ئیسلام به‌م ئایه‌تانه‌ بناغه‌یه‌کی قایم و قولی داناوه بۆ ته‌عاروف و یه‌کتر ناسین و برایه‌تی و یه‌کیه‌تی له‌ناو کۆمه‌لانی سه‌رزه‌وی دا چونکه ئاده‌میزاد هه‌رکاتێ ئیمان و باوه‌رپان به‌هه‌موو پیغه‌مبه‌ران هێ‌ناو یه‌ک که‌وتن، تێک گه‌شتنیان له‌سهر باقی مه‌نده‌ی خیلافه‌کانی تریان ئاسان ده‌بێ!

ئەمە ديار دھيەكە تايبەتە بە ئاييني ئيسلامەو وای لە شوێن كەوتوانی خۆی كرده كە برۆيان بە هەموو پيغه مبه ران هەبێ پێزی هەموویان بگرێ، بئێگومان شوێن كەوتووی هەر ئاييني ك پێزو نرخی پيغه مبه ری خۆی لە قورئان دا دەدۆزێتەو، كەچی لە بەرنامە ئايينه كانی تردا بە پيچەوانە وەمە!

زۆر لە مێژە زۆر لە نووسە ران و زانایان هەوڵیان داوە يەكیەتی بخەنە نێوانی ئاييني ئيسلام و مەسیحی و جوله كەو، بەلام سەر كەوتوو نەبوون، هۆی سەر نەكەوتنە كەشیان دەكە پێتەو بۆ ئەوێ كە برێ عیبارەت و پەستە كە لە بەرنامە ئايينه كان دا هاتوو و رافە يەكی وایان كردون بە خەيالی خۆیان پێ خوشكەرە دەبن بۆ يەكیەتیەكەو كۆسەپەكانی دووبەرەكی ناهێلن. لەكاتێكا ئەم عیبارەت و پەستانە لە نیگای شوێن كەوتوانی ئايينه كەو بەناغەو كۆلەكە ی دینەكەن، دەست لێدانیان یا رافە كردنیان بەو شیو و رەوانییە، جالەم پەو و ئەم نووسەرانیە لە جیاتی ئەوێ يەكیەتی بخەنە نێو ئايينه كانەو بەو رافە كردنەیان دینیکی جیاواز لەو ئايینانەیان بەرپا كرده لە ئاكاما بوون بە دۆزمنی بابە كۆشتە ی شوێن كەوتوانی ئەو ئايینانە ی كەئەو نووسەرانیە ویستویانە يەكیەتی بخەنە نێوانیانەو!!

شایانی باسە كە پەخنەگری شارمزاو نووسەری زاناو دانا ئەگەر تی بفرێ بۆی دەر دەكەوێ كە ئايینی ئيسلام باشت رین ئايينه بۆ يەكخستەوێ ئايينه كان و توانەوێان لەناو بۆتەقە ی ئايینی حەز رەتی موحەممەددا (درووی خودی لەسەر بێن) چونكە ئايینی ئيسلام دوا ی ئەوێ كە ئیقرار دەكا بەو كە ئايينه كان هەموویان سەروشی خودان و پيغه مبه رەكان هەموویان فروستادە ی ئەون، لەپال ئەمەدا راستییەك دەچەسپێ، راستییەكەش ئەوێ كە بەهۆی رۆژگاری درێژو كۆن بوونی ئەو ئايینانە ئادەمیزاد لە پاستە پێی ئەو دینانە لایان داو و تووشی گومرایی بوون، دوا ی چەسپاندنی ئەم راستییە، ئايینی ئيسلام هاتوو و بانگەوازی ئادەمیزاد دەكا بە تێكرای كە پەپرەوی قورئان بكەن و بیکەنە پێشەواو بەرنامە ی خۆیان ئەو قورئانە ی كە پالفتەو خولاسە ی هەموو كتیبە ئاسمانییەكانی پێشوی لەخۆ

پاکو بی خەوشی پیغمبەران (عصمة الرسل):

{وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ} سورة الأنبياء (٧٣).

جاری کی تر پہرہ مردگار بہ شان و بائیان دا ہلّ دہداو دمفہ رموی: {أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا
لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ، أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبْهَتَاهُمْ اٰفْتَدِهٖ} سورة الانعام (۸۹-
۹۰).

~25A~

ناھەزەنى ئىسلامو كافرانى قورمىش بېرۇا بەوۋە نەكەن و دۇى پېغەمبەر بوۋەستىن ئەوۋە ئىمە كۆمە ئىكەن پەيدا كىردون (كە مەھاجرو ئەنصارن) ئەوان بېرۇايان بەبەرنامەى خودا ھەيەو پەيپەروى پېغەمبەرەكەى دەكەن و فەرمانبەردارن، ئەوانە خودا ھىدايەتى داۋن و ھەريەككى لەو پېغەمبەرەنە پېشەوايەك بوۋە! تۆيش ئەى پېغەمبەرى ئاخىر زەمان پەيپەروى پېغەمبەرەكانى پېش خۆتەوۋە بكە. ھەروا لە شوئىنىكى تردا قورئان بەرئىنى پېغەمبەران دەكا لە خىانەت و خىانەتكارى و دەفەرمۇئ: {وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ} سۇرە آل عمران (۱۶۱).

واتە: ناگونجى بۆھىچ پېغەمبەرىك خىانەتكارى بكاو بەناھەق دەستدرىزى بكا بۇ مالى خەلىكى!!

قورئانى بېرۇز ئەوۋە دەجەسپىنى كە ھەريەككىك لە پېغەمبەران رەۋشنىكى تايبەتى بەرزى ھەيەو بەتتىكرا ھەموويان رەۋش جۋانن و دىپاك و بەرزى، دەربارەى ھەزرىتى (ئىبراھىم) دەفەرمۇئ: {إِنَّهُ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا} بەراستى ئەو پاستگۆۋ پستال بوو. دەربارەى ھەزرىتى (موسا) دەفەرمۇئ: {إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا} بەراستى ئەو لەخۆبوردوۋ فەرمانبەردار بوو لەرپىگەى خودا. دەربارەى (ئىسماعىل) دەفەرمۇئ: {إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ} بەراستى ئەو پەيمان پاست بوو ھەرگىز بىۋادەيى بەسەردا نەھاتوۋە، دەربارەى ھەزرىتى (ھود) (صالح) و (لۇۋط) بۇ ھەريەكەيان دەفەرمۇئ: {رَسُولٌ آمِينَ} واتە: فرستادەى ئەمىن و دەست و دەرۋون پاك. دەربارەى ھەزرىتى (عيسا) دەفەرمۇئ: {وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ} واتە: بەرپىزە لەدۇنيا و قىامەتا. دەربارەى ھەزرىتى (يەحيا) دەفەرمۇئ: {كَانَ تَقِيًّا} واتە: خۆبارىز بوو ھەرگىز بىۋ ئەمرى خوداى نەكردوۋە.

ھەموو گەل و ھۆزىك پېغەمبەرى ھەبوۋە (لكل أمة رسول):

پەرۋەردگار واى داناوۋە كە بۇ ھەموو گەل و ھۆزىك پېغەمبەرىك لەخۆيان بىئىرىۋ تا شارمزايبان بكا بۇ رپىگەى پاست و دروست و بىناختە سەر رپىبازى نەجات و سەرۋازى. خودا خۇى دەفەرمۇئ:

{وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ} سورة النحل (۳۶).

واتە: ئىمە بۆھەر گەل و ھۆزىك بېغەمبەرىكمان ناردوود، ئامۇزگارى كردون كەبەندايەتى خودا بگەن و خۇشەويستى ببارىزن لەپەرستنى تاغوت و بت و لە بت پەرستى دوور بگەونەود، يان دەفەرموى:

{وَأَن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ} سورة فاطر (۲۴).

واتە: ھىچ ھۆزىك يا كۆمەئىك نىيە بېغەمبەرى بۇ نەنپەردابى.

قورئانى پېرۇز ناوى بىست و پېنج بېغەمبەرو فروستادى ھىناود، ئامازەشى بۇ ئەودەكردود كە بېغەمبەرو فروستادى تىرىش ھەبوون باسيان نەكراود، ئەودەتا پەرومردگار بە بېغەمبەر دەفەرموى:

{وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ} سورة النساء (۱۶۴).

واتە: بېغەمبەران زۆرن ھىندىكىيان ناومان ھىناون و سەرگوزەشتەو بەسەر ھاتيانمان بۇ گىپراويتەود سەرگوزەشتەى ھىندىكىشيانمان بۇ نەگىپراويتەود.

ھەزرىتى موحەممەد (د.خ) بېغەمبەرى ھەموو عالمە:

فرستادىيى ھەزرىتى موحەممەد (مرووى خودى لەمەرى) بۇ ھەموو كەسىكە بەپېچەوانەى بېغەمبەرەكانى پېشوو كە ھەريەگەيان نېردراود بۇلاى ھۆزى خۇى. پەرومردگار بە فرستادى خۇى ھەزرىتى موحەممەد دەفەرموى:

{وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ} سورة سبأ (۲۸).

ئەى موحەممەد! ئىمە تۆمان كردود بەپېچەمبەرو پەوانەمان كردوى بۆسەر ھەموو ئادەم، كەپىگەى راستيان ھالى بگەى بۇ خاسيان مژدەدر بى و بۇ بەدىيان ترسىنەر بى، بەلام زوربەى ئەو خەلكە لەبەر بى مىشكى خۇيان و نەفامىيان لەھالى تۆ بى ئاگان.

جاریکی تر بهرومردگار هه رمان به فرستادهی خوئی چه زرمتی (محمد) (درویدی)
خودای لسمه (بن) دهکا که نهم راستیه بدرکینئی و پیغمبرایهتی خوئی بههه موو عالم
رابگه یه نی:

{قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ} سورة الأعراف (۱۵۸).

ئهی فروستاده! تو بهو خه لکه بئی: من فرستادهی خودام بو لای ئیوه
به گشتی فرستادهی خودایه کم هه رچی ملک و سامانی ناسمانه کان و زهوی هه یه
هه مووی هی ئه وه و هیچ خودانین جگه له ئه و.

چه زرهتی موحه ممه دوا پیغمبره (محمد خاتم الرسل):

پیغمبرایهتی چه زرمتی موحه ممه دوا به کو تایی و ته و او که ری رشتی
پیغمبرایهتی هه موو پیغمبران. خودا بو خوئی دهفرموی:
{مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ} سورة
الأحزاب (۴۰).

موحه ممه (درویدی خودای لسمه بن) باوکی نه سه بیی ئیوه نییه که بیاوانی گه لی
نیسلامن، هه تا تانهی ئه وهی لی بدن که ژنی پیاوی له ئیوهی ماره کردوته وه
بو خوئی و ئه و پیاودش زمیدی کوری حاریشه یه. به لکوو ئه وانه پایه ی به رزی
محمد نازانن که دووره له شتی وابه جاوه، موحه ممه دوا پیغمبره ی خودایه و دوا
پیغمبره و دمرگای پیغمبرایهتی مۆر کردوه ئیتر چۆن بووکی خوئی ماره
دهکاته وه؟

ئه مه له کاتیک دا که پیش ئه و هه زاران سال تیپه رپوون و پیغمبران یه ک
له دوا ی یه ک هاتوون و رۆیشتوون و له نامه و په راوی ئه و پیغمبرانه دا چه ند جار
ئامازه کراوه و مرگینئی دراوه به وه که پیغمبره ی تر دین، دهی ئه م دیارده یه
دمبوا یه چه زرمتی موحه ممه دی و لی بکردایه که هه رگیز دان به وه دا نه نی
که خوئی دوا پیغمبره، به لکوو دموایه ئه ویش و مکوو پیغمبرانه ی پیش خوئی

مىزگىنى بەيغەمبەرى دواخۇى بدايە. جا ئەگەر قورئان لەلايەن حەزرەتى موحەممەد (درووى خودى ئەسەر بىن) خۇيەو بوايە دەبوايە ئەويش وەكوو پيغەمبەرانى پيش خۇى برى لەو شيۆو مژدەو مىزگىنيانەى رابگەياندايە بەمەبەستى رەواج دان و برەو پيدان بە بانگەوازيەگەى، بەتايبەتى گە ئادەمىزاد ئارمۇمەندى ئەو جۆرە مژدانەن و مەيلى وەرگرتنى ئەم جۆرە دەعوایانەيان ھەيە. دەى ئەوا بەسەر نازئبوونى ئەم ئايەتە پىرۆزەدا زىاد لەجوارە سەدە تىپەر بوو، تا ئىستا پيغەمبەرىكى راستى تر سەرى ھەئەداو ئەم ماوە درىژەش بەشى ئەووى دەگرد گە چەند پيغەمبەرىكى تىدا رەوانە بکرى و برىکيان يەك بەدواى يەك دا بىن و ھىندىکيان ھاوچەرخ بن!! دەى بۆچى وشکاييان ھاتووە؟!

جا ئەگەر برى کۆمەل و ھۆز ئىعتىراف ناکەن بەووە گە حەزرەتى موحەممەد ئەو پيغەمبەرە مژدە پى دراوہيە گە پيغەمبەرانى پيشوو مژدەيان پى داوە بەلکوو چاوەرپانى پيغەمبەرىكى تر دەکەن ئەووە بە تىپەرپوونى ئەم ماوە درىژەو نەھاتنى پيغەمبەرىكى تر دەبى نائومىدبىن و بگەرپنەووە بۆلاى راستى و پروا بەنايىنى حەزرەتى موحەممەد بکەن.

ئاشکراشە گەئەم جۆرە برىارانەى گە لەئايەتەگەدا ھەيە لەو بەئىنانەنيە ئادەمىزاد دەسەلاتى بەسەردا ھەبى بەلکوو ئەووە کارى پەرورەدگارە، موەجىزەيەگە لە موەجىزەگانى قورئان و ئەووە دەچەسپىنى گە قورئان سەروشى خودايە!!

به‌شی ده‌یه‌م:

قه‌زاو قه‌دەر (القدر)

قه‌دەر له‌قورئان دا (خود موختاری مرقۇ له‌کاروه‌باری دا - سه‌رفیرازی و گومرایی ئینسان - ویستی ئاده‌میزاد به‌شیکه له‌ویستی خودا - ته‌مه‌ن و پۇژی ئاده‌میزاد نه‌ندازه ئامیزن - پوخته‌ی باومر به‌قه‌زاو قه‌دەر.

برێک له‌و ره‌خانه‌ی دوژمنانی ئیسلام ئاراسته‌ی ئایینی ئیسلامی ده‌که‌ن باومر په‌ینانه به‌قه‌زاو قه‌دەر له‌م روه‌وه گوايه نه‌ه‌وچۆره برپاوه سه‌به‌به‌یکی هه‌ره گرینگی دواکه‌وتووی موسوڵمانانه و نه‌ه‌یئێ وه‌کوو رۆژئاواییه‌کان پێش که‌ون! چ له‌ باره‌ی زانسته‌و چ له‌ باره‌ی فه‌نن و فه‌رمانه‌روایی، چونکه به‌لای نه‌و دوژمنانه‌وه باومر به‌قه‌زاو قه‌دەر هه‌سته‌کانی ئینسان له‌کار ده‌که‌ن و هێزو توانای لێ ده‌ستینن و روی پێ له‌ته‌مه‌لی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌سته‌ی چاومرپوانی بۆ نه‌و روداوانه‌ی که غه‌یب بۆی دینی.

شایانی باسه پێغه‌مبه‌ر (درووی خودی له‌سه‌ر بێ) کاتی پرسیاری لێ کرا دهرباره‌ی ئیمان و باومر، برێک له‌ وه‌لامه‌که‌ی بریتی بوو له‌رسته‌ی (وان تؤمن بالقدر خیر و شره من الله) ده‌بێ بروات وابێ که‌خێرو شه‌ر هه‌ردوکیان له‌خوداوه‌ن، باومر ته‌هه‌بێ که‌ خێرو شه‌ر له‌بونه‌وه‌مردا به‌نه‌ندازه‌و ده‌سه‌نده‌و یاسایه‌کن که‌ حیکمه‌تی خودا داخوازیان بووه‌، وه‌ خودا هیچ شتێک بێ ویستی خوێ دروست ناکاو دروستی نه‌کردوه‌. وه‌هه‌رحی له‌بونه‌وه‌مردا هه‌یه به‌گوێره‌ی زانسته‌ی خودایه‌ نه‌و زانسته‌ی که‌پێش په‌یدا بوونی شته‌که هه‌بووه!!

به‌لام کاتێک ئێمه له‌قورئان تی ده‌فکرین ده‌بینین قه‌زاو قه‌دەر واناخاته به‌رچاو که به‌یه‌کێک له‌پایه‌کانی ئیمان و باومر بژمێردرێ وه‌کوو باومر به‌خودا و فریشته‌و کتێبه ئاسمانیه‌کان و پێغه‌مبه‌ران و پۇژی قیامه‌ت حلیب ناکرێ، به‌لکوو قورئان هه‌رئه‌وه‌نده ده‌گه‌یه‌نێ که‌قه‌زاو قه‌دەر یاسا و نزامێکی ئاسمانیه وه‌کوو باقی یاسا و نزامه ئاسمانیه‌کانی تر، ئیتر قورئان نه‌وه‌ی ده‌ست نیشان نه‌کردوه که برپا به‌قه‌دەر پێویست بێ.

قه‌زاق‌ده‌ر له‌نیگای قورئانه‌وه (القدر في القرآن):

ئه‌گهر سه‌یری وشه‌ی (قه‌ده‌ر) بکه‌ین که‌له‌چهند شوینی قورئان دا هاتوو ه ده‌بینین وشه‌ی (قه‌ده‌ر) یان (مقدار) یان (تقدیر) یه‌ک واتا ده‌به‌خشن: که بریتیه له خسته‌ن رپی شتی‌ک به‌ئه‌ندازه‌یه‌کی تایبه‌تی یان کیشیکی سنووردار یان شیومه‌یه‌کی زانراو که به‌یاسایه‌کی مه‌علووم رهدام به‌ینری، خودا ده‌فه‌رموی: {وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ} سورة المؤمنون (۱۸).

واته: ئی‌مه به‌ئه‌ندازه‌یه‌کی پیویست باران له‌ئاسمانه‌وه ده‌بارینین ئه‌مجار له‌ناو سکی زه‌وی دا په‌ز مه‌نده‌ی ده‌که‌ین: یان ده‌فه‌رموی: {اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ} سورة الرعد (۸).

واته: هه‌موو شتی‌ک له‌بونه‌ومردا له‌مه‌خلوقات ی خودا، یاساو نیزامی ئه‌ندازه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌یه رپ‌ک و پ‌ک و مونته‌ظه‌من دابو نه‌ریتی تایبه‌تی هه‌یه وه‌کوو سک و زای مینه‌و نه‌زۆکی و زیاده‌ زپویتی و که‌م زپویتی. ئاده‌میزاد به‌شیکه له‌بوونه‌ومر، فه‌رمانبه‌رداری ئه‌و یاساو نیزامه‌یه که‌ویسته‌مه‌نی په‌رومردگار ه.

{مِنْ أَيْ شَيْءٍ خَلَقَهُ، مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ} سورة عبس (۱۸-۱۹).

واته: په‌رومردگار ئاده‌میزادی له‌چی دروست کردوه؟! له دتۆپه ئاوی‌ک دروستی کردوه ئه‌مجار نه‌خشه‌ی (جهسته) لاشه‌ی کیشاوه یان ده‌فه‌رموی: {وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ} سورة المزمل (۲۰).

واته: خودا شه‌وو رپۆز ئه‌ندازه‌دار ده‌کا له ئه‌م ده‌خاته سه‌ر ئه‌و له‌و دینیت ه سه‌ر ئه‌م. یان ده‌فه‌رموی: {وَخَلَقَ كُلُّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا} سورة الفرقان (۲).

واته: په‌رومردگار هه‌موو شتی‌کی دروست کردوه له‌هه‌موو رویه‌که‌وه ئه‌ندازه‌ی گرتوو ه! له تی‌فکری‌نی ئه‌م ده‌فه قورئانیانه که وشه‌ی (قدر) یان له‌خۆ

سەر بە خۆیی مەروۇف لە کرداری خۆی دا (اختیار الإنسان):

{سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ
لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ، قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ
لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ} سورة الأنعام (١٤٨-١٤٩).

~270~

بى دەبى گوتەى پېشىنەنە كافرەكانىشىيان راست بوايە كەھەمان قەسەى پووجيان دمکرد كەچى ئەو بوو ئەوان لەسزای ئەو بىرو باومرە چەوتەيان دا تۆلەى سەختى خودايان چەشت! پېيان بفرموو ئەگەر بەلگەيەكى زانستيان بەدەستەومىيە لەسەر ئەم داوايەتان ئادەى بېھيئن، وەلى نە بەلگەتان ھەيەو نەھىچ، ھەرئەومندەيە دواى خەيال پلاو كەوتوون و درۆى رووت دەكەن! بفرموو دەليلو بەلگەى رۆشن و تەواو ئەومىيە كەلای خودايە، ئارمەزووى بى ھەموتان ھىدايەت دەدا، بەلام ياساى خودا وابووو ھەروا دەبى ھەرگىز زۆرە مىلى لەخەلك ناكە بۆ گرتنى رېبازىكى تايبەتى، بەلكوو ئادەمىزاد بۆخۆى ئازادو سەربەستە لەرېگای چاكەو خراپە كاميانى ئارمەزو لى بى ھەلى دەبىزىرى. ھەر لەسەر ئەم بنەرەتەيە كە خوداى پەرەمردگار پېغەمبەرەنى ناردون بۆلای گرۆھان و كۆمەلان تا بۆ خەلكەكە رېگای ھەق و راست لەرېبازى چەوت و خوار جىابكەنەو، باش و خراپيان بۆ روون بكەنەو و اتە ھەلېزاردن رېبازىك لەم رېبازانەى خەستۆتە ئەستۆى مەرفەكە خۆى! بەئىختىارى خۆى لايەك ھەلدەبىزىرى {إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا} سورة الإنسان (۳).

ئىمە رېبازى خىرو رېبازى شەرمان پېنىشانى مەرفە داوە چۆنەتى ھەردو رېبازەكانمان بۆ روون كەردۆتەو.. ئىتر خۆى بە ئارمەزووى خۆى كاميان پەسەند دەكاو كاميان پاش گۆى دەخا ئەو كەيفى خۆيەتى وەك لەم ئايەتەش دا ئەمە دەجەسپىنى: {وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَن شَاءَ فَلْيُكْفُرْ} سورة الكهف (۲۹).

واتە: بلى، ھەق ئاشكرايەو ئەومىيە كەلەلای خوداوە بىو پېغەمبەرەكانى پېتانی رادەگەيەنن.. پاش ئەم بەيانكەردنەى ھەق كى ھەز دەكا موسولمان بىى، كىش ئارمەزوو دەكا كافر بىى. كەوا بوو وىستى خودا لەوەدايە پېغەمبەرەن بنىرى بۆ ئەوەى رەھنومای ئادەمىزاد بكەن و رېگای چاكەيان پېشان بەدن و بيان ترسىنن لەئاكامى رۆيشتن بە رېبازە چەوتەكان دا، خواست و ئىرادەى

ئادەمىزادىش لەۋەدا رەنگ دەداتەۋە كەبەئارمىزۋى خۇى دەتۋانى رېئازىك
 ھەئىزىرئى ۋە لەسەرى بېروا، بەكورتى قورئانى پىرۋز لەزۋر لەئايەتەكانى دا ئەۋە
 دەچەسپىنى كە ئىنسان بۇخۇى ئىختىيارى ھەيە ۋە بېرپرسىيارە لەكردارەكانى..
 ھەروھە ئەۋەش رۈن دەكاتەۋە كەھەر ناسازى ۋە خوارى ۋە تەنگ ۋە چەئەمەيەكى
 كۆمەلەيەتى كە مەۋقە ھاۋارىيەتى بەدەستىيەۋە، ھەر تەنگانەۋە ناخۇشەيەكى زىانى
 كە توۋشى دەبىئ ھەموۋى نەتىجەۋە ئاكامى كەدەۋى خۇيەتى، سوۋچ سوۋچى
 مەۋقەۋە پاداشى كەدەۋى خراپى خۇيەتى ۋەرى دەگرىتەۋە! خودا دەفەرمۇئ:
 {ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا
 لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} سورة الروم (٤١).

ۋاتە: گرانى ۋە كەم بوۋنى رزق ۋە پۇزى، بىلاۋ بوۋنەۋەى ترس ۋە نااسايشى،
 زۆربوۋنى زولم ۋە زۆر، كەم بوۋنى بەرو بوۋم، لەشارو لادئ لەكون ۋە قوۋزىن ۋە
 ھەموۋ شۋىنىكى سەرزەۋى دا ھەموۋى بەھۋى كەردارى مەردۋەكەيەۋە يەۋ
 سوۋچى خۇيانە، بۇيەش ئەمە دىتە رېئان ھەتاكوۋ بەشىك لەسزى كەردەۋە
 خراپەكانى خۇيان لەدۋنيادا ۋەربگرەنەۋە، بەشكوۋ ۋەز لەخراپەكارى خۇيان
 بىنن ۋە تۆبە بكەن ۋە بگەرپنەۋە بۇلاى خوداى خۇيان ۋە بىنە ئادەمىزادى چاك ۋە
 راستال. لەسورەتى (شورى) یش دا دەفەرمۇئ: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فَبِمَا
 كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ} ھەرچى بەلاۋ تەنگ ۋە چەئەمەيەك دىتە رېگەتان
 ھەموۋى سزى كەدەۋە خراپەكانى خۇتانە ھەرچەندە چاۋپۇشى لەزۋر
 گوناھىستان دەكاۋ سزاتان نادا لەسەرى جارىكى تر دەفەرمۇئ: {مَنْ عَمِلَ صَالِحًا
 فَلِنَنْفِسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْنَهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ} سورة فصلت (٤٦).

كەسىك كەدەۋەى چاك بكا سوۋدى ھازانچى بۇخۇدى خۇيەتى ھەرگەسىكىش
 خراپە بكا زىانى بۇخۇيەتى! ھەرگىز خوداى تۇ بەخۇپايى كەس سزا ناداۋ زولم ۋە
 زۆرى لەبەندەكانى خۇى ناك.

ھەردەم قورئانى پېرۇز بانگەۋازى مەردوم دەكا بۇ ئەۋەى لەھەموو كارو بارىك دا، لەھەموو گۇرئانكارى و پېشكەوتن و دابىن كىردى پېداۋىستى ژيان ئەمن و ئاسايش و خۇشگوزمەنى يەك داھەر خۇيان بەر پىرسىار بزانن و بەئناكامى كىردەۋەى خۇيانى حلىب بىكەن {إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} سورة الرعد (۱۱).

ۋاتە: پەرۋەردگار ھەرگىز نىعمەت و خىرو خۇشى خۇى لە ھۇزىك وەرنىگرىتەۋە مادام ئەۋان چۇنىەتى ھەئس و كەۋتى خۇيان نەگۇرۇن، ھەتا ئەۋان بەردەۋام بن لەسەر كىردارى چاكە و خواپەرىستى پەرۋەردگارىش نىعمەت و خىرو خۇشى خۇى دەرژىنى بەسەرىان دا.

ئەمە پوختەى لىدۋانى قورئانى پېرۇز بوو دەربارەى دەۋرى ئادەمىزاد لەكىردارى خۇى داۋ پېژەى ئىختىيارو بەرپىرسىارى لەئناكامى كىردەۋەى دا. ئايەتەكانى قورئان سەرىحن لەۋەدا كەۋىست (ئىرادە) و كىردەۋەى ئادەمىزاد ھۇى سەركىن بۇ سزاۋ پاداشى. دەى خۇ ئەمەش ھەرگىز لەگەل بۇچونى دوزمەنى ئىسلام و ئەۋ بوختانەى بۇ ئىسلامى دەكەن يەك ناگرنەۋە! ئەۋ بوختانەى كە دەلئىن ئايىنى ئىسلام ئايىنى تەۋاكول و تەمبەئىيەۋ ناھىلئى شوپن كەۋتۋانى لەژيانى دىنبايىيان دا پېشكەۋن!!

پەنۋمايى كىردن و گومرايى كىردن (الهداية والاضلال):

خىستە سەر پىگى پاست و گومرايى كىردن ھەردۋىكىان بەدەست خۇدا خۇيەتى!! ئەمە ياسايەك و بىرو باۋەرىكى سەركى ئىسلامىيە، جا لەمەۋە بىرىك تىنەگەشتوۋ واپان داۋەتە قەئەم كە ئادەمىزاد ھىچ شتىكى بەدەست خۇى نىيەۋ مۇجىبەرەۋ ناچارە، بۇرە سەربەستى خۇى نىيە، ئەم ئايەتەشيان كىردوۋن بەبەلگە كە پەرۋەردگار بە فرستادەى خۇى، ھەزرىتى مۇھەممەد (دروۋى خۇدى لەسەر بىن) دەفەرمۇئ:

{أَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ} سورة الزمر (۱۹).

{يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ} سورة المائدة (١٦).

ویستو ئیرادهی مڕۆڤ له زیمنی ویستو ئیرادهی خودا دایه:

ئایینی ئیسلام ئایینیکی واقعییه، له م روهوه ئیختیارو کردهوه بۆ ئینسان دهجه سپێنێ و بۆره سه ره به ستیه کی ده داتی، به لام له هه مان کات دا نه وه رون ده کاته وه که هه رده م ئاده میزاد نه وه ی که به ئیختیاری خۆیان نه نجامی ده دن نه و کرداره یه که ویستی خودای له سه ره نه ویش ئیراده ی پێیه تی!!

{إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ، لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ، وَمَا تَشَاوُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} سورة التکویر (٢٧-٢٩).

واته: نه و قورئانه پیرۆزه له سه ر شیوه یه کی شیرین نامۆزگاری مه ردوم ده کا، بیر خه ره مه یه کی خوداییه بۆ نه و که سانه ی که له ئیوه شارپه گی که ق و راستیان گرتووه، نه مه یش هه ر له که ره می خودا وه یه که ئیوه له سه ره تا وه په یه گی راستیان گرتووه و نه وه یش به ویستو خواستی خودایه!! هه ر له م واتاو مانایه دا چه ند ئایه تیکی تری قورئان ه یه وه کوو نه م ئایه تانه:

{وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ} سورة القصص (٦٨).

خودای تۆ هه ر شتێک ئارمژۆ بکا به دی ده یێنی چی ئارمژۆی لێ بێ هه ئی ده بـژێری، نه و مه ردوم که له مافی هه لـبـژاردنیان نییه.

{قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا} سورة التوبة (٥١).

نه ی موچه مه ده! بـلـی به هاوڕێیانته هه ر شتێک خودا لای خۆی له له و حوله حفظ دا نه ی نوو سیبێ نایه ته پێمان و به ره و روی نابینه وه.

{وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَهُوَ الْغَايُ فَوْقَ عِبَادِهِ} سورة الأنعام (١٧-١٨).

واته: نه گه ر خودا بیهوێ زمره رو زیانیکت پێ بگا خۆی نه بێ که سی تر ناتوانی نه و زیانه ت لێ دوور بخاته وه، نه گه ر ویستی شی سودو قازانجیکت پێ بگا

ئەۋە كارى خۆيەتى، ئەۋ بەسەر ھەموو شتېك دا بەتوانايە ھەر ئەۋە خاۋەن دەسلەتتە بەھىز لەزۇر بەندەكانىيەۋە. بېگومان ئەم ئايەتەنەۋ ئەۋ ئايەتەنەش كەئەم جۆرە مانايە دەگەيەنن وئەنە پاستىيەكى زانستى دەكىشن و ھەقىقەتتەك دەگەيەنن كەزۇر ھەيلەسوۋف و زانا رۇژئاۋايىيەكان دانىيان پىادا ناۋە ناۋيان لى ناۋە رېبازى زۇرە مىلى (مذهب الجبرية) بەلام ئەۋان زۇرە مىلىيەكەيان پال دابو نەرىتى كەۋن و چۈنەيتى ژيان تىيدا داۋە لەجىياتى ئەۋە ھۆيەكانى بگىرنەۋە بۇ پەرۋەردگارو ئاكارو ويستو زانستى ئەۋ! ئەم كۆمەلە، شوين كەۋتوانى ئەم رېبازە تايەتتەيە جەبرىيە برۋايان وايە كەمرۇف لەژيان دا ئەۋ ئىختىيارەى كەھەيەيتى برىتتەيە لە ئىختىيارىكى بى ۋەجى زەبوۋن و بى ھىز، دان پىدانان بەم ئىختىيارە زەبوۋنەش زياتر دەگەرپتەۋە بۇ پىداۋىستى ژيانى كۆمەلەيتەى لەبارەى كىردەۋە رۇزانەۋە نەك بۇ ھەقىقەتتەكى زانستى ھەلسەفى، ئەگەر ددان بەم ئىختىيارەدا نەنرى زۇر زەھمەتە يان بلىين مەھالە كە كۆمەلە بتوانى بىناغەيەكى پتەۋ دابنى بۇ ياساۋ سنوورىكى ۋا ژيانى خۇى پى تەنظىم بكا.

تەمەن ۋ رزق ۋ رۆژى براۋنەتەۋە (الاجل ۋ الرزق محدودان):

خوداى گەۋرەۋ مەزن دەفەرمۇئ: {وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّجَلًّا} سورة آل عمران (۱۴۵).

ۋاتە: ھىچ خاۋەن گىيانىك نامرىۋ بۇى نىيە بمرى مەگەر بەئىزن ۋ رەزاۋ قەزاۋ قەدەرى خودا نەبى، ئەمە فەرمانى خودايە بۇ ھەموو گىياندارىك تەمەنىكى دىارى كراۋى داناۋە ھەرگىز پاش و پىش ناكا.

دەفەرمۇئ: {إِنَّمَا تُكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ} سورة النساء (۷۸).

ۋاتە: لەھەر شۈننىك بن مردن يەخەتان دەگرىۋ تىكتانەۋە دەپىچى تەنانەت ئەگەر لەناۋ قەلاى قايمە ۋ ھۆلش دابن ھەر دمتانگىرپتەۋە، يان دەفەرمۇئ: {وَمَا

يُعْمَرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمْرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ {سورة فاطر (۱۱)}.

واته: ته مهنی هه ریه کێ له ئیوه درێژبێ یان کورت بێ له له و حوله حفظ دا نوسراوه هه مووی به قهزاو قهدهری خودا خۆیه تی.

به راستی مانای ئهم ئایه تانه راسترین و مسفه بۆ واقعیی ئهم ژيانه، ناوینیهکی بالانومایه بۆ چونییه تی مردن و ژيان، سات له دوا سات و پۆژ له دوا پۆژ به لگه مان دهست ده کهوێ له سه ر ئه وه که مردن (ئه جهل) فه رمانیکی خودایه و هه لاتن له دهستی نا کرێ، هی واهیه مه رگی مو فاجات (مو جافات) یه خه ی ده گرێ و کهس له وه پێش نه خو شی لێ هه ست نه کردوه!! ته نانته برێ پزیشک ده لێن: ئاده میزاد که له دایک ده بێ له له شیا ماکی مردن هه یه تیکه لاوی نه صلی ته کوینی بووه. جائه گه ر ئاده میزاد ته مهنی ئه ندازه میه کی دیاری کراوی هه بێ دیاره پزق و رۆژی هه ر به ئه ندازه میه و دیاری کراوه.

{إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ} سورة آل عمران (۳۷).

واته: په رومر دگار پزق و رۆژی ده دا به که سیك خۆی ئاره زوی لێ بێ به بێ حیساب و پێژه.

ئهمه به کورتی ئه و با سه یه که قورئان ده رباره ی قهزاو قهدهرو پزق و رۆژی و ماوه ی ته مهن لێ دوا وه و با سی کردوه، به لام ئه گه ر که سیك بیهوێ زیاد له مه له مه وزوعه که قوول ببیته وه هه ول بدا گونجانیک به دی بێنی له نیوان ئه و به لگانه ی که فراوانی زانستی خودا و بێ مه ودایی و ویست و خواستی ده چه سپین له نیوان ئه و کرده وانه دا که هه موو رۆژی مه ردووم به ئاره زووی خۆیان ئه نجامی ده دن ئه وه هه ر ئه وهنده ده توانین بلێین که ئهم هه لبژاردنه ی مرؤف بۆ کاریک و وازه ی نانی له کاریک تر هۆیه که ی نه ینی قهده ره (سر القدر) قوول بوونه وه و پێ داگرتن تیدا کاریک باش نییه، خۆ پێوه ماندو کرنی بێ هودمه یه و ئایینی ئیسلام نه یی کردوه له خۆ پێوه خه ریک کردنی.

پوخەى باومر بەقەزاو قەدەر (روح الإيمان بالقدر):

بيرو باومر بەقەزاو قەدەر خاومەنەكەى ھەل دەنى بۇ كەردەو كۆشش، ھەردەم سوودو قازانجى خۇى لەكەردەو كۆشش دا دەبىنى، پىيى وایە ئەگەر لەم ئىشەدا سەرکەوتوو نەبوو لەئىشىكى تردا سەرکەوتوو دەبى، ھەرگىز ئائومىد نابى و ھىوای بەنھىنى قەدەر دەبى، چونكە ئەو بەشەى بۆى بىرواتەو لى ديارنيەو جگە لە كەردەو كۆششى خۇشى چ نىشانەيەكى تری بەدەستەو نىيە كە بىگەيەنى بەئاوات، كەوابى دەبى ھەرگىز سل نەكاتەو لەكارو پىشەو دەستو شانى خۇى بوشىنى: بەشيك لە حىكمەتى پەرومردگارە كە داواى لەئادەمىزاد كەردەو باومر بەقەزاو قەدەر بەنن، ھەتا كاتى توووش بوونيان بەبەلاو موسىبەت خۇ راگربن و تەحەموولى ناپەحەتى بکەن، ھەركاتى ئائومىدى لەشتىك دا سواری دل و دەروونى ئادەمىزاد بوو ھىرشى بۆھىنا، يان كۆسپ و تەگەرميەك ھاتە سەر رىگای و نەى ھىشت بە مەرام بگا ئالەم كاتەدا گرینگى بىروا بەقەدەر دەردەكەو، لەم حالەدا پىشت بەستن بەخوداو بەقەدەر ئاھىكى دىنیتەو بەرو دەركاى داخراوى بۇ ئاوەلا دەكاو دلنەوايى دەكاو تەم و مژى ئائومىدى دەپەوینیتەو كۆسپ و تەگەرى لەرپىگا رادەمالى و سەر لەنوئى دەست دەكاتەو بەكارو بارى خۇى.

ھەمىشە ھەمولى مەردانەم داوہ

ورم بەگەلەز قەست نەرووخواوہ

دوايش ھەرچى ھات لەلاى خوداوہ

خەلاتى خودايسە جىگەى سەرچاوہ

خۇ ئەگەر خوا كەردى لەكارىكا سەرکەوتوو ناجى دەرجوو دووبارە ئيمان بەقەزاو قەدەر دەورى گرینگى خۇى ھەيەو ناھىلى خاومەنەكەى لەخۇى بگۆرى و بىرو ھۆشى خۇى لەدەست بەدا، لە خۇشياناقاجى لەعەرد بىرى و ھەوا پەروازبى!! پەرومردگار كە دەفەر موى:

{مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ، لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ} سورة الحديد (۲۲-۲۳).

ئاماژه بۆ ئەوه دەکا که هه‌رجی به‌لاو مو‌صیبه‌تێک تووشی زه‌وی و زارو باخو ر‌م‌زتان د‌م‌بێ یا یه‌خه‌ی خۆتان ده‌گرێ، هه‌مووی له‌ له‌حو‌له‌ح‌ف‌وظ دا نووسراوه، له‌زانستی خودادا چه‌سپاوه، پێش نه‌وه‌ی دروستی ب‌کا نه‌مه‌ش له‌کن خودا زۆر ئاسانه.. ئه‌م‌جار داوا له‌ئاده‌م‌یزاد ده‌کا که هه‌رکاتێ به‌لاو ناخۆشیه‌کی تووش بوو غه‌م و په‌ژاره‌ی دای نه‌گرێ خۆی نه‌فه‌وتی‌نێ. به‌ئ‌کوو د‌م‌بێ ب‌روای وابێ که‌ئه‌وه قه‌زاو قه‌ده‌مه‌ له‌ئه‌زهل دا بۆی نووسراوه لێ لادانی نه‌ده‌م‌کراو خۆی لێ نه‌ده‌شێردرایه‌وه، پێویسته‌ پ‌ازی بێ به‌قه‌زا، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر خوا کردی تووشی خێرو خۆشیه‌ک بوو پێویسته‌ خۆی لێی بای نه‌بێ، به‌ئ‌کوو وابزانی ئه‌مه‌ خه‌لاتی خودایه‌و له‌ئه‌زهل دا بۆی نووسراوه به‌ئ‌زایه‌تی خۆی وه‌ری نه‌گرتوه‌و تاپێی بای بێ به‌ئ‌کوو د‌م‌بێ شوکری له‌سه‌ر ب‌کا.

ب‌روا به‌قه‌زاو قه‌ده‌م‌ر چه‌ند سیفاتێکی به‌رزو جوان له‌ ئاده‌م‌یزاددا دروست ده‌کاو گه‌شه‌یان پێ‌ده‌کا وه‌کوو ئ‌ازیی و نه‌ترسان و د‌م‌ست به‌ خێری و سه‌خی ته‌بیعه‌تی، چونکه‌ ئه‌وه‌که‌سه‌ی که ب‌روای وابێ ته‌مه‌ن دیاری کراوه‌و زیاده‌و که‌م نا‌کا، ئه‌وه‌که‌سه‌ی پێی وابێ که‌ پ‌زق و پ‌ۆزی دیاری کراوه‌و هه‌موو شتێک به‌ده‌ست خودایه‌ چۆنی بوێ ئاوا هه‌لیان د‌م‌سورپێنێ! ئیتر چۆن له‌م‌ردن د‌م‌ترسێ یا‌ن چۆن داکۆکی له‌و‌لات و ئ‌ایین و ناموس و گه‌ل و هۆزی خۆی نا‌کا! یا چۆن له‌ فه‌قیری د‌م‌ترسێ!! چۆن کردار و گو‌فتاری چاک و باش نابێ!

لایه‌نی گیانپه‌وه‌ری له‌ئ‌ایینی ئیسلام دا:

دوژمنانی ئیسلام زۆر پ‌رو پاگه‌ندم‌یان له‌دژی ئیسلام ئه‌نجام داوه‌و زۆر شو‌به‌ه و فیل و ته‌له‌که‌یان ئ‌اراسته‌ کردوه، یه‌کێک له‌و شو‌به‌هانه‌ ئه‌وه‌یه‌ گوايه‌

نایینی ئیسلام لایه‌نی گیانی تیدا نییه و نایینیکی ماددی سیره! یان ده‌لین: نایینی ئیسلام زیاتر یاسایه‌کی شهرعییه تا نایینیکی نه‌خلاق‌ی و رۆح‌ی!.

له‌راستی دا نه‌مه هه‌له‌یه‌کی زۆر گه‌وره‌یه و بوختانیکی زله دوزمنان به‌ئیسلامی ده‌که‌ن، چونکه نه‌و لایه‌نه رۆحیانه‌ی نایینی ئیسلام له‌خۆی گرتوون هه‌رگیز هیچ نایینیکی نییه و نه‌بووه نابو و شیوه مه‌بادینی رۆحی گونجاوو به‌رزى له‌خۆ گرتبێ، بۆ زیاده رۆن کردنه‌وه له‌م چه‌ند سه‌ره‌باسانه‌ی داهاتوودا نه‌م لایه‌نه شی ده‌که‌ینه‌وه، سه‌ره‌هه‌سه‌کانیش نه‌مانه‌ن:

۱. په‌یوه‌ندی ئاده‌میزاد به‌جیهانه‌وه (صلة الإنسان بال دنیا).
۲. په‌یوه‌ندی ئاده‌میزاد به‌ په‌روهر دگاره‌وه (صلة الإنسان بالله).
۳. ره‌وشت له‌ئیسلاام دا (الأخلاق في الإسلام).
۴. خودا په‌رستی (عبادته).

پیش نه‌وه‌ی بچه‌یه ناو درێژه هه‌سه‌کانه‌وه پێویسته نه‌م خالانه شی بکه‌ینه‌وه...

ئاده‌میزاد له‌رۆم و مادده بیکهاتووه:

ئاده‌میزاد له‌دوو عونسوور بیکهاتووه، عونسوورێک مادده‌یه و گه‌ش و نمای هه‌یه و جم و جۆل، عونسوور ده‌کی تر جه‌وه‌ره‌ریکی رۆتی له‌مادده پالته‌یه و چه‌ند دیاردیه‌کی تایبه‌تی هه‌یه و ده‌کو و فکرو نه‌ندیشه، و ده‌کو و زانی و ویست و ئیراده، و ده‌کو و خۆشه‌ویستی و رقی لێبوونه‌وه، یا ره‌وشتی جوان و ناشیرین. بۆ هه‌ریه‌کی له‌م دوو عونسووره ئارموزی تایبه‌تی هه‌یه و هه‌ریه‌که‌یان دمه‌ی ئارموزو ده‌کی خۆی به‌ته‌واوی به‌دمست بێنێ، لاشه‌ مادده‌یه‌که پێداویستی خۆی هه‌یه و ئارموزی دابین کردنی ده‌کا، چه‌زی له‌ خواردنه‌مه‌نی و خواردنه‌وه و رابواردنی جینسی هه‌یه و پێویستی به‌ خه‌وو ئیستیراحه‌ت و شتی تر ده‌بێ! رۆح و گیان پله‌و پایه‌ی

به‌رزو نزمی هه‌یه، به‌گوێهری سه‌عی و گوێشی تایبه‌تی خو‌ی ده‌توانی بری یا زۆربه‌ی پێداویستییه‌کانی خو‌ی دابین بکا.

و مکوو گوترا ئاده‌میزاد پێکها‌توو له‌تیکه‌لبوونی لاشه‌و رۆح ئه‌م تیکه‌لاو بوونه بوومه‌تانه‌ی به‌لاو موسیبه‌ت له‌م روه‌وه که زۆربه‌ی ئاده‌میزاد بوونه به‌نده‌ی ئالقه له‌گوێی ئارمژوو‌ه‌کانی خو‌یان مرۆفایه‌تیان دابه‌زیوه‌ بۆ پله‌ی ئازهلێ، ته‌نانه‌ت له‌ژیان دا چه‌زبان له‌هیچ نییه جگه له‌پرا‌زاندنه‌وه‌ی سفره‌و خو‌انی رمنگا‌و رمنگ هه‌موو هیوا‌و ئارمژویه‌کیان دابین کردنی پێداویستییه‌کانی هه‌وا‌و هه‌مسه‌و به‌س! به‌ئکوو جاری واهه‌یه له‌پله‌ی (ئازهلێ)ش دابه‌زیون به‌ته‌وا‌وی نقوومی هه‌وا‌و هه‌مسه‌و بوون و هیچ لایه‌نیکی رۆحیان تێدا نه‌ماوه! له‌به‌ر ئه‌مه قورئانی پیرۆز یاسا‌و نیزامیکی گیانی دانا‌وه بناغه‌که‌ی برپا به‌خودایه‌و باش ناسینییه‌تی، ناسینیکی راستی بێ گومان که مرۆف به‌رز بکاته‌وه‌و بیکاته‌ مرۆفیکی صالح‌و به‌سوود له‌ کۆمه‌لگای ئینسانی دا له‌و گری کوێرکه‌ دروونییه‌ی که‌سه‌ری لی دهرناکا‌و به‌هۆی دووری له‌خودا‌وه‌ ها‌کا لی بوو به‌ مۆته‌که‌و مۆژمو هه‌ر شه‌ی فیه‌وتانی لی بکا‌و به‌ره‌و هه‌له‌تی نه‌مان رای مانی‌و رای پیچی.

دوا‌ی ئه‌وه‌ش قورئان ئاده‌میزادی بانگ کردوه‌ بۆئه‌وه‌ی جیهاد له‌گه‌ل نه‌فسی خو‌ی دا بکا کۆله‌که‌ی له‌گه‌ل دا بدا، له‌سه‌ر کرده‌وه‌ی باش رای بینی، دل‌و دهرونی خو‌ی پاک بکاته‌وه‌و له‌چلکی هه‌وا‌و هه‌مسه‌و شه‌هوه‌تی نه‌فسانی‌و ئارزۆ په‌رستی، له‌کینه‌و چه‌سوودی‌و باقی نه‌خۆشییه‌ دهرونییه‌کانی تر، تا هه‌موو خه‌لکی له‌ سه‌رخۆشه‌ویستی‌و بریه‌تی‌و ئه‌من‌و ئاسایش کۆ ببه‌وه‌و یه‌کتری بگرن‌و کۆمه‌لگای ئاسوده‌و خۆشه‌ختی بێن.

ئاده‌میزاد به‌گشتی پێویستی به‌رۆشنییری رۆحی هه‌یه:

کۆمه‌لای ئاده‌میزاد ئه‌م‌رۆ زۆر پێویستیان به‌رۆشنییری گیانی هه‌یه، ئه‌و کۆمه‌له‌ ماده‌ په‌رسته‌ی که‌له‌ژیر کاریگه‌ریی برپایه‌کی پته‌و به‌وه که‌به‌پیش

كەۋتنى لايەنى ماددى ئادەمىزاد دەگاتە لوتكەى خۇشەختى و كەمال! بەلام
 رۇداۋەكانى ئەم سى چل سائەى ناۋەپراستى ئەم سەدەمىيە سەر لەبەر ئەم بىرۋايەى
 ھەلۋەشاندەۋە ئاكامەكەى بەرەو ئاۋەزۋو ھاتەۋە، چۈنكە ئەو پېشكەۋتنە
 ماددىيەى لەم چەرەدا ئادەمىزاد پېى گەپى نەيتۋانى ئەو بەرۋوبوۋمەى لىى
 چاۋە رۋان دەرگا پېشكەشى ئادەمىزادى بكا! تەيتۋانى خۇشەختى بخاتە ناۋ
 كۆمەلى مەرۋفەۋە! بەلگۈۋ بەپېچەۋانەۋە چى وئرانكارى و مالىۋرانى ھەپە
 لەپىگەى شەرۋ شۆرەۋە كەۋتە ناۋ كۆمەلەۋە، تا ئىستاش بەھپىز بىھپىز نىچىر
 دەرگاۋ داگىرگەر دەمى ژنىۋەتە لاكى كۆمەلە ژىر دەستەكان و بى ۋەجەكان، ئەم
 كۆمەل ئەو كۆمەل دەبوغزىنى، سېى پېست، پېست رەشى ناۋى و رەش بەخۋىنى
 سەرى سېى تىنۋە، ئەمە ھەموۋ بەلگەى ئەۋمىيە كە ھەضارەتى ماددى و شۆرۋى
 پېشەسازى موفلىسن و ناتۋان ئادەمىزاد بەختەۋەر بكەن چۈنكە ھىچ رەۋشتىكى
 رۇحىيان تىدا نىيە بۇيە دەبىنن شاعىرى ھىندۋىستانى (تاغور) رەخنە لە
 شارسىتانىيەتى درۋستكراۋى ئىستا دەرگى، ئەو شارسىتانىيەتەى كەلەسەر بناغەى
 عىلم و ماددە ۋەدى ھىنراۋە ھىچ لايەنىكى رۇحى تىدا نىيە. شاعىرى ناۋبراۋ
 پېش مردنى بەچەند سەعاتى: ئەم ۋتانەى بەپەكەن لە قۇتابىيەكانى گوتۋەۋە
 دەلى: (پېكخستى بارى كۆمەلەيەتى ئابۋورى ھتە. لەۋانەپە بىتۋانى سىروشت
 رام بكا بۇ مەرۋف، تا بىتۋانى سوۋدى لىۋەربىگى، بەلام ھەرگىز كارىگەرى لەخودى
 مەرۋفەكەدا لەۋە تى ناپەرئ كە دەيكاتە ئازەللىكى ناياب و مومتازو بەس! ھىچ
 كاتىك پىگايەك بۇ ئىنسان ناكىشى.. كەبەرەۋ ناسۋى كەمالى رۇحى بىبا، چۈنكە
 كەمالى گىيانى لەبىرۋاى مەن دا پەپۋەندى نىيە بە پېشكەۋتنى ماددى و راددەى
 پېشەسازىيەۋە، بەلگۈۋ كەمالى رۇحى بىرىتىيە لە جەۋھەرلىكى ئەبەدى جىگرتۋو
 لەدەرۋونى ئىمەى مەرۋف دا، جالە گەشەكردنى ماددىدا پېشكەۋتۋو بىن يان
 دۋاكەۋتۋو بىن ھىچ لە مەۋزۋەكە ناگۋرئ.

جا كەوابوو پېۋىستى سەر شانمانە كەلەگيانى خۇمان دابگەرپىن بۇ
دۆزىنەۋدى ئەو جەۋھەرە ئەبەدىيە، لەدىاردىمكاني بگەرپىن لەۋھىزە
ھاۋبەشىيە نىۋان خۇمانو خەلكى تردا بگەرپىن جا چەند ھەست
بەۋھاۋبەش و ناكۆكىيە بگەين، ماناي وايە ئەۋەندە ھەنگاومان بەرمو كەمالى
رۇخى ھەلئىناۋە.

لەراستى دا زۆركەس لەپىش ئىمەۋە دەرگى ئەم راستىيەيان كىردو، بوۋنە
نمۈنەى كەمالى رۇخى و رەۋش بەرزى بەبى ئەۋەى شارستانىيەتى ومكوو
شارستانىيەتى ئىمەيان ھەبوو بى يان زانست و پىشكەۋتوۋى ماددىيان ومكوو
ئىمە بوۋبى. بىگومان ئەۋان گرنگىيان داۋە بەلايەنى بەخىۋكردنى ھىزە
ئەبەدىيەكان و لەم بارمەۋە باخ و نەماميان ناشتوۋو بەراۋيان ئاۋدېر كىردون. ئىتر
باخيان خەملىۋەۋ گولتى كىردوم بەرو بوۋمى بوۋە كەۋتوۋنە خۇشەختى
ژيانەۋە، دەى بابزانين ئەۋ ھىزە ئەبەدىيەنە چىن؟ بىگومان ئەۋ ھىزانە
خۇشەۋىستى و گيان بەخت كىردن و لەخۇبۋوردون و ھەموو ئەۋشتە پىرۋزانەيە
كەدەبن بەھۇۋ ھەۋىنى چەسپاندنى ئارامى و ناشتى و دادپەرۋەرى و برايەتى
لەنىۋانى ئىمەى مەۋف دا.. سەير ئەۋەيە شارستانىيەتى ئىمە لەكنە خۇى پىشت
بەپىكخستنى ياساۋ نىظام دىبەستى بۇ پىشكەۋتەنمان كەچى نابىنين ئەم
پىكخستە ياسايە بىخاتە پال بانگەۋازىيەكى گەرم و دل سۆزانەى دوور لە پەگەز
پەرسى بۇ ئەۋ ھىزە رۇخىانەى كە پېۋىستە ئىمە كەلگىيان لى و مەبگىرىن و
پىيان سوود مەندىبن ومكوو چۆن سوود لەخەلۋوزو ئاسن و بوخارو كارمبا
ومەدەگىرىن.

بەلاى مەۋە پېۋىستە سوود قازانجى خۇشەۋىستى و برايەتى لەتەك سوودو
قازانجى كارمبادا بەدەرس بەمنالان بخویندىرى، قازانج و مەنفعەتى دئەرمى
لەگەل خویندىنى قازانجى خەلۋوزو ئاسن دا يەك بخىرى، واتە پېۋىستە سۆزو دل
نەرمى و خۇشەۋىستى ئەبەدى پەيۋەندىكرى بەزانستەكان و تەتبىقاتى عىلمىيەۋە

بەيەكەۋە بەكاربەيتىرىن، ئەگىنا زانستەكان و تەتبىقاتەكەش بېھودە دەبن و بە پىچەۋانەۋە ئاكاميان دەبى و سۆزو عاتىفەكان پادەمالى و ئادەمىزاد دەگىرپىتەۋە بۇ نەقامى و نەزانى سەردەمى كۆنى..).

ئەمە پوختەى وتەكەى تاغۋورى شاعىر بوو، ھەر لەم بارمۇ زانای بەناۋبانگو شارمەزى ئەمىرىكى (اندروگونۋاى ايفى) دەلى: (لايەنە پۇخى و ئەخلاقيەكان دەۋرىكى گرىنگيان ھەيە لەزىانى ئادەمىزادداۋ ئامىرىكى گرىنگى بۇ خۇشبەختى ئادەمىزادو ساغو سەلامەتى بەلگۈۋ ئەم لايەنەنەۋ زانىنيان زۆر گرنگترە لەزانىنى پامکردنى سىروشت و دەستگرتن بەسەرى دا. بەلى ئاشكرايە قوۋلېۋونەۋەۋە فېربوۋنى زانستە سىروشتىيەكان وامان لى دەكەن ئەم جىھانەى تىيدا دەزىن شارمەزى بىبن، جوان كشتوكال و پىشەسازى بەرھەم بىبن و بۇ خۇشبەختى خۇمان بەكاريان بەيتىن، قەلاجۋى مىكرۇب و نەخۇشىيە كوشندەكان بىكەين. بەلام لەگەل ئەۋەش دا موشكىلەى ھەرگەۋرە لەعالەمى ئەمپۇمان دا موشكىلەى نەبوۋن (ياكەم) ئەخلاقى جوان و ئايىنە، چۈنكە كەمتەرخەمى لەئاستى ئايىن و ئەخلاقەۋە نەخۇشىيەكى كوشندەى ئەمپۇمانە! موشكىلەى ئەمپۇ ئەۋەيە بزانىن و فېربىن كەۋزەى (زەرە) بەكار بەيتىندى بۇ خۇشبەختى ئادەمىزاد نەك بۇ وئىرانكارى و دوا بىرىنەۋەۋە تارو مارگردن.

ۋا بزانىن گەۋرەترىن چىۋاشەيەك كەتوشى ئادەمىزادو كۆمەلگەى ئادەمى بوۋە، موشكىلەى دابەزىنى ئەخلاق و پەۋشتە، موشكىلەى دۆزىنەۋەى پىگەى راست بۇ دەربىرىنى بىپارى لەبارو گونجاۋە!!).

كۆمەلەى چەك پەۋشتىيەكان (جمعية التسلم الظقي):

ھەر بۇ بەرگى لە دابەزىنى پەۋشتەۋ ئەخلاق ئەمپۇ چەند جەمەيەتتىكى ئىنسانى لە سويسراۋ شوئىنى تىرىش دامەزىنراۋن، يەككىك لەم جەمەيەتەنە جەمەيەتى چەك پەۋشتىيەكانە كە پىرۋفىسۆر (فرانك بىكمان) دابەزەزاند، بەۋ

ھىۋايە بىتۈننى لەپىتى پەۋىتى تاكەكانەۋە كۆمەلگاكەى بىگۆپى. بەرنامەى كاركردىنى ئەم كۆمەلە برىتپىيە لەۋە كە ھەرىكەت كەلەتەكانى كۆمەل خۇى براننىتەۋە بەمەبدەنۇ پەۋىتىكى بەرزو بى خەۋشەۋە. ھەۋل بىدا ھەردەم بەتەۋاۋى ئەنجامىان بىدا، لايەنى سەرەكى و گرىنگىش لەم مەبدەنە رەۋىش پەروەردا پەۋىتىكردىن لەخودايەۋ گۆى پاكرتن و ھەرمانبەردارى تەۋاۋ بۇ ھەرمەن و ئامۇزگارپىيەكانىيەتى، بەجۇرىك ھالەتتىكى ۋا لە خۇى دا دروست بىكا كە موحاسەبەى خۇى بىكا ھەر كە گوناھىكى لى پەۋدا خىرا ژىۋان بىپىتەۋە سۈر بى لەسەر ئەۋە جارىكى تر شتى ۋا لى پەۋنەداتەۋە، ھارىكارى لەگەل دەۋرۋەرى خۇى دا بىكا بۇ ۋەدى ھىنانى ئەۋ مەبدەنە بەرزەنەۋ بىلاۋبۈۋنەۋمىان لەناۋ كۆمەل دا.

زۆر سەپىرە ئەمەپۇ كۆمەلنى ئادەمىزادمان ۋا لى ھاتۋەۋە بەكرەۋە پەچر پەچرەۋ جىابۈۋنەۋە نىشانەى ھەرە ئاشكرامانە بەقسەش پەكىتەتى داۋاى ھەرمەزۋمانە. لىك داپران و لىك جىابۈۋنەۋەۋە دوۋبەرەكى ئاكامى تەكەبۈرۋ دىل پىسى و ئارمەزۋ بازى و تەمەكارىن ئەمانەش دروستكارۋى ماددە پەرسىتى و نىشانەى ھەرە ئاشكرى ئەۋ پىبازمەن.

قورئانى پىرۇز بۇ بەربەرەكانى ئەۋ پىبازمەۋ بۇ دابىن كرىدى خۇشەختى و ئەمەن و ئاسايش باشترىن بىناغەۋ پاىەى رۇخى و ئەخلاقى لەخۇ گرتۈۋن و چاكرىن ئامىرو ۋەسىلەى ئاسايش و ئارامى و براىەتى و خۇشەختى بۇ دانىشتۋانى سەر زەۋى ھىناۋە، بەلام سەد مخابن تا دەرھال ئەم مەبادىئانەى قورئانى پىرۇز بۇ زۆربەى گەلانى سەرزەۋى نەزانراۋن تەنەت ئەۋ موفەككىرو ھۇشمەندەى كە عەۋدالئ بەشۋىن ھۇۋ ۋەسىلەى كارىگەر بۇ بىلاۋكرىدەۋەى ئارامى و خۇشەۋىستى لەناۋ خەلكا ئەۋانىش بەچاۋىكى وردىنى يەۋە لەم مەبادىئانە وردنە بۈۋنەتەۋە ۋەكۈۋ دۈرپىكى ناۋ سەدەف لەبىكى دەرىادا پەى بى نەپراۋە.

بهگورتی ئهم دیاردانه بوونه پالپۆمونهرمان بۆ نووسینی ئهم باسانهی کهلهمهولا دهخرینه پیش چاو، بهلکوو لهسۆنگهی ئهو باسانهوه بتوانین چهند بهلگهیهك بخهینه رۆو لهسهر ئهووی که ئایینی ئیسلام داهاتووی نزیکى مرۆیه.

یاسای رۆحی له نیگای زوربهی ئایینهکانهوه:

یاسای رۆحی له ئایینی ئیسلام دا چیهو چۆنه؟! ئهم مهسهلهیه شتیکی گرینگه، زۆر پێویسته بچینه بنج و بناوانی و لێی حالی ببین و تیی بگهین، بۆئهمهوه بتوانین جیاوازیی نێوان ئایینی ئیسلام و ئایینهکان و رێبازه فهلسهفیهکانی تر دربخهین. ئهووی که باوه لهناوهو لهگۆرهبانی ئایینهکان و رێبازه فهلسهفیهکان دایه، ئهوهیه که بهرژمهندی رۆح و لاشه دژ بهیهکن و ههرگیز مهحاله رۆح و لاشه له تهك یهك نهش و نما بکهن و پیکهوه بهرهو پیش بچن.. چونکه به بۆچونی ئهوان لاشه و عالمی مادده بهندینهی گیان، پهیومندییه دنیاویهکان و نقوم بوون لهپارواردنی دونایی و ئارموزکاری دا زنجیریکن گیانی ئادهمیزاد پێومند دمهکن و ههست و خوستی لێ دهبرن!.

لهناکام و بهرهمی ئهم فیکردها جیاوازییهکی سهه دهرسهه کهتووته نێوان مادده و رۆحهوه، جا ئهوانهی رێبازی ماددیان ههلبژاردوو ههر لهههوهل ههنگاوهوه ناوهمید بوون لهوهی کهبتوانن گهشه به لایهنه رۆحیهکه بدهن و لهههمان کات دا لهگهڵ لایهنه ماددیهکهدا بپۆن؟! ئیتر نوقمی عالمی مادده بون و لهلایهنه رۆحیهکه دوور کهوتونهوه.

ئهوانهیش لایهنه رۆحیهکهیان پهسهند کرد بۆ مشت و مال کردنی رۆح و پهرومرد کردنی چهند رێبازو بهرنامهیهکیان هیئایه کایهوه بهتهواوی لهکارو باری دنیاوی دووری خستنهوه چونکه لهنیگای ئهمانهوه به بۆچونی خۆیان پێیان مهحال بوو که رێبازی ههبن بۆ گهشهکردنی رۆح کهئهو رێبازه تیکهلاوی ژیانی ئهم جیهانهو کارو باری ببن؟! گوايه بهقهسهی ئهوان بن، ئاوو ئاگر به

يەكەۋە ناگونجىن لەبەر ئەۋە دەبىنن لەپىناۋى رۇح دا ھەموو كارو پىۋىستىيەكى
 لاشەيان پاش گوى خستوۋە، لەم پوۋە دەبىنن وەرزىش و خۇماندوۋ كوردنى وايان
 داھىناۋە بەتەۋاۋى ئارمىۋى نەفس قەلاچۇ دەكا. بە نموۋە بەراھىمەۋ بوۋى
 لەھىندىستان دا بىرى پىبازو دىانەتى تىرىش لەم بارەۋە زىادە پەۋىيان كىردەۋ،
 ھىۋايان ھەيە زىاد لەمەش خۇيان دەپىچن و كۆلى خۇيان قورس دەكەن، يان
 لەسەر نوۋكە بىزمار دادەنىش و دەنوۋن، كاتىكىش سەيرى ئايىنى مەسىحى
 دەكەين دەبىنن ئايىنىكى دىنا نەۋىستى ھەلەۋگىر بەكارو بارى گىانەۋمىيەۋ
 بەس. ئەمە بەپى قىسەۋ دەقى نامە ئايىنىيەكانيان، بەلام بەپى كىردەۋەۋ
 پەفتارىيان كەۋان لەبەرچاۋمان دوور تىرىن مىللەتن لەگىيان وىستى و نىزىكىتىن
 كەسن بەدىنا پەرسىتى، ئەمىرۇ ئەۋروپاۋ ئەمىرىكاۋ دەۋلەتە مەسىحىيەكان
 پىشەۋاۋ پىشەنگى ئەم ھەموۋ ھەۋەس و ئارمىۋو پەرسىتىيە كە بەچاۋى خۇمان
 دەبىننن، نە شەرم ما نەقىيەم ما، نەترسى خۇدا ما نەدىن و دىانەت ما، بەپراستى
 ئىستا لەباتى ئەقانىمى (ثلاثة) كەى جاران ئەم (ثالوثة) دەپەرسىتن (ورگو
 ناۋگەل و پارەۋ پوۋل).

بهشی یازدهههه:

په یوهندی ئاده میزاد به دنیاو له نیگای ئیسلامهوه

میانړموی له نیوان رُوح و لاشه دا - هه ئیژاردنی قیامهت و باودانی به سهردونیا دا - هه پرشه کردن و له له خویایی بوون و دهسته خه پرو بوون به خوشی ژیاڼه وه - دنیا تاتیگیای مروقه - قورنای پیرۆز له زه حمتی مال کهم دهکاته وو ده بی به هوئی نه وه مال مالی په حمت بی.

میانړهوی له نیوان داخوازی رُوح و لاشه دا:

ئایینی ئیسلامی پیرۆز جیاوازی له گه ل ئایینه ناسراو مکانی تر دا له وه دایه که ددان به گرنگی رُوح و لهش دادمنی و داوا دهکا که داخوازییهکانی ههردوو لا (رُوح و لهش) دابین بکړن، هه رگیز ئیسلام هه رمان ناکا به موسولمان که نه فسی خوی له خوشییه مادیهکان بگریته وه به مه رچیک نه و نازو نیعمه تانه هه لال بن و له رتیگی مهورعه وه بویان بجی و له نه ندازه ی عادمتی تیپه ر نه کهن، ته نانهت ئیمه ده بینین زوربه ی ئایه تهکانی قورنای خه لک هه ل ده نی ن که هه ردوو لایه نه که (رُوح و مادده) به یه که وه په رومرده بکه ن و داخوازی هه ردوو لا دابین بکه ن.

قورنای دهه فرموی: {وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ} سورة القصص (۷۷).

واته: نه ی گروهی ئاده میزاد نه و مال و داراییه ی خودا به تو ی داوه هه ول بده له و شتانه دا سه رفی بکه که خودا بی خۆشه و بۆ نه و دنیا سوودی لی ده بینی و فریات ده که و ی، به لām هه رگیز نه چی له م ناکاره دا زیاده ره وی بکه ی و هه ر لایه نی قیامه تی بگری و دنیا پاش گو ی بخه ی! نه که ی به شی خۆت و پیوستی ژیا نته له دنیا واز لی بی نی و له نه زمه تی هه لال و زولال ده ست به رداربی! به لکو و پیوسته له نیعمه تهکانی خودا که لک و هه ر بگری و داخوازی جیسمت به هه لالی دابین بکه ی، نه وه شت له بیر نه چی یارمه تی فه قیرو هه ژاران بده چا که یان له گه ل دا بکه، هه روه کوو چۆن خودا چا که ی له گه ل تو کردوه، نه و هه موو نازو نیعمه ته ی به سه ردا رشتوی. هه روه ها ئیسلام بۆ شو ی ن که وتوانی ره وای بینیه که خویان

برازیننه وه جل و بهرگی جوان له بهر بکه و خواردنی خوش و به تام بخون و خواردنه وهی خوش نوش بکه، به مه رجیک له نه ندازهی خوی دمرنه چی و زیاده روی نه کا.

خودا دمه رموی: {يَا بَنِي آدَمَ خُلُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ، قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ تَفْصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ} سورة الاعراف (۳۱-۳۲).

له م نایه ته دا په و مردگار همرمان به به نده گانی خوی ده کا که جلی جوان و نایاب له بهر بکه، کاتی ده چن بؤ مرگه وت بؤ نویژ یان خه ریکی ته وافی که عبه دمبن، شهرمگای خویان داپوشن و حیشمه ت نامیزبن، نه مجار همرمانیان پی ده کا که بخون و بخونه وه، به لام زیاده روی نه کهن چونکه زیاده رویی له هه موو شتی که دا موخالیف و پیچه وانه ی همرمانی خودایه!

نه ی موحه ممه دا! به و مهردوومه بلئ: کی حه رامی کردوه که به نده گانی خودا خویان برازیننه وه جل و پو شاکی باش بپوشن و نه ندای خویان ری که و پیکبخه؟ یان کی لی مهنه کردون که خواردن و خواردنه وهی خوش نوش بکه؟! خودا شتی وای حه رام نه کردوه، که واته پییان بقه رموو: نه م به هره و نازو نیعمه تانه له ژیانی جیهان دا خودا له بهر خاتری پروادارو نیمانداره گان دروستی کردوون به هو ی نه وانه ومیه که بی پرواگان لی ده خون به لام له ژیانی هیامه ت دا نه و لیباس و خواردن و خواردنه ومیه نه و نه سبابی ته داره ک و رازاننه ومیه تایبه ته به نیمانداران و هر نه وان سوودی لی و مرده گرن، ناوا به و شیوه یه نیمه نیشانه ی که وره یی خومان رون ده که ینه وه بؤ که سانی که هو شمه ندبن و زانابن و هه ست به چا که و خراپه بکه!!

له لایه کی تره وه په و مردگار موسولمانان شاره زا ده کا بؤ نه وهی بزنان چون له خودا ده پارینه وه، پییان دمه رموی: که پیویسته نزاو پارانه ومیان به جوریک بی داخوای هیامه تی تیدا بی.

{فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ، وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ} سورة البقرة (٢٠٠-٢٠٢).

واته: هه‌ندیك ئاده‌میزاد هه‌ن هه‌ر هه‌لپه‌ی دونیا یانه‌و داوا له خوا ده‌کهن که مال و داراییان بداتئ ئه‌وانه له‌پوژی دوا‌ی دا هیچ به‌شو و باریکیان نییه تاقمیکێ تر هه‌ن دوعاو نزایان ئه‌ومیه له‌خودای خو‌یان و ده‌لێن: خودایه له‌جیهان دا چاکه‌مان پێ ببه‌خشه‌و له‌پوژی قیامه‌تیشا هه‌ر چاکه‌مان بدرئ، له‌نیعمه‌تی خۆت بێ‌به‌شمان مه‌که‌و له‌سزای ئاگری دۆزه‌خ بمانپاریزه، ئه‌م تاقمه به‌شیکی که‌ورمیان هه‌یه له‌به‌ر خاتری کرده‌وه باشه‌کانیان و دوعا‌کانیشیان و مرده‌گیرێن و پاداشی خو‌یان و مرده‌گرن. په‌ر و مرده‌گار حیساب و لیپرسینه‌وه‌ی سزا و پاداشی ئه‌و عاله‌مه زو‌ر زو‌و به‌ئه‌نجام ده‌گه‌یه‌نئ.

له‌شوێنیکێ تردا قورئان ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرَّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ، وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ} سورة المائدة (٨٧-٨٨).

واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی بپرواتان به‌خودا و ئایینی خودا هه‌یه نه‌چن ئه‌و رزق و پوژی و نیعمه‌تانه‌ی خودا بۆی هه‌لāl کردوون و پێگای دا‌ون له‌زهمتیان لێ و مرده‌گرن هه‌روا به‌هه‌وانته له‌خۆتانی هه‌رام بکه‌ن و پاریزی لێ بکه‌ن نه‌که‌ن شتی وابه‌که‌ن ته‌عه‌ددا و زیاده‌ره‌وه‌ی مه‌که‌ن و له‌سنووری فه‌رمانی خودا دهرمه‌چن، چونکه‌خودا سه‌رپێچی که‌ران و له‌سنوور دهرچوانی خۆش نا‌وئ، بخۆن و بخۆنه‌وه له‌و رزق و پوژییه‌ی خودا بۆی په‌خساندن ئه‌وه هه‌لāl و پاک و خا‌وێنه، خۆتان بپاریزن له‌سزای ئه‌و خودایه‌ی ئێ‌وه بپرواتان پێیه‌تی.

ئه‌وه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا سه‌رنجی ئینسان پاده‌گێشئ ئه‌ومیه که په‌ر و مرده‌گار هه‌رام کردنی شتی هه‌لāl و گرتنه‌وه‌ی نه‌فسی لێ، دانا‌وه به‌ئیه‌تدا و دهرچوون له‌پێبازی‌ئاسایی نی‌وان پۆح و جه‌سته. وابه‌ره‌رچا‌وی هه‌موو مانه‌وه‌میه و ده‌بینن که ئیسلام چه‌ند به‌کو‌ل و به‌دل گرینگی ده‌دا به‌هه‌ردو لایه‌نه‌که‌و ده‌فه‌رم‌وئ:

{هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا} سورة البقرة (٢٩).

یان‌دمفه‌رموئ: {وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} سورة المجاثية (١٣).

واته: په‌روم‌ردگار چی‌له‌ئاسمانه‌کان‌و‌زه‌وی‌دا‌هه‌یه‌له‌خوړو‌مانگو‌ئه‌ستیره‌و‌باران‌و‌هه‌ورو‌با...تاد. هه‌مووی‌(به‌مه‌حضی‌ره‌حمه‌تی‌خوی)‌بو‌سو‌دو‌قازانجی‌ئیوه‌ی‌ته‌سخیر‌وپرام‌کردوه‌! به‌راستی‌له‌م‌ته‌سخیر‌کړنه‌دا‌نیشانه‌ی‌خودایه‌تی‌خودا‌زۆرن‌و‌به‌تایبه‌تی‌بو‌که‌سانیک‌بیر‌له‌بوونه‌ومر‌بکه‌نه‌وه.

به‌ئ: ئه‌و‌دوو‌ئایه‌ته‌ئاماژه‌ده‌که‌ن‌بو‌ئه‌ندازه‌ی‌ده‌سه‌لاتی‌ئاده‌میزاد‌به‌سه‌ر‌سروشت‌دا،‌ئاشکراشه‌ئهم‌جوړه‌ئاماژه‌بو‌کړنه‌به‌موعجیزمیه‌کی‌فه‌لسه‌فی‌قورئان‌دم‌میردرئ.. پېش‌سه‌ده‌ی‌نۆزده‌که‌س‌ئاماژه‌ی‌بو‌نه‌کردوه،‌ئهو‌کاته‌ی‌قورئان‌ئاماژه‌ی‌بو‌ئهم‌لایه‌نه‌کردوه‌ئهم‌گه‌ردوونه‌هه‌میشه‌به‌دم‌ریایه‌کی‌بی‌سه‌روبنی‌سامناکی‌نه‌زانراو‌له‌قه‌له‌م‌دراوه‌! به‌لام‌ئهم‌پړۆ‌دوای‌ئوه‌ی‌ئاده‌میزاد‌توانی‌سروشت‌بو‌قازانجی‌خوی‌ته‌سخیر‌بکا‌دم‌توانین‌به‌دئنیاییه‌وه‌بلّین‌نیسلام‌که‌شفی‌ئهم‌لایه‌نه‌زانستییه‌ی‌کردوه‌پېش‌ئوه‌ی‌بو‌ئهم‌مه‌تروسکایی‌به‌دی‌بکړئ!.

به‌لکوو‌پېش‌ئوه‌ی‌ئاده‌میزاد‌له‌به‌رده‌وامی‌ژیانی‌خوی‌دئنیای‌بی‌له‌سه‌ر‌زه‌وی‌ئهو‌ئاماژه‌ی‌بو‌ئوه‌و‌کردوه‌که‌رۆژیک‌دی‌ئاده‌میزاد‌سروشت‌ته‌سخیر‌ده‌کا‌بو‌سو‌ودو‌قازانجی‌خوی.

هر‌له‌م‌روانگه‌یه‌وه‌که‌پېغه‌مبه‌ر‌دمفه‌رموئ: (لا‌ره‌بانیه‌فی‌الإسلام).

واته: ره‌به‌نی‌له‌ئایینی‌نیسلام‌دا‌نییه،‌چونکه‌رېبازی‌رمبه‌نیه‌تی‌وادمکا‌به‌نده‌چاکه‌کانی‌خودا‌هر‌به‌خویانه‌وه‌خه‌ریک‌بن‌و‌گرینگی‌هر‌به‌رېزگار‌بوونی‌خویان‌بدن‌و‌گوښه‌گیری‌که‌نیشه‌و‌مزگه‌وت‌و‌عیبادمه‌تگای‌خویان‌بن‌و‌جله‌وی‌کارو‌باری‌مه‌ردووم‌بکه‌وئته‌ده‌ست‌که‌سانیک‌که‌ئامانجیان‌خرابه‌کاری‌و‌ویرانکاریه‌له‌سه‌ر‌زه‌وی. قورئانی‌پېرۆزیش‌دم‌رباره‌ی‌ئهو‌رمبه‌نیه‌ته‌ی‌که‌لای‌مه‌سیحیه‌کان‌هه‌یه،‌دمفه‌رموئ:

{ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ} سورة الحديد (٢٧).

واته: نه‌و ره‌به‌نی‌ته‌ی که گا‌وره‌کان خو‌یان دایان هی‌ناو بو‌ خو‌یان له‌سه‌ر. خو‌یان فه‌ر‌ز کرد... نی‌تر خودای په‌روم‌رد‌گاریش له‌م پ‌وم‌وه له‌سه‌ری واجب کردن چونکه تاع‌مت و هوت‌و (نذر) کردن کات‌ی به‌نده له‌سه‌ر خو‌ی به‌لازم ب‌گی‌ر‌ئ خوداش له‌سه‌ری فه‌ر‌ز ده‌کا، بو‌یه‌ش په‌روم‌رد‌گار نه‌و ره‌به‌نی‌ته‌ی له‌سه‌ر گا‌وره‌کان واجب کرد‌تاله‌م ر‌ی‌گایه‌وه ر‌م‌زامه‌ندی خودا به‌ده‌ست بی‌ن، چونکه ر‌ه‌به‌نی‌ت‌یش خو‌ی له‌خو‌ی دا بر‌یتی‌یه له‌ خوا‌په‌ر‌ستی و له‌خودا تر‌سان نه‌مه‌ش ش‌تی‌کی پ‌ی‌ر‌وزه، هه‌ر‌چه‌نده هه‌ندی ره‌به‌ن (راهب) داب‌و نه‌ری‌ته‌که‌یان تی‌ک داو {فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا} وه‌کو‌و پ‌ی‌وی‌ست پار‌یز‌گاری‌یان نه‌کرد، به‌لام نه‌وانه‌ی له‌به‌رخ‌اتری خودا خو‌یان کرد‌وه به‌ره‌به‌ن و به‌بی‌رو ب‌روا له‌خودا نزیک‌بو‌ونه‌وه گ‌وشه گیر‌بو‌ون نه‌وانه پاداش‌یان لای خودایه‌و نه‌و چاکه‌یان ده‌داته‌وه، نه‌وانه‌یش که خرا‌په‌یان له‌گه‌ل ر‌ی‌بازی ر‌ه‌به‌نی دا کرد، وه‌کو‌و پ‌ی‌وی‌ست مافی خو‌یان نه‌دایه، نه‌وانه سه‌ر‌پ‌ی‌چی که‌رو له‌ر‌ئ دهر‌چو‌وی فه‌ر‌مانی خودان، که‌واب‌وو ر‌ی‌گای راست و حه‌ق نه‌وه‌یه که نی‌سلام ر‌ه‌چاو‌ی کرد‌وه، گ‌وب‌و‌ونه‌وه‌ی ر‌و‌ح و ماده‌ی به‌ر‌ه‌وا ب‌ینی‌وه، نی‌عت‌یرافی به‌ گر‌ی‌نگی هه‌رد‌وو لا کرد‌وه، نه‌مه‌ش هی‌تر‌متی ناده‌میزاد وه‌ری ده‌گر‌ئ و هه‌زمی ده‌کا، که‌واب‌وو په‌روم‌رد‌گار به‌بی‌ هو‌ده‌و بی‌ سه‌به‌ب نار‌مز‌وو شه‌هو‌متی له‌ناده‌میزاد دادر‌وست نه‌کرد‌وه، یان بو‌یه در‌وستی نه‌کرد‌ون به‌ریاز‌وه چله‌کی‌شی سه‌ر‌کو‌ت ب‌کر‌ن به‌ل‌گو‌و بو‌یه له‌ناده‌میزاد دا نار‌مز‌وو شه‌هو‌متی در‌وست کرد‌وه تا‌وه‌کو‌و بتوان‌ئ جل‌ه‌ویان ب‌گر‌ئ و به‌رم‌و ئاس‌و‌ی خو‌ش‌به‌ختی ره‌هایان ب‌کا. که‌واب‌وو حاله‌تی‌کی مام نا‌وه‌ندی له‌نی‌وان ر‌و‌ح په‌روم‌رده کرد‌نی‌کی مو‌ته ته‌ری‌ض و ماده‌ی په‌ر‌ستی‌یه‌کی زیاده‌م‌ر‌ه‌ودا حاله‌تی‌که ژیا‌نی ک‌ومه‌ل‌ایه‌تی دا‌وا‌کاریه‌تی و گ‌ون‌جا‌وو

له باره بؤ کؤمه لئى ناده میزاد، ناشکراشه هیچ نایینی و یاساو نیزامو ته علیماتیک نییه بهم جوړه وکوو نیسلام نه و حالته ناوهندییه لى له خو گرتبى.

به گنکردنى قیامتو هلبژاردنى به سهر جیهان دا:

نایینی نیسلام که نه و ری بازه مام ناوهندییه لى له نیوان رڼو و جهسته دا گرتووه و په سهندى کردو مانای نه وه نییه رڼو و به دمن پله یان په کسانه و وکوو په ک وان، نه خهیر نه وه مه به ست نییه، به لک وو حکمه تی خوداوى ویستووه که نایینی نیسلام له سهر بناغهی زانست و یاساکانى سروشت هلبچنرى، زانستی تازمش نه وى چه سپاندووه که عه قلى ته واو کامل له لى ساغ و سله یم دایه، له شى ساخ و هو شى ساخیان وتوو. هه رومها مشت و مالبوونى رڼو به وه په یدا نابى له پیداو یستیه کانی جهسته بگریه وه، به لک وو مشت و مالکردنى رڼو به وه دمبى ده خوازییه کانی جهسته به شیومیه کی مام ناوهندى دابین بکرتن، به لام نه وه مان له یاد نه چې که قورئانى پیروز له گهل نه و مشدا هه ردم نه وه ده چه سپینى که زى انى قیامت چاکره له زى انى دنیا، وکه مالى رڼو ناکام و غایه و مه به ستیکه پیویسته هه موو موسولمانیک خوى بؤ بکوتى، هه لپه ی بؤ بکا، هه ر له بهر نه مه یه که په رومردگار خه لکی هو شیار ده کاته وه که کردموه ی چاکى خو یان بکه ن به تیشوو له پیش خو یانه وه رهوانه ی بکه ن و دمیانتر سینى له وى که به ته واوى به دنیا وه بلکین و قیامت هه راموش بکه ن.

{مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْنِهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ، {أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ} سورة هود (١٥-١٦).

واته: که سیک هه ره ولى دنیای بى و کردموه کانی مه به ستى به شى دنیایى بى، له دنیا دا پاداشى به وه دمدریته وه له شى ساغ و دلى نارام و دوه له مه ندی و پله و پایه ی به رزى دمبى و له دنیا دا به ته واوى پاداشى خوى و مرده گریته وه. به لام نه وانه چونکه به کردموه کانیان مه به ستى قیامه تیان نه بووه، نه وان له وى دا هیچ

پاداش و به شو و باریکیان نییه جگه له ناگری دوزخ، کرده وه کانی دنیا یان به بی هوده دمرو او هیچ سوودی لی نابین، چیان کردو پوچ و به تال و بی سوود دمی. له شوی نیکی تر دا که په رومردگار و مسفی بهنده نریکه کانی خوی دمکا سلاوی ترازوی قیامت به سمر جیهان دا دمدا ته وه و دمفه رموی:

{وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ } سورة النحل (۳۰).

فهرموویان به خاوم ته قواو له خودا ترسه کان نه ری خه لاتی په رومردگاری نیوه که نار دوو یه تی بوتان چی بوو؟ دم حال فهرموویان: خه لاتی خه لاتی خودا بی و بو بهنده نریکه کانی بارمگای خوی بی دیاره خیریکی گه لی گه ورمیه. به لی قسه که یان راسته و دروسته، نه وانه ی چاکه یان کردو به پیشه ی خویان له هه ردو جیهان داپاداشی که له قیامت دا وری دمگرن گه لی باشتره له ی دنیا، به راستی جیگای حه وانه وه و موسولمانی خودا به رستی راستال له قیامت دا شوی نیکی فرمباش و خاصه.

به کورتی: له قورثانی پیرو زدا چه ند جار سلاوی ترازوی قیامت به سمر جیهان دا دمدا ته وه، له زور نایمت دا تمفضیلی قیامت دراوه، و مگوو نه م نایه تانه: {وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ} سورة العنکبوت (۶۴).

واته: نه م ژبانی دنیا یه ته نها بریتییه له گالته و گه پو مندا ل بازاری، هه رگیز به قای پی نا کری، به راستی ژبان ژبانی قیامته نه مان و هه وتانی به دوو دا نایه، نه گه ری نیوه توزیک زانا بونایه هه رگیز تمفضیلی نه م دنیا بی به قایه تان نه دمدا به سمر ژبانی قیامت دا که هه رگیز نابری ته وه.

یان دمفه رموی: {بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا، وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى} سورة الأعلى

(۱۶-۱۷).

واته: ئیوه هه‌لهن که هه‌ول بۆ دنیا دهمن ئه‌وتا ئیوه ژيانی خوشی و رابواردنی دنیای بێ به‌قاتان په‌سه‌ند کردوه، خو ژيانی دوا رۆژ باشترو پایه‌داره هه‌ق وایه ئیوه هه‌ول بۆ ئه‌و بدمن.

برپاش به‌هه‌بوونی ژيانیکی تری باشت له‌ژيانی دنیا سه‌برو ئارام ده‌خاته دلی زامدارو بریندار به‌جه‌خارو به‌لای دونیاییه‌وه، له‌هه‌مان کات دا ئهم برپایه هیزیکی گیانی به‌موسولمانان دمه‌خشی به‌جۆرێک که گوێ نه‌دمن به‌تیشکان و فاشیل بوونیان له‌ژيانی دنیا دا ئه‌گهر سووچی خوێانی تیا نه‌بێ.

هه‌ره‌شه‌ کردن له‌ده‌سخه‌رۆ یه‌ون به‌خوشی و له‌زه‌تی دنیاوه:

قورئانی پیرۆز و مسفی دنیای کردوه و زمیشی کردوه خه‌لکیشی ترساندوووه هه‌ره‌شه‌ی لی کردن که به‌دنیا هه‌لنه‌خه‌له‌تین.

{اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ تَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيْجُ فَنَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ} سورة الحديد (٢٠).

له‌م ئایه‌ته‌دا په‌ووردگار و مسفی ئهم ژيانی کردوه به‌وه که بریتیه له‌گالته‌و گه‌پ و خۆرازانده‌وه‌و خو هه‌لئانه‌وه له‌ناو یه‌کتری دا به‌په‌له‌و پایه‌و جیگا و رینگاو باوک و باپیر، یان به‌ زۆری مال و دارایی و مندال و وه‌جه، ئهم روالته‌و دیاردانه وه‌کوو بارانیکی به‌خیر و بیری وایه که وهرزیرو فه‌لاح و سه‌پان سه‌رسام بکا، بۆیه ده‌فه‌رموی: ئه‌وه‌ی که ئیوه به‌لاتانه‌وه عه‌جایبه له‌پراستی دا له‌زمتیکی ناپایه‌داره، هه‌ر زوو سه‌رنگوون دمبێ کوتو مت له‌وبارانه ده‌جێ که‌رووه‌ک و گوول و گوولزاریکی زۆرو رازاوه دمپوینتی به‌رمنگیکی و فه‌لاح و وهرزیرمکان له‌خوشیا نا سه‌رسام دمبێ و گه‌شکه ده‌گرن به‌لام زۆری بێ ناچی زمرده‌مه‌گه‌رێ و دمبیته پۆش و په‌لاش.

له‌سورمته‌ی (که‌هف) یش دا به‌م شیویه و مسفی دنیا ده‌کا:

{وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا، الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا} سورة الكهف (٤٥-٤٦).

واته ی ئه ی موحه ممه دا! بو ئه و مه ردومه (به په ندو ناموژگاری) وینه ی .
ژيانی دونيایان بو بینه وه بلئ: ژيانی دونيای له جوانی و رازاومی و زوو
به سهرچوونی دا و مگوو بارانیك وایه كه نیمه له لای ناسمانه وده یبارینین به هو ی
ئه و بارانه وه دانه ویلئو شینایی و پروه کی هه مه جوړ له سهر پروی عه رد دپروین و
له یه ك دمثالین و سهر به سهری یه كتره وه دمنین وهك دوو خو شه ویست
دهسته ملانی یه كدی دمن، له سهرمتاوه چه كه ره و چوو زمره ده كه نو به ربهره
پرووی زه وی به تارای سه وزو سوورو زمردی خو یان دمرایزینه وه، دوا یی ئه و منده ی
پئناچئ زمرده لده گه ری و وشك دمنی با په رتوو بلاویان ده كاته وه، ژيانی
دونیا ش هه ر به و شیوه یه و پایه دار نییه و زوو به سهر ده چی! ئه مانه هه موویان
به ده ست خودای گه ورمه و ئه ویش به سهر هه موو شتیك دا خاوه ن ده سه لات و
به توانایه. مال و دارایی و كورو كچ، نامیری رازاندنه وه ی رواله تی ژيانی دونیان،
له قیامه ت دا سودو پایه خیان نابئ نه گه ر له ریگه ی په زامه ندی خودا دا سهر ف
نه گرین، كرده وه ی چاك و تاعه ت و خودا په رستی لای خودا ده مینه وه و زوړ
باشترن له و مال و داراییه ی كه له ریگای خودا دا سهر ف نه گرین.

به كورتی په ژومردگار له م نایه ته دا ته شبیه ی خو شی و زوو به سهرچوونی
ژيانی دونیای كرده به چونیته ی پروه كیك كه په رومرده دمنی سه وزو ته رو تازه
ماویمه ك خو دمنوینئ، دوا یی دمنیته پوشو په لاش و باوو بوړان ته فرو تونای
ده كا، جا له بهر ئه وه پپو یسته ناده میزاد به مال و دارایی، به زوړی كورو كچ
له خوبایی نه بئ به لكوو كرده وه ی چاك لای خودا پاداشی به رده وای هیه و هو ی
خپرو خو شی ئه و دونیایه.

له نایه تیکی تردا په رومردگار بانگه وازی دمکاته هه موو ناده میزادو دمفه رموی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَآ يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ} سورة فاطر (۵).

واته: نهی خه لکینه ومعدو په یمانیک که خودا پی داون به زیندوو بونه ووه پاداش دانه ووتان له سهر کرده و دکانتان له پوژی قیامت دا حق و راسته، که وایه باخوشی دنیا نیوه غافل نه کا له نازو نیعمه تی به هه شت باشه یتان زمه رتان لی نه بینو و هه لتان نه خه له تیئی! نه چیته بن کلیشه تانه ووه پیتان بلئی: خودا غه فورو په حیمه و لیتان خوش دمی بهم هیوایه و نیوه له سهر گونا هکردن بهرده وام بن.

جیهان تافیکردنه وهی ناده میزاده (الدنيا إمتحان للبشر):

فورئانی پیروز دنیای داناوه به شوینی تافیکردنه وهی ناده میزاد، وای داناوه که جیهان هوو وه سیله یه بو به مراد که بیشتن لهو دنیادا، هه موو کاتو ساتیکی زیان له مال هوه له بازار له کار که له دائیره مه طعمه و نه نجومه و یانه و تاد. نه م کاتانه هه موویان کاتی تافیکردنه ووهن بو ناده میزاد.

خودا دمفه رموی: {أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ، وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ} سورة العنکبوت (۲-۳).

واته: نایا نهو خه لکه پیان وایه هر به وونده به دهمو به پوالهت بلئی: پروامان هه یه وازیان لی ده یئرئ؟ هر به وونده بلئی: نیمانمان هیئا (بهو هیوایه له کومه لی پروادار بزمیردرین) نیتر به سیانه و به بی تافیکردنه ووهی که وا دهر بکه وئ نایا راست دمکه یان درو وازیان لی ده یئرئ؟ هه رگیز شتی وا نه بووه نابئ، په رومردگار زور گهل و هوژی پیشینانی تافیکردو ته وه، جوړه ها ته نگو چه له مهی پی بینون هه تا راستگوو دروزن لیك جیابنه وه، بیگومان بوگروهی موسو لمانیش هه مان تافیکردنه وه نه جام دها، چونکه ری بازی نه جاتو

سهر فرازی له نیسلام دا بریتی نییه له خو به تاین هه لاواسین و به قسه بلئی موسو لمانم و بهس، به لکوو دمبی کاریگه ری نه و تاینه له سهر په پره وکهره که ی له ناسکترین ساتو کات دا دیاریی بدا، له خو شى و ناخو شى دا نیشانه ی په پره وى کردنی نه و باومره ی پیوه دیار بى. خپرو شهر چاکه و خراپه تافیکردنه وه یه بؤ ناومروکی تاینه که ی و نه ندازه ی په پره وى کردنی، له بهر نه و میه خودا ده فرموی: {وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ تَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَتَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ} سورة محمد (۳۱).

نیمه نیوه به جوړه ها تافیکردنه وه و نیمتیحان له بؤته دهمین، هه تا گو شسکه ران له نیوه به دمر بڅه ی، خاوه ن صه برو نارامان جیابکه ی نه وه، بؤ خه لکی به دمر بڅه ی کى فهرمان به رداری فهرمانی خودایه و کى سهر پیچی و بى نه مری خودا ده کا.

{وَتَبْلُوَكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ} سورة الانبياء (۳۵).

نیمه نیوه تافى ده که ی نه وه (به گرانی و هه رزانی به خو شى و ناخو شى به ساغى و ناساغى به فقه قیری و ده و له مهن دى) بؤ نه وه ی دمر بکه وى: شوکرو سوپاستان، صه برو نارامتان تا چ نه ندازه میه که، هه ر بؤ لای نیمه ده که پړینه وه سزاو پاداشی کرده وه کانتان به ته و او ی دهمینه وه.

{تَبَارَكَ الَّذِي يَدِيَ الْمَلِكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا} سورة الملك (۱-۲).

واته: پاک و به رزو گه ورمیه نه و خودایه ی که هه رچی دمه لآتو پاشای هیه به دمه ست خو یه تی، نه و خودایه خاوه ن تواناو دمه لآته به سهر هه موو شتیک دا، نه و خودایه ی که مردن و ژیانى داناوه، له نه بونه وه نیوه دینیته کوړی ژیان وه، سهر به خو ی و نیرادمتان دمداتی، تا تافیتان بکاته وه ناخو کرده وى کامتان باشتره، بؤیه تان تافى ده کاته وه تا بؤخوتان دمر بکه وى تا چ نه ندازه میه ک نارمزو وى چاکه یا خراپه تان تیدا هیه، تا به پیى کرده وى خوتان پاداش و سزاتان بداته وه، نه م تپروانینه ی نیسلام بؤ ژیان، باشترین دالده یه بؤ مرو ف بؤ مشتو مال کردنی

زىھن، بۇ بەرزكردنەوھى رادەى رۆشنىرى، باشتىن دالەمىيە بۇ لغاۋكردنى ھەواۋ ئارمۇ، بۇ زالبوۋنى بەسەر ئەو شەپو خراپەكارىانەى كە نەفس داخۋازىيەتى. ئەم تىپروانىنە جىاۋازە لەگەل بىرئ تىۋرى ئايىنەكانى تردا كە پىيان وايە خودا مەرۇف عەفو دەكا لەجىھادى نەفس و كۆشى دەرۋون.

دەست بىلەن كارىكى باش نىيە (ذم الترف): پەرۋەردەكردنى داخۋازىيە گىيانىيەكان (المبادئ الروحية):

گەرەكەنە قوربانى بەزۇر لەداخۋازىيە جەستەيىيەكان بىلەن لەزۇر خۇشى كاتى جەستەيى واز بىنى، ئەمەش لەنەفس و ئارمۇ دەرۋونىكى نەوسنى خۇپەرست رەچاۋ ناكى، چۈنكە لەزىمت و خۇشى، وىست و ئىرادەى زەمىف كىردەو وى لىكردەو بەئاسانى واز لەو خۇشى و لەزىمتە نەھىنى و سوور بى لەسەر لەدەست نەدانى ئەوئالەتە تەپەف ئامىزەو بەچاۋىكى دووربىنەو نەروانى بۇ ئاسۋىيەكى ترى خىرئاورم بۇخۇى و گەل و كۆمەل، ھەرگىز نەفسى خۇى ھەل نەنى بۇ پىشكەوتن و خۇشەختى دىناۋ قىامەت، لەبەر ئەمە قورئانى پىرۇز وەسفى خۇپەرست و تەمبەل و جەستە پەرستى كىردەو بەدوۋمنى ئىصلاح و دى ھەموو پىشكەوتنىكى كۆمەلەيتى. ھەرۋەما بەبەرھەلىستى دىۋارى ھەق و راستى حىب كىردون لەھەموو شوپىن و ساتىكدا بەگوپى پىغەمبەرانىان نەكردەو باۋمىپان پى نەھىناۋن.

{وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ، وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ} سۇرە سبأ (۳۵).

واتە: ھەرگاتى پىغەمبەرلىكى فروستادەى خۇمان دىنارد بۇ ناۋ ولاتى بۇ ھۇزى كە لەنافەرمانى خودا بىان ترسىنى، دەرئال ئارمۇ پەرستە دەۋلەمەندەكان (كە ھەر خەرىكى رابواردى جىھان و خۇشگوزمرانىن) دىيانگوت: ئەى موسولمانەكان! ئەى باۋمىدارەكان! ئىمە پىرومان بەم دىنەى ئىۋە نىيە كەئەم ترسىنەرە بۇ ئىۋەى ھىناۋ، دىسان دىيانگوت: خودا ئەو ھەموو مال و دارىپى و مىندالەى داۋىنى، ماناى

وايە خودا بەو حالەي ئىمە رازىيە، بۆيە ئاۋا ئىمەي خىستۆتە خوشىيەۋە.. كەۋابوۋو خودا رۆزى قىيامەت ئىمە سزا ئادا، دۋاي ئەۋەي لەجىھان دا ئەم ھەموو خىرو خوشىيەي داۋىنىۋ لىمان رازى بوۋە! جارىكى تر قورئان ومىقى ئەو خۆپەرستانەي كىردۈە بە تەبىيات وشكى وشوئىن كەۋتنى كۆيۈرەنەي بابو باپىرانىيان، ھەرگىز گۆيى رادىئىرى ھىچ بانگەۋازىيەكى ئىصلاحي نەبوۋن، ئەۋمىتا پروو دەمكاتە ھەزەرتى

موحەممەد (دروۋىي خودى لىسەر بىز) دەفەرەمۇئ:

{وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِنَّهَا قَالَتْ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ، قَالَ أُولَٰئِكَ جِئْتُكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ} سورة الزخرف (٢٤).

ۋاتە: ھەرۋا بەدرىزايى مېژوو ھەر پېغەمبەرەي كىمان پېش تۆ ناردىبىۋۆ ناۋھۆزىك، بۆ سەر شارىك، كاتىك پېغەمبەرەكە بانگەۋازى خەلكەكەي كىردۈە دەۋلەمەندە ئارمىزۆ پەرستەكان و دەرەبەگ و خۆش رابوئىرەكان بەرھەلىستى بانگەۋازىيەكەيان كىردۈە و تۈيانە ئىمە نايەينە سەر ئايىنى ئىۋەو شوئىن ئىۋە ناكەۋىن، باۋك و باپىرانى خۇمان دىۋە ھەر بەم شىۋەرپايان بواردو ئىمەش ھەر شوئىن ئەۋان دەكەۋىن و رېيازى ئەۋان بەرنادەين. كاتىكىش پېغەمبەرەكەيان پىي گۈۋتون ئەي ئەگەر ئايىنىكى باشترم بۆھىتابن ھەر ئىمان ناھىنن. گۈۋتۈيانە نەخەير ئىمە بەھىچ جۇرىك برۋامان بەو ئايىنەي ئىۋە نىيەو ئىمانتان پى ناھىنن.

بەئى، خۆپەرست و خۆش رابوئىرەكان لەھەموو كەس ئامادەترن بۆ ھەئخلىسكان و كەۋتنە نىۋ شىۋى خراپەكارىيەۋە، چۈنكە تىر كىردنى وركيان و دابىن كىردنى داخۋازىيەكانى نەفسىيان و پىر كىردنى گىرفانىيان ھەرە ئامانجى سەرەكەيانەو زىيانىيان لەبەر خاترى وركيان پى خۆشە.

نوۋسەرى رۆشنىبرى بەناۋبانگى فەرمىسى (مونىسكىو) دەئى: شوئىن كەۋتنى لەزەمت و رابواردن ھۆي ھىنانى فەسادە بۆ كۆمار (بەھەردوۋ شىۋەكانىيەۋە) چۈنكە ئەگەر ياساى كۆمار دىموقراطى بى تەرمەفو رابواردن خەلكى لەخۆشەۋىستى ۋلات لادەدا، ئەگەر ياساكە ئەرستۇقراطى بى دەرەبەگ و

دەۋلەت مەندەكان والى دەكا ھەر تەماى خۇيانىان مەبەست بى ھەۋلى ھاۋسانى گىرھانى خۇيان بىدەن لەھەردوۋو حالەتەكەدا بەلاۋ موصىبەتەكە گىشتى دەبىۋو ھەموو كەس دەگىرتەۋە.

قورئانى پىرۋىزىش ئەۋە دەچەسپىنى كە تەرمەفۋ رابۋاردن و بەرەللايى ۋىرانكارەۋ كۆمەل بەقەر دەرە، پىۋىستە بەرەلستى دەستەي خۇپەرست و خۇش رابۋىرى لەسنوۋر بەدەر بىرىۋ نەھىلدرى لەسنوۋرى شەرىى دەرچن و پىلى لى ھەلپن، چونكە رابۋاردن و بەرەللايى لەسنوۋر بەدەر دەبىتە ھۋى ۋىرانكارى ۋلات و بەقەردانى كۆمەل، ھەۋتان و لەناۋ چوۋنەكەش تەنھا بۇ خۇش رابۋىرەكان نىيەۋ بەس بەلكوۋ موصىبەتەكە بۇ ھەموو ئەۋ كۆمەلەيە كەپىگا دەدەن ئەۋ دەستەيە ئاۋا پىلى لى ھەلپن و لەسنوۋر دەرچن.

{وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا} سورة الإسراء (١٦).

ۋاتە: كاتى خراپەكارى و تاۋان و گوناھ لەۋلاتىكا پەرى سەند ئەۋە كاتى ۋىرانبۋونىەتى، جا ئەۋ ھەلە ۋىستى لەناۋبەردى دانىشتوۋەكانى دەكەين بەلام ناپەين راستەۋخۇ سزاين بىدەين بەلكوۋ لەپىشا زەمىنەي ئەۋمىان بۇ دەسازىنن، بەم پەنگە ھەرمان دەكەين بەخۇپەرست و خۇش رابۋىرەكانىان كەلەفەرمانى خودا دەرەچن و بەگۋى ئەۋ پىغەمبەرە بىكەن كە ناردوۋىەتى بۇيان، ئەۋانىش ئەۋەندەي تۇر لەرى دەرەچن ئىتر ئەۋ ۋلاتە تىك و پىك دەدەين و بەسەرىكە دا دەپروخىنن لەبەر بىلاۋبۋونەۋەي گوناھو سەرىپچى كەردنى ھەرمانى خودا لەناۋيان دا.

لەلەيەكى تەرەۋە تەرمەفۋ خۇپەرستى لەناۋ ھەموو گەل و كۆمەللىكا دەبىتە ھۋى ھەزارى و نابوۋدى ژمارىيەكى زۇر لەپۇلەكانى ئەۋ گەلە، ئەۋ كەم و كۈپىيەي كۆمەل ھەستى پى دەكا لەخواردەمەنى و پۇشاك و پىۋىستى تۇر ھۋىيەكەي تەرمەفۋ زىادە رابۋاردنى كۆمەللىك خۇپەرستى دىل مردون، ئەمەش دەبىتە ھۋى تەقىنەۋەي رىق و كىنەۋ دۈژمنايەتى لەنىۋان ھەزاران و دەۋلەمەندان دا، بەجۇرىك سەردەگىشى بۇ پەيداۋونى شەرو ھەراۋ ئائارامى و ترسو لەرزو پىشۋىۋو

سەرەنجام روخانى و لاتو لەناوچوونى كۆمەل، ھەربۆيەشە خودای مەزن وەسفى تەرمف خوازانى بەدوو سىفەت كەردو: سىفەتى سەمكارى و سىفەتى تاوانبارى چونكە دەبنە ھۆى پەيدا بوونى بەلاو موسىبەت بۆ كۆمەل.

{وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ} سورة هود (١١٦).

واتە: سەمكاران شوین ھەواو ھەوەسى خویمان كەوتوون و گوئ بەفەرمانى. خودا نادەن و سەرمرای ئەو مەيش تاوانبارن و موجرىم.

قورئانى پەرۆز نرخی راستەقىنە بۆمالو سامان دادەنئو زىانى

كەم دەكەتەو (القرآن يخفف من شرور المال)

لەم چەرخەى ئىستامان كەدەمىن كيشەو نيزاع لەسەر سامان و دارايى، وەدەست ھىنانى گەيشتۆتە ئەو پەرى، بەتەواوى ئادەمىزادى لەرپى لاداو و ناھيلى ئەخلاق و پەروشتى جوان و بەرز لەناو كۆمەلدا بلاو ببنەو، تەنانەت بۆتە ھۆى پەيدا بوونى زۆربەى تەنگوچە ئەمەكانى كۆمەل ئەو تەنگوچە ئەمانەى كە جىھان بەگشتى لەژىر بارى دا دەنالىنى و گىرۆدەيان بوو، جا لەبەر ئەم ھۆيانە بۆ بەرگرى لەم تەنگوچە ئەمەو كيشەو نيزاعە تەعالىمى قورئانى پەرۆز ھەردەم برىتى بوون لەرونكردنەو نرخی مال و دارايى و كەم كردنەو زەرەرو زيان و ترساندن خەلكى لەگەردن كەچى و ھەلەو گىر بوونى تەواو پىيەو، بۆ ئەو مال و دارايى نەبىتە ھۆى بەفەرتارە چوونى ئادەمىزاد و لەئايىن و باوەر خافلىيان بكا، ذىكرو يادى خودايان لەبىر بباتەو. پەرورەدگار كەوەسفى موسولمانان دەكا بەو پىيان داھەلەلە كە زۆر گوئ نادەنە مال و دارايى، مال و سامان نابىتە ھۆى ئەو خودايان لەبىر بچىتەو، دەفەرموئ:

{رَجُلًا لَا تُلْهِمُهُمْ تِجَارَةً وَلَا بَيْعَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ} سورة النور (٣٧).

واتە: ئەوانەى لەخانەى خودادا بەيانى و ئىوارى يادى خودا دەكەنەو كۆمەلە پياوێكن كە ھەرگىز بازرگانى و مامەلەو كرىن و فرۆشتن و بازارو دوكان

ذیکرو یادی خودایان له بیر ناباته وهو بهری نویژو روژوو زهکاتی ږک و پیکیان لی ناگری، چونکه مه ترسی نهو روژه پر له سامو ترسه یان هه یه که دل له سامی ده که وپته له رزه، که رچی نومیدی ږگار بوونیان هه وییه، به لام له مه کری خودا نه مین نین و نازانن چارمنووسیان به چی دهگا.

به رومردگار موسولمانان ناگادار دهکاته وه به وه که ږمزامه ندی خوداو ږحه مهت و سوزی باشتره له کوکړدنه وهی مال و دارایی، دمه رموی: {وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ} سورة الزخرف (۲۲). نه مجار قورنن حه قیقه متی مال دمرده خاو زمررو زیانی ږوون دهکاته وه وایمه نهو رونکړدنه وهی قورنن بهم خالانه ی داهاتو شی ده کهینه وه.

۱- دهوله مه ندی نیشانه ی ږمزامه ندی خودا نییه:

قورنانی ږیروژ نهو ږمت دهکاته وه که دهوله مه ندی نیشانه ی ږمزامه ندی خودا بی، به لکوو نهو ده چه سپینی که ایمان و باوهری ته واوو کړدنه وهی باش نه مانه دمنه هو ی نزیک بوونه وه له خودا نه که دهوله مه ندی.

{وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ، قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ، وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِآلَتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰ إِنْ أَتَىٰ مَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا} سورة سبأ (۳۵-۳۷).

واته: دمر به گو خوپه رست و دهوله مه نده گان دهیانگوت: نیمه مال و سامان و داراییمان زورتره و خاوهی مندالی زورین و نه مانه ش نیشانه ی نهو میه که خودا لیمان ږزاییه، که و ابو نیمه سزا ندرین.

نه ی موحه ممه د! پپیان بل، خوی من ږق و روژی گو شاد دهکا بو که سانیک نارمه ووی لی بی بو هه ندی کیش دمرگای ږق و روژی ته نگ دهکا نه دارا دمی، به لام زوربه ی ناده میزاد نه حه قیقه ته نازانن و پپیان وایه مال و دارایی نیشانه ی نزیک بوونه وهی له خودا. نه زوری مال و سامانتان نه زوری مندال و ده چتان له وانه

نین له خوداتان نزیك بكه نه وه، به توكو مال و منداالتان بۆ نيمتجان و تافیکردنه وهیه، تا دمریکه وئ کیتان له شوینى خویان دا به کاریان دینى و کیتان خوى له خوى دهگورئ و مال و سامانه گه ی له پى بازى نامه شروع دا سهرف دهگا، به لام كه سیك پروای هایم بى و كرده وى باش بكا نه و جوړه كه سانه پاداشى دوو چه ندانه یان هیه به هوى كرده وى باشیانه وه نهك له بهر زورى مال و منداال و سامان و دارایی.

ب- مال و دارایی تافیکردنه وهیه بۆ ئادهمیزادو کالایه کی نا پایه داره:

مال و سامان تافیکردنه وهیه كه بۆ ئادهمیزاد له ژيانى دونیا یان دا ناخو چۆن و له چى دا سهرفى دهكهن؟ له راستى دا سامان وه سیله و نامیره بۆ خیریش و بۆ شه پریش، كه وابوو پى وسته له سهر ئادهمیزاد كه مال و سامان سهرف بكهن له پى گه ی خیر و خوشى دا بیکهن به نامیره و وه سیله ی گه یشتن به پرهمانه ندى خوى مه زن.

{وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ} سورة الأنفال (۲۸).

واته: بزنان كه مال و سامان و منداالتان وه سیله و نامیره تافیکردنه و متان و بهس، خوى پهر و مردگار پاداشى گه و ره و فراوانى لایه هه و ل بدن نه و له خوتان پازى بكهن.

هورئانى پیرۆز نه وه ده چه سپینى كه مال و دارایی به شیکه له کالای دنیا زور زوو به ره و نه مان دهر و (كورد و تهنى مال چلكى ده ستانه) له كاتىكا خیر و چاكه نه به دى به و خوى پاداشى خاوه نه گانیا ن ده داته وه له قیامه تا.

خوى ده فهرموى: {زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ، قُلْ أَوْبَتُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذَلِكَمُ الَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ} سورة آل عمران (۱۵).

واتە خۇشەويستى و بەجئ ھىنانى داخوازىيەكانى شەھومت و ئارمىزى جۇراو
جۇر لەدلى ئادەمىزاد شىرىن و جوانكراو، خۇشەويستى ژن و كۆرۈ سەفتەى پارەو
پول و رىستەى زىپرو زىو، ئەسپى رەسەنى دىارى كراوى پامكراو و پانە مەرو پانە
وشترو گارانى گاوكۆل و باخ و باخات و زەوى و زارو كىلگە ئەمانە ھەموويان ھۆى
خۇشەيەكى كاتىن و ھاكا نەمان و بەسەر چوون و ھەوتان.

ئايا دەتەنەوى شارمىزاتان بىكەم بەخەلاتىك لەو شتانەى گوتران لەھەموان
باشتر بى، ئەوخەلاتەيش ئەوھىيە، كە ھەيەبۇ ئەوانەى تەقواى خوداى خۇيان
دەگەن چەند خىرو بىرىكى بەردەوام و نەبراو كە برىتتەى لەچەند باخ و
باختىك كەلەزىرەنەو جۆگەو جۇبار دەكشىن، بەئەبەدى لەناو ئەو باخانەدا
دەمىننەو شۆين و جىگى ھەتا ھەتايى ئەوانە، ھەروھە ژنى جوانى پاك و
خاوينى بىئەيىب و نەنگى وا چا و لەتەماشاكردىان تىرنابى، لەزور ھەموو ئەم
نەعمەت و خۇشەيەنەو رەزامەندى خودايە لەو بەندە راستالانە. پەرومردگار
بىنايە بەكرەدەوى بەندەكانى ھەر كەس بەگۆرەى كردارى پاداشى دەداتەو.

ج- خرابى سەرکەشى و ھەلچونى مال و سامان (ذم طغيان المال):

قورئانى پىرۈز لەچەند ئايەتلىك دا رەخنە لەھالەتى ھەلچونى مال و دارايى
دەگرى، ئەو رەوون دەكاتەو كە نەفسى ئادەمىزاد ھەركاتى ھەستى بەتترو
تەسەلى كرد سەرکەش دەبى و ھەلدەچى كە ئىنسان دەولەمەند بوو خۆى لەخۆى
دەگۆرئ و لەخۆى بايى دەبى.

{كُلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ، أَنْ رَأَاهُ اسْتَفْنَى، إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ} سورة العلق (۶-۸)

ئادەمىزاد ھەركاتى ھەستى بەتترو تەسەلى كرد، ھەر كەخۆى بە دەولەمەند
بىنى، خۆى لەخۆى دەگۆرئ و زىادە رەوى دەست پى دەگا، لەھالەتى مام ناومندى
دا نامىن، ئەمجار پەرومردگار دەيەوى ئەو نەفس و دەروونانە لەوسەر كەشەيە
بگىرپتەو، ھىزو دەعيە زلى و لوت بەرزى نەھىلى، بۆيە ئەو دەھىننەو ياد كە
مروڤ بۇ خۆى زىوون و لاوازە، چەند بەھىز بى و دەولەمەند بى زياتر پىويستى

به که ره مو ره حمه تی خودا ده بی، گه پانه وه هه ر بۆلای خودایه هه ر ئه و په ناو مه لجه نه. په رومردگار له ئایه تیکی تر دا ئه وه ر ون ده کاته وه که زۆری رزق و پۆزیی خه لک هه لده منی بۆ سه رپێچی کردن و سه ر که شی کردن له بهر ئه وه خودا به گوێره ی وىست و ئیراده ی خۆی رزق و پۆزییان دده تێ دياره خوداش له خودی خۆیان باشتەر ئاگاداری حال و چۆنیه تی یانه.

{وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ} سورة الشورى (۲۷).

واته: ئه گه ر خودای په رومردگار پزق و پۆزی بۆ بهنده گانی فراوان بکا ئه و به ندانه له جیاتى ئه وه زیاتر به ندایه تی خودا بکه ن سه رپێچی فه رمانه گانی دمه کن خۆیان له خۆ ده گوێرێ، باغر دمه بن و له سه ر زه وى خراپه کاریی ده ست پێ دمه کن! به لām په رومردگار پزق و پۆزیی به و ئه ندازه ی خۆی دمه وه ئی دمه انداتى، به راستی خودا ئاگای ته وایى له بهنده گانی خۆی هیه ده زانی چى باشه و چى خراپه بۆ ئه وان. خه بیرو زانایه به کارو باریان بینایه به کردارو ره فتاریان.

شاگه شکه بوون به مالی دنیا په سه ند نییه:

فۆرئانی پیرۆز نه یی کردوه ئاده مىزاد به مالی دنیا که یف خو شبی کاتیک تووشی خێرو خو شیه ک بوو له سنوور تپه پهری و ئاگای له خۆی نه مینى و شاگه شکه ببی! به لکو وه هه رده م هه لئنا وه که له جیاتى ئه و شاگه شکه بوونه سوپاسی خودا بکا، دوو ده ستی شوکر به رز بکاته وه. چونکه که یف خو شى به و جوړه ئازاری فه قیرو هه ژاران ددها، دئى لى قه ووما وان ده شکینى، سه ر ده کیش به وه مرو ف گائته به نیعمه تی خودا بکا، خۆی له خۆ بگوێرێ، له رپۆژگار ئه مین بى، هه روه کوو چۆن سه رده کیشى بۆ دمه وه و فیزو له خو رازى بوون، له بهر ئه م هۆیانه شاگه شکه بوون و که یف خو شى زیاد له ئه ندازه لای خودا په سه ند نییه:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ} سورة القصص (۷۶).

پېيۇستە ئادەمىزاد بە مال و دارايى بە نازو نىعمەتى بى بەقاي دونيا كەيف خوش نەبى بەلكوو پېيۇستە ئىنسان ئامانجىكى بەرز ترى ھەبى لەو، ئەوئىش كەيف خوشبۇونە بە فەضل و نىعمەتى خودا.

{قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ} سورة يونس (۵۸).
ئەى موحەممەد! بەو خەلكە بلى، با بەمالى دونيا شاگەشكە نەبىن و خۇيان لەخۇنەگۇرئى بەلكوو بەفەضل و نازو نىعمەتى خودا بەكەرەم و پەحمەتى خودا كەيف خوش بن و دل خوش بكن ئەوہ زۆر باشترە لەپرو پىتالى دونىاي بى بەقا.

پژدى و بەخلى پەسەند نىيە (النهي عن البخل):

قورئانى پېرۇز نەھى كەردوہ لەپەوشتى پژدى و بەخلى چونكە ھەبوونى ئەم سىفەتە ناشىرىنە شىرازەى كۆمەل تىك دەدا خوشەويستى لەناو خەلك دا ناھىلى، رىگا نادا خەلك لەناو خۇيان دا كۆمەكى بەلىقەوماوان بكنە و يارمەتى يەكترى بدەن، مروقى پژد دژى كۆمەك كەردنە بەخەلكى، رىگا بەخوى نادا شتىكى لەدەست ھەلومرى و يارمەتى فەقىرو ھەزاران بداد دەستى لىقەوماوان بگرى جا لەبەر ئەوہ ھەزاران و موحتاجان ھەموو دەم بەخوينى سەرى تىنوون و پر بەدل ناخوشىيان دەھوئ و دووچاوى سەريان پى ھەئنايە. پەوشتى پژدى لەناو ھەركۆمەلىك دا بلاو ببىتەوہ سەر دەكىش بەپوخانى پۇحى كۆمەكى و يارمەتى دان لەناو ئەو كۆمەلەدا، بۇيە پەرومردگار لەچەند ئايەتلىكى قورئان دا نەفرمتى لەپەوشتى پژدى كەردوہ سىفەتى بوخلى بەلاوہ پەسەند نىيە.

{وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ} سورة آل عمران (۱۸۰).

با وا گومان نەبەن ئەو كەسانەى پژدن و بەخلى دەكەن لەو مال و دارايىيەى خودا بەفەضل و كەرەمى خوى داويەتى پىيان با وا نەزانن كەئەو پژدىيە باشە بۇيان و كارتىكى چاك دەكەن بەلكوو ئەو پژدى و چروگىيە شەرە بۇ دوا پۇزيان

زهرمريان لى ددها، نه و مال و داراييهى كه حهقى فه قيرو هه ژارانى تيدايه و وهكوو پيوست مافى نه وانى لى دهرناكهن نه و مال و سامانه رږزى قيامهت دهبېته ماري ناگريڼو له نه ستويان دمثالې، هه روهكوو چوڼ له نايه تيكي تردا په رومردگار ومسفى نه وانه دهكا كه خوځيان له رږدى دپاريزنو به خيلى له دل و دبرونى خوځيان دهردهكهن: {وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} سورة الحشر (٩).

به پراستى هه ركه سيك خودا ته و فيقى بداو بپياريزي له خووى رږدى نه مفسى خوځى نه وانه له رزگار بواننو و سه ربه ستى دين و دونيايان به ددهست هيناوه.

سهير نه وديه مروفى به خيل له گهل نه ودها كه مال خو شه ويسته و دونيا بپروخى فلسيكي له ددهست نابيته وه كه چى دايم موحتاجه و بى مال و سامان ديته به رچاو، چونكه كوكردنه وهى مال به بى سوود لى بينين جوړيكه له هه ژاريى، زور له هه ژاريى نه بووان كاريگه رتره، هه ردهم نه وخواهون ماله له بهر جرؤكى و رږدى زهليل و چاو چنوك و پيسوايه. بويه خودا دمه فرموي:

{وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ} سورة محمد (٣٨).

واته: هه ركه سيك رږد بى و گيرفانى هوول بى نه وه رږدى له خودى خوځى دمكاو خوځى خه سارتمه نده، خودا خوځى دهولمه ننده و پيوستى به نيوه نيبه، نيوه فه قيرو هه ژارنو و هه مووكاتى موحتاجى خودان.

جا نه گهر ده تانه وى دل نارام بن و خوځى راستيتان ددهست بكه وى جه نديكي بو تان ده كرى دل فراوان بن و له رده و شتى رږدى دوور بكه ونه وه به لام نه چن له وهش دا زياده ره وى بكهن و ده ستبلاوى ددهست بدهن به جوړيك له رږدييه كه خراپتر بى، چونكه نه و جوړهش هه ر خراپه و نايينى نيسلام ده ستبلاوى زياد له حه دى به برى شه يتان حسيب كرده، به لكوو له هه موو شتيك دا ميانه ره و بن و به رزو نرمى مه كهن به گوږه رى رېبازى قورئان بجوئينه وه وهكوو دمه فرموي:

{وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا} سورة الفرقان (٦٧).

واته: موسولمانى ساغى راستال نه وانه كاتيک مال و سامان دهبه خشن ده ستبلاوى و رږدى ناكهن به لكوو ميانه ره وى به كارد هيننو و رېبازيكي مام ناوهندى ده گرن.

به‌شی دوازدهم:

**په یوه ندى ناده میزاد به پوره دگار له نیکی نیسلامه وه،
کاریگری نهو په یوه نندییه له نوژداری دهر وونیدا**

مەبەست ئە پەيۋەندى ئادەمىزاد بە خداۋە - باۋمې بە خدا - يادى خدا - خوشەويستى
 نيوان خدا بەندە - ترس لە خدا - دواى ليخوشببون - تۆبە و گەپانەۋە بۇ لاي خدا -
 داۋاگردنى رەحمەتى خدا - تاعەتکردن بۇ خدا - سوپاسکردن بۇ خدا - پشت بەستن بە خدا
 - دىسۆزى بۇ خدا - نزاۋ پارانەۋە.

مه‌به‌ست له یه‌پوهندی ئاده‌میزاد به‌خوداوه

ناشکرایه په یومندی سهرگی نیوان خوداو بهنده – به گوږه‌ی قورئان - له سهر باومړ به خوداو خوښویستنی دادمه زری، به سوپاس و نیعمه‌تی نهو پهر و مردگار ه سهر چاوه ه لدم به ستی! قورئانی پیروژ له م په یومندی هدا سی مه به ستی سهرگی ره چاو دهکات. گهره کیه تی نه نجام بدرین. نهو سی مه به سته ش نه مانه ن:-

(ا) پەرۋەردەگەردنى زەمىرو ويژدان: ويژدانى ئىنسانى بىرىتىيە لە ھىزىكى بەرگىرەرى دىروونى كە نەفسى سەرگەشى ئىنسان لە زۆر شت دەگىرپىتەو، ھەموو كات وەكوو ئامۇزگارەرىكى دىسۆز وایە بۇ رپەروى مروۇف ئاكامو ئەنجامى كىدارو گوشتارى بۇ رون دەكاتەو!

جا وەگۈۈ چۈن ئەم ويژدانە، ئەم مەبەستە داخلىيەى ئادەمىزاد جار جار رەببۇن و بى ھىز دەبى! ھەر بەو جۆرە جار جار گەش و نمادەگاۋ دەبىتە رى پىشاندمر، ديارە ئەو گەشەکردنە بەھۋى پەرۋەردى باش و چاك ئەنجام دمدرى، پەرۋەردىيەگە زەمىرو مشت و مال دەگاۋ بۆ كارى باش رامى دەگا. ھەرۋەگۈۈ چۈن بەگۈيرەى كوشش و بارى كۆمەل و شوين و كاتو دەورو بەر گۆرانكارى بەسەردا دى!! بىگومان گەۋرەترىن ھىزو راگرى ويژدان و زەمىر برىتىيە لە بېروايەكى پتەو بەخودايەكى بەدەسەلاتى خاۋەن ھىزو توانا، خودايەك كە لەسەر ھەموو

كردمەيەكى گەورە يان بچووك موحاسەبەي خەلك دەكا، پاداش و سزايان دەماتەو، سەرمەراي ئەو ئاگادارى ھەموو نەيئىيەكى ناو دلو دەرۋونە.

بەراستى وتەي ئەو ھەيلەسووفە زور جۈانە كە دەلى (ويزدان و زەمىرى بى پروا بەخوداي گەورە وەكوو دادگاي بى دادومر وايە).

قورئانى پىرور ئامازەي بو ويزادنى مروق و ئاگادارىي خودا بە خەتەرى دلو دەرۋونى ئەو مروقە كردە دەفەرمۇي:

{وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَتَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ - سُوْرَةُ ق - ۱۶}.

بەراستى ئىمە مروقمان دروست كردوم دوزانين نەيئى و خەتەرى دلى چۆنە و چۆن نى، ئىمە لە رەگى لا مى زياتر لىيەو نزيكىن. دەي ئەم وەسووسەيەكى كە خودا لەم ئايەتەدا باسى دەكا برىتييە لەم ئاوازە ويزدانىيەكى كە ھەرگىز لىي ھون نابى و ئاگادارىيەتى!!

ب) ئارامىي دلو دەرۋون: ئارامىي دلو دەرۋونىش - بەگويرەي قورئان- دووبارە بەرو بومى پەيوەندى نيوان خودا و بەندىيە، بە داخەو ئەمرو مروق پىي وايە ئەو رىگەيەكى دەيگەيەنى بەم خۆشىيە نەفسىيە برىتييە لە دابىنكردنى داخوازىيە مادىيە شەھوانىيەكان!

بەلام لە راستىدا دل ئارامى و خۆشى نەفسى لە تىركردنى ئەو ئارموزوۋە مادىيانەدا نىيە، چونكە ھەموويان بى بەقان و روو لە پروانەو نەمانن: مال و دارايى دەفەوتى، جەوان پىر دەبى و لەش ساغى دەبىتە نەخۆشى، شتومەك و كەل و پەل ناو مال خانو و بەرمو زەمى و زار بەردەوام نابى و پايدەدار نىن، زياد لەو روداۋە سامناكەكانى سروشت وەكوو بومەلەرزە و لافاو و گىزلوكە زور جار موصىبەت و بەلای سامناك بەسەر ژياندا دەيئىن دلو دەرۋون تەنگ دەكەن و خۆشى ژيان لىل دەكەن! بۆيە پىويستە واخۇمان رابىنين ئەم روداۋانە نەتوانن خۆشى نەفسىمان پىروخىنن، چونكە ھۆي سەرەكى بو خۆشەختىمان، بو دل ئارامى بەردەوامان ئەو پەيوەندىيەكى كە بە خوداۋە ھەمانە، ئەو ھەستەيە كە

پېمان وايە بەردەوام خودا لەگەلمانە، ئەو بېروايەيە كە لامان وايە ئىمە لەم سەر زەمىنە بە تەنھانىن و خودا چاودىريمان دەكا، بە رحەم و كەرمەي خۆي يارمەتدەرمانەو لەگەلمانە!

ج) نۆژدارىي نەفسىي (الطب النفساني) چارەسەر كەردنى نەخۆشەيە دەروونىيەكان كەپېيان دەگوتى: نۆژدارىي نەفسانى... زانايان و دەرووناسان بۇيان دەر كەوتوو كە غەم و نارەحەتى، دلەخورىي و پاراپىي، تەنگ و چەلەمەو نارەحەتى و شەو بىدارى، زۆر گارىگەريان ھەيە لەسەر چۆنىمەتى كەردەمووى ئەندامەكانى لەشى ئىنسان.

لە دانیشتگا و تاقىگەكانى رۆژ ئاوادا لەم بارەو چەند لىكۆلینەو ئەنجام دراو، چەند قوتابخانەو نەخۆشخانەي تايبەتى بۆ نۆژدارىي دەروونىي كراونەتەو... زانای بەناوبانگ دكتور (بۆل ارىست ادولف) دەلى بۆم دەر كەوتوو كە چارەسەر كەردنى تەواو بۆ نەخۆشى دەپى چارە سەر كەردنەكە رۆحى و ماددى بى، نەفسى و جەستەيى بى بەيەكەو... ھەر وھا دەلى: بۆم پون بۆتەو كە رىگای راست ئەو مەيە كە تەتبىقاتى زانستى نۆژدارىي و جەراحى لەتەك ئېمان بەخودادا ئەنجام بدەم! زانینە ماددى يەكەم تىكەل ناسینى خودا بكەم. من خۆم لەژيانم دا ھەردوو لایەنەكە (ماددى و رۆحى) لەسەر بناغەيەكى قايم و قۆل بەيەكەو بەستوو، گارى رۆژانەي خۆم لەبەر رۆشنايى ئەو بەرنامەيە ئەنجام داو، تەنھا لەم رىگەو تەوانىومە چارەسەرى تەواو پىويست بۆ نەخۆشەكانەم بدۆزمەو! دواي تىفېكىرىن و لىوردبىوونەو ئەو شەم زانىو كە زانستى نۆژدارىي و بېروا بەخودا ھەدوكيان بەيەكەو پىويستە ببەناغەي فەلسەفەي نۆژدارىي تازە. لە ئەنجام و ئاكامى كار كەردنەم لەبوارى نۆژدارىي دا ئەو دەم بۆ روون بۆتەو: كە باومر بە لایەنى رۆحى لەتەك زانینە بە زانستە ماددىەكە وای لى كەردووم كە بتوانم ھەموو نەخۆشەك چارەسەر بكەم، بەشێوەيەكى بەرەمكەت ئامىز. خۆ ھەر كاتى ئامەمىزاد لایەنى خوداى لەم گۆرەپانە دوورخستەو، بىگومان ھەموو چارەسەر كەردنىكى نىوہ چلە بەلكو كەمەترىش.

دهى با بزنانين هوى سهرمكى بؤ نهو نه خوښيانه ي پييان دهگوتريت
نه خوښى دمارگيرى (الأمراض العصبية) چونو و چين؟!
ناشكرايه برئ هوى سهرمكى نهو نه خوښيانه بريتيه له ههستكردن به
گوناح، به خه تاو تاوان، به رقو قين، به ترسو راپايى، به چاوچنووكى و به گومان
پهيداگردن به... هتد.

به لام سهد مخابن نهوانه ي خهريكى چاره سهرگردنى نهو نه خوښيه
دمرونياننه، له كاتيك دا دهتوانن هوى نهو نه خوښيانه بدوزنه وه به لام له
چاره سهرگردن و بنرگردنيدا سهركه وتونابن، چونكه نهوان بؤ چاره سهرگردنه كه
په نا نابنه بهر لايه نه رۇحيه كه و ناچن پروا به خدا بخه نه ناو دلى
نه خوښه كانيانه وه، ناچن له تهك باره مادديه كه دا لايه نه رۇحيه كه ش بخه نه كار!!
دهمانه وئ زياد له مهش پرسيار بكهين و بليين: نهو ئيضراباته
هه لچوناويانه كه دمبه هوى نه خوښيه نه فسيه كان چين! له راستيدا نهو
دياردميه هه لچوناوييه دمرونياننه كه دمبن به هوى نه خوښيه نه فسيه كان
هه مان شتن كه ئاينيه كان هاتوون ئيمه يان له دمست رزگار بكهين!!

چونكه په رومردگار به قودرمتو زانستو ليزانيى خوى زانيويه تي
پيويستمان بهو چاره سهرگردنه سهره كييه ههيه!

شايانى باسه: كه قورناني پيرو زور باش چاره سهرى نه خوښى نه فسي
دوزيوته وهو دمرمانى بؤ داناوه. دمفه رموى:

{وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا
- سورة الإسراء - ٨٢}.

واته: ئيمه له قورنان شتيك دمنيرينه خوارئ كه شيفاو رحمه ته بؤ
موسولمانان نه خوښى دل و دمرونيان قه لاجؤ دهكا.

ليړه به ولاره چهند باسيك دهخينه پيش چاوتان كه نه وه بچه سپينى كه
قورنان شيفاي نه خوښى نه فسيه و باشترين چاره سهرگردنه بؤ نهو جوړه
نه خوښيانه.

بېروا بەخوداۋ كارىگەرى ئەو بېروايە لەرېزەوى ئادەمىزادا

بېروا بەخودا كۆلەكەي ژيانى رۇحييە، سەرچاۋەي ھەموو ئارامىيەكى دۆلەت دىروونەكان و ھەموو بەختەومرى و خوشىيەكە، جا ومنەبى ئەم ئيمانە ھەر بەومندە پەيدا بېي كە باومرەت ھەبى خودايەك ھەيەو زالە بەسەر بونەومردا! بەس ئەومندە كىفایەت ناكە، بەلكو دەبى ئەو خودايە وا بناسى ناسينەكە بگەيەنيە ھەددى تەقدىس و پىرۋى بزانى چەند گەورەو بەتوانايە ئەم جۆرە ناسينە لەدۆلەت دىروونى ئادەمىزاد جىگىر بېي و ئاسارو دياردەي چەسپان و جىگىر بوونى و ئەو ئايىنە لە كەردەومكانى ديارى بد!

بېروا بەخودا نەفسى ئادەمىزاد لە كۆتى ماددىيەت قوتار دەكە، وا لە مەرفەكە دەكات خۆي لەئاستى شەھومەت و ئارمەزوى دنيایى دا بەرزىگىر، موبالات بە زەمرەو قازانجى تايبەتى دنيایى نەكە، ھەول و كۆشش بكات بۆ خۆي و بۆ كۆمەلەكەي بەگوىرەي ياساى گشتى كۆمەلەيەتى و ئايىنى، بە گوىرەي رىبازو دابو نەرىتى تەواو سود بەخش بەل: ھەرچى رەوشتى ئادەمىزاد ھەيە لەپىاومەتى و چاكە فەيداكارى خۆنەويستى... ھەتە. لە پىناو كۆمەلەكەي ھەموويان لە باومر بەخوداۋە سەرچاۋە ھەلەدەبەستن ئەمە راستىيەكەو چەسپاۋە، تەفەكردنەۋەي ئادەمىزاد بە درىزايى مېژوو سەلماندوويەتى و دەيسەلمېنى!

لە ھەموو ۆلاتىك و ھەموو رۆزگارەكدا چەند كەسەك ھەبوون و ھەن كە بەھۆي باومرەيان بەخودا - ھەست و شعورىان بە چاكەو پىاومەتى سەررىزى كەردەو دەكو ئەستېرە بەئاسمانى گەلەكەيانەۋە درەوشاونەۋە! ئىتر ھەموو ژيانى خۆيان تەرخان كەردەو بۆ بەرژەومەندى كۆمەلەي ئىنسانىيەت و خوشبەختى ئادەمىزاد! ئەمەيە ھەقىقەتى ئەو ئيمانەي كە قورئان بانگەوازي بۆ دەكاۋ داۋا لە خەلەك دەكات كە ھەرگىز دەستى ئى بەرنەدەن؟ ھەر لەبەر ئەمەيە ئىمە دەبىنين كە ھەموو ئايەتەيكى قورئان (الذين آمنوا) تەيدابى دوابەدۋاى ئەو رەستەيە (وعملاوا الصالحات) ىشى ھىناۋە! ئەمە ماناى ئەومەيە كە ئيمان و باومر

هر به قسه نابى؟ به لكوو دهبى كردهوه بيسه لىنى و تهئيدى راستى نهو ئيماننه
بكا چونكه كردار دياردمو بهرووبومى باومره.

بروا به خوداو كردهوى باش رزمه ندى خودا به دهست دىنن، پاداشى باشى
قيامت په زمه ننده دمكهن! خودا دمفه رموى:

{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِّ - سورة البينة ٧}.

نهوانهى پرواين ههيه به خوداو كردهوى چاك دمكهن نهوانه باشتين
گروهي ئادهميزادن!

{وَيَشْرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنْ لَهُمْ جَنَّاتٍ - سورة البقرة - ٢٥}.

نهى پيغه مبهه مزگينى به ههشت بده بهو كه سانهى باومريان به خودا ههيهو
كردهوى چاك دمكهن.

{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا - سورة
الكهف - ٣٠}.

نهوانهى باومريان به خودا ههيهو كردهوى چاك و باش دمكهن ئيمه ههريگيز
پاداشيان زايه ناكهين و هر كه سيك كردهوى باش بى پاداشى خوى دمدينهوه.

باومر به خودا مروف وا لى دمكا له گونا هه ئسله ميتهوه، چونكه ئادهميزاد له
كردارو گوفتارى دا گهردن كه چى بىرو باومريه تى و به گويرهى نهوان به ريگادا
دمروا! بويه پيغه مبهه دمفه رموى:

« لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ
مُؤْمِنٌ ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ . رواه البخارى ومسلم .

واته: نهو كاتهى موسولمان داوين بيسى دمكا موسولمان ناميى نهو كاتهى
موسولمان دزى دمكا موسولمان نيبهوه نهو كاتهى شهراپ ده خواتهوه موسولمان
ناميى، چونكه ئيمانى تهواو ناهيلى خاومنه كهى شتيك بكا له گهل باومره كه دا
نه گونجى ههروهكوو چون ناهيلى شتيك واز لى بيى كه به گويرهى ريپهوى نهو
نهبيى.

به لئ بپروا به خودا تاريکايي ئهم ژيانه مان بو روناک دمکاته وه له کاتي
ناهوميدى و ليقه وماندا موسولمان ومبيري ديتيه وه که په نايه کي قايمي هميه
په ناي بداو هاواري بکاتي؟

پي وايه په رومردگاري دمتوان يارمه تي بداو دمستي بگري، نيتړ که ئهمه ي
زاني ناهوميدى له دل و دمرووني دمروى، ناخ و ئوف واز لي ديتي و پشت به خوداي
خوى دمبه ستى و دل و دمرووني نارام دمبن، به لاو موصي به تي دنيايي بي نموود
دينه پيش چاوى، تهنگو چه ئهمه ي ژيانى لا ئاسان دمبي، خوداش بو خوى
خه به ري داوه به موسولمانان که هه موو کات دمستي يارمه تي بو دريژکردون و
پشتيوانيانه:

{وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ - سورة التغابن - ١١}.

هر که سيک بپرواي به خوداي بزانى هه موو دمردو رهنجک به فه رمانى
خودايه خودا دل و دمرووني شارمزا دمکاو ئه پخاته سهر ريگاي راست. يان
دمفه رموى:

{وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ - سورة الحج - ٥٤}.

واته: بيگومان په رومردگار رهنوما کوننده ي موسولمانانه بو ريگاي راست و
سهر به ستى و خوشي. يان دمفه رموى:

{اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ - سورة البقرة -
٢٥٧}.

واته: خودا خاومو و گهورمو يارمه تدمري ئه وانه يه که ئيماندارن، له نه قامي و
نه زاني رزگار يان دمکاو دميان خاته سهر ريگاي زانست و شارمزا يي باومر.

له لايه کي ترموه ئيماني کامل و ته و او له ته کي گرده وى باشدا و مسيله و ناميره
بو له زومت و خوشي هه ردو دنيا خودا خوى دمفه رموى:

{مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنشَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ - سورة النحل - ٩٧}.

ۋاتە: ھەر كەسنىڭ كىردەۋى باش بى چ پىاو چ ژن بە مەرچىڭ موسولمان
بى و باومرى ھەبى ئىمە لە ژيانى دونىادا بەخۇشى دەمىژىنن لە رۇژى قىامەتیشا
زۆر باشتر پاداشيان دەدەينەۋە!!!

بەراستى ئىنسان لەم ژيانەدا لەناو كۆمەلنىڭ كۆسپو تەنگو چەلەمەدا
دەژى، كۆسپو تەگەرەى ژيان كىژدەلۆكەى رۇژگار ئەۋەندە زۆرو زەبەندەن
ھەر كەسنىڭ بىرۋاي بەخودا نەبى و خودا نەكا بە پەناگا بۇ خۇى و پىشتى بى
نەبەستى و نەيكاتە يارمەتيدەرو چاودىرى خۇى بەدبەخت ترين ئادەمىزاد دەبى
لە ژيانا!!! بەپىچەۋانەى ئادەمىزادى موسولمانەۋە كە بەھۋى ئەو بىرو باومرى
كە ھەيەتى ھەموو كاتى ئاسۋى داھاتوۋى خۇى رۇشن دەبىننى و ژيانىكى خۇش و
كامەران بەسەر دەباو لەخودا نەبى لەكەس ناترسى!!

يادى خوداۋ كارىگەرى ئەو يادە لە دەروۋنى ئادەمىزاددا

بەشنىڭ لە ئاكامو ئامانجى ژيانى رۇخى بلاۋكردنەۋەى ئارامى و ھىدىيەتتە
لەناو دل و دەروۋنى ئادەمىزاددا قەلاچۇكردن و خىستەنە دەروۋى غەم و قەلەق و
ناخۇشەيە لە دەروۋنا: كە ئەمانە دوزمنى ھەرە گەۋرەى ئادەمىزاد. ئاشكراشە
زىكرو يادى خودا ئامىرىكى ھەرە كارىگەرن بۇ پەيداۋونى ئارامى دل و دەروۋن،
ۋەكۈۋ لەمەدۋا رۈنى دەكەينەۋە!

ئاشكراشە كە ھەلەۋ گىربوۋنى بىرو ھۇش بەغەم و نارەحەتى مادى يان
مەعنەۋىيەۋە بەشەشبوۋنى عەقل بەھۋى قەلەق و بىرگىردنەۋە لە داھاتوۋ ھەروا
بەرت و بلاۋ بوۋنەۋەى عەقل لە ئاستى روداۋى رۇژانەى ژيان ھەموۋ ئەم
خەتەرەۋ پاراۋى و بىرو ھۇش جۇراۋ جۇرانە مەعنەۋىياتى ئادەمىزاد دەروۋخىنن و
ۋاى ئى دەكەن دامابىۋى و نەتۋاننى ئەركى سەرشانى خۇى ئەنجام بىدا.

ھەندى كەس لاۋان ۋايە كە رۇچوۋن لە غەم و قەلەقدا ھالەتتىكى نەفسىيە
ھىچ پەيوەندى بە جەستەۋە نىيە!! بەلام ئەم بۇچۈنە ھەلەيە، چۈنكە
تاقىكردنەۋەى زانستىي ئەۋەى سەلماندۋە كە رۇچۈن لە غەم و نارەحەتتەيدا خۇ

به دهسته وه دان بۆ قه له ق حاله تیکى فیزیولوژییه و کار دهکاته سهر جهسته و زه بوونی دهکاو جوړه ها نه خوښى بۆ دهیښى و سهرچاوه ی هه موو غه مو و نارحه تییه که، گانې قه له ق و دلته راوگى و راریى بریتیه له هه ستردنې ئادهمیزاد به زه بوونی خوښى له بهرامبه ر روداوى ژياندا! به لام بیرو باوه رې پته و به هه بوونی خودایه ک که هه موو ته صه رو فیکى که ونى به دهست بى و بۆ هه موو کارىک پشتنى پى دمه سترى و ئارامى هیژى مه عنه وى دهخاته دل و دموونى مروقه وه، هه موو غه مو و نارحه تییه کى ژيانیان له لا سووک و ئاسان دهبى.

دوکتور بریل ئیعتیرافى به م راستیه کردوه و توویه تى (مروقى موسولمان و خاوه ن باوه رې پته و هه رگیز تووشى نه خوښى نه فسى نابى!).

زانای به ناوبانگ (دیل کانيجى) ده لى: (نوژدارانى دمووناس بۆيان دمرکه و تووه که بیرو باوه رې قایم و دهست گرتن به ئایینه وه بهرپرسيارن له وه که غه مو و نارحه تى و قه له ق و نه خوښى دهمارگرى نه هیلن و چارمه رى بکه ن).

به لى یادى خودا دیاردمیه که له دیاردمکانى ئیمان و باوه ر، یادى خودا خوراکی روچه و نه فسى ئادهمیزاد ته زوید دهکا به ئارامى و هیډى بوون، هیژو قووه تى مه عنه وى دمداتى: قورئان دمفه رموى:

{الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ} - سورة الرعد - ۲۸.

واته: ئه وانه ی موسولمان و دلایان به یادی خودا داسه گناوه و هه رده م خودایان له بیرمو ته سبیحات و زیکرى ئه و دمکه ن کارىکى پیرۆز نه نجام دمدن، ئاگاداربى! دل و دموون هه ر به یادی خودا ئارام دگرن و دادسه کنن! یادى خودا دیاردمیه که بۆ ئه وه ی دمرکه وه ئه و مروقه خودای خوښى دمناسى و سوپاسى دهکا یان نا! بۆیه قورئان ئه وه دمه سپینى: که یادى خودا دمه پته وه ی نزیك بوونه وه له خودا، ئه وانه ی له یادى خودادان پاداشى باشیان دمه رپته وه خوښه ویستى خوداو ره حمه تى بى پایانیان دهستگیر دهبى.

وابزانم هیڼانی ئەم چەند نایه ته ی دوایی کیفایه ته بو وده مرخستنی
که ورمیی و باشی زیکرو یادی خودا: که دمه فرموی:

{فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ وَاَشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ - سورة البقرة - ۱۵۲}.

واته: ئەی گروهي ناده میزاد یادم بکه ن به تاعه تکردن منیش یادی نیوه
دهکم به پاداشی باشو لیخو شبوون له گونا هتان، شوکرو سوپاسی نازو
نیعمه ته گانم بکه ن و مهیان شار نه وه کوفرانی نیعمه تم مه که ن!! یان دمه فرموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا، وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا، هُوَ الَّذِي
يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا
- سورة الأحزاب - ۴۱-۴۳}.

واته: ئەی گروهي موسولمانان! زور یادی خودا بکه نه وه، به یانی و نیواره
هه موو کات و ساتیک به گویره ی توانا له خودا غافل مه بن! خودا خودایه کی
ومه یاهه رحمه ت و بهر که ته خوی به سه ر نیوه دا دهر ژینی و فریشته گانی داوی
لیخو شبوونی گونا هتان بو ده که ن، تا نیوه رزگار بکه ن له تاریکایی گونا ه بو
روشنایی تاعه ت له گومراییه وه بو شارازی! یان دمه فرموی:

{وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَّاجْرًا عَظِيمًا - سورة
الأحزاب - ۳۵}.

واته: ئەو پیاوانه ی یادی خودا ده که ن ئەو ژنانه ی یادی خودا ده که ن
په رومردگار لیخو شبوونی خوی و پاداشی که وره ی بو ناماده کردون!

جا له کاتی که دا هورنان به وچه ند نایه ته هه زل و که ورمیی یادی خودای
رونکرده وه، ده بینین له نایه تیکی تر دا هه ره شه له وانه ده کا که یادی خودا نا که ن و
لیی غافلن، ئەوه رون ده کاته وه که روومرگی پران له یادی خودا و پشت هه لکردن له
ته سبیحات و زیکری ئەو سه رده کی شی بو ئەوه ئینسان ریگای لی هون ببی و توو شی
به دبه ختی دنیا و قیامه ت بی! خودا دمه فرموی:

{وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ، وَإِنَّهُمْ لَيَصْلُونَ
عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ - سورة الزخرف - ۳۶-۳۷}.

واته: كه سيك چاو بنوقينئ له عاست يادى خداو زيكړى پېروهر دگار پشت گوئ بځا، ئيمه شهيتانيكى بو ناماده دهكهن له گه ليدابئ و له كوئى نه بېته وه هه موو شتيكيش به گوئى ئه و شهيتانه دهكا! جا ئه و شهيتانانه دمنه بهرگرى كهر لييان و ناهيلئ ئه و خه لكه ريبازى هه ق بگرن، و سوسه و خه تهره ده خه نه دليانه وه به وه كه وان له سهر هه قن ريبازى راستيان گرتووه، ئه و كافرو خوانه ناسانه ش پييان واپه ئه و خه تهره ي به دلياندا هاتووه شتيكى حه قيه قه ت و راسته و ئه وان له سهر هه قن! دوو باره جاريكى تر قورئان هه رېشه دهكا له و كه سانه ي واز له يادو زيكړى خدا دين و ده فهرموئ:

{وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ - سورة
الحشر - ١٩}.

واته: ئه ي موسولمانينه! نه چن وهك ئه و كه سانه بن كه خودايان فهراموئ كرده و به ده گم نه يش خودايان ومير نايه ته وه، بيگومان كه سيك خوداى بير چووه سهر گهر دان دمبئ له زياندا، هيچ هه ده فتيكى به رزى نابئ و پاشه روژى له بير ده چي ته وه و ناده مي تي نامي ني خوداش خو يانياني له بير خو يان بردو ته وه به جوړي ك كه ئينسانيه تي خو يان فهراموئ بكهن و هه وليك بو دوا روژ نه دمن ئه وانه به دكارانى جيهان.

يادى خدا ده وريكى گرنكى هه يه بو پېروهر ده كرنى دل و دهرن، ئه و كه سه ي يادى خوداى خو ي ده كاته وه و گه ورمي و عه زه مه تي ئه و ديني ته پيش چاوى خو ي، دلى نه رم دمبئ، عه تفو سؤزو به زه يي تي دا په يدا دمبئ، جگه له كرده وى چا كه شتى ترى لئ به دمر ناكه وئ! چونكه پي واپه خدا ئا گداره به سهر يدا و چى بكا خدا چاوى لييه تي. له كاتي كدا ئه وانه ي پشت هه لده كه ن له خدا هه لده خليس كيئ بو ناو زلكاوى بي دينى و خودايان له بير ده چي ته وه دل ره ق دمب و عه تفو به زه ييان تي دا نامي ني و چى خراپه و شه ره لييان ده و شي ته وه.

له بهر ئه وه خدا هه رېشه ي له خه لكى كرده كه وا نه كه ن بگه نه ئه م حاله ته ناپه سه نده:

{أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ - سورة الحديد - ١٦}.

واتە: ئایا کاتی ئەوه نەهاتووە کە موسوڵمانان دڵ و دەرونیان بەیادی خودا سەرپێژبکاو ترسو و خۆفی خودا بچیتە دڵیانەوه و قورئان کاریان تێ بکاو پەپرەوی فەرمانەکانی بکەن! نەچن وەکوو گاورو جولهکەکان بن کە ئینجیل و تەوراتیان پێش قورئان دراومتی، جا رۆژگاریکی زۆریان بەسەردا تێپەری و ماوەی هاتنی پێغەمبەرەکانیان زۆر کۆن بوو دڵ رەق بوون و وایان ئی هاتووە کەلامی خودا کاریان تێ ناکا و گویێ پێ نادەن زۆریان بەدکارو بەد رهوشت و سەرپێچی کەرن!

هەر لەبەر گرنگی دان بە یادی خودایە کە ئایینی ئیسلام هاتووە ئەو نوێژەى کە ئادەمیزاد لەخودا نزیک دەکاتەوه لە شەو رۆژدا پێنج کەرەمت فەرزی کردو، داواى زیادکردنی نوێژی تریشی کردو و ناوی ناوه (صلاة التهجد) شەو نوێژ چونکە لەشەودا دڵ و دەروون صاف دەبێ و توانای رۆحی زیاترە بۆ پارانەوه. خودا دەفەرموێ:

{اقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا، وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيحًا - سورة الإسراء - ٧٨-٨٠}.

واتە: ئەو پێغەمبەر! کاتێک خۆر لە نیوه راستی ئاسمان لایدا نوێژی نیوه‌پۆ (ظهر) ئەنجام بدەن، کاتێک شەو داهاات نوێژی بکەن - لیژەدا مەبەست نوێژی (شیوان و خەوتانە) - نوێژی بەیانی کاتێ ئەنجام بدەن ئاسۆی ئاسمان روناک دەبێ و فەجری صادق بە کەناری ئاسماندا بلأو بووبیتەوه، بێگومان نوێژی بەیانی فەریشتەى شەویش و فەریشتەى رۆژیش حازری دەبن و ئاگایان لێبەت، ئەو پێغەمبەر، شەو نوێژیش بکە، چونکە شەو نوێژ (صلاة التهجد) لەسەر تۆ فەرزەو لەسەر ئومەتت سوننەتە، سا بەلکوو خودای خۆت کە زیندووی کردیەوه مەقامی

مەحمودىت پى بېخەشى و ئالاي جەمدو سوپاست پى عەتا بكا، بلى: خودايە لە شارى مەككە بمخەرە دمرئ و بەسەلامەتى دمرچم بچمە ناو شارى مەدینەى پىرۆزەو، لەلايەن خۆتەو بەلگەى ئاشكراو بەهیزم بدمرئ بتوانم بەربەرەكانى ئەو خەلكە نەزان و سەر پمەهى پى بكم!!

دەى پىروانە ئەم دەقە قورئانییە جەند جوان ئارامى دەخاتە ناو دل و دمرۋونەو، كاتىك ئايەتەكان دەخوئىتەو بەچاوى دل تىيان دەفكرئ، ھەست بە چ خوشىيەك دەكەى، چۆن لە زلکاوى ئەم ژيانە مادىيە دەستت دەگرئ و قورتارت دەكاو دەتخاتە ناو ژيانىكى روحى و بەرزو خوشەو؟ بەراستى ئەمە ھەر لە دەست قورئان دئ كە ئاوا بەو شىو ئەم لاواندەو بەختە دل و مىشكەو و غەم و ناپەختەى رامالى!!

خۆشەويستى نىوان ئادەمىزادو خودا (الحب بين العباد والرب):

دوژمنانى ئىسلام نازانن چۆن داخى دلئ خۇيان بە ئايىنى ئىسلام بىرژن، ھەر دەمە رەخنەيەكى لئ دەگرن رۆژىك دەلئىن، ئايىنى ئىسلام ئايىنىكى مادى صىرفە دەمىكىش دەلئىن: ئايىنىكى رۆحى صىرفە!

يەككە لەو تىرە ژمەراو پىانەى ئاراستەى جەستەى ئايىنى ئىسلام كراو ئەومىيە كە دەلئىن: ئىسلام ئايىنىكى وشك و بىرىنگەو خالىيە لە خۆشەويستى نىوان خودا و خەلك، ئەو مەتا (ئەدوا روس) لە كىتەبى بەناو (فلسفة الدين) كە بە نىنگلىزى دايئاو دەلئى: (وشەى ئىسلام ماناى گەردنكەچى بۆ ويستى خودا دەگەيەنئ، ئەمەش دەشئ سەربكىشئ بۆ ئەو خودا حسيب بكرئ بە ھىزىكى خاوەن دەسەلات و زەبىر بە دەستى نەزانراو كەسەر پىچىكرەنى بىھۆدەبئ، ھىچ لە صىفەتەكانىش پىرۆزى و خۆشەويستى تىدا نىيە زىاد لە ئەو دەش بىرئ موسولمان ھەن ئەم ئايىنە وشكەيان بەدل نىيە و لئى مورتاح نىن، بىگومان بە یدابوونى ئەو كۆمەلە صوفيانە لەناو موسولماناندا بۆلۆ بوونەو شايەتەكى تەواو لەسەر ئەو

كە ئەو خەلكە حەزىيان لەو ھەيە پەيۋەندى بە خودايەكەۋە بىكەن زىندو بىۋ
خاۋەن خۆشەۋىستى بىۋ عەطفو سۆزى ھەيۋ).

سەير ئەۋمىيە نىيەت خراپى و نەزانى دروشمى ئەم نووسەرمىيە كە لە راستىدا
ھىچ شتىك بەقەد رەتكردنەۋى بۇچۈنەكەى ئاسان نىيە، بە تايبەتى لە كارىكدا
كە ئەو نەزانتر كەسە تىيىدا! چونكە خۆشەۋىستى نىۋان خوداۋ بەندە لە قورئاندا
تا بلىۋ زۆرۈ زەبەندىيە چەند جار دوو بارەو سىۋ بارەو دىبارە كراۋمەۋە! ھەر
جارەى بە ئوسلوبو شىۋاۋىك ئەم خۆشەۋىستىيەى گەياندوۋە.. كە بەتېكرا
دەتۋانين ئەم خۆشەۋىستىيە بىكەين بەدوۋ بەشەۋە.

(أ) خۆشەۋىستى بەندە بۇ خودا.

(ب) خۆشەۋىستى خودا بۇ بەندە.

خۆشەۋىستى ئادەمىزاد بۇ خودا:

موسولمانى راست و راستال ئەو كەسەيە ھەست بە صىفەتى جەمال و جەلال
خودا بىكا، شعور بە لوتفو چاكەى ئەو بىكاۋ بزانىۋ لىۋى بەقىن بىۋ كە خودا
خىرو بەخشىش بەسەر ئەۋدا دەرپىزى، ئەمجار لەم ھەست و شعورەۋە ھالەتېكى
خۆشەۋىستى بۇ پەيدا بىۋ، خوداى لە ھەموو شتىك خۆشتر بوى و دلۋ دەرۋونى
بەۋەۋە مەشغول بىۋ ھەموو كىرەۋمىيەكى لەبەر خاترى ئەۋبى، لەزەت و خۇشى
لە تاعەتكردن و گەردنكەچى بۇ فەرمانەكانى ئەۋدا دەست بىكەۋى، ئەۋكاتەى
لاخۇش بىۋ كە بىۋ ئەمرى ئەو ناكا، بەم شىۋە بارىگرىۋ دىرازى ئاۋات خاۋزىۋ بۇ
زىادە قولبۈۋنەۋەۋە روۋچۈۋن لەم خۆشەۋىستىيەدا، دىلىۋىۋى لە راستى رىۋبازى و
چاكىۋى ئامانجى! خۆشەۋىستى ئادەمىزاد بۇ خودا بىرئىتەيە لە باۋمىرى راست و
دروست بە خودا، باۋمىرىكى ۋا لە ناخەۋە ھەستى بىزۋىۋى، نەك ناسىنى خوداۋ
مىلكەچى نەفسى رۋالەتەى! بەلكۈۋ ئىمانى راست بىرئىتەيە لە خۆشەۋىستى خودا
بە جۆرىك ئەو كەسە بەسەر خۇيدا سلاۋى بداتەۋە، دىاردەى خۆشەۋىستىيەكەى
لە كىردار و گوشتاردا دىارى بدا! كەۋابوۋ بىرو باۋمىرى رۋالەتەى كە لە ئىزغانى

نەهەسی تێپەر نەکاو دیاردەکانی لە بەندەکەدا دەرئەکەون بێشک ئەو باومەرە ئەو باومەرە نییە کە خودا لە بەندەکانی خۆی دەیهوێ. خودا دەفەر موی:

{قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ - سورة التوبة - ٢٤}.

واتە: ئەو پێغەمبەرە! بەو مەردوووە بێ: ئەگەر باوک و باپیرتان یان کۆر و نەو و وەجەتان یان خوشک و براتان، یان ژن و خێزانتان، یان ھۆز و گەل و تیرمەتان، یان ئەو مال و داراییە کۆتان کردۆتەو یان شتوووەک و کالایەک کە کڕیوتانەو دەترسن رانیج بێ و نەفرۆشی، بەھۆی غەزاو جیھادەو کاتی فرۆشتنی تێپەرێ، یان خانوو بەلەخانەتان خۆشەویستەرە لاتان لە خودا و پێغەمبەری خودا و کۆشش لە پێناوی ئایینی خودادا، ئەو و چاومروانی سزای خودابن و بزانی چیتان بەسەر دینی! لەم نایەتەدا ھەر شەھەکی زۆر گەورە ھەیە بۆ ئەوانە کە لە کۆشش کردن و ھەولدان لە ڕێگای خودادا پشت ھەڵدەکەن و خۆی ئی دەشارنەو!

پەرورەدگار لەم نایەتەدا ھەموو ھەرزو و ئارەزوو پێویستی ماددی دنیایی مەروفی کۆ کردۆتەو و خستویەتە تاپەکی تەرازوووە، خۆشەویستی خودا و پێغەمبەر و خۆشەویستی جیھاد و ھەولدان لە ڕێگای ئایینی خودادا ئەمەشی خستۆتە تاپەکی تریەو! جا ئەو دڵ و دەروونە بێتوانی خۆی لەو ھەرزو ئارەزوو دنیاییانە قوتار بکاو خودا و پێغەمبەریان بەسەردا ھەڵبژێری ئەو دڵ و دەروونی کە خودا گەرمکییەتی و ئیسلام دەیهوێ.

خودای گەورەو مێھەربان لە نایەتێکدا یاسی پەوشتی موسوڵمانانی راستال و راستگۆ دەکا، ئەو موسوڵمانانە خۆیان خۆش و یستوووە خوداش ئەوانی خۆش و یستوووە پێیان تێ دەکا و دەفەر موی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا

يَخَافُونَ لَوْمَةً لَّا تَمُوتُ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - سورة المائدة - ٥٤.

واتە: ئەى كەسانىك كە بپرواتان هیناوهو موسولمان بوون!

هەر كەسێك لە ئیوه لە ئایینی هەلگەڕێتەوه، ئایینی خودا پشت گۆی بخوا
لەوه بەهولاوه خودای گەوره گەل و هۆزێكى تر دینی و دەسلالت و فەرمان رهواییان
دهدات و ئەوان دهخاته شوینی ئیوهو ئاوهدانى جیهان دهخاته ئهستوى ئەوان و
ئەوانیش فەرمانهگانی خودا بهباشی ئەنجام دەدەن، خودا خوۆشی دهوین و
ئەوانیش خودایان خوۆش دهوێ، دهرهق موسولمانان دل نهرمو به بهزهیین،
دهرهق به كافرو گومرپیان توندو تۆل و بههیزن، له رێگای خوادا، له پیناوی
ئایینی خوادا تێ دهكۆشن و ههول دهدهن له لۆمهو تانووێ لۆمهكاران ناترسن!
ئەم رهوشته بهرزە ئەم ئاكارو پیاومتییه فهزل و كهرمى خودایه دهیدا به
كهسانىك خوۆ مهیلی لیبی، كهرمو رهحهتهى خودا فراوانه بهشى ههموو
كهسێك دهكاو خوۆشی ئاگاداری ههموو شتیكه!

خۆشهویستی خودا نیشانهی موسولمانییتی راستیه، ئەو موسولمانانهی
شیرینی بیرو باوهریان چهشكهکردوه هیچ شتیك به ئیمان ناگورنەوه، ئیمانیان
بهلاوه له ههموو شتیك باشتەر بۆیه پیغهمبەر دمفهرموێ:

« ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ رَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا ، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَّفَ فِي النَّارِ . رواه البخارى . »

واتە: سێ رهوشت هەن كەسێك ئەو سێ رهوشتهی تێدا بن، ئەوه شیرینی
ئیمان و باومری چهشتوو:

یهگەم: ئەومیه خوداو پیغهمبهری خودای له ههموو شتیك بهلاوه
خۆشهویستر بن!

دووهم: ئەگەر یهکیکی خوۆش و یست هه لهبەر خاتری خودا خوۆشی بوێ.

سێپیه‌م: چەندی پێ ناخۆشە فرپیی دمنە ناو ئاگرەوه ئەوەندە پێ ناخۆش
بێ بگەرپتەوه بۆ کوڤر.

خۆشەویستی خودا گرنگترین بناغەیه بۆ دروستکردنی بینای ئەخلاق و
ره‌وشت، خۆشەویستی خودا واما ئی دەکا ببینه گیانیکی له‌تيفو شەرو بە‌دکاریمان
ئێ روو ئەدا، دەمانگەیه‌نیته ئەو حاله‌ته‌ی هه‌موو شتیکی بوونه‌وهرمان خۆش بوی،
چونکه‌ دهمستکردی خودایه، ئەم حاله‌ته‌ کاتیکی پەیدا دەبێ صه‌فای نه‌فسی زالبی
بە‌سەرماندا، هه‌رچی رقو کینه‌یه، له‌ دهره‌وماندا نه‌میئێ، فیل و ته‌له‌که‌و جامبازی و
چاووړاو له‌خۆمان دوور بڅه‌ینه‌وه.

خۆشەویستی خودا بۆ ئادەمیزاد:

ئەگەر سه‌یری قورئان بکه‌ین ده‌بینین پەرورەدگاری خۆشەویستی خۆی داوه
بە‌و که‌سانه‌ی خاوه‌نی کرداری گه‌وره‌و ره‌وشتی به‌رزن ئەوانه‌ی کردوه‌وکانیان
خێرو بیری گشتیان تێدايه‌و بۆ کۆمه‌ل و ئادەمیزاد سود به‌خشه، ئەم
خۆشەویستییه‌ی له‌که‌س نه‌بڕیوه، مه‌گەر له‌ که‌سانیک که‌ خاوه‌نی ره‌وشتی خراپ
بن و له‌ خراپه‌کاریدا رۆچوو بن خه‌ریکی بڵاوکردنه‌وه‌ی خراپه‌و خراپه‌کاریی بن و
ره‌واج به‌ ره‌وشتی به‌د بده‌ن، ئازاوه‌گیر بن...

ئایه‌ته‌کانی قورئان که‌باسی خۆشەویستی خودا ده‌کەن بۆ به‌نده‌کان و وه‌سفی
ئەو به‌نده‌نه‌ به‌چەند ره‌وشتیک ده‌کەن که‌ کاکله‌ی ئەخلاق و سه‌رچاوه‌ی نه‌فس
به‌رزێ و مرۆڤایه‌تییه‌... وه‌کوو خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی:

{وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ - سورة المائدة - ٤٢}.

واته: هه‌رکاتی فه‌رمانه‌ره‌واییت کرد له‌ناو موسوڵماناندا حوکم به‌ عه‌داله‌ت و
داد پەرورمێ بکه، چونکه‌ خودا داد پەرورمێ خۆش ده‌وی! یان ده‌فه‌رموی:

{بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ - سورة آل عمران - ٧٦}.

كەسئڭ وەفا بە ئەھدو پەيمان بكاو تەقواو تاەتى خودا بكا مالى كەس بە زۆرو ستم نەخوا، ئەوہ ئەوكەسە لە خۆشەويستانى خودايە چونكە خودا تەقواكەرو خۆ پاريزانى خۆش دەوئت.

{فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ - سورة آل عمران - ١٥٩}.

واته: هەرگاتێك دواى موشاوهره و لێوردبوونهوه هانیتە سەر ئەوهی كردهوهیهك ئهنجام بدەى، تهوهككولت بهخودابى پشت بهو ببهسته، چونكه خودا خاوهن تهوهككولى خوژدهوئیت.

{فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - سورة المائدة - ١٣}.

ئەي پېغەمبەر چاۋ لە ھەنسوكەوتى ھەلەي ھاورپىكانت بېۋشەو سەرفى نەزمىريان
لې بکە بېگومان خودا مروفي چاکە کارو دل سافو لېبوردووي خوش دەوى!

{وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ - سورة آل عمران - ١٤٦}.

واتە: پېغەمبەرەن و شوپنكەوتووانى هەرگىز لە جيهادو هەولدان لە رىگای خودادا ماندوو نەبوون و زمبوونيان بەسەردا نەهاتوو، لەئاستى بەلاو موسىبەتى رۆژگاردا خۆ راگرېوون! لەپېناو ئايىنى خودادا سەبرو سەباتيان هەبوو و خوداش خاومنى سەبرو ئارامى خۆش دەوین.

{إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ - سورة البقرة - ٢٢٢}.

پەرورەدگار تۆبەکاری خۆشدەوێت، ھەوھە ئەوانەیشی خوش دەوێت کە ھەردەم پاك و خاوێن و دمست بە دەسنوێژن.. پەرورەدگار خۆشەویستی خۆی لەوانە برپووە کە خاوەنی ئەو رەوستانەن: کە کانی بەدبەختین بۆ گروھی ئادەمیزادو ئەمن و ئاسایش لەسەر رووی زەوی و قەلاچۆدەکەن، دmfەرموێ:

{وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ - سورة القصص / ٧٧}.

واته: هه‌رگیز له‌سه‌ر زه‌وی هه‌وڵی فه‌سادو گیره شیۆینی مه‌ده، بی‌گومان

خودا موفسیدو خرابه‌کارانی خوش ناوین!

{وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمُ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ
- سورة آل عمران - ٥٧}.

به لām ئهوانهى ئيمان و باوهريان ههيه و كردهوى باش دهكهن پهروەردگار
پاداشى خويان دهداته وه، ستهم له كهس ناكا! ههركيز خودا زالم و ستهمكارى
خۆش ناوین!

{لَيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ -
سورة الروم - ٤٥}.

ههه كه سيك كافر بى، سزاي كو فره كهى له خووى ده سينرى. كه سى كردهوى
چاك بى پاداشه كهى بو خودى خو بهتى، ئه مه بو ئه وهيه ههتا خوداي گه و ره - به
فه زل و كه ره مى خو - پاداشى كردهوى چاكي موسو ئمانان و ئيمانداران بداته وه!
بيگومان خودا كافرو بيدينانى خوش ناوین.

{لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ - سورة
النحل - ٢٣}.

واته: بيگومان خوداي گه و ره نهينى و ئاشكراتان دهمزانى، ئاگادارى هه موو
كردارو گو فترتانه. كه وابى نه به نهينى نه به ئاشكرا ده عيه و ته كه بوور مه كهن،
چونكه خودا ههچ خو به زلزان و لووت به رزىكى خوش ناوى!

{إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا - سورة النساء - ٣٦}.

واته: بيگومان خوداي مه زن كه سيكى خوش ناوى كه لووت به رزى و خو
به زل بزاني و ستايشى خو بكا.

{وَأَمَّا تَخَأَّنُ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ -
سورة الأنفال - ٥٨}.

واته: ئه گهه ترسان هو زيك غهش و خيانه تتان لى بكهن، عه هه و پهيمانىك
كه له نيوانتانا ههيه بيخه نه به رجاويان ريك و بيك پييان رابگه يه نن كه ئيمه
شه رتان له گهه دهكهن، ههركيز له سه ره تا وه به ناگه هانى به سه ره دوژ مندا مه دهن،
چونكه خودا ههركيز خائين و فيلبازى خوش ناوین.

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ
- سورة البقرة - ۱۹۰}.

واتە: ئەو گرۆهی موسوڵمانان! لە رێگەی خودادا گۆشش، نيزال بکەن دژی ئەوانەى شەرتان لەگەڵ دەکەن بچەنگین و دیفاع لە ئایین و مال و نامووستان بکەن، بەلام ئێوە زیادەپرەوی مەکەن، چونکە خودا قەت تەجاوەزکارانی خۆش ناوێن! خۆشەویستی خودا بۆ هەر ئینسانێک بێ دەبیته کانی خۆشەختی بۆی، چونکە لەتەك خۆشەویستییهکەدا چاوە دێری خودای لەگەڵدايه، یارمەتی ئەوی بۆ دى، خودا بەهێزو توانای خۆی لەسەری دەکاتەووە دوژمنانی بۆ دەشکێنێ! بە پێچەوانەشەووە رقو کینەى خودا بۆ ئادەمیزاد دەبیته هۆی شەقاوت و نەگبەتی. پێغەمبەری مەزن (درووی خودای ئەسەری)

« إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فَلَانًا ، فَأَحْبِبْهُ . فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ ، فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فَلَانًا ، فَأَحْبِبُوهُ . فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ . رواه مسلم .

واتە: کاتێک خودا بەندەیهکی خۆشویست بانگی جوهرائیل دەکا و دەفەرموێ: من فلانە بەندەم خۆشەدەوێ تۆش خۆشتبۆی، ئەویش خۆشی دەوێ. ئەمجار جوهرائیل بە ئاسماناندا بانگ هەلەمداو دەفەرموێ خودا فلانەکەسی خۆش دەوێ ئێوەش خۆشتان بۆی، ئێتر ئەهلی ئاسمانەکان هەموویان خۆشیان دەوێ و ئەمجار لەسەر زەوی رێزو قیوولی دەچەسپێ!

هەر کاتێکیش بەندەیهکی ناخۆش ویست بانگی جوهرائیل دەکا پێی دەفەرموێ: من فلان بەندەم ناخۆش دەوێ تۆش ناخۆشت بۆی ئێتر جوهرائیل ناخۆشی دەوێ، ئەمجار بەناو ئەهلی ئاسمانەکاندا بانگ هەلەمداو دەفەرموێ: خودا فلان بەندەى ناخۆش دەوێ، ئێوەش ناخۆشتان بۆی، ئێتر رقو کینەى خەلکی بۆ دەچەسپێ...

ترسي خوداو به برشتي نهو ترسه له بهرامبر شهردا

نهو دی که نه مړو ناده ميزادی به گیر هیناوه و جیهان له ژیر قورساییدا
دنهالیني، بریتیه له نرم بوونه و دی رهوشتی جوان و مړو قایه تی! پی داگرتن
له سهر رهوشتی ناشیرین و هه و لدان بو فیر بوون و و مرگرتنی رهوشتی به دو
بلاو بوونه و دی تاوان و تاوانکاری! نه مانه هه موویان به هووی غافل بوونی ناده ميزاد
له خودا هاتوونه کایه وه گشتیان به هووی هه سترکردن به عه زمه تی خودا
پهیدا بوون نهو عه زمه ت و گه ور میه ی که له دمر و ندا ترسیک پهیدا بکاو بیته
په ردمیه کی پته و له به ردم ناده ميزاد داو به ربه رستی خراپه و خراپه کاری ئی بکا!
به ئی ترسی خودا پایه یه که ژيانی روحی له سهر هه لده چنری، چونکه نهو ترسه
ناده ميزاد هه لده نی بو هه موو خیر و بیریک و دمرگای خوشتی ژيانی ئی دهکاته وه،
هر له بهر نهو په که نایینه کان یه که به دوا یه کدا هه و لیان داوه نه م هه سته له
دل و دمر وونی خه لکیدا پروینن، هه روه ها هه و لبدن نهو شتانه ی که دمنه هو ی
رق و غه زمه بی خودا له دونیاو قیامه تدا بو یان رون بکه نه وه!

خو نه گهر ترسی خودا نه بوایه ناده ميزاد به ته وای ملی له شهرو
خراپه کاری دناو باومشی به حزو نارمزووه دونیا یه کانی دا ده کردو هیچ یاساو
قانونیک نه دموو بتوانی بهر هه لستی ناده ميزاد بکاو له خراپه کاری
بیگیر پته وه، هیچ هیژکی به توانا نه دموو دهمستی زوردار بگری و نه هیلئ
چه پوکی چه په ئی به بی نه وایان دادا. ناشکراشه تا زیاتر ترسی خودا له دلی
مړو قدا گز بی زیاتر جیهان پر دمنی له ناژاوه و نا کوکی.

نایینی نسلام له ته که نهو داکوکی کردنه و سزادانانه ی که بو خراپه کاران و
شه رخوازانی داناوه نه و هشی له یاد نه چوو که هه ردم ناده ميزاد هو شیار
بکاته وه و ترسی خوی بخاته دل و دمر و نییه وه، تو له و سزای سه ختی دوزه خیان
بخاته پی ش چاو، بو نهو دی له سهر که شی بیگیر پته وه و بیخاته سهر ری بازیک که
دمیگه یه نی به رزمه ندی خوداو گه یشتن به مرادی بو ناسان دهکا. خودا
دمه رموی:

{وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ- سورة النور- ٥٢}.

واته: كه سىك ئيتاعهى خوداو پتغه مبهرى خودا بكاو گهردن كه چى
فهريمانه كانيان بى و له خودا بترسى و خو له سزاي به ئيشى بپاړيزى ببيگومان
ئهو انه به مراد گه ييشتون و سهرفرازن! يان دمفه رموى:

{إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ - سورة الملك / ١٢}.

واته: ئهوانهى ترسى سزاي خودا يان ههيه و به بى نه وهى بيبين له ترسى
سزاو تو لهى ئيمانى پى دپنن به نه ئىنى و ناشكرا لى دترسن، ئهوانه
ليخوشبوونى خوداو پاداشى گه وريان ددرىتى!

ترسى خودا، نازايه تى رؤشنبرى (الشجاعة الأدبية) به ئادهميزاد ده به خشى
ترسى خودا جوانترين رهو شته: كه ئادهميزاد دپرازينى ته وه و مرقايه تى تيدا
دمروينى! نازايه تى رؤشنبرى برى تيه له وه كه مرقوف راوبو چوون و بىرو باوه رى
خوى دمربرى گوى نه داته نه وه چى پى ده گوترى و گومانى چى لى ده كرى،
ته نانه ت نه گهر نه م رادمربرينه سه ربكى شى بو رق هه ستانى كار به ده ستان و
فهريمان رهوا يانيش، همر شتىك خوى به لايه وه راست نه بى نه نجامى نه دا با
نه نجام نه دانه كه ش به دلى كومه ل نه بى و خه لك لى برمنجين! خودا دمفه رموى:
{إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ -
سورة آل عمران - ١٧٥}.

واته: - نه گهر ئيوه راست ده كه ن موسولمانن - له و كافرو گومرا يانه
مه ترسن و نه مي تيان پى مه دن، له من بترسن چيتان پى ده ليم نه نجامى بدهن
چونكه خير و شهر به ده ست منه. يان دمفه رموى:

{اتَّخَشَوْهُمْ فَلَا يَخْشَوْنَ اللَّهَ أَحقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - سورة التوبة / ١٣}.

واته: ئايا ئيوه له وه دترسن كه له و كافرو بيدي نانه زمره و زيانى كتان پى
بگا؟! له وان مه ترسن چونكه نه وان شايانى لى ترسان نين خودا شايانى نه وه يه
لى بترسن نه گهر ئيوه به راستى موسولمانن.

ههروا له چهند شوینیکی تری قورئاندا پهروهردگار وهسفی موسوئلمانان دهکاو دهفهرموی:

{يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - سورة المائدة - ٥٤}.

واته: ئهوه موسوئلمانانه رهوشتیان وایه له رینگای خودادا غهزا دمکه نه وهول دهدهن بۆ پێشکهوتنی نایین و بلاوبونهوهی بهناو ئادهمیزاددا، ههرگیز له لۆمه ی لۆمه کاران ناترسن و گوێ به تانه و تهشهریان نادهن.

کاتیکیش سهیری میژوو دهکهین دهبینین پریهتی له ژینامه ی ئهوه پالنهوانانه ی که ههموو شتیکیان له پیناوی گوتهی قسه ی حهق و یارمهتدانی حهق و راستیدا بهخت کردوه، له سۆنگه ی حهق خوشهویستییهوه سهبریان لهسه ر ئازارو ئهشکه نهجه گرتووه، چونکه ههمووکات حهق و راستیان لهخۆیان خوشتر ویستووه، پێغه مبه ران و زانیان باشت رین به لگه ی ئه م راستیه یه ن! بۆیه ده بینین قورئانی پیرۆز که باسی پێغه مبه ران دهکا ئه وه دهگهیه نێ که رهوشتیک له رهوشته به رزه کانیان ئازایه تی و نه ترسان له خه لک بووه:

{الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا - سورة الأحزاب - ٣٩}.

واته: ئهوه پێغه مبه رانه ی په یامی خودایان گه یاندووه له خودا ترسا ون و به س له که سی تر - جگه له خودا - نه ترسا ون.

ئومید به رحمة له تهك ترسان له سزا (الرجاء مع الخشية):

قورئانی پیرۆز له زۆر شویندا ترسی سزای خودا له تهك ئومیدی رحمة تی دا باس دهکا، چونکه گونا هکار که بگاته حاله تیک ئومیدی رحمة تی خودای نه می ئی و پێی وابی تۆ به ی ئی و مرنا گیرئ ده بی ته هی زیک ی نا ئومید کراوی خه ته رناک، که ههرگیز چا و مروانی باشی ئی نا کړی و سوودی ئی و مرنا گیرئ، چونکه

بهشی دوازمهم: په پوهنډۍ ناده میزاد به پوره ردگار له نیگای نیسلامه وه . . . پوخته ی تاپنی نیسلام

پچړانی په پوهنډۍ نیوان خوداو بهنده نهوپه پری سهر ئی شیواوی ئی پهیدا دهبی،
بویه دهلین ترساندنۍ بهنده له خودا نه اندازمیه کی هیه نابی ترس و خوفه که
بگاته پله ی مه نیوونسی و ناو میډبوون!

چونکه په رومرده کرن به ترساندنۍ روت په رومرده کردنۍکی پووجه ل و بی
سووده، له م روومه که نه و جوړه ترسانه روناکی له دمرونی مروفتدا
دهکوژنیت هوه و خبی دهکا! هه موو ناده میزادیک هزو سوژی تایبه تی هیه
پیویسته گه شه ی پی بکری، به پاداشی چاک و دسکه وتی باش ته شجیع بکری.
قورثان له م باره وه دمفه رموی:

{وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ - سورة الأعراف - ۵۶}.

واته: هه رگیز له زهوی دا فساد و خراپه کاری و ویرانکاری بلآو مه که نه وه،
دواي نه وه ی په رومردگار زهوی ناومدان کردوته وه به هو ی نادرنی پیغه مبه ران و
ناردنی نامه ناسمانییه کان و دانانی یاساو نیزام، نیتر نیوه نه چن دهست بکه ن
به گوشتنی خه لک و خانوو روخاندن و باخ و ویرانکردن کانی و ناو پرکردنه وه،
نهمانه خراپه کاری و فساد بلآو کردنه وه ن خوتانی ئی بپاریزن. هاوار بکه نه
خودا ترسی نه وه تان هه بی دوعا که تان نه بیستری، نومیدی نه وه شتان ببی
نزا که تان ومرده گیرئ. بیگومان رحمة تی خودا له چا که گاران نریکه. یان
دمفه رموی:

{تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ - سورة السجدة - ۱۶}.

واته: نه و موسولمانانه رموشتیان وایه شه و نویژ ده که ن و هاواری خودای
خویان ده که ن و لیي دمه پارینه وه ترسی سزاو هومیدی رحمة تیان هیه!
له باسی پیغه مبه رانیس دا دمفه رموی:

{إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ
- سورة الأنبياء - ۹۰}.

واته: نه‌و پېغه‌مبه‌رانه‌و ره‌وشتیان واپوو پېشېرکښان ده‌کرد بؤ چاکه‌و
چاکه‌کردن له‌ نېمه‌ ده‌پارانه‌وه، به‌لام به‌ هیواى رحمة‌و ترس‌ى سزاشیان هه‌بوو
نه‌وان له‌ نېمه‌ ده‌ترسان‌و هه‌موو کاتى نېمه‌یان له‌یادبوو.

بېگومان ترس‌ى خدا له‌ ته‌ك ئومېد به‌ رحمة‌تى بى‌ پایانى روئیکى گرنګى
هه‌یه‌ له‌ کردارو گوشتارى مروّفا چونکه‌ نه‌و شیوه‌ ترس‌و هیوايه‌ ویزدانى
مروّفایه‌تى په‌رومردده‌ ده‌کهن ئینسان ده‌کهن به‌ نه‌ندامیکى گونجاوو له‌بار له‌
کو‌مه‌لى ناده‌میزاددا!!!

داواکردنى لیخۆشبوون و شوین دوستى له‌چاره‌سه‌رکردنى نه‌خۆشى نه‌فسى

موسوئمانى روو له‌ خدا له‌ هه‌موو کرداریکى دا خو له‌ هه‌له‌و گوناوه‌و تاوان
ده‌پاریزى‌و به‌ ده‌گه‌من تاوانى ئى رووده‌دا!

به‌لام جارى وا هه‌یه‌ قاچى هه‌نده‌خلیسکى و کرداریک ده‌کا که‌ له‌و
نه‌وه‌شیته‌وه، به‌لام زوو ژوان ده‌بیته‌وه‌و خیرا یادى خدا ده‌کاته‌وه‌و هه‌ست به‌
تاوانه‌که‌ى ده‌کا واز له‌و گوناوه‌ دینى‌و په‌شیمان ده‌بیته‌وه‌و داواى ئى خو‌شبوون
ده‌کا.

به‌ئى موسوئمان هه‌له‌ ده‌کا به‌لام پېویستى سه‌رشانییه‌تى هه‌ر کاتى هه‌له‌ى
کرد خیرا لیى بگه‌رپته‌وه، که‌ قاچى هه‌لخلیسکا و که‌وت خیرا راست بیته‌وه
چلک و ته‌پ و تۆزى گوناوه‌ له‌خۆى بته‌کښى‌و به‌ره‌و ئامانجى خواپه‌رستى هه‌نگاو
هه‌ئینى‌و له‌رحمة‌تى خدا ناھومېد نه‌بى! بۆیه‌ په‌رومردگار عوزر بؤ گوناهاکاران
ده‌هینیته‌وه، هه‌ئیان ده‌نى بؤ داواکردنى لیخۆشبوون و چاوپۆشییه‌ك که‌
سه‌ربکښى بؤ سه‌رزنشتکردنى نه‌فس و رووتیکردن له‌ خدا به‌جۆرک که‌ویزدانى
بېزوینى‌و دلى زیندوو بکاته‌وه‌و له‌خودا دوور نه‌که‌ویته‌وه..

له نایینی نیسلامدا که فارمتی گوناو پاکبوونه وه له گوناو پیویستی به په سهندکردنی پیاوونی نایینی نییه! ههرومه گوناو نابیته شتیک رزگابوون له دهمستی نه گونجی!

به لکوه هه موو موسولمانیک دمتوانی راسته و خو روبکاته خوداو داوای لیخوشبوونی ئی بکا، لیی بپارپته وه تا دمرگای رحمتی خوئی ئی بکاته وه رحمو به زمیی خوئی بداتی. خدا دمفه رموی:

{وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا - سوره النساء - ۱۱۰}.

واته: که سیك گوناهیك بکا زمرمری بو خوئی و خه لکی تریش بی، یان هه زمرمری بو خوئی هه بی دواپی داوای لیخوشبوونی گوناوه کانی بکاو له خودا بپارپته وه نه وه په رومردگار له گوناوه کانی خوش دمبی و به زمیی پیدا دپته وه. له شوینیکی تردا په رومردگار رهوشتی نه و موسولمانانه ی که شایانی لیخوشبوونن ناوا باس دهکاو دمفه رموی:

{وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ لَا يَكُنْ مِنَ الْخاسِرِينَ - سوره آل عمران - ۱۳۵-۱۳۶}.

واته: نه و موسولمانانه ی که گوناهیکی گه ورمیان ئی روودمدا یان تاوانیکی پچووک دهکهن خیرا خودایان بیر دمپته وه و داوای لیخوشبوونی ئی دهکهن دمپارپنه وه که گوناوه کانیان رهش بکریته وه، جا کئ هه یه وه کوو خودا له گوناو خوش بیی و ناوا به ته وای جاوپوشی له گوناهان بکا!

نه و موسولمانه زیاد له پارانه وه و لالانه سوریش نه بوون له سهر کردنی نه و گوناهان، دهمزانن کردمده که یان خراب بووه و خودا پیی ناخوش بووه پیویسته توبه یی بکهن، نه وانه پاداشیان لیخوشبوونی خودایه.

لیخوشبوونی خودا به ردموامه بو هه ر که سیك توبه بکاو بگه پته وه، با زوریش گوناهی کردبی خودا دمفه رموی:

{قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ - سورة الزمر - ۵۳}.

واته: نهی فروستاده! نهی پیغهمبه را! به نهو بهندانهی زیاده رویان کړدوه، گونا هیان لی رودراوه سته میان له نهفسی خو یان کړدوه، پټیان بللی! هه رگیز له رهمهتو به زمیی خودا ناو میډ مه بن، چونکه خودا - نه گهر چه ز بکا - جگه له گونا هی شیرک له هه موو گونا هی ک خوش دمبی، بیگومان خودا لیخو شبوونی له گونا ه زوره و تا بللی به به زمیی و به پره حمه!

ده لئین: نه م نایه ته گه وره ترین موژدمیه بو دمروونی موسولمان چونکه دمرگای هومیدی خستوته سهر پشتو ناسوی هیوای روونکړدو ته وه، ناییتی نیسلام فرسه ت و هه ل و هه لکه وتی رزگار بوون له گونا ه و پاکبوونه وه له تاوان تیکه لا و دهکا به خپرو چاکه! نه و متا کرداری چاکه ی کړدوه به که فارمت و قه له می ره شکر د نه وهی گونا ه، دیاره نه مه ش خوی له خویدا نامیریکی به هیزی مه ردوم هه لئانه بو کرداری چاکه:

{إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَىٰ لِلَّذِينَ كَانُوا يَسْتَغْفِرُونَ - سورة هود / ۱۱۴}.

واته: بیگومان کرداری چاک و پیروز گونا ه و تاوان راده مائی و قه لا چوو یان دهکا. له شوینیکی تر دا خودا دمه فرموی: چاکه و کرداری باش سهرده کیشن بو لیخو شبوونی خودا!:

{وَأَخْرَجُوا عَنَّا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ - سورة التوبة - ۱۰۲}.

واته: بریکی تر له دانیش توانی مه دینه که له چون بو غهزا پاشکه و تن، دانیان به گونا ه و تاوانی خو یان دا ناو عوزری درو و دهله سه یان نه هی نایه وه، کرداری چاک و باشی پیشوو یان تیکه لا و به م تاوانه (نه چوو نیان بو غهزا) کړدوه نه وانه نو میډ وایه خودا عوزریان قبول بکا و تاوانیان بپوشی و توبه یان لی و مرگری به راستی خودا لیخو شبوونی زوره و به پره حمه.

ھەر لەم مەعنایەدا پېغەمبەر دەفەر موى: (وَاتَّبَعَ السَّيِّئَةُ الْحَسَنَةُ تَحْبَاهُ) - رواه أحمد والترمذي).

واتە: ھەرگاتى تاۋنىكت ئۆ رودرا، خېرا چاگەيەكى بەشۈپندا بگە بۇ خاترى تاۋانەگە رەش بگاتەو.

بىرۋاي مەرۋف بەو ەخودا لە ھەموو گوناھىك خۇش دەبى وە ھەرگاتى داۋاي لىخۇشبوۋنى ئۆ بگا نزاگەي گىرا دەبى، ئا ئەم بىرۋايە ۋەسىلە ۋە ئامىرىكى نەفسى تازە ھەست پىگراۋە، زانستى نۆزدارى نەفسانى تا ئەم چەرخە بەگارى نەھىناۋە، ئەو ەتا زانايانى دەرونىسى لەسەر ۋە ھەموشىيانە ۋە (فرۆيد) دانەرى قوتابخانە شىكىردنە ۋە دەرونى دانىيان بەو ە دانائە ە ھەموو نەخۇشەيەكى دەرونى دەگەپتە ۋە بۇ سەرگوت كىردن ۋە بەر بەستىردى ھەست ۋە شعور، ئەمەش ئەو گىر دەرونىانە ئۆ پەيدا دەبى، ە ھەر چارەسەريان نىيە مەگەر بەشىكىردنە ۋە دەرونى تاپىبەت، ئەۋىش بەو جۆرە مەرۋف بچىتە عىبادە پزىشكىكى درەۋنىس ۋە ددان بە تاۋانەگاندا بىنى ۋە ناۋ دەرونى خۇى بخاتە بەردەستى، ئەم ددان بە تاۋان دانانە پزىشكەگان دەللىن: سىفەتلىكى دەرونى ۋە رەۋشتىيە، تاۋانى نەخۇشەگە دەردەخات ۋە دىيان بىنى ۋە ھەستىيان بى دەگا، ئىتر گونجانىك يان بلىن رىك كەتنىك لە نىۋان دەروۋن ۋە وىزدان پەيدا دەبى وىزدان چاۋپۇشى لە دەروۋنى دەگا ئەۋكاتە مەرۋف ھەست بە لىبوردن ۋە لىخۇشبوۋن دەگا، روناكىيەك دەگەۋىتە نىۋان خۇى ۋە دەرونىە ۋە، گىر كۆپرەك نەفسىيەكە نامىنى.

ئاشكراشە گىر كۆپرەكى دەروۋنى ۋە ھەم ۋە خەيال نىيە ئەۋىل ۋە ھەسلىكى ھەيە چۈنكە زۆرچار ئەم گىر كۆپرەك نەفسىيانە دەبە ھۇى سەرئىشە ۋە دل بەيەگا ھاتن ۋە پەستاتونى خۇىن ۋە بەرزبوۋنە ۋە ۋە چەند نەخۇشى تر!

جا ئەگەر چارەسەركىردى ئەم نەخۇشەيە بەو بەكرى كە لەبەردەم پزىشكەگە ددان بە تاۋانەگاندا بىنى تا وىزدانى خۇت دلىيا بگە ۋە وىزدان لەخۇت رازى بگە؟! ئەى دەبى چ جىاۋازىيەك ھەبى لە نىۋان ددان بە تاۋانانا

له بهر دهم خوداو له بهر دهم پزیشك؟ چونكه جیاوازییهك ههیه له نیوان لیبور دنی
خوداو لیبور دنی ویزداندا.!

تیوری ددان نان به تاوان له بهر دهم خودادا تیوریکی قورئانییه و سوودی
تایبه تی خوئی به دهر وونی نیسان دمه خشی. قورئانی پیرۆز نمونه یه کی ددان
به تاوان دانانی هیئاو مته وه به و کرده و دی له حه زرم تی (یونس = ذی النون)
رویدا، سوودی هم ددان پیدانان هس شه وه بوو كه خودا رزگاری كردو له سکی
ماسی و له غم و نارمحه تی قوتاری بوو.

{وَذَا النُّونِ إِذْ ذُهِبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ، فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَجَعَلْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ - سورة الأنبياء ۸۷ - ۸۸}.

واته: حه زرم تی یونس (خاومنی ماسی) کاتیك کرایه پیغه مبه روهانه کرا بو
سهر دانیش توانی موصل شه وانیش سهر پیچیان كردو به درو یان خسته وه، جا
یونس رقی له قه ومه که ی هه لساو به بی پرسی نیمه شه وانی به جی هیشت و
هه لات! پی و ابوو نیمه ناتوانین سزای بدمین، شه وه بوو رووی له که ناری دهر یا
كردو سواری که شتییهك بوو، دواپی دانیش توانی سهر که شتییه که له بهر جهند
هویه کی تایبه تی هرییان دایه ناو دهر یا که وه، ههر خیرا ماسییهك (نه ههنگیک)
قوتی دا، همجار ههستی به تاوانی خوئی كرد، نیتر له ناو تاریکای شه وو دهر یا و
سکی نه ههنگه که دا دهستی كرد به پارانه وه پارانه وه که شی بریتی بوو له م دوعایه
دمیگوت:

{لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ}

واته: شه پهروردگار! هیچ خودای راست و دروست نین تو نه بی، خودایه کی
پاك و خاوین و بی خهوشی، نه من تاوانبارم و سته م له خوم كردو بی شه مری توم
كرد، همجار نیمه وه لامي پارانه وه که ایمان دایه وه و نزا که مان لی و مرگرت له غم و
نارمحه تی له ناوسکی نه ههنگه که رزگار مان كرد، ههر به و شیوه ش هریای
موسولمانان دهکوهین و له ناخوشی رزگاریان دهکوهین.

سهيرى پرسته ي (وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ) بکه سروش و ټامازه يه کي به هيږي
تيدا هه يه بؤ موسولمانان بؤ نه وه ي په پړه ي نهم بهرنامه روښنه بکه ن که هو ي
رزگار بوون و قورتار بوونه له و تنگو چه له مه يه ي که هه ستي پي دهکهن له
نه نجامي ويکهيانه وه ي ويژدان و زه ميرى له کاتي کردنى تاوان يکي گه وره يان
بچووک.

هه روه ها قورئان نمونه يه کي دان پيدانان به تاوانى هي ناو ته وه به و تاوانه ي
که له چه زړه تي ناده م و دايکه چه و روو ي دا، کاتيک بي گو يي فه رمانى خودايان
کردو له داري گهنميان خواردو له به هه شت دمرگران و دوايى دانيان به
تاوانه کهيان دا ناو هاواريان لي بهرز بووه وه و گوتيان:
{قَالَ رَبُّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ -
سورة الاعراف ۲۳}.

په رومردگار! ني مه زو لتمان له خو مان کردو بي نه مري تو مان کردو تاوانمان
کرد نه گهر لي مان خو ش نه بي و چاوپوشيمان لي نه که ي و به زه ييت پيماندا
نه يه ته وه بيگومان مال ويران و خه سارتمه ندى هه ردوو دنيا دمبين.

سوودى نزاو پارانه وه (فائدة الاستغفار):

قورئاني پيروز پارانه وه و داواي ليخوشبوون له گونا هو وازه ينان له کرداري
خراب دهکاته هو و وسيله ي گه يشتن به رحمه تي خوداو دهسکه وتنى خيرو بيرو
به خشش له ژيانى دنيادا، خودا دمه رموئ:
{وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يَتَّبِعْكُم مِّنْ أَمْرٍ حَسَنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ
كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ} (هود/۳).

واته: داواي ليخوشبوون له خودا بکه ن و له تاوانه کانتان په شيمان ببنه وه و
توبه بکه ن و بؤ لاي خودا بگه رينه وه، نه گهر و ا بکه ن خودا ژيان يکي خو ش و رزو
روژيه کي باشتان ده داتي تا له ژيانى دنيادان و کاتي مردنتان دي به خو ش و
دلئارامي ده ي گوزم رينن. خوداي په رومردگار هه ر که سي چا که بکا و تاعه ت و

خێرەومەند بێ پاداشی خۆی دەداتەوه چ لە دنیا چ لە قیامت چ لە هەردوکیاندا.

لەم ئایەتەدا ئەوەمان بۆ روون دەبیتهوه کە هەر کەسێک بە راستی روو لە خودایی، گەردن کەچی فەرمانی خودایی، ژیانی دنیا بەرپێک و پێکی بەسەر دەباو سەر رحەت و دل ئارام، ژیان دەگوزەڕینی!!

پەروەردگار لەسەر زوبانی فرستادهی خۆی، حەزەرتی (هۆد) دەفەرموێ: {وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ - سورة هود ٥٢}.

ئەو هۆزو گەل و خەزم و کەس و کارم: داوای لێخۆشبوون لە خودای خۆتان بکەن بەدل تۆبە لە گوناو و تاوانتان بکەن و بگەرێنەوه بۆلای قاپی رحەمتی ئەو، ئەگەر وابکەن ئاسمان خێرو بێری زۆر دەبێ بۆتان هەرزانی دەکەوێتە ولاتتانهوه، هێزو قوووەتتان زیاد دەکا!

لەسەر زوبانی فرستادهی خۆشی، حەزەرتی (نوح) دەفەرموێ: {فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا، يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا، وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا - سورة نوح - ١٠-١٢}.

واتە: داوای لێخۆشبوونی تاوانتان لە خودای خۆتان بکەن، بێگومان خودا دەرگای لێخۆشبوونی فراوانەو لە زۆر تاوان خۆش دەبێ، ئاسمانتان بۆ رام دەکا کە خێرو بێرتان بۆ ببارینی و رزق و رۆزیتان زۆر ببێ، مال و منداڵتان بۆ زۆر دەکا، باخ و بیستانتان ئاوەدان و بە بەروبووم دەراییتەوه، جۆگا و گانی و ئاوتان بۆ دەخولقینی.

هەروا ڕوودەکاوە فرستادهی خۆی حەزەرتی محمد (دروندی خودای لێسەرین) دەفەرموێ: {وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ - سورة الأنفال - ٣٣}.

واتە: ھەتاکو تۆ لەناو ئەو ھۆزەدەبى، خودا سزايان نادا، وە ھەتاکو ئەوان داواي لىخۆشبوون و چاپۆشى لە گوناھ بکەن خودا سزايان نادا تووشى تەنگو چەلەمەي سەختيان ناگا.

برئ لە ھاوړپيانى پېغەمبەر کاتى گە پېغەمبەر لە دنيا دەرچوو دەيانگوت ئيمە دوو سوپەرو پەناگامان ھەبوو، يەکیان وجودى پېغەمبەر بوو، وا دەغرى خيىرى کرد، ئەويکەيان داواي لىخۆشبوون و پارانەوھيە (الاسفار) ھە گەر ئەميشيان نەمينى بەفەتارە دەچين و مال ويران دەبين.

گەرانهوہ بۆ لای خودا و کارىگەري لە رىکوپىکى رەوشتدا

وئ دەچى يەکک و بزاني و لە دەقەکانى سەرەباسى پيشوو دەربارەي (الإستغفار) واتى بگا لىخۆشبوونى خودا ھەروا بە ھەوانتە دەستگىر دەبى و تاوانبار ھەروا بە ئاسانى ھەرچەند زۆر گوناھيشى کردبى لىبوردنى خودا وە دەست دىنى!! بەلام با وا نەزاني و وا بىر نەکاتەو، کە ئەو مەسەلەيە برىتييە لە چەند وشەيەك توتى ئاسا بيانليتەو، بەبى پەشيمان بوونەوہى بنەپرەتى و وازەينان لە تاوان و سوور بوون لەسەر نەگەرانهوہ بۆ ئەو گوناھانە لىخۆشبوون وە دەست دەھيندرى. چونکە گەرانهوہى بەدل لەگوناھ مەرچىکى سەرەکىيە بۆ وە دەست ھينانى مەغفیرەتى خودا — کوردى وتەنى خودا ھەلناخەلەتى -.

تۆبە لە بنەپرەتى زماندا واتە: گەرانهوہ: جا کە وەپال مەرۆف دراو وترا: تۆبەي مەرۆف، مەبەست پەشيمان بوونەوہ لە گوناھى رابوردو وازەينان لە گوناھى ئىستاو لەمەدوايە.

خاوەنى گتیبى (قوت القلوب) دەفەرموئ: مەرچى تۆبە ئەوھيە کە تۆبەگار پيش ھەموو شتیک خۆ لە کۆمەلى گوناھکاران ھەلھاوړى، داواي جەلەوى نەفسى خۆي بگرتەوہو نەھيلى سەرپىچى فەرمانى خودا بگا، بەشتى پىويست نەبى ھەلەوگىرى نەکا. سووريش بى لەسەر ئەو کە ھەرگىز جارێکى تر ناگەرپتەوہ بۆ گوناھکردن ھەر شتیکيش سەربکيش بۆ گوناھکردن وازى لى بىنى.

قورئانی پیرۆز زۆر گرنگی داوه به توبه کردن و وازه ییان له تاوان. له چه ند
ئایه تیکیدا باسی کردوه په کئی له و ئایه تانه نه و میه که دمفه رموی:
{فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ -
سورة المائدة - ۳۹}.

واته: که سیک دواى گونا هکردن ژيوان ببیته وهو توبه بکاو کرداری چاک بئ،
خوی صالح بکا، نه وه بیکومان په ورومردگار توبه یی ئی وورده گری، سهره فرازی دهکا،
به راستی خودا تا بلایی خاوه ن ئی خوشبوونه، تا خوی چه زکا عه تفو سوژی
هه یه. یان دمفه رموی:

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ
بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ - سورة الأنعام - ۵۴}.

واته: په ورومردگاری ئیوه رحمه تی له سهر خوی پیویست کردوهو نویسیویه تی
که هه ریبه کئی له ئیوه نه گهر خودانه خواسته به نه زانی تاوانیکی کردو دواپی
توبه یی کردو صالح بوو، نه وه خودا بو وورگرتنی توبه یی نه و دمرگا کراومیه و
لیخوشبوو به روحم و شهفه هه ته. قورئانی پیرۆز زوچار (استغفار) و (توبه)
به یه که وه ده یینی، وکوو له م ئایه ته دا کردویه تی و هه رموویه تی:

{وَأَسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ - سورة هود - ۹۰}.

واته: داواى لیخوشبوون بکه ن ئه مچار توبه و ژيوان بوونه وه ئه نجام بده ن.
چونکه داواى لیخوشبوونه که توبه ره ها ده کاو دمیړه خسینی، نه مهش نه وه
ده گمیه نی که به یی توبه کردن ریگای داواکاری لیخوشبوون په یی نابریئ.
چونکه گونا هکار له ریبازی حق لای داوه تا له گونا ه و تاوانه کانی
نه گه ریته وه ناگونجی داواى لیبورده ن بکا. که واپوو داواى لیخوشبوون شتیکی
سه ره کییه و توبه ته واکه ریته تی.

نه و توبه و ژيوان بوونه وه یی قورئان گهرمکیه تی بریتیه له توبه یه که
له پاش کردنی گونا ه بئ و گونا هکاره که نه هیئ زوری به سه ردا تیپه ری و تاوانه که
ته شه نه بکاو چار نه کری. خودا دمفه رموی:

{إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا - سورة النساء - ۱۷}.

نه وختا بهر وهردگار بۆ قوبوولبوونی توبه دوو مهرجی داناوه:-

په که میان: که کابرا تاوانه که به نه زانی نه انجام بدا، واته: له ژیر کاریگری

نیند یفاع و سهر که شی نارمزودا تاوانه که ی ئی روو بدری.

دووهمیان: نه ویه که دوا به دواي گونا هه که به ماو یه کی کهم ژپوان

بیته وهو توبه بکا. به لام نه گهر توبه که ی و مغراندو له سهر نهو تاوانه به ردهوام

بوو، تا نزیك مردن بوو وهو نهو توبه که ی ئی و مرناگیری، و هکوو لهو ئایه ته دا که

دوا به دوا ئایه تی پېشو و هاتوو و دمه فرموی:

{وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا - سورة النساء - ۱۸}.

واته: توبه بۆ نه وانه نییه که خراپه دمه کن و به ردهوامن له سهری، هه تا

کاتی په کیکیان مردن په خه ی دهگری نه مجار ده ئی: خودایه وا من توبه دمه که له

کرده وهی خو م په شیمانم.

ههروه ها توبه بۆ نه وانه ش نییه که به کافری دمرن، بۆ نه وانه هه موویان

سزایه کی گوشنده مان ناماده کردوه..

فورئانی پروژ کرداری چاکو توبه ده خاته ته ک په ک و دهیانکاته پېشنیاری بۆ

و دهست هینانی لیخو شبوونی خودا، نه وختا دمه فرموی:

{وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى - سورة طه / ۸۲}.

خودا خو ی دمه فرموی: من لیخو شوونم زوره بۆ که سیك توبه بکا و ئیمانی

پته و بئ و بروای به خودا و فریشته ی خودا و نامه و پیغمبره گانی و روژی

قیامت هه بی، کرده وهی چاک بکا، نه مجار به ردهوام له سهر نه م بیرو باو مره بی تا

مردن. یان دمه فرموی:

{إِنَّا مَن قَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا - سورة الفرقان - ٧٠}.

بەرۋەردگار لە ئايەتەكەى پېش ئەم ئايەتەدا حال و چۆنىەتى سزاو ئەندىشەى بىدىنانى رونکردەو لەم ئايەتەشدا چەند جۆرە ئادەمىزادىك لەو چۆنىەتە جەرت دەگا و دەفەرموى: (مەگەر كەسك تۆبە بكاو برۋاپتەو بى و كردهوى چاك ئەنجام بدا، ئەوانە بەرۋەردگار خراپەيان بە چاكە بۆ دەگۆرپتەو لە جياتى خراپە چاكەيان دەداتى، لەباتى شىرك و شك و گومان ئيمان و يەقىن و خودا بە يەكناسىنيان پى دەبەخشى. خودا لىخۆشبوونى زۆرەو رەحم و شەفەقەتى زۆرە.

كەوابوو تۆبە پايەيەكى گەلى گرنگى ئەخلاق و رەوشتە، ھەر دواكەوتنىك لە تۆبەكردن دەبىتە ھۆى تىك روخانى بىناى كەسايەتى مرؤفا بە پىچەوانەشەو ھەر پەلەكردنىك بۆ تۆبەكردن و راستگۆيى لە تۆبەكەدا دەبىتە ھۆى سەلاحى دەرون و ھۆيەكى فرە گرنگە بۆ قەلاچۆكردنى شەرو ناژاوە.

نووسەرى ھولئدى، (فرانر ستال) بەراوردىيەكى كردو لە نىوان مەبدەئە رەوشتىيە ئىسلامىيەكان، مەبدەئەكانى بزوتنەو ھۆى ئەخلاقي ئەورپا لە بلا و كراو ھى بەناو. (المجله الإسلاميه) دا بە زوبانى ئىنگليزى بلاوى كردۆتەو لەویدا دەلى تۆبە لە ئىسلامدا ھەسلەو ئامىرە بۆ گۆرانی ئادەمىزادەكان خۇيان و لە ناخەو خۇيان دەگۆرن!! تۆبە جەككى بەكارى رەوشتى گەورەو كاريگەرە ژيان بوونەو گۆرپان و گەرانەو ھى تىدايە.

ئەمجار ئەم نووسەرە بەرپزە ھاتوو ماناى تۆبەو گرنگى و كاريگەرى لەسەر چەند كەسانىكى موسولمانى و ھەكوو ھەسەنى بەصرى و موھاسىبى و مەنصوورى ھەلاج و غەزالى رانواندو بەراوردى كردو لە نىوان ئەم لايەنەى ئىسلام و ئەو راو و بۆچونەى دكتور (فرانك بىكمان) ى بنيات نەرى (جمعىه التسلح الخلقى) داو روونى كردۆتەو كە ئىسلام لەم مەيدانەشدا دەسپىشكەرى كردو؟!

داواکردنى رەحمەتى خوداۋ شويىن دەستى لەقەلاچۆكردنى رەشبينىدا:

ئاشكرايە ھىچ شتىك وەكۈو رەشبينى زەرەرو زيان بە مەرۇف ناگەيەنئە و شەخسىيەتى لىك ھەئەئەئەكەيىن، بەئى رەشبينى كوشندەترىن نەخۇشپەيەكە كە توشى دەرۋونى ئادەمىزاد دەيى و ھىزو ھەناۋى ئى دەپىرئ، لە كارى دەخاۋ شەپەتەي دەگا، زۆر جارى وا ھەيە رەشبينى خاۋەنەكەي رادەكەيىش بۇ ھىلاك و تىداچوون و ۋاى لى دەگا بچىتە باۋەشى مەرگەۋە، چۈنكە زىيانى لا دەيىتە دۆزەخىكى بى وىنەۋ ناتۋانئ خۇي بۇ سوتمانى رابگرئ!!

باۋاى دابىنىيىن كە لىرەدا مەرۇفكى رەشبين ھەيە دەروانىتە ئەم بوۋنەۋمەرە، دەيىنئ پىرە لە تەنگە چەئەمەۋ ئازاۋەۋ ناخۇشى و نەبوۋنى و نەخۇشى تاۋان و گوناھ و ئازار و ئەشكەنجە، بەھىچ جۆرىك لە ھىچ قوزبىنىكدا ئەمەن و ئاسايش بەدى ناكە ھىۋاى بەداھاتوۋ نىيەۋ بىمانەي، پى ناكەۋ گەردن كەچى ئەم رىبازە رەش بىنيانە بوۋەۋ ۋاى لە كۆشش و ھەۋلەدان ھىناۋە دەستى لەخۇي بەرداۋە.

لە ئاكەما ويستى خۇي لەم زىانە رزگار بكا ھات خۇي كوشت ئايا ئەم كابرەيە جگە لە خەسارەتمەندى جى پى بىر!!؟

بىگومان لە زىيانى مەرۇفدا بەلاۋ موصىبەتى وا ھەيە كە قورسايى تەۋاۋ دەخاتە سەر دەرۋونى مەرۇفۋ ۋاى ئى دەگا سەيرى زىيان بكا بە روانىنىكى رەش بىنى و مەئىۋوسى!! بەلام دىل و دەرۋونى خاۋەن باۋەر بە خوداۋ چاۋەرۋانكەرى رەحمەت و بەخشى خودايى ھەرگىز لەۋ رەحمەتە بى ھىۋا نابىۋ ھەمىشە لە ئاسۋى ئەۋ رەحمەتەۋە چاۋەرۋانى فرىارپەسە. جا بەم بىرۋاۋ ھىۋايەۋە دەتۋانى گرئ كۆپرەكى زىيانى بكاۋەۋە، چارەسەرى تەنگە چەئەمەي خۇي بكا، بۇ ھەموۋ كارىك ھىكەت و سەبر و ئارامى بەكاردىنئ، چاۋەرۋانى لاچۈنى تەم و مژو تارىكايە ھىۋاى بەداھاتوۋ بەھىزە.

بۆيە دەيىن قورئانى پىرۋز بانگەۋاى خەلكى كىردۈە بەگستى كەداۋاى رەحمەتى خودا بكەن ھەموۋ ئاۋات و ھىۋايەكەن لەم زىانەدا رەحمەتى خودا بى،

قورئانی پیرۆز دمه‌رموئ: {قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ قَبْلُكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ} (سورة یونس: ۵۸)

ئە‌ی پیغه‌مبەر! بە‌وخه‌ڵکه‌ بێ! بە‌ به‌فه‌زڵ و رحمه‌تی خودا - که‌ بریتیه‌ له‌ قورئان - دل‌ خو‌ش بن و ته‌سکینیان بێ، خو‌یان به‌وه‌ دل‌خو‌ش که‌ن که‌ په‌یره‌وی که‌ری قورئان و فه‌رمانبه‌رداری خودان با به‌و شتانه‌ که‌یف خو‌ش بن چونکه‌ ئە‌و تانه‌ زۆر چاک‌تره‌ له‌ پێو پیتا‌ی دونیا‌ی.

له‌ شو‌ئینیکی‌ تر‌دا دمه‌رموئ: {وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ} - سورة الزخرف - ۳۲.

واته‌: ئە‌ی محمد! رحمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای تۆ زۆر باش‌تره‌ له‌و مال‌ و داراییه‌ی ئە‌و خه‌ڵکه‌ کۆ‌ی ده‌کاته‌وه‌.

بێگومان ئە‌وه‌ی قورئانی پیرۆز بانگه‌وازی بۆ‌ کردوه‌ لێ‌ی دمه‌وشیته‌وه‌ بپیته‌ شیفابه‌خشی ملیونه‌ها نه‌خو‌ش و داماوو بێ به‌ش له‌ خو‌شی و له‌زمتی ژیان، چونکه‌ داواکردنی رحمه‌تی خودا هه‌رکاتێ به‌سه‌ر بیرو هۆش دا زال بوو، کاری له‌ دل‌ و دهرونیان کرد، وایان لێ‌ دێ‌ نارواننه‌ ژوور خو‌یانه‌وه‌، به‌م جو‌ره‌ ئاواته‌ خوازی ژیا‌نی کامه‌رانی خه‌ڵکی ژوور خو‌یان بن و هه‌ز بکه‌ن ژیا‌نیان وه‌کوو ئە‌وانی لێ‌ بێ.

چونکه‌ مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیی ئە‌وان له‌ ژیا‌ندا زۆر به‌رزتره‌ له‌م ره‌ونه‌قه‌ بازا‌رییه‌ی ژیا‌نی دنیا. که‌ هه‌رزوو گو‌له‌کانی سیس ده‌بن و ده‌پوکی‌نه‌وه‌، قورئانی پیرۆز زۆر جار ئاماژه‌ به‌م مه‌به‌سته‌ ده‌کا و که‌سانیک‌ دائه‌نی به‌ شیاوی رحمه‌تی خو‌ی که‌ خامنی ره‌وشتی به‌رزبن و ئه‌رکی سه‌رشانی خو‌یا‌نیان به‌رامبه‌ر به‌خودا و ئاده‌میزاد به‌ باشی ئە‌نجام دا‌ی. خودا دمه‌رموئ:

{وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ} - سورة الأعراف - ۵۶.

واتە: بێگومان رحمەتی خودا نزیکە لەوانەى کردار چاک و رهوشت بهرزن.
یان دمفه رموی:

{وَلَمَّا قَتَلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مَاتُمْ لَمَغْفِرَةً مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ
- سورة آل عمران - ۱۵۷}.

واتە: ئەگەر ئێوه لە رێگەى خودادا شههید بکړئ یان لە سهفهرو هاتووچۆدا
بمرن، بێگومان ئەو ریزو نرخەى لە شههیدبوون و مردن لە رێگەى خودادا
دهستگیر دهی، زۆر چاکتره لهو مال و داراییهى کۆى دهکەنهوه... یان دمفه رموی:
{وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ
بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ - سورة الأعراف - ۱۵۶}.

واتە: رحمەت و بهرەکهتی من ئەوهنده زۆرو فراوانه بهشی ههموو شتێک
دهکا، رحمەتی خۆم تهرخان دهکەم بۆ ئەوانەى خودا دهناسن و تهقوا دهکەن و
خوا دهپهرستن و زهکات ددهن و برۆیان به نیشانهکانی خودایهتی ئیمه ههیه و
خاوهنی برۆای پتهون. له شوینیکی تردا. پەرورەردگار دهربارهى پێغه مبهران و
فروستادهکانی دمفه رموی:

{وَأَذَلْنَا هُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِّنَ الصَّالِحِينَ - سورة الأنبياء - ۸۶}.

واتە: ئەو فروستادانه مان خستنه ژێر رحمەت و شهفهقهتی خۆمانهوه،
بێگومان ئەوان صالح و راستال بوون.

ناشکرایه ئەوانەى ههول و کۆششیان بهردهوام بۆ گهیشتنی رحمەتی خودایه
هەرگیز نا ئومیدی رویان تێ ناگاو هیوا برۆ نابن، هیچ تاوان و گوناھیکیش
شالۆیان بۆ ناهین، چونکه هیژیکی رۆحییان تێدايه دلنه وایان دهکا بۆ ئەو
ئازار و ئێشەى دهینۆشن و سهبر و ئارامیان دهدات! به پێچهوانه شهوه ئەوانەى
غافل دهن لهو مهبهسته یان نا ئومید دهن له رحمەتی خودا شیاوی ئەوهن
ریبازی ژیا نیان لێ تێک بجێ، رێگەى سهرهرازی نه دۆزنهوه و بکهونه نیو چالێ
خهتهرو سامناکهوه، دهسخرۆی دونیا و قیامهت بن. چهنده راست و بهجییه که
خودا دمفه رموی:

{قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ - سورة الحجر - ۵۶}.

واتە: كى لە رحمەتى خودای خوئ نائومىد دەبى جگە لە گومرايان؟؟
گەوابوو ئەبى ئەو نەفس و دەروونانەى لە بۆتەى سزادا دەتلىنەوہو ھەمىشە
رەشبین و لە نازاردان و گەوتوونە نىو شەپۆلى سامناكى ژيانەوہا ھۆشك بىننەوہ
بەر خوئان و روبكەنە خودا و داواى رحمەتى لى بكن، تا خودا بە رحمەتى
خوئ لەو ناخۆشى و رەشبنىيە رزگاربان بكاو بيانخاتە كەنارى دەرياوہ، لە
شەپۆلى نەمان قوتاريان بكا!! بىگومان رحمەتى خودا ھىچى لى عاسى نابى لە
بونەوہردا. چونكە رحمەتى خودا نزيكە لە ئىوہ ھەركاتى داواى لى بكن و
شياوى ئەوہمىن بەر ئەو رحمەتە بكن، دەتانگريتەوہ.

كارىگەرىي خودا بەرستى لەرزگار كردنى ئادەمىزاد و قورتا كردنى لەدەستى ملھورى - ديكتاتۆر و ملھوران

لەكاتى صافبوونى زىھن و بىر لە خۆكردنەوہدا زۆر جار پرسیارىك سەر
ھەلەدەدا و رومان تى دەكاو دەلى: من بۆچى و لەبەر چى دەروستكراوم؟ مەبەست
لە دروستكردنى من چىيە؟!

ھەر لە كۆنەوہ تا ئەمڕۆ ئەم پرسیارە تەوہرى لىكۆلىنەوہو بىركردنەوہى
فەيلەسوفەكان بوو، ھەريەكە لە عاست خۆيەوہ كەنى لى كردوہ، بەلام كەسيان
نەيان توانىوہ بگەنە رايەكى چەسپاوو نەيىيەكانى ژيان بكنەوہو وەلامى ئەم
پرسیارە بدەنەوہ؟!

فەيلەسوفى ئەلمانى (كانت) پىي وابوو گەورەترين مەسەلەى فەلسەفەو
گرنگريان برىتيە لە سى مەسەلە.

يەكەميان: چ شتىكە ئىمە بتوانين و بيزانين؟

دووەميان: چ شتىكە كە پىويست بى بىكەين؟

سێيەميان: چ شتىكە ئومىدەوارين و ھىواى خۆمانى پىوہ دەبەستين؟!

قورئانی پیروژ وهلامی ئه م سئ مهسه له یه دهاته وه روونی دهکاته وه که مه به ست له دروستکردنی ناده میزاد بریتیه له خودا په رستی و فه رمانبه رداری خودا! خودا بؤ خوی دمه رموئ:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ - سورة الذاریات - ۵۶}.

واته: ئیمه که جنوکه و ناده میزادمان درستکردون بویه مان درستکردون که ته قواو په رستشی ئیمه نه انجام بدن و خودا په رست بن.

عباده تکردنی خودا و فه رمانبه رداری ئه و زاته بیچوونه دوا پله ی گهردن که چیه، نه مه ش سرده کیښئ بؤ ئه و دی که هیچ ناده میزادیك له سر ئه م زه و بیه گهردن که چی هیچ شتیک نه بی جگه له خودا، سوژده و کرڼووش - جگه له خودا - بؤ که س نه بهن. چونکه ناده میزاد هه موویان دروستکراو و به خپو کراوی خودان هه ر ئه و خودا و به خپو که ریانه.

{إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ - سورة یوسف - ۴۰}.

واته: حوکم و فه رمان په وایی هه ر بؤ خودایه و که سی تر مافی خودایه تی نییه، فه رمانی کردو که - جگه له نه و زاته بیچوونه که خویه تی - عبادته تی که سی تر نه کړئ.

{ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ - سورة الأنعام / ۴۰}.

که و ابو و ناگونجئ و نابئ و بؤ هیچ که س ره و نییه: که خو بکاته مله وړی سه ر زه و، لافئ ناغایه تی و زوردارئ ئی بدا، ناده میزادی ده ورو به ری خو ی بچه و سپنیه وه و به زه ورو زه و بیا نخاته ژیر رکیفی خو یه وه، مله وړانه ره تار بکاو چی بؤئ پپیان بکاو چی نه وئ لپیان هه دمه بکا، وه کوو کردار و ره تار پاشاو هه شه و دهرمه بکه زورداره کانی میرووی کو ن بکاو بپرو بکوژ خو ی بی! ئه وانه ش که گهردن که چی ئه و جوړه مله وړانه ده بن له راستیدا دمه نه موشریک و هاو هل بؤ خودا داده نئین، هاو به شی بلا و کردنه و دی هه سادو شه و ئه نگیزه دمه کن و له ره حمه تی خودا بی به رین. نایینی پیروزی نیسلام کاتیک فه رمانی کردو که به عبادته تکردنی خودا مه به ستی نه وه بووه ناده میزاد له توقی به ندایه تی و ژیر

دەستەیی زگار بکا! ئەو بەندایەتییهی که سائەهای سال بوو له ژیری دا
دمیانناڵاندو له لایەن پاشاو دەرەبەگو ملهورو پیاوه ئایینییه خو به
خوازانەکانهوه ده‌چه‌وسانه‌وه، هه‌روه‌ها ویستی ئەو خەیاڵه پوو‌چه‌ش له زیهنی
ئەو چه‌وسینه‌رانه دەر‌بهاوئ که پێیان وابوو ئەوان له توخمیکی جیاواز دروست
بوون و خێرو شه‌رو چاکه‌و خراپه‌یان به‌دەسته.

{قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا - سوره المائدة / ۷۶}.

واته: ئەو خودا درۆزنانهی ئێوه دمیانه‌رستن و - جگه له خودای
په‌روه‌ردگار - تاعه‌تیان بۆ ده‌گه‌ن ناتوانن رزق و رۆژی ئێوه دابین بکه‌ن هیچیان
به‌دەست نییه! هه‌ر له خودا داوای رزق و بژیو بکه‌ن بۆیه په‌روه‌ردگار له هه‌موو
چه‌رخ و زه‌مانیکا پیغه‌مبه‌رانی خۆی ناردوه بۆ ناو خه‌لك تا بانگه‌وازی ئاده‌میزاد
بکه‌ن بۆ عیبادەت‌کردنی خودا و به‌یه‌ك ناسینی، داوایان لی‌ کردون گه‌ردن که‌جی
هه‌ر بۆ ئەو بکه‌ن و به‌ندایه‌تی که‌سی تر نه‌گه‌ن. خودا دمفه‌رموئ:

{وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ - سورة

النحل - ۳۶}.

واته: ئێمه له‌ناو هه‌موو هۆزو کۆمه‌لێکدا پیغه‌مبه‌ری‌که‌مان ناردوو که
به‌مه‌ردوو‌مه‌که‌ بئێ: ته‌نها عیبادەت بۆ خودا بکه‌ن و خو بپاریزن له
عیبادەت‌کردنی غه‌یری خودا.

بێگومان ئەو دەر‌ده‌سه‌ری و نارە‌حه‌تییهی توشی ئاده‌میزاد بووه، هۆیه‌که‌ی
ده‌گه‌رپته‌وه بۆ تینه‌گه‌یشتنی ئەم راستییه و نه‌ناسینی خودا به‌و جو‌ره‌ی که
پێ‌ویسته!! بۆیه دهبینین و بینراوه هه‌ر کۆمه‌لێک له عاست خۆیه‌وه هاتوون
یه‌کێکیان له خۆیان دەست‌نیشان کردوه و کردوویانه به خودای خۆیان و ئەوانه‌ش
که گراون به خودا و بینوویانه خه‌لك گه‌ردن که‌چیانه به ته‌واوی سه‌رکه‌ش
بوون و له‌رئ دەر‌چوون و دەستیان کردوه به چه‌وساندنه‌وهی ئاده‌میزاد و به
کێشیان کردوون بۆ دووبه‌ره‌گی و ته‌فرقه نانه‌وه، کۆمه‌لێ ئاده‌میزادیان کردوه به
چه‌ند گرۆ و تاقم و که‌رت و به‌شبه‌ش هه‌ر به‌شێکیان دزایه‌تی به‌شه‌که‌ی تریان

دەگا و سەرزهوی بوو هته گێژی ئەسکەندەر، بۆیه خودای پەرورەدگار بانگه‌وازی هەموو ئادەمیزاد دەکا —بەبێ تێبینیکردن لە رەنگ و زمان و توخم و بنیچه —کە روو بکەنە عیبادەتکردنی خودا و پەرستش هەر بۆ ئەو بکەن و دمه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ، الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة البقرة - ۲۱-۲۲}.

واته: ئەو گرۆی ئادەمیزادا پەرستشی خودای خۆتان بکەن ئەو خودایەى زه‌وى بۆ کردون به‌ راخه‌رو به‌سه‌ريدا دمه‌رون و ئاسمانى بۆ کردون به‌ سه‌قفو هه‌لاش ئەمجار له‌سه‌رتانه‌وه بارانى بۆ باراندون رزق و رۆزى و ميوه‌جاتى له‌به‌ر خاترى ئێوه دمه‌رهي‌ناوه‌!

کەوابوو هاوبه‌ش بۆ خودا قه‌رار مه‌ده‌ن، خۆ ئێوه دمه‌زانن کە ئەوشتانه‌ى به‌ خودايان دمه‌زانن و کردوتانن به‌ شه‌رىکى خودا هي‌چيان له‌ده‌ست نايه‌و له‌م بونه‌ومه‌ردا ده‌سه‌لاتي‌کيان نيه‌. به‌ کورتى ده‌لێ: پەرورەدگار خۆى ئەم هەموو نيشانه‌ کە ونيانه‌ى بۆ داناون ئەم هه‌مکە به‌لگه‌ به‌هي‌زانه‌ى له‌سه‌ر خودايه‌تى خۆى هي‌ناوته‌وه کەوابوو ئێوه گه‌ردن کەچى فه‌مانى بن و شه‌رپکى بۆ په‌وا مه‌بينن!!

ئەمجار پێويسته‌ پێويستياتى عیبادەت بزانين رهميان بپين! خۆ ئاشکرايه عیبادەت بریتى نيه‌ له‌ گه‌ردن کەچى بۆ خودا و به‌س، به‌لکوو قورئانى پيرۆز چه‌ند پێويستياتى ترى بۆ روون کردويه‌وه: کەبريتين له‌ شوکرو سوپاسى خودا و پشت به‌ستن به‌ خودا، دلسۆزى بۆ خودا و پارانه‌وه له‌ خودا، بي‌گومان قورئانى پيرۆز کە ئەم شتانه‌ى به‌يان کردوون و وتويه‌تى ده‌بێ ئادەمیزاد ئەنجاميان بدا، ده‌چه‌ ريزى عیبادەته‌وه کەوابوو لێره به‌دواوه‌وه برپئ باسو لي‌کۆلینه‌وه بۆ هه‌ريه‌کى له‌و شتانه‌ له‌ژێر رۆشنايى قورئاندا ئەنجام ده‌ده‌ين!

شوکر و سوپاس بۆ خۆداو کاریگه‌ری له‌ خۆشبه‌ختی گه‌لاند

زانایان پێناسه‌ی شوکریان کردوه‌ و تووێانه‌ شوکر بریتیه‌ له‌وه‌ ئاده‌میزاد به‌ زوبان سوپاس و منه‌تباری ئه‌و نيعمه‌تانه‌ بۆ گه‌ خۆدا به‌خشیونی و به‌ ئاشکرا ددانیان پیاپی بۆ ده‌ل په‌یوه‌ندی و خۆشه‌ویستی خۆدا یه‌بۆ له‌ ئه‌ندامه‌کانیشی نیشانه‌ی گه‌ردن گه‌چی و فه‌رمانبه‌رداری بۆ خۆدا دیارده‌ی هه‌میشه‌یی بۆ. گه‌وابوو سوپاسکار ئه‌و گه‌سه‌یه‌ زوبانی خه‌ریکی هه‌مدو سه‌نای خۆدایه‌و ددان به‌ نيعمه‌ته‌کانی دا ده‌نی، دلێش پڕه‌ له‌ نووری خۆداو په‌یوه‌نده‌ به‌ خۆشه‌ویستی خۆداوه‌ له‌سو‌نگه‌ی نيعمه‌ته‌کانی گه‌واهی ئه‌وه‌ ده‌دا گه‌ ئه‌و نيعمه‌تانه‌ چاکه‌و به‌خشی خۆدان، ئه‌ندامه‌کانیش سه‌رگه‌رمی تاعه‌تی خۆدان و گه‌ردن گه‌چی فه‌رمان و گوێ را دیڕی فه‌رمووده‌کان؟!

له‌م روه‌وه‌ شوکر بریتیه‌ له‌و دیارده‌ی عیباده‌ته‌ی قورئانی پیرۆز بانگه‌وازی بۆ کردوه‌ گه‌ ده‌فه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ - سورة البقرة - ۱۷۲}.

واته‌: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی پڕواتان هه‌یه‌و ئیماندارن بخۆن و بخۆنه‌وه‌ له‌و رزق و رۆژی و بژیوه‌ هه‌لآله‌ی پێم به‌خشیون، شتێک خۆدا هه‌رامی نه‌کردبۆ ئیوه‌ له‌ خۆتانه‌وه‌ هه‌رامی مه‌که‌ن، ئه‌گه‌ر راست ده‌که‌ن خۆدا په‌رستی ته‌واون شوکر و سوپاسی خۆدا بکه‌ن و منه‌تباری به‌خشی و عه‌تای بن.

وشه‌ی شوکر له‌و وشه‌ پڕمانایانه‌ ده‌ژمێردرئ گه‌ مانای هه‌موو خێرو چاکه‌یه‌کی له‌خۆ گرتوو، هه‌رشتێک دل و ئه‌ندامی ئاده‌میزادی پێ راستال بکړئ ده‌یگرێته‌وه‌و له‌مانای ئه‌م وشه‌یه‌دا خۆی ده‌نوێنێ. گه‌وابوو گه‌سێک خۆدا خوش و یست و به‌دل بڕوای وانه‌بوو گه‌ ئه‌و نيعمه‌ته‌ هه‌مه‌جۆرانه‌ی خوشییان ئی ده‌بینی له‌ فه‌زل و که‌رمی خۆداوه‌ن به‌ سوپاسکارو شوکر نه‌ژمێر ناژمێردرئ. ئه‌وه‌ی سوپاسی خۆدا نه‌کاو به‌ زوبان ددان به‌ فه‌زل و به‌خشی خۆدا دا نه‌نی، خه‌ریکی

کرداری پەرو پووچی بێ بایهخ بێ زوبانی به گوشتاری نابەجا رهها بکا، به سوپاسکار ناژمیڤدری! که سیڤ خودا عیلم و زانستی بداتی و کردەوهی پێ نه کاو له خه لکی بهشاریته وه به کهسی تری نه ئێ شوکر گۆنیه. که سیڤ خودا مال و دارایی بداتی بۆ ئه وهی سهرفی بکا له پێگهی خێرو چاکه داو دهستی فه قیرو بێ نه وایانی پێ بگری! به لام ئه و به خیلی بکاو دهستی بقوچینی، یان سهرفی بکا له گوناھو تاوانکاریدا به شوکرگۆ ناژمیڤدری.

بۆیه قورئانی پیرۆز له زۆر له نایه ته گانی دا بانگه وازی ئاده میزاد دهکا که شوکرگۆیی و سوپاسکاریی بکهن به رهوشتی هه میشه بییان و دهفه رموی:

{بَلِ اللّٰهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ - سورة الزمر - ۶۶}.

واته: تۆ ته نیا عیبادەتی خودا بکه و ئه و بهه رسته له هه مانکاتدا شوکر گۆو سوپاسکار له ریزی سوپاسکاراندا به.

پەروەردگار مەدحی ھەزەرەتی ئیبراھیمی بەو ھ کردو ھ که سوپاس و شوکری سەر شانی خۆی ئه نجام داو ھ:

{إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، شَاكِرًا لِّأَنْعَامِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، وَأَتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ - سورة النحل - ۱۲۰-۱۲۲}.

واته خودا چ کاری به سزادانی ئیوه نییه به مه رجیک ئیوه سوپاس گوزارو ئیماندار بن؟!.

ههروهها پەروەردگار به ئینی داو ھ به سوپاسگوزاران که له ژیا نی دنیا دا نیعمەت و به خەششیان بۆ زیاد بکاو به ردهوام بی:

{وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ - سورة إبراهيم - ۷}.

واته: خودای گه وړه و به خټوکه ری نیوه نیعلانی کرده و بلاوی کردو ته وه،
همه مووتان گویتان لیږی و بیزانن! هه تا نیوه شوکرو سوپاسی نیعمه ت و به خششی
خودا بکه ن بوټان زیاد ده که م دمرگای رحمة ت و به خشش و عه تام زیاتر
دهگریته وه! خو نه گهر سپله و پی نه زان بن و سوپاسگوزار نه بن بیگومان سزاو
عه زابی من زور به نی شه.

شوکرکردن و سوپاسگوزاری خودای به دیهینه ر پیویسته له سر ناده میزاد
نه گهر نه یکا گه وړه ترین تاوان نه انجام ددواو نه وپه ری سهر پیچیکردن و ناگه س
به چه یی ره چاو ده کا!!

نهی نه وه نییه نیمه هه رکاتی ببینین په کیڅک پیاوړتی چاکه کارانی له به ره چاو
نه بی سهر کوڼه و لومه ی ده که یڼ، نه ی دهبی چ بلین: به رام به ر که سیڅ که
شوگری به دیهینه رو سهر چاوه ی هه موو نیعمه ت و به خششیڅی خو ی نه کا؟!
مومکین نییه نیمه ی ناده میزاد به بی شوکرو سوپاسی خودا له زاتی بیچوونی
نزیڅک ببینه وه، بویه دهبینین له چه ند نایه تیڅدا خودای په رومردگار فره مان ی
پیمان کرده که هه رده م لی نه بریږین شوکر گوو سوپاسگوزار بڼ! دمه رموئ:

{وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ - سورة النحل - ٧٨}.

واته: په رومردگار نیوه ی له سکی دایکتانه وه دمه نیناوه مندالیک ی هیچ نه زان
بون و ناگاداری هیچ شتیڅک نه بوون، نامیری بیستنو دیتن و بیرو هو شی داوون تا
به کاریان به یڼن له شوینی خو یانداو زانیاریتان بو په یدا بی و بزنان نیعمه ت و
به خششی خودا چه ند زوره نه مجار سوپاس و شوگری په رومردگارتان بکه ن. یان
دمه رموئ:

{وَاٰیةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمِیْتَةُ اَحْيٰیْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ یَاْكُلُوْنَ، وَجَعَلْنَا
فِیْهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِیْلِ وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِیْهَا مِنَ الْعُیُوْنِ، لِیَاْكُلُوْا مِنْ ثَمَرِهَا وَمَا
عَمِلَتْهُ اَیْدِیْهِمْ اَفَلَا یَشْكُرُوْنَ - سورة یس - ٣٣-٣٥}.

واته نیشانه‌وه گه‌واهی خوايه‌تی ئیمه‌یه که زه‌وی مردوو ره‌قو ته‌ق به‌هوی بارانه‌وه زیندوی ده‌که‌ینه‌وه سهر له‌نوی شین و زه‌نویډ ده‌بیته‌وه دانه‌ویله‌ی ئی دم‌پینین و ده‌بیته بژیوی ئیوه‌وه لیی ده‌خۆن باخ و باخاتی خورماو تری و شتی ترمان تیدا رواندوووه کانیاومان تیدا ته‌هاندوته‌وه تا له‌به‌رو بوومی نه‌وداره به‌ردارانه بخۆن هیچیشیان به‌ده‌ست و مه‌چه‌کی ئیوه نه‌هاتوونه‌کایه‌وه، ئیمه بو‌مان دروستکردون، ده‌ی که‌وابوو بو‌ سوپاسی خودا ناکه‌ن و شوکری نه‌وه نه‌نجام ناده‌ن؟! یان ده‌فه‌رموی:

{اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - سورة المجاثية - ۱۲}.

واته: په‌روه‌ردگار خودایه‌کی ومه‌ایه دم‌ریای بو‌ ئیوه رام کردوه، تا بتوانن به‌که‌شتی و گه‌می و شتی تر پییدا برۆن و بو‌ دم‌ریا دۆزی و بازگانی و نیچیره‌تی و شتی تر به‌کاریان به‌ینن ئهمجار بیر له‌ نیعمه‌تی خودا بکه‌نه‌ومشوکرو سوپاسی خودا بکه‌ن. یان ده‌فه‌رموی:

{قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بَضِيَاءَ أَفَلَا تَسْمَعُونَ، قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بَلِيلٌ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ، وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - سورة القصص - ۷۱-۷۳}.

ئه‌ی محمد! ئه‌ی فروستاده‌ی خو‌مان به‌وه خه‌لکه بلی: ناده‌ی پیم بلین و تیم گه‌یه‌نن، ئه‌گه‌ر خودا شه‌وتان به‌سه‌را راکیشی و تا روژی ره‌ستاخیر شه‌وه‌زمگ بی -جگه له خودا خوی- چ خودایه‌کی تر هه‌یه بتوانی روناکی خو‌رتان بو‌ بینن و تاریکایی شه‌وتان له‌سهر لابه‌ری، ده‌ی بو‌جی وته‌ی حه‌ق و راست نابیستن و کرداری پی ناکه‌ن؟!

بېيان بلى: ئەگەر خودا وا بكا ھەموو رۆزگارى ژيانتان بكا تە خۆرەتاو و
روناكى تا رۆزى قىامەت درىژە بکیشى - جگە لە خودا خۆى - كى ھەيە؟ چ
خودايەك ھەيە بتوانى شەوتان بۆ بېنى و ئارامى تىدا بگرن؟!

ئەو رەحمەتى خودايە كە شەوو رۆزى بۆ دروست كىردوون ئەويان بۆ
نوشتن و ئارام گرتن و ئەميان بۆ ھەولدان و كۆشكردن بۆ رزق و رۆزى. بەلكو
لە بەرامبەر ئەم نىعمەتانەدا ئىومش شوكر و سوپاسى خودا بكەن. بەلام سەد
مخابن ئادەمىزاد لە بەرامبەر ئەو ھەموو نىعمەت و بەخششانەى خودادا كەميان
شوكر گۆو سوپاسگوزارن.

{إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ-سورة يونس/۶۰}.

بىگومان پەرۋەردگار خاۋەن فەزلى و نىعمەت و بەخششە، بەلام زوربەى ئەو
ئادەمىزادانە شوكرى خودا ناكەن.

ئاشكراشە سوود و قازانجى شوكر بۆ خودا نىيە و خودا نە بە شوكرى
شوكرگۆيان بەھرمەند دەبى و نە بەكوفرو بىدىنى گومرايان زەرمەند دەبى،
بەلكو سودى شوكر بۆ شوكر گۆيە چونكە شوكر و سوپاس دل و دەرون پاك
دەكاتەو بەندە لە پەرۋەردگار نىزىك دەخاتەو بەرەو رىيازى راست و دروست
رەھاي دەكا، مال و داراييەك كە خودا پىي داۋە لە شوپىنى خۆيدا سەرفى دەكا.
{وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ-سورة لقمان -
۱۲}.

واتە: كەسلىك شوكرى خودا بكا سوود و قازانجى شوكرەكەى بۆ خۆيەتى،
كەسلىك كافرو گومرايى بىگومان خودا پىيىستى بە شوكرى ئەوان نىيە، خودا
شاين و لايەقى ھەمدو سوپاسى دروستكراۋانيەتى:

بە پىچەۋانەى سوپاس و شوكرەو سىلەيى و پى نەزانىي بە نىعمەتەكانى
خودا دەبىتە ھۆى لەناوچوونى ئەو نىعمەتانە چونكە كوفرانى نىعمەت وا لە
مرۆفەكە دەكا گرنگى نەدا بەو نىعمەتانە بەبى ھوودە سەرفيان بكا، ئەۋەى كە
خودا داۋيەتى لە لەش ساغى و مال و دارايى لەشتى پىر و پوچدا بەفپىرۆى بدا، ئەو

ریازەدی خودا بۆی داناووە لێی لایدا سەر دەکێشی بۆ بزاواندنی خەشەم و غەزەبی خودا و دوور لە رەحمەت دەبێ.. قورئانی پیرۆز بۆمان دەگێڕێتەووە کە خرابوونی و لاتان و فەوتانی گەل و ھۆزەکانی پێشوو ھۆیە سەرەکییە کە کوفرائی نەعمەت و سوپاس نەکردنیان بوو بۆ خودا.

{وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ - سورة النحل - ۱۱۲}.

پەرورەردگار لەم ئایەتە پیرۆزەدا بە - پەندو نامۆزگاری - نموونەیی گوندیکی پڕ ئارام و ئاسایش و رزق و رۆژی ھێناوتمەووە، گوندەکە بێ ھەراو ھۆراو ئاژاوە بوو، لە ھەموو لایەکەووە رزق و رۆژی ھەمە جۆری بۆ دەھات شوپینی کۆبونەووە کرپن و فرۆشتن و خوشگوزەرائی بوو، کەچی لە حیاتیی سوپاسگوزاری خودا کوفرائی نەعمەت و بەخششی خودایان کردوو سەرپێچیکەر بوون لەبەر ئەو کردارە ناشیرینانەیان پەرورەردگار خوشی و رابواردنی ئی کردن بە زەقنەموت و بەرگی برسپایەتی و ترس و بیمی لەبەرکردن و کردنی بە پەندی زەمانە، لە ئایەتیی تردا قورئانی پیرۆز چیرۆکی ھۆزی (سەبەء) دەگێڕێتەووە باسی ئەو تەنگوچە ئەمەیی کە توشیان ھات بەھۆی کوفرائی نەعمەتەکانی خوداوە دەکاتە پەندو نامۆزگاری و بە کوێچکەیی ئادەمیزادی دادەدا دەفەر موی:

{لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ، وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا مِنكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِن تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيمًا، ذَلِكَ جَزَاؤُهُم بِمَا كَفَرُوا وَهُمْ فِي أَلْجَائٍ إِنَّا الْكَافِرُونَ - سورة سبأ - ۱۵-۱۷}.

بێگومان بۆ ھۆزی (سەبەء) یەمەنی لە ولاتی خوێانا کە پێی دەگوترا (مأرب) چەند نیشانەیی گەورەیی خودا ھەبوو، چونکە لە راست و چەپیانەووە باخو بیستانی پڕ میوەجات و ھەمە جۆری بەروبووم ھەبوو، بە ئارەزووی خوێان

هۆشەچىيان تىدا دەکرد رزق و رۆزى خۆيانيان لى مەيسەر دەکرد، پىيان گوترا دە لەبەر و بومى ئەم باخانە بخۆن و سوپاسى خوداى خۆتان بکەن و نىعمەت و بەخشى ئەوتان لەبەر چا و بى و سەرپىچى فەرمانەکانى نەکەن ئەم ولاتە ولاتىكى خاوين و دلخۆشکەر و زەنوڤرو دلنەوايە پەرورە دگار ئىشتان خودايەكى عەفور و لىبوردووه!!

کەچى ئەو خوا نەناسانە گوئ بىس نەبوون و پىشتيان لە فەرمانى خودا هەلکرد و ياخى بوون، ئەو جار خودا بەر بەستى دەرياجەى لە سەر تەقاندن و لافاوئىكى گەورەى لى پەيدا بوو کە پىي دەگوتري: لافاوى عەريم، رمزو باخ و باخاتى رامالين و لەشوين ئەو هەموو ميوە و بەرو بوومە چەند روەكى بەرو بووم تال و دىرکاوى و چەند درەختىكى بى بەرى وەك (طەرفا) و دارە نەبق سەريان هەلدا و مانەوە بۆيان... ئايا ئىمە جگە لە سەرپىچى کەران و بى برۆيان زياتر کەسى تر ئا بەو شيوە سزادەمەين بىگومان نە!!

کەوابوو شوکر گوئى و سوپاسگوزارى کۆلەکەو بناغەى راگرتنى خوش بەختى گەل و هۆزە پشت هەلکردن لى جگە لە مالۆپرانى و خاپورکردنى ولات هىچ شتىكى تر ناهيئىتە ئاراو.

بۆيە دەليين: خۆزگە گەلانى سەرزهوى تىکرا لە سوود و قازانجى سوپاسگوزارى و شوکرگوئى بگەيشتنايە و کرداريان پى بکردايە تا لە سونگەى ئەووەو خوشبەختى هەردو جيهان روى تى بکردايە.

پشت بە خودا بەستن و کارىگەرى لە بلا و کردنەوہى ئارامى لە دەروەندا:

ئاشکرايە شارەستانىەت توانيويەتى ژيان بۆ ئادەمىزاد خوش بکا گوزەمرانيان بۆ دابين بکا بەلام نەيتوانيوە دل ئارامى بەناو خەلکدا بلا و بکاتەوہ، ترسو دلەراوگى بە هەموو جۆرەکانيانەوہ لە ئارادايە، ترسى داهاى ژيان و کۆمەلە، ترس لە تيشکان، ترس لە تەندروستى... هتە. کارىگەرى سامناکيان کردۆتە سەر دەرونى ئادەمىزاد!.

زانپارى نۆزدارى دەروونىي تازە ئەوەى رون کردۆتەووە کە زنجىرەپەکی دورو دريژ لە نەخۆشییەکان ھەر لەسەرماو لەرزى ئاسايیەووە تا نەخۆشى (نەقرس) لە زۆرکاتدا ھۆیەکانیان دەگەرپتەووە بۆ شىوانى دەروونىي نەك تىکچوونى جەستەيى لە راستيش دا زوربەى ئەو نەخۆشییە جەستەييانەى توشى زۆر کەس دەبن ھۆیەکەيان دەگەرپتەووە بۆ ترسیکی قول...!!

شایانى باسە لە ئایىنى ئىسلامدا ھۆیەکی گەئى گرینگ ھەيە! بۆ ھەلاچۆگرەنى ترس لە دەرووندا. ئەویش پشت بەخودا بەستەنە سپاردنى کارەکانە بە ئەو تاعەتکردنیەتى. خودا بۆ خۆی دەفەرئۆی:

{وَالَيْهِ يُرْجَعُ الْأُمُورُ كُلُّهَا فَاَعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ - سورة هود - ۱۲۳}.

واتە: ھەموو شتێک ھەر بۆ لاى خودا دەگەرپتەووە بە ویست و ئیرادەى ئەووە دەى تۆش ئەى ئادەمىزاد تاعەتى خودا بکەو پشت بەئەو ببەستە پشت بەخودا بەستن، دیاردەپەکە لە رەنگدانەووەى بپروا بە خودا، ئەو کەسەى بپروای ببێ کە ھەلسۆرانی کارو بار بەدەست پەرورمردگارەو سودو زەرەر لەلاى ئەووە دى، جلەوى ئیرادەى خۆی بەرەلا دەگاو خۆی تەسلىمی ئەو دەگا رازى دەبێ بە ویستى خودا و ھەرگیزو لە داھاتوو نھینى داھاتوو ناترسێ بەئکۆو لە شوین ترس و بىم دئارامى و پشت بەستن بە دادوھریى خودا بەدەست دینى ھىوای رەحمەتى خودای دەبێ لەبەر ئەووە ئایىنى ئىسلام ئەووە دەچەسپینى کە بپروا بە خودا دەبێ (تەوھەکۆلى) لەتەکدا بێ.

{وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ - سورة المائدة - ۲۳}.

واتە: ئەگەر ئیوھ راست دەگەن موسلمانن، پشت ھەر بە خودا ببەستن و بەس.

{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ - سورة التغابن / ۱۳}.

ھەر خودا شایانى پەرستەنەو ھیچ خودای تر نین جگە لە ئەو زاتە.. کەواپە با موسولمانان پشت ھەر بە ئەو ببەستن.

ئایینی ئیسلام موزده دهدا به موسولمانان و په‌یمانی خیر و بی‌ریان له‌خوداوه
بۆ دهبه‌ستی، به‌رکعت و فەریان بۆ په‌زمه‌نده ده‌کا.

سه‌یری ئه‌و ئایه‌ته‌ پیرۆزه بکه‌ چۆن دهر وونی موسولمانان له‌ ژه‌نگی ترس
سپی ده‌کاته‌وه‌و هیزیکه‌ نه‌ینی روحیان ده‌دات، تا به‌هوی ئه‌و هیزه‌وه‌و بتوانن
دل‌ه‌راوکی و ترس و راری خویان هه‌لاچۆ بکه‌ن و دم‌ه‌رموی:

{فَمَا أُوْتِيتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ
آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ - سورة الشورى - ۳۶}.

واته: ئه‌و ناز و نيعمه‌ته‌ی دراوه به‌ ئیوه له‌ ژياندا به‌شیکه‌ که‌می خوشی
ژيانى دنيايه، ئه‌و ناز و نيعمه‌تانه‌ی لای خودا هه‌ن بۆ ژيانى ئه‌و دنيا زۆر باش‌ترن
به‌رده‌وام ترن بۆ ئه‌وانه‌ی بر‌وايان به‌ خودا هه‌یه‌و پشتیان به‌ خودا به‌ستوه‌و.

په‌روه‌ردگار په‌یمانی کۆمه‌کیکردنی خوی دهدا به‌و که‌سانه‌ی که‌ پشتی پی
دهبه‌ستن دم‌ه‌رموی:

{وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ - سورة الطلاق - ۳}.

واته: هه‌ر که‌سێک پشت به‌ خودا به‌سته‌ی و خۆ به‌ ئه‌و بسپێرێ، خودا پشتی
ده‌گرێ و له‌هه‌نانای دی.

شایانی باسه‌ بگوترێ: که‌ کۆمه‌لێک ئاده‌میزاد هه‌ن زیاتر پێویستییان به‌
ته‌وه‌ککول هه‌یه‌ له‌ ئاده‌میزادی تر ئه‌و کۆمه‌له‌ش که‌سانیکن که‌ موصلیح و
دوعاگۆو خیر خوان، هه‌موو دهم رێگای ژيانیان پر له‌ درک و داله‌و کۆسپ و
ته‌گه‌ره‌یان دیته‌ رێ، ئه‌وانه‌ خودا وایان ده‌سازینێ که‌ ئیش و کاری خویان به‌
خودا بسپێرن و پشت به‌ ئه‌و به‌ستن. په‌روه‌ردگار فەرمانیان پێ ده‌کا که‌ شوینی
شوعه‌یب پێغه‌مبه‌ر بکه‌ون ره‌وشتی ئه‌و په‌یره‌وی بکه‌ن که‌ دم‌ه‌رموی:

{إِنْ أَرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ
أُنِيبُ - سورة هود - ۸۸}.

واتە: من که فرستادهی خودام ئامانجم هەر ئیصلاحی ئەو خەڵکەیهو بەس،
تا بتوانم درێغی لەو ئەرکه ناکەم یارمەتیشم هەر لە خوداوه بۆ دێ و پشت و پەنا
هەر بە ئەو دەبەستم!!

جا لێردا خاتێک هەیه پێویستە رونبکریتهوه ئەویش ئەومیه زۆر پرسیار
لە دەرonda ختوکهی ئینسان دەداو ئەوه دەخاته بەرچاو که تەوهککول و پشت بە
خودا بەستن ورە ی ئادەمیزاد نزم دگاو سیپالی تەمبەلی بەسەردا دەدا قورئانی
پەرۆز بۆ بەر هەڵستی ئەم شوبهەیهو بۆ پوچانەوهی ئەو رایە دەفەرموی:

{وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ -
سورة آل عمران - ١٥٩}.

واتە: ئەو پێغه مبهرا لەئیش و کاروباری دونیایدا مەشۆرمەت بە هاوڕیکانت
بکهو لەزۆر لاوه لێی بکۆلەرەوه کاتێک هاتیە سەر ئەنجامدانی ئیشێک تەوهککولت
بە خودایی و پشت بەو ئەو ببەسته چونکه پەرورەدگار ئەو کەسانە ی خوێش
دەوێن که تەوهککولیان هەیه.

جا کاتێک ئێمە لەم ئایەتە ورد دەبینەوه دەبینین ئایەتەکه پێ لەسەر ئەوه
دادهگرێ که دەبێ پێش پشت بەخودا بەستن و دەست درێژکردن بۆ ئیشهکه،
گەرەکه مەشۆرمەت بە پیاو مافولان بکری ئەمجار عەزم جەزم بکه بۆ ئەنجامدانی
ئەو کاتە ی لە گزکارەکه رادهچی پێویستە پشت بە خودا ببەستی و هیوای
سەرکەوتنت ببێ!!

کەوابوو تەوهککول بە خودا لە ئایینی ئیسلامدا تیشووی روحییه بۆ سەرکەوتن
بەسەر ترس و قە لەقدا چونکه تەوهککول لە سامناکترین ساتی ناخۆشدا ئارامی و
هیدیهتی بەدل و دەرونی مرووف دەبەخشێ سەکینه و گەشبینی دەخاته دل و
دەرونەوه که بەداخەوه زۆربە ی دانیشتوانی سەر ئەر ز لێی بێ بەرین.

استالی بو خدا کرده ووی مروث به زده کاته وه

نیخلاص و گهردن که چی بو خدا بریتیه له نه نجامدانی کرداری بی
خه وش، کردار که تاعهت و خدا په رستی بی یان نیشی دنیایی بی، نه و له کاتی
نه نجامدانیدا مه به سستی رزمه بندی خودایی و به س!!

نیخلاص و گهردن که چی بو خدا بریتیه له نه نجامدانی کردار و په وشتی
نینسائی. نارهم ژوی نه فس و ریاکاری و ئامانجی شه خصی دژی په پره ووی ئایینی
نیسلام، نیسلام زیان دۆسته و همردهم دمیوه ی له شوینی نه وان نیخلاص دابنی.
بو یه دهبینین نیسلام نه و په پری گرینگی داوه به نیخلاص و له تهک عیبادت
بو خودادا ناوی هیناوه و دمه رموی:

{وَمَا أَمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ - سورة البينة - ٥}.

واته: نه وهی فرمان کراوه به و خه که نه وه بووه که عیبادتی خدا بکه ن
به نیخلاصه وه ئایینه که ی بو نه نجام بدن. یان دمه رموی:
{فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ - سورة الزمر - ٢}.

واته: عیبادتی خدا بکه و به نیخلاص په پره ووی ئایینه که ی بکه...
پیغه مبه ریش (درویدی خودی لسمبرین) دمه رموی:

(أول من يسأل يوم القيامة ثلاثة: رجل آتاه الله العلم فيقول الله له: ما صنعت
فيما علمت؟ فيقول: يا رب كنت أقوم به آتاه الليل وأطراف النهار، فيقول الله: كذبت،
وتقول الملائكة: كذبت بل أردت أن يقال فلان عالم، ألا فقد قيل ذلك، ورجل آتاه الله
مالا فيقول الله له: لقد أنعمت عليك فماذا صنعت؟ فيقول: يا رب كنت أتصدق به
آتاه الليل وأطراف النهار، فيقول الله له: كذبت، وتقول الملائكة كذبت، بل أردت أن
يقال فلان جواد ألا فقد قيل ذلك، والثالث رجل جاهد في سبيل الله فقتل فيقول الله
له: لا قد جاهدت لي قال لك فلان شجاع ألا فقد قيل ذلك، ثم قال الرسول (ص) لأبي
هريرة يا أبا هريرة أولئك أول خلق تسعر بهم جهنم يوم القيامة)^(١).

^(١) رواه أهل السنن.

واتە: يەكەم كەس كە راپىچ دەكرى بۆ پرسىار لىكردن و موخاسەبە سى جۆرە كەسن يەككىيان مەروفيكە خودا لە دونيادا عىلم و زانستى داومتى خودا پىيى دمفەرموى: بەو زانىارىيەى مەن پىم دای چىت پىكرد؟! ئەوئىش دەلى: ئەى خودايە ھەموو كاتىك بەشەو بە رۆژ مەن خەرىكى بىلاو كەردنەو و پەپرەوى كەردنى ئەو زانىارىيە بووم. پەرودەر دىگار دمفەرموى: درۆت كەرد فرىشتەكانىش دەلىن: درۆت كەرد بەلكو مەبەستت ئەو بوو پىت بلىن: زاناو عالمە ئەو ھەشيان پى گوتوى پاداشتى خۆت وەرگرتووە!!

يەككى تر لەو جۆرە پىاوانە كەسىكە خودا مال و دارايى داومتى خودا پىيى دمفەرموى: مەن مال و دارايىم دابووى چىت لىكرد. دەلى پەرودەر دىگار!! شەو رۆژ خەرىكى بەخشىنى بووم يارمەتى فەقرو ھەزارانم پى داوہ خودا دمفەرموى: درۆت كەرد فرىشتەش دەلىن: درۆت كەرد، بەلكو مەبەستت ئەو بوو پىت بلىن: فلان كەس سەخىيە، ئەو ھەشيان پى گوتوى.

سىيەم: كەسىكە لە رىگای خوادا غەزای كەردوہ خۆى بەخت كەردوہ و كوژراوہ پەرودەر دىگار پىيى دمفەرموى: تۆ بۆيەت شەركەردوہ تا پىت بلىن: ئازاو نەبەردى ئەو ھەشيان پى گوتوى و پاداشى خۆت وەرگرتووە، ئەمجار پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) بە ئەبو ھورەيرەى فەرموو ئەى ئەبو ھورەيرە ئەو جۆرە كەسانە ئەو كەسانەن كە دەبنە بلىسەى دۆزەخ.

جا لەكاتىكدا كەردارى خالىص بۆ خودا پىويستى بە پىشەستى نىيەت ھەيەو دەبى گابرا پىش دەست پىكردەكەى عەزم و جەزمى كەردارەكەى ھەبى، دەبىنى ئايىنى ئىسلام ئەو پەرى گەنگى داوہ بە نىيەت و كەروپەتى بە تەو ھەمەكى سەرەكى بۆ كەردارى موسولمانان و راي گەياندووە كە كەردار بى نىيەت بايەخى نىيە ئەو ھەتا پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) دمفەرموى:

« إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَى ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ . »

واتە: ھەموو کردەو دەو دەھەك پىوۋىستى بە نىەت ھەيە، ھەموو مەرۆف ئىكەش بە گوپىرەى نىەتى خۆى پاداشتى دەدرىتەو، جا ئەگەر كەسىك ھىجرەتى كردو نىشتەمانى خۆى بەجئ ھىشت و مەبەستى رەزامەندى خوداو پىغەمبەر بوو، ئەو پاداشتى ماندو بوونەكەى لەلای خوداو پىغەمبەر، بەلام ئەگەر كەسىك ھىجرەتى كرد بۆ ئەو ھى ژنىكى دەست كەوئ يان مال و دارايىەكى دەستگىر ببئ، ئەو پاداشتى ھىجرەت و رەو كردنەكەى ئەو دەھەى كە مەبەستى بوو.

كەوابوو نىەتى باش پایەيەكى گەئى گرنگە لە پایەكانى پەرورەردەو رەوشتى ئىنسانى كە بەھۆى ئەوانەو مەرۆف دەبىتە ئەندامىكى برنجى لەناو كۆمەئى ئادەمىزاددا... ئايىنى ئىسلام زۆردەمىكە ئەو ھى چەسپاندوو كە کردەو لای خودا بە مەرجىك و مردەگىرئ كە خالىص بۆ خودا بئ، بەمەش زۆر پىش عەمانوئل كانت (فەيلەسوفى ئەلمانى) كەوتوو كە گوتوو ھىتئ! نىيەتپاكى ھەموو شتىكە لە رەوشتدا.

كەوابوو خىرو چاكە لە نىگای ئايىنى ئىسلامەو كاتىك خىرو چاكەيە كە لەنىەتى پاكەو ھەئەوئى و بە خالىص مەبەستى خودا بئ، كردارى چاك بە چاك نازمىردىرئ مەگەر لەژىر رۆشنایى فەرمانى خودادا ئەنجام بدرئ. ھىچ گومانىش نىيە كە ئەمە بۆچونىكى گەئىك مەزنەو مەزھەبىكى فەرە باشە بۆ دانانى ئەندازەى رىز بۆ ئادەمىزادو كردارى زۆر خوارو خىچى كۆمەئى راست دەكاتەو، موحتەمەع دەگەيەنىتە سەر تروپكى كەمال، چونكە كردارو گوشتار دەبەستىتەو بە تاقە مەبەستىكەو سەقامگىرى دەكا بە نمونەيەكى ھەرە بەرزەو، ئەو ھى رەزامەندى خودايە خۆشەو ھىستى و دزايەت كردن و نەكردن، ھىست و نەو ھىستى ھەر لەبەر خودا دەبئ، ئاشكراشە خودا فەرمان دەكا بە كۆمەئى بەشەر بەخىرو چاكە نەك بە خراپەكارى.

نزای پارانه‌وه له‌ خوداو خاسیه‌ته رۆښه‌کانی

پارانه‌وه له‌ خودا به‌شیکه‌ له‌ پټو‌ی‌بستیه‌کانی خودا په‌رستی، چونکه‌ پارانه‌وه ئه‌لقه‌ی په‌یومندی نیوان ئاده‌میزادو په‌رومردگاریه‌تی، پارانه‌وه له‌ خودا شتیکی سروشتیه‌ له‌ ئاده‌میزادا له‌کاتی ته‌نگانه‌دا به‌بێ ئه‌وه‌ی به‌خو‌ی بزانی لا شعوری په‌نای پټ دهباو هاواری ده‌کاتی و ده‌پارپټه‌وه‌و دلا‌ئیه‌وه‌ که‌ ناخو‌شی له‌سه‌ر لابه‌ری، چونکه‌ ئینسان زم‌عیفه‌ له‌به‌رامبه‌ر رو‌دا‌وی جیهانی‌دا، کاتی‌ک رو‌دا‌وی‌کی سام‌ناک روی تټ ده‌کا جگه‌ له‌دوعاو پارانه‌وه له‌خودا پش‌تی‌وانی‌کی تری ده‌ست نا‌که‌و‌ی، له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ په‌رومردگار فه‌رمانی به‌ موسو‌لمانان کرده‌ که‌ هه‌موو‌کات خودایان له‌بیر ب‌ی‌و لټی بپارپټه‌وه‌.

{وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ - سورة غافر - ٦٠}.

واته: ئه‌ی کۆمه‌ل‌ی ئاده‌میزاد! په‌رومردگارتان فه‌رمانتان پټ ده‌کاو پټ‌تان ده‌فه‌رمو‌ی: لټم بپارپټه‌وه‌و هاوارم بکه‌ن‌ی، منیش به‌ هانانانه‌وه‌ دټم، بټ‌گومان ئه‌وانه‌ی لووت به‌رزیه‌ی ده‌که‌ن له‌ په‌رستنی من و تاعه‌تم بۆ نا‌که‌ن و لټم نا‌پارپټه‌وه‌و هاوارم نا‌که‌ن‌ی، ده‌چنه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌و هه‌تا هه‌تایه‌ تټیدا ده‌مټنه‌وه‌. لټ‌ره‌دا به‌ ئاشکرا ئه‌وه‌مان بۆ روون ده‌بټه‌وه‌ که‌ په‌رومردگار دوعاو پارانه‌وه‌ی به‌ عیباده‌ت و خودا په‌رستی حلیب کرده‌و، که‌س‌یک ئه‌نجامی نه‌دا شایانی رقو‌ کینه‌ی خودا ده‌ب‌ی!!

نزاو پارانه‌وه‌ چاره‌سه‌ری زۆربه‌ی نه‌خو‌شیه‌ ده‌روونیه‌کانه‌، ئاده‌میزاد خو‌ی له‌خو‌یدا به‌ گو‌پ‌ره‌ی سروشت و ته‌بیعه‌تی بۆ حه‌ل‌کردنی مو‌ش‌کیله‌و ته‌نگو‌ جه‌له‌مه‌ی ژیا‌نی، پټ‌ویستی به‌ دو‌ستی‌کی راستا‌ل هه‌یه‌ که‌م‌یک ئازاری ژیا‌نی لټ سووک بکاو بر‌ی غه‌م و نا‌ره‌حه‌تی له‌سه‌ر لابه‌ری، نو‌ژدا‌رانی ده‌روونیش هه‌موو‌ سوورن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ که‌ چاره‌سه‌ر‌کردنی ته‌وه‌توری عه‌سه‌به‌ی و ئازاره‌ ده‌روونیه‌کان تا ئه‌ندازه‌یه‌کی زۆر په‌یوه‌ندن به‌ در‌کاندن‌ی ئه‌و نه‌خو‌شیا‌نه‌ لای دو‌ستی‌کی راستا‌ل چونکه‌ شاردنه‌وه‌میان نه‌خو‌شیه‌که‌ زیاد ده‌کا.

جا کاتێک ئینسانی غەمناک و لێقەوماو هانای برد بۆ لای خوداو نارەحەتی خۆی درکاندو نزای خۆی بۆ کرد هەست دەکا بەدڵ ئارامی و کزە بایەکی فێنک دڵ و دمرونی دەگەشی نیتەوه لەناو چاڵی غەم و نارەحەتی دمری دێنی و غەم و نارەحەتی ئی دەرپەوینیتەوه، چونکە برپای تەواو ئەوه دەچەسپینێ کە خودا نزیک و بە ئاگایە لە ئادەمیزاد هەر کاتێ هاواری کاتێ بە هانایەوه دێ و فریای دەگەوێ، قورئان دەفەرموێ:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ - سورة البقرة - ۱۸۶}.

واتە: هەرکاتێک بەندەکانم هاوارم ئی بکەن بێگومان من لێیان نزیکم بە هانای لێقەوماوهوه دێم و دەلامی بانگەواپیەکی دەدەمەوه با ئەوان هاوارم بکەن و ئیمانم پێ بێنن بە لکۆو منیش بە هانایانەوه بچم و بیان خەمە سەر پێبازی راست.

نزاو پارانەوه لە خۆشی و ناخۆشیدا:

ئایینی ئیسلام دمیەوێ دوعاو پارانەوه لە خودا لە ناخەوه هەلقوێ و لە کاتی خۆشیدا وەکوو کاتی ناخۆشی پارانەوهکە بەدڵ بێ. بۆ ئەوەی ئینسان هەمیشە پەرورەدگاری خۆی لە یاد بێ و فەرمان بەرداری فەرمانەکانی بێ مانای بەندایەتی راستەقینە لە خۆیدا بینیتەدی. چونکە ئادەمیزاد بەشیوەیهکی سروشتی لە کاتی تەنگانەدا پەنادمیا بۆ پەرورەدگاری خۆی، بەلام هەر لەگەڵ لە ناخۆشییەکە دەرچوو خودای خۆی لەبەر دەکا و رو لە فەرمان و بەجێهێنانی ئەمرەکانی و مردەگی پێ و دەست دەکا بە خراپەکاریی لەسەر زەوی... خودای گەورە ئەم دیاردەی ئادەمیزادی باس کردوو هەڕەشەی لەو جۆرە کەسانە کردوو کە خراپەکاری ئاکاریانەوه دەفەرموێ:

{وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَزَلَّ دُعَاءَ عَرِضٍ - سورة فصلت - ۵۱}.

واته: هر کاتى نازو نيعمهتى خويمان برېژين به سهر ئاده میزادا له جياتى نه وهى به نندايه تيمان بکا له خوۍ بايى دمبى و پشت هه لده کاو له خودا عاسى دمبى، خودايه تى خوداى ومير نايه ته وه گاتيکيش توشى ناخوشى دمبى به لايه کى به سهر دا دى دمست پان دهکاته وه نزاو لالانه وه دمست پى دهکاوز هاوار دهکاته خوداو هانای بو دىنى.

له شويئىکى تر دا په ورو دگار دمفه رموى:

{وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زِينٌ لِّلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ - سورة يونس - ١٢}.

واته كه هر کاتى به لاو تهنگانه يه خه ی ئاده میزادى گرت دمست دهکا به پارانه وهو نوزانه وه له سهر ته نىشت و به دانىشتنه وه به راوه ستانه وه له هه موو هه لى و كه وتيكي دا له خودا ده پارېته وه: كه چى هر له گه ل ناخوشى به كه مان له سهر لابر د خيرا هه لده گه رېته وهو پشت هه لده کاو هر ده لى قهت له ئيمه نه پارا و ته وهو هانای بو نه هي ناوین و داواى لى نه كر دوين به لاو ناخوشى له سهر لابه رين. به لى، نه وان بهو جوړه لايه نى پشت هه لكر دنيان بو دمر ازېن د رېته وهو له پيش چاويان جوان ده كرى، رو و مرگيرانيان له خودا له دلدا شيرين ده بى.

له شويئىکى تر دا په ورو دگار منه تى خوۍ ده خاته سهر كه سانېك له مه خلوقاتى خوۍ كه توشى خه ته رى خنكان بوون خودا رزگارى كردون دمفه رموى:

{هُوَ الَّذِي يُسِيرُكُم فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرَّتْ بِكُمْ بَرِيحٌ طَيِّبَةٌ وَفَرَحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَجَبْنَاهُمْ مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ، فَلَمَّا أَجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَنْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ - سورة يونس - ٢٢-٢٣}.

واتە: پەرورەردگارتان خودايەكى وەهاىە ئىوہ دەرپۆيەنى لەسەر وشكانى بە
قاجى خۇتان يا بە سوارى لەشويىنگەوہ بۆ شوينىكى تر دەچن، لە دەرياشدا
بەھۆى كەشتى و گەمپۆہ ھاتوو چۆ دەكەن بىرو ھۆشى دروستكردى ئەو
نامپرانەى پى بەخشيون.

جا كاتى كە ئىوہ لە دەريادا لەناو كەشتيدا بەشپۆيەكى ئاسايى دەرپۆن باى
بەحرو شەپۆلەكانى لە صالحى ئىوہن. وەكوو دمتانەوئ بەدلى خۇتان كەشتى
دەريا دەبرئ لە نكاويك گىزەئۆكەيەك ھەلەدەكاو لە ھەموو لايەكەوہ شەپۆلى
سامناك دەورىان دەدا، لە ھەموو لايەكەوہ تارمايى مەرگ لىيان نزيك دمبىتەوہو
گومان دەكەن كە تازە رزگار بونيان نابى، ئەو كاتە بەدلى بەگيان ھانا بۆ خودا
دەبەن و لىي دەپارپنەوہ ھاواری دەكەنى و دەلین: خودايە! ئەگەر ئەمجارە لەم
بەلایە رزگارمان بكەيت ئيتەر ھەرگىز لە شوكر و سوپاس واز ناھيىن و ھەردەم
سوپاسگوزار دەبين كەچى كاتىك خودا بە ھانايانەوہ ھاتوو لە تەنگانەكە رزگارى
كردن - ھەر وەك نەبايان دييى و نە باران - خيرا ھەلگەپرانەوہو دەستييان كردەوہ
بە سەرپىچى كردن و خوارو خىچى! ئەى كۆمەلئ ئادەمىزاد بەغى و خراپەكارىتان
دەگەرپتەوہ بۆ سەر خۇتان زەرمر و زيانى لى دەبينن پاداشى خراپەكارى ھەر
خراپەيە كەوايە خۇتان تووشى ئەو سزايە مەكەن!

كەوايوو پىويستى سەرشانى ئادەمىزادە كە دواى ئەوہ خودا لە تەنگانەو
ھىلاكى رزگار بكرد، سەرپىچى خودا نەكاو لىي ياخى نەبى بەلكوو پىويستە ئەو
دیمەنە سامناكەى كە تووشى بووہ ببیتە سىاج و شورايەك، ھەلنەرى بى بۆ خودا
پەرستى و فەرمانبەردارى.

پاراپانەوہ لە خودا دەبیتە ھۆى پالفتەكردى لايەنى رۆحى لە ماددە:

ئايىنى ئىسلام دوعاو پاراپانەوہى داناوہ بۆ پاكبوونەوہى لايەنى رۆحى لە
ماددەو خۇپاراستن لە ئارموزوہ زيانبەخشە جەستىيەكان و بەرز بوونەوہى رۆح

بهشی دوازدهم: په پوهندی تاده میزاد به پهر ورو دگار له نیگای نیسلامه وه... پوخته ی تاریخ نیسلام

له هوناغه گانی خودا پهرستی ته واودا. له گهال نه مانه شدا جیبه جیکردنی داخوازیه گانی نزا کهر که بریتین له نازو نیعمهت و کار بو ئاسانکردن و زیان ئی دوور خستنه وه.. تاد.

له بهر نه وه ده بینین خودای پهر ورو دگار له سهر زوبانی هور ستاده و پیاوچا گانی خو ی موسو لمانان فیری پارانه وه و دوعا کردن ده کاو دمه فرموی:
{ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاء - سورة إبراهيم - ٤٠ }.

خودایه وام ئی بکه هه موو کاتئ به پړک و پړکی نویژه گانم به جئ بینم و به ندایه تی تو بکه م، وه چه و نه وه ی داهاتووشم هه ر و ارام بیننه خودایه نزا که م ئی گیرا بکه ی و نه و پارانه وه م ئی و ه برگیری.

{ رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكَرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ اَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي - سورة الاحقاف - ١٥ }.

واته: پهر ورو دگار! دلته و ارام بکه که هه موو کاتئ سوپاسگوزاری نازو نیعمه تی تو بئ، هه رده م شوکری نه وه م له بیر نه چئ که رانمایی نایینی نیسلامت کردوم و نه م نایینه ت له لا شیرین کردوم، هه روه ها شوکری نه وه شم له یاد نه چئ که سوژو عه تفت خستوته دئی باوکم و دایکمه وه تا به هو ی نه و خوشه ویستییه وه منیان به مندالی به خپو کرده ئازاری شه و به خه به ر بیان له پیناو به خپو گردنمدا چه شتووه، خودایه! وام رام که کرده وه گانم چاک و باش بن و تو لییان رازی بی خودایه! وه چه و نه وه ی داهاتووم صالح و خوا به رست بن.

{ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ - سورة آل عمران - ٨ }.

واته: پهر ورو دگار! نزا و پارانه وه مان نه وه یه که دوی نه وه ی شارمزی ریگای خودا پهرستیت کردوین و نوری نیمانت خستوته دلته مانه وه نیتر جار یکی تر دلته مان له سهر نه م نایینه لانه ی و له خودا پهرستی هه لته گه ریینه وه، له خه زینه ی

رحمه تی خوټ پیداو یستی ژیا نمان بو مه یسه ر بکه... بیگو مان تو به خشنده و میهره بانی و به خشش و عه تات بی نه ندازه و سنووره.

{لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا رُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نُسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ - سورة البقرة - ۲۸۶}.

واته: نهی پوره ردگار مان! نزاو پارانه وه مان نه وه یه که باری قورس مان له سه ر دامه نی و شتی و امان داوا لی مه که به ناره حه تی بو مان جیبه جی بکری وه که نه و بارانه ی له سه ر گو مه لانی پی شوو داتان ناوه وه که جوله که. که نه گهر شوینی کی پو شاکیان پیس بوا یه ده بوو بی برن و فرپی دهن نه که وه کوو نی ستای نی مه بی شو ن، هه روه ها ده بوو چوا ری ه کی سامانیان هه موو سالی که بدن به زه کات، خودایه به لای و امان به سه ر دامه ده که بو مان هه لته گری و خو ی بو رانه گری گونا هه کان مان بسره وه و له سه ر گونا هه مان سزا مان مه ده و لی مان خو ش به و نه نگي و عه یبه مان به سه ردا مه هی نه میهره بانی مان له گه لدا بکه، به زه ییت پیدا بی نه وه تو سه ردار و به خپو که ری نی مه ی، زال مان بکه به سه ر گو مه لی کا فران دا:

{قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ - سورة الأعراف - ۲۳}.

واته: خودایه نی مه سته ممان له خو مان کردوه نه گهر بی تو لی مان خو ش نه بی رحمان پی نه که ی نی مه خه سار تمه ند ده بین.

{رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ - سورة المؤمنون - ۹۴}.

خودایا له گو مه لی زالم و سته مکاران حسیب مان مه که.

{رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ - سورة يونس - ۵۸}.

په روره دگارا زالم و سته مکار مان به سه ردا زال مه که، چونکه نه وان نا زار و سزا مان ده دن، نی مه ش له وان هیه به م بو نه وه واز له دین بینین و بجینه سه ر

بیر و باوەری ئەوان، یان ئەوان بڵێن: ئەگەر ئەم کۆمەڵە راستیان بکەردایە ئێمە ئاوا
بەسەر یاندا زāl نەدمبووین!!.

{رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا-سورة الكهف/١٠}.

پەرورەدگار! لە لایەن خۆتەوه بە گەرەمی خۆت رحمەت و بەخششێکی
تایبەتیمان بدمرئ، ئیش و کارمان بۆ سازبەدە لە کۆمەڵی بێدینان جیامان کەرەوه.

{قَالَ رَبُّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي - سورة طه - ٢٥-٢٦}.

پەرورەدگار! سینگم فراوان بکەى صەبر و ئارام بەدەمە تا بتوانم ئازار و
ناڕەحەتی پێغەمبەرایەتی هەڵبگرم لە بەرامبەر قسە و تانە و لۆمەى خەڵکیدا بار
قول بەم، ئیش و کارم بۆ ئاسان بکەى!!

{وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً - سورة البقرة
- ٢٠١}.

خودایا! نزات ئی دەکەین و هاوارت دەکەین کە لە دونیادا چاکەمان بدمرئ لە
قیامەتیشدا هەر چاکەمان بدمرئ.

ئەو دەقەنەى نووسران بەشێکن لەو پارانەوهو دوعایانەى قورئان بۆى
گیراوینەوه بۆ ئەوهى ئێمەش لەکاتی تەنگانەدا بەو جۆرە دوعایانە بپاریینەوه!!

گەرەمى دوعاو پارانەوه:

بەلگە لەسەر گەرەمى و بەفەرى دوعا زۆرو زەبەندن، جا لیڕەدا بۆ
پاڵپشتی ئەوه روداوێک تێهەڵکێشی ئێره دەکەین کە گۆفارى (ریدرزدايجستدا)
لەژێر سەرەباسى (ئایا بپروا بەنوێژو دوعاو پارانەوه ناکەى؟؟) بڵاوکراوەتەوه.
دوایى گۆفارى (المختار) لە ئۆکتۆبەرى سالى (١٩٤٤)دا بڵاوى کردەوه دەلێ: یەکیک
لە زانا دەر و ناسەکان لە بارەى موعجیزاتی شەرەوه کە زۆرى لە بارەوه نووسراوه
وتبووى! دەتوانرئ رحمەتی خودا بشوێنرئ بە مووەلیدمەکی کارەبایی
دەتوانین هەموو کات لەم مووەلیدەوه هیژو قوووت وەرگیرین. بە مەرچیک
بەهوى دوعاو پارانەوه پەيوەندى بەو خاوەن رحمەتەوه بکەین و لێى دانەبڕین.

وا ئىستاش رۇژ لە دوايى رۇژ بەلگەى يەك بە دوايەك لەسەر كاريگەرى
دوعاو پارانەو سەر ھەلەدەن بۇ نموونە دەللىن كاتىك فرۇكەوان (الماجور السن
لندبرج) خۇى و نۇ ھاورپى دەچوون بۇ ئوستوراللىا لە رىگا ناچار بوون لە دەريادا
خۇ فرى بىدەن، چونكە فرۇكەكەيان خەلەلى تىكەوت.. دوايى ھەوال و بلاۋبوو دەو
كە ھەموويان سەريان تىداچوو.

لەم بارەو فرۇكەوان (الماجور لندبرج) دەلى: توانيمان بەھۇى دوو تەختەو
(دوو پارچە مطاطەو) توانيمان لە دەريا بىيەنە دەروە بۇ وشكانى بەلام نە پارچە
نانىگمان بىيە نە دلۆپە ئاوتكىشمان دەست دەكەو، ھاورپىكانە ھەموو سەرسامو لە
دلەراوگى دا بوون، تەنھا (البرت ھرناندز) نەبى كە تۆپچى دواو مېو و ئەو خىرا
دەستىكرد بە دوعاو پارانەو دەو لالانەو، لە نكاوئىك سەرنجى بۇ ئەو راكىشاين كە
نزاكەى گىرابووو خودا بەھانامانەو دى و لەم مېخنەتە رزگارمان دەكا.

بەلى: (الماجور لندبرج) و ھاورپىكانى بەو شىۋەمانەو لەبەر خورمتاۋى
گەرمى بى دەرتان، چاۋنوارپى فرىپەسنىك بوون ھەموو دەم و لىۋيان قەلشابوو،
زوبانيان لەدەمدا ھاوسابوو، نەيان دەتوانى ھاوكارى (ھرناندز) بكەن لە تەلەلەو
تەسبىحاتا بەلام ھەر چۇنىك بوو تاو تاو ھاريكاريان دەكرد، دواى سى رۇژ
ئىۋارمەك پىش ئەو ھى شەودا بى تارمايىكيان لە شىۋەى دوورگەيەكى بچكۆلانەدا
بەدى گرد، ئەوئەندەى پى نەچو شتىكيان بىنى كە بە خەيالىاندا نەدەھات
ھەروەندەيان، زانى سى بەلەم دەپىاۋى روتيان تىدا بوو رويان تىكردن دوايى
دەركەوت كە ئەمانە رزگار كەريانن و خەللىكى ئوستوراللىان و ماسى گرو نىچەرەوانن
پىست رەش و سەربىژن.

سەدەھا كىلومەترىان بىرپو تا گەشتوونە ئەو دوايى كەوتنە قسەو گەفت و
گۇ بە (لندبرج) يان وت ئىمە رۇژىك پىشتر وىستمان بگەپنەو بۇ ولاتى خۇمان
بەلام لەنكاوئىك پالپىۋەنەرىكى سەيرمان ھەست پى كەرد. نەخشەى

سەفەرە کەمانی گۆری و هاتین بۆ ئەم کەنارە دەریا چۆل و ھۆلە کە بەنی سبفت
نێمەو ھیچ نرخیکی نییە کەچی هاتین ئێوەمان بەدی کرد.

ئائەمەيە فائىدەو سوودى دوعا كە لەكاتى تەنگانەدا بەندە ئازاد دەكاو لەجىياتى ترسو بيم ئارامى و صەبر دەخاتە دەرروونتانەو، بۆيە دەلّين وتە بە نرڤەكەى كاريل چەند جوان و بەنرخە كە دەلّ:

نوڀڙو پارانه وه له خودا ڦولټرين و به ټيزترين ګاني هڼي ټاډه ميزاډه به لام
به داخه وه به ته واوي پاش ګډي خراون...

بەشى سىانزەھەم:

رەۋىشت لە ئىسلام دا (الأخلاق في الإسلام)

رەۋىشتە بەرزەكان بىرىتىن لە:

بەرەوام بوون لەسەر كارى چاك و پالڤتەكردنى دەروون - كردار چاكىي - خودا پەرستى -
خۇڤاگرىي - ئىبوردن - راستگوىي و دياردەكانى - رىڭخستنه و مو صولمكردنى نىوان ئادەمىزاد -
ھارىكارىي - خۆشەويستى - قسەي باش - ھاوپىي كردنى باشان - پىرسكردن و سلاوكردن.

رەۋىشتە نزمەكان بىرىتىن لە:-

گەردن كەچى بۆ ھەوا و ھەوس - ئوتبەرزى و خۆبەزلىزانى - عەرەقخواردنە و مو قورماكردن
- داوينپىيسى - درۆكردن و دياردەكانى - رىزنەگرتنى خەلك - گومان بردنى خراپ - جاسووسى
كردن - غەيبەتكردن - رق ھەلسان و ھەسوودى - چەنەبازى و چەواشەكردن - چلىسى.

ئامانجى رەۋىشت:

زانستى رەۋىشتناسىي باسى ماناي خىرو شەر دەكاو ئەو ھەروون دەكاتەو ھە
پىۋىستە خەلكى بە گوڭرەي ئەخلاقي بەرز ھەلس و كەوت لەگەل يەكترى بىكەن،
ئەو مەبەستە ھەروون دەكاتەو ھە پىۋىستە ئادەمىزاد كردارەكانىيانى بۆ ئاراستە
بىكەن، رىگەيان بۆ ھەروون دەكاتەو ھە پىيان دەلى چ پىۋىستە بىكەن چ پىۋىستە
نەيكەن.

گومانى تىدا نىيە كە ئەخلاق و رەۋىشت كۆلەكە و پاىھى سەرەكىن بۆ راگرتنى
كىانى گەلان، بۆيە دەبىنين: لىكۆلەرەو ھەيلەسووفەكان ھەموويان رايان لەسەر
ئەو ھەيە كە رەۋىشتى بەرز پىۋىستە بۆ خودى مروڤقەكە بە تايبەت و بۆ
كۆمەلگاكەشى بە گشتى. ھەر وەكوو چۆن تاكى كۆمەل ئەگەر رەۋىشت نزم بى
زيان بەخۆي و كۆمەل دەگەيەنئى، بۆ نموونە ئەگەر يەكك لە كۆمەلدا درۆزن بى،
مەرايىكەر بى، ھەسوودو بەخىل بى، شەرانى بى، وىراي زيانى ئەم رەۋىشتانە بۆ

خودى خۇى، كۆمەلگاش بە بلاوبوونەودى ئەم جۆرە رەشتانە زيانبەخش دەبى. ھەربۆيە ھەمىشە ھەلۆيست و ھەلۆدانى فەيلەسووف و شەرع زان و كۆمەلناسەگان بۆ بلاوگردنەودەو چەسپاندنى ئەخلاقی بەرزە لەناو كۆمەلدا، چونكە رەشتى بەرز كۆلەگەو پایەى يەكەمى دامەزراندنى كۆمەللى ساغو پتەودە.

كەوابو (شاتوبریان) زیادەرپەوى نەگردەو كە دەللى: (رەشت بىناغەى ھەموو كۆمەللىكە) ھەر بۆيەشە پەيامى پىغەمبەران ھەمىشە خەلکیان ھەلناوە بۆ رەشت بەرزى و بلاوبوونەودى لەناو كۆمەلدا، قورئانى پىرۆزىش لەچەند ئايەتلىكدا جەختى لەسەر پابەندبوون بە ئەخلاقەوە گردەو، چونكە رەشتى بەرز ئادەمیزاد دەگەيەننى بە لەزەمت و خۆشى رۆزى قىامەت و لە بەھەشتدا خوشنود دەبى.

ھىرشكردن بۆ سەر ئىسلام:

شتىكى سەيرو سەمەرەيە كە بىرئ لە دوزمنانى ئىسلام وىستوووانە خەنجەرى ژەھراوى لە قەبرغەى ئىسلام بەدن لە ناخەوە راستىيەگان چەواشە بکەن و بە ناپەوا ئىسلام لەكەدار بکەن و پىروپاگەندەى لەدژ ھەلئەستەن!! بۆ نموونە: (المنسيوكۆلى) لە كىتەبلىكدا بەناو (البحث عن الدين الحقيقى) كە برىتەيە لە چەند (محاضرە) يەك دەربارەى فىركردنى ئايىن – باسى ئىسلامى بە ناشرىن ترين شۆوە گردەو جەخت لەسەر ئەو دەكا كە ئايىنى ئىسلام ھىچ رەشتىكى جوانى لەخۆ نەگرتەو!!

بەراستى دىزوى ئەو ھىرشە نامەردانەيە كاتلىك پۆخلاويەكەى بۆ خەلک دەردەكەوئ كە ئاگادارى ئايەتەگانى قورئان بن كە دەربارەى ئەخلاق دەدوئىن! بىگومان ھەر ئايەتلىك لە ئايەتەگانى قورئان رەتگردنەو مەيەكى بەھىزە بۆ ئەم بوختانە بەلام بەپىويستى دىزانىن پىش ئەودى مەبادىئەگانى قورئان لەبارەى ئەخلاقەوە رابىنويىن بۆ بەرپەرجدانەودى ئەو دەستدرىژىكارانە وتە بەنرخەكەى دكتۆر جوستاف لۆبۆنى فەرمەنسى بخەينە پىش چا، ناوبرا و لە

كىتەبى (حضارة العرب) دا دەلى: بىنەماي ئەخلاق لە قورئاندا ئەۋەندە بەرزە كە
بەو شىۋە لە ھىچ ئاينىكى تىدا ئاينى!!

بىگومان شايتەندى دىگۇر جۇستاف دىربارى رەۋش لە قورئاندا نىرخىكى
زانستى گەۋرە ھەيە، چۇنكە ئەۋ، خۇشەۋىستى ئاينى پالى پىۋە نەناۋە كە ئەۋ
ھەلۋىستە بىۋىنى، بەلكى ئەۋە ھەلۋى شايتەندى خەق وىزى و
بەجىھىنى ئەركى زانستىيە كە ئەۋ ھەلۋى گىرۋە، بىگومان شايتەندەكە
دىگۇر جۇستاف ھەروا بەھەۋانتە نەۋە، بەلكى ئەۋ ناكامى تىفكرىن و
لىكۋىنەۋە دىربارى ئايەتە ئەخلاقىيەكانى قورئان سەرى ھەلۋە لە
زانبارەيەۋە سەرجاۋە ھەلگىرۋە! چۇنكە گومانى تىدا نىيە كە دىگۇر ناۋبرا
ئاينەكانى ھەموو سەرو بەركردون و تۈزىنەۋە تىدا ئەنجام داۋن و بە
پىۋىكى زانستى كۆمەلەيتى دىمىردى و شايتەندەكە نىرخى زانستى خۇى
ھەيە!!

جا و ئىمە لىرە بەۋلاۋە ھەندى مەبەدى رەۋشنى لە قورئاندا دەخەينە
روو، لە پىشەۋە ئەۋ رەۋشە بەرزانە باس دىكەين كە قورئان خەللى بۇ
ھەلۋان. ئەمجار ئەۋ رەۋشە نىزانە دەخەينە روو كە قورئان نەى لى كردون،
مەبەستىشمان خىزمەتكردى راستىيە و كاردانەۋە سۆزۈ عاتىفە نىيە. ھەروەھا
مەبەستمان شاردىي كىردى ئادەمىزادە بۇ ئەۋ تەعالىمە گۇنجاۋە صالحانە كە
بەختەۋەرى ھەردو جىھانىيان بۇ دەستەبەر دىكا...

ئەۋ رەۋشانەى قورئان فەرمىنى پى كردون ھەموۋىيان رەۋشنى بەرزو شايانى
مىرۇقن، ئەۋ رەۋشانەى كە فەيلەسوف و رۇشنىرەكانى جىھان بانگەۋازىيان بۇ
كردو، ئەۋ رەۋشانەى كە ئەگەر ئادەمىزاد كاريان پى بىكرىنە گەۋرەترىن
خىرو بىريان بۇ جىھانى شىۋاۋىيان دەھىنا! بە پىچەۋانەشەۋە ئەۋ رەۋشە
نىزانەى قورئان نەى لى كردون ھەر ھەموۋىيان ھۇكارى كىشەۋ دۈزىنەيتى
نىۋان كۆمەلەۋ ھىچ دىسۆزىك بۇ گەل و نىشتمان و مىرۇفايەتى گومانى لە
زىانىاندا نىيە.

به‌رده‌وامی له‌سه‌ر کاری چاک و پالفته‌کردنی ده‌روون:

ئاده‌میزاد له‌ زیاندا دوو هۆکارو عامیلی خێرو شه‌ر کێشه‌ی له‌گه‌لدا ده‌که‌ن، زۆر جار وا ده‌بێ به‌هۆی هه‌لته‌ریکی ناوه‌کی یان کاریگه‌ریه‌کی دمه‌رگی به‌لای یه‌کێ له‌م دوو عامیله‌ - خێر یان شه‌ر - لا سه‌نگ ده‌بێ و مه‌یلی لایه‌کیان زیاتر ده‌کا، ئاینیش مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی پاراستنی ئاده‌میزاده له‌ هۆکاری شه‌رو هه‌رده‌م خه‌ریکی رو‌نکردنه‌وه‌ی لایه‌نه‌کانی شه‌رو ترساندنێ ئاده‌میزاد لێ و بانگی نه‌وانه ده‌کا که‌ گیرۆده‌ی شه‌ر بوون بۆ وازه‌ینان، له‌ خراپه‌کاری و ده‌ستکردن به‌ کرده‌وه‌ی چاک و به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ری به‌و شیوه‌ی که‌ په‌رومردگار بۆ به‌نده‌کانی داناوه‌.

به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر کاری چاک به‌هێزترین هۆکاره‌ بۆ گه‌شه‌ی نه‌دمبو و نه‌خلاق، هه‌ر کاتی‌کیش ئه‌م چه‌زه له‌ناو گه‌ل و هۆزێکدا گه‌شه‌ی سه‌ند حالیان باش ده‌بێ و ناشتی و ته‌بابی له‌ ناویاندا بلاو ده‌بێته‌وه‌، مرۆف ئه‌گه‌ر ئه‌م چه‌زی به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر چاکه‌یه‌ی نه‌بوو، رو‌کردنه‌ خێرو کرداری چاکی که‌م ده‌بێته‌وه‌ و ده‌بێته‌ که‌سایه‌تیه‌کی زه‌بوون و به‌ ئاسانی هه‌لده‌خه‌لته‌تی و له‌گه‌ناه‌وه‌ ده‌گلی. بۆیه‌ ده‌بینین ئایینی نی‌سلام گرنگی تایه‌تی داوه‌ به‌ به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر کرداری چاک و به‌ ئوسلوبیکی وا بانگه‌وازی بۆ کردوه‌ که‌ چه‌زو ئارم‌زۆ له‌ ده‌رووندا دروینێ و کار له‌ ناخی دڵ ده‌کا به‌هۆی ئه‌و واده‌و به‌ئینه‌ی داویه‌تی به‌وانه‌ی له‌سه‌ر کرداری چاک به‌رده‌وامن که‌ بریتیه‌ له‌ پاداشت و خێرو چاکه‌ی دونیاو قیامه‌ت، خودا ده‌فه‌رموێ:

{إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَتَخَفُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَابْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ، نَزَّلْنَا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ - سورة فصلت - ۳۰-۳۱}.

واته: ئه‌و به‌نده راستالانه‌ی که‌ ده‌لێن په‌رومردگاری ئیمه‌ (الله) یه‌ ئه‌مجار وێرایی ئه‌م بپروایه‌یان به‌رده‌وامن له‌سه‌ر کردار چاکی، ئه‌وانه‌ خۆشه‌ویستی خودان و کاتی‌ک که‌ ده‌مرن فریشته‌ی ره‌حمه‌ت دێنه‌ سه‌ریان بپیان ده‌لێن: مه‌ترسن و خه‌م مه‌خۆن مژده‌تان لێبێ به‌و به‌هه‌شته‌ی که‌ به‌ئێنتان پێدراوه‌،

له نايه تيكي تردا پهرومردگار نه وانه دنيا دمگاو دمفهرموي:

~ ۲۷۲ ~

که سێک دواى ئه نجامدانی تاوان و سته مکاریى تۆبه ی کردو خۆی راستال و باش رهفتار کرد ئه وه بابزانی خودا تۆبه که ی ئ و مرده گری، بێگومان په رو مردگار لیخوشبوو خاوه ن به زه بیه.

له ئایه تیکی تر دا په رو مردگار بانگه وازی کۆمه ئی ئاده میزادی کردوه دمفه رموی:

{يَا بَنِي آدَمَ اِمَّا يَاتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ - سورة الأعراف - ۳۵}.

ئهی ئاده میزاد! هه رگاتی پێغه مبه ریك هاته سه رتان و ئایه تی ئیمه یان بو خویندنه وه، به روای پێ بکه ن و شوینی بکه ون! ئه وه بزانه هه ر که سی له ئیوه ته قوای خودای کردو راستال و صالح بوو، ئه وه هیه ترسیان له سه ر نییه و له ترسو بیمی رۆزی قیامه ت دانیان و په رۆشی دوا خویان نییه، په رۆشی مال و دارایی و کورو کچه و خێزانیان نییه.

شتیکی تر که له گه ل ئیستیقامه دا ده گونجی پالته کردنی دهر وونه، پاککردنه وه ی دل و دهر وون له چلک و پۆخه ئی مادده و به رزکردنه وه ی نه فس له ره وشته نزمه گان و دانانی له شوینیك که شیایو بێ و ریزی زیاد بکا رهزامه ندی خودای تیدا دهسته به ر ببی و پرای دهسته به رکردنی ریزی له ناو خه لکدا!! بێگومان قورئانی پیرو ز خه لکی هه لئاوه بو پالته کردنی نه فس و به ئینی داوه به رزگاریبونیان و دمفه رموی:

{قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى - سورة الأعلى - ۱۴}.

رزگاری بووه ئه و که سه ی دهر وونی خۆی مشتو مال کردبێ له گونا ه پالته ی کردبێ، یان دمفه رموی:

{قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا، وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا - سورة الشمس - ۹-۱۰}.

په رو مردگار ئه وه شی رونه کردۆته وه که سوودی پالته کردنی نه فس بو خاوه نه که ی ده گه رپته وه بۆیه پێویسته هه میشه هه وێ پاککردنه وه ی نه فس به دهن.

{وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ - سورة فاطر - ١٨}.

واتە: كەسێك نەفسى پاك بكاتەووە سوودو قازانجى بۆ خودى خۆیەتى و بۆ خۆى لى بەهرمەند دەبێ، گەرانهووە هەر بۆلای خودایە.

بێگومان ئىستىقامەت و پالڤتەکردنى دەروون دوو رەوشتى وەهان كە دەرگاى ھومىد لەسەر ئەوانە دەكەنەووە كە گىرۆدەى گوناھ بوون، بۆ ئەوێ سىستەمى ژيانى خۆيان بگۆڕن بۆ شۆوھىەكى باشتر و ناھومىدێ و رەشبینى لە دەروونى خۆيان دەرېھاون، چونكە ناھومىدێ و رەشبینى ئەگەر لە دەروونى ھەر كەسێكدا جىگىر بوون دەيكەنە بوركانىكى شەرو شیرازەو شۆوازى كۆمەل تىك دەدەن.

ئەم تەعلیماتانەى باسکران ھەموو زانیارى زانراوى دەروونناسى تازەبابەت كورتو كۆ دەكاتەووە كە دەلێ: ھەرگىز ناگونجێ كەسى سەرکەتوو یان رەوشتى بەرز لە رێگەى تىڤكرىنى رووتەووە سەرھەلدا، بەلكوو لە رێگەى راھىنان و رامکردنى نەفس و پالڤتەکردن و سەیتەرەکردن بەسەریدا دەستەبەر دەبێ.

کردار چاكى (الإحسان):

ئىحسان كە بەمانا کردار چاكیە بەخشش و یارمەتى دىگەىەنێ بەلام لە راستیدا زیاتر لە مانایەك ھەلەدەگى چونكە ئیەمە كە سەیری ڤەرھەنگى زمانى عەرەبى دەكەین دەبینین (أحسن) كە وشەى ئىحسان لەو وەرگىراو بەمانا (كردەوێ چاكى كرد) نە بە پىچەوانەى (أساء) كە بەمانا خراپەكردنە وشەى (الحسنة) ش بریتىیە لە كردەوێ چاك.

كردەوێ چاك ھەموو ئىشێكى باش دەگىرتەووە، ھەر كردارىك شانى مرۆڤ بەرزبكاتەووە دەروونى ئادەمیزاد مشت و مال بكاو لە خوداى خۆى نزیكى بكاتەووە بە كردەوێ چاك دەژمىردى، لەبەر ئەوێە دەبینن قورئانى پىرۆز زوربەى ئامۆزگارىیەكانى بریتىیە لە بانگەوازى كردن بۆ كردەوێ چاك و کردار چاكی، بێگومان تەعلیماتى قورئانى پىرۆز دەربارەى ئىحسان گەواھى ئەوێە كە ئەو قورئانە كىتیبێكى روحيیەو ئەو پەرى پلەى بەرزى گرتوووە بەسەر ھەموو

رېبازىكى ئەخلاقى و ئايىنىدا زىادەى ھەيە. زۆر بە باشى مەسەلەى ئىحسانى چارەسەر كىردو، بە جۆرىك كە كارىكاتە سەر كەسايەتى ئىنسان خۇيەو، ھەلنەرى بى بۆ ئىشكردن، زۆر بە باشى نىشانەى چاكەكارانى شى كىردۆتەو، دەستنىشانى ئەو كۆمەلەنەى كىردو كە شايانى ئىحسانن و زياتر پېۋىستىيان بە ئىحسان ھەيە.

بانگەوازى كىردو بۆ بىلاۋبوونەو رەۋشتى ئىحسان چۈنكە ئەو صىفەتە بۆ مەرۇفايەتى خۇشەختى دىنىتە كايەو، بەرز رەۋشتى دەست دەخا، ھەر بۆيەشە كە لە كۆنەو ھەتا ئىستا فەيلەسووفو زانايانى ئاشتىخواز بانگەوازيان بۆ كىردو لە پىناويا كۆشش دەكەن.

بەلى ئىحسان لە ئىسلامدا:

قورئانى پىرۇز ئەو رەۋى رەۋى كىردۆتەو كە چاكەكارى پېۋىستىيەكى سىروشتىيە بۆ كۆمەل، ئادەمىزاد بەبى ئىحسان ناژى، ھەرۋەھا ئەۋەشى گەياندوۋە كە پېۋىستە ئادەمىزاد چاكە لەگەل خەلكدە بكا ۋەكوو چۈن خودا چاكەى لەگەل ئەۋدا كىردو كە لەفەزلى خۇيەو ئەو ھەموو نازو نىعمەتەى بەسەردا رىشتوۋە: {وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ - سورة القصص - ۷۷}.

قورئان ئەۋەشى چەسپاندوۋە كە چاكەكىردن خىرو بىرەكەى دەگەرپتەو بۆ مەرۇفەكە خۇى ئەو سوۋدى ئى دەبىنى. خودا بۆ خۇى دەفەرەمۇ: {إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا - سورة الإسراء - ۷}.

ۋاتە: ئەى گىرۋى ئادەمىزاد ئەگەر چاكە بكەن، پاداشى چاكەكە بۆ خۇتان دەگەرپتەو ئەگەر خرابەش بكەن خۇتان سزادەدرىن، ئەمەش راستىيەكى بەلگە نەۋىستە چۈنكە چاك كىرداران ھەست بە ئارامىيەكى دەرۋونى دەكەن و ئارامىيەكى ۋا رۋيان تى دەكا كە جگە لە خۇيان كەسى تر ئەو ھەستە ناكە. ھەر ئەندە بەلگەيە كە چاكە لەگەل كىراۋان لە بەرامبەر چاكەكەياندا خۇشەۋىستىيان بۆ لەدل دەگىرن و بەچاۋى رىزەۋە سەپىريان دەكەن ئەمەش خۇشى و ئارامى

دهخاته دلیانهوه، کهچی به پیچه‌وانه‌وه خراپه‌کاری خاوه‌نه‌که‌ی والی ده‌کا به‌جاوی سووک سه‌یری بکری و خو‌شی له ژیا‌نی نه‌بینی، هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌شه خودای گه‌وره‌ فه‌رمان ده‌کا به‌خه‌لک که چاکه بکه‌ن و چه‌ند جا‌ری‌کیش فه‌رمانه‌که‌ی دوو‌پات ده‌کاته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

{إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ - سورة النحل - ٩٠}.

واته: خودا فه‌رمانتان پی ده‌کا به‌عه‌دالته‌ خوا‌زی و داد‌په‌روه‌ری و چاکه‌کردن و به‌جیه‌ینانی په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و هاتوو چۆی په‌گتری کردن، هه‌موو کاتی‌کیش به‌رگری ده‌کا له خراپه‌کاری و داوین‌پیی‌سی و زیاده‌پ‌ه‌وی و سته‌مکاری، هه‌روه‌کوو چۆن هورثانی پی‌رو‌ز مه‌نزلی ئی‌حسان‌ی به‌رزکردۆته‌وه‌و له‌ته‌ک ئی‌خلاصدا کردوونی به‌ به‌رزترین ره‌وشتی مرو‌فی موسو‌لمان و ده‌فه‌رموی:

{وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ - سورة النساء - ١٢٥}.

واته: کئ له‌و که‌سه موسو‌لمان‌تره‌و مو‌خلیص‌تره‌ که گه‌ردن که‌چی خودایه‌و کرداری چاکیش ده‌کا، واته: هیچ که‌سی‌ک نییه‌ هین‌ده‌ی نه‌و که‌سه موسو‌لمان بی، به‌ دلسۆ‌زی خو‌ته‌سلیمی خودا بکا و هیچ خودای تر به‌راست نه‌زانی و له‌ هه‌مان کاتی‌شا کرداری چاک بکا و خو‌ی له‌ خراپه‌ کاری رزگار بکا.

له‌ شوینیکی تردا په‌روه‌ردگار پاداش و ئاکامی چاکه‌کردن به‌یان ده‌کا و ده‌فه‌رموی:

{وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى - سورة لقمان - ٢٢}.

واته: که‌سی‌ک خو‌ی ته‌سلیمی خودای خو‌ی بکا و چاکه‌ کاریش بی به‌راستی ده‌ستی به‌ باشترین نه‌لقه‌و قایم‌ترین قولقه‌ گرتووه‌و چاک‌ترین هۆیه‌که‌ بۆ وده‌سته‌ینانی ره‌زامه‌ندی خودا.

له‌ شوینیکی تردا په‌روه‌ردگار خه‌لکی هه‌لناوه‌ بۆ چاکه‌کردن و ته‌ماعی به‌رناون و ده‌فه‌رموی:

{مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا - سورة الأنعام - ۱۰۸}.

واته: هەر كه سێك چاكهیهك بكا ده چهندانه پاداشی ههیه ههروهها پهرومردگار به ئێنی داوه به چاكه كاران بهوه كه له رۆژی ههیهتا شوینی خوێش و ئاسایش و گونجاویان بۆ دابین دهكا:

{وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ - سورة النمل - ۸۹}.

رهوشتی باش کرداران:

بهشیك له رهوشتی باش کرداران كه له قورئاندا پياندا ههلهراوه ئهوهیه كه زوربهی شهو بیدارن و خهریکی شهو نوێژن، ئهمجار له ئاخرو ئوخری شهو دا دهست دهكهن به پارانهوهو لالانهوهو داواي لیخویشبوون دهكهن له خودای خوێان. بهشیکی تر له رهوشتی باشیان یارمهتیدانی فهقیر و بی نهوایانه به گوێرهی توانا یارمهتیان دهمهن خودا دهمهرموی:

{إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ، آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ، كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ، وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، {وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ - سورة الذاریات - ۱۵-۱۹}.

بیگومان خودا پهستان له بهههشتا لهنیو باغو سهرحاوهی ئاوی کانیاودا كات بهسهردمهن، بهخشش و عهتای خودای خوێان ومردهگرن، ئهوه خودا پیدوانه لهوهپیش چاكه كاربوون، شهوانه كهه دهنووستن، ههر خهریکی شهو نوێژ بوون پیش بهیانی و ئاخری شهو داواي لیخویشبوونیان له خودا دهگرد، بهشیکی دیاریکراویان له مال و دارایی خوێان دهمنا بۆ فهقیر و ههزاران.

گوێشش کردن له ریگای خودادا به گیان و مال بهشیكه له ئیحسان خودا دهمهرموی:

{وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ - سورة العنكبوت - ۶۹}.

ۋاتە: ئەوانەى كۆششيان كىردە لە پىناۋ ئايىنى ئىمە بەبى شكو گومان
شارەزى رىبازى راستيان دەكەين بىگومان خودا لەگەل چاكە كاراندايە. شوين
كەۋتنى ئايىنى پىغەمبەر حەزرىتى (مەھمەد) (دەۋرى خۇداى لەسەرىن) دەجىتە خانەى
ئىحسانەۋە خودا دەفەرمۇى:

{وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ، لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ
ذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ - سورة الزمر - ۳۳-۳۴}.

ۋاتە: ئەۋ كەسەى كە ئايىنى راستى ھىناۋە كە حەزرىتى (مەھمەد) ئەۋ
كەسەش كە بىرواى پىگىر - مەبەست ئەۋ كەسانەيە ئىمانيان پى ھىناۋە -
ئەۋانە ھەموۋيان تەقۋا كارو خودا پەرىستىن جىيان بوى لاي خوداي خۇيان بۇيان
دابىن دەكرى ئەۋ جۇرە پاداشانە پاداشتى خىر خواھو چاكە كارانە.

لەبۇردن لە ھەلەى خەلەك بە ئىحسان دەزىردى خودا دەفەرمۇى:
{فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - سورة المائدة - ۱۳}.

ئەى مەھمەد! لە ھەلەى ھاۋەلانت بىۋەرە لىيان خۇشە چۈنكە لەبۇردن خىر
خواییەو خوداش خىر خۋاي خۇش دەۋىن... سەبىرو ئارام بەشەكە لە ئىحسان:
{وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ - سورة هود - ۱۱۵}.

ۋاتە: لە تەنگانەدا بە سەبىرو ئارام بە، بىگومان پەرومىدگارتان ھەرگىز
پاداشتى خىر خواھان بە فېرۇنادا سەپرەكە چۆن قورئان خەلەك ھەلدەنى بۇ خىر
خواھىو بەلئىيان دەداتى بە باشترین پاداشىك كە نەفسى ئادەمىزاد ئارەزۋرى
دەكا. ئەم دىخۇشى دانەۋەشى لەم رەۋەيە كە خىر خواھان خاۋەنى ھەستى
ناسكو وىژدانى زىندون، دەشى لە پىناۋى بانگەۋازىو كۆشى خىر خواھىياندا
توشى دەھا تەنگو چەلەمە بىن و گەلەكەيان سەرىپچىيان بىكەن يان رۇژگار بە
پىچەۋانەى وىستى ئەۋانەۋە بسۈرپتەۋە، بۇيە دەبىنن. قورئان پىش دەستى
دەكاو ئامۇژگارى خۇى ئاراستەى ئادەمىزاد دەكا، بۇ ئەۋەى دىتەۋاييان بكاو بارى
خەفەتيان لەسەر سووك بكاو مىزگىننىيان بداتى بە رەزامەندى خوداۋ

خىرخواھان بەھىزىكى مەنەۋى بەھىزىكا، دىيان داسەكنىي قاجيان لە
گۆرەپانى كۆشش دا بى بچەقنىي!!

ھەرۋەگۈ چۇن ئىسحان پىۋىستى بە قوربانىدان و بەر بەرەكانى نەفس
ھەيە و دەبى ھەرگىز نەھىلى بىكەۋىە داۋى نەفسەۋە، چۈنكە نەفس ھەر ھەرمان
بە خراپەكارى دەكا جا بۇيە دەبىنن پەرۋەردگار ئادەمىزاد تەرغىب دەكا بۇ
چاكەكردن و ھەلىان دەنى بۇ خىرخواھى لەو روۋەۋە كە چاكە و پاداشتى ئىحسان
رئز دەكا و دەيەۋى نەفس رام بكا بۇ كەردنى و خۇ پىۋە خەرىكەردنى.

شايانترىن كەسانىك كە پىۋىستە چاكەيان لەگەلدا بىرى:

قورئانى پىرۋز كۆمەللىكى ئادەمىزاد دەست نىشان كەردە بەۋە كە شايانى
چاكە لەگەلدا كەردن و لەكەسانى دىكە شىۋەرو شايانترن بۇ چاكە لەگەلدا كەردن،
ئەۋان پىش ھەموو كەسىك دەخىرن پىش ھەموو ئەۋانەش باوك و دايكن، چۈنكە
باوك و دايك لە ھەموو كەس زىاتەر ھەزل و پىۋەتى بەسەر مەۋقەۋە ھەيە، جا
قورئان ھەر بەۋەندە كە داۋى چاكەكەردنى لەگەل باوك و دايكا كەردە ۋازى
نەھىناۋە بەلكو چۈننىيەتى و شىۋەرى رەتار لەگەل داكەردنىان و ھەستان و
دانىشتن و تىكەلاۋىيانى رەنكەردۋەۋە سەۋرەكى تايىبەتى بۇ داناون، بە جۆرىك
كە ئەو پەرى پەلى رەۋش بەرزىمان نىشان دەدا باشترىن شىۋەرى ئاكارو رەتارى
رۇۋانەمان لەگەل باوك و دايكا بۇ ديارى دەكا و دەفەرمۇئ:

{وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَيَالِئِ الدِّينِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ
أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَمًّا وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا، وَخُفِضَ
لَهُمَا جَنَاحُ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَّانِي صَغِيرًا - سورة الإسراء -
٢٣-٢٤}.

ۋاتە: يەكەم شىك كە نىمە لەم دەفە قورئاننىيە دەركى دەكەين ئەۋەيە: كە
پەرۋەردگار چاكەكەردنى لەگەل باوك و دايكا كەردە بەھاۋشانى عىبادەت و خودا
پەرسىتى، ئەمجار ھاتوۋە جۆرى ئەو چاكەكەردنە دەسنىشان كەردە بە تايەبىتى

كە داىك و باوك ھەردوکیان یان یەككىيان دەگەنە حالى پیری و زەبوونی زیاتر پىویستیان بە یارمەتی دان و دئەوايى ھەيە.

پەرۆمردگار ھەرمانی بە ئادەمیزاد کردوہ کہ بەگوێرەى ئەم پینچ خالانەى خوارەوہ رەتار لەگەڵ داىك و باوکدا بکا.

(ا) ئۆفکردن و پوگرژی لە ئاستیان نەگا و دادو بێدادى خوێ بەرامبەریان دەرنەبێ.

(ب) نابێ لە رویانا بەتوندی بجووڵیتەوہ و قسە رەق بێ بە جۆرێك دلیان گەرد بگرێ.

(ج) دەبێ ئاخاونى لەگەڵیاندا نەرم و نیان بێ قسەخۆش بێ لە خزمەتیاندا و رێزیان ئی بگرێ.

(د) دەبێ لە خزمەت باوك و داىكا ئینسان گەردن کەچی و سۆزى ھرزەند نیشان بدا، پەرۆمردگار بۆ ئەمە نموونەى بائندەيەکی ھیناوتەوہ کەھەر کاتى ئەو بائندە ویستی بێجۆھەکانى کۆ بکاتەوہخیرا بالیان بۆ بلاو دەکاتەوہ بە سۆزەوہ دەیانخاتە ژێر بائی خۆیەوہ.

ھەرۆھە ھەموو کات نزا بکا لە خودا کە رەحمیان پێ بکا و بەزەمى پێدا بێنەوہ وەکوو چۆن ئەوان کاتى خوێ ئەمیان بەمندالى بەخێو کردوہ بائی سۆزو عەتفیان بۆ بلاو کردۆتەوہ.؟

ھورئانی پیرۆز بپێ خەلکی تریشى تايبەت کردوہ بۆ چاکە لەگەڵکردن لەم روہوہ کە لە نیوان چاکەکەران و چاکە لەگەڵکراواندا پەيوەندییەکی تايبەتى ھەيە وەکوو پەيوەندى ھاوسى و پەيوەندى خزمایەتى، یان چاکەکردن لەگەڵ کەسانێك کە یارمەتدەر و پائېشت و بەخێوکەریان لەکيس چووبی، یان ھەر لەسەرتاوہ بێ کەس و کارن و بێ نەواو یارمەتیدەرن، ئەو جۆرە کەسانە زیاتر پىویستە چاکەیان لەگەڵدا بکری. خودا دەفەرموێ:

{وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فُجُورًا - سورة النساء - ۳۶}.

واتە: ئەى گروھى ئادەمىزدا! عىبادەتى خودا بکەن و سەرى بەندايەتى بۆ بخەنە سەر زەوى ھاوھل و شەرىكى بۆ بېرىار مەدەن و گەس مەکەن بە ھاوشانى لەگەل باوک و دايکتانا چاکە و ئىحسان بکەن، ھەروا چاکە و پياومتى لەگەل خزم و ھەتیوو ھەقرو ھەزارا و ھاوسىي خزم و ھاوسىي بېگانە و ھاوپىي سەفەر و خويندەن و ھېربوونى پېشەسازى و ھاوسەرى ژيان (ژن و مېرد) و رېبوار و بەندە و نۆکەر و خزمەتچى خوتان بکەن و دەستى يارمەتییان بۆ درېژ بکەن.

بېگومان ئەم ئايەتە پېرۆزە ھەموو جۆرمەکانى چاکە و ئىحسانى کۆکردۆتەو، بە شېۋمىيەك ئەگەر ئادەمىزاد پەپرەوى ئەم ھەرموودمىيە بکەن خېرو خۆشى دەکەوئتە ناويان و ھەموو تاکەکانى کۆمەل وەگىرى يەکتر دەبن و يەکیەتى و يەکسانى و خۆشەويستى دەکەوئتە ئاراو. سەیر بکە چۆن قورئان بناغەى کۆمەلى بەختەوەر دادمېژى و شیرازەى لى دەنى! سەرمتا ھەرمانیان پى دەکا کە خودا بە تاك و تەنھا بزەن و ھاوبەشى بۆ دانەنن، ئەمجار چاکە لەگەل باوک و دايکیان و خزم و گەس و کاریان بکەن. بەم جۆرە کۆمەل صالح دەبى و خۆشەويستى لە نیویان دا بلا و دەبىتەو. چونکە کۆمەل پېکھاتوو لە چەند خېزاننیک، ئەمجار پەرورمردگار ھەرمان دەکا بە چاکەکردن لەگەل ھەتیوان چونکە ئەوان باوکیان لەکىس چوو و بەرئیکەوت نەبى دايکیان ناتوانى بەخپویان بکا.

خۆ ئەگەر ھەتیوى بى باوک پاش گوئ بخرى خوپى دەردەچى و بوونى دەبىتە زەرە زيان بۆ کۆمەل.

ھەرومھا پەرورمردگار ھەرمانى کردو بە چاکەکردن لەگەل ھاوسىي خزم و ھاوسىي بېگانە، بەوھش خۆشەويستى لە گەرەك و گوزەرا بلا و دەبىتەو ھەمیشە پائېشى يەکترى دەبن لەسەر کارى خېر، ئەمجار پەرورمردگار داواى کردو کە چاکە لەگەل ھاوپىدا بکرى جا چ ھاوپىي سەفەر و گەشت و گوزارىي. يان ھاوپىي

خوئىندىن و فېربوون و ئىش و كارو بازىرگانى بى، چونكە چاكەكردن لەگەڭ ئەمانەش سەر دەكىشى بۇ سەداقەتى پتەوو بەرو بوومى باش بەرەم دەهيندري.

ئەمجار پەرومردگار وەسپەتى كەردو بە چاكەكردن لەگەڭ رېبوارىك كە مال و دارايى فەوتابى و هېشتا نەگەشتبېتەو و لاتى خۇى ھەرومھا داواى چاكەكردنى كەردو لەگەڭ ژىر دەستەى خۇيدا و مكوو بەندەو خەزەمت كارو كەرەكر...تاد.

سەپركە چ خېرو خۇشپەك بال دەكىشى بەسەر ئادەمىزدا ھەركاتى رەۋشتى چاكەكارى و خېرخوايى رەچاو بكەن، بېگومان موسولمان ھەركاتى پەپەروى ئەم فەرموودەپە بكەن دەتوانن ئەو شارستانىيەتە خەيالىيەى فەپەسوفەكان بە خەيال دروستيان كەردو بېھىننە كاپەو ئەو شارستانىيەتەى كە ئىسلام لە سەرەتاي پەيدا بوونىا تەبىقى كەردو لەزىانى كۆمەلى ئىسلامدا لەمەدەپە پراوەى پېكرەو – بەكەردەو – نەك بە قسە – بەكارى ھېناو.

خودا پەرسىتى (التقوى) و خۇپاراستن لە گوناھ:

تەقوا و خۇپاراستن لە گوناھ رەۋشتىكى بەرزى موسولمانىيە، قورئانى پېرۇز كەردو پەتى بە جەمسەرى بەپەكەو لەكانى نېوان ئادەمىزادو مەخلووقاتى ترو پتەو كەردنى نېوان ئادەمىزادو پەرومردگار! بۆپە دەبىنن ئەم وشەى (تەقواپە) بەشىۋەى چاۋگ يان بەشىۋەى تر، لە زۇر لە ئايەتەكانى قورئان كە لە بارەى ئەخلاق و رەۋشتەو، يان لە بارەى كۆمەلەپەتەپەو، دەدوین تېكەلكىش كراو، مەبەستى سەرەكى لە تەقوا ئەو پەكە كە ئادەمىزاد خۇ پېارېزى لە شتېك كە پەرومردگارى عاجز بكا يان شتېك زەمرەو زىانى بۇ خۇى بېى يان بۇ غەپرى خۇى. تەقوا لە بنەمادا بەماناى ئەو پەكە خۇت بەخەپە پەناگاۋە، ئاشكراشە نەفس ناخەپە پەناگاۋە تاترسى شتېكت نەبى كەواپوو ترسى خودا بناغەپە بۇ تەقوا، ترسى خودا سەر دەكىشى بۇ ناسىنى خودا خۇشى.

خودا په‌رستان (ته‌هواکاران) نه‌و که‌سانه‌ن که نه‌فسی خو‌یان له‌ سزای خودا ده‌پاریزن له‌ دونیاو قیامه‌تدا، هه‌رگیز له‌ سنوری فه‌رمانه‌گانی تی‌په‌ر نا‌که‌ن گوی رایه‌لی نه‌مرو ویستی نه‌ون و خو‌یان ده‌پاریزن له‌و شتانه‌ی نه‌هی ئی کردوون و تاوان و هه‌له‌یان به‌ نه‌نقه‌ست ئی رونادا. ئاشکراشه‌ خودای مه‌زن فه‌رمان نا‌کا به‌شتی‌ک خیری تیدا نه‌بی‌و (نه‌هی)یش له‌شتی‌ک نا‌کا زهره‌ری نه‌بی‌.

شایانی باسه‌ هورئان نه‌و په‌ری گرنگی داوه‌ به‌ خودا په‌رستی و ته‌هواکاری، له‌ زۆر شویندا فه‌رمانی به‌ ته‌هواکردن کردوه‌ رێبازی بۆ خوش کردوه‌، به‌چه‌ند شیوازیکی جوئی جوئی مه‌ردومی بۆ ته‌هواکاری هه‌لئاوه‌.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ} - سورة آل عمران - ١٠٢.

واته‌: نه‌ی خاوه‌ن باوه‌ران! تا ده‌توانن ته‌هوا‌ی خودا بکه‌ن و به‌رده‌وام له‌سه‌ر ئایینی ئیسلام بن و له‌ رێبازی نه‌و ئایینه‌ لا مه‌ده‌ن بۆ خاتری نه‌وه‌ی هه‌رکاتی مردن که‌یه‌یه‌ سه‌رتان به‌ موسوڵمانی به‌مرن.

له‌شوپی‌نکی تردا هورئان ته‌هوا‌ی داناوه‌ به‌ پارێزمی نه‌فس له‌ هه‌رشتی‌ک زهره‌رو زیانی بو‌ی هه‌بی‌. هه‌روه‌ها دووری ده‌خاته‌وه‌ له‌و شتانه‌ی که‌ ده‌بیه‌ به‌ره‌هه‌ستی ئاده‌میزادو نا‌هیلن بگاته‌ ئامانجی به‌رزو پی‌روزی نه‌وتۆ که‌ لاشه‌و گیانی ئارایشته‌ ده‌ده‌ن. بۆیه‌کا په‌روه‌ردگار و سه‌فی ته‌هواکارانی کردوه‌ به‌وه‌ که‌ نه‌وان رازاونه‌وه‌ به‌ره‌وشتی به‌رزی ئینسانی.

{لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ} - سورة البقرة - ١٧٧.

واته: چاگه بریتی نییه لهوه که ئیوه روبکه نه رۆژه لات یان رۆژ ناوا، به لککوو چاگه چاگه که سیکه برپای به خودا هه بی، برپای به رۆژی دواپی و فریشته و نامه ئاسمانیه کان و پیغه مبه ران هه بی! ههروهه مال و دارایی خوئی بیه خشی - له گه ل ئه وهی که خوئی ئه وئ - و پیویتی پییه تی به خزم و کسه و کارو هه تیوان و بی نه وایان و ریبواران و سوا لکه ران، ههروهه دالدهی بهنده کان بدا بۆ ئازادییان و رزگار بونیان له کۆیلا یه تی! ههروهه نوێز بکات و زهکات بدا.

ههروهه ئه وانهی که پیمان دهن و پابه ندی پیمان هه کیهان دهن. ئه وانهش که خۆراگرن له کاتی تهنگ و چه له مه و نه خوئی و ده می جهنگ و هه را له گه ل دوژمنی ئاییندا، جا ئه وانهی که ئه مه خو و رهوشتیان بی ئه وانه مرقفی راستال و خوا په رستن راست گۆبوون له بیرو باومرپاندا هه ر ئه وانهش پارێزگار و تهقواکارن په رومردگار و مسفی به تهقواکار کردوون.

جا و نه بهی تهقوا له قورئاندا بریتی بی له و رهوشتانهی باس، کران و بهس به لککوو چه ند رهوشتیکی تریش هه ن که تهقوا دمیانگریته وه. و هکوو دادپه رومری (عه دالته) خودای په رومردگار دمفه رموی:

{اعْدِلُوا هُوَ اقْرَبُ لِلتَّقْوَى - سورة المائدة - ۸}.

واته: دادپه رومرو عه دالته کردار بن چونکه دادپه رومری نزیکترین رهوشته له تهقواکاری.

رهوشتیکی تری تهقواکردن لیبوردن و عه فوکردنه، خودا دمفه رموی:

{وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى - سورة البقرة - ۲۳۷}.

واته: واز له مافی خۆت بیینی و بهرامبه ره کهت عه فو بکهی ئه م هه ئویسته رهوشتیکی بهرزه و داخلی تهقوا دمی نزیکتره بۆ پارێزگاری ئه و سنوورهی خودا دایناوه.

رهوشتیکی تر له ته‌هواکاری به‌ردهوام بونه له‌سه‌ر کاری خێرو خۆراگرییه له‌سه‌ر وه‌عدو په‌یمان و رێککه‌وتننامه له‌گه‌ڵ دوژمندا خودا ده‌فه‌رموی:

{فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ-سورة التوبة/٧}.

واته: هه‌تا ئه‌وان -دوژمنانتان- وه‌فا به‌عه‌ده‌و په‌یمانی خۆیان بکه‌ن و رێککه‌وتننامه‌که پێشێل نه‌که‌ن ئێوه‌ش وه‌فا به‌عه‌ده‌که بکه‌ن، چونکه راگرتنی عه‌ده‌و په‌یمان به‌شیکه له ته‌هواکاری، خوداش ته‌هواکارانی خۆش ده‌وین.

به‌روبوومی ته‌هواو خودا په‌رستی:

قورئانی پیرۆز ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که ته‌هوا مرۆف ده‌خاته ناو هه‌لای ئه‌من و ئاسایشی روژی قیامه‌ته‌وه له ژبانی دونیاشدا یارمه‌تدرو به‌هانا هاتوی ده‌بی.

{أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ، لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة يونس - ٦٣-٦٤}.

واته: هۆشیاروهمین موسوڵمانان و خوا په‌رستان ئه‌وانه‌ی به‌رگرییان له ئایینی خودا کردوه له روژی قیامه‌تدا هیچ ترس و بیمیکیان نییه‌و غه‌م و ناره‌حه‌تی روویان تی ناکا... ئه‌و موسوڵمانانه‌ی ئه‌وتۆ که ئیمانیان به‌خودا و پێغه‌مبه‌ر هیناوه‌و ته‌هواو خۆ پارێزییان له عه‌زابی خودا کردوه ئه‌وانه له ژبانی دونیاو قیامه‌تدا مزگینی ئه‌من و ئاسایشیان پی ده‌درئ و دلتیا ده‌کری.

به‌شیکێ تر له به‌روبوومی ته‌هواکاری پاداشی هه‌ره گه‌وره‌ی به‌هه‌شته‌و گه‌یه‌شتنی به‌ ئاره‌زوو نیعمه‌تی ئه‌و دونیایه!

{لَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ-سورة آل عمران/١٥}.

واته: هه‌یه بۆ ئه‌وانه‌ی ته‌ه‌وای خودایان کردوه‌و خودا په‌رست بوون، چه‌ند باخ و باخاتیك که له ژێریانوه‌و جوگه‌و جو‌بار ده‌کشین.

به‌شیکێ تر له به‌رو بوومی ته‌ه‌وا وه‌ده‌سه‌ینانی ره‌حه‌متی خودایه.

{وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ - سورة الأعراف - ۱۵۶}.

ۋاتە: رەھمەتو سۆزم بەشى ھەموو كەس دەكا، ئەم رەھمەتە فراوانە تەرخان دەكەم بۇ ئەوانەى تەقۋاى خۇدا دەكەن زەكاتى مال و دارايى خۇيان بەرپك و پىكى دەرەكەن، ئەوانەى كە بېروايان بە نىشانەكانى خودايەتى ئىمە ھىناۋەو گەردنكەجى ھەرمەنمانن.

لە شوپىنىكى تردا قورئان تەقۋا دەكاتە ھۆى لاچوونى غەم و نارەھەتى و شى كەردنەۋەى گرى كۆپرەكى ژيان و ھەلكردى موشكىلەو دىفەرەمۆى:
{وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا، وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ - سورة الطلاق - ۲-۳}.

ۋاتە: كەسپك تەقۋاى خۇدا بكا خۇدا لە زۆر موشكىلەو تەنگو جەلەمە رەھى دەكاو رزق و رۆزىشى دەداتى بە جۆرپك كە ئەۋشە دەبىتە ھۆى بژىۋى ئەو. يان دىفەرەمۆى:

{وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا - سورة الطلاق - ۴}.

كەسپك تەقۋاى خۇدا بكا خۇدا بە لوتقى خۆى ئىش و كارى بۇ دەسازىنى.
لە شوپىنىكى تردا خۇداى مەزن لە سۆنگەى رانۋاندنى يارمەتى و كۆمەگ بېكردى خۆى بۇ خۇدا پەرستان دىفەرەمۆى:
{إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ - سورة الأعراف - ۱۲۸}.

ۋاتە: زەۋى ھەموۋى ھى خودايەو مولى خۆيەتى بە ئارەزۋى خۆى دەيدا بەو بەندانەى شياۋى بن سەرەنجامى خۆشى و خۆشەختىش بۇ تەقۋاكارانە. لە شوپىنىكى تردا بە مەبەستى ھۆشيار كەردنەۋەى دل و دىروون دىفەرەمۆى:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا - سورة الأنفال / ۲۹}.

ئەى ئەو كەسانەى بېرواتان ھەيە! ئەگەر تەقۋاى خۇدا بكەن و پارىزگارى سنورەكانى بكەن خۇدا لە پاداشى ئەو ھەلۋىستەتاندا چاۋى دلتان رۆشن دەكاتەۋە

چاگەو خراپە لىك جيا دەكەنەۋە زەرەرو زىانى خۇتان دەزانن و دل ھۇشيارو چاو كراۋە دەبن. كەۋابوو بەرو بوومى تەقوا برىتىيە لە بىنايى چاۋى دل و ھۇشمەندى بەجۆرىك كە بە تەۋاۋى ھەق و ناحەق لىك جىابكاتەۋە، راست و چەۋت دەستنىشان بكاو رىگاي رزگارى و سەرفرازى ھەئىرئى ئا ئەۋمىيە تەقوا، ئەۋانەيە رەۋشتى تەقۋاكاران و بەرو بوومى لەناو كۆمەلدا سودو خىرو بىرى بۆ تاك و كۆمەل.

كەۋابوو سەير نىيە كە قورئانى پىرۇز ئەۋ ھەموو گرنگىيە بدا بە تەقوا تەقۋاكارى ئەۋ ھەموو بانگەۋازىيە جۇراۋ جۇرەۋ بەئىنانەى بۆ ھەلدا.

{وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقَى - سورة البقرة - ۱۹۷}.

ۋاتە: تىشوو ھەلگرن بۆ دۋارۇژتان چونكە بەراستى باشتىن تىشوو پاشەكەۋت تەقوا تەقۋاكارىە.

خۇ ئەگەر ئادەمىزادى ئەمىرۇ تەقۋاناس بونايەۋ بىئانزانيايە سوۋدى تەقوا جىيەۋ جى نىيەۋ پىۋىستى سەرشانى خۇيان بەرامبەر بە تەقوا ئەنجام بدايە بىگومان ئاگرى شەرو ئازاۋە دەكۋازىيەۋە سەلامو ئەمەن و ئاسايش بالى پىرۇزى بەسەر زەۋىدا دەكىشا.

سەبرو خۇراگرى (الصبر):

سەبرو دان بەخۇدا گرتن بەشىكە لە رەۋشتى بەرزو ھەناسەيەكى گىانييەۋ كزەبايەكى فىنكى بەرمەيانە، موسولمان خۇى بەردەداۋ لىي ھەئدەمىزى تا ئازارى ناخۇشى لى سووك بكاو ئارامى و دىئايى بخاتە دلىيەۋەۋ بىيىتە مەرھەمى سەربىرىنى، ئىش و ئازارى لى دوۋرىخاتەۋە.

مرۇقى خاۋەن سەبرو ئارام بە دىئايىيەۋە بەرمەنگارى تەنگو چەئەمەى ژيان دەبىتەۋەۋ بە دلىكى فراۋانەۋە ۋەريان دەگرىۋ پىي ۋايە ئەم ناخۇشىيانەى ژيانى ئامىرى تەقىكرەنەۋەن و لە خواۋەيەۋ ۋىستى ئەۋى لەسەرە!

ھەر كاتتىكىش ئىمە بە وردى سەيرى بەلاۋ موصىبەت بىكەين بۇمان دەردەكەۋى كە حىكمەتتىكى يەزدانىيە، ئەم ناخۇشيانەى ئاراستەى ئىمەيان دەكا مەبەستىكى خودايىيە. جا مرقۇنى نەزان و نەقام خۇى بۇ راناگىرىۋ دەست دەكا بە ناخ و ئۆف و سكاۋو ناشوگرى، بەلام ئىنسانى عاقل و ھۆشيارو خۇراگرو بەصەبر چاۋەرۋانى خىرو خۇشپىيە و پىۋايە ئەۋە تاقىكرىدەۋەيەو خودا خۇشى دەۋى!! ئەگەر صەبرو ئارامى نەبۋايە ھەرگىز دلى ئادەمىزاد خۇى بۇ بەلاۋ موصىبەت رانەدەگرت و لە بەرامبەر روداۋى رۆزگاردا كۆلەۋار دەبۋو، جۇش دادەماۋ نەيدەتۋانى لەگەل ژيانا رېرەو بكاۋ دەبۋە ئەندامىكى خراپ و بى سوودو ھەموو رەۋشتىكى جوان و بەرزى پېشىل دەكرىد ژيانى لەخۇى و كۆمەللى تال دەكرىد!!

بەلئ دەتۋانين بلئىن صەبر پەردەو جياكەرەۋەيە لە نىۋان ژيانى ماددى و ژيانى رۇخى، بۇيە قورئانى پىرۋز گرىنگى بەصەبر داۋەو مەدحى كىردەو لە پەلە بەرز كىردۋەۋەو رىزى لە ئارامگران ناۋە؟! تەننەت نىزىكەى حەفتا جار لە قورئاندا باسى صەبرو پەلەى صابىران كراۋە، ئەو گرنگىيەى بە رەۋشتى صەبرى داۋە بەھىچ رەۋشتىكى تىرى نەداۋە، ئەمەش ئەۋە دىگەيەننى كە صىفەتى صەبر زۆر گرنگەو بناغەى زۆر رەۋشتى تەرەو بەلكوۋ كان و ماكى ھەموو رەۋشتە بەرزەكانە، چونكە مەلەكەى خىرو باشى لە دەرووندا دەخولقېنىۋ ھەموو رەۋشتىكى تر پىۋىستى پىيەتى، بۇ نەۋنە شەجاعت و ئازابى برىتپىيە لە صەبر گرتن لەسەر ناخۇشى ترسو بىمى شەرو پىكادان. داۋىنپاكى برىتپىيە لە صەبر گرتن لە بەرامبەر ئەو شتانەى دەبنە ھۆى ھەلچوون. شاردنەۋەى قسەو باسو پارىزگارى نەئىنى برىتپىيە لە صەبر گرتن لەسەر بلاۋنەكرىدەۋەى ئەو نەئىنيانەى كە پىۋىستە نەئىنى بن!! لەبەر ئەۋە خوداى مەزن خاۋەن صەبرو ئارامەكانى خۇش دەۋىن و لە قورئاندا بەلئىنى پى داۋن و بەيانى كىردەو كە ئەۋان لە دونىاۋ قىامەتدا بەھرمەند دەبن و رەھمەتى خوداىان بەسەردا دەپژى!!

{إِنَّمَا يُوقَى الصَّابِرُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ - سورة الزمر - ۱۰}.

ۋاتە: خاۋەن سەبرو ئارامگرەكان پاداشى باشى تەۋاۋى خۇيان بەبى شومار دەدرى پىيان.

{وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ-سورة النحل/۹۶}.

ۋاتە: ھە كىرەدەۋەپەكى خاۋەن سەبرەكان گەۋرە بى يان بچووك، ۋەكوو باشتىن كىرەدەۋەپان پاداشى چاكيان دەدەپنەۋە.

{وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا - سورة الإنسان - ۱۲}.

ۋاتە: خوداى گەۋرە پاداشى گەۋرەپان دەداتەۋە لەسەر ئەو سەبرو خۇگرەپان ۋە بەھەشتى بەرىپان دەداتى ۋە لەو بەھەشتەدا بەرگى نەرمو نۆل ۋە ئاورىشم دەپۆش. زىاد لەۋەش خۇپراگرو خاۋەن سەبرەكان ھەمىشە لە خوداۋە يارمەتى دەدرىن، قورئان دەفەرمۇئ:

{وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ - سورة الأنفال - ۴۶}.

ۋاتە: بەسەبرو ئارامو خۇپراگرو لەخۇبردوۋ بن چونكە خودا ھەمىشە لەگەل خۇپراگرانە، نەك ھەر ئەۋەندەۋ بەس!! بەلكوۋ پەرۋەردگار خاۋەن سەبرو خۇپراگرانى تەخۋىل كىردەۋ كە بېنە پىشەۋاى ئادەمىزادو بەرمو رىگاي نەجات راكىشيان بىكەن، ئەۋەتا پەرۋەردگار دەربارەى نەۋەى ئىسرائىل دەفەرمۇئ:

{وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ سورة السجدة - ۲۴}.

ۋاتە: ئىمە لەو خودا ناسانەى بەنى ئىسرائىل بىرېكمان كىردون بە پىشەۋاۋ رى پىشاندىرى خەلك بەپى ھەرمان ۋە ۋىستى ئىمە خەلك شارەزا دەكەن، چونكە خۇپراگرو بەسەبر بوون بىرويان بە نىشانەكانى خوداىەتى ئىمە ھەبوۋە لە شوپىنىكى تردا پەرۋەردگار ئەۋەمان پى دەفەرمۇئ: كە سەبر رەۋشتىكى بەرزو گرنگى ۋەھايە پىۋىستە ھەموو موسولمانىك خۇى پى بىرازىنىتەۋەۋ بىكاتە رەۋشتى ھەمىشەپى بۇ خۇى:

{وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ - سورة آل عمران - ۱۸۶}.

له ئایه‌تێکی تردا په‌روه‌ردگار مه‌دحی ئه‌ییبوب پێغه‌مبه‌ری کردوه‌و به‌بهنده‌ی باشی خۆی حسێب ک‌رووه‌ چونکه‌ صیغه‌تی سه‌به‌ری تێدا بووه‌و فه‌رموووه‌تی:

{إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعَمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ - سورة ص - ٤٤}.

ئه‌ییبوب پێغه‌مبه‌ر ده‌ری خست که‌ خۆپ‌راگ‌رو به‌سه‌به‌رو ئارامه‌و به‌بنده‌و خودا په‌رسته‌ی باشه‌.

شایانی باسه‌ ئه‌و سه‌به‌ره‌ که‌ قورئان بانگه‌وازی بۆ کردوه‌و خه‌لک‌ هه‌لده‌نی بۆی، بریتیه‌ له‌ خوێنه‌وه‌گرتنی خۆپ‌راگری له‌ به‌رامبه‌ر ئێش و ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌و ناخۆشیدا، له‌ پێناو پالێشتی کردنی هه‌ق و راستیدا یان لابردنی ره‌ویتی پ‌رو پوچ و داب و نه‌ریتی به‌تاڵدا، ته‌حه‌موولکردنی ئه‌زییه‌تی هاو‌پ‌ڕی و جیران و که‌س و کار یان ئه‌رکی هه‌لگرتنی ناخۆشی ژيان به‌هۆی هه‌زاری و نه‌خۆشی و کۆست که‌وتوو‌یی و خۆشه‌ویست له‌ ده‌ستدان.

خودا بانگه‌وازی موسوڵمانانی کردوه‌ بۆ خۆپ‌راگری له‌ مه‌یدانی جه‌نگ و جیهاندا و ده‌فه‌رموئ:

{فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِّنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ - سورة البقرة - ٢٤٩}.

واته‌: پیاو خاسه‌ سه‌ر ده‌سته‌گانیان که‌ باوه‌ری ته‌واویان وابوو: زوو یا دره‌نگ ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خودا فه‌رموو‌یانه‌: سه‌رکه‌وتن به‌خودایه‌، به‌ زۆری و که‌می نییه‌ ئای چه‌ندین کۆمه‌له‌ی که‌م، به‌ فه‌رمانی خودا سه‌که‌وتوون به‌سه‌ر کۆمه‌له‌ی زۆردا، خودایش هه‌میشه‌ له‌گه‌ل کۆمه‌له‌ی خاوه‌ن سه‌به‌ره‌.

له‌ شوێنێکی تردا ده‌رباره‌ی ته‌حه‌مموولکردنی ئه‌زییه‌تی خه‌لکی ده‌فه‌رموئ:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ -
سورة النحل - ۱۲۶}.

واته: نه گهر دنیا بوو تۆلهی تاوانیکتان له تاوانکاری سهند، نهوه دهبی بهقه دهر تاوانه کهی تۆلهی ئی بسهنو بهس، خو نه گهر چاوپووشی ئی بکهو له بهر باری خودادا صهبر بگرن نهوه چاکهیهکی گهرمیهو دهبی به مائی خاوهو صهبرمکانو شایانی پلهی صابیران.

دهربارهی بهردهوام بوون له سههر عیبادهتکردن دمهفرموی:

{فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ - سورة مريم - ۶۵}.

واته: ئهی خو شه ویست! ئهی موحه ممه! سههرگهرمی په رستنی خودای خو تبه، خو ت رابگره له بهر نه رکی بهندهیی خودادا.

{وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا - سورة طه - ۱۳۲}.

ئهی موحه ممه! ئاموژگاری که سوکاری خو ت بکه که ئاگاداری نوێز بکهو به جوانی جیبه جیی بکهو له سههر نه رکی بهردهوامی کردنی ئارام بگره!!

دهربارهی خو راکرتن له کاتی به لاو موسیبه تدا دمهفرموی:

{وَلَتَبْلُوَنَّهُمْ بَشِيْرٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ، الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاْجِعُونَ، أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ - سورة البقرة - ۱۵۵-
۱۵۷}.

واته: بیگومان تاهیتان ده کهینه وه به که میك ترسو برسیتی و کهم بوونه وهی سهرو مالو بهروبوم که به هوئی دهریه دهری و بی بارانی و مالویرانی و جهنگو شهرو شوژه وه دیته پیتان، جا موژده بده بهو که سانهی خو راکرگرو له بهرام بهر تهنگانهی روژگاردای به پشوون، نهو خو راکرگانهی نهوتو که توشی سهختی و ناخو شیهه که دهبن خیرا خودایان وه بیر دیته وهو پر بهدهم هاوار

دەگەن دەلىل: (إنا لله وإنا إليه راجعون) ئىمە ھەموومان بە ۋىستى خۇدا ھاتوۋىنە گۆرى ژيانەۋە ھەر بۇ لاى ئەۋىش دەگەرپىنەۋە. ئەۋانە دروردو بەخشش و رەھمەتى خۇداى خۇيانىيان لەسەرە ھەرگىز بەخەم و خەفەتى زۆر دل تەنگ نابن و ھەر ئەۋانن كە رىگای راستى ژيانىيان دۆزىۋەتەۋە، تىگەشتوون كە ھەموو شتىك بەگۈپرەى ۋىست و ياسايەكى تايبەتى دىتە گايەۋە!!

لەم ئايەتە پىرۋۇزدا پەرۋەردگار خۇراگرانى تايبەت كىردۈ بەسى جانيۋە كە ھەر بۇ ئەۋان دانراۋە نادىر بە كەسى تر:

۱- بەخشش خۇدا بۇيان لە دونياۋ قىامەتدا.

۲- رەھمەتى تايبەتى خۇداىي كە پالېشتيان دەكا لەكاتى تىۋەگلانى ناخۇشىيەكەدا.

۳- صىفەتى ھىدايەت و شارەزايى كە لەكاتى موصىيەت و ناخۇشىيەكەدا چۆن رەقتار بىكەن و چ بىكەن و چ نەكەن! بۇ ئەۋەى ناخ و ئۆف زال نەبى بەسەر دل و دىروونىيانداۋ بەلاكە ئومىد بىراۋيان نەكا!!

لېۋوردن و چاۋپۇشى (العفو):

لېۋوردن رەۋشتىكى پەسەندىگراۋى ئەۋتۈيە كە دەبىتە ھۆى رازاندەۋەى ئادەمىزاد، چۈنكە ئەم رەۋشتە ھەر لە دل و دىروونى گەۋرەدا جىگاي دەبىتەۋە ھەر لاى ھۇشمەندان دەست دەكەۋى، رەۋشتى كەسىك كە خۇشەۋىست راگرىب بەرامبەر ئازارى خەلك. بىگومان دەست درىژىكردى خەلك بۇ سەر يەككى ۋەك مەمانان ھەر لەلايەن دىروون ناساغىكەۋە دەبى كە شەپو دژ بە مەۋفى لىي بوۋىتە ژەنگىك و دل و دىروونى داپۇشىيى و چاۋى بىنىنى راستەپى لى گۈپر كىردى، كەۋابوۋ شايانى شانى ئىمەيە بەرامبەر بەم دل نەخۇشە رەۋشتى لېۋوردن بەكار بىنن و بەدىلىكى فراۋانەۋە بەرەنگارى سەرچلى و بى عەقلى ئەۋ بىيەۋە.

ئىمە زۆر جار ھەلە دەكەين و بېۋىستىمان بە ئىبوردن و چاپۇشى لىكردن ھەيە، جا ئەگەر ئىمە لىخۇشبوونمان نەبى بەرامبەر ئەوانەى خراپەمان لەگەل دەكەن ھەلەمتە كەسانى دىكەش لە ئىمە خۇش نابن. ئەگەر وىستمان تۆلە لە دەستدريژىكەر بستىنن با چاكەكردن لەگەلئيا بكەين بەتۆلەستاندن بىگومان ھەموو كاتى ئەم ھەلۋىستە پەسەند نىيە چونكە زۆر جار چاكەكردن لە بەرامبەر خراپەى خراپەكاردا دەبىتە ھۆى ئەوہ كە رىقو كىنە لە دلى دەستدريژىكەر دەربىنى و سەرسامى بكاو لە گومراپى خۇى بگەرپتەوہ، بوغزو كىنەى بىتە خۇشەوىستى و واز لە دەستدريژى كردن بىنى.. ھەر لەبەر ئەمەشە پەرورەدگار لە زۆر شوئىنى قورئاندا مەدح و سەناى عەفوۋلىبوردنى كەردوہ دەفەرەمۆى:

{وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ - سورة التغابن - ١٤}.

واتە: ئەگەر ئىوہ لە ھەلەى خراپەكاران بىورن و چاپۇشىيان لى بكەن و لىيان خۇش بىن ئەوہ كارىكى گەللىك باشەو خودا زۆرى پى خۇشە، بىگومان پەرورەدگار بۆ خۇشى لىخۇشبوو مېھەمانەو لىبوردنى زۆر زۆرتەرە لە تۆلەستاندن!!

لە شوئىنىكى تردا قورئان وەصفى موسولمانانى راستگۆو راستالى بەوہ كەردوہ كە بەچاكە كردن وەلامى خراپەكاران دەدەنەوہو دەفەرەمۆى:

{وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ - سورة الرعد - ٢٢}.

واتە: سەرەراى ئەوانەيش رەۋشتىكى بەرزى تریان ھەيە كە ئەمەيە پاداشى خراپە بە چاكە دەدەنەوہو لەجىى خار گول دەنىژن. ھەروا پەرورەدگار بانگەوازى ئادەمىزادى كەردوہ كە لە بەرامبەر خراپەو خراپەكارى كەسانىكدا كە شەرخوازن چاكەو بارقولى بەكار بىنن، چونكە ئەو جۆرە ھەلۋىستە دەبىتە ھۆى رىشەكىشكردنى دزايەتى و چاندنى تۆۋى خۇشەوىستى لە شوئىنىدا.

{وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ - سورة فصلت - ۳۴}.

واته: هه‌رگیز چاکه و خراپه و مکوو یه‌ک نین و نابی به‌یه‌ک چاو سه‌پریان بکری چۆن گول و گول یه‌کسان دهب‌ن!! تا بوشتده‌کری به‌کرداری چاکه به‌رامبه‌ری خراپه‌کاری بکه، کاتی واتکرد ئه‌و که‌سه‌ی که له نیوان ئه‌تۆو ئه‌ودا دزایه‌تی و ناحه‌زی هه‌یه‌ ده‌بیته دۆستی گیانی به‌گیانی تۆ.

جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌سانیکی دمروون نه‌خۆش هه‌ن و به‌سروش خراپه‌کاریان تیدا رواوه، نایینی نیسلام بۆ بنه‌پرکردنی خراپه‌کردنی ئه‌و جۆره که‌سانه یاسای تۆله‌ساندنی به‌ ئه‌ندازه‌ی داناوه‌و داوای کردوه که له قالیبکی وی چوی مه‌عقوولدا تۆله به‌قه‌دمر گونا به‌ستیندریته‌وه، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا لایه‌نی عه‌فوو سه‌رفه‌نه‌زمه‌ری پارسه‌نگ داومه‌وه‌و ئه‌مه‌یانی به‌لاوه په‌سه‌نده، و مکوو قورئان ده‌فه‌رموی:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ - سورة النحل - ۱۲۶}.

واته: ئه‌گه‌ر سزای خراپه‌کاران‌تان دایه‌وه به‌ ئه‌ندازه‌ی تاوان و خراپه‌کاری به‌که‌یان سزایان بدنه‌وه نه‌چن زیاده ره‌وی بکه‌ن، خۆنه‌گه‌ر سه‌برو ببی و ددان به‌ خۆتانا بگرن و تۆله‌که نه‌سیننه‌وه ئه‌وه ئه‌و هه‌لوێسته زۆر باشه بۆ خاوه‌ن سه‌برو خۆراگره‌کان!! له‌شوینیکی تردا ده‌فه‌رموی:

{وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ، وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّن سَبِيلٍ، إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ، وَلَمَنِ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنَ عَظَمِ الْأُمُورِ - سورة الشورى - ۴۰-۴۳}.

واته: پاداشی خراپه خراپه‌یه‌که وه‌ک خۆی، وه‌ل ئه‌گه‌ر که‌سێ پیاومتی بکاو برای ناشتی بی و تۆله‌ی نه‌ستانده‌وه له‌ دمستدریژیکه‌ر خۆش بوو، ئه‌وه پاداشی

باشى ئەو ھەئۆستە مەردانەى دەكەۋىتە سەر خودا، بىگومان خودا رووى رەحمەتى لە زالم و ستەمكاران نىيە و خۇشى ناۋىن و رھى لە كردار و رفتاربانە، نىتر چ ئەوانەيان كە لەسەرەتاۋە دەستدرىژى دەكەن و چ ئەوانەى كە لەكاتى ھەفكردنەۋە تۆلەكردنەۋە زىادەپەۋى دەكەن.

بىگومان كەسىكىش كەستەمكار زۆرۈ ستەمى لىكردو دوايى توانى ھەقى خۇى بىستىنى ئەۋە گلەيى لى ناكرى و لەبەر ئەۋە سزاي نادرى چونكە تۆلەى خۇى كردۆتەۋە، چونكە تۆلە لە كەسانى دەستىنرى كە بە نارەۋا زولم و ستەم لە خەلكى بى تاۋان دەكەن. بە ناحەق دەستدرىژى بۇ سەر مال و نامووسى خەلكى ئەنجام دەدەن، ئەم تاۋانبارانە لە ھەردوۋ جىھاندا سزايەكى سەختيان بۇ ھەپە. ۋەكوۋ تىۋرىكى گشتىش ئەگەر كەسى صەبر بكا لەسەر نىش و ئازارو لىبوردن و چاۋپۇشى ھەبى و چاۋى لەتۆلەسەندىن نەبى و بۇ رەزاي خوداۋ بۇ بەرژەۋەندى گشتى (نەك لەبەر بى دەسلەتى) ۋاز لە تۆلە سەندىن بىنى، بىگومان كارى ۋا پەسەند لەۋ كەسانەۋە لەۋ كارە گرنگانەپە كە خودا گرنگى داۋە بە كردىيان!!

خوینەرى خۆشەۋىستا ئەۋەى كە گوترا دابو رەسمى ئايىنى ئىسلامە، دەربارەى عەفوۋ لىبوردن و سەرفەنەزەركردن و مېيانەپەۋى بەكارى ھىناۋە. بەلام ئايىنى مەسىحى ھەر بەتەۋاۋى عەفوۋ پەسەندكردوۋە لە ھەموۋ بارو دۇخىكدا بەجۋان و مەعقولى زانىۋەۋە بەبى قەيدو شەرت بانگەۋازى خەلكى بۇ كردوۋە.

لە ئىصحاخى پېنچەمى ئىنجىلى مەتى ژمارە (۲۸) دا ھاتوۋە دەلى: (بىگومان بىستوتانە كە گوتراۋە چاۋ لە جىياتى چاۋ ھەلدەكۆلەرى ددان لەباتى ددان دەردىندىرى!! (۲۹) بەلام مەن پىتان دەلىم ھەرگىز دەست مەھىنە بەردەستى خراپەكار بەلكوۋ ئەگەر كەسىك شەپلاغەى لە رومەتى راستت دا خىرا پومەتى چەپى بۇ نامادە بكە، ئەگەر كەسىك وىستى كىشەۋ نىزاغت لەگەل بكاۋ كراسى بەرت لى بىستىنى تۆ سەربارى كراس كەۋاكەشى بدەرى، بىستوتانە كە گوتراۋە: دۆستت خۇش بوئ و دوزمەنت بدزى، بەلام مەن پىتان دەلىم دوزمەنتان خۇش بوئ و چاكە بكەن لەگەل كەسىك كە ئىۋەى ناخۇش دەۋى، ھەر كەسىك ئازارتان بداۋ

بتانچەوسىنىتەو ۋە ئۆد پاداشى باشى بدمەو نوپۇزى ئاشتى لەبەر خاترى بکەن. جارنك ليكۆلەرەو ھەيەكى ئەمريکايى پرسىارى لە زانای بەناوبانگ شىخ مەحمودى شال کردو پىي گوت: ئايىنى مەسىحى لە ئايىنى ئىسلام زياتر چاوپۇشى تىدايە؟ ئەو ە نىيە دەلئ کە يەكک شاپلاغەيەكى لە روومەتى راستت دا خىرا رومەتى چەپى بۆ ئامادە بکە؟ کەچى ئايىنى ئىسلام يەكەمجار تۆلەى داناو ەمجار ليوبردنو ليخۆشبوونى چەسپاندو ە!

مامۇستا شىخ موحەممەد لە ەلامدا ەرمووى: ئەو ەى کە ئايىنى ئىسلام بانگەوازی بۆ کردو ەشتىكى سروشتىيەو لەگەل واقعدا دەگونجى، بەلکۆو زيادەروى ناکەم ئەگەر بلیم ئىسلام لەم بارەو ە زۆر زياتر گيانى ليوبردووى تىدايە چونکە کاتىک مافى تۆلەساندنەو ەى دا بە زۆرليکراو ئەو ە راستەوخۆ نارامىيەكى دەروونى دەدا بە زۆرليکراو ەکو ئەو ەى بۆ رۆن دەکاتەو ە کە ەيزىکى بالا ەيە پالېشتى ەق دەکا.

جا کاتىک ئەم راستىيەى بۆ چەسپاندو تىي گەياند کە دەتوانى تۆلە وەرگريتەو ە، ئەمجار داواى ئ کردو ە سىلاحى ليوبردن بە کاربىنى، گومانىشى تىدا نىيە مەوۇف کە لەگەل توانادا بەخشىنى بەکار ەينا بەخشىنەکەى رەحمەتو پياو ەتى تىدايە، بەلام کە ەەر لەسەرەتاو ە داواى ليوبردنى ئ بکەين و مافى تۆلەساندنەى نەدەينى (وەکوو لە ئايىنى مەسىحيدا ەيە) ئەگەر ليخۆشبوونەکەش ئەنجام بدا بە نابەدلى و لوتەلايى دەبى، چونکە ليخۆشبوونى زەبوونىيە نەک ليخۆشبوونى ەيزو توانا.

ليخۆشبوون بەو گوپەرى ئىسلام دايناو ە زۆر جار سەر دەکيشى بۆ دۆستايەتيەكى بەهيز لە نيوان ناحەزاندا چونکە دەستدرېژکەر کاتىک دەبينى زۆر ليکراو دەسەلاتى تۆلەشى ەيەو ەفووى دەکا ئەم ەفوکردنە تەنسىرىکى نەفسى بەهيزى ەيەو کارىکى وای تى دەکا دەيەوئ زۆر ليکراو رازى بکاو ئاسارى دەستدرېژيەکەى لەدلدا بشواتەو ە!!

راستگۆیی و دیاردەکانی (الصدق ومظاهره):

هیچ رهوشتیک نیه بتوانی ئارامی بۆ کۆمهڵ دابین بکا وهکوو ئهو هیدی و ئارامیهی راستگۆیی دهیخاته ناو کۆمهڵهوه! لهبهر ئهوه راستگۆیی دانراوه به یهکێ لهو بناغه پتهوانهیه که بینای کۆمهڵی لهسهر دروست دهکری و کراوه به عینوان و دیاردە پێشکەوتنی کۆمهڵانی ئادهمیزاد... ههر کاتیکیش ئهم رهوشته لهناو کۆمهڵانهماو پێشیل کرا گیانی هاوکاری و یارمهتیدانی یهکتریان لهناودا نامینی، بێ برۆاییان تیدا بلاو دهبیتهوهو متمانه به یهکتری ناکهن.

بێگومان راستگۆیی پێویستییهکه له پێویستییهکانی کۆمهڵ، دهشی زۆر گرنگی پێ بدری! له مال له قوتابخانه لهکارگه و دائیره و بازاردا له ههموو شوینییک به ههموو جۆریک ههولێ بلاو بوونهوی بدری، خهڵکی پێ ناشنا بکری چونکه خێرو بیری زۆری لێ پهیدا دهبی، خاو من ماف به مافی خۆی دهگات مهردووم به یهکتری متمانه پهیدا دهکهن و برۆاییان به یهکتر پتهو دهبی، بۆیه پهروهردگار بانگهوازی موسوڵمانانی کردوه که ههردهم بهم رهوشته جوانه خێر ئامیزه خۆیان برازینهوه!!

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا - سورة الأحزاب / ۷۰ }.

ئهی ئهو کهسانهی برۆاتان ههیهو خۆتان به خاو من باوهر دهران تهقوی خودا بکهو لهگهڵ راستگۆیان دا بن و ههمیشه قسهی راست و حهق ئامیز بکهو!! پێغهمبهری مهزن و خۆشهویستیش لهسهر رێبازی قورئان بانگهوازی بۆ راستگۆیی کردوه و ههرویهتی:-

« عَلَيْنَكُمْ بِالصَّدَقِ فَإِنَّ الصَّدَقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصَّدَقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صَدِيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا. رواه مسلم ».

واته: ئهی گروهي موسوڵمانان زۆر سوربن لهسهر راستگۆیی و ههمیشه بیکهن به رهوشتی خۆتان چونکه راستگۆیی سهر دهکیشی بۆ چاکهکاری چاکهکاری سهر

دەگىشى بۇ چۆنه بەههشت دەخيلتان بىم خۆتان بپارىزن له درۆ، چونكه درۆ سەردەگىشى بۇ خراپەكارى، خراپەكارىش دەبىتە ھۆى سوتاندن بە ئاگرى دۆزەخو چۆنه ناو جەهەننەم، ئادەمىزادىش كە ھىرى درۆزنى بوو ھەر بەردەوام دەبى لەسەر درۆگردن تا لەلای خودا بەدرۆزن دمنووسرى...

دەستپاكى و ئەمىنى:

بىگومان جوړىك له جوړهكانى راستگوۍ دەستپاكى و ئەمىنىيە، بەلكوو ئەمىنى بە بەرزترىن رهوشتى ئادەمىزاد دژمىردرى و پتەوترىن كۆلەكەيه بۇ دامەزراندنى كۆمەلى رىك پىك و دەبىتە ھۆى پەيدا بوونى خىرو بىر بۇ ئادەمىزاد لەبەر ئەو ئەيىنى ئىسلام ئەمىنى و دەستپاكى بە رهوشتى موسولمانان داناوو كردويهتى بە دياردهى ئەوان ئەوئا قورئان له وەصفى ئەواندا دمفهرموى:

{وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ - سورة المؤمنون - ۸}.

راست وادەيى (صدق الوعد):

جوړىكى تر له جوړهكانى راستى راست وادەيىيە كە ئەمىش يەككە لەو رهوشته جوانانەى پىويستە مروڤ خوۍ پى برازىننیتەو، چونكه ئەم رهوشته بەرزە ھۆيەكى سەرەكەيە بۇ سەرگەوتووۍ لە ژياندا، بەلكوو ئەمرو رهوشتى راستوادەيى بە ديارى ترين رهوشتى گەلانى پىشكەوتووۍ ئەمرو ئەژمىردرى و زۆرىش سوورن لەسەر ئىلتىزام پىوەكردنى.

قورئانى پىروژ زۆر لە مېژە بانگەوازی موسولمانانى كردو كە بەو رهوشته جوانە خوڤان برازىننەو و بىكەنە دياردهى خوڤان ئەوئا كە مەدحو لاوچاوكى پىغەمبەرى خوۍ ئىساعىل باس دەكا دمفهرموى:

{وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا - سورة

مريم - ۵۴}.

ۋاتە: ئەى پېغەمبەر! سەرگۈزەشتەى ئىسماعىل بۇ ئەۋ خەلەكە بگىرپەۋە،
ژىنامەۋ كىردارو رەفتارى جوانى بۇ ئەۋ مەردوۋمە شى بگەرەۋە، با ئەۋانىش بەۋ
رەۋشەنە رەفتار بگەن، بەراستى ئىسماعىل راستۋادە بوۋ تەنەنت ۋادەى بەۋاۋكى
دا كە خۇراگر بى بۇ سەبەپىن ۋ گىان لەدەستەنىش، زۇر بە جوانىش ۋەفەى
بەۋادەى خۇى كىرد، ئەۋ خۇى پېغەمبەرۋ رەۋانەكراۋى ئىمەبوۋ.

بەئى، راست ۋادەى پېۋىستىيەكە لە پېۋىستىيەكانى كۆمەل، ھۋىەكى
گىرەنگە بۇ مەنەنە بەپەككەردىن. قورئانى پېرۇز ئەم لاپەنەشى ئىھمال نەكەردەۋ
ھەموۋ كات مەردومى ھەئناۋە بۇ ئىلتىزام پېۋەكەردى بەئكوۋ بانگەۋازى كەردەۋ
بۇ چەسپەندى ھەموۋ رەۋشتىكى جوانى ۋا كە كۆمەل بەرەۋ پېشەۋە بەرى!!

دامىركاندەۋەى ئاۋاۋەۋ مەسلەتكەردن لە نىۋان خەلەك دا:

لە ئاپىنى ئىسلامدا باشى ۋ راستالى ھەر بىرىتى نىيە لەۋە موسولمان
لەژىانىدا راستال بىۋ بەس، پىاۋ چاك بىۋ زەرمەر بە كەسانى دىكە نەگەيەنىۋ
ھەر خەيكى رىك ۋ پىكەردى خۇى بى!! بەئكوۋ مەۋفى راستال ۋ باش ۋ تەۋاۋ ئەۋ
كەسەپە كە زىاج لەۋە ھەۋل بەدا ئىصلاحى نىۋان خەلەكى تر بكاۋ ئازەۋەى
كەسانى دىكە بكوۋىنەتەۋە!

بەئى مەسلەتكەردن لە نىۋان ئادەمىزاددا ھەدەفىكى ئىسلامى پېرۇزە، چۈنكە
دژايەتى لە نىۋان دوۋ كەسدا سەر دەكىشى بۇ دوژمنايەتى لە نىۋان دۆست ۋ
خەزمى ھەردوۋ لاپەنە دژ بەپەكەكانداۋ سەرمەنچام كۆمەل بەش بەش دەبىۋ
مەردوۋمەكان گىرۇ كىرۇ دەۋەستەن ھەرىكەيان دەپەۋى زەرمەر بەۋى تر بگەيەنى،
بەئكوۋ جارى ۋا ھەپە كار دەگاتە ئەۋ رادەپە شەپرو ئاۋاۋە روۋ بەداۋ خۇپىرپىزى
پەيدا بەئى! مەسلەتەكەردن ۋ رىكخەستەۋەى نىۋان خەلەك رەۋشتىكى ھەرە
بەرزى ئىنسانىيە، لە دەرونىكەۋە پەيدا دەبىۋ خۇ پەرسەت نەبىۋ مەۋف دۆست
بى! ئاپا چ شەك ھەپە ۋەكوۋ مەسلەتەكەردن خىرو سوۋد بە كۆمەل بگەيەنىۋ
كۆمەللى ئادەمىزاد يەك بخاۋ بىانكاتە يەك پارچەى پتەۋ!! لەبەر ئەۋەپە كە

په‌رومردگار فه‌رمانی‌کردوه‌به‌نی‌صلا‌ح‌کردنی‌نی‌وان‌موسولمانان‌که‌برایه‌تی‌نابینی‌یه‌کیان‌ده‌خاته‌وه.

{إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ - سورة المجرات - ۱۰}.

واته: موسولمانان‌هه‌موویان‌برای‌یه‌کترین‌هه‌رگاتی‌نا‌خو‌شی‌که‌وته‌نی‌وانیان‌هه‌خیرا‌مه‌سله‌حه‌تیا‌ن‌له‌نا‌ودا‌بکه‌ن‌و‌مه‌هیلن‌نا‌خو‌شیه‌که‌ته‌شه‌نه‌بکا.

له‌شوینیکی‌تردا‌قورئانی‌پی‌رو‌ز‌بانگه‌وا‌زی‌کردوه‌بو‌مه‌سله‌حه‌تکردن‌له‌نی‌وان‌دوو‌کۆمه‌لی‌موسولماندا‌و‌دفعه‌رمو‌ی:

{وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا - سورة المجرات / ۹}.

واته: هه‌رگاتی‌دوو‌کۆمه‌ل،‌یا‌دوو‌لایه‌ن،‌یا‌ن‌دوو‌به‌ره،‌له‌موسولمانان.‌چوون‌به‌گ‌زیه‌ک‌تری‌دا‌و‌بوو‌به‌شه‌ریان،‌ئی‌وه‌به‌بی‌درمنگ‌خیرا‌بکه‌ونه‌نی‌وانیان‌و‌نا‌وب‌زیان‌بکه‌ن‌و‌نا‌شتیان‌بکه‌نه‌وه.

هه‌روه‌ها‌بانگه‌وا‌زی‌کردوه‌که‌موصاله‌حه‌له‌نی‌وان‌ژن‌و‌می‌ردی‌شا‌بک‌ری،‌هه‌رگاتی‌نا‌خو‌شی‌که‌وته‌نی‌وانیان‌هه‌ترسی‌ده‌ست‌لی‌ک‌به‌ردانی‌یه‌ک‌تریان‌لی‌په‌یدا‌بوو:

{وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يَرْفُقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا - سورة النساء / ۳۵}.

واته: نه‌گه‌ر‌ترستان‌هه‌بوو‌که‌نا‌زا‌وه‌و‌نا‌خو‌شی‌نی‌وان‌ژن‌و‌می‌رد‌نا‌کامی‌باش‌نابی‌و‌سه‌رده‌ک‌یشی‌بو‌ده‌ست‌لی‌ک‌به‌ردان‌ئه‌وه‌ئی‌وه‌خیرا‌پیا‌وی‌کی‌کارامه‌و‌عاق‌ل‌له‌خزمی‌پیا‌وه‌که‌و‌پیا‌وی‌کی‌کاراما‌و‌هۆ‌شمه‌ند‌له‌خزمی‌ژنه‌که‌بکه‌ن‌به‌فه‌رمان‌په‌وا‌(حه‌که‌م)‌و‌بیان‌نی‌رن‌بو‌ری‌ک‌خسته‌نه‌و‌میان‌ئه‌گه‌ر‌بیانه‌و‌ی‌ری‌ک‌بکه‌ونه‌وه‌خودا‌یارمه‌تیا‌ن‌ده‌دا‌و‌سه‌رکه‌وتوو‌یان‌ده‌کا‌و‌له‌مه‌سله‌حه‌ته‌که‌دا‌نا‌ج‌ج‌دمین!!

له‌شوینیکی‌تردا‌په‌رومردگار‌خیرو‌سوودی‌مه‌سله‌حه‌تکردنی‌نی‌وان‌دوو‌دژ‌به‌یه‌ک‌روون‌ده‌کاته‌وه‌و‌دفعه‌رمو‌ی:

{لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نُّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا - سُوْرَةُ النِّسَاءِ - ١١٤}.

ۋاتە: زۆر لەو سەرتەو قەسەو گەفتارەى كە خەئەك دەمىكەن بى سوودو خىرو بىرن، چونكە دەبنە ھۆى تاوان و گوناھى وەكوو غەبەتەكردن و ھىتەنى پىلان گىرپان و چال ھەئەكەندن بۆ خەئەك و چەوساندەھەى ھەزارو نەدارا، مەگەر ھەرموودەى ئەو كەسانە كە ھەرمەن دەكەن بە خىركردن و بە چاكەكردن و تىدەكووشن بۆ ئاشتەكرەھەى كۆمەلانى خەئەك ھەر كەسەك ئەم كەردارە چالاكانە بكاو خەرىكى ئەو گەفتارە باشانە بى مەبەستىشى رەزامەندى خودا بى بىگومان پەروەردگار پاداشتى گەورەى دەداتى!

ھارىكارى و يارمەتيدانى يەكترى (التعاون):

ئاشكرايە كە بەشەك لە لايەنەكانى ژيانى گيانى برىتەبە لە ھارىكارى يەكترى لەسەر كارى چاكە بۆ ئەھەى ژيانى كۆمەلەيەتى بھەنە سەر گەرە بەرھەو لوتكەى بەرز پالى پىوھ نىن، ئەمەيش سەردەكەيشى بۆ خۆشگوزەرانى ھەموان و ئەرك و ئازارى تاك و تەراش سووك دەكا. مەرفەھەكانى ئەو كۆمەلگايە ھەست دەكەن بەھىزو برشتەكى وا كە كارى ئەستەم و ھورسيان لا ئاسان بىو چاو نەترس بن!

ھەر بۆيەشە كە كۆمەلانى پىشكەوتوو شارەستانىيەتى تازە ھەستيان بە ئاكامو سوودى يارمەتى و ھارىكارى يەكترى كەردە، زانىويانە چەند كارىگەر و بەكەكە ئەھەتا ئەم ھەموو گرنگىيەيان پى داوھ ئەو ھەموو مەئبەندو كۆمەلە تەعاونىيەيان پىك ھىناون بە جۆرەك كە شارىك يان شارۆچكەيەك نىبە خالى بى لەو جۆرە كۆمەلە تەعاونىيە، ئەم درىادەيە خۆى لەخۆيدا باشتەين بەلگەيە لەسەر ئاكامو سوودى تەعاون و يارمەتيدانى يەكترى و پىويستى ھەبوونى لە كۆمەلدا بۆ خۆشەختى تاك و كۆمەل.

بئگومان قورئانی پیروژ گرنگییهکی زۆری داوه به بنه‌های هاریکاری و بانگه‌وازی راسته‌قینه‌ی راسته‌و خۆی بۆ کردوه کۆمه‌لی ئاده‌میزادی هه‌لئاوه بۆ نه‌جامدانی... نه‌وه‌تا به‌م نایه‌ته‌ پیرۆزه - که به‌رزترین مانای رۆحی تێدایه - داوامان ئی ده‌کاو ده‌فه‌رموئ:

{وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ} (٢) سورة المائدة.

واته: ببن به پشتیوان و کۆمه‌ک بۆ یه‌کتری له‌سه‌ر کردنی کاری چاکه‌و ره‌چاوکردنی ته‌قواکاری، به‌لام له‌سه‌ر تاوان و خراپه‌و ناهه‌قی و ده‌ست درێژی یارمه‌تی یه‌کتری مه‌ده‌ن و له‌سه‌ر کاری ناهه‌ق هه‌ره‌ومز مه‌که‌ن!!

له‌به‌شی یه‌که‌می ئه‌م نایه‌ته‌دا قورئان فه‌رمانی کردوه به‌ یارمه‌تیدانی یه‌کتری له‌سه‌ر کاری چاکه‌ (البر) و ته‌قواکاری، وشه‌ی (البر) یه‌ش له‌ زمانا چه‌ند مانایه‌ک هه‌لده‌گرئ، وه‌کو:-

به‌خشش - فه‌رمانبه‌رداری - راستالی - راستگۆیی. که‌وابوو وشه‌ی (البر) وشه‌یه‌که‌ کۆکه‌ره‌وه‌ی زۆر ره‌وشتی به‌رزو خاوینه‌، ته‌قواکاریش بریتیه‌ له‌ ترسان له‌ خوداو فه‌رمانبه‌رداری، که‌وابوو یارمه‌تیدانی یه‌کتری له‌سه‌ر چاکه‌و ته‌قواکاری، ده‌ستگرتنی یه‌کتری ده‌گرێته‌وه‌ له‌سه‌ر هه‌موو کرده‌وه‌یه‌ک که‌ خێر ئامیز بێ و خوشبه‌ختی به‌یئێ بۆ کۆمه‌ل، جائه‌م خێرو بێره‌ خوشبه‌ختی ئه‌و دونیا یا ئه‌م دونیا بگه‌یه‌نئ وه‌کوو کۆمه‌گی کردن بۆ درسته‌کردنی قوتابخانه‌و خه‌سته‌خانه‌و شتی تری ئاوه‌ها.

له‌به‌شی دووهمی نایه‌ته‌که‌دا نه‌هی ده‌کا له‌ کردنی تاوان و ده‌ستدرێژی‌کردن، وشه‌ی (الإثم) له‌ زمانا بریتیه‌ له‌ کردنی هه‌رکارێک که‌ ره‌وا نه‌بێ ئه‌مه‌ش هه‌موو کرده‌وه‌یه‌کی نابه‌جی ده‌گرێته‌وه‌، وشه‌ی (العدوان) یه‌ش بریتیه‌ له‌ سته‌می ناره‌ه‌واو زوڵمی به‌ ئاشکرا و نه‌یا... که‌وابوو وشه‌ی (الإثم) و (العدوان) هه‌موو

كردەۋمىيەكى خراب دەگىرتەۋە كە سەردەكىشى بۇ تىكىدانى كۆمەل و لە گىرژمەنە چوونى!!

كەۋابو بە تىفكىرىنىكى كەم ئەۋەمان بۇ رەن دەبىتەۋە كە قورئانى پىرۆز ھەر بەۋەندە ۋازى نەھىناۋە كە بانگەۋازى كردوۋە بۇ يارمەتىدانى يەكترى لە كارى چاك و تەقۋاكارىدا بەلكوۋ ئادەمىزادىشى ترساندوۋە لەسەر يارمەتىدانى يەكترى بۇ خرابەكارى و سەرىپچىكىردنى فەرمانى خوداۋ زەرەر گەپاندىن بەخەلكى تر!!

كەۋابوۋ تەۋعان و يارمەتىدانى يەكترى ئاكامەكەى خۇشبەختى ئادەمىزادى تىدايەۋ ھەر كاتى كۆمەلانى ئادەمىزاد پەپەرەۋيان كىرد دەگەنە مەزى خۇيان و پىشكەۋتن و ئاسايش و ئاشتى دەكەۋىتە ناۋ كۆمەلانى سەر زەۋىيەۋە، بۇيە قورئانى پىرۆز ئاۋا بانگەۋازى بۇ كردوۋە!!

خۇنەۋىستى (الإيثار):

بەشىك لەۋ رەۋشەتە بەرزانى ئادەمىزاد دىۋاننىيەۋە رەۋشەت خۇنەۋىستىيە ۋاتە بەرژەۋەندى خۇت لە پىناۋى بەرژەۋەندى خەلكى تردا لەدەست بەدى، مەسلەھەتى خەلك پىش مەسلەھەتى خۇت بخەى، بەپراستى ئەمە دروشمى ئەۋ دىگەۋرانەيە كە ھەمىشە كۆشش دەكەن بۇ خىزمەتى ئادەمىزاد وەكۋو مۇم لە پىناۋ خەلكى تردا دەسۋىتىن و دەۋىنەۋە!!

ۋە بە پىچەۋانەى ئەۋەۋە رەۋشەت خۇپەرستى ھەيە كە ئادەمىزاد ئاشىرىن دەكاۋ نىرخ و رىزى لەناۋ كۆمەلدا كەم دەكاتەۋە! (سنتەلى) كاتى كە مەزەھب و رىبازى ئەفلاتونى شى كىردۋتەۋە دىۋىبارەى رەۋشەت خۇپەرستى ۋتۋىيەتى (گەۋرەترىن عۋنۋورى شەر لە ئادەمىزاددا عەپىۋ لەكەيەكە ھەموۋ كات لەگەئىيەتى، ھەر لەۋ رۆژەى لەدايك دەپى تا ئەۋ رۆژەى دەمرى لىي جىا نەبىتەۋە، ھەموۋ كەس بۇ خۇى بەپەرەۋى دەبىن و ناتۋان خۇى لى رىزگار بكا ئەم پەرۋشە پىي دەگۋىرى خۇپەرستى (الحب الذاتى).

بىگومان ئەم خۇپەرستىيە تا ئەندازمىەك رەۋايە بەلكوو پىۋىستە، چونكە سروشت تىكەلاۋى گۆشت و ئىسقانى ئىمەى كىردو بەلام ھەركاتى زىادەپەۋى تىداكرا دەپىتە نەخۇشەكى كوشندەى سامناك و ھەموو گوناھەكانى تر ھون دەكا. بەلئى جارى وا ھەيە ئادەمىزاد چاۋپۇشى لە واجب دەكا، بەلام ھەركاتى پىۋى وابوو كە پىۋىستە بەرژوھندى خۇى - بانارەۋاش بى - پىش بەرژوھندى خەلكى تىرخا، بىگومان توشى ھەلەدەبى، حوكمى نارەۋا دەدا حەق و چاكە ژىر پى دەخا!! كەوابوو ھەر مرۇفك بىھوئى بىپتە پىاۋىكى گەۋرە نابى خۇپەرست بى، نابى بەرژوھندى خۇى زىاتر لەھى خەلك مەبەست بى، دەبى ھەر خىرو چاكەى خۇش بوئى جا بۇ خۇى بى يان بۇ غەيرى خۇى! ئەگىنا بە ھەزاران ھەلە دەكەۋىتە سلووك و رەۋشەتە ھەكە خۇى بۇ لى رزگار ناكىن^(۱).

كەوابوو خۇنەۋىستى گەۋرەترىن كارىگەرى ھەيە لە رواندىنى دارى بەبەرى خۇشەۋىستى لە نىۋان تاكەكانى كۆمەلدا، چونكە ھەموۋىان دەكاتە كۆمەللىكى يەگىرتوۋى پتەۋى وا يەگىرتىان خۇش بوئى و يارمەتى يەگىرتى بىدن. بە پىچەۋانەشەۋە خۇپەرستى وادەكا خاۋەنەكەى قىز لىكرا و بىو كۆمەل لەخۇى نەگىر، چونكە نايەۋى پىۋىستى سەرشانى خۇى لەكۆمەلدا بەجى بىنى!.. خۇپىنەرى ھىژا! ئەمە جگە لەو خۇشەختىيەى كە رەۋشتى خۇنەۋىستى بۇ خاۋەنەكەى دىنى. شتىكىش كە ئەمىرۇ زانىستى دىرووناسى دەرى خستوۋە ئەۋمىە كە ئادەمىزاد تاخۇى نەكا بە قوربانى و بەرژوھندى خۇى نەكا بە قوربانى بەرژوھندى خەلكى تر خۇشەختى وەدەست ناھىنى!!... ھەر لەبەر ئەۋمىە پەرومردگار بانگەۋازى ئادەمىزادى كىردو بۇ رەۋشتى خۇنەۋىستى و مەدحى ئەو كەسانەى كىردو كە ئەم رەۋشتە بەرژەپان تىداپەۋە ھەرموۋىەتى:

{وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ - سورة الحشر - ۹}.

^(۱) بېشەكى كىتەبى (الأخلاق)، نەرسەۋ، وەرگىپرانى: لوتفى سىد بەرگى يەكەم ل/ ۶۶.

دەربارەری هاتنه خوارەووی ئەم ئایەتە پیرۆزە ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم لە هاورپی بەرپیزی پێغەمبەرەو: (ئەبو هورمیرە) دەگێرنەووە کە دەفەرەمۆی: پیاویك هاتە خزمەت پێغەمبەر و وتی: ئەو رهوانه گراوی خودا برسییەتی تەنگی پێ هەلچنیوم، پێغەمبەریش (درووی خودی لاسەری) ناردی بۆ لای خیزانەکانی کە خوارەووە نییەکی بۆ بێن بەلام هیچیان نەبوو، ئەمجار پێغەمبەر (درووی خودی لاسەری) فەرەمۆی: ئایا پیاویکی خێرخوا نییە ئەمەشو میوانداری ئەم پیاو برسییە بکا؟! ئەبو تەلحە وتی ئەو پێغەمبەری خودا من دەبمە خانەخوویی و دەبێمەووە مائی خویمان، کە بردیەووە بەژنەکە ی خۆی گوت: ئافەرت ریزی میوانی پێغەمبەری خودا بگرن خیزانەکە ی وتی پیاووە کە جا چیبکەم هیچمان نییە بیدەم جگە لە هەندئ خوارەووەنی نەبێ کە بۆ مندالەکانم ئامادە کردو، ئەبو تەلحە وتی: هەرکاتئ وەختی نانخواردنی شیوان هات مندالەکان بخافلێنە تا خەویان لێ دەکەوئ ئەمجارە وەرە چراکە بکوژێنەو خوارەووە نییە بخەرە بەر دەستی میوانەکە و ئیمە لەبەر خاتری میوانی پێغەمبەر بێ شیو سەردەنییەووە. بەئێ چۆنی گوت ئافەرتە کە وایکرد، کە بەیانی ئەبو تەلحە جو بۆ خزمەت پێغەمبەر پێغەمبەر (درووی خودی لاسەری) پێی فەرەموو بەراستی پەرەمردگار عەجایب ما لە هەلۆیستی ئەبو تەلحە و خیزانەکە ی و ئەم ئایەتەش هاتە خوارەووە کە دەفەرەمۆی:

{وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ - سورة العشر - ٩}.

واتە: رهوشتیکی پەسەندی تریشیان هەیه، خێرخوان و سوودو مەنفعەتی کەسانی تر وەپیش سوودی خویمان دەخەن، گەرچی خوشیان بەمال و حال کەم دەست بن، بەلام بەدل و دەروون دەوڵەمەندن لەبەر ئەووە شتی وایش دەبەخشن کە خودی خویمان پێویستییان پێی هەیه، دەستووری خودا وایە: ئەووی دەرەقەتی بەخیلی و رزدی دەروونی خۆی بێ و زال بێ بەسەر خۆپەرستیدا دەبێ بەسەر فرازی دونیاو قیامەت!!!

بەئى ئەم رووداۋە بەئىگەيە لەسەر قوۋلى و كارىگەرى ئەو پەرۋەردەيىيەى كە ئىسلام لەدلى پەپرەۋانى دا چاندۆيەتى و رۆشنايەكى ئاشكراشە بۆ ئەو كەسانەى كە داخۋازىي گيان بەرزى و پياۋمەتىن و بۆ خىرو بىر كۆمەل ھەول دەمدەن!!

شېرىنى گوتار، قەسەى چاك و باش (الكلام الحسن):

ئەگەر بە وردى سەرنجىكى گىروگرفتەكانى نىو كۆمەل بىدەين كەمى بچىتە بناۋانى ئەو موشكىلە خەتەرناكانەى توۋشى كۆمەل دەبن و لەچۈر چىۋەى خىزان و كۆمەلدا سەر ھەلدەمدەن بۆت ئاشكرا دەبى كە ماك و سەرچاۋەى ئەو گىرو گرفتەنە زۆر جار گوشتارىكى نابەجىيە كە پياۋ - بەبى قەصد - دەيكا بەلام قەسكە لەدلى خەلكا كارىگەر دەبى و دلى بەرامبەرەكەت ئازار دەداۋ تۆۋى ناحەزى دەروپىنى، بەبى ھودە ئازاۋە دەخاتەۋە!!

قەسەى چاك و باش بىنەماۋ كانىكى گەل گەۋرەى سەرەككىيە بۆ بەدەست ھىنانى سەرگەۋەتن و خۆشەختى ھەردوۋ جىھان، ھۆيەكى فرە بەھىزە بۆ دروستكرەدى كۆمەلى پىشكەۋتوۋ!!

بۆيە مامۇستايانى پەرۋەردەۋ پياۋانى خىرخاۋ كۆمەل خۆشەۋىست، ھەموۋ كاتى داۋايان لە مەردوۋم كىردوۋ كە بەشپەۋەيەكى جوان و ھۆشمەندەنە قەسە لەگەل خەلكىدا بىكەن موراۋاتى ئوسلوۋبى نەرم و نىان بىكەن، چۈنكە ھەلبىزاردى قەسەى جوان و نەرمونىان مەۋلە لەلەى كۆمەل و ھاۋەلانى خۆشەۋىست دەكاۋ لەناۋ كەس و كارو لەچۈر چىۋەى ئىش و كارى خۆيدا بەرزى دەكاتەۋە دۆست و برادەرى ئى كۆدەبىنەۋەۋ يارمەتەدىرى زۆر دەبن و لەزىاندە سەر كەتوۋ دەبى، بۆيە پەرۋەردىگار ئادەمىزادى بانگەۋاز كىردوۋ بۆ گوشتارى باش و دەم و لەفزى شېرىن:

{وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ - سورة الإسراء

- { ۵۳ }.

ئەى پېغەمبەر! بەزمانىكى شېرىن بەزبانى مەۋە بە بەندەكانم بلى: كە دەم و گىفتارىان شېرىن بى و قەسەى جوان و رەنگىن و رەۋابكەن چۈنكە شەيتان ۋا لە

پاریژدا له ناو بۆسه دا خۆی مه لاس داوه بۆ هه ل ده گه پێ که به قسه یه کی ره ق یا به توندو تیزییه ک تۆوی دووبه ره کی و ناومند تیکدان له نیوانیا نا بجینی.. له م نایه ته پیرۆزه دا یه زدان فه رمان به موسو لمانان ده کا که له گو فتار و گفت و گو و تو یژینه وه و قسه و با سیاندا قسه ی جوان و وشه ی شیرین هه ل بژێرن و ئاخاوتنی پی بکه ن، چونکه نه گه ر وانه که ن قسه ی زه ق و نا قولا به کار بی ن شه ی تان ده که و یته ناویانه وه و شه رو نیزاع و دژایه تی د یته کایه وه، له شو ی نیکی تر دا په رو مر دگار ده فهر موی:

{وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا - سورة البقرة - ۸۳}.

واته: قسه ی باش به خه لک ب ل ی ن و له ئاخاوتندا گو فتار تان شیرین و شه که ر نام یز بی.

له شو ی نیکی تر دا په رو مر دگار فه رمان ده کا به ده نگ نزم کرد نه وه، چونکه ده نگ نزم کرد نه وه ن یشانه ی قسه باشی و گو فتار شیرینییه، ته نانه ت قسه کردنی به ده نگ ی به رز شو به اندو وه به زه پینی گو ی د ری ژ، به مه به ستی نه وه ئاده می زاد قیزی له نه پ نه رو قیزه قیز و هه را و هۆ ریا بب یته وه!! ده فهر موی:

{وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ - سورة لقمان / ۱۹}.

واته: ده نگت نه وی بکه و له سه رخۆ ئاخاقتن نه نجام بده هه رگیز له کاتی قسه کردنا ده نگ هه ل مه ب په، چونکه ده نگ به رز کرد نه وه و نه پ نه پ له زه پ زه پ گو ی د ری ژ ده چی ناخۆشترین ده نگیش زه پ زه پ گو ی د ری ژه.

له شو ی نیکی تر دا په رو مر دگار بانگه وازی خه لک ده کا بۆ روخۆشی و دل نه رمی له گه ل ئاده می زاد دا چ به گو فتار چ به هه لویست و ره فتار، هه ر و مکو و نه فرمت ده کا له روو گر زی و دل ره قی، نه وه تا به پیغه مبه ری خۆی هه زه ر ته (محمد) ده فهر موی:

{فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ

- سورة آل عمران - ۱۵۹}.

ۋاتە: بەھۇ ئەر رەھمەت سۆزۈدە كە خىستومانەتە نىۋ دلى تۆۋە ئەى
مەمە! دەپىنن تۆ بەھىدى ۋەھىمى ھەئىس ۋەھوت لەگەل ھاۋەلەن ۋەھۆمەتەدا
دەكەى! خۇنەگەر تۆ ۋەگىزۇ مۆن ۋەلەرەق ۋەسە ناخۇش بوۋىتايە لەگەل
موسولماناندا، لىت دوور دەكەۋتەۋە ۋە دەۋرەت دەتەكپەۋە.

ئەمە رەھنوماپىكردنە بۆ موسولمانان ۋە بۆيان رۈن دەكاتەۋە كە ھەئىس
كەۋتى باش ۋەسە ۋەگۈتۈگۈى خۇش پىۋىستىيەكى سەرەكى پىغەمبەرەن ۋە
پىشەۋايانى گەل ۋەكۆمەلە، پىۋىستە سەرەن ۋەگەۋرە پىۋان ھەمىشە ۋەسە خۇش ۋە
دەم بەزەردەخەنە ۋەگەردار باش بن، تا بەدل كۆمەل خۇشيان بوۋىن ۋە لە دەۋرىان
كۆ بىنەۋە ۋەگۈى بۆ ۋەسە ۋەگۈتارىان بگىر ۋە شۈنپان بگەۋن!!

ئەمەيە پەرۋەردە ۋەچۈۋن ۋەئادابى قورئان دەربارەى گوزەران ۋە زىان
بەسەرەردى ئادەمىزاد لەناۋ خۇياناۋ لە نىۋان پىشەۋاۋ شۈپن كەۋتەۋاندا، بەۋ
ھىۋايە خۇشەۋىستى لەناۋياندا جىگىر بى ۋە دىسۋى يەكتر بن!!
ئاشكراشە ئەم شىۋە ھەئىس ۋەكەۋتە پىۋىستىيەكى سەرەكى ھەمۋە ۋەكۆمەلەكە
كە بىەۋى بەخۇشى ۋەخەۋەرى زىان بەسەرەرى!!

ھاۋىنىنى چاكان (معاشرۋۋۋ):

ئەر شتانەى مەرۋە دەپازىنپەۋە رەۋشتى ئىنسان جۋان دەكا ھاۋرپەتى
چاكانە، چۈنكە ھاۋەلى باش رۋلىكى گرىنگى ھەيە لەسلۋكى ئىنساندا، مەرۋە
خۇى ھەزى لە تەقلىدكردن ۋە لاساى كەردنەۋە ھەيە، جا ۋەكۋو چۈن ئادەمىزاد
لاسايى ئادەمىزادى دەۋرۋ بەرى خۇى دەكاتەۋە لەپۇشاك ۋە خانوۋ بەرەۋ خۋاردن ۋە
خۋاردنەۋەدا ھەر بەۋ جۇرمش لە كەردار ۋەگۈتاردا لاسايان دەكاتەۋە رەۋشتى
ئەۋان ھەلدەگى!

دەلپن ھۋشەندىك بە كابرەيەكى گۈت: پىم بلى: كى ھاۋرپەتە مەنىش پىت
دەلپم: تۆ كىپت ۋەجىت!!

بىگومان رەققەتى راستال و پىاوباشان رەۋشتى جوان لە دەرووندا دەروىنى و پىا و ھەلەمنى بۇ كىردارى بەرز، بە پىچەوانە ھەۋەلى كىردنى خراپان، ئىنسان رادەگىشى بۇ پىشىلكىردنى رەۋشتى بەرزو تاوان كىردن و لە ئاكاما مەۋقە دوور دەخاتە ھە لە ئەنجامدانى كىردەۋى بەرز!!

ھاۋرپى باش بەھرەپەكى زۆر گەۋرە بەنرخە و باشترىن نىعمەتى ئەم ژيانەپە، پىشت و پەناى كاتى تەنگانەپە و رى پىشانەپىكى دىسۆزو ئەمىنە. زۆر لە گەۋرە پىاۋانى مېزو ھەلەكەتۋانى جىھان و سەرگەتۋانى ژيان ھۆى سەرگەتۋن و گەپىشتن بە ئامانجىان دەگەپتە ھە بۇ رەچاۋكىردنى ھاۋرپى باش و شانازى بە ھە دەكەن كە تۋانىۋىانە سەرگەتۋوبىن لە ھەلەتۋاردنى ھاۋەلى باشدا تۋانىۋىشيانە پەپەرەۋىيان بەكەن و بە ئامۇژگارى و نەصىحەتى ئەۋان رەقتار بەكەن!!

قورئانى پىرۇز بانگەۋازى خەلكى كىردە بۇ ئەۋە ھاۋرپى راستال و صالح بگرن و ھاۋرپى باشان بەكەن!! ئەۋەتا پەرۋەردگار فەرمان دەكا بە فروستادەى خۆى ھەزەرتى (مەھمەد) و دەفەرەمۇى:

{وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِيعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا - سورة الكهف - ٢٨}.

ۋاتە: لەبەر رەزى خۇدا بەردەۋام بە لەسەر ھاۋرپەتى و ھاۋنشىنى ئەۋ ھاۋەلە باشانەت كە ھەمىشە تاعەتى خۇداى خۇيان كىردە بە پىشە، بە تايبەتى سەرلەبەيانىان و سەر لەئىۋاران، ۋە ھەمىشە بۇ رەزى خۇدا دەم بەۋىردو يادو صەلاۋاتن. روت و رەجائى ئەۋ ھاۋەلە فەقىرانەت مەكەرە تەرازو سەنگو سوۋكى پى بەكى چۈنكە لاى خۇدا ئەۋانە زۆر لە پىاۋ ماۋلانى قورەپىشى لە خۇدا نەترسو سەرسەخت لەپىشتىن ھەرگىز چاۋ لەۋ فەقىرو ھەزارانە لامەدەۋ رومەكەرە ئەۋ دەمارگىرە خۇبەزلزانانە كە خۇدايان لەياد نىيە بە تەۋاۋى سەرگەردانن و گومرەۋون و سەريان لى شىۋاۋە!!

له م ئایهتهدا پهرومردگار فهرمانی به پیغهمبهری خۆی کردوه که هاوړپیهتی نهو چاگانه بکا که لهسهر ریبازی خودا دهرۆن و پهپردهی فهرمانهگانی دهکهن... ئهمجار لهسهر زمانی پیغهمبهریش فهرمانی به ههموو موسولمانان کردوه که ههمیشه مرقوی باش و راستال بکهن به هاوړپیی خویان، تا دهرزیان ئی وهرگرن و رهوشتی بهرزو پاک و خاوینیان ئی فیر ببن!

ههرگیزاو ههرگیز لهبهر فهقیری و ههژاری - یان - ناشیرینی و مهنزهرو شیوه و روخسار لپیان لوته لا نهبن. ئهمجار پهرومردگار نههی کردوه لهوه که موسولمانان: هاوړپیهتی پیاو خراپان بکهن و ههروا هاوړپیهتی نهوانه نهکهن که غافلن له یادی خودا شوین ههواو ههوهسی خویان کهتوون و له سنووری حهق و راست تیپهپرون و زیاده پهویان کردوه له کرداریاندا: دووباره پهرومردگار لهم بارهوه له شوینیکی تر دا دهفهرموی:

{فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا - سورة النجم - ۲۹}.

واته: نهی پیغهمبهر! تۆ روو وهرگیره و پشت هه لکه لهو کهسانه ی پشتیان هه لکردوه له یادی ئیمه و مه بهستیان ته نیا ژبانی دونیایه و بهس...

له شوینیکی تر دا پهرومردگار نهوه مان بۆ روون دهکاته وه و پیمان دهفهرموی: کهشیای موسولمان نییه خودا نه ناس و تاوانبارانی خۆش بوئ، با نهو کهسانه براو باوک و دایکی بن!!

{لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ - سورة المجادلة - ۲۲}.

واته: نابینی و ناش بی ببینی کۆمه لکی موسولمان و خاوهن بر و به خودا و بهرۆزی قیامهت خودا نه ناسانیان خۆش بوئ، با نهو خودا نه ناس و تاوانبارانه باوک و دایکیان بن یان خوشک و بریان بن یان سهر به هۆزو عه شیرمتیان بن!!؟ پیغهمبهری مه زنیس له فهرمایشتیکیا به جوانترین شیوه نمونهی هاوړپیی و هاوړپیی چاک و خراپی بۆ روونکردوینه وه و ههروموویه تی:

« مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسُّوِّءِ كَعَامِلِ الْمِسْكِ وَتَافِخِ الْكِبْرِ ، فَعَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً ، وَتَافِخُ الْكِبْرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً. رواه مسلم ».

واته: هاوړئ و هاوونشینی چاك و خراب و هكوو و عهتر فروش و ئاسنگه ر وان:-
مروڤه كه هاوونشینی عهتر فروشكی كرد يان بهشت دهدا يان لږی دهكړی يان هه ر
هیچ نه بڼی بوڼی خوشت بو دئ.

كاتیکیش نریك ئاسنگه ر بکه و پته وه يان به پرشکی کوره که ی پوښاگت
دهسووتی و توشی نارمحه تی ده بڼ و زمررو زیانت لږ ده که وئ یان که هیچ نه بڼ
بوڼی ناخوشت بو دئ!!

خوڼه ر به رږز نه مه داب و نه ریت و ته علیماتی نیسلامه دمر باره ی
هه لږاردنی هاوړئ چاك و راستال تا هه موو کاتی ره نوماییت بکاو بو کار و باری
باش هه لټنئ و له ریگای خه ته رو سامناک بتپاریزئ.

پرسکردن و سلاوکردن (الاستئذان والتصية):

به شیک له رهوشتی گه له پښکه و توه و ده کانی نه مړو نه و میه که په یومندی
بازیکیان به بازیکیانه وه له سه ر بناغی ئادابی به رزو داب و نه ریتی جوان
ده به سترئ و له سه ر نه و شیوه جوانه رهفتار بکه ن.

ئایینی پیروژی (نیسلام) یش که هه موو پښو یستییه کی جهسته یی و روحي
نه نجام داوه و بو هه موو شتیک به هه دمر پښو یست حه قی خو ی دیاری کردوه،
هه رگیز نه و هشی له بیر نه چوو ه که داب و نه ریتیکی جوان دابنئ تا شو ښکه و توانی
له سه ری برؤن و په پره و ی بکه ن!! جا داب و نه ریتیک که نیسلام دایه یئاوه و
فه رمانی پښ کردوین که په پره و ی بکه ین داب و نه ریتی پرسکردن و سلاوکردنی
کاتی دیدنه ی و به یه ک گه پښتنه، نه م دابه (پرس و سلاوه) نه مړو به نیشانه ی
شاره ستانیه تی ده زمیردرئ، ده بینین خه لکی پښکه و توه زور سوورن له سه ر

ئیلتیزام پێوهکردن و جێبهجێکردنی چوێیهتی دیدهنی و ههڵبژاردنی کات و داب و نهڕێتهکانی!!

دهی باشه خۆ ئایینی ئیسلام چهند سهدهیهکی دوورو درێژه زۆر به جوانی و رێکو پێکی شیوهی دیدهنی و پرسکردن و سلاوکردنی بۆ داناوین و ههڵی ناوین که بهو بهری دلسۆزییهوه پهیرهوی بکهین و ههروویهتی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ - سورة النور - ۲۷-۲۸}.

لهم ئایهته پیرۆزهدا پهروهردگار فهرمانی به موسوڵمانان کردوه که بهبی پرس و خواستن نهچنه مائی هیچ کهسیکهوه، کاتیکی زانیت نهو کهسهی دیدهنی دهکهی چونهکهتی پێ خوشه و رێگا دهدا بجیه لای نهو کاته بجۆو سهلاوو ریزت ناراستهیان بکه، جا نهگهر لهمال بوون و رێگهیان دای بجیته ژووری نهوه باشه، نهگینا دهبی - بهبی دلگرانی و عاجز بوون - بکه پێتیهوهو دیهنییه کهت ههلبگری بۆ کاتیکی گونجاوی تر... چونکه دیدهنی ئاوههاو گهپانهوه بهو جۆره دل و دهروونی مرووف پاک دمکاتهوه شک و گومان له نیوان پهکتری دادهره و پێتیهوه! جا له کاتیکی ئیسلام پرسکرن و سلاوکردنی داناوه دهبینین لهولاشهوه ولامدانهوهی سلاویشی داناوهو خهڵکی ههڵناوه بۆ ئیلتیزام پێوهکردنی چونکه هیچ رهوشتیکی ناشیرین نیه به نهندازهی وهلام نه دانهوهی سلاو دزایهتی دروست بکاو ببیته هۆی ناکۆکی! ئیسلام ههر بهوهنده نهو هستاوه که فهرمانی کردوه به موسوڵمانان که جوابی سلاو بدنهوهو بهس! بهلکوو داوای له پهیرهوکه رانی خۆی کردوه که به جوانترین شیوه وهلامی سلاوهکه بسیننهوه، نه مهش نهوپهیری نه خلاقه بهرزیهی دهگهیهنی و جوانترین ئادابی که که ئیسلام فییری شوینکه وتوانی خۆی دهکا، خودا دمهفرموی:

{وَإِذَا حُيِّتُمْ بِحَيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا - سورة النساء - ۸۶}.

واتە: ھەركاتى سلاو و رۇزباشيان لىكردن ئىووش دەس بەجى بەشىومەك
لەو جوائتر وەلامى سلاو كەيان بدمەوە يان كە ھەر ھىچ نەبى وەكوو خوى
جوابەكە بدمەوە!!

خوينەرى ھىزا ئەمە ئادابى قورئانە كە ھەرگىز نابىنى لايەنىك
لەولايەنانەى گەل پىش دەخاو ئەخلاق و رەوشت جوان دەكا پاش گوئى خستبن و
ئىھمالى كردبن!!

گەردنكەچى بۆ ھەواو ھەوەس (الانقياد لەوى النفس):

مرۆف لەگۆرەپانى ژياندا زۆر جار گىژەلۆكەو زىيانى ھەواو ئارمزوو بەسەريا
دین و تىدەپەرن، لە بەرامبەر ئەم ھەواو ئارمزوو دە مرۆف بەرژەوەندى تايبەتى
خوى پىش دەخاو گوئ ناداتە ئەوە زمرەرى بۆ خەلکى تر ھەيە يان نا؟ ھەروەھا
گوئ ناداتە ئەوە کردەوەكەى باشە يان خراپە ھەرمەبەستى تىرکردنى ئارمزوئى
خوىەتى و بەس!

گەورەترين نيشانەى موسوئلمانىەتى بەرەنگارىکردنى ھەواو ھەوەسى
ئادەمیزادە، بەر پەرچدانەوومىەتى لە شۆينکەوتنى ئارمزوو مادىيەکانى، نەوەكوو
ئارمزوئى نەفسى سىستەمى ئارمزوو سروشتييەکانى مرۆف ناشيرين بكاو بيان
ئالۆزىنى... چونكە ئارمزوئى سروشتى مرۆف ياساو نيزامىكى تايبەتى ھەيەو
تەرتىب و رىكوپىكىيەكى وای تىدايە پىويستى بە گىش و بەرامبەرەكى تايبەتى
وا ھەيە كە لەنگەرى ئارمزووەكانى بگرئ و نەھىلى تەرازووەكە سەرەوخوار بكاو
لارەسەنگ ببى!! بەلام (پەنا بە خودا) ھەركاتى مرۆف بکەوئتە نىو داوى ھەواو
ھەوەسەوە ئەم ياسا سروشتييەى ئى دىشويئ و داو دەزووەكانى رايەلى ئى ئالۆز
دەبن و ھەموو ھىزەكانى جەستەى - مادى و مەعنەوى - تەرخان دەكا بۆ
و دەست ھىنانى ئامانجىكى تايبەتى نەفسى، دىيەوئ بەھەر مەرجىك بى ئەو
ئامانجە و دەست بىنى و نەفسى چلئىس و چاوچنۆكى تىر بكا، بەمەش لەنگەرى
ئارمزووەكانى و ياساو سىستەمە سروشتييەكەى ئى تىك دەچى و داو دەزووەكانى

ژيانى ئى دىئالۆزىن و جەھوو دەستەدووى رەو پەو دەگەى لە دەست بەردەمبى و لە رىگای ژيانى سروشتى لادەداو ھەواو ئارمىزوى ناشياو جەھوى لە دەست وەردەگرن و بەرەو ھەلدىر رەھای دەگەن! بۆيە دەبينىن قورئانى پىرۆز و مسقى ھەواو ھەوەسى کردو بەو دەگە تىگەدرى ياساو نىزامى سروشتى ئەم ژيانەيە گە پىويستە جەھوى بە دەست ھەقەومبى ھەرگىز نەھىلدى ئەم ژيانە جەھو کىشەگەى ھەواو ئارمىزوى بەتال بى. پەرەردگار دەفەرەمۆ:

{وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ} - سورة المؤمنون - ۷۱.

واتە: ئەگەر ھەق و راستى شوین ھەواو ھەوەسى ئەوان بەھوئ ئەرزو ئاسمان لە گریزەنە دەچن و تىگەدەپۆخىن و چىيان تىدایە بە ھىلاک دەچن!!
ئاشکراشە گە وەرەترىن زەردى ھەواو ھەوەس ئەو زەردى مالىوانیەيە گە بەھوئ ھەواو ئارمىزوى ناپەواى سەرەن و کاربە دەستانى ولاتەو تووشى گەل و کۆمەل دەبى، ئەو کار بە دەستانە پىويستى سەرەنایانە گە عەدالەت و دادپەرەردى لە سەرەنەردى ولاتدا بچەسپین درەختى ئاشتى و خووشى و ئازادى بپوینن.. جا ھەركاتى ئەوان ئەركى سەرەنایى خوین بەجى نەھینا و شوین ھەواو ئارمىزوى ناپەوا گەوتن و دەولەمەند و خاوم دەسلەتایان بە ھەق و ناحەق خووشەويست و ستەم جەوریان لە ھەزارو نەدارا کردو گوینان نەدا بە سکاڵا و نوزانەو کۆست کەوتوان! بىگومان ھەساد لە ولاتدا پەیدا دەبى و سەرچاوەى جۆگای ژيان لىل دەبى و ئەو نەندە نابا گە شوپش ھەلدەگىرسى و ولات تووشى ویرانى و سوتمانى سامناک دەبى، کوشتن و بپین و تالان و بپۆیەكى زۆر دیتە کاپەو!! ئەمەش راستیەگەو نمایانە، زۆر جار مێژووى گەلان و ولاتان بە خوینەو دیو، زوربەیان لە دووتوئى لاپەرەگانى مێژوودا تۆمارکراون!

قورئانى پىرۆز بۆئەو دەگە فیری ئیمەمانان بکا، بانگەوازی خودا لە داوود پیغەمبەرمان بۆ دەگێریتەو دەفەرەمۆ:

{يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ - سورة ص - ۲۶}.

واته: ئەه داوود! ئیحه توومان کردوه به جینشینی خوومان له سهرزموه،
کهوايه له نیو خه لکدا دادپه وهریه و به حه قانی فه رمانه وایی بکه و شوین هه و او
هه و هس مه که وه چونکه نه گهر شوین هه و او نارمزۆ بکه وئ نه و هه و او نارمزوه له
ریبازی راسته قینهی خودا لات دهداو ریگای راستت لی گوم ده بی! نه وانهی ریگای
خودایان لی گوم ده بی نازاریکی به ئیش دهرین له سهر نه وه که له دونیادا هه و او
هه و هسیان کردۆته پێشه وای خویمان و روژی رهستاخیزیان له بیر نه بووه و حساب و
کیتابی قیامه تیان له بیر خویمان بردۆته وه.

به ئی ئاشکرا و نمایانه که شوینکه و تنی هه و او هه و هس ئیحه لاده دا له شته
سه رکویه کانی نه م ژيانه و حه قیه تی ژيانی دونیامان لی گوم ده کا... زانا و
فه یله سوو فی چه رخی شانزه هه م و مامۆستای فه لسه فه ی تازه (فه رمنسیس بیکون)
ده ئی: بۆ نه وه ی مرو ف بگاته حه قیه قه ت پێویسته خوومان له چوار وه هم و خه یال
رزگار بکه ی نه و وه هم و خه یالانه ی ریگای حه قیه قه تمان لی ده به ستن له
هه موشیان گرنگ تر وه می شه هومت و جینه سه.

نه م وه مانه - به هو ی ته قلی دو خو و پێوه گرته نه و - هه له یان تی ده که وئ،
ته نانه ت زۆر جار وای ده که وئ و ری که و تووه پیا و به رمنگاری حه ق و راستی بکا
له پێناوی بر وایه کی هه له و رایه کی پو و چی وای که خووی پێوه گرته و وه به
گویره ی روژگار و بینه و ده و روبه ر پێی ناشنا بووه. له م روانگه یه وه دمبینین
قورئانی پیرۆز - کاتیک مونا قه شه ی جوله که کان ده کا و فه رمانیان پێ ده کا شوین
به رنامه ی پێغه مبه رو بکه ون و په ی ره و ی قورئان بکه ن - پێ له سهر نه وه
داده گرئ و ته نکیدی نه وه ده کا که موسو لمان نه بوونی نه و جوله کانه و نه هاتنیان
بۆ ژیر ئالای ئیسلام به هو ی ته قلی دی کو پیرانه و کو نه په رستی و شوینکه و تنی
هه و او هه و هسی ناره وایانه! نه وه تا خودای مه زن ده فه رموئ:

{فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ
بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ-سورة القصص/۵۰}.

واته: ئه‌ی پێغه‌مبەر! نه‌گەر نه‌وان - واته‌ جوله‌که‌کان - گوێ بیستی
نامۆزگارییه‌کانت نه‌بوون و به‌ پیر بانگه‌وازییه‌که‌ته‌وه‌ نه‌هاتن ئه‌وه‌ بزانه‌ ئه‌وانه
شوێن هه‌واو هه‌ومسی خۆیان ده‌که‌ون و سه‌رگه‌ردانن! جا کێ له‌و که‌سه
سه‌رگه‌ردان تره‌ که‌ به‌بێ ره‌هنوما‌یی خودا شوێن ئارم‌زۆو هه‌ومسی خۆی بکه‌وی
جه‌ورو سته‌م له‌خۆی و کۆمه‌ڵی بکا؟! بێگومان په‌رومردگار هه‌رگیز کۆمه‌ڵی
جه‌ورو سته‌مکار هیدایه‌ت نادا!

شتێکی ر‌ون و ئاشک‌راشه‌ که‌ زوربه‌ی هۆیه‌کانی شوێن هه‌واو هه‌ومس که‌وتن له‌م
ژیانی دونیایه‌دا ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ نه‌فس زه‌عیفی و بیرته‌سکی و بێ ورم‌یی، شه‌ه‌ومت و
ئارم‌زۆ عه‌ق‌ل و هۆش لای مرۆف‌ ناهێلێ، هه‌ست و بیر راستی ئی زه‌وت ده‌کا وای ئی
ده‌کا که‌ به‌ هه‌موو هێزیکیه‌وه‌ بۆ هه‌دم‌فیک‌ی تایبه‌تی ئارم‌وا هه‌ولێدا! چونکه‌
ئینسان که‌ شتیکی خۆشویست زۆر سه‌رنجی ئی د‌م‌داو بیر ئی ده‌کاته‌وه‌، ته‌نانه‌ت بیر
هه‌ر له‌و ده‌کاته‌وه‌!! بۆیه‌ ده‌بینین که‌ بۆچوونی هه‌واو هه‌ومس ئاکامه‌کانیان زۆر
حیاوازن له‌ بۆچوونی ئاکامی عه‌ق‌ل و هۆش... له‌م روانگه‌ومیه‌ که‌ قورئانی پ‌ی‌رۆز
وه‌سفی ئاکامی هه‌واو هه‌ومسی کردوه‌ به‌وه‌ که‌ سه‌ر لێتیک‌دم‌ره‌و ر‌یگای راست له‌
مرۆف‌ چه‌واشه‌ ده‌کات.

{وَإِنْ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ - سورة
الأنعام - ۱۱۹}.

واته: زۆر له‌و خه‌ڵکه‌ به‌هۆی هه‌واو ئارم‌زۆوه‌ به‌نه‌زانی سه‌ر ئی شیواو ده‌بن و
ر‌یگای گوم‌رایی ده‌گرنه‌ به‌ر!!

{بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ - سورة الروم - ۲۹}.

واته: به‌ئ‌کوو ئه‌ه‌وز‌ئ‌م و سته‌مکارانه - به‌نه‌زانی - شوێن هه‌واو هه‌ومسی
خۆیان که‌وتوون و کوێرانه‌ ملیان لێناوه‌!! جا بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌م نه‌خۆشییه‌،
قورئانی پ‌ی‌رۆز باشترین سه‌رمه‌شقی داناوه‌ بۆ ز‌ال‌بون به‌سه‌ر هه‌واو هه‌وم‌س‌دا

ئەۋىش بىرىتىيە لە روگردنە خودا بە تەۋاۋى و خۇگرتنەۋە لە موخالەفەى ئەمرو
فەرمانى و پەپرەۋى گوى پىدانى ئامۇزگارپىيەكانى.

{وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ -سورة النازعات/ ٤١}.

واتە: بەلام كەسىك لەخودا بترسى و نەفسى خۇى لە ھەۋەس بگىرپىتەۋە،
بىگومان بەھەشتى بەرىن جىگاپەتى. ئەم لە خودا ترسانە بەو جۇرەو گرتنەۋەى
نەفس لە خراپەكارى و رامگردنى بۇ ئەۋەى رىگای ھەق بەرنەدا - بە تايبەتى
كە لە جەۋىكى ئايىنىدا ئەم كارانە ئەنجام بدرىن ھەر لەبەر رەزامەندى خودا
بن!! باشتىن چارەن بۇ ئەۋەى جەۋەى نەفس بگىرپىتەۋەو كەمەندى بكا.

خۇ بەزلزانىن و لوتبەرزى (الكبرياء):

خۇ بەزلزانىن رەۋشتىكى نەشیاۋو ناشىرىنى كۆمەلایەتپىيە، دوو بەرەكى و
دوژمنایەتى لە نىۋان تاكەكانى كۆمەلدا دەروپىن و قەلاچۇى گىانى يامەرتى و
خۇشەۋىستى ناۋيان دەكا!!

خۇ بەزلزانى ۋەنەبى ھەر قەلاچۇى خۇشەۋىستى نىۋانمان بكاو بەس!
بەلكوو وامان لى دەكا كە نەتوانىن ھەلەكانى خۇمان ھەلگىرنەۋەو ئىصلاحى
ئەدەبى خۇمان بكەين، چونكە خۇ بەزلزان (متكبر) عەپپو عارى خۇى نابىنى و
ۋادەزانى لە ژور پلەى كۆمەلەۋەپە، لە عاست ھەموو رەخنەو ئامۇزگارپىيەك
گوچكەى خۇى دە ئاخنى و تەنیا بۇ مەدحو سەناو پىداھەلدا گوى دەگرى،
چونكە كەسىك كە خود پەسندى و خۇ بەزل بزانى ھەرگىز ئامۇزگارى نابىسى و
قەسى باش كارى تى ناك، بەمەش پەردەپەكى ئەستورو قايم دادەداتەۋە لە نىۋان
خۇى و زاناو پىاو چاكاندا ھىچ سوودىك لە زانستو ئامۇزگارپىيان نابىنى و لە
زەلكاۋى نەزانى و گومراپىدا گىر دەخواۋ پەى بەرىگای راستى رزگارى نابا!!

بۆپە سوننەت و ۋىستى خودا ۋابوۋە كە ھەم دەم دل و دەروونى خۇ بەزلزانان
ۋا لى بكا كە گوى بۇ سروسى خودا رانەگرن و لە عاست ئامۇزگارى پىغەمبەراند
كەرو كۆپر بن، چونكە ئەو خۇ بەزلزانانە خودا بۇ خۇى بە گومراى نوسىون و

سهریان ئی تیکچوووه شایانی غهزهبی پهروهردگار بوون، بههوی تهکهبوورو خو بهزلزانی خوڤانهوه:

{سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا - سورة الأعراف - ١٤٦}.

واته: نهوانهه له سهر زهوی به ناحهق و نارهوا تهکهبوور دهکهن و خو بهزل دهمزن ناهیل له قورئان تی بگه و دلیان مؤر دهکهم و سهریان ئی تیکدهدهم. نهو خو بهزلزانه نهگه نایهت و نیشانهه گه ورهیی و خودایهتی ئیمه ببینن - با زوړیش ئاشکرا بن - ئیمانی پی ناهینن، نهگه ریگه راست و دروستیان نیشان بدری پییدا ناروون و نایکه نه ریازی خوڤان، کهچی نهگه ریگای گومپایی و سهری شیواویان بهدی کرد، دهیکه نه رارهوی خوڤان و ملی ئی دهنین.

قورئانی پیرۆزنه وهمان بو دهگیرتهوه که خو بهزلزانه کان یاخی ترین گرو ه بوون بو بیستنی ئامۆزگاری پیغه مبه رهکان و به پیره وه چوونی په یامه که یان نه وه تا هه لویستی له هه لویسته کانی قهومی صالح پیغه مبه ره مان بو دهگیرتهوه و دمفه رموی:

{قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلًا مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ، قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ - سورة الأعراف - ٧٥-٧٦}.

واته: خو بهزلزان و مله وره کانی هوزی صالح پیغه مبه ر و تیان: بهو ژیردهسته و مسکین و سته مدیدانهه که باوهریان به صالح پیغه مبه ر هینابوو، ئایا ئیوه واه دهمزن که نه م صالح ناوه پیغه مبه ره و له لایه ن خوداوه نیردراوه؟! نهوانیش له وه لامدا و تیان ئیمه نهک هه ر نه وه نده پیمان وایه راست دهگا و بهس! به لکو و ئیمانی شمان پیی هیناوه شوینی که وتووین! نه م جار خو بهزلزان و مله وره کان گو تیان: دهی پیغه مبه ری که ئیوه ئومه تی نه و بن به که لکی ئیمه نایهت و ئیمان به پیغه مبه ری و ناهینین!!..

ئهوهش سه‌رگورشتهی قه‌ومی عاده که له عاست سروشی خودا ته‌که‌بووریان کردو گوێچکه‌ی خۆیان هاخنی تا به‌سزای به‌نیشی خۆیان گه‌یشتن:

{فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ، فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ لَّنُنْذِرَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ-سورة فصلت- ١٥-١٦}.

واته: هۆزی (عاد)یش به ناحه‌ق و نارها له‌زه‌ویدا ته‌که‌بووریان کردو خۆیان به‌زلزانی، وتیان کئ بئ له ئیمه به‌هیژتریی و وه‌کوو ئیمه به‌شان و شه‌وه‌کت و ده‌ست و بازوو بئ؟! به‌راستی ئه‌و قه‌ومه نه‌زان و بیرته‌سک بوون، ئایا نه‌یانده‌زانی که ئه‌و خودایه‌ی ئه‌وانی دروست کردوه له‌وان به‌هیژترمو ده‌ستی قودرمت و توانای له ژوور ئه‌وانه‌وه‌یه؟! هیچ له‌ئه‌وه نه‌فکرین و به‌رامبه‌ر به‌ ئایاتی ئیمه سه‌رپێچیانکرد ئیمه‌یش له سزای ئه‌وه‌دا له‌چه‌ند روژێکی شوومدا ره‌شه‌باهه‌کی سه‌ختی ساردمان نارد هه‌ریان و سزایه‌کی وامان دان له جیهاندا پێی ریسوا تریوون، دیاره که سزای ئه‌و دونیایان سه‌خته‌ره، ئه‌وانه له هه‌ردوو جیهاندا بئ پشت و په‌ناو یارمه‌تیدهرن له‌م دنیا‌ش که‌س ددانی خێریان پێدا نای و له‌و دنیا‌ش که‌س شه‌فاعه‌تیان بۆ ناکا!.

له‌شوێنێکی تردا ده‌بینین په‌روهر‌دگار هه‌ره‌شه‌ی توندو ترسناک له‌خۆ به‌زلزانه‌کان ده‌کاو ده‌فه‌رموئ:

{الْأَنسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ - سورة الزمر- ٦٠}.

واته: ئایا ناگری دۆزه‌خ به‌س نییه بۆ ئه‌وان که‌ببێته به‌ندیخانه‌و خانوی مانه‌وه‌یان هه‌تا هه‌تایه به‌هۆی خۆ به‌زلزانی دونیایانه‌وه تێیدا بمێننه‌وه؟!

ده‌ی باشه با ئیمه په‌رسیاریک بکه‌ین و بڵێین: ده‌عه‌زل و فیزنه‌کان به‌چی ده‌نازن؟ ئایا به‌هیژو بازوو تواناو جوانی و شو‌خ و شه‌نگی ده‌نازن؟! بێگومان ئه‌م دیاردانه له‌ گۆراندان و روژ به‌روژ له‌زیادو که‌میدان و پاش ماوه‌یک نامێن هه‌ر نه‌خۆشی و له‌رزوتایه‌کی سووکه‌له‌ جه‌سته‌ تیک ده‌داو هه‌موو روژێ روژگار کاری خۆی

تى دەكاو وردە وردە واى ئى دى دواى چەند سالتىك پىرو كەنەفت دەبى!! خۆ ئەگەر بە مال و دارايى دەنازن با ئەو بەزانن كە مردن و بەلاو موصىبەت جىاوازی نىوان دەولەمەندو ھەزار ناكا، ئەبى رۆژىك مەوۇ مال و دارايى خۆى بۆ يەككى تر بەجى بىلى! بۆيە دەبىنن قورئانى پىرۆز نامۆزگارى خەلك دەكا كە ھەرگىز لوتبەرزى نەنوینن و خۆ بەزل نەزانن:

{وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا - سورة الإسراء - ۳۷}.

واتە: بەسەر زەویدا بەدەمىيەو تەكەبۇور مەپۆ، وەكوو جەببارو خۆ بەزل زانان رەفتار مەكە، چونكە تۆ بەم رۆيشتەت ناتوانى ئەرز گون بكەى و لەرزەى پى بخەى، چەندىك لوت بەرزكەيتەو ناتوانى بە ئەندازەى كىوئىك بەرزى بنوینى! لە شوینىكى تردا پەروەردگار داوا لە ئادەمیزاد دەكا كە ھەرگىز تەكەبۇور نەكاو خۆى بەزل نەزانى!

{وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ - سورة لقمان - ۱۸}.

واتە: ھەركاتى ئاخاوتنت لەگەل خەلكدا كرد بەفیزەو روو وەرمەگىرەو بەرامبەرەكەت بەھىچ پوچ سەیر مەكە، كە بە سەر زەویدا دەپۆى بە تەكەبۇور و فیزەو مەپۆ، چونكە پەروەردگار ھەرگىز دەمىيە زل و خۆ بەزل زانى خۆش ناوین. خۆینەرى ئازىز! تەكەبۇور ئەو رەشتە ناشىرینەيە كە پەروەردگار زەمى كردو و بانگەوازی ئادەمیزادى كردو كە خۆى ئى دوربەنەو، چونكە ئەم جۆرە رەشتانە كۆمەل تىك دەدەن و بوغزو كینە لەناو دڵاندا دەچینن! كەواپو پىوئىستى سەرشانى مامۆستاو دوعاگوو پىاوچاكان و پىاوانى پەروەردمىيە كە دژى رەشتى فیزنى و خۆبەزل زانن بوەستن و بەھەموو ھىزو توانایەکیانەو ھەولى قەلاچۆگردنى بدەن زىانەكانى بۆ كۆمەل روون بكەنەو، تا خەلكى بتوانن لىى دوورە پەریزىن و خۆى ئى بپارىزن، ھەمیشە ھەول بدەن كۆمەل لەسەر بناغەى خۆشەوئىستى دابەمەرزینن.

مهینۆشی قومارکردن (الخمير والقمار):

پهرومردگار دهمارهی تاوانی مهینۆشی و قومارکردن دمهفرموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ^(١) رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ - سورة المائدة - ٩٠-٩١}.

واته: ئهه خاوهن باومرانا! ئهه موسولمانهكان! عهرهق و قومارو بهخت گرتنهوه بهشیکن له کرداره پیسهکانی شهیتان و خۆتانیا ن لی دوور بخه نهوه، بهلکوو سهرفرازی دونیاو قیامهت بن. بزانن که شهیتان دمیوهی به هوئی مهینۆشی و قومارکردنهوه ناخۆشی و دوزمنایهتی بخاته ناوتانهوه، یادی خوداو نویژتان لهبیر بهریتهوه، له ریگی خودا پهستی لاتان بدا! ئایا ئیوه پاش ئهم روونکردنهوهیه دواى ئهم ئامۆزگارییه راستو رهوانه لهو کردهوه خراپانه واز دینن؟!.

لیره دا پهرومردگار مهی و قوماری بهپیس و کرداری شهیتان حسیب کردوه. به وشه (رجس) ناوی بردوه (رجس)یش له زمانی عهره ب دا ئهوپه پرسی و

^(١) المیسر: واته: قومار (الانصاب): ئهه بهرده یان ئهه بتهیه که عهرمهکان کاتی خۆی قوربانیا ن له لا سه ر دمیرین.

الازلَام: پارچه داریکی باریکی سوکه له بووه له وینهی سه رمته ر (یا نصیب) یان پی کردوه، بهو جو ره سئ سه رمته ر (الازلَام) یان هی ناوه له وینهی په کته ر: په که میان، له سه ری نوو سراوه (افعل) بکه ئه و ی تریان له سه ری نوو سراوه (لا تفعل) مه که، سی هه میان، هی چی له سه ر نه نوو سراوه هه رکاته ی و یستی ان به ختی خۆیا ن تافی بکه نه وه بۆ کاریکی گرینگ هاتوون هه رسیک جو ره تیره که یان خستونه ته ناو تووره که په که وه وه ئه مجار دمستی بردۆته ناو هه گبه که وه وه په کیک له و سه ره تیرانه ی دهر هی ناوه جا ئه گه ر ئه وه بووبی که لئی نوو سراوه (افعل) ئه وه په که سه ر کاره که ی ئه منجا مداوه ئه گه ر لیشی نوو سرا بی (لا تفعل) ئه وه وازی له کاره که هی ناوه ئه گه ر ئه و تیره ش بووبی که هی چی له سه ر نه نوو سراوه ئه وه چه ند جا ریکی تر تیره کانی خستۆته ناو هه گبه که وه و تاوای بۆ ریکه و تووه که دانه یه ک له و دو دانه یه ی پی شه وه ی به دمه سته وه هاتووه.

زهرهرو زیانی عهدهق:

که سانیکیش هەن که داگوکی لە عەرەق خواردنەوه دەکەن و دەلێن؛ نازاری دەرروونی و بەلاو موسیبەت و تەنگو و چەلەمە ئەوەندە زۆرو زەبەندەن و پەرەیان ستاندوه پیاوی ناچار کردووە پەنا بۆ عەرەقخواردنەوه بەری!

~422~

پەروەردەکردنى خەلكى لەسەر زەبىتى نەفس (خۆزەوتکردن) و سەبر و ئارامى پېويست و دلدا نەوھى رۆحىي ئەنجام دەدرى!

ھەرگاتىكىش ئادەمىزاد دلى تەنگ بوو خىرا پەنا بۆ عەرەق خواردنەوھى بەرى بەو ھىوايە ئازارى دەروونى خۆى سوک بکاو وىژدانى بمرىنى، بىگومان لەجىياتى سوککردنى ئازارەكە ئازارىكى تر دەخاتە سەرشانى خۆى و ئەوھەندەش نابا كە ھەمان ئازارى پېشوو بۆى دەگەرپتەوھ! ئىتر مرؤفەكە وای لى دى زەمىفو زەبوون دەردەچى و توشى ئىنھىيارى عەسەبى دەبى، يان ھىچكەنەبى دەبىتە مەينۆشىكى مودمىن و خوى پېوھ دەگرى، بەمەش رىگای (انتجار) خۆ كۆزى دەگرىتە بەرو زۆرى پى ناچى سلا ر دەبىتەوھ، ئەو ماوھىەش كە بە حىساب زىندووھ بە داھىزاوى و لەشگرانى ژيان بەسەر دەباو ھەمىشە لەش بە ئازارو ئەندىشناكە...!

لەلايەكى ترەوھ مەينۆشى زەمرى كۆمەلايەتى ھەيە، لەم رووھوھ كە عەرەقخواردنەوھ دەبىتە ھۆى پەيدا بوونى دوژمنايەتى، دزايەتى لە نىوان دۆستو برادەردا، چونكە عەرەقخۆر سەرخۆش دەبى و عەقلى و ھۆشى نامىنى، فەرقى چاك و خراپ ناك، ئەو كاتە قەسەى ناشرىن و نەشياوى لەدەم دەردەچى، كەردارى خراپى لىوھ رووھەداو ئەزىھەت و ئازارى خەلك دەدا، ھەر لە خۆوھ تۆرە دەبى و بەبى ھۆ ھەلدەچى و دەبىتە ھۆى شەرو ھەراو ناخۆشى، ھەروھەا عەرەقخواردنەوھ ئىنسان لە يادى خودا دوور دەخاتەوھ، چونكە – وەكوو وتراوھ – سەرخۆش عەقلى و ھۆشى نىيە كەوابوو چۆن يادى خودا بكا تەوھو چۆن بەندايەتى بۆ خودا ئەنجام بەدا، عىبادەت و خودا پەرسەتەش بەبى عەقلى و ھۆش ئەنجام نادرىن... ھەر لەم رووھىيە كە ئايىنى ئىسلام – بە پىچەوانەى ھەموو ئايىنە ئاسمانىيەكان – ھاتووھ عەرەقى حەرام كەردوھ ھەدو سزای بۆ عەرەق خۆر داناوھ بە تاوانى گەورەى حەسەب كەردوھ، يەككىش لە ئەركە گرینگەكانى ئايىن ئەوھىيە مرؤف بانگ بكا بۆ خودا پەرسەتى، دەى كە مرؤف سەرخۆش بوو چۆن عىبادەتى خودا بكا؟! كەوابوو حەرامكەردنى عەرەق لە ئايىنى ئىسلامدا بە

یاسایه‌کی‌شاکاری‌ئهم‌ئایینه‌ده‌ژمیردرئ‌و‌به‌ئگه‌یه‌له‌سه‌ر‌ئوه‌که‌ئهم‌ئایینه‌ئایینیکی‌رؤ‌حیه‌به‌رناموه‌تە‌شریعاتی‌هه‌موو‌بۆ‌ئوه‌یه‌نه‌فس‌و‌دمروون‌له‌چلکی‌مادده‌پاک‌بکاته‌وه!

زه‌ره‌رو‌زیانی‌قومار:

یه‌که‌م‌شتیک‌که‌ئیمه‌له‌زمرمری‌قومار‌به‌دی‌ده‌که‌ین‌ئهو‌زمرمه‌مالیه‌یه‌که‌قومارگه‌ری‌دۆ‌راو‌دمیکا‌—جا‌هر‌چه‌نده‌ئیمه‌—خوایاربئی‌—له‌باسی‌ژی‌ار(اقتصاد)‌ئیسلامیدا‌به‌دریژی‌باسی‌ئهم‌لایه‌نه‌ده‌که‌ین‌به‌لام‌لی‌ره‌دا‌هر‌نامازه‌بۆ‌ئهو‌زمرمه‌رو‌زیانه‌ده‌که‌ین‌که‌له‌قورماره‌وه‌په‌یدا‌دمبن‌وه‌کوو‌دوژمنایه‌تی‌دزایه‌تی،‌یه‌گتری‌بوغزانندن.‌چونکه‌قازانچ‌و‌سوودی‌قومارگه‌ر‌له‌سه‌ر‌زمرمری‌دۆ‌راوه‌که‌په‌یدا‌دمبئ،‌که‌به‌ناشکرا‌مالی‌برای‌خۆ‌ی‌داگیر‌ده‌کاو‌به‌به‌ر‌چاوی‌خۆیه‌وه‌گیرفانی‌هه‌ل‌ده‌ته‌کینئ،‌خۆ‌تا‌مرؤ‌ف‌زیاتر‌خه‌سارتمه‌ند‌بئ‌زیاتر‌رقی‌له‌و‌که‌سه‌دمبئته‌وه‌که‌زمرمه‌ره‌که‌ی‌بۆ‌هیناوه‌و‌ماله‌که‌ی‌له‌چه‌ند‌ساتیکدا‌ئ‌ستاندوه‌و؟!

زۆ‌ر‌جار‌وا‌رئ‌ده‌که‌وئ‌قورمارگه‌ر‌خوو‌به‌قورماکردنه‌وه‌ده‌گرئ‌و‌وازی‌ئ‌ناهیئنئ‌هه‌تا‌هه‌موو‌مال‌و‌دارایی‌خۆ‌ی‌له‌ده‌ست‌ده‌داو‌سه‌په‌ته‌ره‌ی‌نامینئ‌به‌سه‌ر‌خۆ‌یداو‌له‌ئاکاما‌خۆ‌ی‌ده‌کوژئ‌یان‌به‌چاو‌به‌ره‌و‌ژیری‌و‌سه‌ر‌کۆنه‌کراوی‌ده‌ژئ‌!!

قومار‌یادی‌خودا‌له‌بیر‌ده‌باته‌وه،‌له‌نویژکردن‌لای‌ده‌دا،‌چونکه‌قورماگه‌ر‌به‌هه‌موو‌هۆ‌شو‌بیریکیه‌وه‌سه‌رنجی‌خۆ‌ی‌ده‌خاته‌سه‌ر‌ئهو‌یاریی‌قورماره‌ی‌که‌زمرمه‌رو‌قازانجه‌که‌ی‌ئ‌په‌یدا‌دمبئ‌!‌ته‌نانه‌ت‌وا‌تییدا‌رۆ‌ده‌چئ‌ئاگای‌له‌هیچ‌نامینئ‌و‌جگه‌له‌یارییه‌که‌هیچی‌تری‌به‌خه‌یا‌ئ‌دا‌نايه،‌نویژو‌یادی‌خودای‌هر‌له‌بیرا‌نايه.‌به‌گورتی‌هیچ‌کردارێک‌نییه‌وه‌کوو‌قومار‌ئینسان‌له‌فیکرو‌یادی‌خودا‌غافل‌بکا!

که‌وابوو‌حه‌رامکردنی‌قومار‌باشترین‌به‌ئگه‌یه‌له‌سه‌ر‌ئوه‌که‌ئایینی‌ئیسلام‌ئایینیکه‌رؤ‌حیه‌و‌هر‌شتیک‌زمرمری‌بۆ‌ئاده‌میزاد‌هه‌بئ‌و‌یادی‌خودای‌له‌بیر‌بریته‌وه‌نه‌هی‌لیک‌رده‌وه.

درۆ‌و‌دیاردە‌کانی (الکذب و‌مظاهره):

درۆ‌و‌ ده‌له‌سه‌ سه‌رحاوه‌ی‌ هه‌موو‌ ره‌وش‌تیکی‌ په‌ست‌و‌ ناشرینن، به‌هۆ‌ی‌ درۆ‌و‌ه‌ دیواری‌ قه‌لای‌ کۆمه‌ل‌ دمه‌روخ‌ ره‌وره‌وه‌ی‌ کاروبار‌ تیک‌ ده‌چی! درۆ‌زن‌ له‌ پێش‌ چاوی‌ کۆمه‌ل‌ به‌ سووک‌ ته‌ماشاده‌کری‌و‌ که‌س‌ باوم‌ری‌ پێ‌ نا‌کاو‌ سیقه‌یان‌ پێ‌ نامینن، زوربه‌ی‌ ئاده‌میزاد‌ له‌ ژياندا‌ خاوه‌ن‌ پېشه‌و‌ به‌رژه‌وه‌ند (حرفه‌ و‌مصلحه)‌ن‌ ئه‌مانه‌ پێش‌ هه‌موو‌ که‌سێک‌ ئاتاجی‌ راستگۆیی‌ و‌ سه‌رپاستین، پێ‌ویستیان‌ به‌ بتمانە‌ی‌ خه‌لکی‌ تر‌ هه‌یه‌، درۆ‌زنیان‌ ئه‌م‌ سیقه‌یه‌یان‌ نا‌هێلن. بۆ‌یه‌ په‌روه‌ردگار‌ ئه‌وه‌نده‌ به‌ توندی‌ دژی‌ درۆ‌زن‌ دواوه‌و‌ عه‌ه‌دی‌ کردوه‌ که‌ هه‌رگیز‌ درۆ‌زن‌ هیدایه‌ت‌ نه‌داو‌ نه‌یخاته‌ سه‌ر‌ رێگای‌ راست.

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ - سورة الزمر - ۳}.

هه‌روه‌کو‌و‌ چۆن‌ له‌ ئایه‌تیکی‌ تر‌دا‌ هه‌ر‌مه‌شی‌ توندی‌ له‌ درۆ‌زان‌ کردوه‌و‌ به‌ سزای‌ به‌ئێشی‌ روژی‌ ره‌ستاخیز‌ ترساندونی‌ و‌ فه‌رموویه‌تی:

{وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتُفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يَفْلِحُونَ، مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - سورة النحل - ۱۱۶-۱۱۷}.

واته: نه‌چن‌ هه‌ر‌ له‌ خۆتان‌ه‌وه‌ شت‌ حه‌رام‌و‌ حه‌لāl‌ بکه‌ن‌ هه‌روا‌ به‌هه‌وانته‌و‌ ئاره‌زو‌ به‌بێ‌ به‌لگه‌و‌ ده‌لیل‌ بلێن: ئه‌وه‌ حه‌لāl‌ه‌و‌ ئه‌وه‌ حه‌رامه‌ به‌مه‌ درۆ‌ به‌ده‌م‌ خوداوه‌ هه‌ل‌ده‌به‌ستن‌ به‌بێ‌ ئه‌وه‌ی‌ ئه‌و‌ حه‌رام‌کردن‌ و‌ حه‌لāl‌کردنه‌ له‌ خوداوه‌بێ، ئه‌مه‌ کارێکی‌ خراپه‌، چونکه‌ دانانی‌ شه‌رع‌ و‌ ئایین‌ و‌ په‌رۆگرام‌ ته‌نها‌ هی‌ خودایه‌و‌ که‌سی‌ تر‌ ما‌فی‌ ئه‌وه‌ی‌ نیه‌ ئه‌م‌ شت‌ حه‌لāl‌ بکا‌ ئه‌و‌ شت‌ حه‌رام‌ بکا.

ئه‌م‌ که‌سانه‌ی‌ درۆ‌ به‌ده‌م‌ خوداوه‌ هه‌ل‌ده‌به‌ستن، یاسا‌و‌ نیزامی‌ک‌ که‌هی‌ ئه‌و‌ نییه‌ پāl‌ ئه‌وی‌ دمه‌دن، هه‌رگیز‌ ناگه‌نه‌ مرازی‌ خۆیان‌ ئۆخه‌ی‌ له‌ ژيانی‌ خۆیان‌ ناکه‌ن! ئه‌و‌ پارمه‌و‌ پوول‌ و‌ جیگا‌و‌ رێگایه‌ی‌ به‌هۆ‌ی‌ ئه‌م‌ درۆ‌و‌ ده‌له‌سه‌و‌ فتوا‌ به‌ ناحه‌قدانه‌ ده‌ستیان‌ ده‌که‌وه‌ی‌ شتیکی‌ که‌م‌ و‌ کورت‌ ماوه‌یه‌و‌ زۆر‌ ناخایانی‌ له‌ناو‌ ده‌چی‌ و‌ مایه‌ پووج‌ دمه‌بن‌ له‌ قیامه‌تیشا‌ سزای‌ به‌ئێش‌ له‌ ئامیزیان‌ ده‌گری.

جا ۋەنەبى درۆ ھەموو كاتى ھەرام بى بەلكوو كاتو روداۋى وا ھەيە درۆگردن لە راستگۆيى باشترەو سوودى بۆ ئادەمىزاد زياترەو پىۋىستە پىاو درۆ بكاو راستىيەكە نەئى: ۋەكوو درۆگردنى كاتى رىكخستىنەۋەى نىۋان دوو كەس كە لىك عاجزن، پىغەمبەر (درووى خودى لەمىرىن) ھەرموۋىيەتى:

« لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ ، فَيَنْمِي خَيْرًا ، أَوْ يَقُولُ خَيْرًا .

ۋاتە: بەو كەسە نالەين درۆزن كە قسەى خىر دروست دەكاو دوو موسولمانى پى ئاشت دەكاتەۋە.

خىيانەتكارى:

خىيانەتكارى خراپترىن جۆرى درۆيە كە ئىنسان خوى پى دەگرى، زەمرەو زىانى ئەو خىيانەتەش راستەو خۆ دەگەرپتەۋە بۆ كۆمەل، خىيانەتەش لەناو ھەر گەل ۋە ھۆزىكدا بلاو بوو ئەو نىشانەى ئەۋمىيە كە لەناو دەچى ۋە وىران دەبى، بۆيە پەرۋەردگار نەھى كەردە لە موسولمانان كە ھەرگىز توخنى خىيانەت نەكەون خۆى لى دوورە پەرىز بگرن، دەفەرمۇئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة الأنفال - ۲۷}.

ۋاتە: ئەى خاۋەن باۋەران! نەكەن خىيانەت لەخوداۋ پىغەمبەر بكەن ۋە ئەركى سەرشارىتان بەجى نەھىن خىيانەت لە خودى خۇشتان بكەن ۋە ئەمانەتى خۇتان نەپارىزن ۋە بە ئەنقەست سەرپىچى لە ھەرمانى پەرۋەردگار بكەن! لە شۆيىنىكى تردا پەرۋەردگار رايگەياندوۋە كە خائىنانى خۇش ناۋىن ۋە دەيانبوغزىنى دەفەرمۇئ:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّاتًا أَثِيمًا - سورة النساء - ۱۰۷}.

كەۋابوۋ پىۋىستى سەرشارى ئەۋانەيە كە ھەول دەدەن بۆ دروستگردنى كۆمەلەى بەختەۋەر كە ھەرچى ھىزو تونايان ھەيە تەرخانى بكەن بۆ

قه لاجۆکردنی ئهم رهوشته ناشیرینه که خیانهت و خیانهتکارییه، به ئکۆو بتوانن کۆمهڵ بگهیهننه ژبانی به خته وهری و ناشتی...

بئ بهیمانی (خلف الوعد):

جۆریکی تر له درۆو چهوتی به جئ نه هیئانی و معدو بهیمانه و بئ به ئینیه... ئهم رهوشته رهوشتیکی تا بلئی ناشیرین و هیزلیکراوه نیشانهی ئه وهیه خاومه که ی بئ شه خصیهت و زموونه و ههرگیز خپرو بیرو ئی چاومروان ناگرئ و له هیچ شتیکدا متمانه ی پئ ناگرئ، بئ بهیمانی خوشه و یستی له ناو کۆمهڵ ریشه کیش ده کاو زهرهرو زبانی زۆر به تاك و کۆمهڵ ده گهیهنئ، زۆر کاتی به نرخ به فیرۆ ده دا! له بهر ئه وه پیغه مبه ر بهیمان شکاندن و بئ به ئینی داناوه به رهوشتی مونا فیق و دوورو ده گانی کۆمهڵ و دمفه رموئ:

«آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ. رواه البخاري ومسلم .

واته: نیشانه ی ئاده می زاد مونا فیق و دووروو سئ شته: کاتی هسه ی کرد درۆ بکا، ئه گه ر وادهیدا به شتیک وعه ده که ی بشکینئ و نه بیاته سه ر، ئه گه ر ئامانه تیکیان لا دانا خیانه تی تیدا بکا!

شایه تی به درۆ (شهادة الزور):

شایه تی درۆ جۆریکه له و درۆیانه ی ئاکامیکی خراپ بۆ کۆمهڵ به دمست دینئ، گیر و گهرتی سامناک ده خاته ناو کۆمهڵ و ده بیته هۆی له ناو چوونی گیانی بیئاوانان و فه وتاندنی مال و دارایی به ناحه ق و بلا و بوونه وه ی ئازاوه له ولاتدا، بۆیه به رومردگار تاوانی شایه تیدانی به درۆی به هاوشانی هاوه ل بۆ خودا بهیدا گردن حسیب کردوه، به خراپترین شهرو تاوانی داناوه و فه رمانی پیکردوین که خۆمانی ئی دوور بخه ی نه وه و فه رموو یه تی:

{فَاجْتَنِبُوا الرُّجْسَ مِنَ الْأَرْثِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ - سورة الحج - ۳۰}.

واته: خۆتان دوور بخه نه وه له پیسییه که بت په رستییه و هاوډل بۆ خودا په یدا کردنه ههروه ها خۆتان بپاریزن له قسه ی درۆو شایه تی به ناهه ق.
له شوینیکی تردا قورئان وهسفی پیاوچاگانی خۆی به وه کردوه که هه رگیز شایه دی به درۆ ناده ن.

{وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ - سورة الفرقان - ۷۲}.

بوختانکردن به پاکان (البهتان):

بوختانکردنیش به شیکه له دوو رویی که ئایینی ئیسلام حه رامی کردوه. مه به ست به بوختان زوریه ی کات بریتییه له زپاندن و له که دارکردنی ناموس و سومعه ی ئاده میزادیك له شه رمف و کرده ومیدا. بیگومان بوختان ده بیته هۆی په یدا بوونی زۆر زه مره و به لآو موسیبه ت، زۆر بیتاوان و بیگونا ه ده بنه قوربانی ئه م ره وشته و زۆر خیزان و بنه مآله سه ریان لی ده شیوئ و توشی ناخۆشی ده بن، بۆیه په رومردگار کۆمه لی ئاده میزادی ترساندوه له بوختانکردن و فه رموویه تی:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِيبُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ - سورة المجرات - ۶}.

واته: ئه ی خاوه ن باوهران ئیمانداران ئه گه ر کابرایه کی فاسق و دوو رو هه والیک بۆ هینان و ده رباره ی موسو لمانیک خه به ریک پیدان که ده بووه هۆی زپاندن و له که دارکردنی سومعه ی ئه و موسو لمانه، ئیوه ده سه به جی قسه که ی لی و مره مگرن و به راستی مه زانن، به لک وو بیخه نه به رتیشکی لی کۆلینه وه! نه وه کوو - خوانه خواسته - به نه زانی و به ناحه ق کۆمه لیک توشی کی شه بکه ن و بیانخه نه ناو گیر و گه رتی سامناکه وه دوا ییش که رون ده بیته وه ئه وانه بیتاوان و هه وال هینه ر له گیرفانی خۆیدا ئه م پیلانه ی ریک خستوه، ئیوه ژیاوان ببنه وه به لآم په شیمان بوونه وه سوودی نه بی و تازه کار له کار ترازایی!!؟

فیتنهیی و دووزمانی (النمیمة):

بیگومان فیتنهیی و دووزمانی جوړیکه لهو دروځانهی که نیشانهی نهوهن خاوهنه کهی ئاده میزادیکی نهفس پهسته و د مروون نه خوښه، به لگهیه له سهر نه وه که نهو فیتنهیه و هه موو هیواو ئارمزویه کی نهومیه شهرو ناژاوه بکه ویتنه ناو خه لکه وه، کیشو نیزاع له ناویاندا بهرپا ببی، جا پښو یسته بزاندري که گوره ترین چهك بؤ بهرامبهری کردنی فیتنه بریتیه له گوئی پینه دانی و گوئی بؤ رانه گرتنی، بهمه لووتی دهشکی و شهرمه زار دهبی، خودا دمه فرموی:

{وَلَا تُطِغْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ، هَمَّازٍ مَّشَاءٍ بَنَمِيمٍ - سورة القلم - ۱۰-۱۱}.

واته: هه رگیز به گوئی نه وانه مه که که به ناحهق و ناروا زور سویند دهخون، پروپووج و خویرین، به ناحهق ئاگری فیتنهیی هه لده گرسین و ئه مبهرو ئه و بهری پی دهکاو به دووزمانی خوئی دوژمنایه تی دهخاته نیوان موسولمانانه وه.

خه لك به كه مزانیو سوککردنی (احتقار الغير):

قورئانی پیروژ له بانگه وازییه کانی دا هه میشه مه بهستی بینا کردنی کومه ئیکی خوداناس و به خته وهر بووه، ئاشکراشه که ئیکرامگرتنی خه لك و ریژلینانیا هه دمه فیکي گرنگی قورئانه، له م رووه که ریژلینان و ئیکرامگرتنی یه کتری یه کیه تی کومه ل ده پاریزئی و خوښه ویستی بلا و دهکاته وه هوکاری دوو بهرهمی و دوژمنایه تی قه لاجو دهکا.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّنْ نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ - سورة الحجرات - ۱۱}.

لەم ئايەتە پىرۋەدا پەرۋەردگار فەرمان بە موسولمانان دەكا كە رىز لە يەكترى بگرن، چاۋدىرى سوممەو كەرامەت و ھەست و شەۋورى يەكترى بگەن ھىچ كامىكىان - پىاۋ يان ئافرىت - گائە بە ئەۋى تىران نەكەن بە چاۋى سوك سەيرى يەكترى نەكەن، نابى نە بەدەست نە بە زوبان نە بە چاۋ بە ھىچ جۇرىك لە پلەو پاىەى ئەم و ئەو بىننە خوارى، ھەرگىز فەقىرى و لىباس شىرى و شەلى، كوئىرى و لائى و نەنگى تر نەبە ھۆى رىزكە مكرەنەو چۈنكە زۆر جار وادەبىي گائە پىكراۋ لای خودا زۆر باشترە لە گائەكەر، لە مىزانى خودا ئەم جۆرە كەم ئەندامىيە نابە ھۆى رىز كە مكرەنەو، زىاد لە ۋەش گائە پىكراۋ ھەول ئەدا تۆلەى خۆى بكا تەو چى عەيب و نەنگى گائەكەر ھەيە بىخاتە روو، خۆ ئەگەر عەيب و عارى بۆ نەدۆزىتەو بۆى ھەلدەبەستى، بەمەش ناخۇشى و دزايەتى دەكەۋىتە ناۋەو زىاتر ئاگرى دووبەرهكى ھەلدەگىرسى، كەۋابوۋ رىز لە يەكترى نەگرتن و گائە بەيەكدى كردن دەبە ھۆى چاندنى تۆۋى ناكۆكى و دوزمنايەتى، پەتى نىۋان و پەيوەندى خۇشەۋىستى دەپچىرىنى.. ئەمجار پەرۋەردگار نەھى كردە لە موسولمانان - كەبەرەو روو بەناحق - تانە لە يەكترى بدەن، چۈنكە ئەمەش دەبىتە ھۆى پەيداۋونى دزايەتى و ناكۆكى... پەرۋەردگار لەم ئايەتەدا ھەموو موسولمانانى بەيەك نەفس حەسەب كىردۈن و فەرمۇيەتى: {وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ} ئايەتەكە ئامازەى ئەۋەى تىدايە كە ھەركاتى موسولمان عەبىي لە براى موسولمانى گرت ۋەكوۋ ئەۋە وايە عەيب لە خۆى بگىرى.

ئەمجار نەھى كردە كە مەۋە بانگى براى موسولمانى بكا بە ناۋىك كە پىي ناخۇش بى جا ناۋە ناشىرىنەكە خۆى بگىرتەو يان باۋكى يان دايكى يان ھەر كەسەك كە پەيوەندى بە بانگلىكراۋەكە ھەبى!! چۈنكە ئەم جۆرە بانگلىشتەنە رىق و كىنە دەخاتە دلەۋە، لە كۆتايى ئايەتەكەدا پەرۋەردگار بەيانى ئەۋەى كردە كە گائە بە يەكدى كردن و بەناۋى سوك و ناشىرىن بانگلىشتەنى يەكترى.. ھتە. دەبە ھۆى گوناھبارى و دەرچوون لە تاعەتى خودا، كەۋابوۋ شايانى شانى

موسولمان نییه — دواى ئه‌وه‌ی نووری باومر چووه دئیه‌وه — وابکا به فاسق و بى‌دين ناوبرى!! ههر که‌سی‌کیش له‌م گوناها‌نه نه‌گه‌پێته‌وه‌و ئه‌م کرداره ناشیرینه‌نه ئه‌نجام بدا، ئه‌وه زۆرو سته‌م له‌ خۆی ده‌کا.

گومانی خراپ سیخو‌ری و جاسوسیکردن و پاشمله باسکردن:

خودای مه‌زن و په‌رومردگار دمفه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلََّا تَجَسَّسُوا وَلََّا يَغْتَبَ بْغَضُكُم بَعْضًا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَرَّابٌ رَّحِيمٌ - سورة الحجرات - ۱۲}.

له‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌دا په‌رومردگار دا‌کۆ‌کی کردوه له‌وه که موسولمانان گومانی خراپ به موسولمانان به‌رن چونکه ئه‌مه سه‌رده‌کێشی بۆ به‌سووک زانینیان و ریز لێ نه‌گرتنیان و زیان پێ گه‌ياندنیان، بۆیه په‌رومردگار فه‌رمان به‌ موسولمانان ده‌کاو له‌و هه‌لۆیسته ده‌یانترسێنێ که دمفه‌رموئ: (إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ) واته: بری له‌گومان بردن به‌خه‌لك گونا‌ه و تاوانه. پێویسته ئه‌وه بزانی‌ن که شك و گومان کاتی‌ک نه‌شی‌اوو نا‌ره‌وايه که گومان لێ‌کراو له‌و که‌سانه بێ که به‌ ئه‌مین و راستال ناسرابن، ئه‌گینا ئه‌و که‌سانه‌ی که خراپه‌کاران و کۆ له‌ هیج کرده‌وه‌یه‌کی ناشیرین نا‌که‌نه‌وه گومان‌کردن لێ‌یان حرام نییه.

ئهمجار په‌رومردگار نه‌هی کردوه له‌وه موسولمان جاسووسی له‌سه‌ر یه‌ک‌تری بکه‌ن و له‌ نه‌ینی یه‌ک‌تری بکۆ‌لنه‌وه، چونکه ئه‌وه ده‌ست تێ‌ومردانی کار و باری ناو خۆی خه‌لكه‌و خۆ هه‌لپه‌ساردنه به‌ شیتیکه‌وه که په‌یوه‌ندی به‌ کاری ئه‌وانه‌وه نیه، سوودی لێ نابینن جگه له‌ رق و کینه به‌روبوومیکی تری نابن. به‌لام ئه‌و دام و ده‌زگایه‌ی که کاربه‌ده‌ستان و میری دا‌یده‌منین بۆ دا‌بین‌کردنی ئه‌من و ئاسایش و شوین پێ هه‌ل‌گرتنی گیره‌شوین و شه‌لاتی و خراپه‌کاران و دزو جه‌رده‌کان ئه‌وه

شتیکی پیرۆزه به مهرجیک کاری سهرهکی خویان وهکوو پیویست نه انجام بدهن و به پئی نایینی نیسلام کۆل هه لگرن و به یجوووری بکه ن و خه فیتی نه انجام بدهن!!

له کۆتایی نایه ته که دا یه زدانی مه زن نه هی له موسو لمانان کردوه که ههرگیز غه یبهت (له پاشهمله به خراپه باسکردن) ی یه کتری نه که ن جا ج به باسکردنی ئاشکراو به راشکاوی و بی پیچ و په نابی یان به هیماو ئامازهو به مه عنابی، دهرباره ی نایین و دین بی، یان دهرباره ی کارو باری دونیایی بی، په یومندی به رهوشت و نه خلا هوه بی، یان به جهسته و نه دما هوه بی، چونکه باسکردنی نه مانه و لکه دارکردنیان ئاگری دوژمنایه تی و فیتنه یی هه لده گیرسی نی، ته نانهت نایینی نیسلام نه وهنده قیزی له غه یبه تکردنه غه یبه تکردنی به خواردنی گوشتی مردوو داناه که برای موسو لمانی خوی دهمی تیژهنی و بیخوا! نه و متا دمفه رموی:

{أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ}.

واته: ئایا کئ له ئیوه پئی خو شه که گوشتی برای خوی به مردووی بخوا دیاره ههریه کئ له ئیوه نه مه ی پئ ناخو شه که وایی غه یبه تکردنی برای موسو لمانی خو تان ئاوا پئ ناخو ش بی.

به لام که سیك که به ئاشکرا بی دینی خوی بخاته پروو، کرداری ناشرین نه انجامیدا دروسته غه یبه تی بکری به و هیوا یه ی که قیز له رفتارو کرداره گانی بکریته وه خه لک شوینی نه که ون.

ئهمجار نایه ته که ی قورئان به وه کۆتایی هاتوو که بانگه وازی کردوه به ته قواو تاعه تکردنی خودا چونکه په رومردگار تۆبه و مرده گری له وه که سانه ی که له وه کرده وه ناشرینانه دوور ده که ونه وه.

داوینبسی (الزنا):

داوینبسی رهوشتی که به ست و ناشرینه، ئاده میزاد بی به ش دهکا له ئارامی دهروونی، نه و ئارامی دهروونی یه که کهسانی راستال و دهروون پاک هه یانه،

بېگومان داۋىنپاكى ئاشتى و ئارامى دەخاتە ناو كۆمەلەۋە بە پېچەۋانەۋە داۋىنپىسى پەشىمانى لە دوايە، قەلەق و دلەراۋكى دەخاتە ناو دەروونەۋە، ھەستەردن بە گوناھ پەيدا دەكا ئەو ھەستەردنەش دەروونى ئىنسان توشى چەندەھا زەرەرو زىان دەكاو مەرۇف توۋشى ھەناسەى سارد دەكا. ئاشكراشە داۋىنپىس رېگى نامە شروع و ناپەوا دەگرى و واز لە ژن و مېردايەتى شەرى دىن، دەيەۋى لەسەر سەرە خوانى خەلكى تر لامىژى بكاو بەبى ماندو بوون و ئارەق پشتن و ئەرك لەخۇگرتن خۇشپىيەكى كاتى وەرگرى و ئازەل ئاسا رەفتارى سەرچىي ئەنجام بىداو پال بداتەۋەو ئەركى مال و خىزان و ژن و مېردايەتى ھەلەگرى! لە كاتىكا ژن و مېردايەتى قانۋون و ياسايەكى سىروشتىيەو بەپىي ئەو ياسايە مەرۇف ئەركى بەخىۋەردن و قوربانىدانى بېرى لەژيانى خۇى بۆ بەرژەۋەندى بېرى كەسى تر ھەلگرتەۋە، ھەرۋەھا لە ئاكامى پېكەۋەننى خىزانى بەختيارو رېك و پېكدا مەندالى بەرەۋشەت و ئەخلاق جوان پەرۋەردە دەبن، لە دوا رۆژدا دەبنە ئەندامى راستال و بەغىرەت دەربەستى سەرە مال و نامووس دەبن و بەخىرو خۇشى گىشتىيەۋە دىن، ئا ئەمەيە ئەو لەزەت و خۇشپىيە گىيانىيەى كە ژن و مېردى شەرى ھەستى پېدەكەن، بە پېچەۋانەۋە داۋىنپىسى وەكوو لافاۋى قوراپ رەۋشتى ئەدەبىمان دادەپۇشى، چىراى روناكى ئەخلاقمان دەكوژىنپىتەۋە، دەبىتە ھۇى خستەۋەى چەند زۆل و ھەرامزادەى وا كە دەبنە بارگرانى بەسەر كۆمەلەۋەو گېرەشپىۋىنى ناو ولات، ھەموو كاتىك ھەست و شەۋورىان بىرىندارەو بە رەشپىنى سەيرى ژيان دەكەن رەقيان لەم ژيانە دەبىتەۋە كە بارودۇخىكى واى بۆ نەگونجانەۋون كە لە باۋەشى باۋك و دايكىكى شەرى دا پەرۋەردەبىن و دوا رۆژىكى بەختەۋەرىان بۆ بەرەخسېن!!

خىزان و ژن و مېردايەتى پەيۋەندىيەكى مەرۇفپىيە دەبىتە ھۇى كۆۋەنەۋەى نېرو مى لەسەر بناغەى خۇشەۋىستى و فېداكارى و لېۋوردن لە بېناۋ بەرژەۋەندى يەكەترى دا، وەكوو قورئان ئامازەى بۆ كەردەۋە ھەرموۋىيەتى: {وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً}.

ۋاتە: بەرۋەردىگار خۇشەۋىستى ۋە تەۋ سۆزى خىستۇتە نىۋ دلى ئىۋەى ژن ۋە مېردەۋە... بە پېچەۋانەۋە زىناۋ داۋىنپىسى بىرىتىن لە پەيۋەندىيەكى كاتى ئاۋەلى نىۋان ژن ۋە پىاۋو لە سىۋورى لەزىمت ۋە خۇشەۋىيەكى گورت ۋە بەرۋەندىيەكى شەخسى دەرناچى، سەربارى ئەۋەش زوربەى كات دوزمنايەتى ۋە ناخۇشى ۋە نەخۇشى بەرپا دەكا. لەبەر ئەم ھۆيانەۋ ھۆى تىرىش ئايىنى ئىسلام داۋىنپىسى ھەرام كىردە بەكارى شەرم ئاۋەرو ھاحىشەۋ رىبازى خراپى دانائەۋ داۋى لە ئادەمىزاد كىردە كە خۇيانى ئى بپارىژن ۋە لىۋى دۋور بىكەۋەنەۋەۋ ھەرموۋىيەتى:

{وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا - سورة الإسراء - ۳۲}.

ۋاتە: بەكەم ۋە زۆر تۋخنى داۋىنپىسى مەكەۋن چۈنكە لە كۆن ۋە نۆيدا لە ھەموو ئايىنىكىدا دەدەنرى بە كارىكى بى شەرمانەۋ مایەى تەرىقى ۋە سەرشۇرىيە، ھەر رىگەى نامەردى بوۋە ھەر رىگەى نامەدرىش دەبى.

بەكىكىش لە ياسا شاكارەكانى ئايىنى ئىسلام ئەۋمىيە كە بۇ بەرگىرىكىردن لە بلاۋبوۋەنى داۋىنپىسى سزى تۋندى دانائەۋ - سەد دار لىدان، بەردە بارانكىردن تامىردن - بۇ ئەۋانەى خوانەخۋاستە ئەم كارە ناشىرىنەيان ئى روودەدا چۈنكە لە كۆمەلىكى ئاۋەلىدا رەۋش ۋە ئەخلاق ئىحتىرامى نابى ۋە مومكىن نابى تەتبىق بىرى ئەگەر ھىزىكى ۋانەبى دەرۋونى نەخۇش ۋە شەرپانەى لە خراپەكارى بىگىرپتەۋە!! ئاشكراشە تەعالىمى ئەخلاق ۋە رەۋش ئەگەر لە جۋارچىۋەى تىۋورى (نەظەرى) رووت دەرەچى ھەرگىز مەبەستى پىۋىست ۋە دەست ناھىنى.

ھەلچۈن ۋە رىق ھەلسان (الغضب):

ھەلچۈن ۋە تۋرەبوۋنى نابەجى رەۋشتىكى ناشىرىنى ناھەمۋارە، ھەركاتى ئەم رەۋشە نابەجىيە لەناۋ دەرۋوندا خۇى داکۋتاۋ جىگىرېۋو ناشىرىن تىرىن ئاكامى دەبى لە ژيانى مەۋقەدا، زۆر كارىگەر دەبى لە پىچران ۋە لىك ھەلۋەشاندەۋەى پەيۋەندى نىۋان كۆمەلەن. چۈنكە مەۋقە كاتى رقى ھەلدەستى ۋە دەمارى

به رزدهبهنه وه عهقل و هۆشی نامینێ دهبیته درندهیهکی زیانه خرۆو نازانێ چی دهگا. نهو پێی وایه بهم تورپه بوونه بهرز دهبیته وهو بهرپرزو بهنرخ دیته پیش چاوی خه لکی، بهلام له راستیدا به نهحمهق و نهزان و خویری دیته پیش چاویان و ریزو نرخێ خۆی لهدهست دهاو مایهپووج دهمینێته وه، ئاشکراشه که رق هه لسان به سه رهتای ته جاومزو تهعه ددا دهژمیردری و له سه رخویش به لگه ی عاقلی و هۆشه مندییه له لایه کی تره وه هه لچوون و تورپه بوون - وهگوو زانست دهری خستوه - له زۆرلا وه زیان به تهن دروستی ئینسان دهگه یه نی.

له بهر نهو هۆیانیه ی سه ره وه ئایینی ئیسلام چه وسه لهو له سه ره خۆی و هیمنی و هیدی تی کردوه به دروشم و رهوشتی موسو لمانی له خواترسی تهقوا کارو فهر موویه تی:

{وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - سورة آل عمران - ۱۳۴}.

موسو لمانانی له خواترسی نهوانه که رق و کینه ی خۆیان دهخۆنه وهو له کاتی توانا و دهسه لاتدا چا و پۆشی لهوانه دهکهن که خراپه یان لهگه لدا کردوون و عهفوویان دهکهن، نهمانه کردار چاکن و خوداش نه م کردار باشانه ی خوش دهوین، به سه رنج دانیکی خیرایش له ئایه ته که نه وه مان بو دهرده که وی که قورئان هه ربانگی موسو لمانان ناکا که رق بخۆنه وهو بهس به لکوو داوای نه وهشیان لیدهگا که چا و پۆشی له تاوانبار بکه ن و نهو که سه ی بوومته هۆی رهق هه لسانه که چاکه ی لهگه لدا بکری و له جیاتی خراپه به چاکه پاداشی بدریته وه، نه مهش نهو په ری رهوشت به رزی دهگه یه نی.

مرو ف له کاتی رق هه لساندا حاکیکی بی ئینصافه لهو کاته دا ریگای راست نازانێ چیه و له کوپییه، بۆیه هه ر حوکمیکی له ژیر ته نسیری رق هه لساندا بیدا دووره له حهق و پوچ و بهتاله هه ر بۆیه شه ئایینی ئیسلام هه لو یستی عه فو کردنی کاتی رق هه لسانی کردوه به نیشانه ی رهوشتی به رزی موسو لمانان و فهر موویه تی:

{وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ - سورة الشوری - ۳۷}.

واتە: کاتى رەقيان هەلەدەستى خىرا رق و کينهى خويان دەخۆنەو و لەو کەسەش خۆش دەبن کە بوومەتە هۆى رق هەلەسانيان.

پێغه مەبرى مەزنیش بەر بەرەگانی نەفس و جەلە و گرتنى لە کاتى رق هەلەساندا کردۆتە نيشانەى پالەوانىيەتى و ئازايەتى و فەر مەوويەتى:

«لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ .

ئەو کەسە ئازانيە کە پالەوانى چاکەو کەس لە زۆرانبازيادا دەر مەقەتى نايە، بەلام پالەوان ئەو کەسەيە کە لە کاتى توور مەيدا خۆى پى دەگيرى و رقى خۆى دەخواتەو، کەوابوو پيوستى سەر شانى هەموو ئەو مەرقانەيە کە ئاواتەخوازى رەوشتى بەرزو کۆمەلەى رىکوپىکن کە خويان و ارام بينن کە خۆگر بن و دەر وونى خويان زەوت بکەن و هەرگيز نەهیلن شتىک عەقل و هۆش شەن و کەوى نەکردبى دەم بيدرکينى، هەتاكو بتوانن خويان و کۆمەليان لە جەندەها مەشاکيل و گيرەو کيشە بپاريژن.

حەسوودى و بەخلى (الحسد):

حەسوودى رەوشتىكى ناشيرىنى نابەجايە توشى ئادەمىزاد دەبى و ژيانى لى تال دەکا، هەموو دەم دلەنگو بەئاخ و ئۆفە... حەسوود بەو کەسە دەگوترى: هيوای تەنگو چەلەمەو ناخۆشى بۆ غەيرى خۆى بخوازى کە ئاواتەکەشى نەهاتەدى دلەنگو نارەحەت بى، ئەو لە جياتى ئەو هوى خۆشى لەو خيرو بىرە ببينى کە خودا پى بەخشيوە کەچى دلەنگ دەبى بەو نازو نيعمەتەى کە دراو بە غەيرى خۆى!!

لە رۆژگارى ئيمەدا حەسوودى رۆلێكى کارىگەر دەبينى و گرنگيەكى تايبەتى هەيە، دەبينى فەقيرو هەزار حەسوودى بە دەوڵە مەندو خودا پيداودمەن، ژنان حەسوودى بە پياوان دەبەن و ناشيرىن حەسوودى بە جوان دەبا هەروا برى کۆمەلە برى کۆمەلەى تريان خۆش ناوى و ئاواتەخوازى ناخۆشين بۆيان، سېلەيى و

به‌دنده‌کی ره‌وش و ره‌وشتی‌حه‌سووده، خو‌شی‌له‌وه‌دا ده‌بینی‌که دوزمانی‌له نیوان دوو که‌سدا بکاو ناخو‌شی‌بخاته نیوانیان‌ه‌وه...

هه‌ر که‌بینی‌یه‌کێ‌له کاروباری‌خو‌یدا سه‌رکه‌تووه، شه‌خصیه‌تی‌په‌یدا کردوه، به‌هه‌موو شی‌وه‌یه‌که‌ده‌یه‌وئ‌سومعه‌ی‌بشکینئ‌و دئی‌خه‌لکی‌ئی‌گرمن بکاو جی‌گای‌پئ‌له‌ق‌بکاو بۆ‌ئه‌وه‌ی‌خو‌ی‌بجیته‌شوینه‌که‌ی‌یان وه‌کوو خو‌ی‌ئاده‌میزادیکی‌فاشل‌دەرچی، به‌ئێ‌حه‌سوود مرو‌فیکه‌باوم‌ری‌به‌خو‌ی‌نه‌ماوه‌و هه‌ست‌ده‌کا به‌وه‌ی‌عاجزه‌له‌ئه‌نجامدانی‌کارو‌باری‌خو‌ی، بۆ‌یه‌قورئانی‌پیرۆز نه‌هی‌کردوه‌له‌حه‌سوودی‌و ده‌فه‌رموئ:

{وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ - سورة النساء - ۳۲}.

په‌روم‌دگار له‌م‌ئایه‌ته‌پیرۆزه‌دا نه‌هی‌کردوه‌له‌وه‌که مرو‌ف ته‌مه‌نناو ئاوا ته‌خو‌ازی‌ئه‌وه‌بئ‌که‌ئه‌و شته‌باشانه‌ی‌دراوه‌به‌که‌سانی‌دی‌بدری‌به‌ئه‌وو له‌وان‌بسه‌ندریته‌وه! ئه‌مجار ئه‌وه‌مان‌پئ‌را ده‌گه‌یه‌نئ‌که‌هه‌موو ده‌سکه‌وتی‌کی مرو‌ف به‌روبوومی‌کرده‌وه‌و کو‌ششی‌خو‌یه‌تی‌و پئ‌ویسته‌موسولمانان‌ئیعیتاماد بکه‌نه‌سه‌ر کو‌ششی‌خو‌یان‌و بۆ‌هه‌رشتیک‌مه‌به‌ستیان‌بئ‌پشت‌به‌ده‌ست‌و بازوو عه‌قل‌و هو‌شی‌خو‌یان‌ببه‌ستن‌و داوا‌له‌خودا‌بکه‌ن‌به‌فه‌زل‌و گه‌وره‌یی‌خو‌ی یارمه‌تیان‌بدا، له‌شوینئ‌یکی‌تردا په‌روم‌دگار فه‌رمانی‌کردوه‌که‌هه‌میشه‌په‌نا بگرین‌به‌خودا‌له‌شه‌رو نه‌گبه‌تی‌حه‌سوودو ئه‌وانه‌ی‌که‌هه‌موو هی‌واو ئارمزویه‌کیان‌ئه‌وه‌یه‌خه‌لکی‌نان‌پروا‌و بب‌ن‌و تووشی‌به‌لاو موسیبه‌ت‌بین:

{وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ - سورة الفلق - ۵}.

به‌راستی‌حه‌سوود جی‌گه‌ی‌دل‌پئ‌سووتانه‌له‌به‌ر ئه‌و هه‌موو ئازاره‌ی‌که‌توشی‌ده‌بئ‌به‌هو‌ی‌حه‌سوودییه‌که‌یه‌وه، چه‌ند جوانه‌که‌ئیمه‌حه‌سوودی‌حه‌سوود کاران‌به‌لی‌خو‌شبوون‌و گو‌ئ‌پئ‌نه‌دان‌و ئێ‌نه‌گرتیان‌ولام‌بدینه‌وه! له‌م‌رووه‌وه‌په‌روم‌دگار ده‌فه‌رموئ:

{وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ - سورة البقرة - ١٠٩}.

زوربه‌ی خاوه‌ن نامه‌کان - جوله‌که‌و گاوره‌کان - ده‌یانه‌وئ ئیوه له ئایین هه‌لگیرنه‌وه، له ئایینی خۆتان ژوانتان بکه‌نه‌وه‌و بتانکه‌نه‌وه به کافر چونکه هه‌سوودیتان پێ ده‌به‌ن و بۆیان ئاشکرا بووه ئیوه له‌سه‌ر راستین.

چاره‌سه‌ری هه‌سوودی:

چه‌ند هۆیه‌ك هه‌یه بۆ قوتار بوون له مۆته‌كه‌ی هه‌سوودی، یه‌كێ له‌و هۆیانه ئه‌وه‌یه كه ئاده‌میزاد به به‌ش و باری خۆی شكور بێ و قه‌ناعه‌تی پێ بکا، كاروباری خۆی له‌ژياندا ئه‌نجامبدا و هه‌رگیز له خێرو خۆشیدا سه‌یری له‌خۆی به‌ره‌و ژوور ترنه‌كا، به‌لكوو هه‌ر بپروانیته خوار خۆیه‌وه، هه‌تا فه‌زل و گه‌وره‌یی خودا به‌سه‌ر خۆیه‌وه ببینی.

ئه‌وه‌تا پیغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ده‌فه‌رموئ: « إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ. رواه البخاری .
واته: هه‌ركاتێ یه‌كێ له ئیوه روانییه ژوور خۆیه‌وه‌و سه‌یری كه‌سیكی كرد كه له‌خۆی خۆشه‌خت‌تره با هه‌سوودی پێ نه‌با به‌لكوو ته‌ماشای خوار خۆیه‌وه بکا، بپروانیته كه‌سیك كه له خۆی هه‌زار‌تره‌و كه‌م‌تری خۆشه‌ختی هه‌یه...!

(اللغو) قسه‌ یان کاری بی‌هوده، ده‌مه‌وه‌ری:

له ئایینی ئیسلام هۆیه‌گی سه‌ره‌کی هه‌یه بۆ نه‌فس به‌رز و سه‌ره‌كه‌وتن له ژياندا، ئه‌و هۆیه‌ش - وه‌كوو قورئانی پیرۆز بانگه‌وازی بۆ كردوه - واز هێنانه له قسه‌ی بی‌جایی و هه‌له‌وم‌پێ كردار و گو‌فتاری پ‌رو پوچ و بێ هوده‌و هه‌رشتیك له‌گه‌ڵ بیاوه‌تیدا نه‌گونجێ... قورئانی پیرۆز ئه‌و شتانه‌ی كه به‌و جو‌ره‌ن به

(له‌غو) ناوی بردون و دوورکه‌وتنه‌وه لێیان به نیشانه‌ی موسولمانی چاک و سهر‌فراز حسێب کردوه.

{قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، {الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ - سورة المؤمنون - ۱-۳}.

واته: به‌راستی سهر‌فراز بوون ئهو موسولمانانه‌ی که له‌ناو نوێژدا ملکه‌چو سهر‌کزو دڵ له‌لای خودان، هه‌روا ئه‌وانه‌ی که له‌ قسه‌ی بێ هووده روو و مرده‌گیر و بایه‌خی بێ نادمن و لێی لووته‌لان. له‌ قورئانی پیرۆزدا جله‌وه‌گیری له‌ زۆر بێ‌ئێ و قسه‌ی بێ جاییکردن چهند جارێک و به‌ چهند شیوه‌یه‌ک دووباره‌و سیباره‌ بۆته‌وه، به‌ چهند شیوازو رێبازی جوێ جوێ و هه‌مه‌جوێ به‌رومردگار ئاده‌میزادی هه‌لئاوه‌ بۆ دوورکه‌وتنه‌وه له‌ زۆرگوتن، ئه‌وه‌تا خودای مه‌زن له‌ په‌سن و ستایشی به‌نده‌ خۆشه‌ویسته‌کانیدا ده‌فه‌رموێ:

{وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ - سورة القصص - ۵۵}.

واته: به‌نده‌ راستاله‌کانی من، هه‌ر کاتێ قسه‌یه‌کی بێ‌هووده به‌رگوییان بکه‌وێ، یه‌کسه‌ر پشته‌ تێ ده‌که‌ن و خۆیانی لێ که‌رده‌که‌ن و، ئهو کۆر و کۆمه‌له‌ به‌جێ ده‌هێلن، ئه‌گه‌ر ئهو قسه‌یه‌ بۆله‌ بۆل و جێن و شتی وابوو و هه‌لامی نادهنه‌وه‌و ده‌لێن: هه‌ر که‌سه‌ کاری خۆی بۆ خۆی و باری خۆی، بۆ خۆی خوا حافیز ئێمه‌و ئێوه‌مان نه‌گوتوو ئێمه‌ له‌گه‌ڵ نه‌زاناندا هه‌لئاکه‌ین و دانووله‌مان پێکه‌وه‌ ناکوێ.. هه‌ل‌به‌ته‌ مه‌به‌ست له‌م فرمایشته‌ ئه‌وه‌ نییه‌ که‌ موسولمانان ملکه‌چی و زه‌بوونی و نه‌کارمیی پیشان بدن، نه‌رم و نیانی و چاوپۆشی کاتی خۆی هه‌یه‌، دهن‌ا موسولمانان له‌ناو کۆمه‌له‌دا ده‌بێ کاریگه‌ریی خۆیان بنوێنن و ده‌بێ تیکۆشه‌ر بن و کۆلته‌دمر بن و چاو نه‌ترس بن و هه‌موو کاتێ داکۆکی له‌ هه‌ق و راستی بکه‌ن.

(وه‌رگێڕ)

لە شۇنىكى تىدا پەرۋەردىگەر رەۋش و صىفەتى بەندە باشەكانى
خۇى دىفەرەمۇ:

{وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا - سورة الفرقان - ٧٢}.

ھەر كاتى قىسى نەشەرىن و گوتەى بى سوودىان بەر گوى كەوت، يا توۋشى
كۆرى چەنەبازو زۆر بىلكان بوون، يا لووتيان تەقى بە لووتى نەشەستەپەگا،
سەلارى خۇيان تىك نادەن و بەسەلارى گوزەر دەكەن!

ئەشكرەشە ھەر شەتەك بىتە ھۇى بىئەگەى و گەمە و گەتەى پەرۋە و
نەقى ئىنسان پەتەنەكەت و ھەستى بەرز نەكەتەو بە لەغو حەسەبەو
رەۋشەتەكى نەشەرىنەو پەۋىستە لىى دوورە پەرىزە بىن، چەنكە يەكەك لە
ھۇپەكانى سەركەوتەنى گەل و پەشكەوتەنى ۋەت دوورەكەتەنەمەى لە لەغو و خۇ
خەرىك نەكەرنە بەشتى پەرۋە و ھەمان كەتەدە خەۋدەنە كەرى باش و
بەسوود بۇ دىن و دۇنىا!! بە پەچەۋەنەشەو ئەو گەل و كۆمەلەنەى كە
دەكەتەو و بەدەختەن ئەۋەنەن كە خەكەكەپەن بەزۆرى خەرىكى لەغوەكەرى و
كەرى پەرۋە و كەت لەشتى بىئەۋەدە بى سوودە بەسەر دەبەن!

چەتەسى و زۆر خۇرى (الشراة):

شەتەكى رەن و ئەشكرەپە كە ئەرەۋە مەدەپەكان و ئەرەۋە گەنەپەكانى ئىسان
دو تەى تەرەۋە بەرەمەرن! ھەركەتە ئەرەۋە گەنەپەكان زەبوون بىن،
ئەرەۋە مەدەپەكان بەھەزە دەبەن و لەپەنى چەتەسى مەۋفەكە زىاد دەبەن و
تەرەۋەكە لەسەنگ دەبەن.

ئەشكرەشە كە زىادەرەۋى لە خەۋەندە سەردەكەشە بۇ زۆر بوونى ئەرەۋە
سەرجەپەى و رەبەتە سەكەى ئەمەش و لە مەۋفەكە كە و بزانە زىان تەنە

بریتیه له لهزهتی مادی و بهس! ئیتر صیقاتی رۆحی تیدا زهعیف دهبن و رهوشتی چاکه کاری و فیداکاری و خۆنهویستی تیدا نامینی، له شوینی ئهم رهوشته بهرزانهدا دلهرقی و خۆپهرستی سه رهه لدهدن و وا له خاوه نه کهیان دهکهن که ببیته نه ندامیکی گهندو پرو پووچ و کهس سوودی ئی وهر نه گری و بۆ خۆشی به نه ندامیکی به سوودی کۆمه ل نه یه ته پیش چاوا!

له بهر ئهم هۆیانه هورنانی پیرۆز زۆر جار نامۆزگاریهکانی ئاراسته ی گرۆهی ئاده میزاد کردوه و هه پهرشه ی نه وه ی ئی کردون که هه رگیز خۆیان شل نه کهن بۆ ئارمۆی نه فسی و هه لپه هه لپی خواردن نه کهن، چونکه زیاده مپوه ی له خواردن و خواردنه وه دا رهوشتیکی ناشیرین و قیز لیکراوه خودا ده فهرموی:

{وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ-سورة الأعراف - ۳۱}.

واته: ئه ی گرۆهی ئاده میزاد بخۆن و بخۆنه وه له و نيعمهت و به رو بوومه ی خودا بۆی داناو نه لām هه رگیز زیاده ره ی له خواردن و خواردنه وه دا مه کهن چونکه خودا مرۆفی چلیسی خۆشناوی. له لایه کی تره وه چلیسی ده بیته هۆی کۆله وار بوونی زهین و نازیره کی، وا دهکا ئینسانه که وازبێنی له ته غزیه ی عه قل و گیان به و زانست و عیلمانه ی که پێویستن.

به کورتی: چلیسی وا دهکا مرۆف ته نها بیر له جوړی خواردمه نی و خه ریکبوون به له زه متی ژيانه وه بکاته وه به س! ئهم حاله ته ش لای ده دا له به رومرده گردنی نه فس و ناتوانی دووری بخاته وه له عه یبو عارو وای ئی دهکا له رهوشتی ئینسانی بشۆری و ببیته ئازده لێکی ئاسایی ئه و رهوشته ش که ئاوابی رهوشتیکی ئازده لی روه ته و هورنانی پیرۆز به رهوشتی کافرو خودا نه ناسانی داناوه و ده فهرموی:

{وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ - سورة
حمد - ۱۲}.

واته: ناموسولمان و خوا نه ناسه کان هه ر خه ریکی سه یرو سه فاو که یفو
رابواردنی خویانو و وهک نازه ل سهریان ژندو ته خواردون خواردنه وه وهک هیج
رهوشتیکی مرو فانه ی پاکیان نه بی ئاوا، نه وانه ی که نه مه حال یانه ئاگر
جیگه یانه و خانه ی هه وانه وه یانه ..

نه وه ی که گوترا ئاموزگاری قورئانه دهر باره ی میانه پره ی له خواردن و
خواردنه وه دا به مه بهستی به خوکردنی لایه نه گیانییه که تا مرو ف به وه هویه وه
بتوان خزمهت و راژه ی مرو فایه تی بکا که نه ویش نه مانیکی گه وره ی نایینی
پیروزی نیسلامه.

بهشی چواردهم:

نویژ له ئیسلامدا (الصلاة في الإسلام)

لہم بہشہدا باسی ئہم شتانہ دہکری:

مه به ست له نویږ — حیکمه تی نویږ — حیکمه تی ده ست نویږ — مهرجه کانی نویږ — بریک له کردار ه کانی نویږ — نه و مانیا نه ی که سووړه تی فاتحه ناما ژمان یو ده کا —

حکمه‌تی نویژکردن به گوڤره‌ی قورئان بریتیه له‌مانه:

گۆپینی کردمووی خراپ به چاکه، رواندنی رهوشتی نازیه تی و به خشندهیی، په رومرده کردنی هوش و زمین بۆ نهومی به ته وای روبکاته خودا: به قوووه تکردنی نه فسی ئینسانی.

نويژ له زاراوهی شهرعو له زماندا به مانا نزاو پارانه و ميه بؤ خيرو چاكه، نزاو پارانه و ميه كه نه نجام ددرئ به مبهستي نزيكبوونه وه له خودا، يان ليخوشبووني گوناھ يان سوپاسگوزاري بؤ نازو نيعمه تيك يان لابردي زوئمو زوري، يان جببه جيكردي به ندياھتي، ههروكهو چؤن نويژ بريتيه له دمبرپيني پيداويستي و هه زاري به نده دووپات ده كاته وه داواكاني روون ده كاته وه، نه نجام دانه كشي به پيوست گيردراوه تا به نده كان روژانه زياد له چه ند جاري په رومردگاري خو يانيان بير بكه و یته وه و فهرانه كاني جببه جي بكه و يارمه تيدمريان بؤ بؤ خوږاگري له بهرام بهر نه و ئيش و نازاره توشيان دمبئ له ژياني دونيا ياندا، ههروكهو چؤن مانا يه كه له مانا كاني نويژ بريتيه له سوپاس و ستايشي خودا بهو جوړه ي كه شاياني نه و بؤ و لاييقي نه و باره گايه بؤ.

مہربانست له کردنی نویژ (الغایۃ من الصلاۃ):

زاناو مامۆستای فەلسەفە لە دانیشگای پاريس مامۆستا (اجوست سباتيه) له کتێبێکی بهناو (فەلسەفەو نایین) دا دەڵێ: (نێمه دمتوهانین پێناسەیهکی کورت و پوخت بۆ نایین دابەرپۆژین و بڵێین: نایین بریتیه له وهدي هینانی پهيوهندیهکی تایبهتی ئاشکراو و یستراو که پهیدا دهی له ئاکامی ئێش و ئازاریك که توشی

ئادەمیزاد دەبێ و هەست بە زەبوونی خۆی دەکا لە بەرامبەر هێزو توانایەکی غەیبی کە ئەو گیانە زەبوونە پێی وایە خۆی ملکەچی ئەو هێزە بێ ئەندازمەیهیەو هەموو هەلس و کەوتیکی بە ویستی ئەو ئەنجام دەدرێ! کەوابوو نوێژ بریتییە لە ئاکارو گفتاری ئاین ئاسا یان هەر بریتییە لە ئایینی راستەقینە لە هەموو شیوەیه کدا.. ئەمجار دێتە سەر ئەوە کە دەلی: ئاین بۆ خۆی هیچ نییە و چ دەورێکی نابێ ئەگەر لە کردارو گوشتاردا رنگ نەداتەو و والەدەروونی نەکا پەنابەرێ بەو سەرچاوەیهی کە ئایینەگەى ئی پەیدا بوو، کەوابوو ئەم کردارو گفتارو پەنا بردنە بەر ئەو هێزە خواپیه بریتییە لە نوێژ، نوێژی بەراستی – نەك و تنەوێ چەند وشەیهك و دووبارە كردنەوێ چەند رستهیهکی تایبەتی – چونکە نوێژ بریتییە لەو هەلس و کەوتەى کە نەفسی ئینسانی ئەنجامی دەدا بە مەبەستی ئەوێ خۆبخاتە ژێر سایەى هێزێکی غەیبی بە تواناو پەيوەندییهکی راستەوخۆ لەگەڵ ئەو هێزەدا بەهەستى ئەو هێزە ناديارەى کە دەروونی ئادەمیزاد هەست بە هەبوونی دەکا، تەنانت پێش ئەوێ ئەم دیاردەیه ناویکی تایبەتیشی ئی بنرێ، کەوابوو هەركاتێك ئەم پەيوەندییه گیانییه لە نیوان دەروونی ئادەمیزاد و پەروەردگارا نەبوو ئاین نییەو ئەو کردارو گفتارەش کە بەروالەت ئەنجام دەدرێ بەدین حسیب ناکرێن.

حکمتی نوێژ (حکمة الصلاة):

ئاشکرایە کۆمەلگای ئادەمیزاد پێویستی بە هێزێکی گیانی هەیه بۆ ئەوێ دەروونی تاکە تاکەکانی ئەو کۆمەلە بەرەو بەرزى بەرێ و نەهێلن پەيوەندیی نیوانیان لە پێداویستییه مادیهکان و بەرژەوەندییه کەسایەتیهکاندا گورت هەلبێ و سەربکێش بۆ تێکچوونی ژيانى کۆمەلایەتى! نوێژیش بۆ خۆی دیاردەیه کە هێزی گیانی بەکۆمەل دەبەخشی و رۆتێکی گرنگی هەیه لە رێکخستنی نیوان کۆمەلای ئادەمیزادا!

لەبارەى دەرونىشەو ئەدەمىزاد. ھەركاتىك گىيانى بە پەرورمەردگارى خۆى پەيوەند نەكاو خۆى لەو ئاستانەدا نەبىنى، ديار دەى رەوشتى ئازەلى تىدا ديارى دەداو غەم و نارەحەتى دل و دەروونى دادەگرن و ئاسۆى ژيانى لى تىك دەچى و بە ھىچ شتىك ھەناعەت ناکاو چاوى تىر نابى و بىرى جارىش وادەزانى: كە غەم و نارەحەتتە كەى لەو دەو ھاتوو كە بە گوێرەى پىويست ئارمەزوو ھەكەنى جىبەجى نەبوون ئىتر كوێرانە خۆفەرى دەداتە باوھشى ئارمەزو بازى و روودەكاتە خوار دەو ھەمەق و بەئەو جۆرە شتانە كات بەسەردەبا... ھەموو كاتى پەست و نارەحەت و سەرلىتىكچوو ھەتا پەرى ھەبى زياتر بارى ژيانى قورس دەبى و غەم و پەژارە داى دەگرى و دونىاى روناكى لى دەبىتە شەو مەزەنگ. ئالىرمەدا گرەنگى نوپۇز دەردەكەو و دەزانەرى چ رۆلىكى كارىگەر دەبىنى لە ژيانى ئەدەمىزادا.

چونكە نوپۇز زەمىنە خۆش دەكا بۇ مەروۇف كە داوا لە پەرورمەردگارى خۆى بكا بۇ ھەر شتىك مەبەستى بى ھەتا بتوانى دىر بەغەم و پەژارەى نىو دەروونى بەداو ئاھىكى بىتەو بەرى. بەئى نوپۇز ھەقىقەتەى بىرو باومى لە دل و دەرووندا دەروپىنى و ئەدەمىزاد فىرى ھەرمەنەردارى ھەرمەنى خودا دەكاو باوھەكوو بە روالەت ئەنجامدانى ئەو ھەرمەنانە دزايەتەن ھەبى لەگەل وىستى تايبەتەى مەروۇفدا، لە لايەكى تەرەو نوپۇز گىيانى گەش بىنى لە دل و دەرووندا بەلاو دەكاتەو داوا دەكا ئەدەمىزاد ھەموو دەم داواى كۆمەكى لە خودا بكن، ئاشكراشە ھەر مەروۇفىك پەشت بە خودا بىبەستى، رەشەبىنى و ئاومەدى لە دلىدا جىگەيان نابىتەو، ھىزىكى نەفسى واى لاپەيدا دەبى كە بتوانى بەرھەلستى گەورەترەى خەتەرى سامناك بكا، لىرمەدا ئەو ھەمەن بۆدەردەكەو كە پەيوەندىكەردنى گىيانى ئىنسانى بە پەرورمەردگارى خۆىو – تەنانەت با چەند ساتىكىش بى لە رۆژىكا – پىويستىيەكى فرە گرەنگە بۇ مەروۇف، ھۆيەكە بۇ دل ئارامى، بۆيە پەرورمەردگار نوپۇزى ھەرزكەدەو لەسەر موسولمانان ھەرمەنى بى كەردوون كە ھەرگىز لەبىرى نەكەن.

نۆيز پيويستە (وجوب الصلاة):

قورئانى پيروز لە زوربەى ئايەتەکاندا فەرمانى کردووە بە ئەنجامدانى نۆيزو ئادەمىزادى ھەلئاوھ بۆ ئەوھى بەرپک و پيکى وەگوو پيويست ئەو فەرزە بەجى بگەيەنن ھەرگيز لەبىرى نەکەن:

{فَاتِمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا - سورة النساء - ۱۰۳}.

واتە: ئەى گۆمەلئى موسوئلمان! نۆيز بەجى بيئن، بيگومان نۆيز ئەرکيکى سەرشانئانەو کاتيکى ديارىکراوى ھەيە لەو کاتانەدا بەريکوپيکى ئەنجامى بدن. ئەوھش بزائن نەکردنى نۆيز دەبيتە ھوى سزادانتان بە ئاگرى دۆزەخ ئەوھتا کاتيک لە دۆزەخيەکان پرسیار دەکرى و پييان دەفەرموى:

{مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ، قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ، وَلَمْ نَكُ نَطْعِمُ الْمِسْكِينَ}.
جى ئيوھى ئاخنيوھتە ناوجەرگەى دۆزەخەوھ؟ دەلئين: نۆيز نەکەربووين، لە رفتارى جوانى نۆيزکەران بەدووربووين، سەرھراى ئەوھيش خيئرنەکەر بووين و نان و ئاوى ھەزارانمان نەدەدا. جا ھەر چەندە قورئانى پيروز لە زۆر شوينا باسى نۆيزى کردوھو ئادەمىزادى ھەلئاوھ بۆ بەجى ھيئانى، بەلام باسى چۆنيەتى کردنەکەى نەکردوھ، بەلکوو پيغەمبەرى مەزن ئەم لايەنەى رونکردۆتەوھو بە ھاوپيئانى خوى فەرمووھ: (صلوا کما رايتمونى أصلى) واتە: من چۆن کردارو گفتمارى نۆيز بەجى دینم ئيوھش ئاوھە ئەنجامى بدن.

خوينەرى ھيژا ئيمەيش بە پيويستى دزمانين ليئە بەولاوھ کردارو گوفتارى نۆيز لەگەل مانا رۆحيەگەياندا ديارى بکەين. پيش ئەوھى بچينە ناو باسى نۆيز چەند مەرج و پيويستىيەکى سەرەکى و پيشەکى ھەن بۆ نۆيز پيويستە باسيان بکرى يەگەم شتيش لەوانە دەستنۆيزشتە.

چۆنيەتى دەستنۆيزشتن (من حکم الوضوء):

قورئانى پيروز ئامازەى بۆ چۆنيەتى دەستنۆيز گرتن کردوھو دەفەرموى:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ - سُوْرَةُ الْمَائِدَةِ - ٦}.

واته: ئەي موسولمانينه! کاتێ وێستان بچن بەلای نوێژدوو له پيشه‌وه
له‌سه‌ر ئەم شتوويه ده‌سنوێژ بکرن:

دەموۋىچاۋىتان بىشۋىرن، ئەۋجا ھەردوۋ دەستتان ھەتا ئانىشك بىشۋىرن، ئەۋجا دەستى تەر بەسەرتانا بەيىنن، ئەمجار ھەردوۋ قاچتان تا ھەردوۋ قولەيى پاك بىشۋىرن.

ئەلبەتتە حىكمەتى دەستىن ئۆزگەرتىش خۇ ئامادە كىرىدە بۇ ئۆزگەرتىش ئامىرى ئۆزى
ئۆزى كەلگەن بىر تەرەپتە ئەمەس كە ئامەمىزاد ۋا ھەست بىكە رۇبەرۋى
پەرۋەردىگار ۋەستادە سەرى كىرۋىشى بۇ دانەۋاندىۋە، جا بۇ ئەمەس زەمىنى بۇ ئەم
ھالەتتە ئامادە، لە مشۋورۇ خەمى ژيان رىزگارى بىۋە دىلى بەلەيانەۋە نەبىۋە
ئامادە بۇ ئەمەس مەقابىلە گىيانىيە پىش چۈۋە ناۋ ئۆزەۋە دەستىن ئۆزگەرتىش ھەرز كىراۋە،
چۈنكى شىتەكى دەۋرۋىنى سىرۋىشە ئىنسان ھەركەت سەرقەلى بىرەك بوۋ، مەشىكى
بە شىتەكەۋە خەرىكە بوۋ ناتۋانى بىر لە شىتە تىرەكەۋە! جا ئەگەر ئاناساۋى
گۆزۈ گۈمەت ۋازى لەۋ بىرە ھىناۋ چۈۋە سەرى بىرۋە وردىۋەنەۋە مەشەكى تىرەكەۋە
زەمىن گۈستەنەۋەكى ھەلەشەۋە پىۋە دىار دەمەۋە ناتۋانى ۋەكۈۋە پىۋەست بىر لە
مەسەلەۋە دەۋەمە بىكەۋە.

هەر کاتیکیش ویسترا به هیډی و لهسهره خۆیی بیر له شتیک بکاته وه
 بیگومان پێویستی به چهند کاتیکی ههیه، چونکه کهسیک له بیرو خهیاڵی
 بازرگانی و پیشهسازی دابی و دواپی گۆزو گومت پێی بلێن ههسته نوێژ بکه به
 نارهحهتی دهتوانی و دهکوو پێویست نوێژکه بهدل نهچام بدا.

ئالېرەدا ھېكمەتى دەستىۋىژ دەرەكەۋى چۈنكە دەستىۋىژ گرتىن - جگە لە پاك و خاۋىنبىيەكەى - يارمەتيدەرئىكى گىرنگىشە بۇ گواستىنەۋەى زەمىن و ھۆش و خەپال لە كارئىكەۋە بۇ كارئىكى تر.

مه رجه کانی نوږ (شروط الصلاة):

بؤ نه وهی نوږ دروست بئ، پټویسته نوږزکهر به دمنی پاک و خاوږن بئ، پوڅاکی پاک بئ، بهر مال و شوینی نوږزی پاک بئ! دياره به مېش موسولمان له گهڼ پاک و خاوږنیدا رام دېئ و خوی له پیسې و پوڅلی دوور ده خاته وه. هه روه ها پټویسته نوږزکهر شهرمگای (عورة) داپوڅراو بئ، شهرمگای پیاو نیوان ناوک و نه ژنویه شهرمگای ټاږه رتیش هه موو به دمنیه تی بیجگه له دهست و دهمو چاوی.

هه روه ها پټویسته له نوږزدا روبریته (کابه) بؤ نه وهی روگهی موسولمانان یه کبئ. چونکه نه گهر ریگه بدرایه موسولمانان له نوږزدا هه ر کهسه بؤ خوی روبرکاته لایه ک بشیوی په یدا دېوو، دېووو مقومقوو نه دمراندا چ لایه ک باشتره و نریکتره له خودا، له بهر نه وه حکمه تی خودا وای داناوه که هه موو موسولمانان کاتی نوږزکردن روبرکته مائی کابه چونکه یه که م خانویک که له سه ر زهوی بؤ خودا په رستی دروستکراوه (کابه) یه نه وهش له یادنه که ین که مه بهست له روټیکردنی (کابه) په رستنی (کابه) خوی نییه، به ټکوو مه بهست په رستنی خودایه و بهس هه ر که سیکیش مه بهستی به روگردنه (کابه) زاتی خودا نه بئ نه وه به گوږه ی شهریعت کافره.

پیش نه وهی ټاده میزاد بجیته ناو نوږزه وه نه و گوږتاره تایبه تییه ی که به (بانگ) و (قامهت) مه شهوورن دمیانئ.

کردار و گفتاره کانی نوږ (عرض لافعال الصلاة):

که بانگ دراو قامهت کرا موسولمان نییه تی نوږز کردن له دئیدا ټاماده دهکاو روه قیبله دوو دمستی تا ناستی شانی بهرز دهکاته وه دهئ: {اللّٰهُ اَكْبَرُ} تا ههست بکا به وه که په رومردگار له هه موشټیک گه وره تره هیچ شتی نییه له ناستی نه و شت بئ.

نه هجار دوو دمستی به رده داته وه یان دهستی راستی له سه ر دهستی چه پی دادمنی ټیتر نه م شیوه و ټاکاره واله نوږزکهر دهگه یه نی که په یوهندی دل به

خوداوه په یوه ست بکا، ئەمجار نزای سەرھتای نوێژ دەخوینێ کە ئەمە دھقە کە یەتی:

{إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ} - سورة الأنعام - ٧٩.

واتە: بە دلتیکی پاك و بێگەردەوه روو دھكەمە ئەو خودایە کە ئەم ئاسمان و بوونەومرە ی بەدی هێناوه راستال و موسوڵمانەو لە كۆمەڵی هاوبەش پەیداكەران نیم، بێگومان نوێژو خودا پەرستیم ژیان و مردنم هەمووی بۆ پەرۆردگارو بەدیھێنەری بونەومرە، ئەو خودایە هیچ هاوبەشیکی نییەو بێ شەریكە من بەم جۆرە فەرمانم بێكراوه بپرواشم وایە هەر ئەو راستەو رێبازی رزگارییە وەمن لە كۆمەڵی موسوڵمانانەم.

مەبەست لە خویندنی ئەم دوعایە ئەو یە کە لە ناخی دلەوه هەست بە گەورەیی خودا بكاو دەروونی ئامادە بكا بۆ راستالی لە كرداریدا. ئەمجار دوا ی خویندنی دوعای (الاستفتاح) دەست دەكا بە خویندنی سوورمتی فاتیحە کە ئەمە دھقە کە یەتی:

{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ - الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ، إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ، اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ.... آمين}.

خویندنی فاتیحە لە هەموو ركاتەكانی نوێژدا پێویستە چونكە سورمتی فاتیحە زۆر مەبەستی قوڵ و گەورە ی لە خۆگرتووه، زۆر کاریگەرە لە راستال كردنی تاكو كۆمەڵدا.. سورمتی فاتیحە گیانی نوێژە، نوێژ بێ خویندنی سورمتی (فاتیحە) جەستە ی بێ گیانە، بۆیە لێردا بە پێویستی دەزانم كە بپری لەو مانا و مەبەستە بەرزانه ی سورمتی (فاتیحە) لەخۆی گرتوون رونیان بكەمەوه.

ئەو مانا بەرزانه ی لە سورمتی فاتیحادا هەن:

١- هەست پێكردن و داننان بە چاكە و ئیجسانی خودا لەگەڵ بەنده ی خۆی:

ئه مهش له رستهی { اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ } وهردهگیرئ، چونکه رستهی { اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ } که مانای (قهصر) و کورت هه ئینان دهگهیهنئ واته: ههرشتیک که پیویست بئ سوپاسی خودای له سهر بکری و به چاکه بزمی درئ و نازو نیعمهت بئ له خوداوهیه. رستهی { رَبُّ الْعَالَمِينَ } یش ئه وه دهجه سپینئ که ئاده میزاد هه مووی تاکه خیزانی که و پهرومردگار به خپویان دهکا و چاو دپریانه، بیگومان ئه م فیکره بهرزه ئینسانیه که قورئان دمری دهرپئ باشتین پارێزموو زرتیه که که مروؤف رزگار دهکا له بیر تهسکی نیشتمانی و رهگهزی و رنگ پیستی. پهرومرد کردنی پهرومردگار بو ئاده میزاد دوو شیوه له خو دهگری:

۱- پهرومرد کردنی جهسته یان بههوی گه شه پیدانی لهش و لاریان و گه شه پیدانی بیرو هۆشیان.

۲- پهروه ده کردنی ئایین و باومریان بههوی ناردنی پیغه مبهران که ریگی راستال و باش پیشانی مهردووم بدن.

رستهی { الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ } یش دوو صیفهتی تایبهتمهندی پهرومردگار که چاکه و بهزهیی بیپایانی خودا دهگهیهن، ئه وه دهسهلینن که په یوهندی پهرومردگار و ئاده میزاد بریتیه له بهزهیی و چاودپری خودا بو ئه وان. له لایهکی تره وه وادیاره که سانیک هه بن له مانای { رَبِّ } جه بهروت و زهبرو زهنگ ههست دهکن، بۆیه خودا دهیخاته بهرچاوان که خودایهکی به بهزهیی و خاوم چاکه و ئیجسانه تا هه ردهم ئاده میزادهکان هه ول بدن به دئنیاییه وه رهزامهندی پهرومردگاریان به دهست بینن، به کورتی ئایینی ئیسلام له هه موو نوڤتریکا چه ندجار له دئی موسوئماندا نه مامی هیوا دپروئینئ و به رهحمی و میهره بانیی خودا دهجه سپینئ.

۲- به ئین و هه ره شه (الوعد والوعید):

پاش ئه وهی پهرومردگار صیفهتی رهحمهتی بیپایانی خوئ بو ئاده میزاد رونکرده وه، ئه وهشی خسته وه بیر که { مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ } یشه واته: ئه مری پیکردون

كە لە خۇيان بابى نەبن و بە ھىواى رەحمەتى فراوانى پشت لە خودا ھەلنەكەن و سەرپىچى ھەرمانەكانى نەكەن، چونكە ئەو لە رۆژى رەستاخیزدا بە ئارمژۆى خۆى حوكم دەكا چى بوئ و چۆنى بوئ ئاوا لە ملكى خۆيدا تەصەرووف دەكا.

۳- وادەو بە ئین (الوعد):

ئەمەش بریتىيە لە ھەراھەم ھینانى ھەموو خىرو خوشىيەك كە كۆمەل پىى بەختیار دەبى لە دونیاو قىامەتدا... پەرورەدگار وادەى بە موسولمانانى راستال و شوپنكەوتووى شەرىعەتى خۆى داوہ بەوہ كە دەیانكاتە جینشینی خۆى و لەژيانى دونیادا بەگار بە دەستى خۆى حیسابیان دەكا، لەو دوونیاش دەیانخاتە ناوبەھەشتى پان و بەرىن و ھەرگیز نەبراوہ.

۴- یەكتا پەرستى و خودا پەرستى (التوحید والعبادة):

ئەم دوومانایە لەم ئایەتە پیرۆزەى سورەتى فاتىحە و مرگىراون كە دەفەرموى: {إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} واتە: پەرورەدگار ئىمە ھەرتۆ دەپەرستىن بەندایەتى كەسى تر ناكەین ھەر لەتۆ داواى یارمەتى و سەرگەوتن دەكەین بۆ ئەنجامدانى تاعەت و عىبادەت، بەلكوو بۆ ھەموو ئىشو كاریكى دین و دونیامان، ھەر پەنا بۆ بارەگای تۆ دىنین و ھەر لەتۆ داواكارىن كە خۆت كەرىمى كارسازمان بى و كارمان بۆ بسازىنى و ئىشو ھەرامانمان راى بقرەرموى!!

ئەلبەتە بە چەسپاندنى ئەم دوو ھەلۆستەو خوو پىوہ گرتنىان دەتوانى قەلاچۆى ھەموو بىپەرستى و ھاوہل بۆ خودا پەیداگردنى بكرى، لە ئایىنى ئىسلام دا دیاردەى وانابى ببى كە چەند كەسك بە درۆ، بۆ خواردنى مالى خەلك بە بەلاشو ھەلاش، خۇيان بكەن بە پىرو دەستگىرو بەچاوو راوى زۆر وا بكەن كە رەشەخەلكەكە بە شىخى خاوەن كەشفو كەرامەتیان دابىن و وابزانن كە ئەو دەسپرانە غەیب زانن و ئاگادارى عەرش و قورشن، تەنانەت گەلى جار دەگاتە ئەو رادەيە نەخویندەوارو نەقامەكان لەجىاتى خودا ھاواریان بۆ دەبەن و داواى كۆمەكى و ھاتنەدى مەزبان لى دەكەن، لەكاتى تەنگانەیشدا پەنايان بۆ

دەبەن جا ئەوانەى گە لەسەر ئەم بنىاتە پەنا دەبەن بۆ گۆرى پياوچاگى بۆ شىفای نەخۆش، يا بۆ ئاسانکردنى کارى گران، يا بۆ دەستدان لە کارى خودا بىگومان ئەمانە رىگای راستيان لى ون بوووە لە رىبازى راستى خودا لايان داو، چونکە وەلى و شىخو پىرو مشايەخى نوورانى لە ئىسلامدا ئەو کەسانەن کە بى ئەمرى خودا نەگەن، عىبادەتى ساخ بۆ خودا دەگەن، مامۆستايى و رىنومايى خەلک بۆ چاکە دەگەن و خۆشيان راست و راستان.

ئەمانە لە حالى ژيان و مردندا مايەى رەحمەتن بۆ ئوممەت، لەژيانا چراى چاوو دلمان و لە گۆرا - وەك گول - يادگارى بەهارى قيامەتمان!
 ۵- رىبازى راستى پەرورەى و بەردەوامى (الإستقامة والثبات):

ئەم دوو ھەلۆستە وەرگىراوى ئەم نايەتەى فاتىحەى كە دەفەرموى: {أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ} واتە: پەرورەگار! شارمزاى رىگای راستمان بكەو يارمەتیمان بدەو بمانگەيىنە بە رىبازى حەق لە زانست و لە گوتارو لە كردار بە جۆرىك كە خوارو خيچى لە بەرنامەى ژيانماندا نەبى، جا ئىنسانى موسولمان كاتىك بەلاو موسىبەت دەورى دەدەن، يان تووشى گىرو گىرفتىكى دەروونى دەبى و دونىاى روناكى لە پيش چاو تاريك دەبى، پەلامارى نوێژكردن دەداو خۆ دەھاوێژیتە پەنا خوداى خۆى و لە پەرورەگارى خۆى دەپارێتەو، دەفەرموى: {أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ} ئىتر دلى دادەمرگى و بەرامبەر بەلاو نارەحەتى ھىزو توانا پەيدا دەكا.

۶- پەيرەوكردن و ئىقتىداكردن بە راستالان و نموونە صالحەكان:

ئەمىش لەم فرمايشەى پەرورەگار وەرگىراو كە دەفەرموى: {صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ} واتە: ئەى پەرورەگار! بمانخەره سەر رىبازى پياو چاكانى خۆت، ئەوانەى بەھۆى بەرنامەى تۆو سەرفرازى دونىاو قيامەت بوون كە برىتين لە پىغەمبەران و راستگويان و راستالان، بىگومان راستالى و پياو باشى شتىكى ئەو مەندە پىروژە ھەموو مەرفۇقەك پىوستى پى ھەيە پىوستە ھەول بدا بۆ گەشەپيدانى و پياو بەرە راستالەكان بكا بە پيشەواو سەمەشقى ژيانى خۆى.

۷- دوورە پەريزى لە ريگاي گومپرايى (اجتناب سبيل الضلالة):

دوورە پەريزى لە گومپرايى رەشتىكى بەرزەو لەم فەرموودە خودايىيە وەرگىراوە کە دەفەرموئ: {غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ} واتە: غەزەب ئى گىراوان ئەوانەى لە رىبازى حەق لاىان داوەو رويان لە رىبازى هەلدىرو قۆرت و پىچ کردو پەرورەدگاريش قارى لى گرتوون و لە رحەمەتى خۆى دوورى خستونەو. وشەى {الضَّالِّينَ} کە بەمان گومپراکان دى ئەوانە دەگريتهو کە لەبىرو باوەردا زۆر روچوون و زىاد لە ئەندازە تى هەلچوون تا لەناکاما گومپرايوون سەريان ئى شىواو.

جاوەنەبى ماناو فائىدەى سوورمەتى (فاتىحە) بەم چەند خالانە کۆتايى بى، بەلکەو زۆر فائىدەى ترى ئى فەهم دەکرى و ئاماژە بۆ زۆر شتى ترى تىدايە بۆ نموونە کە نوێژکار دەلئ (نەبەد، نستەين، ئەدنا) بەشيوەى کۆو کۆمەل، ئەمە ئەو دەگەيەنئ کە پەرورەدگار بانگەوازی کۆمەلئ ئادەمىزادى کردو بۆ يەکیەتى و تەبايى و يارمەتيدانى يەکترى و هەرشتيک کە خىرو چاکەى کۆمەلئ تىدايى.

کە دەفەرموئ: (اياك نەبەد) ئەو ئاماژەى بۆ ئەو کە پىيوستە موسوڵمانان هەموويان يەکلئ روبکەنە يەك ئامانج ئەویش يەندايەتى کردنە بۆ خودا خۆى و بەس، بۆ ئەو پەيوەندى نىوان خۆمان و يەکگرتنمان بە مەبەستى وەديهيئانى رەزامەندى خودايى نەك بۆ بەرژەوئەندى تايبەتى شەخسى يان بەديهيئانى ئارمۆزى تايبەتى کە دەبىتە هوئ لىك هەلوەشاندى کۆمەل.

لە رستەى (اياك نستەين)يشدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکاو پىمان دەفەرموئ: کە پىيوستە ئىمەى ئادەمىزاد لە هەموو کارو بارىكى دونيايى و قىامەتيدا داواى کۆمەكى و يارمەتى لەو بکەين لە هەمان کاتيشدا خۆمان لەناو خۆماندا يارمەتى و هاريکاري يەکترى بکەين لە هەموو کارىکيشدا پشتيوانمان خودايى.

رستەى (ئەدنا الصراط المستقيم)يش ئەو دەگەيەنئ کە مەروۇ هەميشە داواى دوزينهوئى رىبازى حەق و دروست لە خودا بکاو لە هەمان کاتيشدا موسوڵمانان

خۆیان له ناو خۆیاندا ئامۆژگاری یهكتری بکهن و رێبازی راست و رهوان بهیهكتری نیشان بدن.

ئانهمه پوختهیهك بوو له ماناو سوودو بههره (فاتیحه) كه موسوڵمان له رۆژێكدا تهنها له نیوژی فهرزدا ههفتهجار دهیلێتهوه كه وابوو فاتیحه سودێکی خوادیه شهوو رۆژ موسوڵمان دهیخویننهوهو دهوری دهكهنهوهو رازو نیازو مرازی خۆیانی تیدا بهپهنامهکی عهرزی بارهگای خودا دهكهن. ئهم سروده زۆر بهرزو پیرۆزتره لهو سروده نهتهوهییانهی كه مانای تهعهصصوبو بهخۆدا ههڵدانو بانگهوازی بۆ ناوچهگهریتهو ههریم پهستی تیدابن. ئهمه سرودیکی یهزدانییه برایهتیو خوشهویستیو هاریکاری لهناو كۆمهڵدا بڵاو دهكاتوه.

کردارهکانی نوڤر (تتمة افعال الصلاة):

دوای ئهوهی نوڤرکار سورتهی فاتیحهی خویندو جوان له ماناکهی وردبووه ئهمجار دهلێ: (آمین) واته: خوادیه ئهم نزایانهم ئۆ قوبوول بکه، داواکاریهکانم جێبهجێ بکه. بێگومان پهیومندی نوڤرکار لهگهڵ پهرومردگاری خۆیدا وهکوو پهیومندی نهخۆش لهگهڵ نوشاردا وایه، ههروهکوو چۆن نهخۆش هانا دمباته بهر نوشارو هیوای چاگبوونهوهی ئۆ دهکاو نوشاریش پشکنینی تایبهتی خۆی ئهجام دهداو دهرمانی پێویستی بۆ دهنوسیو ئامۆژگاری بهکارهێنانی بۆ دهکا ههر ئاواش نوڤرکار هانا دمباته بهر پهرومردگاری خۆی داوای شارمزیبکردن به رێگه راستو گهیااندنی بهههقو حهقیقهتی ئۆ دهکاو داوای ئۆ دهکا كه له کردهوهی نهخۆشو بیرو برپای خراپو پرپو پووج بیپاریزی... ههركهسیك جوان له مانای قورئان تیفکرێ به تایبهتی سهرنجی ورد له سورتهی فاتیحه بدا وا ههست دهکا كه خوداوهند راسته و خۆ پێی دهلێ: ئهێ بهندهکهم! دهرمانی دهردهگانت له قورئاندا بدۆزمهوه، چهند دهرمانی رۆژانه لێی بخوینمهوه، بێگومان قورئان شیفادهره بۆ ههموو دهردیكت، ههر بۆیهشه نوڤرکار دوای خویندنی سورتهی

فاتىجە چەند ئايەتتىكى ترى قورئان دەخوئىنى ئەمجار ھەست دەكا بەو ھە چەند زەبوون و بى ۋەج و زەغىفە چەند پىۋىستى بە پەرۋەردىگار ھەيەو چەند موحتاجى شىفائى قورئانە، خاۋەن دەسلەت ھەر خۇدايەو ھەر ئەو ھانائى بۇ دەبرىئ و ئىتر گەساسى و زەلىلى خۇى بە چوونە روگوع و چەمىنەو ھەر دەبرىئ و زايەئەى (اللە اكبر) ئى دەداو ھەردو بەرى دەستى دەخاتە سەردو ئەژنۇى و سى جار دەئى (سبحان ربى العظىم و بىحمدە) ئەمجار لە روگوع راست دەبىتەو سوپاس و ستائىشى خۇدا بەجى دىنى، لەسەر ئەو ھەيەتەى داو بەندايەتلىكردن و دەئى (سمع الله لمن حمده) ھەرگەسى سوپاسى خۇدا بكا بە نىيازى پاداشتى باش خۇدا سوپاس و نىزەكەى قىوول دەكا. ئەمجار گە تى دەفكرى نازو نىعمەتى خۇدا زۆرن و لە ژمارە نايەن و ناتوانى ۋەكو پىۋىست شوكرانە ژمىرىن، ئىتر بە ناچارى دەجىتە سوجدەو بەندايەتى خۇى گەورمىي خۇدا بە چوونە سوجدە بۇى ئەنجام دەدا، بانگى (اللە اكبر) ئى دەداو ناوچەوانى دەخاتە سەرزەوى و ئەو بەرى بەندايەتى و زەلىلى خۇى بۇ پەرۋەردىگار نىشان دەدا بە زوبانىش سى جار دەئى: سبحان ربى الأعلى... واتە: خۇداى من لە ھەموو كەس و ھەموو شىئىك گەورەترە. ئەمجار لە سوژدە سەر بەرز دەكاتەو دەئى: (اللە اكبر) تاۋىك دادەنىش و تىيدا دەپارپىتەو دەئى (رب اغفر وارحم) ئەمجار دەئى (اللە اكبر) دەجىتەو سوژدەى دووھ. پاشان دەئى (اللە اكبر) ۋە ھەلدەستىتەو بۇ ركاتى دووھ: چى كردە لە ركاتى يەكەمدا ھەموو دەكاتەو بەس دوعاى (استفتاح) نەبى ئەو ھەر لە ركاتى يەكەمدا سوننەتە.

ئەو ھە كە سەرنج راكىشە ئەو ھە نۆز و تىنى رستەى (اللە اكبر) زۆر تىدايە- لە سەرماتەو - كاتى چەمىنەو چوونە كو - كاتى چوونە سوژدە - كاتى ھەستانەو لە سوژدەى يەكەم دووھ - ئەمەش بۇ ئەو ھە كە موسولمان رام بەئىرى لەسەر نەفس بەرزى و رىز لە خۇگرتن تابەندايەتى ھىچ كەسىك نەكاو تەنھا بەندايەتى خۇدا بكا چوونە رستەى (اللە اكبر) واتە: خۇدا لە ھەموان گەورەترە جگە لەئەو كەس شايانى بەندايەتى بۇ كردن نىيە. ئەمجار كە

نویژكەر ركاتى دووهم به جى دىنى و له سوژدهى دووهم هه‌ڵده‌ستىته‌وه داه‌دنىشى به دانىشتنىكى تايبه‌تى و ده‌لى:

« التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

.....

واته: هه‌جى هوى قه‌درو ریزه ج به گوشتار ج به کردار، هه‌رجى نوێزو داخو‌وازی و لا‌ئنه‌وه‌و پارانه‌وه‌و دوعاو نزایه، وه هه‌رجى سه‌رچاوه‌ی پاکی و خاوێنیه‌ی نه‌مانه هه‌موویان له راستیدا هه‌ر شایسته‌ی خودای مه‌زن! دو‌و‌ورد له‌سه‌ر تۆ نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا له‌گه‌ڵ ره‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تى خودا، دروود له‌سه‌ر ئی‌مه‌ش و له‌سه‌ر هه‌موو به‌نده‌ باشه‌کانی خودا، شایه‌دی ده‌ده‌م که هه‌ر خودا خودایه‌و هیج خودای تر نییه‌ و شایه‌تى ده‌ده‌م که (محم‌د) هه‌م به‌نده‌ی خوداو هه‌م پێغه‌مبه‌ری خودایه‌. ئه‌مجار یه‌زدان قه‌رمانی پێ کردوین که دروودو سل‌او بنی‌رین بۆ سه‌ر گیانی پێغه‌مبه‌ر به‌ مه‌به‌ستی یادکردنه‌وه‌و ده‌رخستنی ریزو فه‌زلی به‌سه‌ر موسو‌ل‌ماناندا، له‌ هه‌مان کاتدا دان بیانان به‌ پێغه‌مبه‌رایه‌تى و راستی به‌رنامه‌که‌یدا، زیاد له‌وه‌ش سه‌لام کردن له‌ پێغه‌مبه‌ر مانای په‌یمان به‌ستن له‌سه‌ر مانه‌وه‌و به‌رده‌وامبوون له‌سه‌ر ئایینی ئیسلام ده‌گه‌یه‌نی.

دوای وتنى (اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد)، ب‌رێك له‌ دوعا مه‌شه‌و‌وره‌كان ده‌خوێنێ دا‌وای چا‌که‌ی دو‌نیا و هیا‌مه‌ت ده‌كاو ئه‌مجار كۆتایی به‌ نوێژ دىنى و روو و مرده‌گى‌رى بۆ لاى شانى راست و سل‌او له‌ كۆمه‌لى فریشته‌و موسو‌ل‌مانان ده‌كاو ده‌لى: (السلام عليكم ورحمة الله) ئه‌مجار روو بۆ‌لاى شانى چه‌پى و مرده‌گى‌رى و هه‌مان وشه ده‌لێته‌وه! ئه‌مجار سه‌ر له‌نوێ به‌م گیانه‌ ناشتی‌خو‌وازییه‌وه روو ده‌گاته کارو بارى دو‌نیاى!

خوێنه‌رى موسو‌ل‌مانى زێده‌ نازیز! ئه‌مه‌یه‌ مانای نوێژ له‌ ئایینی ئیسلامدا ئه‌مه‌ ناو‌م‌رۆك و شی‌وه‌و شی‌وازیه‌تى، ده‌ی باشه‌ كه‌سێك به‌م گیانه‌ خودا په‌رستیه‌وه

نوپۇز بكا ئاوا لە ماناكەى حالى بىي چۆن نوپۇز لە گوناھو تاوان دوورى ناخاتەو! چۆن نوپۇز دەرروونى لە دەغەزى نەخۆشى پاك ناكاتەو؟ بەلئ ئەمەش حىكمەتتىكى خودايىيە چۈنكە زانىويەتى كە مەرۇف كاتىك تىكەلاوى كاروبارى دونىايى دەبى ژەنگ دل و دەرروونى دەگرئ و چلكى ماددە صفەى رۇحى دادەپۇشى، بۇيە فەرمانى پىكرودە كە لە شەوو رۆژدا پىنج جار نوپۇز بكا بۇ ئەوھى دلئ لە چلئ و ژەنگى دونيا تىكەلئوونەو بەشواتەو. بە كورتى نوپۇز وەكوو دەرمانىكى حازر بەدەست وايە ھەركاتئ مەترسى ھىرشى نەخۆشى دەرروونى كرا خىرا ھاناي بۇ دەبرى!!

بىرئك لە حىكمەتەكانى نوپۇز (بعض حكم الصلاة في القرآن):

۱- وازھىنان لە كردارى خراپ (تغيير الأعمال القبيحة):

بىگومان نوپۇزگەر كە لە شەوو رۆژدا پىنج جار دەجىتە حوزورى پەرورمردگارى خۆى و ھەست دەكا بە ترسو لەرزى ئەو دیدارە روحيەى كە لەگەل خوداى خۆى ئەنجامى دەدا، بىگومان ئەم دەستەو نەزمرو لە خزمەت راوہستانە برۋاى بە پەرورمردگارى خۆى بەھىز دەكاو بىرو راو تىروانىنى بۇ عالەم دەگورئ بە جۆرئك كە نىمان و برۋاى دەبىتە ھىزىكى كاريگەر لە ژيانيدا ناھىلئ نەفسى نزيك ھەواو ئارمزۆى حەرام بىيتەوھو دەكەويتە سەر رىبازى راستەقىنەى ژيانى خۆشەختى!

{وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ - سورة العنكبوت - ٤٥}.

ئەومتا لەم ئايەتە پىرۆزەدا پەرورمردگار فەرمان دەكا بە بەجىيەناني نوپۇز، بەجىيەناني ھەموو شتىكى، ئەنجام دانيەتى بە تەواوى بەجۆرئك كە وەكوو پىويست جىبەجىي بكا كەوابوو نوپۇزكردنى بەراستى برىتبيە لە پوكردنە خوداو ترسان لىي بە شىومىەك كە بىيتە بەربەستىكى كاريگەر و نەھىلئ نوپۇزكەرەكە لا بەلاى تاوان و گوناخ دا بكاتەو. ھەركاتىكىش شىوازى نوپۇز لەم مانايە خالى بوو، واتە نوپۇز نوپۇزكەرى لە گوناھو تاوان نەگىرايەو لە راستيدا ئەو نوپۇزكەرە ھەر

به پراڤت بپړئ کردارو گفتاری بۆشی نه انجام داوهو له حهقیقهت دا نوێزی نه کردوه، به لکوه به پراڤت راوهستان و چه مینه وهو چوونه سوژدهو دانیشتنیکی تایبهتی نه انجام داوهو چه ند پرستهو وشیهکی قورئانیسی بی ئاگاو توتی ئاسایی گوتونه وه پهرومردگاریش راسته وخۆ هه پرهشی سهختی له م جوړه که سانه کردوهو فهرموویهتی:

{فَرِیلَ لِّلْمُصَلِّینَ، الَّذِینَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ - سورة الماعون - ۴-۵}.

واته: هاوار بۆ نهو که سانهی که به رواڤت نوێژ دهکهن و به لام ئاگیان له نوێژهکیان نییهو دلایان بهشتیکی ترموه خهریکه.

۲- ناشتن و رسکانی رهوشتی نازایهتی و سه خاوهت:

ئاده میزاد له گۆراندایه ئه مپۆ منداله سبهینئ گهنجهو دوسبهی بیر، سهر له بهیانی هه ژاره، سهر له ئیواره دهوله مه ندو پارهداره. ئیستا ساغه و تاویکی تر دهردهداره، جا که توشی خێرو خوشی بوو، دل خوش دهبی و بهرچاو تهنگو به خیل دهبی، که شهرو به لایه کیش بهری دهرگای بی گرت هاواری لی هه لدهستی و دهست دهکا به دادو فیغان جا نه گهر کابرا نوێژکه ربی و خوا به رستی به راست بی له م حالاندا په نا بۆ نوێژکردن دهبا به کردنی نوێژهکی دل و دهروونی ئارام دهگری و له سهر خوشه ویستی و خۆ راگری رام دهبی و پشت و په نای به خودای کردگاری خۆی ده به ستی، نهو خودایه به دیهینه ری ئاده میزادهو رزق و رۆزی دهریانه، به مهش زیاتر فهزل و گه ورمی خودای لا ناشکرا دهبی و نازو نیعمه تهکانی دینه بهرچاو بۆ مالبه خشین و کرداری باش دهست به کار دهبی و چنگ ده نیته مالی خۆی و له ریگهی خوداو سودی گشتیدا چی بۆ بکری له به خشین مالی و سامانی دریغی ئاگا، له م باره وه قورئان دمه فرموی:

{إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا، إِنَّا الْمُصَلِّينَ}.

واته: ئای له ئاده میزاد که بی ئوفره و بی هورمو چاوچنۆک و دم به هاواره، نه له شادیدا خۆی دهگری و نه له شیندا، کاتئ خودا مال و خێرو دارایی دمداتی دهست قوچاوو خیر نه که ره کاتئ توشی زهرهرو زیان و ناخوشی دهبی دم به هاوارو بۆ له بۆلکه ره به هاتو هاوار ئاسایش له خۆی هه لدهگری.

لە شوپىنىكى تردا قورئان ئاماژە بۆ ئەو دەکا که نوپز قورسايى بەلاو موسيبەت لە سەرشانى ئادەمیزاد سووک دەکاو دەفەر موى؛
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ}.

واتە: ئەى کۆمەلى موسوئلمانان هەميشە بۆ قەلاچۆکردنى بارى قورسايى بەلاو موصيبەت پەنا بە نوپزکردن بەرن و رهوشتى صەبر و ئارام لە خۆتانا پەيدا بکەن چونکە نوپز سيقەو پشت بەستن بە خدا بەهيز دەکا بە پەنابردنىش بۆ لای خوداو نزاو پارانهوه لى، هەم خەموو پەزارەکەى لادەچى و هەم قورسايى لەسەرشانى مروف سوک دەبى.

۳- گەشە پیکردنى مەلەکەى زەين (تنمية ملكة حصر الذهن)؛

مروف کاتیک هانا بۆ نوپزکردن دەباو روى بەندايەتى دەکاتە خودای خۆى، چەند بىرو رايەکی جوئ جوئ لە مېشکيدا دېن و دەچن، ئەویش دەپەوى هەموو بىرو خەيال و خەتەرەى ناو دل و مېشکى دەرکا بۆ ئەوێ گەورمىي خوداو لەزەمتى نزاو ئى پارانهوه لى بخاتە شوپنى ئەو خەيال و بىرو رايانە، ديارە ئەمەش پېويستى بە صەبر و خۆپراگرى و لەخودا ترسان هەپە هەرکاتى ئينسان توانى ئەم رهوشتانە بۆ خۆى بەدەست بېنى دەبیتە لە خوداترس بە گوپرەى فەرموودەى قورئانىش لە خودا ترسان لە نوپزدا دەبیتە هۆى سەرفيرازى دونياو قيامەت:

{قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ-سورة المؤمنون/۱-۲}.

وشەى (خاشعون) ئەوانە دەگریتەوه که گەردن کهچى فەرمانى خودان و لىشى دەترسن. ئيمامى رازى وشەى (الخشوع)ى لە نوپزدا بەم جۆرە ماناگرده فەرموویەتى: بریتىيە لە کۆکردنەوى بىرو هۆش و خەيال لەسەر نوپزو وەدەرنانى هەموو خەيالیکى تر لەدەدا، جا هەرودها کاتى ترسان لە خودا بەم جۆرە بوو، دەبیتە هۆى گەشەکردنى مەلەکەى کورت هەلپنانى بىرو هۆش بۆ هەرکاريک که بتەوى ئەنجامى بەدى، پەيدا بوونى ئەم مەلەگەيش رۆلێکى گرینگى هەپە بۆ سەرکەوتنى مروف لە زياندا، بۆپە پېويستى سەرشانمانە که چۆنپەتى ئەم مەلەگەپەو گرینگى لە زيانى ئينساندا بزائين. زانای بەناوبانگو شارمزا لە دەروون

شوناسىدا مامۇستا (وليم مولتون مارستن) لە گۇڧارى (رىدەرز دايگوست)دا دەلى: تواناو سەرکەوتن بۇ كورت ھەلەينانى خەيال و خەتەرەم روتىكردىنى زمين بۇ كارىكى تايبەتى لە ھەموو بارىكى ژياندا لەلای پياو ھەورەگان و ناودارەگانى جىهان رەشتىكى ئاسايى، لە ھەر سات و كاتىكدا پىشەواو سەرۇك و خاوەن بەھرە، ئەگەر وىستى زمينى خۇى كورت ھەلەينى بۇ كارىكى تايبەتى زۆر بە ئاسانى دەتوانى تەركىزى ھىزە زمينىيەگانى خۇى بكا بۇ ئەو كارەى كە دەيەوى ئەنجامى بدا، لە كاتىكدا زوربەى ئىمەمانان ئەم ھىزە تايبەتییەمان نيەو ناتوانين دلەراوگى لە خۇمان دەرگەين، ھەرگە دەمانەوى كارىكى تايبەتى ئەنجام بدمين جۇرما راوو بۇچوونمان لا دروست دمبى و سەرمان لى دەشيو.

ئەمجار دەلى: عەقلى ئادەمىزاد ئاميرىكى گەلىك بەھىزو توانايە ھەر كاتىك تەركىزى پى كرايە سەر شتىك ئەنجامى سەرسورھىنەرى دمبى.

ئەمجار مامۇستا (وليم مولتون مارستن) دىتە سەر باسى چونيەتى بەدەستەينانى ئەم رەشتە گرینگەو دەلى: (ئەم ھىزو توانايە كە زمينى پى تەركىز دەرگى بە پەراوھىكردن و تافىكردنەوو كەسب پەيدا دمبى... ئەمەش پىويستى بە صەبرو خۇراگرى ھەيە چونكە تىبەپىن لە قوناخى دلەراوگى و پاراپى بۇ قوناغى كورت ھەلەينانى زمين لەسەر كارىكى تايبەتى ھەروا بە ئاسانى بەدەست نايە، بەلكوو دمبى كۇشش و ھەول و تەقەللەيەكى زۆرو زمينەندى بۇ بدرى، ھەر كاتىك تۆ توانيت عەقلىت بۇ كارىك بە گاربىنى و چەند جار عەقلى خۇت دەمەزمەرد كەردەوو لەو كارەى كە دمتەوى بيكەى بەكارت ھىنا، بىگومان ئەو خەيال و بىرو رايانەى كە بوونە كۇسب لەبەردەم عەزمەكەتدا جىگايان پى لەق دمبى و ناتوان بەرھەلستى سوربونت لەسەر كارەگە بكەن، تا لە كۆتايى دا دمبىنى زمين و بىرو ھۇشت بە تەواوى تەركىز كراون بۇ ئەو كارەى كە خۇت ھەلت بژاردوو.

بۆيە دەتوانين بلين نوڭ لە ئايىنى ئىسلامدا رۆلىك و دەورىكى كارىگەرى ھەيە بۇ پەرومەدەكردى مەلەكەى كورت ھەلەينانى زمينى مرۆڧ. چونكە ئەو نوڭكەرەى كە بتوانى بەدرىزايى نوڭمەكەى فيكرو ھۇشى خۇى كورت ھەلەينى

بۇ روگردنە خودا ئەمەش خۆى لە خۆيدا بېى دەوترى (خشوع) واتە: لە خودا ترسان، بېگومان مەلەكەى يەكچاۋ گردنەۋەى زەمىن (ملكة حصر الذهن)ى لەلا پەرۋەردە دەبى و بۆى دەبىتە باشتىن يارمەتيدەر بۇ ئەنجامدانى گردارەكانى. ئەۋەى كە ئەم بۇچوونەمان بەھىزدەكا، دووبارە وتەكەى (وليم مولتون)ە كە دەلى: باشتىن شت كە نەيەلى زەمىن پەرتەۋەازە بى ئەۋەى كە عەقلى و جىسم پىكەۋە كاربەن ئەۋيان ھاۋكارى ئەم بى و ئەمىان ھاۋكاى ئەۋيان بى دەى نوڭر لە ئايىنى ئىسلامدا بەعەقلى و جىسم ئەنجام دەدرى ھەردوكان دەۋريان ھەيە لە ئەنجامدانى كارەكە.

۴- بەھىزگردنى نەفسى ئىنسانى (تقوية النفس الإنسانية):

لىكۆلىنەۋە دەرونازيەكان ئەۋەيان سەلاندوۋە كە نوڭر و خودا پەرستى سودىكى زۇريان ھەيە بۇ ۋرە بەرزى و دل قايمى... بۇ نموونە لەشارى نيۆرك رىكخراۋى خستەنگەرى بى ئىشەكان (مصلحه تشغيل المعطلين) تافىگردنەۋەىكى دەروونى بەسەر (۱۵۳۲۱) كەس لە ژن و پياۋى بېكارمە ئەنجامدا لە ئاكامى تافىگردنەۋەكەدا ھەركەسە بۇ پىشەيەكى شياۋ بەخۆى نىردرا بۇ ئەم كارە گرنگە، دكتور (ھەرى لىنگ) كە پسپۇرو زانای دەرونازانى بوو كرابوو بە پرسپىكراۋ (مستشار) داۋاشى لىكراۋو پىلان و نەخشەى تايبەتى دابنى چاۋدىرى لىكۆلىنەۋەى سەرژمىريارە كورتكراۋەكەى كە بۇ دەھەزار نەفس كرابوو بكا.

جا دكتور (ھەرى لىنگ) دەلى: لەكاتى خەرىكبوونم بەم كارە ۋردە ۋردە بۇم دەركەۋت كە بىرو باۋمى ئايىنى بەنىسبەت ژيانى ئادەمىزادەۋە كارىگەرىيەكى زۇرى ھەيە ۋۆلىكى گرنگ دەبىنى لە دروستگردنى شەخسىەتى ئىنساندا، چونكە بۇم رۈن بوۋەۋە ھەر كەسىك پەپرەۋى ئاينىك بكاۋ ھاموشۋى مزگەۋت و دىرو كەلىسا بكا شەخسىەتى بەھىزترە لە كەسىك كە ھىچ دىنىكى نەبى يان ھىچ عىبادەتلىك ئەنجام نەدا^(۱).

(۱) لە كىتەبى العودة إلى الايمان، دانراۋى: د. ھەرى لىنگ، ۋەرگىرانى مامۇستا پىروە عكاسە ۋەرگىراۋە.

نایبى ئىسلام زۆر زوو ھەستى بەم راستىيە گردوھ بانگەوازى خەلقى
گردوھ بۇ نوپۇز گردوھ بەردەوام بوون لەسەرى، خودا دىققەت رەمى:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ - سورة الحج - ۷۷}.

هەر له‌بەر ئهو هۆیه‌ی سه‌رومیه‌ که په‌رومردگار له‌ هه‌موو هه‌فته‌یه‌کدا جاریک له‌سه‌ر موسوڵمانانی فه‌رzkردوه‌ که نوێژی هه‌ینی به‌جه‌ماعه‌ت له‌ مزگه‌وتدا ئه‌نجام بدن، ئه‌وه‌شی راگه‌یاندوه‌وه‌ که کردنی نوێژی جومعه‌ له‌ مه‌زگه‌وتدا خێرو بپێرێکی زۆری هه‌یه‌ بۆ نه‌فسی ئینسانی و سودێکی ته‌واوی یی و مرده‌گیر، دمه‌فرموی؛

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة الجمعة - ٩}.

واتە: ئەي موسولمانەکان! ھەركاتى بانگى نوپىزى جومعه دراو بانگى كرانبۇ نوپىز، خىرا بەرھە پىرى بانگەكە بچن و واز لە سەودا و مامەلە و ئىش و كارى خۇتان بىنن و روبەكەنە مزگەوت بۇ نوپىزكردن، ئەوھ بۇ ئىوھ باشترە! ئەگەر بزانن.

بەشی یازدەهەم:

رۆژوو لە ئیسلامدا (الصيام في الإسلام)

پوختە ئاومرۆکی رۆژوو – بڕیک حیکمەت و سوودی رۆژوو – زەحمەتی رۆژوو کەم دەکاتەوە. رۆژوو لە زاراوی زمانی عەرەبیدا بریتییه لە وازهێنان لە شتێک، لە زاراوی زانیانی شەرەدا بریتییه لە وازهێنان لە خواردن و خواردنەوهو سەرچیوی و جوتبوون لە کاریوهی بەیانیهوه هەتا رۆژ ئاوابوون بە مەبەستی رەزامەندی خودا!!

یەكەم بەلگەى واجب بوونی رۆژوو ئەم ئایەتە پیرۆزمیە کە دەفەرئوی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ، أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ، شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - سورة البقرة - ١٨٣-١٨٥}.

پەرەردگار بەم ئایەتانه رۆژووی رەمەزانی لەسەر موسولمانان ھەرز کردووە، چۆنیەتی ئەنجامدانی و ئەندازە و سوود و پاداشتەکانیشی روون کردۆتەو... دەى با بیکەووە ساتیک بەوردی جاریکی تر بە ئایەتەکاندا بچینەووە بزانیی چیمان بۆ دەرەکەوئ؟

سەرەتا کە خودای گەورە دەفەرئوی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ...}

ئەو ھەمان تێدەگەییەنێ کە ھەرزکردنی رۆژوو یاسایەکی ئاسمانی تازمیە بۆ ئادەمیزاد بەلکوو یاساو تەشریعیکی کۆنە بۆ کۆمەلانی ئادەمیزادی پیش ئیمەش. واتە: لە یاساو بەرنامەى ھەموو پیغەمبەرێکدا رۆژو ھەبووە! ئاشکراشە

کە ئەمە قورسایى ئەرکی رۆژوو سووک دەکاو رینگای بەپرەوی کردنو
جیبەجیکردنی ئاوەلا دەکاو موسولمانان هەست بەوە ناکەن کە داواى شتیکی
تازمەللاى نابەجییان ئی کراوە، بۆیە زۆر بە دلفراوانییەوه وەری دەگرنو
فرمانەکە جیبەجی دەکەن!!

ئەمجار پەرورەدگار، دوا بەداواى ئەمە دەفەرموی: {لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} بەمەیش
مەبەستو کاکلەو پوختەى رۆژوومان بۆ ئاشکرا دەکاو رۆحو جەوھەری رۆژوو لە
ئیسلامدا جیبە پیمان دەفەرموی و داوامان ئی دەکا کە ئیمە رۆژوو بکەینە مەتال و
سەنگەر و خۆمانی تیدا حەشار دەین و بیکەین بە لەنگەر و بەرگرو بەربەست، تا
نەهیلئ بکەوینە زلکاوی گاری نابەجیوه، مەیل و ئارمژۆ هەواو هەووسمان
لەخراپەکاری بگەرێنینەوه!! چونکە لە راستی دا رۆژوو مەتالەو سەنگەرە، ئینسان
دەپاریزئ لەوەی کە ببیتە ئازەلئکی گەدە پەرستو بەشەرپەیعەتی بێشەلان (شریعة
الغاب) کار بکا، کۆمەلەیش دەپاریزئ بەوەی کە تاکەکانی وا پەرورەدە دەکا کە
هەموویان راستال و سوودبەخش بن، وا هەست بکەن کە ئادەمیزادن و لەگەل
ئادەمیزاددا کاری ئینسانی دەکەن، ئەک بە ئارمژوویەکی ئازەلییەوه کاری ئازەلئ
ئەنجام دەدەن، هەر لەم روهوویە کە پیغەمبەر (ەرۆدی خودی نەسرین) دەفەرموی:

«إِنَّمَا الصَّوْمُ جُنَّةٌ، فَإِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَجْهَلْ وَإِنْ أَمْرٌ قَاتَلَهُ
شَتْمَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ، إِنِّي صَائِمٌ .

واتە: رۆژوو مەتالەو قەلغانەو مەردوم لە خراپە دەگێریتەوه، هەریەکیک لە
ئێوه کە بە رۆژوو بوو با وتەى ناشیرینی لە دەم دەرنەچێ و گاری بێ عەقلانە
نەکا. ئەگەر یەکیکیش شەری لەگەلدا کرد یان جوینی پێدا با بلئ: من بەرۆژووم
من بەرۆژووم.

کە دەلئین رۆژوو مەتالە، واتە: پارێزەرەو ناھیلئ خواوەنەکەى بکەوێتە سەر
رینگای جەوت و چەوێل، واتە: دەبێ ئینسان واھەست بکا کە رۆژوووەکەى ناھیلئ
کاری ئازەلئ بکاو لە کرداری خراپ دووری دەخاتەوه! کە دەلئ (من بابایەکی

بەرۆژووم) ئەو دەدا بە گۆنچكەى بەرامبەرەكەيدا كە ئەم بەرگى بىوھىي مرۆفایەتى بەراستى پۆشیو، نەك گورگەو لە پىستى مەردا.

ھەر كاتىكیش مرۆف خۆى لە شەپى نەفسى خۆى پاراستو كۆمەئیشى پاراست ئەو گەيشتۆتە جىى رەزامەندى خوداو لەرىزى تەقوا كاراندا دەزمىردى ئەمەش بە كورتى مانای رستەى (لەلكم تەقون)ە كە مانای وشەى (لەل) لىردا حازكردن و پەرومردەكردن دەگەيەن، ئاشكراشە پەرومردەكردى دەرۆون و نەفسى رۆژوووانان بەھۆى رۆژوووە بۆتە تەقواكارى و لە خودا ترسان لەچەند روپىكەو دەردەكەوئ لە ھەموويان نەمايەنتر ئەوھى كە كارى رۆژوو كارىكە پەيوەندى بەخودى رۆژوووانەكەو ھەيە، جگە لەخودا كەسى ترنەيە كە چاودىربى بەسەريەو.

جا ئەگەر رۆژوووان بۆ جىبەجىكردى ھەرمانى خودا وازى لە خواردن و خواردنەو ھىنا، وە ساخ لەبەر رەزاي خودا نە بەدزى و نە بە ئاشكرا سنوورى ديارىكراوى رۆژووى نەبەزاندى نەفسى خۆى رامكرد لە سەرخۆگرى و وازى لەو خۆشى و ئارەزووانە ھىناو باومى وابوو پەرومردگارى مورافەبەى دەكاو ئاگادارى نەينىيەكانىەتى و تاماوى مانگىك ئەم دياردەيەى پىو دياربوو بىگومان لە دووربارمبوونەو سى بارمبوونەوئ ئەم حالە، مەلەكەى لە خودا ترسان و ھەيا لە خودا كردن ھەست بە لىپرسراويكردن بەرامبەر خوداى مەزن پەيدا دەبى و دەتوانى زالى بىي بەسەر ھەواو ئارمەزوى نەفسانىدا، ئەم حالەتەيش واى ئ دەكا كە بگۆنجى لەگەل ھەموو كارىكى خىرو چاكەداو دوورە پەريز بى لە شەپو كارى شەپ ئامىز، ئىتر فىل و تەلەكە ناكاو زولم و زۆر بە رەوا نابىنى، ھەقى كەس ناخواو ھەول و كۆششى خراپەكارى و فەساد نادا، كارىكيش ناكات دزايەتى و دووبەرەكى بختە ناو موسولمانانەو.

بەلام تەنھا وازەينان لە خواردن و خواردنەو – بەبى ھەستكردن بە مورافەبەى خودا – دەبىتە رىگا خۆشكەر بۆ گوناھكردن و ئەنجامدانى تاوانى گەورە، كەوابوو رۆژوى ئاوا ئەو رۆژوو نەيە كە خودا ھەرزى كردو ھەسەر

موسوئلمانان. جا لەم روانگەومىيە كە بوخارى (خودى لى رىزى بىر) حەدىسك دەگىرپتەو

حەزرىت (مرووى خودى لەمىر بىر) دىفەرموى:

« مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّوْرِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ.

رواه البخارى .

واتە: ئەو رۆژوومەوانەى واز نەهێنى لە قەسەى ناپەرەواو لەكارى ناپەرەوا خودا
كارى بەوێى ئەو نىيە كە دەمى خۆى ببەستى و واز لە خواردن و خواردنەو
بەيێنى.

كەوابوو كاكڵەو پوختەى رۆژوو لە ئىسلامدا هەستەردنە بە موراقتەبەى
خودا و هەستەردنە بەوێى كە دەمى رۆژوو ساخ بۆ رەزای خودابى. بەلگەش بۆ
ئەمە ئەم فەرموومەيەى پێغەمبەرە كە دىفەرموى:

« مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. رواه البخارى ومسلم .

لەلایەكى ترمەو رۆژوو دىروونى رۆژوومەوان نامادە دەكا بۆ خودا پەرسى!
لەم رومەو كە رۆژوو هەواو هەوس و هیزى ئارموزوبازى لاواز دەكاو شەھومەتىش
— يا هەواو هەوس — سەرچاوەو كانگای گشت گوناھو تاوانكە. ئەومە
پێغەمبەرى مەزەمان دىفەرموى:

« يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ
بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ .

واتە: ئەو دەستەى لاوان! هەر كەسەتان تەوانابى سەرچى و ژندارى هەيە با
ژن بەيێنى، چونكە ئەو چاوى تىر دەكاو داوینى لە تاوان دەپاریزى، ئەو
كەسەيشى كە لە كیشیا نىيە با بە رۆژوو بى، چونكە رۆژوو دىخەسێنى و
ئارموزى نىرو مێى لاواز دەكا.

هەندى پەندەو بەھەرى رۆژوو (بعض حكم الصوم وفوائده):

سوودو حىكمەتى رۆژوو زۆرن، چ لە بارەى كۆمەل و كۆمەلایەتییەو چ
لەبارەى تاكە كەسەو، يەكێك لەو سوودانە بەزمى هاتنەومىيە بە هەزاراندا،

چونكى رۇزۇو ۋە ھەۋان كاتى بىرسى دەبى ھەست بە ئازارى بىرسىتى دەكا، ئەم
 ھالەتە ھەلى دەنى بۇ ئەۋەى بەزمىي بېتەۋە بە ھەزارو نەداراياندا، چونكى
 رەھم و بەزمىي لە ئىنساندا لە ئازارو نارەھەتتە ۋە سەر ھەلدەدا، رۇزۇو خۇى لە
 خۇيدا رىيازىكى ئاسايىيە بۇ پەرۋەردەكردنى رەھم لەدل و دەرووندا، جا ھەركاتى
 رەھم و بەزمىي ھاتنەۋە بە ھەزاراندا لە دللى دەۋلەمەندا چەكەرەى كردو رووا،
 ئەۋە لە ناخەۋە ھەستى بەرامبەر بە لىقەوماۋان دەجوۋلى و بەخشش و خەلاتى
 بەرفراۋان دەبى، لەبەر ئەمەيە زانايان دەفەر موون: پىغەمبەرى مەزنىمان لە
 ھەموو كەس سەخى تر بوۋە، لە مانكى رەمەزانىشا، لە ھەموو كاتىك زياتر
 سەخى بوۋە... سوۋدىكى ترى رۇزۇو ئەۋمىيە كە بەكردەۋە - نەك ھەر بە قسە -
 يەكسانى دەخاتە نىۋان دەۋلەمەندو ھەزارانەۋە، ھەردو كيان ۋەككوو يەك لە
 بەيانىيەۋە تا ئىۋارە لە بىرساندا سكى خۇيان ھەلدەگوشن. كەۋابوو رۇزۇو
 ياسايەكى ئاسايىيە زۇر رىكو پىكتەرە لە ياسا ئىشتراكييەكان، بەلى: رۇزۇو
 ھەزارىيەكى زۇرەملىيەۋ ئايىنى ئىسلام ۋەك يەك لەسەر ھەموو موسولمانى
 دانائە تاكو ھەموو كەسنىك لە ناخەۋە ھەست بە ئازارى نەدارى بكا، تا تىييان
 بگەيەنى كە ئىشتراكييەتى راستى كاتى دېتەجى كە ھەموو كەس لە ھەست و
 شعوردا چوڭ يەك بن، نەك ھەر مەلەى لە ئاۋازىۋ ھەست و ئارمۇزى جىاجىيا
 لەيەك تەرايان بكا.

كاتىك ئىشتراكييەت و ھاۋسانى دېتە جى كە ئەندامەكانى كۆمەل ھەست بە
 ئىش و ئازارى ماددى و مەعنەۋى يەكترى بكەن، نەك لەسەر بەرژەۋەندى تايىبەتى
 توۋشى بگەرە بەردەۋ كىشەى كۆمەلەيتى زۇر ببن.

بەھرەيەكى ترى رۇزۇو ئەۋمىيە كە دەسەلاتى عادەت و خوۋ پېۋە گرتن
 زەبوون دەكا، چونكى كەسانىكى ۋا ھەن ۋا گەردنكەجى عادەت و خوۋ دەبن دەلىلى
 پېۋەندىگراۋن، بەرامبەر بەۋ عادەتە، ھىچ ھىزى گۇرانيان نىيە، بۇ نەۋونە برى
 كەس ھەن خۇيان ۋا پېۋە گرتوۋە كە لە كاتىكى تايىبەتيدا چايى بخۇنەۋە يان
 بخۇن يان جگەرە بكىشن! ئەگەر لەۋ كاتە تۈزىك دواكەۋت دونىايان لەپىش چاۋ

تارىك دەبىي و بە تەواوى ھەئس و كەوتيان دەگوڤي، جا ئەمانە ئەگەر لە رۆژوگاريكدا لەكاتى گرانى و قات و قريدا يان لەكاتى جەنگ و ئيقەوماندا بيوستياتى ئەوخوو عادەتانه يان بۆ دابين نەگرا ئەو خيرا ورميان دەرؤخى و لەپەل و بۆ دەكەون و دوژمن بەسەريان زال دەبى!

سودىكى ترى رۆژوو: بەھيزگردينى ويست و ئيرادىيە چونكە رۆژوو رېيازىكى عەمەلىيە بۆ بەرمنگاريكردينى ھەواو ھەوەس.

مامۇستاي بەناو بانگى ئەئمانى (جىھاردت) گتېبىكى داناوە دەربارى بەھيزگردينى ويست و ئيرادە، رۆژووى كردو بە بناغەو گۆلەكەى ئەوگارەو بە قەناعەتەو دەئى: رۆژوو ھۆكاريكى كاريگەرە بۆ چەسپاندى دەسەلاتى رۆح بەسەر لەشدا. بەھۆى رۆژوو دەمىزاد دمتوانى جەھوى نەفس و ئارمىزوى خوى بەدەستەو دەبى و نەبىتە ملکہى چى ئارمىزەو مادىيەکانى. ئەمەى كە گوترا كەمىك بوو لە سوودى گەلى زۆرى رۆژوو.

بىگومان رۆژوو چارەسەرىكى سەرکەتووە بۆ زۆر نەخۆشى دەرروونى و كۆمەلايەتى جگە لە سوودى زۆرو زەبەندەى بۆ لەش و جەستە كە لە باسكى تايبەتى ئەم كتيبەدا بەناوى (صحة الابدان في الإسلام) دا باسى دەكەين خودا ياربى!

ئىسلام بارسووكى نيشاندەدا كە رۆژوو نەبى بەمايەى زەحمەت:

بىگومان رى دەكەوى كە مەرؤف لە مانگى رەمەزاندا نەخۆش بى يان لەسەفەردا بى بە جۆرىك كە نەتوانى بەرۆژوو بى بۆيە حىكمەتى پەرەمردگار وايە كە قورساى رۆژوو لەم كاتانەدا لەسەر ئەوانە لابەرى و بەرۆژوو بوونەكەيان ھەلبىگرى بۆ دواى چاكبوونەو ميان بۆ دواى گەرانهو لە سەفەر: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ}. ئەمجار دەفەرەموى: {وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ}.

واتە: پىيوستە لەسەر ئەو كەسانەى كە ساغىن و لە شوپىنى خۆياندان - بەلام لەبەر پىرى، يا دووگىيانى، يا منال بەبەرى يا لەبەر نەخۆشپىيەك كە ئومىدى چاگبوونەووى ئى نەكرى بەخەرجكردى هەموو تەوانايى نەبى ناتوانن كە رۆژوو بگرن - (كەفارىت) تۆلەى ئەو رۆژوومىيان بدم بۆ هەر رۆژى بە ئەندازەى خواردەمەنى گەدايەك، گىرپانەووى رۆژووگەشيان لەسەر نىيە^(۱).

ئەمجار دوا بەدواى ئەو دىفەرموى: (فمن تطوع خيراً) كەسىك لەو ئەندازمىيە زياتر خواردن بدا يان زىاد لە لەهەژارىك خواردن بدا، يان رۆژووگەشى بگرى و خواردەمەنىيەگەش بدا (فهو خير له) ئەو بۆ ئەو باشترەو خىرو بىرەكەى هەر بۆ خۆى دەگەرپتەووى خاوم رۆژووگە پىي بەهرەمەند دەبى. ئەمجار دواى ئەو دىفەرموى:

{وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ}. هەركاتى زانىتان و حالى بوون كە بەهرەى رۆژوو چەند زۆرەو، رۆژوو چەند خىرو بىرى هەيە ئەو كاتە بەرۆژوو دەبن و ئەو خىرو بىرە لەكىس خۇتان نادەن.

{شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ} - سورة البقرة - ۱۸۵.

بەرۆمردگار لەم بەشەى ئايەتەگەدا ئەندازەو زەمانى رۆژوومان بۆ ديارى دەكا كە مانگى رەمەزانە، حىكمەتى ئەوەش كە ئەم مانگە تايبەتە بەو عىبادەتە ئەومىيە كە لەم مانگەدا سەرتاى سروش (وەحى) ئاسمانى كە قورئانە هاتوو بۆ پىغەمبەرەو لەم مانگەدا لىشاوى پىتو بەرەگەتى يەزدانى بەسەر بەرەى ئادەمىزاددا رزاو...

^(۱) بە گوێرەى مەزھەبى ئىمام ئەبو حەنىفە ئەندازەى (فیدیة) دووژەم نانخواردنى مام ناوەندییە يان بە ئەندازەى سەرفیتەى رۆژووى رەمەزانە.

{فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ}. هەر كهسێك له ئێوه مانگی بینی - یا كهسیکی تر له کۆمهڵی موسوڵمانان بینی و ئهم بپروای به بینییهكه ی هه‌بوو - نێتر پێویسته به‌رۆژوو بن. لێ‌ده‌دا مه‌به‌ست له وشه‌ی (الشهر) مانگی یه‌كشه‌ومه‌یه (هه‌لال)ه چونكه له زمانى عه‌رمیدا له‌جیاتی وشه‌ی (هه‌لال) وشه‌ی (شهر) به‌كار ده‌هێنرێ!!

په‌یدا‌بوونی مانگی رهمه‌زان به‌ دوو به‌لگه‌ دمه‌ڵێندری:

١- به‌دیتنی مانگی نوێ، ئه‌مه‌ش کاتێک ده‌بێ كه ئاسمان سایه‌قه‌و سافو بێ گه‌ردبێ.

٢- ئه‌گه‌ر هه‌ورو هه‌لا بوو نه‌توانرا مانگ ببینرێ، پێویسته مانگی شه‌عبان (کۆله مانگ) بکه‌ن به‌ سی رۆژی ته‌واو ئه‌مجار به‌رۆژوو بن، چونكه پێغه‌مبه‌ر (دروندی خودی له‌سه‌رین) فه‌رموو‌یه‌تی:

(صوموا لرؤيته وافطروا لرؤيته فان غم عليكم فاکملوا عدة شعبان ثلاثين).

واته: تا مانگی نوێ نه‌بینن نه‌بیکه‌ن به‌ رهمه‌زان نه‌ بیکه‌ن به‌ جه‌ژن، ئه‌گه‌ر هه‌ورو هه‌لا‌بوو، هه‌ور به‌ری مانگی گرتبوو سی رۆژی ته‌واو دا‌بنێن بۆ مانگی پێشو، كه یان شه‌عبان یان شه‌شه‌لانه جا ئه‌وجا بیکه‌ن به‌ رهمه‌زان یان به‌ جه‌ژن!! وه‌ی نیشه‌جییانی ولاته‌کانی باکوور (القطب الشمالی) كه شه‌وو رۆژیان به‌پێی کاتو وهرز ده‌گۆڕێ یا زۆر درێژه یا زۆر کورته، بگه‌ر له بازه‌جیه‌کی قوتبه‌کاندا ماوه‌ی چه‌ند مانگیك هه‌ر شه‌وه یان هه‌ر رۆژه ئه‌مانه به‌پێی کاتو ساتی ولاته‌ مامناوهندییه‌کان به‌ رۆژوو ده‌بن، وه‌ک ولاتی مه‌که‌کو مه‌دینه، گه‌رچی بازه‌ كه‌سیکیش ده‌لێن: دمش چاو له نزیکترین ولاتی مامناوهندی نزیکی خۆیان بکه‌ن و به‌پێی ته‌قویمی ئه‌و شوێنه رۆژوو بگرن و به‌ربانگ بکه‌نه‌وه.

بەشى شانزەھەم:

حەجكردن لە ئىسلامدا (الحج في الإسلام)

ئەم بەشە باسى ئەم شتانە دەگا:-

داستانی درستکردنى گابە - پوختەى حەج لە روانگەى ئىسلامدە - پۆشىنى بەرگى
ئىجرام و حىكمەتى ئەو جلە تايىبەتتە - حىكمەتى سووراندە بە دەورى گابەدا - حىكمەتى
نەرمە راكردنى نىوان سەفاو مەرپە - حىكمەتى چوونە سەرگىوى عەرەفەو مانەوە لىنى -
شايەتيدانى يىگانهگان دەرپارەى حەج.

حەج لە زمانى عەرەبىدا بە مانا دیدەنى کردنى شتى مەزنە، لە شەرعى
ئىسلامدا بەمانا دیدەنى کردنى خانەى خودايە، کە گابەى پىرۆزە لە شارى مەككە
بە نىازى خودا پەرستى.

حەج يەككە لەو کارە ئايىنيانەى کە پيش ئىسلام ئەنجام دراو. لە کۆن
زەمانەو، لای ھەموو گەل و ھۆزو خاوەن ئايىنىك ھەيە، ھەر گەلە بەجۆرىك و
شۆوازيك کردار و رەفتارى حەجى خۆى ئەنجام داو. عەرەبەکانىش پيش ھاتنى
ئىسلام حەجى کەعبەيان کردو، ئەو خانووەى کە حەزرىتى ئىبراھىم و
ئىسماعىل لە مەككە دروستيان کردبوو، کە ئايىنى ئىسلام ھات کردنى حەجى
پەسەند کرد، بەلام نەپەشت ھەندى لە کردار و گوشتارەکانى لەسەر شۆوازی
سەردەمى نەزانى ئەنجام بدەى، چونکە برى لە عەرەبەگان کە دەچوون بۆ
حەجکردن بە لەشى رووتى بە دەورى گابەدا دەسووراندەو، دەستيان دەخستە ناو
دەستى يەگترەو و فیکەيان لى دەداو برى جارىش ديانکرده قریو و قارو قریشک و
فیکەکردن و چەپلە ریزان. قورئانى پىرۆز لە شۆو و دەرپىنى ئەم کارەيان
دەفەرمۆى:

{وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً - سورة الأنفال - ۳۵}.

واتە: ئەو نوێژنەبوو کە ئەوان لەکن مالى خودا دەيانکرد؟ کە برىتى بوو لە
فیکو و ھۆرو چەپلە ریزان و بەس!! سەرھتای پەیدا بوونى ئىسلامىش کە
موسولمانەگان لەتەك پىغەمبەردا دەچوون بۆ کەعبە بۆ نوێژکردن ئەمان زیاتر

شوليان ئى ھەلەدەكىشاو ھەراو ھۆريايان لەناو مەسجىدولجەرامدا بەرپا دەکرد، تاكو پېغەمبەر و پارانى نەتوانن بەرپك و پىكى نوپىزى خۇيان بکەن گوپيان لە يەگترى نەبى و نەزانن چىيان گوتووھ..كاتىك موسولمانەگان بەھىز بوون و لە مەدىنەوھ لەشكریان ھىنايە سەر كافرەگان و فەتھى مەگكەيان كردو كابەيان كۆنترۆل كرد بە تەواوى كەعبەيان لەدىاردەى بىتپەرستى و نەزانى پاك كردهوھ.

سەرگوزەشتەى دروستكردنى كابە:

كابە خۆى شوپىنى سەرەكىيە بۆ ئەنجامدانى ئەرك و كردارەگانى ھەج، بۆيە بە پىويستى دەزانين گە برپك باسى سەرگوزەشتەى دروستكردنى بکەين.. بىگومان دروستكردنى مالى كابە (كعبە) دەگەرپتەوھ بۆ سەردەمى ھەزرىتى ئىبراھىم (سەدوى خودى نەين) لەو رۆزگارەدا بىتپەرستى بە تەواوى بلأو بووھوھ خەلكى وازى لە خودا پەرستى ھىنابوو روويان كرددبووھ بىتپەرستى!!

ئىتر ھەزرىتى ئىبراھىم نىشتەمان و زىدى خۆى بەجئ ھىشت و روى كرده ولاتى حىجازو لە شوپىنى شارى مەككەى ئىستا كە ئەو كاتە چۆلەوانى بوو بارو بەرگەنەى خست، بۆ ئەوھ خىزانىكى خودا پەرست پىكەوھ بنى!! جا كاتىك ئىسماعىلى كورى پىگەيشت و ھىزو تواناى پەيداگرد پەرورەدگار فەرمانى بە ئىبراھىم كرد كە مزگەوتىك دروست بكا، بۆ ئەوھى ئادەمىزادان بۆ خودا پەرستى تىيدا كۆببنەوھ، يادو سوپاس و ستايشى خوداى تىدا ئەنجام بدەن. ھورنانى پىرۆز بەروونى ئامازەى بۆ ئەم رووداوھ كرده كە دمفەرەمۆئ:

{وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - سورة البقرة - ۱۲}.

جا لەپاش ئەوھى ھەزرىتى ئىبراھىم و ئىسماعىل شىوھو شىوازى كەعبەيان تەواو كرد پەرورەدگار فەرمانى پى كردن كە لە ھەموو پىسىيەكى مادى و مەعنەوى بىپارىزنو بەپاك و خاوپىنى راي بگرنو بىكەنە شوپىنى يەكتاپەرستى وەك دمفەرەمۆئ:

{وَعَهْدُنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ - سورة البقرة - ۱۲۵}.

واته: فه فرمانمان دا به ئیبراهیم و ئیسماعیلی کوری که ئهم مائی منه دهر و ناوی پاک بکهنه وه له هر شتی که نه گونجی له گهل بهندهگی و مونا جاتی خودادا، بو ئهو که سانهی که به شیوهی ئایین هه لئه سوړپن به دهوړیدا یا له ناویا ده میننه وه بو به ندمیی خودا یا نویژی تیدا ده که نه و خوا به رستی تیا ده که نه. که و ابو و که عبه یه که م خانویکه که بو خودا په رستی دروستکراوه وه که دهفه رموی:

{إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ، فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا - سورة آل عمران - ۹۶-۹۷}.

له راستیدا یه که م هۆدهیی که دانرابی له سه ر زه وی بو خودا په رستی، ئهو خانوو مه که و له شاری مه که یه که مائیکی خاوه ن پیت و به ره که ت و ه وی شاره زابوون و هیدایه ته بو هه موو که سی چه ند به لگه و نیشانه یه کی که و ره ی ئاشکرای تیدایه، وه که مه قامی ئیبراهیم و چه ره و لئه سو ده، هر که سی بجیته ناوی له دۆزه خ رزگاری ده بی و له جیهانی ش دا ئاسو ده ده بی!!!!

چه زرمی ئیبراهیم له دنیا دهر چوو چه زرمی ئیسماعیل پاش ئهو له سه ر داب و نه ریتی باوکی و به گویره ی فه رمانی په رومردگار ئهو ماله پیروژه ی پاراست و جگه له خودا په رستی ریگه ی نه دا هیچ شتیکی تری تیدا نه نجام بدری، سالانه خه لکیکی زور دهه اتن بو چه جی مائی خودا به پیک و پیکی ئه رکه گانی چه جیان نه نجام ده دا، به لام که روژگار دریژه ی کیشاو سه رده می ئهو دوو پیغه مبه ره مه زنه زوری به سه ردا تیپه ری، خه لکی زور شتی نه شیاوایان تیکه ل به کار و کرداری چه ج کرد، هاوه ل بو خودا فه راردان و بته رستیان ده ست پیکرد، بو یه په رومردگار چه زرمی (محمد)ی کرده پیغه مبه رو ناردی بو فه لاچو کردنی کوفرو بته رستی و گیرانه وه ی خه لکی بو یه کتا به رستی و خودا به چه ق زانین،

خودا په رستییه که چه زهرتی ئیبراهیم له سه رده می خۆیدا ئه نجامی دابوو
په پرهوی کردبوو!!

{هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ
سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ - سورة الحج - ۷۸}،

واته: ئه ی گروهي ئۆمه تی (محمد)! په رومردگار خۆی ئیوهی هه ئبزاردوووه بۆ
ئوهوی ببنه کۆمه ئی موسوئمانان و هه ئگری ئالای ئیسلام، نه ووش بزائن که خودا
له ئه رک و ئه نجامدانی پئویستییه ئایینییه کانی سه رشانتان هیچ شتیکی له
وزمه ده ری خۆتانی ئی داوا نه کردوون ئایینی بۆ ئاسان کردون وه کوو چون بۆ
باوکی پیغه مبه ران: چه زهرتی ئیبراهیمی ئاسان کردبوو، خودا خۆی ئیوهی ناو ناو
موسوئمان له کتیه ئاسمانییه کانی پێشوو دا ئیوهی به موسوئمان ناو بردوووه.. یان
مه به ستی ئه وه یه که چه زهرتی ئیبراهیم کاتی خۆی ئیوهی ناوناوه موسوئمان که
له خودا پاراوه ته وه و فهرموویه تی:

{وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ لَكَ - سورة البقرة - ۱۲۸}.

چه وه ره ی چه له ئایینی ئیسلامدا (روح الحج فی الإسلام):

چه له ئایینی ئیسلامدا زۆر جیاوازی هه یه له و چه جهی که له ئایینه کانی
تردا هه یه! ئه وه تا له ئایینه کانی تردا چه ج بریتییه له ماچکردن و له
ئامیزگرتن و به ده و راهاتنی ئارامگهی پیاوچاکان و خۆ تییه ئساوین له پاشماوه و
ببناو گنگۆیان، ده ی ئه م دیارده گه لێک ناپه سه نده ئیسلام به ره وای نازانی!

چاکترین چه ج له لای ئایینه کانی تر ئه وه یه که مرؤف خۆی بخاته
ناره چه تییه وه و له رێگای چه جدا خۆی ماندو بکا، به لām له ئایینی ئیسلامدا ئه م
دیارده یه ناپه سه نده وه نایه و ئی ئاده میزاد - با مه به ستی زیده پاداشیش بی -
خۆی بخاته ناره چه تییه وه!!

ئهو متا دهگپرنه وه جارێك پێغه‌مبەر (دروودی خودی لیسەری) پیاویکی پیری بینی قوربانیه‌کی پێبوو دوو گوری خۆی چووبونه ژێر بالیه‌وه به‌ره‌و مه‌ککه‌ دەرۆیشتن بۆ چه‌ج پێغه‌مبەر (دروودی خودی لیسەری) پرسیری له‌ حال و چۆنیه‌تی کابراکه‌ کرد، عه‌رزیا‌ن کرد قوربان! ئهو پیره‌می‌رده‌ له‌ سه‌رخۆی نه‌ز کردوه که به‌ پێیا‌ن چه‌ج بکا‌و سواری ولا‌غ نه‌بی! پێغه‌مبەر (دروودی خودی لیسەری) فهرمو‌وی: با وا نه‌کا بێگومان خودا پێو‌یستی به‌وه نییه‌ ئه‌م کابرایه‌ ئه‌زه‌تی چه‌سته‌ی خۆی بدا!! سواری وشترێکی که‌ن با به‌ سواری رێگا‌که‌ بپ‌رێ.

به‌ئێ له‌ ئایینی ئیسلامدا چه‌ج وه‌سیله‌و هۆیه‌ بۆ به‌ده‌سته‌ینانی به‌هره‌ی گیانی و ره‌وشتی رۆشنیری و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری ئه‌ومتا ئه‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌ به‌ ئاشکرا ئاماژه‌ بۆ ئه‌وه‌ ده‌کا‌و ده‌فه‌رم‌وی:

{وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ، لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَوَاقِفَ - سورة الحج - ۲۷-۲۸}.

واته: ئه‌ی ئیبراهیم! به‌ خه‌لك رابگه‌یه‌نه‌ چه‌جی کابه‌ بکه‌ن بانگیان بکه‌ بۆ چه‌ج‌کردن و پێیا‌ن بێ: چه‌ج‌کردن فه‌رمانی خودایه‌و ئه‌نجامی بدن، ئیتر سالانه‌، له‌ هه‌موو لایه‌کی جیهانه‌وه‌ خواناسان به‌ پیاده‌و به‌ سواری دێن بۆ زیارمه‌تی مالی خودا، با ئاماده‌ی رێ و ره‌سمی به‌ جێهێنانی چه‌ج ببن و سوود له‌م کۆبوونه‌وه‌ جیهانییه‌ وهربگرن، له‌و رۆژه‌ دیاریکراوانه‌دا یادێ خودا بکه‌ن زیکری تایبه‌تی (لبیک الله لبیک..) بێن و بێنه‌وه‌، شوکرو سوپاسی خودا بکه‌ن که‌ رزق و رۆژی داوه‌ پێتان، ئه‌و ئاژه‌لانه‌ی بۆ گه‌ردنکه‌ج‌کردن به‌ ئاره‌زو‌ی خۆتان ده‌یانکه‌نه‌ گوشتی و سه‌ریان ده‌ب‌رن، ده‌ی ئێوه‌ له‌ گوشتی ئه‌و گوشتیانه‌ی خۆتان بخۆن و به‌شی هه‌زارو نه‌دارایانی‌شی ئێ بدن.. ده‌با ئێمه‌ سه‌رنجێکی ورد له‌ رسته‌ی (لیشهدوا منافع لهم) بده‌ین ده‌بینین زانا‌یانی ئیسلام وایان را‌فه‌ کردوه‌ که‌ مه‌به‌ست له‌ سوود سوودی دونیا‌و قیامه‌ته‌، لایه‌نی ئایینی و جیهانی ده‌گرتیه‌وه‌،

چونكە لە روانگەى قورئانەوه دىن و دونيا وەك گيان و لاشە وابەستەى يەكترن و پەيوەندى بە ھىزيان لە نىواندايە، ھىچيان بى ئەوى تريان نابى! چونكە ئەگەر ئايىن ھىزى باومر بدا بەگيان ئەوه كارە دونيايەگانىش ھۆيەكى مانەوه و پىشكەوتن بە گيان دىمەخشن و دىمەنە ھۆى راگرى ئەو جەستەيەى كە ئەو گيانەى ھەلگرتووه.

ئەگەر بىشمانەوئ لە ھەموو روويەكەوه سەرژمىرى بەروبوومەكانى ھەج بگەين لىرەدا جىبى نابىتەوه، بەھەر حال ھەج كۆبوونەوھەيەكى گشتى و ھىستىقائى سەرتاسەرى موسولمانانە بۆ يەكخستنى مەبەستە جوړاو جوړەكانى خوځيان و رىنمايىكردنى ھەريەكئ لەوان بۆ دۆزىنەوھى سەرچاوەى پاك و خاوين و شت لە يەكترى فېربوون و يەكتر ناسىنى ناوخوځيان و بەھىزگردنى پەيوەندييە ستراتىجىيەگانيان... جگە لەمەش لايەنىكى ترى گرنگ ھەيە ئەويش لايەنى ئابورىيە چونكە ھەموو گەلىك لەو گەلە موسولمانانە پىشەسازى تايبەتى خوځيان ھەيە بەرو بوومى تايبەتى خوځيان ھەيەو لەلای گەلىكى تريان دەست ناكەوئ! جا بەھۆى ئەم كۆبوونەوه گشتىيەوه دەتوانرئ سەودا و مامەلەى گۆرپنەوھى ئەم شتانە ئەنجام بدرئ ئامادەبوونى خاومنى ئەم كەل و پەل و پىشەيازىيانە لە كۆبوونەوھەيەكى ئاوەھا گشتىدا زۆر لەو كۆسپ و لەمپەرپانە رادەمەلئ لەوانەيە بىنە بەرھەلست و تەنگو چەلەمە بۆ ئەنجامدانى ئەو جوړە سەودا و مامەلانە..

ھەجكردن لە سەركى پىويستە:

ھەج پىويستە لەسەر ھەموو موسولماننىكى ژىرى پىگەيشتوو بالقى لەش ساغ، لە ماوھى ژياندا يەك ھەج ھەرزە بە مەرجىك تىشوو سەفەر و كرئى گواستەوھى رىگای ھەبئ و ئەوئەندەشى مال و دارايى ھەبئ مال و مندائى لەماوھى گەشتەكەى دا بەتير و تەسەلى پىي بژين. ئەم مال و داراييەش دىمەى ساغ ھى خۆى بى و مافى كەسىكى ترى پىوھ نەبئ قەرزى خەلكى تىدا نەبئ و سوود و رىباى

تىدا نەبىۋ زەھكاتى ئى درابى، سەرەپراي ئەمەش دەبى رىگاي مەككە لە چون و ھاتنە ۋەدا ئەمىن و ئامان بىۋ ترس و بىمى تىدا نەبىۋ.

ئەركان و پاىەكانى ھەج ئەم شتانەن:-

۱- ئىحرام دابەستىن لە مىقاتەۋە - كە بە (لبيك اللهم لبيك) بە دەنگى بەرز

دەست پى دەگاۋ بەرگى ئىحرام دەپۇشى.

۲- ھەئسوران بەدەۋرى مالى كابدە.

۳- ھاتۇچۇي نىۋان سەھاۋ مەروا.

۴- راۋەستانى عەرەفە.

۵- تاشىنى يان كورتكردنەۋەي موى سەر.

۶- رىزكردنى ئەم كردارانە بەپىي ئەم رىزكردنەيان.

ئىحرام دابەستىن ۋە پەندە ھىكمەتەكى:

لە سەردەمى نەزانىدا عەرمبەكان بۇ شوپىنلەۋمى ئازەلەكانىيان پاكرو پاۋانىيان دادمنا واتە ھەر كەسە بىرېك لەۋمىرگاي بۇ خۇي دادمىرپىۋ سىۋورى بۇ دادمنا ۋەزەكانى تر نەياندەتۋانى لەۋ سىۋورە تىپەرن و ئەۋ لەمبەرە بىشكىن. دەست رۇپىشتو ئەۋ كەسانە بوون كە روبەرى زۇر بۇ خۇيان داگىر بىكەن!!

كە ئايىنى پىرۇزى ئىسلام ھات ھەموۋ پاۋانىكى بەتال كىردەۋەۋ بىپارىدا، پاۋان بەس پاۋانى خودايە، ھەر خودا مافى ئەۋەي ھەيە شت قورغۇ قەدەغە بكا، جا لەم سۇنگەيەۋە ئەۋەتا پەرومىرگار بۇ (كابدە) سىۋورى قەدەغەكراۋى دانائە، فەرمانى كىردەۋ: كەس ئەۋ سىۋورە نەشكىنئىۋ نەچىتە ناۋ ئەۋ رەزەۋە مەگەر پۇشاك و شىۋە شىۋازىكى تايبەتى ھەبى، بەرپوۋ رەسمى تايبەتى بچىتە ناۋى.

ھەر كاتى مەرۇف ئىحرامى بەست و ۋىستى بچىتە ناۋ ئەۋ روبەرە قەدەغەكراۋەي مالى خودا، نابى ھىچ دىاردەيەكى رابواردن و رازانەۋەي پىۋەبى، ھىچ بۇنىكى خۇش لە خۇنادا، ھىچ پۇشاكىكى دوۋراۋ لەبەرنەكا! پىپىلاۋو قۇندەرە

ناكاتە پىيى، دەبىي جۈوتە سۆلىكى ساكارى بىيى نىمۇد بەسەر پىوۋە بكا،
ھەنگۈستىلەۋ ئەلقەي رازانەۋە لەدەست ناكە سەرو رىش و سىمىل ناتاشى، نىنۇك
ناك، لەگىشت خۇشپىيەكى جەستەيى - با زۆر كەمىش بىيى - پارىز دەكا!

دووركەۋتەنەۋە لەم شتانەۋە قەدەغە بوۋنى لەۋەۋە سەرچاۋە ھەلدەگرى كە
مەبەست لە ھەج نىزىك بوۋنەۋەمىيە لە خوداۋ گەپىشتن بەۋ پاداشە گەۋرەمىيە كە
خودا بۇ مىۋانانى خۇي دايانەۋە، ئەمەش بە دوورخستەۋەي نەفس لە
ئارموزوۋەكانى ئەنجام دەدرى، بە جەلەۋ گرتەۋەي ھەۋاۋ ھەۋەس دېتە كايەۋە!

دەبىي موسولمان لەۋ شوپنەۋە لەۋ كاتانەدا كە ئىجرامى بەستوۋە ۋاز لە
ھەموو خۇشىۋ لەزەمتىك بىيىي جگە لە زەرۋورىياتى زۆر پىۋىست بۇ ژيان!!!

ھەر لە ھىكمەتى ئىجرامە بەۋ جۆرەۋ شىۋەۋ شىۋازە كە نەفس رام بىيىي
لەسەر دووركەۋتەنەۋە لە خۇشى ژيان و زال بوۋن بە سەر ماددەدا، ھەرومەھا
شكاندى دابو نەرىتى مەرۋف دەربارەي لەش پەرۋەرى... بىگومان ئەم
ھالەتەيەش رىيازەمىيەكى تابەتتەيەۋ مەرۋف دەخاتە سەرچەمسەرى سىروشتى
يەكەمجارى خۇي. ھەمووشمان ھەست بەۋە دەكەين كە ئىمە لەۋ كاتانەي
دەگەرپىنەۋە بۇ سەر سىروشتى خۇمانەي بىنەرەتىمان لە خۇشپىيەكى گىيانى و
دلىكى خۇشدا ژيان بەسەر دەبەين!!

پەندو ھىكمەتتىكى تىرى ئەم كىدارانە ئەۋمىيە: رامكىردى دەرۋنە لەسەر
زەھمەت و ئەرك كىشان.

بىگومان ئەۋ نىزام و ياسايە كەششافە كە (بادن باۋل) دايەتتا ئاكام و
نەتىجەيەكى زۆر باشى ھەبوۋ بۇ پەرۋەردەكىردى مىندال و گەنجەكان لەسەر
خۇراگرىي بەرامبەر ناخۇشى و ماندويى بەجۆرىك ۋاي ئى ھاتوۋە ئىستا زۆربەي
گەلان ئەۋ گرنگىيە بەلەيەنى كەششافە دەمدەن!! دەي بە مافى رەۋاي خۇمانى
دەزانىن كە بلىيىن رىيازەي ئىجرام زۆر كارىگەرترە لە رىيازەي كەششافە، چۈنكە
نارەھەتى و كىدارەكانى ئىجرام بەستىن قورس ترەۋ دىرئىخايەنترىشە، سەربارى

ئەۋەش ئەۋ ماۋەى كە مەۋۇ لە ئىھرامدايە لە كەش و ھەۋىيەكى ئايىنى دا دەۋى ئەمەش كارىگەرى بۇ سەر نەفس و دەروون زۆر تەرو سوودو ھائىدەشى زىاترە!! جگە لەمانەش ئەۋ دەيمەنە گشتىيەى كە حاجىيەكانى تىدا دەبىنرئىن: ھەموويان يەك پۇشاك و جلىان پۇشيوە: دەۋلەمەندو ھەقىرو شاۋو گەدا جىاۋازىيان لە نيواندا نىيە ماناى يەكسانى و بەندايەتتەيەكى تەۋاۋ دەبەخشى! ئايىنى ئىسلامىش ئەم لايەنەى زۆر مەبەستە:

ئىھرام و ئاشتى (الإحرام والسلام):

حاجى كە ئىھرام دەبەستى و دەگاتە شارى مەككە و چاۋى بە مالى خودا دەكەۋى: ئەم پارانەۋىيە دەخوئىنى:

« اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ ، اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَمَهَابَةً وَزِدْ مَنْ حَبَّهٗ أَوْ اعْتَمَرَهُ تَكْرِيمًا وَتَشْرِيفًا .

خودايە! تۆ خۆت سەرچاۋەى ئاشتىت، ئاشتى ھەر لەتۈۋە بە ھەموو لايەكدا پەخش دەبىتەۋە! دەى خودايە! لە ئاشتى خۆت بى بەشمان مەكە، لەماۋەى ژيانا بە خۆشى و ئاشتى بمانزىنە، خودايە! ئەم خانەى خۆتە پتر رىزى بگرمو زىاتر شكۆمەندى بھەرموۋ! ھەر كەسكىش دى بۇ زىارەتى بە مەبەستى ھەج يان عومرە، يان ھەردووكيان تۆ زىاتر رىزدارى بگەو شەرھەف و شكۆمەندى پى بىخەشە!!!

خوئىندى ئەم دوعايە لەم شوئىنەدا ئەۋە دەگەيەنەى كە يەككە لە مەبەستەكانى ئىسلام لە ھەجدا چاندنى تۈۋى ئاشتىخۋازىيە لە دەرووندا، ھەلكىشانى رەگى رەقەبەرى و دزايەتى نيوان ئادەمىزادە، رەھنومايىكردى خەلكانە بۇ ئەۋەى كە بە برايمەتى و يەكەيتى ژيان بەسەر بەرن و ھەئس و كەۋت بگەن، بەئگە لەسەر ئەم بۇچۈنەشمان ئەم ئايەتەى قورئانە كە دەفەرمۇى:

{الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ - سورة البقرة - ۱۹۷}.

ئه وهتا لهم نایه ته دا په رومردگار به ئه رکی سه رشانى حاجى داناوه که هه مووکاتى به تايبه تى له ماوهى ئی حرامدا - له سه ره خوؤ ناشتیخوازو روح سوک بى، له گهل کهس کيشه و به رنه کا، خو شه ويستی بپاريزى له قسه ی بى ماناو ناشيرين، دوور بکه ويته وه له جنيودان و تاوانکردن دووره په ريزى، له فه رمانى خودا دمرنه چى و کارى کى تاوانکارى ئه نجام نه دا، واز له دمه دمه و به ره ه لستکاري بيئى.

هه ر له روانگه ی ئه وه وه که نیسلام ديه وئ تووى ناشتیخوازی له دمووندا بچيئى: ئه وه تا له ماوهى ئی حرام به ستندا راوکردنى ئازهل و نيچيرکردنى - به هه موو جوړه کانيه وه - له سه ر موسولمانان هه رام کردوه... خودا ده فه رموى: {أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرْمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشُرُونَ - سورة المائدة - ۹۶}.

بيگومان بانگه وازی کردنى نیسلام له هه جدا بو ناشتى، له فراوانترين مانادا ئه وه ده گه يه نى، که ئاييى نیسلام ديه وئ له ريگه ی خودا په رستيه وه ئه م رموشته له دموونى شوينکه و تووه کاني پرويئى.

گه ر دنکه چى بو خودا:

حاجى که ئی حرامى به ستو ئه و جلله تايبه تيه ی له به رکرد، ئيتر هه رتاوه نا تاويك - به تايبه تى له ديمه نگا نو يکاندا به دنگيکى به رز ئه م سه رووده ده لئيت و ده لئيه وه:

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ .

واته: په رومردگارا! هه ميشه که مه رى به ندمگيم بو جى به جيکردنى فه رمانى تو به ستووه، تو بيچوون و بى هاوه لى، سوپاس و ستايش هه ر بو تو يه، به خشش و

نازو نیعمهت و بههره و دارایی و پاشایی و خاوهنی ههر له خۆت دئ و ههر له خۆت جوانه، بیچونی و بی هاوهلی تۆ لهکن دانای زانا ئاشکرا و نمایانه..

بیگومان نهم وشانه له جیاتی سروودی جهنگاوهرانه له مهیدانی شهرداو گیانفیداییان دمخاته نیو دمروونهوه گیانی خۆبهختکردنیان تیدا بههیز دهکا. مهبهستیش له گوتهوهی نهم وشانه نهومیه که ئینسان جلهوی خۆی بو خودا شل بکا ههرچی لوتبهرزیهکی ههیهتی تیکی بشکینئ بو نهوه ژیانیکی کامهرانی بهویستی شهرعی خودا بهریتته سهرو مروفتیکی ئیسک سووک و بی وهی و رهوشت بهرزو ناشتیخواز بی و له سنووری شهرعی خودا تینهپهڕئ.

هیکمهتی سوهرانه بهدهوری مالی کابهدا:

حاجی چهوتجار بهدهوری مالی کابهدا دهسوورپهتهوه لهو گۆشهوه که بهردمهرشی لیه دهست پی دهکات، نهم سوهرانهوه وهکوو سلاو کردنیک وایه لهو بینایه که یهکههم خانووی خودا پهرسییه. بهردمهرشه (حجر الأسود) بهردپکی رهشه و له گۆشهیهکی دیواری کابهدا، تافه بهردیکه له کابه که له سهردهمی ئیبراهیم خۆیهوه ههتا ئیستا ماوهو بووه به بهردی بنچینهی کابه، وهکوو بهردهنشانیکی نهو سهردهمه دپیرینهیه ماوتهوه.

عهربهکان به درپژایی میژووی رابردویان چهندجار بینای کابهیان ههلوهمشاندوتهوه دروستیان کردوتهوهو نهم بهرده پیرۆزمان پاراستوه، له لایهکی ترمهوه سوهرانهوی حاجییان به دمری کابهدا دهق دشوبهپهته سوهرانهوهی فریشهکان به دهوری عهرشدا، نههمش خۆی له خۆیدا پهیههندییهکی گیانی له نیوان ئادهمیزادو فریشهدا دروست دهکا، و له مروفت دهکا که ههست به گیان پیرۆزیهکی ههره بالا بکا. جگه لهومش موسولمانان له ههرچارالای جیهانهوه رۆژانه پینج جار زیاتر لهکاتی نوێژکردنیاندا روو دهکهنه لای (کابه) کهوابوو پێویسته که دهچن بو چهج بهدهوری نهم مالهدا بسوورپهتهوهو سلاو لهو شوینه بکهن که باوکی پێغههمبهران ههزرمی ئیبراهیم بو خودا پهرسی دروستی کردوه.

ھېكمەتتىن نەرمەپراكىدىن لە نىۋان سەفاۋ مەرۋە، كىرەتلىككە لە كىرەتلىككە
 ھەج، لەپىش ھاتىنى ئىسلامدا بوۋە، جۈرە رۇيشتىنكە لە بەينى رۇيشتىنى
 ئاسايى ۋە ھەپراكىدىنكە كە ئىسلام ھات ھېشتىيەۋە ھەتتا بېي بە يادگارلىكى
 مېژۋىيى بۇ داستانكە بىرى زمزم ۋە ھاجەرە خاتۋون، كە كاتى دايكى ھەزرىتى
 ئىسماعىل: ھاجەرە خانەم، خىزانى ھەزرىتى ئىبراھىم پېيغۇبىسى بەئەۋ بوۋ بۇ
 ئىسماعىلى كۆرى ۋە تىنۋايەتتىن تىنى بۇ ھىنان ھاجەرە خانەم لە نىۋان كىردى
 سەفاۋ كىردى مەرۋەدا چەند جار ئەمەسەرۈ سەرى كىردۈ بەشۋىن ئاۋدا گەپرا تا
 دۋايىي پەرۋەردىگار ئاۋى زمزمى لەۋ شۋىنەي ئىستادا بۇ ھەلقۇلاندن ۋە لىيان
 خۋاردەۋە. جا دۋايىي ھەربەكەن لەم شۋىنەدا ئەم شىۋە خۋاپەرستىيەيان
 كۆپنەككەۋە لەكاتى ھەجىرىدىنكە ئەنجامىان دەدا، بەلام لەسەر ھەر كىرەتلىك
 بىتەكەن دانابوۋ، يەكەن (ئەسەف) بوۋ ئەۋىترىان (ئائىلە) بوۋ... كە ئايىنى
 پىرۋى ئىسلام ھات بىتەكەن شىكەند ۋە نەرمەپراكىدىنكە ھېشتەۋە چۈنكە ئەۋ
 شىۋە راکىرنە لەگەل رىبازى ئىسلامدا گۈنجاۋ بوۋ، لەمەشق ۋە خۇرامكىرنى
 سەربازى دەجى!!

لە ئەنجامدانى ھاتۋچۇ نىۋان سەفاۋ مەرۋەدا رەمىزى پەناگرتن بە خۇداۋ
 لابرەنى بەلا دىتە يادۋ خۇي دەنۋىنى، چۈنكە لەۋ شۋىنەداۋو كە خۇداي
 مېھرىبان دەرگەي رەھمەتتىن لە ھاجەرە ئىسماعىلى كۆرى كىردەۋە ئاۋى زمزمى
 بۇ ھەلقۇلاندن دۋاي ئەۋەي كە نىزىك بوۋ لە تىنۋان بىخىكىن.

ھېكمەتتىن راۋەستان ۋە مانەۋە لە كىۋى ھەرفە:

مانەۋە ھاجىيەكەن لە رۇزى (۹) مانگى قورباندا لە كىۋى ھەرفە رەمىزى
 پايدە ھەرە گىنگى ھەجى ھاجىيەنە، بەي ئەنجامدانى ئەم رۈكنە ھەج تەۋاۋ
 نابى، خەسەلت ۋە سوۋدى ئەم مانەۋەيە زۇرن:-

یەكەم: كۆبوونە وەمێهەکی سالانە و نومایشێکی گەرنگی موسوڵمانانی سەر پڕۆ زەوییه، سالانە سەدان ھەزار كەس لە ھەموو لایەکی دونیاوە لەو سەر و دەمەدا لەو پارچە ئەرژدەدا كۆ دەبنەو. (پاكستانی - مێصری - عێراقی - سووری - ئێردەنی - ئێندونیزی - تورکی - لوانی - لیبیایی - مەغریبی - جەزائیری - تونسی - ئێرانی - كوردستانی) باقی وەفدەكانی تری ھەموو عالەم، ھەموویان لەو پارچە زەوییهدا رادەووستن، لەخودا دەپارێنەو، دوعاو تەلێلە دەكەن، داواي رەحمەتی بێ پایان و لیخۆشبووونی ئی دەكەن، ئەم دیمەنە شیرینە بە تەواوی یەكسانی نیوان ئادەمیزادی تێدا رەنگ دەداتەو، دەتوانین بڵێین: سوسیالیستی بەراستی ئەو مێهە!!!

دووەم: ھیکمەتی راوستان و مانەو لە کۆی عەرەفە کەسایەتی تازە بەمروۆ دەبەخشێت و سەر لەنوێ ئینسانە کە دروست دەکاتەو، لەرابردوی خراپەکاری جیای دەکاتەو، پەیمانێکی تازە لەگەڵ خوادا پێ دەبەستێتەو وای ئی دەکا ژيانێکی پاك و خاوێن و گامەران دەست پێ بکا. پێغەمبەریش (دروودی خودای لەسەرم) دەفەرموێ: (من حج لله فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه. رواه البخاري). كەسێك لەبەر رەزامەندی خودا ھەجی كردو دواي بەگفتارو بەكردار وازی لە خراپەکاری ھێنا لە گوناھ پاك دەبێتەو وەكوو ئەو رۆژەي كە لەدايك بوو.

شایەتیهکی زانیەکی بیانی دەربارەي ھەج (شهادة في الحج):

کۆتایی ئەم بەشەمان بە شایەتیهکی دکتۆر (فیلیب ھەتتی) دەھێنین کە لە کتێبی (تاریخ العرب) دا دەربارەي ھەجکردنی موسوڵمانان نوسیومیەتی دەلێ: (تا ئیستا لە بەرنامەي ھێج ئایینی کدا یاسایەکی وەکوو ھەج دانەھاتوو، تا ئەمروۆ بە یاساو نیزامێکی بێ وێنە دەژمێردرێ! ھێج جوۆرە خودا پەرستییهك ئاوەھا نابێتە ھۆی بەیەك گەیاندن و ناساندنی موسوڵمانان لەناو خۆیاندا... بەھۆی ھەجەو جوۆرەھا کۆمەڵ و توێژی موسوڵمانان یەكتری دەناسن و دەبنە برادەر و

ناسياوا! بەلكوو بەھۆى ھەجەو ھەموو موسولمانىك لە ژيانيدا دەتوانى بېيتە گەشتيارو بۆ جاريكيش بى گەشتو گوزار بكاو كۆبوونەو ھەگەل برايانى موسولمانى دوور ولات ئەنجام بداو راو بۆچوونى خۆى بەوان بگەيەنى و راو بۆچوونى خەلكى ديش وەربگرى.

ھەر بەھۆى ھەجەو زنجى و بەربەرى و صىنى و روسى و فارس و تورك و ھەربى و كورد... ھتد ھەقىر بى يان دەولەمەند گەدا بن يان پاشا دەتوانن يەكترى بىينن و پەيوەندى لەگەل يەكتردا پەيدا بكنە و راو بۆچوونى خۆيان لەگەل يەكدى بگۆرئەو.

بىگومان ئايىنى ئىسلام سەركەوتنىكى گرنكى بەدەست ھىناو ھەربارى ھەلاچۆگردنى بانگەشەى نىوان تويزو نەژادو پەنگو پەچەلەك جياوازى خستەو ھەچونكە ئايىنى ئىسلام ھەرگىز داننانى بە جياوازى لە نىوان رۆلەكانيدا پىي واپە ئەو جۆرە دياردانە نابنە ھۆى جياوازى، تەنھا شتى كە لە ئىسلامدا دەبى بەھۆى جياوازى جيايى بىرو باومرە بە خوداو بە پىغەمبەرى خودا!!!

ئاشكراشە كە كۆبوونەو ھەى موسولمانان لەكاتى ھەجدا خزمەتتىكى گەورەى لەم بارەو پىشكەش كەردو...

به شى چه فده يه م:

زانست له ئيسلامدا (العلم في الإسلام)

کښه شى نيوان زانست و نايين له نه وروپادا - پله شى زانست له ئيسلامدا - ئيسلام ناييني به لگه و نه زموونه - ئيسلام ناييني په قين و بروايه نه کى شى و گومان - ناييني ئيسلام دژى لاسايى کردنه و يه - ناييني ئيسلام بانگه وازى بو نه وه دهکا که له هه موو شتيکدا هه لبرارده په سهند بگرئ - عه قل و هوش له ئيسلامدا - ياساکانى بوونه و مر ناکورين - ديارده کانى بوونه و مر نه زموونى مروف تيندا - نه و عيلم و زانياريه شى ئيسلام په سهندى دهکا و بانگه وازى بو دهکا - شايه تى برىک له زانا روژنا واييه کان دمر باره شى شاره ستانيه تى ئيسلام ...!!

خوينه رى هيژا! ناشکرايه له سده شى رابورد و داو پيشتريش بوختانيکى گه و ره به ئيسلام له ناو نه وروپاييه کاندا بلا و بو و ده که برى تى بوو له وه شى که ناييني ئيسلام قه لاجوى نازادى بىرو با و مر دهکا و هه موو هه ول و کوشش و جو له يه کى زانستپانه له ناو دهب، دژايه تى زانست و فله سه فه دهکا. (ارنست ريتان) که زانايه کى فهره نسپيه و به نا و بانگه ترين هه لگرى نالاي ناپير و زى نه م بوختانه دمژميردرئ و له کتبه گه شى به نا وى (الاسلام والعلم) دا نه م راو و بوچوون و بوختانانه شى خوى بلا و کرد و ته وه!!

نيمه شى به پشتيوانى خودا له م به شه دا له م باره وه ليکولنه وه نه نجام دده مين و نه م لايه نه روون ده که ينه وه. له ژير روشنايى فهرمووده کانى قورئان و شايه تيدانى ميژو و نه وه ده چه سپينين که نه وه شى له م باره وه گوترا وه دمر باره شى ئيسلام و دژايه تيکردنى بو زانست و زانيارى، بوختانيکى فره گه و ره يه و دوژمنايه تيکردنى راستى و حه قيقه ته و چه واشه کردنى ميژو و شه ...

کښه شى نيوان زانست و نايين له نه وروپادا:

بيگومان نه وانه شى دژايه تى عيلم و زانستپان کردوه له نه وروپادا کومه ليک بوون هه لگرى بىرو با و مرى نايينه کانى تربوون - نه کى ئيسلام - نه وه تا

میژوو نووسان هه موویان نه و میان دوو پات کردۆته وه که زانا بوونه و مر شوناسه کان تووشی چه رمه سه ری و دمردی سه رییه کی ته و او بوون له لایه ن پیاوه ئایینییه کانی نه و روپاوه، به درێژایی سه ده کانی ناو مرپاست پیاوه ئایینییه کانی نه و ولاته دوژمنکاری زانا کانیان ده کرد، ته نانه ت چه ند دادگایه کی تایبه تییه یان دانا بو دادگاییکردنی پیاوانی زانستخوازو خاوه ن بیرو نه زمون. هه ر زانست و زانیاریکیان دابه ئینایه و له گه ل بیرو رای که نشته نه گونجایه به تاوانی گه ورمیان داده ناو کابرای خاوه ن بیرو بو چوونیان راکیشی دادگا ده کردو داوایان لی ده کرد په شیمان ببیته وه و تۆبه بکا، په یمانیان لی و مرده گرت که چاریکی تر نه و هه لیه نه کاته وه نه گه ر چاریکی تر نه و گاره ی نه نجام بدایه و رای خو ی دمر بپرایه یه گسه ر ده گیراو ده که وته ژیر ئازارو نه شکنجه و به زیندویی ده یانخسته ناو ئاگره وه، یان له شاخیکی به رزه وه فریایان ده دایه خواره وه!!! ئاوا به و جوړه به درێژایی سه ده کانی ناو مرپاست زۆر له زاناو خاوه ن بیرو نه زمون دابه ئنه رو لیها توویان له ناو بردو سه رنگونیان کردن!!!؟

ئه م کارو ره قتاره نامرۆقایه تی یانه به رده وام بوون و درێژمیان کیشا هه تا وای لیها ت ده سه لاتی پیاوه ئایینییه کان زه عیف بوو به هو ی په یدابوونی دووبه ره کی نیوان خو یانه وه و سه ره له دانی ری بازی پرۆتستانی و قبو و لکردنی ئه م ری بازه له لایه ن زوربه ی خه لکه وه^(۱) جا ئه م بزوتنه وه ئایینییه هه ر به مه به ستی راکیشانی جه ماو مر به لای خو یدا به ته وای سه ره به ستی به خه لک داو ریگای دان که عه قل و هو ش و بیري خو یان بجه نه کارو زانستانه بیربکه نه وه و ره قتار بکه ن. له ئاگاما عیله و زانست سه رکه وت، به لام نه و ئیش و ئازاره ی که له لایه ن پیاوه ئایینییه کانه وه تووشی خه لک بو بو و وای کرد که نه و زانسخوازانه نه ک

^(۱) برۆتستان: بزوتنه و مه یه کی ئایینی به وکه سانه ده گوتری: که سه ر به که نیسه ی کاسولیکی رومانی و رۆژه لاتین و بیرو رای سه ره به ستیان هیه له بواری ئایینی و کاری دونیاییدا هه موو سه ره به ستیه ک ده دا به رپه و مگانی. سه ره تا له نه لمانیا و ولاته نه سکندنافیه کان و سکوتله نده و سوپسراو نه مه ریکای باکووردا بلا و بوته وه.

ھەر بىر لە تۆلەکردنەو بەكەنەو لە پياوھ ئايىنىيەكان و بەس، بەئكوو دژى ئايىنىش بوستەن و بە ھەموو جۆرئەك بەرھەستكارى بکەن. ئەو بوو ھاتن ھەندئ کتیب و نووسراوئان نووسى بە مەبەستى بەئگە ھىنانەو لەسەر پەرو پووجى بنەماو چۆنىەتى ئايىن بەگشتى و پىيان وابوو گە ئەرکان و پاىەکانى ئايىنى بریتىن لە خەيال پلاوى ئادەمیزادە گۆنەپەرستەکان...! ھەرکاتىکىش ھەليان بۆ برەخسايەو رىگايان بويایە پىرۆزى ئايىنان پىشیل دەکردو لە رىزيان دەھىنايە خواری، ھەتا کار بەو ئەنجامە گەيشت کە خەئکەگە لە ھەموو ئايىنىک ياخى ببەن و نەفرەتى لى بکەن!! بىدىنى و خودا نەناسى لەناو ھەموو توێزو گۆمەئیکدا بلاو بوو، تاواى لىھات دىندارىيان بەلاوھ نىشانەى نەزانى و گىلى بوو!!

جا بۆ ئەوھى خوینەر ئاشنا بکەين بە نمونەيەك لەو شىوانەى کە لە ژىر پەردەى ئازادى بىرەوھ ھىرشىيان دەکردە سەر ئايىن، دەقى ئەو نووسراوھى ئىنسىکلۆبىدئى لاروسى سەدەى نۆزدەھەم کە لەژىر سەرەباسى وشەى (دىن) نووسىوھ دەگوێزىنەوھ بۆ ئىرە، ئەوھتا کە باسى پياوھ ئايىنىيەكان دەکا دەئى: ئەگەر بلىين: چىزى مەرفايەتى ئەوھ لە مەرفە دەخوای کە پەروای بە شتى ھەبى کە ھۆش بىگىرئ، يەكسەر دەئىن: نا، نا، وانىھ. کەچى بۆ خۆيان ھەولئ ئەوھيانە ھۆش و بىرى ئادەمیزادەكان پىخوست بکەن، ئەو بىرو ھۆشەى کە مافى جياکردنەوھى لایەنى شەپرو خىرى وەپال خۆى داوھو مافى ئەوھى ھەيە کە عەدالەت و ستەم جياکاتەوھ، بە رادەيەكى وا ئەم ھەولە دەدەن تا دەتوانن عەقل و ھۆش سەرلەشێواو بکەن و چاوى بىنايى دلو دەرەوون کوێرکەن، تا وا سەر لە ھۆش دەشێوئ شتى نەشیاوئ بەلاوھ ناسايى بئ، تەنانەت رەش بەسپى و سبى بە رەش بزائى، رەوشتى باش بە خراپ و خووى بەد بە باش دابى!! ھەتا لەم حالەتەيشدا ئەوان ھەرواز ناھيئن و ديسان ئايىن دەکەن بە کوتەكى دەستيان و بەتۆپزى لە خەئکەگە داوا دەکەن: دەبئى ملکەچى فەرمانى ئايىن بى! ئەگەر لىيان بپرسى: گەردنکەچى كئ بىن؟! ئايا پەپرەوى فەرمانى عەقل و ھۆشمان

بکهین یان هی یاسای سروشتیمان!! یان هی ههستی دهرونییمان؟ ئایا پهپرەوی یاسا به کهلکهکانی ئادهمیزاد بکهین؟ دهئین: نه، بهلکوو تۆ کوێرانه پهپرەوی یاساو ههروانهکانی ئایین بکه.

پلهی زانست و زانیاری له ئیسلامدا (منزلة العلم في الإسلام):

ئایینی ئیسلام پیشکەوتن و پیشکەوتنخوازی بۆ پهپرەوکهراڤی خوێ به پێویست زانیوهو گرنگیهکی تایبهتی به زانست و زانیاری داوه، چونکه له روانگهی ئهم ئایینهوه هیچ شتێک به ئەندازهی عیلم و زانست کهسیهتی بۆ ئادهمیزاد پهیدا ناکا، هیچ کارو پیشهیهک به ئەندازهی زانست ریز بۆ مرووف دهستههر ناکا.

{قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ - سورة الزمر - ٩}.

واته ئهی پێغه مبهری ئیسلام! به زمانیکی پاراو بانگهواز ههلبده: که ههرگیزاو ههرگیز دهستهی زانست و دهستهی نهزان وهک یهک نین، زانا قهت هاوشانی نهزان نییه، ئهو کهسهیش بهباشی له شت تیدهگا که خاومنی بیرو هۆشهو به سهرنج و وردبوونهوه دهگاته نهنجامی کار..

بروانه لهم ئایهته هورئانییهدا چ ریزو نرخیک بۆ زانین و زانست دانراوه! ئهوهتا راسته و خۆ پهرومردگار ئههلی عیلم و زانستی له هی تر جیاکردوتهوهو ریزی تایبهتی بۆ داناون، ئهمجار ههموو عهقل و هۆشیکی کورت ههلیناوه له زانایانداو دهفرموی: بهس ئهوانه دمتوانن لهشت حاڵی ببن و تیبگهن!!

ئهمجار له ئایهتییکی تردا ئهوهی ئاشکرا کردوه که زانایان لهلای خودا پلهو پایهی تایبهتیان ههیه.

{يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ - سورة المجادلة - ١١}.

خودا بۆ خوێ پایه و پلهی دهستهو کۆمهلهی ئایین و دهستهو کۆمهلهی زانست بهچهند قات بلند دهکاتهوه.

نەك هەر ئەو بەلگەو بەرورمەدگار لە ئایەتێكى تردا شایەتى زانیان و
عالمانى لەدوای شایەتى خۆى و فریشتەكانى تۆمار كردو و ریزیکى تایبەتى
بۆشایەتى زانیان داناو.

{كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ - سورة الروم - ٥٩}.

لە شوپىنێكى تردا قورئان ئەو دەچەسپینى كە زانست و زانیارى دەریایەكى
بى بنەو كەس نیهى بێوانى بەى بە هەمووى بەرى دەفەرموى:
{وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ}.

واتە: هەرزانایەك بگرى لەویش زانتر هەیه. بەمەش دوونیشانە دەپێكى:

یەكەمیان: ئەومیه كە زاناکان لە خۆیان باى نەبن و لوتبەر زەبن.

دووهمیان: هەول بەدەن زیاتر زانیارى بەدەست بێن هەموو دەم ئامادەبن بۆ
گوێگرتن و قبوولکردنى رەخنەى رەخنەسازان.

لەهەمان كاتیشدا قورئان داوا لە موسوڵمانان دەكا كە هەولێ فێربوونى
عیلم و زانست بەدەن تا رێگای راست و دروست بدۆزنەو لە هەموو كردار و
گوفتاریكدا نیشانە بپێكن..

ئایینی ئیسلام هەر بەوئەندەش وازی نەهێناو دەربارەى بانگەوازیکردن بۆ
عیلم و زانست، بەلگەو چەند ئەصل و بنەمایەكى داناو كە رێگەى هۆش سستی
بیر تەسكى و كۆنەپەرستى نەدەن، ئەو ئەصل و بنەمایانەش ئەمانە:-

١- ئایینی ئیسلام ئایینی بەلگەو بورهانه: (الإسلام دين الحجة والبرهان).

زانست هیچ شتێك بە راست نازانى هەتا بەلگەى متمانهدارى برپا پێكراوى
لەسەر نەبێ!! قورئانى پێرۆزیش هەروا فرمانمان پێ دەكاو داوا لە مەرووف دەكا كە
هیچ شتێك بى بەلگە بەراست نەزانى.

{وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا
بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ - سورة البقرة - ١١١}.

ئەو هەتا كاتى جولهكەكان دەیانگوت هەر كەسێ جولهكە نەبى ناچیتە
بەهەشتەو، نەصرانییهكان دەیانگوت هەر كەسێ لەسەر ئایینی عیسا نەبى

ناچیت بهههشتهوه، پهرومردگار ههروموی: ئهوه ئاواتی بی سهرویهری نهوانه، بههقهسی نهوان نابیی، ئهی پیغهمهبر! بلی: ئهگهر ئهوه داوایهتان راسته! ده بهلگهی ئاشکراتان بهینن و داواکهتان بچهسپینن!.

له ئایهتیکێ تردا ئهوهمان بوو روون دهبیتهوه که پهرومردگار رازی نییه ئادهمیزاد بی بهلگهو دهلیل برپا به هیج شتیک بکا، نهوانهی کوێرانه لاسایی خهڵک دهکهنهوهو هاوبهش بوو خودا دادمنین لهسهر ئهوه لاسایی کردنهوه کوێرانهیه سزا دهرین و بهرپرسیارن.

{وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ - سورة المؤمنون - ۱۱۷}.

واته: ههر کهسێ هاوبهش بوو خودا دابنێ و ههک خودا ئهویش بههرستی، دیاره که شتی و داوایهکی پووچی بی سهر و بهروو هیج بهلگهیهکی رووناکی لهسهر نییه، ههر کهسێ شتی و بکا بیگومان بهپرسیارهو حیسابی لای خودایه و سزای دهماو ههرگیز بی برپایان سهرکهوتوو نابن..

له ئایهتیکێ تردا دهبینن پهرومردگار داوای دهستهوسانکهه له هاوبهش پهیداکههکان دهکا که بهلگه بهرپا بکهه لهسهر داوای خوێان که گوایه خودای تر لهگهڵ خودادا ههیه قورئان دمهفرموی:

{أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ قُلٌّ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ - سورة النمل - ۶۴}.

واته: ئایا کهسیکی تر ههیه جگه له خودا خوێ که له سهرمتاوه له نهبوون ئهم بوونهوهوهی دروست کردبێ؟ لهپاشا بیفهوتینێ و جارێکی تر سهر لهنوێ و ههوهلجار دروستی بکاتهوه؟ یا کهسیکی تر ههیه بیجگه له خودا کهمایهی رزق روژیتان له ئاسمان و زهوی دا بوو بسازینێ، ئایا باومردکهه که خوایهکی تر ههبی بیی به هاوبهشی خودا؟ بلی: ئهگهر راست دهکهن بهلگهی روشتنان کوا لهسهر ئهم داوایهتان، ئادهی بهینن. پوختهی مانای ئهم ئایهته ئهوه دهکهنهتی:

كە ھەموو داوايەك پېۋىستە بەلگەى لەسەرىي و خاوەن داواكە بتوانى راوو
بۆچوونى خۆى بە دەليل بچەسپىنى: ئەگىنا ھەسەكەى ئى وەرنەگىرى و داواكەى
رەت دەگىرتەو!!

ئىسلام ئايىنى يەقىنە نەك گومان (الإسلام دين اليقين لا الظن):

عيلم و زانست ھەرگىز رازى نىيە بەو شتىك يەقىن و راست نەبى بەراست
دابىرى يان شتىك لەپەلى گومانداى تۆ پەلى يەقىنى بۆ دەستىشان بکەى!
چونكە دابو نەرىتى عيلم ئەومىيە: ھەر راوو بۆچوونىك چەندە بەلگەى
بەھىزى لەسەر بى ئەوئەندە لە ھەقىقەت نزيك دەبىتەو!! ھەركاتى بەلگەكە
سەد دەر سەد راست و دروست بوو مەسەلەكە سەلەندراوو ھەقە، وا نەبوو
قەزىيەكە گومانەو پەلى تايىبەتى خۆى ھەيە. ئەم جوداكرەندەو زانستىيەى نىوان
پەلى بىروا گومان راستەو خۆ لەگەل بۆچوونەكانى قورئان ھاوتەرازوو دەيتەو،
ئەوئەتا بەراشكاوى ھەرمەنمان پى دەكا كە خۆمان لەشك و گومان دوور بخەينەو
چونكە پەيرەويكرەنى شك و گومان بىرو باومەرى زۆر كەسى تىك داوو رىگای
راستى لەزۆر خەلك ون كەردەو:

{وَإِنْ تَطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ - سورة الأنعام - ١١٦}.

واتە: ئەگەر تۆ پەيرەوى راوو بۆچوونى زوربەى ئەو خەلكەى سەرزەوى بکەى،
لە رىگەى راستى پەروەردگار لات دەمدەن و سەرت ئى تىك دەمدەن، چونكە زوربەيان
شوین شك و گومان كەوتوون و وردبىن نىن و زانستانە رفتار ناكەن. يا دەفەرەموى:
{وَمَا يَتَّبِعْ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا - سورة يونس - ٣٦}.

ماناى ئەم نايەتە ئەومىيە كە زوربەى ئادەمىزاد لەبىرو باومەرياندا شوین شك و
گومان دەكەون و شك و گومانىش پشت بە بەلگەو بورھان نابەستى و سەرمەنجام
خاوەنەكەى تووشى گومان و خەيال دەكا، ئاكامى راست و دروستى نابى و بىرو
باومەرى ساغى ئى بە ئاكام نايە؟!

له‌ ئایه‌تیکی‌ تردا‌ قورئان‌ فه‌رمان‌ ده‌کا‌ به‌وه‌ که‌ پشت‌ به‌ زانست‌ و‌ یه‌قین‌ بیه‌ستین‌ و‌ سه‌رزه‌نشتی‌ نه‌وانه‌ ده‌کا‌ که‌ شوین‌ وه‌هم‌ و‌ خه‌یال‌ ده‌که‌ون:

{بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ - سورة الروم - ۲۹}.

واته: نه‌وانه‌ی‌ که‌ زوئمه‌ و‌ زوړیان‌ کردوه‌ به‌ پېشه‌ی‌ هه‌میشه‌یی‌ خو‌یان، به‌ نه‌زانی، به‌بی‌ زانستی‌ پېو‌یست‌ شوین‌ هه‌وا‌ و‌ هه‌وه‌سی‌ خو‌یان‌ که‌وتوون.

له‌ شویننکی‌ دیکه‌دا‌ ده‌بینن‌ قورئانی‌ پیرۆز‌ سه‌رزه‌نشتی‌ ده‌هریه‌کان‌ ده‌کا، نه‌وانه‌ی‌ که‌ هه‌موو‌ شتی‌ک‌ ده‌ده‌نه‌ پال‌ روژگارو‌ شوین‌ گومان‌ که‌توون‌ و‌ هیچ‌ یه‌قین‌ و‌ بر‌ویه‌کی‌ راستیان‌ نییه:

{وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ - سورة الجاثية - ۲۴}.

له‌ ئایه‌تیکی‌ تردا‌ په‌روهم‌دگار‌ فه‌رمان‌ ده‌کا‌ به‌ موسوئمانان‌ که‌ له‌ هه‌موو‌ شتی‌کدا‌ شوین‌ به‌لگه‌و‌ ده‌للی‌ راست‌ بکه‌ون‌ و‌ له‌سه‌ر‌ بناغه‌ی‌ زانستیانه‌ بیرو‌ رای‌ خو‌یان‌ دامه‌زړینن:

{وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا - سورة الإسراء - ۳۶}.

واته: شوین‌ شتی‌ مه‌که‌وه‌ که‌ زانستییه‌کی‌ ره‌ساو‌ ته‌واوت‌ له‌ بارمیه‌وه‌ نییه، چونکه‌ مروف‌ له‌ روژی‌ ره‌ستاخیزدا‌ به‌رپر‌سیاره‌ له‌وه‌ی‌ به‌گوئ‌ ده‌یبیستی‌ یا‌ به‌چاو‌ ده‌یبینی، یا‌ به‌دل‌ وه‌ری‌ ده‌گرئ‌ له‌و‌ شته‌ خه‌یالیانه‌ی‌ که‌ سه‌رده‌کیشن‌ بو‌ په‌یدا‌بوونی‌ بیرو‌ باوه‌ری‌ پر‌و‌ پووج. که‌وا‌بوو‌ حیکمه‌ت‌ و‌ فه‌لسه‌فه‌ی‌ قورئان‌ به‌ گو‌پړه‌ی‌ ده‌قی‌ نه‌م‌ ئایه‌تانه‌ بناخه‌که‌ی‌ زانستییه‌کی‌ چه‌سپاوه‌، نه‌ک‌ گومان‌ و‌ بو‌چووننکی‌ روت، که‌ دیارده‌یه‌کی‌ ناشکرای‌ تیوو‌ره‌ فه‌لسه‌فیه‌ی‌کانی‌ پېش‌ هاتنی‌ ئیسلامه: به‌تایبه‌تی‌ فه‌لسه‌فه‌ی‌ یونان‌ و‌ ئیگریک. نه‌م‌ شیوه‌ بیرو‌ بو‌چوونه‌ بیر‌کردنه‌وه‌یه‌کی‌ تازه‌یه‌و‌ شتی‌کی‌ حیکمه‌ت‌ نامیزه‌و‌ له‌سه‌ده‌ی‌ نو‌زده‌هه‌مدا‌ چوو‌ه‌ نیو‌ قالمی‌ فه‌لسه‌فه‌ی‌ چه‌سپاوه‌وه‌ که‌ پئی‌ ده‌گوترئ: (الفلسفة الوضعية) تازه‌ترین‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌و‌ کاریگه‌رت‌رینیشه!

ئاده میزادیش: تهواو ماندوبوو له وهه لسهفه گومانایانهی که بهدریژی میژوو هه موو جینیکی تازه هه لسهفه ی جینه که ی پیش خو هه لومشاندوته وه، جگه له مهش ده بین زور له م بۆچوونه گومانایانه شتی خه یالی له سه ر بنیات نراوه و بوته هوی په یدابوونی کیشه و نیزاعیکی کوشنده. کهواته هه لسهفه ی وهضعی که به لگه و ده لیلی هه ست پیکراوی هه بی هیچ کات و زه مانیک گۆرانی به سه ردا نایه و هه موو کاتی به زانیاری راسته قینه ده ژمیردری و جیی خو ی ده کاته وه، حیکمه تی قورئانیش هه ر له سه ر ئه و جۆره به لگانه دامه زراوه.

ئایینی ئیسلام دژی لاسایکردنه وه ی کوێرانه یه (الاسلام عدو التقلید):

هه موو کاتیک دژی لاسایکردنه وه ی کوێرانه یه و هه رگیز به وه رازی نابێ که تو بی به لگه و ده لیل قه ناعه ت به شتیک بکه ی و شوینی بکه و ی. ئه وهش له یاد نه که ی: زانیاری کۆن له زانیاری تازه جودایه چونکه زانیاری کۆن و زاناکانی پیشوو به تایبه تی له سه ده گانی ناو مر استدا له ئه وروپا زور جار قسه ی زانیه کی به ناوبانگ و راو بۆچوونیان کردوته ته رازوی راستی یان ناراستی مه سه له یه ک، بۆ نمونه هه رچ تیوو بۆچونیکیان له ئه رستۆ و مرگرتبی پێیان وابوه که ئه مه چه سپاوه سه د ده رسه د راسته و شک و گومانی تیدا نییه!! ئیتر به بی ئه وه بپروانه خودی راو بۆچوونه که ی ئه رستۆ یان خو ماندو بکه ن و هه ول بده ن، به لگه و ده لیله گانی بدۆزنه وه! ناشکراشه که هه رچ زانیارییه ک دژی لاسایی کردنه وه ی کوێرانه بی راسته و خو له گه ل قورئاندا یه ک ده گرنه وه ئه وه تا قورئان بی په روا هیرش ده باته سه ر ئه وانه ی که کوێرانه لاسایی باوک و باپرو رابوو ردوی خو یان ده که نه وه، له تی فکرین و نه زمونکاری و به لگه و ده لیله وه ئیشه گانیان سه رچاوه هه ئناگرن:

{وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ - سورة المائدة - ١٠٤}.

له ئایهتیکی تردا زۆر بهتوندی سهرزهنشتی ئهوانه دهکا که کوێرانه شوین دابو نهییتی رابوردوانیان دهکهون:

{وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئاً وَلَا يَهْتَدُونَ، وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمُّ بَكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ - سورة البقرة - ۱۷۰-۱۷۱}.

ئهه دهقه قورئانییه به روونی ئهوه دهگهیهنی که لاسایی کردنهوه بهی بهکارهینانی عهقل و هوش و وردبوونهوه کاروپیشهی خواناسان نییه و نهزان و نهقام کاری وا دهکهن، مرؤفیش به موسوئمانی تهواو دانانری ههتا له ئیسلام تینهگاو برپوای تیکهه به زانستی پی نهی، واته موسوئمانیهتهکه لاسایی کردنهوه نهی!!

دوای ئهوه دهقه قورئانییه که هاتوو ههئس و کهوتی کافرو خوانهسان ئهوانه که بانگیان دهکهن و بو خودابه رستی و پهکتاپه رستی، ئهوانهیش به قسهیان ناکهن و نایهه سه ریبازی راست شوبهاندویهتی بهههئس و کهوتی ئازهل و شوانهکانی که شوانه که دمییهوئت ئازهلکان به لایه کدا بهری دهنگیان لی دهکا و ئهوانیش ههر دهنکه که دمیستن و مانای تی ناگهن! کهواته ئه و خوانه ناسه لاسایی که رهوانه گوێچکهیان شتی حهق و راست نابییستی و زوانیان لاله و ناتوانن وهلامی بانگهوازی که هان بدنهوه و چاویشیان کویره و به لگهی راست و دروستی حهق و حهقه وان نابین و نابیسن!!!

له ئایهتیکی تردا قورئانی پیروژ هه موو گهل و نهته و میه که دمترسینی له شوینکه و تنی کوێرانه یان! ههرگیز رازی نییه ئاده میزاد کوێرانه شوین لیپرسراو و سه ره که هوزو پیاوه ئایینییه کان بکهوئ. به ئاشکرا ئه وهی رونکردوته وه: که ههرکاتی پێشهوا و کار به دهست له سه ر بیرو باوهری به تال بوون و خه لکی کوێرانه شوینیان که و تبوون روژی په ستاخیز ههر دولا (پێشهوا و شوین که و تو) ده خرینه نیو سزای دۆزه خه وه، خودا دهقه رموئ:

{إِذْ تَبَرَأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا ذَرَأَا الْعَذَابِ وَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ - سورة البقرة - ١٦٦}.

ئەم ئايەتە پىرۆزە ئەو دەگەيەننى كە رۆزى قىامەت پىشەواكان يەخەى خۇيان لە شوپىنكەتووەكانيان دادمەن و دەلەين: ئىو گروى ئىمە نين ئەوانىش پىيان دەلەين: ئىو ئىمەتان تووشى ئەم چارەنووسە سامناكە كردو، ئىتر لەم كاتەدا بىنىنى جوړى سزاو ھالەوى دۆزەخ لىكيان دەپچرەينى و ھەر ھەموويان رەوانەى سزا دەكرين!!

خوينەرى ھىژا: ئەمەيە تەعالىمى ئىسلام و ئامۆزگارىيەكانى كە دىيەوى دياردەى لاسايكردنەوى كوێرانە بنەبىر بكات و لە رگو ريشالەو ھەتەكىنى لە ھەمان كات دا خەلك ھەلەمنى بۆ لىكۆلەنەو تويزىنەو ھەق بەكارھىنان!

ئايىنى ئىسلام داوا دەكا كە كار بەچاكت بكرى:

قورئانى پىرۆز لەگەل ئەو ھەمدا كە نەھى كرد لە لاساي كردنەوى باوك و باپىران و شوپىن كەوتنى كوێرانەى سەرۆك و پىشەوايان و سەرکۆنەى ئەو لاسايكەرانەوى كرد كە بەبى بەلگە پەپەوى فەرمانى گەرەكانى خۇيان دەكەن (نەھى)يشى كردو كە بەبى بەلگە بۆچوونىك پەسەندىكەى وازى لى نەھىنى! ئەو ھىش بەو كە بانگەوازى خەلكى دەكا كە ھەمىشە ھەول بەدن ھەلباردە پەسەند بکەن و پەپەوى رىبازى باشتر بکەن، تا چاكت ھەبى واز لە چاكت بھىنن چونكە زوربەى ئادەمىزاد كە لە سەرەتاو رايەك و مردەگرن يان بۆچوونىك دەخويننەو ھەلە دلياندا جىگاي دەبىتەو ئىتر دەرگاي دلى خۇيان دادەخەن و ھىچ راو و بۆچوونىكى تر - با لە ھى خۇشيان باشتر بى - و مرناگرن، بەم جوړە لەسەر گومراي دەمىننەو لى لانادەن!! كەواو پىادەكردنى رىبازى ھەلباردەو چاكت تويزىنەو لى وردبەو ھەلە بەرنامەو پىرۆگرام دياردەيەكى تازمىو رادەى بە پەروەشبوونى ئادەمىزاد دەرەخا لە ئاستى حەقىقەتدا، ئەم تىورەش بە تەواوى لەلە تويزمەو ھەمدا سەدەى نۆزدەھەم سەرى ھەلەدا

موفەككىرەكانى ئەو چەرەخە پەيپەوييانكرد: ئەوان ھەستيان بەوھە کرد كه
 ھەقىقەتە موتەلەھەكان مولكى تيورو ھەلسەفەيەكى تايبەتى نين. بەلكوو
 پيويستى سەرشانى ئادەمیزادە كه لە ھەموولایەكەوھە كاگلە ھەلەلە بکەن و لە
 ھەموو ھەلسەفەو بۆچونیکدا باشترەكەى وەربگرن و پەيپەوئى بکەن، چونكە
 شيووھە رێگایەكى تايبەتى مومکين نيیە كه ھەموو شتە باشترەكان بە
 خوومبگري!! دەى ئەم تيوروھە زانستییە ھیکمەت ئامیزە پيش چوارەدە سەدە
 قورئانى پيروز بانگەوازی بۆ کردوھە، ئادەمیزادی ھەلەلەوھە بۆ پەيپەويکردنى و
 دەفەرەموى:

{الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُم
 أَزْوَاجُ النَّابِغِ - سورة الزمر - ١٨}

ئەوھەتا لەم ئایەتە پيروزەدا پەرەمردگار ھەرمانى بە موسولمانان کردوھە كه
 گوى بۆ ھەموو قسەيەك بگرن و ھەموو راوو بۆچونيك ئەم ديوو ئەو ديو بکەن و
 وردبينانە سەيرى ھەموو تيورو ھەلسەفەيەك بکەن، ھيچ راوو بۆچوونيکيش
 کوێرانە رەت نەکەنەوھە، بەلكوو دەبى لەژێر روشنائى توپژينەوھە تيگەيشتەوھە
 ھەلەلەزادەكان وەربگرن و بيانکەنە رێبازى ژيانى خوێان، پەرەمردگار لەم ئایەتەدا
 ئەوانەى بە بەندەراستالەكانى خوێ حسيب کردوون و بەشارمزاو رێپەروى رێبازى
 خوێ داناون، بەخاوەن عەقل و ھۆشى تەواو چاوەراوھە دل روشنائى لە ھەلەم
 داوون... ئابەو جۆرە دەبينين ئايىنى ئىسلام بەرنامەيەكى بۆ موسولمانان داناوھە تا
 ئیستا ھيچ تيورو مەدرەسەيەكى ھەلسەفى پەى پى نەبردوھە!!؟

عەقل و ئاوەز لە ئىسلامدا (العقل في الإسلام):

زانستى راست ئەوھە ئادەمیزاد لە ھەموو شتيكدا عەقل بە کاربيني بیکاتە
 چاوساغ و براگەوھە، مەبەستيش لە عەقل ئەو ئاوەزەيە كه ھەموو مەرجەكانى
 تيگەيشتنى تیدا کۆبووبيتەوھە بە جۆريک كه شايانى ئەوھەبى ھەرشتيکى پى
 سپێردراو بۆى رانواندرا تى بگاوشى بکاتەوھە!!

خوداى مەزن لە قورئاندا فەرمان دەکا بە بەکارهێنانى عەقڵ و لۆمەى ئەوانە دەکا کە بەکارى ناهێنن! ھەر بۆ ئەم مەبەستەش قورئان نزیکەى پەنجا جار ناوى عەقڵ و ئاومزى – بەگەردار یان بە ناو- هیناوه زیاد لە (دە) جاریش بە وشەى (اولو الالباب) و جارێکیش بە وشەى (اولى النهى) ناوى عەقلى هیناوه ھەمیشەش پێى لەسەر ئەو دەگرتوو، کە عەقڵ و ئاومز نەعمەت و بەخششێكى فرەمەزنەو پێویستە لە ھەموو شتێکدا بەکارى بێنن، راوو بۆچوونەکانى وەگەری و بیکەینە مەشخەل و جەرای رێگای ژینمان، بۆیە دەبینن زۆر جار گۆتایى ئایەتەکانى بە وشەى عەقڵ مۆر دەکا:

{فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ – وَلَقَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُعْقِلُونَ – أَفَلَا يَعْقِلُونَ}.

لەلایەكى ترەو دەبینن قورئان پەخنە دەگرێ لەو کەسانەى بەکارهێنانى عەقڵ پاش گوێ دەخەن، بە ئوسلوبێكى کاریگەرى لۆمەنامیز ھێرشیان دەکاتە سەرى و دەفەرەمۆ:

{إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ-سورة الأنفال/۲۲}.

واتە: خراپترین زیندەمەریک لای خودا کە بەسەر زەویدا دەروا کەسانێکن کە خۆیان کەپو لال کردو، سوود لە ئالاتی بیستن و زمانیان نابین و عەقڵیان بە چاکەو خراپەى خۆیان ناشکێ و ئازەل ئاسا دەین و دەچن. ھەر لەم بوارەدا لە شوێنێكى تردا دەفەرەمۆ:

{أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا – سورة الفرقان – ۴۴}.

واتە: ئەى پێغەمبەر! تۆ پێت وایە زوربەى ئەو خەلکە گۆچکەى بیستن و عەقڵ و ھۆشى تێفکرینیان ھەیە؟! وا مەزانە، ئەوانە وەھانین! بەلکوو وەکوو ئازەل وانە، تەنانت لە ئازەلێش بێ ھۆسترن، چونکە ئازەل خوداى خۆى دەناسێ، رێگای لەو پەگا و ھاتنەو بە مۆلگەى خۆى دەزانێ و گەردنکەجى خاوەنەکەیتى،

{وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ-سورة الملك/١٠}.

بېگومان ھەر بەكمى بېرگړنه وه بۆمان دمردهكهوئ ئهم گرنگېپېدانهئ
ئىسلام به عقل كارېكى تايبه تايه بهم نايينه و له هېچ نايينېكى ترډا بهم جوړه
گرنگى به عقل و هوښ نه دراوه...!

پوخته‌ی زانست ئه‌وه‌یه که گۆرپانکاری به‌سه‌ر جه‌قائیقی سروشتی دا نایه، ههر شتیک له سه‌رده‌میکا به به‌لگه‌ی قه‌تعی دمرکه‌وت که‌راسته‌و گومانی ئی ناکرئ ئه‌وه هه‌موو کاتئ راسته‌و جه‌قه! ئه‌م بناخه‌ علمیه‌ بنه‌مایه‌کی قورئانییه‌و قورئان به‌ ئاشکرا ئاماژه‌ی بۆ کردووه‌ ده‌فه‌رموئ:

{فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا - سورة فاطر ٤٣}.

~{99}~

تأیید کننده و و ردیو نه و و (التجارب والملاحظات):

جیگه‌ی سه‌رنج و تیّفکرینه که تافیگردنه‌وو توژیژنه‌وه که بناخه‌ی عیلم و زانستن، له هه‌مان کاتدا بناخه‌یه‌کی هورثانیشن!! ئه‌و نایه‌تانه‌ی که فه‌رمان دمکه‌ن به لیکوژینه‌وو تافیگردنه‌وو به‌کاره‌ییانی چاوو گوێچکه‌و عه‌قل و هوّش زۆر زۆرن بۆ نموونه ئه‌وه‌تا دمفه‌رموئ:

{قُلْ سَيِّئُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ - سورة العنكبوت - ٢٠}.

~●●~

هیناوهته گۆرهپانی بونهوه، ههرشتیک له رهنگیک و بهجووریک بهیرهوی یاسای ژیان دهکا!! یان دهفهرموی:

{أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ - سورة الحج - ٤٦}.

له م ئایهته پیرۆزه دا پهرومردگار گروهی ئادهمیزاد هه ئدهنی - به تایبهتی ئهوانه ی بئ برون - که گهشت و گوزار بکهن، بهکون و قوزبنی زهویدا بگه پین و بروننه شوینهواری ئه و گهل و هوزانه ی که له ناو چون، په ندو عیره تیان ئی وهرگرن و عهقل و هوشی دهرک کردنیان هه بی و ههست بهشت بکهن یان کوپچکه یان قسه بیسی و په ندو ئامۆزگاری کاریان تی بکا، بیگومان ئه و خوانه ناسانه گوپچکه و چاویان - ئامیری بیستن و دیتیان - ساغ و سه لیمه ئامۆزگاری پیغه مبه رکه یان ده بیستن و لیی حالی ده بن، به ئکوو خه له له که له عهقل و هوشیاندا یه عهقل و ئاومزیان دهست به کارنییه، چاوی سهریان کوپرنیه و بینایه به لام چاوی دلان کوپره و نابینایه ^(١).

بویه ده ئین: جاری واهیه دل ژهنگ دهیگری و هیچ شتیک دهرک ناکا ههرچه نده له باره ی مادییه وه هیچ نه خوشی پیوه دیارنییه، ئه مهش نه ئینییه که له نه ئینییهکانی بسکولۆجیا نه ویش ئه وهیه که دل تووشی نه وعه کوپرییه که ده بن له حاست چاوی سهردا وه کوو عاسمان و ریسمان وایه چونکه کوپر بوونی چاوی دل و له ئادهمیزاد دهکا ههستی جیاکردنه وه ی چاکه و خراپه ی لا نه مینی!!

ههر له م رووه وهیه که پهرومردگار لایه نی تیگه یشتن و زانینی له دئی بی بروایاندا داپوشیوه و په رده ی رهشی به سهردا هیناوه و ده فهرموی:

{لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ - سورة الأعراف - ١٧٩}.

^(١) مه بهست له وشه ی (قلوب) که گو ی (قلب) وه به مانا دل وه له ئایه ته که دا هاتوو مانا لۆغه وپییه که ی مه بهست نییه، به ئکوو لیره دا (قلوب) به مانا (عقول) ه شوین و ئامیری ههست و دهرک کردنه!!

ئاشکراشه زانین و فیڕبوون بههۆی ئامیری بیستن و دیتن (که گوێچکهو چاو) به پشتیوانی عهقل نهنجام دهمرین، دهمب عهقل مامۆستاو رابهریان بی!! کهوابوو نهگهر منالیک له شوینیکدا چهس بکهین و له کۆمهڵ دایرپین و تهنها خواردن و خواردنهوهی پێویستی بۆ دابین بکړئ، دهبینن ئهم مندالە ههر چهند له بارهی جهستهوه کهوره ببی بهلام له بارهی هۆشهوه ههر بهمندالی دهمینتهوهو کهشه ناکا.

ئهم بۆچوونه راوو بۆچوونی زانایانی پهروهردهیه، قورئانی پیرۆزیش ههمان ئاماژهی کردوه که دهمهرموی:

{وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ - سورة النحل - ٧٨}.

ئهم ئایهته به ئاشکرا ئهوه دهکهیهنئ که ههرزانیاڕیهکی ئادهمیزاد دهستی دهکهوئ له زیانیدا ههمووی بههۆی بهکارهینانی چاوو گوێچکهو عهقلهوه بهدهستی دینی!!

ئهو زانستو زانیاریه که ئیسلام داوا ی دهکا:

ئایینی ئیسلام ئادهمیزاد بانگ دهکا بۆ سهر ریگهی زانستو زانیاری، ههمیشه ئهو خهڵکه ههڵدەنئ بۆ فیڕبوون و زانست پهروهری! دهی با بزانین ئهو زانیاریه ئیسلام داوا ی دهکا زانستی ئایینییه - وهکوو ههندیك وا دهلێن؟! نهخهیر! مهبهست له زانیاری له روانگهی ئیسلامهوه ههموو زانیاریهکه که تاریکی نهزانی برهوینتیهوه، ئیتر ئهو زانسته کارو باری ئیسلام یان جیهانی چارهسهر بکا یان ههردوولا، جیاوازی نییه؟! به کورتی زانسته سروشتیهکان و زانستیه دهرهونزانییهکان زانستی میژوو زهوی ناسی کۆمهڵناسی ... هتد ههموویان لهو جۆره زانیاریانهن که قورئانی پیرۆز بانگهوازی بۆ کردون و ویستویهتی له تهك زانستیه ئادهمیزاییهکاندا کهشه بکهن و لیکۆلینهویان تیدا بکړئ.

بانگه‌واری ئیسلام بۆ فیڤه‌وونی زانسته سروشتیه‌کان:

{وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ - سورة الروم - ٢٢}.

{أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودَ، وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ أَلْوَانٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ - سورة فاطر - ٢٧-٢٨}.

~502~

زەوىيەدا دايناون، ئاشكراشە ئەو شتانەى ئەم ئايەتەنە باسيان لىو دەكەن دەق ئەو شتانەىە كە زانستى سروشتى باسيان لى دەكا، چونكە دەزانين كە عىلمى تەبىعى - زانستى سروشت - باسى شتەكەونىيەكان و سروشتىيە تايبەتتەيەكان و پەندو پەيوەندى نىوان ئەو شتانە دەكا!! ھەروەھا جار جارمىش باسى چۆنىەتى و حەقىقەت و جەوھەرى شتەكەلەكەيش دەكا، واتە: لەو نەيىنيانە دەكۆلئەووە كە سەپىردراون بە ناخى ئەم شتەكەلە، كە نيشانەى ھەبوونى خوداو دەسلەلاتى بى سنوورى خودا رادەگەپەنن! بۆ نموونە لەم ئايەتەى سورمتى (فاطر) دا بەھۆى زانستى سروشت (علم الطبيعة) وە نەبى ناتوانين ھۆو نەيىنى ھاتنە خوارمەوى باران لەئاسمانەووە بۆ زەوى بزائين! ھەروەھا بەھۆى زانستى كىمياگەرييەووە نەبى نازائين باران لەچى پىك دى و شتە تايبەت مەندىيەكانى چين و چى نين...!! خۆ ئەگەر بەھۆى رووەكرانى (علم النبات) وە نەبى نازائين رواندن و بەرگرتن چۆن ئەنجام دەدرى!! ئەگەر زانىارى چىنەكانى زەوى (علم طبقات الأرض - جيولوجى) نەبى نازائين كۆو چىيەو چىنەكانى زەوى چين و سەو و رمش و سورى چن و چۆن پىك ھاتوون! ئەگەر زانىارى رەجەلەك و نژادى ئادەمىزادو ئازەل (علم أصل الشعوب والحيوان) نەبى ھەرگىز پەى بە چۆنىەتى جىاوازى رەجەلەكى ئادەمىزادو ئازەل نابەين و نازائين جىاوازى نىوانيان چىيەو چى نىيە! ئەمجار بىروانە كۆتايى ئايەتەكە كە دەفەر موى:

{إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}.

چۆن ئەووە دەچەسپىنئ كە خودا ناسين و لە خودا ترسانى تەواو ھەر زاناكان بەباشى پەپرەوى دەكەن، ئەو زانايانەى لىكۆلئەووە لە شتەكەونىيەكاندا دەكەن بە وردى لە نيشانەكانى خودايەتى خودا دەروانن و سەرنجى دەدەنئ، ئەوانە بە تەواوى ملكەچى پەروەردگار دەبن، چونكە زاناكان - ئەگەر موسولمان بن - زانايەيەكەيان بەنەيىيەكانى سروشت ھەلئان دەنئ بۆ لە خودا ترسان و خواپەرستى بەراستى!!

ژياندارى ژينناسى = ژين شوناسى (علم الحياة = البيولوجيا):

لەم بوارمىشا دەبينىن ھورئانى پىرۆز سەرنجى ئادەمىزاد رادەگىشى بۆ ئەوھى
بىر لە چۆنيەتى خۆى بکاتەو، چۆن لە منداڵدانى دايكىدا خولقاوھو چۆن
قۇناغەکانى ئەو ماومىيەى بپىوھ؟ چى گۆرانكارىيەكى بەسەردا ھاتووھ!
{فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ، خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ، يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ
- سورة الطارق - ۵-۷}.

واتە: دەى مرۆف سەرنجى دروستبوونى خۆى بدا، كە لەچى دروست گراوھ!
بناغەى بوونى دەگەرپتەوھ بۆ سەر تنۆكى ئاوى ھەلقوئىو، كە بەشىكى لە
بىرپەرى پىشتى پىاوهوھ دپتە خواروھ ئەو بەشەكەى ترى لە قەفەزەى سنگى
ئافرمەتەوھ دەردەچى!!

ئاشكرايە كە ئەم ئايەتە داواى ئەوھ دەكا ئادەمىزاد بىر لە بناخەى
دورستبوونى خۆى بکاتەو، بەھۆى بىرگەرنەوھ لە بناخەى دروستبوونى خۆى،
ئىنسان زانستى ژياندارى لەلا گەلآلە دەبى، ھەر بەھۆى ھەولدان و لىكۆلینەوھ لەم
رووھوھ زۆر شتى سەر سورپھینەرمان بۆ دەردەكەوئ - بەنموونە - وەكوو
گەشەکردنى گياندارە سپۆرىيەكان (الجرثومة الإنسانية) ئەو گۆرانكارىيەى
بەسەرى دادئ لە بارىكەوھ بۆ بارىكى تر، كە ئەم ھالەتە ئەمروپ پپى دەگوترئ
ژياندارى (البيولوجيا).

دەروونزانى = بەخۇدا چوونەوھ (علم النفس):

لەم بارەوھ ئەوھى لە ھورئاندا ھاتووھ زۆرە، يەكئ لەو شوینانە ئەم ئايەتە
پىرۆزىيە كە دەفەرموئ:
{وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ - سورة الذاريات ۲۱}.

واتە: بۆچى بىر لە چۆنيەتى خودى خۆتان ناكەنەوھو بەخۆتاندا ناچنەوھ،
ئاشكراشە كە بىرگەرنەوھ لەخۆت، تيفكرينى ئادەمىزاد لەخودى خۆى ھەموو
بوارەكانى زانستى دەروونزانى دەگەرپتەوھ؟!

زانستی میژوو کۆمه‌ناسی (علم التاریخ و الاجتماع):

ئایینی ئیسلام وه نه‌بی هه‌ر به‌ نه‌ه‌نده‌ وازی هه‌نابی که موسولمانان هه‌نابی که بیر له‌و کائیناته‌ بکه‌نه‌وه‌ که له‌به‌رده‌میانیه‌و به‌س! به‌لکوو داوای ئی کردوون و هه‌لێناون که توێژینه‌وه‌ بکه‌ن له‌و گه‌ل و هۆزو گروهاه‌یه‌ی که رابردون و نه‌ماون! داوای لی‌کردوون که لی‌کوێینه‌وه‌ بکه‌ن دهرباره‌یان، بزانه‌ن هه‌یزو توانایان، پیشه‌سازی و شاره‌ستانیان، خانوو به‌ره‌و باله‌خانه‌یان چۆن بووه‌! کاتیکیش له‌ فه‌رمانی خودا دهرچوون چییان به‌سه‌ره‌ات و چۆن ته‌فه‌رو تونا کران! نه‌وه‌تا له‌م باره‌وه‌ په‌رومردگار دمه‌هرموی:

{أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ-سورة الروم/٩}

واته: ئایا نه‌و خواره‌ناسانه‌ به‌سه‌ر زه‌ویدا گه‌شت و گوزاریان نه‌کردوه‌؟ بیگومان کردویه‌وه‌ دیویانه‌ سه‌ره‌نجامی نه‌و کافراهی پێشوو چی بووه‌و چییان ئی هاتوه‌و! باش دمرانه‌ن په‌رومردگار - به‌هۆی بی بره‌واپیان و به‌درۆخسته‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ره‌کانیان - هه‌موویانی له‌ناو بردووه‌و ته‌فه‌رو تونای کردوون، نه‌مه‌ له‌ کاتی‌کا که نه‌وان زۆر له‌ کافره‌کانی مه‌که‌ه‌و نه‌و خواره‌ناسانه‌ی که شوین نه‌وان ده‌که‌ون به‌هه‌یزتر بووون، باشر زه‌وییان ئاوه‌دان کردۆته‌وه‌و کی‌لگه‌و فه‌لاحه‌تیان تیدا نه‌ه‌نجام داوه‌، بیناو باله‌خانه‌یان تیدا بنیات نابوو! که‌چی که پێغه‌مبه‌ره‌کانیان په‌یامیان بو هه‌نان و داوای بره‌واهه‌نایان به‌ خودا لی‌کردن، سه‌ره‌په‌چییان کردو فه‌رمانبه‌ردار نه‌بوون ئیتر... له‌تۆله‌ی نه‌وه‌ خودا له‌ناوی بردن و توشی سزای به‌ئێشی کردن!! بیگومان په‌رومردگار زو‌لم و سته‌می ئی نه‌کردن و به‌بی تاوان سزای نه‌دان به‌لکوو بو خۆیان زو‌لمیان له‌ خۆیان کردو ئیمانیه‌ن نه‌هه‌ناو پێغه‌مبه‌ره‌کانیان به‌درۆخسته‌وه‌ بۆیه‌ شیاوی نه‌و سزا سامناکه‌بوون!

دەى باشە ئايىنىك ئەمە پەيپەو پېرۇگرامى بى، گەلىك ئەم ئايەت و تەعلیماتەى بۇ ھاتىبى چۆن دەگونجى رۆلەكانى گەشت و گوزارى زانست ئامىز پاش گوى بىخەن؟! چۆن دەمى بىر لە ھۆكارى دروستبوونى كۆمەل و پتەو بوونى پەيومەندى نىوانىيان و پەرتەوازە بوونىيان و پىشكەوتن و دواكەوتنىيان و ئاوەدانبوونەو و وىرانبوونى و لاتى خۇيان و خەلكى دىكەش نەكەنەو؟ ئاشكراشە لىكۆلئىنەو و بىرگەرنەو لەم بوارانەدا رىك برىتىيە لە زانستى مېژو و كۆمەلئاسى بە ھەموو لق و پۇپەكانىانەو.

شاىەتيدانى بىرئ لە زانا خۆرئاواىيەكان دەربارەى شارەستانىيەتى ئىسلام:

مېژو و ئەوەى چەسپاندو و مېژو و نووسە خۆرئاواىيەكانىش كەواھى ئەوەن و سەلماندىانە كە موسولمانانى پىشوو دواى ئەوەى بەناوجىھاندا بىلا و بوونەو و بانگەزاي ئىسلامىيان بە خەلكى راگەيان و لاتىيان كۆنرۆل كىرد! چى زانىارى و پىشەسازىيەكى لەو گەل و ھۆزانەيان بەدى كىردىبى فىرى بوون و لىكۆلئىنەو ميان تىدا كىردو و ھەوليان داو و فىرى بن و بزەنن چۆنەو چۆن نىيە! بەلئ زانستخوازىيان واى لىكردوون كە ھەمىشە ھەول بەدن دەقە نووسراوەكانى ئەو گەلانە لە سەرجاوەكانىانەو و فىرىبن و توپزىنەو ميان تىدا بىرى، ھەربۆيەشە كە موسولمانان ھەرگىز لەو شوپانەى رىزگارىان كىردوون ئەو و لاتانەى كەوتوونە ژىر دەستىيان نەيان ھىشتوو كەلەپوورو نووسراوى ئەو شوپانە بىفەوتى، بەو پەرى دىسۆزىيەو و ژىارى نەتەوەكانى كەوتوونە ژىر رىكىفیانەو و پاراستوو، نەھاتوون وەكو و داگىر كەرتىب و پەراوى زانست ئامىز بسووتىن و بىنا و بالەخانەى ھونەركارى بىروخىن! بەلكو كە نووسراوىكى زانستىيان چىنگ كەوتوو و پىسپۇريان بۇ دۆزىوتمەو بەكرىيان گىرتوو كە بۇيان وەرگىپىتە سە زمانى ەرمەى و پارەو پوولى باشىشيان داوتمە ئەو كەسانەى كە بەرپىك و پىكى ئەم كارەيان ئەنجام داو! دواى وەرگىپان كەوتوونە توپزىنەو و لىكۆلئىنەو ئەو دەقە وەرگىپىر دراوانەو كارپىكرەنىيان لەناو كۆمەلگەى ئىسلامىداو پەرمەيدانى ئەم زانستخوازىيە تاواى لى ھاتوو و موسولمانان بوون بە جىگىرى پۆنان و رۆمان لە

زانست و زانياريداو خوڤندنگاو دانشگای زانستيان دروست گردون و كتيب و نووسراوى زوريان نووسيو و كتيبخانهيان بنيات ناون و كتيبيان تيدا هه لچنيون و له هه موو لايه كى جيهانه وه زانستخوازن و قوتابيان رويان له شارو پايتەختى ولاتانى ئىسلامى كردوه و سووديان له ومه لئەندە رۆشن بيريانه وه گرتوه، ئيتير ميو فرمانبره و او زانايانى ئىسلام به مەشە وه نه وه ستاون به لكوو هه مەيشه له هه ول و ته قەللا دابوون بۆ بره و پيدانى زانيارى و زور لايەنى زانيارى هه مە چەشنەى وه گوى پزىشكى و كيمياگەرى و سروشت ناسى و بىرگارى... هتد يان هينايه كايه وه كتيب و ناميلكه يان تيدا نووسيون، شورشيكى رۆشن بيري كه م وينه يان به پاركردا! به جورىك كه دوژمن پيش دۆست - ئەم راستيهى سەلماندوه كه سيش ناتوانى ژيرليوانى بجا... ئەمەش شايه تيدانى برى له و زانا خوړئاوى و نه وروپاىيانه يه كه به ناشكرا رۆلى موسولمانان له بوارى عيلم و زانستدا دمرده خەن و له نووسراو و تارەكانياندا ئامازەيان بۆ كردوه:

مامۇستا (درېر) مامۇستاي زانكوى نيورك له كتيبەگهيدا كه به ناوى (المنازعة بين العلم والدين) كيشەى نيوان زانست و ديندا دهلى: خهريكبوونى موسولمانان به زانستيه سروشتيه كانه وه دهگه پتە وه بۆ رۆزگارى دهست به سه رگراتنى ئەسكه ندمريه له لايەن موسولمانه كانه وه سالى (٦٣٨ ز).

واته: دواى له دونيا دەرچوونى خەزەتى موحەممەد (درووى خودى لىسەرىن) به شەش سال. دواى ئەوه دوو سەده تينه پەرى كه توانييان زوربهى زانسته يونانيه كان تاوو توو بكه و رۆلى خوڤان بنوين!

كاتيكيش فه رمانبره وايى كه و ته دهست مەئموونى عەباسى سالى (٨١٣ ز). به غدابوو به به پايتەختيكى گه و رهى عيلم و زانست، چونكه خەليفه مەئموون زور گرنگى به زانيارى داو نووسراو و كتيبى زورى گوگردە وه و زانايانى له خوى نزيك كرده وه و ريزو نرخى بى پايانى بۆ دانان.

ئيتير دواى ئەوهى (درېر) شوين دهستى موسولمانان له بوارى زانيارى سروشتدا دمرده خا دهلى: ئەگەر بىتو بمانه وى هه موو بواريكى ئەم جم و جو له زانستيه

بنووسىن ھەبارەى ئەم نووسراوھ لە خۆى ناگرئو لئەردا جىگای نابىتەوھ چونکە ئەوان - واتە موسوئمانەکان - بەراستى گەشەيان بە عىلمو زانست کردوھو زانستو زانىارى تەريشيان داھىناوھ کە لەوھېش ئاسەوارىشى نەبووھو!

لە شوئىنىکى تردا دەئى: زانکۆ ئىسلامىيەکان ھەموو کاتى دەرگايان ئاوھلابووھ بۆ خوئندکارە ئەوروپاييەکان ئەوانەى زىدى خوئيان بەجى ھىشتووھ چۆن بۆ خوئندو ھىربوون! تەنانەت پاشاکانى ئەوروپا دەچوونە ولاتە ئىسلامىيەکانو لە خەستەخانەکانى ئەواندا چارەسەرى نەخۆشىيەکانيان دەکرا.

پەرۆفیسۆرى بەناوبانگ (سدىو) لە کتیبەکەیدا کە ناوى (تارىخ العرب)ە دەئى: (موسوئمانەکان لەسەدەکانى ناوھراستدا ھەر خوئيان شۆرەسواری گۆرەپانى زانستو فەلسەفەو ھونەر بوون لەھەر شوئىنىکى باروبارگەنەيان خەستىو دەستيان گەشەتەى عىلمو زانستيان تىدا بلاو کردۆتەوھ ھەر لەوانىشەوھ زانست گەيشەتە ئەوروپاو تىیدا بلاو بوۆتەوھ کەوابوو موسوئلمانان بوون بەھۆى بلاو بوونەوھى عىلمو زانستو پىشکەوتنى.

مامۆستای کۆمەئناسى: دکتۆر جۆستاف لۆبون لە کتیبەکەى دا (حضارة العرب - شارەستانىيەتى عەرب) دەئى: (فەرمانرەوايى خۆرھەلات کەوتۆتە ژىر رکىفى زۆرگەل و نەتەوھى وەکوو فارسو ئىغرىقو رۆمەکان...ھتە. جا ھەرچەندە شوئندەستى ئەم نەتەوانە لە بارەى رامىارىيەوھ دياربووھ کەچى کارىگەرى شارەستانىيەتيان زۆر لاواز بووھ، ئەو پىشکەوتنە ژىارىو شارەستانىيەتەى کە ئىغرىقو فارسو رۆمەکان نەيانتوانى دەستەبەرى بکەن موسوئمانەکان زۆر بەزوويى وەدەستيان ھىنا، لە ھەموو ئەو ولاتانەى کە ئالای ئىسلامى تىدا شەکاوتەوھو کارىگەرييان ھەبووھ زانستو زانىارى تىيان دا گەشەى کردوھو، ئەوھى لە مىسردا ئەنجاميان دا لە ولاتى فارسو رۆمىشدا ئەنجاميان داوھ، تەنانەت لە ولاتى (ھىندو چىن)ىشدا کە ھەر بەرپىبوارىو بۆمەبەستى کارى بارزگانى رىيان تى کەوتووھ، کەچى شوئى دەستيان دياروھ رۆلى گرنگيان لە بوارى شارەستانىيەتى ئەو ولاتانەدا بىنيوھ، بە کورتى ھىچ

گەل و نەتەومىيەك لە مېژوودا بە ئەندازەى موسوئلمانەكان رۆلى شارەستانىيەتى نەبىنىو، ھەموو گەل و نەتەو ھەيرانەكانيان سەردەمەك پابەندى بارى شارەستانى موسوئلمانەكان بوون. ئاشكراشە كە كارىگەرى موسوئلمانان ھەر لەبارەى ئايىن و زوبان و ھونەرەو نەبوو بەلكو دەورىكى گەريگان ھەبوو لە بوارى رۆشنەبرى زانستىدا، چونكە ھەر ئەمانە بوون كە زانىارى و زانستيان گواستەو بۆ ولاىتى ھىندو چىن و ئەوزانىارىيەى لە ولاتانەدا باو بوو بنەماگەى ھىندى و چىنى نەبوو، لەوھش زياتر دمتوانىن بلىين كە موسوئلمانەكان چۆن شوئندەستيان لە رۆژ ھەلات و ئەفەرىقادا ھەبوو ھەر بەو جۆرەش لە روبەرى ولاتانى ئەوروپادا رۆلى خۆيان بىنىو بە جۆرىك دمتوانىن بە راشكاوى بلىين ئەوروپا قەرزدارى شارەستانىيەتى موسوئلمانانە).

كاتىكىش دمتوانىن ئەو بلىين كە بەوردى سەرنجىك لە بارى ئەو سەردەمەى ئەوروپا بدمىن و بەراوڤىكان لە نيواندا بكەين، دىمىنن ئەوكاتەى كە زيارو شارەستانىيەتى موسوئلمانەكان لە ئەندەلووسدا گەشتبوو لوتكەو تىشكى زانست و زانىارى تىدا بلاو ببوو، ئالەو كاتەدا شوئە گشتىيەكانى رۆشنەبرى رۆژئاوا چەند فەرمانەرەوايەكى دەرەبەكى سەر ڤمقى تىدا دەرەوايەو كە شانازىيان بە نەخوئندەوارى دىكر.

ھەروا رۆژگارەى دورو درىژ تىپەرى و ھىشتا ئەوروپا ھەستى بە نەزانى و مالىۋرانى خۆى نەكردبوو! نەيدەزانى تامو چىژى عىلم و زانست چىيەو چى نىيە! ئەو نەبى كە لە سەدەى يازدەو دوانزەى زايىنىدا تۆزىك تىشكى زانىارى وىكەوت و شىرىنى و خۆشى زانستيان چەشكەكرد، كاتىكىش چەند مەروڤەكى لەخۆ بردويان تىدا ھەلكەت و بەپەرۆشەو وىستيان ھەورى ڤمقى نەزانى ڤرەوئىنەو ڤەردەى نەزانى لادەن و روناكى زانست بەدى بكەن يەكسەر بەرەو ولاىتى موسوئلمانان كەوتنە رى و ھاتن لەم مەلەبەندانەدا فەرى عىلم و زانست بن و قەلاچۆى جەھل و نەزانى بكەن!!

مامۇستا (لىبرى) دەلى: ئەگەر موسوئلمانەكان نەبوونايەو نەھاتنايە سەر شانۆى مېژوو پىشەسازى و پىشەكەوتنى ئەوروپا چەند سەدەمەكى تىرىش دوا دىكەوت!

ئاشكراشە كە زانستە عەربىيە وەرگىپر دراوەكان بۆ ماوەى شەش سەدە سەرچاوەى خویندنى خویندنگا و دانىشگاكانى ئەوروپا بوو، تەنانەت دىتوانىن بلىين: كە كاردانەوہى موسولمانەكان لەبرى زانىارىدا - بەنموونە لە زانستى پزىشكىدا تا ئىستاش بەردەوامەو رۆلى خۆى دەبينى! ئەى ئەوہ نىيە كىتبەكانى (ابن سىنا) لە كۆتايى سەدەى نۆزەدا لە (مونبىليە) رافە كران و شەرحيان لەسەر نووسرا!!.

خوینەرى هيزا ئەوہى گوتراو باسكرا قسەى ئىمە نىيە بەلكوو قسەى زانا دىروناسە ئەوروپىيەكانەو دان پىدانانى ئەوانە كە ھەرگىز ناتوانىن گومانى ئەوہيان لى بكەين كە زىادەپرەوى دىكەن و قسە ھەلبەستى! چونكە لەم كاردەا ھىچ شانازىيەكان لى وەگىر ناكەوئ، نە بۆ خۆى خوئان و نە بۆ گەل و ھۆزەكانيان. ئىمەش كاتىك ئەمە دىنووسىن و بلاوى دىكەينەوہ مەبەستمان ئەوہى كە بەلگەبىننەوہ لەسەر ئەوہى كە لە ئىسلامدا گيانىك ھەيە ھىزو وزمىەك ھەيە، تاك و كۆمەل بەرەو پىش دىبا! كە ئەم دىاردەيە لە ھىچ ياسايەكى دانراوى ئادەمىزادا بەرچا و ناكەوئ و نابىنرى ئەمەش گەورەترىن بەلگەيە لەسەر ئەوہى كە ئىسلام نىگايەكى خودايىيە و سروشتىكى رەببانىيە دىستكردى ئادەمىزاد نىيە.

بەشى ھەژدەھەم:

چاوپۇشى و لىبوردن لە ئىسلامدا (التسامح في الإسلام)

ناكۆكى نيوان پەيرەوانى ئايىنەكان - جياوازى ئادەمىزاد لە پەيرەمۇكردى ئايىنەكاندا، سونەت و ياساى پەروەردگار - ئازادىيى بىرو باومر - ئەو ھۇيانەى كە ناھىلن ئافرەتى موسولمان شوبە ناموسولمان بكا - قەلاچۇكردى دەمارگىرى (التعصب) - مامەلەكردى موسولمانان لەگەل ناموسولماناندا - شايتەيدانى بىرى لە زانا ئەوروپىيەكان دەربارەى چاوپۇشى و لىبوردن لە ئايىنى ئىسلامدا.

ناكۆكى نيوان پەيرەوانى ئايىنەكان (الصراع بين اتباع الاديان):

ئەگەر لاپەرەكانى مېژوو ھەلبدەينەووە بەچەر خەكانى مېژوودا بچينەووە دەبينىن كۆمەللى ئادەمىزاد - بەھۇى جياوازييان لە بىرو باومردا - ھەرگىز چەشەى ناشتبيان نەكردو، ھىچ كۆمەللىك مانعى نەبوو كە ھىرش بكا تە سەر كۆمەللىكى تر كە لەبىرو باومردا لىك جياوازين، زۆرجارىش وابوو، روداوى سامناك و قەلاچۇكردى بە كۆمەل لەسەر ئەم ھەلئويست يان ئەو ھەلئويست روى داوہ بە جۆرىك كە روى مېژوويان رەشكردو، مېژوو شەرمەزارە بەرامبەر ئەو روداوانە!! بىگومان ھۇى رودانى ئەم كارەساتانەش ئەو تەعليمات و ئامۇزگار يانەبوون كە لىپرسراوہ ئايىنيەكان لەناو دەست و پېومندو پەيرەوكانانى خۇياندا بلاويان دەگردو دۆى رەكەبەرەكانى خۇيان و پەيرەوكانانى ئايىنەكانى تر.

(جون سيمون) كە لىكۆلەرەمەيەكى ئەوروپىيە لە كىتبىكى دا كە ناوى (حرية الاعتقاد) دەللى: رقو كينەى نيوان ئادەمىزاد - بەھۇى بىرو باومرەووە - تا نرىكەى كۆتايى سەدەى ھەژدەھەم لە پەرمەسەندابوو ھەر رۆژە لە جىگايەكەووە كۆپەى دەگرد، ئەمجار دەللى: پەيدا بوونى ئازادىيى بىرو باومر شتىكى تازمەو زۆر كۆن نىيە! مېژووى جىھانىش ھەمووى برىتييە لەمېژووى دژايەتى نيوان ئايىنەكان و قەلاچۇكردى پەيرەوكانانى ئەو ئايىنانە بۆ يەكترى، كەوابوو دەغەزو كينەى ئايىنى (الحقد الدينى) كە لە ئازادى كۆنترە دەگەرپتەووە بۆ كۆنترىن مېژوو، ئەمجار

دەۋى ئەۋەدى كە شۇ ئىندەستى دەمار گىرىنى ئايىنى لە جىھاندا دەست نىشان دەكاۋ ھەر لە چەر خەكۈنەكانەۋە تا چەر خەكانى ناۋمېرەست دەئى: - لە كۆتايىدا گىانى ھەلسەھەيى ۋە تۈيۈنەۋە گەيىشتە ئەۋە كە ئازادىي ئايىن ۋە بىرۋاۋمېر دابىئى: لە بىرۋاۋى (۴/ى ئابى/۱۷۸۹ى ز)دا ئازادىي ئايىنى سەلېنراۋ بانگەۋازى بۇ كرا! بەلام تا سالى / ۱۷۹۱، ئەم ياسا بىرۋەزە پەيپەۋى نەكرا، ھەر لەم سالاۋدا بوۋ جۈلەكە لە چىنگ زولم ۋە سەم رىزگارى بوۋ، فېكرەي ئازادىي گەشەي كىردۈ خەللى پەيپەۋىيان كىرد. بەلام لەگەل ئەمەشدا شۇرپى ھەرمەنسا كە لە سالى (۱۷۸۹) بوۋ ھەر نەيتۋانى ئازادىي بىرۋاۋمېر بە تەۋاۋى بچەسېئى.

بېگومان ۋەئە (جۈن سېمون) كە دەئى: ئازادىي ئايىنى تا كۆتايى سەدەي ھەژدەمەم دابىن نەكراۋە راۋو بۇچۈۋىنىكى ھەلەيە، لەگەل ۋاقىعدا يەك ناگرنەۋە! بەلكۈۋ دەتۋانىن بلىئىن دابىنكىردى ئازادى بىرۋاۋمېر ھەزارۋ چۈر سەد سال پېش ئىستا لە سەردەمى موسولمانان بەرقەرار بوۋە، ئىسلام بانگەۋازى بۇ كىردە، مېژۋى رۈداۋەكانى ئىسلام باشىرىن بەلگەي ئەم راستىيەن! ئىرەش جىگاي ئەۋە ناكاتەۋە كە بىرېك دەقى قورئان ۋە ھەرمۈدەكانى پىغەمبەرۋ رۈداۋى مېژۋى موسولمانانى رۈزگارى زىرپىيان ۋە شايەتى بىرېك لە زانا ئەۋرۈپىيەكان بىخىزىنە ناۋ ئىرەۋە!!

جىۋاۋازى كۆمەلانى ئادەمىزاد لە بىرۋاۋمېر دا ياسايەكى خۇدايىيە، زۆر جار ئەۋ پىرسىارە دېتە پېشەۋە دەگۈترى: چۈن ئايىنى ئىسلام تۋانى بوغزو كىنە لە دلى پەيپەۋىكارانى خۇي دەرھاۋىزى؟

لەۋەلامدا دەگۈترى: ئايىنى ئىسلام گەيىشتە ئەۋ پەيپەۋى تۋانى ئەۋكارە ئەنجام بىدا بە شىۋمىيەك كە تا ئەم نىزىكانە كەس پەي پى نەبىردە، ۋاتە تا ئەۋكاتەي كە زانا دەرۋناسەكان ھەستىيان بە نەپىيەكانى نەفس نەكردۈ رۈنيان نەكردەۋە كە نەفسى ئادەمىزاد ھەريەكە بۇچۈۋىنىكى تايبەتى ھەيەۋ شىتىكى بەلاۋە باشە، ماناي ئەم ئايەتەي قورئان باش نەدەزانراۋ خەللى لىي حالى نەدەمبوۋ كە دەمفەرمۈي:

{وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ، إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلَئِكَ خَلَقَهُمْ - سورة هود - ١١٨ - ١١٩}.

واته نهگەر خودا بیویستایه ههموو ئادهمیزادی دهخستنه سهر یهك ریگای تایبهتی و ههموویانی لهسهریهك ئایین كۆ دهكردهوهو دمیکردن به گهل و نهتهوهیهکی یهك ههلۆیستو یهك ئایین: كه نهویش ئایینی ئیسلامه! بهلام نهوهتا ئیرادهو ویستی خوداوانه بووه، ئادهمیزاد جیاوازییان ههیه له بیرو باومردا ههنیدیکیان لهسهر ریگای حهقو راستین و ههنیدیکیا لهسهر ریگای جهوت و چهوین! پهروهردگار وای دروستکردون، ویستویهتی ئاوابن!

له شوپینیکی تردا پهرومردگار رو بهروی حهزهرتی موحهممهد (درووی خودی لهسهرین) دهفهرموی:

{وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ - سورة يوسف - ١٠٣}.

واته: نهی موحهممهد! نهی پیغهمبهری دلسۆز بۆ پهخشی ئایینی خودا! گهرچی تۆ زۆر به پهروشی نهو خهلكهیت و دتهوئ موسوئمان ببن، بهلام زوربهی نهو خهلكه نابن به موسوئمان! ههر لهسهر گومرایی خۆیان دهمیننهوه... جا لهبهر روشنایی نهه ئایهتانهدا موسوئمانانی خواناس و راستهقینه نهوهیان زانیوه كه ئهرکی سهرشانیانه كه لهگهل گرووه نا موسوئمانهكاندا هییدی و هیمن بن و بوغزو کینهیان دهرباره نهنوینن و نهیانچهوسیننهوه چونكه نهه بیرو باومردا جوداییه ئیرادهی خودایه و سوننهتی خۆیهتی له كهوندها.

ئازادی له بیرو باومردا = سهربهستی ئایینی (الحرية الدينية):

وهكوو دهبیندرئ - لهوهپیشیش وابوو - زوربهی لیپرسراوه ئایینییهكان فهرمان دهكهن به پهیرهوکارانی خۆیان كه ههموو چهكێك بهکاربینن بۆ نهوهی خهلكی وای بکهن بیینه سهر بیرو باومردان، تهنانهت نهگەر لهه ریگهه دا دهیان ههزار كهس له ناوېچئ و مالتۆیران بئ بهلایانهوه شتێکی ئاساییه!

که‌چی‌ ئی‌مه‌ که‌ له‌ به‌ر‌نامه‌ی‌ ئایینی‌ ئیسلا‌م‌ ورده‌ ده‌بین‌ه‌وه‌و‌ سه‌یری‌ قورئانی‌ پیرۆز‌ ده‌که‌ین‌ نابین‌ین‌ له‌ هیچ‌ شو‌ئینی‌ک‌دا‌ ئیسلا‌م‌ دا‌وا‌ له‌ موسو‌ل‌مانان‌ ب‌کا‌ که‌ به‌زۆر‌ خه‌ل‌کی‌ موسو‌ل‌مان‌ ب‌که‌ن‌ و‌ وازیان‌ پێ‌ له‌ ئایینی‌ خۆیان‌ ب‌ین‌ و‌ ده‌ستیان‌ پێ‌ له‌ بی‌رو‌ با‌وم‌ری‌ خۆیان‌ هه‌ل‌ب‌گرن‌! نه‌وه‌تا‌ راسته‌وخۆ‌ قورئان‌ ده‌فه‌رمو‌ی‌:

{لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ - سورة البقرة - ۲۵۶}.

واته‌: ئایین‌ به‌ زۆره‌مل‌ی‌ ناب‌ی‌، به‌ زۆر‌ ناب‌ی‌، له‌گه‌ل‌ ئه‌وه‌ش‌دا‌ ر‌ی‌بازی‌ هه‌ق‌ و‌ ناهه‌ق‌ وه‌ده‌ر‌که‌وتوون‌ خۆش‌به‌خت‌ ر‌ی‌گه‌ی‌ راست‌ ده‌گر‌ی‌ و‌ نه‌گ‌به‌ت‌یش‌ ر‌ی‌گه‌ی‌ چه‌وت‌! که‌واته‌ هیچ‌ که‌س‌ بۆ‌ی‌ نی‌یه‌ به‌ زۆره‌ مل‌ی‌ یه‌ک‌یک‌ی‌ تر‌ ب‌خاته‌ سه‌ر‌ ر‌ی‌بازی‌ که‌ خۆ‌ی‌ ده‌یه‌و‌ی‌، هه‌ر‌ که‌سه‌ با‌ بۆ‌ خۆ‌ی‌ ب‌یر‌ب‌کاته‌وه‌ چ‌ بی‌رو‌ با‌وم‌ری‌کی‌ پێ‌ خۆشه‌ با‌ په‌یره‌و‌ی‌ ب‌کا‌. له‌ ئایه‌تی‌کی‌ تر‌دا‌ ده‌فه‌رمو‌ی‌:

{وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ - سورة يونس - ۹۹}.

واته‌: ئه‌گه‌ر‌ خو‌دا‌ له‌ ئه‌زه‌ل‌دا‌ ویست‌ و‌ خواستی‌ له‌سه‌ر‌ ئه‌وه‌ ب‌وایه‌ که‌ هه‌موو‌ که‌س‌ی‌ موسو‌ل‌مان‌ بب‌ی‌، ئه‌وا‌ هه‌موویان‌ وه‌ک‌ یه‌ک‌ موسو‌ل‌مان‌ ده‌بوون‌ و‌ که‌س‌ کافر‌ نه‌ده‌بوو، ده‌ی‌ که‌ حاله‌که‌ وایه‌ و‌ خواستی‌ خو‌دا‌ وایه‌ هه‌ند‌ی‌ موسو‌ل‌مان‌ بن‌ و‌ هه‌ند‌ی‌ نا‌ موسو‌ل‌مان‌ بن‌: ئیتر‌ تۆ‌ چۆن‌ به‌زۆر‌ ده‌ته‌و‌ی‌ ئه‌و‌ خه‌ل‌که‌ هه‌موو‌ بب‌ن‌ به‌ موسو‌ل‌مان‌!؟

له‌ می‌ژووی‌ ئیسلا‌می‌ش‌دا‌ ده‌بین‌ین‌ موسو‌ل‌مانانی‌ راسته‌قینه‌ به‌ گویره‌ی‌ نامۆزگاری‌ ئه‌م‌ ئایه‌ته‌ په‌یره‌وییان‌ له‌گه‌ل‌ با‌وم‌ر‌دارانی‌ ئایینه‌کان‌ی‌ تر‌دا‌ کردوه‌، هه‌ر‌گیز‌ زه‌ختیان‌ له‌که‌س‌ نه‌کردوه‌: بۆ‌ موسو‌ل‌مان‌ بوون‌، هه‌ر‌ولا‌تی‌کیان‌ فه‌ت‌ح‌ کردب‌ی‌ ر‌ی‌گه‌یان‌ داوه‌ دانیش‌توان‌ی‌ ئه‌و‌ و‌لاته‌ له‌سه‌ر‌ ئایینی‌ خۆیان‌ ب‌م‌ین‌نه‌وه‌ به‌ مه‌رج‌یک‌ سه‌رانه‌ بدن‌، هه‌ر‌ که‌سی‌ک‌ سه‌رانه‌ی‌ دا‌ب‌ی‌ هی‌شتوایانه‌ له‌سه‌ر‌ بی‌رو‌ با‌وم‌ری‌ خۆ‌ی‌ به‌رده‌وام‌ ب‌ی‌ و‌ پار‌یزگاری‌شیان‌ کردوه‌، نه‌یان‌ هی‌شتوو‌ه‌ که‌س‌ ده‌ست‌در‌ژی‌ ب‌کاته‌ سه‌ر‌ با‌وم‌ریان‌ و‌ که‌ن‌ی‌شته‌و‌ په‌رست‌گا‌و‌ دا‌بو‌ نه‌ر‌یتی‌ ئایینیان‌

به‌ری‌زه‌وه‌سه‌یر‌کراوه، با‌ش‌ترین به‌ل‌گه‌ش له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌و و‌ده‌دو به‌ی‌مانانه‌یه که
 چه‌زهرتی عومه‌ر (ره‌زای‌خوا‌ی‌لی‌بی) بۆ دان‌یشت‌وانی‌ شاری‌ قودسی‌ چه‌سپاندو
 بۆی‌ مۆر‌کردن! ئه‌وه‌تا به‌ گو‌ی‌ره‌ی‌ می‌ژووی‌ با‌وم‌ر پ‌یک‌راو ئه‌من و ئاسایش و ئازادی
 دا به‌ خۆیان‌مال‌ و مندالیان و که‌نی‌شته‌و که‌لی‌ساو سه‌ومیه‌و نه‌خۆش و ساغ و
 باقی‌ گرۆه‌کانیان به‌اری‌زن، واته‌ که‌نی‌شته‌ی‌ خۆیان بۆ خۆیان لیان‌داگیر نه‌ک‌ری
 نه‌پۆخ‌ین‌ری له‌ روبه‌رو به‌رزی و ن‌زمی‌ زیادو که‌م نه‌ک‌ری‌ته‌وه، ده‌ست له‌ شو‌ین و
 ج‌ی‌گای‌ سه‌لی‌بیان نه‌دری، ده‌ست بۆ مال‌ داریان نه‌بر‌ی، به‌ زۆر وازیان پ‌ی له‌
 ئایینی‌ خۆیان نه‌ه‌ین‌در‌ی، که‌سیان زه‌رمه‌مند نه‌ک‌ری‌ن ناب‌ی‌ جوله‌که‌یه‌کی‌شیان له‌
 ئیلیادا له‌گه‌ڵ نه‌ی‌شته‌ج‌ی‌ ب‌ک‌ری. ئه‌م سه‌ربه‌ستییه‌ که‌ له‌ژ‌یر سایه‌ی‌ ئیس‌لامدا بۆ نا
 موسو‌ل‌مانان ده‌سته‌به‌ر ده‌ک‌ری بۆ موسو‌ل‌مانه‌کان خۆیان ده‌سته‌به‌ر نا‌ک‌ری! بۆ
 نموونه‌ ئایینی‌ ئیس‌لام مه‌ی‌ یاساغ‌کردوه هه‌ر موسو‌ل‌مان‌یک‌ بی‌خواته‌وه سزا ده‌در‌ی،
 که‌چی‌ بۆ نا موسو‌ل‌مانه‌کان ری‌گای‌ داوه.. خواردنی‌ گوشتی‌ به‌رازی له‌ موسو‌ل‌مانان
 حه‌رام‌کردوه بۆ نا موسو‌ل‌مانان رو‌خسه‌تی‌ خواردنی‌ داوه به‌ مه‌رج‌یک‌ ئایینی
 خۆیان مه‌نع‌ی‌ نه‌ک‌رد‌ی!! ته‌نانه‌ت ئایینی‌ ئیس‌لام به‌ مه‌به‌ستی‌ پاراستنی‌ ئازادی
 نا موسو‌ل‌مانه‌کان زیاده‌ر‌ه‌وی‌ که‌ی‌شتۆته‌ پ‌له‌یه‌ک ئه‌گه‌ر موسو‌ل‌مان‌یک‌ گۆزه‌ مه‌ی‌ یان
 شوشه‌ مه‌ی‌ نا موسو‌ل‌مان‌یک‌ (زمی) ر‌ژاند یان به‌رازی‌کی‌ ئه‌و کاب‌رایه‌ی‌ کوشت
 پ‌ی‌ویستی‌ سه‌رشانی‌ ئه‌و موسو‌ل‌مانه‌یه‌ که‌ قه‌رمبووی‌ ئه‌و خه‌سارته‌ بۆ کاب‌رای
 (زمی) پ‌ر ب‌کاته‌وه‌و بۆی‌ ب‌ب‌ژ‌یر‌ی! هه‌ر له‌ ئاکام‌و به‌رو بوومی‌ ئه‌و سه‌ربه‌ستییه‌
 ئایینییه‌یه ئایینی‌ ئیس‌لام داب‌و نه‌ری‌تی‌ مونا‌قه‌شه‌و دان و سانی‌ نی‌وان
 موسو‌ل‌مانان و جوله‌که‌و گا‌وره‌کانی‌ ده‌ست‌نیشان‌کردوه‌و قه‌رمانی‌ به‌ موسو‌ل‌مانان
 کردوه که‌ له‌کاتی‌ مونا‌قه‌شه‌و وتو و‌ی‌ژدا گو‌فتارو ره‌فتاری‌ جوان به‌کار ب‌ین‌و
 عه‌قل‌و مه‌نطیق‌ ب‌که‌نه پ‌ی‌وم‌رو هه‌موو کاتی‌ مه‌به‌ست ده‌رخستنی‌ راستی‌ ب‌ی.

{وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِنَّا بِالَّذِينَ أَلْحَسْنَا إِيَّاهُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا
 آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ - سورة
 العنکبوت - ٤٦}.

يان دمفه رموی:

{ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ - سورة النحل - ۱۲۵}.

له شويڼيکي تردا په رومردگار به دوو ټايهت نه خشه چوڼيه تي هه ټس و
که وتي موسو ټمانان له گه ټ ناموسو ټماناندا ديارى ده کاو دمفه رموی:

{لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ، إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ - سورة الممتحنة - ۸-۹}.

نه وه تا له م دوو ټايه ته دا يه زدان فه رمان به موسو ټمانان ده کا که موعامه له و
هه ټس و که وتيان له گه ټ نه وانه ي بېرو باومړيان جودايه عه دالته ټامي ز بې و
دادپه رومري تي دا بې، نه ک هه ر نه وه نده به ټکوو موسو ټماناني به وه راسپارده
کردوه که چا که له گه ټ يه کتري بکه ن، ټاشکراشه چا که کردن له دادپه رومري زياتر
مرو ټ دوستي تي دايه چونکه له رووي خو شه ويستی و سوزده په يدا دمبي و له کاني
خيرده هه ټده قولئ به لام نه وانه ي که موسو ټمانانيان چه وساندو ته وه له خاک و
زيدي خو يان دمريان کردون هه رگيز نابي چا که يان له گه ټدا بکري! چونکه نه وانه
زالم و سته مکارن زالم و سته مکاريش دمبي سزا بدرين، نه مهش خو ي له خو يدا
دادپه رومريه ... له لايه کي ترموه دمبينين ټاييني نېسلام هه ميشه ديه وي ټاشتي و
نيوان ريکي ناو کو مه ټ به رپا ببي ټاي ته رازووي قورسي ببي، نه وه تا قورشان
دمفه رموی:

{عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَّوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ - سورة الممتحنة - ۷}.

به ټگه يه کي تر که رففتار جواني موسو ټمانان له گه ټ نا موسو ټمانان
ده چه سپيڼي نه و به يه ک چاو ته ماشاگردنه ي قورئانه دمرباره ي باوک و دايکي
ناموسو ټمان له باره ي چا که کردن له گه ټياندا نه وه تا دمفه رموی:

(من آذى ذميا فأنا خصمه ومن كنت خصمه خصمته يوم القيامة)

واتە: كەسبىك ئەزىيەتى (ذمى) يەك بدا من دوژمنكارى دەكەم كەسبىكىش من

دوژمنكارى بىكەم روژى رەستاخىزىش دەوژمنايەتى دەكەم!

ئەو ھۆكۈرانەى كە دەبنە لەمپەرى نەھىشتىنى شووكرىنى ئافرەتى

موسولمان بە ناموسولمان:

يەككە لە لىكۆلەرەو ئەمرىكىيەكان پىرسىارى لە مامۇستا شىخ موحەممەدى شال كىردو وتى: ئەگەر راستە ئايىنى ئىسلام چاوپۇشى و لىبورىنى تىدايە؟! ئەدى بۇچى رىگا نادا ئافرەتى موسولمان شوو بىكا بە پىاوى ناموسولمان؟ لەوئامدا فەرمووى: بىگومان ژيانى ژنو مىردايەتى ژيانىكە ھاوبەشى و ھارىكاريە لە نىوان ژنو مىردا لە ھەموو رويەكەو، ئەم ژيانە ھاوبەشىيە دانامەزى و رىك ناخرى و رىك و پىك نابى ئەگەر لەسەر بناخەى خۆشەويستى نىوان ژنو مىردەكەو رىزگرتنى ھەريەكەيان بۇ ئەوى تىران سەرچاوە ھەئەگىر؟! لايەنىكىش لەو لايانانەى كە ئىسلام گىرنگى پىداو لايەنى ئايىنىيە.

جا لە كاتىكدا كە ئىسلام رىگەى داو پىاوى موسولمان ئافرەتى جولەكە يان مەسىحى بخوازى و بىكاتە ھاوسەرى خۆى ھەموو مافىكى ئەو ژنە نا موسولمانەشى پاراستوو، چى بۇ ژنى موسولمان ھەيە بۇ ژنى نا موسولمانىشى رەچا و كىردو، تەنيا لە مەوزووى مىراتدا نەبى كە نە پىاوەكە مىرات لە ھاوسەرە ناموسولمانەكەى دەبا نە ژنە ناموسولمانەكەش مىرات لە پىاوە موسولمانەكە دەگىر؟! تەننەت لەم ھوكمەشدا دادپەرورەنە رفتارى كىردو چونكە ھەردووكيانى لە مىراتى يەكترى بى بەش كىردو؟! بە پىچەوانەى ئايىنى جولەكەو كە لە شەرى ئەوانەدا ئەگەر جولەكەيەك ژنىكى نا جوولەكەى مارە كىرد ئەگەر ژنەكە مرد پىاوەكە مىراتى لى دەگىر، بەلام ئەگەر پىاوەكە مرد ژنەكەى مىراتى لى ناگىر؟!

ھەرودەككۇ چۆن ئىسلام داۋايكردودە لە پىاۋى موسولمان ئەگەر ژنى ناموسولمانى ھىنا رىزى بگرىۋ رىزى ئايىنەكەشى بگرىۋ، رىگاي بدا بچى بۇ كەنىشتە ۋە عىبادەتگاى تايبەتى خۇى ۋ رىگە ۋ رەسمى ئايىنى خۇى چى بەجى بكا!!
ئەمەش شتىكى سەير نىيە لە ئايىنى ئىسلامدا چونكە ھەر كەسنىك بپراۋى بە ئىسلام بىى بپراۋى بەراست ۋ دورستى ھەزرىتى عىساۋ ئايىنەكەشى ھەيە، ھەرودەككۇ چۆن بپراۋى بە ھەزرىتى موساۋ ئايىنەكەشى ھەيە! ئىتر لەم روودە ۋ ترسو بىمىك لەسەر ژيانى ژن ۋ مىردايەتى ھەست پى ناكرىۋ زەمرىو زيان بەدى ناكرىۋ.

بەلام ئەگەر ئافرىتى موسولمان شوو بكا بە كابرايەكى مەسىحى يان جوولەكە بىگومان ژيانى ژن ۋ مىردايەتى ئاسايى ۋ خوشبەختى رەچاۋ ناكرىۋ چونكە ئەو ئافرىتە شوى بە كەشنىك كرىدە دژايەتى دەكاۋ باۋمى بە ئايىنەكەشى نىيە، ئەو تىپروانىن ۋ لىيوردنەى لاي مىردى موسولمان دەربارەى ھاۋسەرى كە ناموسولمان بى ھەيەتى مىردى نا موسولمان دەربارەى ھاۋسەرى موسولمان نىەتى، كابراى نا موسولمان لە روانگەى ئەۋدە سەيرى ئايىنى ژنەكەى دەكا كە راستى تىدا نىە ۋ بەتالە، ئەم تىپروانىنەشى دەبىتە ھۆى ئەۋە كە مىردەكە بە چاۋى سووك سەيرى خىزانى بكاۋ گالتە بە ئايىنى بكا! دەى كەۋابى چۆن ژيانى ھاۋسەرى راۋەستاۋ دەبى ۋ چۆن لە تەك ئەم دژايەتىكرىدەدا خانۋى ژن ۋ مىردايەتى بىنا دەكرى؟ چۆن دەتوانن خىزانى بەختەۋمىر بىكەۋە بنىن؟!

قەلاچۇكرىنى دەمارگىرى (محاربة التعصب):

ئايىنى ئىسلام ئەو شك ۋ گومانانەى قەلاچۇكرىدە كە عەقل ۋ ھەستى ھەموو پەيرەۋكارانى ئايىنەكانى ترى داپۇشىۋە بوۋنە ھۆى پەيدابوۋنى دەمارگىرىيەكى خراب ۋ نارەۋاى ۋەھا كە لافى ئەۋمىيان لىداۋە كە ھەر خۇيان گەل ۋ ھۆزى ھەلپزىراۋى خودان ۋ بەھەشت تايبەتى ئەۋانە ۋ كەسى تر مافى چوۋنە ناۋ بەھەشتى نىيە:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ - سورة المائدة - ١٨}.

واته: جولهكهو ههلهكان دهیانگوت: ئیمه كورێ خودایین و خوێشی دهوێین و رێزمان ئی دهگری. ئهێ رهههبر پێیان بلی: ئهگهر راست دهكهن ئهێدی بوچی لهسهه گوناھ سزاتان دهدا؟! چونكه ئهگهر ئیوه كورێ خودایین! دیاره كور له توخمی باوكیهتی شتیکی ئی روناڤا كه بو باوكی نهشیاو بێ، خو ئهگهر خوێشهویستی خودایین و خودا خوێشی بوین خوێشهویست سزا ناری!! دهی ئیوه به ئیعترافی خوێتان لهسهه تاوان سزا دهدرین، كهوابوو ئیوه گروهيكن لهو كوومهله ئادهمیزاده له ههندیكتان خوێ دهبی و ههندیكتان سزا دهدا، دهسهلاتی تهواوی ههموو بوونهومر: ئاسمان و زهوی ههربهدهست ئهوهو گهراڤانهوهی ههموو شتیكیش ههر بو لای خوێهتی. له شوینیکی ترڤا دهفهرموی:

{وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ، بَلَى مَن أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ - سورة البقرة - ١١١-١١٢}.

واته: دهیانگوت: كهسیك جوو یان گاور نهبی ناچیته بهههشتهوه! ئهوه شتیكه هیواو ئارهزوی خوێانهو وادهزانن ئهوان چپیان بی خوێبی خودا وادهگا! ئهێ رهههبر! پێیان بلی ئهگهر راست دهكهن ده بهلگهتان بێن!! دیاره بهلگهشیان دهست ناكهوی! ئههجار پێیان بلی: كهسیك دهچیته بهههشتهوه گهردنكهچی فهرمانی خودایی، له خودا پهههستیڤا راستال بی و كردهوهی چاك بكا ئهوه پاداشی لای خودای خوێهتی و هیج ترسو بیمیکی سزادانیان نیه و رۆزی پههستاخیز خهههتبار نابن!! لهلایهکی تروهو قورئان ئیعلانی ئهوهی كردهو كه ئادهمیزاد - بهبی لهبههراوگرتنی رهنكو رهوخسارو زمان - ههموویان ریزی تایبهتیان ههیه، ئهوهتا دهفهرموی:

{وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا - سورة الإسراء - ۷۰}.

كەوابوو بە گويىرى ئەم ئايەتە ھىچ گەل و ھۆزىك نىيە - لەبەر خاترى ئەو ھى لەو رەجەلەكەيە يان لەو ھۆزىمە - ھەلبىزىراوى خودابى! واتە: ئەو وتەيەى جولەكە دەللىن: ئىمە (شعب الله المختار) ىن قسەيەكى پىرو ھووجەو بىنەمايەكى نىيە، بەلكوو ئادەمىزاد لە بىنەرەتا ھەمووى رىزى ھەيەو ھەتا لە رىگەى سىروشتى خۆى لانەدا ئەو رىزەى ئى نا سەندىرەتەو!

ھەلس و كەوتى موسوئلمانان لەگەل ناموسوئلمانان:

پىغەمبەرى خۆشەويستمان (درووى خودى لەسەرىن) لەم بارەو ھە باشترىن رىچكەى بۆ كىشاوين و سەرمەشقى بۆ داداوين بۆيە دەتوانىن رەفتارى پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) لەگەل خاومەن ئايىنەكانى تردا بكەين بە سەرمەشقى و پەيىرەوى بكەين، ئەو ھەتا دەگىرپنەو دەللىن: پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) ئامادەى كۆرو داوھتياى بوو ھەتتا و خوار دەمەنى لە مالىاندا خوار دوو، ئامادەى بەرىكردنى تەرمى مردويان بوو، دىدەنى نەخۆشيانى كىردو ھاموشۆى مالىيانى كىردو رىزى ئى گىرتوون! تەنانەت كاتى وەفدى ھەلەكانى نەجران ھاتن بۆ لای عەباكەى خۆى بۆ داخستەن و داواى لىكردن لە سەرى دابىنىش..

ھەروەھا مېزوو بۆمان دەگىرپتەو كە چەند جار پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) پارەو ھووى ئى قەرز كىردوون و كەل و پەلى بە بارمە لا داناون، تەنانەت كاتى لە دۇنيا دەرچوو (زى) كەى بارمە بوو لای چەند جوولەكەيەكى مەدىنە لەبىرى قەرزى كە دابويانى، داواى موسوئلمانان قەرزەكەيان بۆ داپەو ھە (زى) كەى پىغەمبەريان و مرگرتەو!! جاومەنەى پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) ئەمەى بۆيە كىردىن موسوئلمانان پارمىان نەبووبى بىدەنى! نەخەير ئەو كاتە موسوئلمان پىاوى دەولەمەنديان زۆر بوو ھەتتا مەش بوون سەرو مالىيان قوربانى پىغەمبەر بكەن

به لککو و نهو که نهه کارانهی دهکرد مه بهستی رینمویی موسولمانان بوو، مه بهستی
فیرکردن و ئامۆژگارییان بوو..!

بیگومان دواى له دنیا دهرچوونی پیغه مبه ریش موسولمانان نهو ریبازمیان
به پیره و کردو هه لئس و کهوتی نهویان کرد به سه رمه شق و له گه ل خاومن دینه کانی
تردا زۆر به نه رم و نیانی و خوشه ویستی جولاونه وه، له زۆر شوین و جیگادا
موسولمان و هه له و جوله که جیرانی یه کتری بوون هامۆشوی یه کتریان کردوه له
خۆشی و ناخۆشیدا هاو دهنگو هاوه لئ یه کتری بوون، ته نه ها له مزگه وت و
که نه یشتهدا لیک جودابوونه وه. ده گێر نه وه که پیاویکی عه بدوللای کورپی عه به باس
مه پێکی سه ربهری، هه زهرمتی عه بدوللای پێی گوت: کورم! ئاگات له دراوسێ
جووه که مان بێ، چه ند جارێک عه بدوللای نهه ئامۆژگارییهی ئاراسته ی پیاوکه
کردوه تاوا ی لیهات پیاوکه که گوتی فه رمانت به جیه یه پێویست ناکا نه و منده
دوباره ی بکه یه وه! عه بدوللای فه رمووی: پیغه مبه ر (د.خ) نه و منده ئامۆژگاری
کردین دهرباره ی دراوسێ هه تا خه یالمان بۆ نه وه چوو که دراوسێ میرات له
دراوسێ بگرێ!! ده ی به گوێره ی نهه ده فه عه بدوللای کورپی عه به باس دراوسێ
کابرایه کی جووله که بووه، زۆر گرنگی داوه به وه ی که دیاری بۆ بنیڕی وه کوو
جیرانه کانی تری ریزی ئی بگرێ، نه مه ش نه وه ده گه یه نه ی که ئایینی ئیسلام
جوداوازی له نیوان موسولمان و نا موسولماندا دهرباره ی هه لئس و کهوتی ئاسایی
نیوان گۆمه لگا ناکا..! روداوێکی میژویی تر که نه ندازه ی هه ست به به رپرسیاری
جی نشینه کانی پیغه مبه رمان به رامبه ر به ئازادی ئایینی بۆ دهرده خا: نهو
هه لئسته ژیرانه ی ئیمامی عومه ره (خوبی ئی رزی بێ) که له کاتیکا له قودس بوو
چوبوووه ناو که نه یشته ی قیامه (کنیسه القیامه)⁽¹⁾ کاتی نوێژ هات، هه زهرمتی

⁽¹⁾ که نیسه ی قیامه که نیسه یه که له شاری قودس به سه ر ئارامگای هه زهرمتی عیساوه بنیات
نراوه ده لێین شوینی نهه که نیسه یه قدیسه هیلانه دۆزیوتیه وه دیاری کردوه، جا هه ر چه نه ده

عومەر له‌ناو که‌نیشته‌که نوێزی نه‌کرد نه‌بادا دوا‌یی موسوڵمانان نه‌و که‌نیشته‌یه داگیر بکه‌ن و بیکه‌نه مزگه‌وت و به‌مه‌ش زوڵم و سته‌م له‌ مه‌سیحیه‌کان بکه‌ن و شعوریان بریندار بکه‌ن.

هه‌روه‌کوو ده‌گیرنه‌وه که‌ چه‌زهرتی عومەر چوو له‌ ناو قودسه‌وه و به‌یمانی له‌گه‌ڵ دانیش‌توانه‌کانیدا به‌ست به‌یکه‌ریکی به‌دی کرد که‌ له‌ژێر گ‌ل دابوو دوا‌یی بو‌ی دهرکه‌وت که‌ نه‌وپه‌یکه‌ره‌ هی جوله‌که‌یه‌که‌و کاتی خۆی رۆمه‌کان ژێر خاکیان کردوه، ئیتر ئیمامی عومەر به‌چاکی که‌واگه‌ی ده‌ستی کرد به‌ پاک‌کردنه‌وه‌و س‌پینه‌وه‌ی به‌یکه‌ره‌که‌ هاوه‌له‌کانیشی چاویان له‌ نه‌و کردو زۆری پێ نه‌چوو به‌ ته‌واوی مه‌عالیمی به‌یکه‌ره‌که‌یان به‌دیار خسته‌وه‌!

له‌لایه‌کی تهره‌وه می‌ژووی موسوڵمانان نه‌وه‌مان بو‌ روون ده‌کاته‌وه که‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلام ر‌یگاده‌دا به‌ نا موسوڵمانان که‌ مافی خۆیان له‌ ما‌هول‌ترین و به‌رز‌ترین ف‌هردی موسوڵمان وه‌ربگرنه‌وه، نه‌وه‌تا می‌ژوو بو‌مان ده‌گیر‌یته‌وه که‌ ج‌ووله‌که‌یه‌ک شکاتی لای ئیمامی عومەر له‌ چه‌زهرتی عه‌لی کرد (خ‌وبه‌ی ئی ر‌زوی به‌) که‌ ئیمامی عه‌لی و کابرای ج‌ووله‌که‌ حازر بوون له‌به‌رده‌م چه‌زهرتی عومه‌ردا ئیمامی عه‌لی نه‌چوووه شوێنی تاییه‌ت به‌ تاوانبار کراوان بو‌یه چه‌زهرتی عومەر رو‌یکرده عه‌لی و ف‌هرمووی: باوکی (حسن) هه‌سته بر‌پۆ ته‌نیش‌ت کابرای شکات ل‌یکه‌رت راوسته به‌ ته‌نیش‌ت یه‌که‌وه به‌رامبه‌رم بوه‌ستن ئیمامی عه‌لی خ‌یرا ف‌هرمانی چه‌زهرتی عومه‌ری به‌ج‌یه‌ینا، به‌لام دیارده‌ی نارازی و پ‌ێ ناخۆش‌بوونی له‌ رو‌خساری دیارکه‌وت که‌ مه‌حکه‌مه‌که‌ ته‌واو بوو چه‌زهرتی عومەر روی کرده ئیمامی عه‌لی و پ‌یی گوت: بو‌چی که‌ پ‌یم گوتی باوکی هه‌سه‌ن پ‌چۆره ته‌نیش‌ت کابرای شکات ل‌یکه‌رت رووت گر‌ژ بوو پ‌یت ناخۆش بوو ب‌چیه ته‌نیش‌ت کابرای ج‌وله‌که‌وه؟؟ چه‌زهرتی عه‌لی وتی نه‌خه‌یرا قوربان نه‌وه‌م پ‌ێ ناخۆش بوو که‌ تۆ

نهم که‌نیشته‌یه له‌ژێرچا و د‌یری نه‌و مه‌سیحیه‌یه‌دایه که‌ سه‌ر به‌ ر‌یبازی (الارث‌وردکس)ن به‌لام هه‌موو کۆمه‌ل و تاییفه مه‌سیحیه‌کانی تر به‌شیان له‌م که‌نیشته‌یه‌دا هه‌یه.

به‌یه‌كسانی سه‌یرت نه‌كردین و به‌منت گوت: باوکی چه‌سه‌ن.. مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بوو و شه‌ی باوکی چه‌سه‌ن کونی‌ه‌و رێز ده‌گه‌یه‌نی.

چارێکی تر له‌ سه‌رده‌می چه‌زره‌تی عورمه‌دا کورپکی عه‌مری کورپی عاص له‌ میسر له‌ گه‌نجی‌کی قیبتی دا گه‌نجه‌ قیبتیه‌که‌ سوێندی خوارد وتی دمبێ لای خه‌لیفه‌ی موسوڵمانان - چه‌زره‌تی عومهری کورپی خه‌تتاب - شکات لێ بکه‌م! کورپه‌که‌ی عه‌مر پێی گوت: مه‌نت نه‌بێ شکاتیش بکه‌ی هیج کارم تی نا‌کا من کورپی گه‌وره‌ پیاوانم کورپی عه‌مری کورپی عاصم! رۆژان هاتن و رۆیشتن کاتی چه‌ج هات خه‌لیفه‌ عومهر له‌گه‌ڵ کۆمه‌ڵێک له‌ یارانیدا سه‌رگه‌رمی نه‌نجامدانی کارو باری چه‌ج بوون، عه‌مری کورپی عاص و کورپه‌که‌شی له‌گه‌ڵ دا بوون، کابرای قیبتی هات و چوو له‌ عومهر و روداوکه‌ی بۆ گیراوه‌ و وتی: قوربان! ئه‌م کورپه‌ به‌ناحه‌ق لێی دام و وتیشی من کورپی عه‌مری کورپی عاصم و که‌س ناتوانی ده‌ست به‌رده‌ستم بێنی! چه‌زره‌تی عومهر روی کرده عه‌مری کورپی عاص و پێی گوت: ئه‌م ئاده‌میزادانه‌ که‌ به‌ ئازادی له‌ دایکبوون ئیوه‌ چۆن ده‌یانکه‌ن به‌ کۆیله‌ و زوڵم و سه‌تمیان لێ ده‌که‌ن! ئه‌مجار روی کرده کابرای قیبتی و هه‌مجیه‌که‌ی خۆی دایه‌ و پێی گوت: هه‌سته‌ چۆنی لێ داوی تۆش ئاوا له‌ کورپی گه‌وره‌ پیاوان به‌ده‌روه‌!!؟

به‌ئێ به‌م شیوه‌ موسوڵمانان په‌روهرده‌بوون رێبازی راسته‌قینه‌ی ئێسلامیان گرتبوو، ئایین هه‌موو هه‌ستی داگرتبوون به‌موو لێیان لانه‌ده‌دا، له‌ میژوودا شتیکی وایان لێوه‌باس نه‌کراوه‌ که‌ له‌گه‌ڵ نا موسوڵمانان دا دهرباره‌ی ئازادی ئایینی شایانی ره‌خنه‌ی گرتن بێ! به‌لکوو میژوو پرپه‌تی له‌ باسی جوامیری و چاکه‌ و لێبوردویی موسوڵمانان له‌گه‌ڵ هه‌موو ئه‌وانه‌ی که‌ له‌بیر و باوهردا له‌گه‌ڵیان نه‌بوون.

کاتیکیش زانست و زانیاری له‌ناویان بلأ و بووه‌ نووسه‌رو لێکۆله‌ره‌وه‌یان تیدا هه‌لکه‌وتن و گتی‌ب و نووسراویان له‌سه‌ر یه‌ك هه‌ڵچنین و گتی‌بخانه‌یان پێک

هینان، خویان له خۆ نهگۆرا ههر لهسهه یاسا ئاساییه که مانه وه، به لککوو زیاتر ریزى زانا ئایینییهکانی تریان گرتوووه بهخشش و دیاری زیاتریان داوئی، ههر کهسێ بیهوئ لهم بارهوه زیاتر ئاگاداربێ دهتوانی سهیری کتیبی چهند بهرگی (الاغانی) هی نهبولفه رهجی نهصفه هانی بکا.

زانا موسولمانهکانی پێشوو (الفقهاء الأولون) له هیچ بوارێکدا مافی نهو نا موسولمانانهی که لهناو ولاتی ئیسلامدا دهزین و بیان دهگوتری نههلی نیممه فهراموش نهکردوه، به لککوو له کتیبهکانیاندا پێیان لهسهه نهوه داگرتوووه که رهفتارمان لهگهڵیاندا باش بێ پارێزگارییان بکهین. شیخی قهراهی^(۱) که یهکێکه له زانا شهرع زانهکانی ئیسلام له کتیبی بهناوبانگی خوی (الفروق) دهفه رموی: پهیمان (ذمه) پهیمان بهستن لهگهڵ ناموسۆناندا چهند مافیکی نهوان دهخاته سهرشانی ئیمه موسولمان چونکه نهوان بههوی ئهم پهیمانهوه دهبه دراوسی راسته قینهمان و دهکهونه ژیر چاره دیری ئیمه و به ناوی خوداو پیغه مبهرو ئایینی ئیسلام پاراستیان دهکهوێته نهستۆمان. ههر کهسێک دهستدریژیان بکاته سهر تهنا نهت باببه قسهیهکی ناخۆش یان پاشمله باسکردنیا بێ نهوه عههدو پهیمانی خوی لهگهڵ خوداو پیغه مبهرو ئایینی ئیسلامدا شکاندوووه.

مامۆستای پایه بهرزی ئیسلام و شهرعزانی کهم وینه (ابن حزم الاندلسی) له کتیبی (مراتب الاجماع) دا دهلی: نهگهر هات و کۆمه لێک ناموسولمان ببووونه نههلی (ذمه) و لهناو ولاتی ئیمه دا ژیا نیا بهسه ربرد کۆمه لێک ناموسولمان و کافر هاتنه سهریان و دهیانویست دهستدریژیان بکه نه سهه پێویسته لهسهه موسولمانان پارێزگاریان لی بکه نه له پێناو سهلامهتی نهواندا دهبی خویان بکه نه به قوربانی، چونکه رێگه دان به وهی کافره شه رهنگیزه کان دهستیان بیانگاتی و تووشی نارهحه تیا بکه نه دهبیته که مه ترخه می له پهیمانی خودادا!

(۱) نهحه دهی کوپی ئیدریسی کوپی عبدولرحمن (۶۲۶ - ۶۸۴ ک = ۱۲۲۸ - ۱۲۸۵ م).

بهشی نۆزدهههم:

ياسا و فرمانره وایي له ئیسلامدا (نظام الحكم في الإسلام)

دانهری یاسا و فرمان هەر خودایه - حکومهتی ئیسلامی تیوقراهی نییه - شورا - یه کسانێ - دادپهروهری - فرمانکردن به چاکه و نههی کردن له خراپه - شه ریه تی ئیسلامی - بری له و پایانهی که شه ریه تی ئیسلامی له سه ر بنیات نراوه - شه ریه تی ئیسلام دادی هه موو کۆمه لێکی ئاده میزاد دهاو که مو کۆری تیدا نییه - خه لافه ت و فرمانره وایي .

ئاشکرایه هه ر خوینه رێک له و حوکمه شه رعیه یانه ی قورئانی پیروژ ورد بیه ته وه ، به دیقه ت سه یری یاسای حوکمکردن و یاسای تۆله و سزا و پاداش، یاسای مامه له ی دارایی، شیوه ی رامیاری ناوخۆ و دهره کی بکا بۆی دهره که وێ که قورئانی پیروژ ته نها قانوونه سه ره که یه کانی ئەم شتانه و شته کانی تری ده ستنیشان کردوه لق و پۆپ لیکردنه وه ی حوکمه جیا جیاکان و رۆچون و قولبونه وه به دوا ئە حکامی جوزئیدا - به تایبه تی ئەو حوکمانه ی که کۆمه لانی ئاده میزاد به گوێره ی کات و سات و شوێن، راو و بۆچوونیان دهر به ر میان جیاواز ده بێ! لییان بێ دهنگ بووه ، به لکو وه هه ر قاعیده سه ره کی و بناخه گشتیه کانی به کورته هیناوه ئەو قاعیده ی هیناوه که به گوێره ی کات و شوێن جیاوازییان تی ناکه وێ! بۆ نموونه له یاسای حوکمکردندا قورئانی پیروژ شیوازیکی تایبه تی بۆ چو نه ته ی حکومه تی ئیسلامی دانه ناوه ، شیوه ی چۆ نه ته ی ئیداره و ریکخه ستنی هیله گشتیه کانی دیاری کردوه که یاساکه ی له سه ر دهنه خشی ئی!!

هۆیه که شی ئە وه مه که به رژه و مندی کۆمه لانی ئاده میزاد به گوێره ی ده ورو کات و شوێن ده گوێن، زۆر یاسا بۆ ئە مه رۆ باشه بۆ سه به ینێ که لکی نییه ، بۆ سه ر ده میک سود به خشه و دادپه روهری تیدا یه به لām بۆ سه ر ده میکی تر بێ که لک و زه مر ئامیزه ، بۆ به رژه و مندی ئەم کۆمه له باشه به لām بۆ ئەو کۆمه له بێ که لکه !! جا ئە گه ر بیه و په روهر دگه ر به اتایه له قورئاندا حوکمی هه موو شتیکی ورد به کردایه ته وه موسو له مانان ده که و ته نه نگ و چه له مه وه ، له به ر ئە وه حیکمه تی په روهر دگه ر وای هیناوه که قورئانی پیروژ ته نیا حوکمه سه ره که یه کان دیاری بکا ، مه به دمه گشتیه کان ده ستنیشان بکا ئەو حوکم و مه به دمه ئانه رو نه کاته وه که به

گوێره كات و شوێن ناگۆڕین! دهستنيشان كردنی لق و پۆبی ئه و حوكم و مه بده ئانه ی واز لی هیناوه بو ئه وه ی هه موو گهل و هۆزێك به گوێره ی به رژه و مهندي گشتی و تايبه تی خۆی حوكم و شیوه ی رهنبار كردنی له و جوز ئیانه دا به كار بێنئ به مهرجێك كه له گهل گيانی ياسا گشتیه كه دا به نه ساز دهر نه چی و له چوار چیه ی حوكمه سه ره كیه كه ی قورئاندا هاتۆ چۆ بكا!

هه ر خودا دانهری حوكم و ياسایه (واضع الحكم هو الله):

ببگومان یه كه م بناغه یه ك كه ياسای ئیسلامی له سه ر بنیات نراوه ئه وه یه: كه دانهری حوكم و ياسا هه ر خودایه و به س! هیه ئاده میزادێك مافی ئه وه ی نییه كه ياسایه ك دابه یئنی دژی ياسای خودایی و له گهل گيانی ياسا خوداییه كه نه گونجی!!

به لام ئه و قه زییه و روداوانه ی كه ده قیكی شه رعی دهر بارمیان نه هاتوو، قورئان و فه رمووده كانی پێغه مبه ر (درووی خودی له سه رین) باسیان لیوه نه كردوه ئه وه ياسا دانان بو ئه و جوړه شتانه - به فه رمانی شه ریه ت خۆی: حه واله ی تیفكرین و بوچونی زانایانی ئایین و فه رمانه وایان كراوه ئه وانه ی شیای یاسا دانان و حوكم دهره ینان و ئه هلی ئیجتیه ادن ده توانن چاره سه ری ئه و جوړه شتانه بكه ن به مهرجێك له چوار چیه ی گیانه قورئانییه كه دا بی!

به لگه له سه ر ئه وه ی ياسا دانان هه ر هی خودایه و كه سی تر مافی ئه وه ی نییه حوكم دابنئ ئه م فه مووده یه ی قورئانه كه ده فه رموی:

{إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ - سورة يوسف - ٤٠}.

واته: مافی یاسا دانان ته نها بو خودایه و كه سی تر ئه و مافی نییه، په رومردگار فه رمانی پێكردوون كه هه ر عیباده تی ئه و بكه ن و گوێ رایه ئی حوكم و ياسای كه سی تر نه بن.. له شوینیکی تر دا به پێغه مبه ر ده فه رموی:

{إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ - سورة

النساء - ١٠٥}.

واته: ئەى پىغەمبەر! ئىمه قورئانمان بەسروش بۆ ناردووى - هيج گومانى تيدا نيه - بۆ ئەوه حوكمپرانى نىوان گرۇهانى ئادهمیزاد بکەى بهو شیوهى که خودا نیشانى داوى و فیری کردوى.

له ئایه تیکی تردا پەر و مردگار داوا له موسوئلمانان دهگا که شوین شه ریه ته کهى بکه ون و هه رشتیک که دزایه تی شه ریه تی خودا بکا وازی ئی بهین و دهست به رداری بن. ئەوه تا ده فەر موئ:

{اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ - سورة الأعراف - ۳}.

له م سى ئایه تهى سورتهى مانیده دا پەر و مردگار زۆر زهق و ئاشکرا دەرچون له چوار چیهى دهقه شه رعییه گانی کردوه به هۆکاری تاوانیکی گه وره و گوئ پینه دانی به تاوانی کوفرو زوئمو و فیسق حسیب کردوه ئەوه تا ده فەر موئ:

{وَمَن لَّمْ يَخُكْمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ - سورة المائدة - ۴۴}.

{وَمَن لَّمْ يَخُكْمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ - سورة المائدة - ۴۵}.

{وَمَن لَّمْ يَخُكْمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ - سورة المائدة - ۴۷}.

له ئایه تیکی تردا پەر و مردگار سویند به زاتی خوئ دهخوا و ده فەر موئ: ئیه موسوئلمان نین و به موسوئلمان حسیب نا کرین هه تا واتان ئی نهیه که حاله تیکی وایان تیدا پهیدا ببئ ئەگه ر نیزاع و کیشه یان تیکه وت خیرا په نا بۆ پىغەمبەر بهرن و ئەو بکه ن به دادومرو چى بۆ دانان هه موو لایه کیان بیى رازی بن و دلیان بیى ئاو بخواته وه ده فەر موئ:

{فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا - سورة النساء - ۶۵}.

هه ر موسوئلمانیک خو به موسوئلمان بزانی و جگه له حوكم و قانونی خودا حوكمی تر هه ئیژیرو و به لایه وه باش بی ئەوه موسوئلمانیکی سه ر ئی تیکچوو وه گو مپایه:

{وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُمْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا - سورة الأحزاب - ۳۶}.

لە تايىبەتمەندى مافى حوكمدانان و ياسادانان (تشرىع) بە خوداو بەس، دوو ئاكامى گىرنگ سەرھەلدەدەن.

ئاكامى يەكەم: جىگىر بوونى ياسا شەرىعيەكان و بەردەوام بوونىيان و كارپىكرىنيان فەرمانپەرەوا بگۆرپ ئان نەگۆرپ ئەو ياسايانە ثابت و كارپىكران. بەلام لەياسا دانراۋەكانى مەردوم خۇي دا ۋەھا نىيە چونكە ئەو ياسادانەرانە كە ياسا دادمەن ئىن بەرژەومەندى بىرو راي خۇيان بەرچاۋ دەگىرن و خزمەتكرىنى ئەو رىكخراۋو كۆمەللەنەي خۇيانىيان مەبەستە، پاراستىنى ئەو مەبادىئە كاتىيانەي خۇيان بەلاۋە گىرنگە، بەرژەومەندى كۆمەللەنى ترو چىنى داھاتوويان بەلاۋە مەبەست نىيە، كەۋابوو ھەر چىنە بەپىي بەرژەومەندى خۇي ياسا دادمەن و قانون دەگۆرپ ئەم دياردمەش دەبىتە ھۇي ئەۋە كە خەلك سىقەي بەو جۆرە قانونانە نەمىنى و رىزىشى ئى نەگىرن.

ئاكامى دوۋەم: رىزگىرنى ياسا شەرىعيەكان و ھەبوونى سىقە پىيان لەو روۋەۋە كە دەستكرى گىرگارىن و لە سەرچاۋمىيەكەۋە ھەلقولان كە بەسەر ھەموو شتىكدا ئاگادارەو بەرژەومەندى ھەموو كەسىكى لە ھەموو كات و زەمانىكدا لە بەرچاۋ گىرتوۋە، ئەم بىروايە بۇ خۇي دەبىتە ھۇي ئەۋە كە رىز لەو جۆرە ياسايە بگىرى، چونكە پەپرەۋىكرىن و رىپرەۋىكرىنى ئەو ياسايانە بە خودا پەرسىتى ھىسب دەكرى و بەپىچەۋانەۋە لادان لەو رىبازە بە سەرپىچىكرىنى خودا دەژمىردى و دەبىتە ھۇي سزاي دونياۋ قىيامەت.. قورئانى پىرۆز لەچەند شوئىنىكدا ئامازەي بۇ ئەۋە كىردە، ھەموو شەرىعەت و ياسايەكىش لە جىھاندا بەھاۋرىزى بەئەندازەي كارىگەرى لە دەروونى شوئىنكەۋتوۋانىدا پىۋانە دەكرى! چەند خەلك سىقەيان بەو ياسايانە بى و رىزىيان ئى بگىرن ئەۋەندە ئەو شەرىعەتە پەلەي تەقدىرسى زىاد دەبى.

حکومەتی ئیسلامی حکومەتییکی تیوقراطی نییە^(۱):

ئاشکرایە حوکومەتی ئیسلامی بە گوێرەی شەڕعی خودا کارەکانی بەرپۆه دەبێ، بەرنامەی ئیسلام کە قورئانی پیرۆزە پەڕمۆ دەکا! کەوابوو ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە حکومەتی ئیسلامی لەسەر بنەمایەکی تیوقراطی دامەزرابێ، واتە: حکومەتییکی ئایینی بێ، چی دەکا ویستی خودایەو لەجێی خۆی دایەتی! دیارە ئەم فیکرمە فیکرمەکی دوور لە بەرنامەی ئیسلامەو شەریعەتی ئیسلام شتی وای تێدا نییە! ئەم حکومەتە دینیە کە لەسەر بنەمایەکی ئاوەها دروست بێ، فرمانرەوا بە ئارمۆزی خۆی قانون و یاسا داتاشێ لەو فیکرە ئایینیە کۆنانەو سەرچاوە هەڵدەگرێ کە پیاو ئایینیەکان و فرمانرەواکان ئیددیعی ئەومیان دەکرد کە دەسلەتایان لە خوداوە پێدراوەو هەرچی دیکەن ویست و ئیرادەی زاتی بێچوونە.

بەلام حکومەتی ئیسلامی بریتیە لەو شەریعەت و یاسا قانونە کە قورئان هێناویەتی، کە هەرگیز چەوساندنەوی تێدا نیەو فەرمانرەوایی و دەسلەتای تێدا تاییبەت نییە بە کۆمەڵێک و بڕیکیش لێی مەحروم بن، بەلکۆ ئەرکی سەرشارنی گەلە هەموویان تیکرا تەنفیزی بڕگەکانی بکەن و هەموو کەس بەرامبەر ئەو یاسا ئاسمانیە یەکسانەو کەس لە کەس زیاتر نییە مەگەر بە زێدە

^(۱) تیوقراطی: بە هەموو رێبازێک دەگوترێ کە سولتە ی سیاسی بگەرێنێتەو بۆ سەر

بناغەیک ئایینی یان غەیبی... تیوقراطی بەسێ شیو دەخێتە رو:

(ا) کە فرمانرەوا پێی وابێ بۆ خۆی لە توخمی خودایەو لەو تەبیعەت و سروشتە کەوتۆتەو! ئەم تیووڕە لە سەردەمە شارستانیە کۆنەکانی هیندو میصرو چیندا بەربالو بوو.

(ب) ئەو تیووڕە کە دەلێ: خودا راستەو خۆ خۆی حاکم هەڵدەبژێرێ.

(ج) ئەو تیووڕە کە دەلێ: خودا راستەو خۆ فرمانرەوا هەڵدەبژێرێ واتە پەرۆردگار روداوو کۆمەڵ وای دەکا کە بنەمالەیکە تاییبەت مافی ئەومیان هەبێ فەرمانرەوایان تێدا هەلکەوێ.

خودا بهرستی! چونکه له روانگهی قورئانهوه ئادهمیزاد له سه زهوی جینی شینی خودایه و ئهرگی ئاوه دانکردنه و هوی زهوی خراومه ته ئهستوی:

{وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً - سورة البقرة - ۳۰}

ههروهکوو چۆن له روانگهی قورئانهوه گهل و جه ماومر سه رچاوهی دهسه لات و فرمانه واییه، هه موو کاتی بهر پرسیاره بهرام بهر تهنفیز کردنی بهرنامهی قورئان: بۆیه پهروهردگار روو دهکاته موسولمانان بهتی کپرا و فرمانیان پی دهکا که حوکمهکانی قورئان تهنفیز بکهن:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى - سورة البقرة / ۱۷۸}

یان دمهفرموی: {وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا ... الخ}

پیاوو ئافرمت ئهگهر دزیان کرد دهستیان بپرن! دیاره ئهم دهست بپینه چهند مهرجیکی ههیه ئهگهر ئهو مهرجانه نهیه نهجی دهستی دز نابردی! جا له کاتی کدا ئهندامانی گهل هه موویان ناتوانن ئهو ئهرکهی سه رشانیان ئه نجام بدن، پهروهردگار فرمانی پیکردوون که کهسانی وا هه لێژیرن بتوانن ئهو ئهرکه ئه نجام بدن، پێویستیشه ئهو هه لێژاردنه بهشیوهی رهزامه ندی و ئازادی بی، فرت و فیل و ته زویری تیدا به کار نه هینری، ئهمجار ئهو که سانهی که گهل هه لیان ده بێژیری بۆ به پێوه بردنی ولات و سه روکایه تی گهل، ده بی ملکه چی رهقابهی گهل بن و هه لئسو که وتیان بۆ به رژه و هندی ئه وان بی، له هه مان کادا ئهرگی سه رسانی (گهل) یشه که فرمان به رداری ئهو سه روکایه تییه بن چونکه ناوی ئه وانهی ناوه (اولو الامر) و فرمانی پیکردوین گهرند که چی فرمانیان بین.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا - سورة النساء - ۵۹}

له م ئایه ته پیرۆزه دا پهروهردگار فرمانی کردوه به وهی ئادهمیزادانی موسولمان گهرند که چی فرمانهکانی بن و قورئان بکهن بهرا بهرو بهرنامه، چونکه

قورئان ھەممۇ ئەمرو نەھىيەكى يەزدانى لەخۇ گرتووھو سەرچاۋەى يەكەمە بۇ تەشرىخ. لەھەر روداۋىكىدا ئەو باسى كىردىن دىھقەكەى تەنفىز بىكرى ھەتا لەمدا رىنۇمايىمان دەست بىكەۋى پەنا بۇ شتى تر نابەين.

ئەمجار فەرمانى كىردوھ كە گوئ بىسى فەرمانەكانى پىغەمبەر بىن چونكە ئەو ھەدىسانەى پىغەمبەر ھوكمە شەرىعيەكان و مەبەستەكانى قورئانمان بۇ رون دىكەنەو، ئەو مەبەست و ھوكمانەى كە لە قورئاندا باسكراون... كەۋابوۋ فەرمودەى پىغەمبەر (درودى خودى لىسەرىن) - كە بەراستى لەۋوۋە گىپرەبىتەۋە - پەلى دوۋەمى سەرچاۋەى شەرىعەتن.

ئەمجار پەرۋەردگار رىنۇمايى كىردوین بۇ سەرچاۋەى سىيەم و فەرمانى پى كىردوین! ۋەكوو چۇن پەپەرەۋى قورئان و ھەدىس دىكەين بەو جۇرمىش پەپەرەۋى ئەم سەرچاۋە سىيەمە بىكەين كە ئەۋىش بە گوئكىردنى كۆمەلى رىش سىپى و زاناۋ لىپىرسراۋو عاقلەندەنن كە بە ھەرمى پىيان دىگوتى: (أهل الحل والعقد) ئەۋانەى كە تاكەكانى كۆمەل دىچنە لايان و پىرس و رايان پى دىكەن، راۋو بۇچونى ئەو كۆمەلە بەراۋو بۇچونى گەل دىژمىردى.

مامۇستا شىخ (مەھمەد عىدە) لە راقەى (أولى الامر منكم) دا دىفەرەمۇ: مەبەست بە (أولو الامر) كۆمەلى كاربەدستانى موسولمانن كە بىرىتىن لە فەرمانەروايان و كاربەدستان و زانايان و سەرلەشكرو سەرەك خىل و دادەۋەران و لىپىرسراۋانى بالەى ۋەلات، ئەۋانەى كەپىرس و رايان پى دىكرى لە كارو بارى وادا كە بەرژەۋەندى گىشتى تىدەپى!! جا ئەم زانايانە ھەر كاتى دىربارەى شتىك راي خۇيان دا، دىبى جەماۋەر بە قىسەيان بىكاۋ ملكەچى فەرمانەكەيان بىن بە مەرجىك ئەۋان موسولمان و خودا پەست بىن و لە كۆمەلى خۇمان بىن و فەرمانەكەيان پىچەۋانەى فەرمانى خوداۋ فەرمودەكانى پىغەمبەر نەبى، ھەرۋەھا بە مەرجىك ئازادو سەربەست بىن لە لىكۆلىنەۋەو يەكدى گىرتن و دىرپىنى رايەكەياندا، ھەرۋەھا دىبى ئەۋكارەى ئىجماعى لەسەر دىكەن شتىك بى جىگەى تىفكىرىن و لىكۆلىنەۋەو بى، كارىك بى بەرژەۋەندى گىشتى تىدا رەچاۋ

بکری، شتیک نەبی دەربارەیی عەقیدە و عیبادەت، چونکە ئەو شانەیی پەيوەندیان بە عەقیدە و عیبادەتەو هەبێ (ئىجماع) یان تێدا بەکار ناهێنرێ.

ئەو زاتانەیی کە ئىجماع دەکەن وەکوو ئەنجوومەنێکی بالای گەل وان دلسۆزی گەل و نیشتمانن هەموو دەم بەرژەویندی گەل پێش چا و دەگرن، رامیاری گەل و ولات لەکاتی ئاشتی و شەڕدا رانومایی دەکەن! لەبەر ئەوە هەر کاتی ئەمانە لەسەر کارێک رايان یەك کەوت پێویستە جەماوەر گەرنەکەچی فەرمانەگەیان بن و کار بە دەست و فەرمانەرەواش جێبەجێ بکەن. ئەگەر سەرپێچی کرد لە کار دەخرێ.

کۆبوونەوێ ئەو زاتانەیی – کە قورئان بە (أولى الأمر) ئامارەیی بۆ کردوون لە شەرعدا پێی دەگوترێ: (ئىجماع) ئەمەش سەرچاوەی سێیەمە بۆ شەریعەتی ئیسلام و هەر کاتی بۆ رووداویێک دەقیکی قورئان یان حەدیث نەبوو پەنای بۆ دەبرێ!

هەر کاتیکی کێشە کەوتە نیوان ئەو زاتانەیی کە (ئىجماع) یان ئی پێک دێ بەرومردگار رینگایەکی راست و رهوانی بۆ داناون بۆ ئەوەی کۆتایی بە کێشەگەیان بێنن ئەویش بە گەرانهوێان بۆ یاسا گشتییەکانی ئایین و تێفکرین و دۆزینەوێ هۆکارەکان و تاوو توێکردنی ئەم رووداو بە رووداویێکی ترو پێک گرتنیان بەیەکتری و وەرگرتنی حوکمی پێویست دەربارەیی لەم بارەو قورئان دەفەرموێ:

{فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ - سورة النساء - ٥٩}.

رانواندنی کێشە بۆ سەریاسا گشتییەکانی ئایین پێک گرتنی کارەکان بە یەکترو لەلایەن کۆمەڵێک لە لێزان و شەرعزان و سیاسەتمەدار و پیاو ماقول و زانایان، ئەمەش پێی دەگوترێ: (القياس) ئەمەش گراوەتە سەرچاوەی چوارەم بۆ تەشریع، ئەمەش لە کاروباریکدا دەبێ کە یاسای چۆنیەتی پەيوەندی تاکەکانی کۆمەڵ بەیەکتەرەو دیاری دەکا، بەلام دەربارەیی چۆنیەتی ئەنجامدانی کارە خودا بەرستییهکانی وەکوو نوێژ و رۆژوو حەجکردن و زەکات دان ئەوە هەموو موحتەهەدیک رای وەردەگیرێ و هەر موسوڵمانێک دەتوانێ شوین ئەو موحتەهیدە بکەوێ کە متمانەیی بەزانیارییهکەیی هەیه.

به‌گوێگه‌کردن و په‌یره‌وگه‌کردنی خاومن ده‌سه‌لات (أولو الأمر) نابێ له‌ سنووری فه‌رمانی خودا و پێغه‌مبه‌ر ده‌چێ هه‌ر كه‌سێك به‌ گوێره‌ی فه‌رمووده‌ی قورئان و هه‌دیسی پێغه‌مبه‌ر فه‌رمانی كرد به‌گوێگه‌کردنی پێویسته‌ كه‌ سێكیش به‌ پێچه‌وانه‌ی قورئان و هه‌دیث فه‌رمانی كرد به‌ گوێی ناكاری و قسه‌ی نابیسری!! له‌م روه‌وه‌یه‌ كه‌ پێغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموێ: (لا طاعة لأحد في معصية الله انما الطاعة في المعروف).

واته‌: به‌گوێی هه‌یج كه‌س ناكاری له‌سه‌ر پێچیکه‌ردنی فه‌رمانی خودادا، ته‌نیا له‌ چوارچێوه‌ی خودا په‌رستی و چاگه‌كاری به‌ گوێی فه‌رمانه‌وه‌ ده‌كری. خۆینه‌ری هه‌ژا لێره به‌ه‌ولاوه‌ بڕێ له‌و كَل و پایانه‌ی كه‌ ده‌ولته‌تی ئیسلامی له‌سه‌ر بنیات ده‌نرێ ده‌خه‌ینه‌ روو یه‌كه‌ یه‌كه‌ شییان ده‌كه‌ینه‌وه‌.

شورا (الشورى):

١- راویژو شورا (الشورى):

خۆینه‌ری هه‌ژا! له‌وه‌پێش وتمان: په‌رومردگار به‌گوێگه‌کردن و گوێپه‌یه‌لی کاربه‌ده‌ست و لێپرسراوانی به‌ پێویست داناوه‌، هه‌رشتێك ئهم زاتانه‌ پێی رازی بون و به‌لایانه‌وه‌ په‌سه‌ند بوو به‌رژه‌ومندی كۆمه‌ڵ و ولاتی تێدا بوو ده‌بێ به‌قسه‌یان بكری، په‌روه‌ردگار بۆ ئه‌و لێپرسراو و شه‌رعزان و کاربه‌ده‌ستانه‌ یاسا و نیزامیکی راست و دروستی بۆ داناو بۆ ئه‌وه‌ی نه‌كه‌ونه‌ هه‌له‌وه‌و ولات به‌ره‌و هه‌ڵدێرو وێران بوون نه‌به‌ن! ئه‌و یاسا و نیزامه‌ش قانوونی (راویژ) شوپاوه‌ و راومرگرتن و توێژینه‌وه‌و تیفکرینه‌، ئه‌مه‌ش ئه‌مپۆ بووته‌ بناغه‌و پایه‌یه‌کی پته‌وی سیسته‌م و نیزامی دیموکراتی!

راویژو پرس و را یاسایه‌كه‌ له‌ یاساكانی شه‌ریعه‌تی ئیسلامی! هه‌ر له‌به‌ر گرنگی و پێرۆزییه‌ كه‌ له‌ قورئاندا سوورمه‌تێك ناوناوه‌ سوورمه‌تی (شورا) له‌و سوورمه‌ته‌دا په‌رومردگار مه‌دحی ئه‌و موسوڵمانانه‌ ده‌كا كه‌ به‌ مه‌شۆرمه‌ت و راویژ کاروباری خۆیان ئه‌نجام ده‌ده‌ن و ده‌فه‌رموێ:

{وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ - سورة الشورى - ٣٧}.

ئهوهتا په‌رومردگار راویژو مه‌شۆرمه‌کردنی کردۆته‌ هاوشانی نوێژ کردن و زه‌کات دان بۆ ئه‌وه‌ی له‌ موسوڵمانانی بگه‌یه‌نی که‌ راویژکردن و راومرگرتن له‌ نیوان کاربه‌ده‌ستانی موسوڵمانان دا کارێکی گه‌لیک گرنگ و پیرۆزه‌ و بناغه‌ی ئایینی ئیسلامه‌... مله‌وپی و دیکتاتۆری هه‌رگیز کاری موسوڵمانان نییه‌، نابێ ئه‌مخووه‌ ناشیرینه‌یان تێدا بێ.

له‌ شوپێنکی تر دا روبه‌ری پێغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموئ:

{فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ - سورة آل عمران - ١٥٩}.

لێره‌دا خودای گه‌وره‌ فەرمان به‌ پێغه‌مبه‌ر ده‌کا که‌ له‌ کاروباری گشتیدا مه‌شۆرمه‌ به‌یارانی بکا و راو و بۆچونیان و مرگرت. میژووش بۆمان ده‌گێڕته‌وه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ر (درووی خودی لاسه‌ری) پێش ئه‌وه‌ی بچێ بۆ غه‌زای (ئوحد) راویژێ به‌ موسوڵمانان کردو ئه‌وانیش رایان وادا که‌ بۆ شه‌رکردن له‌گه‌ڵ دوژمندا بچنه‌ دمری شار، جا هه‌ر چه‌نده‌ پێغه‌مبه‌ر بۆ خۆی رای وابوو که‌ له‌شار دمرنه‌چن و له‌مه‌دینه‌دا بمێننه‌وه‌و به‌رگری له‌ خۆیان بکه‌ن، به‌لام هاته‌ سه‌رمه‌رای هاوه‌لانی و ئاکامی راویژکردنه‌که‌ی و مرگرت و به‌ره‌و کێوی ئوحد که‌وته‌ ئه‌ی، ئه‌وه‌بوو شه‌ری ئوحد له‌ نیوان موسوڵمانان و کافره‌کانی قورمیش دا به‌رپا بوو، به‌ تیشکانی موسوڵمانه‌کان کۆتایی هات... که‌چی له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا په‌رومردگار به‌ پێغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموئ:

{ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ }.

واته‌: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر! ئاگادار به‌ ئاکامی راویژکردنه‌که‌ت تۆ وای نه‌کا که‌ واز له‌ راویژکردن به‌ینی، به‌لکوو هه‌موو کات له‌سه‌ر راویژکردن به‌رده‌وام به‌و فه‌رامۆشی مه‌که‌! ئه‌مه‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی که‌ په‌رومردگار دمی‌ه‌وی که‌ موسوڵمانان راویژکردن و پرس و را بکه‌نه‌ بناغه‌ی سیاسه‌تی خۆیان و ئاکامی راویژکردن چی بوو به‌ دلیکی فراوانه‌وه‌ و مرگرت و که‌س مله‌وپی و دیکتاتۆری تێدا به‌کار نه‌هینی.

جا لە کاتی کدا راویژکردن لەسەر پێغه مەبەر پێویست بووبێ کە نموونەی زیرەکی و عاقل مەندی بوو، نیگای پەرۆمردگاری بۆ هاتوو دياره راویژکردن لەسەر ئادەمیزادی تر پێویستتره، تەنانەت برێ لە زانیانی ئیسلام پێیان وایه کە پێغه مەبەر پێویستی به راویژ نەبوو، خو ئەگەر یەزدان نە یووستایه راویژ بکاته بنەمایەکی سەرەکی بەرێوە چوونی کاروباری موسوڵمانان فەرمانی به پێغه مەبەر نەدەکرد کە راویژ بکا! شتیکی سەلێندراوه کە پێغه مەبەر (دروودی خودی لەسەرین) لە زۆر لەو شتانە ی کە قورئان باسی لێوه نەکردوه راویژی لەگەڵ هاوێلانیدا کردوه و ئاکامی راویژکردنە کە چۆن بوو پەڕهوی کردوه و جێبه جێی کردوه!

ئەو راویژکردنە ی کە ئیسلام به پێویستی داناوه ئەوه ناگەیهنێ کە هەموو کەسێک شیای ئهوه بێ راویژی لەگەڵ بکری، یان راویژکردن بۆ زۆربە ی جەماوەر بێ، چونکە قورئان لە چەند ئایەتدا ئەوه دەچەسپێنێ کە رادروستی و لێزانی زانیاری سیفەتی زۆربە ی جەماوەر نییه به گشتی، بە لکوه ئەو سیفەتانه ی چەند کەسیکی کەمی ناو کۆمەلن، واتە: ئەندامانی ئەنجوومەنی راویژ چەند زاتێکی تابیهتی ناو کۆمەلن...

{وَإِنْ تَطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ - سورة الأنعام - ۱۱۶}.

ئە ی پێغه مەبەر! ئەگەر تۆ به گوێی زۆربە ی دانیشتوانی سەرزهوی بکە ی لە رێگە ی راستی خودا لات دەمدن و توشی هە ل د ی رت دەکەن! ئەوانه شوین شک و گومان دەگەون و به گوێ تره وهوانته قسه دەکەن و رادەردە ب رن. یان دەفەر موی:

{أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا - سورة الفرقان - ۴۴}.

بۆتۆ پێت وایه کە زۆربە ی ئەو خە لکە راستی دە بیسن و هۆش و تیگە یشتنیان هەیه؟! ئەوانه وهگوو ئازە ل تێنە گە یشتون و به لکوه سەر ئی شیواو تریشن.

جا کە به گوێ کردنی زۆرینه ی نەزان و تێنە گە یشتو رێگای راست لە ئادەمیزاد هون بکا، دياره ئەو زۆرینه یه شیای ئهوه نین ئەندامی ئەنجوومەنی راویژ بن.

بەلكو رايۇن بىلەن بىرگە كۆمەلەشكەن دەرىجەدە ئەوانەنى كەلگەن خاۋەن ئەزەمەت ۋە ئەقلى ۋە زانىست ۋە ھۆسن. ئەۋەتتا خۇدا دەفەر مۇي:

{وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ - سورة النساء - ۸۳}.

ۋاتە: كە روۋداۋىڭ يان ھەۋالىڭى سەرگەۋىتىنى موسۇلمانان يان تىشكانيان دەھات كۆمەلەشكەن لە موسۇلمانان ساۋىلگەۋ كورت بىن خىرا بەيى سىۋ دوۋ بىلۋىيان دەكرىدەۋ ئەمەش زەمەرى لە بەرۋەندى ۋ ستراتىجىيەنى موسۇلمانان دەدا، خۇنەگەر ئەۋ نەفامانە ۋازيان بىنايە ۋ لى بگەرانايە پىغەمبەرۋ لىپرسراۋان ۋ كار بەدەستان ئەم كارمىيان ئەنجام بەدايە ئەۋە ئەۋان دەيانزانى كام ھەۋالە شىۋى بىلۋەكرىدەۋىيە بىلۋىيان دەكرىدەۋ ئەۋى بەكارى بىلۋەكرىدەۋەش نەھاتايە بىلۋىيان نەدەكرىدەۋە.

كەۋايە ئەۋانەنى شارمىزى كارۋىبارن ۋ لىزان ۋ خاۋەن ئەزەمەت شىۋى پىرس بىكرىدەۋ رايۇن نەك ئەۋانەنى كە نەزان ۋ بى ئەزەمەت:

{هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ - سورة الزمر - ۹}.

خۇنەرى ھىزا! پەرۋەردگار رايۇن كىرىنى بەكارىڭى پىۋىست دانۋە بىۋ موسۇلمانان، بەلام چۈنەنەنى رايۇن كىرىنەكەنى رۈن نەكرىدەۋە، چۈنەنە قۇتۇبۇنەۋە لە ياساۋ چۈنەنەنى رايۇن كىرىنەكە بە گۈيرە رۇزگارۋ گۇرانى كۆمەل ۋ شۈپن ۋ جىگا دەگۈرى، كەۋابوۋ دادپەرۋەرى ئەۋمىيە كە خۇدى رايۇن كىرىن بە پىۋىست دابىرى بەلام چۈنەنەنەكەنى بىرىتە دەست خەلگەكەۋ ھەر گەل ۋ نەتەۋمىيەك بە گۈيرە رۇزگارۋ خۇى ۋ رەچاۋكرىنى بەرۋەندى كىشى بەكارى بەيىنى.

يەكسانى (المساواة):

نەتەۋەكەنى جىھان ھەر لە رۇزگارۋ پىش ھاتنى ئىسلامەۋە تاكۇتايى سەدەنى ھەزەمەمىنى زايىنى كە شۇرشى بەناۋبانگى فەرمىساي تىدا بەرپابوۋ

جىياۋازىيەكى زۇرپان دەخستە ناۋچىنەكانى كۆمەلەۋە لە (ئىنسىكلۇبىدىيى لاروس)دا ھاتوۋە دەلى: لە سالى (۱۷۸۹ ز) جىياۋازى ۋ چىنايەتتىيەكى زۇر لە ۋەرگرتنى ۋەزىفە گشتىيەكاندا بەرچاۋ دىكەۋتو ھىچ رىقابە ۋ سانسۇرىكىش لە گۇرپى نەۋۋا ئىتر ۋەزىرەكانى لوىسى شانزەھەم زۇر ھەۋل ۋ كۆششىان دا كە كارو بارى ۋلات رىك بىخەن ۋ قەلاچۇى چىنايەتى بىكەن ۋ ۋىستو ئاۋاتى گەلەكەيان دەستەبەر بىكەن بەلام سەرگەۋتوۋ نەۋۋو ۋ توشى بەرەنگارىيەكى سەر سەختانەى پىاۋە ئاپىنىيەكان ۋ دەرەبەگەكان بون، ئىتر جەماۋەر ناچار بوو بىر لە رىگا چارمىەكى تر بىكەنەۋە ئەۋىش بەرپا كىردى شۇرپىكى بىنەرتىيە كە كۆمەللىك لىپرسراۋى ياسا خوازو دىلسۆز دابىنى لە شۋىنى ئەۋ كۆمەلەى كە مىلھورپى ۋ دەرە بەگايەتى ۋ بەھۋى ياساى چىنايەتى ئەۋ كورسىيانەيان داگىر كىردون.

شتىكى ئاشكراشە كە شۇرپى فەرەنسا گەللىك گۇپرانكارى ئىصلاح ئامىزى ھىنايە كايەۋە، ھەر ئەم شۇرپەش بۇ گەل ۋ نەتەۋەكانى ئەۋروپاى لەخەۋ بىدار كىردنەۋە ئەۋەندەى نەخايند ھەموو ئەۋ نەتەۋانە دزى كاربەدەست ۋ لىپرسراۋانىان شۇرپىيان پەرپا كىردو داۋاين لى كىردن كە چاۋ لە ھىكۈۋمەتى فەرەنسا بىكەن مافى ئازادى بىدەن بە گەلەكانيان بىرئ لە ئاپىنەكان ياساى چىنايەتتىيان بەلاۋە رەۋايە ۋەكوۋ ئاپىنى (بەراھىمە) كە كۆمەل دىكاتە چۈاربەش ۋ چىنى ھەر زوروشيان چىنى بەراھىمەكان يان كاھىنەكان، چىنى خواروشيان مىسكىن ۋ كەچەل ۋ گروپكانن، بۇ ئەۋەى ستمى ئەم ياسايە بزانىن دىتۋانىن بگەرپىنەۋە بۇ ياسا دانەرىكى ئەم ئاپىنە كە (Monou) يە، دەلى: بەرھەمى دىبى رىزى لى بگىرئ بەھۋى بىنەچەۋ بىنەمالەيەۋە، ھەرۋەھا بەرھەمى دىتۋانى - ھەركاتى ۋىستى - مال ۋ سامانى ئەۋ مىسكىن ۋ رەش ۋ روتانەى كۆمەل داگىرىكا، چۈنكە كۆپلە خۇى مال ۋ دارايى ھى گەۋرەكەيەتى، ھەموو يەكى لەم چىنە بەش خوراۋە نەگبەتە نابى خەرىكى ئاپىن يان خۋىندىن ۋ زانىست بى ئەگەر

شىتى ۋاي كىرد سىزاي بەئىشى دەدرى بەم جۆرە كە قورقوشىمى تواۋە دەكرىتە گۆچكەيەۋە يان زىمانى دەبىردى يان ئەندامىكى گىرنگى دەبىردى.

جولەكەكانىش پىيان ۋابوۋ خۇيان بە تەنيا كورى خودان ۋ خۇشەۋىستىن لە تەشرىعات ۋ ياساكانياندا جوداۋازىيان خىستۆتە نىۋان خۇيان ۋ ئەۋانەى جولەكەنىن، سودو ھائىزىيان لەناۋ خۇياندا ھەدەغە كىردىۋو، بەلام ئەگەر خۇيان لەگەل كەسانى ترىدا كىرىن ۋ فرۆشتىنى رىبا ئامىزىيان بىكرىايە ھازانجەكە بۇ خۇيان بى ئەۋە بە رەۋايان زانىۋە (گەل ئەلمانى نازى) پىش پىش جەنگى يەكەمى جىھانى ئەۋ پەرى زىادە رەۋىيان لە رەگەز پەرسىتىدا بەرپا كىرد، گەلىان دابەشكىرد بۇ چەند جىن ۋ تۆيىزىك ۋ گەل (ئارى) يان لە ھەرە خانەى بەرز دا داناۋە، نەتەۋە دىموكراتىيەكان كە لافى ئەۋە ئى دەدەن كە جىھانى ئادەمىزاد قەرزدارىيانەۋ گۋايە بىنەماى يەكسانى ئەۋان دايان ھىناۋە! كەچى تا ئىستاش لە قانۋون ۋ سىياسەت ۋ رامىيارىياندا بە پىچەۋانەى ئەۋ شىعارە ھەئىس ۋ كەۋت دەكەن، ئەۋەتا لە بىرى ھەرىمى ئەمەرىكا ۋ بىرى شۋىتسى ئەفەرىقا رەش پىستەكان كەمترىن مافىيان نادىرتى ۋ ۋەگۋو ئادەمىزاد سەير ناكىرن.

ئەگەر بەۋەردى سەبرى ئەۋ شەرىع ۋ ياساىانە بىكەين كە ئىسلام داپىناۋە بۇ پىادەكىردى يەكسانى دەبىنىن كە ھىچ شەرىعەتتىكى ئاسمانى يان دانراۋى ئادەمىزاد نەگەيىشتۆتە ئەۋ ئاستەى كە ئىسلام پىي كەيشتۋە! ئەۋەتا ئىسلام يەكسانى ھەموۋ ئادەمىزادانى لەبەرامبەر قانۋوندا چەسپاندۋە، ھەروەھا يەكسانى ھەموۋ مەۋقەئىكى لە مافەگىشتىيە رامىيارىيەكان ۋ شىتى تىرىشدا راگەياندۋە، ئەۋەى چەسپاندۋە كە ھىچ زىدەپىزىك نىيە بۇ ەرەبىك بەسەر ناعەرمەبىكدا ھەروا زىدەپىزى سىپى پىست بەسەر رەش پىستدا نىيە، ساماندار زىدەپىزى بەسەر ھەزاردا نىيە، پىاۋ ماقول ۋ ھەتىۋ مچەيەك لەبەرامبەر ياسادا چۈن يەكن! ئابەم ياسا مەۋقە دۆستانەى ئىسلام تۋانى قەلاچۋى ياساى چىنايەتى

بكا، شيوازي جوداوازي له نيوان چينه كاندا دهرباره ى مافو نهرك (الحقوق والواجبات) په كسان بكا، خودا دمفه رموى:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعْرًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا
إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ - سورة الحجرات - ۱۳.

لهم نايه ته پيرؤزدها په رومردگار هه موو ئاده ميزاد بانگ دهكا بؤ بهرپاگردنى په كسانى! هورشان بانگى هؤزىك يان نه ته وهديك ناكا به لكوو بانگى هه موو ئاده ميزاد دهكا كه نه وهى (ئادهم و حهوا) ن و پييان دهلى ئيمه ئيوه مان له نيرميپهك دروست كرده، جا كه باوكى هه موويان (ئادهم) بى و دايكيان (حهوا) بى، كه وابهى هيج كه سيك بؤى نيبه له باره ى نژاده وه لافى زيده ريزى ليېدا! نه مجار نه وه خه لكه كه به جيهاندا بلاو بونه وهو به هؤى ليك دور كه وتنه وهيان زمانو رهنكيان ليك جوداوازه نه مه نابي ته هؤى نه وه كه له برايه ى يه كترى بشورين، دزايه ى يه كترى بكهن. به لكوو نه م جوداوازي زمانو رهنكو شيوميه دهبى ببي ته هؤى يه كتر ناسين و دروست كردنى په يوه ندييه كومه لايه تيه كان. { وَجَعَلْنَاكُمْ شُعْرًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا } يه كتر ناسين دمبي ته هؤى وهگرى بون و خو شه ويستى و هاريكارى يه كتر كردن بؤلبردى نه و كؤسپانه ى كه دپنه سهر ريگاي ژيان.

ئاليردها دمروونى ئاده ميزاد هه ست به به رزى نه م ئايينه دهكا، به جورىك كه نه م هه سته پال به هه موو كه سيكه وه دمنى بؤ و مرگرتنى، به بى سى و دوو - نه گهر دغده غه ى ره گز په رستى كوړانه نه بى! هه موو كه ليك خؤى به شايانى رابه رى ئاده ميزاد دهزانى و هه موو كه سيك خؤى به لاوه باشتره له كه سانى دپكه. ئاليردها به شه كه ى ترى نايه ته كه خؤى دمنويى كه دمفه رموى: { إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ } واته: هيج زيده ريزو پيرؤزيهك بؤ ئاده ميزادان نيبه ئيلا به گوپره ى كرده وهكانيان نه بى، هه ركه سه به نه ندازه ى خودا په رستى و نه و خزمهت و كؤشانه ى كه پيشكش به گهل و نيشتمانى دهكا ريزى دهرتتى!

پېغەمبەرى مەزنىش لە بانگەوازی كردنى بۆ يەكسانى لە دوا وتارىدا دەفەرموئ: (ئەى بەرەى ئادەم! ئىۋە ھەمووتان يەك خوداتان ھەيە لەيەك باوك كەوتوونەۋە، ھەمووتان لە ئادەمن و ئادەمىش لەگەل دروست گراۋە بەرئىزرتان لای يەزدان ئەو كەسەيە كە خودا پەرستى زياترې، ھىچ عەرەبىك زىدە رىزى بەسەرە عەرەبىك و ھىچ نا عەرەبىك زىدەرىزى بەسەر عەرەبىكدا نىيە، ھەروا ھىچ سور پىستىك زىدە رىزى بەسەر سې پىستىكدا نىيە، ھىچ سې پىستىك زىدەرىزى بەسەر سوورپىستىكدا نىيە، مەگەر بە خودا پەرستى!! ئائەمەيە بناغەى يەكسانى كە لەئىز سايەى ئىسلامدا پىش چواردە سەدە لەناوگەلى عەرەبدا لەدايك بوو ئەو گەلە عەرەبەى كە لە ھەموو نەتەۋمىيەك زياتر شانازىيان بە نەژاد دەگرد لە سەرەتاي بانگەوازی ئىسلامىدا سەرانى قورەيش رەخنەيان لەو يەكسانى خوازىيەى پېغەمبەر گرت كە ئەنجامى دەدا! پىيان گوت ئەى موحەممەد! ئىمە چۆن بىزمان دى لەگەلتا دانىشىن و كۆبىنەۋە تۆ لەگەل بىلالى ھەبەشى و سەلمانى فارسى و صوھەبىي رۆمى و عەممارو ئەو جۆرە كەسانە دادەنىشى، تۆ ئەۋانە دەرگەۋ لە خۇتايان دوور خەرموۋە ئەمجار ئىمە ئامادەى كۆرۈ كۆبۈۋنەۋەكانت دەبىن و گوئ بۆ قەسەكانت دەگرىن، پېغەمبەر (دروۋى خودى لەسەرىن) بەقسەى نەكردن ئەمجار گوتيان دەى باشە رۆژىك بۆ ئىمە دابىنى و رۆژىكىش بۆ ئەۋان، پېغەمبەر (دروۋى خودى لەسەرىن) نرىك بوو راكە يان پەسەند بكاو بەقسەيان بكا، بەلام ئەم نىگايەى بۆ ھات كە دەفەرموئ:

{وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ، وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ - سورة الأنعام - ٥٢-٥٣}. ئىتر پىشنيارەكەيانى رەتكردەۋە!

رۆژىك ئەبو زەمى غەففارى و كۆيلەيەكى زىنجى رەش پىست لە خزمەت پېغەمبەر دەنگيان لىك بەرز بوۋمو ئەبو زەمى رقى ھەلساۋ بە كۆيلەكەى گوت: (يا ابن السوداء!) تۈنجى تىگرت. پېغەمبەر (دروۋى خودى لەسەرىن) رقى ھەلساۋ فەرموۋى:

{ طف الصاع طف الصاع! لیس لابن البیضاء علی ابن السوداء فضل إلا بالتقوى أو بعمل صالح }.

جامه که پرپوو، جامه که پرپوو، زیاده پۆیی و ناماقولتکرد: هیچ سپی پیستیک زیدمیزی فهزلی نیه به سهر هیچ رمش پیستیکدا مه گهر به ته قوا یان به کردموی باش.

ئیتر نه بو زهر پومهتی خۆی له سهر زهوی داناو به گۆیله رمش پیسته که ی گوت: ومره قاجت بخهره سهر پومهتم له سزای نهو قسه ناشیرینه ی پیم گوتی. پیغه مبههر (دروودی خونی له سهرین) ههرگیز حیاوازی نه ده خسته نیوان سپی پیست و رمش پیست یان نیوان ئاده میزادی ئازادو ئاده میزادی کۆنه کۆیله (موالی)، له بارمی مافو مامه له کردندا به یهك چاو سهیری دهکردن، نهو مهتا بیلالی چه بهشی کرده لیپرسراوی شاری مه دینه له گهڵ هه بوون و ئاماده بوونی نهو هه موو گه وره هاوه لانه ی پیغه مبههر که نهو کاته له مه دینه بوون، (بیلال) یش له بناغه دا کۆیله یهك و بوو چه زرمتی نه بو به کر کپی بووی و ئازادی کردبوو، هه روها پیغه مبههر (دروودی خونی له سهرین) بازانی فارسی کرده والی یه مهن که بازان مرد ئه مجار کورپه که ی کرده جی نشینی.

ئه م رهوش به رزییه ی که له ئیسلامدا هه یه کاتیک باشتر دهرمه که وئ نه گهر به رامبهری بکری بهو هه ئس و کهوته ی که ئیستا له پیشکه و تووترین ولات ئه منجام دهری که ههرگیزاو ههرگیز نهو هه ئس و کهوته له گهڵ ریزی ئاده میزادا ناگونجی.

جا که زانست و پیشکه و تن لهو ولاته پیشکه و توانه دا نه یان توانی ئاده میزاد بگه یه ننه نهو ئاسته ی که ئیسلام چه سپاندویه تی و هه وئ نهو ی داوه که موسولمانان پهیره ی بکه ن به تایبه تی له کات و شوینیکدا که زانست و فهلسفه چ دیاردمیه کیان نه بووه و زۆربه ی دانیش توان نه خوینده وار بوون، ده ی باشه ههر ئه مه که زانست و فهلسفه چ دیاردمیه کیان نه بووه، لهو ههریمه ی که ئیسلامی تیدا بلأو بووه وه بۆ خۆی به لگه یه کی به هیز نییه که ئه م ئایینه له خواوه

ھاتوۋە؟! چۈنكى خاۋەن غەقلى ۋە ھۆش ھەرچۈنكىك بىر بىكەتوۋە ناتوانى بە خەيالىش لەم ئايىنە باشترو رىك ۋە پىكتىر بەيىنى.

دادپەرۋەرى (العدالة):

نەتەۋەكانى سەرزەۋى پىش ھاتنى ئىسلام ماناى دادپەرۋەرى ۋە ستەمكارىيان زانىۋە، بەلام سىنۋورەكانى ھەرىكە لەو دوو لايەنەيان نەزانىۋە، ئەگەر سەپىرى مېژۋى گەلى يۇنانى بىكەين. دەمىنىن جىاۋازىيان خىستۋتە نىۋان ئەۋانەى ناچنەۋە سەر ئەۋ نژادە. ھەرچى مافو رىزىكى نىشتەمانى ھەيە بۇ يۇنانىيەكان دەستەبەر كرابوو، مافى ئەۋمىيان دابوۋىيە كە نەتەۋەكانى تر بىچەۋسىننەۋە گەلى (رۇما)پىش ھەمان شىۋەۋە دابو نەرىتى ھەبۋو، بىرپىكىش زىاتىر زىادەمپەۋى تىدادەكەرد، ھەر بە ئەۋمىندە نەۋەستان بىنەمالئەۋ دەرەبەگ ھەموۋ مافىكى چەۋساندەنەۋەۋە ناغايەتتىيان درابوۋىيە، خۇيان بىكۋوۋ بىر بوۋىن ۋە لىپىرسراۋو كاربەدەست ۋە چەۋسىننەۋەۋە بوۋىن، جەختىيان لە چىنەكانى تىرىش دەكەرد كە گەردىنكەچ ۋە گۈي رايەل بىن ۋە نەقە نەكەن. دائىرەتولەعارىفى لاروس كە باسى ياساى كۆمەلگەي رۇمانى دەكا دەلى: (پاپاكانى رۇمان چۈن بون؟! لەۋلامدا دەلى: زەمىرو زەنگ ۋە دەرەبەگايەتىۋ دىكتاتۋرى ۋە زۆردارى كرابوۋنە ياساۋ كارىيان پى دەكەرد، زىدە رىزو گەۋرەمىي ۋە لىھاتوۋىي رۇمانەكان – كە ئازايەتىۋ زۆرزانى ۋە پىش بىنى ۋە ياسا ناسى ۋە دىسۋزى بۇ كۆمەل بىرىتى بوۋ لە رەۋىشتى رىگرو جەردەۋ چەتەۋ دزو شەقاۋە. نىشتەمان پەرۋەرىشيان بە پۇشاكى ستەمگەرى ۋە دىرندە ئاساى داپۇشىبو، ھەر كەسىكىيان لە عاست خۇيەۋە پۇلەكى ۋە ماددە پەرىست ۋە دژ بە بىگەنە بوۋ!

ھىچ سۆزۋ عاتىفەيەك لە دەرۋونىاندا نەبوۋ، رەحم ۋە بەزىمى مۇۋاپىيەتتىيان تىدا بەدى نەدەكرا، كەۋابوو ماناى دادپەرۋەرى نەلەلەي يۇنانىيەكان ۋە نەلەلەي رۇمانىيەكان تەۋاۋ نەبوۋ، بەلكىۋ لە سەدەي ئۆزدەھەمدا ماناى دادپەرۋەرىي تەۋابوو، ئەم دواكەۋتەنى بەرپا بوۋىنى دادپەرۋەرى ئەۋمىندە دىژەي نەدەگىشا ئەگەر لەبەر ئەۋە نەۋايە كە ھەندى زانىستى كۆمەلەيەتى تا ئەم دوايىانە

دەستەبەر نەبوون... بەرزترین ئاستىك كە گەلە پىشكەوتوو ەكان پىنى گەشتون و زانىارى كۆمەلایەتى بەمەر جى داناو بەرپابوونى دادپەرورمىيە، بەجۆرىك كە ھەر گەلىك قانۋون دادمىنى دەپى پەرژومىندى ھەموو مەرۇف لەبەر چاۋ بگرى، تا ئىستا بە شايتە زانىارى كۆمەلایەتى (علم الاجتماع) ھىچ گەلىك نەگەيشتوتە ئەم ئاستە! دەى با بزانیى ئاخۇ مانای دادپەرورمى لەلای نەتەو ە موسولمانەكان گەيشتوتە ئاستى پىۋىست؟ ئایا قورئان ئەم لایەنە رۈن دەكاتەو؟!، جا ئەگەر لە قورئاندا ئەمانە دەست كەوت - دەستىشمان دەكەوئ - ئەو ەمان بۇ دەردەكەوئ كە ئەم ئايىنە سەرچاۋەكەى لە خوداۋەيە.

دادپەرورمى لە قورئاندا (العدالة):

لە رەۋشە بەرزەكانى ئىسلامە كە داۋا لە شوپىنكەوتۋانى دەكا كە دادومى لەناۋ ئادەمىزادا بلاۋ بكنەو ە دارى ەدالەت برۈپىن ە گەشەدارى بكنە بەبى ئەو ەى گۈئ بدەنە ھىچ ئىعتبارىكى ەا كە نەھىلى دەسلەتلى ەدالەت بگاتە شوپىنى خۇى، خودا دەفەر موى:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوُّوا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا - سورة النساء - ۱۳۵}.

لەم ئايەتە پىرۋزەدا پەرورمردگار فەرمانى بە موسولمانان كەردە، كە ئەو پەرى ھەول ە تىكۋشان بخنە گەر بۇ بەرپابوونى ەدالەت، ھەر كەسە لە عاست خۇيەو ە بپىتە شايتە بەرپاكردنى دادومى ە لەبەر خاترى خودا نەك لەبەر مەبەستى دونياىى - لە ھەموو كۈن ە قوزبىنىكدا چاۋدپىرى ئەنجامدانى ەدالەت بكا. نابى لەكاتى شايتەتيدان - جگە لە بەرپابوونى ەدالەت ھىچ مەبەستىكى تر ھەبى تەنانەت ئەگەر شايتەتيدانەكەى لەدزى خۇى يان باوك ە دايكى يان خزم ە كەس ە كارىشى بى، ئەگەر شايتەتى لەسەردراۋ دەولەمەند ە دەست رۈيشتوو بوو

ئومیدی پاداشی ئی ده‌کرا یان هه‌زارو بی نه‌وابوو جیگای به‌زه‌یی بیاهاتنه‌وه بوو نابیی شایه‌تی بگۆرئ، روداو چۆن بووه ده‌بی ئاوا ئه‌دای بکا، چونکه خودا له هه‌موو کهس زیاتر به‌رژه‌وه‌ندی هه‌موو لایه‌ک ده‌زانئ و ئه‌گه‌ر به‌رژه‌وه‌ندی تیدا نه‌بوايه ئاوا خودا جه‌ختی تیدا نه‌ده‌کرد، که‌واته ئه‌رگی سه‌رشانی ئیوه‌ی موسوڵمانه که پابه‌ندی فه‌رمانی خودابن و چۆنتان شایه‌تی لایه ئاوا شایه‌تی بده‌ن و ئه‌م لاو ئه‌و لای تیدا نه‌که‌ن..

ئهمجار په‌روه‌ردگار فه‌رمانی به موسوڵمانان کردوه که شوپن هه‌واو هه‌وه‌س نه‌که‌ون و لاڤئ نه‌رۆن، ئهمجار خودا موسوڵمانانی ترساندووه له‌وه که شایه‌دی بگۆرن و هه‌لێبگیرنه‌وه، یان بیشارنه‌وه، چونکه خودا ئاگاداری هه‌موو شتی که سزاو پاداشیان به گۆیره‌ی کرده‌وه‌کانیان ده‌داته‌وه. قورئان به ئه‌مه‌نده‌شه‌وه نه‌وه‌ستاوه به‌ئکوو فه‌رمانی به موسوڵمانان کرد که په‌یره‌وی دادپه‌روه‌ری له‌گه‌ڵ دوژمنیشدا بکه‌ن! ئه‌وه‌تا خودا ده‌فه‌رموئ:

{وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَتَانُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ - سورة المائدة - ٨}.

واته: با ڕق لیبونتان له هۆزێک و دوژمنایه‌تی کردنتان بۆیان ئیوه هه‌لنه‌ن که دادپه‌وه‌رییان له‌گه‌ڵدا نه‌که‌ن چونکه دادپه‌روه‌ری ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ دوژمنیشا خودا په‌رستی و ته‌قوايه. له قورئانی پیرۆزدا چهند جارێک فه‌رمان به په‌یره‌وی کردنی دادپه‌وه‌ری کراوه له شان و شکۆی به‌رزکردوته‌وه، وه‌کوو خودا ده‌فه‌رموئ:

{وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَعْدِلُوا بِالْعَدْلِ - سورة النساء - ٥٨}.

واته: هه‌رکاتێ فه‌رمانه‌په‌رواییتان له‌نیو خه‌ڵکدا کرد دادپه‌وه‌رانه حوکم بکه‌ن. ته‌نانه‌ت په‌روه‌ردگار فه‌رمانی به موسوڵمانان کردوه که له قسه‌کردنیشا دادپه‌روه‌ربن راست و ره‌وان قسه‌که بڵێن و له‌به‌رخاتری خزمایه‌تی قسه هه‌لنه‌گیرنه‌وه.

{وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ - سورة الأنعام - ١٥٢}.

لە شوێنێکی تردا قورئان ھۆی سەرەکی ناردنی پێغەمبەرەکان ئاشکرا دەکا و ئەو ھەروە دەکاتەو ھە ئەرکی سەرەکی ئەو پێغەمبەرەکان چەسپاندنی دادپەروری بوو:

{وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ - سورة هود - ۲۵}.

ئەم ئایەتە پێرۆزە ئەو ئاشکرا دەکا کە پەرورەدگار مەبەستی سەرەکی لە ناردنی پێغەمبەرەکان بۆ سەر ئادەمیزاد چەسپاندنی دادپەروری بوو لە ناویاندا، ئەویش ئەو یاسایە کە بریتییە لەو بەرنامە و پرۆگرامە کە خودا بۆی نارد و ھەموو شتێک بە تەرازوی ھەق و راستی دەکێشێ و یاسای ژيانى مەروفايەتی پر لە دادپەرورییە، چونکە بەرنامەى خودایە، بەرنامەى خوداش یاسا سنوورداری دەکا و تەرازووی ەدالەت فەرمانپەرەوایی دەکا، ھەر کە تەرازوو کە تێک بجێ یاساکانیشت لەناو دەچن و دەبێتە پشیوی و فەوزا.

ئا ئەمانە مەبەستە پێرۆزەکانی قورئان بۆ چەسپاندنی دادپەروری لەسەر زەوی و ئاوا بەرنامەى ژيان رێک دەخا.

ئەوێ کە بۆمان دەرەکەوێ لە مانای ئەم مەبەستە پێرۆزانە و پوختە ماناکانیان ئەوێ کە ئەم قورئانە و تەى ئادەمى نییە و کەلامى پەرورەدگارە بۆ ئەوێ بێتە پرۆگرامى ئادەمیزاد و بیانخاتە ناو ژيانى کامەرانی و ناشتی و سەر بەستییەو.

بانگەوازی بۆ رێزگرتن لە ئاوەدانى و شارستانیەت:

پیش ھاتنى ئیسلام چەند گەل نەتەوێە کە ھەبوون کە کلیلی دەسەلات و فەرمانپەرەواییان بۆ دەستەبەر بوو، ئەوئەندەى پێ نەچوو داب و نەرتی کۆمەلگای خۆیان پالێ پێمناون بۆ ئەوێ بەناو ولاتدا بلاو ببناو بۆ ھەر چوار دەوری خۆیان بالیان ھاویشتوو و ویستویانە سنوری فەرمانپەرەوایی خۆیان بەر فراوان

پيره ژنو پيره ميڤرديان خسته ژير دارو پهردهي خانووي روخاوو سوتاوهوه، ته نانهت چهكي كيميائي و بايه لوجي و هه موو جوړه چهكيكي كوكوژيان له دانيشتواني هه زاري بي ديفاعدا تاقى كردهوه!! سهيركه چوڻ فرۆكه ي مهرگ ناومرو و لات خاپووركه ريان دهناردنه سهر خه لكى بي ديفاع و ولاتى دوور له گوږه پاني شه، له هه موو كون و قوژبنيك مهرگيان دمباراند، و لاتيان خاپوور ده كرد. پيش هه لگير ساني نه م شه پانه به خه يالى كه سدا نه ده هات كه گه له پيشكه و توه كان رق و كينه يان بگاته نه و ناسته كه به بي ئى سله مينه وه ناوا بير له قه لاچوى گيان و مال و زيارو شاره ستاني په كترى بكه نه وه!!

به لام كه سهيري ئاييني ئيسلام ده كه ين ده بينين هه ميسه ئاده ميزاداني ترساندوه له ناكامي له گرژنه چووني سيسته مي ژيان و زيارى خه لكى، په رومردگار به چهند شيوه و شيواز فهرمانى كرده به له بيخ دهره ينانى رمگو ريشه ي نه م رهوشته ناشيرينه له دل و دمووني په پره و كارانى خو ي دا، هاتووه له شوين نه و رهوشته شوومه مروف كوژده دا مروفايه تيه كي واى رواندوه كه هيچ ئيعتباريكي دوژمنكارانه ي به سهردا زال نه بي.

قورئانى پيروژ فه سادو نازاوه ي به لاوه تاوانيكى كوومه لايه تيه و له زور ئايه تدا موسولمانانى له سه رهنجامى نه و تاوانه هوشياو كردوته وه.

په رومردگار به مبه ستي سهر كونه كردنى نازاوه گيران ده فهرموى:

{وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ، وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَاسَادَ، وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْمِهَادُ - سورة البقرة ٢٠٤-٢٠٦}.

واته: هه ند ئى ئاده ميزاد هه ن به قسه هيچيان نه هيشتوته وه، كه گو ي له گهت و گو ي ده گري سه رت ئى سوور ده مينى، چونكه وا خو ي پيشان ده دا كه يارمه تدمرى حه ق و راستييه و حه زى له ناشتى و كامه رانيه و ديه وي كوومه لگا كه ي به خته و مر

بىزىن، جاز جازەش بۇ ئەۋەدى بىيى باۋەر بىكرى سۈيىند بە خۇدا دەخۇا لەسەر ئەۋە
چى بەدەم دەيلىن: بەدلىش ھەر ھەمان راي ھەيە.

بەلام لە راستىدا ئەۋە خوانەناسە لە ھەموو كەس زىياتر دۈزمنى گەل و
كۆمەلە، ھەر لەگەل لىپىرسراۋىيەكى بىي سىپىردراۋ دەسەلاتى درايە ھىچ ھەۋل و
كۆشش بۇ ئاشتى و ئارامى نادا، بەلكو ھەر خەرىكى تىككىدىنى ۋلات و كۆمەلگايە،
ھەر خەرىكى چاندىنى تۈۋى دوۋبەركى و قەلاچۇكردىنى كشتوكال و بەرو بوم و
ۋەچە و نەۋەيە، بىگومان خۇداش فەساد و ئازاۋە تىككىدىنى سىستەمى ژيانى بىي
ناخۇشە!! جا ئەگەر يەككىك بەرپەرچى ئەم زلجۇرتە لە خۇپازى و لە خۇپادىۋە
بداتەۋە و فەرمانى بىي بكا بە چاكە و نەي لى بكا لە خراپە خىرا رقى ھەلدەستى و
ھەلدەچى و بەلايەۋە گران و لەنگىيە يەككىك بىيى بلى: ۋا بكا يان ۋامەكە! چونكە
بىيى ۋايە ئەۋە زۇر لەۋە بەرزترە يەككىك زاتى بىيىنى نامۇزگارى بكا، ھىندە
لوتبەرزو لەخۇپادىۋە نايەۋى كەس دەست بەردەستى بىيىنى، ئەم گىرەشىۋىنە دوا
خانۋوى ئاگرى دۈزەخە و سزاي كىردەۋەكانى خۇي ۋەردەگرىت.

بەرۋەردگار لىپىرسراۋانى موسولمانى ترساندە لەۋە كە لە گەل نەتەۋەكانى
تردا دادۋەرانە نەجوۋلىنەۋە بە زۇرەملى لە گەلىاندا ھەلىس و كەۋت نەكەن، ژيارو
مال و خان و بەرەيان لى تىك نەدەن، چونكە ئەۋە جۇرە كارانە دەبنە ھۇي ئەۋەدى
كە موسولمانان لە ئىيش و كارياندا سەرگەۋتوۋ نەبن و بەمەرام ۋا مانجى خۇيان
نەگەن.

ئەۋانەي لىكۆلىنەۋە تۈيىزىنەۋەيان لە مېژۋوى گەلاند كىردە ئەۋەيان لا
رون بوۋەتەۋە كە ھۇي لەناۋچۈنى دام و دىزگاي فەرمانپەرۋايان و ۋەرگەرپانى
تەخت و بەختيان، بەد رەقتارىيان بوۋە لە گەل ژىر دەستەگانىاندا!! ئەۋەتا
بەرۋەردگار ئەم بنەما راستىيەي لەم ئايەتەدا دەرختوۋە كە دەفەرەمۇي:

{وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ -
سورة الأنبياء - ۱۰۵}.

واته: له پاش ته وورات له په راوی زه بووردا نه وه دمان چه سپاندووه که فرمانپروایی سهر زهوی دمدری به بهنده راستاله کانی خو مان نه وانهی به کاری هه موو کاروباریکی باش دین و نه گهر لیپرسراویان درایه دهمست دادومرانه هه نس و کهوت دمهکن. به راستی شتیکی سهیرو سه مه رمیه که بریک ئاده میزاد هه بن گومانیان له م رووداوه هه بی یان نه م راستییانه یان بو پون نه بوبیته وه، نهی نه وه نییه خودا له نایه تیکی تردا دمفه رموی:

{أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ - سورة ص - ۲۸}.

لهو شتانهی که په رومردگار زور به توندی هه پره شهی لی کردوه و موسولمانانی لی ترساندووه، تیکدانی کاروباری دامه زراوی راستالی خه لکه که دمفه رموی:

{وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ حَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ - سورة الأعراف - ۵۶}.

واته: هه سادو پشیوی له سهر زهوی به رپا مه کهن دواى نه وهی که ناشتی و نازادی و کامه رانی بالی پیروزی خو ی به سهر زه ویدا کی شاوه، هاوار بکه نه خوداو به ترسو ته ماعه وه لی بپارپنه وه، بیگومان رحمه تی خودا له چاکه کاران نزیکه. هه ر بو زیده ته نکید له سهر خرابی نازاوه گپران و فیتنه نانه وه خودای مه زن سه ره رازی و زگار بوونی په یوه ست کردوه به پابه ندبوونی ئاده میزاده کان به م فرمانه خوداییه که دمفه رموی:

{تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ - سورة القصص - ۸۳}.

واته: نهو خانووه خو ش و زیانه به خته ومړیبه دهمین به و مرو فانهی که نازاوه گپر نین و نایانه و ی به م له و ی و زوردارى بالا دهن بن و خه لکی بچه وسینه وه، ناکامی سه ربه رزانه بو ته قوا کارانه و هه نه وان سه رکه و توون.

بیگومان په‌رومردگار زانیویه‌تی که موسوڵمانان ده‌سه‌لاتی فەرمانه‌واییان ده‌ست ده‌که‌وێ و زه‌وی ده‌که‌وێته ژێر ده‌ستی ئه‌وان و فەرمووی:

{وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ - سورة النور - ۵۵}.

په‌یمان‌ه‌و خودا داویه‌تی به‌و موسوڵمانانه‌ی کرده‌وه‌ی باشیان کردوه په‌یمانی ئه‌وه‌ی داوێ که ده‌یانکاته جێ‌نشین و خه‌لیفه‌ی خۆی له‌سه‌ر زه‌وی، وه‌کوو چۆن له‌وه‌پێش خاوناسانی کرده‌ به‌ جێگرو فەرمانه‌وای سه‌ر زه‌وی!

له‌ شوێنێکی تر دا په‌رومردگار به‌ تایبه‌تی روی کردۆته موسوڵمان و فەرموویه‌تی:

{فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ - سورة محمد - ۲۲}

واته: ئه‌ی موسوڵمانان! ئایا له‌ ئێوه چاومر‌وان ده‌کړئ (که خاوه‌نی ئایینیکی جیهانی) ئایا چاومر‌ان ده‌کړئ ئێوه پش‌یوی و فساد بلا و بکه‌نه‌وه، په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی بی‌چر‌پ‌ن و دووبه‌رکی و ئازاوه ب‌خه‌نه ناو گرو‌هی ئاده‌میزاده‌وه؟! ئه‌مجار په‌رومردگار هه‌ر‌مه‌شی توندی ئا‌راسته‌ی ئه‌وانه کرد که جو‌رئه‌ت ده‌که‌ن و ئه‌م تاوانانه ئه‌نجام ده‌دن، له‌کو‌تایی ئایه‌ته‌که‌دا ده‌فه‌رموێ:

{أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ - سورة محمد - ۲۳}.

واته: ئه‌وانه‌ی ئه‌م تاوانه ئه‌نجام ده‌دن خودا نه‌فه‌رتی ئی کردون کو‌یرو که‌ری کردون راستی نابین و حه‌ق نابستن!

ج‌یی خۆیه‌تی لێ‌رده‌ ئاماژه بۆ ئه‌وه بکه‌ین که باش‌ترین به‌ل‌گه له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌م قورئانه سه‌ر‌چاوه‌که‌ی له‌ خوداوه‌یه، ئه‌م راس‌پ‌ی‌ر‌ئ و ئامۆ‌ز‌گایانه‌یه که بان‌گه‌وازی بۆ ئه‌وه ده‌که‌ن که ر‌یزی شاره‌ستانی‌ه‌ت و ئاوه‌دانی ب‌گرن و پش‌یوی و فساد له‌سه‌ر زه‌وی به‌ر‌پا نه‌که‌ن. ئه‌مه له‌ کاتی‌ک‌دا که ئه‌م ئامۆ‌ز‌گاریانه له‌ نیوه‌دوور‌گه‌ی عه‌ره‌بیدا بلا و ده‌بونه‌وه‌و ئه‌و ولاته دیار‌ده‌ی شاره‌ستانی ت‌یدا به‌دی نه‌ده‌گراو عه‌ره‌به‌گان ئه‌وه‌میان له‌یاد نه‌ما‌بوو که له‌ ر‌ۆ‌ز‌گاری د‌یر‌ین‌دا خاوه‌نی شاره‌ستانی و نه‌خش و نی‌گاری بیناسازی بوون، ئامۆ‌ز‌گاری زۆرو زه‌به‌نده له‌م

بارمده نامازده بؤ ئه ودييه كه موسولمانان له وده پاش تيكه لاوي چهند گهل نه ته ودييه كي خاومن ژيارو شاره ستاني ده بن. به لي: نه و منده ي پي نه چوو زؤري نه برد كه فوتوحاتي نيسلامي به هر چوارلادا پهل هاويشت و بلاو بو وده! له پاش له دنيا دمرچووني پيغه مبه ر (درووي خروي لسمه رين) له ماوه ي سه ديه كدا دمه لاتي سوپاي نيسلام گه ييشته چواريه كي وشكاني زه وي، موسولمانان به قه سرو باله خانه و ديارده ي شاره ستاني نه و گهل نه ته وانه ناشنا بوون، چهنده ها كه نيشته و ناته شگه ده و ديرو هورمزدانيان چاو پي كه وت، هه موويان وه كوو خويان هيشتنه وده و هيچيان نه رو خاندن و زهررو زيانان پي نه گه ياندن، نه مه به لگه يه له سهر نه وده كه نيسلام نايينيكي گشتي جيهانييه و بؤ هه مووكات و شوين و گهل و نه ته ودييه ك گونجاوه.

فهرمان كردن به چاكه و نه ي كردن له خرابه:

ناييني نيسلام له و كاته دا كه بنه ماي راويژو شوپاي داناوه و داواي كردوه كه په پرده بكرئ، له هه مان كاتيشدا به واجبي داناوه كه هه ميشه له ناو ده ولته تي نيسلاميدا كؤمه ليك هه بن له نه هلي (حيل و عه قد) و پياو ماقول و ليها توو زانا نوينه رايه تي گهل بكهن و چاو ديږي راميا ري و شيوه ي فهرمانه ر واييان بكهن... نه م كؤمه له نه و كؤمه له ن كه په رومردگار دمفه رموي:

{وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ - سورة آل عمران ١٠٤}.

نه م كؤمه له نه ركي سهرشانيان نه ودييه كه چاو ديږي فهرمانه ر وايان بكهن و ببينه سهرچاوه ي ته شريع و قانونيان، بانگه وازي خه لك بكهن بؤ چاكه كردن و (نه هلي) يان لي بكهن له خرابه كردن و نامؤژگاري خه لك بكهن بؤ په پرده ي چاكه گاري و دوور كه و تنه وده له خرابه كردن. چاو نه پي فهرمان به چاكه و نه ي له خرابه هه ر نه ركي سهرشاني نه و كؤمه له تا يبه ته بي، به لكوو هه موو موسولمانيك و هه رديه كه له ناست خويه وده به رپرسياره كه فهرمان به چاكه و نه ي له خرابه بكا. نه وده تا دمفه رموي:

{وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ - سورة التوبة - ٧١}.

لەم ئایەتەدا پەرۆمردگار بە ئێنی بە موسوڵمانان داووە ئەو موسوڵمانانەى ئەركى فەرمان بە چاكەو نەيكردن لە خراپە ئەنجام دەدەن بە ئێنى داوئى كە چاومدێرييان بكاو يارمەتییان بدا!

لە شوینیكى تردا پەرۆمردگار فەرمان بە چاكە رون دەكاتەووە دەفەر موی:
{وَالْعَصْرِ، إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالنَّحْقِ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ}.

لەم سورمە پیرۆزەدا پەرۆمردگار خەسارتمەندى هەموو گروى ئادەمیزادى راگەیاندوو، ئەمجار كۆمەلەى موسوڵمانى لەم سەرگەردانى و خەسارتمەنیه جیا كردۆتەووە ئەو كۆمەلەش ئەوانەى كە ئامۆزگارى یەكترى دەكەن بۆ راستالى و بە ئارامى و بانگەزای یەكترى دەكەن بۆ چاكەكردن و دووركەوتنەووە لە خراپەكارى!
قورئانى پیرۆز سەر گورشتەى نەتەوەى (ئیسرائیل)مان بۆ دەگێریتەووە كاتێك كە فەرمان بە چاكەو نەيكردن لە خراپەیان تیدا نەما دەفەر موی:

{لَعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ، كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ - سورة المائدة - ٧٨-٧٩}.

لێرمەدا بە ئاشكرا پەرۆمردگار نەفرمت و دووربون لە رحمەتى خۆى بۆ ئەو كۆمەلەى نەوەى ئیسرائیل چەسپاندوو نەفرمتیش خۆى لە خۆیدا سزایەكى هەرە كوشندەو بە ئێشە، چونكە نەفرمت بریتىیه لە دەر كردن و دورخستەوەى نەفرمت لێكراوە كە لە سۆزو رحمەتى خوداو بى بەشبوونى لە يارمەتى و چاودێرى پەرۆمردگار! ئاشكراشە هەر نەتەویمەك گەيشتە ئەو ئاستە خودا نەفرمتى لى بكا ئەو نەتەویمەكى مالى وێران و نەگبەت و سەر لێشیواوە، هەر لە ئایەتەكەدا پەرۆمردگار هۆى ئەم نەفرینەى ئاشكرا كردووە كەئەویش سەریچی

کردنى فەرمانى خوداۋ سنوور بەزانىدن و نەھى نەکردنە لەخرابە، ئەمجار کردەۋەكەيانى بە خرابترین کردەۋە لەقەئەم داۋەۋە دمفەرموئ: (لەيس ما كانوا يفعلون) پېغەمبەرى مەزنىش لەم بارەۋە ئامۇزگارى زۆرەۋە دمفەرموئ: (الدين النصيحة: فسأله صحابة لمن؟؟ قال: لله ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) واتە: ئايىن برىتتەيە لە ئامۇزگارەكردن، ھاۋەئەك وتى: قوربان! ئامۇزگارى بۆكى؟! فەرەموۋى: بۆ خوا بۆ پېغەمبەرى خودا بۆ فەرمانى ۋەلىي موسوئلمانان و گشت موسوئلمانان. يان دمفەرموئ: (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فان لم يستطع فليسله فان لم يستطع فليقلبه وذلك أضعف الإيمان).

ئابەم بنەماۋ مەبدەئانە ئايىنى ئىسلام ھەۋلى داۋە بۆ پېكەۋمەنى راي گشتى و جەماۋەرى بەرەۋە ئامانجىكى پىرۋوز بەرز بە جۆرەك كە رەگ و رىشە فەساد و ئازاۋە لە بېخ دەرەينى و نەھىلى: لە ھىچ شەيئەك سەرھەئە. ئاشكراشە كە ھىچ شەيئەك بە قەدەر ئەۋە خەتەرناك نىيە بۆ گەل و نەتەۋە كە بېرەك لە تاكەكانى كۆمەل بە ئاشكرە سنوور بەزىنى بىكەن و سنوورى پاۋانى ئايىن و دەرەت و مافى گشتى بىبەزىن و كەسەش ئەركى بەرپەرچەدانەۋە نەخاتە سەرشانى خۆى بەرھەئەستى ئەۋ كەرە ناۋرەۋايە نەكا.

شەرىعەتى ئىسلامى (التشريع الإسلامى):

تا پېغەمبەر (دروۋى خۇدى لەسەمىن) لە ژياندا بوو موسوئلمانان لە ھەموو كاروبارىكى ئايىنىدا پىرس و رايان پى دەكرد و پەپرەۋى فەرەموۋەمەكانيان دەكرد، ھەر كېشەۋ نىزاعەك ببوايەۋ روداۋەك بەتايە پېش تەشرىفى ھەل دەكرد و راي شەرىعى تېدا دەردەپرەۋ كۆتايى بە كېشەكە دەھىنا، بە كورتى لەسەردەمى پېغەمبەر خۇيدا بنەماكانى شەرىعەت داکوتران و بناغەى شەرىعەت دامەزرا..

كاتەك پېغەمبەر لە دۇنيا دەرچو ھاۋەئەن ھەموۋيان شىاۋى ئەۋە نەبۋون كە فتاۋەدەن و كېشەۋ نىزاع ھەل بىكەن، بەئكوۋ بېرەك لە ھاۋەئەن – بەھۋى ئەۋە كە زۆر لەگەل پېغەمبەردا ژىابوون زۆرجار بە ئاگادارى ئەۋان پېغەمبەر (دروۋى خۇدى)

سەئىدىيە) ھەلى كېيىنچە نىزاغى كىرىپتۇ - زىياتىر ئە ئاۋمۇرۇڭ ۋە روھى شەرىئەت ھالى بوۋ بوۋىن ۋە كارامايان ئە ھەلگىرىنى مەسائىل ۋە رۇبە رۇبۇن ۋە رۇدۇدا پەيدا كىرىپتۇ، لېزىيان ئە دۇشتا گەيىشتىۋە ئاستىكى بالا:

يەكەم: تېگەيشتىن ئە دەقە قورئاننىيەكان ۋە ھەرمۇدەكانى پېغەمبەر دەرھىنانى ئەم ھۆكەمى كە لىيان - ۋەردەگىرى ۋە ئامازەي بۇ دەكەن! دوۋەم: دەرھىنانى ھۆكەمى شەرىئەت بەھۋى لىكۈلەنەۋە ۋە رۇدۇن ۋە كۈش ۋە ئىجتىھادەۋە ئەمەش لەم مەسەلەندە گە لە دۋاى ئە دۇنيا دەرچۈنى پېغەمبەر رۇبە رۇمۇسۇلئامان دەۋن ۋە قورئان ۋە ھەرمۇدەكانى پېغەمبەردا ئامازەيان پى ئەكرابوۋ رۇن ئەكرابوۋنەۋە.

ھاۋەلانى پېغەمبەر ئەم دەسەلاتە تەشرىئەيەيان ئە رىئى دەسەلاتى جىئە شىيەنەۋە يان بەھۋى ھەلئىزاردىيان ئە جەماۋەردەۋە ئەدراۋمتى! بەلكوۋ بەھۋى زىادەمانەۋەيان ئە خىزمەت پېغەمبەرداۋ گۈل گىرتىيان ئە قورئان خۇيەندى پېغەمبەر ۋە رۇنكەرنەۋە مەبەستە قورئاننىيەكان ۋە ھەرمۇدەكانى خۇدى پېغەمبەر خۇي ۋە ئاگادارىيان بەسەر چەندەھا ھۆكەمگىرىنى پېغەمبەر بۇ رۇدۋە جىجىياكان ۋە ھەروا بەھۋى لىھاتۋىي ۋە زانايى ۋە تېگەيشتۋىيان ۋە ھەروەھا بەھۋى دەستەبەرۋىنى ئەم (مەيزاتە) بۇيان سۈلتەي تەشرىئەيەيان دراۋمتە دەست ۋە مۇسۇلئامان كىرۋىيان بە ھەۋادەرى خۇيان گۈل بىسى ھەمانەكانىيان بوۋىن ۋە بەناۋ جىھانى ئىسلامدا بالاۋ بوۋنەۋە بۇ ئەنجامدانى ئەم ھۆكەم شەرىئەيەۋ بەجىھەننى ئەم ۋاجىبە خۇدائىيە. ئەۋمۇۋ لە ھەمۇۋ ۋەلەتتىكى ئىسلامدا كۆمەللىك لەم ھاۋەلانى پېغەمبەر ھەبوۋىن، لىپىرسراۋ ۋە كۆمەللى مۇسۇلئامان پىرس ۋە پايان پى دەكەرن، ئە كاروبارى ئايىنى دا دەچۈنە لايان ۋە داۋاى ھۆكەم شەرىئەيەيان لى دەكەرن ھەۋادەيان لى ۋەردەگىرتىن ئە ھەمۇۋ شارو ۋەلەتتىكى ئىسلامدا كۆمەللىك مۇسۇلئامان ئە دەۋرى ئەم زانايانە كۆبۈنەۋە قورئاننىيان لى ۋەردەگىرتىن ۋە جۇنەيەتى دەرھىنانى ھۆكەم شەرىئەيەيان لى فەير دەۋن ۋە ھەۋادەيان بۇ مۇسۇلئامان دەدا.

نووسىنە ۋە شەرىعەت (تەدۈين التشرىع):

سەددى يەكەمى كۆچى تېبەربو ھىشتا دەۋلەتى ئىسلامى – جگە لە قورئان و فەرموودەكانى پېغەمبەر – ھىچ قانۇن و ياسايەكى ترى نەبوو، ئەھلى فتوا لە ھاۋەلانى پېغەمبەر و چىنى دوا ئەوان ئەگەر دەقىكى ئەم دوو سەرچاۋەيان دەست بگەوتايە پەيرەوييان دەکردو شوئىنى دەگەوتن، ئەگىنا تىفكرىن و بىرو بۆچوونى خۆيان دەخستە گەر و لە ئاكام دا بە ھەناعەتى خۆيان فتوايان دەدا، ئەم فتوايە يان بلىين ئاكامى ئەم ئىجتھاد و تىكۆشانە نەدەنووسرايەو ھە دەگرا بە قانۇن ياسا، ئەگەر سەرچاۋەگەي لە قورئان و ھەدىسە ۋە ھەنەقولايە! بەلام دوايى كە سوپايى رزگارى ئىسلام بەزوربەي و لاتان دا بۆلۆ بوو ھە فتوادىرمان و شەرعزانان بە ولاتاندا بۆلۆ بوونە ھە و ليك دووركەوتنە ھە، ترسى ئەو پەيدا بوو كە ھۆكەم شەرعىيەكان پچر پچر بىن و پشيوى ھە ۋەزا بگەوتتە ناو تەشرىعە ھە! ئەمەش موسولمانانى ھەلنا بۆ ئەنجامدانى دوو شت:

يەكەم: نووسىنە ۋە فەرموودەكانى پېغەمبەرى مەزن.

دووم: ليكۆلئىنە ھە (مجتەھد) ھەكان چۆنىەتى تۆئزىنە ھە ئاكامى ئىجتھادەگەيانان نووسىە ھە، چۆنىەتى ۋەرگرتنى ھۆكەم ئەو بنەماو ياسايەنى پەيرەويان دەگرد چەسپاندىان! ھەرمەكە لەم زاتانە- ئەبو ھەنىفە ۋە مالىك ۋە شافىعى ۋە ھەمدى كۆرى ھەنبەل ۋە زەيدى كۆرى ھەلى ۋە جەعفەرى صادق .. ھەت – ھەر لە ۋەكاتە ھە شەرعزانانى ئىسلام لە ھەموو روداوو مەسئەلەيەكدا سەيرى دەقەكانى قورئان و فەرموودەكانى پېغەمبەر و ئاكامى ئىجتھادى مۇجتەھىدەكانيان دەگرد، ئەمەش ھىچ زيانىكى تىدا نىيە چۈنكە گەرەنە ۋە بۆ ئاكامى ئىجتھادى مۇجتەھىدەكان لە تىگەيشتىيان لە قورئان و فەرموودەكانى پېغەمبەر ھە ھەققولۆ ھە.

بريتك له بنه ماكانى ته شريعى نيسلامى:

هر كه سيك ليكوئينه وه لهو حوكمه شهر عيبانه دا بكا كه قورئان له خوى گرتوون - هر له عه قائيدو خوا په رستويه وه تا باسى مامه لهو سزاو پاداش و چوئيه تى زن و ژنخوازى، بوى دمرده كه وى كه حكمت له ته شريعى قورئان و حديث برتويه له دهسته بهر كړدى بهر ژوه ندى گشتى بو ئاده ميزادو په پره كړدى دادوهرى له نيوانياندا هر له بهر نه وويه خودا كه وده سفى قورئان دهكا دمفه رموى:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ - سورة الإسراء - ٩}.

واته: نه قورئانه خه لك شارمزاى دهكا بو ريبازيك كه له هه موو ريبازه كان راسترو پيروزتره.. له وده سفى بهر نامه كه ى پيغه مبه ريش دا دمفه رموى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} (سورة البقرة - ١٩٧).

واته: فه رمانيان پى دهكا به چا كه و (نه ى) يان لى دهكا له خراپه، شتى پاك و خاوينيان بو حه لال دهكاو پيسييان لى قه دهغه دهكا، كوت و زنجيرو دابو نه ريتى نه زانبيان له كوئل دهكا ته وهو ريكاى ژيانيان بو ئاسان دهكا. بيگومان زانايانى شهر عزان هه ستيان بهم راستويه كړدو له نووسينه كانياندا ئامازميان بو كړدو، نه وه تا ئيمامى شاتى له كتيبى به ناوبانگى دا، (الموافقات) دمفه رموى: (حوكمه شهر عيبه كان، بو بهر ژوه ندى ئاده ميزاد ريكرارون، له هر شوينيك و هر كاريكا بهر ژوه ندى موسولمانان هه بى نه وه شهرعى خودايه).

ئيمامى ئيبنو لقهيمنى جهوزى له كتيبى كى دا به ناوى (الطرق الحكيمة) دا دمفه رموى: (په روهر دگار پيغه مبه رانى رهوانه كړدو په راوى بو ناردون بو نه وه ئاده ميزاده كان دادوهرانه هه لس و كهوت بكه ن پابه ندى نه وه عه دالته بن كه له ننگه رى نه رزو ئاسمانى راگرتووه، له هر شوينيك نيشانه كانى دادپه روهرى دياربوو روناكايى به دمر كهوت نه وه شهرعى خودايه و نايىنى خودايه.

لەبەر رۇشنايى ئەم راستىيانەى لە پېشەۋە گوتران دەبىنىن زانايانى شەرىى ئىسلامى ھەموو بىنەما تەشرىعىيە گىشتىيەكانيان لە قورئان و فەرموودەكانى پېغەمبەرەۋە ھەلھېنجاۋە، ئەم بىنەما تەشرىعىيانە ۋەگۈۋ دەستۇرىكى ھەمىشەيى وان، شەرەزان (فقىيە) دەتوانى بەشى خۇى ئى ۋەربگىرى! ھەر بىنەمايەك لەم بىنەمايانەى كە لەمەدۋا باسيان لىۋە دەكەين دەبىنى ھەرىيەكەيان بەھۋىيەكەۋە پەيوەستە كە بەرژەۋەندى ئادەمىزادى لەخۇ گرتوۋەۋ زەمىنەى چەسپاندنى دادوۋەرى خۇش دەكاۋ بەكەلكى ھەموكات و شوئىنىك دېن.

ئەۋ بىنەما تايىبەتيانەى كە زيان دەۋردە خەنەۋە:

ھەندى لەۋ بىنەما شەرعىيانەى كە تايىبەتن بە دەۋر خستەنەۋى زيان لە ئادەمىزاد لەم فەرموودەى پېغەمبەر كە دەفەرمۇئ: (لا ضرر ولا ضرار) ۋەربگىراۋ ئەمانەن:

۱- الضرر يزال شرعا: زيان قەلاچۇدەكرى. واتە: نابى كارىك بىكەين زيان لەخەلەك بىدەين، ئەگەر كرا زىاد ئى كەۋتوۋ مافى ئەۋەى ھەيە داۋاى مافى خۇى بىكا، كەۋابوۋ جىران يان شەرىك دەتوانى بەگۈيرەى بىنەماى (شفعة) مالى فرۇشراۋى شەرىكى خۇى يان ھاۋسىيى ھەلېگىرئەۋە، ھەر كەسىك مالى كەسىكى قەۋتانە دەبى بىبىزئىرئىت، خۇپاراستن لە نەخۇشى پىۋىستە.

۲- الضرر لا يزال بالضرر: واتە: زيان بەزىان لاناچى، ئەمەش ئەۋە دەچەسپىنى كە نابى مەرۇف بۇ ئەۋەى زەۋى خۇى نوغرىۋ نەبى زەۋى خەلەكى تر نوغرىۋ بىكا لافاۋ لەسەر مولىكى خۇى لابدا بىخاتە سەر زەۋى خەلەك. يان بۇى نىيە بۇ ئەۋەى مال ۋ سامانى خۇى بپارىزى مال ۋ دارايى خەلەكى تر بىفەۋتىنى.

۳- يتحمل الضرر الخاص لدفع الضرر العام: زيانى تايىبەتى لە ئەستۇ دەگىرى بۇ نەھىشتەن دەۋر خستەنەۋى زيانى گىشتى، ئەمەش ئەۋە دەچەسپىنى كە بىكوز دەكوزرئەۋە بۇ دەستەبەرۋىنى ئاسايشى گىشتى، دىۋارىك كەۋرگى دابىۋ نرىك

۵- دفع المضار مقدم على جلب المنافع: دوورخستنه‌وهی زیان پېښ سود ومدمست خستنه، له‌مه‌وه نه‌وممان بوئاشکرا دهبی که خاومن مال مه‌نع دمگړئ له دمسه‌لاتداری مائی خوئی هه‌رکاتې زانرا که ته‌صروفه‌که‌ی زیان به‌خه‌لکی تر ده‌گه‌یه‌نئ.

بنه ما تایبه تیه کان بۆ له مێهر دانان له بێردەم پشێوی و فهساددا:

يَهْكِيكَ لَهُو بَنَاهُ تَابِيهَتَه بَه لَهْمِهَرْدَانَان لَهْمِهَرْدَهْم پَشْيُوِي وَ هَه سَادَا
 كَه زَانِيَان نَامَاژَمِيَان بُو كَرْدَوَه نَهْم نَاهِيَهَتَه قُورْنَانِيَه كَه دَهْمَهَرْمُوِي:
 {وَلَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ - سُوْرَةُ
 الْاَنْعَامِ - ١٠٨}.

لەم نایەتەدا پەرەمەردگار جێبۆدانێ بە خۆدا درۆزنەکانی کافرەکان حەرام کردووە – لەگەڵ ئەو وەشا ئەو جۆرە جێبۆ سوکایەتی کردنە بەو خۆدا درۆزنانە – بەلام چونکە ئەو جێبۆدانە دەبێتە بیانو بۆ ئەوەی کافرەکانیش جێبۆ بە خۆدا بدەن، ئایینی ئیسلام حەرامی کردووە.

پیغمبر (برووی خودی لیسریز) دهرباره‌ی له‌مپه‌رnan له به‌رده‌م بلاو کردنه‌وه‌ی
فه‌سادا دمه‌رموئ: (ومن حام حول الحمى يوشك أن يقع فيه إلا أن حمى الله
محارمه).

واته: گه سيڪ مهڙو مالا ته گاني له دهوري پاوان بله وه پڙئي نزڪه مهڙه گاني
 بجهه ناو پاوانه كه وه، ناگدارين پاواني خودا نهو شتانه يه گه حهرامي گر دوون.

ئابەم جۆرە زانايانى موسولمان ئەم بىنەمايانەيان ومەرگرتوون و لەژىر رۇشنايى ئەواندا تەشرىعەيان داناۋە نووسىۋەتەۋە، بۇ نموونە فەرموۋىانە: (ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب) ھەر شەيئ بى ئەم واجب تەۋاۋ نەبىي واجبە. يان دەفەرمۇي: (ما ضر كثيره حرم قليله) ھەر شەيئ زۆرەكەي زىانبەخش بى كەمەكەي ھەرامە. زاناى بەناۋ بانگ ئىبنو لقەيىم ئەلجەۋزى لە بەرگى سىيەمى (اعلام الموقعين) دا ئەم بىنەمايانەي شى گردونەۋە (۹۹) نەۋەدو نۆ نموونەي ھىناۋەتەۋە لەو شتانەي كە شەرىعەت فەرمانى پىكردوۋە يان نەي ئى كردوۋە، بىرئىك لەو نموونانە ئەۋەيە كە پىغەمبەر (دروۋى خودى لەسەرىن) مەنەي كردوۋە كە پىاۋىك دوو ژن بىنى ئەم دوو ئافرەتە پوۋرو خوشكەزا يان پورو برازاي يەكترى بن... فەرموۋىەتى ئەگەر وابكەن صىلەي رەحميان دەپچىرىن، تەنانەت ئەگەر ئافرەتەكان رازىش بن ھەر دروست نىيە چونكە ئەم رفتارە دەبىتە بىيانوۋ بۇ ئىك پىچرانى خىزمىيەتى، ھەروھە شەرىعەت شايەتى دوژمنى لەسەر دوژمنى خۇي مەنەن كردوۋە بۇ ئەۋەي نەتوانى لە رىگاي شايەتيدانەۋە مەبەستى دوژمنكارى خۇي ئەنجام بىدا! ھەروھە پىغەمبەر مەنەي كردوۋە كە پىاۋ شەۋانە لاي ئافرەتتىكى نامەھرەم بىمىنىتەۋە چونكە ئەۋمانەۋە دەبىتە ھۆۋ رىگە خوشكەر بۇ زىنا.

ھەروەكۈۋ چۆن پىغەمبەر (دروۋى خودى لەسەرىن) مەنەي كردوۋە كە پىاۋ خوازىبىنى بەسەر خوازىبىنىدا بىكا، يان سەۋدا بەسەر سەۋداي خەلكدا بىكا، چونكە ئەم جۆرە رفتارەنە دەبنە ھۆكار بۇ دژايەتىۋ دوژمنكارى لە نىۋانىاندا.

بىنەما تايەتتەكانى لاپردنى ئەرك (المباديء الخاصة برفع الحرج)

زانايانى ئىسلام ئەم بىنەمايانەيان لەم ئايەتانە ومەرگرتوۋە:

{لَيْسَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ - سورة الحج - ۷۸}.

پەرۋەردگار ھىچ ئەركىكى قورسى نەخستۆتە سەر شانتان. يان دەفەرمۇي:

{يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ - سورة البقرة - ۱۸۵}.

په‌رومردگار ده‌یه‌وێ ئه‌ركی سه‌رشانتان ئاسان ئامیز بێ و قورسای و نارده‌حه‌تی نه‌خاته سه‌رشانتان. یان ده‌فه‌رموێ:

{لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا - سورة البقرة - ۲۸۶}.

په‌رومردگار له‌ هیج كه‌سیك زیاد له‌ توانای خۆی داوای لی‌ ناکا.

ئهو بنه‌مایانه‌ی كه‌ زانیان له‌م ئایه‌ته و مریان گرتوووه ئه‌مانه‌ن:-

۱- المشقة تجلب التيسير: نارده‌حه‌تی ئاسان خوازه، ئه‌مه ئه‌وه ده‌چه‌سپێنێ و ده‌گه‌یه‌نێ كه‌ شه‌ریعه‌ت رێگه‌ی داوه‌ رۆژوموان كه‌ سه‌فه‌ری كرد یان نه‌خۆش بوو به‌ رۆژوو نه‌بێ. هه‌روه‌كوو چۆن رێگه‌ی داوه‌ له‌ سه‌فه‌ردا نوێژ كورت بك‌ریته‌وه‌و كۆبك‌ریته‌وه‌! ئه‌ركی چه‌جكدنیشی له‌ نه‌خۆش و نه‌دار دا لا‌بردوووه‌.

۲- الحرج مرفوع شرعاً: واته‌: چه‌ره‌ج و ئه‌رك دهبی لا‌برێن. ئه‌مه ئه‌وه ده‌چه‌سپێنێ كه‌ به‌ته‌نها شایه‌تی ئافره‌ت و م‌ر‌ب‌گ‌یرێ له‌و شتانه‌دا كه‌ ناك‌ری پیاو بیان بینێ و ه‌كوو ئه‌و شته تایبه‌تیانه‌ی كه‌ په‌یه‌وه‌ندیان به‌ ئافره‌ته‌وه‌ هه‌یه‌.

۳- الحاجات تنزل منزلة الضرورات في إباحة المحظورات: واته‌: پێداویستی و ه‌كوو زه‌م‌رو‌ری وایه‌ چه‌رام چه‌لāl ده‌كا. له‌م بنه‌مایه‌وه‌ زۆر له‌ سه‌ودا و مامه‌له‌و شیوه‌ی كۆمپانیاو هه‌لس و كه‌وتی بازرگانه‌كان و پێداویستی جو‌ری بازرگانییه‌كه‌یان سنووردار ده‌ك‌ری‌ن و رێگه‌یان پێ ده‌درێ، هه‌روه‌ها كاتێك به‌ لگه‌ی راست و دورستمان ده‌ست كه‌وت كه‌ جو‌رێك له‌و سه‌ودایانه‌ یان هه‌لس و كه‌وتێك تیاندا پێویسته‌و چه‌ختی له‌ سه‌ره‌و ئاده‌میزاد پێویستی پێیه‌تی ئه‌گه‌ر نه‌یكه‌ن و لی‌یان چه‌رام بك‌ری توشی ئه‌رك و ئوركێکی ناخۆش دهبین، ئه‌وه رێگه‌یان پێ ده‌درێ به‌ ئه‌ندازه‌ی ئه‌وه‌ كه‌ چه‌ره‌جه‌كه‌یان له‌ سه‌ر لا‌چێ سنووربه‌زی‌نی بكه‌ن!

بنه‌مای ئه‌وه‌ كه‌ پێویستی چه‌رام چه‌لāl ده‌كا:

زانیانی ئیسلام ئه‌م بنه‌مایه‌یان له‌م ئایه‌ته دهره‌یناوه‌ كه‌ ده‌فه‌رموێ:

{فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ - سورة البقرة

- {۱۷۳}.

واته: كه سېك ناچار بوو به ئەندازەى پىيوستى خۇى دەستى بۆ حەرام برد
ئەو گوناھى لەسەر نىيە، ئەمجار پەرورەدگار لە ئايەتتىكى تردا باسى ئەوانە دەگا
كه زۆريان ئى دەكرى، سەرزارەكى و به ناچارى كوفر دەكەن بەلام دليان پر له
نوورى ئيمانە:

{إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ - سورة النحل - ۱۰۶}.

هەر لەم بنەمايە وەيه كه بۆ زۆرلىكر او دروسته كه سەرزارەكى وشەى كوفر
ئامىز بلى و دلى پرېئ له نوورى ئيمان، هەروەها دروسته لەكاتى پىداويستى و
ناچارىدا گوشتى مردارە و مېوو بخورى و عەرەق و بىرە بخورى تەو، هەروەها حەلالە
لەكاتى برسپايەتتى و پىداويستى و ناچارىدا مالى خەلك بخوى به ئەندازەى
ئەو و كه برسپايەتتەيه كهى نەمىنى!! بەلى شەرىعتى ئىسلام لەسەر ئەم جوړە
بنەمايانە ئەحكامەكانى دامەزراون!!

**ئەو بنەمايانەى كه تايبەتن بە پاك و خاوينى بناغەى هەموو شتىك،
هەموو شتىك لەسەر تاو بناغەدا حەلال و پاك و خاوينە**

زانايانى ئىسلام ئەم بنەمايەيان لەم ئايەتەو و مرگرتوو كه دەفەرموى:
{هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً - سورة البقرة - ۲۹}.

واته: پەرورەدگار خودايەكى وايە هەرچى لە زەويدا هەيه بۆ سود و قازانجى
ئىو دەى دروست كردو... يان ئەم فەرموودەى پېغەمبەر كه دەفەرموى: (كل
مولود يولد على الفطرة) واته: هەموو منداللىك بەبى خەوشى لەدايك دەبى،
ئەمجار زانايان چەند مەبدەئىكيان لەم دەقانهو هەلساندوو كه ئەمانەن.
۱- هەموو شتىك لە بناغەدا حەلال و پاك و خاوينە.

۲- ئەصل له مەروفا بى تاوانى و پاكيەتتەيه تا بەلگەى تاوانبارى پەيدا دەبى.
ئەو وى گوترا: بړىك بوو لەو بنەمايانەى كه تەشرىعى ئىسلامى لەسەرى
دامەزراو و هيج خاوەن ويزدانىك گومانى لەو ودا نىيە كه بنەماكان دادومرانهن و
دزايەتى لەگەل بنەماى هيج شەرىعتىكى ترى عادلانهدا ناك.

شەرىئەتى ئىسلامى بۇ ھەممۇ شىئىك دەپتۇ بۇ ھەممۇ كۆمەلگايەك گونجاۋە:

ھەرگىزاۋ ھەرگىز قانۇن و ياساى ئىسلامى لەبەرەمبەر ھىچ روداۋىكىدا دۇش دانەماۋە نەبۇتە لەمپەر لەبەرەم بەرژەۋەندى گشتى و دادۋەرىدا. بەلكو دەبىنن بەرژەۋەندى جۇى جۇى ھەممۇ كۆمەل و كەسىكى پاراستوۋە، بىگومان دەۋلەتى ئىسلامى لە چاخە زىپىنەكانى دا روبەرەكانى لە رۇژەلەتەۋە ھەروەھا لە چىنەۋە تاكىۋەكانى ئىسپانیا، لە رۇژناۋايەۋە داگىرى كرىبوو. (دەرياي سىي) پىش بوو بوۋە دەريايەكى ئىسلامى، ئالاي ئىسلامى بەسەر مەملەكەت و فەرمانىۋاگانىدا دەشەكايەۋە، ئەم ۋلاتانە چەندەھا گەل و نەتەۋەى ۋەكوو ەرمب و فارس و تورك و كورد و رۇم و ھۆز و خىلى جۇى جۇيان تىدابوون و جۇرەھا داب و نەرىت و ئايىن و بەرژەۋەندى و بىرو بۇچونيان لەناۋا بوو، دەۋلەتى ئىسلامى بە قانۇن و ياساى خۇى كاروبارى ئەم گەل و نەتەۋانەى ھەلدەسوراندو فەرمانىۋايى دەكردن، ھەرگىز نەبىستراۋە لە مىژوۋدا كە موسولمانان لەو چاخانەدا لەبەرەمبەر روداۋەكاندا دۇش دابمىنن و دەستەۋ ئەژنۇ دابنىشن. يان ياسا لەقانۇنى ۋلاتانى تر ۋەربىگرن، بەلكو ھەركاتى خوداى پەرۋەردگار يارمەتى موسولمانانى دابى و ۋلاتىكىان رزگار كرىبى زانايانى ئىسلام بەھەۋل و كۇشى تايبەتتيان و بەتىفكرين لە قورئان و ھەدىث ياساى پىۋىست و گونجاۋيان بۇ ئەم ۋلاتانە دۇزىۋەتەۋە، ھەرگىز قانۇن و شەرى ئىسلامى لەبەرەم روداۋەكاندا دەستەۋەستان نەبوۋە، لە ھىچ بارىكىدا پەكى نەكەۋتوۋە ھىچ بەرژەۋەندىيەكى پاش گوى نەخستوۋە، مافى ھەممۇ كۆپ و كۆمەللىكى پاراستوۋە، بەرژەۋەندى موسولمان و جۈلەكەۋ ۋەلەۋ ئايىنەكانى تىرى دادپەرۋەرانە بەرچاۋ گرتوۋە، ھەممۇ ئەم ئايىنانەۋ گروپانە لەژىر سايەى ەدالەتى ئىسلامدا لە ژيانىكى بەختەۋەرىدا ژياۋن و كاروبارى خۇيانيان ئەنجام داۋە.

بەئى: تەشرىعاتى ئىسلامى كە ئەم كاتە بالا دەست بوو تەتبىق دەكرا، زۇر پىشكەتو تر بوو، لەم قانۇنە مەدەنىيەى ئىستا لە ھەممۇ رويەكەۋە، بىنەماى ەدالەت و مەرۇف دۇستى لە ئامىز گرتبوو ھەرچى كۆمەلگاي پىشكەتو

پېۋىستى پېيەتى ئەۋ دابىنى كىرىۋو، بېگومان زانايانى قانۇن ئەۋانەى كە خۇيان موسولمان نىن، نەيان تۈانىۋە ئەم راستىيە بشارنەۋە، بەلكوۋ ئەم راستىيەيان لە نووسراۋەكانى خۇياندا چەسپاندوۋە، ئەمەش بېرى لە شايەتى ئەۋزانا خۇر ئاۋايپانەيە ۋا لەمەدۋا دىيانخەينەپروۋ:

زاناي بەناۋ بانگ (ساتنىلا) دەلى: بېگومان لە فىقھى ئىسلامى دا ئەۋەندە بىنەماى تەشرىعى مەدەنى ھەيە كە بەشى ھەموو روۋداۋىكى موسولمانان بگا، بەلكوۋ دەتۈانين بلىين: بەشى ھەموو ئادەمىزاد دەكا.

(دكتور محمد صادق فەھمى مىسرى) نامەى دكتوراكەى لە باسى (الاثبات)دا نوسىۋوۋ بەشى ھەرە گرنگى نامەكەى دىربارەى ئەۋ مەسئەلانەۋو كە زانايانى شەرىعەتى ئىسلامى بېرياريان لەسەر دابوۋو چەسپاندوبويان. كاتىك لىزنىەى موناقەشە - كە ھەموۋيان فەرەنسى بوۋو - لىكۆلىنەۋمىيان لەگەلدا كىردوۋ نامەكەيان پەسەندىكرد مامۇستاكەى كە ناۋى (لىفى اۇلمان) مامۇستايەكى بەناۋ بانگ بوۋ دەلى: بېگومان كىتېبى دكتور شايانى ئەۋەيە كە بىرىتە رىزى كىتېبە زانستىيە قانۇنىيەكانى سەردەم، لەمەۋە دەتۈانرى بگوترى: پېۋىستە شەرىعەتى ئىسلامى بىرىتە سەرچاۋىيەكى زىندو بۇ قانۇنى تازە.

(ھۈكنج) كە توۋىزمەۋىيەكى ئەمەرىكايى ۋ مامۇستاي فەلسەفەيە لە دانىشگاي ھارفەرد لە كىتېبىكىدا كە ناۋى (روح السياسة العالمية) يەۋ سالى (۱۹۳۲) چاپ كراۋە باسىكى دوۋرو دىرىزى دىربارەى رۇشنىرى ئىسلامى نووسىۋە دۋاي ئەۋەى كە بەدىرىزى دىربارەى بناغەى فىقھى ئىسلامى ۋ چۈار مەزھەبەكان دۋاۋە دەلى: (ئەۋ رىبازەى كە دەۋلەتە ئىسلامىيەكان بۇ پىشكەۋتن پەيپەۋىيان دەكىرد جىاۋاز بوۋ لەۋ رىبازەى كە ۋلاتە خۇر ئاۋايپەكان گىرتىۋويانە بەرو پىيان ۋابوۋ ئايىن مافى ئەۋەى نىيە كە ھىچ ھەلۋىستىكى دىربارەى ژيانى رۇژانەى ئادەمىزاد ھەبىۋ نابتى ھىچ بۇچۈنىكى دىربارەى قانۇن ۋ ياسا ئاسمانىيەكان ھەبى؟! بەلكوۋ موسولمانانەكان پىيان ۋابوۋ دىبى مەۋف سەرچاۋى پىشكەۋتن ۋ گەشەكىردن لە ئايىندا بدۆزىتەۋە!!

جاری وا ههیه هه ندئ کهس پرسیار ده کهن و ده لئین: ئایا یاسای ئىسلام لئی چاوه پروان ده کړئ که بیرى تازه ی تیدا گه شه بکاو نه حکامی پیشکه وتوو سهر به خو ی وا دمر بکا که ژيانی سهر دهم داخو ازییه تی؟! بۆ وه لامی نه م سئه له ده لئین: یاسای ئىسلام هه موو ناماده باشییه کی بۆ گه شه کردنی ناو خو ی تیدایه، نه که هه ر نه وه نده به لکوو یاسای ئىسلام له باره ی ناماده باشی بۆ پیشکه وتوو گه شه کردن زۆر له یاساکانی تر گونجاوتره، کیشه که له وه دا نییه که یاسای ئىسلام هاوکاری پیشکه وتوو گه شه کردنی تیدایه یان نا؟ به لکوو هه له که له وه دایه که هه ل به کاره یانی بۆ نه ره خساوه، به لکوو من پیم وایه شه ریعه تی ئىسلامی هه موو بنه مایه کی گه شه کردن و پیشکه وتنی له خو گرتوه.

دکتۆر (ئه نریکو نه نسیا توحین) ده لئ: شه ریعه تی ئىسلامی شان به شانی روداوو پیویستییه ئاشکراکانی مرو ف دپرواو هه نگاو ده ئی. به لئ ئىسلام دمتوانی گه شه بکاو پیشکه وئ به بی نه وه ی که لاوازی به خو یه وه ببینی و روژگار بتوانی روناکیی بکوژنیته وه، به لکوو به در یزایی روژگار دمتوانی ئیحتیفاظ به هه موو هیزو پیژئ بکاو به زیندوی و گونجاوی روبه روی روداو هکان ببیته وه...

خوینهری هیژ! ئىسلام نه و ئایینه یه که دامه زراوترو ریك و پیکترین شه ریعه تی پیشکه شی ئاده میزاد کردوه، شه ریعه ته که ی له زۆر رووه وه له قانونه نه رو پاییه کان باشترو پی پیشکه وتوو ترو گونجاوتره.

سالی (۱۹۲۲) گونگری ده ولته تان که له (لاهای) به ستر او دمر باره ی به رام به ریکردن و پیک گرتنی یاساکانی جیهان تو یژینه وه ی نه نجامدا نه وه ی چه سپاند که شه ریعه تی ئىسلامی سهر چاوه یه کی قانونی به رام به ر کراو (القانون المقارن) ه ئیتر به م جوړه سهر چاوه کانی قانون بوون به چوار: {قانونه کانی فهره نسا - قانونه کانی نه لمانیا - قانونه کانی ئینگلیزی - شه ریعه تی ئىسلامی}.

نه مه ی گوترا: برئ شایه تیدانی زانایانی قانون بوو دمر باره ی شه ریعه تی ئىسلامی، له بهر در یژى کورتمان، هه ر که سى بیه وئ له م باره وه زیاتر تو یژینه وه

بکا سه رچاوه زۆرو زه به ندمن. نه ته وه موسو لمانه کان هیچ زیانیکیان پئ ناگا نه گهر بگه رپنه وه بۆ نه وهی حوکم به بنه مای ئهم شه ریه ته بکه ن، به تایبه تی دوا ی نه وهی تافیکرا و ته وه به لگه له سه ر گونجاوی و له باری بۆ هه موو گهل و نه ته وه و کات و شوینیک ده سه به ر بووه، چۆن وانیه؟! ئیسلام شه ریه ته خودایه: {وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ} - سورة المائدة - ۵۰}.

بۆیه نه رگی سه رشانی هه موو حکومه تیکی ئیسلامیه که هه ریه که یان له عاست خۆیه وه دهرگایه کی زانستی له باشترین زانا ئایینه کان و یاسا ناس و ئابوری ناس و کارگێرپان پێک بێنن نه رگی سه رشانیان نه وه بی به گوێره ی قورئان و فه رمو و ده کانی پێغه مبه ر (درووی خودای لیسهرین) یاسا بۆ ولاته که یان دابنن، هه رووها بگه رپنه وه بۆ راوو بۆ چونی موچه هیده کان له و شتانه دا که له گهل به رژه وهندی گه لدا ده گونجین، هه رشتیکیش له و روداوانه ی که روو به رووی گهل و نه ته وه ده بنه وه نه گهر ده قیکی قورئان یان هه دیث دهربارهیان نه بوو بۆ چارسه رکردنی، نه وه به ته رازوی به رژه وهندی گشتی ده کیشری، سه یر ده کری ئاخۆ تاج نه ندازه که سودو قازانج بۆ کۆمه ل و تاک ده سه به ر ده کا.

جینشین (الظافة):

جینشین له ئایینی ئیسلام دا به مانا پێشه وایه تیه واته: (الامامه) و فه رمانه وایه تی موسو لمانانه واته: لێپرسراویه تی گشتی له کار و باری دنیایی و قیامه تیدا له شوینی پێغه مبه ر (درووی خودای لیسهرین) جا نه و که سه ی به م کارانه هه لده سی پئی ده لێن: خه لیفه و پێشه و: ناو بردنی به پێشه و شو به اندنیه تی به ئیمامی نوێر له وه دا شوین که و تنی پێویسته، ناو بردنی به خه لیفه له به ر نه وه یه که جینشینی پێغه مبه ره له شوینی نه و کار و باری موسو لمانان هه لده سو رپینی.

خه لافه ت: هه لسو رپاندنی کار و باری کۆمه له به گوێره ی داخوازی شه رع و دابینکردنی به رژه وهندی هه ردوو دنیایان، چونکه چونی ه تی کار و باری دنیا به یوه نده به چۆنیه تی به رژه وهندی قیامه ت، وه کوو ده لێن دنیا کیلگه

(مه زمرعه) ی قیامه ته: به لک وو له راستی دا خه لافهت جیگریکردنی خاوهن شهرعه بۆ پاراستنی ئایین و رامیاری دنیا.

کۆ مافی ئه وهی ههیه خهلیفه دابنێ و لێی بخا:

موسولمانان و په پیره و کارانی په رومردگار (ئه هلی سوننهت و جه ماعهت) پێیان وایه که دانانی جێنشین (خهلیفه) فه رزی کیفایهیه و ئه وانهی داوایان ئی دهگری خهلیفه دابنێ (ئه هلی حیل و عهقدن) واته پیاو ماقولان و گه وره لێپرسراوان و شهرعزان و ئه وانهی شارمزیایان له به رز زومندی و رامیاری و دادوهری و کارگیری دا ههیه.

ئه م سه رکردایه تیه ب لنده که خه لافه ته له خو کو و مه تی ئیسلامیدا هه ره پله ی به ره ژووری ده سه لات ه، چونکه خه لیفه ده سه لات ی فه رمان په وایی له نوێنه رانی گه له وه ده درێتی که بریتین له ئه هلی حیل و عه قد، مانه وه شی له و لێپرسراویه تیه دا یابه نده به به رده وام بوونی سیقه ی ئه و نوێنه رانه به و جێشین ه و دلسۆزی خو ی بۆ دابین کردن و پاراستنی به رژه و مندی موسولمانان.

هه ر بۆیه زانایانی ئیسلام ئه و میان چه سپاندووه که گه ل ده توانی - هه ر کاتی که به پێویست زانراو هوکاری له کار خستنی پهیدا بوو - خه لیفه له کار بخا! جا ئه گه ر لادانی خه لیفه سه ربکیشی بۆ به رپا بوونی هیتنه و ئاشوب و بشیوی ئه وه تییینی ئه وه ده گری ئاخۆ کام لایه له هیشتنه وه ی خه لیفه یان له کار خستنی که مه تر زیان به کو مه لگای موسولمانان ده گه یه نی ئه و لایه نه هه لده مێژێردی. لێپرسراویه تی خه لافه ت له هه موو لێپرسراویه ک جیاوازه چونکه لێپرسراوی خه لافه ت - وه کوو و تمان - لێپرسراویه کی گشتی ئایینی و دنیا ییه.

ئه و مه رجان ه ی پێویستن بۆ خه لیفایه تی :

زانایانی ئیسلام چه ند مه رجیکیان به رچاو گرتووه بۆ ئه و که سه ی ده بیته جێنشین (خه لیفه). لێر ده ئه و مه رجان ه ی که ئه بولحه سه نی ماومردی له کتییی

(الأحكام السلطانية) دا فەرموۋىيەتلى دەپانخەينە روو كە دەفەر موئى: كەسايەتلى ئەوانەلى كە دەكرىن بە جىنشىن پىۋىستە خەۋەت مەرجىيان تىدابى: يەكەمىيان: دەپى مەرجەكانى دادوهرى تىدابىن. دووھە: دەپى زانايى بگاتە پەلى ئەۋەلى بتوانى لەكاتى روداۋدا ئىجتىيەھادى پىۋىست بكا.

سىيەم: ھەستەكانى - بىستىن و دىتن - و قەسەكردنى ساغ و سەلامەت بن تا بتوانى كارەكانى ئەنجام بىدا.

چۈرەم: ساغ و سەلامەتلى ئەندامەكانى ۋەكوۋ دەست و قاچى تا بتوانى ۋەكوۋ پىۋىست پەلامارى روداۋ بىدا.

پىنجەم: زىرەك و راپەسەندىن بە جۆرىك بتوانى كاروبارى رامىارى كۆمەلگاكەيلى و بەرزەۋەندىيان بە لىھاتوۋىيى ئەنجام بىدا.

شەشمە: نازايەتلى و لىبوردوۋىيى و بەھانا چوۋنى لىقەۋماۋان. بەجۆرىك بى كە بتوانى پارىزگارى ۋلاتى موسولمانان بكاۋ دژى دوژمنان بچەنگى.

خەۋتەم: بىنەچە. دەپى جىنشىن لە ئەۋەلى قورمىش بى. چۈنكە فەرموۋەدى پىغەمبەرى لەسەرەۋ ئىجماعى موسولمانانىشى لەسەر بەرپا بوۋە.

ئەم مەرجى خەۋتەمەلى كە ماۋمردى چەسپاندوۋىيەتلى جىگاي سەرنجەۋ زانايانى موسولمان كىشەيان تىيدا ھەيە. بناغەلى كىشەكەش لەۋەۋە ھەلدەستى كە راستى خەدىسەكە نەچەسپاۋەۋ لەگەل ئەۋ ئايەت و خەدىسانەلى كە دىربارەلى پۈچەلكرەندەۋەلى بىنەچە ھاتوۋن دژايەتلى ھەيەۋ لەگەل ئەۋ دىقائەلى كە لۆمەلى ئەۋ كەسانە دىكا كە بانگەۋازى بۇ رەگەز پەرسىتى دىكەن ناگونجى!!

ئەگەر قورمىشىيائەتلى بۇ بون بەجىنشىن مەرج بوۋى لە سەرەتاي بلاۋ بوۋنەۋەلى ئاپىنى ئىسلام و سەرۋىيەندى لە دونيا دەرچوۋنى پىغەمبەر (مىروۋى خۇدى

لەسەرىن)، ئەۋە ھۆيەكەلى ئەۋمىيە كە ئەۋ كاتە ھۆزى قورمىش پىشت و ھىزىكى باشيان ھەبوۋە كە جىنشىن پىشتيان پى بىبەستى بۇ بەرزەۋەندى موسولمانان و ئەنجامدانى لىپىرسراۋىيەتلى بەكارىيان بىنى! كەۋابوۋ ئەۋە مەرجىكى سەردەمى و

كاتىيە ئەۋە دەگەيەنئى كە جىنشىن بئى لە ھۆزىكى خاۋەن پىشتو قەۋەت بئى بۇ ئەۋەى بەھۋى ھىزى ھۆزەگەيەۋەە بىتۋانئى لىپىرسراۋيەكەى ئەنجام بىدا كەۋابوۋ مەرجى قورمىشىيايەتى مەرجىكى ھەمىشەيى نىيە.

جىۋازى نىۋان جىنشىنى ۋە پاپايى :

زۆر لە نووسەرە ئەۋرۋاپايەگەن مەسەلەى جىنشىنىيان ھىناۋەتە ناۋ نووسىنەگانىانەۋەە شوبھاندەۋيانە بە پاپايىيەتيەۋە. بەلام لە راستىدا جىنشىنى زۆر لە پاپايىيەتى جىۋازە، بە جۆرىك كە ئەم دۋانە لە ھىچ شتىكدا يەك ناگرنەۋە!!

چۈنكە (پاپا) كەرادىلەكان ھەلى دەبىزىرن كە رادىلەيىش بۇ خۆى پاش پلەى پاپايى بەرزىن پلەى كاهىنيەتيە. بەلام جىنشىن (خەلىفە) مرقىكى ئاسايىيە ۋەھلى حىل ۋەھقد ھەلىدەبىزىرن ۋەھركاتىكىش بەپى قورئان ۋەھدەت نەجۋاىيەۋە، نوپنەرانى گەل دەتۋان لە كارى بىخەن چۈنكە پىغەمبەر (دروۋى خۋەى سەرىن) دەفەرمۋئى: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق) لەھەر شتىكدا سەرىنچىكردى خۋداى تىدابوۋ بەقسەى كەس ناكرى.

دەى پاپا ھەلۋەشاندىنەۋەە چەسپاندن، لىخۋىشبوۋن ۋە بئى بەشكردىن بە دەست خۋەيتى! بەلام جىنشىن ھىچ شتىكى لەم جورە شتانە بە دەست نىيە، لە ئايىنى مەسىحيدا رافەكردى كىبى موقەدەس تايبەتە بە پاپاۋە، بەلام لە ئىسلامدا جىنشىن ھىچ زىدە تىگەيىشتىكى لە قورئان نىيە، بەلكوۋ ئەۋۋ قوتابىيەكى تر لە تىگەيىشتن لە قورئان چۈن يەكن! ئەگەر زىدەيىيەك ھەبئى لە روۋى ھۆشمەندى ۋە كارپاستى ۋە را دروستىيەۋە دەبئى.

چى لەسەر جىنشىن پىۋىستە بىكا بەرامبەر گەلەكەى؟

ئەركى سەرشانى جىنشىن بىلاۋكردىنەۋەى بانگەۋازى ئىسلامە، چەسپاندنى تەرازۋى دادۋەرىيە، پاراستنى ئايىنە لەۋەى كە دەست درىزى بىكرىتە سەر. يان

داب و نه ریتی پرو پوچی تیدا پهیدا بکری. ههروهها راویژگرنه له گهال نههلی راویژ لهو شتانه که دهقیکی قورئان یان هه دیسی تیدا نه بی. جینشین بهر پرسیاره له هه موو کرده وهیه کی که ئه نجامی دهدا. هه موو په کیك ده توانی په خه ی جینشین بگری و لهو شته ی که پی وایه خه لیفه هه له ی تیدا کرده. نههلی حیل و عه قدیش بویان هه یه لی کۆلینه وه ی له گه لدا بکه ن و به ره و روی کرداره گانی خوی بکه نه وه!! پیغه مبه ر دمفه رموی: (الامام راع وهو مسؤول عن رعیته) جینشین جاودیره و بهر پرسیاره له بهرامبه ر گه له کهیدا و لیبر سینه وه ی له سه ره، (په رومردگار) یش دمفه رموی:

{إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ - سورة النساء - ۵۸}.

ئه مانه ت: بریتیه له هه ر شتیك که پیویست بی پاریزگاری بکری و بدریته خاوه نی خوی، که و ابو و کورسی و مه ن صه به گشتیه گان ئه مانه تن له ئه ستوی جینشیندا پیویسته بیداته پیای کارامای خوی. مال و سامانی حکوومه ت له ئه ستوی ئه ودایه، ده بی له شوینی خۆیدا سه رفی بکا، ئه رک و مافی کۆمه ل و گروپه گان مافی که له ئه ستوی جینشیندا یه، ده بی زه مینه ی گونجاویان بۆ بره خسینی تا هه ر که سه ئه رک و مافی خوی ئه نجام دا، ئه و (عه دله ی) که له ئایته که داهاتوه بریتیه له فەرمانه ر واییکردن به گویره ی قورئان و هه ر که سه به زوترین کات و ئاسانه رین شیوه حه ق و مافی خوی بدریته!!

یه که م جینشین له ئیسلامدا چۆن هه لیزدرا:

حه زه رته ی پیغه مبه ر (درویدی خودی له سه ربین) له دونیا ده رچوو، هه یج جینشینکی بۆ خوی دانه نا، مائنا وای له موسو لمانان کردو به جیی هیشتن به و شیویه تا بۆ خویان کاروباری خویان به گویره ی ئایه ته گانی قورئان و فەرمووده گانی پیغه مبه ر به رپوه برن؟ ته نانه ت له ناو گه و ره گه و ره ی هاوه لانی دا که سیکی دیاری نه کرد بۆ جینشینی!

مردنی پیغه مبهەر (درویدی خدیجی لیسهرین) چاوه‌روان نه‌کراو بوو له‌لای هاوه‌لان و کارساتیکی ناگه‌هان و خورپه‌ په‌یدا که‌ربوو بۆ موسولمانان، ته‌نانه‌ت تا ماومیه‌ک تاساندنی و خه‌ریک بوو بریک له‌ هاوه‌لان ئایینه‌که‌شیان له‌ده‌ست بده‌ن، نه‌وه‌تا عومه‌ری کوری خه‌تاب جوهره‌ تیک‌چونی‌ک روی تیکرد که‌ جوو له‌ مه‌زگه‌وت پیغه‌مبه‌ری به‌ مردویی بینی ده‌ستی کرد به‌ هه‌راو هۆریا ده‌یگوت: پیغه‌مبه‌ر نه‌مردوووه‌ جووه‌ بۆ خزمه‌ت خدا وه‌گوو چۆن موسا چوبو بۆ خزمه‌ت خداو دوا‌ی چل شه‌و هاته‌وه‌ ناوگه‌له‌که‌ی. به‌ خدا پیغه‌مبه‌ری خوداش دیته‌وه‌، ده‌ست و قاجی نه‌وانه‌ ده‌بریته‌وه‌ که‌ واده‌زانن مردوووه‌! ته‌نانه‌ت ده‌گێر نه‌وه‌ که‌ عومه‌ر شمشیری گرت به‌ ده‌سته‌وه‌و وتی خه‌لکینه‌! زمانی خۆتان بگرن ده‌رباره‌ی پیغه‌مبه‌ر، پیغه‌مبه‌ر نه‌مردوووه‌، به‌ خدا ببیسیم هه‌ر که‌سه‌ی بلی مردوووه‌ به‌م شمشیره‌ له‌ته‌وه‌قی سه‌ری ده‌ده‌م.

عوسمان لال و پال که‌وته‌بوو ده‌می گۆی نه‌ده‌کرد، عه‌لی دانیشته‌بوو جوته‌ی ئی برابوو! ئاله‌م کاته‌ پر داخ و ناسۆرده‌! له‌م ساته‌ ته‌نگانه‌یه‌دا هه‌ز مه‌تی نه‌بو به‌کر هه‌ستاو جووه‌ سه‌ر دوانگه‌و وتاریکی داو فه‌رمووی: خه‌لکینه‌!

نه‌و که‌سه‌ی موحه‌مه‌دی ده‌به‌رست نه‌وه‌ موحه‌مه‌د مرد! هه‌ر که‌سه‌یکیش په‌رومردگاری ده‌به‌رست نه‌وه‌ بیگومان په‌رومردگار زیندوووه‌ نامری! نه‌مجار نه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌:

{وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ - سورة آل عمران - ۱۴۴}.

ئیتەر دوا‌ی خویندنه‌وه‌ی نه‌م وتاره‌ له‌لایه‌ن نه‌بو به‌کره‌وه‌ هاوه‌لان ومانگا هاته‌نه‌وه‌و ته‌رمی پیرۆزی پیغه‌مبه‌ریان له‌ حوجره‌که‌ی خۆی به‌داپۆشراوی به‌جی هیشت و به‌پێویستیان زانی پێش نه‌وه‌ی ته‌رمه‌که‌ی نه‌سه‌به‌رده‌ی خا‌ک بکه‌ن جینشین بۆ خۆیان دیاری بکه‌ن بۆ نه‌وه‌ی جله‌وی ئیش و کار بگريته‌ ده‌ست و کارو بار‌ی موسولمانان به‌ریومه‌به‌ری، نه‌ومبوو کۆبوونه‌ومیه‌کیان کردو له‌ناو

خۇياندا راۋىزۇ پىرسو راگورپىنە ۋە پىيان ئەنجامدا دۋاى سەعاتىك ۋەتو ۋىزۇ راۋىزۇ بەتتىكرى دىنگى ھەزرىتى ئەبو بەكرىيان كىردە جىنشىن ۋە دىنگىيان پىداۋ بەيەتتىيان پىكرى، كە بەيەتەكە تەۋاۋ بوو ھەزرىتى ئەبو بەكرى چوۋە سەر مېنەرو ۋە تارىكى خۇندەۋە تىيىدا فەرمانى: (ئەي خەلىپە! مەن كىرام بە فەرمانى راۋىزۇ جىنشىن بەسەر ئىۋەۋە چاكتىن كەسىكى ئىۋەش نىم! جا ئەگەر ئىشى باشم كىردىن ۋە راستو دروست رۇشىم يارمەتىم بىدەن، ئەگەر لارى رۇشىم راستم بىكەنەۋە، راستگۇۋى ئەمانەتە، درۋزنى خىيانەتە، بى ۋەج ۋە لاۋاز لە ئىۋە بەھىزۇ دەسلەتە ھەتا مافى خۇى بۇ دەستىنەۋە، بەھىزۇ دەسلەتەن بەلەي مەۋە بى ۋەج ۋە بېھىزە تامافى ئى دەستىنە! با كەس لە ئىۋە پىشتى لە جىھاد ساردنە بىتەۋە، چۈنكە ھەر گەل ۋە نەتەۋەيەك ۋاز لە جىھاد بىننى خۇدا زەلىل ۋە زىر دەستەيان دەكا.. پەپەرەۋى فەرمانىم بىكەن بە مەرجىك مەن بۇ خۇم پاپەندى فەرمانى خۇداۋ پېغەمبەر، ئەگەر سەرپىچى فەرمانى خۇدام كىرد ئىۋە ھىچم بە ھەسە مەكەن. فەرمانىم خەلىپە! رەھمەتى خۇدانان لىبى با نۆزەكەمان بىكەن ۋە نۆزەكەمان نەفەۋىتى..).

ھەر كەسىك سەرنجى ئەۋ ۋە تارەى ھەزرىتى ئەبو بەكرى بىدا - كە يەكەم جارى دۋاى ۋە ۋەتاتى پېغەمبەر (نورۇدى خۇدى لىسەرى) دىنگى دەسلەتەن تارىكى ئاۋا بەرگۋى موسولمانان بىكەۋى - دىبىننى بىنەماى دىموكراتى بە ئاشكرا خۇى دىنۋىنى ۋە ھىچ كەم ۋە كورپەكى تىدا بەدى ناكى!

دەى كۋا نەتەۋە پىشىنەگان - بە تاپبەتى غەربەگان - لەۋ سەردەمەدا زانىۋىيەنە دىموكراتى چىۋە؟ چى نىيە؟!

بەللى ھەزرىتى ئەبو بەكرى بەۋ شىۋەيەۋ لە ئاكامى راۋىزۇ كۆبۈنەۋە سەرانى ھاۋەلەن ۋە دىرگىرنى دەسلەتەن فەرمانى ۋە بۈۋى بە خەلىپە سولمانان، ئەمجار بەيەتە كىردى موسولمانان بۇ ئەۋ زاتە باشتىن بەلگەيە لە سەر ئەۋە كە دەسلەتە سەرەكى بۇ گەلە! دىارپەنە كىردى پېغەمبەر شى بۇ جىنشىن پىشتىۋانى ئەۋ راستىيە دەكا.

له فهرمووده كهى چه زرمى ئه بو به كردا كه دمفه رموى: (ئه گهر ئيشى باشم كردن يارمه تيم بدهن و ئه گهر لار رۆيشتم راستم بكه نه وه، نامازه به بۆ ئه وه كه گهل مافى ئه وهى ههيه چاو دىرى حكوومهت بكاو پشتيوانى كارى چا كهى بكاو كارى خوارى بۆ راست بكا ته وه!

له فهرمووده كهيدا كه دمفه رموى: (په پردهى فهرمانه گانم بكه ن به مه رجى خۆم پابه ندى فهرمانى خوداو پىغه مبه ر به، ئه گهر سه رپىچى فهرمانى خودام كرد هيج شتىكم به قسه مه كه ن).

ئهم بانگه وازى به هيج پىچ و په ناى تىدا نيه كه حكوومه تى ئيسلامى خا وه ن ده ستو ورو ياسايه كى چه سپا وه كه له قورئان و حه ديسه گانى پىغه مبه ردا رهنگ دمه نه وه!! بىگومان ئه بو به كر به شايه تى ئه وه وه موو ها وه لانهى پىغه مبه ر خۆى پابه ند كرد به وه كه به گوێره ئه وه دوو سه رچا وه به ره فتار بكا! ته نه نه ت ئه وه شى را گه ياند كه گهل مافى ئه وهى ههيه هه ركاتى فهرمانه روا له و رى بازه لای داو په پردهى فهرمانى خوداو پىغه مبه رى خوداى نه كرد، له جى نشى نهى بخره و متمانهى ده سه لاتداريه تى لى و مر بگر نه وه و فنى شى بكه ن!!؟

به ئى ئه م پابه ند بو نانه (الالتزامات) انه كۆ له كه و پايهى ديموكراتى راستى و ديموكراتى راسته قينه هه ر له ئيسلام دا به س.

خوێنه رى هى ژا ئه مهى گو ترا و نو سرا نموونه يه كى ديموكراتى خه ليفه ي يه كه م بوو، ئه گهر ترسى درى ژه پىدان نه بو ايه زۆر نموونهى ترمان له هه لى و كه وتى چه زرمى ئه بو به كرو جى نشى نه گانى دوا ئه وه ده يى نا نه وه.. به لām وه كو و ده لى ن: مشى ك نموونهى خه روا رى كه.

بهشی بیسته م:

ئابووری له نیسلامدا (الاقتصاد في الإسلام)

ئابووری سهرمایه داری - اابووری شؤسیالیستی - نیسلام موئکداری فهدردی بهرموا

دهبینی

هه وئدان بو سوککردنی سهرمایه داری و بهرگری له هه لچوونی بهم ریگه

چارانه:

(زهکات - یاسای میرات - راسپیزی (الوصية) - بهشی هه ژارو نه داره کان له تالان و دهسکهوت - به هه رام دانانی که نه که کردنی مان - پاراستنی سامانی گهل و تاک بهم ریگه چارانه - دهسگرنتی گیل و قه دهغه کردنی مامه له لئی - تافیکردنه وهی هه تیوو پیش نه وهی ماله که ی بدریته دهست - نووسینی پسوونه و قه واله - نامه ی کرین و فروشتن و بارمته - هه رامکردنی سودو فایز - هه رامکردنی بردنی مالی خه لک به نارموا - هه رامکردنی قومار - هه رامکردنی ته رازو یازی - دهستبلایی کاریکی خرا په - چاکه کردن له گهل هه ژارو نه دارایاندا. ناشکرایه که کیشه ی اابووری له هه ره پیشه وهی کیشه کانی جیهانه، چونکه مه سئه له یه کی سامناگو نه مپو هه موو جیهانی گرتوته وه، زیارو هه زارمتی مادده نامیزی خوړ ناواش به دهستیک په یوه نندییه نیو دهوله تییه کان ده شیوینی و به دهسته که ی تری کیشه و بهر ده خاته نیو چینه کانی کوومه له وه.

یاسای اابووری خوړ ناواییه کان نه ییتوانی چاره سهری کیشه اابوورییه کان بکا، به لکووو چند تهنگ و چه لمه یه کیشی بهرپاکرد لهم رووه وه که نه ییتوانی پیو یستیه کانی روداو تازده کان پر بکاته وه.

نه وهتا کیشه له نیوان سهرمایه دارو چینی گرئکاردا بهرده وامه روژ بهرؤزیش له په ره سهندندایه، ههتا کیشه ی اابووری چاره سهریکی ته وای نه گری ناشتی له جیهاندا بهرپا نابی، وا دیاره لهم بارو دؤخه دا سهرچاوهی ناشتی و کلیلی به دیهینانی به دهست نیسلامه!!

چونکه هه ریاسای اابووری نیسلام سهنگ و ته رازو دهکا له نیوان سهرمایه دارو گرئکارداو چاره سهری باشی لا هه یه، هه ره به بهگه رختنی نه و

ياسايە يان بلىنن بە بەگەر خستنهووى ئەو ياسايە ئاشتى بالى خوشبەختى
بەسەر زەويدا دەكىشى!!

ياساي ئىسلام چەند تايبەتمەندىيەكى ھەيە لە ياساگانى تردا دەستمان
ناكەوى، وەكووو لەمەدوا روونى دەكەينەو. جا پىش ئەووى دياردە
تايبەتمەندىيەگانى ئىسلام باس بکەين پىويستە بەسەر پىيىگەو چاويك بە
ياساي سەرمایەدارىي و سوسىيالىستى دا بگىپىن.

ئابوورىي سەرمایەدارىي (الاقتصاد الراسمالي):

ئابوورىي سەرمایەدارىي ريگە دەدا بە مروف كەچى پىخوشە لە كارى
بازرگانى و پىشەسازى و پىداوېستىيەگانىيان بە ئارەزوى خوى بە سەربەستى
ئەنجاميان بدا، چ بەرھەمىكى بوئ چەند دەتوانى و چۆن دەتوانى بەرھەمى بىنى
بەھەرشتىك بىھوئ مامەلە لەگەل خەلکدا كا، بە ھەموو سەربەستىيەك بتوانى
ويست و ئارەزوەگانى بەجى بەينى!! بەگورتى ئابوورىي سەرمایەدارىي لەناوہوہو
لە دەرہوہو، دەرگاي لەسەر پىشتەو ھىچ شتىك نىہ سنوورى بۆ دابنى و جلەوى
سەرکەشى بگريتەوہ. لەسەر ئەم بۆچوون و دابو نەريتە ئابوورىي سەرمایەدارىي
رەنگرېژ گراوہو بىچ بەست بووہ..! زانايانى سەرمایەدارىي دەلېن: بۆ ئەووى
ژيانى ئابوورىي بەشىوہىەكى راست و رەوان بېروا، پىويستە لەسەر ئەم سى
كۆلەگانە دابمەزى:

۱- بەرژەوہندىي كەسايەتى وەكوو ئامانچ و مەبەست: چونكە سروشتى مروف
وايە ئەگەر بەرژەوہندىيەكى تايبەتى خوى پالى پىوہ نەنى بۆ كردنى كارىك
كارەكە ناكال.

۲- پىشېركى و بەرەبەرەگانى وەكوو ھۆكارىك، چونكە ئادەمىزاد زياتر ھەئسو
كەوتى بەپىي سۆزى دەرروونە، نەك بەپىي ژىرى و ھۆش، كەوابوو پىويستە مروف
مونافسى ھەبى تا ھەلى بنى بۆ ئەرکكىشان و ئازارى ئىشكردن.

۳- سەربەستى لە كارەگەى دا وەكوو مەرجىك، چونكە نەبوونى ئازادىي گيانى پېشپىركى لە مروۇف دا دەكوژى و چالاكى شەپەتە دەكاو سوودى تايبەتى شەخسى دەستەبەر ناكا، بىگومان واز ھىنان لە مروۇف لە بارو دوڭخىكى ئابوورىي ناوھا ئازادو سەربەستدا بە تايبەتى كە زوربەى كارەگان لە جياتى ئەوھى مروۇف بەدەست بىيانكا بە ئامىر ئەنجام دەدرىن - كۆمەئىك تەنگو چەئەمەى ئابوورىي سامناكى بەدەپھىناوھ وەكوو:

(أ) زۆرى كەل و پەل و ھەرزانى.

(ب) كارگە داخستن و ئىش راوستان و وازھىنانى كرىكاران لەئىش، ديارە ئەمەش بەروالەت سەردەكەيشى بۆ ئەوھى كە كرىكاران نەتوانن پىداوېستى خۇيان لە خواردەمەنى و پۇشاك دەستەبەر بكەن! كە ئەمەش بوو بەھۆى ھەنگىرساندىنى شۆرشى ئەو كرىكارە چارە رەشانەو وىرانكردنى كارگەو ئاگر تىبەردانىان و وىرانكردنى مال و سامانى سەرمایەدارەگان، چونكە ئەو كرىكارانە پىيان و ابووھ ئەم سەرمایەدارانە كانگەى چارمەشى ئەوانن.

ئابورى سوشىالىستى (الاقتصاد الاشتراكي):

لەم بارو دوڭخە ناھەموارەدا قوتابخانەيەكى تر سەرى ھەلداو بەروالەت لايەنگرى كرىكار بوون، ھىرشىيان كرده سەر ياساى سەرمایەدارىي و پۇخلاواتەكانى ئەم ياسايەيان خستە روو، بېرى لەو پەخنانەى ئاراستەيان دەگرد دەيانگوت:

بناغەى بەرژمەندىي شەخسى لە ئابوورىي دا سەردەكەيشى بۆ كەلەكە بوونى دەولەت و سامان لەلای چەند كەسنىك و گەردنكەچى زوربەى جەماومر بۇيان!

ھەروەكوو چۆن سەرمایەدارىي جگە لە چارمەشى و ستەمكارىي لەناو كۆمەلدا چى تر بلاو ناكاتەوھ، زىاد لەوھش پالەپەستوى پېشپىركى ئازاد لەبەر ھەمەئىناندا دەبىتە بەفپىرۇدانى ھىزى بەرھەم ھىنان و نابووت بوونى بازارگانەگان، لەلایەكى ترموھ يەككىك لە عەببەكانى پېشپىركى ئازاد ئەوھى: كە

هه‌موو ئه‌و خه‌ڵكه‌ی هاوبه‌شی پێشپ‌كێیه‌كه ده‌كا كه‌ره‌سته‌و ئامێره‌كانیان به‌رامبه‌ر نابن، هه‌روه‌ها ئازادی له نابوویری دا جگه له ئازاوه‌و گیره‌و كێشه‌و چیت‌ به‌دی ناهێنن، چونكه ئه‌م نابوویرییه‌ وا ده‌كا مرۆڤ ئازاد بێ چى به‌ره‌م دێنێ‌و چۆنى به‌ره‌م دێنێ‌و چه‌ند به‌ره‌م دێنێ‌ كه‌یفی خۆیه‌تی. ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ هۆی دروستبوونی كێشه‌ی نابوویری! جا له‌به‌ر ئه‌و هۆیانه‌ لایه‌نگرانی كرێكاره‌كان بانگه‌وازیان كردوه‌ بۆ به‌رپابوونی نابوویری شوسیاڵیستی و له‌سه‌ر ئه‌م سێ بنه‌مایانه‌ دا‌یان مه‌زراندوه‌:

یه‌كه‌م: پوچه‌ڵكرده‌وه‌ی مڵكداریی تایبه‌تی فراوان له زه‌وی و سه‌رمایه‌دا‌و سپاردنی به‌ حكومه‌ت بۆ به‌رژه‌ومندی گشتی، واته‌ هاوولاتیان ئیش بۆ حكومه‌ت ده‌كه‌ن و حكومه‌تیش كرێیان ده‌دات‌ به‌ یه‌كسانی و به‌ گوێره‌ی به‌های ئه‌و ئیشه‌ی كه‌ ئه‌نجامی ده‌ده‌ن!

دووه‌م: دابه‌شكردنی به‌روبوومی كارگه‌كان به‌سه‌ر هاوولاتیاندا هه‌ر كه‌سه‌ی به‌ ئه‌ندازه‌ی پێداویستی خۆی!!

سێیه‌م: دانانی به‌رنامه‌یه‌كی رێك و پێك بۆ به‌ره‌م هێنان به‌ گوێره‌ی پێداویستی كۆمه‌ڵ له باره‌ی چۆنیه‌ت و چه‌ندیه‌ته‌وه‌! گوايه ده‌لێن: یه‌م شیوه‌یه‌ جیاوازی له‌ناو خه‌ڵكدا نامێنێ‌و چینیایه‌تی كۆمه‌ڵایه‌تی قه‌ڵاچۆ ده‌كرێ‌و یه‌كسانی به‌رپا ده‌بێ، گێرو گرتی نابوویری و هۆی رق و كینه نامێنێ، به‌ڵكوو براهه‌تی و هاریكاری و ناشتی به‌رپا ده‌بێ.

ئیسلاام مۆلكداریی تاكه‌ كه‌سی به‌ره‌وا ده‌بینێ!:

یاسای نابوویری ئیسلامی یاسایه‌كی گونجاو و له‌باره‌، ده‌توانین ب‌لێین: له‌ناو نابوویرییه‌كانی سه‌رده‌مدا وێنه‌ی نیه‌، چى باش و په‌سه‌نده‌ له یاسای نابوویری سه‌رمایه‌داریی دا له‌خۆی گرتوه‌و لایه‌نه خراپه‌كانیشی پاشگوێ خستوه‌، هه‌روه‌ها چى باشه له یاسای نابوویری شوسیاڵیستی په‌سه‌ندی كردوه‌و تێیدا‌یه‌تی لایه‌نه خراپه‌كانیشی دوور خستۆته‌وه‌.

يەكەم: شتېك كە لە ياساى ئابوورى ئىسلامى دا بەرچاۋ دەكەۋى ئەۋەيە:
كە رېزى مۆلكدارى دەگرى، جىاۋازى ھەيە لەگەل ياساى ئابوورى
سەرمایەدارى دا.

دوۋەم: شت ئەۋەيە كە ئىسلام دژى كە ئەگەبۈۋى سەرمایەيە ھەۋل دەدا
سامان لەلەي چەند كەسېك كۆنەبېتەۋە، بەلكو ھەموو كاتى ھەۋل دەدا
سەرمایەدارى مامناۋەندى و پچكۆلە دروست بكا... وا ئېمە لەمەدەۋا
بۆچۈنەكانى ئىسلام لەم بارەۋە شى دەكەينەۋە!

يېتىشگرتن لە ھەلچەۋنى سەرمایەدارى:

زەكات: ئىسلام ھەۋل دەدات سەرمایەدارى ھەلنەچى و سەرکەش نەبى، بەۋە
كە لەسەر سەرمایەدارەكانى فەرز كردۋە كە بەشېك لە مالى خۇيان تەرخان بکەن
بۆ چىنى فەقىرو ھەزار، ئەم بەشە پېى دەگوترى زەكات، ئەم زەكاتە يەككە لە
پايەكانى ئىسلام و ۋەكوو زەرىبە و باجىكى ھوگوۋى وايە پېۋىستە وەربىگرى!
زەكات پېۋىستە دەرېكرى لە ھەرشىك كە ئىنسان مۆلكايەتى دەكا، جا ئەو
شتە پارەبى يان شتوۋمەكى بازىرگانى بى يان كشتوكال بى، بەمەرچىك كە لە
پېۋىستىاتى خۇى زىاد بى و كاتى دىارىكرۋى ھاتبى و بگاتە رادەى زەكات.
ئەندازەى زەكات لە مالى بازىرگانى و زېرو زىودا لەسەدا دوو نىۋە، لەبەرۋېۋى
كشتوكالېدا لەسەدا دەيە، ئەگەر بى ئەرك ئاۋ بدرى، زەكات كە كۆكرایەۋە دابەش
دەكرى بەسەر ئەمانەدا، گەداۋ ھەزارو قەرزدارو رېۋارى نەدارى بى دەرمتان و
كارگوزارى سەر زەكاتەكەۋ نۆ موسولمان و ئەو بەندەيەى پېۋىستى بە مال ھەيە
بۆ ئازادبۈۋى و خەباتگېران و تېكۆشەرانى رېگەى خودا.

ياساى مىرات گرتن (قانون التوريث):

ئىسلام كە ياساى مىراتى داناۋە، بۆيە دايىناۋە كە سەرمایەدارى قەلاچۆ بكاۋ
نەھىلئ دەۋلەت و سامان بکەۋىتە دەست چەند كەسېك و ئەۋان ھەلئەۋسىن و

خەلىكى تىرىش بە ھەژارى زىيان بەسەر بەرن! ھەرودھا بۇ ئەۋدى ياساى
چىنايەتى لەناۋ بەرىۋ قەلاجۆى بكا!

ياساى مىرات لە ئىسلامدا ھۆكارىكى گىرنگە بۇ دابەشكىردى دەۋلەتو سامان
بەسەر زوربەى ۋەچەۋ لىقو پۆپى مردوۋەكەدا! ھەموو كۆرۈ كچى مردوۋەكە
مافى خۇيانە ھەريەكەيان بە گۆيرەى خۇى بەشى خۇى ۋەربگى! بە پىچەۋانەى
ياساى ئىنگىلىزى كەتتىدا سامانى باۋك دەدرى بە كۆرى گەۋرە! بەمەش ۋاى لىدى
سامانەكە بکەۋىتە دەست يەك كەس لە خىزانەكەدا.

مىرات لە ئىسلامدا بۇ ئەۋە دانراۋە نىعمەتو خۇشەختى بى بۇ مىراتگر
نەك نىقمەتو بەلابى، ھەر لەبەر ئەمەشە كە مىراتگر بەرپىسار نىيە لە قەرزى
مردوۋەكە ئەگەر زىاد لە مىرات بى – ۋاتە ئەگەر كابىرەك مرد قەرزداربوۋ ئەۋ
مال ۋ سامانەى لىي بەجى مابوۋ بەشى قەرزەكانى نەدەكرد داۋا لە مىراتگر ناكى
كە ئەۋ قەرزەى دەمىنىتەۋە بىداتەۋە.. پىۋىستە ئەۋە بزەنرى كە مىرات لىگىراۋ
ناتۋانى مىراتگر مەحرۇم بكا چۈنكە مىرات ياسايەكى سەپىنراۋە بەپىي فەرمانى
شەرع نەك لەسەر خواستى مىرات لىگىراۋ!

ياساى ئىسلام مىراتگرى كردون بە دوو بەش:

يەكەم: چىنى ۋەچەۋ بىنەچەۋ ژن ۋ مىرد.

دوۋەم: چىنى دەۋرۋىشت ۋەك براۋ خوشك.

ھەموو ئەۋانەى لە چىنى يەكەمدان راستەۋ خۇ مىراتگر، بەلام ئەۋانەى
چىنى دوۋەم كاتىك مىرات دەگىرن كە چىنى يەكەم ۋ جودىيان نەبى يان زوربەيان
نەبن. ھەر يەكلى لەۋ دوو چىنە چىنىكى تىرى لى دەكەۋىتەۋە نەۋەۋ كۆرۈ كچ
كۆرۈ كچى لە شوپىن باۋكو دايكىيان مىرات دەگىرن. مام پورۋ مىندالى براۋ خوشك
لەشوپىن خوشكو برا مىرات دەگىرن، ئا بەم شىۋەيە ئىسلام دۋاى مردنى ھەر
موسولماننىك سامانەكەى دابەش دەكا بەسەر مىرات گراندا.

دكتور جۇستاف لۇبونى فەرمانسى لە كىتەبى (حضارة العرب) دا دەلى: بىنەماى
ياساى مىرات كە قورئان چەسپاندۋىەتى زۆر دادۋەرى ۋ وىژدانى تىدايە..

شهریهتی ئیسلام له میراتدا مافیکی به ژنان داوه له یاساکانی لای ئیمهدا وینهی نابینین کهچی وا گومان دهمیری ئیسلام مافی ئافرهتی پێشیل کردوه.

ئهو ئایهته هورئانییهی که باسی میراتیان شی کردوتهوه ئهم ئایهتانهن:

{يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ.....}.

{يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّكْلَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ - سورة النساء/ ١٧٦}.

واته: خودای گهوره پاتان دهمیری و ههرومانتان پێ دهکا که بهپێی ئهم یاسا رهسایه: میرات بهش بکهه بهسهه منال و وهچهو نهتهوهی خۆتان، له بۆ کوپی دوو نهوهندهی بهشی کچی ههیه، وه نهگهر وهچهکان ههر کچی روت بوون و زیاتر بوون له دوو کچ نهوه دوو سییهک دهبهه، نهگهر نهوهی مردووهکه یهک کچ بوو نهوه نیوهی میراتهکه دهبه، وه بۆ ههیهکی له باوک و دایکی مردووهکه شهشیهک ههیه له میراتی مردووهکه نهگهر نهوهی کهلهپوورگری ههیه.

بهلام نهگهر مردووهکه وهچهی میراتگری نهبوو ههر باوک و دایکی ههبوو، هاوسههیشی نهبوو، نهوه دایکهکه سییهک دهبه وه پاشماوهی مائهکه ههمووی بۆ باوککهیه، وهی نهگهر مردووهکه چهند براو خوشکیکی ههبوو نهوه دایکهکه شهش یهک دهبه... نهو بهشو پشکهی بۆتان دیاریکراوه لهپاش جیبهجی (اجرا ١) کردنی راسپییری مردووهکه وه لهپاش دانهوهی نهو ههرزهی لهسههیهتی وهی دهگرن خودا خۆی دانیهه و زۆر باش دهزانێ: کهکی له باوک و دایک و منال و بنهچهو وهچه بۆ نیوه باشترو بهسووترن. وه نیوه نهوه نازان! کهواته بهو بهشه رازی بن که خودای داناو زانا بۆی دیاریکردون، وه بۆ نیوه ههیه نیوهی نهو مائهی که هاوسهههگانتان لهپاش مردن بهجیی دههیلن، ئهمه نهگهر نهتهومیان نهیه. بهلام نهگهر نهتهوهی میراتگری ههیه نهوه بۆ نیوهی میرد ههیه

چواریهکی ئهوهی ئهوان بهجیان هیشتووه، ئهم بهشیش وهردهگرن لهپاش بهجیهینانی وهصیهتی شهرعیان ئهگهر وهصیهتیان کردبوو ههروهها لهپاش دانهوهی قهرزدهگان ئهگهر قهرزداربوو!

وه بۆ ژنهکانیش - یهك بن یا زیاتر - له ههریهکێ لهم دوو حاله دا نیوهی بهشی ئیومیان ههیه، که دهکاته چواریهک له حالهتی یهکه مدا، وه ههشتیهک له حالهتی دووهمدا، ئهویش لهپاش جێ بهجێ کردنی راسپێری و دانهوهی قهرزدهکانیان؟! ئهگهر کهسێ مرد - پیاوبێ یاژن - وهچهو بنهچهی نهبوو وه میراتههرهکهی تهنیا برایهکی دایکی یان خوشکیکی دایکی بوو ئهوه بۆ ههریهکێ لهو براو خوشکesh شهشیهک ههیه، ئهگهر ئهو براو خوشکه دایکیانه زیاتر بوون له یهکێ ئهوه ههموویان هاوبهشن له سێیهکی کهلهپوورهکه دا، پهرومردگار دهیهوئ ئیوه رێگای راستی ژاننان لێ تێک نهچێ، بێگومان خودا به ههموو شتێک زاناو دانایه.

دهی ئهگهر تۆ له دانایی ئیسلام تێ بفکرێ دهربارهی ریزگرتنی مۆلکداریی تاکه کهسو بهوردی سهرنج بدهی لهو یاسا گشتییانهی که دایاناون بۆ میرات، بۆت روون دهبیتهوه که یاسای میراتگرتن باشترین ههئنه ره که سامانداران ههئنه ئی بۆ دهوڵه مهندی و بهرهم به دهیهینان و خه ریکبوون به کارو کاسبی و مال زۆرکردنه وه، زیاد له مهش مال و سامانه که دهپاریزی لهوهی که دهستبلاوی تیدا به کار بهێنری چونکه مڕۆف ئهگهر لێی رۆن بیت که ئهو مال و سامانهی کۆی دهکاته وه ته مهن و گیانی تیدا خه رج دمکا دوا یی دهری به حکوومهت، راسته وخۆ گۆر و کچ و خزمه کانی سوودی لێ نابینن هه رگیز خۆماندو ناکا بۆ دهوڵه مهندی!! هه ر له بهر ئهم هۆیه بوو که روسیا کاتی مۆلکداری تاکه که سییان هه ئه وشانده وه مهنعیانکرد پاش ماوهیهکی که م بۆیان دهرکهوت که یاسا که یان نه گونجاوه و پلان و نه خشه کانیان سهرکهوتوو نین، بۆیان دهرکهوت که دانیشنوان هه ر ئه و منده هه ول دهن که پێویستیاتی زۆر پێویستیان دابین بکه ن و ئیتر پالی لێ دهنه وه هه یج

داھىيانو ماندو بونىك بەخەرج نادەن چونكە مادام ھەموو مەۋقەك لەسەر كىدارەكانى پاداشى دەدرىتەۋە بەئەۋەندە كە پىۋىستىيەكانى بەيەكسانى دابىن دەكرى ديارە خەلكى ھەۋل دەدەن كارى سووكو ئاسان لە ئەستۇ گىرن و ئىشى قورس لە ئەستۇ نەگىرن... ھەر بۇيە روسەكان ئەم ياسايەيان راستەۋ پاستەگىردو سالى (۱۹۳۶ى ز) ياساي ئەۋمىيان چەسپاند كە مولىكدارىيى بچوك بەرپەۋا ببىنن، ئەۋ قاعىدە مەشھوۋرەي خۇيان كە دەلى: (من كل حسب حاجته) واتە: ھەر كەسى بەپىي تەۋاناي ئەركى لە سەرەۋ بەپىي پىداۋىستى خۇي بەشى بۇ ھەيە، گۇرپان بەلام (من كل حسب قدرته ولكل حسب ما يؤديه من عمل ومن لا عمل له ليس له الحق في أن يأكل) ھەر كەسى بەپىي تەۋاناي خۇي ئەركى لەسەر، ۋە بەپىي ئەۋ رەنجەي دەيدا بەشى بۇ ھەيە ۋەلى ئەۋەي كارناكا نان ناخۋا.

ۋەسىيەت و سىنۋەرەكانى (الوصية وحدودها):

لە ئايىنى ئىسلام دا ھۆكارىكى تىرى زىندو ھەيە بۇ كەمكىردنەۋەي لايەنە خراپەكانى سەرمايەدارىي ئەۋىش ۋەسىيەتكرىدە، بىگومان ھەموو موسولماننىك بۇي ھەيە كە پىش مردنى بەشىكى مالى خۇي بكا بە ۋەسىيەت، بۇ ئەۋەي كە لە رىگاي يارمەتيدانى ھەزاران و پىرۋەي خىرخۋازىي بۇ سوۋدى گشتىدا خەرج بكرى... قورئانى پىرۋ ۋەسىيەتى لە پلەيەكى بەرزدا دانائە، ئەنجامدانى بەكارىكى پىۋىستى ۋەكوۋ دانەۋەي قەرز لە قەلەم داۋە، واتە: چۇن قەرز دەدرىتەۋە بەخاۋەن قەرز پىش دابەشكرىدى مىرات — ھەر ئاۋاش ۋەسىيەت — پىش دابەشكرىدى مىرات جىبەجى دەكرى، ھەر بۇيەشە كە لە كۇتايى نايەتى مىرات دا دەفەرمۋى: {مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ} يان كە دەفەرمۋى: {مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ}. بەس ئەۋەندە ھەيە ئىسلام بەرۋاۋانى بەۋەسىيەت نەداۋە، رىگەي نەداۋە ھەموو كەسىك بۇ ھەموو كەسىك و لە ھەموو شتىكىدا ۋەسىيەتكرىدەن بەرپەۋا بزائى! بەلكوۋ ۋەسىيەتكرىدى بۇ مىراتگر مەنە

كردوہ تا ئەو مىراتگرە دووجار بەشى بەرنەكەوئ، بەشئك لە مىراتو بەشئك لە
 ۋەسىيەت — ھەروەكوو چۆن ئىسلام مەنعى ئەۋەشى كردوہ كە ۋەسىيەتكردن لە
 سئىيەكى مال دەرېچئ...! ۋەسىيەتكردن تا سئىيەكى مال دروستە، بۆ ئەۋەدى
 بەتەۋاۋى دووبەش لەسئ بەش بۆ مىراتگران بىئىتەۋە! ئەمە لە كاتئكدايە كە
 برئ لەياسا سەردەمەكانى شارەستانى ئەمپرومان بەرەۋاۋى دىزانن كە ۋەسىيەت
 بكرئ بۆ ھەر كەسئك ۋە ھەرشتئك بەھەموو مال جا ۋەسىيەت بۆكراۋەكە مىراتگر
 بئ يان بئگانە مرقۇ بئ يان ئازەل؟! بەپېچەۋانەى ياساى شەرىعەتى ئىسلامى كە
 داۋا دەكا مىراتكە بەشەش بكرئ ۋە بە فراۋانى بدرئ بە خىزم ۋە كەسو كارى
 مردوۋەكە، ھەرگىز لە ئىسلامدا رېگا نەدراۋە بە خاۋەن سامان كە زىاد لە
 سئىيەك بكا بەۋەسىيەت! ئەمەش بۆ ئەۋەدى تەرازوۋى ئابوورى رابگرئ.

بەشى ھەزاران لە تالان ۋە دەستكەۋتى جەنگ:

قورئانى پىرۆز بە مەبەستى جەۋگىرى لە سەركەشى ۋە ھەلچوۋنى
 سەرمایەدارى، كە باسى دابەشكردى دەستكەۋتى جەنگ دەكا، بەش بۆ سەر
 لەشكرو جەنگاۋەرەكان دادەنى، بۆ بئىنەۋايان ۋە دەستە ۋەسان ۋە ھەتىۋو
 رېبوارانىش دادەنى، ھەر چەندە ئەم چىنانە جگە لە شەركەرەكان ھىچيان
 ھاۋبەشى شەرىشان نەكردبئ! ئەۋەتا دەفەرەمۆئ:

{وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
 وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ - سورة الأنفال - ۴۱}.

ۋاتە: ئەى موسولمانەكان! بزانن ئەو تالانەى كە لە شەرى كافران دا دەستان
 دەكەوئ ئاۋا دابەش دەكرئ: دەكرئ بە پئىنج بەشەۋە چواربەشى بۆ شەركەرەكان
 پئىنج يەكەكەى ترى بۆ خوداۋ بۆ پېغەمبەرى خوداۋ خىزمانى پېغەمبەرو
 ھەتىۋان ۋە ھەزاران ۋە رېبوارانە! مەبەست لە بەشى خودا ئەۋەمە كە خەرجكرئ
 لەۋ پىرۆزانەدا كە بەرژەۋەندى ئايىنيان تىدايە: ۋەكوو بانگەۋازىكردن بۆ
 ئىسلام ۋە دروستكردى مەزگەۋت ۋە قوتابخانەى ئايىنى.

ئاشكراشە ھەتتايو ھەزارو رېبوار كە قورئان باسى كىردوون و خىستونىيە رىزى ئەوانەى كە مافى ئەومىيان ھەيە لە دەسكەوتى جەنگ بەشى خۇيان و مېگىر - ديارە كۆمەللىكى بېنەواو پەككەوتەن و نەيانتوانىو ھاوبەشى جىھاد بىكەن، كەچى لەگەل ئەومشا پەرورەدگار بە رەواى نەبىنىو بى بەش بىن! بەلكو لەگەل ئەو شەركەرەنەى كە گىيانى خۇيان خىستوتە خەتەرەو و مردن ھەموو كاتى بەرەورەيان بۆتەو - بەشى بۆ ديارىكرەوون! بۆيە دابەشكرەنى پېنج يەكى دەسكەوتى شەركە تايبەتە بە پېغەمبەر خۇيەو تا دابەشى بىكا بەسەر ئەو جىنانەى لە ئايەتەكەدا باس كراون، چوار بەشەكانى تىر تالانەكە دابەش دەكرى بەسەر پىاوانى سوپادا ھەر كەسە بەگۆيرەى ھەول و كۆششى خۇى، ئەمە كاتىك واپە ئەگەر ئەو مال و سامانە تالانىيە بەشەر دەستىان بىكەو، بەلام ئەگەر ئەو غەنىمەتەيان بەبى شەركە دەست بىكەو كە بەعەرەبى بەم نەوعە دەگوتى: (فىىو) ئەو قورئانى پىرۆز نەك ھەر پېنج يەك بەلكو ھەموو كىردە بە مافى ئەو بېنەوايانە، وەكوو دەفەرەموى:

{مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ - سورة الحشر - ۷}.

واتە: ئەو دەستكەوتە مالىيەى كە بەبى ئارەق و شەركە شۆر لە كافران بە تالانى گىرتان لە خەلكى گوندەكانى دەورو بەرى مەدىنە ئاوا دابەش دەكرى: بەشىكى بۆ پېغەمبەرە دىكا بە ئازوقەو مەسرى خىزانى، بەشىكى بۆ خىزمانى پېغەمبەرە، بەشىكى بۆ ھەتتايان و ھەزاران و رېبوارە تاوەكوو مال و سامان بەسەر ھەموو جىنەكاندا پەخش بېتەو نەبادا ھەموو لە دەستى تاقىمىكى سەرمايەداردا كۆبىيەتەو لەناو خۇياندا وەكوو تۆپ دەستاو دەستى پى بىكەن و بەشى كەسى تىر لى نەدەن!.

که‌له‌که‌کردنی پارەو پۆل و زیرو زیو حەرامە (تحریم کز الاموال):

ئابووری ئیسلام که‌له‌که‌کردنی پارەو زیرو زیو یاساغ کردو، چونکه مامە‌له‌و گۆرینه‌وه‌ی که‌ل و به‌ل بازراگانی راده‌وه‌ستی، به‌مه‌ش پێویستییه‌کانی کۆمه‌ل دابین ناکرێن و سه‌جاده‌ی ئابووری و به‌ره‌مه‌یه‌نان – وه‌کوو پێویست که‌لکی ئی وهرناگیرێ؟ سه‌روه‌ت و سامانی و‌لات گه‌شه‌ ناکات. له‌به‌ر هه‌موو ئه‌م هۆیانه ئابووری ئیسلام که‌له‌که‌کردنی پارەو پۆلی حەرام کردو و هه‌ره‌شه‌ی له‌وانه‌ کردو که زیرو زیو به‌ناپه‌وا که‌له‌که‌ ده‌که‌ن به‌وه‌ که‌ ئه‌و ماله‌ له‌ رۆژی دوایدا لێیان ده‌بیته‌ تۆقی ئاگرو له‌شو و لاریان ده‌سووتێنێ و گوشت و ئێسقانیان ده‌توێنێته‌وه‌ خودا ده‌فه‌رموێ:

{وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُوهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ، يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكْرَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَتَنُوكُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ - سورة التوبة - ۳۴-۳۵}.

واته: موژده‌ی سزایه‌کی به‌سوێ بده به‌وانه‌ی که‌ زیرو زیو که‌له‌که‌ ده‌که‌ن و له‌ رێگه‌ی خودادا خه‌رجی ناکه‌ن، رۆژی دێ که‌ ئه‌و گه‌نجه‌یان له‌ناو ئاگری دۆزه‌خا سوور سوور ده‌کرێته‌وه‌، تا ده‌بی به‌ یه‌ک پارچه‌ ئاگر، ئه‌وجا ته‌وێل و ته‌نێشت و پشتمانی پێ داخ ده‌کری، وه‌ فرێشته‌ی سزا به‌ ته‌وس و ته‌لفیسییه‌وه‌ لا‌ق‌رتی‌یان پێ ده‌که‌ن و پێیان ده‌لێن: ئه‌مه‌ زیرو زیوو گه‌نجه‌که‌ی خۆتان‌ه‌و خۆتان کۆتان کردۆته‌وه‌ بۆ گیانی خۆتان، که‌واته‌ بجێژن له‌ به‌ری ره‌نجه‌شانی خۆتان!! نایه‌ته‌که‌ مال کۆکردنه‌وه‌ی ره‌وا حەرام ناکا به‌لام که‌له‌که‌ کردنه‌که‌ی به‌ ناپه‌وا که‌ زه‌کات و مافی خودای ئی نه‌درێ ئه‌مه‌ به‌ حەرام داده‌نی.

جا که‌ خاوه‌ن پارەو پۆل و سامان بزانی که‌ پێویسته‌ هه‌موو سالتیک زه‌کاتی ئه‌و ماله‌ بدا، ترسی ئی په‌یدا ده‌بی که‌ زه‌کات ماله‌که‌ی قه‌لاچۆ بکات، له‌به‌ر ئه‌وه‌ هه‌ول ده‌دات ماله‌که‌ی بخاته‌ گه‌ر تا زه‌کات ماله‌که‌ی که‌م نه‌کاته‌وه‌!

جا ئەگەر بزانیی سامانی گەل له سامانی هەموو تاکەکانی کۆمەڵ پێک دێ، ئەوە بۆمان ئاشکرا دەبێ کە پێویستە لەسەر دەوڵەتمەندان مال و دارایی خۆیان بخەنە گەڕ نەک له صندوق و قاسەدا سەفەتی بکەن! ئاشکراشە بەگەر خستە کەمی بەرژەوهندی گشتییە، خۆ ئەگەر دەوڵەتمەندەکان لەسەر سەفەتەکردنی پارەو پوول سوور بوون و نەیان دەخستە گەڕ ئەوە بۆ حکوومەتی ئیسلامی هەیه مائەکانیان له دەست دەربێنێ و بیخاتە گەڕ و بەرەو دەسمایه (راس المال) کان ببێ و بەناوی خاوەنەکانیان ئەو تۆمار بکری ئەگەر قازانجی کرد بەشێک له قازانجەکیان بدریت، ئەگەر زەرەریشی کرد حکوومەت خۆی لێی بەرپرسیار بێ! ئەمە کاتیەک دەبێ بەرژەوهندی گشتی ولات پێویستی و داخوازی ئەمە بکات!!

ئا بەم جۆرە دەبینین مەبەستی ئیسلام ئەوێە کە یاسای مولکداریی پچووک پچووک دروست بکا، تا ئەفرا دی کۆمەڵ لەسەرکەشی هەلچوونی سەرمایه داریی گەورە بپاریزی و چینه هەزارەکانی کۆمەڵ باربوو بکا، بەلام له گەڵ ئەو هەشدا دەبینین کە ئەم مولکدارییە پچکۆلانی ئیسلام رهوای بینووه به گوێرهی یاساو نیزامیکه که پابهندی رهوشت و ئەخلاقه و بەرژەوهندی گشتی تێدا یه و مەبەستیکی مروّفایهتی ئاشکرای له پشتهوهیه! ئەمەشمان لەم خالانی داها تودا بۆ روون دەبێتەوه.

پاراستنی مال و سامانی حکوومەت و هاوولاتیان

حیجر دانان لەسەر دەستبلاوان (الحجر علی السفهاء):

خودا دمه رموی: {وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا - سورة النساء - ٥}.

واته: مال - که خودا کردوویهتی به مایه ی بهرپوه چوونی گوزهرانتان مهیده نه دهست نه فامه دهستبلاوه کانتان، خۆتان له مائەکانی خۆیان مهسرفیان

بۆ بکه‌ن و خۆراک و پۆشاکیان پێ بدن، قسه‌ی خۆشیان بۆ بکه‌ن و به‌ئێنیان پێ بدن که هه‌ر کاتێ هۆشیاربوونه‌وه ماله‌که‌یان پێ دهمدرێته‌وه.

ده‌ستبلاو نه‌و که‌سه‌یه که مائی خۆی له‌جێی شیاوی خۆی دا سه‌رف نا‌کا جا ئایا له‌به‌ر به‌دره‌وشتی بێ یا له‌به‌ر بێ عه‌قڵی و نه‌قامی بێ، یا له‌به‌ر بۆ‌چونی هه‌له‌بێ. ئایه‌ته‌که مه‌نعی موسوڵمانانی کردوه له‌وه‌ی جله‌وی ده‌ستبلاوان به‌ره‌ئلا بکه‌ن، مالا و سامانی خۆیان به‌فهرپۆ بدن و له‌شتی نه‌شیاودا سه‌رفی بکه‌ن، ئایه‌ته‌که دوو ناما‌زه‌ی ئاشکرای تێدا‌یه، داوا له‌ موسوڵمانان ده‌کا که پارێزگاری مالا و سامانی ده‌ستبلاوان بکه‌ن و نه‌هێلن به‌ نه‌قامی خۆیان هه‌لس و که‌وت بکه‌ن.

ناما‌زه‌ی یه‌که‌م: نه‌وه‌یه که خودا دهمفرموی: (اموالکم - مائی خۆتان) نه‌یگوت: (اموالهم - مائی دست بلاوه‌کان) تا سه‌رنجی موسوڵمان بۆ نه‌وه رابکێشی که مالا و سامانی ده‌ستبلاوان مو‌لکی گه‌له‌و پێویسته پارێزگاری بکری و له‌ چنگی ده‌ستبلاو زگار بکری و سوودی ئی و مر‌بگری، چونکه نه‌گه‌ر واز له‌ کابرای ده‌ستبلاو به‌هێنری و نه‌ویش ماله‌که‌ی به‌ فهرپۆ بدات هه‌زار ده‌که‌وی و ده‌بیته خه‌ته‌ر به‌سه‌ر کۆمه‌له‌وه‌و به‌سه‌ر مالا و سامانی تریشه‌وه، هاریکاری کۆمه‌له‌یه‌تی و امان ئی ده‌خو‌ازی که مالا و سامانی ده‌ستبلاو به‌ مائی موسوڵمانان بزانی و پارێزگاری ئی بکه‌ین؟!!

ناما‌زه‌ی دووهم: نه‌وه‌یه که خودا دهمفرموی: {الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا}. واته: نه‌و مالا و سامانه‌ی که به‌روم‌ردگار ئابووری و به‌رژه‌وه‌ندی ئی‌وه‌ی له‌سه‌ر به‌ندکردوه‌و کۆله‌که‌ی ژیا‌نی ئابووری‌تانه، نه‌گه‌ر بێلن ده‌ستبلاو به‌ ئارمه‌زۆی خۆی مالا به‌فهرپۆ بدات، بێگومان ده‌بیته هۆی له‌ده‌ست دانی کۆله‌که‌ی ژیا‌نی ئابووری‌تان.

ده‌ستبلاو نه‌گه‌ر هات و مالا و سامانی خۆی به‌فهرپۆ بدا وه‌کوو نه‌وه وایه مائی گه‌ل به‌فهرپۆ دابی و ژیا‌نی خۆی و کۆمه‌لێ خسته‌بیته خه‌ته‌ری هه‌زاریه‌وه، به‌ تایبه‌تی که نه‌و ماله‌ بکه‌ویته ده‌ست بێگانه‌وه‌و نه‌وان سوودی ئی و مر‌بگرن وه‌کوو له‌م رۆژگارانه‌دا به‌ناشکرا ده‌بیندری. نه‌و ده‌ستبلاوانه سه‌فه‌رده‌که‌ن بۆ دهره‌وه‌ی

ولات مال و سامانی خۆیان له یاری قورمارو ئاههنگو خواردنهوه دا به فیڕۆ مدهن و له ولاده به گیرفانی به تالاهوه دهگهڕێنهوه! بۆیه پێویسته ئیش و کاری ئهو جوړه کهسانه بخرێته بهردهم لێپرسراوانی موسولمان و دهست به سههر بکړین و مال و داراییان بدرێته دهست بازرگانی دهستپاک تا بخرێته ئیشهوه و له قازانچ و بهرهمی ئهو مال بهشی پێویستیان بدرێتی!! سههر ئهومیه زوربهی زووری موسولمانانی ئهمڕۆ به پێچهوانه ی ئهم تهعلیماته دهجووڵێنهوه! بۆیه سییهکی سامانی گهل له ناو دهچێ بههۆی دهستبلاوه نهفامهکانیانهوه و کهسیش چاودێری ناکا!

ههتیو تا بالغ نه بێ ماله که ی نادرێته دهست:

ههر بهمه بهستی پارێزگاریی له سهرو مال و به فیڕۆ نهچوونی له رێگای نهگونجاودا ئیسلام فهرمانی کردوه بهوه که پێویسته پێش ئهوهی ههتیو مائی بدرێته دهست بهتاقی بکړێتهوه، خودا دمهفرموی:

{وَابْتَئَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا - سورة النساء - ٦}.

واته: ئه ی سههر په رشتیارو لێپرسراوی ههتیوان! ئهو ههتیوانه ی له ژیر رکیفی ئیوه دان پێش بالغ بوونیان به تاقیان بکه نهوه بری کارو باری کړین و فروشتنیان بڅه نه ئهستوو له نزیکه وه چاودێریان بکه نه و بزانی ئیش و کاریان چۆنه؟ جا ئهگه ر دوا ی بالغ بوونیان زیرهکی و ژیریتان تیدا بینین، ئهوه به شایهت و به لگه ماله که یان بده نهوه، با بۆ خۆیان سهروکاری مائی خۆیان بکه نه! خو ئهگه ر ژیریتان تیدا به دی نه کړدن ماله که یان مه دهنه وه!

ئهمجار په روهمردگار نه یی کردوه که سههر په شتیاری ههتیوان مائی ئهو ههتیوانه به فیڕۆ بدهن له م رووه وه ئهوانیش نابێ دهستبلاوی تیدا بکه نه و بۆ

خۇيانى خەرج بىكەن، بۇ ئەۋەى دوایى نەیاندمەنەۋە، ئەمجار خۇدا دەفەرمۇئ: ئەۋ سەرپەرشتىارانە ئەگەر دەۋلەتمەند بوون و پېۋىستىان بە مالى ھەتیۋەگان نەبوو با دەست پاك بن تېداۋ لەجىاتى سەرپەرشتى کردنەكە هیچ ھەئەگرن و ماندو بونەكەيان مرقايمەتى و بیاۋەتى بئ!

ئەگەر سەرپەرشتىكاران ھەزاربوون و پېۋىستىان بەگىرى سەرپەرشتىكردن ھەبوو، ئەۋە بۇيان ھەيە ئەندازەى ماندو بوونى خۇيان و بەگۈرەى داب و نەرتى ئەۋ و لاتە ھەقى خۇيان لە مالى ھەتیۋان ھەئەگرن!.

دوای ئەۋە پەرۋەردگار داۋای لە سەرپەرشتىكاران کردوہ كە كاتى مائەگان بە ھەتیۋەگان دەسپېرنەۋە شایەدیيان لى بگرن و بەشایەدو ئىسپات (بەئەگە) بیاندمەنەۋە تا كېشەۋ نیزاع بەرپا نەبئ!

نووسینی سەنەدو قەبالەنامەى مال و دارایی (كتاب العقود المالية):

بىگومان چەرخى تازەۋ سەردەم سوودو قازانجى نووسینی سەنەدو قەبالەى مال و سامانى دەرختوۋە، بۇ ئەۋەى ھەردو لای سەۋداۋ مامەئە، يان خەزم كەس و كاریان يان ھەر كەسك كە لە داھاتوۋدا پەیۋمەندى بەۋ مۆلك و مائەۋە ھەبئ بزانن راستیەكە چۇنەۋ چۇن نییە، چونكە لەۋانەيە چۇنیەتى مامەئەكە دوای ماۋمىەك لە بېرېچىتەۋە! شایەتەگان بمرن و ئەمەش سەربىكیشى بۇ خواردنى مالى يەكترى بە ناپەۋاۋ بە بەتال، جا بۇ ئەۋەى لە داھاتوۋدا نەگەۋىنە كېشەى ناپەۋاۋە، قورئانى پېرۇز فەرمانى پى کردوین كە بەئەگەۋ قەبالەى قەرزو قۇلە لە نىۋ خۇماندا بنووسین و دوو پیاۋ يان پیاۋىك و دوو ژن بکەین بە شایەدو نەھىلین كەس مالى كەس بەخۇرايى بخوا، ھەر لەم روانگەپەشەۋە دەرۋانریتە ھەموو سەنەدو قەبالەنامەيەكى مالى چونكە هیچ كامىكىان لە گرنگى دا لە قەرزو قۇلە كەمترنن! بەئەگەۋ بېر مامەئە ھەيە زۇر لە قەرز گرینگترە ۋەكوو كپین و فروشتنى زەۋى و زارو رەھن و سەنەدى كارکردن و شتى ترى ئاۋا گرنگ، خۇدا دەفەرمۇئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ
بَيْنَكُمُ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ..... - سورة البقرة -
٢٨٢-٢٨٣}.

واته: ئەه ی موسولمانان! هه رگاتی له گهڵ یه کتردا قهرزو هۆله تان کرد،
کاتیکتان دیاریکردو ئەندازهی شتهکان و پارهکه و ماوهکه بنووسن با نووسه رێکی
دادور بینووسی و چۆن پێویسته ئاوا بینووسی.
له م نایه ته دا ههوت خالی سه ره که یمان دهر بارهی نووسینی سه نه دو قه واله بۆ
دهر ده که وئ:

١- نووسینی قهرز تانیژوویهکی دیاریکراو، ئەم تیۆره له لایه ن قانونی
فه ره نسییه وه له کۆتایی سه ده ی هه ژده ه مه وه خرایه رو له م روه وه که له
ناوهرۆکی قانونه که دا ئەوه چه سپینرا که ههر قهرزێک له ئەندازه یه کی تایبه تی
تێبه ر بکات دهبێ بنووسرێ! یاساگانی ئەو روپاش ههر له قانونی فه ره نسی
وهر گیراوه.

٢- دهبێ نووسه ری قه واله پیاویکی دادوهر بێ و لایه نگری لایه کیان نه کاو له و
باره وه ئاگاداری شه رع بێ، ئەمه ش ئەوه ده که یه نی که پێویسته له ناو گه ل دا
پسپۆر هه بن و ئەرکی ئەم نووسین و چه سپاندنه بخره نه ئەستۆی خۆیان.

٣- ئەو که سه ی ناوهرۆکی وه سیقه (بروانامه) که بۆ نووسه ره که
ده خوینیته وه دهبێ کابرای قهرزدار بێ تاوه کوو خاوه ن قهرز کاتی پێویست بیکاته
به لگه به سه ر قهرزداره که وه! جا ئەگه ر قهرزدار نه یه توانی وه کوو پێویست
قه سه کان بۆ نووسه ره که دهر بپێ دهبێ وه لی و سه ره په رشتیاری قهرزداره که ئەم
ئهر که ئەنجام بدا بۆ ئەوه ی مافی پارێزاوبی و زهر مره ند نه ی.

٤- دوا ی ته و او بوونی نووسینی قه باله که پێویسته به لانی که مه وه دوشایه د
ئاگاداری بن و مۆری بکه ن، دهبێ پیاوی دادوهر بن و ره وشتی به شایه د بونیان
تێدای، ئەگه ر دوو پیاو چنگ نه که و تن دهبێ پیاویک و دوو ژن بن...! قورئانی
پیرۆز حیکمه تی ئەوه شی ناشکرا کردوه که له جیاتی پیاویک دوو ژن داده نرێن

چونكى ئافرىقى زۆر تىز لە پىيا تووشى ھەلەو لەبىر چوونەو دەبىئى و كەمتر تىكەلەلەي سەودا مامەلە دەبىئ!

۵- قورئانى پىرۇز قەرزى بازىرگانى جىاگر دۆتەو نووسىنى سەنەدو قەبالەي بۇ مەرج نەگرتووە چونكى سەققەي بازىرگانى كارتىكى رۆزانەيەو زۆر جار روودەدا، لەوانەيە لە رۆژىكدا چەند جار رووبدا، ھەتتاگىر ھەموو جارى نووسەرو شايدە حازىر بىكرىن و قەبالە بنووسى، چونكى ھەل لە دەست كىرپار دەردەچى و فرۇشيارىش تووشى زىان دەبىئ. ئەمىرۇش ياسا جىھانىيەكان ئەم بۆچوونەي قورئانىيان پەسەند كىردەو.

۶- قورئانى پىرۇز بابەتتىكى تىرىشى داھىناو بۆ پاراستنى مافى كىرپارو فرۇشيار ئەويش بارمەتيە (رەھن)ە جا ھەر كاتىك كىرپارو فرۇشيار لەسەر سەفەر بوون، نووسەرو شايدەدىان دەست نەكەوت، بارمەتە دەبىئە جى نىشىنىان! ئەمەش ئەو نەگەيەننى كە ياسا بارمەتە ھەر بۆ ئەو ھالەتيە بەكار دەھىنرى، چونكى لە ھەدىشى سەھىحدا ھەيە كە پىغەمبەر (سەددى خەدى ئەسەرىن) لە مەدىنە (زى)يەكەي لەلەي كابرەيەكى جوو بارمەتە كىرد، موسولمانانىش لەسەفەر و لە مەلەو بارمەتيەيان لای يەكترى داناو، نووسەر بووبى يان نەبووبى... ئايەتەكە تەنھا ئامازەي بۆ ئەو كىردەو كە لەكاتى سەفەردا ئەگەر نووسەرو شايدە نەبوون بارمەتە جىگەيان دەگىرتەو.

۷- قورئانى پىرۇز ئەو رەگەياندووە: ئەگەر كەسىك بانگ كرا بۆ شايدەي پىويستە بەپىر بانگەوازەكەو بچى و ئامادەبى چونكى نەچوون سەردەگىش بۆ پىشلىكردى مافى خەلك مامەلە شىواندن و سىستى تىداكردن، بەرژەوھندى گىشتى ئەو دەخوازى كە مافى خەلكى بپارىزى و مامەلەكردىش ئاسان بىكرى ئا بەو جۆرە دەبىنىن رىك و پىككردىنى كارى بازىرگانى و پارىزگارى مافى موسولمانان يەككە لەو ياسايانەي كە ئىسلام پىش چواردە سەدە داھىناو چەسپاندووتى! ئەو ئەمىرۇ لە تاپۆو دادگاكاندا بۆ چەسپاندنى مەكايەتى و ماف ئەنجام دەدرى زۆر لە شىوھى كارو بارى رەھن دەچى.

سوود خواردن ھەراممە (سوود ھەرامکردن) (تحریم الربا):

ئىسلام سوود خواردننى ھەرامکردو، چونكە سوود ھەستى خۆشەويستى و بەزەمى لەمرۆفدا دەكوژى، سوودخۆر ھىچ كۆ لە رەتكەردنەووى قەرزدار ناگاتەو، ھەر ھەولتى زۆرکردنى سەفەتە پارەكانى خۆيەتى.

لەكاتىكدا مال لە روانگەى ئىسلامەو ھەمانەت و سپاردەيە لەدەستى خاومەنەگەى داو كابرەى گراو بە خاومەنى مووچە خۆرەو بەرپرسىارە كە بەگارى بىئى بۆ سوودو قازانجى گشتى — بۆى نىە كە ھەل بەدەست بىئى و كاتىك فەقىرو ھەزار پىويستيان پى بوو پارەيان بداتى و زىاد لەمافى خۆى وەرەگرىتەو ھەيان!! ھەزارو بىئەوایان لە ھەكوومەتى ئىسلامىدا پىويستە قەرزىان بەبى سوود بدەيتى و (قرض الحسنه) يان لەگەل دا بىكرى، چونكە ئەمە خۆشەويستى لەناو دلى موسولماناندا بلأو دەكاتەو ھو روى ھارىكارى لە نىوان ھەزارو دەولەمەنددا دروست دەكا بە پىچەوانەو سوود وەرگرتن دوزمنايەتى و كىنەو رق بلأو دەكاتەو!

ئايىنى ئىسلام سوود وەرگرتن و سوود خواردننى بە تاوانىكى ئابوورى داناو، چونكە پىچەوانەى ئەو دەستورات و ياسا پىرۆزانەيە كە خەلكى ھەل دەنەن بۆ ھارىكارى و يارمەتيدانى كەسەك كە پىويستى بەو يارمەتییە ھەيە، خودا دەفەرەموى:

{يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ}.

واتە: خودا مالى سوود تىكەل بوو دەپووكىنەتەو مالى زەكات لىدەرگراو زىادەكاو خىرو خۆشى تى دەخا. لە نايەتەكى تردا پەروەردگار بە مەبەستى ترساندننى موسولمانان لە سوود خواردن دەفەرەموى:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ، فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ، وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة البقرة - ۲۸۰-۳۷۸}.

ئهم ئایه ته بئ پێچ و په نا سوودی هه رام کردوه دهفه رموی: ئهی بر واداران له خودا بترسن و واز له سوود و مرگرتن بینن! ئه گهر واز نه هیئن بزائن ئیوه له دزی خودا که و توونه جهنگه وه و چونه ناوسهنگه ری دژ به پیغه مبه ری خودا چونکه سه ریچی فه رمانی نه وان تان کردوه، جا ئه گهر تۆبه تان کردو فه رمان به ردار بوون ئه وه دمتوان سه رمایه ی خۆتان و مرگرنه وه و واز له سووده که بینن! ئه مه ش ئه وه ده گه یه نی که خاوه ن قه رز ته نها مافی ئه وه ی هه یه ئه وپاره ی که به سوود داویه تی ده سمایه که و مر بگرتنه وه به س، دوا یی ده فه رموی: { وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ. لَمَ يَمْشِكْ } له مه شدا داوا له خاوه ن قه رز ده کا که مؤ له تی قه رز داری هه ژار بداو له سه ری به سه رو که ت بئ تا ده بیی بیداته وه، به ئکوو زیاد له وه ش داوا ی له خاوه ن قه رز کردوه که هه رکاتی قه رز دار نه بوو بوو هه ر لئی خو ش بئ و گه ردنی ئازاد بکا.. هه ر ده رباره ی سوودو زیانه کانی قورئان ده فه رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ، وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ، وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} - سورة آل عمران - ۱۳۰-۱۳۲.

ئهم ئایه تانه ش ئه وه ده گه یه نن که سوود هه رامه زو ئم و سته می تیدایه چونکه (ریبا) سوود سه ر بۆ ئه وه ده کی شی که خاوه ن قه رز دو چه ندانه و چه ند چه ندانه پارمه ی له قه رز دار و مرگرتنه وه، زور به ی نه وان ه ی که قه رز به سوود و مرده گرن قازانجی که میان سه ری کیشاوه بۆ فه وتانی ئه و مۆلک و ماله ی هه یان بووه! ئاشکرا شه که میک له سوودو ریبا به درێژی رۆژگار زیاد ده بی و کاتی که قه رز دار به خۆی دزمانی قه رزو سووده که به ته واوی مال و سامانی داگرتووه و ناتوانی بیداته وه، ئه مه ش سه رده کی شی بۆ خراپترین ته نگ و چه له مه و ناکوکی و نه خو شی کۆمه لایه تی! بۆیه په روه ردگار هه ره شه ی سزای سه ختی له سوود خو ژان کردوه تا خۆیانی ئی بپاریزن.

ئهو سوودو فایزه ی قورئان هه رامی کردوه فایزی قه رزه واته: دوا خستنی دانه وه ی قه رزه له به رام به ر زیاد بوونی قه رزه که...

ئیمامی جه صصاص له کتیبی (احکام القرآن) دا دهفه رموی: ربا و فایزیک که عهرمب له سه رده می هاتنه خواره و دی قورئاندا پیی ئاشنا بوون و باو بوون، پاره – زیرو زیو – به قهرزدان بوو، تا ماومیه که به زیادهیه که هه رده گیان پیی رازی بوون! ئەم شیوه سوودو فایزه باو بوو لای عهرمبه گان! ئەمجار ده ئی: ئاشکرایه سوودو فایزی سه رده می پێش ئیسلام پاره به قهرزدان بوو تا کاتیکی دیاریکراو به زیادهیه کی دیاریکراو له جیاتی دواکه و تنی قهرز مه که، ئیتر په روه رده گار ئەم شیوه مامه ئه ی پووج کرده ووه هه رامی کرد. ئەمجار هه رمووی: {وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ}. نه گه ر تۆبه بکه ن بۆتان هه یه ده سمایه که تان وهر بگر نه ووه. له و هه پێشیش هه رمو و بووی {وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا}. واز له و سوودو قازانجه به یئن که وهر تان نه گرتووه.

ئیبنو لقه ییم دهفه رموی: ئەم قهرزه به قازانجه (ربا النسئنه) پیی ده گوتری (ربا الجلی) واته: سوودو قازانجی ئاشکرا. ئەم شیوه مامه ئه له سه رده می نه زانیدا باو بووه، به م شیوه قهرزدار قهرزدانه و هه که ی دوا ده خستو خاوه ن قهرزیش ئەندازه ی قهرزه که ی زیاد ده کرد ئیتر هه تا ئەو زیاتر قهرز دانه و هه که ی دوا به خستایه ئەویش پاره که ی زیاد ده کرد، تا سه د ده بوو به هه زاو زیاتریش!

شیومه یه کی تریش له سوودو فایز هه یه، پیی ده گوتری: (ربا الفضل) سوودی زیاده، ئەم هه ش هه رمو و ده گانی پێغه مبه ر (درووی خودی له سمره ی) شییان کردۆته ووه و حوکه مه که یان دیاری کرده، به م جوۆره دوو که س شته گانیان له مه که نه و ع بن و به یه گیان بگۆر نه ووه حازر به حازر به لām په کیکیان زیادهیه که وهر بگری! جا له به ر ئەوه ی ئەم شیوه مامه ئه یه که م ری ده که وئی و له م رۆژگاردا، یان هه ر نا کرئ یان به که می ده کرئ له به ر ئەوه درێژه ی پی نادمین.

برئ زه رده رو زیانی سوودو فایز (بعض مضار الربا):

ئا ئەوه یه ئەو سوودو فایزه ی ئیسلام هه رامی کرده، ئەو ربا یه ی که دزایه تی و دوژمنایه تی ده نیته ووه له نیوان چینه گانی کۆمه لداو گیانی هاریکاریان

تىدا دىكوژى! ھەروەككوو چۇن ئىسلام دىيەوئ لە رىگىاى حرامكر دىيەو ھە
لەخۇبايىي بوونى سەرمایەداران پوچ بىكاتەو ھە نەھىلئ لەسەر حىسابى كۆمەلانى
زەحمەتكىش سەرمایەدار ھەلپھاوسى ھەروەھا بۇ ئەو ھى يەكسانى لە نىو كۆمەل
ستەبەر بىكات و كۆمەلئىكى بەرھەمەنەر بىنئىتە كايەو ھە. چونكە سەرمایەدارى
سوودخۇر لەجىياتى ئەو ھى كارىكى سودبەخس ئەنجام بدا لەسەر حىسابى
ماندوبوونى خەلئى ھەلئەھاوسى و دەولەمەند دەبى!

قورئانى پىرۇز رىزو نرخی داو ھەئىشكردن و تانەى لە مامەلەى سوودو فايز
نامىزداو ھەرموویەتى:

{ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا - سورة
البقرة - ۲۷۵}.

جا لە كاتىكدا كارى بازىرگانی ماندوبوونى دەوئ و پىويستى بە پىسپۇرى و
لپھاتووی ھەيە دەبى دل قايم و بەورەبى، ياساى سوودو بلاوبوونەو ھى فايز
دەبىتە ھى پەيدا بوونى چىنئىكى بى رحىمى خۇويست و تەمەل. ھىج كارىك
ئەنجام نادەن و بى ماندوبوون مال و سامانىان ھەلئەھاوسى و بە ئارەزوى خۇيان
فەقىرو ھەزار دەجەوسىننەو!

لەلایەكى ترەو سوودو فايز وا لە خەلئى دەكا كە زیاد لەتواناى خۇيان پتر لە
بەرەى خۇيان قاچ رابكىشن و سەوداى وا بىكەن كە نەتوانن خۇ بۇ ئاكامەكەى
رابگرن، بازىرگان لەجىياتى ئەو ھى كە بازىرگانی بەو پارەو پوولەى كە ھەيەتى بكاو
خۇ لە مامەلەيەك بەاوى بتوانئ ئەگەر تووشى بەلایەك بوو خۇ رزگار بكاو قەرزو
قۇلە بداتەو!! ھەلئەستى بە سوودو فايز پارە وەردەگرئ بۇ ئەو ھى بازىرگانىيەكانى
فراوان بكا، جارى وا ھەيە قازانچ دەكا! بەلام كاتىك كەل و پەلەكانى شكانى
بەسەردا دئ و ھەرزان دەبى يان كەل و پەلەكانى تووشى بەلایەك دەبن ئىتر ئەو
قەرزو سوودو فايزەى كە خستۆيەتيە ئەستوى خۇى بۇى ھەلئاسوورئ و لە ئاكاما
مايە پوچ دەبى و تىدەشكى! لەلایەكى ترەو سوود دەبىتە ھى پەيدا بوونى دلە
راوكئ و قەلەقى نەفسى ھەمىشەيى بۇ سووددەرو سوود خۇر!

سوودو فايز ھۆكاريكى گىرنگە بۆ داگىر كىردنى ولات لەلايەن داگىر كەرانە ۋە ھەلبوونى باي شووم تىيدا! شتىكى سەلىنراۋە كە شەرو ھىرشى ئابوورى كە لەسەر بىنەماي بازگانی فايز نامىز نەنجام درابى رى خۆشكەرمىەكى كاريگەر بوو ھە بۆ داگىر كىردنى ولات لەلايەن سوپاي داگىر كەردە ۋە كە زوربەى ولاتە خۆرەلەتتەيەكانى گىرتە ۋە! ئەو ھكۆومەتە خۆرەلەتتەيەكانە بىگانەى سوودخۆر كىردە ۋە، چەند سالىكى پى نەچو سامانى ولات لەدەست ھاوولەتتەيان دەرچو كە ۋەتە دەست ئەو بىگانە ۋە! كاتىك ھكۆومەتەكان بە ناگاھاتنە ۋە ۋىستىان بەرگىر لە خۆيان و سامانى ولات بىكەن و نەھىلن ئەو چاۋ چىنۆكانە ولات تالان بىكەن، ئىتر ئەو بىگانە سەرمایەدارانە ھانىيان بۆ ھكۆومەتەكانى خۆيان بىردو داۋاي يارمەتەيدانىان لىكردن ئەوانىش بەناۋى پاراستنى بەرژەومەندى ھاوولەتتەيان دەستىان خستە ناۋ ولاتە ۋە دەستىان بەسەر شوینە ئابوورىيە گىرنگەكانى ولاتدا گىرت!

بۆيە پىغەمبەرى خودا (درودى خەدى لەسەرىن) دەفەر مۆى: نەفرەت لەو كەسەى سوود دەخواۋ ئەۋەى سوود دەداۋ ئەۋەى سەنەدو قەبالەكە دەنووسىۋ ئەۋەى دەبىتە شايدە ۋە ئاگادارى مامەلەكە دەبى! ئەمجار قەرموۋى: ھەموۋيان لە تاۋانەكەدا چۈنەك ۋە ھاۋبەشن.

بىر ئىجار ھەندى كەس رەخنە دەگىرن و دەلەن ئىمە لە رۆزگارىكداين موسولمانان ھكۆومەتى ئىسلاميان نىيە ۋە ياساى ئىسلام كارى پى ناكىر ۋە موسولمانان ناتۋانن بى يارمەتەيدان و بەكارھىنانى ياساى ئەو بىگانە بىزىن.. ئەۋەى كە ئەمپۇ سەپتەرە ۋە دەسەلەتى بەسەر جىھاندا ھەيە چەند ھكۆومەتتىكى سەرمایەدارن دەستىان خستۆتە بىنەققاۋى خەلكىيە ۋە ھەموو گەل و نەتەۋەكان بوون بەئىر دەستەى ئەۋان، بە ناچارى پارەو كەل و پەلىان بە قەرزى سوود نامىز لى ۋەردەگىرن، ھىچ چارىان نىيە، دەى ھەلۋىستى ئىسلام لىرەدا چىيە؟! بىر كە لە زانايانى ئىسلام لەبەر ناچارى رىگەيان داۋە ۋە بەلگەشيان قەرموۋەدى قورئانە كە دەلى: {فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ}.

**ئەو ھالەتتە زەرۋرىيەتتە زانايانى ئىسلام گىردويانى بەھۆكارى ھەلالبۇونى
ھەرام ھەروا بەھەوانتەو بەقسەى تاگە گەس نابى بەلكوو زانايانى ئىسلامو
پىسپۇراني كۆمەلتاسىو شارمزايانى كاروبارى مالى و پىشەسازى و بازىرگانى ئەو
ھالەتتە دەسنیشان دېگەن.**

ناشكرايه كه قهرزدان به موحتاجان و دهستگرتن و يارمه تيدانيان به چاكه هۆكاريكى گرتگن بۆ بهرگري له بلا و بوونه و هوى سوود و فايز، لايه نيكيش كه زمكاتى تيدا سهرف دهكړئ قهرزدانه و هوى قهرزدارانه، ئه و قهرزدارانه ي پارميان بۆ ره هاكردنى كارى چاكه قهرز كرده زياته رهويشيان نه كرده و ناشتوانن قهرزهكان بدهنه وه، ههروهها ئه و داماوو بى نه وايانه ي كه كهس قهرزيان بى ناداو پيوستيان به پارميه به شيك له زمكاتيان بى دهكړئ بۆ ئه وه پيداويستى خويان دابين بكهن! به لام كه سيك پارهى قهرزكردبى بۆ زهروريه تيكي زۆر پيوست، وهكوو ئه وه پارهى قهرزكردبى بۆ برئوى خاوو خيژانى و دابينكردنى پيداويستيه كانيان و به قهرزى ئاسايى پاره كه ي دهست نه كه وتبى و ناچار بو بى به سوود و فايز و مري بگري! ئه وه كابراي قهرز و مرگر گونا هبار نابى، به لكوو كابراي كه قهرزه كه ي داوته ئى ئه وه گونا هبار دمبى، هه ر كه سيكيش له ولاتدا ته نفيزى فرمانى شهرع نه كا كونا هى ئه و سوود خواردنه ي دهكاتى! چونكه زهكات به شيكى بۆ قهرزدانه و هوى قهرزدارانه، ئه گه ر به ريك و پيكي نه نجام بدرئ نه دارا ناميئى. يه كيكيش له مه بدمئه ئى سلاميه كان هه ئنانى موسو لمانانه بۆ هاريكارى كردنى يه كترى له پيناوى خيرو خو شى تاك و كۆمه لدا: {وَتَعَارَفُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى}.

ئهمه ش هه موو هاريكاريه ك ده گرتيه وه — هاريكارى كشتوكالى، هاريكارى

پىشەسازى، ھارىكارى كۆمەلەيتى .. ھتد - ئەم كۆمەلە ھارىكارىيەنى مىرى يارمەتەيان دەدا لقو پۆپى خۇيان لەشارو لادىكاندا دادەمەزىتىن يارمەتى كشتيارو بازىرگانو پىشەومەن دەمدەن و سوودو فايزىشان ناخەنە سەر، ھەر ئەم كۆمەلە ھارىكارىيە دەتوانن بەرو بوومى كشتيارو پىشەسازو بازىرگانەكان بىخەنە بازارەدەو قازانچىكى ھەلەل و زولال دەستەبەر بىكەن ھەموو لايەك قازانچى لى بىكا!

قەرزكردن بەفايز بۇ خەرجكردن بەرھەم ھىنان:

زاناي بەناوبانگ (شارل جىد) دەللى: ھەرامكردنى سوود لە چاخەكانى پىشەوودا شتىكى رەواو بەجى بوو ھەلەلكردنىشى لەم رۇزگارەدا شتىكى زەرورىيەو رەوايە، چونكە قەرز وەرگرتن لەكۆن دا بۇ خەرجكردن بوو بەلام ئەمەق بۇ كاسى پىكردن و بەرھەم ھىنانە. بەقسەى ئەم پىسپۇرە ئابوورىيە ئەورووپىيە قەرزكردن بەسوودو فايز بۇ خەرجكردن و خواردن كارىكى خراپەو پىويستە ھەرام بىكى! بەلام ئايا پارە قەرزكردن بە زىادە لەم رۇزگارەدا ھەمووى بۇ بەرھەم ھىنان بەكار دەھىتىرى؟!

بىگومان بەشىكى بۇ خەرجكردن و خواردن پىداويستى بەكارەدى، خۇئەگەر بىسەلمىنىن كە قەرزكردنى بەزىادە بۇ بەرھەمەھىنان سوودى ھەيە، ئەمجار واشى دابنىين كە ھكۆومەتلىك لە ھكۆومەتەكانى جىھان رىباى بۇ بەرھەم ھىنان ھەلەلكرد، قەرزكردنى بەزىادەو سوود بۇ خواردن و خەرجكردن ھەرام كەرد - وەكۆو شارل جىد دەللى دىسان ئەم ياسايە كەلكى تەتبىقكردنى نىيە، چونكە پىش قەرزكردنەكە قەرز وەرگەر نازانى كە سەد دەر سەد ئەو پارەيە ھەمووى بۇ بەرھەمەھىنان بەكار دىنى و بۇ خواردن و خەرجكردن بەكارى ناھىنى؟!

ئاشكراشە لىرەدا دەرگاي ھىلە شەرعو فىل و ھەندەل زۇرو زەبەندەن ھەر لەبەر ئەمە ئىسلام سوودى ھەرامكردە چ بۇ خواردن و خەرجى بى چ بۇ بەرھەم و مامەلە پىوەكردن بى، چونكە ئەگەر پارە قەرزكردنەكە بۇ (استهلاك)

خەرجىرىدىن بى، ئەو ھەم بۇ پىداۋىسى زەرورىياتى كىبرى قەرز ۋەزىرە، دەى كەۋابى دىرۇست نىيە زىاد لە ۋە پارەى ۋەزى گىرۇۋە لىى داۋا بىرىتەۋە، ھەر ئەۋمىندەى لەسەرە كاتى بۋى قەرزەگە بداتەۋە، ئەگەر پارە قەرزىگەگەى بۇمامەلە ۋە كارو كاسى بى ئەۋە لە راستى دا ئەۋ كۆشش ۋە ماندوۋوۋىنى قەرز ۋەزىرە دەبىتە ھۆى قازانچ ۋە زىاد بۋىنى مائەگە، نەك مائەگە بۇ خۆى، چۈنكە مال بۇ خۆى بى كۆشش ۋە مامەلە پىۋەكردن زىاد ناك!

لېرەدا ئەۋانەى كە بەلەيانەۋە رىبا دىرۇستە دەللىن: ئەۋ قازانچەى كىبرى قەرز ۋەزىرە بە دەستى دىننى بەھۆى پارەى كىبرى خاۋەن قەرز ۋەزى كۆشش قەرز ۋەزىرە دىتە دى دەى بۇچى بۇ كۆشش كىبرى قەرز ۋەزىرە قازانچ بە رەۋا بىنن بەلام بۇ دەستەمەيەگە كە رۆللىكى گىرگى ھەيە لە قازانچەگەداۋ ھى كىبرى خاۋەن قەرزە ھىچ قازانچ دانەنلىن؟! بە تەبەتى كە ئەمىش ھابەشى ئەۋ بەرھەمەيە؟!

بۇ ۋەلامى ئەم بۇچۈنە دەللىن ھەر بە قەرزىگەى پارەگەۋ ۋەزىرە، دەستەمەيەۋ كۆشش ھەردۈكىان دەبنە ھى كىبرى قەرز ۋەزىرە كىبرى خاۋەن قەرز بەيۈمىندىيەكى بەۋ مائەۋە نامىنى، بەلكوۋ قەرز ۋەزىرە خۆى بەرپىرىيەرە لە قازانچ ۋەزىرە، تەنەت ئەگەر مائەگە فەۋتا خۆى بە تەنە لىى بەرپىرىيەرە، خاۋەن قەرز بەيۈمىندى پىۋە نىيە، جا ئەگەر بلىن: خاۋەن قەرز دەبى بەشلىكى قازانچى مائەگەى بدىرتى پىۋىستە لە زەمىرىشا بىكەين بە شەرىك چۈنكە ھەمۇ مافىك لە بەرامبەر ئەركىكدايە (كل حق مقابل واجب) ھەركاتىكىش ئەۋەمان بەرەۋا زانى كە خاۋەن دەستەمەيە بىكەين بە ھابەش لە قازانچ ۋەزىرە ئەۋە باسەگەمان لە رىباۋ سوۋدەۋە گۆرۈ دەبىتە كۇمپانىيە ھابەش لە نىۋان سەرمەيەدارو كىبرى كۆششكاردا ئەمەش ئىسلام بەرەۋاى دەبىنىۋ ھىچ خراپەكى تىدا نىە!

قازانچو سوودى سندوقى زيادکردن و بەزمەندە:

حوكمى وەرگرتنى قازانچو سوود لە سندوقى زيادکردن يان لە بانكەگانى پارە، لە ئىسلامدا بزانين چۆنەو چۆن نىيە چونكە ئەمە موشكىلەيەكى سەردەمەو ھەموو جىھانى گرتۆتەو!!

لێردە بە پېيوستى دامزانين كە دەقى ئەو راوو بۆچوونەى كە لە لێزنەى فتواى مامۇستاكانى ئەزھەر دەرچوو راکويزى ئيرەى بكەين. پوختەى فتواكەيان دەلى: (وەرگرتنى سوودو قازانچ لەو پارەو پوولەى كە لە سندوقى تەوفىر دا دانراوە يان لە يەكئ لە بانكەگاندا دانراوە - ھەرامە چونكە رىبايەو سوودى ھەرامە ئەمەش بە گوێرەى قورئان و ھەرموودەى پېغەمبەر و راي گشتى زانايانى نايينى).

بەلام بەرپز مامۇستا شېخ مەحمود شەلتووت، (شېخى جامع الأزھر) رايەكى ترى ھەيە، دەربارەى سوودو قازانچى سندوقى تەوفىر، بۆچونىكى تايبەتى خۆى ھەيەو دەفەر مۆى: (برئ زانايانى ئىسلام دەربارەى ھەلل و ھەرام دەفەر مۆون: ئەم قازانچە ھەرامە چونكە ئەمە يان سوودو ھائىدەيە بۆ پارە دانراوەكە، يان قازانچىكە ھەرزەكە كېشى كردو، ئەوەى كە ئيمە لێردە دىيىنين و لەگەل ئەھكامى شەرىى گونجاو ھەيە قاعىدەى فىقى راسو و دروست دىگرتەو ئەو مەيە كە ئەم پارە قازانچە ھەللەو ھىچ ھەرامىيەكى تىدا نىيە! چونكە ئەو پارمەيەى دانراو ھەرزى خاوەن پارە نىيە لەسەر سندوقى تەوفىر، ھەرزىكىش نىيە كە سندوقى تەوفىر لە خاوەن پارەكەى ھەرزىكردبى بەلكو خاوەن پارە بە ئىختيارى خۆى پارەكەى دانراو لەو فرمانگەيەدا بۆ بەرژەومندى سندوقەكەو داواى كردو پارەكەى ئى قبوول بكەن، دەشزانى كە ئەو پارمە دەخريتە مامەلەى بازىرگانىيەو بە دەگمەن نەبى زەرەر ناكا، ديارە كابرەى خاوەن پارە بەم پارە دانانە:

يەكەم: مەبەستى ئەو مەيە مالەكەى بپاريزى و نەھىلى بدزرى و بھەوتى، خۆشى رام بېتى لەسەر زيادکردن و ئابوورى.

دووهم: مه‌به‌ستیشی ئه‌وه‌یه که به‌رژده‌ندی سندوقه‌که به‌رده‌وام بێ و ده‌ستمايه‌که‌ی زیاد کاو ده‌رگای مامه‌له‌کردنی زۆر ببن و قازانجی زۆر بکا کریکارو موجه‌خۆرو هاوولاتیان سوودی ئی و مر بگرن و حکوومه‌تیش قازانج بکا، جا نه‌گهر فهرمانگه‌که: (صندوق التوفیر) به‌شیکێ له‌و قازانجه برپه‌وه بۆ پاره دانراوه کارپیکراوه‌که‌و دای به‌ کابرای خاوه‌ن پاره بیگومان ئهم مامه‌له‌یه، قازانجیکێ هاریکاری گشتیه‌و هیچ شوبه‌هه‌و تاوانی تیدا نابینرئ و که‌سی تیدا نه‌چه‌وساوه‌ته‌وه، به‌لکوو ته‌شجیع و هه‌لئانی تیدایه‌ بۆ زیادکردن و هاریکاری که شه‌رعی ئیسلام په‌سه‌ندیان ده‌کاو به‌لایه‌وه‌ کاریکی باشه‌.

مال‌ خواردنی خه‌لکی به‌ناحه‌ق حه‌رامه‌:

خودا دمه‌رموئ: {وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة البقرة - ۱۸۸}.

په‌رومردگار ئهم خیتاب و فرمانه‌ی ربه‌پرویی هه‌موو موسولمانانه‌و مانای ئایه‌ته‌که‌ به‌م جوهریه: با هیچ که‌س له‌ ئیوه مالی هیچ که‌س به‌ناره‌واو ناحه‌ق نه‌خوا، ماله‌خۆره‌که‌ تاکیکه‌ له‌و گه‌له‌و هه‌ر تاوانیک بکری له‌ناو گه‌له‌که‌دا هه‌موو تاکیک به‌شیکێ به‌رده‌که‌وئ! هه‌ر بۆیه‌شه‌ په‌رومردگار وشه‌ی (أموالکم) ی به‌کاره‌یناوه‌ تا ئاماژه‌ بێ بۆ یه‌کیه‌تی ریزه‌کانی گه‌ل و هاریکاریی ناویان، مال و موئکی هه‌ندیکیان مال و موئکی هه‌موانه، چونکه‌ مال و دارایی ره‌گی حه‌یاته‌و شاده‌ماری گه‌له، که‌وايه‌ پێویسته‌ له‌سه‌ر هه‌موان که‌ ده‌ست بڅه‌نه‌ ناو ده‌ستی یه‌کتره‌وه‌ بۆ پاراستنی و پارێزگاریکردنی... مانای فهرمووده‌ی خودا که‌ دمه‌رموئ: {وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ}. واته: به‌رتیل مه‌به‌ن بۆ کار به‌ده‌ستان و فیزی ماله‌خواردنی به‌ ناحه‌قیان مه‌که‌ن {لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ}. داوای کوومه‌کیکردنی لێپرسراوان بکه‌ن بۆ ئه‌وه‌ برئ که‌س مالی برئ که‌س به‌ ناحه‌ق بخۆن، ده‌ستکه‌وتنی سامان به‌م جوهره‌ حه‌رامه‌و تاوانه،

چونکه حوكمی حاكم ههچ له واقع ناگۆڕی و حهرام هه لال ناكاو هه لائیش
حهرام ناكا!

قورئانی پیرۆز له کاتی کدا خواردنی مائی خه لکی به گشتی حهرام کردوه،
به م نایه ته نه هی لی کردوه ده بینین له شوینی تر دا حه رامی یه که به هیزتر ده کاو
زیاتر داوای پاراستن له و مال خواردنه ده کاو هه پشه ی توندتر ئاراسته ی ئه وانه
ده کا که ئه و کاره ئه نجام دهدن! یه کئ له و شوینانه:

۱- خواردنی مائی هه تیوانه به ناحه ق و نارهو، ئه و متا په رومردگار هه پشه ی
توندی له و که سانه کردوه که مائی هه تیوان ده خۆن و ده فهرموی:
{إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ
سَعِيرًا - سورة النساء - ۱۰}.

واته: بێگومان ئه وانه ی مائی هه تیوان - به ناحه ق - ده خۆن با بزانه
ئه وانه ئاگر ده خۆن و تاوانیکی که و ره ئه نجام دهدن، روژی قیامه تیش ده خرینه
ناو دۆزه خه وه.

۲- قورئانی پیرۆز گله یی و په خنه ی خۆی ئاراسته ی ئه و پیاوه ئایینیانه
کردوه که - به ناحه ق - مائی خه لکی ده خۆن ده فهرموی:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالَ النَّاسِ
بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ - سورة التوبة ۳۴}.

ئه م نایه ته به راشکاوی هه پشه ی توند له و مالم و قه شه و - کۆلکه مه لا -
یانه کردوه که به ناحه ق مائی خه لکی ومرده گرن و ده یخۆن!

۳- ئه و شتومه ک و پارهو پوله ی که خه لکی پێشکه شی ئه و که سه ی ده که ن که
بێیان وایه عابیده و شیخه و لای خودا ئیشیان بۆ جێبه جێ ده کا ئه و به ناو -
عابیده و شیخه - ش خۆی وا پیشان دهدا که وا له خودا نزیکه و دوعای گیرایه و
ره شه خه لکه که له خسته ده باو نووشته و دووعایان به پاره بۆ ده کا (دیاره

مه بهست نووشته و دو عای نارده وایه) نه مهش کاریکی خراپه و ئیسلام نهی ئی کردوه، ماله خواردنی خه ئکییه به نارده وای.

۴- نه و پاره و پوهله ی که زیوان و مجهوری نارامگای پیاو چاکان و مری ده گرن له و رده شه خه ئکه ی که هه دیه و هۆتۆی خۆیان بۆ نه و شوینانه دهبه ن و هه یج له مانای یه کتا په رستی نازانن، نه وهش به خواردنی مالی خه ئکی به ناحه ق ده زمی ردرئ و ئیسلام هه رامی کردوه!

قومار کردن هه رامه (تحريم القمار):

په ره و رده گار له هور ئاندا قوماری ناو ناوه (مینس) نه م جوړه قوماره که پئی ده گوترئ: (مینس) لای هه ربه گان باو بووه هه ر شتیک گره و ی تیدابی و مامه له یه ک بئ سه د دهر سه د قازانج بئ یان سه د دهر سه د زهره ر بئ پئی دهوترئ: مه یسر = قومار که وابوو بلیتی (یانصیب) و گره و یی پشپر کئی نه سپ له (رایسیس) حوكمی قوماری هه یه و هه رامه. خودا دمفه رموئ:

{إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - سورة المائدة - ۹۰}.

واته: بئگومان هه ره هه خواردنه وه و قومار کردن و بته په رستی، پشک هاویشن به تیر، کاری پيس و خراپه و کرداری شه ی تانه و خۆتانی ئی به پارێژن تا له سزای خودا رزگارتان بئ.

قومار هه رما که هه ران له رێبازی راستی ژبان لادهدا و هه یری ته مبه ئی و ته وه زه لیبیان ده کا، وایان ئی ده کا چاوه رپوانی نه وه بن و رزق و رۆژیان له رێگای خه یالپلا وه و بۆی، هه قلیان کول ده بی و به هه ره و نه زموونیان نامی ئی!

وایان ئی ده کا واز له کار و کاسبی به سوودی وه کوو گشتیاری و بازرگانی و پشه سازی بئین و سات و رۆزگاری درێژیان به کاری بئ سوود به سه ر به رن. قومار روخینه ره و ماله وێران که ره، چه نده ها جار خانه واده ی ده و له مه ندی له چه ند چرکه یه کدا کردۆته هه ژار و مایه پوچ، زۆر خه یزان به ده و له مه ندی و خوشبه ختی

پەرورمردە بوون کەچی لە ناکاوێک سەرەک خیزان (رب الأسرة) شەویەک لە شەوان بە قورماکردن هەموو ئەو سامان و داراییە لە دەست داوە و لەژیانی دەوڵە مەندپیەوه بوو، تە هەزارێکی بێ ئەوای وەها کە نەتوانی نەمری و نەژی خیزانە کە بە خێو بکا، لەبەر ئەم ھۆیانە ئایینی ئیسلام قوماڕی حەرام کردووە داوای کردووە خەلکی خۆی ئی بپاریزن.

تەرازوبازی حەرامە (تحريم التلاعب بالمكاييل والاوزان):

یەکیەک ئەو یاسایانە ئیسلام دایناوە بۆ پارێزگاریی سامان و دارایی موسوڵمانان و دانیشتوانی ولاتیان رێکخستن و دیاریکردنی تەرازوو ئامیری کێشان و پێوانە!! ئیسلام هەمیشە شوێنکەوتوانی مەنع کردووە ئەو کە مافی خەلکی پێشیل بکەن و کەل و پەلێ بەکتری بەھیچ و پوچ سەیر بکری و بەهای خۆی پێ نەدری! خودا دەفەرموی:

{وَأَقِيمُوا الزَّكْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ - سورة الرحمن - ٩}.

واتە: ئامیری کێشان و پێوان رێک بخەن و تەرازوبازی مەکەن، ئەمجار لە ئایەتێکی تردا قورئان تەرازوبازانی ترساندووە بە کوشندەترین سزای دوا رۆژ کە دەفەرموی:

{وَنَزَّلْنَا الْمَطْفَيْنِ، الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ، وَإِذَا كَالُواهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ، أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ، لِيَوْمٍ عَظِيمٍ، يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ - سورة المطففين - ١-٦}.

واتە: ھاوارو سزای بە نیش بۆ (موظفین) ئەوانە کاتی کەل و پەل دەکڕن مافی خۆیان و مردەگرن و بەگەزی تەواوو ربهی گەورە تەرازوی راست کێشان و پێوانە کە ئەنجام دەدەن، بەلام ئەگەر شتو مەک بە خەلکی بفرۆشن دزی تیدا دەکەن و تەرازوبازی دەکەن!! ئایا ئەوانە نازانن لە رۆژی قیامەتدا - کە رۆژیکی سامناکە - زیندو دەکرینەوه ئەو رۆژەدا کە هەموو ئادەمیزادان زیندو دەکرینەوه و لەبەر دەم پەرورمردگارا رادەوهستن!! لەمانای ئەم ئایەتەوه بۆمان دەرەکەوی کە

پێویسته حکوومهتی ئیسلامی کۆمهڵیک دهستنیشان بکا چاو دیری تهرازوو کیلۆو ربهو قسناغو گهزو مهتری دوکانداران و بازرگانان و چهرجییان بکهو نههێلن دزی و تهرازوبازی بکهو.

دهستبلاوی کاریکی خراپه (ذم الاسراف):

ئایینی ئیسلام ئایینیکی مامناومندی خوازه، بۆ ههموو شتیک ئهندازهو یاسای داناوهو چارمههری ههموو نهخۆشیهکی کردوه، ئهوهتا به مهبهستی پارێزگاری مال و سامانی گرۆهانی موسوڵمانان - قورئانی پیرۆز نهی کردوه له دهستبلاوی و مال بهفێرودان و خهرجکردنی له شوینی نهشیای خۆیدا... چونکه دهستبلاوی له کۆتاییدا خاومنهکهی مایهپوچ و ههژار دهکا! بۆیه دمبین قورئانی پیرۆز دهستبلاوانی شوبهاندوو بهو شهیاتین و نهفرمت لیکراوانهی که رێگای راست له کۆمهڵانی موسوڵمانان گوم دهکهو، فساد لهسههر زهوی بلاو دهکهنهوه!

{وَلَا تُبْذِرْ تَبْذِيرًا، إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا - سورة الإسراء - ۲۶-۲۷}.

ناشکرایه دهستبلاوهکان بهو دهستبلاوییهیان یاسای ژيانی خۆیان تیک دهمه و سپلهی دهکهو بهرامبهر ئه و نازو نیعمهتهی خودا پێی داو، له جیاتیی ئهوهی پارێزگاری مالهکه بکهو لهشوینی خۆیدا سههرفی بکهو دهچن ئاوا بهفێرۆی دهمه.

له نایهتیکێ تردا پهرومردگار و مسفی سههرئهنجامی دهستبلاوانی کردوه دمفهرموی:

{وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا - سورة الإسراء - ۲۹}.

واته: ههمیشه لهمال سهرفکردندا مام ناومندی و میانهرهوبه! وامهکه دهستت بقوچینی و هیچت ئی ههلهومرئ نهومنده دهستبلاویش مهبه که بهتهواوی ههرچی ههته بلاوی بکهیهوهو دهست به قهه بێ، چونکه نهگه دهست قوچاوو

رژد بى، خەلكى لۆمەت دەكەن، ئەگەر دەستىلاۋىش بى، دوايى ئاھى خەسەرت
 ھەلەكەتتىكى، خەفەت دەخۇى بۆ ئەو مال و سامانەى كەوا بەھەوانتە بەھەرۆت
 داوھ.

چاكەكردن لەگەل چىنى ھەزار (البر بالطبقات الفقيرة):

قورئانى پىرۆز ھەمىشە بانگەوازی بۆ ئەو كەردوھ كە فەرق و جىاوازی لە
 نىۋان كۆمەلانى موسولماناندا ھەلاچۆ بكا، لە زۆر ئايەتدا قورئان خەلكى ھەلئناوھ
 بۆ بەخشىن لە رىگەى خودادا بۆ بەرژەوھەندى چىنى ھەزاران، بۆيە قورئان
 ساماندارانى ھەلئناوھ بۆ مال بەخشىن و مزگىنى داوھ بەوانەى كە بەخشەندەن بە
 پاداشى باش و جەزاي زۆرو زەبەندە لە رۆزى رەستا خىزدا.

بەخشىن لە رىگەى خودادا (الانفاق في سبيل الله):

بەخشىن لە رىگەى خودادا ھەموو بەخشىن و خەرجكردنىك دەگرىتەوھ كە
 بۆ بەرزكردنەوھى ئالاي ئىسلام و بەرگريگردن لىي و بلاووبوونەوھى بەرنامەى
 خودا بەناو خەلئ و جەسپاندنى حوكمى خودا لەسەر زەوى و ھەر شتىكى تر كە
 بىيئە ھوى رەزامەندىي خودا وەكوو ئەو شتانەى كە سوود و قازانجيان ھەيەو بۆ
 بەرژەوھەندى گشتى بەكاردىن... بۆ نموونە ھەلاچۆكردنى نەخويندەواری و
 بلاووكردنەوھى زانىارى و يارمەتيدانى بى نەوايان و پىشخستنى پىشەسازى و ھەر
 شتىكى تر كە لە ھەموو رويەكەوھ ئاستى موسولمانان بەرز دەكاتەوھ، ئەو ئايەتە
 قورئانىيانەى بانگەوازی موسولمانان دەكەن بۆ مال بەخشىن لە رىگەى خودادا
 زۆرن يەكئ لەو ئايەتەنە ئەم فەرموودمىيە پەرورەردگارە كە دەفەرەموى:

{مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي
 كُلِّ سُنبُلَةٍ مِثَّةٌ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ، الَّذِينَ يُنْفِقُونَ
 أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَتًّا وَلَا أَدَى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
 وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ - سورة البقرة - ۲۶۱ - ۲۶۲}.

له م ئایهته پیرۆزانه دا پهرومردگار پیمان رادهگهیه ئی: که هر شتیک ببه خشین له ریگهی خوادا پاداشه که پیمان بو دوجه ندانه و ده چه ندانه دهکاته وه، هر نه و ماله به خشراوه سوودی دونیا و قیامه تی ئی دهبینین! به لام پهرومردگار بو نه م پاداشه زۆرو چاکه نه وهی به مهرج گرتووه که به خشینه که منه تی تیدا نه بئ و چاکه که ی به چاوی کابرای چاکه له گه ل کراودا نه داته وه و منه تی به سه ردا نه کاو نه زییه تی نه دا:

منه ت: نه وهیه چاکه که ر چاکه که ی به چاوی چاکه له گه ل کراودا بداته وه و خۆی به سه ره وه بادا.

ئه زییه ت: نه وهیه چاکه که ر چاکه که ی لای خه لکی تر باس بکاو لای کهسانی تر خۆی هه لکیشی و بل ئ نه وه و نه وه م بو فلا نکه س کردوه و نه وه منده م یارمه تی داوه.

قورئانی پیرۆز وه صفی مال به خشین له ریگهی خوادا کردوه به وه که بازرگانیه کی به سو ده و رۆزی قیامه ت خاونه که ی لئ ی به هره و مر دهبی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ، تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ - سورة الصف - ۱۰-۱۱}.

واته: نه ی کۆمه لئ ی نمانداران! نه ری دمه تانه وئ ری نو ماییتان بکه م بو مامه له و بازرگانییه ک که بتان پارێزئ له سزای به ئیشی دۆزه خ؟! نه ویش نه وهیه پر و اتان به خوادا هه بئ، پیتان وابئ (محمد) پیغه مبه ری نه وه، نه مجار کۆشش بکه ن له ریگای خوادا به مال و به گیان. بیگومان نه وه باشه بو ئیوه نه گه ر زانابن؟!

مال به خشین به سه ر مو حتا جاندا (الانفاق علی ذوی الحاحه):

مال به خشین به سه ر مو حتا جاندا له ریزی مال به خشین له ریگهی خوادایه، به لام قورئانی پیرۆز بری چینی کۆمه لئ مستنیشان کردوون که نه وان زیاتر پیویستیان به چاکه له گه ل کردن و دنه وایی هه یه.

بهشیك له كرداری باش چاكه كردنه له گهڵ ئه و موحتاجانهی ئه م ئایه ته
باسی كردون كه دمفه رموی:

{وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ - سورة البقرة - ۱۷}.

واته: موسولمان ئه ومیه! مائی باشی خۆشه ویستی به خشن به خزم و کهسو
کاری ههزاری و به ههتیوان و ههزاران و ریبواران و سواکه ران و ههروهها بۆ
رزگاریکردنی کۆیله کانی.

له ئایه تیکی تر دا پهرومردگار و هصفی پیاوچاگانی ئاوا کردوه که دمفه رموی:
{وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا، إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ
لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا - سورة الإنسان - ۸-۹}.

واته: ئه و موسولمانه راستالانه خواردنی ئاماده کراو بۆخوێان - ههههههههه
خوێشان ئارموزوێان لایهتی - دهبه خشن به ههزارو ههتیوو پێشیان دهلین: ههه
له بهر خاتری خودا ئیمه ئه م خواردنه تان پێشکهش دهکهین چاومروانی پاداش و
سوپاسی ئیوه نین.

له ئایه تیکی تر دا پهرومردگار لێ تورمبوون و رهق جولانه وه له گهڵ ههتیواندا
ههروا خواردن نه دان به ههزاران و ناو می دکردنیانی داناوه به رهوشتی کافرو بێ
بروایی و دمفه رموی:

{أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ، فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ، وَلَا يُعْضُ عَلَى طَعَامِ
الْمِسْكِينِ {سورة الماعون - ۱-۳}.

واته: دهزانی کێ بێ بروایه و ئیسلامی به لاوه ناراسته و به درۆی دهزانی؟ ئه وه
که سیکه که ریز له ههتیو ناگری و ترپۆی دهکاو به توندو تیژی له گه لیدا
دهجوئیه وه، له هه مان کاتدا سوور نییه له سه نانبدیهی و یارمه تیدانی ههزاران و
خه لکیش هه لنانی بۆ ئه و رهوشته جوانه!!

روژی رهستاخیزیش که پرسیار لهبی بروایان دهکری و پێیان دهلێن: {مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ، قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ، وَلَمْ نَكُ نُطْعِمِ الْمَسْكِينِ}. چی بوو بههوی ئهوهی ئیوه بکهونه ناو دزهخهوه له وهلامدا دهلێن: ئیمه له دونیا نوێژکه نهبووین و گویمان بهو عیبادته نه داوه و هرگیز خواردمه نیشمان به ههزارو برسیان نه بهخشیوه.

بهخشینی مالی باش و خوشه ویست (الانفاق من الطیبات):

خودای پهرومردگار دمه رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ - سورة البقرة - ۲۶۷}.

ئهم ئایه ته پیرۆزه دهربارهی زهکات هاتۆته خوارێ چونکه هه ندی له موسولمانهکان که بهروبوومی خورمایان دهچنی خورما خراپهکانیان جیا دهکرده و له لایه که وه کو مه ئیان دهکرد جا که زهکات وهرگر دههاتن لهو خورما خراپانهیان ده دانی. ئیتر ئهم ئایه ته هاته خوارێ مه نعی ئهم کاره ی ئی کردن.. مانای ئایه ته کهش ئه ویه که دمه رموی: ئه ی پرواداران که زهکاتان دا له جووری باشی ماله که تان زهکات بدن مه چن جوړه خراپهکان جیا بکه نه وه و بیدهن به زهکات؟! ئهمجار پهرومردگار ئۆمه ی کردن و پێی فهرموون: ئیوه چۆن شتی وا دهکهن، دهچن بهرو بوومه خراپهکان دهکهن به زهکات و باشهکانیش بو خۆتان وه لا ده نین؟! خۆ بو خۆتان بهو جوړه بهرو بوومه رازی نین، ئه گهر بتاندریتێ وهری ناگرن، مه گهر چاو بقوچینن و قیروسیای ئی بکهن!

ههر له مانای ئهم ئایه ته دا ئایه تیکی تر هه یه دمه رموی: {لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ - سورة آل عمران - ۹۲}.

واته: ئه‌ی بر واداران! بزانی که ئیوه چاکه به‌دهست ناهینن و دهستان لئی گیرنایی هه‌تا له مائی چاک و باش و خوشه‌ویستان نه‌به‌خشن! هه‌رشتیکیش ببه‌خشن چاک بێ یان خراب خودا ئاگاداریه‌تی و دهزانی چۆنه‌و چه‌نده‌و به‌ج مه‌به‌ستیک به‌خشراوه‌..

مال و سامان هه‌مووی مولکی خودایه (المال ملك لله):

قورنانی پیروژ سه‌رنجی ئاهمیزادی راکی‌شاوه بو‌ لای ئه‌م راستیه‌ که مال و سامانی سه‌رزه‌وی هه‌مووی مولکی خودایه‌ و مرۆف‌ تیدا سه‌ر په‌رشتیاره‌ و ده‌گیلی یه‌زدانه‌، که‌وابوو ناشی ئاده‌میزاد سه‌رپیچی فه‌رمانی خودا بکاو به‌ریک و پیکی سه‌رو به‌ری نه‌کا! ئه‌رکی سه‌رشانی ئه‌نجام نه‌دا. سه‌یری ئه‌م چه‌ند ئایه‌تانه‌ی خواره‌وه‌ بکه‌ که‌ به‌شیوه‌یه‌کی مه‌نتیقی ریزکراون ئه‌و راستیه‌ ده‌چه‌سپینن و خاوه‌ن مولکیه‌تی خودا ده‌سه‌لمینن.

{وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - سورة آل عمران - ۱۸۹}.

واته: مولکداریه‌تی ئاسمان و زه‌وی و جییان تیدا یه‌ هه‌مووی هی خودایه‌. یان که‌ ده‌فه‌رموی:

{هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ - سورة فاطر - ۳}.

واته: خودا رزق و روژیدم‌ری هه‌موو ئاده‌میزاده‌و جگه‌ له‌ ئه‌و کێ له‌ ئاسمان و زه‌وی رزق و روژیتان ده‌دات؟ یان ده‌فه‌رموی:

{وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ - سورة الحديد - ۷}.

ئه‌و مال و سامانه‌ی هه‌تانه‌ ئیوه تیدا جیگرو خه‌لیفه‌ن لئی ببه‌خشن و رژی تیدا مه‌که‌ن، یان ده‌فه‌رموی:

{وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِّن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ - سورة المنافقون - ۱۰}.

واته: ئه‌ی موسوئلمانان! ببه‌خشن له‌و مال‌و داراییه‌ی که ئیمه پیمان داو، پێش نه‌وه‌ی مردن یه‌خه‌تان بگرێ ئهمجار په‌شیمان ببه‌وه‌و بڵین خودایه‌! بۆ تاماومیه‌کی تر موئه‌تم ناده‌ی تا خێرو خیرات بکه‌م و زه‌کات بده‌م و کرداری چاک بکه‌م و بچه‌ی ریزی راستالانه‌وه‌و ببه‌م خودا په‌رستی راست.. یان ده‌فه‌رموێ:

{وَأَتَوْهُمْ مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ - سورة النور - ۳۳}.

واته: له‌و مال‌و داراییه‌ی که ه‌ی خودایه‌و داویه‌تی به‌ ئێوه به‌شی نه‌و فه‌قیرو هه‌زارانه‌ی ئی بدن. بۆیه ئه‌رکی سه‌رشانی کۆمه‌لی ئاده‌میزاده که به‌ رێک و پێکی فه‌رمانی په‌زدان نه‌نجام بدن و ه‌یچ خاوه‌ خاوی ئی نه‌که‌ن. هه‌رکاتیک فه‌رمانیان پێکرا که که‌مێک له‌و مال‌و داراییه‌ی له‌ژێر ده‌ستیاندایه به‌شی فه‌قیرو هه‌زاری ئی بدن و که‌مه‌ترخه‌می ئی نه‌که‌ن.

چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ ئاده‌میزادان قه‌رزوه‌و خودا دایداوه‌وه:

قورئانی پیرۆز هه‌میشه خه‌لکی هه‌لناوه‌ بۆ چاکه‌ له‌گه‌ڵ یه‌کدی‌کردن به‌ ئوسلوبیکی زۆر جوان و پاراوو ره‌وان هانی مه‌ردومی داوه‌ بۆ چاکه‌ له‌گه‌ڵ یه‌کدی‌کردن و ده‌فه‌رموێ:

{مَنْ ذَا الَّذِي يُقرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَیَبْسُطُ - سورة البقرة - ۲۴۵}.

واته: ئه‌وه کێیه ئه‌و که‌سه‌ی قه‌رز بدا به‌خودا، به‌بێ سوود و قازانج ده‌ستی لیقه‌وماوان بگرێ و یارمه‌تی هه‌زاران بدا؟ په‌رومردگاریش پاداشی بۆ دوچه‌ندانه‌و چه‌ند چه‌ندانه‌ بکاته‌وه‌ ئاشکراشه‌ ده‌وله‌مه‌ندی و هه‌زاری به‌ویستی خودایه‌و هه‌ر نه‌و دمه‌به‌خشی و دمیگرێته‌وه‌.

سه‌یر بکه‌ په‌رومردگار به‌ چ شیوه‌و ته‌عبیریکی نه‌رم و نیا نه‌و مه‌به‌سته‌ی که‌یانده‌وه‌؟ چۆن چاکه‌کردنی له‌گه‌ڵ ئاده‌میزادا به‌ قه‌رزدان به‌خودا شوبه‌اندوووه‌! چونکه‌ له‌ راستی دا قه‌رزکه‌ کابرایه‌کی موحتاج وه‌ری گرتوووه‌و خودا بێ ئیحتیاجه‌ له‌ هه‌موو بونه‌وه‌رو ملکایه‌تی ئه‌رزو ئاسمان و چییان تێدایه‌ هه‌موو

ھەر ئى ئوۋە. بەللام پەرۋەردىگار ئەم تەعبىردى ئاۋا ھىناۋە بەم شىۋە نەرمە قەرزدانى بە قەقىران بە قەرزدان بەخۇى حسىب كىردو، بۇ ئوۋەى ئوۋە بگەيەننى كە كەسىك دۋاى ئەم پەيامەش رۇدو چىروك بىۋ ھىچى لەدەست ھەلئەۋمىۋ بىۋ لە مائەكەى نەدا بە قەرز بەۋ خودايەى كە ئەۋ مالۋ سامانەى داۋەتى ماناى واىە مۇۋفېكى بىۋ قىمەتۋ خۇپرىيە.. دەۋلەمەندىۋ ھەزارىش بەدەست خودايە ئەگەر بىەۋى ھەزار دەۋلەمەند دەكاۋ دەۋلەمەندىش ھەزار دەخا.

لەئىسلامدا سەچاۋەى بىۋىۋى ھەزاران زۆرە (مورد للفقراء لا حد له)

ئايىنى ئىسلام سەچاۋەى بىۋىۋى جۇراۋ جۇرى بۇ ھەزارۋ بىۋ نەۋايان داناۋە كە لە رېگاي ئەۋ كەفارەتانەۋە ئەنجام دەدرى كە بۇ سىپىنەۋەى تاۋانىك يان پىركىرنەۋەى ۋاجىبىك يان پارسەنگدانەۋەۋ كەمۋ كورى تاعەتېك دانراۋە.. ۋەكوۋ ئەۋە پىاۋىك سۈپىند دەخۋا كە فلان كار ئەنجام بىدا يان نەيكا دۋايى ۋاز لەۋ كارە دېنى، لەم ھالەتەدا دەبىۋ كەفارتى ئەۋ سۈپىندەى بىدا كە بىرىتىيە لە خۋاردن دان بە دە كەسى ھەزار، خۋاردنىكى مامناۋەندى لەجۇرى ئەۋ خۋاردنەى كە بۇ خۇى دەپخۋا، يان بەرگو پۇشاكى (۱۰) دە كەس بكا يان كۆپلەپ ئازاد بكا...!

ھالەتېكى تر ۋەكوۋ ئەۋە كاپرا نەتۋانى رەمەزان بەرۋۇزۋ بىۋ جا لە بەرنەخۇشى بىۋ يان لەبەر پىرى بىۋ يان ھەر ھۆيەكى ترا! لەم ھالەتەدا بەرۋۇزۋ نابىۋ لەجىياتى ھەر رۇۋىك ھەزارىك نان دەدا.. ھاجى لە كىردارى ھەجدا مەرجىك لە مەرجەكانى ھەج بەجى ناھىنى دەبىۋ كۈشتىيەك سەربىرى كۈشتەكەى بەسەر ھەزاراندا دابەش بكا.. رۇۋى جەۋنى رەمەزان دى پىۋىستە ھەموۋ موسولمانىك زەكاتى سەر فىترە بىدا بە ھەزاران، ھەرۋەكوۋ چۇن پىۋىستە لەسەر موسولمانانى دەۋلەمەند لە جەۋنى قورباندا قوربانى بكەنۋ كۈشتەكەى بىدەن بە ھەزاران.. يان موسولمانىك فۇتۇ (نذر) ك دەكا ئىسلام لەسەرى پىۋىست

كردوه كه ئەو نەزرە بە تەواۋى جىبەجى بكاو چى لە خۆگرتوۋە دابەشى بكا
بەسەر ھەزاراندا..

ھالەتتىكى تر ھەيە، ئەۋىش ئەۋمىيە گابرا ناتوانى خۇ بە خىو بكاو
پىداۋىستى ژيانى بۇ ئەنجام نادى لىردە ئايىنى ئىسلام بەۋاجىبى گىپراۋە بە
ئەركى سەرشانى خىزم و كەس و كارى دەۋلەمەندى داناۋە كە نەفەقەى بىكىش:
كوپ نەفەقەى باۋكى دەگىشىۋ باۋك نەفەقەى كوپو مىندالى لەسەرە، نەفەقەى
خۆشك لەسەر براپەۋ ھى ژن لەسەر مىردە ھەروا بەۋ جوۋرى كە لە كىتبە
شەعييەكاندا رون كراۋەتەۋە.

لەلەيەكى ترەۋە ئىسلام ياساى (ۋەققە) ىشى داناۋە تا بەرو بوۋمى ئەۋ موئكو
مالە ۋەققە سەرف بىكرى لە رىگاي خىرو چاكەى گشتى دا. ئەمەى گوتراۋ
خوئىندتەۋە بىرك بوۋ لە ياساى ئابوورى ئىسلام كە مەبەستى سەردكى تىدا لىك
نرىك كىرنەۋەى چىنەكانى كۆمەلەۋ قەلاچۇكىردى ھەزارىيە. خۇ ئەگەر
بىمانەۋى بە دورو درىژى ئەۋ دەقە قورئانى ۋ ھەدىسانە رون بىكەينەۋە كە
دەربارەى ئابوورى ھاتوون لىردە جىگاي نابىتەۋەۋ پىۋىستى بە چەند بەرگىكى
قەۋارە گەۋرە ھەيە! بەلام ئىمە ۋىستمان ئامازمىيەكى سەرىپىيى بىكەين بۇ بىرى
بىنەماى سەردكى قورئان لەم بارەۋە كە ھەموۋىيان ئەۋە دەگەيەنن كە ئەم ياسايە
ياسايەكى ئىلاھىيەۋ سەرجاۋەيەكى گەلى بەرزو مەزنەۋ بەكارى ھەموۋ شوئىنىك
دىۋ بۇ ھەموۋ كاتىك باشە.

به‌شی بیست و یه‌که‌م:

زه‌کات له ئیسلام دا (الزكاة في الإسلام)

زهریبه لای گهل و فه‌رمانه‌واکانی پیش ئیسلام – مانای زه‌کات – ره‌نگدانه‌وه‌ی هه‌ژرای له‌ کۆمه‌لدا – پله‌ی زه‌کات – زه‌کات به‌ زۆر ده‌سینرئ – جوهره‌کانی زه‌کات – مه‌رجه‌کانی زه‌کات – زه‌کاتی زێڕو زیو – زه‌کاتی مالی بازراگانی – زه‌کاتی به‌روویوومی کشتوکاڵ – زه‌کاتی ئاژه‌ل که‌ به‌ ده‌می خۆی به‌وه‌رئ – زه‌کاتی کان و گه‌نجینه‌ – نه‌وانه‌ی زه‌کاتیان پئ ده‌شیی مافی خۆیانه‌ زه‌کات وه‌گرن.

زه‌ریبه‌و باج لای گهل و فه‌رمانه‌واکانی پیش ئیسلام:

حکومه‌ته‌کانی پیش ئیسلام زهریبه‌و مل‌کانه‌یان ده‌خسته‌ سه‌ر هه‌ژاران و سامانداره‌ مام ناوه‌نده‌یه‌کان! پاشاو فه‌رمانه‌واو پیاوه‌ ئایینییه‌کان و دهره‌ به‌گو نه‌وانه‌ی که‌ په‌یومندییان به‌ مانه‌وه‌ هه‌بوو هیچ ئه‌هرکیکی (مالی)یان نه‌ده‌خرایه‌ سه‌رو له‌ هه‌موو زهریبه‌و مل‌کانه‌یه‌ک عه‌فو ده‌کران و هه‌میشه‌ له‌ناو نازو نیعه‌مه‌تا خۆیان دلسته‌وه‌، چینه‌ هه‌ژاره‌کانیش به‌ ژیانیکی کوله‌ مه‌رگی ده‌ژیان و کۆیله‌ی فه‌رمانه‌واو ده‌وله‌مه‌نده‌کانیان بوون. له‌به‌ر ئه‌وه‌ مرو‌قی ئاسایی له‌ روژگاری کۆندا پئی وانه‌بوو که‌ حکومه‌ت نوینه‌ری ئه‌وه‌و بۆ به‌رژه‌ومندی گشتی ئه‌و کار ده‌کا! به‌ل‌کوو به‌پنجه‌وانه‌وه‌ هه‌موو کاتی دامو ده‌زگاکانی حکومه‌تی به‌ دوژمنی خۆی ده‌زانی و گه‌یشتبووه‌ ئه‌و فه‌ناعه‌ته‌ که‌ ئه‌و حکومه‌ته‌ ته‌نها مه‌به‌ستی چه‌وساندنه‌وه‌ی چینی هه‌ژاره‌و خه‌ریکی خۆنمژینی هاوولاتیانه‌ به‌بئ ئه‌وه‌ی که‌ سودیکیان پئ بگه‌یه‌نئ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خه‌لکی باجیان به‌ باریکی گران و ده‌ها ده‌زانی که‌تا بۆیان بکرایه‌ به‌ پئوێستیان ده‌زانی خۆیانی ئی دهر باز بکه‌ن.

بێگومان گهل و نه‌ته‌وه‌کانی پیش ئیسلام هیچ گرنگیه‌کیان نه‌ده‌دا به‌ مال و دارایی حکومه‌ت، مه‌به‌ستیان نه‌بوو چه‌ندی واریدات هه‌یه‌و چه‌ندی خه‌رجی هه‌یه‌، چونکه‌ پێیان وابوو هیچ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی نه‌وانی تێدا نیه‌و هه‌مووی تایبه‌ته‌ به‌ مه‌لیک و وه‌زیرو کاربه‌ده‌ستانی حکومه‌ته‌وه‌، حکومه‌ته‌کانیش له‌لایه‌ن خۆیانه‌وه‌ ته‌نیا گرنگیان به‌ ده‌وله‌مه‌نده‌بوونی خه‌زینه‌ی خۆیان ده‌داو،

هەموو كاریكى رهواو نارهوايان بەكار دینا بۆ پرکردنی خەزینەى پاشا! نەك وهكوو ئەم حكومەتە تازانەى سەردەم كە ئەندازمىەك دادپەرەمىيان بەكار هیناوه بۆ رێك و بێكکردنی زەربەو بەرگاھینانی حاصلاًتەكەى لە بەرژەومندى گشتى ولاتداو دابەشکردنی بەسەر چىنە موحتاجەكانى ولاتداو پەرەپێدانى ئەو پرۆژانەى كە بەختەومرى دانىشتوانى تێدايە... جا كە ئىسلام هات هەموو ئەو ياسا و دابو نەرىتە گۆنانەى زەربەى هەلگێرايەوه، يارمەتییەكى سامانى لەسەر دەولەمەندەكان دانا بۆ بەرژەومندى هەزاران و ناوى لێنا: (زەكات) ياسا و قانونىكىشى بۆ كۆکردنەوهو سەرفکردنى داناوه پەرە لە دادپەرەومرى و عدالت بە جۆرێك كە وێنەى لەهېچ قوتابخانەو رێبازىكى سەردەمدا نابیندرى!

مانای زەكات:

زەكات و صدەققە هەردوكیان يەك مانایان هەيە. زەكات لە زماندا بە مانا پاكکردنەوهیە، پەرەومردگار صدەققەى فەرزو پێویستى ناوناه: زەكات – پاككەرەوه – چونكە دل و دەروى لە رزى و چروكى پاك دەكاتەوه، خودا دەفەرموى: {خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا}.

واتە: ئەى پێغەمبەر لە مال و دارایی سامانداران زەكات دەرکەو لێیان بستیئە بۆ ئەوهى دل و دەروىيان لە نەخۆشى چروكى پاك بكەیتەوهو گەش و نەماش بكەویتە ناو مال و داراییانەوه، پەرەومردگار كە دەفەرموى: زەكات موسوڵمانان پاك دەكاتەوه – كە لە نایەتەكەدا بە راناوى (هم) ئامازەى بۆ كردو – ديارە وشەى موسوڵمانان هەموویان بەتاك و كۆمەڵەوه دەگرتەوه. ئاشكراشە زەكات لەگەڵ ئەوهدا كە دل و دەروونى تاكەكانى كۆمەڵ لە چلكى بەخىلى و چروكى و رزى و نەفس نزمى و دلپەقى و خۆپەرستى و تەماعارى پاك دەكاتەوه هەروەها موسوڵمانانىش دەپاریزى لەوه كە بە ناحەق مالى يەكترى بخۆن و نەخۆشى كۆمەڵایەتى: وهكوو دزايەتى و فیتنەى و شەرو هەرا لەناویاندا بكەویتەوه!.

كاردانەھەدى ھەژارى لە كۆمەلگادا (تائير الفقير في المجتمع):

شتىكى سەلىنراھەو ئاشكراپە كە ھەژاران چىنى ھەرە خواروى كۆمەلگانو ھەژارى كوشندەترىن دەردى كۆمەلە. چونكە ھەقىرىي وا لە مەزۇد دەكا ھەموو جۆرە كارىك لە پېناو بژۇدا ئەنجام بەدا، سەك ئەگەر برسى بوو خاومەكەى ھەلەنەى بۆ ئەنجامدانى ھەموو جۆرە تاوانىك و بەلاشىيەو ھەوايە... چونكە بۆ درىزەپېدانى ژيانە!

ئەو كۆمەلگايانەى ھەژاريان تېدا بلاو دەبىتەو لە ھەموو رويەكەو توندپەروى تېدا پەيدا دەبىو ھەموو كەردارىكى وەحشىيانەو ئازەل ئاساى بەلاو ھەلەو ھەموو جۆرە درندەبىيەك بەكار دىنى بۆ گەيىشتن بە ئارەزوەكانى، بىگومان ئەوروپا لەم رەو ھەم خراپترىن ئەنجامى ھەژارى چىشت... ھەموو كەردارىكى دژە شارستانى تېدا رەو، سەرەتا خۆ پېشانەدانى ھېمانە دەستى پېكرد، تا سەرى كېشا بە شۆرشو كوشتن و بېرىن و ھەلاچۆكردنى ھەموو شتىك و تەرو پەوشى پېكەو ھەسووتا!!

بەلى زەكات (منزلة الزكاة):

خوداى پەروەردگار لە زۆر شوپىنى ھورئاندا ھەرمانى كەردو بە زەكاتدان، لەھەر شوپىنكدا باسى نوپۇزكراپە يەكسەر زەكاتىشى لەگەلدا باس كراو، كە ھورئان داواى كەردنى نوپۇزى كەردو داواى زەكاتدانىشى كەردو، چونكە نوپۇز زەكات دوو كۆلەكەى پتەون بۆ بالەخانەى ئىسلام و ئىسلاميان لەسەر بىيات نراو! يەككە لەو شوپىنانە: ئەم ئايەتەيە كە دەفەرمۇئ:

{فَأَقِمْ وَدَّاعِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ - سورة الحج - ٧٨}.

ھەروەگوو چۆن لەئايەتتىكى تردا جەختى لەسەر ئەو كەردو كە موسوئمان نابىتە براى موسوئلمانان و لەرىزى ئەوان نازمىردى تا نوپۇز نەكاو زەكات نەدا، وەكوو دەفەرمۇئ:

{فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَتُفَصَّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ - سورة التوبة - ١١}.

واته: نهوانه نهگهر تۆبهیان کردو نوێزیان بهجئ هیناو زهکاتیان دا نهوه دهبنه برائ ئایینیتان!

لهلایهکی تروهه پیغه مبههر (درووی خوندی لسمربین) زهکات نه دهرانی ترساندوه به گرانی و فهقیری و ههزاری و زیان تالی که دمه رموی: (وما منع قوم الزكاة الا منعوا القطر من السماء ولو لا البهائم لم يمطروا). واته: ههر گهل نهته ومیهک زهکاتیان له مالی خویان دهر نه کردبئ زهکات نه دانیان بهلاوه شتیکی ئاسایی بووبئ ئیلا بارانیان ئی بر اووه ئاسمان بارانی بو نه باراندون، خو نهگهر له بهر خاتری ئاژهله و گیانه مبههرانی تر نه بوایه ئاوی خواردنه ومشیان بو نه دمهباری.

زهکاتدان زۆره ملیه به زۆر دهستتدرئ (الزكاة اجبارية):

ئایینی ئیسلام زهکاتدانی نه خستوته بهر ئارمزووی خاوهن مال، نهگهر ویستی بیداو نهگهر نه ویست نهیدا! بهلکوو زهکاتی به شتیکی زۆره ملئ داناوه، چونکه زهکات حهقی فهقیره لهو مالهی که خودا داویهتی به دهوله مهنده، خودا دمه رموی:

{وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ، لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ} سورة المعارج - ٢٤-٢٥.

واته: نهو موسولمانانهی که له مال و داراییان دا نه دنازمیهکی دیاریکراو ههیه مافی ههزاران و سواکه رانه.. که وابوو نه رکی سه رسانی کار به دهستی موسولمانانه که زهکات له دهوله مهنده و مر بگرئ و ئهمجار به سه ر ههزاره کاند دابهشی بکاتهوه. بۆیه پیغه مبههری خودا (درووی خوندی لسمربین) زهکاتی کو ده کردهوه و فه رمانی به کار به دهستانی خوئی ده کرد که له هه موو شوینیک زهکات له دهوله مهنده گان و مر بگرن و به سه ر ههزاراندا دابهشی بکهنه وه! له دوا و وهفاتی پیغه مبههر (درووی خوندی لسمربین) هه زهرمتی ئه بو به کری صدیق کرا به فه رمان په وای موسولمانان، برئ له

عهربهکان زهکاتیان نه داو به ناشکرا به رهه ئستی زهکات دانیان کرد، به خه یائی خوڤیان حه زرمتی نه بو به کر دهسته و دهستان راده و مستی و شهریان له گه ل ناکا! به لام حه زرمتی نه بو به کر پیاو ماقولانی هاوړپییانی پیغه مبهری کو کرده وه له م باره وه مه شوړمتی پیکردن دواپی هه موویان رایان هاته سه ر نه وه که شه ر له گه ل نه و زهکات نه دمه رانه بکری بۆ نه م مه به سه ته هیزیان پیک هیناو هیرشیان کرده سه ر سه رپیچی کاران و به توندی لییان دان و زال بوون به سه ریاندان و هه لگه پراوه (مرتد) دهکانیان هیناپه وه زیر رکیزی ته علیمات و یاسای قورئان.

به راستی نه م شه ره شه ریکی ناو خوپی بوو، بۆ به رژه و مندی چینی هه ژار بوو! له هه موو نه و شه ره ناو خوپیانه ی نه وروپا پیرۆتر بوو که بۆ به رژه و مندی چینی هه ژار به رپا بوون!! چونکه له نه وروپا نه وانه ی که شوړشیانکرد چینی هه ژار بوون له تاو برسیتی شهریان کرد، به لام نه وانه ی له سه رده می حه زرمتی نه بو به کردا شهریان له گه ل زهکات نه دمه راندا کرد پیاو ماقول و سامانداران و ریش سپی سه حابه بوون سه رۆکه که شیان خه لیفه ی ئیسلام خو ی بوو! نه و نه بوو به کره بوو که له م باره وه فه رموی: (والله لو منعوني عقال بعير یؤدونه إلی رسول الله لقاتلتهم علیه أو أهلك دونه). واته: سویند به خودا نه گه ر نه شکیکی تاقه و شتریکم نه دمنی و له وه پیش دابیتیان به پیغه مبهری خودا شه ری له سه ر ده که م جا یا لیان ده ستینم یان له پیناویا ده کوژریم. له مه وه بۆمان دمرد ده که وئ که زهکات ئیختیاری نییه، هه رگیز نابی و مه ا سهیری بکری به لکوو زهکات زه ربه یه کی زۆره ملییه حکوومه تی ئیسلامی به زۆر و مری ده گری و نه مجار به سه ر چینی هه ژاردا دابه شی ده کاته وه، ته نانه ت نه م گاره تایبه ته به خه لیفه ی موسولمانانه وه خو ی یان که سیك که نه و ده ستینشانی ده کا زهکات و مره گری و دابه شی ده کا، چونکه خودا به پیغه مبه ر ده فه رموی:

{خَذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً}. له سه ر نه م بنه مایه زانایانی ئیسلام رایان وایه: که

زهکات له لایه ن زه کاتده روه دابه ش ناکری، به لکوو دمی ته سلیم به خه زینه ی حکوومه تی بکا و نه مجار حکوومه ت دابه شی بکاته وه، چونکه نه گه ر کابرای

زهکاتدهر خۆی تهوزیعی بکا زهلیلی و چاو بهرمهژیرییهك بۆ زهکات و مرگهكان دیتته کایهوه، بهلام نهگهه لیبهرسراوی حکوومهت دابهشی بکا نهو جوړه چاو بهرمهژیرییه بهدی ناکړی و منته و کهشخه ی زهکات دهری تیدا نابیی بهلکوو کابرای ههزار وهکوو موجهیهك و مافیکی خۆی وهری دهگری، تهنانهت زانایانی ئیسلام دههرمون ههر کهسیك بهری و زهکاتی لهسهر بی نابیی میراتهکه ی دابهش بکړی تا زهکاتی ئی دهردهکړی، ههروهکوو چوون نهگهه ههرزی خهلکی لهسهر بی تا ههرزهکه نهدریتتهوه میراتهکه تهوزیع ناکړی.

جوړهکاتی زهکات (انواع الزکاة):

نهو شتانه ی زمکاتیان تیدایه به گویره ی شهرع پینچ شتن:

یهکهه: زیرو زیوه.

دووهه: کهل و پهلی بازرگانییه.

سییهه: بهروبوومی کشتوکالی و میوه ی خورماو ترییه.

چوارهه: نهو ناژهله مالییهه که به دهمی خویان دهلهوهپین.

پینجهه: کان و گهنجینهیه.

جگه لهه پینچ شتانه هیج مال و سامانیکی تر زهکاتی ئی ناکهوی کهوابوو خانوو بهره بۆ حهوانهوهو نیشتهجیبوون تیدا، جل و بهرگی تایبهتی، کهل و پهلی مال، ولاغی سواری، سهیاره ی تایبهتی چهك و سیلاحی تایبهت، خشل و زیرو زیوی ناهرم، شتی دهگهه و ناوازه، نامیری وهستایی و پیشهسازي و کشتوکالی و کتیب و دهفتهری زانستی و فیربوون زهکاتیان ئی نادرئ به مهرجیک نهکړن به مالی بازرگانی، ههرشتیک لهوانه بازرگانی پیوه کرا دهبی زهکاتی ئی بدا.

مهعهدهنی بهنرخ و بهها - جگه له زیرو زیو - وهکوو یاقوت و گوههر نهلماس و نهو جوړه کانه، زانایانی شهرع پیمان وایه زهکاتیان تیدا نییه، بهلام له راستی دا دهبوایه زهکاتیان تیدایی!! بویه پیمان وایه، ههرکاتی نهو مهعهدهنانه قیমেتیان گهیشته نهندازه ی زهکات تیدابوون دهبی زهکاتیان ئی دهرکړی.

مەرجەكانى زەكات (شروط الزكاة):

ئەو مەرجانەى كە پىويستە كۆيبنەو لەو مال و سامانەى زەكاتى ئى دەرەگى چوار مەرجى سەرەكىن:

يەكەم: دەبى سامان و دارايەكە مۆلكى تەواى كابرابى، واتە: دەبى مالەكە لەژىر دەستى خاوەن مالدا بى و نابى مافى كەسى تىر پىويستە و دەبى بتوانى بەويستە و ئارمىزى خۆى تەصەروفى تىدا بكا، بەروبوومى مالەكەش بۆ خاوەنەكەى بى و بۆ ئەو بگەپتەو.. كەوابى مالى وەفكرەو زەكاتى تىدا نىيە، قەرزو قۆلەيك كە لەسەر قەرزداربى و هيوای وەرگرتنەو نەبى، هەروەها ئەو مال و مۆلكەى خاوەنەكەى نەتوانى بە ئارمىزى خۆى تەصەروفى تىدا بكا وەكوو مالى (رەهن) بارمە دانراو، هەروەها مالىك كە خرابىتە ژىر چاودىرى و خاوەنەكەى نەتوانى نىكى بگەوتەو، هەروەها مال و سامانىك كە كىشەو نىزاعى لەسەربى و بەلايەكدا ساغ نەبووبىتەو.

دووم: دەبى مالەكە بگاتە ئەندازەى زەكات لىكەوتن (نصاب). واتە: ئەو ئەندازەيەى كە لە شەرعدا بۆ زەكات لىكەوتن دانراو، كەواتە مۆلك و دارايى كەم زەكاتى ئى ناكەو، هەر جۆرىك لەو جۆرە مالانە نەگاتە ئەندازەى زەكات لىكەوتن (نصاب) زەكاتى تىدا نىيە، چونكە زەكات لە زىدەمال دەكەو، خودا دەفەرەموى:

{وَيَسْأَلُكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْغَفْوُ}.

واتە: ئەى پىغەمبەر! پىسارىت ئى دەكەن جى بدن بە زەكات و بىبەخشن؟ تۆش پىيان بلى: ئەوەى كە زىاد لە پىويستى خۆيانە.

سپيەم: دەبى سالىكى تەواو (۱۲) مانگ بەسەر ئەومالەدا تىپەربى و ئەوسامانە لە هەموو سالەكەدا مۆلكى كابرە بووبى، كەوابو ئەگەر كەسك دواى كەمتر لە تىپەربوونى سالىك بەسەر مالەكەدا ئەو مالەى لە مۆلكايەتى دەرچو زەكاتى ئى ناكەو، چونكە تىپەربوونى سال بەسەر مالەكەدا مەرجىكى سەرەكەيە

بۆ زهکات واجب بوون جگه له بهروبووومی کشتوکال و گهنج و خهزینهی دۆزراوهی ژێر زموی، ئەمانه تیپه‌رپوونی سالیان تێدا مه‌رج نییه‌!

چوارهم: دهبی ماله‌که زیاد له پێویستییه‌ زه‌رویه‌گانی خاوه‌نه‌که‌ی بی، دهبی زیاد له‌و قه‌رزانه‌ بی که له‌سه‌ریه‌تی، که‌وابوو موئک و سامان و داراییه‌ک که هه‌ر به‌شی بژێوی خاوه‌نه‌که‌ی و نه‌و که‌سانه‌ی نه‌فه‌قه‌یان له‌سه‌ریه‌تی بکا، یان به‌شی نه‌و قه‌رزانه‌ بکا که له‌سه‌ریه‌تی، زه‌کاتی تێدا نییه‌.

زه‌کات سالی جارێک و مه‌رده‌گیرێ چونکه‌ زیادکردن و گه‌شه‌کردنی به‌ تیپه‌رپوونی سال نه‌بی به‌دیارناکه‌وێ به‌لام نه‌م حوکه‌مه‌ به‌روبووومی کشتوکالی ناگیرته‌وه‌ نه‌م جوهرمیان هه‌رکاتی هاته‌ به‌ره‌م زه‌کاتی ئی دمه‌رده‌کری.

هه‌رکاتی مال و دارایی هه‌تیوو مندال و ده‌ستبلاو گه‌یه‌شته‌ ئەندازه‌ی زه‌کات لێکه‌وتن دهبی سه‌ربه‌رشتیاره‌که‌یان زه‌کاتیان بۆ دمه‌رکا، پێویسته‌ ئەوه‌ش بزانین له‌ زه‌کاتدا جیاوازی نیوان نێرو می و ئازادو به‌ندکراو نییه‌.

له‌ حکوومه‌تی ئیسلامیدا مال و دارایی زه‌کات تیکه‌لاوی بودجه‌ی حکوومه‌ت ناکری به‌لکوو دهبی ئیداره‌یه‌کی جیاوازی سه‌ر به‌خۆی بۆ دابنری و نه‌و ئیداره‌یه‌ سه‌ر په‌رشتی و مه‌رگرتن و خه‌رجکردنی بکا، جا ئەگه‌ر ده‌وله‌ته‌که‌ فراوان بوو ئەوه‌ قه‌رمانه‌وه‌ی هه‌رێمه‌کان خۆیان ئه‌هرکی کوک‌ر‌دنه‌وه‌و دابه‌شکردنی زه‌کاته‌که‌ له‌ نه‌ستۆ ده‌گرن.

زه‌کاتی زیو (زکاة الذهب والفضة):

زێرو زیو سه‌که‌ ئی دراوبن یان قالبو پارچه‌ پارچه‌ بن زه‌کاتیان ئی دمه‌رکی، به‌ مه‌رجێک سالیک (۱۲) مانگیان به‌سه‌ردا تیپه‌رپێ لای خاوه‌نه‌که‌یان. ئەندازه‌ی زه‌کاتی زێرو زیو چواره‌یه‌کی دمه‌یه‌که‌ واته‌ له‌ چل مسقال یه‌ک مسقال و له‌ بیست مسقال نیو مسقال و له‌سه‌د مسقال دوو مسقال و نیو زه‌کات و مه‌رده‌گیرێ! نه‌و ئەندازه‌یه‌ی زه‌کاتی زێری پێ واجب دهبی و خاوه‌نه‌که‌ی پێ دهبیته‌ زه‌کات دمه‌ر،

بىيىست مىسقال يان دە دىنارى زىپرە، ئەو ئەندازمىيە زەكاتى زىوى پىي واجب دەبىي و خاۋەنەكەى دەبىيە زەكات دەر زىو دووسەد دىرەھەمى زىو.

مامۇستا (عبدالوهاب خلافا) لە گۇفارى (لواء الإسلام) سالى (۱۹۵۰) دا دەفەرمۇي: بەم پىيە دەبىي قىمەتى مالى بىيىست دىنارە زىپرەكە لەكاتى ئەم ئەندازە دانانەدا بەقەدەر قىمەتى دوسەد دىرەھەمەكە بووبىي حوكمە شەرىعيەكان ئەو دەگەيەنن... بۇيە خويىنى مەروفي بە ھەلە كوزراويان بە ھەزار دىنارى زىپرە يان دە ھەزار دىرەھەمى زىو داناو. ئەمە ماناي وايە دىنارىكى زىپرە قىمەتى دە دىرەھەمى زىوى ھەيەو بىيىست دىنارى زىپرە قىمەتى دو سەد دىرەھەمى ھەيە.

بەلام ھەموو كاتى ئەم بەرامبەرىيە ۋەكوو خۇي نامىنىتەو، بەلكو بە گوپرى ياساي (عرض وطلب) بەرامبەرىيەكەيان خوارو ژوور دەكا، ھەر ۋەكوو چۆن بە گوپرى شوين و ولات نرخەكەيان بەرزو نزمى دەكا. ئەمجار دەلى: بە بۆچوونى من دانانى ئەندازەى زەكات لىكەوتن (نصاب) كاتى خۇي، ئەو كاتەى ئەم تەشرىعە دانراۋە قىمەتى زىوۋەكە لە بەرامبەر ئالتونەكەدا بە بەرچاۋ گىراۋە، كەوابى دەبى ھەر ئالتون = زىپرە بە ئەصل و بنەماي نرخ دابىرى و ئەندازەى مالى زەكات لىكەوتۇو بىيىست دىنارى زىپرە يان قىمەتى ئەو لە زىوى سەكە لىدراۋ يان پارچە.

ئەو سەكو پارانەى كە زىپرە زىو نىن: ۋەكوو پارەى نىكل و ئاسنو ۋەرشاۋو شتى تىرىش ئەگەر ئەندازەكەيان گەيىشتە ھەدى زەكات، زەكاتيان لى دەدرى، پارەى كاغەزو بەشە كومپانىيا بە گوپرى نرخيان زەكاتيان لى دەدرى. خويىنەرى ھىزا ئەوى گوترا: حوكمى شەرىعى زەكات لى دەرکردنى پارەو پۈولە بە ھەموو جۆرەگانىيەۋە بەمەرچىك لە ژىر دەستى خاۋەنەكەى دابى يان لە بانقابى، يا بە ئەمانەت دانرابى ھەروەھا ئەگەر مال و سامانەكە رەسىدىكى بازىرگانى بوو يان مالىكى پەزمەندەكراۋ بى يان چەكى تەئىمىن بى. زەكاتى تىدايە.

زەكاتى كەل و پەلى بازارگانى (زكاة عروض التجارة):

زەكات لە كەل و پەلى بازارگانى دا واجبه بەلام واجيبه تەكەى لە خودى كەل و پەلە كەدا نىيە بەلكو لە نرخە كەى داىە، بۆيە دەبى بەزىر بەراورد بگرى و بزانرى نرخە كەى بە ئالتون چەند دەگرىتەو، مەرجىش نىيە سائىك بەسەر ئەو كەل و پەلە كەدا تىپەربووبى بەلكو ئەگەر بەسەر قىمەتە كەيدا تىپەربووبى بەسەر! جا ئەگەر ئەو پارمىە ھەزاران جۆر كەل و پەلى پى كراپى ھىچ لەمەزوعە كە ناگۆرى، ئەو ھى پىويستە و مەرجە، ئەو مە دەبى بە ھى ئەو كەل و پەلە ئە سەرھەتاي سالى و كۆتايى سالىدا بگاتە ئەندازەى زەكات لى دەمرگردن، جا كەمبوون و زيادبوونى لە ماو ھى سالى كەدا ھىچ لە مەزوعە كە ناگۆرى.

زەكاتى مالى بازارگانى لە دەستمايە و قازانچ وەر دەگرى و كەل و پەلە بازارگانىيەكان بە گوڤرەى نرخى تازە ھىساب دەگرىن.

زەكاتى بەروبوومى كشتوكالى (زكاة المحصولات الزراعية):

ئەندازەى زەكاتى بەروبوومى كشتوكالى دەيەكە... واتە لەسەد بەش دە بەشە ئەمەش ئەگەر بە باراناو پىگەيشت و ئاو درا، ئەگەر بە ئامىرو ناعوور ئاو دەدرا ئەو لەسەدا پىنجى زەكات لى دەكەوئ... ئەگەر زەوييەكە ھەندىكى بە باراناو ھەندىكى بە ئامىر ئاودەدرا كام لايان زۆرتري ئەو ئىعتىبار دەگرى، ئەگەر زەوييەكە رىك نيو ھى بە باراناو نيو ھى بە ئامىر ئاودەدرا ئەو نيو ھى دەيەكە و نيو ھى پىنج يەكە.

زەكاتى كشتوكال: ھەر بەروبوومىك كە لە زەوى دەربى زەكاتى لى دەدرى، جا بەروبوومەكە بخورى يان ھى خواردن نەبى، ئەگەر سالى زياد لە جارىك زەوييەكە بەرو بووم بىن ھەموو جارىك دەبى زەكاتى لى بد!!

مامۇستا شىخ (محمد أبو زهرة) – كە يەككە لە زاناکانى ئەزھەر – دەفەرموئ: ئەو خانوو ئوتىلانە كە بە مەبەستى بەگرىدان و سوود لى وەرگرتن

دروست دمکړن، نه وه دمې زهکاتيان ئې بدرئ... ومکوو گشتوکال، له م باره وه دمهرموي: (نه وه لای زاناياني شهرع باوه رايان له سهریه تی نه و میه: که خانوو بهر زهکاتی تیدا نییه... چونکه خانوو بهر له سهرده می گون دا بو به گریدان به کار نه هاتوو، به لکوو هر که سه خانووی به نه ندازه ی پیداوېستی خو ی دروست کرده، که و ابوو نه م رایه یان بو نه و سهرده میه رایه کی راست و دروست بووه. به لام له سهرده می ئیستا شارسنیه ت پېشکه و توه خانوو بهر و قه سرو باله خانه ی زور دروستکراون و اریداتی زور زمبه ندمیان هه یه... که وایه شتیکی راست و ره وایه که زهکاتيان ئې بدرئ، ومکوو زهوی و زاری گشتوکالی! چونکه هیچ جیاوازییه ک نییه له نیوان دهوله مهنديک که ئوتیل و باله خانه ی هه ی سالا نه و مانگانه و اریداتی ئې دست بکهوئ له گه ل دهوله مهنديک که و اریداتی له زهوی و زاره وه بو بی، نه گهر زهکاتی نه و یان فهرز بکهین زهکاتی نه میان فهرز نه کهین زولم و سته مه!

هر و اریداتیکی له گری ئوتیل و باله خانه و خانوو بهر ی دوستکراو بو گری دست بکهوئ زهکاتی ئې ددرئ هرکاتیکیش و اریداتيان نه ما له و ماودا که و اریداتيان نابی زهکاتيان ئې دمرناکری! زهکاته که شیان به گویره ی و اریداته که یان ددرئ نه گهر کریکه یان مانگانه بوو نه وه هه موو مانگیک زهکاتيان ئې دمرده کری، نه گهر سالا نه بوو سالا نه زهکاتيان ئې ددرئ، نه ندازه ی زهکاتیشیان نیوه دمی که!!

ماموستا شیخ (محمد أبو زهرة) نامیرو مه کینه و کارگه و ئوتوموبیل قیاس دهکاته سهر زهوی و زاری گشتوکالی و سالا نه و اریداتی نه و کارگه و مه کینه دهخه ملیندرئ و زهکاتی ئې دمرده کری!

زهکاتی نه و نازه له مالییه نه ی به ده می خو یان ده له وهرین:

مه به ست به و نازه له مالییه نه ی که به ده می خو یان ده له وهرین و به عهره ی پیان ده گوترئ (السوائم) نه و نازه لانه یه که زور به ی سال له له وهرگی گشتیدا

دەلەۋەر ئۆي ئالىك و خۇراكى ناكەۋىتە سەر خاۋمەكەي بەلام وشترو گاۋو مانگاۋ مەرو بزن كە خاۋمەكەيان ئالىك و لەۋمەريان دەداتى و بېيەنەۋە ماندو دەبى، ئەۋە زەكاتيان تېدا نىيە چونكە ئىسلام ئەركى ئالىكدان و زەكات لى دەرگىردن لە كاتىكدا كۆ ناكاتەۋە، جا بۆ ھەر يەككى لەۋ ئازەلەنە كە بەدەمى خۇيان دەلەۋەر ئۆي ئەندازمەكى دىيارىكراۋ ھەيە تا نەگاتە ئەۋ ئەندازمە زەكاتيان تېدا نىيە. حوشتەر تا نەگەنە پىنج سەر زەكاتيان تېدا نىيە، مەرو بزن تا نەگەنە چل سەر زەكاتيان تېدا نىيە! گاۋو مانگا تا نەگەنە سى سەر زەكاتيان تېدا نىيە. لە پىنج وشتردا مەپىك دەدرى بە زەكات... لەچل سەربىزن و مەپدا مەپىك زەكاتە، لەسى سەر گاۋو مانگادا گۆلكەلەيەك دەدرى بە زەكات دەبى ئەم گولەكە سالىكى تەۋاۋ كەردى و پىي ناپىتە سالى دوۋەمەۋە. وشەى (ابل) ھەموو جۆرەكانى وشتەر دەگىرتەۋە، وشەى (غنم) ىش مەرو بزن دەگىرتەۋە وشەى (البقر) ىش گاۋو مانگاۋ گامىش دەگىرتەۋە جگە لەمانە ھىچ گيانلەبەرىكى تىرى مالى زەكاتى لى دەرناكرى، ئەسپ و ھىسترو گۆيدىرىز زەكاتيان تېدا نىيە. دەگونجى لىرەدا ھىكمەت ئەمەبى كە ھەر وشترو رەشە ولاغ و مەروز بزن بە بېچوۋ بەشىر وارىداتيان ھەيە. زاناکانى شەرع كە فەرموۋىانە زەكات لە ئەسپ و ھىسترو گۆيدىرىزدا نىيە ھۆيەكەي ئەۋمە ئەمانە رادەگىرىن بۆ پىۋىستى، ئەسپ بۆ سوۋارى و ھىسترو گۆيدىرىز بۆ بار بىردن و شتى تر، بەلام ئەمانەش كە بۆ تىجارەت و وارىدات راگىران زەكاتيان لى دەكەۋى.

زەكاتى كان و گەنجىنە (زكاة المعادن والكنوز):

ئەۋەدى كە لەزىر زەۋىدايە لەكان و كانزا ۋەكوۋ نەۋت و شتى ئاۋا ئەۋەدى مۆلكى (بىت المال) ەۋ مالى تىكرى مۇسولمانانە، بەلام ئەۋ گەنج و خەزىنە كە دەۋزىرتەۋە ھى سەردەمى پىش ئىسلامە ئەۋە پىنجىيەكى بۆ خەزىنە كە ھىكۈمەتە، ئەۋى تىرى بۆ ئەۋ كەسەيە كە دۆزىۋىتەۋە. ئەۋ گەنج و خەزىنە كە

كە ھى سەردەمى پاش ھاتنى ئىسلامەو لەژىر زەويدا بدۇزىتەو، ئەو مولىكى
 ھكۈومەتەو، ئەگەر خامنەكەشى بزانرى كىيە ئەو دەدرىتەو بە خامنەكەى،
 بۆيەش ئەو گەنجو خەزىنە دەدرىنە بەيتول مال چونكە بەمالى زايىعە.
 دەرمدىردى و مالى زايىعەش ھى ھكۈومەتە. ھەر وەكوو چۆن ئەگەر كەسنىك
 مردو ھىچ مىراتگرى نەبوو ئەو مىراتكەى ھى بەيتول مالو بەسەر ئەوانەدا
 دابەش دەكرى كە زەكاتيان پى دەشى بەلام ئەو شتانەى كە لەدەريادا
 دەرمدەئىرنى وەكوو عەنەبرو لولۇو و مروارى و ماسى.. ھتد ئەو پىنجىيەكى لى
 وەردەگرى، ئەمە راى ئەوانەيە كە پىرۇزەى ياساى زەكاتيان لە مىصدرا رىك
 خست و دەلىن (ئەوەى كە لە جەماوورى زانايانى شەرەو پىمان گەشتوو
 ئەوەيە كە گوايە لە ماسى دا زەكات نىيە بەلام ئەمە ھوكمىكە تايبەت بوو بە
 رۇزگارارى خۇيانەو ئەو كاتە دەست رۇشتويى بەسەر دەرياكەندا وەكوو ئىستا
 نەبوو، ئەوانەى كە ئەو كاتە راو ماسىيان كىردو تەنھا بۆ بىزىوى رۇزانەى
 خۇيان كىردويانە، وەكوو ئىستا ياساى راو كىردن رىك نەخراو و پىويستى بە رىك
 خستنىش نەبوو، خۇ ئەگەر ئەوزانا شەعرانانە لەم رۇزگارەدا بىزىبان ھەمان
 بۆچونى ئىمەيان دەبوو! كەوابوو جىاوازى بۆچونى ئىمەو ئەوان جىاوازى
 رۇزگارو سەردەمە نەك جىاوازى بەلگەو دەلىلە.

گەنجىنەى سەردەمى نەزانى، ئەوشتانەى كە قىمەتى ئەسەرى و فۇلكلورى
 ھەيە ئەو دەبىتە مولىكى دەولەت و سوودى عىلمى تىدايە چونكە ئاسار لە
 ھەموو ولاتىكدا لاي ھەموو گەلىك مولىكى ھكۈومەتە لەبەر قىمەتى مىزوويى.

ئەوانەى زەكاتيان پى دەشى (مستحقو الزكاة):

ئايىنى ئىسلام كاروبارى زەكاتى لە ھەموو رويەكەو دىارى كىردو، ئەوانەى
 زەكاتيان پى دەشى دەست نىشان كراون، ئايەتى قورئانى دەربارەميان ھاتۇتە

خواری و هیچ نه ملای نه ولای تیدا ناکرئ و کهس ناتوانی گۆرانکاری تیدا بکا خودا دهغه رموی:

{إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ - سورة التوبة - ۶۰}.

ئهمه دهغه هورئانییه کهیه که نهو چینهانه دیاری دهکا که زهکاتیان پی دهشی وهکوو لیږه به ولایه یه که یه که باسیان دهکهین:

یه کهم: هه ژارهکان، نهوانه ی که نهوهندمیان مال و دارایی نییه بگاته نه ندازه ی زهکات لیکهوتن، واته: مالتیکی که میان هه یه و بهشی پیویستی ئاساییان ناکا، هه ندیکیش دهلئین: هه ژار نهو کهسه یه که بزوی شهوو روژی نه بی.

دووه م: نه بووهکان (مسکین) دهرباره ی وشه ی (مسکین) و (سائل) چه ند رایه ک هه یه: بریک دهلئین (مسکین) نهو یه له هه ژار فه قیرو نه بووتر بی، واته: مسکین نهو کهسه یه که هه ر ه یچی نه بی. له عه کره مه ی مه ولای عه بدوللای کورپی عه بباس گێردراوه ته وه: فه رموو یه تی وشه ی (فه قیر) ناوه بو نه دارانی موسولمانان وشه ی (مسکین) ناوه بو نه دارانی نه هلی کیتاب.

نه وه ی که پالپشتی نه م رایه دهکا نهو یه که: چه زه رته ی عومه ری کورپی خه تتاب وشه ی (مسکین) ی به زه عیف و بی نه وای نه هلی کیتاب ته فسیر کردوه، دهلئین: روژیک عومه ر (روژی خویدی نه بن) کابرایه کی زیممی کویری بینی له دهر وازه ی شاری مه دینه فپی درابوو! چه زه رته ی عومه ر لیئ نزیک بووه وه پیی فه رموو نه وه چیه؟ وتی: (استکرونی فی هه الجزیه).

نه وه تا چاوم کز بووه، کویر بوم و نه مجار فرتیان داوم و که سیشم نییه دالدا یه کم بدا، چه زه تی عومه ر فه رموو ی: به خوا ویزدانیان له گه لدا به کار نه هیناوی! نه مجار موچه ی بو بریه وه وه فه رموو ی: ئهمه له وانیه که به رومردگار دهرباهیان فه رموو یه تی:

{إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ - سورة التوبة - ۶۰}.

ئهوانه بئ وهجو كهه ئه ندام و په كهه وته كانی ئه هلی كیتابن، یان ئه وه خۆشانه یانن كه چاكبوونه وه میان چاوه پروان ناكړئ. جا به گویره ی ئه م پروداوه زهكات دهرئ به نه دارایانی ئه هلی (ذمه) ئهوانه ی كارو كاسبییان بئ ناكړئ.. كه چی زوربه ی زانا شه رعرانه كان پئیان وایه: كه زهكات جگه له موسوئلمانان به كهه سی تر نادرئ!!

سییه م: ئهوانه ی به زهكات وه خه ریکن، واته: ئهوانه ی گو ی ده كه نه وه وه دابه شی ده كه نه وه به سهر زهكات پیدراوه كاندا، ئه مانه ش به شی خویان دهرئ تی، چونكه ئه مانه موچه خۆرن و به ئه ندازه ی كار ده كه یان و پیدراویستیان ده وه له مه ند بن یان هه ژار مافی خویان له مائی زهكات ومرد هگرن.

چوارهم: تازه موسوئلمان و دل دانه مه زراو (المؤلفة قلوبهم) ئه م تاقمه زهكاتیان بئ دهرئ تا بیرو باومړی ئیسلامی له دلیاندا بچه سپی، یان كه س و کاریان دلیان به ئیسلام خۆش بئ و دلنه وایان ده كړئ.. مامو ستای پایه به رزو خوالیخو شبوو (ئهو به یه علا) له كتیبی (الاحكام السلطانيه) دا ده لی (المؤلفة القلوب) چوار چینن: به شیکیان دلنه وایی ده كړئ و زهكاتیان بئ دهرئ تا خراپه یان بؤ موسوئلمانان نه بئ. به شیکیان دلنه وایی ده كړئ بؤ ئه وه ی ئایینی ئیسلامیان له لا شیرین بئ، به شیکیان دلنه وایی ده كړئ تا هۆزو عه شیره تیان موسوئلمان بئ، دورسته، بؤ هه ریه كئ له مانه له به شی (المؤلفة قلوبهم) موسوئلمان بئ یان كافر زهكاتی بدرئ تی... زهكات پیدانی ئه مانه بؤ مه به ستی دیفاع له ئیسلام و بانگه وازی كردنه بؤ ی، كه وایوو زهكات دان به وانه وه كو و پاره خه رج كردنه بؤ پرو پاگه نده (الدعاية) بؤ یه ده بئ ئه مړؤ به شیك له پاره ی زهكات دابندرئ بؤ بانگه وازیكردن بؤ ئیسلام.

پینجه م: بؤ ئازا دكردنی كۆیله كان. دابو نه ریتی عه ره به كان وایوو كه خاوه ن كۆیله پارمیه کی دیاریكراوی دادنا بؤ كۆیله ئه گه ر ئه وپارمیه ی بدایه ئازاد ده بوو!

بۇيە پەرۋەردىگار قەرىمانى كىردۈ بە حكومەتى ئىسلامى كە يارمەتى ئەو كۆيلىنە بىدائۇ لەپارەى زەكات بەشىكىيان بۇ تەرخان بىكا تا لە كۆيلىيەتى رىزگا بىن، شايانى باسە ئەمىرۇ لە جىھاندا بە ئاشىكرا كۆيلى نەماۋە!!

لېرىدا دەمانەۋى ئەۋە بلىين كە دەۋلەتى ئىسلامى يەكەم ياساۋ يەكەم قەرىمانىرەۋاۋ يەكەم حكومەتە كە دىزايەتى كۆيلىيەتى كىردۈ پىشېنى ئەۋە كىردۈ كە بىرىك لە بودجەى سالانەى تەرخان بىكىر بۇ كۆيلى ئازادكىرن، تا ئىشتاش مىژۋو ياسايەكى راميارى يان فەلسەفى تۆمار نەكىردۈ كە لەم بارەۋە پىش ئىسلام كەۋتبى!

شەشەم: قەرزدارەكان، ئەۋانەى قەرزارىى يەخەى پى گىرتوۋو نىانە بىدەنەۋە، ئەمانەش سى جۆرن:

أ) ھەندىك پارە قەرز دەكا بۇ رابۋاردن و لەكارى ناپەۋادا پارەكە خەرج دەكا ئەم جۆرە قەرزداردارانە بەپراى زوربەى زانا شەرىزانەكان زەكاتيان پى نادىر بۇ دانەۋەى قەرزەكانى سەريان مەگەر تۆبە بىكاۋ بىيئە راستال و خودا پەرىست و پىاۋى باش.

ب) كەسىك پارە قەرزبىكا بۇ بەرزەۋەندى خۇى و بازىرگانى پىۋە بىكاۋ لە كارەكەشى دا لىھاتۋوى خۇى چەسپاندېى بەلام بەلاى ناگەھان، تەرازۋى ئابۋورىى ۋلات بشىۋىنى و كابر ا ژىر قەرز بىكەۋى، ئەۋ مال و دارايىيەى كە ھەيەتى بەشى قەرزەكانى نەكا، ئىتر كابر ا چەندى تۋانى قەرز دەداتەۋە، جى لەسەر ماپەۋە زەكاتى دەدرىتتى تا قەرزەكانى لى بداتەۋە.

ج) كەسىك كەۋتبىئە ژىر بارى قەرزەۋە بۇ بەرزەۋەندىيەكى گشتى نەك بۇ بەرزەۋەندى خۇى، ۋەكوۋ ئەۋە كەسىك پارە قەرز بىكا بۇ خۋىن بەستىن و صولچكىرن، ئەۋە زانايان ھەموۋ لەسەر ئەۋەن كە لە زەكات قەرزەكەى بۇ دەدرىتەۋە، تەنانەت ئەگەر ساماندارىش بى ھەر قەرزەكانى بۇ دەدرىتەۋە، ئەمەش بە مەبەستى تەشجىع و ھەئنانى خەلكىيە بۇ پىاۋەتى كىردن!

شایانی باسه که ئایینی ئیسلام وا دهکا که قهرزی وهرگیراو به مه بهستی رهواو پیاوهرتی و ناعیلاجی له مائی (بیت المال) بدریتهوهو به شیک له مائی زهکات بۆ نهوه تهرخان بکری، به مهش ئایینی ئیسلام پیش یاساکانی جیهان که وتوه به تایبهتی یاساو شهریه ته هاوچه رکهکان. دهبی نهوهش بزانی که قانونی رۆمانی له بری کاتدا به رهوا ی بینیه که خاوهن قهرز قهرزدار بکاته کۆیله و له جیاتی قهرزه که ی بیته بهنده ی؟! که چی ئیسلام فهران بهوه دهکا نه گهر قهرزار نه یبوو هوکمهت قهرزه که ی بداتهوه، له نه مهشدا هه لئانی خه لکی تیدا یه بۆ پیاوهرتی و دمستی په کگرتن، چونکه خاوهن مال نه گهر بزانی که نه و قهرزی دهیدا به لیقه و ماویک و یارمهتی برایه کی پی دها نه گهر قهرزدار که نه ی توانی بیداتهوه حکوومهت به رعۆدمیه و بۆ دها تهوه و ماله که ی نافه وتی، قهرز دها بهوانه ی پیوستیان و پیاوهرتیان له گه ل دهکا:

که وابوو دمتوانین بلتین دروست و رهوا یه که له مائی زهکات پاره قهرز بکری بۆ کاری پیاوهرتی و به رزوهندی گشتی، چونکه نه گهر رهوا بی قهرزی لی بدریتهوه قهرز لیکردنی رهواتره.

هه وتهم: ریبوار – مه بهست ریبواری که پاره ی نه بی پی بگاتهوه ولاتی خۆی: به لام نه گهر کابرای ریبوار دهوله مه ندبوو نهوه له (بیت المال) پاره ی به قهرز دهری تی که گه یشته وه مائی خۆی و لای که سو کاری ده بی پاره که بگپرته وه بۆ خه زینه ی حکوومهت.

هه شتم: له ریگه ی خودادا، مه بهست به مه خه ر جکردنی پاره ی زهکاته به سه ر شه رکه رانی موسولمان پارێزمرانی سنووردا، هه ر شتیکی ش په یوهندی به له شکری ئیسلامه وه هه بی به مه رجیک نه م جهیشه له پیناوی ئیسلامدا شه رو به رگری بکا!

بریک له زانایانی ئیسلام پینان وایه که هه ر شتیکی لایه نی به رژه وهندی ئیسلام و موسولمانانی تیدا بی ده توانی له م به شه زهکاته زهکاتی پی بدری. ئیمامی

فه خری رازی له تهفسیره کهیدا دمفه رموئ: بزانی وشه ی (فی سبیل الله) شه وه ناگه یه نئ که ئهم به شه زهکاته ههر تایبه ته به شه پرکه رانه وه، بویه ئیمامی (قه ففال) له تهفسیره کهی خویدا دمفه رموئ: هه ندئ زانای شه رعان (فقهاء) فه رموو یانه دروسته زهکات بدرئ به هه موو کارئکی خیر ئامیز، وه کوو کفن و دهفنه کردنی مردوو وان و دروست کردنی قه لاو سه نگه ر، دروست کردنی مزگه وت و قوتابخانه، چونکه وشه ی (فی سبیل الله) هه موو نه وانه دهگریته وه! هه روه ها ئهم وشه یه هه موو نه و قوتابخانه و کوو کوومه لانه دهگریته وه که کادیری ئیسلام پی دهگه یه نن و پیداویستیان له مائی زهکات بو دابین دهگری، به مه به ستی جوان به دمر خستنی ئیسلام و گه یاندنی و بلا و کردنه وهی نه حکامه کانی و بهر بهر چدانه وهی دوژمنانی، هه روه ها نووسین و چاپ کردنی کتیب و روژنامه و گو فاری تایبه ت به بانگه وازی ئیسلامیه وه.. هه روه ها دروسته زهکات بدرئ به فرمانگه و فیرگه ی خیرخواز چونکه ئهم فرمانگه و فیرگانه بو بهرژه وهندی جینی هه زاران بنیات نه راون.

ئایا پیویسته زهکاته ر به شی هه موو نه و زهکات پشیا وانه بدا؟

زوربه ی زانایانی ئیسلام - جگه له ئیمامی شافعی - پێیان وایه که پیویست ناکا زهکاته ر زهکاته کهی بدا به هه موو جینه زهکات پی شیا وه کان، به لکوو نه گه ر بیدا به هه ر لایه کیان زهکاته کهی له کوو دهکه وئ، به لام پیویسته گرنگی بدرئ به وهی که زور پیویسته زهکاتی بدریتئ!

زهکات هاریکاری کردنیکی کوومه لایه تییه (الزکاة ضمان اجتماعی):

خوینهری هیژا! ده مانه وئ کوتایی باسه که مان به وه بێنین که بلێین: ئیمه ده توانین به راشکاوییه وه شه و به سه لێنین که حکوومه ته به ناو ئیسلامیه کان نه گه ر به گویره ی شه ریعه تی ئیسلام زهکاتیان کو بکرا دیه وه ده یان توانی به مه لایین

پاره گردبکهنه وه و پئداو یستی چینه ههزارهکانی کۆمهڵ دابین بکهن، زهکات شوینی نه و زمریبه و باج و ملکانه دهگریته وه که دهولته ته نه و روپییه کان له م دوو سه دهی دواپییه دا چه سپاندیان و هاتن زمریبه یان له سه ر سه رمایه داران دانا و ناویان لئنا زمریبه ی هاوکاری کۆمه لایه تی (ضریبه الضمان الاجتماعي) زمریبه ی تریشیان له سه ر خاوه ن واریداتی زۆر دانا، له بری ولات و شوین و کاتا گه یشتوته ۹۰٪ - له سه دا نه وت - خو ئه گه ر ئه م هه ولانه نه بوونایه ئاگری رق و کینه ی چینه ههزارهکان دانه ده مرکایه وه! له ئه مه وه بۆمان دهرده که وئ که زهکات یاسایه کی کۆمه لایه تییه مه بهستی راگرتنی له نگه ری نیوان چینهکانی گه له و بهرژه و مندی گشتی گه ره که. به ئی ئایینی ئیسلام یه که م ئایین و یاسایه که که دهست پێشکه ری دانانی ئه م یاسایه ی کردوه.

به نسي بېستو دووهم:

ژن و خيزان له نيسلامدا (المرأة والاسرة في الإسلام)

نافرمت له لای نه ته وه دیرینه کان - نيسلام به شیوه یه کی گشتی نافرمتی له چه وساندنه وه
رزگار کرد - ژن و میردایه تی له نیگای قورنانه وه - بنه مای ژن و میردایه تی له نيسلامدا -
یه کسانې نافرمت و پیاو له ژيانې خیزانیدا - خودا پوشینی نافرمت (الحجاب) - پیاو ده توانی
زیاد له ژنیک بینې - ژن ته لافدان - عیده - مافی نافرمت.

شتیکی ناشکرایه که هیچ کاتیک به نه ندازه دی نیستا باسو لیکولینه وه
دهرباره دی نافرمت نه نجام نه دراوه، نه مهش شتیکی سروشتی و ناسایي په چونکه
نهمړو نافرمت شتیک نییه بکریته نامیری کات به سه ربردن یان وه کوو که ل و پهل
کرین و فروشتنی تیدا نه نجام بدری، یان هاوولاتی یه ک بئ هیچ مافو ریژیکی
نه بئ، به لکوو نهمړو نافرمت بوته بناغه ی خیزانی مروفایه تی!!

شتیکی ناشکراو شیاویشه که نهمړو خاوهن بیرو روشنیران گرنگی به
نافرمت بدهن بیخه نه بهر باسو لیکولینه وه ی خو یان به تایبه تی که نافرمت که ل
کو سپی له پیش خوی رامالیون و تا نه ندازه یه کی زور بوونی خوی چه سپاندوه و
راپه رپنیکي کومه لایه تی گهوره ی نه نجام داوه، که و ابو نووسه ری خاوهن بیرو
نهمون پیویسته بزانی کام یاساو شه ریعت زیاتر گرنگی به نافرمت داوه و ک
زیاتر مافی بو دیاریکردوه! نهمجار بزانی نایا نيسلام نافرمتی نازاد کردو مافی
پاراستو ریژی لی گرت، یان به ندایه تی و کویلایه تی و چه وساندنه وه ی بو دیاری
کرد!! پیش نه وهش که دمست بکهین به دریزه پییدانی و شیکردنه وه ی نازادی
نافرمت له نيسلامدا، وا باشه به خیرایي چاویک بگیړین به میژووداو بزانی
نافرمت چ پله یه کی کومه لایه تی هه بووه له لای که ل و نه ته وه گانی پیش نيسلام، تا
بومان رون بیته وه نافرمت له نيسلامدا چ ریژیکی دراو متی و چ پله یه کی
کومه لایه تی هه یه.

ئافرىت لەلای نەتەو ە دىرىنەكان (المرأة عند الامم القديمة):

ئەتىنى يەكان - كە لە سەردەمى خۇياندا لە ەموو نەتەو ەكانى تر شارەستانى تر بوون - ئافرىتيان بە كەل و پەلىكى بى بايەخ حسيب دەگردو وەكوو شتو مەك لە بازاردا دەيانفرۆشتن، پىيان وابوو ئافرىت زادەى شەيتانەو پىسو و قىزلىكراو، ەموو شتىكيان لى قەدەغە كرىبوون تەنھا رىگايان دەدانى كە مندال بەخىو بکەن و كارو بارى ناومال جىبەجى بکەن!!

لە ياسا كۆنەكانى ەيندىيەكانىشدا ەاتوو ە تاعون و مردن و دۆزەخ، زەھرو مارى ژەھراوى و ئاگر لە ئافرىت باشتر...، خۇ تەورات و ئايىنى جولەكان لە ياساى ەيندىيەكان دەربارەى ئافرىت بەرەحم تر نەبوو!! ئەو ەتا لە سفرى (الجامعة)دا ەاتوو دەلى: لەناو دلى خۇمدا بىرم كرىدەو بۇ ئەو ەى بزەنم و زانىارى بەدەست بىنم و بەشوین دانايى و ەقل و ئاومزدا بسووپمەو، بۇ ئەو ەى بزەنم شەر نەزەنيەو كەودەنى و ەماقەتەو شىتيە، بەلام من گەيشتمە ئەو قەناعەتە كە ژن لە مردن تالترە، ئەو ئافرىتەى كە بۇ خۇى تۆرەو دلى چقل و دەستى زنجىرو پىومندە.. لەناو ەزارا پياويكى باش دەبىنى، بەلام ژنى باش ەر نىيە!!

لە رۇماش كۆرو كۆمەلىكى گەورەو فراوان بەستراو باسو لىكۆلىنەوميان دەربارەى ئافرىت ئەنجام داو لە كۆتايى دا ەاتنە سەر ئەو ە كە ئافرىت نەفسى نىيەو بى گيان و كيەن! لەبەر ئەو ە رۆزى قيامەت زىندوناكرىتەو، ەرومەھا ئافرىت پىسەو نابى ەەرگىز گۆشت بخوا، نابى پىبکەنى، نابى قسەبكا. پىويستە كاتى خۇى بە نوپژو خودا پەرىستى و خزمەتكرىدەو بەسەر بەرى، ەەر بۇ ئەو ەى نەھىلن قسە كا بە ققلىكى ئاسن دەميان دادەخستن، تەنانەت ئافرىت چ لە خىزانى خانەدان يان خىزانى نارەسەن بووبى لە مالمەو يان لە رىگاوبان دەبىنرا دەمى ققل درابوو!! ئەمە جگە لەو سزا جىسمىيانەى كە تووشى ئافرىت دەبوو لەم روو ەو ە كە ئافرىت ھۆكارى گومراپوونەو ئامپىرى شەيتانە بۇ لە خستە بردنى دل و دەروونى ئادەمىزادان.

سالى (۵۸۶ ز) لە برى ھەرىمى ھەرنىسادا كۆرۈ كۆيۈنەۋە بەستەن بۇ لىكۆلئىنەۋە دەربەدى ئافەرت، ئايا ئادەمىزادە پان ئادەمىزاد نىيە؟ كۆتايى باسەكەشيان بەۋەھىنا كە برىارىاندا ئافەرت ئادەمىزادە بەلام بۇ خەزمەتى پىاو دروستكرداۋە.

لە ئىنگلەتەرەشدا مەلىك ھەنرى ھەشتەم ھەرمانىكى دەركرد بەرەسمى تەماشاكردن و خويىندەۋە ئىنجىلى لە ئافەرتان قەدەغەكرد، لەلەيكە تەرەۋە تاسالى (۱۸۵۰ ز) بەگوپەرى قانۋونى ئىنگلىزى ئافەرت بەھاۋولاتى نەدەزمىردا، مافى كەسايەتى خويىشى پى نەدەدرا، تەنانت مافى ئەۋەشى نەبۈۋ كە خاۋەنى پۇشاكى خويىشى بى، ئەۋ مال و دارايىەى كە بە ئارەقى ناۋ چاۋان پەيدى دەكرد نەيدەتۋانى بە ئارەۋى خۋى سەرفى بكا!!!

لە ۋەلاتى عەرەبىشدا پىش ھاتنى ئىسلام ئافەرت لەزۇر رۈۋە بەچاۋى سووك سەپرى دەكراۋ دەچەۋسىنرايەۋە ۋەكوۋ لەمەدۋا شى دەكەينەۋە.

ئىسلام بەشپەۋەيكە گىشتى ئافەرتى ئازادكردەۋە:

ئەۋكاتەى ئىسلام ھات جىهان بەگىشتى بەۋشپەۋەۋ كە باسكرا، ئافەرت بەۋ جۇرە ھەلس و كەۋتى لەگەل دەكرا، ئىتر ئىسلام ھەلسا بە ئازادكردى ئافەرت و لابردنى زولم و ستەم لەسەرى و گىرپانەۋە مافە زەۋتكراۋەكان بۇى و رىز لىگرتن و بەرزكردەۋە پلەى كۆمەلەيەتى بە ئەندازمەك كە تا ئىستا پىشكەۋتۈۋترىن ياساۋ قانۋون ئەۋ مافەى نەداۋمتى!! بەلئ لەۋ كاتەدا كە ئافەرت لای نەتەۋە ئەۋرۈپپىەكان بە ئازەل ھسب دەكرا، پان دەيانگوت ئافەرت شەپتانى نەفەرت لىكراۋە لەجۇرى ئادەمىزاد نىيە! لەۋ كاتەدا ئىسلام ھات ئەۋەى دركاند كە ئافەرت يەككە لەۋ دوو عۈنۋورەى كە زيان بەۋانەۋە بەندەۋ نىۋەى كۆمەلەۋ ئەگەر ئەۋ نەبئ ئىنسانىش نابئ، نەك ھەر ئەۋمەندە بەلكوۋ پەروەردگار ئەمەى كردەۋ بە نىعمەت و مەنت بەسەر ئادەمىزادەۋە بەگىشتى ۋەكوۋ دەفەرەۋى:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً - سورة النساء - ۱}.

واته: ئه ی نه وه ی ئاده م! خۆتان له سزای سه ختی په رومردگارتان بپاریزن، به ته واوه تی به ندایه تی بکه ن بۆ ئه و خودایه ی ئیوه ی له یه ک گیان دروست کرده (مه به ستی چه زرم تی ئاده مه) خیزانی ئاده میش (که دایه چه وایه) هه ر له و گیانه دروستی کرده، ئه مجار له م ژن و میرده ژن پیاوی زوری خستوته وه.

به ئی له کاتی کدا بری کس پیاو و ابو و که ئافرمت نابی ئایینی هه بی و نه یان ده هیشت ته وارات و ئینجیل بخوینیته وه! - نیسلام هات ئه وه ی سه لماند که ئافرمت وه کوو پیاو پاداشی کرده وه ی چاکی خۆی ومرده گری و له دونیا و قیامه تدا به رپرسیاری کار و کرداری چا که و خراپه ی خۆیه تی! خودا دمفه رموی:

{وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا - سورة النساء - ۱۲۴}.

واته: هه ر که سی ک کرداری چا ک بکا و راستا ل بی - پیاو بی یان ئافرمت بی - به مه رچیک بر واداری و ئیمانی هه بی ده چنه به هه شته وه و هیچ له پاداشی کردار و گفتاریان که م ناگریته وه... هه وه کوو چۆن نیسلام فه رمانی به ئافرمت کرده که شان به شانی پیاو ئه رکی عه قیده و ئیمان له ئه ستۆ بگری و ره وشتی جوان و باش ره چا و بکا، دمفه رموی:

{إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا - سورة الاحزاب - ۳۵}.

ئاشرکایه به رپرسیاری ئافرمت به رپرسیارییه کی سه ر به خویه و که سایه تی خۆی هه یه، ئه گه ر ئافرمت بۆ خۆی راستا ل و خودا په رست بی، میردی خراپ بی، خراپی میرده که ی زیانی بۆ ئه و نابی، هه وه کوو چۆن ئه گه ر ئافرمت بۆ خۆی کافرو چارمه ش بی، خودا په رستی و پیاو چاکی میرده که ی، پاساوی بۆ ئاده نه وه!

{ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ، وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأةَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَتَجُنِّي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَتَجُنِّي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ - سورة التحريم - ١٠-١١}.

هەموکەو چۆن ئىسلام يەكسانى راگەياندوو لە نىوان ژن و پياو دا دەربارەى مافى بەيەتکردن و عەھدو پەيمان بەستن: ئەو مەتا پيغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) چۆن عەھدو پەيانى لە گەل پياواندا بەست و گوێراڤى فەرمانى خودا بوو هەر بەهەمان شێومش لە ئافەتەندا عەھدو پەيمانى بەست، خودا دەرەموى:

{يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايَعُكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْنَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ - سورة الممتحنة - ١٢}.

دەى لە کاتێکدا ئێمە دەبینین کە برێ گەل و نەتەو بەچاوى سووک سەیرى ئافەرتیان دەکردو لەپەلەى کۆمەلایەتییان کەم دەکردو، بە شیاوى ئەو میان نەدەزانی کە هاوبەشى پیاو بکا لە چالاکی کۆمەلایەتیدا، ئىسلام هات ئەوێ بو چەسپاند کە وەکوو پیاو ئەویش بەرپرسیارەو ئەركى کۆمەلایەتى لەئەستۆ دەرگى! خودا دەرەموى:

{وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ - سورة التوبة - ٧١}.

لەم ئایەتە پێرۆزەدا پەرورەدگار سەر پەرشتیاری و هاریکاری پیاوان و ئافەرتانی موسوڵمانى بو یەكترى چەسپاندوو، مافى ئەوێ داو کە ژنانیش وەکوو پیاوان ببەن لێپرسراوى سەر پەرشتیارو داوايان لێ دەکا یارمەتى پیاوان دهن لە کاروبارى چاکەدا. هەر وەها ئەوێ بو ئافەرتان چەسپاندوو کە ئەركى

فەرمانکردن بە چاڭە نەيىي كەردن لە خراپە لە ئەستۆ بگرن و تا دەتوانن كەردارى چاڭ و باش ئەنجام بەدن و خەزمەتى گەل و نىشتەمان بگەن! ئەمەش باشترین بەلگەيە كە ئايىنى ئىسلام مافى ئەوەى داوە بە ئافەرت بەشداريى نىشتاتى كۆمەلەيەتى بكا!

ئىسلام ئافەرتى ئازادكرد (تەحرير الإسلام للمراة):

لەسەر دەمى نەزانيدا هەندى لە عەرەبەكان كەچيان زىندە بەچال دەكرد! ئىسلام هات ئەو دياردە دزىوەى قەدەمەكردو بەتاوانىكى گەورەى دانا بەمەش مافى ژيانى بۆ ئافەرت گىرپايەووە كەسايەتى بۆ سەلاند. خودا بۆ خۆى دەفەرموى:

{وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ، {يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَّا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ - سورة النحل - ٥٨-٥٩}.

واتە: كاتىك يەكێك لەو عەرەبانە هەوالى ئەوەى دەدریتى كە كچى بوووە رەنگى رەش هەلەدەگەرپاو غەم و پەژارە داى دەگرت و پىشى دەخواردمو، تابۆشى بکرايە خۆى لە خەلکى دەشاردمو، بەلایەو شەرم بوو كە خەلک بزانى كچى بوو، خوا خۆى بوو كەس نەيبینى و كەس نەبینى! ئەمجار دىكەوتە بىر كەردنەووە لەدلى خۆیدا لىكى دەدايەووە ئايا ئەم كچە (كە بەلایەو نەنگە) بیهێلێتەووە قىوولێ ئەم سوکايەتە بكا؟ يان زىندە بەچالى بكاو بەمەندالى لەناوى بەرى و ئەم عەيبە لە كۆل خۆى بکاتەو، بەراستى ئەو كافرانە حوكمىكى ناپەرەو دەدەن كە دەلێن! خودا كچى هەيەو فريشتە كچى خودان، واتە كچ (كە بەلایانەو نەنگيە) پال خوداى دەدەن و كورپش پال خۆيان دەدەن.

لە ئايەتێكى تردا پەرەردگار داوا لە ئادەمیزاد دىكاو فەرمانيان پى دىكا كە مەندالەكانيان لە ترسى هەزاري نەكوژن و زىندە بەچاليان نەگەن! پىيان

ددهرموی: رزق رۆزی ئیوهش و نهوانیش به دهست خودایه و گوشتنی نه و مندا له
بئ دمه لاته نه تاوانیکی گه لیک گه ورمیه و تا زووه وازی لی بهینن. ددهرموی:
{وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَشِيَّةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا
كَبِيرًا - سورة الإسراء - ۳۱}.

له سه رده می نه زانیدا دابو نه ریتی عه ره به کان وابوو که میرات نه درئ به
نافرمت و به مندالی پچوکی مردوو هکه، ته نه نه و پیاوانه میراتیان ده گرت که
به رنگاری دوزمنیان ده کردو بۆ شه ر ده چوون!! که نیسلام هات میرات و مرگرتنی
نافرمتی سه لماندو مافی ره وای خو ی بۆ دیاری کرد... به شه میراتی خو ی - چ گج
بئ یان خوشک بئ یان دایک بئ - هتد - بۆ چه سپاند.

خودا ددهرموی: {لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا
تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا - سورة النساء - ۷}.

عه ره به کان دابو نه ریتیکی تریان هه بوو نه ویش نه و بوو که یه کیک
بمردایه و ژنی له پاش به جئ بمایه یه کئ له میراتگره کان پێشدهستی ده کردو
ده هات کراسه که ی به سه ر ژنی مردوو هکه دا دهاو ده یگوت: وه کوو چۆن ماله که ی
هی خو مه خیزانه که شی هی خو مه، ئیتر نه م کابرایه ده بووه خاوه نی نه م ژنه
نه گه ر بیویستایه له خو ی ماره ده کردو مارمیه که ی بۆ خو ی و مرده گرت، یان
شو کردنه وه ی لی هه دهغه ده کرد بۆ نه وه ی نافرته که به مال و دارایی خو ی رزگار
بکا، یان بۆ نه وه ی نافرته که به مرئ و میراته که ی به رئ!! که نیسلام هات نه م
عاده ته دزیوه شی هه دهغه کرد.

خودا ددهرموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا
تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ - سورة النساء - ۱۹}.

واته: نه ی پر واداران! ره وای نییه بۆ ئیوه که به زۆر ژن به میرات بگرن، نه گه ر
ویستیان شوو بکه نه وه به رگریان لی مه که ن بۆ نه وه ی مارمیی و مال و دارایی
خو یانتان بده نی! یان بۆ نه وه ی نه گه ر مردن میراته که یان بگرن.

عەرمبەكان عادەتتىكى دزىۋى تریان ھەبوو ئەویش ئەوھبوو ھەندىكىيان
زۆریان لە كچەكانيان دەکرد كە داوین پىسى بکەن، گەوادخانەيان بۆ دادەنان تا
پارمیان بۆ پەيدا بکەن، ئىسلام ئەمەى لى قەدەغە كردن و ھەرمووى:
{وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنِ ارَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا - سورة النور - ۳۳}.

ھەندىكى تر لە عەرمبەكان ئەگەر باوك بمردايە كۆرەكەى زردايكەكەى خۆى
بەمىرات دەگرتو وەكوو كەل و پەلى مردووھەكە دەبوو بە مالى و ژنى باوكى خۆى
دەكرە ژنى خۆى و تىي بەردەبوو! ئايىنى ئىسلام ئەم عادەتە دزىۋى قەدەغە
كردو بنەبرى كرد قورئان دەفەرموئ:
{وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا
وَسَاءَ سَبِيلًا - سورة النساء - ۲۲}.

ھەروھە چۆن ئىسلام چەند جۆرە ژن مارەكردنىكى نارەھەى تری
قەدەغەكرد كە برى لەو جۆرە ژن مارەكردنە تا ئىستاش لای برى گەل و
نەتەھەى دواكەوتوو باوھە ماوھ.

ژن مارەكردن لە نىگای قورئانەوھە (نظرۃ القرآن إلى الزواج):

پىناسەى ژن و مێردايەتى چىيە؟! ئايا مامەئەيەكى بازگانىيە لەنىۋان دوو
كەسى ھاوبەشى ژيان؟! ئايا ژن و مێردايەتى وەسەيلەو ھۆيە بۆ دابىنكردنى
ئارمژۆى تايبەتى ژن و مێردو ئىستراخەتكردن لەو ھەوھەشە شەيتانىيە؟! ھەموو
ئەو شتانە كۆمەلگاۋ بىرو باومېرى جۆراو جۆر - پىش ھاتنى قورئان -
لەكۆلئىنەوھە توژىنەوھەيان دەربارەى ئەنجام داوھ.

بەلام ژن و مێردايەتى لە قورئان دا برىتييە لە بەيەك گەيشتنى دوو
ئادەمىزاد بەشۆمەيەكى رىك و پىك و شياو چ لە روانگەى كۆمەئەوھ چ لە روانگەى
تاكە تاكەى مەرفەوھە. ژن و مێردايەتى پىۋىستىيەكى كۆمەلەيەتييە بۆ دىژمەدان
بەژيان و مانەوھى جۆرى ئادەمىزاد، لە روانگەى تاكەشەوھە ئارامىيەكى نەفسانىيە،

هؤی رهحمهت و خوښه و یستییه له نیوان ژن و پیاو دا، بۆیه خیتابی قورئان دهربارهی ژن و میردایهتی روو بهروی تاکهکانی کۆمهال و تراوه بۆ نهوهی پیداو یستییهکانی ئاسان بکړی... خودا دمفه رموی:

{وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ - سورة النور - ۳۲}.

ئهم ئایه ته روو بهروی سه رهبرشتیارو لیبسرراوی کوږو کچ ئاراسته کراوه، هه موو موسولمانانیش دهگریته وه - داوای نهوهی ئی کردون که کچی عازمبو کوږی جه حیل لیک ماره بېرن، هه رگیز هه زاری کوږه که نه بیته له مپهرو بهرگری بۆ سه رنه گرتنی ئهم کاره مروفايه تیه، چونکه خودا بهر عۆدهی دهوله مهنده بونیان دهبی! خو ئه گهر که سیك هه زارو نه بوو بوو، نه وه قورئان قهرمانی پی دهکا که خو بگری و داوینپاک بی تا خودا دهوله مهندهی دهکا و نه وه مندهی دارایی ده داتی که بتوانی ژن بینی، دمفه رموی:

{وَلَيْسَتَغْنِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ - سورة النور - ۳۳}.

واته نهو پیاوانه ی هه زارنو و پارمو مائی ژن هینانیان نییه با خوین بگرن تا خودا دهوله مهندهی دهکا.

ژن و میردایهتی له ئیسلامدا عه هدهو پهیمان له نیوان ژن و میرددا خودا دمفه رموی:

{وَأَخْذَنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا - سورة النساء - ۲۱}.

ئهم ئایه ته نهوه دهگه یه نی که ئا هرمتان پهیمانان له پیاوان و مرگرتووه، نهو پهیمان ههش پهیمانی ژن و میردایه تیه، پهیمانی بهیه که وه ژیان، پهیمان له نیوان پیاوو ژندا که هه ریه که یان بهرام بهر نهوی تریان بهر پر ساری و ئهرکی سه رشان ی خو ی بهرام بهر هاوسه ره که ی ئه نجام بدا! دیاره ته عبیری (میثاقا غلیظا) نرخو

به‌های خو‌ی هه‌یه، مانای خو‌شه‌ویستی و رحم و به‌زمی ده‌گه‌یه‌ن، ئه‌وه ده‌گه‌یه‌ن که عه‌قدی ژن و می‌ردایه‌تی سه‌ودای مامه‌له‌و کړین و فرو‌ستن نییه، به‌لکو و عه‌قدی‌کی موقه‌ده‌سه‌و پیر‌و‌زو موباره‌که، ده‌بی ری‌زی لی بگری!! په‌یوه‌ندی نیوان ژن و می‌رد په‌یوه‌ندی‌ه‌کی تایبه‌تی و نارام‌گرتنه، دل و د‌روون داده‌سه‌گی‌ن و شه‌تلی خو‌شه‌ویستی د‌رو‌پ‌ن‌ی و نه‌مامی رحم و به‌زمی ئاو د‌ده‌ا...
خودا ده‌فه‌رم‌وی:

{وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ - سورة الروم - ۲۱}.

ئهم ئایه‌ته ژن و می‌رد ناگادار ده‌کاته‌وه که گه‌وره‌ترین به‌لگه له‌سه‌ر به‌توانایی په‌روم‌ر‌د‌گ‌ارو نیشانه‌ی که‌رم و به‌زمی ئه‌وه‌یه که ژنی بو‌ پیاو دروست‌کردوه له‌یه‌ک گه‌راو جینس تا پیکه‌وه نارام بگرن و دل و د‌رونیان دابسه‌کنی و دامر‌کی و بینه دوو ئه‌ندامی هاریکاری په‌ک‌تری و بتوانن زه‌وی ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه. وش‌ی (لتسک‌نوا) له ئایه‌ته‌که‌دا ته‌عبیری‌کی هینده به‌رزو شیاوه بو‌ ئه‌وه‌ی بپیته ئاوینه‌ی بالانوما بو‌ ئه‌و حه‌زو خو‌شه‌ویستی‌ه پیر‌و‌زه‌ی که له‌نیوان ژن و می‌ردا دروست ده‌بی، هه‌ستی خو‌شه‌ویستی پاکیان ده‌گه‌یه‌ن. که هه‌موو دل‌ه‌راو‌کی و قه‌له‌قی دل و د‌روون راده‌مائی و نارامی ده‌خاته دل‌ه‌وه.. هه‌روه‌ا له رحمه‌تی خودایه که خو‌شه‌ویستی و س‌و‌زو به‌زمی خست‌وته نیوان ژن و می‌رده‌وه به‌ جوړ‌یک که روژ به‌روژ زیاد ده‌گا و له‌زیادبووندا‌یه. به‌پ‌چه‌وانه‌ی خو‌شه‌ویستی‌ه‌که که له‌سه‌ر بنه‌مای نارم‌و‌ باز‌ی دروست بی.

هر له‌مانای ئهم په‌یوه‌ندی‌ه به‌تینه‌یه که قور‌ئان ده‌فه‌رم‌وی:

{هُنْ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ - سورة البقرة - ۱۸۷}.

ئهو‌دا ئهم ئایه‌ته پیر‌و‌زه هر په‌کی‌کی له‌ژن و می‌رد شوبه‌اند‌وو به‌ پ‌و‌شاک و پار‌یزم بو‌ئ‌وه‌ی تریان، چونکه هه‌ریه‌کی له ژن و می‌رد پ‌ی‌دا‌ویستی ئه‌وی تریان دابین ده‌کا، هه‌ریه‌که‌یان پ‌ی‌ویستی به‌ ئه‌وی تریان هه‌یه، وه‌گوو چ‌و‌ن پ‌ی‌ویستیان

بە پۇشاك ھەيە!! ھەر يەككەى لە ژن و مێرد بۆ ھاوسەرەكەى پارێزەرە، شەرەفو ناموسى دەپارێزێ راحەت و تەندروستى بۆ دابىن دەكا، كاتىكەش ئەم ئارامى و دڵنەوايىيە دێتە كايەووە كە ژن و مێرد لە ئەخلاق و رەوشتدا لێك بچن و ئايىن و بېرو بۆچونيان يەك بى، بۆيە پەرورەدگار دەفەرەمۆ:

{الْغَيْثَاتُ لِلْغَيْثِينَ وَالْغَيْثُونَ لِلْغَيْثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ - سورة النور - ٢٦}.

بەشى يەكەم لە ئايەتەكە مانای ئەوەيە كە ژنى بى ئابروو ناچيزە شايانى پياوى شەلاتى و سەر سەريە، پياوى بەرپەزو سەلار ھەرگيز خۆى لە ژنىكى چەتيووە خەسار ناكاو رازى نابى ئافرەتيكى داوێن پيس ببيتە خيزانى، ھەر وھا پياوى خويپى و ھەتيووە شەلاتى ھەر شياوى ئەو من كە ژنى چەتيووە بى ئابروو ببە ھاوسەريان! جا كە ھەموو خاوەن ريزو دوینپاك و سەلارێك رازى نەبوو ببيتە ھاوسەر و ھاوڕيى بى ئەخلاق و بى ئابروو چەتيووە ھەتيو مچە ئەو ديارە ھەريەكەيان ھاوسەرێكى داوینپاك و بەرپەزو بەئەخلاقى بەنسيب دەبى، ئافرەتى بەشەرف دەبیتە ھاوسەرى پياوى بەشەرف. پياوى ئەخلاق جوان دەبیتە مێردى ئافرەتى رەوشت بەرز، ئەمەش راستەوخۆ ئايەتەكە ئاماژەى بۆ دەكا، كە دەفەرەمۆ:

{وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ}.

ئارامى بەردەوام و پێكەووە ھەلکردن كاتێك دیتەجێ كە ژن و مێرد لە رەوشتدا ھاوشان بن ئەمەش بەھۆى پەرورەدى راستى ئايىنيەووە دەستەبەر دەبى! بۆيە پێغەمبەرى مەزەمان دەفەرەمۆ:

(تنكح المرأة لأربع: لمالها ولحسبها ولدينها فاظفر بذات الدين تربت يدا) - رواه البخارى ومسلم.

واتە: چوار ھۆكارى سەرەكى ھەن كە پياو داخوای ئافرەتيك دەكا: يان لەبەر دەوڵەمەندى، يان لەبەر خاترى جێگە و رێگە و پلەى خيزانى، يان لەبەر جوانى و شوخى، يان لەبەر ديندارى، جا تابۆت دەكرى ھەول بەدە ئافرەتى ديندار

ھەئىزىرە سەركەوتو دەيى!! ئەم چوار ھۆكارە گىرنگىزىن ئەو ھۆكارانەن كە خەللى لىكەتلى ژۇن خواستىدا رەچاۋى دەكەن، ھەموو ھۆيەكانىش لاي پىغەمبەر پەسەندىن، بەلام چۈنكى لايەنى دىنى لاي خەللى خراۋىتە پەلى ئەخىرەو پەيغەمبەر (درونى خۇداي لىسەرىن) خوازىيىكەرى ھەئناۋە كە رەۋىشتى دىن بىكەتە تەرازوۋ بەسەر ھەموو لايەنەكانى تردا پارسەنگى بداتى؟! مەبەستىش لە دىندارى ئەو نىيە كە ئەو ئافرىتە نوپۇزۇ ھەبىۋى ئىتر بەسە با رەۋىشت ناشىرىنىش بى! بەلكو مەبەست ئەۋمىيە كە ئايىن رەۋىشتو كىردارو گوفتارى مشتو مال كىردىۋ ھەموو شىيىكى بە تەرازوۋى ئايىن كىشراۋى.

ئاشكراشە كە ھەئىزاردىنى ئافرىت بۇ ھاۋسەرىيەتى ئەو ئافرىتانە دەگىرتەۋە كە ئايىنى ئىسلام خوازىيىنى كىردىن و ماگىردىيانى بەرەۋا بىنيۋە نەك ئەۋانەى كە دەبنە مەحرەم... خودا دەفەرمۇئ:

{حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرِّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا - سورة النساء - ۲۳}.

ۋاتە: ھەرامە لەسەرتان دايك و كچو خوشكى خۇتان مارە بىكەن بۇ خۇتان ھەروھە پور - خوشكى دايك و خوشكى باوك - كچى براۋ كچى خوشك ئەو دايكانەى شىريان پىداۋن، خوشكى شىرى، خەسو، كچى بىۋەزىنىك كە مارەتان كىردى، ئەگەر مارە نەگىرايى قەيناكا، ھەروھە ژنى كوپو كوپەزا، ھەروھە ھەرامە دوو خوشك بەيەكەۋە لەژىر نىكاھى پىاۋىكدا بن... مەگەر ئەۋانەى كە پىش ھاتنە خوارەۋەى ئەم ئايەتە مارەگىرايىن، بىگومان خودا لىخىشبوۋنى زۆرەو زۆر بە بەزەيى و بەرەھمە.

بناغهی ژن و میژدایه تی له ئیسلامدا (أصول الزواج في الإسلام):

ژن ماره بپین له ئیسلامدا عهقدو پهیمانیکه وهکوو عهقدو پهیمانەکانی ترو هیچ پێویست ناکا پیاوی ئایینی حازری ببی و مهرج نییه به حهقه لهی ئایینی ئه نجام بدری، وهکوو له ئایینهکانی تر دا ئه نجام دهدری... ئایینی ئیسلام پێی وایه ژن ماره کردن پهیمان و بهیه گدی رازی بوونه له سهر ب نه مای لیک گمیشتن و تیک گمیشتنی ژن و پیاو له یه گتری.

مهرجی دامه زرا نی ماره کردن (نیکاح) ییش ئیجاب و قبووله، واته: یه کیکیان بهوی تریان بلێ: خوّم کرد به هاوسهری تۆ نهوی تریشیان بلێ قبوولم کرد.

ههروا مهرجه دوو شایهت نامادهی ئهم ماره کردنه ببن. بۆیه ئه گهر کچ و کورپک یه کتریان به دلّ بوو بهیه گدی رازی بوون له لای دوو شایهتی عادل و ریک و پیک رهما نهندی خو یان به یه گتری ده بری. کچه که به کوره کهی وت: خوّم لّ ماره کردی و کوره کهش بلّ و قبوولم کردی، هیچ مانعیک شەرعی ش نه بوو له ماره کردنه کهو لای قازی یان بریکاری قازی یان موچه خوړیک تاییهت عهقه که بنووسن و دوو شایهت ئاگاداری عهقه که بن، له رووی ئایینییه وه ماره کردنه که دامه زرا وه راست و دروسته^۱.

به ئام عهقدی نیکاح له ئیسلامدا له گه لّ یاسا دانراوهکانی جیهاندا جیاوازه، چونکه یاسا دانراوهکان (القوانين الوضعیه) هه موویان عهقدی ژن ماره کردن له هه موو صیفه تیک ئایینی داده پنی، که چی شەرعیه تی ئیسلام ژن ماره کردن به مه سه لهیه کی ئایینی داده نی و له م رووه وه که بنه ماکانی ژن و میژدایه تی له ئایینه وه و مرده گری، ئایین خه لکی هه لدمنی بۆ ئه نجامدانی! له م مانایه دا پێغه مبه ری مه زن دمفه رموی:

^۱ - ئهمه رای ئه بو خه نیقه یه.

« يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ . (رواه مسلم والبخاری).

واته: ئەه ی کۆمه ئی گه نجه کان! هه ر کامیکتان که ره سه و پێویستیاتی ژن هینانی هه یه با ژن بێنی چونکه ژن هینان له چاو بازی و نه زهر دهمان پارێزی عه وره تیشتان ده پارێزی، ئەگه ر نه دارا بوون و پێویستیاتی ژن هینانان نه بوو به رۆژوو بن چونکه رۆژو ئاره زۆتان داده مرکبێ!!

ده رباره ی ژن ماره کردن چه ند هوگمیک هه یه پێویسته ئاماژه ی بۆ بکری، یه گئ له وانه ئه و هیه که دروست نییه ئافهرتی موسوئمان شوو بکا به پیاوی نا موسوئمان، هه روه ها نابێ پیاوی موسوئمان ژنیک بێنی که هاو ه ل بۆ خودا دابنێ و له سه ر ئایینیک بێ نامه ی ئاسمانی نه بێ، هه روه ها مه سه له ی شیر خواردن ئەگه ر مندالیک شیرى ئافهرتیکى خوارد وه چه و بنه چه ی ئه و ئافهرته ی لی حه رام ده بێ، هه روه ها خوئسکی ئافهرته که و پوری، به کورتی هه رچی به نه سه ب حه رام ببێ به شیر خواردنیش حه رام ده بێ! که چی ئه م شتانه له قانونی وضعیدا هه یج ئیعتیباریکیان بێ نییه.

خوازیبێنی (الخطبة):

خوازیبێنی پێش ماره کردن ده کری: _ خوازیبێنی بریتیه له وه که پیاویک داوای ئافهرتیکى دیاریکراو بکا بۆ ماره کردن و بوون به هاوسه ری یه گتری. واته: پێشنیاریک بدا به که سو کاری ئافهرته که و وتووێژیان له گه لدا بکا ده رباره ی ده سگرتن و بوون به هاوسه ری ئافهرته که و داخوای مائی ئافهرت و داخوای مائی کو په که ده رباره ی هه لئسو که وتی ئافهرته که و ئه و جو ره شتانه که به روالته ئه نجام ده درئ.

له ئایینی ئیسلامدا وا باشه کو رو کچ به ته وای زیاد له جاریک یه گتر ببینن تا وه کوو دلایان یه گتری بکری و خو شه ویستی بکه ویته نیوانیان ه وه. دوا ی

گواستنه‌وه‌و بوون به هاوسهری یه‌کتری به‌شیمان نه‌بنه‌وه. موغه‌یره‌ی کوری شوعبه ده‌لێ: من ئافهرمه‌تیکم خواست پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودی له‌سهره‌ین) پێی فه‌رمووم: جوان سه‌یری بکه‌و بزانه ناخۆ به‌دلته، چونکه ئه‌و سه‌یرکردنه‌ی پێش خواستن و ماره‌کردن ده‌بیته هۆی نه‌وه‌ی که له نیوانتاندا خۆشه‌ویستی به‌رده‌وام بێ!

هه‌روه‌ها پێویسته باوک و که‌س و کاری که‌که - ئه‌گه‌ر با‌لغ بێ - رهماه‌ندی که‌که وهر‌بگرن و به‌بێ پێخۆشبوونی خۆی به‌شووی نه‌ده‌ن. پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودی له‌سهره‌ین) ده‌فه‌رموێ: (الشیب ا‌حق بنفسها من ولیها والبکر تستامر واذنها الس‌کوت) واته: بپومژن خۆی خاوه‌نی خۆیه‌تی و ده‌توانی خۆ له‌ پیاو ماره‌بکا، که‌چیش داوای رهماه‌ندی ئی ده‌کری، بپدم‌نگیشی نیشانه‌ی رهماه‌ندییه‌تی!!

خوازیبێنیکه‌رو خوازیبێنیکراو (الخاطب والمخطوبة) ده‌توانن به‌شیمان بینه‌وه‌و واز له‌ کاره‌کانیان بپنن، جا ئه‌گه‌ر خوازیبێنی که‌ر ژێوان بووه‌و، له‌ خوازیبێنیه‌که‌ی یان ئافهرمه‌ته‌که‌ ژێوان بووه‌و ئه‌وه‌ دیاری و خشل ئه‌گه‌ر مابوون ده‌گیردرینه‌وه‌ بۆ خاوه‌نه‌که‌ی، ئه‌گه‌ر نه‌مابوون نرخه‌که‌یان حسیب ده‌کری، به‌لام ئه‌وه‌ دیاریانه‌ی بۆ مانه‌وه‌ نابن وه‌کوو شتی خواردن و خواردنه‌وه‌ ئه‌وه‌ ناگیردریته‌وه‌. له‌ رۆژانی خوازیبێنی کردندا - پێش ماره‌کردن - نابێ کۆچ بیکه‌وه‌ کۆبوونه‌وه‌ بکه‌ن، چونکه کۆچ که‌که‌ بۆ یه‌کتر بپگانه‌ن له‌یه‌کتری هه‌رامن له‌م رووه‌وه‌ که‌ خوازیبێنی به‌لینه‌ بۆ ماره‌کردن نه‌ک ماره‌کردنه‌.

هاوکوفی و هاوشانی (الكفاءة):

ئه‌گه‌ر پیاویک خوازیبێنی ئافهرمه‌تیکێ کرد ده‌بێ پیاوه‌که‌ هاوشانی که‌که‌بێ، هاوشانی له‌بنه‌مادا مانای یه‌کسانی ده‌به‌خشێ، جا هاوشانی له‌بنه‌ماله‌و داراییدا ده‌بێ، رێزداری عیلم و زانیاری له‌ ژوور رێزداری خیزاندايه، هاوشانی له‌مال و داراییدا ئه‌وه‌یه‌ که‌ پیاوه‌که‌ به‌توانی ماره‌یی ب‌دا و نه‌فه‌قه‌ی خیزانه‌که‌شی دا‌بین

بكا، دەۋلەت مەندى لە ھاۋشانىدا مەرج نىيە كەسو كارى ئافرىت ئەگەر ھەستىيان
كرد ئافرىتەكە شوو دەكا بە پياۋىك ھاۋشانى ئەوان نىيە دەتوانن داۋاى
ھەلۈمسانەۋى ماردېرىنەكە بگەن.

مارەبى (المهر):

ئايىنى ئىسلام لەسەر پياۋى پېۋىست كىردۈە كە لەكاتى ماردەكرىندا مارەبى
پېشكەشى ئافرىتەكە بكا، خۇداى گەۋرەو مەزن مارەبى ناۋ ناۋە (صدقة) واتە:
واتە: بەخشش و پياۋەتى و ديارى... دەفەر موى:
{وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيئًا
مَّرِيئًا - سورة النساء - ۴}.

عەرمبەكان پېش ئىسلام پېيان وابوۋ ئافرىت مافى ئەۋەى نىيە كە بېيىتە
خاۋمنى مارەبى خۇى، كەسى ئافرىتەكە بۇ خۇى مارەبىيەكەى و مردەگىرت و ھىچى
ئى نەدەدا بە ئافرىتەكە، ئەگەر شىتېكىشى ئى بدايە ئەۋە مىردەكەى بەبى پىرس و
راى ژنەكە لىتى خەرج دەكرىدا

كە ئىسلام ھات ھەلا چۇى ئەم دابو نەرىتەى كىردو فەرمانى كىرد كە ئافرىت
دەبى مارەبى خۇيان و مېرېگىرن. ئايەتەكەش دوۋپاتى ئەۋەى كىردەۋ، تەنانەت
مارەبىيەكەى ناۋمناۋە (نحلة) واتە: بەخشىنىكى بەدل و پېخۇشبوۋنەۋە بىرواشى
وابى كە ئەۋ مارەبىيە مافى رەۋاى خۇيەتى، نابى كەسو كارى ئافرىتەكە يان
مىردەكەى بەبى رەزامەندى خۇى ھىچ دەستكارىيەكى بگەن! بەمەش قورئانى
بىرۋز مافى ملىكدارىيەتى راست و راستالى بە ئافرىت داۋەۋ ئەۋەى بۇ چەسپاندەۋ
كە مىردەكەى ھىچ دەسەلاتىكى لەم بارەۋە بەسەر ژنەكەدا نىيە! كەچى بىرئ لە
دوۋمىنانى ئىسلام و ئافرىتى موسولمان دەربارەى ھەلۈيىستى ئىسلام بەرامبەر
مارەبىى وابىر دەكەنەۋە كە ياساى مارەبى جۇرىكە لە كىرپىن و فروشتىنى ئافرىت و
رىزى ئافرىت دادەبەزىنى، لە ئەۋە ھالى نەبوۋن كە ھىكمەتى ئەۋە كە مارەبى
لەسەر پياۋە دەگەرىتەۋە بۇ ئەۋە كە پياۋ بەرپىرسىيارە بۇ دابىنكرىنى

پىئويستىياتى لانەى ژن و مىردايەتى، ئەم بەرپرسيارىيەشى لەبەر ئەومىيە كە پياو بالا دەستەو پياو شياوترە بۇ تىگۇشان و دابىنکردنى پىئويستىياتى ژيان: ئافرمى خۇرئاوا - بە گوپىرەى دابو نەرىتى خۇيان - پىئويستە لەسەريان كە خانوو ناومالى ژن و مىردايەتى دابىن بىكەن، بەمەش دەلّين (دوطة) دەى ئەمە كە ئافرمى نەركى دروستکردنى ناومال لەئەستۇ بگىر كاريكە پىچەوانەى سروشتەو ھەلگىرپانەومى ياساى طەبىعەتە.

لەلايەكى ترمەو ئايىنى ئىسلام ئەندازەى مارمىي دەستىشان نەكردومە بەگوپىرەى تواناى دارايى پياومەكە زىادو كەم دەكا، يان بەگوپىرەى رىككەوتن و رازى بوونى كچو كوپرەكە دەخمەلّيندرئ! تەنانەت دەگىرپنەو كە پياويكى ھەزار ھاتە لاي پىغەمبەر و كروزيەو وتى: من تواناى ئەو مارمىيەم نىيە كە ئىستا داوا دەگرئ و بوتمە باوا! پىغەمبەر (درووى خەنى لەسەرىن) فەرمووى: جا ھەول بەدە بەئەنگوستىلەيەكى ئاسن ئافرمەكە رازى بىكەو ئەنگوستىلەيەكى ئاسن بىكە بە مارمىي.

لەلايەكى ترمەو مەرج نىيە كاتى مارمىرەكە ھەموو مارمىيەكە تەسلىم بىكرى، بەلكو دەتوانى ھەمووى قەرز بى يان نىووى حازرو نىووى قەرز بى، يان بەوھىبات بىداتى بەو گوپىرەى كە كچو كوپرەكە لەسەرى پىك دىن! تەنانەت ھەرداى مارمىرەكە ژنەكە دەتوانى گەردنى پياومەكە ئازاد كا لە ھەمووى يان لەنىووى يان لە ھەندىكى خۇش بىن، چونكە مارمىي مافى شەخسى ئافرمەكە خۇيەتى، دەتوانى بە ئارمىزوى خوى تەسەروفي تىدا بىكا، جا گەردنى ئازاد بىكا يان پىي بىبەخشى! بەلام ئەودابو نەرىتەى ئىستا لاي ھەندى موسولمان باوہ كە مارمىي زۇرو زەبەندەو خەيالى داوا دەكەن بۇ كچەكانيان بە جۇرىك كە زۇرى مارمىي بوومە ھوى ئەووى زۇر لە گەنجەكانمان واز لە ژن ھىنان بىنن و نەتوانن بىچنە ژىر بارى، ئەمە ھەلۆستىكە پىچەوانەى بۇچونى قورئانى پىرۇزە كە دەفەرموى:

{إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ - سورة النور}.

واتە: ئەگەر خوازىبىنى كەران ھەزار بوون خودا دەولەمەندىيان دەگا.

پېغەمبەرى مەزنىش دەفەرموئ: (اذا جاءكم من ترضون دينه وخلقه فزوجوه
الا تفعلوا تكن فتنه في الأرض وفساد كبير) ئەومتا پېغەمبەر (دروودى خودى لەسەربىن) بەس
باسى رەوشتى جوان و ئايىنى كىردو و باسى مال و دارايى نەكردو، ئاگادارىشمان
دەگاتەو دە ئەگەر ئىمە پەپرەوى ئەم فرمايشتە نەكەين فیتنە و ئاشووب بەرپا
دەبى و فەسادو بى ئەخلاقى لەسەر زەوى بلاو دەبىتەو!! ئەومتا ئەمپۇ بەچاوى
خۆمان دەيبىنين كە گەنجەكانمان لە ھەرامو بى شەرعیدا روچون و سەريان ئى
شىواو، چونكە ناتوانن ئەركى دابو نەپىتى كۆمەلگايەكى ناموسولمان جى
بەجى بكن!

يەكسانى ئافرەتو پياو لە ژيانى ژن و مێردايەتى دا:

مال و خيزان تاكە تاكەى كۆمەلگای مروفايەتىن، خوشبەختى و كامەرانى و
مروفايەتیش بەستراو بە خوشبەختى خيزانەو، كە ژيانى خيزانەكان
بەختەومر بوو ديارە ژيانى كۆمەلگاكەش كامەران دەبى، بەكورتى ئەمن و
ئاسايشى خيزان بەلگەيە لەسەر ئارامى كۆمەلگا و پىشكەوتنى.

جا لە كاتىكدا خيزان پىك دى لە ژن و پياو ئەم دوانە كۆلەكەى گىرنگى
راگرتن و پىكەينانى خيزان، ديارە راگرتن و گەشەكردنى خيزانىش بەستراو بە
ئەندازەى لىك گەيشتيان و پەيوەندىيان بە يەكتەومو ريزگرتنيان بە يەكتەرى و
ئەندازەى ئارامى و خوشبەختى ھەريەكەيان.

بىگومان رۆژگارێكى دورو درێژ رابورد تاكۆمەلگا زانى پلەى شياوى ئافرەت
كامەيەو چۆن پىويستە ريزى ئى بگىرئ! مێرووش ئەوێ چەسپاندووە كە ژن
مارەكردن لای زوربەى گەلان و نەتەوكانى پيش ھاتنى ئىسلام جۆرێك بوو لە
كۆيلايەتى و بەندايەتى، پياوان ئافرەتيان بەژىر دەستەو كۆيلەى خۆيان حسيب
كردو! بەلام ئىسلام يەكسانى خستە نيوان ژن و پياووەو بۆ ھەريەكەيان مافو

ئه‌هرکی تایبه‌تی خۆیانی بۆ ده‌ستنیشان کردن، مافی سه‌روکاری خیزانیشی به‌پیاو سپاردو فه‌رمووی:

{وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ - سورة البقرة ۲۲۸}.

ئه‌م نایه‌ته‌پیرۆزه به‌م کورت‌پڕیه (الایجاز) چه‌ند مانای قوڵی له‌خۆ گرتووه، که ته‌فصیل و شیکردنه‌وه‌ی به‌رگێکی فه‌واره گه‌وره‌ی پێویسته، ئه‌م نایه‌ته قاعیده‌و یاسایه‌کی کوللیه‌و ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی ئافه‌رت له هه‌موو مافو حقو‌قی‌کدا له‌گه‌ڵ پیاو‌دا یه‌کسانه، به‌ئێ ئه‌م نایه‌ته ته‌رازۆیه‌کی راست و رێکه، مامه‌له‌کردنی پیاو له‌گه‌ڵ خیزانی‌دا ده‌کێشێ و له هه‌موو کارو بارێ‌کدا هه‌لۆ‌یستی پیاو و ژن به‌رامبه‌ر به‌یه‌ک هه‌ل‌ده‌سه‌نگینی!

ئه‌گه‌ر پیاو ویستی خیزانی کاریکی بۆ ئه‌نجام بدا ده‌بێ ئه‌وه بزانی ئه‌ویش له‌به‌رامبه‌ر کاره‌که‌ی ئه‌ودا به ئه‌ندازه‌ی خۆی پێویسته کارو باری ئه‌و ئه‌نجام بدا، هه‌یج عه‌دا‌له‌ت و دادپه‌روهریش نییه که چینی پیاو چینی ژنان بچه‌وسینیته‌وه، وه‌کوو کۆیله سه‌یری بکاو له‌کارو باری خۆی بۆ به‌رژه‌وه‌ندی خۆی به‌کاری بێنی، به تایبه‌تی دوا‌ی عه‌قدی ماره‌کردن و گواستنه‌وه‌ی ئافه‌رت و دامه‌زرانی ژیا‌نی ژن و می‌ردایه‌تی و به‌یه‌ک گه‌پ‌یشتنیان که به‌بێ رێزگرتن له یه‌کتری سوود له‌ژن و می‌ردایه‌تی یه‌کتر وهرناگرن و ئستیراحه‌تی ئێ نا‌که‌ن.

نایه‌ته‌که ئیستسنا‌ی یه‌ک شتی کردوه: که فه‌رموویه‌تی (وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ) واته: پیاوان پله‌یه‌کی زی‌ده‌یان به‌سه‌ر ژنانه‌وه هه‌یه ئه‌مجار له نایه‌تیکی تر‌دا ئه‌و پله‌یه‌ی شی کردۆته‌وه، که ده‌فه‌رمو‌ی:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ - سورة النساء - ۱۰۴}.

واته: پیاوان سه‌ره‌پرشتیاری ئافه‌رتانن به‌هۆی ئه‌وه‌ی که پیاو زی‌ده هه‌یزو تاقه‌ت و توانای هه‌یه، هه‌روه‌ها به‌هۆی ئه‌وه‌ی که پیاو له‌مالی خۆیان نه‌فه‌قه‌و بزێوی ئافه‌رتان دا‌بین ده‌که‌ن.

ماڤى سەرپەرشتىارى لەو دەو دەچاوه دەگرئى كە پياو بەسروشت و لەش و لاريەوه زىدە توانايەكى تىدايه، هەروەها لەو دەو كە پياو ئەركى بەخيوکردنى مال و مندالى بە ئەستۆمىيە هەروەها بېرى ئەركى كۆمەل و دەورو بەرى خوئى لە ئەستۆدايه.

پياو لە ئافەرت بە تواناترە بۆ هەول و تىكۆشانی ژيان، توانای زيهنى و جيسمىشى زياترە، چونكە ئافەرت -بەسروشت- بېرى كات ناتوانى هەول و تىكۆشانی ژيان وەكوو پياو ئەنجامدا بەتايبەتى لەكاتى سەك پېر بوون و شير بەمنداڵ داند. پياو بەرپرسىارە لە دابىنکردنى بژيوى ئافەرت و دابىنکردنى خانوو بەرە بۆ ژن تا بتوانى منداڵ بەخيو بكا، كاروبارى ناوماڵ ئەنجام بدا، زياد لەوش ئافەرت هەموو مانگى حەفتەيى يان زياتر دەكەويتە حالەتى تىكچوونى و مزعى تايبەتى خوئى، لەلايهكى ترەوه ژيانى ژن و مېردايەتى ژيانىكى كۆمەلايهتايه، چونكە هەموو كۆمەلەك -كەم بن يان زۆر- كيشەو نيزاعيان تىدەگەوى، بەرژەوهندييه كانيان جيبەجى ناكړين ئەگەر لېپرسراوێك و سەرۆكيتيان نەبێ! بۆيە پيوستە لېپرسراو هەبى كاتى پيوست بگەرپنەوه بۆ لای و ناكۆكى و نيزاعيان بۆ حەل بكا، ئەگەر وانەبى رشتەى يەكەيتى نيوان كۆمەل دەپس و نيزام تىك دەچى و كەس بەقسەى كەس ناك. شتىكى ناشكراشە بۆ ئەم لېپرسراويه پياو لىهاتووترو زاناترو بەتواناترە، جيبەجيتکردنى ئەركى سەرۆكايەتى - چ بە مال چ بەهيزو توانابى - بۆ ئەم خۆشتر هەلدەسوورئ.

هەلس و كەوت لەگەڵ ژناندا (معامله الزوجات):

ناشكرايە كە شەريەتى ئىسلامى پياوان هەلدەنى بۆ مامەلەکردن لەگەڵ ژناندا بە مامەلەکردنىكى باش و گونجاو! قورئان دەفەرموى:

{وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُنَّ شَيْئًا رَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرًا - سورة النساء - ١٩}.

واته: له‌گه‌ل ئافره‌تان مامه‌له‌ی چاکه‌ بکه‌ن و بۆیان باش بن، نه‌گه‌ر به‌دلێشان نه‌بوون هه‌ر بۆیان باش بن ئومێد وایه‌ نه‌وه‌ی که‌ ئێوه‌ به‌دلێتان نییه‌و رقتان لێیه‌تی خودای گه‌وره‌ خێرو بێریکی باشی تێدا کو‌بکاته‌وه‌! له‌ ئایه‌تیکی تردا هاتووه‌ دمه‌رموئ:

{فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ - سورة البقرة - ۲۳۱}.

واته: نه‌گه‌ر ژنه‌كانتان به‌دل نه‌بوون زو‌لهم و سته‌میان لێ مه‌که‌ن، جا یان لای خۆتان بیانیه‌لنه‌وه‌و له‌گه‌لێاندا باش بن! یان ته‌ل‌اقیان بده‌ن و زۆرو سته‌میان لێ مه‌که‌ن!

بێویسته‌ پیاو تا بۆی ده‌کرئ به‌ باشی مال و مندالی خۆی به‌خۆ بکا نه‌ ده‌ستب‌لاوبی له‌گه‌لێان دا نه‌ده‌ست قو‌جاو‌ییان له‌گه‌ل‌دا بکا. خودا دمه‌رموئ:

{لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا - سورة الطلاق - ۷}.

واته: ده‌وله‌مه‌ندو خاوه‌ن سامان به‌ نه‌ندازه‌ی سامانداریه‌تی خۆی مه‌سره‌فی خاوو خیزانی خۆی بکێشێ! که‌سیکیش هه‌ژار‌بوو با به‌قه‌ده‌ر به‌ره‌ی خۆی پێ رابکێشێ و له‌وه‌ی که‌ هه‌یه‌تی مه‌سره‌فی خیزانی بکا، په‌روه‌ردگار هه‌ر که‌سه‌ به‌ نه‌ندازه‌ی توانای خۆی نه‌رکی ده‌خاته‌ سه‌رو هه‌رگیز زیاد له‌توانای خۆی به‌رپرسیاری ناکا.

نه‌گه‌ر ژن تۆراو فه‌رمانبه‌رداری می‌ردی نه‌بوو، ده‌شێ پیاو به‌جۆرها هه‌لس و که‌وت و ئوسلوب هه‌له‌ی ژنه‌که‌ی راست بکاته‌وه‌ و ده‌کوو نه‌م ئایه‌ته‌ رو‌نی کردۆته‌وه‌ که‌ دمه‌رموئ:

{وَاللَّاتِي تَخَافْنَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا - سورة النساء - ۳۴}.

ئه‌م ئایه‌ته‌ پێرۆزه‌ ئه‌وه‌ ده‌چه‌سپێنێ که‌ نه‌گه‌ر پیاو هه‌ستی کرد خیزانه‌که‌ی سه‌رپێچی فه‌رمانی ده‌کاو په‌یره‌وی مافی ژن و می‌ردایه‌تی نا‌کاو شانازی به‌سه‌ردا ده‌کا!

بپووسته ئامۆژگاری بکاوه‌له‌کانی بخاته به‌رچاوو شاره‌زای رینگای راست و دروستی بکا - دیاره ئامۆژگارییه‌که به‌پیی بارو دۆخو ئاستی روشنبیری ژن و پیاوو دانایان ده‌گۆرئ - جا ئه‌گه‌ر ئامۆژگاری که‌لکی نه‌بوو ئه‌وه ده‌توانی جیگا جودایی له‌گه‌لدا بکاوه‌له‌گه‌لیدا نه‌نوی؟ یان له‌گه‌لیدا بخه‌وی به‌لام پشتی تی بکاوه‌له‌مه‌ش وه‌کوو سزایه‌کی نه‌فسی وایه‌و زۆر کاریگه‌ره له‌دلی ئافرمته، ئه‌گینا مه‌به‌ست ئه‌وه نییه که چه‌ند رۆژیک خۆیان بگره‌وه له له‌زه‌تی جیسمی! چونکه ئافرمته دزمانی: که له‌به‌را به‌ر پیاو دا زه‌عیفه‌و ناتوانی به‌رمه‌نگاری بکا، به‌لام تابزانی که مه‌کرو ده‌لالی له‌دلی می‌رده‌که‌ی دا کاریگه‌ره‌و ده‌توانی قه‌رمبووی زه‌عیفی خۆی بکاته‌وه پیی لی هه‌له‌مه‌رپی و شوئی لی هه‌له‌مه‌کیش! به‌لام که هه‌ستی کرد نازونوزو مه‌کرو ده‌لالی کاریگه‌ر نییه ته‌نانه‌ت که خۆشی له‌ پیاو نزیک کرده‌وه پیاوه‌که موبالاتی پی نه‌کرد، ئه‌وه له‌ ناخه‌وه هه‌ست به‌ زه‌بوونی خۆی و هی‌زو توانای پیاوه‌که ده‌کا ئیتر شتی تر ره‌چاو نا‌کا جگه له‌فه‌رمان به‌رداری و هاته‌وه سه‌رپی راست، ئه‌م سزایه بۆ پوچه‌لکرده‌وه‌ی سه‌رپیچی کردن و ناچیزه‌بوونی ئافرمته‌که‌یه هه‌چ شتیکیش سه‌رپیچی که‌ر له‌سه‌رپی کردن ناگێرێته‌وه وه‌کوو ئه‌وه‌ی که سه‌رپیچی که‌ر هه‌ست به‌ زه‌بوونی خۆی بکا.

ئایه‌ته‌که باسی لێدانی ئافرمته‌ش ده‌کا، واته کاتی‌ک ئامۆژگاری و له‌گه‌ل نه‌نووستن کاریگه‌ر نه‌بوو، پیاوه‌که ده‌توانی به‌لێدانیکي که‌م ئیش ژنه‌که‌ی ته‌مبی بکا! به‌لام ئه‌مه مانای وا نییه که لێدان له هه‌موو حاله‌تیکدا بۆ هه‌موو ژنیک ده‌گونجی، ئه‌وه تا پی‌غه‌مبه‌ری مه‌زمنان - که خۆی له هه‌موو که‌س زیاتر فه‌رمان به‌ر دارو گه‌ردنکه‌چی فه‌رمانه‌کانی قورئانه - لێدانی ئافرمته به‌ باش نازانی و به‌ عه‌یبه‌و نه‌نگی داده‌نی و ده‌فه‌رموی:

{أما يستحي أحدكم أن يضرب امرأته كما يضرب العبد يضربها أول النهار ثم يجامعها آخره}

واتە: ئايا شەرم ناكايەككى لە ئىيۈە كە لەئەنەكەي بىدا وەككوو چۆن لەكۆيلە دەدا، ئايا شەرم ناكايەككى نايگىرئ بەياني لەئەنەكەي دەداو شەويش لەگەئى دروست دەبئ!.. لەلەيكەي تەرەو لە پېغەمبەر نەبىنراو و نەبىستراو و نەگىر دراو مەتەو كە لە خىزانى خۆى دابئ.

ئەو لىدانەش كە ئايەتەكە باسى دەكا مەرجە دەبئ لىدانىكى سووك بئ و ئازارى پئ نەگا! بۆ حالەتى تايبەتى و زەرورى بئ! بەئى كاتىك لىدان دروستە كە بياو كە هيج چارى نەمىنئ و جگە لە لىدان رىگا چارەى تر نەبئ مەگەر تەلاق، ديارە لىدانەكە لە تەلاق دانەكە باشترە، چونكە لىدان زەرەر بە ئەنەكە دەگەيەنئ بەلام تەلاقەدان زەرەركەي بۆ مندال و كەسو كارى ئافەتەكەشە! بۆيەش لىدان دروستە چونكە بېرئ ئافەت بە لىدان نەبئ زەوت ناكىرئ و داناسەكىن!!

پۆشاك (الحجاب):

زۆر لە نوسەرە ئەوروپىيەكان مەسەلەى پۆشاكىيان كىرەتە بىنەشتە خۆشەى بنى ددانىيان و لەم روانگەو تانە لە ئىسلام دەدەن. بەلام كە بەچاوىكى ورد بىنەيەو سەيرى مەوزوعەكە دەكەين دەبىنن: قورئان لاي لە چارەسەر كىرەنئ بەشتىك لى كىرەتەو كە رەوشت و ناموس دەپارىزئ!

چونكە ئارەزوو مەيلى شەھەتى جىنسى خەتەرناكترە لە زۆر زەرەزى تىر كە لەخۆرئاوادا ياسا و قانۇنى بۆ دادەنرئ و دىيانەوئ قەلاچۆ بىكرىن بەوەى كە لەبېرئ كاتدا ئەندازمەك دادەنرئ بۆ ئازادى و سنوردار دەگرئ.

ئەو دەقە قورئانىيانەى كە باسى پۆشاكىيان كىرەو ئەمانەن:

{قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ، وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ

بَنِي إِخْوَانِهِمْ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِمْ أَوْ نِسَائِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ
أُولَئِكَ الْبَارِئَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوَازَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ - سورة النور - ۳۰-۳۱.

لهم دوو نایه ته پیرۆزه دا په رومردگار فهرمانی به ژن و پیاوی موسولمان
کړدوه که له عاست په کتریدا چاو داخه ن و به شه هومته وه سهیری په کتری نه که ن.
مه به ست له چاو داخستن نه و میه که به ویستی شه هومت و نارمزو چاو
بهره لاله کړی و بو ژنی بیگانه بروانی! نه گینا مه به ست نه وه نییه مروؤف سهری
نه وی بکا چاو له زه وی بچه قینی و نه پیاو سهیری ئافرمت بکا نه ئافرمت ته ماشای
پیاو بکا! هر گیز نه مه مه به ستی نایه ته که نییه، چونکه نه مه ناکړی ناگونجی و
له توانادا نییه، هر له بهر نه وه په رومردگار که فهرمانی به چاو داخستن کړدوه
فهرموویه تی (یغضوا من أبصارهم) وشه (من) له زمانی عهرمبیدا مانای بریک
= هه ندیک ده گیه نی چونکه (من) بو ته به یضه که و ابو مه به ست نه و میه که
ژنیکی بیگانه تان بینی چاوی تی مه برن، به لکوو چاوتان داخه ن و به شه هومته وه
دریژه به سهیر کړدنه که مه دمن!

مه به ست به رسته می (ذلك أزکی لهم) له نایه ته که دا نه و میه که وشه (أزکی)
به مانا گه شه کړدن و زیاد کړدنه که و ابو مانا که ی وارپها دمکړی: چاو داخستن
له سهیر کړدن ژنی بیگانه به شه هومته وه مه واهی بی مروؤف به هیژ ده کاو هیژو نیشاتی
می شک و هه سته کان به رموکاری به سوود دمباو دستکه وتی باش و به نرخ بو گهل و
نیشتمانی له داهاتودا به دهمست دینی! شتیکی ناشکراشه نه و که سانه ی - چ ژن چ
پیاو- که چاو بازو سهیر کړن و چاوی خو یان له سهیر کړدن ناگر نه وه له زور گاری
گرنگو به سوود بی به ش دمبن و دمکه ونه گیزاوی واوه که په شیمانی له دواپه.

مانای (الا ما ظهر منها) نه و میه که دروسته ئافرمت دهم و چاوو دوو دهمستی
تامه چه که به دهمروه بن و بو ی هه یه نه م دوو نه دنامه ی له لای پیاوی بیگانه روت
بن به مه رجیک دلنیا بی که دمر خستنی نه م دوو نه دنامه نابنه فیتنه یی به لام

قزى سەر بەھىچ جۇرئىك دروست نىيە بە دەرودە بن، ئەمە راي زوربەي زانايانى ئىسلامە.

مەزھەبو رىيازى ئىمام ئەبو ھەنىفەو راي پەسەندى شافىئىو راي فتوا پىدراوى ئىمام مالىك ئەومىيە كە دروستە بۇ ئافرىت لە رىبازو قوتابخانەي فرمانگەو شوپىنى تردا دەمو چاوو ھەر دوو دەستى تا مەچەك لەلاي پياوى بىگانە بە دەرخابا! ھەلگىرانى ئەم رايە پىيان وايە كە مەبەست بەم بەشەي ئايەتەكە كە دەفەرمۇي:

{وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا}

ئەومىيە كە نابى ئافرىت جگە لەو ئەندامانەي — كە بەعادىت بە دەرودەن — ئەندامى ترى بەدەرىخا. ئەو ئەندامانەي بە عادىت بەدەرودەن (دەمو چاوو دوو دەستە) ھەر ئەم زانا پايەبەرزانە فەرموويانە كاتىك ئەمە دروستە كە لەفیتنەي ئەمىن بى تەننەت ئەگەر ھاتو دەرخستى دەمو چاو دەبوو ھۆي فیتنەو سەرنجى مرقۇقى سەرسەرى رادەكىشا دەبى دايانپۇشى!!

ليژنەي فتواي مامۇستايانى زانكۆي (الزھر) لە گۇفارى (الزھر) دا دەلى: لەژىر رۇشنايى ئەم دوو قاعىدە گەورمىيەي فىقھى ئىسلامى:

يەكەميان: (يسر الدين وسماحتة) — ئاسانى ئايىن و لىپوردوويى.

دوومەيان: (سد ذرائع الفساد) = بەربەستكردى ھۆكارى فەساد. پىمان وايە ئەو رايە پەسەندە كە دەلى: دەمو چاوو دوو دەستى ئافرىت تا مەچەك عەورىت نىن... ھىچ خرابىيەكى تىدانىيە ئەگەر لاي پياوى بىگانە دەرپان بخا بۇ ئەوئى تووشى ھەلئويستى نالەبارو نەگونجاو نەبى، لەمامەئەي گشتى و تايبەتى خۆي دا ھەندىك سەربەست بى! بەلام ئەگەر لە فیتنەو شەر ترسا دەبى ھەموو جىسمى داپۇشى تا بەرگرى لە بلاوبوونەوئى فەساد بىكات.

لەھەمان كاتدا ليژنە راي وايە كە بەدەرخستى دەمو چاوو دوو دەست بە مىكياجىكراوى ھەرامەو شەرىئەتى ئىسلام دژى وەستاو، بە دەرخستى دەمو چاوو دەست كاتى دروستە كە لەسەر شىوئى سىروشتى خۇيان بن. ھەر بەناوى

لېژنەشەو داواكارىن لە موسولمانان (مەبەستىشمان خوشبەختيانە) گە بە ئەدمبو رەوشتى ئىسلامى خۇيان ئارايىش بىدن و ھەول بىدن كچو ئافرىتيان بە گوڭرەي ئەخلاقى ئىسلامى پەرورمردە بکەن و تىيان بگەيەنن گە سەرپىچىکردنى ئەم ئەدەبە دىمبىتە ھۆى رق ھەئسانى خوداو نارمزامەندى لىيان! ئەمە جگە لەوہى ئەخلاق و رەوشتى خىزان تىك دەداو گىيانى گۆمەل دەرپوخىنى! پوخەنى ئەوہى باسکرا ئەوہىە قورئان نەھى کردوہ گە ئافرىت خۆى پرايىتەوہو دەرپىچى بۆ ناو پياوانى بىگانەو بە ئارمىزۆى خۆى کىيى بۆى قەسەى لەگەل بکاو ھاوړپىيەتى لەگەلدا بگرى!!

بەلام بۆى ھەيە لەگەل خىزان و کەس و کارى خۆيدا سەر لە مالى جيران و خرم و کەس و کارى خۆى بدا لە دانىشتن و گۆمەلى خىزانيدا ئەگەر پياوى بىگانەشى تىدابی قەيناگا بەمەرچىک لە فیتنەيى و شەر ئەمین بى. ئومىدەوارىن موسولمانان حىکمەتى ئەوہ بزائن کە قورئان ئاوا بەو جۆرە نەھى لە بەرەللایى ئافرىت کردوہو دژى وەستاوہ چ مەبەستىکى بەرزو پىرۆزى ھەبووہ! بىگومان خەتەرى شەھومتى جىنسى شتىکە پىويستە ئايىن چارى سەرەکی بۆ بدۆزىتەوہ، ئاشکراشە قورئان باشتىن چارەسەرى بۆ دۆزىوتەوہ.

دروستە پياويک زیاد لە ژنىک بىنى (اباحە تعدد الزجات):

زۆر لە نووسەرە خۆر ئاوايىەکان و رۆژ ھەلاتناس و گۆمەئناسەکان دەربارەى فرە ژن ھىنان باس و لىکۆلینەوميان نوسيوہو ھىرشى ناپەرەوايان کردۆتە سەر ئىسلام و پىيان وايە کە زیاد لەيەک ژن ھىنان دابو نەرىتتىكى نالەبارو نەشیاوہ، ئامۆژگارى لە موسولمانان دەکەن کە واز لەو عادەتە بىنن و قەلاچۆى بکەن، تەنانەت بىرک نووسەر پىشکەوتنى موسولمانى پەيوەست کردوہ بە وازھىنان لەم عادەتە.

لەرستيدا فرمۆنى (تعدد الزجات) ئىسلام دايەنەھىناوہ، بەلکىو فرمۆنى ياسايەک بووہ، زوربەى ئايىنە ئاسمانىيەکان و ياسا دانراوہکانى ئادەمىزاد رىگەيان

پى داۋە! غەربەكانىش پىش ھاتنى ئىسلام لە ھەموو گەل و نەتەۋىيەك زىاتەر پابەندى ياساى فرە ژنى بوون كە ئىسلام ھات وىستى ميانەپرەۋى لە مەۋزوعەكەدا بكا سنوورىكى بۆ فرمژنى داناۋ فەرمانى كرد كەس لىي تىپەر نەكا، چەند مەرجىكىشى دانا بۆ ئەۋانەى كە دەيانەۋى زىاد لە يەك ژن بەيىنن! جا ئەگەر ئەم مەرجانە ھاتنە دى زەرمرى زىانى فرمژنى نامىنى! ۋەكوو لەمەۋدوا رۈنى دەكەينەۋە.

جارى ۋا ھەيە فرەژنى لە بەرژەۋەندى ئافرەتە:

ئايىنى ئىسلام فرمژنى بەرەۋا داناۋە، نەك فەرزى كىردۈە، ديارە جياۋازى ھەيە لەنىۋان ئەۋەدا شتىك بە دروست و رەۋا بزانى لەگەل ئەۋەى بەزۆر فەرزى بكەى و بىسەپىنى.. ئەمەش جۆرىكە لەو بۆچۈنە ھەلەنەى نووسەرە خۆر ئاۋايىيەكان لىي دەۋىن. كاتىك تۆ نووسراۋەكانيان دەخوئىتەۋە يان گوئى بۆ قسەكانيان رادەگرئ، ۋا ھەست دەكەى كە ئىسلام لەسەر ھەموو موسولماننىكى فەرزكردۈە كە زىاد لە ژنىك بەيىنن ۋە ھەرگىز رازى نىيە كە پىاۋ بە تاقە ژنىك قەناعەت بكاۋ تا لەزىاندايە خۆ بەتاكە ژنىكەۋە ھەلەو گىر بكا! لەراستىدا ئەمە بۆچونىكى ھەلەيەۋ ئىسلام فرمژنى فەرز نەكردۈە بەلكوۋ رىگاي پى داۋە! ديارە جياۋازى نىۋان ئەم دوو ھەلۋىستەش بەئەندازەى جياۋازى ئاسمان و رىسمانە.

ئىسلام رىگاي داۋە كە پىاۋ زىاد لە ژنىك بەيىنن ۋە لەيەك كاتدا زىاد لەژنىكى بىن، چۈنكە ئىسلام دەيەۋى كۆمەلگايەكى ئەۋەنەۋ ناۋازەۋ راستالانە بەدى بىنى! دەيەۋى مۇجتمەئەيك دروست بكا پىاۋە بىر تىزۋ وردبىنەكانى جىھان تىي بگەن. چۈنكە دەزانى بىر پىاۋ ھەن ئارمىۋىان زۆرەۋ دەسلەلاتى نەفس و ئارمىۋىازى خۇيان نىيەۋ ھىچ شتىك نىيە ئەۋان بگىرپتەۋە لە دابىنكردى ئارمىۋىكانيان، بۇيە بۆ ئەۋ جۆرە پىاۋانە رىگاي داۋە زىاد لە ژنىك بەيىنن، نەك ھەر لەبەر خاترى بەرژەۋەندى پىاۋەكە، بەلكوۋ بۆ ئەۋەى ئافرىتىش لەشەرۋ فىتنەى ئەۋ جۆرە كەسانە رىزگار بكا!! بەلئى وئەى ئەۋ جۆرە پىاۋە شەھۋەت سۈارانە لە كۆمەلگاي خۆر ئاۋادا كە فرمژنى تىدا ياساغەۋ بەتاقە ژنىك داناكەۋن

ناچار دەبن ئافرمەتتىكى تر يان زياتر بەدۇست بگرنو لەگە ئيان رابوئىرن! جا ئەو ژنانەى كە دەبن بە دۇستو يارو خۇشەويست بە شيومەيەكى ناشەرى دەبنە چىننىكى چەوساوەو خۇ فرۇش و خۇ لە بەركەرو بازرگانىكەر بەلەش و لارى خۇيان، بېبەش لەهەموو مافىكى ژنو مىردايەتى!

لەراستىدا ئەوانە ژنو خىزانى ناياسايىن و ستەم لىكراو و چارە رەشن. بىگومان ئەو زەرمرو زيانەى لەم روووە تووشى ئافرمەت دەبى لە ئەندازەو پلەيەكى ديارىكراودا ناومستى چونكە ئەم ئافرمەتە كە دەبىتە دۇستى پياوەكەو لەگە ئيدا رادەبوئىرئ هېچ پەيمان و عەقدىكى دادگايان لە نيواندا نىيەو ھەر كاتى پياوەكە ويستى ئافرمەتەكە ترۇ دەكاو وازى لى دىنى و بى ئەوەى مافى ئەوەى ھەبى ئەگەر مندالى لى بوو بوو نىسبەتى بۇ لاي ئەو بداو بلى ئەوە باوكىەتى و لەناكاما نەفەقەو بزيوى لى بستىنى.

خوينەرى ھىزا! غايەو مەبەستى ئىسلام لە فرەزنىدا پاراستنى ئافرمەتە بۇ ئەوەى نەكەويتە حالەتى چارمەشى ئاومەھاوە هېچ مافىكى خۇى نەدرىتى و زەمانەتى كۆمەلەيتە نەبى و دەرەكرى و بچىتە خانەى ئافرمەتانى بى رەوشت و سەلئەتەو.

بەلئى ئىسلام دەپەوى لە ھەموو حال و كاروبارىك دا واھەئس و كەوت لەگەل ئافرمەت بگرى كە خىزانىكى شەرى و ياسايىەو مافى ديارىكراوى خۇى ھەيە، دەى باشە كام رىگايە بۇ ئافرمەت باشترە؟ كام ياساو شەرىعت باشتر مافى دەپارىزى و رىزى لى دەگرى؟ ئايا بېيتە ژنى دوومى پياوئىكى بەتوانا و نەفەقەى خۇى و مندالى لى بستىنى و ئەگەر پياوەكە مرد مىراتى لى بگرى و مندالەكانىش مىراتى بگرنو بېباوك نەبن؟! يان بېيتە ئافرمەتتىكى لەش و لار فرۇش و ھەر كاتى پياوەكە لى تىر بوو بەرەللاى بكاو هېچ مافىكى نەدرىتى و مىراتى نەگرى و مندالىشى زۇل و بى باوك بن و مىراتى نەگرن خۇى و مندالى ببنە كۆلبارى كۆمەلگا و تووشى چارمەشى ببن!!

بەلگەى زانستى بۆرەوايى فرەژنى:

بەلگەى زانستى لەسەر رەوايى فرەژنى زۆر، بېرىكىيان دەگەپنەو بۆ
 ھۆكارە تايبەتمەندىيەكانى سىروشت و بېرىكىيان دەگەپنەو بۆ پېويستىيەكانى
 ژيانى كۆمەلەيتى. ھۆكارە تايبەتمەندىيەكانى سىروشت بەلگەى ئەوئەن كە فرە
 ژنى يەككە لەو دياردانەى جارى وا ھەيە سىروشت خۆى فەرزى دەكا، چۈنكە
 ھەموو كاتى ژمارەى ژنان لەھى پياوان زۆرتەرە!! ئەوئەن لەسەر ژمىركردنى
 سالانەو غەيرى سالانەدا دىرگەوتوۋە كە لاي ھەموو گەل و نەتەومىيەك ژمارەى
 ئافرىت لە ژمارەى پياو زياترە، ئەمە لەكاتى ئاسايى و ئاسايشدا وەھايە، بېگومان
 لەكاتى شەردا رېژەى ژنان زىاد دەكاو پياوان كەمتر دەبنەو.

ژمارەى ئافرىتان لە زوربەى ۋاتە خۆر ئاۋايىيەكان كە شەرى تىدا
 ھەلگىرساۋە زۆر زۆرتەرە لە ژمارەى پياوان، ھەموو كاتىكىش ئەو شەردە
 ويرانكارىانە بوۋنەتە بەشېك لە ژيانى دانىشتوان و رۆژ بە رۆژ وا دەكا كە ئەو
 رېژەى زىادبوۋنەى ژنان و كەم بوۋنەو پياوان لە برەو دابى، ئىستا چۈنەيتى
 مامەلەكردن لەگەل ئەم ژمارەى زۆرەى ئافرىتان بوۋتە پىرسىيارىك ۋەلامەكەى
 رۆشنىرەو بىرتىزەكانى ئەۋروپاي خىستۋەتە مەقۇمقۇۋە، تا ئىستا چارەسەرى
 بىرپەكەريان بۆ نەدۇزراۋەتەو، ھەموو كاتىكىش سىروشتى ئادەمىزاد ھاۋار دەكا
 داۋاي دابىنكردنى پېويستىيەكانى دەكا، ئەگەر لە كاتىكى مۇناسىدا ھەللىكى بۆ
 نەدۇزرىتەو بېگومان زياتر شەرو فەسادى بى ئەخلاقى و داۋىنپىسى بىلاو
 دەبىتەو، زياتر ئەو دياردە ئاشىرىنەى كە بوۋتە پەلەيەكى رەش بە نىۋو چاۋانى
 ئافرىتى خور ئاۋاۋە پەرە دەستىنى!!

ئەو ھۆكارانەى كە پېويستىياتى ژيانى كۆمەلەيتەى دىچەسپىنى ئەۋمىيە
 جارى وا ھەيە ژن توۋشى نەخۇشپىيەكى موزمىن دەبى، يان نەزۇك دەبى يان
 ئافەتلىكى توۋش دى ھەموو مۇغرىمىياتى ھەستى و دىروۋنى لى دادەرنى، يان
 پياۋدەكە وا ھەست دەكا كە تاقە ژنىك ئەو تىرناكاۋ لە گوناھو داۋىن پىسى

نايپارىزى، يان بياوۋەكە زۆر بە زەۋقەۋ ۋەكە نەفسى مردوۋە يان وادەبىي ماۋەى كەۋتەنە نىۋو عادەى مانگانەى ئافرەتەكە زۆرەۋ ئاسايى نىيە يان..ھتد.

جا ئەگەر ئىسلام رېگا نەدا پياۋ لەم كاتانەدا زىاد لەۋنىك بېنى ئەۋە لەۋانەيە بياۋەكە كارى نەشياۋو لادىنى ئى روۋبداۋ داۋىنېيسى رەچاۋ بكا، يان ناچار بى ئەم ۋە تەلاق بىداۋ ۋنىكى تر بېنى ئاشكراشە تەلاقدان زياتر زەرەر بە ئافرەت دەگمىەن ئەۋەى كە ۋنىكى بەسەر بى!

ھۆكەمەكانى ئىسلام دەربارەى فرەۋنى:

لەۋە پېش باسماىكرد كە فرە ۋنى لەناۋ عەرەبەكاندا پېش ئىسلام باۋبوو لېرەدا بەس ئەۋەندە زىاد دەكەين كە بلىين: زۆر لەۋ عەرەبانەى موسولمان بوو بوون زىاد لە ئافرەتېكىيان لەۋر نىكاخدا بوو تەنەمت ھى وايان ھەبوو موسولمان بوو بوو دە ۋنى ھەبوون..! كە ئىسلام ھات ئەم ياسايەى بەتال نەكردەۋە بەلكوۋ تەعدىلى كىردو رېكى خست، دواى ئەۋەى فرەۋنى بەبى سنوور رېگى پى درابوو، ئىسلام ھات سنوورېكى بۇ دانا، لەبارەى جەندىيەتو جۋنىيەتەۋە ئەھكامى بۇ دانا. لەبارەى جەندىيەتەۋە سنوورى بۇ دانا بەۋە كە ئەۋپەرى تا چوارۋنى رېگەدا پياۋ بىان ھىنىۋ نابى لەكاتېكدا پياۋنىك زىاد لە چۋا ۋنى لەۋر نىكاخدا بى. لەبارەى جۋنىيەتەۋە سنوورى بۇ دانا بەۋە كە چەند مەرجىكى داناۋە، ھەتاكو بىر ئەۋ مەرجانە نەيەنە دى رەۋانىە ۋنى تر بېنى، دەبى دلىيا بى كە زولم و ستم لە ۋە كۋنەكەى ناكادادپەرۋەرانە رەفتارىيان لەگەل دەكا. قورئان دەفەرەمۇئ:

{فَإِنْ كُنْتُمْ لَا تَرْضَوْنَ النِّسَاءَ فَإِنْ أَتَيْتُمْ بِهِنَّ فَمَا تَعْلَمْنَ فَإِنَّ فَسَادَهُنَّ أَكْبَرُ مِنْ نَفْسِهِنَّ وَلَكِنْ إِنْ كُنْتُمْ حَافِظِينَ عَهْدَهُنَّ فَإِنَّ وَهْنَهُنَّ كَبِيرٌ وَهِنَّ يُغْنِي عَنْكُمْ وَاللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} (سورة النساء - ۳).

ۋاتە: لەۋ ۋنانەى بۇتان ھەللا ئ مارە بکەن ئەۋەندەى دەتانەۋى لە يەكېكەۋە تا چوار لەۋە زىادى مەكەن ئەگەر ترسان كە بە عەدالەت نەجۋلېنەۋە لەكاتى مارەكردنى زىاد لە ۋنىك ئەۋە قەناعەت بە يەك ئافرەت بکەن ۋنى تر مارە

مەكەن، يا ھەر ژن مەھىنن و ئىكتفا بە گەنيزەكەكانى ملىكى خوتان بکەن، ئەم ياسايە باشرە بۆ ئەوئى زىادە رەوى نەكەن و لە سنوور لاندەدن و نەفەقەو حەق و حقوق بەدن بە ئەوانەى بژيويان لە ئەستۆى ئيوە دايە!

ئايەتە قورئانييەكە ئەمىن بوونى لە زولم بە مەرجى سەرەكى داناوہ بۆ مارەکردنى زىاد لە ژنيك، زولمەكەشى بەھىچ شتيكەوہ موقەيەد نەکردوہ كەوابوو ئەگەر ترسى ھەبوو زولم لە خيزانەكەى بكا يان لە خزمەكانى يان لەخۆى بكا ھەروەھا ئەگەر ترسى ھەبوو لە نەفەقەو بژيوو سوکناو پيکەوہ ژيانيشدا زولمى ئى بكا يان لە بابەتى ژن و ميتردايەتيدا زولمى ئى بكا ئەوہ دەبيتە ھۆى ئەوہ كە زىاد لە ژنيك بۆى رەوا نەبيت.

ئەوھش لەياد نەكەين كە ئايەتەكە ھەر چەند فرەژنى رەوا بينيوہ ئەوھشى رونکردۆتەوہ كە ھەركەسى ترسى زولمى بوو - نەك يەقين - نابى ژنى تر بەسەر خيزانى بيئى، لەمەوہ بۆمان دەرەكەوئ كە دەقە قورئانييەكە بازنەى فرە ژنى زۆر تەنگ كردۆتەوہ لەم روہوہ كە تەنھا ھەبوونى ترس لە زولمکردنى كردوہ بە بەھانەى رەوا نەبوونى ژن ھيئانى تر! دەى با ھەركەسيك ئىسلام تاوانبار دەكاو بەھىچو خۆپاي تانەى ئى دەدا با سەرى خۆى لەبەرد بەدا.

پيغەمبەر (درووى خودى لەسەرم) خۆى و برى لە ھاوہلانى زىاد لە ژنيكيان ھەبووہو بەو پەرى عەدالەت و پاراستنى سنوومەكانى خودا ھەلس و كەوتيان لەگەلدا كردون و گوپرايەلى وەسيەت و ئامۆزگاريەكانى پيغەمبەريان كردوہ كە فەرموويەتى:

« مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ يَمِيلُ لِاحْدَاهُمَا عَلَى الْآخَرَى جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَجُرُّ أَحَدَ شِقِيهِ سَاقِطاً أَوْ مَائِلاً . »

واتە: كەسيك دوو ژنى ھەبن و زياتر مەيلى لای يەككيان بكا رۆزى قيامەت دى بۆ دەشتى مەحشەر لايەكى خوارو خيچە؟!!

خوينەرى ھيژا دەبى ئەوھش بزانين كە ئەو عەدالەتەى ئىسلام داواى دەكا عەدالەتى روالەتییە نەك خۆشەويستی دل، چونكە خۆشەويستی دل كەس

ناتوانی دسه لاتی به سهردا هه بی، ته نانت پښه مبه ریش نه یتوانیوه له خوشه ویستی دل و درووندا به په کسانى سهیری خیزانه گانی بکا!! له عانی شه وه گپ دراوته وه فهرموویه تی: پښه مبه ر به عه دالته لای خیزانه گانی ده خه وت و دمپه رموو! خودایه! نه مه که به په کسانى هه لئس و که وت له گه ل خیزانه گاندا ده که م توانای خو مه و نه مه نده دمتوانم ئیتر لومهم مه که له شتی کدا که دسه لاتی توپه و من تییدا بی دسه لاتم.. دیاره پښه مبه ر مه به ستی خوشه ویستی دل و دروون بووه، ههر نه م خوشه ویستی به دلپشه که قورئان دمپه رموو:

{وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِیلُوا کُلَّ الْمِیْلِ فَتَذَرُوهَا کَالْمُعَلَّقَةِ - سورة النساء - ۱۲۹}.

واته: ئیوه ناتوانن له ننگه ری دادپه روهری به ته واوی رابگرن له نیوان ژنه گانتانا، با مه به ستیستان بی، که وایی وامه که ن ههر چی خوشه ویستیستان هه به تهرخانی بکه ن بۆ ژنیکتان نه وی تریستان به ره لالا بکه ن، نه به ژن حیساب بکری و نه ته لاق دراویش بی؟! نا نه مه به حوکه و ته شریعی ئیسلام دهرباری فرمونی، وه موسولمانان له رۆژگاری زیرینیان و سهرده می سه عادمیان دا ئاوا به و شیوه و له ژیر رۆشنایی نامۆزگاریه گانی خودا و پښه مبه ر دا رهفتاریان له گه ل خاوو خیزانی خو یاندا کردوه، به لام به داخه وه له م رۆژگاردا نه و گیانه ئیسلامیه نه ماوه، به هوئی نه وه که زوربه ی نه ته وه موسولمانه گان نه زانی و دوور بوون له ئیسلام و کارنه کردن به حوکه و یاسا گانی نه و ئایینه بوته داب و نه ریتیان و نیزامی فره ژنی لییان بوته موشکیله یه کی سهره کی و چه نده ما فه سادو گیره و کیشه ی له خیزان و مال و مندالدا هیناوته دی.

ههر له بهر نه وه مامۆستا (محمد عبده) رای وایه: که نیظامی فره ژنی په یوه ندبکری به دوو مهرجه وه عه دالته و هه بوونی توانا له سهر دابینکردنی برژیو، ههر نه م رایه ی مامۆستا (محمد عبده) بوو که لیپرسراوانی میصری هوشیار کردوه بۆ نه وه ی یاسایه ک دابنن به گویره ی توانا و به ری و ره سمی قورئان و له چوارچیه ی شه ریعه تی ئیسلامدا چاره یه کی گونجاو بۆ فره ژنی

بدۇزىنەۋە، ھىچ شىئىكى واش لە قورئاندا نىيە كە بەرگىرى بكاۋ نەھىئى
لېپىرسراۋانى موسولمان رېبازىكى ئاۋاھى بگىرن و چارمىسەرى كېشەى خۇيانى تېدا
بگەن!

ئەۋە ئەۋ رېبازمىيە كە ئىسلام قەصدى كىردۈە بەۋە كە فرە ژنى بە رەۋا
زانىۋە، تا بتوانى سەپتەرە بكا بەسەر ھەر شىئىكىدا كە سەر دەكىشى بۇ فەۋزاۋ
سەر كەشى ئارمۇۋى ئازەلئى. چۈنكە ئىسلام نىظامىكى گشتى و عالەمىيە، بۇ خۇر
ئاۋاۋ خۇرەھەللات و ھەموو شۇئىئىكى ئەم جىھانە بۇ دانىشتۋانى ناۋچەى ساردو
گەرم و مام ناۋەندىيە بۇيە دەبى ياساكانى فراۋان و گشتى بن و بۇ ھەموو كەس
بگۈنجى و بەكارى ھەموو كاتىك بى.

تەلاق و حۈكمەكانى (الطلاق و احكامه):

تەلاق لە شەرىعەتى ئىسلامدا برىتئىيە لە لابرندى قەيدى نىكاح، - ئىستا يا
لەمەدوا - بەم جۆرە بە عىبارەتتىكى صەرىح و ئاشكراۋ راستەوخۇ قەيدەكە
لابەرئى، ۋەكۈۋ ئەۋە پىاۋ بەژنەكەى بلى: (أنت طالق) تۆ تەلاق دراۋى، تۆم تەلاق
داۋە، تۆ تەلاقت بگەۋى - يان بەكىنايەۋ دركە پىي بلى: تۆ لەمن حەرامى، تۆ
ژنى من نىت.. ھتد. يان لەسەر داخۋازى ئافىرەتەكە قازى پىي بلى و بەم رستانەى
پىشۋو - صەرىح يان دركە - ئافىرەتەكە لەژىر نىكاحى پىاۋەكە رزگار بكا!

حىكەمەت لە تەلاق ئەۋەيە: يەكەم لەلەى ئەۋ شەرىعەت و ياسايانەى لەبەر
ناعىلاجى بەرەۋاى دىمانن و مەبەستىان ئەۋەيە ۋەچەۋ نەۋە بگەۋنەۋەۋە بىنەپىر
نەبن، چۈنكە ۋا دەبى ئافىرەت نەزۇك دەبى و مىندالى نابى پىاۋەكەش ھەژارو
نەدارايەۋ ناتۋانى ژنىكى تر بىئى، لە ھەمان كاتىشدا حەزى لە مىندالەۋ پىي
خۇشە ۋەجىخ كۆپىر نەبى، مىندالىكى ھەبى كە پىر بوو يارمەتى بىداۋ كە مىردىش
ناۋەكەى نەكۈژىنرئەۋە. ئەمە بۇ كەسىك كە بىرۋاى بە شەرىعەتتىك بى فرە ژنى
تېدا دروست بى!!

يەككى تر لە حىكمەتى تەلاق لابرەنى زەحمەت و نارەحەتتە لەسەر ژن و مێرد، چونكە وا دەبێ يەككىيان رەشتىكى ناشىرىنى تىدايەو بەدلى ئەوى ترىان نىيە، يان تەبىعەت و بۆچونيان جىاوازەو دلىان لىك ھەل دنگوئى و خۆشەويستيان لەنىواندا نامىنى، ئاشكراشە كە خىزان لەسەر خۆشەويستى كۆنەبوو ھەو رىزى راي يەكترى تىدا نەگىرا لىك ھەلدەو ھەشى و كامەرانى تىدا نامىنى!

ھەر بۆيەشە دەبينىن زوربەى و لاتە خۆرئاوايەكان و لاتە يەگرتوو ھەكان ناچار بوون شتىك دابىنى لەو ھەيش پى نارازى بوون و بەتاوانيان دادەنا بۆ ئىسلام، ئەو ھەو بوو ياساى (الزواج المدني) ژن مەرەردنى شارەستانيانەيان داھىنا كە ياساى تەلاقىشى تىدايەو كرديان بە ياسايەكى بەردەوام و نەگورداو لە قانونى شەخسى و لاتانداو كرديان بە ئەصل و بنەمايەك لە شىو ھە شارەستانى و پىشكەوتيان ھەر چەندە لەگەل راو و بۆچوونى ئايىنيان يەك ناگرتەو ھە.. لەلايەكى تر ھەو تەلاق شتىكى تازە داھاتوو نىو ئىسلام داھىتەبى. بەلكو ياسايەكى كۆنەو پىش ئىسلام كارى پىكراو ھە. پىاو بە ئارەزوئى خۆى تەصەروفي تىدا دەرەو ژن مافى ئەو ھەو نەبوو بەھىچ نەو ھەك داواى تەلاق بكا، بەو ھەو ھەو مایەو تا سەردەمى دەو ھەو رۆمان كەواى لىھات ژن تەلاقدان بە تەواوى پەردى سەندو بلاو بۆ ھەر بەم شىو ھەو قانون و ياساى عىبرى كۆن و ئەسنىيەكان دانران و رەھتارىان پىكرا، پاشان كە ئايىنى موسەوى – جولەكە – ھات كەمىك لە بەرژەو ھەندى ئافەرت بوو بەلام ئەو ھەو ژن تەلاقدانى بەرەو بىنى بەم سى مەرەجانە.

۱- زىناكردن.

۲- نەزۆكى.

۳- لەكەدارى سەروسىماو شىو ھەو شىواز.

بەلام ئايىنى مەسىحى راي پەسەندو جەماو ھەو زۆرى لە نىو پىاوانى كەنىشتە ئەو ھەو – تەنانەت لە ھەو ھەو زىناكردنىش دا – تەلاقدان ھەرام و ياساغ بوو،

ئەگەر ئافرىتىك زىناى بىكرادىيە پىاۋەكە بۆى ھەبو كەلىى دوور بىكەۋىتەۋە ھەر كاتىكىش ژنەكە تۆبەى بىكرادىيە ۋە پەشىمان بۋايەۋە دەيتۋانى بىياتەۋە بۆ لای خۇى و رىك بىكەۋەۋە؟! ھەروەكوو چۆن پىاۋەكە بۆى نەبوو كە ژنىكى تر بىنى، واتە: زىناكردىنى ژن دەبوۋە ھۆى ئەۋە كە ژن و پىاۋ ھەر بە رۋالەت لىك دوور بىكەۋەۋە، ئەمە بە مەرجىك پىاۋەكە داۋاى بىكرادىيە؟! بەلام ئەگەر پىاۋەكە زىناى بىكرادىيە ھىچ باس نەبوو.

لىك دوور كەۋتەۋەۋى ژن و مىرد پەيوەندى نىۋانىيانى نەدەپچىراند، بەس دەبوۋە ھۆى ئەۋە كە ژن و مىرد واجباتى ژن و مىردىيەتى خۇيان ئەنجام نەدەن، لەگەل ئەۋەشا سەربەشتىيىرى پىاۋ بەسەر ژنەۋە ھەر بەردەۋام بوو! لىك دوور كەۋتەۋەۋى ژن و مىرد كە پىاۋانى كەنىشتە ياساكاھيان دانابوو، لەگەل تەلاقدى ھىچ جىاۋازىيەكى نەبوو جگە لەۋە كە بەناۋ عەقدى نىكاھكە پايدەدار دەبوو بەلام لەراستىدا پەيمان و نىكاھكە پۈجەل دەبوۋە چۈنكە ژن و مىردەكە لىك دوور دەكەۋتەۋە. لە نىۋان ژن و مىردەكەدا – جگە لە دوۋشت ھىچى تر نەدەمايەۋە:

يەكەمىيان: مانەۋەى نەفەقەۋ بژىۋ لەسەر پىاۋەكە.

دوۋەمىيان: داۋىنپاكى و پارىزگارى شەرمىگى خۇيان، سەرمەراى ئەۋەش پىاۋەكە نەيدەتۋانى ژنىكى تر بىنى! كەۋابوو ۋەكوو (المسىر بلاتىرل) دەلى: ژن و پىاۋەكە بەزۆرەملى خۇيان دەكرد بە عازمبو بەبى ھىوا ژيانىيان بەسەر دەبرد! ئەمجار ھەر ئەم پىاۋە قانۇۋىيە فەرمەنسىيە دەلى: بىگومان زوربەى كات ئەۋەى كە دەبوۋە ھۆى ئەۋە كە مانەۋەى ژيانى ژن و مىردىيەتتىيان تىك بداۋ لانەى خىزانىيان بىروخىنى زىناكردىنى يەككىيان يان ھەردوۋكىيان بوو.

دەى باشە وئ دەچئ ئەگەر ژن و مىرد لەسەر تاۋانىكى ناۋا لىك دورخراۋەۋە ۋاز لەۋ كىردارە بىنن؟! يان دەبوو ژنىكى بەرەلاكرائو ۋاز لىپىنراۋ چ پەلەۋ پايدەيەكى كۆمەلايەتى بىننى؟! يان دەبى چ پەلەۋ پايدەيەك بۆ ئەۋ پىاۋە بىننىتەۋە كە ژنەكەى ناۋا يارى بە شەرمەۋ ناموۋسى بكا؟! ناۋى ئەۋ پىاۋەۋ

مىندالەكانى ھەلەدەگىرى، لە ھەموو شوئىنىك ژنەكە بەناو پال دەدرىتە پياۋەكەو نەفەقەشى ئى دەستىنى ۋ ھەموو كاتىكىش لەوانەيە فەضيحەيەكى تىرى بى رەۋىشتى ئى روو بىدا.

نەمجار دەلى: لىك جياگردنەۋەي ژن و مىرد ۋەگۈۋ لاي ئەو ئايىنانە باۋبوۋە، دەدرىك لانا با دەردىكى تر دىنى!! چونكە ھەرگىز شىۋەو شىۋازىك نىيە كە ژن و مىردىك يەكترىان ناخۇش بوئ و بتوانن بەرىك و پىكى پىكەۋە ژيان بەسەر بەرن، بەلگۈۋ پوداۋى و ايان ئى روو دەدا كە ژن و مىردەكە لە ژيان ناۋمىد بن!! تەنانەت ژن و مىرد دواى لىك دوركەتنەۋە زياتر رىگايان بۇ دەگىرتەۋە كە خراپەكارى تر ئەنجام بەدن!

پۇختەي تەلاق لە روانگەي ئىسلامەۋە (روح الطلاق في الإسلام):

ئايىنى ئىسلام تەلاقى بەلاۋە روايە، ھەرچەندە دژىشى ۋەستاۋە بەلايەۋە كارىكى خراپە ۋ نەفرەتى ئى كىردە. لە پىغەمبەرەۋە (مروۋى خۇدى لەسەرىن) دەگىرتەۋە كە فەرموۋىەتى:

«أَبْقِىَ الْحَلَالِ عِنْدَ اللَّهِ الطَّلَاقِ . رواه ابن ماجه . واته:

دزىۋىترىن ھەلەل بەلاى پەرۋەردگارەۋە تەلاقە.

جا كە ئىسلام رىگاي تەلاقى داۋە، ماناي وانىە كە مىردى موسولمان بوئ ھەيە بەبى قەيدو شەرت بە ئارمىۋى خۇى ژنەكەي تەلاق بىدا... چونكە ئەمە دەبىتە ھۇى ناشرىنكردى ياساي تەلاق لە ئىسلام دا. قورئانى پىرۋز چەند ھۆكارىك باس دەكا كە دەبنە ھۇى ئەۋەي تەلاق پىۋىست بى، بەلام نايان ژمىرى ۋ لەچەند رووداۋىكى تاپبەتيدا كۆيان ناكاتەۋە، نەتەۋە خۇر ئاۋايىيەكانى كە تەلاقىان بەلاۋە رەۋايە نايانتوانىۋە لەسەر ھۆكارەكانى رىك بىكەون، دەى دەبى چۆن لە ئايىنىكى گشتى فراۋانى ۋەگۈۋ ئىسلام كە بۇ ھەموو چەرخەكان ۋ نەتەۋە جياجياكانى سەرزەۋى ھاتوۋە دەتوانرى ھەروا بە ئاسانى ھۆكارەكانى

تەلّاق رون بىكاتهو؟! بەتايىبەتى ھال و زەمان و ھەئويست و ھۆكارەكان بەگويىرەى شوين و سىروشتى ئادەمىزاد دەگۆرپن!!

يەككە لە ھۆكارەكانى تەلّاق كە لە قوناندا باس كراو ھەمىيە كە ژن و مىرد بىانەوئ لىك جىابىنەو ھەم ژيانى ژن و مىردايەتى كۆتايى پى بىنن! قورئان مەبەستى ئەو نىيە كە ھەموو ناكۆكىيەك سەربكىشى بە تەلّاق و بەو پوداو ھەم كۆتايى پى بى. بەلكوو ئەو كە قورئان ئامازى بۆ كردو ھەم ناكۆكىيەكە ھەم ئەو ژن و مىرد بەو ھالەو بەيەكەو ھەكەن.

خوای گەورە ھەم ناكۆكىيەك بە (شقاق) ناو بردو ھەم مانای (شقاق) یش واتە: لىكترازان و بوون بە دووپارچەى وا كە يەكدى گرتنەومىيان چاومپوان نەكرى! قورئان دەفەرموئ:

{وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَنْبِئُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا - سورة النساء - ۳۵}.

لەم ئايەتەدا قورئان يەكسانى خستوو لە نيوان پياو و ژندا وشەى (شقاق بىنەما) ئەو دەگەيەن كە ھەريەك لە ژن و مىرد بۆى ھەيە داواى ھەلەوشاندنەو ھەم عەقدو پەيمانى ژن و مىردايەتى بكا، بەمەرچى ھۆكارەكانى رەوا بوونى تەلّاق بىنەجى، وەكوو ئەو يەككيان بەھىچ جۆرىك نەتوانى لەگەل ئەوى تريان ھەلەبكا، يان ھەردوكيان لىك دوردۆم بن و ھىچيان بەھىچيان رازى نەبن!

ئەمجار لە ھالەتى دروستبوونى ناكۆكىشدا دروست نىيە يەكسەر بە تەلّاق پەيوەندى نيوان ژن و مىرد بپچرى بەلكوو دەبى جارى ھەول بەدرى ئاشت بکرنەو، عاقل مەندىك لە خزمى پياو ھەم عاقل مەندىك لە خزمى ژنەكە ديارى بکرىن بۆ لىكۆلنەو ھەم رىكخستەو، بۆ ئەو ژن و مىردەكە لەم ماومەدا بىرىك لە خويان و مندال و داھاتويان بکەنەو ھەريەكەيان بەھەئويستى خۆى دا بچيتەو ھەلەكانى خۆى راست بکاتەو.

{فَأَنْبِئُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا}.

نایه ته که نه وه دهگه یه نځی که پیویسته نه و دوو حه که مه (عافل مهنده) چی له توانایاندا یه کوشش بکه و هه ول بدن ریکیان بځه نه وه، ناسکی و جوانی ئوسلو به که ی قورئان له و مدایه که باسی جیا بوونه وهی نه کردوه، به لکوو هه ر نه و مهنده ی درکاندووه که دمفه رموی: نه و دوو حه که مه نه گهر دماغ بسوتینن و بیانه وی ژن و میړده که ریک بځه نه وه و نیاز پاک بن خواش یارمه تیدمریان دمبی و کاریان بو دمسازینن.

که و ابو کاتیک په نا بو ته لاق دمبری و دمبیته چارمساز که ناکوکی نیوان ژن و میړده که زور چه واشه بووبی ته فرقه و در دومییه که یان گه یشتبیته نه و په ری، نه و کاته په نا بو ته لاق دمبری و به چارمه سر دمژ میړدی... دهی بابزانین مافی ته لاق هی قازی و حاکمه یان مافی هه ری که له ژن و میړده به جیا جیا یان مافی هه ر دوکیانه به گشتی؟

ته لاق مافی بیا وهو حقی میړده (الطلاق من حق الزوج):

نایینی نیسلام دمه لاتی ته لاقی حستوته دمست میړدو نه یخستوته دمست قازی، مه گهر ژنه که خوی له قازی داوا بکاو بلن ته لاقم بو و مر بگره. لیړمدا نه گهر بگوتری: باشرین ریکا نه و میه کاتی ژن و میړد له مه سه له ی ته لاقدا په ک نه بوون دمه لاتی ته لاقه که بدریته دمست قازی و هیچیان نه توانن ته صه روفی تیدا بکه، چونکه قازی دادو مر یکی بی لایه نه و لیپر سراوانه هه لئس و کهوت دهکا. له لایه کی تر موه دهگوتری: نه و عه قدو په میمانه ی حقوق و واجبات بخاته سه رشان ی ژن و میړد ویست و ئیراده ی په کیکیان پوچه لی ناکاته وه... هه رومها نه گهر دمه لاتی ته لاق بځه ی نه به ردمست په کیکیان نه وه نه و عه قدو په پر وژه به رقی هه لسانیک ی کاتی لیک هه لده و مشیته وه و ته لاقدانه که رودمدا کاتیکیش رویدا به شیمانی له دوا یه به لام سوودی نابی!

له راستیدا نه م بوچوونه تا نه ندازمه که به دلدا ده چی و وی چوووه بریکیش له قانون و یاسا دانراوه کانی جیهان کاری پیده که ن!! به لام که ئیمه

لەمەوزوعەكە وردەمبىنەو، بۇچۈنەكە بەشپاۋ نازانن، چۈنكە وىستو بۇچۈن و شتەنەننەكەنى دىل و دمروون دمبى بە بەلگەى مادى و زاهىرى بچەسپىن، چۈنكە قازى بەهەوانتە حوكم ناكە بەلكوۋ بە بەلگەو دەلىل و شاپەت كار دىكا، زىاد لەووش قازى لە قەزاومتدا سەپىر دىكا چى حەقەو چى ناحەقە بۇ ئەوۋى حەق بچەسپىن و زولم و ستم قەلاجۇ بكا. دەى خۇشەوئىستى مەسەلەى ژيانى ژن و مىرداىەتى مەسەلەى ستمكارو ستمە لىكراۋ نىيە، بەلكوۋ مەسەلەى ئەومىيە ئاىا ئەم ژيانى ژن و مىرداىەتىيە دەگونجى؟ ئاخۇ خۇشەوئىستى تىدا بەرقەرار دمبى و لانەى خىزانىيان ناشىۋى؟! يان كار لەكار ترازوۋو ەلكردىان ناگونجى.. بۇ نموۋنە ئەگەر پىاۋ پىشنىارىكى دايە دادگاۋ داۋى كرد ژنەكەى تەلاق بدا بە بىانۋى ئەوۋە كە رقى لى ەلساۋو خۇشەوئىستى ئەۋى لەددا نەماۋو گورىسى خۇشەوئىستى نىۋانىيان بچراۋ، ئىدىعەى ئەۋشى كرد كە زۇر ەۋلى داۋە خىزانەكەى بخاتە سەر رىگەى راست و رامى بكاۋ واى لىبكا بتوانى لەگەلىدا بگونجى... بەلام سەرگەۋتوۋ نەبوۋە ئاىا لەم كاتەدا قازى ژنەكەى تەلاق دەدا يان نا؟ بىگومان لەم حالەدا تەلاق كارىكى پىۋىستەو دمبى ئەنجام بدرى، دەى باشە لىردەا چ جىاۋازىيەك ەيە تەلاقەكە قازى بىدايان پىاۋەكە بۇخۋى تەلاقەكە بقەۋمىنى؟! جا كە ھۇكارى تەلاق خۇشەوئىستى و ناخۇشەوئىستى نەپى، بەلكوۋ قەزىيە يەكى ئەخلاقى بى يان شتىكى پزىشكى و كۆمەلەيەتى بى، ئاىا لە بەرژەۋمىندى ژن و مىردەكەيە يان لە بەرژەۋمىندى كۆمەلگاۋ خزم و كەس و كارپانە كە نەپنى ئەو خىزانانە – كە خۇيان ناپانەۋى بلاۋبىتەۋە – بچىتە ناۋ تۆمارگاۋ (سجلاتى) دادگاۋ تۆمار بكرى؟! بىگومان نا!!

مافى ئافرەت لە تەلاقدا (حق المرأة في الطلاق):

لەشەرەيەتى ئىسلامدا ئافرەت دەسەلاتى تەلاقى نەدراۋمى مەگەر بە سۆنگەى قازىيەۋە بىدريتى؟! حىكمەتەكەشى ئەۋمىيە ئافرەت ەست و سۆزى زۆرەو زۇر زوۋ عاتىفە كارى تى دىكا، سۆزۋ عاتىفەش كە سەپتەرەى كرد بەسەر

ئادەمىزادا - بە تايىبەتى لە كارى گىرنگو خەتەرناكا - زەرەر بەدى دىنى نەك قازانچ! ئاشكراسە تەلاق گىرنگىزىن كارىكە كە دەبى زۆر ئىحتىياتى بۆ بىكرى. سەرنجى ئەودىش دراوہ ئەو ژنانەى مافى تەلاقىان دراوہتى و دەسلەلاتى خستنى تەلاقىان ھەبەو، زۆر جار لە جىگای خۇيدا ئەم مافەيان بەكار نەھىناوہو لەسەر شتىكى بەسەيت و ھىچ و پووج تەلاقىان پيدا كىشاوہ!! بەپىچەوانەوہ پىاو لەم بارەوہ زر بە ھەوسەئەو بارقوئ و خۆگرە، ھەموو كاتى بىر لەو مەسرفو پارەو پوولە دەكاتەوہ كە بۆ پىكھىنانى خىزان سەرفى كردوہ ئەو مارمى و ئىلتىزاماتەى كە بەرەودەى بووہ، ھەروەھا لەبەرچاوغرتنى بەرژەوہوندى مندالەكانى و ئەو ئىلتىزاماتەى كە تەلاقدان دەىخاتە سەرشانى پىاوہكە، ھەموو ئەم شتانە وا لە پىاو دەكا كە بىر لە بەرژەوہوندى خۆى و مال و مندالى بكاتەوہ، بەھەلۆستى خۇيدا بچىتەوہ پىش ئەوہى لەگژ كارىكى وا رابچى! تا نەزانى لىك جىابونەوہ كە پەسەندەو ئەنجام نەدانى ناگونجى ھەرگىز پىي ھەلئاسى و شانى بەرنادا، جا كە ئىمە تەلاق بەدەىنە دەست ئافەرت بىگومان زولم و ستەمىكى زۆرمان لەپىاو كردوہ ئەو ھەموو مەسرفو خەرجىيەى بۆ مارمى و مال پىكەوہ نان و گواستەوہو ئەوچۆرە شتانەى بۆ ژنەكەى خەرجكردوہ بەفەرپۆ دەروا، كەوابوو دەسلەلاتى تەلاق نادى بەژن مەگەر بەسۆنگەى قازى و دادگاوہ بىدرىتى، ئەمىش بە مەرجى مېردەكە رازى بى و ژنەكەش باربووى زەرەرەكەى بداتەوہو ھەموو مەسرفو خەرجىيەكە يان ھەندىكى بىزىرى - واتە ئەو خەسارمەتى كە بەھۆى خەرجىيەكەوہ تووشى پىاوہكە بووہ - ئەم شىوہ تەلاقە پىي دەگوترى (خولع).

دەگىرپنەوہ كە خىزانى سابىتى كۆرى قەيس ھاتە لای پىغەمبەر (درووى خودى) وتى: ئەى پىغەمبەرى خودا سابىتى كۆرى قەيس لە رەوشت و ئاپىندا ھىچ ەبىي لى ناگرم، بەلام بەدەست خۆم نىيە خويىنى ساردەو خۆشم ناوى و ناچىتە دئەوہ! پىغەمبەر (درووى خودى لەسەرىن) فەرمووى: ئاىا ئەو باخەى كە پىي داوى و كردووەتى بە مارمى تو دىدەمىەوہ؟! ئافەرتەكە وتى: بەلى، دىدەمەوہ...

ئهمجار پیغه مبه‌ر (درویدی خودی له‌سهرین) بانگی سابیتی کردو فه‌رمووی باخه‌که و مر بگره‌و ته‌لافتیکی بده.

لیرمدا پرسیارێک سهره‌لده‌دا ئه‌ویش ئه‌وه‌یه: ئه‌گه‌ر پیاوه‌که نه‌یه‌وئ ژنه‌که ته‌لاق بدا، ئایا ئافره‌ته‌که ده‌توانئ داوا له دادگا بکا ته‌لاقه‌که بخا؟! به‌تابیه‌تی که ه‌وئ ره‌واو شهرعی به‌ده‌سته‌وه‌بئ؟ بۆ وه‌لامی ئه‌م پرسیاره‌ ده‌لئین: نیسلام ریگای به‌ ئافرم‌ت داوه‌ که داوای ته‌لاق له‌ می‌رده‌که‌ی بکا له‌ کاتێکدا پیاوه‌که نه‌توانئ بژیوی ژنه‌که‌ دابین بکا، ئه‌مه‌ راوو بۆچوونی ئیمام مالیک و هاوړیانیه‌تی، به‌لگه‌شیان ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ره‌ که ده‌فه‌رموئ: (امراتک ممن تعول تقول اطعمنی والا فارقتی).

ه‌ویه‌کی تر له‌و ه‌ویانه‌ی که ده‌بنه‌ ریخ‌خۆشکه‌ره‌ بۆ ئافرم‌ت که داوای ته‌لاق بکا هه‌بوونی نه‌خۆشی و عه‌یبێکی هه‌میشه‌یی بئ دهرمانه‌ که تووشی پیاوه‌که بووبئ، نه‌خۆشی و عه‌یبه‌که‌ وابئ له‌ وانه‌بئ لاجچئ به‌لام دره‌نگ وه‌کوو شی‌تی و گولی و به‌ئه‌کی.

هه‌روه‌ها دروسته‌ بۆ ژن داوای ته‌لاق بکا کاتئ می‌رده‌که‌ی سالتیک یان زیاتر هون بوو – به‌پێی رای په‌سه‌ندی ری‌بازی ئیمام مالیک – ئه‌گه‌ر دهم‌زاندرا پیاوه‌که له‌ کوێیه‌و نامه‌ی ده‌گه‌یشتئ ئه‌وه‌ نامه‌ی بۆ دهنووسرئ و پێی راده‌گه‌یه‌ندرئ یان ده‌بئ بێته‌وه‌ بۆ لای خیزانه‌که‌ی یان خیزانه‌که‌ی به‌رئ بۆ لای خ‌وئ، یان ژنه‌که‌ی ته‌لاق بدا یان ژنه‌که‌ی ته‌لاق ده‌درئ، جا ئه‌گه‌ر سه‌رپێچی کرد ماوه‌یه‌کی بۆ دیاری ده‌ک‌رئ، که‌ ماوه‌که‌ تپه‌ر‌بوو، قازی ده‌سه‌لاتی خ‌وئ به‌ کار‌دینئ و ژنه‌که‌ ته‌لاق ده‌دا! ئه‌گه‌ر شوینی پیاوه‌که نه‌دم‌زانرا، یان نامه‌ی نه‌ده‌گه‌یشتئ ئه‌وه‌ قازی داوای سالتکه‌ یه‌ک‌سه‌ر ته‌لاقی ده‌دا چونکه‌ ژنه‌که‌ تووشی زهره‌ری بئ می‌ردی ده‌بئ. به‌لام ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ به‌و حاله‌ رازی بوو نه‌یده‌ویست عه‌قدی نیکاچه‌که‌ی تیک بجئ ئه‌وه‌ نیکاچه‌که‌ی وه‌کوو خ‌وئ ده‌مینێته‌وه‌!

چهند بهر به ستنکی ته لاق (جوافر تمنع وقوع الطلاق):

وتمان ئایینی ئیسلام ته لاقی خستوته ژیر دهسه لاتی پیاو دهوه و ئهم دهسه لاته نه داوه به غهیری میردو کهس بۆی نییه ئهم مافه ی ئی زهوت بکا، ته نانهت (قاضی) یش له سه ر داوا کردنی ئافرته که نه بی مافی نه وه ی نییه عه قدی نیکاح بپچرپنی! به لام له گه ل ئه ودا که ئهم دهسه لاتی ته لاقدانه ی داوه به پیاو ئامۆزگاریشی کردوه که له گه ل خیزانیدا هییدی و هیمن بی، نه گهر هه له یه کی له ژنه که ی بینی سه رفی نه زمزی ئی بکاو به سه برو تهحه موول بی له گه لیدا، نه چئ هه روا به هه وانه و له سه ر هه له یه کی بچوک خیرا ته لاقیکی پیداکیشی! خودای مه زن ده فهرموئ:

{وَعَاشِرُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا رَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرًا - سورة النساء - ۱۹}.

له لایه کی تره وه ئایینی ئیسلام مه نعی نه وه ی کردوه که پیاو خیزانی خۆی له کاتی بئینویژیدا ته لاق بدا چونکه هه زو ئارمزۆی ژن و میردایه تی له و کاتانه دا لاواز ده بی، ده گیردریته وه که عه بدوللای کورپ عومه ر خیزانی خۆی له کاتی بئینویژی دا ته لاق دابوو، پیغه مبه ر (درووی خودای له سه ربین) هیشتا له ژیاندا مابوو هه زه تی عومه ر که زانی چوو له ی پیغه مبه رو باسی ئهم ته لاقدانه ی عه بدوللای کورپ بۆ گیرایه وه، پیغه مبه ر (درووی خودای له سه ربین) فهرمووی ئه ی عومه ر! به عه بدوللای کورپ بلئ: با خیزانه که ی بخاته وه ژیر نیکاحی خۆی و لئی راوه ستی تا خۆده شوا، ئهمجار ده که ویته وه بئینویژیه وه، ئه نجار پاک ده بیته وه، دوا یی نه گهر وستی بادریژه به ژیا نی ژن و میردایه تی بدا و له گه لیا هه لیکا، نه گهر نا با ته لاقی بدا پیش نه وه ی که سه رجییی له گه لدا بکا، نه وه نه و عیده و ماوه یه یه که په رومردگار فهرمانی پی کردوین ئافرته تی تیدا ته لاق بدرئ. (ئهم فهرموودیه بوخاری و موسلیم گیراویانه ته وه).

حیکمه تیش له مه دا نه وه یه که ئافرته ته لاقدان له کاتی پاکیدا ته لاقدانیه تی له کاتیکی پیویستدا له کاتیکی که نه فس و ئارمزۆی دمیوه ی ژنی هه بی جا که

لەم كاتەشدا كابرا ھەر سوور بوو لەسەر تەلاقدانى ئەو ئەو دەگەيەنى كە ناتوانى لەگەلدا ھەلېكاو خۆشەويستى يەكترىان نەماود! بەربەرستىكى تر بۆ رۆنەدانى تەلاق شايدەدى گرتنە خودا دەفەرەمۆي:

{وَأَشْهَدُوا ذَرْيَ عَدْلِ مِّنْكُمْ وَاقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ - سورة الطلاق - ٢}.

ئاشكراشە كە ئامادەبوونى دوو شايت بۆ خستنى تەلاقەكە وا لە پياو دەكا بېرىك بكا تەووەو بېرىك بەخۆيدا بچیتەو، تەنانەت زانا شيعەكان پېيان وايە كە شايت گرتن بۆ تەلاقدان مەرجىكى سەرەككەيو بى ئەو مەرجە تەلاق ناكەو، ھەرەكوو چۆن شايدەدى مەرجە بۆ دامەزرانى نىكاھ، بى حازر بوونى شايدەدەكان نىكاھكە دانامەزى! ئەمەش ئەو مەيە قورئانى پېرۆزە ئامازەى بۆكردووە.

جا ھەركاتى ژن و مېرد بە ويست و ئىرادەى خۇيان ويستيان پەيمانى ژن و مېردايەتى خۇيان ھەلۆەشېن ئەو دەتوانن ويستى خۇيان بېننەدى و كەس ناتوانى بەربەرستيان بكا، زوربەى قانوون و ياساى خۆر ئاوايپەكانىش ئەمپرو لەسەرى دەپۆن.

جۆرەكانى تەلاق (اقسام الطلاق):

تەلاق سى جۆرە:

يەكەم: ريجعى.

دووم: تەلاقى بائىن (بينونة صغرى) لىك دابېرانى كاتى.

سېيەم: تەلاقى بائىن (بينونة كبرى) لىك دابېرانى گەورە.

١- تەلاقى ريجعى ئەو جۆرە تەلاقەيە كە دروستە بۆ مېرد خىزانەكەى بگېرپتەو بۆ ژېر نىكاھى خۆى بەبى مەرمى و مەركردنىكى تازە، واتە: تەلاقى ريجعى عەقدو پەيمانى ژن و مېردايەتى بە تەواوى لىك ھەلناوەشېنى، بەلكو بۆ مېردەكەى دروستە كە خىزانەكەى بخاتەو ژېر نىكاھى خۆى ھەركاتى ئارەزووى كرد بە مەرجى ئافرەتەكە عیدەى مابى، عیدەش بریتىيە لە ماوەيەكى زەمەنى بۆ ئەو بزاندرى كە ئاخۆ ئاسارى ژن و مېردايەتى ماوە يان نا؟! جا كە تەلاق و

لێك ترازان له نیوان ژنو میردا روویدا، ههر بهوه لێك دابرا نه كه یان ناچه سپی به لكوو دهبی ئافرته كه چاوه پروان بیو شوو نه كاته وه تا ئهو ماوه زه مه نییه تیپهر دهبی كه پیی دهگوتری: عیدهو له مه دوا جوړه كانی ماوه كه ی روون دهكهینه وه.

ته لاقی ریجعی شتیك نییه ئیسلام دایه ینابی به لكوو پيش هاتنی ئیسلامیش له ناو عهرمه بگاند ته لاقی ریجعی هه بوه، به لام به شیوه یه کی سته مكارانه کاریان پیکردوه، لهو رۆژگارانه دا ته لاق نه نه ندازه ی هه بوو نه ژماره، به لكوو نافرمت کرابوو به نامیری رابواردنی پیاو، هیچ ریزو نرخیکی بۆ دانه دهنرا! پیاو دهیتوانی به ئارمژوی خوێ به هوێ ته لاقه وه زهره رو زیان به ژن بگه یه نیو نه هیلێ له زه مته و خوشی له زیان ببینی!!

كاتی ئیسلام هات ئه ندازه و سنووریکي بۆ ته لاق دانا، ریگای به میردا كه ته نها دوو جار بتوانی ژنه كه ی ته لاق بداو ریجعه ی بکاته وه، قورئان ده فهرموی:

{الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ - سورة البقرة - ۲۲۹}.

مه به ست به وشه ی (الطلاق) له نایه ته كه دا ته لاقی ریجعییه نه و ته لاقه ی پیاو دهتوانی دوا گواسته وه بیخاته سه ر ژنه كه ی به مه رجیک له وه پيش هیچ ته لاقی تری نه دابی، یان یه ك ته لاقی دابی، جا ئه م جوړه ته لاقه په یوه ندی ژنو میرد نابچرینیو پیاو دهتوانی پيش ته واو بوونی عیده موعاشه ره ی ژنو میردایه تی له گه ل دا بكا ئه م موعاشه ره یه ش حوكمی ته لاقه كه پوچه ل ده كاته وه. ته نه نه ت پيش ته واو بوونی عیده نه گه ر یه كیكیان مرد ئه وی تریان میراتی لی ده گری، بزێوو نه فه قه ی ژنه كه ش له ماوه ی عیده دا له سه ر پیاوه كه یه، ماره یی قه رز (المهر المؤجل) تا عیده ته واو نه بی وه ختی نایه.

جا له ماوه ی عیده دا پیاو دهتوانی - به كرده ر یان به گفتمار - ژنه كه ی

بخاته وه ژیر نیکاحی خوێه وه! خودای مه زن ده فهرموی:

{وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا - سورة البقرة - ۲۲۸}.

جا ئەگەر عىددە بەسەر چوو، پياوۋەكە ژنەكەى رىجە نەكردەوۋە تەلەقەكە دەكەوئۇ ناتوانى رىجەى بىكەتەوۋە، بەلگەو دەبى سەر لەنوئى ئافرمەكە شوبىكەتەوۋە پياوئىكى تر ماردى بىكا، دوايى لەگەل ئەو – لەبەر ھەرھۆيەك بى – لىك جىبابىنەوۋە عىددەى بىروا، كە لەوئىش عىددەى رۆيى ئەمجار دەتوانى شوبىكەتەوۋە بە مېردە كۆنەكەى! قورئانى پىرۆز كە دەفەرموئى: (الطلاق مرتان) واتە: تەلاق دووچارە! نەيفەرموو: (طلقتان) ئامازەى بۇ ئەوۋە كىردوۋە كە پىوئىستە تەلاق جارى لەدەوۋاى جارى بى ئەك ھەر ئەوۋەندە بلى: (دوو تەلاقى بىكەوئى)! تەنانەت ئەگەر بلى: دوو تەلاقى بىكەوئى يان سى تەلاقى بىكەوئى بە گۆيرەى دەقى ئايەتەكە ھەرىكە تەلاقى دەكەوئى^۲، كەوابوو ھەموو تەلاقىك لە جارى يەكەمدا يان دووم جارىدە پراوۋە تاقىكردنەومىيە بۇ لىك دابىرانيكى كاتى و فرسەت پىدانە بۇ ئەوۋە عەلاقەتى ژن و مېردايەتى بگىرنەوۋە بۇ رۆلى ئاسايى خۆى.

تەلاقى بائىن (بىنونة صغرى):

ئەم جۆرە تەلاقە بىرىتىيە لەوۋە كە پەيمان و عەقدى ژن و مېردايەتى دەسبەجى لادەباو مافى ژن و مېردايەتى پياو بەسەر ژنەوۋە ناھىلى، جا ئەگەر پياوۋەكە وىستى ژيانى ژن و مېردايەتى لەگەل ژنەكەيدا دەس پىبىكەتەوۋە دەبى سەر لەنوئى ماردى بىكەتەوۋە ماردى تىرى بداتى! ئەمە بەمەرجىك وا دەبى كە سى تەلاقەى تەواو نەكردى! ئەم جۆرە تەلاقە بائىنە لەچوار حالەتدا ھەلدەكەوئى. يەكەم: تەلاقدان پىش گواستەوۋە، بەمەش نىوۋە ماردى دەكەوئى و عىددەشى لەسەر نىيە.

دووم: تەلاقدان لەسەر مال پاش گواستەوۋە ئەمەش بەو جۆرەيە كە ژن ئەو ماردىيەى كە وەرى گرتوۋە ھەموۋى يان ھەندىكى يان مالىكى تر بدا بە

^۲ – ئەم رايە راي ھاوۋەلانى پىغەمبەر و تابيعين و زانايانى شەرىعى سەر بە رىبازى ئىمام (ابن تيمىيە) و (ابن القيم الجوزيە) يە.

مێرده‌که‌ی بۆ خاتری ته‌لاقى بدا، یان گه‌ردنى له نه‌فه‌قه‌و بزێوى کاتى عیدده ئازادبکا، یان له ماره‌یى دواخراوى ئازادى بکا، له‌م حاڵه‌دا پێویسته‌ ژنه‌که عیدده بکێشێ.

سێیه‌م ته‌لاقدان به‌هۆى بوونی عه‌یبێکه‌وه یان به‌هۆى به‌ندگه‌ردن، یان به‌هۆى زه‌رمه‌نده‌بوون به‌هۆى بێ سه‌رو شوێن چونی مێرده‌که‌یى و دوور که‌وتنه‌وه! ئه‌م جوړه ته‌لاقه پێویست ده‌کا قازى فه‌رمانى پێ بکا و به‌ره‌واى ببینێ، ئه‌م جوړه ته‌لاقه پێویستی به عیدده هه‌یه و ده‌بێ ژنه‌که‌ی عیدده بکێشێ، ئه‌گه‌ر قازى به‌ره‌واى بێنى ماره‌ییشى ده‌که‌وێ.

چواره‌م: ئه‌گه‌ر له ته‌لاقى رێجعه‌دا عیدده‌ی تێپه‌رێوو. ئا له‌م کاته‌دا ماره‌یى دواخراو (المهر المؤجل) ده‌چه‌سپێ و ده‌که‌وێته سه‌ر پیاوه‌که.

ته‌لاقى بائین ماره‌یى دواخراوى پێ ده‌چه‌سپێ و ده‌که‌وێته ئه‌ستۆى مێرد و ده‌بێ به‌ کۆ یان پارچه‌ پاچه‌ بیدا به‌ ژنه‌که‌ی، ئێتر میرات لێک ناگرن، مه‌گه‌ر بزاندێ که‌ پیاوه‌که بۆیه ته‌لاقى داوه تا میراتى لێ نه‌گه‌ڕێ! به‌م جوړه که‌ پیاوه‌که له نه‌خۆشى مردنیدا ژنه‌که‌ی ته‌لاق بدا و ژنه‌که‌ش رازى نه‌بێ ئاله‌م حاڵه‌ته‌دا ژنه‌که میراتى لێ ده‌گه‌ڕێ به‌ مه‌رجێ مردنى پیاوه‌که له ماوه‌ی عیدده‌ی ژنه‌که‌یدا روبدا.

ته‌لاقى یه‌که‌جاره‌کى (الطلاق البائن بینونه کبرى):

ئه‌م جوړه ته‌لاقه بریتیه له‌وه‌ی ته‌لاقه‌م سێ ته‌لاقه‌ی ژنه‌که‌ی بدا به‌م شیوه ته‌لاقه هه‌موو په‌یوه‌نده‌یه‌کى نیوان پیاو و ژنه‌که ده‌په‌چرێ و لێک جیا ده‌بنه‌وه، نابێ جارێکى تر ماره‌ی بکاته‌وه، مه‌گه‌ر ژنه‌که عیدده‌ی بپروا شو بکاته‌وه به‌ پیاویکى ترو بیگوازێته‌وه ئه‌ویش ته‌لاقى بدا و عیدده‌ی بپروا ئه‌مجار مێردى یه‌که‌م بۆی هه‌یه جارێکى تر سه‌ره‌له‌نوێ ماره‌ی بکاته‌وه و ماره‌یى تری بدات، ئه‌مه به‌مه‌رجێک ماره‌گه‌ردنى له مێردى دووه‌مى به‌ مه‌به‌ستى ماره به‌جاشى نه‌بێ، به‌لکوو بۆژن و مێردایه‌تى ئاسایى بێ و بیگوازێته‌وه و ئه‌مجار —

له بهر هر هوښهك بڼ - ته لاقی بدات و عیددهی پروات ئیتر نه وکاته چه لاله بو
میږدی یه کهم که ماره ی بکاته وه به لگهش له سهر هم بو چونه هه رمووده ی
خودایه که دمفرموی:

{فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ - سورة البقرة - ۲۳۰}.

پیویسته نه وه بزانی: که ماره کردنی دووم نه گهر مه بهست چه لال کردنی
بڼ بو میږدی یه کهمی به تاله و پپی ده گوتری ماره به جاش و ماره به جاشیش
نه فرمتی لیکراوه.

مه بهست و حکمهت لهم ته لاقه نه وه یه که نیسلام مافی داوه به ژن و میږد بو
نه وه ی که په یوهندی ژن و میږدایه تی دابه ستنه وه دوا ی ته لاقی یه کهم و له ماوه ی
عیددها یان دوا ی به سهر چوونی عیددها. هه روه کوو چوڼ دوا ی ته لاقی دوهه میس
هم مافه ی پیداون، به لام دوا ی ته لاقی سیهم، هم مافه ی نه داوڼی، چونکه میږد
که جاری یه کهم ژنه که ی ته لاقداو دوا یی ریجعه ی کرده، جاری دووم دوباره
کاره که ی قه ومانده وه ته لاقی دایه وه ریجعه ی کرده وه ده بی هم پیاوه له
سهر بارنک جیگر ببی یان بریار بدا تا سهر ژن و میږدایه تیان به رقه رابی یان
لیک جودا بوونه وه هه لېږیږی! جا وه کوو چوڼ پیاوه که دمتوانی ژنه که ریجعه
بکاته وه سهر له نوئ ماره ی بکاته وه دوا ی نه وه ی که شوده کاته وه به پیاوکی ترو
له بهر هوښهك - جگه له هوئ ماره به جاشی - نه ویش ته لاقی ده داو عیدده ی
دمروا... ئیتر دمتوانن سهر له نوئ ژیان ی ژن و میږدایه تی دهست پی بکه نه وه،
چونکه هه ردو وکیان دمرس و مردم گرن و دزمانن به رژه وهندیان له چیدایه، دوا ی
نه وه ی که ژنه که ی شووی دوومه ی کردو بیږی له رابوردووی خو ی کرده وه
پیاوه که ش هه مان بیرو بو چوونی لا دروست ده بی و نه ویش چاوک به هه لویستی
خو ی دا ده گپړیته وه.

به راستی نهو نووسینه که (السر مویر) له کتێبه کهیدا به ناوی (ژیانی موحه ممه‌د) موحه ممه‌د (درویدی خودای لسه‌ربێ) نووسیویهتی خۆ گێلکردنێکی ئاشکرایه و له عاقل مهندهوه دووره، ناوبراو هاتوو ره‌خنه‌ی له‌م حوگه‌م و ته‌لاق و یاسایه‌ی ئیسلام گرتوو، ئاگای له‌وه نه‌بووه که شوگردنه‌وه‌ی ژنه‌که به‌ پیاوێکی تر پێش نه‌وه‌ی بتوانی بگه‌رپه‌ته‌وه‌ بۆ لای می‌ردی به‌که‌می خۆی له‌ خۆیدا گه‌وره‌ترین له‌مه‌په‌رو به‌ربه‌سته‌ بۆ ژن ته‌لاق نه‌دان به‌ تایبه‌تی له‌ناو گه‌ل و هۆزێکی وه‌کوو عه‌رمب که به‌ خاوه‌ن غه‌رم و که‌لله‌ره‌ق به‌ناو بانگ بوون! به‌ئێ گه‌وره‌ترین له‌مه‌په‌ر بۆ جله‌و گیریی له‌ته‌لاق‌دان نه‌م یاسایه‌یه، بۆیه‌ قورئانی پیرۆز به‌و جله‌وه‌ پته‌وه‌ لغاوی کردوه‌ بۆ نه‌وه‌ی نه‌هێلێ دیارده‌ی ژن ته‌لاق‌دان په‌ره‌ بستی‌نێ به‌ تایبه‌تی له‌ناو گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌که‌دا که به‌خاوه‌ن شه‌ره‌فو عه‌یزه‌ت به‌ناو بانگ بوون.

گۆشه‌گیری له‌پێ و په‌سمی ژن و می‌ردایه‌تی (العدة):

په‌چران و لیك دابرا‌نی ژن و می‌رد هه‌روا کارێکی ئاسایی نییه‌ بۆیه‌ چه‌ند کۆسپێک دێنه‌ رینگای بۆ نه‌وه‌ی تا ده‌توانی نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ پیرۆزه‌ نه‌په‌چری، ته‌نانه‌ت پاش به‌ره‌پابوونی کێشه‌و هه‌را له‌ نیوان ژن و می‌رددا پێویسته‌ هه‌ر هه‌ولێ نه‌وه‌ بدری کێشه‌که‌ سه‌ر نه‌کێشی بۆ لیك جودا بوونه‌وه‌و ته‌لاق‌دان.. بۆیه‌ ده‌بینین دوا‌ی هه‌موو ته‌لاقێک ماوه‌یه‌کی چاو‌ه‌روانی هه‌یه‌ پێی ده‌گوتری (عیده)، قورئانی پیرۆز ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَخْصِرُوا الْعِدَّةَ - سورة الطلاق - ١}.

واته: نه‌ی به‌رواداران! هه‌ر کاتێ ژنێکی موسوڵمانتان ماره‌ کردو دوا‌یی ته‌لاق‌تان دان پێش نه‌وه‌ی که به‌ده‌ستیان بگرن و بچه‌ لایان نه‌وه‌ عیده‌ی ئێوه‌میان له‌سه‌ر نییه‌ که‌واته‌ مافی خۆیان بده‌نی و به‌جوانی ده‌سه‌به‌رداریان ببن.

ئهو ماوه‌ی چاوهرپروانییه هه‌مووکاتی وه‌کوو یه‌ک نییه به‌ئکوو جوداوازی هه‌یه به‌گوێره‌ی جۆنییه‌تی حاڵی ژنه‌که وه‌کوو له‌مه‌دا به‌ درێژی باسی لێوه ده‌که‌ین.

یه‌که‌م: عیدده‌ی ئافرمتی دووگیان (حامل) به‌ منداڵ بوونییه‌تی هه‌رکاتی منداڵه‌که‌ی لێ بووه وه‌ عیدده‌که‌ی ته‌واو ده‌بێ.

{وَأُولَٰاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ - سورة الطلاق - ٤}.

دووهم: ئافرمتی مێرد مردوو - که‌ دوو گیان نه‌بێ - عیدده‌که‌ی چوار مانگ و ده‌ رۆژه.

{وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا - سورة البقرة - ٢٣٤}.

سێیه‌م: عیدده‌ی ئافرمتی ته‌لاقدراو - که‌سکی نه‌بێ - ئهم جۆره ژنانه ده‌کرێن به‌ دوو به‌ش.

(أ) ئافرمتی سه‌رو عوزر شوێر ئهم جۆره ئافرمتانه عیدده‌که‌یان سێ پاکییه که‌ نزیکه‌ی سێ مانگ ده‌کا واته‌ سێ جار بکه‌ویته‌ هه‌یزه‌وه‌ پاکیش ببیته‌وه‌.

{وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ - سورة البقرة - ٢٢٨}.

(ب) عیدده‌ی ئافرمتی له‌ عوزر وه‌ستاوه: ئه‌وانه‌ی ته‌مه‌نیان که‌وره‌یه‌له‌ عوزر شتن ده‌وستێنه‌وه‌ ئهم جۆره ئافرمتانه عیدده‌که‌یان سێ مانگه‌.

{وَاللَّائِي يَنْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نُسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ - سورة الطلاق - ٤}.

ئهو ئافرمتانه‌ی که‌ باڵق بون به‌لام سه‌رو عوزریان نه‌شتوو هه‌وه‌ هه‌ر حوکمی ئافرمتی له‌عوزر وه‌ستاوه‌یان هه‌یه‌.

شایانی باسه‌ که‌ ئافرمتی ته‌لاق دراوی نه‌گواستراوه‌ هه‌یج عیدده‌یه‌کی له‌سه‌ر نییه‌ په‌رومردگار ده‌فه‌رموێ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَلُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا - سورة الأحزاب - ٤٩}.

واته: ئه‌ی بپر واداران! هه‌ر کاتێ ژنێکی موسوڵمانتان ماره‌ کردو دوا‌یی ته‌لاقان دان پێش نه‌وه‌ی که به‌ده‌ستیان بگرن و بچه‌ لایان، نه‌وه‌ عیدده‌ی ئیوه‌یان له‌سه‌ر نییه‌... که‌واته‌ مافی خۆیان به‌ده‌نی و به‌جوانی ده‌سبه‌رداریان ببن.. جا کاتێ ژن ته‌لاقدا له‌ماوه‌ی عیدده‌که‌ی له‌ جێگه‌ی دانیشتنی خۆی ده‌می‌نیته‌وه‌ پیاوه‌که‌ بزێوی و نه‌فه‌قه‌ی بۆ دابین ده‌کاو ناشتوانێ له‌ماله‌که‌ ده‌ری بکا مه‌گه‌ر ئافرمته‌که‌ خراپه‌و شتی ناشیرینی لێ روبدا خودا ده‌فه‌رموێ:

{يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ - سورة الطلاق - ١}.

ئه‌م ئایه‌ته‌ مه‌به‌ستیکی رۆن و ناشکرای لێ به‌دیار ده‌که‌وێ ئه‌ویش بریتییه‌ له‌ درێژه‌ پێدانی ماوه‌ له‌به‌رده‌م ژن و پیاوه‌که‌دا بۆ رێک که‌وته‌وه‌و ده‌ست پێکردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی نێوانیان و قه‌لاجۆکردنی ناکۆکی نێوانیان چونکه‌ ئه‌گه‌ر که‌مێک خۆشه‌ویستی نێوانیان مابێ و هیوای یه‌ک که‌وته‌وه‌و ناشتبوونه‌وه‌ له‌ نێوانیاندا مابێ له‌ ماوه‌ی عیدده‌که‌دا به‌ده‌ر ده‌که‌وێ و ده‌بیته‌ هۆکار و وه‌سیله‌ بۆ گه‌رانه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی و خۆشه‌ویستی نێوانیان.

عیدده‌ چه‌ند حوکمیکی هه‌یه‌ گرنگه‌کانیان ئه‌مانه‌ن:

١- نابێ له‌ماوه‌ی عیدده‌دا ئافرمته‌ خوازیانی بکری.

٢- پێویسته‌ ئافرمته‌ له‌ماوه‌ی عیدده‌دا له‌مالی خۆی به‌می‌نیته‌وه‌و لێی ده‌رنه‌چی مه‌گه‌ر له‌به‌ر ناچاریه‌کی یه‌کجار پێویست بێ. ئه‌مه‌ کاتێک وایه‌ که‌ عیدده‌که‌ی به‌هۆی ته‌لاقه‌وه‌ بێ، چونکه‌ له‌م حاڵه‌دا بزێوو نه‌فه‌قه‌ی له‌سه‌ر مێرده‌که‌یه‌تی

خۇجوانىكردن و خۇپازاندىنەۋەى ئى ياساغ ناكرى چۈنكە ئىسلام دىيەۋى ئەم ئۆن و مىردە سەر لەنۋى ژيانى ئاسايى خۇيان دەست پېيگەنەۋە.

بەلام ئەگەر عىددەكەى بەھۋى مردنى مىردەكەيەۋە بوو ئەۋە نابى لە مائەۋە دەرىجى مەگەر لەبەر ناچارىيەكى زۆر زۆر و خۇپازاندىنەۋەۋە خۇ جۈانكردىشى ئى ياساغە.

حىكمەت و ھۆيەكانى عىددە دانان زۆرن، يەككى لەۋانە ئەۋەيە كە ئىسلام سوۋرە لەسەر نەپچىرەنى پەيۋەندى ئۆن مىردايەتى... جا كە تەلاق ھاتە كايەۋە ماۋەى عىددە ماۋەيەكى گۈنجاۋە بۇ ئەۋەى ئۆن و مىردەكە بىرىك لە رابوردوۋ داھاتوۋى خۇيان بىكەنەۋەۋە ئەگەر بگۈنجى نەھىلن ئەۋ پەيۋەندىيە بېچىرئ و رىك بىكەنەۋەۋە... حىكمەتتىكى تر ئەۋەيە كە لە ماۋەى عىددەكەدا دىردەكەۋى ئاخۇ ئەۋ ئنە سكى ھەيە يان نا؟ ئەمەش دەبىتە ھۆيەكى سەرەكى بۇ تىكەل نەبوۋنى نەۋەۋە ھەموو مىندالىك پال دەدرىتەۋە پال باۋكى شەرى خۇى. حىكمەتتىكى تر ئەۋەيە كە دەبى ئافرىتەكە تازىبارى و رەشپۇشى بۇ مىردەكەى ئەنجام بىدا، چۈنكە لە دەستدانى مىردەكەى خەسارمىتىكى گەۋرەيە بۇ ئنەكە جا بۇ بەجى ھىنانى ئەمەك و ۋەفا بەرامبەر بە مىردەكەى دەبى فەترىيەك تىپەر بى بەسەر لەدۇنيا دەرچوۋنى مىردەكەيدا ئەمجار شوو بىكاتەۋە.

مافى كەسايەتى ئافرىتە لە ئىسلامدا:

ئەۋەى گرنگو سەرنج راكىشە ئەۋەيە كە شەرىيەتى ئىسلام پېش ھەموو قانۇن و ياسايەك كەۋتوۋە لەۋەدا كە ۋەكوو پىاۋ مافى بە ئافرىتە داۋە، چى بۇ پىاۋ رەۋاى دەبىنى بۇ ئافرىتىشى رەۋا دەبىنى، ئەۋەتا شەرىيەتى ئىسلامى يەكسانى لە نىۋان نىرو مىدا چەسپاندوۋە.

مافى ئەۋەى بە ئافرىتە داۋە كە ۋەكوو پىاۋ دەربارەى سەرپەرشتىكردى مال و دارايى و مۆركردنى پەيمان و قەبالەۋ سەنەدى مال و دارايى و شتى تىرىش

هه‌ئۆیست بنوینی و مامه‌له بکا. هه‌رکاتێ ئافهرمت وهختی شووی هات و عاقل و دانا بوو، بۆی هه‌یه که سه‌روکاری مāl و دارایی خۆی بکا، سه‌ربه‌خۆ ده‌توانی – به‌گه‌ردار و گوشتار – کاره‌گانی خۆی نه‌نجام بدا سه‌وداو مامه‌له بکا و سه‌نده‌و وه‌گاله‌تنامه مۆر بکا، گرپن و فرۆشتن و به‌گرپدان و هاوبه‌شیکار و قه‌رزو بارمه‌و به‌خشین و وه‌سیه‌تنامه جیبه‌جی بکا و ره‌هایان بکا، ده‌شتوانی وه‌کیل بگرێ و بشبێته وه‌کیل، می‌ردو باوک و برا و که‌س و کاری ناتوانن ده‌ست بپینه به‌رده‌ستی!!

ئا نه‌مه‌یه شه‌خصیه‌تی ئافهرمتی موسوڵمان و نه‌وه چواره سه‌ده زیاتره ئیسلام به‌و جوړه که‌سایه‌تی بۆ چه‌سپاندوه و ریزی لی گرتووه! ده‌ی نه‌مجار له‌ته‌ک نه‌مه‌دا ئاورپک له‌ حال و وه‌زعی ئافهرمتی خۆر ئاوی بدمه‌روه بزانه تا چ نه‌ندازه‌یه‌ک مافی پێشیلکراوه؟! نه‌وه‌تا ده‌بینین له‌ زوربه‌ی ولاتی نه‌وروپادا هه‌رکاتێ ئافهرمت شووی کرد سامان و ملکایه‌تیه‌که‌ی ده‌که‌ویته ژێر ده‌ستی می‌رده‌که‌ی و خاومه‌نیه‌ته‌که‌ی نامینی!! بۆ نه‌وونه له‌ ئینگله‌تیره هه‌رکاتێ ئافهرمت شووی کرد ئافهرمت و پیاوه‌که به‌ قانوون و یاسای نه‌و ولاته دمه‌نه یه‌ک شه‌خص و ژنه‌که ناتوانی به‌رعۆده‌ی به‌ئین و په‌یمان بیی.

دوای سالی (١٨٨٢ی ز) قانوونیکی تر له‌و ولاته هاته کایه‌وه که رێگای دا به‌ژنی می‌ردار که ببه‌نه خاوه‌ن ملکایه‌تی و مافی نه‌وه‌شیان پێدرا که به‌ نه‌ندازه‌ی ملکایه‌تی خۆیان به‌رعۆده‌ی کار و باری مالی بین!!

به‌لام له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا قانوون ئی نه‌گه‌راوه که می‌رد به‌رپرسیاری ته‌سه‌روهاتی ژنه‌که‌ی نه‌بی! به‌لکوو داواکار ده‌توانی داوا له‌سه‌ر ئافهرمه‌که ته‌سجیل بکا و داوای لی بکا یا نه‌می‌رده‌که‌شی بخاته پالی داوایان له‌سه‌ر قه‌ید بکا نه‌گه‌ر ئافهرمه‌که نه‌بوو بوو، نه‌وه داواکاره‌که ده‌توانی داوا له‌سه‌ر می‌رده‌که ته‌سجیل بکا له‌م رووه‌وه که به‌گوێره‌ی قانوون می‌رده‌که به‌رپرسیاره له‌ به‌رامبه‌ر هه‌ئس و که‌وتی ژنه‌که‌دا.. له‌ ولاتی فه‌ره‌نساش رۆژنامه‌ی فه‌ره‌نسی یاسایی له‌

جا لەبەر ئەمە شەرىعەتى ئىسلام گە شەرىعەتتىكى دادپەرورەرانەيە، بۇ نىرىنە دوو چەندەنەي مېنەي داناو، تا لەنگەرى دادپەرورەرى لە ئىوانياندا رابگرى، چونكە پياو گە ئەم ھەموو ئەركەي لەسەرشانە بە تەنيا، ئەگەر لە مىراتدا دوو چەندەنەي بۇ دانەنرى مەغدوور دەي.

شايەدييەك دەربارەي ئافرەتى موسوئلمان:

كۆتايى ئەم باسەمان بەشايەديەكى دكتور جۆستاف لۆبۆن دەھىنين گە دەربارەي ئافرەتى موسوئلمان دەئى:

ئەگەر بمانەوئى بزائىن تا چ ئەندازمىەك قورئان رۆلى گرنگى لە چۆنەيتى ئافرەت رزگارەندا بىنيوہ پيويستە ئاورپىك لە رابوردووى ئافرەت بدەينەوہو بزائىن لە چەرخە زىرپنە گەشەدارەكانى مېژووى موسوئلماناندا ئافرەت چۆن رفتارى لەگەلدا كراوہ؟! چۆن كاروبارى خۆى ئەنجام داوہو ئەركى سەرشانى خۆى بەجى ھىناوہ؟! مېژوو نووسان دەئىن: ئافرەتى موسوئلمان لەو سەردەمە شكۆدارانەدا پلەو پاىەي تايبەتى خۆيان ھەبوو، بەجۆرپىك ئەو مافەي گە ئىستا ئافرەتى خۆر ئاوايى تازە بەدەستى ھىناوہ ئەوان ھەيان بوو! بەلكو پرىشكى موسوئلمانەكانى ئەندەلوس بوو گە روناكى خستە ئەوروپاوہ، دابو نەرىتى جوانو عادەتى پەسەندو رەوشتى بەرزيان لەو موسوئلمانانە وەرگرت.

لەمەو پيش ئامازەمان بۇ ئەوہ كرد: گە ئەوروپايەكان لە موسوئلمانەكانەوہ ياساو دەستوورەكانى سوارچاكى فېربوون گە دەبن بە مايەي پياوہتى و ريزگرتن لەژن. بېگومان ئىسلام – نەك ئايىنى مەسىحى – ئافرەتى لە كۆيلايەتىو چەوساندەنەوہ رزگار كردو سەربەستى دايەو پلەو پاىەي شياوى خۆى پى بەخشى!!

تۆ ئەگەر سەيرى مېژووو سەرگوزەشتەي دەرەبەگە گاوردەكانى چاخەكانى ناوەرپاست بكەي دەبىنى ئەوان ھىچ رىزىكيان لە ئافرەت نەناوہ! ئەگەر لاپەرەكانى مېژووى ئەو رۆزگارەنە ھەئەدەيتەوہ دەزانى گە دەرەبەگە گاوردەكانى

ئەمەي گە وترا ئەو دەچەسپىنى گە ئەو زولم و ستەمەي گە موسولمانان لە ژنانى دەگەن بە پىچەوانەي فەرمانەکانى قورئانى پىرۆزە، بۆيە لىردە جارىكى تر ئەو دەووبات دەگەينەو گە ئايىنى نىسلام پلەو پاىەي ئافەرتى بەرزکردۆتەو دەمىشە هەولئى داو دەمەي خۆي بدەرتئى، ئىمەيش يەگەم دەنگ نىن گە لەم بارەو بەرز بوويىتەو، بەلگەو پىش ئىمە چەند رۆشنىرو زاناي دەگوو گوسان دوبرسفال و مسيو بارتلمى سان هيلەر ئەم دەنگەيان بەرز کردۆتەو ئەم رايەيان دەربريو.

بەشى بېستو سىيەم:

ياساى جەنگ لە ئىسلامدا (نظام الحرب في الإسلام)

جەنگ ناچارىيەكى كۆمەلەيتىيە - تىروانىنى يەھودىيەكان و مەسىھىيەكان لەشەر ھەرا - بانگەوازيکردنى ئىسلام بۆ ناشتى - شەر بە مەبەستى بەرگريکردن لەگيان - شەرکردن لە ريگاي خودادا - بەرامبەريکردن لە نيوان شەريەتى ئىسلام و قانونى دەولەتان لە بەرى شەرەو - خۇنامادەکردن بۆ جەنگ - چەند نامۆزگاريەكى گشتى لەكاتى شەردا - ھىزى مەعنەوى - سەرانە - پەنا ھىندە - عەھدو پەيمان - شاھەدى بېرى لە زانايانى خۇرئاوا دەربارى قتوحاتى ئىسلامى.

شەر: كىشەو بەرەو مەملەننىكى چەكدارىيە لە نيوان دوو لایەن يان زياتر بەرپا دەبى، لایەگيان بەرمزەمەندى خۆى دەستى پى دەگاو لایەگەى تر بە ناچارى وەلام دەداتەووە بەبى وىستى خۆى بەسەريا دەسەپى... شەر ھۆكاريەكە فەرمانەرەواكان دەيکەن بە ئامىرى دابىنکردنى ئارمەزوە سياسىيەگانيان يان ئارمەزوە ئابورىيەگانيان و خواستە ناوچەيەکانى خۆيانى پى مسۆگەر دەکەن.

شەر ناچارىيەكى كۆمەلەيتىيە (الحرب ضرورة اجتماعية):

بىگومان شەر ھەرا ناچارىيەكى كۆمەلەيتىيە كۆمەلانى ئادەمىزاد پەناى بۆ دەبەن بە مەبەستى ھەلکردنى گىرەو كىشەى كۆمەلەيتىيان... كاتىك كە بە ناشتى ھەل ناکرى، تەنەنت گەلى جار كۆمەلانى ئادەمىزاد سەرەراى مەبەستە مادىيەگانيان مەبەستى رۆشنەبىرى و وىژمەيشيان ھەيە لەبەر پاگردنى كۆشتارو جەنگدا، چونكە ئەگەر شەر ھەراو مەملەنى و بەربەرەگانى نەبوايە ئادەمىزاد نەيدەتوانى پيشكەوتنى شارستانى و زانىارىي بەدەست بىنى!!

ھىگل كە يەكەكە لە رابەرانى بىرى شوسىالىستى، پى وایە كە گۆرپانكارى و پيشكەوتن لە ھىچ گۆرەپانىكدا بەبى مەملەنى و بەربەرەگانى ھىزە دژمەيەكەكان وە دەست نايى.

ماركس و ئىنجىلىزىش دواى ھىگل ھەر ئەم بۆچۈنەيان ھەبوو ۋە ئەم
فەلسەفەيان پەسەند كىردە.

شاينى باسە كە قورئانى پىرۈز پىش چواردە سەدە بۆ چەسپاندنى ئەم
راستىيە دەست پىشخەرى كىردە كە دەفەرمۇئ:

{وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْعَالَمِينَ - سورة البقرة - ۲۵۱}.

واتە: خواستى خودا واپە كە ئەو خەلكە بەرگىرى لە خۇيان بىكەن، لەكاتى
ناتەبايى خۇياندا، دەنا سەر رووى زەوى تىك دەچوو.

ئايىنى ئىسلام كە شەرى چەسپاندوو ۋە بەر ئەو ۋە پى واپە شەرى ھۆكارە بۆ
ھەلكردى بىر گىرو گىرتى كۆمەلەيتە، لەكاتىكدا كە ھىزە ملهورو سەرپىچى
كەران دەبنە كۆسپو تەگەرە لەبەردەم بانگەوازى ھەقو راستىدا. ئەومتا
ئىستاش دەبنىن ولاتە خۆر ئاوايىھەكان دواى ئەو ھەموو پىشكەوتنى زانىارى و
شارەستانىيەتە لە چەرخى بىستەمدا بۆ ھەلكردى گىرو گىرتى جوئ جوييان
پەنا دەبەنە بەر شەرو جەنگ! دەى كەوابى چۆن دەگونجى و چۆن ھەقل دەپىرئ
كە ئىسلام پىش چواردە سەدە شەرى نەكاو بەرەواى نەزانى؟!

بەتايىبەتى كە ئىسلام ھاتوو ۋە بۆ ئەو ۋە گۆرانكارىھەكى گىشتى لە بارەى
ئايىنى و كۆمەلەيتە ۋە بەرپا بكاو رەورەوى ژيانى ئادەمىزاد سەر لەبەر بگۆرئ،
بەم بۆچۈنەش راى ناھەزانى ئىسلام پوچەل دەكەينەو ۋە كۆپرانە ئىسلام
تاوانبار دەكەن بەشەرخوازو دەلئىن ئايىنىكى شەرانىيە ۋە بەزەبرى شمشىر بلاو
كراوتەو؟! ئا ئەم تانەو تەشەرەيە دوژمنانى ئىسلام كىردويانە بەومسەلەو ئامىر
بۆ ناشىرىن كىردى؟! ئەومتا (ماكدۇنالد) لە (دائرة المعارف الإسلامية) دا دەلئى:
(بىنگومان بلاو كىردنەو ۋە ئىسلام بەزەبرى شمشىرو تىرو كەوان ئەركىكى
سەرشانى ھەموو موسولماننىك بوو). بۆيە ئىمەش لىرەدا ھاتىن لەم باسەماندا
ئەم تۆمەتە پىرو پووجو بەتالەمان رەتكىردەو.

لېڧوانىنى ئايىنى يەھودى و مەسىحى بۆ شەرو ھەرا

ئەگەر ئىمە بەمىژوودا بچىنەوود سەيرى بەرنامەو چۆنىيەتى ئايىنە
 كۆنەكانى پىش ئىسلام بىكەين، دەبىنن كە ئايىنى يەھودى شەرى بەسەر
 پەيرەوكانى خۇىدا سەپاندوود، بە ئەركى سەرشانى ئەوانى داناوود ھەبوونى
 خۇى و كونتپۆلكردنى دەورو بەرو داگىركردنى ولاتان و پەلھاويشتن بۆ ئەوودى
 گەلانى تر بىخەنە ژىر رگىفى خۇيانەوود لە شەردا دۆزىووتەوود، ھەموو بەرنامەو
 پىرۆگرامى لەسەر كوشتن و بىپىن و قەلاچۆكردنى دانىشتوانى ولاتە داگىركراوودكان
 بنىات نراوود. ئەوودتا لەنامەى پىنچەمى زەبووردا ھاتوود دەلى: (ھەر كاتى خوداى
 تۆ ئەتۆى بردە ناو ولاتى ھەتا بىبى بە ملىكى تۆ كە خۇشى لەپىش تۆوود گەل
 مىللەتى قەلاچۆ كردوود! تۆ شەريان لەگەل بىكە!! بىانكوژوود ئاسەوارىان بىرپىنەوود،
 ھەرگىز پەيمانىان لەگەلدا مەبەستەو بەزەيىت پىياندا نەيەتەوود دلىنەرميان
 لەگەلدا بەكار مەھىنە!!

دواى ئەمە ئايىنى مەسىحى ھات سەر لەبەر ھەموو جۆرە شەرو ھەرايەكى
 حەرام كرد، ئەوودتا بە گوڤەرى ئىنجىلى (مەتى) حەزرىتى مەسىح فەرموويەتى:
 (ئەمەن پىتان دەلىم: ھەرگىز بەرھەلستى شەپ بەشەپ مەكەن و خراپە بەخراپە
 وەلام مەدەنەوود، بەلكووود ئەگەر كەسى شەفازللەيەكى لە روومەتى راستىدا، تۆ
 خىرا لاي چەپىشى تى بىكە!).

ئەوانەى كە دەلىن: شەپ ھەموو كاتىك بەھىچ جۆرىك حەلال نىيەو نابى
 بىرى بەلگەيەكى تریان فەرموودەكەى حەزرىتى مەسىحە كە بەقدىس بطرسى
 دەفەرموئ كە دەلى: (شمشیرەكەت بىخەرە ناو كالانەكەيەوود چۈنكە ھەموو
 ئەوانەى كە دەست دەدەنە شمشیر، خۇشيان بەشمشیر لەناو دەچن.

جا لەسەر ئەم بەنەمايە ئايىنى مەسىحى شەپ حەرام دەكا، بىگومان زۆر لە
 پىاوانى مەسىحى ژيانى خۇيان لەپىگای ئاشتى دا بەسەر بردوودو زۆر ھەول و
 كۆششيان داوود بۆ بلاوگردنەوودى فەكرەى ناپەروايى شەرو زيانەكانى تەنانەت

بىرىكىيان پىيان وابووه عەسكەرى كىردىن و چەك و تەقەمەنى دروستكىردىنىش
 حەرامەو كارىكى خرابە!

برى زانى تى مەسىحى ھەولتى زۇرىيان داوہ بۇ ئەوہى رىگايەك بدۆزئەوہ تا
 بتوانن لە نىوانى دەقەكانى ئىنجىل و پىداوئىستىيەكانى دەولەت و فەرمانپەرەوايىدا
 پىكەوہ گونجائى بسازىنن. لە ئاكاما گەيىشتە ئەوہ كە شەپانكىرد بەدوو
 بەشەوہ: شەپى رەواو شەپى ناپەوا، زۇرباش لىكۆلئىنەوميان لەم بارەوہ ئەنجام دا،
 لە كۆتايى دا ھاتنە سەر ئەوہ كە پىناسەى شەپى رەوايان بەوہ كىرد كە
 فەرمانپەرەوا بانكى بۇ ھەلداو شەپكە خۆى لەخۆيدا دادپەرەومى تىدائى و ئەو
 كەسەى بانگەوازى بۇ دەكا نيازپاك بى و راستگۆيى و نيازى لەو شەپە تەماعكارى و
 دىرەندەيى نەبى!

بىگومان لە چەرخى چوارەمى زايىنى دا مەسىحىيەكان كە دەولەتيان بۇ
 دروست بوو، بەسەر كىردەيى (قسطنطين)ى رۆمانى ناچار بوون كە رىشەى
 بىتەرستى لە ولاتى رۆمادا ھەلگىش و زۆر بە توندى چەكى ئاگرو ئاسنشان
 بەكار ھىنا!! دەى باشە چۆن ئەمىرۆ ئەوانەى تانە لە ئىسلام دەدەن، دەيانەوئ
 ئىسلام شەپ حەرام بكا لەكاتىكدا كە ئايىنەكانى پىش خۆى كە ناچار بوون و
 ھۆكارى ئاسايش كارىگەر نەبووہ پەنايان بردۆتە بەر شەپو بەگۆيرەى پىويست
 بەكارىان ھىناوہ...!

يان دەيانەوئ كە ئىسلام شەپ حەرام بكا، بەلام ھەركاتى پەپرەوہكانى
 بەناچارى شەپيان بوو بەتوشەوہ شەپ ھەللا بكنەو گۆى بەفەرمانەكەى ئىسلام
 نەدەن، وەك ئەمە لە ناو خاومەن ئايىنەكانى تردا بووہ بە باوا! بىگومان ياساى
 ئىسلام زۆر لەوہ بەرزترە كە شتىك دابھىنى لەگەل عەقلا نەگونجى.

بانگەوازى ئىسلام بۇ ئاشتى (دعوة الإسلام إلى السلام):

ياسانسانى جىھان چەند بنەماو دەستورىكىيان داناوہ بۇ بەرپرسىارى ھەر
 دەولەتىك بەرامبەر دەولەتتىكى تر لەكاتى ئاشتى و شەپدا، يەكەم شتىك كە ئەو

زانایانه چه سپاندوو یانه لهو رووهوه ئه وهیه په یوهندی نیوان ئه و حکوومهت و
 فه رمانه وایانه له سه ر بناغه ی ناشتی دابه زریئرئ تاوه کوو بتوانرئ ئال و گوړی
 سودو هازانچ له گه ل په کتر دا بکه ن، له هه موو رویه که وه هاریکاری په کتر بکه ن بۆ
 گه یاندنی کۆمه لانی ئاده میزاد به که مال و کامه رانی، هه موویان برپاری ئه وه یاندا
 که نابئ به یلدرئ ئه م په یوهندییه ناشتییه بپچریندرئ، مه گه ر له بهر ناچار ی و
 نه بوونی ریگا چاره ی تر نه وکاته په نا بۆ شهرو مملانی دهری!

ده ی ئایینی ئیسلام پئش چوارده سه ده بانگه وازی بۆ ئه م فیکریه کردوه
 به کرده وهش په پیره ی کردوه، ئه وه تا په یوهندی نیوانی موسو لمانان و نیوانی
 ناموسو لمانانی له سه ر بناغه ی ناشتی و ئاسایش دامه زران دووه، هه رگیز ریگه ی
 نه داوه و نادا ئاده میزادیک بکوژرئ له بهر ئه وه ی بروای به ئایینی ئیسلام نییه،
 قهت ریگه نادا موسو لمانان ناحه زانی خو یان قه لاجۆ بکه ن له بهر ئه وه ی له بیرو
 باوه ردا جیاوازن! به لکوو فه رمانی کردوه به موسو لمانان که له گه ل ناحه زانی
 خو یاندا هه میسه هه ئس و که وتی جوان بنوینن، سه وداو مامه ئه یان له گه لدا
 بکه ن و سودو هازانچ له یه کتری و مر بگرن، ئه مه ش به ئاشکرا له مانای ئه م نایه ته
 پیرۆزهدا دمر ده که وئ که دمفه رموی:

{لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ، إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ - سورة المتحنة - ۸-۹}.

واته: په روه رده گار لاری له وه نییه که چاکه له گه ل ئه و غه یره دینانه دا بکه ن،
 که نه له سه ر ئایین چون به گزتانان و نه له ناو مال و حال و ولاتی خو تان دهریان
 کردوون، چونکه خودا دادپه روه ری و میانه کاری خو ش ده وئ، به لام لاری له وه یه
 که بۆ ئه وانه باش بن که له سه ر ئایین شه رتان له گه ل ده که ن و له مال و حالی
 خو تان دهر به رده رتان ده که ن و پشتی ئه وانه ده گرن که په رته وازه تان ده که ن یان
 بچن ئه مانه بکه ن به ئاغا و سه روه ری خو تان و کارو باری خو تانیان پی بسپیرن،

دهی ههرکهسی ئهه جوړه دوژمنانه بکا به گه وره ی خو ی به راستی سته مکارو
ناهه قیکار خو یه تی... یان دمفه رموی:

{فَإِنْ اعْتَرَفْتُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ
سَبِيلًا - سورة النساء - ۹۰}.

واته: نه گهر شهریان پئ نه فروشتن و لاشه پبون و چه زیان له ناشتی و ئاسایش
بوو له گهل ئیوه دا، نه وه لهه حاله دا خودا ریگه به ئیوه نادا که به ناهه ق شهریان
پئ بفرۆشن و گهریان پئ بکه ن.

به ئی ئیسلام سووره له سه ر چه سپاندنی ناشتی و ئاسایش له ناو کو مه لانی
ئاده میزادا نه و متا قورئان دمفه رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ
لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ - سورة البقرة - ۲۰۸}.

واته: نه ی موسو ئمانان! ئیوه ئیمان ه که تان فرمانتان پئ ده کا که بچه زړ
ئالای ناشتییه وه! ده ی هه مووتان به گشتی بچه نیو ناشتییه وه ده ستریز ی
مه که نه سه رکه سی که ده ستریز ی نه کردو ته سه رتان و شه ری تی نه ئالاندون...
هه ندیکی تر له و نایه تانه ی که ئاده میزاد هه لده نین بو ناشتیخوازی نهه نایه تایه
که دمفه رموی:

{وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - سورة
الأنفال - ۶۱}.

واته: نه ی پیغه مبه را! نه گهر تو و هاوړیکانت تو شی شه پیک هاتن و دوژمن
مه یلی ناشتی و لاشه ری هه بوو ویستی صولج و ریککه و تن نه نجام بدا، ئیوه ش نه و
هه ئویسته یان لی قبوول بکه ن و به ره و پیری ناشتی بچن، چونکه ئیسلام ئایینی
ناشتییه.. به ئی نهه نایه ته دمرگای ناشتی ده خاته سه رپشت و داوا ده کا هه موو
موسو ئمانان له و دمرگاوه بچه زووره وه! چونکه نهه هه ئویسته له گهل سروشتی
زیاندا گونجاوه و هوکاریکه بو لابر دنی دیارده ی شه رو هه را. نه وه ی سه رنج راکیشه
نه وه یه که ئیسلام نه وه ندده سووره له سه ر ناشتی که له هیج ئایین و ریباریکی

تردا وینهی نابیندری ټه وټا (سهلام) که دهق بهمه عا ناشتییه کراوه به کلیلی چاک و چوئی نیو موسو لمانان و روژانه موسو لمانان له ناو خوینانداو له گهل خه لکانی تریشدا بو روژ باشی مه لایین جار ده لټن (السلام علیکم: له سیبهری ناشتی دابن).

ټه و حاله تانهی که نیسلام تیاندا شهر بهر و ده بیڼی:

شهر به مه بهستی بهرگری کردن له گیان (القتال للدفاع عن النفس):

پیغه مېهر (درویدی خودی لمسرین) چه ند سال له مه که ده مایه وه خه ریکی بانگه وازیکردنی نیسلامی بوو به بی ټه وهی شهر له گهل که س بکا، هر چه نده قورپه شییه کان نازاریان دده ټه و خوی ده گرتو نارام و خوگری زیاتر ده بوو، ټه و ماو میهی له مه که ده دابوو ماو میه کیش له مه دینه ټه و پهری ئیش و نازاری له عه ربکانی مه که و جوله که کانی مه دینه وه بی گه ییش زور جار هاوړپکانی ده هاتنه خزمه تی به لیدراوی و سه رشکاوی و برینداری، رازو گله یی و سکا لای حالی خوین ده کرد داوایان له پیغه مېهر ده کرد ریگیان بدا ټوله ی خوین بستینه وه و بهرگری له گیانی خوین بکه ن؟! پیغه مېهر (درویدی خودی لمسرین) پیی ده فهرموون صه برو نارام بگرن، چونکه تا ئیستا فهرمانی شهر کردنم پی نه دراوه، ته نانه ت بری له هاوړپکانی به سزاو ټه ندپشه ی کافره کان گیانیان له ده ست داوه، یه کی له و شه هیدانه سومه ییه ی دایکی عه ممارو میړده که ی یاسر بوون که خیلې موغه یه ره له سر موسو لمان بونیان سزایان دان بو ټه وهی له نیسلام هه لگه پڼه وه، به لام ټه وان په شیمان نه بوونه وه، تا له ژیر نازاردا شه هید بوون و گیانیان به به هه شتی بهرین شادبوو.

پاشان روداوه کان په رهیان سه ندوه بی پروایان زور شیوه و شیوازی سزا دانیان به کار هیئا تا گه ییشه ټه وه کافره کان برپاری شه هیدکردنی پیغه مېهر یاندا، که پیغه مېهر (درویدی خودی لمسرین) به م پیلانه یانی زانی برپاری گوچکردنی خوی و یارانی بو مه دینه دا ټه و مه دینه ییه که دانیشتوانی به و پهری ریژه وه پیشوازیان لیکردو

پەيمانى ئىسلامىيان لەگەلدا بەستو بەسەرو مال داکۆكىيان لىکرد. كافەرەكان ھەر بە ئەوئەندە نەوستان كە ھەوللى لەناوبردى پىغەمبەرياندا بەلكوو ھەموو ھەول و كۆششكى خۇيانيان خستە گەر بۇ كۆكردنەو ھەلە كۆمەككردنى ھۆزو خىلە ەرەبەكان دژى بانگەوازی كرددەكەى و ھەولدان بۇ قەلاچۆكردنى.

ئىتر لە بەرامبەر ئەم ھەموو دژايەتییكردنەدا ھىچ رىگايەك نەمايەو ھەلە جگە لەو كە رىگەى پىغەمبەر درا بە شەركردن لەگەل كافەرەكاندا. ئىمە كاتىك ئەو ئايەتە قورئانىيانەى كە پەرومردگار فەرمىانى شەركردنى تىدا بە پىغەمبەر داو ەخوئىننەو ەو لىيان ورد دەبنەو، دەبنىن كە ئايەتەكان ئەو دەسلەلن كە شەر وەسەلەو رىگاچارەى بۇ قەلاچۆكردنى دەست درىژىكردن و زولم و ستەم، ئەو ەش دەسلەلنن كە سروشتى ئادەمىزاد وایە زۆر جار بەرو دووبەرەكى و كىشەو ناكۆكى دەروا ھەر كەسە گەرەكەىەتى مافى يەكئ تر پىشیل بكاو دەستدرىژى بكاە سەر بئ دەسلەلاتان. ئەوئا بەرون و ئاشكرایى قورئان ئامازە بۇ ئەمە دەكاو دەفەرموئ:

{أَذِنَ لِلَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْ أَنَّهُ لَدَفَعَ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهَدَمْتُ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ - سورة الحج - ٣٩ - ٤٠}.

ئەم دوو ئايەتە بەبئ پەروا ئەو دەگەيەنن كە پەرومردگار رىگەى شەركردنى بە موسولمانان داو ەوى ئەم رىگە بىدانەشى رونكردۆتەو بەو كە موسولمانان زولم و ستەمىيان لىكراو دەستدرىژىيان كراوتە سەرو بەنارەوا لەمال و ھالى خۇيان وەدمرنراون و زىدو نىشتمانى خۇيان پى بەجئ ھىلراو، ئەمجار ئەو ەون دەكاتەو كە پەرومردگار بۆيە لە ھەموو چەرخ و سەردەمىكا ياساى شەركردن و بەرگرى لەگيانى بۇ خودا پەرستان بەروا داناو، ئەگەر ئەم ياسايە دانەنايەو بەرگرى لە بىرو باومرو گيان و مال رەوا نەبوايە لەسەردەمى ھەموو پىغەمبەرىكا پەرستگاكان و شوئەكانى خودا پەرستى خابوور دەكران،

دیرو که نیشهو جیگه نویژی جوله که و مزگه و ته کانی موسولمانان دهر و خینرا!!
 نهمجار قورثانی پیروز دوا به دوا ی نه و دو نایه ته ی پشوو نه نایه ته ی فهرموو:
 {الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ
 وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ - سورة الحج - ٤١}.

که نه وه دهگه یه نی: مه به ست له سه رکه و تنی موسولمانان فراوان کردنی
 دهسه لات و مال و سامان و ولات نییه و مکوو دهوله ته نیستیمارییه کان دهیکه ن،
 مه به ست نه وه نییه ده ست بگرن به سه ر سه رچاوه ی به ربوو مدا یان بو نه وه
 دهسه لاتیان به سه ر وه لاتیکا بشکی و فیزو دهعیه لی بدن! به لکوو موسولمانان
 نه گهر سه ربکه ون و دهسه لات بهیدا بکه ن نویژ دهکهن و روو له به رومردگار
 دهکهن و سه ری نوازشی و به ندهگی بو نه وی دهکهن دل و دموونی خو یان به
 به ندهایه تیکردنی خو یان بو خودا پاک دهکهنه وه، زه کاتی مالیان دمردهکهن و له و
 مال و سامانه ی هه یانه به شی بی نه واو هه ژارو لیقه و ماوانی لی دمدن و باری
 کو مه لایه تی نه وان راست دهکهنه وه، فهرمان به چاکه دهکهن و خیر و خوشی و
 حه ق و راستی له ناو کو مه لدا بلا و دهکهنه وه، نه هی له خراپه دهکهن و دژی شهرو
 فه ساد دهجه نگن و زولم و سته م ریشه کیش دهکهن.

پیغه مبه ر (درویدی خودی له سه ربین) که شه ری له گه ل بی بر وایان ده کرد بو یه شه ری
 ده کرد تا به ربه رچی ده ستدریژیکردنی نه و خوانه ناسانه بداته وه، له لایه ن خودا وه
 فهرمانی شه رکردنی پیکرا وه:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُوكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ،
 وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا
 تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ
 جَزَاءُ الْكَافِرِينَ، فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ، وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ
 وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ - سورة البقرة - ١٩٠-١٩٣}.

ئەم ئايەتە پىرۇزانە فەرمان بە موسولمانان دەكەن كە لەرىگەى خودادا شەپ لەگەل ئەوانەدا بکەن كە شەپيان پى دەفرۆشن. فەرمانيان پى دەكەن كە لەهەر شوپنىك فرسەتيان ئى هينان لىيان بەدن و تەفرو تونايان بکەن و لىكيان بلاو بکەن، وەگوو چۆن لەووە پىش كافرەكان ئەوانيان پەرتەوازە كىردو، داوايان ئى دەكا لەكاتى تۆلەسەندەنەووەدا زىادە رەوى نەكەن چۆنكە پەرورەردگار دەستدرىژىكەرانى خۆش ناوین.

ئەمجار ئايەتەكان ئامازە بۆ ئەووە دەكەن كە دەرکردنى موسولمانەكان لە خانوو بەرەى خۆيان ترساندنەكان و ئازارو ئەشكەنجە دانيان بەمەبەستى ئەووى لە ئايىنەكەيان هەلىانگىرەنەووە زۆر گوناھترە لە كوشتن. چۆنكە بەلا لەووە گەورەتر نىيە بۆ ئادەمىزاد كە لەسەر بىرو باوەر سزابدەرى و بچەوسىندەرتەووە، كەوابوو ئەركى سەرشانى موسولمانانە كە شەپ لەگەل ئەو ئازاوەگىرەنەدا بکەن! ئەمجار ئايەتەكان موسولمانان لەووە قەدەغە دەكەن كە لەلاى شوپنە پىرۇزەكاندا شەپ لەگەل كافرەكان بکەن! بەلام ئەگەر دوژمن ئەتكى بە شوپنە پىرۇزەكان كىردو شەپيان تىياندا هەلگىرساند ئەوكاتە موسولمانان بۆيان هەيە بەرپەرچى دوژمن بەدەنەووە... دواى ئەووە ئايەتەكان بەووە كۆتاييان دى كە مەبەستى شەپو بەرپەرەكانىيەكە رون دەكەنەووە كە برىتيە لەووە بەندەگى هەر بۆ خودا بىرئى و چەوتى لە ئايىندا بەرپا نەبى ئادەمىزاد هەموويان سەربەستى بىرو باوەر بەدەست بىنن و كەس نەتوانى بيانچەوسىنەتەووە.

شەپكرەن لەرىگەى خودادا (القتال في سبيل الله):

كۆمەلى موسولمانانان بەپرسىارن كە دادوهرى لەسەر زەويدا بچەسپىن... ئەمەش پىويست دەكا كە موسولمانان بەگيان و مال كۆشش بکەن و بەرامبەر زولم و ستەم بوەستن و لەهەر شوپنىك دىاردەى زۆر دارى بەدىار كەوت رىشەگىشى بکەن، نابى مەبەستىشان لەو كۆشش و هەولداە داگىرکردنى زەوى و زارو كان و بەروبووم بى، يان بۆ ئەووى بى كە خەلكى بخەنە ژىر دەستى

خۇيانە ۋە ۋە بىيانچە ۋە سىننە ۋە، بەلكو ۋە دەبى ھەۋل ۋە كۆششەكەيان بۇ چەسپاندنى
ۋەشە (اللە) بى بۇ ئەۋەدى دەنگى (لا اله الا الله) بەرز بىتە ۋە، فەرمانى خودا
بەپرەۋى بىكرى ۋە قورئان ياساۋ قانۋون بى بەمەش دەگوترى كۆششەكردن لە
رىگەى خودادا شەپرەردن لە پىناۋ ئايىنى خودا، قورئان دەفەرەمۇ:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ - سورة البقرة - ۲۴۴}.

يان دەفەرەمۇ:

{وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ - سورة الحج - ۷۸}.

ئاشكراشە رىگەى خودا رىگەى ھەق ۋە راستىيە، ھەموو شەپرەكى كە دەكرى،
بەمەرجى بۇ خاترى ئايىن بى ۋە داکۆكى كردن بى لە ئايىن، ئەۋە بە رىگەى خودا
دەژمىردى، ھەموو شەپرەك كە بۇ قەلاجۆكردنى زولم ۋە زۆردارى بى يان بۇ
يارمەتى بىنەۋايان بى ۋە مەبەست سەرخستنى ھەق ۋە راستى بى بەسەر ناحەقدا،
ئەۋە شەپرەردن لە رىگەى خودا، ھەر رىگەيەك مەۋفۇ بگەيەنەتە ھەق ۋە راستى ۋە
ۋاى لىبكا داکۆكى لە ھەق بكا ئەۋە كۆششەكردن لە رىگەى خودادا.

قورئانى پىرۋز لەزۆر ئايەتەكانىدا موسولمانان ھەلدەن بۇ شەپرەردن لە
رىگەى خودادا ۋە داۋايان لى دەكا كە ھەۋل ۋە كۆششى خۇيان تەنھا لەبەر خودا بى ۋە
ھىچ مەبەستىكى دىئايى تىدا نەبى، بىروانە ماناى ئەم ئايەتەنەى كە لە مەدىنە
بۇ پىغەمبەر ھاتۋون چۆن مەبەستەكانى جىھاد رۈن دەكەنەۋە:

{فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا، وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا
مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنَ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنَ لَدُنْكَ نَصِيرًا
- سورة النساء - ۷۴-۷۵}.

ئەۋمەتا لەم دوو ئايەتەدا ئامازمەكى جوان ھەيە كە مەبەستى شەپرە لە
ئىسلامدا بۇ ئەۋە نىيە كە دەسەلات بە سەرولاتاندا پەيدا بىكرى ۋە كۆمەلانى
خەلك بىكرىتە ژىر دەستە ۋە بچەۋسىندىنەۋە، بەلكو شەپرە لە روانگەى

ئیسلامه وه بۆ چه سپاندنی ئایینی خودایه له سههر زهوی، بۆ بهرزه وه مندی فه قیرو هه ژارانیه که کافره کان دهیانچه وسیننه وه، مه بهست له شه ره گانی پیغه مبهرو هاوه لانی دژی بی پروایان رزگار کردنی نهو موسولمانه فه قیرانهی مه کهکه بوو که بی پرواکان، چه رمه سه رییان ددان و جوړدها سزاو نه شه که نه جیهان ددان تا نه هیلن کۆچ بکه و له ئیسلام هه لئیان بگێر نه وه، بۆیه پهروه ردگار بییان دمفه رموی: نهی کۆمه لئ موسولمانان! نهو هه ژارو فه قیرانهی له مه کهکه دا ماون هانایان بۆ خودا هیناوه، پتویسته ئیوه به هانایانه وه بچن و یارمه تیایان بدن زوئم و سته میان له سههر لابه رن.. نه مچار دوا ی نهو دوو نایه ته دمفه رموی:

{الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا - سورة النساء - ۷۶}.

وشه ی (الطاغوت) به که سه یك ده گوتری که له سنوور دهرچی و زیاده رهوی بکا، هه ر شتیك له نه ندازه ی خو ی دهرچی سه ره پیچی فه رمانی خودا بکا، به طو غیان حسیب ده کری!! که ئاده میزادیش سنووری به زاندو زیاده رهوی کردو خو ی به زلزانو هه ولئ فه ساد بلا و کردنه وهی دا له سههر زهوی و خه لکی به کۆیله و به نده و ژێردهسته سه یرکردو مافی پێشیلکردن و له به رهو بوومی زهوی بی به شیکردن، نه وه شه پرکردنه له پیناوی طاغوتدا و هه لو یستی که خودا نه فرینی ئی کردوه و به ردوشمی بی پروایانی داناوه. به لام شه رو کۆشش له ریگهی خوا دا مه به سته که ی نه وه یه که یاسای خودایی ئالای به سههر جیهاندا به شه گیتته وه، به بی نه وه ی نهو کۆششکارانه هیه مه به سته یکی تایه به تهی دونیایی خو یان هه بی، یان بیانه وی دمسه لات ی جیهان به دهسته وه بگرن و فیزو لوتبه رزی بنوینن! خودا دمفه رموی:

{تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ - سورة القصص - ۸۳}.

واته: نهو خانهدی دوا رۆژه به خۆی و نازو به ههردی ناویه وه خه لاتی تایبه تی ئیمه یه ته رخانمان کردوه بۆ نهو خودا پێداوانه ی که نایانه وئ له ولادتدا لوتبه رزی و سه رگه شی روبدا، سه رمجامی باش هه میشه خه لاتی له خواتر سانه .. ده گیر نه وه ده لێن جارێک عه ره بێکی ده شته کی به پێغه مبه ری گوت (هروودی خودی له سه رب):
پیاوی وا هه یه بۆ تالان شه ر ده کا، هه یه بۆ ناوو شو رمت شه ر ده کا، هه یشه شه ر ده کا تا جێگه ده سته دیار بێ و پێی بلێن: نازایه، نه مانه کامه یان له رێگه ی خودا دایه؟! پێغه مبه ر (هروودی خودی له سه رب) له وه لامی دا فه رمووی: (هه ر که سه ی شه ر بکا بۆ نه وه ی شه ر یه تی خودا سه ربکه وئ، نه وه له رێگه ی خودا دا شه ر ده کا).

به کورته ی موسو لمانان ده بێ هه مووکات له تیکۆشاندا بن و خه ریکی هه و ل و کۆشش بن مه به ستیشیان چه سپاندنی شه ر یه تی خودا بێ: که سیسته میکی هه قه و له گه ل شرو شته راست و دروستی ئاده میزاد ده گونجی و به خته وه ری و سه رفرازی بۆ مرۆف له ئامیز گرتوه.

کۆمه لێ موسو لمانانیش به ره پس یارن بۆ لابر دنی زو لوم و سته م له سه ر تا ک و کۆمه ل له هه موو جیهاندا به بێ نه وه ی جو ری ره نگ و زمان و ره چه ئه ک و ئایینیان به به ر چا و بگیری؟! خودا به کۆمه لێ موسو لمانان ده فه رموئ:
{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا- سورة البقرة - ۱۴۳}.

واته: ئیوه مان کردوه به میلله تیکی میانکاری داد په ره ره، تا ببن به شایه ت له سه ر چاکی و خراپی نهو خه لکه، وه پێغه مبه ریش ببێ به شایه ت له سه ر کرداری باش و خراپی ئیوه، هه تا بتوانن چاره سه ری لاری و خواری نهو خه لکه بکه ن.

له م نه رکه پیرۆز مه شدا هیچ زێده رێزیک بۆ هۆزیک به سه ر هۆزیکێ تر دا نییه، یان بلێن: نزمی گه ل و نه ته وه یه کی تیدا نابیندری، هه رگیز نابێ نه ته وه یه ک خۆی به هه ئبزار ده و بێ خه وش بزانی و خه لکی تر به که م رێزو هیچ و پوچ دا بنی، چونکه نه رکی ئیسلامی و په ی ره و کردنی فه رمانه کانی و ملکه چکردن بۆ یاسای خودایی و هه و لدان بۆ بلا و بوونه وه چه سپاندنیان له سه ر زه وی

تایبته‌مندی هیچ نته‌ومیه‌ک نیه و بۆ نته‌ومیه‌کی تر نه‌بی و لئی یاساغ بی!! به‌لکوو په‌رومردگار ئه‌رکی جیهادی ئیسلامی و خۆبه‌ختکردنی له‌پێناو ئاییندا کردوه به‌ دروشم و نیشانه‌ی ئه‌وانه‌ی پرۆایان به‌ بنه‌ماو یاساکانی ئیسلام هه‌یه، به‌بی ئه‌وه‌ی نژاد و ره‌نگ و زمان و ولات و زێد ده‌وریکیان له‌م ریزه‌دا هه‌بی!! نایه‌ته‌کانی قورئان ئاشکران له‌وه‌دا که ئیسلام ئایینیکی گشتیه‌ی بۆ هه‌موو ئاده‌میزاد و تایبته‌مندی که‌س نییه‌ خودا به‌ پیغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموی:

{قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ
بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ - سورة الأعراف - ١٥٨}.

واته: بفه‌رموو: ئه‌ی مه‌ردوم! من پیغه‌مبه‌ری خودام خودا ره‌وانه‌ی کردووم بۆ سه‌ر هه‌مووتان وه‌ک یه‌ک... دیاره‌ که خودا خاوه‌نی ئاسمانه‌کان و زه‌وییه، هه‌ر خۆی خودایه‌و به‌س، ژیان و مردن به‌ده‌ست خۆیه‌تی، تازوو به‌باوم به‌ خوداو به‌ پیغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن، که نیشانه‌ی ئه‌م پیغه‌مبه‌ره‌ی وایه: باوم‌پێکی ساغی ته‌واو دامه‌زاوی به‌ خودا هه‌یه، پیغه‌مبه‌ریکی نه‌خوێنده‌واره، په‌یره‌وی شه‌ریعه‌تیکی بی گه‌ردی خودایی ده‌کا، ده‌ی تازوو په‌یره‌وی ئه‌م زاته بکه‌ن تارپه‌گی هه‌ق بگرن.

هه‌ر بۆیه‌شه‌ پیغه‌مبه‌ر (درووی خودی له‌سه‌ر) نوێنه‌ری خۆی به‌نامه‌ی تایبه‌تییه‌وه ناردوه بۆلای پادشاو سه‌رۆکه‌کانی ئه‌و ولاتانه‌ی که دراوسی دورگی عه‌ره‌ب بوون، ته‌نانه‌ت هیشتا ناوخودی مه‌که‌و مه‌دینه‌ پاک نه‌کراوه‌وه که نامه‌ی پیغه‌مبه‌ر نێردرا بۆلای کیسه‌رای شای ئێران، قه‌یسه‌ری پادشای رۆم.. هتد. ئه‌م نامه‌ی بانه‌گه‌وازیکردن بوون بۆ ئیسلام، به‌لام ئه‌وانه‌ بانه‌گه‌وازییه‌که‌یان ره‌ت کرده‌وه و به‌پێر بانه‌گه‌وازییه‌که‌وه نه‌هاتن.. هه‌یانبوو نوێنه‌رمه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری شه‌هید کرد، هه‌یانبوو نامه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری دراندو هه‌ر شه‌ی تونده‌شی له‌ پیغه‌مبه‌ر کرد، ئیتر موسوڵمانه‌کان ناچار بوون که شه‌ر له‌گه‌ڵ ئه‌و مله‌وپرانه‌دا بکه‌ن به‌ تایبه‌تی که

بۇيان دەرگەوت كە ئەو خۇا نەناسانە سەفىرو نوپنەرى پىغەمبەريان شەھىد كىردو
سوكايەتياڭ بېكرىدو بەسىاسەتى زولم و ستەمكارى وەلاميان دانەو.

جا كە موسولمانەكان خۇيان نامادەگرد بۇ شەركىردن لەگەل فارس و رۇمدا
كە ئەو كاتە زوربەى جىهان لەژىر دەسەلاتى ئەم دوو ملهوپراندە بوو، لە ماومىيەكى
كەمدا توانىيان ئەم دوو دەولەتە ملهوپرە ستەمكارە برپوخىنن و ئىسلام لەناو
ولاتانىندا بلاو بكنەو!! لەراستى دا ئەم دوو دەولەتە داھىزابوون و مۇرانەو
خۇركەيان تى كەوتبوو چونكە چەند جار لەگەل يەكتىدا كەوتبوونە شەرو
جەنگى كاوكازىيەو، بەتەواوى يەكتىيان هىلاك كىردبوو، لەبارەى رامىيارى و
كۆمەلەيتىشەو بەتەواوى تىك شكاوون، چونكە لەگەل ھاوولاتى خۇياندا
سىياسەتى كوتەكياڭ بەكار دەھىناو زولم و ستەمىيان لى دەكرىدو باجو سەرانەى
زۇريان دەخستەنە سەرو، تا بىانتوانىيايە دەيانچەوساندەو بەمەش گىانى
نىشتەمانبەرومىرى خۇشەويستى بۇ پاشا و گوپرايەلى بۇ فەرمانپرواكانيان تىدا
مىردبوو، لەلايەكى تەرەو دانىشتوان بىرو باومىرى جىاوازو ھەمە جۇرو پىرو
پوچيان ھەبوو، ئايىنى زەردەشتى كە فارس و كورد بە مىرات بۇيان بەجى مابوو
گۇرانكارى تىدا كرابوو، تا واى لىھاتبوو بىو ھاگرپەرىستى و چەند دابو نەپىتىكى
ئەفسووناوى و پىر لە زولم و ستەم، بەجۇرىك كە رەشە خەلكەكە لەناخەو رەقيان
لى بوو، بەنەپتى دۇى بوون، دىاردمىيەكى ئايىنى پىو نەمابوو!! ئەو كىشەو
بىنەو بەرەى كە لە ھەلسەفەى يونانەو بۇيان بەجى مابوو ئەومندى تر
ئايىنەكەى شىواندبوو تاواى لىھاتبوو ھەردو ئايىنى مەجووسى و مەسىحى
بووونە چەندەھا تاقم و كۆمەل و رىبازى جىاو دژ بە يەكتىر، ھەريەكەيان ئەوى
ترى دەچەوساندەو، ھەر تاقم و كۆمەللىك دىمويست ئەوى تر قەلاچۇ بكا!

ئەم ھۇيانە زۇر كارىگەر بوون بۇ سەركەوتنى موسولمانەكان بەسەر ھەردو
ئىمپىراتۇرى فارس و رۇم دا! تەنانەت سوپاى ئىسلام لە ھىچ شوپنىك بەرەوروى
بەرگىرى مىللى نەدەمبوو، زوربەى خەلكەكە بەبى شەپ ھاتنە ژىر ئالائى

ئىسلامەۋە، بە ماۋمىيەكى كەم گزىكى خۆرى ئىسلام بەناۋ ئىمپىراتۇرى فارسو رۇمدا پلاۋ بوۋەۋە.

بەرامبەرىيەكى نىۋان ئىسلامو قانۋونى دەۋلى دەربارەى شەرۋ جەنگ:

ئاشكرايە ئىسلام شەرى بەرەۋا زانىۋە دەزانى، بەلام بەرەحمەتو بەزمىيۋ مەرۇفايەتى شوراي كىردە، ياسايەكى دادۋەرانەى بۇ دانائە... كە تا ئىستاش شارەستانىيەتى جەرخى بىستەم پەى پى نەبىردە تەنانەت لىشى نىزىك نەبۇتەۋە!! بىگومان ئىسلام چەند ياسايەكى بۇ شەر دانائەۋە پەپىرەۋىكىردى ئەۋ ياسايانەى بە پىۋىستىيەكى سەرەكى دانائە، بۇ ئەۋەى تا بىكرى شەرۋ زىانى شەرى پى كەم بىكرىتەۋەۋە مافى مەرۇفى تىدا پىشلى نەكرى، بەمەش ئەۋ پەرى رەحمو بەزمىيۋ بۇ مەرۇف رەچاۋ كىردە.

ئەم ياسايانەى ئىسلام لە زۇر شوپىندا لەگەل قانۋونو ياسا جىهانىيەكانى ئەمەرۇ يەك دەگرنەۋە، بەلام ئەم ياسا ئىسلامىيە جىاۋازىيەكى بنەپەتتىيان لەگەل ياسا نىۋ دەۋلەتتىيەكاندا ھەيە، ئەۋىش ئەۋمىيە ياساى ئىسلامى ياسايەكى ئاينىيەۋ بىرواى موسولمانان پى دەبى بە مايەى چەسپاندىنى، بەلام ياسا نىۋ دەۋلەتتىيەكان ھىزىكى تايىبەتى مەعنەۋى واپان لەگەل نىيە كە بىى بەھۋى چەسپاندىيان، مەگەر بەزۇرى كوتەك، تەنانەت بىرى رۇشنىيرو زانا پىيان واپە: كە نانۋانى ئەۋ ياسايانە بە ياساى دەۋلى لەجىى خۇيدا نىۋە بەچاۋ لىپۇشىن نەبى ناتۋانى ناۋى لىبىنى (قانۋونى دەۋلى) چۈنكە قانۋون كاتىك قانۋونە: كە ھىزىك ھەبى ھىزى چەسپاندىنى پى بداۋ واپكا حكومەتەكان گەردىنكەچى بىرگەكانى بن... دەى خۇ ھىزىك بتۋانى حكومەتەكان گەردىنكەچى ئەۋ قانۋونە بكا نىيە! بەلام ئەھكامى ئىسلامى دەربارەى شەر ھەرچەندە ھوكمەكان ھەموۋىيان دادۋەرىۋ بەزمىيان تىدايە بىروباۋەرى موسولمانانىش يارمەتىدەرىكى باشن بۇ جىيەجى كىردىيان. جا لەسەر ئەم بنەمايە ئەھكامى ئىسلامى دەربارەى شەر دانراۋنو پەپىرەۋىيان لى دەكرى. ۋەگۈۋ لەمەدۋا رۋنى دەكەپنەۋە.

- یاسا نیوده‌وله‌تییه‌کان ئه‌وه‌یان چه‌سپاندوه: که پئویسته ئه‌و حکوومه‌ته‌ی ناچار ده‌بی: که جاری شه‌ر بدا له دژی ده‌وله‌تیکێ تر، ده‌بی له‌پیشدا ئاگاداری ده‌وله‌ته‌که‌ی تر بکاته‌وه‌و کاتی شه‌ر ده‌ستپێکردنی بۆ دیاری بکاو هه‌ر شه‌ له حکوومه‌ته‌کانی تریش بکا بۆ ئه‌وه‌ی بۆ لایه‌نی خۆیان ده‌ربێن، مه‌به‌ستیش له‌م ئاگادارییه‌ خۆ پاراستنه‌ له‌بۆ وێژدانی و ئاشوب گێڕ.

له شه‌ریعه‌تی ئیسلامیشدا هاتووه‌ ده‌لی پئویسته له‌سه‌ر موسوڵمانان پیش ئه‌وه‌ی ده‌ست بکه‌ن به‌شه‌ر له‌گه‌ڵ بۆ برۆیان بانگه‌وازی ئیسلامییان پی رابگه‌یه‌نن و داوایان ئۆ بکه‌ن موسوڵمان بن.

بێگومان میژوو چه‌سپاندویه‌تی: که پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودی لسه‌رب) له‌گه‌ڵ هه‌یج هۆزو نه‌ته‌وه‌یه‌که‌دا شه‌ری نه‌کردوه هه‌تا له‌پیشدا بانگی نه‌کردبن بۆ ئیسلام بوون، هه‌رکاتیکیش له‌شکرێکی بناردایه‌ بۆ شه‌ر فه‌رمانی به‌سه‌ر له‌شکره‌که ده‌کرد که به‌و جوړه هه‌ئس و کهوت بکا! نیمامی موسلیم له‌سه‌حیحه‌که‌ی دا ریوایه‌تی کردوه ده‌فه‌رمووی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودی لسه‌رب) به‌ برۆ له‌ سه‌رکرده‌کانی خۆی فه‌رموو: کاتی توشی دوژمنی خۆت بووی له‌ هاوبه‌شپه‌یداگه‌ران له‌پیشدا داوای یه‌کێ له‌م سێ شته‌یان ئۆ بکه‌، هه‌رگامێکیان په‌سه‌ندکرد تویش په‌سه‌ندی بکه‌: یا ئیسلام بون، یا سهرانه، یا سهرکردن. سهرانه‌ش باجو خه‌رجیکێ سامانییه‌ نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌: که سهرانه‌ده‌ره‌که گه‌ردنکه‌چی ده‌سه‌لاتی موسوڵمانانه. وه‌کوو له‌وه‌ دوا باسی ده‌که‌ین و شی ده‌که‌ینه‌وه.

- قانونی ده‌ولی ئه‌وه‌ی چه‌سپاندوه که ئه‌و خه‌لکه‌ی ناچه‌ ریزی سوپاوه‌و خه‌ریکی کارو بازی خۆیانن به‌شه‌رکه‌ر حسیب ناگیرن و نابۆ زه‌مه‌رو زیانیان پی بگا، چونکه‌ پێناسه‌ی (محارب): شه‌رکه‌ر تایبه‌ته به‌سه‌ربازو چه‌ک به‌ده‌ست و جه‌نگاوهر! ده‌ی خۆ شه‌ریعه‌تی ئیسلامیش به‌ ئاشکرا ئه‌مه‌ی چه‌سپاندوو، ئه‌وه‌تا قورئان ده‌فه‌رموی:

{وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا - سورة البقرة - ۱۹۰}.

واته: شه‌ر له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا بکه‌ن که شه‌رتان له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن و زیاده‌ ره‌وی مه‌که‌ن، سنوورو یاسا مه‌شکێنن و ته‌عه‌دا مه‌که‌ن. ده‌ی خۆ ته‌عه‌داکردن ئه‌وه‌یه

كەشەر لەگەل كەسانىك بىكرى كە شەر كەرنىن، وەكوو كوپو كچو ژنى دوژمن يان نەخۆش و پىرو پياوۋە ئاينىيەگانىان... ەتد.

رەباحتى كوپى رەبىعە دەلى: لە غەزايەگدا لەگەل پىغەمبەر بووم، لە شوئىنىكدا پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) خۆى و ھاوۋەلانى لاشەى ئافرەتتىكى كوزراووان چاۋ پىكەوت، پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) ھەلۋىستەيەكى كردو فەرمووى: نەدەبوو ئەم ئافرەتە بكوژرى! ئەمجار روى كرده ھاوۋەلانى و بەصەحابەيەكى فەرموو خىرا بگەرە خالىدى كوپى وەلىدو پىي بلى: نابى منال و رەنجبەر و ئافرەت بكوژرىن^۲.

لەوگاتەش دا كەسوپاسى موسولمانان خۆى ئامادە دەكرد بو غەزاي (مۆتە) پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) پىي فەرموون: بەھىچ جۆرىك ئافرەت مەكوژن، منالى بى دەسەلات و پىرى پەككەوتە مەكوژن، باخ و دارخورماو ميوەى تر مەسوتىنن. درەخت و نەمام ھەلمەكىشن و خانو و بەرە مەروخىنن.

عەبدوللاى كوپى عەبباس دەفەرموى: پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) ھەركاتى سوبايەكى رەوانەى بەرەى شەر دەكرد پىي دەفەرموون دانىشتوانى دىرو خەلۋەخانەگان مەكوژن.

- قانونى دەولى مەنعى كردو كە لەشەردا برىندار بكوژرى، دىلەگانى سزا بدرىن، يان بكوژرىن، ھەروەھا ياساى كردو كە قونبۇولەو بۆمى كۆكوژو روخىنەر بەكار بەئىندرىن، ھەروەھا ياساى كردو كە جۆگەو جۆربارو بىرو كانىاو زەھراوى بكرىن، ھەروەكووو چۆن رىز گرتنى لاشەى كوزراوانى شەرى بەپىويست داناو و ئەتكردى ئەو لاشانەى بەحەرام داناو! دەى ئايىنى ئىسلامىش ئەم شتانەى ھەموو حەرام كردو! ئەو مېزوو شايتە كە پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن) ھەر كاتى صەحابەيەكى دەكردە سەرلەشكر يان لىپرسراوى كۆمەللىك صەحابە ئامۇزگارى سەركردەو ھاوۋەلەگانى دەكرد كە لەخودا بترسن و بەپىي فەرمانى خودا رەفتار بكەن، ئەمجار پىي دەفەرموون: بەناوى خودا لەپىناو ئايىنى خودادا غەزا بكەن، شەر لەگەل ئەوانەدا بكەن كە خودا نەناسن،

^۲ - ئىمامى موسلىم ئەم فەرموودەى گىراۋەتەو.

گزی و دزی له تالانی مه‌که‌ن و ناهه‌قی و بئ پهمانی مه‌که‌ن، کوژراو ئه‌تک مه‌که‌ن و لووت و گوئی که‌س مه‌پرن و مندالی ساوا مه‌کوژن! ته‌نانه‌ت له ئیسلامدا نه‌گهر دوژمن سوکایه‌تیش به‌شه‌هیدانی موسوئلمانان بکا وا چاکه توڵه‌ی نه‌و سوکایه‌تی پیکردنه به‌و شیوه‌یه نه‌گریته‌وه... واته نه‌گهر دوژمن (کافره‌کان) دهم و لوتی شه‌هیدیکیان بری چاک وایه موسوئلمانان نه‌چن دهم و لووتی کوژراویکیان بپرنه‌وه، چونکه که له غمزای ئوحووددا بئ برپاگان سوکایه‌تیان به‌هه‌زرتی هه‌مزه کردو جه‌رگیان دهره‌ینا، هه‌روه‌ها هه‌تکی چهند شه‌هیدیکی تریان کرد پیغه‌مبهر (دروودی خودی لیسهرین) سویندی خوارد فه‌رمووی: نه‌گهر خودا زالم بکا به‌سه‌ریان و فرسه‌ت له‌و خوانه‌ناسانه بئیم دهبئ دووچه‌ندانه هه‌تکیان بکه‌مه‌وه سوکایه‌تیان بئ بکه‌م!! به‌لام په‌رومردگار ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد هه‌و خواره‌وه که دمه‌فرموی:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ، وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ - سورة النحل - ۱۲۶-۱۲۷}.

واته: نه‌گهر توڵه ده‌ستین به‌قه‌د نه‌و توڵه‌یه‌بئ که له‌ئیه سه‌ندراوه، وه‌ئ نه‌گهر به ئارام و به‌موڵه‌ت بن نه‌وه گه‌ئ باش‌تره، ئه‌ی موچه‌مه‌د صه‌بر بگه‌ره: صه‌بری تۆ به‌راستی بۆ خودایه‌و به‌ته‌وفیقی خودایه.

حه‌زه‌رتی ئه‌بو به‌کر یه‌که‌م جینه‌شینی موسوئلمانان - که له‌شکره‌که‌ی ئوسامه‌ی به‌رئ کرد نامۆزگاری کردن و فه‌رمووی: ناپاکی و گزیکاری مه‌که‌ن، ده‌ستپییسی له تالاندا مه‌که‌ن، بئ پهمانی مه‌که‌ن و پهمان مه‌شکین و لاشه ئه‌تک مه‌که‌ن و منالی بچووک مه‌کوژن و پیرو که‌فته‌کار مه‌کوژن و ژن مه‌کوژن و دارخورما مه‌پرن دارو دره‌ختی به‌ری دامه‌پاچن و مه‌رو مالان و گاوو مانگا مه‌کوژنه‌وه مه‌گهر بۆ خواردنی خۆتان.

- قانونی دهولی چهند دهستووریکي ههیه بۆمامه لهکردن لهگهڵ ديلدا به گوێره ی نهو یاسایه نابیی ديلهكان بكوژرین یان بریندار بكرین یاخۆ سووكایه تییان پئ بکړئ و ههئس و كهوتی ناشیرینیان لهگهڵ دا بکړئ، کاتی خویان به دهسته وه دا یان دهست به سهرگران و ئازادییان ئی سهندرایه وه دهبی مامه ئه ی مروفانه یان لهگهڵ بکړئ؟! دهی شه ریعه تی نیسلامیش زۆر به روونی و به ناشکرای موسولمانانی هه ئناوه که، به شیوه یه کی گشتی ریژی دیل بگرن، ته نانه ت ریزگرتنی دیل و چاکه لهگه لکردنی به نیشانه ی ئیماندار ی داناوه، خودای مه زن مه دحی نهو موسولمانانه ی کردوه که چاکه لهگه ل ديلدا دهکهن که دهفه رموی:

{وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا، إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا - سورة الإنسان - ۸-۹}.

واته: خۆاک له بهر رهمزای خودا ده به خشن به هه ژارو هه تیوو دیل، به زوبانی حال پێیان ده ئین: مه به ستمان له م خۆراک به خشینه رهمزای خودایه و به س، چاوهر وانی پاداش و سوپاسی ئیوه نین.

پێغه مبه ری مه زنیش (درووی خودای له سه رین) هه میشه ئاموژگاری هاوه له کانی ده کرد که به شیوه یه کی جوان لهگه ل ديلدا بجوئینه وه، فه رموویه تی: (أحسنوا أسراهم) واته: به جوانی رهمتار لهگه ل دیلی دوژمن دا بکه ن له کاتی دیلیدا. له لایه کی ترموه نیسلام فه رمانه رهمزای موسولمانانی خاتر خۆ کردوه که به ئارمژوی خۆی و بۆ به رژه وه مندی گشتی نیسلام ديلهكان به پاره یان بی پاره رها بکړن.

{فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الرِّبَاقَ فَأِمَّا مَنَا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً - سورة محمد - ۴}.

واته: هه رکاکی له ریژی شه ردا روو به پرووی بی بر وایان بوونه وه، دهستیان ئی مه پارین، له ملیان بدن، تا به ته وای تیکیان ده شکین و کوشتاریکی زۆریان ئی دهکهن و هیژی شه رکه ریان له ناو ده بن، نه و جا بکه ونه دیلکردنیان به شه ته کی توند پهل بهستیان بکه ن دواپی به پیاوتمی به ره لایان بکه ن یان به سه رانه و بارمته به ریان بدن.

خۆ ئاماده کردن بۆ جهنگ (الاستعداد للحرب):

هه ندیک له دیارده جوانه گانی شه ریعه تی نیسلامی نهومیه: که شه ریعه تیکی عه مه لیه، روبه روی گهرو گه رته گانی ژیان ده بیته وه به حه للیکی عه مه لی... هه رکاتی ئامۆزگاری و نه صیحه ت کاریگه ر نه بوو، دوژمنانی نیسلام به هاوسایی و ته بایی له گه ل موسو لمانان دا رازی نه بوون ژیانیان به رنه سه ر، ده سته به رداری عه هدی په میانی نیوان خو یان و موسو لمانان بوون و ویزدانیان به کار نه هیناو په ره وی سه ره به ستی و بیرو باوه ری ئازادیان نه کرد، نه وه بیگومان شه ر ده بیته ریگه چاره یه کی ناچاری و موسو لمانان ناچار ده بن په نای بۆ به رن، بۆیه نیسلام فه رمانی به موسو لمانان کردوه که هه میشه خو یان ئاماده بکه ن و تفاق ی شه رو جهنگ په زمه نده بکه ن و هه موو پێداویستییه کی بۆ دابین بکه ن... خودا ده فه رموی:

{وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ - سورة الأنفال - ٦٠}.

په روه ردگار له م ئایه ته دا فه رمانی به موسو لمانان کردوه که خۆ ئاماده بکه ن بۆ به گژدا چوونه وهی دوژمنان و هه میشه هه ول ئی نه وه بده ن که پێداویستی جهنگ بۆ جهنگاو مرانی موسو لمانان دابین بکه ن، هه رچی تواناو ده سه لاتیکیان هه یه بیخه نه گه ر بۆ به هیزکردنی خو یان و ته یارکردنی له شکرو سوپایان... تا دوژمنی خوداو خو یانی پێ بتر سین... نه مه ش تایبه تی سه رده میک و کۆمه لیک نییه، به لکوو فه رمانه که ی خودا فه رمانیکی گشتییه و هه موو نه وشتانه ده گریته وه که شان و شه وکه تیان زیاد ده کاو به هیزیان ده کا بۆ شه پرکردن، هه روا هه موو ئامیرو هو کاریکی وه کوو فه لاو سه نگه رو چه کی زه مینی و ده ریایی و ئاسمانی ده گریته وه. هه موو کارگه و فی رگه ی دروستکردن و فی رکردنی چه ک و جو ره گانی ده گریته وه.. مه عنای (ومن رباط الخیل) له م ئایه ته دا نهومیه که ماین و نه سپ و لاخی به رزه

بۇ شەر پەرۋەردە بىر ئىن و مەشقىان پى بىرى. جا پەرۋەردىگار كە فەرمانى بەۋە كىردۈ، چۈنكى ئەو سەردەمە ئەسپ و لاخە بەرزە ولاغى سۈارى بوون بۇ شەر بەكارهتېراون، جا ئەگەر رۇزگار گۇراۋ پېشەسازى پېشكەوت لە جىياتى ئەسپ كەشتى و تانگو زىپۇش و فرۇگە و موشەك بەكارهاتن، پىۋىستە لەسەر موسولمانان كە بەگۈپرەى توانا لەم جۇرە پىداۋىستىانە بۇ جەنگاۋەرانى خۇيان دابىن بىكەن و خۇيان تەياركەن... مەبەستىش لە دابىنكىردىنى ئەم پىداۋىستىانە ترساندىنى دوزمانانە بۇئەۋەى بىر لەۋە نەگەۋە پەلامارى موسولمانان بىدەن و بەرژمۈەندىيان بىخەنە مەترىسيەۋە، بۇ ئەۋەى موسولمانان لەزىدو نىشتامانى خۇياندا بەئاسايش ژيان بەسەر بەرن... ئەمەش لە زاراۋەى رامىارى ئەمپۇدا پىي دەگۈتر: (السلام المسلح) ئاشتى پىرچەك، كە ئىسلام زۇر پىش ئەۋەى دانىشتۋانى خۇر ئاۋا پىيى بزانن و پەى پى بەرن لەسەر موسولمانانى فەرزكىردۈ. ئەۋەش ماناى بەشىك لە ئايەتەكەيە كە دەفەرمۇئ: (ترهيبون به عدو الله وعدوكم) لە كۇتايى ئايەتەكەشدا دەبىنن قورئان موسولمانان ھەلدەن بۇ خەرچكىردىنى مال و دارايى بۇ نامادەكىردىنى ھىزى سەربازى، چۈنكى بەبى سەرفكىردىنى مال و دارايى، ئەم مەبەستە نايەتەدى: {وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ}. ھەر شتىك خەرچ بىكەن لە پىناۋى ئايىنى خۋادا پاداڭستان دەدرىتەۋە ھىچ چاكەيەكتان ھون ناكىرى.

قورئانى پىرۇز لە ئايەتتىكى تردا مال سەرفكىردىنى لە پىناۋى ئايىنى خۋادا بەھۇكارى تېشكان و فەۋتان داناۋە دەفەرمۇئ:

{وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ - سورة البقرة - ۱۹۵}.

ۋاتە: ئەى موسولمانان مال لە پىناۋى سەربەرزى دىنى خۋادا بەخت بىكەن، دەنا ئەگەر ۋانەكەن ئەۋا بەدەستى خۇتان خۇتان دەخەنە ناۋ فەۋتان و سەرتياچوۋنەۋە... چۈنكى شتىكى سىروشتىيە ھەركاتى ئىۋە كەمتەرخەمىتان

كردو بېرىك لە مال و دارايى خۆتان خەرجكرد بۆ بەرگىرى و بەرمىنگار بوونەوئى
دوژمنان، ئىيە گىيانى بەرگىرىكردنتان تىدا دەمرى و دوژمن تەماعتان تى دەكاو
قەلاچۆتان دەكا.

نامۆزگارىيە گىشتىيەكانى كاتى جەنگ (وصايا عامة أثناء الحرب):

كاتى ھەلگىرسانى شەرو ھەرا لايەنىكى گىرنگى بەرنامەو دەستوورنامەكانى
ئىسلام بە دەردەكەوئى، كە بە ئاشكراو بى پەروا داواى لەپەپەرەوانى خۆى كىردو
كە پەپەرەوى كەن و بە ئەرگى سەرشانى خۆيانى بزانن. ئەو لايەنە گىرنگە
كۆلەكەى سەركەوتن و پىروۆزى بەدەست ھىنانە بەم دوو ئايەتە پەرومىردگار
چۆنىەتى ھەئسو كەوتى پىووستى موسولمانانى شىكردۆتەو كە دەفەرەمۆئى:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ،
وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِعْكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ
الصَّابِرِينَ - سورة الأنفال - ٤٥-٤٦}.

ئەم دوو اىەتە پىنج نامۆزگارى گىرنگيان لەخۆ گرتون.

١- خۆراگى و گۆرەپان بەرنەدان لەكاتى بەرامبەرى و شەرو پىكداداندو
ھەئەھاتن و بشتەكردنە دوژمن. ياسا و پىوگرامى جەنگەكانى سەردەم وادانراون
كە ھەر سەربازىك لە ھىلى بەرەى شەپ ھەئىي كۆشتنى بەرەوا دادەنرى و لەكاتى
ھەلاتندا دەكوۆزى، ئەگەر ئەو كاتەش نەكرا بكوۆزى ھەركاتى بەردەست كەوت
بە گوپەرەى ياسا ئىعدام دەكرى! ئەمەش بۆ ئەومىيە نەوھەكوو سەربازەكانى تىرىش
چاوى لى بكەن و ئەوانىش ھەلاتن ھەئىزىرن و ترس بكەوئە نىوان رىزەكانى
شەركەرانەوئە توشى شىكستى ببن!

٢- يادكردن و ناوھىنانى خودا لەكاتى شەردا، چونكە يادكردنى خودا
ناوھىنانى زۆر كارىگەرەو ھۆكارىكى گىرنگە بۆ سەركەوتن. لەم رووھە ئىمان و
بىرو باوەر ھىزىكى مەعنەوى دەداتە جەنگاومرو پالېشتى ھۆكارە مادىيەكان
دەكاو چەكىكى كارىگەرى ترە.

۳- گويپرايەلى، گويپرايەلى فەرمانەكانى پەرۋەردگار، ئەۋەش پەيپەۋەكردى ئەو نامۇزگاريانەى كە خودا فەرمانى پيكردون و گەشەو ژيانەۋە دەخاتە نيو كۆمەلى موسولمانانەۋە، ھەروا گويپرايەلى بۇ پيغەمبەر لەو شتانەدا كە فەرمانيان پي دەكا دەربارەى جەنگ. بيگومان پيغەمبەر (مروونى خودى لەمەرىن) تا خوى لە ژيان دابوو لە زوربەى ئەو جەنگانەدا كە موسولمانان دژى بى پرواكان كرديويانن خوى سەرپەرشتيار بووۋە سەر لەشكرو لىپرسراوى يەكەم بووۋە، دواى لە دونيا دەرچونيشى فەرمانى كرده كە موسولمانان گويپرايەلى جينشين و فەرمانپروايانى موسولمانان بن و بى فەرمانيان نەكەن، قورئانى پيروژيش دەفەرموى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ - سورة النساء}. بەگويكردى سەر لەشكرو جيبەجيكردنى نامۇزگاريەكانى ھۆكاريكى گرنگە بۇ سەرکەوتن.

۴- كيشە دروست نەكردن چونكە كيشە دووبەرەكى لەكاتى جەنگدا سەر دەكيش بۇ تيشكان و نوچدان و سەرکەوتنى دوژمن بەسەرياندا.

۵- سەبرو خۇراگري لەسەر ئازارو برسپيەتى و نارەحەتى و ئەو ترسو لەرزەى كە توشيان دەبى لە دوژمنەۋە، چونكە ئاشكرايە كە خودا ھەميشە يارمەتدەرو پالېشتى خۇراگرانە، خۇراگري و پشوو دريژى و بەربەرەكانيكردنى دوژمن گەۋرەترين ھۆى سەرکەوتنە، يەكيكيش لەو نامۇزگاريانەى كە لە فەرمودەكانى پيغەمبەردا ھەيە، ئەم فەرمودەيە كە دەفەرموى: (الحرب خدعة) واتە: جەنگ تەفەردانەۋە بەھەلەبردنى دوژمنە! لەم فەرمودەدا ھەلئاننى موسولمانانى تېدايە كە لەشەردا زۆر وريابن و وردبېنانە سەيرى ھەلئس و كەوتى دوژمنان بكري و لەھەمانكاتدا تا بۇيان دەكرى دوژمن بەھەلە بەرن و ھيلى ئى بکەن، ئەمپۇش ئەم تيۆرو بۇچوونەى پيغەمبەر جۇريكە لە ھونەرى جەنگو لەكۆليژە سەربازيەكاندا ليكۆلينەۋەى تېدا دەكرى و بەوانە دەگوتريتەۋە دەخويندري و بەسەر چاۋمەيەكى سەرەكيش دادەندري بۇ دەستەبەرگردنى سەرکەوتن.

هیزی مه‌عنه‌وی و کاریگه‌ری له‌جه‌نگدا (القوة المعنوية في القتال):

موسولمانان له‌جه‌نگدا دوو جوړه چه‌کیان هه‌یه، چه‌کی ماددی و چه‌کی مه‌عنه‌وی... لیږه‌دا ده‌مانه‌وئ بزانیڼ چه‌کی مه‌عنه‌وی چه‌و کاریگه‌ری چۆنه؟! چه‌کی مه‌عنه‌وی: به‌و برپاو ورمیه ده‌گوترئ که له‌دل دا خوئی داکوتاوه له‌سینه‌دا چه‌سپاوه، نه‌ویش بریتییه له‌و بیرو باومره‌ی که جه‌نگاومران به‌ خودایان هه‌یه خوئیان به‌به‌نده‌ی نه‌و ده‌زانو و واهه‌ست ده‌گه‌ن که له‌پیناو ئایینی نه‌ودا خوئیان به‌خت ده‌گه‌ن نه‌مه‌ش له‌سه‌ر چه‌ند بنه‌مایه‌ک بنج به‌ست ده‌بی: ۱- خودا له‌گه‌ل موسولمانانه‌و به‌هیزی فریشته‌و ده‌سه‌لاتی بی پایانی خوئی کۆمه‌کیان پی ده‌کاو ترسو له‌رز ده‌خاته دئی دوژمنانه‌وه‌و هیزی شه‌رو به‌ره‌نگاری و خوڤاگرییان تیدا ده‌مرین!

خودا ده‌فه‌رموی: {إِذْ يُوحِي رُوحَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأَلِقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ} سورة الأنفال / (۱۲).

واته: په‌رومردگار نیگای کرد بۆ فریشته‌کان، که‌من خو‌شم له‌گه‌ل ئیوه‌م، ئاده‌ی به‌پشتیوانی من سوپای موسولمانان دابه‌زینن، وا خو‌شم ترسو له‌رز ده‌خه‌مه‌ ناو دئی سوپای کافرانه‌وه‌هه‌تا ورمیان برووخ.

ده‌ی ده‌بی ورمو هیزی نه‌و جه‌نگاومرانه‌و چۆن بی و چه‌ند بی کاتی که‌ده‌بیستی و ده‌زانی که‌خودای گه‌وره‌ی له‌گه‌ل دایه‌و به‌فریشته‌ کۆمه‌کی پی ده‌کا، نه‌مجار نه‌وه‌ش ده‌بیستی که‌ کۆمه‌لی خاوه‌ن برپاو ئیماندار باکه‌میش بن زۆر جار به‌سه‌ر کۆمه‌لی زۆرو له‌شکری به‌هیزدا زال ده‌بن: {قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللَّهِ كَمْ مِّنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةُ كَثِيرَةٍ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ} سورة البقرة / (۲۴۹). یان نه‌م ئایه‌ته ده‌فه‌رموی: {إِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا} سورة الأنفال / (۶۵). به‌ئئ نه‌و بیست که‌سه‌ی زال ده‌بن به‌سه‌ر دوو سه‌د که‌س دا یان نه‌و سه‌د که‌سه‌ی که‌به‌سه‌ر هه‌زار که‌س دا زال ده‌بن نه‌وه‌و نه‌و کۆمه‌له‌ که‌مه‌ن که‌ به‌سه‌ر کۆمه‌لی زۆردا زال ده‌بن چونکه‌ خاوه‌نی چه‌کی مه‌عنه‌وین که‌ نه‌ویش

چەکی ئیمان و باوەڕ، کە هەموو کەم و کورپیەکیان بۆ قەرەبوو دەکاتەوه و وایان لێدەکا کە بەسەر دوژمنیان دا زāl ببین!!

۲- یەکیکی تر ئەومیه کە پەرورمردگار دەرگای هیواو ئومیدی لەبەردەم جەنگاومرانددا کردۆتەوه بەوه کە موژدەى پاداشی گەورەى پێ داو، بەتەمای پاشە روژی خوشی و بەختەومری کردون، وەکوو لەم ئایەتەدا کە دەفەر موی:

{فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ - سورة آل عمران - ۱۹۵}.

یەکیکی تر ئەومیه کە پەرورمردگار موسوڵمانانی هەلناوه بۆ ئەوهی کە لەرێگەى ئەودا غەزا بکەن. شەرکردن و خۆبەختکردنی لەلا خۆشەویست کردون بەوه کە بەیمانی پێداو کە پاشەرۆژ هەر بۆ ئەوانە، چ شەهید ببین یان بمینن، بەختەومری هەر بۆ ئەوانە چونکە ئەگەر سەرکەون و شەهید نەبن ئەوه دەبنە خاومنی دەسهلاتی سەر زەوی

{وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ - سورة النور - ۵۵}.

خۆ ئەگەر شەهید بکړن ئەوه بەهەشتی بەرین جیگایانە:

{وَلَكِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةً مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ - سورة آل عمران - ۱۵۷}.

ئەمجار دەبینین قورئانی پیرۆز شیوهو شیوازیکی تر دەگرێ و بەتەعبیریکی تر دەروونی برواداران زاخاو دەداتەوه هیدیهتی و ئارامی دەخاتە ناو دوو توپی دلیانەوهو لە دلەپراوکی دوریان دەخاتەوه، هیواى ژيانى دوا رۆژیان پێ دەبەخشێ و ئەومیان پێ دەسهلپێنێ کە ئەم شەهیدبوونە مردنی یەكجاری نیه و كۆتایی ژيانى هەتایی نییه، بەلكوو ئەو شەهیدانە مردنەكەیان بریتییە لە گواستەوهیهکی

تایبهتی و دهجته ژیر سایه رهحهتی بی پایانی خوداو بهزیندویی لهو بهری خوشیدا ژیانی نهو دونیا یان بهسه رهحهته:

{وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ - سورة آل عمران - ۱۶۹}.

بیگومان ئوسلوویی قورئان لهه بارهوه بهجهنده شیوهو شیواز رازاومهوه، بۆ نهوهی موسولمانان هه ئێه بۆ کۆشش و فیداکاری و خۆبهختکردن ومکوو نهوه که دهغه رموی:

{إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - سورة التوبة - ۱۱۱}.

ئهوهتا لهه ئایهتهدا پهرومردگار کۆشش و خۆ بهختکردنی له دلی برواداران دا شیرین کردوه، به مامه لهو سهوداو گۆرینهوهی حسیب کردوه، به لام لیردها کرپن و فروشتنی نیوان بهندهو پهرومردگار!! نهک مامه لهو سهودای نیوان خاله بایزو حاجی سهرداره! لیردها خودا خۆی کرپارهو بهنده فروشیاره! دهی کێ له خودا زیاتر پابهندی به ئێن و پهیمانه؟؟ کێ له خودا راستگۆتره له به ئێن و گوشتار؟؟ لیردها خودا به ههشتی بهرینی پر لهخۆشی کردوه به بههای گیانی شههیدان و جهنگاوهران هه کاتێ ئهوان به دلسۆزی و لیبوردویی گیانی خۆیان بهخشی، شایانی پاداشی خۆیان که به ههشتی بهرینهو خودا خۆی به ئێنی پیداون... جا که لیردها پهرومردگار موسولمانانی هه ئاوه بۆ خۆبهختکردن له پێناو ئایینی ئیسلامداو به تهمای پاداشی رۆژی دواوی کردون، جیهادو کۆششی له لا خۆشهویست کردون، دهبینن له شوینی ترده هه رهشه له وانه دهکا که پال دهمنهوهو جیهاد ناکهن، لهوه دمیانترسی ئێه که به ژیانی دنیاوه خه ریک بن و

قیامه تیان له بیر بجیته وه، بۆیان رون دهکاته وه که ریزو گرنگی ژیانی قیامهت
 هه رگیز نه پراوهیه و ژیانی دونیای بی بایه خ بهرامبهری ناگا. خودا دمفه رموی:
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتِلْتُمْ إِلَى
 الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا
 قَلِيلٌ - سورة التوبة - ۳۸}.

ئهی ئیمانداران! ئه وه چیتانه که پیتان دهگوتری راهه پرن و رابن برۆن بۆ
 غه زاو جیهاد له رینگای خودادا خۆتان ده دزنه وه و بیانووی جۆراو جۆر
 دههیننه وه؟! ئایا ئیوه خۆتان هه له وگیری ژیانی دونیا کردوه؟ ژیانی قیامهتتان
 له بیر خۆ بردۆته وه؟! بزنان که ژیانی جیهان له بهرامبه ر ژیانی قیامهتدا شتیکی
 زۆر که م و که م بایه خه.

ئهمجار پهرومردگار له م شیوه هه ره شهیه دهگوتریته وه بۆ جۆریکی ترو دمفه رموی:
 {إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ
 عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - سورة التوبة - ۳۹}.

له م نایه ته پیرۆزه دا پهرومردگار هه ره شه له موسولمانان دهکا به وه که نه گهر
 له شگرانی بکه و خۆ له جیهان بدزنه وه، توشی سزای سهختیان دهکا، سزای
 ژێرده ستمی، گۆیلایه تیان به سه ردا ده سه پینێ ده سه لات و فه رمانه رها ییان ئی
 ده ستینیته وه و دهیدا به گهل و نه ته وهیه کی تر.

جا له بهر ئه وهی که شه ر خۆی له خۆیدا دلگیر نیه و دهروونی ئاده میزاد پیتی
 ناخۆشه پهرومردگار له نایه تیکی تر دا پیتان دمفه رموی: که هه رچه نده شه ر بۆ
 خۆی کاریکی دزی وه و دهروونی مروف پیتی ناخۆشه، به لام دهسکه لاو هۆیه بۆ کاری
 پیرۆزو خۆشه ویست که به رزگردنه وهی دروشمی ئیسلامه، زۆر جاریش وا دمبی
 ئیوه شتیکیان پی ناخۆشه که چی بونه که ی ده بیته خیر و خۆشی، جاری واش
 ههیه شتیکتان پی خۆشه که چی بوونه که ی ده بیته هۆی ناخۆشی و شووم، خودا
 بۆ خۆی دهمانی چی باشه و چی خراپه، ئیوه نازان.

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
وَعَسَى أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ - سورة البقرة -
{٢١٦}.

سەرانی (الجزيئة):

دەولەتی ئىسلامی پېش ئەۋەدى ئىعلانی جەنگ لەگەڵ حکوومەتییکی تردا بکا، دەبی خاتەر خۆی بکا لە نێوان سێ شتدا – ئیسلام بوون، سەراندان، شەپکردن – مەبەست لەسەراندە ئەومێه: کە ئەو دەولەتە بکەوێتە ژێر پاراستنی موسوڵمانانەو دەوڵەتە خۆیان سەرپەرشتیاران بکەن تا شەپ و شوومیان دانیابن، ھەرودھا بۆ ئەۋەدی بانگەوازی ئیسلامی بە ئازادی ئەنجام بدرێ و بانگەوازییەکە بگاتە ھەموو چینی و کۆمەڵێک، بێ زۆرە ملی و جەخت، ئایین بڵاوبێتەو بە بانگەوازیکەران موسوڵمان بەراشکاوی و ئەمینێ کاری خۆیان ئەنجام بدەن و کەس نەتوانێ دەستدرێژیان بکاتە سەر.

سەرچاوهو بڼه‌های ئهم (سه‌رانه)یه له شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا. ئهم نایه‌ته‌یه که
دفعه‌رموی:

{قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ - سورة التوبة - ٢٩}.

واته: نهی گهلی موسوئمان! له گهڼ نه وځاومن نامانهدا بجهنگن که نیمانی ته وایو ساخیان نه به خدا هه یه نه به روژی دوايي، هه روهدا نه و شته ی که خوداو پیغه مبهري خودا حه رامي گر دوه، نه وان به حه رامي نازانن، به ئایینی راستو دروست رفتار ناکهن، به رده وام جهنگیان له گهڼ بکهن هه تا به داماوی و که ساسی به دهستی ځویان سه رانه تان دهنی.

سه رانه: خه رج و باجێکی تاکه که سییه، ئیسلام له سه ر ئه و ناموسو ئلمانانه دایناوه که له ژێر چاودێری و پارێزگاریی دهو له تی ئیسلام دا ده ژین و مافی هاو و لاتیان بۆ هه یه. واته: دهو له تی ئیسلام وه ک له موسو ئلمانان زه کات و مرده گرێ له ناموسو ئلمانانیش سه رانه و مرده گرێ، به و مه به سه ته که هه موو که سیێک له دانیش توانی ناو حکوومه تی ئیسلامی (موسو ئلمان بێ یان کافر) به گوێره ی توانای دارایی خۆی ئه رکی به رزه وه ندی گشتی بکه وێته سه ر شان!

به ئێ پێویسته سه رانه له و نا موسو ئلمانانه بسێنرێ چونکه مافی دانیش توانیان هه یه و سوود له و مافه و مرده گرن و دهو له تی ئیسلامی وه کوو موسو ئلمانان ده یان پارێزێ، هه ر که سیکیشیان ئێ موسو ئلمان بوو سه رانه ی له سه ر لاده چی و ده بی زه کات بدا!

ئایینی ئیسلام لێ ره شدا پێویستی مرۆفایه تی و به زه می له بیر نه کردوه، له هه ندێ کات دا سه رانه له هه ژار و بێ توانای ناموسو ئلمانان و مرنا گرێ! به ئکوو که پێویست بوو له به ی تو لال موچه یان بۆ ته رخان ده کاو به خێویان ده کا.. ئه وه تا خالیدی کوپی وه لید له و نامه یه دا بۆ دانیش توانی حیره ی نارد ده ئێ: هه ر که سیێک پیرو که نه فت بوو نه ی ده توانی ئیش بکا یان دهو له مه ندبوو هه ژار که وت هاو دینه گانی خۆی یار مه تی یان نه ده دا، سه رانه ی له سه ر هه ئبگرن و بژێوی خۆی و ما ل و مندالێ له به ی تو لال دا بین بکه ن به مه ر جێک له سنووری حکوومه تی ئیسلامی دا دا بنیشێ.

ئیمام ئه بو یوسف له کتێبی (الخراج) دا ده فهر موێ: سه رانه دانانرێ له سه ر ژن و مندال و هه ژارێک خه ئک خێری پێ بکا هه روه ها له سه ر پیرو که نه فت و کوێریش داناندرێ^(۱).

(۱) - کتێبی (الخراج) ل/ ۶۹.

سەرانبە پاداشىكى كەم و بى ئەر كە ناموسولمانان دەيدەن بە دەولەتى ئىسلام لە جىياتى بارىزگار يىكرىدن لىيان و يارمەتيدانى ئەو سەربازو لەشكرمىيە كە ناهيئەن دوزمن دەستدرىزىيان بۇ بكاو وەكوو موسولمانان دەيانپارىزن.

بەلئ موسولمانان و فەرمانرەوايانى موسولمانان ئەم راستىيەيان باش زانيو، باشتري بەلگەش ئەو يە كە ئەبو عوبەيدە - سەر لەشكرى موسولمانەكان - كاتىك لەگەل دانىشتوانى شامدا پەيمانى بەستو سەرانبە لەسەر دانان و لىي وەرگرتن ەهوالى پىگەيى كە رۆمەكان لەشكرىيان كۆ كىردۆتەو ە خەيالىي ەيرشكرديان ەيە، موسولمانەكان كەوتنە مەترسيەو، ئالەم كاتەدا ئەبو عوبەيدە نامەى نووسى بۇ والى و لىپرسراوانى ئەو شارو گوندانەى كە پەيمانىيان لەگەلدا مۆركرابوو، بۆى نووسين كە ەەر سەرانبەو خەرجىيەكى وەريان گرتوو ە لە ناموسولمانەكان بيانەنەو، پىشيان بلىين بۆيە ئىمە سەرانبەو خەرجىيەكەتان بۇ رەت دەكەينەو ە چونكە ەهوالمان پى گەيىشتوو ە كە دوزمنانمان لەشكرىكى زۆريان كۆ كىردۆتەو ە خەيالىيان ەيە ەيرش بكنە سەرمان، ئىوەش پەيمانان لە ئىمە وەرگرتوو ە پارىزگارى مال و گىانتان بكنەن، ئىستاش ئىمە ناتوانين ئەو ئەر كە جىبەجى بكنەن بۆيە ئەو ە لىمان وەرگرتوو ە دتاندەينەو، وە ەركاتى خودا سەرى خستين ئىمە لەسەر وەعدو پەيمانى خۆمانين جا كاتىك ئەمەيان پى گوتن و مال و سامانەكەيان دانەو و تيان دەى خودا ئىو ە بۇ ئىمە بگىرپتەو ە وە بەسەر ئەواندا زالتان بكا!! شتىكى بەلگە نەويستە كە سەرانبە شتىكى رەمزىيە بايەخىكى ئەوتۆى مادى نييە.

زاناي بەناوبانگ (درىبى) لە كىتبەكەيدا كە ناوى (كىشەى نيوان زانستو ئايين) لىئاو، دەلئ: موسولمانەكان ئەندازمەكى زۆر كەميان لە ناموسولمانە زۆر دەستەكانى خۆيان وەردەگرت تەنانەت زۆر كەمتر بوو لەو ە كە حكومەتە نىشتەمانىيەكانى خۆيان لىيان دەستاندن.

مۆننسىكۆى ياسازان لە كىتبەكەيدا كە ناوى (پوخەنى ياساكان) ە لەباسى سەرانبەو زەربىيە حكومەتييەكاندا دەلئ: ئەم ەمكە خەرج و باجو سەرانبەيە كە

دەولەتەتەكان دايان نابوون لەسەر دانىشتووەكان ھۆيەكى سەرەكى بوون بۆ داگیرکردنى موسولمانەكان و زال بوونيان بەسەر زوربەى دراوسىكانيان دا، چونكە دانىشتوان لە جياتى ئەوەى ئەو ھەموو زەربەو سەرانەو مەكانە بىدەن بە حكومەتەكانيان و چاوى برسى دەرەبەگەكان تىر بکەن، پىيان خۆشبوو بکەونە ژىر دەستى موسولمانەكان و سەرانەيەكى كەم بىدەن و بۆ خۆيان ئاسوودە دانىشن!!

دنياكاراوان (المستامنون):

يەكەك لەو ياسايانەى كە ئاسانكارى و دلگەورمى ئىسلام دەگەيەنئ ئەوەيە: كە لەكاتى جەنگدا رىگەى بەتاك و كۆمەل داوە لە خەلكى ئەو دەولەتەى كەوا بە حالەتى جەنگدا پەيوەندى بە موسولمانانەو بەكەن و بىنە ناويانەو و لەوەلاتياندا دابنىشن و قانۇنىك ھەي پاریزگاريان بكا ئەم قانۇنە لە شەريەتى ئىسلامدا بى دەگوترى: دنياکردن = ئەماندان.

ئايىنى ئىسلام ياريزگارى کردنى ئەم دنياكاراوانەى بە ئەركى سەرشانى موسولمانان داناو و پاراستنى گيان و مال و سامانيانى بەكارىكى سەرەكى حسيب کردو، بەلكو ھەندئ ئىمتيازات و پلەو پاىەى داوئى كە بەخودى موسولمانەكانى نەداو، لە برئ ئەركيش عەفوكراون كە بۆ موسولمانەكان عەفوكردنى تىدا نيە، مەبەست لەم ئەمانەى كە ئىسلام داياناو ئەوەيە كە فرسەتيك بۆ ئەو ئايىن جياوازانە برەخسىنئ ھەتا بتوانن لە جەوھەرى ئىسلام بکۆلنەو و لە نزىكەو و بىرو بۆچونەكانى ئىسلام تىبگەن! ئاشكراشە كە لەم رىگەو ئىسلام لە زۆر شوپندا بلاو بۆتەو، ئەم ياسايە ھۆيەكى گىرنگ بوو بۆ بلاوکردنەو و بانگەوازی ئىسلامى، سەرچاوى ئەم ياسايە ئەو ئايەتەيە كە دەفەرموى:

{وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ - سورة التوبة - ۶}.

واتە: ئەگەر يەككەك لە ھاوبەش پەيداكاران داواى لەتۆ کرد ئەى پېغەمبەرى خودا، كە ئەمانى بدەرى بۆ ئەودى لەناو ئىومدا بىننىتەودە لەپەناى ئىسلامدا بى، ئەودە پەناى بدەو ئەمانى بدەى، تا بەھۆى ئەودە لە ئىسلام حالى بىى و بەگوپى خۆى فەرمايشتى قورئان بىيىستى و لە نىزىكەودە لە كرۆكى ئىسلام تىبگا، چونكە ئەمە ھەلىكى زىرپىنە بۆ بانگەوازى و گوئ گرتن جا ئەگەر كابرە بە قەناعەتەودە ئىمانى ھىناو لەناخەودە بىرو باومپرى گۆرا ئەودە باشە ئەگىنا دەبى بىگەيەنەودە ئەو شوپنەى كە خۆى پىي خۆشەو دۇنيايە لە گيان و مالى خۆى و كابرە ئازاد دەبى لەبىرو باومپردا!

بىگومان ئىسلام لەم بارەودە زۆر كراومىە، رىگا دەدا كە ھەر موسولمانى لەخۆى رادەبىنى پەناى يەككەك يان كۆمەللىك خەلك بەدا، پەيمانى پاراستنى گيان و مالىيان پىيدا پەنادان و پەيمانەكەى پىرۆزەو رىزى ئى گىراو، پىويستە فەرمانپەرەواى موسولمانان رىزى لىنگىرى، چونكە پېغەمبەر دەفەرەموى: (ذمة المسلمين واحدة يسعى بها أديانهم).

واتە: پەيمانى موسولمانان يەكە، ھەرە خواروودەكەيان دەتوانى پەيمان بەدا بە ھەركەس خۆى دەيەوى، ھەرە خواروودەكەيان دەتوانى پەيمان بەدا بە ھەر كەس خۆى دەيەوى. ھەروەھا پەنادان و پەيمانەدانى ژنىشى لا پەسەندە، ئەگەر ئافرمەللىك پەناى دا بەيەككەك يان بە كۆمەللىك ئەودە پەنادانەكەى پىرۆزەو رىزى ئى دەگىرى. چونكە پېغەمبەر (ئەرووى خەدى لىسەرىن) بە ئومو ھانى فەرەموى: (قد أجرتنا من أجرته يا أم هاني!).

واتە: ئەى ئومو ھانى ھەر كەسكە تۆ پەناى بدەى ئىمەش پەناى دەدەين. ئاشكراشە كە ئايىنى ئىسلام ئەودى بە مەرج دانائە كە دەبى بەرژەومەندى موسولمانان لەم ياسايەدا بەرچاو بگىرى، دەبى دۇنيابىن لەودى كە پەنا دراوان ھىزو توانايەكى واين نىيە كە مەترسىيان ئى بگىرى و بە مەبەستى جاسووسى و پىلان گىرپان نەھاتوون، پىشەواو فەرمانپەرەواى موسولمانان مافى ئەوميان ھەيە كە ھەر ئەمانىك بزانن دزى بەرژەومەندى موسولمانانە پوچەلى بكنەودە.

پەيماننامە لە ئىسلامدا (العقود في الإسلام):

ھەر لە كۆنەو ە تا ئەمڕۆ وادەو پەيمان رۆلئىكى گرنكى ھەبوو ە بۆ رىككەوتنامەو چارەسەکردنى كىشەو گىرو گىرفتو تەنگو چەلەمە بەشىۋەمەكى ناشىو ە ھىمنى، ئەمەش كاتىك بىنج بەست دەبى كە لە نىوان ھەردوولا بتمانە ھەبى، ھەركاتىك ئەم بتمانەمە نەما گىرنگىرەن كۆلەكەى ناشىو ە دەرۋخى.

ئايىنى ئىسلام زۆر گرنكى داو ە پەيمان وادە، بەھەموو جۆرىك رىزى ئى گىرتو، ھەموو زەمانەتئىكى بۆ دابىنكردو ە بەشىۋەمەك كە موسولمانان، لە زوور بەرژەومەندى و ئارمۇو سۆزى خۇيانەو دايانناو، تەنەت لە شەرىعەتى ئىسلامدا پىۋىست ناكە ئەگەر كىشەو دووبەرەكى لەبەر بەرژەومەندىيەك كەوتە نىوان موسولمانان و دوژمنانىيەو كە سەرپشكىيان بىكەن لە نىوان ئىسلام بوون و سەرەنە دان و شەركردن دا، ئەم خاترخۇيە لە نىوانى ئەم سى حالەتەدا ھەموو كاتىك پىۋىست بە داسەپاندنى نىيە، بەلكووو موسولمانان دەتوانن بەپىي بەرژەومەندى خۇيان رىككەوتنامەى ناشىو ە لەگەل دوژمنى خۇياندا مۆربىكەن، يەكئ لەو سى مەرچەشى تىدا نەبى! ھەركاتىكىش ئىمە لاپەكەنى مۆزو ە ھەلبدىمەنەو ە سەرى ئەو پەيماننامەو رىككەوتنامەنە بىكەن كە پىغەمبەر (دروى خۇدى لەمبەرىن) مۆرى كردون دەبىنن مەبەستىكى سەرەكى ھەبوو ە ئەویش، رىككە خۆشكردن بوو ە بۆ بانگەوازى ئىسلامى و بلاوكرنەو ە بەشىۋەمەكى ناشىو، لەبەر ئەو ە قورئانى پىرۆز لەزۆر ئايەتدا موسولمانانى ھەلئەو كە پابەندى پەيمانەكانى خۇيان بن:

{وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا - سورة الإسراء - ۳۴}.

واتە: ئەى موسولمانان پابەندى پەيمان بن، بىگومان پەيمان لىپرسىنەو ە لەسەرە، لە ئايەتئىكى تردا پەرەردگار پابەندبوونى بە پەيمانەو ە بەرەوشتى موسولمانانى راستگۆ داناو ە دەفەرموئ:

{وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ - سورة المؤمنون - ۸}.

لە شوئىئىكى تردا قورئانى پىرۆز پەشيمان بوونەو ە لەپەيمان بەدەرچوون لە تەوەرەى مۇقايەتى حسىب دەكاو دەفەرموئ:

{إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ عَاهَدَتْ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ-سورة الأنفال/ ۵۵-۵۶}.

واته: به دترين جانده و مر له لای خودا نهو بی باو و پرانهن که هه می شه دوورن له نیمان و ته قواکاری، به ته واو و ته ههستی ئاده میزادیان مردووه، هه رگاتی په میانیان له گه ل بکه ی نایبه نه سهرو زوو به زوو هه لئ دوه و شیننه وه.

شتیځی به لگه نه ویسته که نیسلام له پال نهو په میان نامه و ریځکه و تننا مانه دا مه بهستی دا گیر کردنی ولاتان نه بو وه نابئ، هه رگیزاو هه رگیز په میان نامه ی نه گرد و ته هو ی ته فره دانی گه لان و فیل لیکردنیان، نه هاتوه چینیک بکاته دهر به گو چینیکیش بکاته چه وساو! به لکوو مه بهستی چه سپاندنی ناشتی و نارامی و نازادی و سه به سستییه.. په رومردگار د هه فرموی:

{وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ، وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَخِفُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ - سورة النحل - ۹۱-۹۲}.

واته: نهی موسولمانان! په میان و واده ی خو تان هه لمه وه و شیننه وه، له هه سی خو تان پاشگه ز مه بنه وه، نه چن وه کوو نهو نافرته بی عه قله بکه ن ریی خو تان بکه نه وه به خوری که دوا ی رستن و بادانی ریه که ی خا و ده کرده وه و ده ی کرده وه به خوری.. هه رگیز نابئ په میان و به لئنتان له سه ر فیل و ته لکه دایمه زریتن بو نه وه چینیک له چینیک به هیتر بی، لایه ک مال و که سی زو رتری!!

قورئانی پیرو ز فره مان ی کرده به وه فاو نه مه ک و پابه ندبوون به په میان! ته نانت نه گه ر نهو پابه ندبوونه سه ربکی شی بو له بیر کردن و پاشگو ی خستنی نهو موسولمانه ی که له ولاتی نانیسلام دا ده زین و دانیشتوی نهو ولاتهن که له گه ل موسولمان دا په میانیان هه یه. هه رچه نده قورئان به یه ک چا و سه یری هه مو و

موسولمانان دهکا، له ههر رهگهزو نه ته وهیهک بن، یان ههر رهنگو زمانیکیان هه بی و له ههر جیگایهک دانیشتبن و بهیهک گهل و نه ته وهیان داده نی، ههر دهستدریژییهک بکریته سهر ههر موسولمانیک به دهستدریژیکردنه سهر هه موو موسولمانیک داده نری، خودا دهفه رموی:

{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَتَصَرَّوْا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِّنْ وَلَا يَتَّبِعُهُم مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ - سورة الأنفال - ٧٢}.

هه رکاتیك پهیمان له گهل به ستر او ان پابه نندی پهیمانه که ی خو یان نه بوون نه رک ی سهرشانی خو یان نه انجام نه دا نه وه موسولمانان بو یان هه یه شهریان له گهل دا بکه ن:

{وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا إِنَّتُمُ الْكَافِرُ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ - سورة التوبة - ١٢}.

هه روه ها هه رکاتی موسولمانان هه ستیان به وه کرد که دوژمنه کانیان فیلیان لی ده که ن و دیار ده ی خیانه تیان لی دهر که وت بو یان هه یه پهیمانه که یان هه لوه شیننه وه، به لام ده بی پییان رابگه یهن و پییان بلین که پهیمانه که مان هه لوه شان دوته وه. په رومردگار دهفه رموی:

{وَمَا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانِذِرْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ - سورة الأنفال - ٥٨}.

واته: هه رکاتی ترسان له هوزیک له و هوزانه ی که پهیمانتان له گهل دا به ستوون که خیانه تان له گهل بکه ن، دیار ده ی خیانه ته که شیان به دیار که وت نه وه نی وه به راشکاوی و به ناشکرا پییان بلین: که پهیمانه که تان هه لوه شان دوته وه و پابه نندی نین، به بی نه وه ی نه مه یان پی رابگه یهن هه لمه کوتنه سهریان و شهریان له گهل مه که ن چونکه نه مه خیانه ته و خوداش خیانه تکارانی خوش ناوین.

شايەتيدانى برى له زانايانى خۆرئاوا دەربارەى فەتى ئىسلامى:

لېرەدا دەمانەوى كە برى وتەو شايەتى مېژوونووس و نووسەران راگويزى ئېرە بکەين كە هيچ پەيوەندىكيان بە ئىسلامەوہ نييە، بەلکوو ئەوانە زاناو كۆمەلناسنو ھەموو روداويك ھەلدەسەنگيئن بەقەدەر خووى و پاىەخووى دەدمنى ھەموو شتيك لە پلەى خویدا داى دەنين.

دوكتور جۇستاف لۇبۆن لە كتيبەكەيدا (حضارة العرب) دەلئ: كاتيک ئيمە باسى شەپرى رزگارى خوازی ئىسلامى (الفتوحات الإسلامية) دەكەين، ھوى سەرکەوتنى موسولمانەکان شى دەكەينەوہ، بۆمان ئاشکرا دەبئ كە ھيزى ماددى ھۆکاریكى سەرەكى نەبووہ لە بلاو بوونەوہى بەرنامەى قورئاندا. عەرەبە موسولمانەکان بەشيوەمەكى مرقانە لەگەل دانىشتوانى ولاتە گيراوہکاندا جولاونەوہ، ئەوپەرى سەرەستى و ئازادىيان پئ داوون، ئەو كەسەى ويستيتى لەسەر ئايىنى خووى بمنييتەوہ ئازادو سەرەست بووہ، جا كە فەلەو جولەكەو پەپرەوکارانى ئايىنەکانى تر لېرەو لەوى بەويستى خويان وازيان لە ئايىنى خويان دەھيناو موسولمان دەبوون، ئەوہ لەبەر ئەوہ بووہ كە ئەو پەرى دادەوهرى و رەوشت جوانىيان لە موسولمانەکان بينيوہ كە لە پەپرەوکارانى ئايىنەکانى تردا نەيان بينيوہ.

لە شوينىكى تردا دەلئ: دەگونجا عەرەبە موسولمانەکان بەو سەرکەوتنە گەورانە لە خويان بايى ببنو زولم و زۆريەكى كە زۆرتەر سوپاى سەرکەوتوو ئەنجامى دەدا بيانکردايەو مامەلەى نارەوايان لەگەل دانىشتوانى ئەو ولاتانەى دەيانگرتن بکردايەو بە زۆرە ملئ ئەو ئايىنە كە خەباتيان لە پئناويا دەکرد، بە سەريان دا بسەپاندنايە!

جا ئەگەر رەتاريان ئاوابوايە ھەموو ئەو گەلانەى كە ھيشتا نەكەوتوونە ژير دەستى موسولمانەکان گەلە كۆمەكيان ئى دەکردن و ئەو ھالەتەى كە بەسەر سەلبەكان ھات كاتى داگيرکردنى سوريا بەسەر موسولمانەکان دەھات!! بەلام

خوله‌فا موسولمانه‌کانی پېشوو نه‌وانه‌ی که نه‌و په‌ری لېه‌اتووېی و ژیریان به‌کار هیناو وینه‌یان له‌ناو بانگه‌وازیکه‌رانی ئایینه‌کانی تردا نه‌بووه و نابې، نه‌ومیان دمزانې و هه‌ستیان به‌وه کردبوو که ئایین و بیروړا به‌زۆره ملی ناچه‌سپې، کاتې وه‌لاتیکیان ده‌گرت مامه‌له‌ی مرؤفایه‌تی دادومرییان له‌گه‌ل دانیش‌تواندا دمکرد. لئیان ده‌گه‌رپان به‌سه‌ربه‌ستی بۆ خۆیان بیرو باومړو ئایینی خۆیان په‌یرو بکه‌ن و ته‌نها ئه‌ندازه‌ سه‌رانه‌یه‌کی که‌میان له‌سه‌ر دادمه‌نان! نه‌ویش له‌پای پارێزگاری کردنیان و پارێزگاری ئاسایشی نیو خۆیان. نه‌وه‌ی که دمبې بگوتری نه‌ومیه که تا ئیستا هیچ گه‌ل و نه‌ته‌ومیه‌ک سوپای دونیاگری وا به‌رحم و به‌زمییان نه‌بینوه، هیچ سه‌ره‌که‌وتووێکی جه‌نگ به ئه‌ندازه‌ی نه‌و موسولمانانه لیبوردو و مرؤف دۆست نه‌بوون!!

رحم و به‌زمیی نه‌و دونیاگره موسولمانانه و لیبوردن و مامه‌له‌کردن و هه‌لس و که‌وتی مرؤفانه‌یان هۆی سه‌ره‌کی بوون بۆ فراوانبوونی جیهانی نیسلامی و موسولمانبوونی زوربه‌ی نه‌و گه‌لانه‌ی که ده‌که‌وته‌ ژێر ده‌سه‌لاتیان... هه‌رزو ئایینیان له‌دلا جیگیر دمبوو، فی‌ری زمان و یاسایان دمبوون، ته‌نانه‌ت دوا‌ی نه‌مانی ده‌سه‌لاتی عه‌ربه‌کانیش له‌سه‌ر شانۆی فه‌رمانه‌روایی نه‌و سۆزه ئایینییه له‌دلی نه‌ته‌وه‌کاندا وا جیگیربوو بوو که هیچ هێرش و په‌لاماردانیکی سوپایی و فیکری، نه‌یتوانی کاریان تی بکات هه‌ر چه‌نده میژوو نووسان دان به‌م راستیه‌دا نانین!

هه‌ر بۆ نمونه سه‌یری میصر بکه که موسولمانه عه‌ربه‌کان گرتیان گۆرپانکاریه‌کی ته‌واو له‌ناو هاوولاتیانی میصردا په‌یدابوو، نیسلام به‌ته‌واوی به‌سه‌ر دلو دمروونی دانیش‌تواندا زال بوو که پېش نیسلام نه‌ فارس و نه رۆمان نه‌ئێغریقیه‌کان نه‌یانتوانی له‌رزمیه‌ک به ژیارو شارستانی فیرعه‌ونییه‌کان بکه‌ن!!.

له شوی‌نێکی تردا ده‌لێ: بېگومان بپړی له‌زاناو رۆشنی‌برانی نه‌ه‌روپا نه‌وانه‌ی که خاومنی هه‌ست و وێژدانی مرؤفایه‌تین دانیان به لیبوردویی و سینگ فراوانی موسولمانه‌کان داناوه.

روبرتسون لە كىتەبەكەيدا (تارىخ شارلكن) دەلى: ھەر موسولمانەكان بوون كە توانيان غەزاكارى و چاپۇشى بەيەكەو كۆيكەنەو ھەر ولاتىكان گرتى رىگايان داو ە دانىشتوانى ئەو ولاتانە لەسەر ئايىنى خۇيان بىننەو، رى و رەسمى ئايىنى خۇيان ئەنجام بەن.

مىشود لە كىتەبەكەيدا (تارىخ الحروب الصليبية) دەلى: بىگومان ئەو ئىسلامەى كە ھەرمانى كىردو بە جىھادو موسامەكە كىردن لەگەل رىرەوانى ئايىنەكانى تردا ھەر ئەویش بوو كە بطرىك و راھبەكانى لەباج و سەرانە ەفوكىردو! بەتايبەتەش كۆشتن و نازادارنى راھىبەكان و دىرنشەنەكانى ھەرام كىردو چۆنكە بۇ خدا پەرسى لىراون.

ھەزرىتى ەومەر (خودى ن رزى بن) ئەوكاتەى شارى قودسى رزگار كىرد بەھىچ جۆرىك خراپەكارى لەگەل ەلەكاندا نەكرد، كەچى خاچىرەستەكان كاتى قودسىان گرتەو موسولمانەكانيان سەربىرەن، جۆلەكەكانىش كاتى چوونە قودسەو موسولمانەكانيان سوتاندن!!

كۆنت ھەنرى دى كاسترى: لە كىتەبەكەيدا (الاسلام خواطر وسوانح)دا دەلى: دواى ئەو ەى ەرمەكان موسولمان بوون و ئىمانيان بە قورئان ەئناو دلىان بە نوورى ئىسلام روناك بوو، بە شىو ەو شىوازىكى تايبەتەيەو ەاتنە پىشەو ەو شىوازى ژيانيان و مامەلەكەردنىان لەگەل مەرفەئە سەرزەویدا ناشتى و سەربەستى بوو، ئەمجار پەيتا پەيتا ئايەتەكانى قورئان دەھاتنە خوارى و ھەرمانى پى دەكەردن كە ھەمىشە چاكەكارو خۆش گەفتار بن، پىغەمبەرىش (ەرووى خودى لەسەرىن) رىنومايى بۇ ھاو ەلانى ھەر چەسپاندنى خدا پەرسى و مامەلەكەردنى مەرفەئە بوو لەگەل ئەوانەى دەكەوتنە ژىر دەسەلاتى موسولمانانەو، دواى لە دونيا ەمرچونىشى جى نشىنەكانى ھەمان ەلوىستان و مەركىرتو لەو رىبازە پىرۆزە لايان نەداو بۇ ئەم ەلوىستە پىرۆزە تىكۆشاون.

روبرتسون دەلى: بەيپەروكارانى (محمد) جۆرە مروڧىك بوون ھەر ئەوان توانيان كە ئايىن و بىرو باومرگەشيان بلاو بكنەنەو و چاكەو بپاوەتیش لەگەل ئەو گەلانەدا بكنەن كە دەكەوتنە ژىر دەستيان، چونكە ھەر لەگەل ولاتەكە دەگىرا زۆرى پى نەدەچوو قورئان دەچوو دلىانەو و لەناخەو و موسولمان دەبوون! ئەو وەتا ئەو كاتەى كە موسولمانەكان ھىرشيان كرده سەرولاتی شام و وەكوو بروسكە تا بەشى باكوورى ئەفەرىقا ھەر لە دەريای سوورەو تا موحيى ئەتلانتى رايان مالى و ھىچ ديار دەيەكى بەرھەلستكارىيان نەھىشتەو و چ كوشتارىكى نەوتۇشيان نەكرد.

ھۆيەكى تىرىش ھەيە بۆ بلاو بوونەو و ئىسلام و ملکہ چكردى نەتەو وەكان بۆ دەسلەلاتى ئىسلام لە كىشومرى ناسياو ئەفەرىقادا ئەويش زولم و زۆرى رۆمانەكان بوو... بىگومان ستەمكارىي فەرمانرەوايانى (قسطنطين) گەيشتبوو ئەو پەرى سنوورو وای لى ھاتبوو مروڧ كوشتن و نازەل كوشتن يەكسان بوو بوو! جا كە ئىسلام ھاتو بەو ھەلۆيستە مروڧانەو بلاو بوو، خەلك باومشى بۆ گرتەو، لە ترسى زەربەو سەرانەو مال داگىركردنى ئەو فەرمانرەوايانە رويان كرده ئىسلام و موسولمان بوون! زياد لەو وەش ئەو كاتە ئايىنى ئىسلام كار بە دەستى تايبەتى نەبوون بۆ بانگەوازی كردن و ھىركردنى بەرنامەو پڕۆگرامەكانى، وەكوو لە ئايىنى مەسىحيدا بەدى دەكرى، خۆنەگەر ئەو جۆرە كەسانەى ببوونايە ديارە ھۆى بلاو بوونەو و ئىسلام باشتەر بۆمان روون دەبوو، ئەو وەتا دەلىن: شارلمان ھەموو كاتى كە دەچوو بۆ شەرو ولاتگرتن كۆمەللىكى كەشيش و راھىب و بانگەوازيكەرى لەگەل خۆدەخست بۆ ئەو وەى كە دوا بەدواى گرتنى ولاتان دەست بكنەن بە ئامۇزگارى و دلى دانىشتوان داگىربكنەن، كەچى ئىمە لە مېژوودا نابىنين ئەو كاتە موسولمانان كۆپىكى بانگەوازی كەريان ھەبووبى، كۆمەللى مەلاو ئامۇزگارىكەر لەپاش لەشكرو سوپاوە بووبى ئامۇزگارى خەلكيان كرىدى! ھەرگىزاو ھەرگىز كەسيان بە زۆر موسولمان نەكردو، نە بەشمشیر نە بە ھەر مەشە، بەلكو ئايىن چۆتە دلىانەو لە رووى خوو پەوشتى جوانى

جەنگاۋەرەكانەۋە، بەھۋى كارىگەرى قورئانەۋە كە راستەۋخۇ كارى لەدئيان دەكردو كە مەندىكىشى دەكردن.

بەئى زۆر مېژوونووس بېيان وايە كە بلاۋبوونەۋە ئىسلام لە نېو مەسىحىيەكانى سەر بەكەنىشتەى خۆرەللاتى دەگەرپتەۋە بۇ ئەۋ ھەستى نارمزامەندىيەى كە ھەيانبوو بەرامبەر ئەۋ ھەموو ھەلەۋ سەر لېشېۋاۋىيەى كە گيانى ھېلىنستى ھېتابوۋىيە ناۋ لاھوۋتى مەسىحىيەۋە... ھەروھەا بۇ ئەۋ خېرو خۆشى و سەربەستىيەى كە لەژېر ئالائى ئىسلامدا دەستيان كەۋت، ھەروھەا ئەۋ توانايەى كە ئىسلام بەكارى ھېنا بۇ رزگاركردنجان لەۋ گەرداۋى ئاژاۋەى كە تېيدا بوون و رەۋرەۋەى ژيانيانى توۋشى شەپلە كرىبوو!!

ناۋچەى خۆرەللاتىش كە ناسرابوو بەۋە كە بېروپاي بى پېچو پەناى بەلاۋە پەسەندبوو، دانىشتوانى ھەزىيان لە ساكارى و ھەق و راستى بوو، رۆشنىرىي ھېلىنى لە روۋى ئايىنىيەۋە بۇيان بېۋە كۆسپىكى گەۋرەۋ كۆلئىكى قورس بوو بە كۆلئانەۋە، ئەم گيانى ھېلىنستىيە تەعلىمات و ياسا ئايىنىيەكانى مەسىح – كە خۇيان لە خۇياندا تا بلئى ساكارو بەرزبوون – كرىبوونىيە بېرو باۋەرپكى خوارو خېچو پېر لە گومان و ھەلەۋ نارېك و پېكى!! ئەم ھالەتە ھەستىكى ناۋمىدى و رەشېبىنى لەناۋ دانىشتواندا پەيداكرىبوو بناخەى ئايىنە راستىيەكەى ھەلئەكاندبوو، جا كاتى خۆرى ئايىنى ئىسلام لە ئاسۋى بىابانى ەرمبستانەۋە ھەلئەت، بەرنامەيەكى پېرۋزى خۆش و ئاسانى ھېنايەكايەۋە، ئىتر ئايىنى مەسىحى كە شەق و شېر بوو بوو، رەشېبىنى و ناۋمىدى بائى رەشى بەسەر بارى ژيانى پەيرەۋانى دا ھېتابوو، ئىتر ئەۋ ئايىنە شەق و پەقە نەمىتوانى بەرەنگارى ئايىنى تازە بكا، ئەۋەبوو لە ماۋمەكى كەم و كورتدا ئىسلام ھەموو شك و گومانىكى لە ۋلاتدا لاېردو بەلگەۋ بەرنامەى خۆى خستە بەردەم گەلانى جىھان و راستى و دروستى خۆى چەسپاند، ئىتر ئەۋ كاتە خۆر ھەللاتى مەسىحى بەۋىستى خۆى خۆى خستە باۋەشى بەرنامەى ئىسلامەۋە!!

خاۋەنى كىتەبى (العالم الإسلامى الجديد) دەلى: ھەرگىز موسۇلمانەكان ئەومىيان مەبەست نەبوۋە كە لەئاكامى گرتنى ولاتانداۋ سەر كەۋتنى يەك لەدۋايە كياندا مالۋ داراييان دەست كەۋى، بەلكوۋ ئەوان بە گيانىكى مۇرقانە ھەئس و كەۋتيان لەگەل خەلكىدا كىردە، زاناۋ زانىارييان خۇش ويستوۋە، رىزى كەلەپورى ژيارو شارستانىەتى گەلانىان گرتوۋە، تەنانەت ئەۋەندەى پى نەچۋو بەھۋى ژن و ژنخۋازىيەۋە خىزمایەتى كەۋتە نىۋان ئەۋان و ئەۋ گەلانىە كە كەۋتنە ژىر دەستان، دلۋ دەرۋونيان لەسەر براىەتى ئايىنى يەكيان گرت و بوون بە نەتەۋمىەكى پتەۋى يەك ئامانچ و يەك ھەلۋىست كە توانيان ژيارو شارستانىەكى تر بىخەنەرۋ كە ئەۋىش ژيارو شارستانىەتى ئىسلامىيە كە لەسەر بناغەى ژيارى يۋنان و رۆم دروست بوو بەلام مۆركى ئىسلامى پىۋەندرا!.

ئەمەى گوترا بىرى قسەۋ باسى مېژوۋ نووسان و نووسەرۋ لىكۋلەۋمەرانى فتوحاتى ئىسلامى بوو، بەراستى ئەۋە مېژوۋىەك بوو كە وئەنى نىيە لە مېژوۋى ئايىنى و كۆمەلایەتى ھىچ گەل و نەتەۋمىەكى تىرى سەرزەۋى دا ئەمەش ئەۋە دەگەپەنن كە قورئان زۆر كاريگەر بوۋە لە ژيانى كۆمەلانى ئادەمىزاددا بە جۆرىكى وا كە ھىچ پەراۋىكى ئاسمانى تر ئەۋ كاريگەر يەى نەبوۋە، ئەۋەش بەلگەپەكى ترە كە قورئان نىگای خودايە!.

بەشى بىستو چوارەم:

سزاو تۆلە لە ئىسلامدا (العقوبات في الإسلام)

چۆنىەتى ئاسايش پىش ئىسلام (تاوان و سزا - سزاى كوشتنى بەئەنقەست - سزاى كوشتنى بەهەتە - سزاى دەستدرىژىکردن بۆ سەر ئەندامانى لەش - سزاى رىگىرى و چەتەيى - سزاى بوختان - شەپەنەفرىن (لىعان) - سزاى زىنا - سزاى نىربازى - سزاى دزى سزاى ياخى بوون لە فەرمانرەوا - سزاى بادەنۆشى - سزاى وەرگەپان لە ناين - تەمىکردن (التعزير) - چەند نامۇزگارىەكى گشتى بۆ پاراستنى ئاسايش - يەكسانى لە سزاداندا - سزاى ئىسلام ھەمووى پرە لە دادومرى).

چۆنىەتى ئەمەن و ئاسايش پىش ھاتنى پىغەمبەر (د.خ):

ئەو كاتەى ھەزرەتى موحەممەد (دروودى خودى لەسەرىن) گرا بە پىغەمبەر سەردەمىكى زۆر چەواشەبوو، رۇزگارىكى زۆر تاريك و ئائارامى بوو، لە ھەموو روويهكەو ھەورى رەشى شووماوىى بالى بەسەر و لاتدا كىشابوو، رەگەز پەرسىتى و نەزانى خۆى داکوتابوو، گەورەترىن كارى ناشايستە ئەنجام دەدرا، ھراندن و كوشتن و دەستدرىژى كارىكى ئاسايش رۇزانەى خەلك بوو، ئەم ھۆز ھىرشى دەكرده سەر ئەو ھۆزو تالان و برپۆى دەكردو دەستدرىژى دەكرده سەر نامووس و مال و گيانيان، ھەق ھى ھىزى ناھەق بوو، دەستدار دەيبردو بى دەست تەماشاي دەكرد. بىھىز ھەق خوراو و ماف بىشئىل كراوبوو، چۆنىەتتىكى ئاوا دياردەمىەكى بەديارى ناو دورگەى ەرمب بوو، ديارە ئەو گەل و نەتەوانەى لە دەورو پشتى ئەو ناوچەيە بوون، ھالىيان لە ھالى دانىشتوانى ناو دوورگەى ەرمب باشت نەبوو، بەلام وىستى خوداى گەورەو بەدپەنەرى ئادەمىزاد وابوو كە ئەم گەلانە لە نەخۆشى نەزانپەرسىتى رزگار بكا، قورنانى بە نىگا بۆ ھەزرەتى موحەممەد نارد كە ھەموو خۆشەختى و بەختەومرپەكى كۆمەل و تاكى تىدابوو! دەى با پىكەو ھاوئىك بە شەرىعەتى ئىسلامدا بگىرپىن، بزانىن چۆن ھەولئى داو ھە بۆ دابىنكردى ئەمەن و ئاسايش، چۆن سىستەمىكى ياسايش داناو ھە بۆ ھەلاچۆكردى تاوان و تاوانكاران!

شتیکی ناشکراشه که تاوان رهنگدانه وهیهکی پراو پری دهروونی تاوانبار دهکەیه و سزادانی ده‌بێته هۆی دهرمانکردنی نه و نه‌خۆشییه دهروونیه و پاراستنی کۆمه‌لگایه له خراپه‌کاری نه و تاوانبار ده.

تاوان و سزا (الجريمة والعقوبة):

تاوان له زاراوه‌ی شه‌ری ئیسلامدا بریتییه له و شته یاساخکراوانه‌ی که خودا به‌یه‌ک له‌م دووه هه‌ره‌شه‌ی له کردنیان کردوه: به‌سزا یا به‌ته‌میکردن، شته یاساخکراوه‌کان یا کردنی کاریکی ناره‌وايه یا نه‌کردنی کاریکی ره‌وايه، شه‌ریعه‌تی ئیسلامی له پێناسه‌کردنی تاواندا له‌گه‌ڵ یاسا دانراوه‌کانی سه‌رده‌م، یه‌ک ده‌گریته‌وه چونکه تاوان له زاراوه‌ی یاسا‌کانی سه‌رده‌مدا یه‌کاریک ده‌گوتری که یاسا‌کردنی یا نه‌کردنی نه‌وی هه‌ده‌غه کردبێ، یا نه‌کردنه‌که‌ی به‌پێویست بزانی، جاکردنی کار یا نه‌کردنی به تاوان حسێب نا‌کری نه‌گه‌ر له‌ئیسلام دا سزای بۆ داننه‌نرابێ.

هۆی هه‌رام‌کردنی کردار و گرفتارو سزا بۆ دانان له‌سه‌ری:

نه‌و کارانه‌ی کردنیان یا نه‌کردنیان به تاوان داده‌نری، بریتین له‌و کرده‌وانه‌ی که کردنیان یا نه‌کردنیان زیان به سیسته‌می کۆمه‌ڵ ده‌گه‌یه‌نی، زیان له بیرو باوم‌پێ کۆمه‌ڵ دهدا، یان ژبانی هاوولاتیان ده‌خاته مه‌ترسییه‌وه، یان زیان له‌مال و نامووسیان دهدا، یان هه‌ست و شعوریان بریندار ده‌کا، یان به‌هه‌رشتیکی تری وا که پێویسته کۆمه‌ڵی ئی بارێزگاری بکری!

بێگومان سزا بۆیه دانراوه، تاوه‌کوو خه‌ڵک له تاوان بگ‌ریته‌وه... چونکه نه‌هیکردن له‌کردنی کرده‌وه‌یه‌ک یان فرمانکردن به‌کردنی، نابێته له‌م‌په‌رو لغاو بۆ مه‌نکردنی ئاده‌میزاد له‌کردنی کاریک... هه‌ر وه‌کوو چۆن نابێته هاند‌م‌ریکی

كارىگەر بۇ كەرنى كارىك. سزا بۇيە دانراوه ياسا بچەسپىنى، خو ئەگەر سزاو پاداش نەبن فەرمانكردنو نەهى كەرن بەبى ھودە دەژمىردىن!!

شەرىعەتى ئىسلامى لەگەل قانونى دانراوى ئەوروپادا يەك دەگرنەو لەومدا كە مەبەست لە دانانى سزا پاراستنى بەرژەووندى كۆمەلەو پارىزگارى ياساو دابو نەرىتيەتى، ھەروھە دابىنكەرنى ھۆكارى مانەوھى خودى كۆمەلەكەيە، بۇيە پەرومردگار لە بارەى تۆلەو دەفەرموى:

{وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} - سورة البقرة - ۱۷۹.

واتە: بۇ ئىوھ لە تۆلەستاندومەندا زيان ھەيە ئەى خاومە فام زىرەكان، بەلكو ئىوھ خۆتان لەتوانى كوشتن بپارىزن.

دەستىشانكەرنى تاوانو سزاكە بەبى (نەص) ناكە:

ئەم قاعىدە بەرزە يەككە لەو ياساو بەرنامەيەى كە ئىسلام پىش چواردە سەدە ھىناوئەتى و كارى پىكردو، لە كاتىكا قانونە دانراوكانى ئەوروپا لە كۆتايى چەرخى ھەژدەھەمدا ئەم قاعىدەى ھىنايە ناو قانونى خۆيەو: كاتىك كە تەشرىعى فەرمەسى دواى شۆرشى فەرمەسا بۇيەكەمجار سالى (۱۷۸۹ز) جارى مافى مرؤفى دا، ئەمجار ئەو قاعىدەيە لە تەشرىعى فەرمەسىيەو گوازيەو بۇ قانونە دانراوكانى تر، ھىكمەتەش لە چەسپاندنى ئەم قاعىدەيە ئەوئە كە ھاوولائىيان زانابن بەو تاوانانەى كە سزاي لەسەر دەدرى و جوړى سزاكەش ديارى كراو بى، تاووكو ئەو سزايە بىيە لەمپەرو لغاو نەھىل كەسەك تاوان ئەنجام بدا، ھەرومكوو چۆن ئەم مەبەدئە دىيە لەمپەرىكەش بۇ ئەوئە نەھىل دادگاو كاربەدەستەكان لارى و چەوتى بكەن لە دادگاىي كەرنىاندا، چۆنكە ناگونجى كە سزاي كەسەك بەدرى بە سزايەكى وا كە يەككى تر وا سزا نەدرى! ھەروھە ناگونجى سزا دواى تاوان دابندرى!

شهریعتی ئیسلامی که ئەم یاسایە داهیناوە، تەنها سزای تاوانە گەورەکانی دیاری کردووە، ئەو تاوانانە ی که ئەمەن و ئاسایش تێک دەدەن و کۆمەڵ تووشی خراببوون دەکەن. لە قورئانی پیرۆزدا بە شەش جۆر دانراون:

یەكەم: كوشتنی ئادەمیزاد بە ناردەوا.

دووهم: رێگری و چەتەیی.

سێیەم: بوختان:

چوارەم: داوین پیسی.

پێنجەم: دزی.

شەشەم: یاخیبوون لە دەوڵەتی ئیسلام.. چەند سزایەکی تر هەن پێغەمبەر (ئەروودی خودی لەسەربە) دیاری کردوون ئەوانیش سزای بادمنووشی و هەلگەڕانەو لە نایین، جگە لەمانە تاوانی تر سزاكەیان دیاری نەكراوە بەلكوو ئەندازەو شیوەكە ی حەوالە ی لێپرسراو و پیاو ماقول و زانایان كراوە، بە بیرو بۆچوونی خۆیان چۆنیەتی تاوان و حاالی تاوانبار شی دەكەنەووە چی بگونجی و چۆن بگونجی لەگەڵ داب و نەڕیتی گەل و كۆمەڵگا دیایی دەكەن، جا بائیستا لەمەدوا سزای هەریەكێك لەو تاوانانە دیاری بكەین.

سزای كوشتنی بەئەنقەست (عقوبة القتل العمد):

بێگومان تاوانی كوشتنی بەئەنقەست سامناكترین تاوانەو كوشتنەمەترین كارێكە كە دەبێتە تێكدمری ئەمەن و ئاسایش، لەبەر ئەوە سزاكە ی لە هەموو یاساو یاسانامە یەكدا سەختترین سزایەو زۆرجار دەق بریتی یە لە كوشتنەووە لەناوبردنی بكۆژەكە، هەر لەو رۆژەووە كە ئادەمیزاد هاتۆتە سەر زەوی و ئەم تاوانە سەری هەڵداوە هەموو ئایینەكان یەك لە دوا یەك بەكارێکی ناشرین و نامرۆفانەیان داناوە.

ئێمە ئەگەر سەیری هانووینی رۆمانی كۆن بكەین، دەبینین: ئەگەر بكۆژ پلە ی كۆمەڵایەتی بەرزبێ و لەپیاو ماقولانی، فەرمان بەكوشتنەووە نادا، بەلكوو لە

زیدو نیشتمانی خوئی دووری دهخاته وه! نه گهر بکوژه که پلهی کومه لایهتی مام ناومندی بوو، نه وه سزا که ی مل په راندنیه تی، نه گهر پلهی کومه لایهتی نزم بوو، سزا که ی هه لئو اسینه: واته: له سیداره ددری! دوا یی نه م یاسایه یشی گوړی به وه که تاوانبار بخریته به رده م جان ه و مرو درنده بو نه وه ی لیکی هه لبدړی، دوا یی نه م قانونه ش گوړدرا به له سیداره دان.. عه ره به کانیش پیش ئیسلام له م باره وه یاساو دابونه ریتی خو یان هه بوو، یه کئ له و یاسایانه کو شته وه ی بکوژ بوو، به لام زوړ زیاده ره و بیان تیدا ده گرد، له جیب ه جیکردنی نه م یاسایه دا، نه یاننده ویست داد په روم رانه بجو و لینه وه، زوړ جار هه و لیان دده له حیاتی نه وه ی بکوژ بکوژ نه وه کابرایه کی بئ تاوان بکوژ نه وه، یان زوړ جار له حیاتی کوژ راو ږک چه ند که سیان له هؤزی بکوژ ده کو شته وه، یان زوړ جار واده بوو نه گهر ناژه لیکیان به دهستی یه کی که له ناو بجو یایه ئاده میزادیان له بری ناژه له که ده کو شته وه، له گه ل روودا ی بریندار گردن و خوینی نه ند ام دا هه مان هه لئو ستیان هه بوو... زوړ جار نه م هه لئو ستانه یان نه م زیاده ره و ی سنوور په راندنه یان سه ری کی شاره بو هه لگیرسانی شهرو پیکدادان و جاری وا بووه چه ند هؤزو عه شیرتی تیدا بنه برکراوه، چه ندان بنه ماله و خانه واده ی تیدا مالو ږان کراوه.

هه تا ئایینی ئیسلام هات نه و شه ریعت و یاسا عادلانه ی له گه ل خویدا هی ناو

به و شیوه سزای تاوانی کو شتنی دیاری گردو هه رمووی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرُّ بِالْحَرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ، {وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} - سورة البقرة - ۱۷۸ - ۱۷۹}.

له م نایه ته پیرۆزدها په روم ردگار روو ده کاته موسو لمانان و پیمان دهفه رموی:

نه ی موسو لمانان! توله تان له سه ر نوو سراوه، که سی که که سی کی کو شت ده بی بکوژ ریته وه... نه م جار دهفه رموی: مروقی ئازاد له توله ی مروقی ئازاددا

دەكوژریتەو، كۆيلە لە تۆلەى كويلەدا دەكوژریتەو، مېينە لە تۆلەى مېينەدا دەكوژریتەو، ئىتر بەم ياسايە ئەو دابونەریتە نالەبارەى كە لە دورگەى عەرمبدا بابووبە قەلاچۆكرد، وا بابووبە ھەركاتى يەككە لە بنەمالەيەكى ھەزار بوایەو يەككى لە دەست بكوژرايە كە لە بنەمالەيەكى خانەدان بوایە بنەمالەى لىكوژراو رازى نەدەبوو ھەتا چەند كەسكىيان لەگەل بكوژەكەدا نەكوشتايەو!

ئەوھشمان لەبىر نەچى كە ئىسلام تۆلەى كوشتنى پېويست نەكردو، بەلكو كەسو كارى كوژراوى سەرپشك كردو دەتوانن پىداگرن لەسەر كوشتنەو، بكوژ، دەشتوانن لىي خۆش بېن و خوينى لى وەرگرن، جا ئەو كاتە كە خاوەن كوژراو كە لايەنى لىخۆشبوون ھەلدەبژىرئ قورئان بكوژ بەبرای كەسو كارى كوژراو دادەنى! بۆ ئەو، ئەو بەچەسپىن كە موسولمانان ھەموويان براى ئايىنى يەكترىن و سۆزيان بۆ يەكترى بچولئ و بەزەميان بەيەكتەدا بىتەو، لىبوردن و لىخشبوونيان بۆ يەكترى ھەبى! كەسك مافى لىبوردنى ھەيە كە مافى داواكردنى تۆلەكردنەو، ھەبى، بىگومان پەرورەدگار ئەم مافەى داو بەكەسو كارى نزىكى كوژراو كە: وەكوو باوك و براو كوپو ئامۇزا... ھتە.

ئەمانەى دەتوانن داواى كوشتنەو، بكوژ بکەن ئەگەر داوايان كەرد دەبى فەرمانپەرەى موسولمانان رىزى داواكەيان بگري، چونكە ئەگەر حاكم گويى پى نەدان و تۆلەى بۆ نەساندەو، دەشى خەزم و كەسو كارى كوژراو كە رىگای تر بگرن و بۆ خۆيان تۆلە وەرەگرنەو، ئەمەش دەبىتە ھۆى دوژمنايەتى و دوژمنكارى نيوان بنەمالەى بكوژو كوژراو كە ئەمە ديارەمەكە ئەمپۆ بەزەقى دەبيندري، بە تايبەتى لەلای ئەو گەل و ھۆزانەى تايپەگەرييان لە نيواندا باو و بە ەشايەرى ژيان بەسەر دەبەن.

جا ئەگەر لىبوردن و لىخشبوونەكە لەلایەن كەسو كارى كوژراو كە سەرى ھەلدا، ئەو كاتە بكوژ لەگيانى خۆى ئەمىن دەبى و ئازاوەكەش كۆتايى پىدى، بەتايبەتى ئەگەر ھۆى لىبوردنەكە پارانەو داخوای بكوژو خەزمەكانى بوو!

بۆ کهسو کاری کوژراو، ئهمجار پهروهر دگار کۆتایی نایه ته که بهوه دههینی که هه ره شه له کهسو کاری کوژراو دهکا، بهوه که دواي لیبور دن و لیخشبوون نه چن شهیتان بجیته که لله یانه وه و نهو برا موسولمانانهی خویان - که لیی خوشبوون - بکوژنه وه؟! دمفه رموی:

{فَمِنْ اَعْتَدَىْ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَلِیمٌ}. کهسیک دواي لیبور دن و خوین وه گرتن بجی بکوژ بکوژیته وه نه وه سزای توند دهدی:

له دنیا دا تۆله ی گوشتنه وه ی له سه ره وه ده کوژر یته وه له و دنیا ش نارمزه مندی خودای لییه. نه مه پوخته ی شیکردنه وه ی نایه تی (قیصاص) تۆله بوو که سزای تاوانی گوشتنی به نه نقهستی دیاری کرد له زیانی دنیا دا.

سزای قیامت:

دیاره قورئانی پیروژ هه ره به وهنده که بکوژ سزای دنیا یی درا کۆتایی به مه وزوعه که ناهینی به لکوو هه ره شه ی له بکوژ کردوه که له و دنیا دا سزای دۆزه خی بۆ دانرا وه هه تا هه تایه له و سزا به ئیشه دا ده مینیته وه، خودا دمفه رموی:

{وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَنَجْزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - سورة النساء - ۹۳}.

واته: هه ره کهسیک به نار ه و موسولمانیک به نه نقهست بکوژی، نه وه سزای دۆزه خه وه هه تا هه تایه له و سزایه دا ده مینیته وه غه زه بو نه فرینی خوداشی له سه ره وه سزای گه وه ی بۆ ناماده کردوه.

دیاره قورئان هه موو گوشتینیکی به نه نقهستی مهنع کردوه جا چ خو گوشتنی یان خه لک گوشتن بی:

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا - سورة الفرقان - ۶۸-۶۹}.

که سیك ناکوژن که خودا کوشتنی قه دهغه کردوه، داوینپرسی ناکهن، که سیك ئهم تاوانه گه ورا نه نهجام بدا نه وه له قیامه تدا به سزای سهختی خوئی دهگا و سزای بو چهنده چهنده دهگریته وه و لهو ئیش و نازاره سهخته دا به ریسوایی ههتا ههتایی ده مینیتته وه.

پێغه مبهری مه زنیش له فهرمووده یه کیا دمفه رموئ: ۱۷۲۴۲-

« إِذَا لَقِيَ الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفِهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ، فَقِيلَ: هَذَا الْقَاتِلُ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ .

واته: هه ركاتی دوو موسولمان به شمشیره وه به رهنگاری یه کتری بوون و یه کیکیان په کیکیانی گوشت، نه وه بکوژو کوژراو ههردوو ده چنه ناو دزه خه وه، گو ترا: بکوژه که تاوانباره جیگه ی خو به تی بجیتته دزه خ نه ی کوژرا وه که بوچی؟! پێغه مبهری فهرمووی: چونکه نه ویش له دله وه سوربو وه له سه ر کوشتنی هاوړیکه ی خوئی!

سزای کوشتنی به هه له (عقوبة القتل الخطأ):

قورئانی پیرۆز چۆنیه تی کوشتنی به هه له و سزا که ی له م نایه ته دا رون ده کاته وه که دمفه رموئ:

{وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَّةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا. سورة النساء/ ۹۲}.

واته: شایانی موسولمان نییه له موسولمان ناوه شیتته وه که موسولمان بکوژی مه گهر به هه له، ده ی نه گهر که سی به هه له موسولمانی بکوژی، وه کوو نه وه گولله و تیرو شتی وا له دهستی دهر بجی یا ته قه له شتی بکا و موسولمانی به ریکه وئ، نه وکاته پێویسته بکوژ به نده یه ک نازاد بکا و خوینیشی به که س و کاری کوژا وه که بدا که سه د و شتری ته مه ن جیا جیان.. یان به ها که یان به پاره به پێی نرخ ی روژ به به لێندری. نه گهر که س و کاری کوژرا وه که بکوژیان عه فو کرد لێی خو ش بوون نه وه خوینه که ی له سه ر لاده چی.

بېگومان که سيک دستريژي بکاته سهر که سيک دستي يان فاجي يان چاوي
يان گويچکه ي.. بفه وتينئ يا زيانيان پئ بگه يه نئ نه وه شهريعتي ئيسلام سزاي
تايبه تي خوئ بو داناوه سزاکش نه وميه دستريژي کهر چي کردوه وای ئي
دهکريته وه. قورئان دمه فرموي:

{وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَن لَّمْ يَخُصَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ - سورة المائدة - ٤٥}.

واته: له تهوراتدا واماڼ ياسا بڼ جووله که گان داناوہ که نفس به نفس
دمکوژرېته وه چاو له جياتی چاو دمردمهيڼدرئ، لوت له جياتی لوت و گوڼچکه
له جياتی گوڼچکه دمېرپرېته وه، ددان له جياتی ددان دمردمهيڼدرئ و تڼلهی برينيش
برينیکه وهک خوی. ئهم بهرامبهري کردنه و تڼلهستاندنه وه کاتيک ئه نجام دهرئ
که ئه ندامی تاوان ليکراو و تاوانبار وهک يهک بن، که و ابو که سيک چاوی کوږی
کابرايه کی دهرهينا له جياتی ئه و چاو کوږه چاوڼکی ساغی ئه و دمرناهيڼدرئ!
به لکوو دهبی خوڼنی بدا ئه مەش ئه و پهړی دادومری تڼدايه، چونکه ئه و که سهی
دمستدریژي دهکاته سهر ئه ندامی ئادميزادیک سزا کهی ئه و ميه که ئه نداميکی
ئاوهای بهوشپوه مامه لای له گهل بکړئ نهک له جياتی چاوڼکی کوږ چاوڼکی ساغ
دبرهيندرئ يان له باتی دمستیکي گۆچ و شله په ته دمستیکي ساغ بېردرئ! فورثانيش
دمفه رموی:

{وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا - سورة الشورى - ٤٠}.

سزای خرابه خرابیه کی به نه نذازی خو به تی. ههروه کوو چۆن تاوان لیکراو
دمتوانی واز له تۆ له ستاندن بێنی و تاوانبار عهفو بکا، وده کوو قورئان دمه فرموی:
{فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ - سورة الشوری - ٤٠}.

ههركاتيكيش تاوان ليكراو وازی له مافی خوئی هیئا - كه تۆلهستانده -
دمتوانی خوین و مرگړی، نهاندازهو چۆنهتی ئهو خوینه زانایانی ئیسلام له

کتیبه‌کانی شه‌رعدا رونیان کردۆته‌وه قانونه‌ ده‌ستکرده‌کانی سه‌رده‌م تۆله‌ساندنه‌ودیان به‌لاوه‌ ره‌وايه به‌لام ته‌نها بۆ تاوانی کوشتن تۆله‌ستاندنه‌وه به‌ ئەندازه‌ی تاوان په‌پرەو ده‌گه‌ن که‌سیک که‌سیک بکوژی سزای کوشتنه‌وه‌ی به‌سه‌ردا ده‌دری به‌لام له‌جیاتی بریندارکردن و ئەندام فه‌وتاندن تۆله‌ساندنه‌وه به‌پرەوا نازانن به‌لکوو سزای برینداری و فه‌وتاندنی ئەندام و زیان پێگه‌یانندنیان به‌ هه‌بس یان خویندان داناوه، ئەوه‌ش ناشکرایه که شه‌ریعه‌تی ئیسلام که یه‌کسانی خستۆته نیوان کوشتن و بریندار کردنه‌وه بۆچوونه‌که‌ی سروشتیه‌و مه‌نتیه‌یه‌: به‌لام قانونه‌ ده‌ستکرده‌کان که هاتوون به‌وشیوه بۆمه‌وزوعه‌که‌ چون خۆیان له‌مه‌نتیق و سروشتی شته‌کان دوور خستۆته‌وه، چونکه تاوانی کوشتن و تاوانی بریندارکردن له‌یه‌ک سه‌چاوه هه‌لده‌قوئین. زۆر جار واده‌بی لێدان و بریندارکردن ده‌بنه‌ پێشه‌کی کوشتن. جا مادام تاوانی کوشتن و تاوانی بریندارکردن یه‌ک جو‌ربن پێویسته سزاکه‌شیان یه‌ک بی! واته: تاوانبار چی کردوه وای لێ بکریته‌وه.

سزای رێگری (عقوبة قطع الطرق):

چه‌ته‌و رێگر بریتین له‌و کۆمه‌له‌ چه‌گدارانه‌ی که له رێگه‌وباندا خۆیان هه‌شار ده‌ده‌ن و فرسه‌ت له رێبوارو کاروان ده‌بینن و روتیان ده‌که‌نه‌وه، یان ده‌یانکوژن یان هه‌ردوو تاوان ئەه‌نجام ده‌ده‌ن ئەم جو‌ره تاوانبارانه ئەوانه‌ن که قورئان باسی کردوون و ده‌فه‌رموی:

{إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ - سورة المائدة - ۳۳-۳۴}.

واته: سزای ئەوانه‌ی دژایه‌تی خوداو پێغه‌مبه‌ری خودا ده‌گه‌ن و هه‌ول ده‌ده‌ن ئازاوه‌و پشیوی له‌سه‌ر زه‌وی‌دا بلأو بکه‌نه‌وه سزاکه‌یان ئەوه‌میه: ئەگه‌ر به‌ناحه‌ق که‌سیکیان کوشتبوو بکوژرێنه‌وه، ئەگه‌ر هه‌م که‌سیکیان کوشتبوو هه‌م مالیان له‌

كەسنىڭ ستاندىبوو بىكوزىنەۋە بەدارا ھەلۋاسىرېن ئەگەر ھەر روتيان دەگىرنەۋە دەست و قاچيان بېردىنەۋە، بەلام ئەگەر خەللىيان نەدەگۈشت و راوو روتىشان نەدەگىر بەس خەللىيان دىتۇقاند لە زىدى خۇيان شاربەدەر دەگىرېن. ئەم سزايانە بۇ ئەۋ چەتەۋ رىگرانە رىسوا گىرنە بۇيان لە قىامەتىشا سزاي سەخت دەرىن ئەگەر ئەۋچەتەنە پېش ئەۋە دەسلەتتان بەسەردا بىشكىۋ تۆبە بىكەن و ۋاز لەۋ تاۋانانە بىنن. بزانن خودا لىخۇشبوو بە بەزەيە. بەگورتى حوكمى شەرى دەربارەى ئەمانە بەم جۇرەيە:

۱- ئىعدام گىردىيان ئەگەر ئاشكرابوو كە خەللىيان كۈشتۈۋە.

۲- ھەلۋاسىن و كۈشتن ئەگەر دەرگەۋت كە خەللىيان كۈشتۈۋە مالىشان ستاندىۋە ھەر چەندە دەربارەى ھەلۋاسىن زانايانى شەرى بۇچوۋنى جىاجىيان ھەيە.

۳- دەست قاچ بىرىيان بەراست و چەپ ئەگەر ھەر مالىيان ستاندىبوو خۇنىيان نەپشتىبوو!

۴- دورخستەۋەۋ شاربەدەرگىردىيان ئەگەر ھەر خەللىيان ترساند بوو. بىرئ لە زانايانى شەرى ئەم دورخستەۋەيان بە بەنگىردن (حەبىس) لىك داۋەتەۋە. كە دەفەرمۇئ:

{إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدُرُوا...}

مەبەست ئەۋەيە كە ئەۋ رىگرو چەتەنە ئەگەر پېش ئەۋەى موسولمانان دەسلەتتان بەسەردا بىشكىن – تۆبە بىكەن بىگەرىنەۋە بۇ ناۋ كەلچى موسولمانان ئەۋانە سزادانىيان لەسەر لادەچى بەلام مافى خەللىيان بەسەرۋە دەمىنى، واتە: ئەگەر مالى يەككىيان بىردىبوو رىبۋارىككىيان روتىردىبوو دەبى فەرمانىرۋا داۋايان لى بىكاۋ لىيان بىستىنەۋە، ئەگەر خەللىيان كۈشتىبوو دىكوزىنەۋە يان عەفوۋ دەگىرېن و خۇنىيان لى دەستىندىرئ!

سزاي بوختان (عقوبة القذف):

بوختان ئەۋەيە كە بەنارۋا يەككىك تاۋانبار بىكرئ بەۋەى كە زىناى كىردۋە ۋەكۈۋ ئەۋە راستەۋخۇ بەيەككىك بلىئى: تۆ زىنات كىردۋە يان ناراستەۋ خۇ ۋەكۈۋ

ئهو به یهکیك بلیی تو کوری باوکت نی! کهسیك ئهم جوړه بوختانهی لی بیستراو بهلگهی چه سپاندنی نه بوو، به بوختانه کهر حسیب دهکری و تاوانباره، دهبی سزا بدری سزاگهشی ئهوهیه ههشتا داری لی دهدری. بهلام ئه کهر جوارشایهتی هینان و شایهتیاندا که به چاوی خوین دیویانه فلانکس له گهل فلان ژندا زینای دهکرد، ئهوه نابیته بوختانکهرو سزای له سهر نییه. جا بوختانکه پیاو بی یا نافرمت بی بوختان پیکراو ژن بی یا پیاو بی حوکه که یه کسانه.

بنه مای ئهم حوکه ش ئهم نایه تهیه که دمهفرموی:

{وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ - سورة النور - ٤}.

نایه ته که نامازهی بۆ مه رجیکی گرنه کردوه ئه ویش ئهوهیه دهبی بوختان پیکراو (موحصنه) بی واته: موسولمان و بالغ و عاقل و نازاد و داوهین پاک بی... لهوه پيش تاوانی زینا کردنی له سهر نه چه سپا بی، ئه کهر لهوه پيش ئهم تاوانه ی پیوه گوترا بی و له سهری تابیت بوو بی، ئهوه داری حه د له بوختانکه ر نادرئ... نایه ته که بوختان پیکراوی تایبته کردوه به نافرمتانه وه و شه ی (المحصنات) ی به کار هیناوه، چونکه زمره ی زینا زیاد لهوه که ژنه که به دنا و دهکا سووک و بی حورمه تیش ده خاته سهر شانی که سو و کاری و چاو به ره و ژیریان دهکا! به لام بۆ پیاو و نییه... له لایه کی تره وه نایه ته که بوختانکه ری تایبته کردوه به پیاوانه وه و فره موویه تی: (والذین یرمون...) چونکه نافرمتان شهرم و حه یایان زۆر تره و دهگمه ن نه بی بوختان به پیاو ناکه ن!؟

فره مووده کانی پیغه مبه ر (درویدی خودی له سهرین) ئه وه یان رونکردۆته وه که له مه وزوعی بوختاندا جیاوازی له نیوان ژن و پیاو دا نییه، هه روه ها ئه وه شی رونکردۆته وه که چه ند مه رجیک هیه دهبی به رچاو بگریڤن بۆ جیبه جیکردنی داری حه د وه کوو عاقل و نازادی و .. هتد. به و شیوه یه ی که له کتیه کانی شهرعدا شیکراوته وه، هه ر کاتیکیش بوختانکه ر داری حه دی لیدرا سزایه کی

تریخی ئی ده‌بیته سه‌ربار که ئه‌ویش بتمانه پینه‌کردنه پئی چونکه له‌وه دوا
شایه‌دی ئی وهرناگیرئ خودا دمفه‌رموئ:
{وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا}.

واته: هه‌رگیز له‌پاش بوختانکردنیان شایه‌دییان ئی وهرمه‌گرن.

شه‌ره نه‌فرین (اللعان):

ناشکرایه که شه‌ریعه‌تی ئیسلام مافی می‌ردی پاش گوئ نه‌خستوو، هه‌ر کاتی‌ک
پیاو هه‌ستی کرد که ژنه هاوسه‌ره‌که‌ی به‌درمه‌تاره‌و داوین پیسی ده‌گا، چاره‌یه‌کی
گونجای بۆ دیاری کردوه که بتوانی رقو خه‌شمی دهر‌بیرئ و عه‌یب و عار له‌خۆی
دوو‌ر بخاته‌وه، چونکه وه‌کوو گو‌ترا نه‌گه‌ر بی‌گانه‌یه‌ک بوختانی به‌ ئافه‌رم‌تیکی داوین
پاک کرد یان بوختانی بۆ پیاو‌یکی به‌ئه‌خلاق هه‌لبه‌ست و نه‌یتوانی چوارشاریه‌د
ناماده‌ بکاو داواکه‌ی خۆی بچه‌سپینئ ئه‌وه داری هه‌دی ئی دهر‌ئ، به‌لام نه‌گه‌ر پیاو
ئیدیعی ئه‌وه‌ی کرد که ژنه‌که‌ی زینای کردوه ئه‌وه شه‌ریعه‌ت داوای شایه‌تی ئی نا‌کا
چونکه هیچ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ک له‌وه‌دا نییه که می‌رد ژنی خۆی به‌و شیوه‌ تاوانبار
بکا... نه‌گه‌ر شتیکی ئی نه‌دی‌بی، بر‌وانا‌کرئ هه‌روا به‌ هه‌وانته‌ کابرا ناو و نا‌تۆره‌ی
ناو دواژنی خۆی بخا، چونکه ئه‌وه عه‌یب و عاری‌که ده‌لکئ به‌شانی من‌داله‌کانییه‌وه،
خۆ نه‌گه‌ر من‌دالیشی ئی نه‌بوون ئه‌وه سو‌کایه‌تی بۆ خۆی تیدا‌یه‌و سه‌ری خۆی پئ
شو‌ر ده‌بی، له‌به‌ر ئه‌وه شه‌ریعه‌تی ئیسلام له‌م حاله‌ته‌دا یاسای شه‌ره نه‌فرین
(لعان) ی دان‌اوه بۆ ژن و می‌رده‌که (لعانیش ئه‌وه‌یه می‌رد لای قازی بلئ خودا
شایه‌ده‌و نا‌گاده‌ر من راست‌گو‌م له‌وه‌دا که دمیلیم: ئه‌م ئافه‌رم‌ته‌ی خیزانه‌م داوین
پیس‌ه‌و زینای کردوه، ده‌بی چوار‌جار پیاوه‌که ئه‌م رسته‌یه دووباره‌ بکاته‌وه، ئه‌م‌جار
جاری پینجه‌م بلئ نه‌فرینی خودای لی‌بی نه‌گه‌ر درۆ بکا! ئه‌م‌جار نۆ‌ر‌مه‌دپته سه‌ر
ئافه‌رم‌ته‌که ئه‌ویش چوار‌جار ده‌لئ: خودا شایه‌ده‌و نا‌گاده‌ر ئه‌و می‌رده‌ی راست نا‌کا‌و
بوختانی پئ ده‌گا ئه‌م‌جار جاری پینجه‌م ده‌لئ: خودا هین و قارم لی‌بگری نه‌گه‌ر ئه‌م
بوختانه‌ی ئه‌م می‌رده‌ی من راست بئ.

به مه ئافرته که له سزادانی شهرعی رزگاری دمبئ، به لام یه کسه ر په یوهندی ژن و میردایه تیان دمبچری و بو ههتا ههتایه له یه کتر حه رام دمبن، منداله کesh دمکری به هی ژنه که و پیاو که به باوکی حسیب ناکری بنه مای نه م حوکم و شهرعه نه و نایه ته یه که دمفه رموی:

{وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ، وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَذَرَأُ، عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ، وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ - سورة النور - ۶-۹}.

سزای زیناکردن (عقوبة الزنا):

شهریعه تی ئیسلام جیاوازی خستوو له نیوان زیناکه ری موحصه ن و نامو حصه ندا واته: پیاو نه گهر ژنی نه هی نابیی و ئافرته نه گهر شووی نه کردبئ نه گهر زینایان له سه ر چه سپا سزا که یان نه ومیه که یه کی سه د داریان ئی دمدرئ! خودا دمفه رموی:

{الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ - سورة النور - ۲}.

واته: ئافرته ی زیناکار و پیاوی زیناکار که زینایان له سه ر ئی سپات بوو، یه کی سه د داری حه دیان ئی بده ن، نه که ن به زمییتان پێیاندا بیته وه و به هو ی نه وه وه گو ئیرایه ئی ئایینی خودا نه بن و فه رمانه که ی بشکێنن، نه گهر ئی وه به ته واوی باومر تان به خودا و به روژی دوا یی هه یه دمبئ نه م فه رمانه جی به جی بکه ن، باکو مه ئیکیش له موسو لمانان به دیار سزا که یانه ومبن له کاتی نه نه جامدانیدا، هه تا بب ن به په ندو شه رمه زار بب ن و ئیش به دل و له شیان بگا.

به لام ئافرته که شووی کردبئ یان پیاو ژنی هی نابیی نه گهر زینایان کرد سزا که یان نه ومیه به ردمباران بکری ن تا دممرن چونکه پیغه مبه ر دمفه رموی:

«لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: كفر بعد إيمان وزنا بعد احصان وقتل نفس بغير حق .

واته: رشتنی خوینی موسولمان بهیهکی له م سێ شته رهوا دهبی:

یهکه م: به کافر بوونی پاش موسولمانه تی.

دووهم: به زیناکردنی ژنی میردکردو یان پیاوی ژندار.

سێیه م: به گوشتنی که سێ به نار هوا.

له راستی دا زور بهی ئه نجامدانی سزای زینا په یوهسته به دان پیاوانی زیناکهر خوێه وه، چونکه ئه گهر زیناکهر دان به تاوانه کهیدا نه ئی گه ئی زهحمه ته که به به لگه ی ته نها تاوانه که ی له سه ری بچه سپی، چونکه به لگه که که بریتیه له چوار شایه تی عادل که روداو که به چاوی خوێان ببینن، شتی وا گه ئی ئهسته مه، ئه گهر ئهسته میش نه بی له ئهسته م نزیکه! سه رمپای ئه ومیش ئه گهر یه کیکیان شادیه که ی جیاواز بوو یان نکوولی کرد له شایه تیدانه که ی ئه وه سێیه کانی تر به بوختانکه ر حسیب ده کرین و سزای بوختان دهر دین. حیکمه تیش له م هه موو په یجوری و لیگۆلینه وه یه له باره ی چه سپاندنی ئه م تاوانه وه ئه ومیه نه بادا خه لکی به خوت و خوړایی به ناهه ق تاوانی داوین پیسی بدمنه پال مه ردوومی بیناگا! هه ر که سیکیش له و حاله تانه ورد ببیته وه که له سه رده می پیغه مبه ردا به رده مپارانی زیناکه ری تیدا کراوه، بۆی روون ده بیته وه که ئه نجامدانی (حه د) به پیلانی زیناکه ر خو ی بووه نه ک به شایه تیدانی چوار شایه د، ته نانه ت ئه وه ی که له خزمه ت پیغه مبه ریشدا ئیعتیرافی به و تاوانه ده کرد، پیغه مبه ر جوړه ها پرسیا ری ئی ده کرد تابه ته واوی پیلانی نه که ی بۆرون ببیته وه به ئومیدی ئه وه ی که له ئیعتیرافه که ی دا که لینی ک بدۆزیته وه و ببیته شو به و هه دده که ی له سه ر لابیجی، ئه ومتا که یه کی که ده هاته خزمه تی پیغه مبه رو دانی به ومدا دنا که زینای کردوه پیغه مبه ر (درووی خوئی له سه ربی) یه که سه ر ئیعتیرافه که ی لی و مر نه ده گرت، به لکوو پیی دمه رموو: ده گونجی ده ست بۆ برد بی ماچت

كردىڭ... ھتد. بەگورتى ئەم سزايە ئەنجام نادىڭ مەگەر دەرھەق ئەو كەسەى كە دىمىھەى خۇى لەو تاوانە پاك بىكەتەھە.

سزاي نىربازى (عقوبة اللواط):

نىربازى تاوانىكى دۇ بەرھوشتى ۋەھايە ھەرگىز شىاۋى گەل ۋ كۆمەلى ئادەمىزاد نىيە ۋ دەستدرىژىيەكى ئاشكرايە بۇ سەر مەۋفائىيەتى لەبەر ئەۋە پەرۋەردگار بە (فاحىشە) ناۋى بىردوۋ ۋەكوۋ زىنا بە كارىكى ناپەۋاۋ خراپى حسىب كىردوۋ، ئەۋەتا دەربارەى ھۆزى لوط كە ئەم تاوانە بى رەۋشىتيەيان تىدا بىلاۋ بوۋە دەفەرمۇى:

{وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِغُلَامِهِ إِنِّي لَأَتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ - سورة العنكبوت - ۲۸}.

ۋاتە: سەرگورشتەى (لوط)يان بۇ بگىپرەۋە كە رەۋانەكراۋى خودا بوۋ بۇلاى ھۆزەكەى، پىى گوتن ئىۋە دىاردەى (نىربازى)يتان تىدا بىلاۋبۇتەۋە كە بەدەرەۋشىتيەكى شەرم ناۋمىرى شەرمەزاركەرە لە پىش ئىۋەدا كەسى لە جىھانىيان زاتى نەكردوۋ كە خوۋى ۋا بەد دابەينى!

ئەمجار قورئانى پىرۋز لە ئايەتىكى تردا ئەۋەمان بۇ دەگىرپتەۋە كە خودا لەسەر ئەۋ كىردارە خراپەيان سزاي سەختى دان ۋ لەناۋى بىردن.

{إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ - سورة العنكبوت - ۳۴}.

سزاي ھەتىۋبازى لەشەرەيتى ئىسلامدا بە گۈپرەى بۇچوۋن ۋ راى بىرى زانايان دەق ۋەكوۋ سزاي زىناكردن ۋەھايە، بىرپىكىش دەلئىن: ھەرمانرەۋا بە گۈپرەى بەرژەۋەندى گشتى جۇرى سزاگەى دىارى دەكا بەشىۋەيەك كە خەلىكى لەو كارە ئاشىرىنە دوۋر بىخاتەۋە بىرپىكىش دەلئىن ھەردوگىيان دەكوژرئىن؟!

سزای دزی (عقوبة السرقة):

سزای دزی کردن، قورئانی پیروژ بهم شیوه روونی کردوتهوه که دهفهرموی:
 {وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
 حَكِيمٌ - سورة المائدة - ۳۸}.

واته: پیاوی دزو ئافهرتی دز نهگهر دزیانکرد ههریه که بیان دهستی راستیان
 بچن له سزای نهو تاوانه ی نهنجامیان داوه. پیویسته نهوه بزانی که نهو دزیه ی
 سزای دهسپینی لهسهره دهبی چهند مهرجیکی تیدا بئتهجی.

یه کهم: دهبی نهو کهسه ی دزی دهکا عاقل و بالغ بی، کهوابوو شیت نهگهر
 دزی کرد سزای لهسهر نییه، منداڵ نهگهر دزی کرد دهستی نابپردی به لکوو
 سه ربه شتیاره که ی دهبی دزراوه که ببژیژی و منداڵه کهمش ته مبی بکا!!

دووهم: دهبی نهو ماله ی که دهیدزی هیچ مافو حهقیکی خوی تیدا نه بی،
 کهوابوو نهگهر که سیک مالیکی دزی و خوی شه ریکبوو له ماله کهدا نهوه
 کرداره که ی به دزیکردن حسیب ناکری به لکوو دهست پیسی و ناپاکیه.

سییه م: دهبی کابرای دز ماله دزراوه که له شوینی هه لگرتنی وینه ی خوی
 (حرز المثل) بدزی کهوابوو مالی هونبوو یان میوه به داره وه نهگهر باخه که
 په رزینی نه بی یان ئازهلک شوانی نه بی نهگهر دزراوه دهستی نابپردی
 به لکوو ته مبی دهکری.

چوارهم: دهبی به های ماله دزراوه که له روبعه دیناریکی زیر که متر نه بی
 چونکه پیغه مبه ر (بروودی خودی لهسهرین) دهفهرموی: (نقطع اليد في ربع دينار فاكثر)
 حکمه تیش له دیاریکردنی نه م نه ندازه یه دا نهوه یه که شه ریه تی ئیسلام شتیکی
 داناوه به هوی دهسپین که به هایه کی دیاری هه بی که متر له روبه یکیش ناکریته
 هوی دهسپین له بهر که می، به لکوو هه رکاتی ماله دزراوه که له روبه یک که متر
 بوو، سزاکه ی لیدانه یان به نکردنه هه روه ها که سیک دیواری کون کرد یان خوی
 هه لدا یه سهر دیوار به مبه بهستی دزی و شتیک بوو به مانیع و دزیه که ی بو نه کرا
 نهوه دهسپینی لهسهر نییه به لکوو به سزای تر ته مبی دهکری.

پېنجهەم: نابى دزىيەگەى لەبەر ناچارى و پېۋىستىيەكى زۆر پېۋىست بى،
وھكوو برسايەتى زۆر. لەم حالەشدا سزاى دزى لە دسپرنەوھ دەبىتە سزايەكى
سوگتر چونكە ئىمامى عومەر سالى گرانى بوو سزاى دەسپرىنى لەسەر دز ھەلگرت.

سزاى شەرەنگىزى و فیتنە جۆيى (عقوبة البغي):

ئايىنى ئىسلام ھەمىشە بانگەوازى بۇ ئاشتى گروھو شەرىعت و ياساو
نظامىكى دادومرەنەى ھىناوھ بۇ ئەوھى ئاشتى ناوھۆيى بپارىزى، قورئان
دەفەرەمۆى:

{وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى
الْأُخْرَىٰ فَقاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ - سورة الحجرات - ٩}.

واتە: ئەگەر دوو كۆمەل لە موسولمانان شەريان بوو، ئىۋە ناوبىزىيان بکەن و
صولحيان بکەن و داوايان لى بکەن گەردنکەچى حوکمى خودابن و رازى بن بەو
حوکمەى بەسەرياندا دەدرى، جا ئەگەر كۆمەلتيكيان رازى نەبوون و شەريان
نەوستاند لایەكيشيان رازى بوون و گەردنکەچى حوکمى خودا و پېغەمبەرى خودا
بوون، ئەوھ ئىۋە شەر لەگەل سەرپىچىکەرەندا بکەن تا دەگەرپنەوھ بۇ ژىر
حوکمى خودا، ئەگەر دواى شەرکردنى ئىۋە لەگەلئاندا ملکەچ بوون و شەريان
وستاند ئەمجار صولحيان لەنئواندا بکەن، دادومرەنە رفتار بکەن بىگومان
پەرورەدگار دادومرەنى خوښ دەۋىن.

سزاى بادەنۆشى (عقوبة شرب الخمر):

بەگوڤرەى ئايىنى ئىسلام ھەر كەسىك عەرەقى خواردەوھ چل دارى ھەددى
لى دەدرى، ئىمامى موسلىم (خودى لى رازى بىن) دەگىرپنەوھ لە ئىمامى ئەنەسەوھ (رەزى خودى نەبىن)
دەفەرەمۆى: پېغەمبەر (دروودى خودى لەسەرىن) ھەر كەسى عەرەقى بخواردایەوھ، چل دار يان
چل نەعل و سۆلى لى دەدا.

ئیمامی عهلی دمهفرموی: پیغه مبهەر (دروودی خودی لیسهرین) سزای عهرفمقخواردنه وهی چل دار دانابوو چه زرمتی نه بو به گریش ههر چل داری ئی ددها، ئیمامی عومه ر ههشتاداری دمهوشاند، هه مووشیان سونه تن و په پره ویکردنی پیغه مبهەر بوو (دروودی خودی لیسهرین): ئیمامی عهلی دمهفرموی نه مهی که عومه ر کردی پیم خوشتره... جا به پیی نه م ریوایه ته حاکم دهنوائی سزاکه له چل دار زیاتر بکاو بیگه یه نیت هه شتا دار، به مه بهستی ته مبی کردن، سزای عهرفمقخواردنه وه کاتیک نه نجام ددری که دوو شایه دی عادل شایه دی بدن که فلا نکهس عهرفمی خواردوته وه، یان کابرا بو خوی بلئ: عهرفمق خواردوته وه، خواردنه وه کهش له بهر ناچاری نه بی وه گوو خودهرمان کردن، یان کابرا پارووی له قورگ بگیری و بو قوتار بوون عهرفق بخواته وه.

سزای هه لگه رانه وه له ئایین (عقوبة الارتداد عن الدين):

دهرباره ی هه لگه رانه وه له ئایین پیغه مبهەر دمهفرموی: (من بدل دینه فاقتلوه) ههر که سیک له ئایینی ئیسلام هه لگه راپیه وه بیکوژن. حکمه تی نه مهش نه مه یه که ئیسلام ریگه نادا به هه وه سبازه کان هه رکه سه به ئارمزو گالته به ئایین بکا، نه مپو له بهر مه به سستیک موسولمان بی و سبه ینی له بهر مه به سستیک تر په شیمان ببیته وه، به لکوو نه و جوړه کارانه ی به سهر لیشتیوانی ئایینداران و گالته کردن به دین حسیب کردوه، ههر بویه شه قورئانی پیروژ له ئایین هه لگه رانه وهی به گومرترین کار حسیب کردوه، خودا دمهفرموی:

{إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَزْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا - سورة النساء - ۱۳۷}.

واته: بیگومان نه وانه ی موسولمان دهن و دواپی په شیمان دهنه وه و دیسانه وه کافر دهنه وه و سهر منجام سهر ده که نه کوفرو روژ به روژ پتر کافر دهن، که سانی وا گومراو سهر لیشتیواو هه رگیز خودا لییان خوش نابی و ریگه ی هه قیان پی ره و نابینی.

تەمبىكردن (التعزير):

تەمبىكردن جۆرە سزايەكە (حاكم) دادومر خۆى ديارى دەكا بەو شىۋەيەى
كە بەرزەومەندى گشتى تىدا بى لەمبەرپىكىش بى بۆ ئەوەى تاوانباران لەو تاوانە
بگىرپتەو، ھەر كەسىك تاوانىك بكا كە جۆرى سزاكەى لە قورئان و ھەدىسا
ديارى نەكرابى، يان تاوانىك كە جۆرى سزاكەى ديارى كرابى بەلام مەرجى
جىبەجىكردى سزاكەى تىدا نەيەتەجى ئەوگاتە حاكم دەتوانى كە تەمبىى بكا
بە سزايەك كە بەگونجاوى بزانى و نەھىلى جارىكى تر دەست بداتەو ئەو كارە
نارەوايە...

زانای ليھاتوو تىكۆشەرى موسولمان مامۇستا (ابن تيمية) لە نووسراوىكى دا
كە ناوى (الحسبة) يە دەفەرموى: (ھەندى سزا ئەندازەگەيان ديارى نەكراو پىيان
دەگوترى تەعزير) تەمبىكردن، ئەندازەى ئەم سزايانە بە گوڤرەى بچوك و
گەورەى تاوانەكە دەگۆردى، بە گوڤرەى كەم و زۆرى تاوانەكە زيادە كەم دەكا،
تەمبىكردن چەند جۆرى ھەيە، ھەيە بە لىتۆرەبون و ھەسە پىگوتن دەبى، ھى
واھەيە بە بەندكردن دەبى، ھەيە بە دەركردن و دوورخستەو لە وەلات ئەنجام
دەدرى، ھەيە بە لىدان ئەنجام دەدرى، تەمبىى كرىن بە جەرىمەكردى مالىش
دەبى، ئىمامى مالىك لە چەند شوئىنى تايبەتيدا فتاوى پى داو... ئەو تاوانانەى
كە تەمبىكردى تىدا دەبى وەگوو شايبەتيدانى بە درۆ وەگوو ئەوەى موسولمانىك
غەش لە موسولمانىك بكا يان بە ھەلەى بەرپى و ھىلى لى بكا، يان تەرازوبازى
بكا... ھتە تەمبىكردن جۆرەكانى زۆرن بۆيە حاكم مەودايەكى فراوانى لەبەردەم
دايە كىى بوى و چۆنى بوى تەمبىكردن ئەنجام دەدا بەرمەجىك مەبەستى رىك و
پىككردى كۆمەلگابى و ئىصلاحكردى تاوانباران و خراپەكارانى مەبەستى و
پىشگىرى لە خراپەكانيان بكا، ئەمەش نىشانەى ئەوەيە كە شەرىعەتى ئىسلام
زۆر وردبىنانە بۆ روداوەكان دەچى و نىگای خودايە بۆ ئادەمىزاد، چونكە ھىچ
گومانىك لەو دەدا نىيە كە حال و چۆنىەتى ئادەمىزاد بەگوڤرەى روداو و رۆژ
دەگۆرپىن! ئەو سزايەى بۆ كۆمەللىك و سەدەمىك گونجاو بۆ كۆمەللىكى ترو

سهردهمیکی تر که دابو نه‌ریتیان جیاوازیی ناگونجین ئه‌مپۆش سزای ماوه بۆ دیاری نه‌کراو، به‌عونسورپکی بنه‌په‌رتی ده‌ژمی‌ردری بۆ دابینکردنی ئه‌من و ئاسایش و به‌تازمترین رینگا چاره‌ دانه‌ری بۆ چاره‌سه‌رکردنی تاوان له‌سه‌ر بناغه‌و پلانیکی زانستیانه که به‌پیی کۆمه‌لناسی و ده‌روونزانی دا برپێژری.

نامۆزگاریه گشتیه‌کان به‌مه‌به‌ستی پارێزگاری ئاسایش:

له قورئانی پیرۆزو فه‌رمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ردا چه‌ند نامۆزگاریه‌کی گشتی هه‌ن، په‌یوه‌ندیان به‌ پاراستنی ئه‌من و ئاسایشه‌وه هه‌یه یه‌کی له‌و نامۆزگاریانه ئه‌و فه‌رمانه‌ی قورئانه که داوا ده‌کا که‌س شایه‌تی نه‌شاریته‌وه‌و راست و دورست شایه‌دییه‌کی که‌لایه‌تی ئه‌دا‌ی بکا، چونکه زوربه‌ی تاوان ساخبوونه‌وه‌ی به‌شایه‌ت نه‌نجام ده‌دری... ئه‌وه‌تا قورئان ده‌فه‌رموی:

{وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ - سورة البقرة - ۲۸۳}.

واته: کاتی پێیوست شایه‌دییه‌کی که‌لاتانه به‌رێک و پێکی ئه‌دا‌ی بکه‌ن و مه‌یشارنه‌وه، هه‌ر که‌سێ شایه‌دی بشاریته‌وه، راستی ژیر لیو بخا، ئه‌وه گوناها‌به‌ره، خودا ئاگاداری کرده‌وه‌کانتانه. له ئایه‌تیکی تردا ده‌فه‌رموی: {وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ} به‌ئێ له شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا شایه‌دی به‌ درۆ به‌ تاوانی گه‌وره ده‌ژمی‌ردری و هاوشانی هاوه‌ل بۆ خودا په‌یدا‌کردنه، عه‌بدوللای کوری مه‌سه‌عوود ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر (دروونی خوینی له‌سه‌ربین) رژیک نویژی به‌یانی کرد که له نویژه‌که بووه‌وه هه‌ستایه سه‌ره‌یی و فه‌رموی:

شایه‌دی به‌درو و ده‌کوو شه‌ریک بۆ خودا په‌یدا‌کردن وایه، ئه‌مجار ئه‌م ئایه‌ته‌ی قورئانی خوینده‌وه که ده‌فه‌رموی:

{فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ، حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ - سورة الحج - ۳۰-۳۱}.

واته: ئەه کۆمه ئی ئاده میزاد خۆتان له بت بیاریزن که شتیکی چه په ل و بیسن هه روا خۆتان به دوور بگرن له قسه ی درۆو ده له سه و شایه دی ناهه قی، موسو ئمانیکی ساخی روو له خوداو داد په رومر بن و له بت په رستی و بت په رستان به دوور بن.

به پشتیوانی خودا لێره به ولاره هه ندی له و ئامۆزگاریانه ی که دهر باره ی پاراستنی ئەمن و ئاسایش ناراسته ی موسو ئمانان گراون و په یوفه ندییان هه یه به و جۆره سزایانه وه که باس مان کردن راگو یز ده که یه ن. یه کئ له و ئامۆزگاریانه ئەم فهرمووده پیرۆزه ی پێغه مبه ره که ده فهرموئ:

«لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُمْ وَلَكِنَّ الْبَيِّنَةَ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينَ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ .

واته: ئەگەر وابی ههر که سی داوایی بکاو به بی به لگه و نیشان بو ی بجیته سه ر وای لیدی ده بی به پاشا گه ردانی، زۆر که س به نار ه و داوای سه ر و مالی خه لکی ده که ن، به لام شتی و ابی، له به ر ئەوه به لگه ی چه سپاندن له سه ر داوا که ره و سو یه ندیش له سه ر ئەو که سه یه که نا جیته ژیر داوا که ی.

یان ده فهرموئ: «كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعَرْضُهُ .

واته: هه موو موسو ئمان له هه موو موسو ئمانی حه رامه، به تایبه تی خو ی و مال و نامووسی، یان ده فهرموئ: «كُلُّ أَحَدٍ أَحَقُّ بِمَالِهِ مِنْ وَلَدِهِ وَآلِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ .

واته: هه موو که سی خو ی له به رتره به مالی خو ی له منال و باوک و دایک و هه موو که سیکی تر، یان ده فهرموئ: (لا ضرر ولا ضرار).

واته: نه زیاندان نه وه لامی زیان به زیان، یان ده فهرموئ: «وُضِعَ عَنِ أُمَّتِي الْخَطَأُ وَالنِّسْيَانُ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ .

واته: ههر که سی له ئومه تی من به هه له یان به هو ی له بیر چوونه وه یان به جه خت و زۆره ملی تاوانیکیان ئەنجامدا گونا هیان ناگاتی و مه عفوو ن.

یه کسانى له سزاداندا (المساواة في العقوبة):

ئهووى شهريعتى ئیسلام له شهريعته گانى تر جيا دهگاتهوه یه کسانى کردنیهتى له چهندی و چۆنى سزادان... ئەم دیاردمیه دادومری ئیسلامی ده چه سپێنێ!

به پێچهوانه ی ئهو یاسا چینایه تیه ی که پێش ئیسلام لای رۆمانه گان باو بوو، قانونی رۆمان ده ئێ: ههر که سێک بێوه ژنیکی مهرد یا گه وه کچی له رێ دهر بکاو ئیشی خراپی له گه ل بکا ئه وه سزا که ی به م جوړمیه نه گهر ئهو که سه له بنه ماله یه کی خانه دان بوو، نیوه ی ماله که ی داگیر ده کری، نه گهر له بنه ماله یه کی هه تیومچه بوو سزا که ی ئه وه میه داری هه ددی ئی بدری و شار به دهریش بکری. به لام نایینی ئیسلام ئهو فه رق و جیاوازییه ی نیوان چینه گانی قه لاجۆ کردو یه کسانى له جیبه جیکردنی سزادا چه سپاند!

به لگه شمان ئهو هه دیسه پیرۆزمیه که هه زه رته ی عانیسه ده یگیرێته وه، ده فهرموی:

« أَنْ قُرَيْنَا أَهْمُهُمْ شَأْنُ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. ثُمَّ قَالُوا: مَنْ يَجْتَرِئُ إِلَّا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حِبُّ رَسُولِ اللَّهِ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ فَقَالَ يَا أُسَامَةُ أَتَشْنَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟ ثُمَّ قَامَ فَاحْتَضَبَ فَقَالَ: إِنَّمَا هَلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ وَإِنَّمَا اللَّهُ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا ^(١)»

هه زه رته ی عانیسه ده یگیرێته وه ده فهرموی: قورمیش دهر باره ی ئهو ئافه رته مه خزومییه ی که دزی کرد بوو که وتنه مقۆمۆ و یستیان وا بکه ن، ئهو ئافه رته له سزای دزییه که ی، رزگار ببێ! وتیان: کێ هه یه له م باره وه بتوانی له گه ل پێغه مبه ردا قسه بکا؟! دوا یی وتیان: جگه له ئوسامه - که خۆشه ویستی پێغه مبه ره - کێ هه یه ئه م گاره نه نجام بدا؟! ئهو مبه وو ئوسامه عه رزی

^(١) ئیمامی بوخاری و موسلیم ئەم هه دیسه یان ریوایه ت کردوه.

پنځه مبهري گرد، پنځه مبهري له وه لاما فهرمووی: نهی ئوسامه! نهوه دمبرباری
 حه دیک له حه دده گانی خودا شه فاعهت ده گهی و دتهوئ (حه د)ی خودا جیبه جی
 نه کړئ؟! نه مجار ته شریفی هه ستایه هه و او و ته یه کی خوینده ووه فهرمووی:
 نهوه ی که بوو به هوئ له ناو بردنی نه ته وه گانی پیش نیوه نهوه بوو نه گهر
 خانه دان و پیاو ماقو لیکیان دزی بکر دایه عه فوویان ده گردو سزایان نه دده به لام
 نه گهر که سیکی زه بوون و چینی هه ژاریان دزی بکر دایه حه دیان لی دده! سویندم
 به خودا نه گهر فاتیمه ی کچم دزی بکا دهستی دمبرم و عه فووی ناکه!

نهوه ی نیمه لیږده ما به ستمانه نهوه یه که پنځه مبهري (درووی خودی لیسرین) سویندی
 خوارد که له جیبه جی گردنی قانونی خودا رانه وه ستی و شریعه تی خودا به سهر
 هه موو که سدا وه که ته تبیق دهکا، ته نانهت نه گهر به سهر کچی خوشی دابی،
 نه مهش حه قیکه و نابی کهس لامجوومی و نکوولی لی بکا چونکه نه گهر قانون
 به سهر به هیزو به هیژدا وه کوو یه که جیبه جی نه کړئ، ده بیته هاندر بو نهوه ی
 به هیژ مافی بی هیژ پیشیل بکاو ده ستریز ی بکاته سهری و له سزادانیس نه مین
 بی به مهش نازاوه ده که ویته ناو کو مه نهوه و کو له که ی ناوه دانی و شاره ستانی
 ده چه میته وه!

سزا له نیسلام دا داپه روه رانه یه (عقوبات الإسلام عاده):

کو ټای نه م باسه مان دهینین به پوچه لکړنه وه ی نهو شک و گومانانه ی
 ده خرینه سهر نهو سزایانه ی نیسلام بو تاوانه گان دایان و.
 نهو شک و گومانانه ی که ناحه زانی نیسلام پیان وایه بیو یژادانییه و ده لین:
 له گهل روحی شاره ستانییه تدا ناگونجی، ره خنه لهوه ده گرن که بوچی نافرمت
 نه گهر شووی گرد دواپی زینا بکا به رد مباران ده کړئ تا گیان دده، نه گهر شووی
 نه گرد بوو سهد داری حه ددی لی دهری! ده لین شتیکی ناره وایه که دز دهستی
 به پردی؟! ده لین: بو دهبی که سیک عه رهق بخواته وه چل داری (جه لندی) لی
 به ری؟!!

جا بۇ پوچە ئكردنه وهى ئەو شوبهانه دەللىين: هەموو شەرىعەت و قانون و ياسا و نيظامىك - ئاسمانى بى يان دانراوى مروڤ بى - پاراستنى ئەم پىنج شتەيان مەبەستە: گيان - عەقل - سامان - وەچەو نەو - نامووس.

زيادەرهوى تىيانداو دەستدرىژىكردن تىياندا سەردەگىشى بۇ گىشەو نيزاع و خوڤن رشتن و نەمانى ئەمن و ئاسايش و بلاو بوونە وهى ئاژاوه و پشيوى، بەلام، قانونە دەستكردهكان لەم رىبازە راستە لايان داوه و نەيانتوانى بەم ئەركە پىرۆزانەى خوڤان هەلسن و بۆيان نەكرا رەگ و ريشەى فەساد دەربىنن، ئەو هەتا زىنايان حەرام نەكردوه مەگەر لەچەند حالەتتەدا نەبى، زىنايان بەلاوه رەوايه ئەگەر ئافرەتەكە رازى بوو گوايه بەمە سەربەستى شەخسى دەپارىزن دەللىين: مروڤ سەربەستە بە ئارمۆى خوڤى چى بوى با بىكا! دەى ئاكامى ئەم بۆچوون و رىگەدانە نارەوايه بوته هۆى زۆربوونى مندالى ناسەرى و بلاو بوونە وهى نەخۆشە نەهينىيەكان، كە وەك شىرپەنجە جەستەى ئادەمىزاد دادەوهشيتىن، ترسى ئەوهى ئى دەكرى كە ئادەمىزاد بنەبىر بكا، لەلايهكى ترهوه بەرهوا بىنىى زينا وا لەگەنج دەكا كە بىر لە ژنەينان نەكاتەوه...؟

جارى بەلگە هينانەوهيان بەسەربەستى شەخسى بەلگەيهكى بىهيزه و رەت دەكرىتەوه، چونكە دەستورىكى سەلئىنراوه كە مروڤ سەربەستى تەواوى هەيه مەگەر لە كارىكا كە ئەو كارە زەمرى بۇ خوڤى يان بۇ كەسانى تر هەبى، هەركاتى ئەم زىنانەى ئى چاوپروانكرا، ئەوه سەربەستى نييه، دەى بەبپى تافىكردنه وهى ئەوهى كەوا لەبەرچاوه زىناكردن زىانى بۇ زىناكەر هەيه چ لە بارەى تەندروستىيەوهو چ لەبارەى رەوشت و ئەدەبەوه، جگە لەوهش زەمرى بۇ بنەمالەكانيشيان هەيه و ئەوانيش سەريان پى شۆر دەبى، بگرە تاوانىكە وەكوو كوشتن وايەو دەستدرىژىيەكە چاوپوشى ئى ناكرى، بۆيه زۆر جار غىرەمتى شەرمەو نامووس وا دەكا كە زىناكەر بكوژرى، بۆيه لەناو موسولماناندا بەم هۆيهوه كوشتن زۆره هەروەها قانونە دەستكردهكان عەرقخواردنەوهشيان بەم بەلگەيه واتە: سەربەستى شەخسى - بەلاوه رەوايه، هىچ بەتاوانى نازانن ئەوميان لەبىر خوڤان بردۆتەوه كە عەرقخواردنەوه - بەشايەدى پزىشك و

زانىيارى تەندروستى – زيانى بۇ لەش ھەيەو زەرھرى پى دەگەيەننى، ئەمە بېجگە لە مال و سامان بەفېرۆدان و دەستدريژى كردنه سەر عەقل و ئاومزو تىكدانى رەوشتى رىك و پىكى مروڤ بە جۆرىك ئەگەر ژىرانە سەيرى بگەين عەرەقخوادنەو تەوانىكى گەورەيەو زۆر جار سەردەكېشى بۇ ئاژاوەو گېرەشپويى گەورە!! تەننەت جارى وا ھەيە سەرخوش ھاوئل و كوپو كچو خىزانى خوى دەكوژى، جارى وا ھەيە زنى خوى تەلاق دەداو مالى خوى ويران دەكا! دەى باشە لەگەل ھەموو ئەمانەدا ئايا سزاي قانونى – كە حەبس و پارە ئى ستاندنە – بەگونجاو دادەنرى؟! بېگومان ئەو سزايانە نابنە لەمپەرو مروڤ لەو تەوانە ناگېرپتەو! مەگەر سزايەكى بەدەنى ئازار بەلەش بگەيەننى بتەوانى مروڤ لەو تەوانە بگېرپتەو ئەويش دارى جەلەدەيە.

بېگومان سزاي بوختانكردنىش كە ھەشتا جەلەدەيە، سزايەكى عادلانەيە چونكە بوختان دەستدريژىكردنە بۇ سەر نامووس و رىزى خەلكى كە ياسا و نىظام پارىزگارى ئى دەكا، چونكە بوختانكردن بە ئافەرتى داوئىپاك و رەوشت بەرز دوژمنايەتى و دزايەتى لە نيوان خىزان و بنەمالەكاندا دەخاتەو دەبىتە ھوى بوغزو كىنەو دزايەتى بۇ يەكتىرى، زۆر جارېش سەردەكېشى بۇ كوشتن و بېرىن، ئەمەش تەوانىكە بېويستە سزايەكى واى بۇ دانرى كە خەلكى بگېرپتەو، خەلكى ھەروا بەھەوانتە جەلو بۇ زوبانى خويان شل نەكەن و ئافەرتى داوئىپاكى رەوشت بەرز لەكەدار بگەن شەرو ئاژاوە بېخەنەو.

شەرىعەتى ئىسلامى كە سزاي دەستېرىنى داناوە بۇ دز سزايەكى زۆر عادلانەو رەوايە، چونكە دز بەنھىنى مالەكە دەدزى و دەستدريژى دەكاتە سەر خاوەن مال و غافل گىرى دەكا، دەستدريژىيەكى تر سنووكانە ئەنجام دەدا بەلكو زۆر جار دز مروڤ دەكوژى بۇ ئەوئەى بتەوانى دزىيەكەى بەتەواوى بكا خوى لە سزاي دزىيەكەى قوتار بكاو تەننەت كوئرانە مروڤ كوژى دەكا؟! دەى بابزانين: ئاخو بەندكردن (كە قانونە دەستكردەكان دايان ناوە) بۇ سزادانى دزىكەر تەوانىويەتى تەوانباران لە دزى بگېرپتەو؟! ئايا ج رۆلىكى ھەيە لە دەروونى ئەوانەى كە بەتەوانى دزى ھەلەدەستن؟ ئايا بەندكردن (حبس) ئەمن و ئاسايش دەستەبەر دەكا؟!

بىنگومان نە! ئەومەت ئىمە دەبىنن رۇژ بەرۇژ تاوانى دزىکردن زىاد دەكا، كەم ناكا بۇ؟ چونكە سزاكە سزاي بىنەپرکردن نىيە، سزايەك نىيە خەلگى بىرسىنى! ھەر بۇيەشە دەبىنن دزو قاچاخچىيەكانى ئەمپۇ – كە لىپىرسراوانمان پىيان وايە دەستېرپىن لەگەل گيانى شارستانىدا ناگونجى – خۇ سازدەمدەن و كۆمەل بۇ خۇيان دروست دەكەن گروپى چەكدار پىكەو دەمىن، ھەر دەلىپىيى حكوومەتى ناو حكوومەتن وەكوو لە ولاتە يەكگرتووەكان و شوپىنەكانى تردا بەدى دەكرى، دلىاشىن ئەگەر سزاي دزى دەستېرپىن بوايە تاوانباران دەترسان و لەتاوانى دزىکردن دوور دەكەوتنەو بەندىخانەكانمان چۆل و ھۆل دەبوون، فەرمانگە ئاسايىشىيەكانمان دەكەوتنە ئىستراحتەو، دادومرو دادگاكانمان لەم قەرمبالغى و لىكۆلىنەو بى ھودانە رزگارپان دەبوو! ئەگەر شەرىعەتى ئىسلام دەست بەكار بوايەو كارى پىيكرايەو بە گوپىرى ياساكانى ئەو دزەكان سزايان بدرايە رىشەى ئەم تاوانە لە بىخ دەردەھىتراو ئاسەوارى نەدەما! بۇ نمونە سەپرى ولاتى سعوودىيە بكەين و بەراودىيەكى ژىرانەى ئىستاو رابوردووى بكەين بۆمان دەردەكەوئ: كە ھەر ئەو ولاتەو ئەو كۆمەلگايە لە رابوردودا ئەمەن و ئاسايىشى تىدا نەمابوو كەس لەمال و ناموس و گيانى خۇى ئەمىن نەبوو، كەچى كە ئەم فەرمانپروايانەى بىنەمالەى (آل سعود) ھاتنە سەرتەخت و ياساى دەست بىرپىيان خستەكارو چەند كەسك دەستى بىردا، ئىتر ئەم تاوانە زۆر كەم بوو دەو خەلگى وازيان لىھىنا!

لە ئەمەو بۆمان ئاشكرا دەپى كە ئەو سزايانەى ئىسلام داھىپىناون تا بلىى كارىگەر و گونجاو و بۇ بەرژومەندى گشتى كۆمەلن و خۆشەختى تاك و كۆمەلپان و لەخۆگرتووو ھەموو كاتى بەكارى كارپىكردن دىن و چۆن پىشى جوارە سەدە كارپىكردنپان گونجاو بوو، ئەمپۇش ئاوا بەكاردىن و شياوى تەتبىقن! لەمەو بۆمان رەن دەبىتەو كە ئىسلام زۆر بە دانايى و كارامايى و لىزانى سزاكانى داناو، گەواھى ئەومەن كە ئەو ياسا رىك و پىكانە نىگايەكى خودايىن و بۇ پىغەمبەرى ئىسلام و ھاتووتە خواری و بەلگەى راستگووى

پىغەمبەرن (درووى خودى لەمەرن)

بەشى بىستو پىنچەم:

تەندورستى لە ئىسلام دا

ئەمە باسكە چەند موعجىزمىەكى پزىشكى لەخۇ گرتووه كە زانست ئەمرو
نەينىيەكانى دەرختوون.

* باسى پاك و خاوينى كە برىتييه لە: سوودى دمستونوژ - سوودى خوشتن و
حەمامكردن - ددان شتن و پاكردنه و هيان - نينو ككردن موو كورت كردنه وه -
خوپاكردنه وه لە پيسى.

* خواردن و خواردنه وه كە برتين لەمانه: مرداره و مېوو حەرامه - زەرمر و
زيانى گوشتى ئازەلى درنده - زەرمر و زيانى خوین خواردنه وه - زەرمر و زيانى
خواردنى گوشتى بەراز - زيانى عەرەق خواردنه وه - چلپسى خراپه - سوودى
رۆژو - هەنگوين دەرمان و شىفاناو مەرە.

* تەندورستى گشتى برىتييه لە: دەرمانكرن - قورمىنە (الحجر الصحى) -
دور كەوتنه وه لە ئافرمى بىنوژ - زيانى داوينپيسى - برپاردانى گلاوى سەگ -
ومرزى - سوودى نوژ - خۆماندو كردن و زۆر لەخۆكردن خراپه.

گرنگىيدانى ئىسلام بە تەندورستى:

ئايىنى ئىسلام ياساو بەرنامەيەكى بى وئەى بۆ تەندورستى داناوه، بۆ
ئەوهى مروڤ لە نەخۆشى و پەتاو نازارەكان بپارىزى و كۆمەللىكى ساغى پتەوى
لەشساغ دروستبكا، چونكە لە ئىسلامدا پەيوەندييەكى بەهيز هەيه لە نيوان
گيان و لەشداو پيوستە هەردو گيان گرنگيان پى بدرى، چونكە مروڤى نەخۆش
ناتوانى وەكوو پيوست سوود لە ژيان ببينى و ئەركى سەرشانى خۆى ئەنجام بدا.
مروڤى نەخۆش ئىرادەى زەعيفە و ئەندامى شپرىو و بىرو بۆچونى جەواشەيه و
مىزاج و تەبىياتى توندو تيزە و لەخت و خورپايى هەلەدەچى. كۆمەلگای ئادەمىزاد -
وەكوو پيوست - سوودى لى نابىنى، ئەو سوود و قازانجەى موسولمانان لە
لەشساغ و بەهيزو تەندورستانيان دەست دەكەوى هەرگىز لەبى وەج و نەخۆشانان
وەگىرناكەوى. بۆيه قورئانى پىرۆز مەدحى لەشساغ و بەهيزانى كردو بەمەرجيك

دمرونیپاک و بهروەشت بن، ئەوەتا قورئان لەسەر زوبانی کچەکە ی حەزەرەتی شوعەیب دەربارە ی حەزەرەتی موسا دمهفرموی:

{يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ-سورة القصص/٢٦}.

لێره دا کچی حەزەرەتی شوعەیب (دروودی خودی لەسەری) بیینی و زانی که موسا بههیزو توانی به ئاسانی بهردی سەر بیرە که لایه‌ری و ئاو بو مه‌ره‌گانیان هه‌لبینجی، له هه‌مانکادا به چاویکی برسییانه سه‌یری کچه‌گانی نه‌کرد، بۆیه کچه‌که که هاته‌وه به باوکی گوت بابه‌گیان ئەم پیاوه به‌کری بگره‌، چونکه هه‌م بههیزو توانایه هه‌م به‌ئه‌خلاق و په‌وشت و داوینپاکه‌! له نایه‌تیکی تر دا قورئان ئەوه ده‌چه‌سپیننی که بههیزو توانایی و ریکوپیک ئەندامی سیفه‌تیکی پیرۆزه‌و له ریزی مرو‌ف زیاد ده‌کا خودا دەربارە ی طالوت – که کرا به پادشای نه‌وه‌ی ئیسرائیل و ئەوانیش ره‌خنه‌یان گرت – دمهفرموی:

{إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - سورة البقرة - ٢٤٧}.

لێره دا روی خیتاب له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی ئیسرائیله‌و په‌رومردگار ئەوه‌یان بو رون ده‌گاته‌وه که هۆی هه‌لبزاردن ی طالوت و بو پادشایی ئەوان و ریز لیگرتنی له‌به‌ر دوو هۆیه‌:

یه‌که‌م: زانایی و لیزانی له کار و باری فه‌رمانه‌روایی داو لیها‌توویی بو به‌پۆمه‌بردنی ئیداره‌ ی ولات.

دووه‌م: بالا بلندی و ریک و پیک ئەندامی و له‌ش‌ساغییه‌، چونکه وه‌کوو باوه ده‌لین عه‌قل و هۆشی ساغ له‌ناو له‌ش و لاری ساغدایه‌. فه‌رمووده‌گانی پیغه‌مبه‌ریش له‌م باره‌وه ناماژمیان بو ئەوه‌ کردوه که موسو‌لمانی بههیزو توانا زیده‌ ریزی هه‌یه‌، پیغه‌مبه‌ر دمهفرموی:

« الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ . رواه

مسلم .

واتە: موسولماننى بەھىزو تۈانا باشترۇ خۆشەويستىرە لەلاى خودا لە موسولمانى بى ۋەج و زەبون و ھەردۈگىشيان باشن. ھەر گەسىكىش لەو تەشرىعاتە ئىسلامىيانە ورد بېتەوۋە گە دەر بارەى تەندروستى ھاتوون، ئەوۋى بۇ ئاشكرا دەبى: گە ئىسلام زۆر ئوسول و ياساى بۇ موسولمانان داناون گە ئەمپۇ زانىيارى پزىشكى تازە بە قاعىدەيەكى سەرەمكى و پىشكەوتوويان دادەنى، بۇ پىشگىرىي كىردن لەزۆر نەخۆشى پىش پەيدا بوونيان يان سوگكىردنى كاريگەرييەكەى ئەگەر پەيدا بوو!

بىگومان ئىسلام زۆر گرنگى داوۋە بە ياساى خۇپاراستن (التشريعات الوقائية) ئەمجار گرنگى داوۋە بە تەشرىعاتى چارەسەرگىردن گە دەبنە ھۆى سوگكىردنى ئىش و ئازارى لاشە، ۋەكوو لىرەو بەولاوۋە رۈنى دەكەينەوۋە.

ياساۋ تەشرىعاتى خۇپاراستن (التشريعات الوقائية):

باشترىن چارەسەرگىردنى نەخۆشى ئەوۋىيە گە خۆى لى بپاريزىۋ نەھىلى سەر ھەلبىداۋ تەشەنە بكاۋ بلاءو بېتەوۋە، زانستى پزىشكىش ھەروا دەلى: واتە خۇپاراستن باشترە لە چارەسەرگىردن، بۆيە دەبىنن زانىيارى خۇپاراستن لە نەخۆشى لەوۋەلاتە پىشكەوتوۋەكاندا لەگەشەكردندايەو دەبىنن دامو دەزگاكانى ئەو ۋلاتانە بە ھەموو شىۋىيەك لىپراۋە بۇ بلاءو كىردنەوۋى ئەو زانىيارانە، تەنانەت لە قۇتابخانەكاندا بە شىۋىيەكى فراوان و پىۋىست بلاءو دەكرىتەوۋە، ئەو شىمان لەبىر نەچى تەشرىعاتى خۇپاراستن لە ئىسلامدا دەكرىت بەچار بەشى سەرەگىيەوۋە ھەر بەشىكىش چەند لقو پۆپى لى دەبنەوۋە:

يەكەم: خاۋىنى.

دوۋەم: خواردن و خواردنەوۋە.

سىيەم: تەندروستى گشتى.

چارەم: ۋەرزىش.

پاك و خاوینی (النظافة):

ئایینی ئیسلام گرنگیه‌کی زۆری به‌پاك خاوینی داوه‌ ته‌نانه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر
(دروودی خودی له‌سهرین) **فه‌رموویه‌تی: (النظافة من الإيمان) پاك و خاوینی به‌شیکه‌ له‌**
ئیمانداری و له‌بیرو باوهره‌وه‌ هه‌لده‌قوولئ: جا بۆ ئه‌وه‌ی رونی بکه‌ینه‌وه‌: که‌
ئیسلام چه‌ند سووره‌ له‌سهر پاك و خاوینی چه‌ند خالیک ده‌خه‌ینه‌رو:

سوود و قازانجی ده‌ستنوێژ (فائدة الوضوء):

ئایینی پی‌رۆزی ئیسلام پی‌ش ئه‌وه‌ موسوڵمان ده‌ست بکا به‌ نوێژ
ده‌ستنوێژگرتنی له‌سهر پی‌ویست کردوه‌ وه‌کوو له‌ قورئاندا ده‌فه‌رموئ:
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى
الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ - سورة المائدة - ٦}.

واته‌: ئه‌ی کۆمه‌لی موسوڵمانان! هه‌رکاتێ خۆتان ئاماده‌کرد بۆ نوێژکردن
پی‌ش ئه‌وه‌ی ده‌ست بکه‌ن به‌نوێژ ده‌ست و ده‌م و چاوتان بشۆن، ئهمجار ده‌ستان تا
ئه‌نیشک بشۆن و ده‌ستی ته‌ر به‌سه‌رتانا بی‌ن و قاچتان تا قوله‌پێ بشۆن.
پی‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خودی له‌سهرین) **له‌ فه‌رمووده‌کانیدا زیاد له‌ پێداویستییه‌کانی**
ده‌ستنوێژ چه‌ند شتیکی تری زیادکردوه‌ وه‌کوو ئاو له‌ده‌م و مردان و ئاو له‌لوت
و مردان و ده‌ستی ته‌ر پێداهێنانی گویچه‌که‌ ده‌ست ری خستنی ئه‌و ئه‌ندامانه‌ی
ئاوی ده‌ستوێژیان به‌سه‌ردا ده‌روا ئهمجار به‌شانه‌کردنی به‌نجه‌ی ده‌ست و قاچ و
شتنی هه‌موو ئه‌ندامیک سی جار سی جار.

جا نه‌گه‌ر له‌ شه‌وو رۆژیکدا پینج جار نوێژ پی‌ویسته‌و فه‌رزوه‌ له‌کاتی هه‌موو
نوێژیکیدا هه‌بوونی ده‌ستنوێژ پی‌ویست بێ، ئه‌وه‌ بۆمان ئاشکرا ده‌بێ که‌
موسوڵمان رۆژانه‌ ده‌بێ پینج جار یان که‌مه‌تر، به‌لانی که‌مه‌وه‌ دوو جار ده‌بێ
ده‌ستنوێژ بشوا ئه‌مه‌ش ده‌بیته‌ هۆی پاراستنی چاو له‌ چاوه‌پێشه‌ چونکه‌ ده‌م و
چاو رۆژی چه‌ندجار به‌ئاوی پاك دمه‌شۆرین، هه‌روه‌ها ئاو له‌لوت راگردن ده‌بیته‌

ھۆى پاراستنى لە ھەلامەت و نەشلە، ھەروھە شىشتنى دەمو چاوو گوۋچكەو دەست و مەچەك كە ئەمانە زۆر بەدمەردەكەون و عادەتەن نەخۇشى پىست و ئىلتىھابات بە زۆرى لەو ئەندامانەو سەر ھەلدەدا كە زۆرتەر بەدمەردەون! دەى شىشتنى ئەم ئەندامانە رۇزانە چەند جارېك باشترىن رېگا چارمىە بۇ پاراستنىان . لەم نەخۇشىيانە . لەم دواييانەشدا زانىيارى دەرى خست كە زۆر جرئوومەو نەخۇشى لە پىستەو دەچىتە ناو لەشى مرۇفەو!! ئاشكراشە شىشتنى رۇزانە چەند جارېك پارېزگارېيەكى ئاسان و كارېگەرە، چونكە توۋى سەرەوۋى پىستى مرۇف ناهىلىئى ھىچ جرئوومەيەك بچىتە ناو لەشى مرۇفەو مەگەر زۆر لەو شۆينە بمىنىتەو!! ئەو مىكروبانەى كە لەدمەو دەچىتە ناو لەشى مرۇفەو زوربەى بەھۆى پىسبونى دەست و پەنجەومىە، جا ئەگەر دەست رۇزى چەند جارېك بەئاوى پاك بشۆرىن ديارە باشترىن پارېزگارېيە .

سوودى ھەمامكردن و لەش شوشتن (فائدة الاستحمام):

ئايىنى ئىسلام شوشتنى ھەموو لەشى پياوو ئافرمتى بە پىويست داناو بە تايبەتى دواى بەيەك گەيشتنىان و دروستبوونىان، يان ئىحتىلام بوونىان وەكوو قورئان دەفەر موى:

{وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا - سورة المائدة - ٦}.

ئەگەر لەشتان گران (پىس) بوو خۇتات بشۆن و لەشتان پاك بکەنەو.. ئەمە کردەوئەكى بەسوودە چ بۇ پياوو چ بۇ ژن، زانستى تازەش ئەوۋى چەسپاندووە كە جەستەى ئادەمىزاد پاش ئەنجامدانى عەمەلىيەى جنسى (سىكس) گەلى ھىزو گەشەى دەفەوتى و تەواو ماندو دەبى، ھىچ شتىك نىيە بتوانى ئەو ھىزو توانايەى بۇ قەرمبوو بکاتەو وەكوو خۇشتن بە ئاوى پاك بۇى پەيدا دەكاتەو! ھەر لەبەر ئەوۋىە ئەگەر لەش پىس بەشىكى لەجەستەى خۇى نەشت غوسلەكەى دروست نىيە:

خاۋىن راگرتنى دەم و ددان (تنظيف الاسنان):

نايىنى ئىسلام ھەمىشە خەلكى ھەلەننى بۇ پاكردەنەۋە دەم و ددان و پاك راگرتنىان بە سيواك يان بە شتى ترا پىغەمبەر (درووى خودى لىسەرىن) دەفەرەمۇ: ئەگەر بارگرانى نەبۋايە لەسەر گەل و ئومەتەم فەرمانەم پى دەكردن كە پىش ھەموو نوڭزىك سيواك بگەن... سيواك چلە دارىكە لە دارى ئىراك پىرۋى بارىكى ھەن بۇ پاكردەنەۋە ددان بەكار دەھىنرى و بۆنىكى خۇش بۇ دەم و ددان پەيدا دەگا!

ئەگەر لە نىگاي پىزىشكىيەۋە سەپرى ئەم دارە بگەين دەبىنن بەگۈپرە زانىارى كىميا - ئەم دارە پىك ھاتوۋە لە پىرۋى سىليۇزو چەۋراپى و راتنجى عەترى و سۈپرى مەعدەنى تىدايە، كە ھەرە گرنگيان كلۇرۇرى سۈدپۇمە كە ئەۋىش خۇپى چىشتە، ھەرۋەھا كلۇرىدى بوتاسىيوم و مادەى جىپرى شتى تىرىشى تىدايە!

سيواك فلچەيەكى سىروشتىيە، خۇپى مەعدەنى تىدايەۋە مادەى عەترىشى تىدايە كە بۇ پاكردەنەۋە خاۋىن راگرتنى دەم ددان سوۋدى ھەيە بۇيە دەبىنن پىغەمبەرى خودا (درووى خودى لىسەرىن) و ھاۋەلەكانى ھەزارو چوار سەد سال پىش ئەمپۇ ئەۋ دارە پىرۋاۋىيە - كە دارى ئىراكەۋ فلچەيەكى سىروشتىيە بۇ پاكردەنەۋە دەم و ددان - بە كارپان ھىناۋە كەچى دانىشتۋانى خۇرئاۋاۋ و لاتە پىشكەۋتوۋەكان بۇ يەكەمجار سالى ۷۸۰۰ ز فلچەيان بەكار ھىناۋە. بەۋ فلچە ناپلۇنە دەستيان كىردۈ بە پاكردەنەۋە دەم و ددانىان! ئاشكراشە ھەركاتى مەۋد دەم و ددانى پاش گۈي بجا ددانەكانى كىرمۇل دەبن و زەردو ناشىرىن ھەلەگەرپىن و ژارەلەدەدەن و لەش ھەلى دەمۇل و نەخۇشى زۇرى لىۋە پەيدا دەبى!

بەكارھىنانى فلچەى دەم و ددان شتن مەبەستەكەى فەرمودەكەى پىغەمبەر دىگەيەننى كە ئەۋىش پاك و خاۋىنى دەم و ددانە.

نېنۇككردنە تاشىنە كورتكردنە ۋەى موو (قص الاظافر والشعر):

پېغەمبەر (درووى، خودى لەسەرىن) فەرمانى بە موسولمانان كىردۈە كە تادمتوانن گىرنگى بە جەستەى خۇيان بەدن، زىدەمووى لاشەيان بتاشن يا كورتى بەكەنەۋەو نېنۇككىان بەكەن، لە فەرموودمىەكىدا دەفەر موئى: پېنچ شت نىشانەى باۋەرۈ پاك رەۋشتىن ۋە پەپەرەۋكردنى پېغەمبەرەنە: تاشىنى مووى بەر، خەتەنەكردن، كورتكردنەۋەى موى سەمىل، ھەلگەندنى مووى بن ھەنگل ۋە نېنۇك كىردن.

خۇپاككردنەۋە لە پىسو ۋە پۇخەلى (التطهر من النجاسة):

ئايىنى ئىسلام ۋەشەى پىسى (النجاسة) دانائە بۇ ھەموو پىسىيەك كە گەرەى نەخۇشى تېدائى، يان دەبى بەھۋى گواستەنەۋەى نەخۇشى ۋە تاعوون. لە ھەمان كاتدا فەرمانى كىردۈە بەخۇ پاككردنەۋە لى، ئەۋەشى چەسپاندۋە كە خۇيىن ۋە كىم ۋە مېزو پىسايى كە لە جەستە دېنە دەرى پىسن ۋە دەبى خۇيان لى پاك بىكىتەۋە، لاشەى ئازەلى تۇپىوۋ مردارەۋە بوو، ھەرۋا چىقنەۋە پىسايى ئازەل بە ھەموو جۇرەكانىيەۋە بە پىسيان دادەنى ۋە پىۋىستە خۇيان لى بپارىزىرى، ھەر بۇيەشە ئايىنى ئىسلام نەك ھەر لەش ۋە ئەندام بەلگەۋە فەرمانى كىردۈە پۇشاكىش پاك ۋە خاۋىن بىۋە بەپاكى رابگىرى، بەتايىبەتى لەكاتى نوپۇزدا. قورئان دەفەر موئى:

{وَيَا بَاكَ فَطْهُرْ - سورة المدثر - ٤}.

ۋاتە: جەل ۋە بەرگى خۇت خاۋىن راگرە.

يەككە لەۋ سۈننەتانەى كە ئىسلام بۇ پاك ۋە خاۋىنى دايىناۋە خۇپاككردنەۋەى بە ئاۋى پاك، ئەۋ ئاۋە پاكەى كە خودى پىسىيەكە لادەبا، ئەگەر ئاۋ نەبوو بەرد بەكار دەپىرى، يان كاغەزو مقەبا يان شتى ترى لەۋ جۇرە، ھەر لە سۈننەت ۋە رېرەۋى ئىسلامە كە فەرمانى كىردۈە دەستى چەپ بەكار بەپىندىرى بۇ خۇ پاككردنەۋە لە مېزو پىسايى ۋە بەكار ھىنانى دەستى راست بۇ شاھەتمان ۋە نان خواردن. پېغەمبەر لەم بارەۋە دەفەر موئى:

« إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ ، وَإِذَا أَتَى الْخَلَاءَ فَلَا يَمَسُّ ذَكَرَهُ يَمِينِهِ ، وَلَا يَتَمَسَّحُ يَمِينِهِ ^(۱) .

واته: نه گهر په کيک له نيوه ناوی خوارده وه با له ناو جامه ناو ده که دا هه ناسه نه داته وه، نه گهر چو بؤ سهر پيشاو با دهستی راستی نه هينئ به وانیکه که یدا. هه روه ها پيغه مبه ر له هه رموودمیه کی تریدا هه رمانی کرده به وه هه ر که سيک له خه وه هه لسا با هه ردوو دهستی بشوا.

« إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَدْخُلُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنْ أَحَدُكُمْ لَا يَذِرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ ^(۲) .

هه ر له ناموژگار يه کانی پيغه مبه ر (درووی خوندی له سهرين) دهر باره ی پاک و خاوينی که دمفه رموی:

« لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ » .

له م حه دیسه پير و زده پيغه مبه ر (درووی خوندی له سهرين) راسته وخؤ هه ولئ قه لاچوکردنی نه خوؤشی بلهارزیاو نه خوؤشيه کانی تری داوه، چونکه ناوی راوه ستاو نه گهر په کيک میزی تیکرد - به تايبه تی نه گهر میز که ره که نه خوؤشی هه بوو - زوو نه خوؤشيه که بلاو ده بیت هه وه جگه له وه نه خوؤشی تریش ده خاته وه، زیاد له وهش بوگهن بلاو ده کاته وه! هه رموودمیه کی پيغه مبه ر که دمفه رموی: (ناوی راوه ستاو) حیکمه تيکی تری تیدا يه ئه ویش ئه ومیه که ناوی ره وان و رؤيبنده که متر نه خوؤشی بلاو ده کاته وه...

خواردن و خواردنه وه (الماكل والمشرَب):

شتيکی ناشکرايه که له شی مروؤ بؤ نه وهی ئه رکی شهرشانی خوؤ له ژياندا نه نجام بدا پيويستی به خوراک هه يه، بؤيه ده بينين نیسلام هه رمان به

(۱) نیمامی بوخاری ئه م هه رموودمیه کی گير اومه وه.

(۲) نیمامی بوخاری و موسليم ئه م هه رموودمیه کی گير اومه وه.

موسولمانان دەكا كە لەرزقو رۆزى پاك و خاوين كە خودا پىنى بەخشىون بخون و بخونه وه هەرگىز شتى پيس نزيك خواردن و خواردنه وەيان نەخەن.

پەرەردگار دەفەرەمۆ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ، إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ - سورة البقرة - ۱۷۲ - ۱۷۳}.

واتە: ئەى موسولمانان بخون و بخونه وه لەو خوارك و بزيوه پاكەى كە ئيمە كردومانە بەرزقو رۆزى ئيوە شوگرو سوپاسى خودا بكەن، ئەگەر ئيوە راست دەكەن ئەو دەپەرستەن.. ئەوەى لەسەر ئيوە حەرامە مردارەبوو خوین و گوشتى بەرازەو گوشتى ئەو گوشتىيەى بۆ غەيرى خودا سەردەبەردى و لەكاتى سەربەپىندا ناوى خوداى لەسەر نايە!! ئەم ئايەتە بەروونی ئەو دەگەيەنى كە مردارەو بوو خوین و گوشتى بەراز خواردنەيان حەرامە، دەى با هەندىك لەم بارەو دريژە بە باسەكان بەدەين.

زيانى خواردنى گوشتى مردارەو بوو جۆرەكانى:

مردارەو بوو ئەو ئازەلەيە كە بەبى سەربەپىن بە مردنكى تەبىعى يان بەكارەساتىك مردار ببیتەو، ديارە بى هۆ مردارنابیتەو، جا ئەگەر مرداربوونەو، بەهۆى نەخۆشى بوو، ئەو گومانى تيدا نيه كە لە لەشى ئەو ئازەلەدا هەندى مادەى نا ئاسايى و زەهراوى ماوتەو خواردنى گوشتەكەى زيان بە مەروۇ دەگەيەنى، تەنانەت ئەگەر بە ئاگر تەعقيميش بكرى بنە بر نابی و هەندى لەو مادە نا ئاسايانە دەمىنیتەو! لاشەى مردارەو بوو لەم حالەدا وەكوو خوراكى ترشاو وایە كە گۆرایی چەندىك بتهوئ بەهۆى گەرمىيەو مىكرووبەكانى لى هەلاویری، بەشى ئەو هەندى تيدا دەمىنیتەو كە زيانەخش بى، تەنانەت زۆر جار خواردنى ئەو جۆرە گوشتە سەردەگیش بۆ مردن و تووشى نەخۆشى سامناك بوون. ئەگەر مردارەو بوو مرد نەكەى بەهۆى پىريەو بوو ئەو زيانى وەكوو

زىيانى مدارەوۈە بوو وايە: چۈنكە پىرى واتە لەناوچوونى يەك لەدوا يەكى ئەنسىجەكانى جەستە، ديارە داهيزان و لەناوچوونى ھەر ئەنسىجەيەك بەبى ھۆ نابى، جا ھۆيەگە زەعيفى و زەبوونى سىروشتى بى، يان نەخۇشەيەكى لە سەرەخۆى درىزخايەنى سىستكوژ بى، كە بىگومان تامو رەنگى گوشتەكە دەگۆرى و پەلەى شياوو گونجاو بۆ بژىوى كەم دەكاتەوۈ، بۆ ھەزم بوون نابى يان باش نىيە.

لەوانەيە يەكك بلى: كاكە گيان! ئەوۈتا رۇزانە لەولاتە كوۋىستانەكان و خۇر ئاۋادا ئەو ھەموو گوشتە مردارەوۈە بووۈ دەخورى، ھەرۈھا خوۋىن و گوشتى ئازەلى سەرنەپراو، ئازەلى گوشت نەخوراۋ دەخورى و ج زىانىشيان بى ناگاۋ نەخۇشەش ناكەون! بۆ ۋەلامى ئەوۈ دەگوترى زىانى خۇراكى ترشاۋو گۇپراۋ لە ۋلاتى كوۋىستان و ساردا كەمترە بەلام بۆ ۋلاتى گەرمەسىر زىانى زۆرەو خەتەرە! دەى خۇ ئايىنى ئىسلام ئايىنىكى جىھانىيەو بۆ ھەموو جىھان ھاتوۈە كە ۋلاتى گەرمەسىرىش دەگىتەوۈە كە خۇراكى تىدا توشى گۇپران دەبىو زوو خواردەمەنى تىدا تىك دەجى!

كەۋابوۈ گومان لەۋەدانىيە كە گوشتى ھەيوانى سەربىراۋى ساغ و بى دەرد بژىۋىكى باشەو ھىچ زىانىكى تىدا نىيە بە پىچەۋانەى ئازەلى مردارەوۈە بوو كە خوۋىنەكەى لى نەچۇپراۋەو پاك نەبۇتەوۈە ئەو پەرى زىانى تىدا ھەيە!

جۆرەكانى مردارەوۈە بوو (انواع الميتة):

ئەو ئازەلەى بەكارەساتىك لەناو دەجى و مردار دەبىتەوۈە ئىسلام گوشتەكەى ھەرامكردوۈ، قورئان دەفەرەمۇ:

{حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِيَحْمِلَ اللَّهُ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيغَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ -سورة المائدة - ۳}.

۱- المنخنقة: بەو ئازەلە دەگوترى كە بە خنكان مردارەبىتەوۈە، ديارە خنكان دەبىتە ھۆى ئەۋەى گوشتى خنكاۋەكە بەزوۋى بۆگەن بكا، ھەرۈمكوو چۆن

لەپرۈى پزىشكىيەتتە گۆشتى خىنكاۋەكە بەكارى خوارىدىن نايە چۈنكە رەنگى گۆشتەكە دەگۈرۈپتۇر رەش دەمىيۇ بۇنى ناخۇش دەمىيۇ جېر دەمىيەتتە.

۲- الموقۇدە: بەو ئازەلە دەگۈترى كە ئەومەندە ئى دەدرى كەپپى مردار بىتتەو
يان نرىك مردارەو دەبوون دەمىيۇ، ئەمجار وازى ئى دىنن تا مردار دەمىيەتتە بەھۈى
لەيدانەكەو.

۳- المتريديە: بەو ئازەلە دەوترى كە لە بەرزايىيەكەو بەكەوتتە خوارى بەھۈى
كەوتتە خوارەو مردار بىتتەو.

۴- النطيحة: ئەو ئازەلەيە كە بەھۈى شەپكردن و شەپ قۇچەو لەگەل
ئازەللىكى تردا مردار بىتتەو، چۈنكە زوربەى كات وادەمىيۇ بەھۈى شەپ قۇچ و
لەيدانەو ھەردو كيان يان يەكيان مردار دەمىيەتتە.

گۆشتى ئەو ئازەلەنەى كە بەھۈى كارەسات و ئەو جۇرە شتانەو مردار
دەمىيەتتە بەكارى خوارىدىن نايەن. وەكۈو پزىشك و زانىارى تەندروستى
چەسپاندويانە لەبەر ئەو گۆشتەكە رەش ھەلدەگەرپتۇر لىج دەمىيۇ بۇگەن دەكا،
خۇ ئەگەر مىكروبو بەكتريا بگاتە ئەو شوپنەى كە برىنداربوۋە يان ئازارى پى
كەيشتوۋە يان برىنەكە توۋشى (گانگرىنا) پوان بوو ئەو خوارىدەكەى زياتر
خەتەرناك دەمىيۇ.

زىيانى خوارىدىن پاشماۋەى ئازەلى دىندە:

ئايىنى ئىسلام خوارىدىن پاشماۋەى ھەموو دىندەيەكى ھەرامكردە! دىندە
بەگيانلەبەرى خاۋەن كەلەو چىگ دەگۈترى: كە ھىرش دەباتە سەر
گيانلەبەرانى ترو يەككى يا زياتر كە لە پارچەدەكاو گۆشتەكەى دەخا، جا بۇ
پارچىگارى ئازەل لەم جۇرە دىندەنە شوان رادەگىرى! كاتى وا ھەيە ئەو شوانە فرىا
دەكەو، ناھىلئ كە لە پارچەى بكا، يان وا رى دەكەو دەيخىكىنى يان دەيكوۋى،
ئەمجار شوان فرىا دەكەو، يان وا دەمىيۇ كاتى شوان پى دەزانى و فرىادەكەو،
كەمىكى ماۋەتەو، يان كەمىكى ئى خوراۋە، لە ھەموو ئەم حالەتانەدا گۆشتى ئەو

ئازەلە دېندە لىدراوۋە ناخورىۋ نايى بخورى، بەمەرچىك بە لىدانەكە گىيانى دەرچوۋىي، چونكە ئەگەر خىنكا بوو ئەوۋە حوكىمى خىنكاۋى تىرى ھەيە ئەگەر مردارەۋە بوۋنەكەى بەھۋى بىرىندار كىرنەۋە بوو ئەوۋە دوبارە دروست نىيە چونكە بە زۆرى ئەو دېندانە لا كەتۈپىۋ دەخۇن كە بەروالەت نەخۇشى ھەلدەگىرن، يان وادەبىي بەكتىياكە لەدەمى دېندەكەدا دەبىي. لەبەر ئەم ھۆيانە ئايىنى ئىسلام خواردنى پاشماۋەى گىيانلەبەرى دېندەى حەرامكردوۋە.

زىيانەكانى خواردنى گۆشتى دېندەۋ بالندەى راۋكەر:

ھەرۋەھا ئايىنى ئىسلام خواردنى گۆشتى ھەموو بالندەمىەكى چىنگدارو ئازەللى كەلەبدەدارو چىنگدارى حەرامكردوۋە، چونكە ئەو جۆرە گىيانلەبەرانە ماسولكەى لەشيان توندەو رەنگى گۆشتىيان ناشىرىنەو بۆنىشىيان بۆگەن و ناخۇشە...
پىغەمبەرى ئىسلام (دروۋى خۇنى ئەسەرىن) دەفەرەمۇي:

(حرم عليكم كل ذي غلب من الطير، وكل ذي ناب من السباع)

واتە: بۇ ئىۋە حەرامە خواردنى گۆشتى ھەموو بالندەمىەكى چىنگدارو دىرەندەمىەكى خاۋەن كەلەبە.

گۆشتى ئەم گىيانلەبەرانە بۇ مەعىدەى ئادەمىزاد گونجاۋ نىيە، چونكە ئەمانە بۇ خۇيان نىچىر دەگىرن و خۇيان ماندو دەكەن بەم ھۆيەۋە ماسولكەكانىيان پتەو دەبن و مەعىدەى ئادەمىزاد ناتوانى ھەزمى بكا.

زىيانى خۇيىن خواردنەۋە (أضرار تناول الدم):

ئايىنى ئىسلام خۇيىنخواردنەۋەى حەرامكردوۋە، چونكە خۇيىن گونجاۋترىن شىتەكە كە بەكتىياى تىدا دروست دەبىي، يان گەشەى تىدا بكا، زىاد لەۋەش خۇيىن خانەى ژەھراۋى لەخۇ دەگىرىۋ پىۋىستە خۇى لى بپارىزىرى، جگە لەۋەش بەشىك لەو ماددەى مىزى لى پەيدا دەبىي لەخۇى دەگىرى! خۇ ئەگەر بىتو خۇيىنەكە ھى ئازەللىكى نەخۇش بى ئەۋەھەردەبىتە گەۋرەترىن كارەساتو زۆر زىيانبەخش

دەبىي، لەلايەكى ترەو ھەرگىز خويىن بەخۇراڭو بژىو داناندري، ئەو بەشەى كە پىي دەگوتري زولال كە دەلىي زىچكاوى روونە خراپترىن بەشيەتى.

زيانى خواردنى گۆشتى بەراز (اضرار اكل لحم الضير):

ھەرۈمھا ئايىنى ئىسلام خواردنى گۆشتى بەرازى ھەرامكردوھو موسولمانانى لەشەپرى توشبوون بەكرى بەراز پاراستووھ. (بىتى و دىكسون) دەلىي: گىرۋدەبوون بەكرى بەراز لەچەند ولاتىكدا بوەتە بەلايەكى گشتى بە تايبەتى لە ھەرمەنسائو ئەلمانىاو ئىتالىاۋ بەرىتانىا. كەچى ئەم نەخۇشىيە لەولاتە خۇر ھەلاتىيەكاندا زۇر دەگمەنە، چونكە ئايىنى دانىشتوھكانىان گۆشتى بەرازى ھەرامكردوھ، لەلايەكى ترەو گۆشتى بەراز نەخۇشى تريخىنا بۇ ئادەمىزاد رادەگوازى كە نەخۇشىيەكى سامناكە. كىفايەتە كە ئىمە دەربارەى ئەم نەخۇشىيە ھەندى راستى بخەينە روو!

يەكەم: ھىچ پزىشكىكى پسپۇر ناتوانى ددان بەوھەدانى: كە ھەر بەرازى بگرى ئەم كرمانەى تىدا نىن، مەگەر بەزەرمەين ھەموو پارچەيەكى ماسولكەكانى ئەو بەرازە تەماشىا بكا، ديارە ئەمەش كارىكى ئەستەمەو لە توانادا نىيە خۇ ئەگەر بشكرى گۆشتەكەى ئەدەم دەبى.

دوۈم: ھەركرمە مېيىنەيەك لەم كرمانە (۱۵۰۰) ھەزارو پىنج سەد وردە گەرا لەناو ريخۇلەى ئەو كەسەى كە تووشى ئەو كرمە بووبى دەخاتەوھ ئىتر مليۇنەھا گەراى كرمە مېيىنە بەھۇى دەورەى خويىنەوھ بەنىو جەستەدا بلاو دەكاتەوھ، ئەم گەرايانە لەناو ماسولكەكاندا كۆ دىبەنەوھ سەر دەكىشى بۇ پەيداۋوونى ئازارو ھەئاۋسانى ماموسكەكان... نەسىجى ماسولكەكان بادەكەن و توند دەبن لووى ئەستور لەناو ماسولكەكاندا پەيدا دەبى.

سېيەم: تا ئىستا چارەسەرى ئەم نەخۇشىيە نەدۇزراوھتەوھ ھەر لەبەر چەند ھۆيەكى ھونەرى دەرمانىش ناكري! زياد لەوھش گۆشتى بەراز چەند بەكترىاى بۆگەن و باراتىفود راگويزى ناو لەشى مروڤ دەكا كە دەبىتە ھۇى ژەھراوى بوونى

لاشه‌ی مروّڤو دروستبوونی ئیلتیهاباتى کوشنده له جیهازی هه‌زمیدا که جارى وا هه‌یه به‌ماوه‌یه‌کی کورت مروّڤ ده‌کوژێ.

زیانی عه‌ره‌ق‌خواردنه‌وه (اضرار تعاطي الخمر):

ئایینی ئیسلام به‌ مه‌به‌ستی پارێزگاری مروّڤ له زۆر ئازارو زیان عه‌ره‌ق خواردنه‌وه‌ی چه‌رام‌کردوه. قورئان ده‌فه‌رموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - سورة المائدة - ٩٠﴾.

پێغه‌مبه‌ر (درووی خودای لاسه‌رین) فه‌رموویه‌تی:

«كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ .

واته: هه‌موو شتێك که ئاده‌میزاد سه‌رخۆش بکا به‌ عه‌ره‌ق ده‌ژمی‌ردرێ و هه‌موو عه‌ره‌قی‌کیش چه‌رامه. له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی تردا ده‌فه‌رموێ:

«لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَيَاتِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ .

واته: خودا نه‌فه‌رتی کردوه له‌و که‌سه‌ی ده‌یخواته‌وه له‌و که‌سه‌ی ده‌یگیرێ له‌وه‌ی ده‌یفرۆشێ ئه‌وه‌ی ده‌یکرێ ئه‌وه‌ی ده‌یگوشێ ئه‌وه‌ی بو‌ی ده‌گوشرێ ئه‌وه‌ی هه‌ڵیده‌گرێ ئه‌وه‌ی بو‌ی هه‌ڵده‌گرێ. له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی تردا ده‌فه‌رموێ: (اجتنبوا الْخَمْرَ فَإِنَّهُ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ). خۆ له‌عه‌ره‌ق بپارێزن چونکه عه‌ره‌ق کللی هه‌موو شه‌پێکه.. مادده سه‌رخۆشکه‌ره رێژه‌یه‌کی که‌می بو‌ له‌شی مروّڤ پێویسته بو‌ هه‌زم‌کردنی مادده‌ی شه‌گرو سوودێکی تەندروستی هه‌یه. به‌لام وادیاره ئه‌م سووده کاتی‌ک ده‌بێ که ئه‌م رێژه‌یه به‌که‌می بخوریته‌وه که له‌و رێژه زیادی کرد زیان ده‌به‌خشێ به‌ تاییه‌ت نه‌گه‌ر که‌سێ به‌رده‌وام بێ له‌سه‌ر خواردنه‌وه‌ی ئیلتیهاباتى کوشنده‌و درێژخایه‌ن له‌ ئه‌عصابو گورچیه‌دا دروست ده‌کا، ده‌ماره‌کانی خوێن توند ده‌کا و جه‌رگ ره‌فه‌له‌ ده‌کا و دل زه‌بوون ده‌کا!

وئ دهچئ یهكێك پرسیار بكاو بئێ: كهوایه بۆچی رێژهیهکی كهه نهخوڕیتهوه؟! لهوهلامدا دهئێین: (كحول) له ههموو مادهیهکی تر جیاوازه تهنانهت نهگهر كهمیش بخوڕیتهوه زهعیفی و زهههونی له وێست و ئیرادهی مرؤفدا پهیدا دهكاو ئینفیعالاتی دهروونی دروست دهكا ئهمهش بۆ خۆی خهتهریکی سامناکه چونکه ئهو مرؤفه دواى خواردنهوهی ئهو مادهیه دهبیته مرؤفیکی تر: مرؤفه ناساییهکهی جاران نامێنێ، وێست و ئیرادهی دهگۆرێ، جا ههر چهنده بزانی که عهرهق خواردنهوه به زۆری خراپه لهحالهتی ناساییدا خۆی پێ داگیرناکړی، که کهمیکی ئی خواردنهوهو کاری تیکرد تازه ناتوانی دان بهخۆیدا بگرێو ملی پێوه دهنی تا مر دهبی و دهبیته بهندهی ئهلقه لهگوێی مهی و بادهنۆشی.

بێگومان ههر کاتی (۱۰) دهگرام مادهی (كحول) گهییشته ناو خوینی مرؤف کاریگهری خۆی پهیدا دهكا، ههموو بیالهیهك له وێسکی یان کۆنیاك ئهم ئهندازهیهی تێدايه، جاری وا ههیه ئینسان سهرخۆش نابێ بهلام لهگهڵ ئهوهشدا خواردنهوهکه کار دهکاته سهه حالهتی جیسمی و عهقلی مرؤفهکهو لهسهه حالهتی سروشتی خۆی نامێنێ؟ جا ئهگهر لهم کاتهدا پزیشک بێنێ ئهو مهینۆشه فهحص بکا بۆی دمردهکهوئ که ئهندازهی ههست و هۆشی بهتهواوی گۆراوه، بۆ نمونه ئهگهر بێت و ئهو مهینۆشه لهسهه ئامیری چاپکردن بنووسێ، زیاد له عادت ههله دهکا! ئهگهر ترومبیل لیخوپی به تهواوی یاسای هاتوو چۆ زهبت ناکا، به گوێرهی سههژمیربهه که گراوه دمرکهوتوو ۱۳٪ له کارهساتی ترومبیلهکان له رێگهوباندا هۆیهکهی مهینۆشی و سهرخۆشی بووه.

بهگوێرهی زانیاری پزیشکی ههموو قوومه عهرهقیك پاله پهستۆی خوین زیاد دهكا، ئهم پاله پهستۆ بهرزکردنهوهیه بهتهنیا زیانی نییه، یان زیانیکی کهمی ههیه. بهلام کاتیك زیانی گههری ههیه که مرؤفهکه بۆ خۆی زهختی خوینی ههبن، جا ئهگهر کهمیك زیاد بخواتهوه به تهواوی زهختهکه بهرز دهکاتهوه به رێژهیهك که دهمارهکانی میسکی بتهقن و توشی شلهپهتی بێ و

نەزىكە بېكوزى! چۈنكى ئاشكرايە ئەوانەى كە زەختيان بەرزە پىۋىستە لە زىانى رۇزانەياندا زۆر لەسەر خۇبىن و ھەلنەچىن، چۈنكى ھەموو ھەلچوون و زەخت بەرزبوونەومىيەك نەزىكە بېيىتەو ھۆى تەقىنى بۆرى خوينا دەى خۇ سەرخۇش ناتوانى زەبتى ھەست و نارەزۆى خۇى بكاو بۆى ناكىرى ئارامى و ھىدىتى بۇ خۇى دەستەبەر بكا!

عەرەق بۇ كەسىك كە فېرنەبى و پىۋەى رانەھاتى تۈۋشى رشانەو ە دىتېكەلھاتنى دەكا! ئەگەر زۆرىش بخواتەو تۈۋشى ھەوكردى گەدە دەبى و دەسگای ھەزرى تىك دەدا. بېك پزىشك پىيان واپە عەرەق ھەر چەندە كەمىش بى ھەر زىانى ھەيەو زەرمەر بە ترشەلۆكى ناو قەناتى جىھازى ھەزرى دەگەيەنى، لەكاتىك دا ئەم ترشەلۆكە زۆر پىۋىستە بۇ رىك وپىكى ھەزم.

عەرەقخواردنەو ە كارتىكردى خراپى ھەيە بۇ سەر وەچەو نەو، زۆر بىنراو ە دەبىنرى مىدالى سەرخۇش و عەرەقخۆرەكان نەخۇش و لاوازو بى عەقلىن ھەزىان لە تاوانكردى و شەرو نەگبەتتە. لەلەيەكى ترشەو ھەر كەسى سەيىرى كىتەبە پزىشكىيەكان بكاو راپۇرتە پزىشكىيەكان سەير بكا سەرى سوور دەمىنى، چۈنكى دەبىنى زوربەى ھۆيەكانى نەخۇشەيە سامناكەكان دەگەرپىتەو بۇ عەرەقخواردنەو. ھەروەھا زانىارى تازە دەرى خستوۋە كە ھەرگىز مەى نابىتە دەرمانى ھىچ نەخۇشەيەك و چارەسەرى ھىچ دەردىكى بى ناكىرى، وە فېكرەى چارەسەركردى بە عەرەق فېكرەيەكى ھەلەبوو، دەشزانىن كە ئىسلام زۆر لەوەپىش ئەو ە چەسپاندو، ئەومتا (طارق جەفى) يەو دەگىرنەو كە داواى لە پىغەمبەر (دروىدى خۇدى لەمىرىن) كرى رىگەى بىدا عەرەق دروست بكا، پىغەمبەر (دروىدى خۇدى لەمىرىن) نەھى لىكرىدو فەرموۋى: مەيكە، وتى: قوربان! مى بۇ دەرمان دروستى دەكەم، پىغەمبەر فەرموۋى: عەرەق دەرمان نىيە بەلكوو دەردە..

بىگومان بېك رۇشنىرو نووسەرانى خۇرئاوا مەدحى تەشرىعى ئىسلاميان كىردو دەربارەى قەلاچۆكردى دىاردەى عەرەق خواردنەو.

بىتنام لە كىتەبەكەيدا (أصول الشرائع) دەلى: خواردنەۋەى خۇشاۋى جۇ (بىرە) لە ناۋچە باكورىيەكاندا مروۇق بى عەقل دەكا! لەناۋچە باشورىيەكانىشدا ۋەكوۋ شىتى لى دەكا! ئايىنى (محمد) ھەموو عەرەقىكى ياساخ كردود ئەمەش يەكىكە لە دياردە جوانەكانى!

نەھىكردن لە چلىسى (النهي عن الشراة):

ئايىنى ئىسلام بىنەمايەكى گشتى داناوۋە بۇ خۇپاراستن لە نەخۇشىيەكانى جىھانى ھەزمى ۋە ھەرمانى بە موسولمانان كردود كە پابەندى ئەۋ ياسايانە بن... لە قورئاندا دەفەرمۇى:

{وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ-سورة الأعراف - ۳۱}.

ۋاتە: بخۇن ۋە بخۇنەۋە بەلام زيادەپەۋى مەكەن، بىگومان خودا زيادەپەۋ كارانى خۇش ناۋىن: ئەم چەند وشە كەمەيە ياسايەكى تەندۈرستىن... ھەر كەسك پەپەروپىيان بكا، لەشساغى بۇ خۇى دەستەبەر دەكاۋ نەخۇشى لە جەستەى خۇى دوور دەخاتەۋە، پىغەمبەرىش (مروۋى خودى لەمبەرن) ھەرموۋدەيەكى پىر ماناى لەم بارەۋە ھەيە كە دەفەرمۇى:

« مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ رِغَاءَ شَرٍّ مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتِ يَقْمَنَ صَلْبُهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَكُلْتُ لِبَطْنِي وَكُلْتُ لِبَطْنِي وَكُلْتُ لِنَفْسِي .

ۋاتە: ئادەمىزاد ھىچ زەرفىك پىرناكا خراپىر بى لە پىركردنى ۋرگى، بەسە بۇ ئادەمىزاد چەند پارويەك كە پىشتى رابگرن، ئەمجار ھەرمان بە ئادەمىزاد دەكا كە مەعەيدەى خۇى بكا بەسى بەشەۋە بەشىكى بۇ خۇراك ۋە بەشىكى بۇ خواردنەۋەۋ بەشىكى بە بۇشى بەيلىتەۋە بۇ ھەناسەدان.

ئادەمىزاد كە زۇرى خوارد تواناى ھەزمى نامىنى ۋ ئىنتەلا دەكا، دوور نىيە كە گەدەى بكشى ۋ گەۋرە بىنى ئەۋكاتە ئارەزۋى خواردنى كەم دەبى، ئەگەر خواردنىشى خوارد بۇى ھەزم ناكى، جارى ۋا دەبى بەم ھۇيەۋە توۋشى

رەشانە ۋە سەك چوون و گىران و سەرئىشە دەبى، زىيادە رەۋى لە خواردندا دەبىتە
ھۆى قەلەۋى و نەخۇشىيەكانى دىل و زەخت بەزبۈنە ۋە نەخۇشى گورچىلە و
نەخۇشى شەكرە..

سۈدەكانى رۆژۈ (فوائد الصيام):

ھەر بۇ خۇپاراستن لە نەخۇشىيە جۇراو جۇرەكان، ئاپىنى ئىسلام رۆژۈۋى
دانائە ۋە لەسەر موسولمانانى ھەرز كىردە كە بەررۆژۈۋى بىن، ئەمەش رۆژۈۋى بە
باشترىن چارەسەر دەزاندىر بۇ ئەم نەخۇشىيە:

۱- پىشۋى ۋە ھەۋكىردى درىزخايەنى رىخۇلەكان كە ھاۋكات بىن لەگەل
ھەلترشانى مادە زولالىيەكان و مادە نەشەۋىيەكان. ھەر كەس تۈۋشى ئەم جۇرە
نەخۇشىيە بوو، رۆژۈ گرتن باشترىن رىگا چارمىيەتى بە تايىبەتى كە لە نىۋان دوو
ژەمخواردنەكەدا ئاۋ نەخۋاتە ۋە ماۋى نىۋان دوو ژەمەكە درىزخايە بى، ۋەكوو
لە رۆژۈۋى رەمەزاندا ئەنجام دەدىر.

۲- قەلەۋى و كىش زىادبۈنىك كە بەھۆى زۇر خواردن و نەجوۋلانى زۆرەۋە
دورست بوۋى. ديارە رۆژۈۋى گرتن بۇ ئەم نەخۇشىيە باشترىن چارەسەرە
بەمەرجىك كاتى بەربانگ زۇر نەخۋاۋ پارشۋانىش بەس ئاۋ بىخۋاتەۋە.

۳- زىادبۈۋى رىژە زەختى خۇى. (الضغط الذاتى) ديارە ئەم نەخۇشىيە
زىاد دەكاۋ تەشەنە دەكا بەخۇش رابواردن و ھەلچوون و داچوونى دەروۋى لەم
حالىدا بە رۆژۈۋى بوۋى مانگى رەمەزان بۇى دەبىتە بەرەكەت و پىرۋى بە تايەبىتى
ئەگەر ۋەزنى ئەم مەۋقە زىاتر بى لەۋەزنى سىروشتى ھاۋچەشەكانى خۇى.

۴- نەخۇشى شەكرە (شەكرەمىز) ئەم نەخۇشىيە ۋەكوو نەخۇشى زەخت
بەرزبۈنە ۋە بىلاۋە زۆرە، لە سەرمتاۋە پىش ئەۋى باش ديارى بىدا
مەۋقەكەۋەزنى زىاد دەبى، چۈنكە بەلاۋازبوون شەكرە دادەبەزى، دۋاى پىنج

سەعات تىپەربون لە نانخوادن شەكر لەخویندا دادەبەزى بۆ كەمتر دواى تىپەر بوونى (دە) سەعات رىژەى شەكرەكە دىتە خواری ئەندازەى سروشتى خۆى، بەئى تا ئىستا كە كۆتايى چەرخى بىستەمە رۆژو گرتن لەگەل بەرچاوى گرتنى ھەندى تىپىنى لە جوړى خۆراك و چەندىيەتى دا، باشترين چارەسەرى ئەم نەخۆشىيە تەنانت دواى پەيدا بوونى (ئەنسولين) یش، بە تايبەتى ئەگەر مەرقەكە كىشى پتر لە كىشى سروشتى خۆى بى. ديارە پيش دروست كردن و دۆزىنەوہى ئەنسولين جگە لە رۆژوگرتن ھىچ چارەسەرىكى تر بۆ ئەم نەخۆشىيە نەبوہ.

۵- ھەوكردى گورچيلەى كوشندەو دريژخايەن و ئاوسينەر (تورم).

۶- نەخۆشىيەكانى دل و دل پەنمين.

۷- ئىلتىھاباتى جوموزگە (مفاصل) كە دريژخايەن بى بە تايبەتى كە مەرقەكە قەلەو بى، ھەكوو بەزورى لاى ئافرمەتان دواى تەمەنى چال سالى رودەدا. وى دەجى يەكك بارسىار بكاو بلى: دەيسەلمىنم كە رۆژوو بۆ ئەم نەخۆشيانە سوود بەخشە بەلام ئەمە پىويستى بە رىنمايى پزىشك ھەيەو دەبى بۆ ھەريەكى لەم نەخۆشيانە پزىشكى تايبەتى رىنمايى نەخۆشەكە بكا، دەى خۆ رۆژوو لەسەر لەشساغان فەرزكراو! لە ھەلامدا دەلىين: راستە، بەلام سوودى رۆژو گرتن بۆ لەشساغان پاراستنى ساغاگەيە لەم جوړە نەخۆشيانەى كە باسما كەردن، ئاشكراشە ئەم جوړە نەخۆشيانە ھەموويان وردە وردە پەيدا دەبن و لەنكاو ديارى نادەن و ناتوانى بزانى سەرمتاي ئەم نەخۆشيانە كەيە. بەگويرەى پزىشك و تەندروستى چەسپاوە كە خۆپاراستن زۆر كاريگەرە پيش بەدياركەوتنى دياردەكانى ئەم جوړە نەخۆشيانە بەگويرەى سەرژمىرى راست و دروست دەرکەوتوو كە زىدە قەلەوى ھاوكاتە لەگەل ئامادەباشى بۆ نەخۆشى شەكرەو بەزبوونەوہى ھاوكاتە لەگەل ئامادەباشى بۆ نەخۆشى شەكرەو بەزبوونەوہى تەوژمى خوین و ھەوكردى دريژخايەنى جەگەكان، بەلام ھەتا قەلەوى كەمتر بى ئامادەباشى بۆ ئەم نەخۆشيانە كەم دەبىتەوہ.

ههنگوین دهرمانی دهردانه (العسل فيه شفاء للناس):

قورئانی پیرۆز به روون و ئاشکرای سوود و قازانجی ههنگوین دهجه سپین و

دهمه رموی:

{وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ، ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ} - سورة النحل - ٦٨-٦٩.

لیره دا قورئان نهوه دهجه سپین که نهوه ههنگوینه له ناو سکی ههنگ دیته
دهری دهرمانی گه لی دهردی ئاده میزاده، نه مهش موعجیزه که له موعجیزه
زانستییه کانی قورئان، ئیستا زانیاری پزیشکی تازه نه مهی سه لاندووه.

نه گهر ئیمه تیروانی نیکی کیمیاویانه ی نهو مادانه بکهین که ههنگوینیان لی
پیک دی، ده بینین ههنگوین ٢٥- ٤٠٪ مادده ی کلۆکۆزی تیدایه، نهو کلۆکۆزی له
ههنگویندایه ماددهیه که که پزیشک و دهرمان ساز بو زوربه ی نهخۆشییه کان
به کاری ده بینن. ههتا زانیاری پزیشکی پيش کهوئ به کار هینانی کلۆکۆز له
زیادبوندایه. له ریگه ی ده مه وه به شیوه ی دهرزی لیدان له ژیر پیسته وه، له
دهماره وه دهرخوادی ئاده میزاد دهری. بهو بۆنه وه به هیز که رو موقه ویه یان
خۆراکه. ههروه ها به کار ده بینری دزی ههر زههراو بوونیک که بههوی نهخۆشی
چه ند نه ندایک له جهسته دا پهیدا بووبی وهکوو ژههراوی بوونی میز که بههوی
نهخۆشی جهرگو بشیوی گه دهو ریخۆله وه پهیدا بووبی ههروه ها به کار ده بینری
دزی ژههراوی بوون بههوی له رزو تاوه وهکوو نهخۆشی تیفۆئیدو ئیلتیه باتی
ریخۆله وه نهخۆشی سه حای می شک و سوریزه و زه بوونی دل و زهجه ی سینگ
(الذبحة الصدریه) هه موو نه نهخۆشیانه کلۆکۆز دهرمانی سه رهکیانه وه به رهو
شیفاو چاک بوونه وه دیانیا.

ههنگوین کاریگه ریه کی هی دی کردنه وه ی ههیه تفی ناو ده م زیاد دهکا بو
قورگ هی شان و کۆکه ی وشک با شترین دهرمانه، ههر له بهر نه وهیه دهرمان سازمکان

ماددەى كلۆكوز تېكەل بە زۆر دەرمان دەگەن ۋەگۈۋ دەرمانى غەرغەرەو نەرمكەرەۋەپە بۇ كاتى قەبىزى و گىران چارەسازە، ھەموو بەيانى يەك كەۋچىكەك ھەنگۈيىن بخۇى سوۋدى تەۋاۋى تېداپە ۋە خواردەمەنى ناۋ گەدە شل دەكاتەۋە ۋە قەبىزى ناھىل.

تەندروستى گىشتى (الصحة العامة):

تيورپكى زانستى چەسپاۋە دەلى: خۇپاراستن لە دەرمانكردن چاگترە (الوقايە خير من العلاج) ئايىنى ئىسلاميش ئەم تيۋرەى سەلماندوۋ لە ياساۋ شەرىعەتى خۇپدا بانگەۋازى بۇ كردوۋ، بەم جۋرەى كە باسى دەكەين.

۱- بانگەۋازىكردن بۇ دەرمانكردن (الدعوة إلى التداوى) ئايىنى ئىسلام بەناشكرا خەلكى ھەلناۋە بۇ چارەسەر كىردن و تىماركردن، چونكە پېغەمبەر (سۈرۈدى غوبى لىسرىن) دەفەرەمۈى: (لكل داء دواء فإذا أصاب دواء الداء برىء باذن الله - عز وجل) ھەموو دەرەپك دەرمانى خۇى ھەپە جا ئەگەر نەخۇش ئەۋ دەرمانەى دەپخوا دەرمانى دەرەمكە بوو بەۋىستى خودا چاك دەبېتەۋە.

لەلەپەكى ترەۋە ئىسلام بەتوندى دژى نوشتەى ناشەرىى ۋە ھالگىرتنەۋەۋ خەپال پلاۋو بەرى دەست خۇپندەۋەۋ كىتېب گىرتنەۋەۋ تەلەسم بازى ۋە ئەۋ جۋرە كارانەى كە گاهىن و مالم و رەبەنەگان لەسەر دەمى نەزانىدا دەپانكرد.. ھەموو ئەۋانەى كە گەل نەخۇشپىيان دەداپە پال ئالەۋ شەۋەۋ جىندۇكەۋ دېۋو درىج بەگىل و كەمھۇش لەقەلەم داۋە.. لەھەمان كاتدا رېگەى داۋە ئادەمىزاد ھەۋل بەدن ھۆى نەخۇشپىيەگان بدۇزەۋەۋ چارەسەرىيان دىارى بىكەن.

قورمىتپنە (الحجر الصحي):

ئايىنى ئىسلام يەكەم ئايىن و رېبازىكە كە ياساى قورمىتپنەى دانائەۋ، پېش زانىيارى پزىشكى و ياساكانى خۇرئاۋا بە چەند جەرەپك دەست پېشكەرى كردوۋ. لەم بارەۋە پېغەمبەر قەرموۋىيەتى:

« إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا ^(۱) .

واتە: ئەگەر بىستان لەناوچەيەك تاعون و پەتا كەوتۆتەو ئۆو تىي مەچن، ئەگەر تاعونەكە لەو ناوچەيە پەيدا بوو كە ئۆو لىبوون لىي دەر مەچن! خۆ ئەگەر ئەوروپا لە ناو پرستى چەرخى چوار دەهەمى زاپىنىدا كە تاعوونى تىدا كەوتەو عەقلى بەم ياسايە بشكايەو كارى پى بكر دايە، ئەو هەموو خەسارەتە گيانىيە پى نەدەگەيشت و ئەو هەموو ئادەمىزادەى تىدا نەدەمرد، بىگومان ژمارەى ئەو ئادەمىزادەى بە پەتاكە گيانىيان لە دەستدا گەيشتە (۲۵) بىست و پىنج مىليۇن مەوۆ. ھۆى سەرەكى بىلەو بوونەو ھى ئەم نەخۆشىيە ئەو بىو تەتەرەگان سالى (۱۳۴۶ز) نەخۆشىيەكەيان بىردە باشوورى روسيا ئىتر لەو ۆو تاعوونەكە دەستى كرد بە بىلەو بوونەو ھەتا سالى (۱۳۷۰ - ۱۳۷۴ز). زوربەى ئەوروپاى داگر كرد، جا لەو كاتەدا كە تاعوونەكە زوربەى ئەوروپاى گرتبەو، ولاىتى مىلانۆو بەندىقىيە گەلى ياساى بەرگرتن لە تاعوونى دانا ئەو جا كۆمارى راجواسا ياساكانى پوختە كردن و سەربازگەو خەستە خانەى لە دوورى شارەگان كەردەو، بۆ ئەو ۆى ئەوانەى دىن و گومانىيان لى دەكرى نەچنە ناو شارەگانەو لەو سەربازگەو خەستە خانانەدا بىمىننەو.

لە سەرەتا (۳۰) رۆژ دەيانەيشتەو، دواىى كەردىانە چل رۆژ، بەم جۆرە نەيانەيشت تاعوونەكە لەناو ياندا بىلەو بىتەو. تەنانەت ئايىنى ئىسلام ھۆرمەتىنەى بۆ نەخۆشى ئازەلىش داناو، ھەركاتىك جەلەبىك ئازەل نەخۆشيان تىكەوت نابى لەگەل ھى ساغ تىكەلەو بكرىن بۆ ئەو ۆى ساغەكانىش تووشى نەخۆشىيەكە نەبن.

پىغەمبەر (مەرووى خودى لەسەرىن) ھەرموويەتى (لا يورد مەمرىز على مصح) واتە: خوشترى نەخۆش نابىتە لاى خوشترى ساغ تاوەكوو دەردى نەخۆشەكە نەچى بۆ

^(۱) رواه اصحاب السنن.

ساغەگە. ھەروەھا بۇ مەبەستى خۇپاراستن لە نەخۇشى و بلاۋوونەۋەى بەناو ئادەمىزادا، پېغەمبەر دەفەرمۇئ: (فر من المجذوم فراك من الأسد) لەبەر گول راگە و ھەئى وەگەو چۆن لەبەر شېر ھەلدىي.

خېزايى كردن لە ناشتنى مردوو (التعجيل بدفن الموتى):

يەككە لە مەبەستەكانى پارىز لە ئىسلام دا ھەئنانى موسولمانانە بۇ خېرا ناشتنى مردوو، ھەركاتى ئادەمىزاد گيانى دەرچوو دەبىي خېرا رىسمى ناشتن و بەخاك سپاردنى مردووگە ئەنجام بدرى، چونكە مردوو زوو بۇ گەن دەگا و ترسى بلاۋوونەۋەى نەخۇشى تاعون و نەخۇشى ترى لىۋە دەكرى.

دوورە پەرىز لە ئافرەت لەكاتى بېئومىزى دا (اعتزال الحاض):

كارىك لەو كارانەى ئىسلام ھەرامى كردو بە مەبەستى پارىزگارى لە نەخۇشى، چوونە لاى ژنە لەكاتى بېئومىزى دا!! قورئان دەفەرمۇئ:

{وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ - سورة البقرة - ۲۲۲}.

وتراۋە: دەر دراۋەگان (افرازات)ى جەستە دوو جۆرن، جۆرىكيان بۇ لەش سوودى ھەيە، ۋەك ئەو دەر دراۋانەى گە يارمەتى ھەرمس و ھەزم دەدەن يا يارمەتى دەرگاى زاۋى دەدەن، يا ۋەك ئەو دەر دراۋانەى گە لەناۋە دەزگاكانى لەش و شانەكانى و ئەندامەكانى تر رىك دەخەن، ئەم چەشنە پىي دەگوترى: (Secretion) ئەمەيش زۆر پىۋىستە بۇ زيان و زيانى تىدا نىيە.

بەشەگەى تر بە پېچەۋانەۋەيە و مانەۋەى لە لەشدا سوودى نىيە. پىۋىستە بەزوۋى لە لەش دەرېكرى، ئەو مادانەش پىك ھاتوون لە مادەى ژەھراۋى، مانەۋەيان لە لەشدا زيانى پى دەگەيەنى... ۋەگەو مىزو پىسايى و ەرەقۇ خوڭى بېئومىزى ئەمەش پىي دەگوترى (Excretion) ئايەتەگە چوونەلاى ئافرەتى

بێنۆیژی حەرامکردووە، ئەمەش موعجیزمیهکی زانستیه بۆ ئیسلام، چونکه ئیسلام ئادهمیزادی فێرکردووە پێش ئەوەی شتێک لەم جۆره ئیفراتانە بزانی و بزانی که خۆینی بێنۆیژی ژەهرێکی لەشەو سوودی بۆ جسیم نییه تا زوو له لەش دەرچێ درمنگه.

بهشی دووهمی ئایهتهکه دەفهرموی: (فَاعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ) واتە: لەکاتی بێنۆیژی ژناندا له جیوانه لایان که نارێگرن، ئەواتا بۆچوونی پزیشکی دەق لەگەڵ مەبەستی بەرزى ئەم ئایهتهدا یهك دەرگرنهوه، چونکه تەندروستی ئەوەی مەنع کردووە که بیاو تیکه لاوی لەگەڵ ژنی حەیزداردا بکا، چونکه شتی وا زیان به بیاوهکەشو به ژنەکەش دەرگەیهنێ، ئەم خۆینه برسکاوه پیسه، میکروب و بهکتریايهکی زۆر لهخۆ دهگرێ، زۆر ناخیهنێ که بیاو تووشی ههوکردنی جۆراو جۆر دهکا، له لایهکی تریشهوه لهکاتی بێنۆیژیدا پهردهکانی ناوهموی ئافرمت دەسووتینهوه و ناسک دەبنهوه، دوور نییه که بههۆی جۆلانهوه پهردهکان بدرێن، سهرمنجام بههۆی میکروبەکانی ناو منالدا نهوه نهخۆشی تهشه نه دهکا بۆ شوینانی تریش، ئەمەیش ئەوەندهی تر زیان به تەندروستی ژن دهگهیهنێ، سهرمپرای ئەمەیش جیوانه بوون لهگەڵ ئافرمت بهری دەرچوونی خۆینهکه دهگرێ و خۆینهکه له ناوهموه ئەهوق دهکاتهوه، ئەمەیش سهردهکێشی بۆ بشپۆی دهروونی و دهمار گرژیهکی تهواو بۆ ههردوولا دهخولقیانی.

خۆینهری خۆشهویست سهیر بکه زانیاری پزیشکی چۆن ههنگاو به ههنگاو شوین قورئان دهکەوێ و دهیکاته پهره نوماى خۆی!!

زیانهکانی دامۆتییسی (اضرار الزنا):

ئایینی ئیسلام هەر به مەبەستی پارێزگاری مروق له نهخۆشیه جینسییهکان زینای حەرامکردووە، قورئان دەفهرموی:

{وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا - سورة الإسراء - ۳۲}.

واتە: بەھىچ جۆرىك نىزىكى داۋىنپىسى مەكەونەۋە، لە راستىدا داۋىنپىسى تاۋانىكى ئابرو بەرمىيە ۋە پەرى بى رەۋشتىيە ۋە رىگەيەكى ئىجگار خرابو ناپەسەندە.

جا ۋەنەبى ئىسلام زىناى ھەر لەبەر ۋە ھەرەمكردىن كە تاۋانىكى كۆمەلەيتىيە ۋە س بەلگە ۋە بەشىكى زۆرى ھۆى ھەرام بوۋنەكەى دەگەرپتەۋە بۇ ھەلاچۇكردن ۋە بەرگىكردن لە نەخۇشى جەستەيى ۋە دەروۋنى ۋە رەۋشتى.. ھتە.

بىگومان يەككى لە دىاردەۋ نەخۇشىيەكانى كە بەھۆى زىناۋە توۋشى مەرۇف دەبى، نەخۇشى ئاتەشەكە (زەھرى) كە پىشى دەگوتىرى سفلېس توۋشى ھەموو جىسىم دەبى ۋە ھەموو ئەندامەكانى جەستە دادەۋەشىن، ۋەك كۆنەندامى دەمارى ۋە لەمفاۋى ۋە ھەرسى ۋە زاۋوزىيى ۋە ھەرۋەھا توۋشى ئىسك ۋە جىگە ۋە ھەموو لوۋەكانى لەشىش دەبى، لوۋەكان بۆرىە دارىن، يا بى بۆرىەبىن.

ھەرۋەھا توۋشى پىست ۋە چاۋو گۈيىش دەبى، توۋشبوۋنەكەشى تا بلىى مەترسىدارو سامناكە!! لەلەيەكى تەرۋە زىنا دەبىتە ھۆى پەيداۋونى نەخۇشى تر ۋەك قورحەى خاۋو قورحەى خۆرەك ۋە خۆرۇش ۋە ئالۇشى شەرمگاۋ قەلەشتىۋونى كۆنەندامى زاۋزى (ھەرۋەھا داۋىنپىسى دەبىتە ھۆى توشىۋون ۋە بلاۋبوۋنەۋەى بەرفراۋانى سامناكى كوشندەى ئايدز. كە بە خەتەرترىن دەرد دادەنرىن. بگرە لە شىرپەنچەيش خەتەرترە!

ھەرگەسى بىھۆى بە وردى لەزەرمرو زىانى ئەم نەخۇشىانە بزانى با بگەرپتەۋە بۇ كىتبە تايەتەكان، ئىتر ئەۋكاتە دەزانى تا چ ئەندازمەك ئىسلام گىرنگى بە لەشپەرۋەرى داۋە.

ھەرۋەھا زىنا دەبىتە ھۆى پەيداۋونى نەخۇشى سوۋزەنەك كە نەمەرۇ بە تەۋاۋى جىھانى خستۆتە ژىر مەترسىيەۋە، ئەم نەخۇشىيە مىكرۇبىكى پچۈكەۋ بەزەمەبىنى پىشكەۋتوۋ نەبى ھەستى پى ناكىرى، ھەركاتى پىاۋىك ئەم

نەخۇشىيەى لەگەل بىو زىنا لەگەل ئافرمەتېك بكا يەكسەر ئەم نەخۇشىيە دەگوارىتەوۋە بۇ ناو لەشى ئافرمەتەكە، ھەروا بە پېچەوانەش!

گاۋى سەگ چەسپاۋە (تقريب نجاسة الكلب):

ياسايەكى تر لە ياساكانى ئىسلام بۇ پارىزگارى لەش و لار بەگاۋو دانانى

سەگە... پېغەمبەر (دروۋى خودى لەمەربىن) ھەرموۋىيەتى:

« إِذَا وَلَعَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيُرْقَهُ ثُمَّ لْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مِرَّاتٍ أَحَدَاهُنْ بِالتراب .

واتە: ئەگەر سەگ دەمى خستە ناو قاپ و قاچاغى يەگىك لە ئىۋە خىرا چى لەناو قاپەكەدايە بېرېژن، ئەمجار ھەوتجار قاپەكە بشۆن جارېكىيان بە قوراپو بى. ماناى ئەم ھەرموۋىيە ئەۋەيە كە نابى ئادەمىزاد نان و ئاو بخواتەوۋە لە قاپىكدا كە سەگ دەمى تى خستىۋ بەدەم و قەپۇزى پىسى كرېۋ نەخۇشىۋ بەگترىاى تىدا بەجى ھىشتىۋ! ئەمەش موعجىزەيەكى زانىارىيە بۇ ئىسلام و زۆر پېش زانىارى (طب) دەست پېشكەرى كىردو، وا تازە بە تازە زانىارى تەندروستى چەسپاندوۋىيەتى كە سەگ زۆر نەخۇشى راگوپز دەكا بۇ ناو لەشى ئادەمىزاد..

لە گوڭقارى (كۆسموس) ئەلمانىدا (د. جەراد فەتشر) لەزېر ناوونىشانى (ئەو نەخۇشىيە سامناكانەى كە بەھۋى راگرتنى سەگو ئى نىزىكبونەۋمىيان پەيدا دەبن) باسېكى بلاۋكردەۋە دەلئ: (پى ئى ھەلپىنى كۆمەل لەم دوايەدا بۇ زىادە رەۋى لە راگرتنى سەگدا بەو شىۋە بەرفراۋانىيە سەر دەكىشى بۇ كەۋتەۋەى زۆر نەخۇشى سامناك بە تايىبەتى كە لە راگرتەكەدا يارى لەگەلدا بىكرىۋ و ابىكرى سەگەكە بە تەۋاۋى تىكەل ژيانى خىزان بى، گالتەو گەپى لەگەلدا بىكرىۋ ماچ بىكرىۋ مەۋفەكان بلىسىتەۋەۋە لەسەر سەفرەۋ خان نان و ئاو لەگەل خىزاندا بخوا، ھەموۋ ئەمانە: كە زەۋقى ساغو سەلىم دژيەتىۋ لەگەل دابو نەرىتى مەۋقايەتى گونجاۋ نىيەۋ پېچەۋانەى ياساى تەندروستىيە - دەبنە ھۋى سەرەكى بۇ نەخۇشىۋا كە تەندروستى ئادەمىزادو ژيانى دەخاتە خەتەرىكى سامناكەۋە

ئەمەش شىتەك نىيە ھەروا بە سادەمى سەيرى بىكرى، پىۋىستە چارەسەرىكى كارىگەرى بۇ بدۆزىتەۋە، چۈنكە سەگ كرمى شىرتى تىدايە^(۱) دەگوازىتەۋە بۇ ئادەمىزادو توۋشى چەندان نەخۇشى سامناكى دەكاو گىانى دەخاتە مەترسىيەۋە. بەگۈيرەى زانىيارىش دىمىكەۋتوۋە كە ھەموو جۆرە سەگىك پىچوۋوك گەۋرە ھەموۋىان ئەم جۆرە كىرمەيان تىدايە.

لەناۋچەى فىرىزلەندە لە ھۆلەندا كە سەگ بەكار دىنن بۇ راكشانى گالىسكە، دىمىكەۋتوۋە لە ھەموو سەد سەگىكىدا داۋنەزەيان ئەم نەخۇشىيەيان تىدايە! لەناۋچەى ئىسلىەندەشدا لە ھەموو (۴۳) كەسىك يەكەك توۋشى ئەم نەخۇشىيە بوۋە، دىمىش كەۋتوۋە ئەم رىژمىە لە ئوستىرالىادا زۆرتىر ھەيەۋ لە ھەموو (۳۹) كەسىكىدا لە دانىشتۋانى ئەۋ ۋلاتە يەكەك توۋشى ئەۋ نەخۇشىيە بوۋە! ئەۋەش چەسپاۋە كە راگرتن ۋە خىۋىكرىنى سەگ لەۋ ۋلاتانە بەۋ شىۋمىيە بوۋەتە ھۆى بىلاۋبوۋنەۋى نەخۇشى لەۋلاتانى تىرىشدا. ئەمجار دەلى: ئەۋەى پىۋىستە لەسەر ئادەمىزاد كە بەھىچ جۆرىك كالتەۋ گەپ لەگەل سەگدا نەكا، مىندال ۋا فىربىكرىن كە خۇيان بىپارىزن ۋە لەسەگ دوۋرىكەنەۋەۋە نەھىلىدىرى دەستو مەجەكىان بىلىسنەۋە، بەھىچ شىۋمىيەك نەھىلىدىرى سەگ لە شۋىنى يارىكرىنى مىندال ۋ جىگى ھەۋانەۋەمىاندا ھەبى، نابى رىگا بىدىرى سەگ لەۋ قاپو قاجاخانەدا شت بىخا كە بۇ شت تىداخواردنى ئادەمىزادە، بەھىچ جۆرىك نەھىلىدىرى سەگ بىچىتە خانوۋو جىشتخانەۋە ھەر شۋىنىك كە پەيۋەندى بە خواردن ۋ خواردنەۋەى مەرۋقەۋە ھەبى.

ۋەرزىش (الرياضة):

ئاپىنى ئىسلام گىرنگىيەكى تەۋاۋى بە ۋەرزىش داۋە كە نوپۇز جۆرە ۋەرزىشكە.

^(۱) ئەم جۆرە كىرمە ناۋە عىلمىيەكەى *Taenia fchinacoccus*.

سوودەكانى نوپۇز بۆلەش (فوائد الصلاة):

نوپۇز خۇي لەخۇيدا وەزىشكى ئايىنىيە، ھەموو موسولماننىڭ ھەموو رۇزى ۋەك مۇچە بۆي بىراۋەتەۋە لەسەرىيەتى كە ئەم ئەركە پىنج جار ئەنجام بىدا. ئەمەش دەپىتە ھۆي بەھىزكردنى جەستەۋ نەش و نما دەخاتە نىو رىخۇلەۋە، وەزىشكى باش و لەبارە بۆلەش و جەمگەۋ ماسولكەكانى.

دەي ئەگەر ئىمە سەرنجى جەم و جوۋلى ناو نوپۇز بىدەين دەپىنىن لەجەم و جوۋلى وەزىشى سۆيدى دەچى، ئەۋەندە ھەيە تەمەنى وەزىشى سۆيدى ناگاتە سەد سالى تازە داھاتوۋە، بە پىچەۋانەي ياساي نوپۇز كە ھەزارو چوار سەدو ئەۋەندە سالى بەر لە ئىستا داھىنراۋە بەبى گۇرپان و دەسكارى ئەنجام دەدرى.

خۇ ئەگەر بەرابەرىيەك لە نىۋان جەم و جوۋلى نىۋۇزكردن و ياساي لىنجى سۆيدى دابكەين دەپىنىن جەم و جوۋلى نوپۇز زۆر گونجاۋ ترو لەبارترە بۆ ھەموو تەمەن و جىنىسنىك. نوپۇز بەۋتنى (اللە اكبر) و دەست بەرزكردنەۋە بەجەم و جوۋلى خىستە ماسولكەي دوۋشان بەرەۋ ھەۋا دەست پى دەكا، ئەم شىۋمىيەش جۆرىكە لەۋ تەمىرىن و پىراۋانە كە لە ياساي وەزىشى سۆيدىدا ئەنجام دەدرى، گوايە ئەم جۆرە جەم و جوۋلە سىنگ دەكاتەۋە. دواي (اللە اكبر) كىردن و خويندىنى سوورەتى فاتىحە ئەمجار نوپۇزكەر دادىتەۋە دەچىتە روكوع ھەردوۋ دەستى لەسە دوۋ ئەزىۋى دادەنىۋ ماۋەيىك ئارام دەگرى، جەستە لەم شىۋە جەم و جوۋلەۋ ئارام گىرتە چەند سۇدىكى پى دەكا، جەۋزگەي رانى دەجوۋلىنى، بىرپەي پىشتى راست دەكاتەۋە بە دەستىشى ھىز دەخاتە سەر ئەزىۋىكانى بەمەش باسكى بەھىز دەپن ھەردو كارەكە – توندىگىنى بىرپەي پىشتە ھىز خىستە سەر ئەزىۋى بۆ دواۋە – زۆر پىۋىستىن بۆ جىسىم و سوۋد بەخىش، بىگومان ياساي وەزىشى سەردەم چاۋلىكەرى ئەم شىۋە جەم و جوۋلەيان كىردەۋ لاسايى دەكەنەۋە، بەلام ھىچ كامىك لەم ياسايانە نەيانتوانىۋە ۋا بىكەن دوجۇر ھەرەكە بەيەكەۋە ئەنجام بىدەن، بەلام لە نوپۇزدا ئەم دوۋ جوۋلەيە ھەيە ئەمەش گەۋاھى ئەۋەيە كە جەم و جوۋلەكانى ناو

نويژ دانا كارييان تىدايه. چوونە سوجدەش چەند جەم و جوتىكى تىدايه كە سوود بەخشە بۇ ھەموو ئەندامامى لەش چۆماندەنەو ھەردو ئەژنۆ سود بەخشە بۇ ئەو ھەيلى جەمۆزگە ئەژنۆ گرژبىن. چۆماندەنەو ھەردو قۇل و دانانى ناوچەوان لەسەر زەوى بەسودترين جەم و جوتە بۇ ھەنگۆفتنى گەدەو جىھازى ھەزمکردن و بەرگريکردن لە گيران و قەبزبوون، بەتايبەتى جەم و جوتى سوجدە سوودى بۇ ئافەرتان ھەيە چونكە لەم حالەدا مندالدانى لە شوينى سروشتى خۇيدا رادەگرئ و ناھيلى چرچ و جوتى تىدا پەيدا بىي^(۱).

لەلایەگى ترەو سۆژدە بردن يارمەتدەرى ئەو ھەيە كە نەھيلى: گەدە دابەزى! پزىشكەكانى سەردەم وای بۇ دەچن كە باشترین چارەسەر بۇ دانەبەزىنى گەدە سۆژدە بردنە. ھەندىكى تر لە حىكمەتى ئىسلام كە بە پىويستى داناو ھەموو ماسولكەو جەمۆزگە بەدەن لە نويژدا مافى خۇى بدريتى! لەبەر ئەو ھەيە پىغەمبەر دىفەرموى: (أسوأ الناس الذي يسرق من صلاته).

خراپترین كەس ئەو كەسەيە كە لە نويژەكەى دەدزىتەو ھە بە تەواوى و رىك و پىكى نايكا، مەبەست لەم دزىکردنە ئەو ھەيە كە نويژكەرەكە راوەستان و روگوع و سۆژدەو دانىشتنى ناو نويژ بە نيوەچلى ئەنجام بدا ئاشكراشە كە ھەر وەكوو چۆن تەواوکردنى ئەم جەم و جوتانە پىويستە دەبى بە دلسۆزى و لىيوردوى ئەنجاميان بداو خوشووعى دلى تىدا بى. بۆيە قورئانى پىرۆز زەممى ئەوانەى كردو كە بە تەمبەلى و بارگرانى بۇ نويژ رادەسىن و دىفەرموى:

{وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُتَالَى - سورة النساء - ۱۴۲}.

واتە: دوو رووەكان كە بەروالەت موسولمانن و بەدل ناموسولمانن، ھەركاتى دەچن بەلای نويژەو بە تەمبەلى بۆى دەچن! گومانىش لەو ھەدا نىيە كە باشترین

^(۱) مامۇستا ئەحمەد موحەممەد مەرزوق - پىسپۆر - لە پەرۆردمەگردنى لەشدا لە زانكۆكانى اسكتلەندەو ئەلەمناو سوید - مجلة لواء الإسلام - .

وهرزى رۇژانە ئەو وهرزىشەيە كە بەردەوام بىۋ بىۋ مانىدو نەبى، وهرزىشكى وابى كە زورىيە ماسولكەو جەمۇگەكان بىخاتە كارو لە ھەموو شوپىنىك بىرىۋ دابەش بىرىۋ بەسەر كاتەكانى شەوو رۇژدا: پىش خۇرەھەلاتن دوالادانى خۇر لە نىوہى ناسمان، پىش خۇرناۋا بوون و پىش نوستن، ئەمە لەگەل گىرنگىدان بە پاك و خاۋىنى پۇشاك و لەش كە ھەموو ئەمانەى گوتران لە نوپۇزدا دەستەبەر دەبن.

جەۋگىرى لە خۇشەكە تىكرىن (النهي عن الإجهاد):

ئايىنى ئىسلام بە پىۋىستى دانائە كە لەش و لار مافى خۇى لەو وهرزى بىرىتى و ماوہى بىرىتى لەو وهرزىشە زىاد بىكا، بەلام بەمەرجىك ئەومندە خۇ مانىدوئەكا كە لە رادەى وهرزىشە راستەقىنە بىچىتە دەردوہ جەستە پىر لە تواناى خۇى جەختى لى بىرى، قورئان دەفەرمۇئ:

{لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا - سورة البقرة - ۲۸۶}.

واتە: پەرومردگار ئەرك ناخاتە سەر ھىچ كەسىك كە زىاد لە تواناى خۇى بى. جا نوپۇز لەگەل ئەوہدا كە وهرزىشكى جەستەيە، لە ھەمان كاتدا خودا پەرسىشە، دەبى ساغو نەخۇش ئەنجامى بىدا، ئاشكراشە كە نەخۇش ناتوانى ھەموو جەم و جەلەكانى پىۋىست بۇ نوپۇز جىبەجى بىكا، لەبەر ئەوہ پەرومردگار بۇ نەخۇش بارسووكىيەكى تەواۋى دانائە.

ئەوہتا بەپى ئەم فەرموودەيەى كە ئىمامى بوخارى گىراۋىيەتتەيەوہ.

عىمرانى كورى حوصەين (خودى لى رازى بىن) فەرموۋى: نەخۇشى مەياسىرىم ھەبوو، لە بارەى چۆنىەتى نوپۇز كىرنى نەخۇشەوہ لە پىغەمبەرم پىرسى، فەرموۋى: نوپۇز بەراۋەستانەوہ بىكە، ئەگەر نەتوانى بەدانىشتەنەوہ ئەگەر نەتوانى بە راكشانەوہ نوپۇزەكان بىكە. ھەروەكوو چۇن ئىسلام رىگەى داوہ بۇ نەخۇش و رىبوار كە لە رەمەزاندا رۇژوو نەگىرن:

{فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ}

ھەرۋەگۈۈ چۆن كەسىڭ پىداۋىستى رىڭاى ھەجى نەبى ھەجى لەسەر نىيە،
يان كەسىڭ نەخۇش بى چۆن بۇ غەزاۋ جەنگى بى بىروايانى لەسەر نىيە:

{لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ}

خوپنەرى ھىزا! ۋەگۈۈ دەبىنى ئايىنى ئىسلام سوۋدو قازانجى گىيانى و
بەدەنى تىكەلاۋ دەكا تا ئادەمىزاد والىبكا خۇشبەختى گىيانى و جەستەيى دەست
بەكەۋى.

ئەمىرۇش بەھىزكردنى لەش و جەستە پىۋىستە بۇ بەھىزىۋونى ھۇش و بىر،
تەننەت گوتراۋە: ھۇشى ساغ وا لەناۋ لەشى ساغا... كەۋاتە ئادەمىزاد لە
ئىسلامدا ھۇى چالاكى بۇ مسۆگەر دەبى، بۇ ئەۋەدى كە لەش و ھۇشى ھەردو و
پىكەۋە گەشە بىكەن، ئەمەيش بەلگەى ئەۋەىە كە ئىسلام ئارمىزۋوۋە رەۋاكانى
مىرۇف جىبەجى دەكا، ھەرۋەگۈۈ چۆن ئەۋ موعجىزە عىلمى و پىزىشكىيانەى كە
لەناۋ ئايەتەكانى قورئان و فەرمودەكانى پىغەمبەردا دەبىنرەن، كە ھەتا ئەم
نرىكانەيش زانستى پىزىشكى پەى پىيان نەبىرەبۋو، بەراستى ئەمانە بەھىزىترىن
بەلگەن لەسەر راستى پىغەمبەرىتى موحەممەدو دروستى پەيامەكەى.

به‌شی بیست و شه‌شه‌م:

مه‌سیحیه‌ت له‌ قورئاندا

بروای مه‌سیح خودا به‌یه‌ک ناسین بووه – بانگه‌وازیی هه‌زره‌تی مه‌سیح بۆ گرتگیدان به‌ ژییانی رۆحی – هه‌زره‌تی مه‌ریه‌م له‌روانگه‌ی قورئانه‌وه – موژده‌ی جویرانییل بۆ مه‌ریه‌م – سکپیری مه‌ریه‌م به‌ عیساو له‌دایکبوونی عیسا – په‌یامی عیسا – موعجیزه‌کانی عیسا – دوژمنایه‌تی جوله‌که‌ بۆ عیسا – کوتایی هاتنی ژییانی عیسا.

خودا به‌به‌کناسین بروای هه‌زره‌تی عیسا بووه:

ئه‌گهر سه‌یری ئه‌و نایه‌تانه‌ی قورئان بکه‌ین که باسی مه‌سیح و ئایینی مه‌سیح ده‌کا، ده‌بینین قورئان رێک ئه‌وه ده‌چه‌سپێنێ که بیرو باومری هه‌زره‌تی مه‌سیح یه‌کتا په‌رستی ته‌واو بووه، یه‌کتا په‌رستی، به‌هه‌موو جوړێک، یه‌کتا په‌رستی له‌خودا په‌رستی دا، که‌س شایانی په‌رستن نییه جگه‌ له‌ په‌رومردگار، یه‌کتا په‌رستی له‌ دوستکردن و به‌دییه‌ناند، به‌گوێره‌ی بیرو باومری مه‌سیح به‌دییه‌نه‌ری زه‌وی و ئاسمان و هه‌موو بونه‌وهر په‌رومردگار و که‌سی تر نییه، یه‌کتا په‌رستی له‌زات و سیفاتدا، به‌بروای مه‌سیح زاتی خودا له‌ ماده‌ی جوێ جوێ پێک نه‌هاتووه (زاتی ئه‌و موره‌که‌ب نییه) سیفات و ره‌وشتی له‌ سیفات و ره‌وشتی هیچ که‌س ناچن! زاتی په‌رومردگار بێ مندال و باوک و دایکه، له‌ که‌س نه‌بووه که‌سی ئێ ناڤ، خودا ده‌فه‌رموێ:

{يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمْتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَدُخِّ مِنْهُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا-سورة النساء-١٧١}.

واته: ئه‌ی خاوهر نامه‌گان! له‌ کاروباری ئایینی خۆتاندا پێ ئێ هه‌لمه‌پرن، شتێ که‌ شایانی شانی پێغه‌مبه‌ر نه‌بێ ده‌ره‌قی مه‌یلێن، زاتێ که‌ نازناوی مه‌سیحه‌و ناوی عیسا یه‌و گوپی مه‌ریه‌مه‌ ئه‌م زاته‌ پێغه‌مبه‌ری خودایه‌و به‌فه‌رمووده‌ی ئه‌و که‌ وشه‌ی (کن)ه‌ له‌ ره‌حه‌می مه‌ریه‌مدا به‌بێ باب هاتووته

وجود نه‌ك به‌شی‌وه‌ی‌ناسایی. كه‌وايه‌ ب‌رواتان به‌ خوداو پی‌نغمه‌مبه‌ره‌كانی‌هه‌بی‌و
خودا به‌یه‌ك بناسن و مه‌لّین سئ خودا هه‌ن. خودا یه‌كه‌و نابئ به‌ دوو كور و
كچیشی‌ نییه‌و نابیی‌و پاك و خاوینه‌ له‌ هه‌موو خه‌وشیك، هه‌رجی‌ له‌ ناسمان و
زه‌ویدا هه‌یه‌ هی‌ نه‌وه‌.

له‌ نایه‌تیکی‌ تردا ده‌فه‌رموئ:

{لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَأُمُّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا - سورة
المائدة - ١٧}.

واته: به‌راستی‌ كافر ی‌به‌راستی‌ نه‌وانه‌ن كه‌ ده‌لّین: خودا عیسا‌ی‌مه‌سیحی‌
كور ی‌مه‌ریه‌مه‌، ده‌ی‌ پی‌یان بلئ: باشه‌ نه‌كه‌ر خودا ویستی‌ عیسا‌ی‌مه‌سیحی‌ كور ی‌
مه‌ریه‌م و مه‌ریه‌می‌ دایکی‌ له‌ناو به‌ری‌ كه‌سئ هه‌یه‌ كه‌ ده‌سه‌لاتی‌ نه‌وه‌ی‌هه‌بی‌ كه‌
نه‌هیلّی‌ خودا له‌ناویان ببات؟ خه‌یر كه‌س نییه‌، نه‌وانیش وه‌ك سه‌رجه‌می‌
خه‌لكی‌ سه‌رزه‌وی‌ خودا هه‌ركاتی‌ مه‌یل‌ بكا له‌ناویان ده‌بات و كه‌س نییه‌ به‌رگری‌
له‌مكاره‌ بكا. له‌ شوینگی‌ تردا ده‌فه‌رموئ:

{وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا، لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا، تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ
وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا، وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا - سورة مريم
- ٨٨-٨٩}.

ده‌لّین: خودا بۆ‌ خۆ‌ی‌ مندالی‌ په‌سه‌ن‌كردوه‌و عیسا‌ی‌ به‌فرزهندي‌ خۆ‌ی‌ حسیب‌
كردوه‌، به‌راستی‌ به‌م بۆ‌چوونه‌تان و وتنی‌ نه‌م قسانه‌ تاوانی‌کی‌ گه‌وه‌ نه‌نجام ده‌دن،
نزیکه‌ ناسمانه‌كان شه‌قار شه‌قار بین و زه‌وی‌ شه‌ق ببئ و کی‌وه‌كان هه‌ره‌س بین و
ب‌روخین به‌سه‌ر یه‌كا، به‌هۆ‌ی‌ نه‌وه‌وه‌ كه‌ ده‌لّین: خودای‌ میه‌ره‌یان مندالی‌ بۆ‌ خۆ‌ی‌
دروست‌ كردوه‌، كه‌شتی‌ وا نا‌په‌سه‌ند شایسته‌ی‌ شانی‌ خودای‌ میه‌ره‌بان نییه‌..
خوینهری‌ هی‌ژا هه‌موو نه‌م ده‌قانه‌ (نایه‌تانه‌) نه‌وه‌ ده‌چه‌سه‌پین كه‌ عیسا‌
ناده‌میزادی‌كه‌و خودا هه‌لی‌ بزاردوه‌و كردوویه‌تی‌ به‌ پی‌نغمه‌مبه‌رو بانگه‌وازی‌كه‌ر بۆ‌
ری‌گای‌ راستی‌!

بئگومان په رومردگار نامه یه کی بو چه زرمته عیسا ناردوه به ناوی ئینجیل پشتیوان و تهواوکه ری تهورات بوو، مژده ی نه وه ی تیدا بوو که له ئاخر زه مانا پیغه مبه ریک دی ناوی نه حمه ده (محمد) ه ده بیته ری نیشاندهری موسولمانان رزگارکه ری مروڤه:

{وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ - سورة الصف - ٦}.

نه وگاته ی عیسا ی کوری مه ری ه به نه وه ی ئیسرائیلی گوت: گهلولا من ره وانه کراوی په رومردگارم بولای ئیوه، ئایین و شه ریعه تی پيش خوږم که یاسای ته وراته به لامه وه راسته و مزگینه هاتنی پیغه مبه ریکتان دده ده می و ناوی نه حمه ده.

بانگه وازی کردنی مه سیح بو گرنگیدان به په روه رده کردنی گیان:

میژوونووسان هه موویان نه وه یان دووباره کردو ته وه که چه زرمته مه سیح بانگه وازی یه که ی بو گرنگی دان به ژبانی نه و دنیا و وازه یانان له م دنیا یه بووه، هه میسه بانگی خه لکی کردوه که نه وه منده کوږ به دنیا وه هه لته گرن و زیاد له پیویست خو ی پیوه خه ریک نه که ن، ئیمانیان به خودا به هیز بکه ن و گرنگی بدنه به ژبانی قیامه ت و وازان نه و ژبانه مه به سستی سه ره کی ئاده میزاده و ژبانی دنیا بو نه وه یه که له پیناو به رژه و مندی نه و ژبانه دا به سه ر ببرئ.. ئیستا پرسیاریک دیته پیشه وه پرسیاره که ش نه وه یه: بوچی بانگه زاییه که ی چه زرمته مه سیح هه ر هه وئی گرنگیدانی به لایه نی گیانی داوه و یستوو یه تی خه لکی واز له دنیا بیئن؟

بو وه لامی نه وه ده ئیین: هو یه که ی نه وه بووه: نه و جوله کانه ی چه زرمته مه سیح نه م مژده یه ی پی داو و نه و ئایینه ی بو هیان و لایه نی ماده یان به سه ردا زالبووه، زور به یان ماده په رست بوون و وایان ده زانی که ژبانی دنیا خو ی له خو ی دا مه به سته و هوکاری ئاده میزاد نییه بو ژبانی قیامه ت. ته نانه ت بریکیان پیان

وابوو که ئهه سزایه ی خودا هه ره شه ی پێ له تاوانباران کردوه، یان ئهه پاداشه ی که مژده ی پێ داوه به خودا په رستان کاته که ی له جیهاندا یه نه که له قیامهت... (رینان) که فمیله سوفیکی فره نسییه له کتێبه کهیدا - که ناوی ژینامه ی مه سیح) هه دربار ه ی ئهه رقو کینه یه ی که له دهر وونی جوله که گاندا به رامبه ر خه ئکی ره گی دا کو تا بوو، ده ئی: ئه گه ر نه ته وه ی ئیسرا ئیل ئاگاداری ئهه ته علیماتانه ی یونانیه کان بونایه که ناو مرۆکه که یان ئهوه ده گه یه نن: که مرۆف بریتیه له دوو توخمی سه ره به خو: یه کێکیان گیانه ئهوی تریان لاشه یه، جا ئه گه ر له دنیا دا گیان ئازار به چێژی له قیامهتدا له ژیا نی دووه مدا ده حه سیته وه، ئه گه ر ئه مه یان بزانیایه له گه ئی لهو سزاو ئیش و ئازاره دهر وونیانه رزگاریان ده بوو، که به هۆی چه وسانه وه ژیر ده ستیه وه تووشیان ده بوو، وه کی تریش ئهوان خو یان به چاکتر ده زانی له لایه نی رۆشن بیری و ئایین و کلتوره وه لهو گه لانه ی که ده یان چه وساند نه وه!! جا چونکه برپای دوا رۆژی شیان نه بوو ئه وه منده ی تر بهم چه وساند نه وه ده ئهنگ ده بوون.

ئهمجار (رینان) ده ئی: جوله که کان وه کوو یونانییه کان برپایان به وه نه بوو که ئاده میزاد لاشه و گیانه و له م دوو عون سوره سه ره کییه پێک ها تووه! به ئگه ش له سه ر ئه مه ئهه بۆ چوونه یه که له ته وراتی به رده ستیاندا هه یه که رافه ی نه فسیان به خو ئین لێک دا وه ته وه له ته وراته که یاندا ها تووه ده ئی:

(لا تأکلوا دم جسم ما، لأن نفس کل جسد دمه).

واته: خو ئینی هه یج لاشه یی مه خو ئ چونکه ره وانی هه موو لاشه یی خو ئینه که یه تی. کهه وابوو جوله که کان نه یان زانی وه برپایان وانه بووه که گیان شتیکه جودا وازه له گه ئل لاشه دا. بۆیه که مه سیح ها ت موژده ی ژیا نی دوا رۆژی دانی و ئه وه ی بۆ رونه کرد نه وه که ژیا نی دوا رۆژ مه به ستی سه ره کییه بۆ ئه م جیهانه و گیانی ئاده میزادی شتیکه هه رگیز کو تایی نه ها تووه. له لایه کی تره وه نه ته وه ی ئیسرا ئیل خا وه نی سیسته میکی یاسای شاره ستانی دوورو درێژی رێک و

پېك بوون، لە بارەى سەوداۋ مامەئەو كارو بارىانەۋە.. جا كە وابوۋ كەسايەتى
 حەزرەتى مەسىح خۇى بناغەى مەسىحىيەتەۋ ئەركى سەرشانمانە – ۋەكوو چۆن
 لە قورئاندا ھاتوۋە – ئاۋا شى بىكەينەۋە.

سەرەتا دەست بىكەين بە چىرۆكى لەدايكبوونى حەزرەتى مەريەمە تا لەبەر
 رۆشنايى ئەم چىرۆكەدا ھەموو ئەو كۈن و كەلەبەرانەى كە پەيوەندىيان بە زيانى
 مەسىحەۋە ھەيە لەگەل ئەو بىروباۋمەردى ھىناۋىيەتى شى بىكەينەۋە.

حەزرەتى مەريەم لە قورئاندا (مريم في القرآن):

عيمرانى باۋكى مەريەم پىاۋىكى ناۋدارو زانايەكى گەۋرەى ناۋ زانايانى
 نەتەۋەى ئىسرائىل بوو، خىزانەكەى نەزۇك بوو، مندالى نەدمبوو، پەناى بىردە
 بەر خوداى مېھرەبان و لىي پارايەۋە كە مندالىكى بداتى، لە سەرشانى خۇشى
 نەزر كىرد ئەگەر خودا كورپكى بداتى ئەو كورە بىكاتە خىرو بىكاتە مەجەۋرى
 (بىت المقدس)! پەرۋەردگار دوعاكەى گىرا كىرد، دايكى مەريەم ھەستى بە
 ھەبوونى مندالىك كىرد لەناۋ مندالدا نىدا دەجولايەۋە، كاتى سكەكەى دانا
 مندالەكە كىچ بوو كچىش بەپىي عادت بەكەلكى مەجەۋرى نايە، دوايى ناۋى نا
 (مەريەم) و لەخودا پارايەۋە كە چاۋ دىرى بكاۋ لە بەلاۋ ناخۇشى دۇنيا بىپاريزى،
 پەرۋەردگار نزاكەى قبول كىردو نەزرەكەشى لى ۋەگرتو پىي رازى بوو. ۋا ديارە
 عيمران كۆچى دوايى كىردو مەريەمە ھىشتا پىچكۆلە بوو، پىۋىستى بەۋە بوو
 كە كەسەك سەربەرشتى بكاۋ پىداۋىستى بۆ دابىن بكا، لەبەر ئەۋە دايكى مەريەم
 مەريەمى كچى بىردە لاي مالم و لىپرسراۋانى (بىت المقدس) ئەۋانىش مقومۇيان
 تىكەۋت ناخۇ كامەيان بىبىتە سەر پەرشتيارى مەريەم... دوايى لەناۋ خۇياندا
 تىرۋىشكىان كىرد، سەربەرشتىي مەريەم بەر زەكەريا كەۋت كە مېردى پوورى
 بوو، ئىتر زەكەريا مەريەمى ۋەگرتو لەسەر عىبادەتتىكى ساخ پەرۋەدەى كىرد تا
 شتىكى سەيرى لى بىنى، ھەر رۆزى كە زەكەريا دەچوو بۆلاى مەريەم بۆ

خه لوه خانه که ی رزق و رۆژییه کی سهیری له لا ددهی، که نه بووی نه هینابوو، ته نانهت نهو جوړه خواردنه لهو کاته دا له لای کهس دهست نه ده کهوت، که لئی دهپرسی: مهربه! نهو خواردنه مه نییه ته له کوئی بوو؟ له وه لامدا دهیگوت: له لای خوداوو بۆم دی. نهو چیرۆکه قورئان ناوای دهگێڕیته وه:

{إِذْ قَالَتْ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ، فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذَرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ - سورة آل عمران - ٣٥ - ٣٧}.

نه مه پوختهی نهو روداوو دیاردانهن که په یوه نندیان بهسک پرپوونی مهربه مو له دایکبوونی عیساو په رومردمبوونییه وه ههیه، هه ر له وکاته وه که لهسکی دایکیدا بووه تا نه وکاته ی بووه به ئافره تیکی ته واو له سیبه ری خودا په رستیدا په رومردمبووه، بېگومان نهو شیوه په رومردمبوونه ریخۆشکه ربووه بۆ کاریکی گه وره که خودا بۆی داناوهو زنده له هه موو ئافره تی جیهان نهوی بۆ دیاریکراوه، هه ر بۆیه شه هریشته راسته و خۆ پئی گوت: نهی مهربه! خودا تووی هه ئبزار دووهو له هه موو خه وشیک پاکی کردو یته وه، زیدم ریزی داویتی به سه ر هه موو ژنانی جیهاندا:

{وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ - سورة آل عمران - ٤٢ - ٤٣}.

بېگومان نهو هه ئبزار دنه ویستیکی خودایی بوو، بۆ نه وهی مریه م بپیته دایکیک بۆ مندا لیک که بئ باوک دروست بی، هوکاری سروشتی تیدا نه یه ته جی، بۆ نه وهی مریه م بۆخوی بپیته نی شانیه کی گه وره ی په رومردگار! ده م به ستی

هه‌موو تاوانبارو گوماندارو زماندریژیک بکا چونکه ژيانی مه‌ریه‌م پێش نه‌وه‌ی عیسا‌ی بکه‌وێته‌ سکه‌وه‌ دوا‌ی له‌دا‌یکبوونی‌شی به‌جۆریکی وا بوو که به‌هیچ جۆری گومانی ئی نه‌کری.

مزگینێ جو‌برائیل بو‌ حه‌زه‌تی مه‌ریه‌م (بشری من جیرائیل الی مریم):

کاتی‌ک مریم گه‌وره‌ بوو، بوو به‌ ئافره‌تیکی ته‌واو له‌ کاتی‌کدا که له‌که‌سوکاری گۆشه‌گیربوو دیمه‌نیکی زۆر سامناکی بینی، لێی ترسا، لاویکی شیوه‌ شیرینی چاو پێکه‌وت خه‌ریکبوو لێی نزیک ده‌بووه‌وه‌ زۆر لێی ترسا پێی وابوو په‌لاماری ده‌دات په‌نا‌ی گرت به‌ خوداو ویستی له‌خۆی دوور بخاته‌وه‌، چه‌ند جارێک ناوی خودای ئی هێناو ترسی خودای یاد خسته‌وه‌ ئیتر حه‌زه‌تی جو‌برائیل خۆی ئی ناشکراکردو وتی: من فریشته‌م، خودا ناردوومی کۆریکی پاک س‌روشتی باشت پێ ببه‌خشم، ئیتر به‌ ته‌واوی سه‌ری سوپ‌ما، به‌لایه‌وه‌ شتیکی سه‌یر بوو که به‌پێ نه‌وه‌ی می‌ردی هه‌بێ و شووی کردبێ مندا‌لی بیی، زیاد له‌وه‌ش بو‌ خۆی خۆی ده‌ناسی که ئافره‌تیکی داوینپاکه‌و هه‌رگیز داوینپییسی ئی روونه‌داوه‌.

ئیتر جو‌برائیل نه‌وه‌ی خسته‌ یاد که خودا ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌یه‌، هیچ شتی‌ک له‌ده‌ستی ده‌رناچی، نه‌وه‌شی پێ راگه‌یاند که نه‌و کۆره‌ی خودا ده‌یداتی نیشانه‌یه‌که له‌ نیشانه‌کانی خوداو ده‌سه‌لاتداریتی! نه‌وه‌تا قورئان ئاوا چیرۆکه‌که‌ی ده‌گێرته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

{وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا، فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا، قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا، قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا، قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا، قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا - سورة مریم - ۱۶-۲۱}.

ئهمجا چه‌زره‌تی جوهرائیل هه‌وائی ئه‌وه‌شی پێدا که کورپه‌که‌ی ناودێر ده‌کا به‌مه‌سیح و عیسا‌ی کورپ‌ی مه‌ریه‌می پێ ده‌گوتری، له‌ دونیاو قیامه‌ت ریزدارو پیاو ماقول دهبی و زۆر خۆشه‌و‌یست و نزیک‌ی باره‌گای خودا ده‌بی، ئه‌م کورپه‌ هه‌ر له‌ نیو لانکه‌دا به‌مندالی زمانی ده‌پرژیی و قسه‌ی وا ده‌کا مه‌گه‌ر هه‌ر پیاوی کامل بتوانی قسه‌ی وا بکا، خودا ده‌یکاته پێغه‌مبه‌ری خۆی و فی‌ری کیتابی ده‌کاو دانایی فی‌ر ده‌کاو ئه‌حکامی ته‌ورات و شه‌ریعه‌تی ئه‌و کتیبه‌ی فی‌ر ده‌کاو کتیبی ئاسمانی تری به‌ ناوی (ئینجیل) بۆ ده‌نێری، تا به‌زانایی و دانایی ببێته‌ ری نیشاندهری خه‌لکی.

{وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ، قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ} سورة آل عمران ٤٥-٤٨.

سك پرپوهنی مه‌ریه‌م به‌ عیساو له‌دا‌یکه‌وونی عیسا:

چه‌زره‌تی مه‌ریه‌م هه‌ر له‌گه‌ل جوهرائیل فوی ره‌حه‌تی به‌ یه‌خه‌یدا کرد یه‌کسه‌ر به‌قودره‌تی خودا سکی بوو، بێگومان ئه‌م سک‌پرپوهنه‌ شتیکی ئاناسایی و سه‌رسوپه‌ینه‌ر به‌لام بۆ ده‌سه‌لاتی خودا شتیکی ئاساییه‌، چونکه‌ خودا ویستی که ده‌سه‌لاتی بێ پیاوانی خۆی له‌م رێگه‌وه‌ پێشانی ئاده‌میزاد بداو بزانی خودا چی بۆی ده‌یکا:

{إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ - سورة آل عمران - ٥٩}.

بێگومان داستانی دروستبوونی عیسا له‌لای خودا وه‌ک داستانی دروستبوونی ئاده‌م وایه‌، راسته‌ که دروستبوونی عیسا به‌بێ باوک شتیکی سه‌یره‌ به‌لام له‌وسه‌یرتر ئاده‌مه‌، که خودا له‌ خا‌ک دروستی کردوه‌ به‌بێ باوک و دایک، هه‌ر ئه‌وه‌نده‌بوو به‌ قورپه‌که‌ی فه‌رموو ببه‌ به‌ ئاده‌مو ئه‌ویش دمه‌رحال بوو به‌ ئاده‌م.

ھەزرەتى مەريەم دواى ئەوھى سكى پېرېو بە عيسا دەستە وەستان دانىشت و بىرى لەو قسانە دەکردهوہ کہ لە جوبرائیلی بېستبوو، گومانىش لەوہدا نىيە کہ مەريەم ئەو قسەو قەسەلۆکانەى دەھینايە پېش چاوى کہ لەوہبەدوا خەلکى پېى دەلئىن و بوختانى پې دەکەن و دەلئىن: ئەم گچە ھېشتا شووى نەکردوہ چۆن بەبى ئەوھى مېردى ببى سكى پېر بوو، مندالى بوو، ئەم بىرو بىرۆکانەى بە مېشكى خۇيدا دەھینان و ترسو لەرزىكى جووہ دلئەوہ قەلەق و دلئەراوکی روى تېکرد ھەزى لە تەنبايى دەکردو گۆشەگىرى پې خوشبوو، بۇيە لە خەلکى دوور کەوتەوہو خۆى لەپېش چاوى خەلک و نکرده وەترسا کہ باسى سک پېرېوہنەگەى بگاتە دەم خەلکى و بە خراپى ناوى بەرن.

کاتىک مەريەم کەوتە نۆمانگو نۆ رۆژەى خۆيەوہو ژانگرتى ئازارى ژانەکان پالى پېوہنا پەنا بۆ لقەدار خورماکان بەرئ و خۇيان لەناو ھەشار بىداو دەستيان پېوہ بگرئ ئالەو کاتەدا دەيزانى چەند قسەو قسەلۆکى بۆ ھەلەمبەستەن، بۇيە ئاواتە خوازى ئەوہبوو کہ پېش ئەوکاتە بمردايە يان شتىكى ھىچ و پوچ بوايەو کەس بېزى نەھاتايە ناوى بېنى، لەوکاتە ناسکەدا لەو تەنگانەو ناردەھتەدا ھەزرەتى جوبرائىل ھات دلئەوايى کردو ھەرمانى پېکرد کہ لقەدار خورمايەک راوہشېنى خورماى تەرپ تازەى بۆ بەردەبنەوہو لىيان بخوا، بىرىنى ناوسكى سارېژ دەبن، لەو جۆگە ئاوەش بخواتەوہ کہ بەبن دارەکاندا دەروا دل و دەروونى ئارام دەگرئ و دلئەراوکی نامېنى.

ئەمجار جوبرائىل ئەوھشى فېرکرد کہ ھەرکاتى کەسېک لىي پىرسى يان سەرکۆنەى کرد يان وتى ئەمەت لەکوئ بوو؟! ھىچ وەلامىيان نەداتەوہ، بەلکوو نامازەيان بۆ بکا کہ زمانى بەرۆژوہو، قسەگردنى لەخۆى ھەرامکردوہ، ئەمە بوختەى ئەو چىرۆکەيە کہ قورئان دەيگېرېتەوہ دەفەرموئ:

{فَعَمَلَتُهَا فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا، فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَٰ لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّنْسِيًّا، فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا، وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا، فَكُلِي

وَأَشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا
فَلَنْ أَكَلَمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا - سورة مريم - ۲۲-۲۶}.

کاتی که چه زهرمتی مه ریه م مندا له که ی لی بووه وه هه لی گرته وه و گرته به
باوهشی و هاته وه بو ناو خزم و کهس و کار و نه ته وه که ی، هه موو سه ریان سو پرما و
سه رسام بوون نه وه ی مه ریه می دهناسی و شارمزی خودا په رستی و داوینپاکی بوو
نه وانه ی نه یاند هناسی هه رووه کوو یه ک سه رسام بوون، چونکه مه ریه م کاریکی سه ر
سو پرهینه ری هینایه گایه وه! چونکه نه و کج بوو هیشتا شووی نه کردبوو! دیاره
مندا ابوونی به بی نه وه ی شووی کردبی جیگای نه و بوو گومانی خراپی لی بکه ن،
چونکه له کاتی په یدابوونی شتی سه رسو پرهینه ری کتوپری وادا زو رجار عه قل و
تیبینی کارناکا به تایبته که به لگه ی تاوانبارکردن به دهسته وه بی و نیشانه کهشی
شتیکی مادی بی، جیگای گومانی تیدا نه مین؟!.

چه زهرمتی مه ریه م له بهرام بهر نه و هه موو تو مه ت و زریان و ره شه بایه دا هه ر
نه وهنده ی له دهست هات که گوپرایه لی ئاموژگارییه که ی چه زهرمتی جو برائیل بکا،
بیده نگی بکاته کاری خو ی و هه رکه سی پرسیری لی بکر دایه ئامازه ی بو لای
کو په که ی بو ده کردن و ده یگوت قسه له گه ل نه ودا بکه ن، نه وانیش به وه رفیان
هه لده ستاو پیان وابوو گائته یان پی ده کا، چونکه له وه پیش نه یان دیبوو که
مندا ل له لانه کا قسه بکا و گفت و گو ی له گه لدا بکری!! به لام چه زهرمتی عیسا (درویدی
خوبی له سرین) وه لامی عاقلانه و زیرانه ی ده دانه وه، داوینپاکی دایکی ده چه سپاند،
نهمجار هه والی نه وهشی پیدان که بو خو ی دمیته خودا پیداوو ده چیه ریزی
نه وانه ی که په رومردگار په راوی بو ناردوون و ده یکاته پیغه مبه ری خو ی و پیروزی
ده خاته کاره گانییه وه و په رومردگار ئاموژگاری کردوه به نه نجامدانی نویژو
زه کاتدان تا له زیاندا بی، هه موو کات له گه ل دایکیدا چاکه کار دمی و گوپرایه لی
فه رمان و ئاموژگارییه کانی دمی و لوتبه رزی نا کاو خو ی به زل نازانی. ده یگوت:
سلاوی خودا له سه ره رمبی روژی له دایکبوونم و روژی مسردنم و روژی
زیندوو بونه وه شم. نه مه ی گوترا: پوخته ی مانای نه م نایه تانه یه که ده فه رموی:

{فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا، يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا، فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا، قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا، وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا، وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا، وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا - سورة مريم - ٢٧-٣٣}.

لێره دا پێویسته ئاماژه بۆ ئه وه به کهن که هۆی چی بووه عیسا به بێ باوک خودا خولقاندی؟! بێگومان ده بێ حیکمه تیکی تێدابێ و خودا بۆ خۆی ئه وه حیکمه ته بزانی، ئه وه تا له قورئاندا ئاوا ئاماژه ی بۆ ده کا ده فهرموی:

{قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا - سورة مريم - ٢١}.

بۆ ئه وه ی بیکه ین به به لگه له سه ر که وره یی و به ده سه لات ی خۆمان، هه م ره حمه ت و به زه یی ئێمه ش بێ بۆ ئاده میزاد.

هه رکا تیکی ش له وه نیشانانه و به لگانه وردبینه وه که بوونه هۆی ئه وه ی عیسا به بێ باوک له دایک بێ، به لگه یه کی گه وره ی روداو یکی سه ر سوپه ی نه رمان دێته به رچاو، کاره گرنگه که ش ئه وه یه که له دایک بوونی عیسا به بێ باوک ده سه لات و توانای هه راوانی خودا ده گه یه نن و ئه وه روون ده کاته وه که هه ر خۆی که ریم ی کارسازه و ه یج شت یك نییه و ه یج که س ناتوان ی ر یگه ی کار یکی ئ ی بگر ی، ه یج کا تیکی ش پابه ند ی یاسای هۆکارو کار لیکرا و (الاسباب والمسببات) ناب ی و چۆنی بو ی ئاوا ده ی پر ه خس ی نی و له هه موو کار یکی دا ئازاده.

عیسا پێغه مبه رو ره وانه کراوی خودایه (عیسی رسول الله):

نه ته وه ی ئیسرا ئیل له پ یگای راستی ئایین لایاندا و له سنوور تێپه رین و که و تنه ناو زلکاوی هه وا و ئاره زو ب بازی و زیاده ره و ییان له خۆش رابوا درندا کرد و هه لوه دای

کۆکردنه وهی مآل و دارایی بوون... له هه لآل و هه رام سلێان نه کرده وه، له بهر نه وه
بهرومردگار زۆر هۆکاری خۆش رابواردنی ئی یاساگردن، قورئان دمفه رموی:
{فَبِظَلَمَ مَنْ الذِّينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنِ سَبِيلِ
اللَّهِ كَثِيرًا، وَاَخَذَهُمُ الرَّبُّا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا - سورة النساء - ١٦٠ - ١٦١}.

بههوی زولم و زۆری جوله کههکان خۆیان، زۆر هۆکاری خۆش رابواردنمان ئی
قه دمغه گردن، که له وه پێش بۆیان رهوابوو، ههروهها بههوی گومراکردنی خه لک و
لادانیان له رێگای خودا و سوود خواردن و ماده په رستی زیاد له نه ندازه یان
(که لێیان قه دمغه گرابوو) خواردنی مآلی خه لک به نارهاو و بیهۆ نه و یاسایانه مان
به سه ردا سه پاندن، بۆ رۆژی دوا ییش سزای به نی شمان بۆ ئاماده کردوون. جا
له بهر نه و هه موو سه رپێچی گردنه ی نه ته وه ی ئیسرا ئیل حیکمه ته و ویستی خودا
وابوو که هه زه رته ی عیسا بکاته پێغه مبه رو فی رێ ته ورات و ئینجیلی بکا و
بینی رێ ته ناویان و بانگه وازی خودا په رستی له ناویاندا هه لدا! خودا بۆ خوی
دمفه رموی:

{وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ، وَرَسُولًا اِلَىٰ بَنِي إِسْرَٰئِيلَ - سورة
آل عمران - ٤٨ - ٤٩}.

بهرومردگار عیسا ی ره وانه ی ناو نه ته وه ی ئیسرا ئیل کرد نه ویش به گو ی ره ی
فه رمانی خودا بانگه وازی ئایینی بلآ و کرده وه، داوای کرد شو ی نی بکه ون، هه می شه
هه ولێ نه وه ی داوه که جوله کههکان له و گومرا ییه بگ ی رپێ ته وه، هه رام و هه لآیان بۆ
رون بکاته وه و کێ شه و نیزاعیان بۆ یه کالآ بکاته وه، برێ له و شتانه ی که لێیان
قه دمغه گرابوو بۆیان هه لآل بکا.

{وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي
تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا، إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ - سورة الزخرف - ٦٣ - ٦٤}.

کاتی عیسا به به‌لگه‌و ده‌لیله‌وه هاته لای نه‌ته‌وه‌ی ئیسرائیل، وتی: من هاتوومه ناوتان به به‌لگه‌و حیکمه‌ته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ندی کێشه‌و نیزاعی تی که‌وتوون بۆتانی رۆن بکه‌مه‌وه، ئیوه ته‌قوای خودا بکه‌ن و گوێراپه‌لی نامۆزگایه‌کانی من بن، بێگومان په‌رومردگار خودای من و ئیوه‌یشه‌ی ده‌ی وه‌کوو من ده‌په‌رستم ئیوه‌ش بپه‌رستن، ئه‌مه ریگای راست و دروسته.

موعجیزه‌کانی عیسا (د.خ) «معجزات عیسی (علیه السلام):»

که‌هه‌زمرتی عیسا بانگه‌وازی خۆی بلۆکه‌رده‌وه، پیاوه ئاییه‌نییه‌کانی جوله‌که هه‌ستیان به‌خه‌ته‌ریکی گه‌وره‌کرد، ئه‌وه‌تا هه‌زمرتی عیسا ره‌خنه‌یان لی ده‌گریو له‌وخۆ به‌دوینا هه‌له‌و گیربوونه‌یان نارازییه‌و لۆمه‌یان ده‌کا له‌سه‌ر ئه‌وه که له‌ ئارمۆبازیدا زیان به‌سه‌ر ده‌بن و، ئه‌وه‌نده به‌ په‌رۆشن بۆ خۆش رابواردن، نه‌ینییه‌کان ئاشکرا ده‌کاوه‌یبه‌و عاریان له‌ناو خه‌لکدا بلۆکه‌ده‌که‌وه، له‌به‌ر ئه‌وه ماله‌کانیان هه‌موو یه‌کیان گرتو بریاریاندا دژی بوه‌ستن و به‌درۆی بجه‌نه‌وه، داوایان لی‌کرد موعجیزه‌یه‌که بپشان بدا که به‌لگه‌بی له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌رایه‌تییه‌که‌ی، په‌رومردگار چه‌ند موعجیزه‌یه‌کی گه‌وره‌ی پی به‌خشی! ئه‌م چیرۆکه‌ش قورئان ئاوا بۆمان ده‌گێڕێته‌وه‌و ده‌فه‌رموی:

{أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِّنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُخَيِّبُ الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُم إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ، وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيِّ مِنَ التَّوْرَةِ وَلِأَحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي هُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا - سورة آل عمران / ٤٩-٥٠}

واته: ئه‌ی نه‌ته‌وه‌ی ئیسرائیل ئه‌من پێغه‌مبه‌ری خودام و له‌لایه‌ن په‌رومردگار هه‌و هیناوه ئه‌من له‌ قور شکلیک دروست ده‌که‌م وه‌کوو شکلی بالنده‌ دوا‌ی فووی پێدا ده‌که‌م ده‌بیته‌ بالنده‌ی راستی و به‌فه‌رمانی خودا ده‌فه‌ری، کویری ماده‌رزاد چاک ده‌که‌مه‌وه، به‌له‌ک چاک ده‌که‌مه‌وه به‌ناوی خوداو

به پشتیوانی ئه و مردو زیندو ده که مه وه، دهمانم وه واتهان دهممه چی دهخون چی هه لده گرن بو دوا روژتان له مالداهه زمهنده دی ده که من بیگومان له وه دا نیشانه ی راستی پیغه مبه رایه تی من دهرده که وئ، نه گهر نیوه برواتان هه بی... من یاساو شهریه تی پش خوّم که ته وراته پشگیری ئی ده که م وه به پیره وی ده که م، ههروه ها بو ئه وه ی برئ له و شتانه ی که لیّتان هه دهغه کراوه بوّتان هه لال بکه مه وه، من له لایهن خوداوه نیشانه ی پیغه مبه رایه تی خوّم پییه، ته قوای خودا بکه ن و گوپراهه ئی ئاموژگارییه کانی من بن... بیگومان بهروردگار خودای من و نیوه یه، عیباده تی ئه و زاته بکه ن، نه مه ریگای راست و دروسته.

قورتانی پیرۆز ئاوا موعجیزه یه کی تری هه زهره تی عیسامان بو ده گپریته وه و

ده فهرموی:

{إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ، قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيداً لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ، قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنْزِلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ-سورة المائدة - ۱۱۲ - ۱۱۵}.

کاتی که هاوپیکانی هه زهره تی عیسا وتیان: ئه ی عیسا ی کوری مه ریهم! ئایا خودای تۆ ده توانی له ئاسمانه وه سفره و خوانمان بو بنیڕیته خواری؟! عیسا پیی گوتن: ته قوای خودا بکه ن واز له و جوړه پرسیارانه بیّن، چونکه که سیّک برواردی ته و او بی ئه و جوړه پرسیارانه ناکا؟! وتیان ده مانه وئ خواریمان بو بنیڕیته خواری لیّی تیږبخوین و دلشمان ئارام بگری و دلنیابین که تۆ ره وانه کراوی بهروردگاری به ته و اوای دلنیابین که تۆ راستگو ی له پیغه مبه رایه تییه که تدا، ئیمه ده بینه شایه د له سه ر موعجیزه که و بو ئه وانه ی که لیّره حازنین، ئه مجار هه زهره تی عیسا وتی: بهروردگارا! سفره و خوانیکمان له ئاسمانه وه بو بنیړه خواری وه، بو ئه وه ی ئیمه یش ئه و روژه ی که سفره و خوانمان بو دپته خواری بیکه ین به جه زن بو خوّمان و بو ئه وانه ی دوا ئیمه یش دپن،

بێگومان تۆ باشتترین رزق و رۆژی دهی؟! به لام ههر که سی دواى ئه وه کافر بوو یان به کافری مایه وه سزایه کی دهم که سم له بونه وهردا به و جوړه سزانه دابى.

حیکمهت و مه به ست له موعجیزه کانی هه زه تی عیسا:

خوینهری ئازیز! ئه وهی گوترا برێک بوو له موعجیزه کانی هه زه تی عیسا ئیستا وئ دهجی که تۆی خوینهر بلئی بۆجی موعجیزه کانی ئه م پێغه مبه ره له م شیوه و جوړه بوون؟! بۆ وه لامی ئه وه ده ئین: موعجیزه به گوێره ی ئاده میزادانی ئه و کۆمه له ی پێغه مبه ره که ی بۆ ره وانه ده کری دهنی درئ، خه لکی ئه و رۆژگاره ش بر وایان به گیان نه بوو هه موو شتیکیان به مادده دهمانی، جا که هه زه تی عیسا هات موعجیزه کی نواند به لگه و ده لیل بوو له سه ر راستی بانگه وازی به که ی، ئه وهی چه سپاند که گیان هه یه و شتیکی سه ره کی به له ژياندا ئه و هتا: ئه وه شکلی بانگه ده یه که له قور دروستکراوه گیانی به به ردا ده کری زیندو ده بیته و له شه قه ی بای ددها، ئه مه به لگه یه له سه ر ئه وه شتیکی هه یه غه یری لاشه یه و مادده نییه، کاتیکی به به ر لاشه دا کرا لاشه که ی زیندو کرده و، مردویه که داپۆشراوه و ئاماده کراوه بۆ ناشتن که مه سیح بانگی لیکرد زیندو ده بیته و وه لامی بانگه که ی دهماته وه، ئه مه ئه وه ده که یه نی که گیان حیوا وازه له لاشه و به و بانگکردنه گیانی تیکه و ته وه و روحی به به ردا کرایه وه، به ئی ئابه و جوړه موعجیزه کانی عیسا به گوێره ی بانگه وازی به که ی تایبه ته مند بوون به و بانگه وازی به ی که بۆ به خێوکردنی گیان و بر وای به زیندو بوونه وه ته رخان کرابوو بۆ ئه وهی بیسه لینی که ژيانیکی تر هه یه له و دنیا چاکه کار پاداشی چاکه که ی و خراپه کار سزای خراپه که ی ده دریته وه.

دژایه تیکردنی جوله که بۆ هه زه تی عیسا (د.خ):

هه زه تی عیسا بۆ چه سپاندنی بانگه وازی به که ی ئه و موعجیزانه ی نواندن، بێگومان موعجیزه کانی شی هه موو سه رکوتکه رو زوبان لالکه رو چه سپینهر بوون و

سەرپێچیکەر و ملهوپرانی بۆردان، دهبوایه ئهم موعجیزانه بهس بونایه بۆ گوێزپارێهێ و برهوهێنانیان به ههزرهتی عیسا! بهلام ئهو جولهگانه که عیسا یان بۆ رهوانه کرابوو ههموو دئرهق و ملهوپر بوون، پێیان نهنگی بوو شوینی کهون و برهوی پێ بهینن.

له بهر ئهوه دهستیان کرد به دژایه تیکردنی ههزرهتی عیساو نه یانده هێشت، خهڵک بچێته سه ر ئایینه کهو برهوا به عیسا بێنن، جۆره ها پیلان و هیل و ته له کهو پر و پاگهنده یان دژی ههزرهتی عیسا نه خشه کێشاو بلاو کرده وه، کاتیک ههستیان کرد ئهم ههولانه یان سوود به خش نه بوون نه یان توانی به ره هه لستکاری بکه ن، له هه مان کات دا ده یان بینی که هه ژار و نه دارا و بێ نه وا شوینی ده که و تن و به پیر بانگه وازی به که یه وه ده چوون و له ده وری کۆ ده بوونه وه بره وایان به قسه گانی ده کرد، ئا له م کاته دا جوله که کان باری پلانه که یان گۆرێ و له لای فه مان پر ه و او پاشا گانی رۆمان دوزمانیان دژی عیسا کرد و ئه وه یان خسته دلی قه یسه ره و پاشا گانی رۆمانه وه که په ره پێدانی بانگه وازی به که ی عیسا و فره وایان بوونی ده بیته هوی له ناو چوونی ده سه لاتیان و روخانی دام و دهرگا کانیان! تا له ئاکاما توانیان وا بکه ن قه یسه ره فه رمان ده رکا به گرته ی عیسا و له سێدار ده دانی و له ناو بر دنی! به لام ئه وه ی له لای به نده خه یاله لای خودا به تاله، ئه وه تا ده بینین قورئان ئه وه ده چه سپینی که په ره وردگار نه یه هێشت ئه و خاوه نه ناسانه به ئاکامی خویان بگه ن، نه یان توانی عیسا ده سته گر بکه ن! به لکو و خودا رزگاری کرد له ده ستیان.

{وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ - سورة النساء - ١٥٧}.

واته: جوله که ئیدیعی ئه وه ده که ن ده ئین: ئیمه عیسا ی کوری (مه ریه م) مان کوشتوو راست نا که ن! ئه وان عیسا یانا نه کوشتوو - وه کوو ئیدیعه ده که ن - له سێداره شیان نه داوه - وه کوو گومان ده به ن و له ناو خه لکدا بلاویان کردۆته وه - به لکوو ئه وان سه ریان لی تیکچوو، کابرایه کی تریان هه لئاسی وایانزانی عیسا یه،

بېگومان ئەوانەى دەربارەى عىسا كىشەيان ئى پەيدا بوو لە خاوەن كىتەبەكان -
جولەكەكان - گومانىكى زۆريان دەربارەى لە سىدارەدانى عىسا لاپەيدا بوو،
چونكە زانىارىيەكى تەواويان لەم بارەو دەست نەكەوتوو جگە لە گومان و
بۆچوونى هەلەو ناراست هېچى ترىان بەدەستەو نىيە.

ئەمەش شتىكى سەير نىيە كە كەسىكى تر لە عىسا بچى و ئەو كار
بەدەستانە وابزانن ئەو عىسايە، چونكە لە روانگەى لىكۆلىنەو كەسايەتییەكانى
پزىشكى زانىارى زۆر رووداوى وا بىنراون و دەبىنرێن كە زۆركەش لەيەكتر دەچى،
زۆر جار كار بەدەستان دەكەونە هەلەو لەو دەدا كە يەكێك لەجىاتى يەكێكى تر
سزا دەدەن. دەى باشە ئەگەر مەسىح لەسىدارە نەدراى ئەى چى لىهات؟ وەلامى
ئەم پرسیارە قورئان دەیداتەو كە دەفەرموى:

{وَمَا قَتَلُوا يَحْيَىٰ، بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا - سورة النساء
- ۱۵۷ - ۱۵۸}.

نەخىر، ئەو جولەكانە عىسايان بۆ نەكوژراو بەيەقىنى نەيانكوشت بەلكو
پەروردگار بەرزى كردەو بۆ لاى خۆى... لە ئايەتێكى تردا پەروردگار
دەفەرموى:

{إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا -
سورة آل عمران - ۵۵}.

واتە: پەروردگار بەعىسای فەرموو: ئەى عىسا! من بەگوێرەى تەمەنى خۆت
دەمترێنم و ناھێلیم كەس دەستدریژی بكاتە سەرت و بتكوژى، ئەمە ئەو
دەگەيەنێ كە حەزەرتى مەسىح لە دوژمنەكانى پارێزراو بوو نەيانتوانیو زەفەرى
پى بەن. كە دەفەرموى: (ورافعك الي) زۆربەى زۆرى رافەكەرانى قورئان پىيان
وايە كە پەروردگار عىسای بەلاشەو گيانەو بەرز كردۆتەو بۆ لاى خۆى!!
برێكى تریشيان دەلێن: عىسا لەسەر زەوى ژیاو تا ئەو رۆژەى تەمەنى تەواو
بوو ئەمجار خودا مراندوو یەتى وەكوو چۆن پىغەمبەرەكانى تری مراندوون،

مه بهست له وشه ی (رافعك)ش نه و مه كه دوا ی له دونیا دهر چوونی پله و نیشانه ی بهر زكرا و ته وه، وه كو و چۆن په رو مردگار له باره ی هه زرفتی ئیدریسه وه دهفه رمۆ:

{وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا - سورة مريم - ٥٧}.

واته: پله و پایه مان بهر زكرده وه بۆ شوینیکی بهرزا جا له سه ر بۆ چوونی نه و كۆمه له رافه كه رانه ی قورئان كه ده ئین: عیسا له سه ر زه و ی ژیا وه تا رۆژی مردنی. پر سیاریك دیته پێشه وه ده ئین: دوا ی نه و رودا وه ی كه هه لمه تیان برده سه ر عیسا و به خه یالی خۆیان عیسیان له سیداردها له راستی دا واش نه بوو، نه ی عیسا بۆ كو ئ چوو؟! چی به سه رهات! له وه لامدا ده ئین: خودا له بهر حیکمه تیک چۆنییه تی دوا نه و رودا وه ی له سه ر چه واشه کردوین و بۆی رون نه کردوینه وه، چۆنییه تیه كه ی هه و اله ی عیلمی خودا ده كه ی و لێ بیده نگ ده بین...!!

نه مه چوخته ی ژینامه و به سه رهات و رودا ی ژیا نی مه سیح بوو، قورئان نه و نه ده ی ئی باس کرد وه له رۆژی له دا یكبوونییه وه تا رۆژی مردنی. بێگومان عیسا كوړی خودا نییه وه كو و فه له كان ده ئین: به لكو و پێغه مبه ریكه له پێغه مبه ره كانی خودا، نیردرا وه بۆ رینوما یی نه ته وه ی ئیسرا ئیل. كۆتای ی سه رگورشته ی عیسا به و گفته و گۆیه ی نیوان په رو مردگار و عیسا ده ینین كه له رۆژی قیامه تدا روده دا و قورئان بۆمان ی باس ده كا و دهفه رمۆ:

{وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ، {إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عَبْدُكَ وَإِنْ تُغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} - سورة المائدة - ١١٦-١١٨}.

واتە: ئەى موحەممەد! يادى ئەو رۆژە بىكەرەوۋە كە پەرۋەردىگار عىسا دەخاتە بەر پىرسىيارو پىيى دەفەرەمۇي: ئەى عىساي كورى مەريەم! ئايا تۆ بەخەلكت گوتوۋە كە مەن و دايكەم بەخودا بزانن، جگە لە خودا ئىمە بپەرستەن؟! عىسا دەلئ: پاك و بىن خەوشى بۆ تۆيە پەرۋەردىگار! مەن شىاۋى ئەوۋە نىم شتىك بلىم كە ناحەق بى، خۆ ئەگەر شتى وام وتبى ئەوۋە خۆت ئاگادارى، ئەوۋە لە دەروۋنى مىندا ھەيە تۆ ئاگادارى بەسەرىدا بەلام ئەوۋە لاي تۆيە مەن پەى پى نابەم. بىگومان زاتى بىچوۋنى تۆ نھىنى زانە، تۆ خۆت ئاگادارى مەن ئەوۋە فەرمانت پى نەكربەم پىم نەگوتوۋەن. مەن پىم گوتوۋەن كە عىبادەتى پەرۋەردىگار بىكەن كە خوداي مەن و خوداي ئىۋەشە، تا لە ناوياندا بووم ئاگادارىان بووم ئەمە كىردارو گوفتارى مەن بوۋە. كاتىك كە مىراندەم خۆت چاۋدىريان بوۋى! خۆت بەسەر ھەموو شتىكدا ئاگادارى، ئەگەر سزايان بىدەى بىگومان ئەوانە بەندەى بى دەسلەتلى خۆتەن، ئەگەر لىيان خۆش بىبى بىگومان تۆ بە تواناي و لەكارو فرمانا داناي.

بىگومان چىرۋكى مەسىح بەو جۆرەى قورئان دەيگىرپىتەۋە، ھەموو ئىدىعاي ناحەزان پوچەل دەكاتەۋە، دلى گوماناي و رارايانىش دەكاتە ئەو قاناعەتە كە ئەوۋە ھەزرىتى (مەھمەد) لە پەرۋەردىگارەۋە دەيگىرپىتەۋە، راست و دروستە چۈنكە ئەگەر لەخوداۋە نەبى ھەزرىتى (مەھمەد) ئەم ھەۋالە غەيبىيانەى لەكوپۋە دەربارەى مەسىھىيەت زانى.

دكتور (بىشەر فارس) لە كىتەبەكەى (الشرف عند العرب قبل الإسلام) دا پىرسىيار دەكا دەلئ: ئايا ئىسلام دەستكردى ئايىنى جولەكەو مەسىھىيە؟! ھەر بۆ خۆى وەلام دەداتەۋە دەلئ: نەخەير! لەلايەكى تەرەۋە دەلئ مىژوو ئەوۋە چەسپاندوۋە كە لەسەردەمى پىغەمبەردا نە تەۋراتو نە ئىنجىل وەرنەگىرپىدراۋەتە سەر زمانى عەرەبى، دىيارە ھەزرىتى (مەھمەد) ھىچى لى نەزانىۋە، ھەندى كەس لەوانەى بىروايان بە پىغەمبەرايەتى ھەزرىتى (مەھمەد) نىيە دەلئ: گوايە ھەزرىتى (مەھمەد) ئەم جۆرە چىرۋكانەى لە مامۇستاكانيەۋە

وەرگرتوو، بۇ رەتكردنەۋەدى قىسەى ئەو جۆرە كەسانە دەلتىن: ئەو مامۇستايانە يان بىتەرسىت بوون يان جوولەكە يان مەسحىي يان موبتەدىعە بوون. ئاشكرايە موبتەدىعە ناتوانى ناۋەرپۇكى ئىنجىل و ئەو ياساۋ پىرۇگرامەى تىيدايە فىرى حەزرىتى (مەھمەد) بكا! چۆن وى دەچى موبتەدىعە بى تاك و تەنھايى خوداۋ پىغەمبەرايەتى عىسا فىرى (مەھمەد) بكا؟ جولەكە ھەرگىز ناچن سەر گروشتەى مەسىح و دايكى و چەسپاندنى گەۋرەى و پاكيان فىرى حەزرىتى (مەھمەد) بكەن... يان (تەئلىث) سى خوداى و ھەلۋاسىنى مەسىح رەت بكا تەۋە! خۇ ئەگەر بگوتىرى (مەھمەد) بۇ خۇى موبتەدىعە بوۋە دەۋايە ئەم رايە لەناۋ خەلكا مەشھور بى يان پەيۋەندىيەكى پتەۋى بە پىغەمبەرەۋە ھەبى و واى لىبكا كە فىرى ئەو رىبازە بىئ ئەمەش لە مىژۋودا نەسەلىنراۋە!

ھەرگەسى لە ئايەتەكانى قورئان – ئەو دەقەنەى چىرۇكى مەسىح دەگىرنەۋە تى بىفكرى بۇى ئاشكرا دەبى چ مانايەكى بەرزو بەلاغەت و فەصاحەتىكى سەر سۈرھىنەرى تىدايە، بە جۆرىك كە بىرۋا ناكىرى ئەم جۆرە ئاخاۋتەنە لەبىرو عەقلى ئادەمىزادەۋە دەربى، يان لە كەسكەۋە بىبىستىرى بە درۇ ئىدىعەى پىغەمبەرايەتى بكا، بەلكوۋ يەكسەر شايدەى ئەۋە دەدا كە ئەم كەلامە لە لايەن خوداۋە بۇ حەزرىتى (مەھمەد) نىردراۋە تا بىرى راستى كە لە خەلكى ھون بوون بۇيان بگىرپتەۋە.

بەشى بىستو ھەوتەم:

بەلگەى عەقلى لەسەر راستى پىغەمبەرايەتى ھەزرەتى

موھەممەد (د.خ)

ژىنامەى پىغەمبەر پىش پىغەمبەرايەتى – ئەورىڭخستىن و چاگە خوازىيەى لەناو نەتەوھەيدا ئە نجامى دا – ھەوانتەبازى ئەوانەى ئىنكارى پىغەمبەرايەتى (مەھمەد) دەگەن – بەرنامەى ھەزرەتى (مەھمەد) سەرچاوەگەى نىگەى خودايىيە – نەخوئىندەوارى پىغەمبەر – ئىدىيەى پىغەمبەرايەتى – راستى و ھەقىستى ئە ھەئس و گەوتى پىغەمبەردا – رەنگدانەوھى ھەئس و گەوتى پىغەمبەر بۆ سەررموشى ھاوھەکانى – يارمەتى و پشتىوانى خودا بۆ پىغەمبەر – ئە نجامدانى نامەى پىغەمبەران.

ژىنامەى پىغەمبەر پىش پىغەمبەرايەتى (سيرة الرسول قبل النبوة)

پىغەمبەرايەتى ھىچ پىغەمبەرىڭ وەكوو پىغەمبەرايەتى ھەزرەتى (مەھمەد) بە بەلگەى عەقلى و بنې نەچەسپاوە، ھىچ پىغەمبەرىڭ ئاوا بەلگەى عەقلى پالېشتى راستى پىغەمبەرايەتییەگەى ناکا؟! دەى با ئىستا راستەوخۆ لە ژىنامەى پىرۆزىيە ھەند بەلگەيەكى عەقلى لەم بارەو ھەندەپرو.

بىگومان شتىكى سەلمىنراوھ گە ھەزرەتى (مەھمەد) (دروودى خودى لەسەرىن) پە نەخوئىندەوارى لەناو ھۆزىكى نەخوئىندەوار دا پىگەيشتووە، لەزىانيا پەراوئىكى نەخوئىندەوھە، دېرە شىعەرىكى نەنووسىوھ، وتارىكى نەخوئىندەوھە، سەرۆكايەتى ھۆزىكى نەکردوھ، مالى و گۆلەومنانى نەکردوھ، ھىچ شتىكى لە ياساو شەرىعەتى نەتەوھەگانى پىش خۆى نەخوئىندەوھە نەزانىوھ، ئەگەر شتىكى لەمانە ھەبوايە ھاوھەلانى و ئەوانەى گە ھەموو ھەئس و گەوتىڭيان تۆمارکردوھ، چىيان زانىوھ و بىستوھ، دەربارەى ژيانى – پىش پىغەمبەرايەتى و دوا پىغەمبەرايەتى – ھەموويان گىراوھتەوھ و نوسىوھتەوھ، شتىڭيان لەم بارەو ھەگىرايەوھ و بلاو ھەکردوھ، يان دوژمن و ناحەزانى لەم بارەو ھەمەبەستى ئىنكارىکردنى پىغەمبەرايەتییەگەى شتىڭيان ھەگىرايەوھ، بەلام ھىچ شتى لەم

ستانه‌ی لیوَه قەل نەکراوه، هەتا تەمەنی گەیشتۆتە چل سالی ناوا بەو شیوَه ژبانی بەسەر بردوو. شتیکی ناشکراو سەلینراوه کە هەر کەسێک هەلکەوتوو ناوازه بێ دیاردە ی ئەو هەلکەوتووێهێ لە سەر دەمی گەنجیدا ئی بەدەر دەرکەوی! دە ی خۆ حەزەرتی (مەحمەد) تا تەمەنی گەیشتە چل سال هێچ دیاردەیهکی ئەو هەلکەوتووێهێ ئی دەر نەکەوتوو، بەلکەو ئەو ی لە حەزەرتی (مەحمەد) دەو – پێش پێغەمبەراییه‌تی – بێستراوهو بێنراوه، بریتی بووه لە دەستپاکی و ئەمانەت و گۆشەگیری کە هەرگیز هاوبەشی نەتەوه‌کە ی نەکردوه بو بێتەرستی و سەرخۆشی و رابواردنی نابەجێ، ئەمجار کە تەمەنی گەیشتە چل سال و نیگای بو هاتو کرا بە پێغەمبەر دەستی بە بانگەوازی کردو بالێشتی بانگەوازییه‌کە ی بە قورئان کرد، کە هەوایی نەینی و غەیبی رابوردوو داهاتووی لەخۆ گرتوو، باسی چۆنیه‌تی ویستی خودا دەر باره‌ی ئایینی و شارەستانی و ژبان بەسەر بردن دەرکە، لایه‌نی بیرو باوەڕ بە خودا و بەلگەهێنانەوه‌ی عەقڵی و زانستی لەسەر هەبوونی و راستی ئەو بیرو باوەڕ! ئەمە جگە لەوه‌ی کە ئەو هوانە راستترین یاسای ئەخلاق و نەفس بەرز ی لەخۆ گرتوو، هەروەکوو چۆن شیوَه چۆنییه‌تی تاعەت و خودا پەرستی سودبەخشی بو گیان و لاشە تێدا یه، راستترین یاسا و شەرعیه‌تی رامیاری ئیسلامی لەخۆ گرتوو و وەکوو لەم کتێبه‌دا شیمان کردوو.

ئەو رىكخستن و چاكە خوارىيەى كه بىڭغە مېر لە ناو نە تەو كەيدا ئە نجاميدا:

بېگومان **حەزرىتى موحەممەد** (ﷺ) **له ماوهيهكى كه‌مدا توانى چەند**
گۆرڤانكارىيهكى گه‌وره‌و سه‌رسوڤه‌نەر له‌ناو گي‌تى دا په‌يدا بكا، كه‌ ئه‌م
گۆرڤانكارى و رووداوانه به روا‌ئت پي‌ويستيان به ماوهيهكى زۆرو كۆششيكى بى
ئەندازە هه‌يه. ئه‌م گۆرڤانكارىيانه‌ش برىتى بوون له:

۱- يەكخستنى نەتەۋى عەرەبى و گردنىان بە نەتەۋىيەكى يەكپارچە كە لەۋە پېش برىتى بوو لە چەند تىرەو ھۆزىكى جيا جياو ھىچ شتىك نەيدەتوانى يەكيان بخاو ناوا لەسەر يەك رېيازو پىرۇگرام كۆيان بىكەتەۋە.

۲- قەلاچۇكردى بىتپەرستى لەناو عەرەبەكان كە لە دىرژەمانەۋە بە مىراتو كەلەپوور بۆيان مابوۋە، ئەمجار جىگىر كىردى ئاپىنىكى ئاسمانى لە شوپىنى ئەۋ بىتپەرستىيە، ئاپىنىكى ۋەھا كە ئادەمىزاد لە پەلى ھەرە زوۋورى مۇقايەتى دادەنى.

۳- گۆرپىن و ئىصلاح كىردى كۆمەلگى عەرەب لە بارەى رەۋشتى كۆمەلەيەتتەۋە كە ئەۋ كۆمەلگىيە رىزگار كىرد لە نەزانى نەزانان لە پېشلىكردى مافى بى نەۋايان و لە رۆچون و زىادەپەۋى لە خۇش رابواردن و ئارەزوبازى و چەسپاندنى دادومىرى كۆمەلەيەتى بەبى جياۋازى لە نىۋان زەبون و بەھىزدا دەى كىردارىك لەم كىردارانە بەسە بۆ ئەۋەى كە خاۋەنەكەى ئەۋەپەرى پەلى رىزو مۇقايەتى بىرپىتى و ناۋى نەمىر بىكا لەناو گەۋرە پىۋانى مېزوۋودا! دەى تۆ چى دەلتى: ئەگەر بزانى ئەم كىردەۋانە ھەموۋيان و زۆرى تىرىش لەسەر دەستى تاكە پىۋاۋىك و لە ماۋىيەكى كورتدا دەستەبەر كىراۋن، ئەۋ زاتەش خەزىرتى (مەمەد) ۵ (دروۋى خۇدى لەسەرىن) چۈنكە نىگى خۇدايى پالپىشتى بوۋە سەرچاۋەى بەرنامەكەى لەۋەحىيىكى ئاسمانى بوۋە. ئەم گۆرانكارىيە كۆمەلەيەتتەۋە گىرگانە پىۋىستىيان بە ھۆكارو تەعللى مەقبولى ۋا ھەپە كە دىل ئارامى پى بگرى، لەم بارەۋە تەنھا ئىحتىمال و ئەگەر ھەپە بەس.

۱- بىرۋا بەۋە بىكەين كە خەزىرتى موحەممەد ۵ (دروۋى خۇدى لەسەرىن) پىغەمبەرۋ رەۋانەكراۋى خۇدا بوۋە، لەلەين خۇداۋە يارمەتى دراۋە، ئەمەش قورئان بەناشكرا نامازەى بۆ كىردەۋە عەقلىش پالپىشتى دەكا.

۲- يان بلىين: خەزىرتى موحەممەد پىغەمبەر نەبوۋە ئەم پەلىۋ پايەۋ رامىارى زىرەكىيەى بە بلىمەتى خۇى دەستكەۋتەۋە.

ئهو نه‌گه‌رو فهره‌زيياتيانه‌ی ده‌خريته‌ رو له‌لايه‌ن نه‌وانه‌ی

پښه‌مېرايه‌تی حه‌زرتی موحه‌مهد روت ده‌که‌نه‌وه

نه‌گه‌ر يه‌کيک نه‌گه‌ری دووهمی به‌لاوه‌ په‌سهندبوو، باسه‌که‌ی له‌گه‌ل موناقه‌شه‌و تاوو توئ ده‌که‌ين و ده‌لّين: له‌ ټاکامی بؤچوونه‌که‌ی تو کؤمه‌ټيک نه‌گه‌رو پرسيار سر هه‌لده‌دن.

(ا) نه‌م ټاينه‌ی له‌ راهيبيکي مه‌سichi يان ماليکي جوله‌که‌ و مرگرتووه.
(ب) موحه‌مهد خویندن و نووسینی زانیوه‌و ټاينه‌که‌ی له‌يه‌کيک له‌ ټاينه‌کانی پيش خوی و مرگرتووه.

(ج) موحه‌مهد ئيدديعاي پښه‌مېرايه‌تی به‌دروو ده‌له‌سه‌ کردوه!
(د) نه‌و ره‌وشانه‌ی خوی پي رازاندبونه‌وه، نه‌و تاعه‌ت و خوداپه‌رستيه‌ی هه‌موو ریاو چاو به‌ست بووه‌و توانيويه‌تی به‌ دريژايی ژيانی په‌ره‌ به‌م چاو به‌ستيه‌ی بدا.
(ه) توانيويه‌تی نه‌م دروو ریاو چاو به‌ستيه‌ی له‌ هه‌موو که‌س بشاريته‌وه.
(و) له‌گه‌ل نه‌و هه‌موو ره‌وشانه‌ی باسما‌ن کردن واش خودا يارمه‌تی داوه.
(ز) پښه‌مېه‌ر ئيدديعاي پښه‌مېرايه‌تی کردوه، په‌يامی هه‌موو پښه‌مېه‌ره‌کانی به‌و په‌ری که‌مال و ته‌واوی هيناوه‌!!
ده‌ی با ئیستا نه‌م نه‌گه‌رو فهرزمياتانه‌ يه‌که‌ يه‌که‌ شی بکه‌ينه‌وه.

پښه‌مېرايه‌تی حه‌زرتی موحه‌مهد (سه‌رجاوه‌که‌ی نيگای خوداييه‌):

نه‌گه‌ری يه‌که‌م که‌ بريتييه‌ له‌وه‌ی که‌ حه‌زرتی موحه‌مهد (درووی خودی له‌سهرين)
ټاينه‌که‌ی له‌ راهيبيک يان ماليک و مرگرتي، نه‌وه‌ نه‌گه‌رو فهرمزييه‌که‌ له‌ هه‌موو رویه‌که‌وه‌ واقيعی ميژووی هه‌لّی ده‌وشينيته‌وه‌ يه‌کيک له‌و شوبه‌انه‌ی که‌ بري نیازناپاک دميانه‌نه‌ روو دهرباری راستی پښه‌مېرايه‌تی حه‌زرتی موحه‌مهد نه‌وميه‌ ده‌لّين: نه‌و قورټان له‌لای بوچه‌پرای راهيب فيربووه‌ که‌ له‌ دانيش‌توانی شاری بوصرای شام بووه‌، ده‌لّين: نه‌م بوچه‌پرايه‌ کابرايه‌کی نه‌سطوری و

شۈبھىگە ئوتتۇرى ئارىيوس بۈۋە لە يەكتاپە رستىدا، ئەم رايە سەررەرتىن و بوختان و
عەجىبەرتىن بۇچۇننىكە بۇ چەۋاشە كەردنى راستىيەكان.

جا بۇ رەتكەردنەۋەى ئەم ئىدىدىعايە بەتالە دەلىلەين: كىتەبەكانى مېژوو
ژىنامەى پىغەمبەر، ئەۋمىيان چەسپاندۋە كە موحەممەد كاتى لەگەل ئەبو تالىبى
مامى دا چوو بۇ شام تەمەنى نۇ سال يان دوانزە سال بۈۋە، ئەم رايەبە ھەزرەتى
موحەممەدى بىنى لەگەل مامىدا لە ھەمان كاتدا بىنى ھەۋرىك سىبەرى لى
دەگەرد نىتر بوچەپرا بە ئەبو تالىبى گوت كە ئەم كۈرە دوا رۇژىكى پېر شىنگدارى
دەبى! ئەمجار وتى ئاگات لىبى جۈلەگە فرسەتى لى نەھىنن، دەى ھىچ
سەرچاۋەيەك لەمانەۋ ھى تىرىش باسى ئەۋە ناكەن كە موحەممەد شىتىكى لەۋ
بوچەپرايە دەربارەى باۋەرۋ ئايىن بىستى.

جارىكى تر ھەزرەتى موحەممەد سەفەرى ۋەلاتى شامى لەگەل مەيسەرمدە
كردۋە مەيسەرە بەندەۋ خەزمەتكارى خەدىجەبۈۋە، پىغەمبەر ئەۋكاتە تەمەنى
(۲۵) سال بۈۋە، مەبەستى سەفەرەكەشى بازىرگانى بۈۋە، دەى لەۋ سەفەرەشىدا
پىغەمبەر لە كارۋانەكەۋ لە مەيسەرە جودا نەبۈۋتەۋە تا بەتەنھا بىچىتە لای
راھىبىك فېرى شت بى، تەنانت ئەۋەندەش لە شارى بۈۋە نەماۋنەۋە، بەلگۈۋ
شت و مەكيان فرۆشتۈۋەۋ كەل و پەلى پىۋىستى خۇيان كىپۈۋە زوو گەپراۋنەۋە.

ئەمە پوختەى ئەۋ ھەۋال و چىرۈكە مېژۋىيەيە كە دەربارەى پەيۋەندى
ھەزرەتى موحەممەد بە بوچەپراى رايەبەۋە تۆمار كراۋە، كە بە ھىچ جۇرىك
پەيۋەندىيەكى فېكىرى بەدى ناكىر لى نىۋان بوچەپراۋ ھەزەرتدا؟!

دەى با ئەم تۈپۈزىنەۋە بىخەينە لاۋەۋ لەلەيەكى تەرۋە سەپرى قەضىيەكە
بەكەين و لىۋ وردىبىنەۋە دەبىنن ئىدىدىعاي ئەۋ نىازناپاكانە ھىچ بەلگەيەكى
ئەقلى بېراۋ پىكراۋ پالېشتى ناكە، بەلگۈۋ چەند ھەقىقەتىكى دۇ بەۋ بۇچۈۋەنى
ئەۋان خۇيان دەنۈيىن و سەر ھەلدەمدەن.

يەگەم: ئەگەر موحەممەد بېرى زانىارى لە بوچەپراى رايەب يان يەككىكى تر
ۋەربىگرتايە دەۋايە شۈبھىگەۋتۋانى پىغەمبەر ئەمەيان بەرگاندايە، چۈنكە

ئاشكرايە ھاۋەلانى پىغەمبەر ھىچ كىدارو گۇفتارىكىيان كە ئى بىستىبى ھەرامۇش نەكردو بەلگىو ھەموو شىكى پەيۋەند بەو زاتەو ھە كىتبەكانى مېژوو سىرەتدا تۆماركراۋە، لە بەراۋەكانى ھەدىسا بەرپاۋايتى جيا جيا گىرپراۋەتەو.

دوۋەم: ئەگەر ئەۋەى ئەو نىاز ناپاكانە ئىدىدىيەى دەكەن راست بوايە خوانەناس و كافىرەكان دەيان كىرە بەلگەو كاتى خۇى بەرەنگارى پىغەمبەريان پى دەكرد، دەيانگوت: ئەۋەى موحەممەد ئىدىدىيەى دەكاو دەلئى: نىگى خۇدام بۇ ھاتوۋە برىتتەيە لەو زانىارىيەى كە لەشام لای مەسىحى و جۈلەكەكان فېرېوۋە.

تاكە شۈبھەيەك كە دوزىمنان لەم روۋەو پىشتى پى دەبەستى ئەۋەيە گۈايە لەگەل بۈجەپرادا كۆبۈنەۋەى كىردو ئەم بۈجەپرايە تەۋراتى زانىۋەو بەزبانى خۇيان خۇيىندۈيەتتەو.

قورئانى پىرۋز نامازەى بۇ ئەمە دەكاو ھەسەكەشيان رەت دەكاتەۋەو

دەفەرەمۇئى:

{وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ - سورة النحل - ۱۰۳}.

ۋاتە: ئىمە دەزانىن و ئاگامان لىيە ئەۋانە دەلئى: ئادەمىزاد (مەھمەد) فېرى ئەم قورئانە دەكا، دەى باشە خۇ زىمانى ئەۋانەى كە ئەم فېرەكردنەى دەدەنە پال زىمانىكى دىكەيەو لۇغەتتىكى ھەجىيە، ئەم قورئانەش بە زوبانىكى ھەرەبى رەۋان و ئاشكرايە....

سېيەم: قورئان زانىست و زانىارى پىاۋە ئاپىنىيەكانى مەسىحى و جۈلەكەى سەردەمى پىغەمبەرۈ پىش ئەو سەردەمەو دۋاى ئەو چەرخەى لەخۇ گىرتوۋە، چەند ئەھكام و تەشرىعات و ياسايەكى ۋاى لەخۇ گىرتوۋە كە بەھىچ جۇرىك بىرواناكى كە ئەم كەلامەى لە بۈجەپرايان يەككى تر ۋەرگىرتى، بەلگىوۋو زۇر جاران قورئان رۈداۋە مېژۋىۋى و ئاپىنىيەكان بەپىچەۋانەى تەرات و ئىنجىلەۋە دەگىرپتەۋە، كە ناۋداران بە ھەدى دېرىن و ھەدى نۇئى.

چوارەم: قورئانی پىرۆز نايەتەكانى بەگوڧرى روداوو پڻوڧستى كات نازل
 كراوه، نازل بوونەكەشى لەماوۋى بىست و سڻ سالد ا بووه. ھەزرىتى موھەممەد
 قورئانى بەيەكجار نەھيئاوه، واتە: وەكوو ئەو كتيبانە نيبە كە نووسەريك
 ماومبەك بە دانان و نووسينيەو ھەريك بڻ و ئەمجار پاكنووسى بكاو بيخاتە
 بەردەستى خوڧنەران. ئەمەش خوڧى لەخوڧيدا ئەو دەگەيەنڻ كە قورئان نە لە
 كەس وەرگىراوه نە دانراوى موھەممەد خوڧيەتى بەلكوو نىگاي خودايەو
 پەرورەدگار بەنىگا بۆ پڻغەمبەرى ناردووھ.

پېنځم: بوحه‌یرای راهیب دانیشتوی شام بووه، موحه‌مه‌د دانیشتووی مه‌ککه بووه، خو فی‌ربوون و فی‌کردن به دانیشتنیک یان چه‌ند دانیشتنیک ئه‌نجام نادری به‌لکوو پئویستی به‌وه هه‌یه قوتابی له خزمه‌ت مام‌وستادا ماوه‌یه‌کی زور چۆک داداو گوئی بۆ رابگری، جا خو ئه‌گه‌ر شتیک له‌م باب‌ه‌تانه روی بدایه له‌ناو عه‌ره‌به‌کاندا ده‌نگی ده‌دایه‌وه، عه‌ره‌به‌کان – خو‌یان – ئه‌وه‌یان بلاو ده‌کرده‌وه که موحه‌مه‌د له‌فلان که‌س فی‌ری ئه‌م قورئانه بووه، ئه‌مه‌ش شتیکه می‌زو باسی نه‌کردوه.

شەشەم: بوحەیرای راھیب یەکیک نەبوو لە خۆشخوێن و زمانپارای عەرەب، موحەممەدیش بۆ خۆی پێش پێغەمبەراییەتی بەخۆشخوێن و زمانپارای ناویانگی دەرئەکرد، دەی کە وابوو سەرچاوی بەلاغەتی ئەم قورئانە لەکوێو هاتوو؟ موحەممەد چۆن توانی ئەم کەلامە رەوانە بێنێ؟ کە هەموو بەلاغەت و رەوانبێژی عەرەبەکانی بۆردا، ئەو رەوانبێژی و بەلاغەتی کە قورئان تەحەدداي هەموو عەرەبەکانی پێ کرد، نەیانئوانی بەرامبەری بکەن بەجۆریک کە ناچار دەبێ بگوترێ: ئەو نەگای خودایە.

حهوتەم: ئەگەر بوحەيراي راھىب ئەو پلە پەرزەي لە زانىياري و رموانبىژي و بەلاغەتدا ھەموويى بۆچي لەسەردەمي خۆيدا ئەم بليمەتيەي خۆي دەرئەخستووو خۆي پى ئەکردو بەسەرۆك و پياوماقوئي نەتەوگەي؟ ئەو گە بليمەتکي ئاوابي چۆن رازي دەبي گە مسکين و ژێردەستەي خەلکي تربي؟! يان

بهشی یستو حوتم: بهلگه‌ی عقلی له‌سەر پاستی پیغه‌مبه‌رایه‌تی حه‌ززه‌تی موحه‌مه‌د (د. خ) پوخته‌ی تایی نی‌سلام

بوچی پاش نه‌وه‌ی که موحه‌مه‌د ده‌ستی به بانگه‌وازی کردو پیغه‌مبه‌رایه‌تی خو‌ی چه‌سپاندو سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست هینا بوچی بوچه‌یرا نقه‌یه‌کی ئی نه‌هاتو نه‌یگوت: بابا نه‌وه قوتابی منه و فی‌رم کردو، نه‌وه بلیمه‌تی و هونه‌ری منه؟!

نه‌خوینده‌واری پیغه‌مبه‌ر (امیه‌ الرسول):

نه‌گه‌ری دووه‌م نه‌گه‌ر بگوترئ: پیغه‌مبه‌ر خوینده‌وارو نووسه‌ربووه نه‌مه نه‌گه‌رئکه هیچ به‌لگه‌یه‌کی می‌زوویی پالپشتی نا‌کا، بی‌گومان نه‌وه چه‌سپاوه که پیغه‌مبه‌ر نه‌خوینده‌وار بووه، نه‌خوینده‌وه‌ی زانیوه نه‌ نووسینی زانیوه، هه‌رگیز نه‌بیندراوه که موحه‌مه‌د نه‌ پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تی و نه‌ پاش پیغه‌مبه‌رایه‌تی – له‌ مال و له‌ دهره‌وه‌ی مال قه‌له‌م و کاغه‌ز به‌کار به‌یئنی بو نووسین و دانانی کتیبی!! نه‌خوینده‌واری پیغه‌مبه‌ر نیشانه‌یه‌ک بووه له نیشانه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی، چونکه له‌گه‌ل نه‌وه نه‌خوینده‌وارییه‌دا نه‌وه کتیبه به‌نرخه‌ی هینا که قورئانه که هیچ که‌س نه‌یتوانیوه ناتوانی سوره‌تییکی سی نایه‌تی له‌ وینه‌ی بی‌نی، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودی له‌سەرین) به‌رده‌وام نه‌م قورئانه‌ی بو ده‌خوینده‌وه، هیچ جارێک بیتیک یان وشه‌یه‌کی ئی نه‌ده‌په‌راند! شتیکی ئاشکراشه که مرو‌قی ره‌وانبیزو ره‌وانو به‌لیغ نه‌گه‌ر وتاریکی سه‌ربیی خوینده‌وه‌و جارێکی تر دووباره‌ی کرده‌و ناتوانی با به‌شتوانی زوربه‌ی وتاره‌که‌ی به‌هه‌مان ناوم‌پۆک دووباره‌ بکاته‌وه. بی‌گومان قورئان بو‌ خو‌ی صیفه‌تی نه‌خوینده‌واری بو‌ پیغه‌مبه‌ر به‌بانگ هه‌لداوه، نه‌ومتا په‌روم‌ردگار به‌ ئاشکراو راسته‌وخۆ به‌ به‌رجاوی نه‌وه هه‌موو خه‌لکه‌وه به‌ دۆست و دۆژمنیانه‌وه – به پیغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموئ:

{وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّ بِيَمِينِكَ إِذَا تُرْتَابَ الْمُبْطِلُونَ -

سورة‌ العنکبوت - ٤٨}.

واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د! تۆ پێش ئهم قورئانه هه‌یج کتیییکت نه‌خویندۆته‌وه، به‌دهستی راستیشت هه‌یج نووسینیکت نه‌نووسیوه، خۆ ئه‌گه‌ر خویندن و نووسینت بزانیبایه ئه‌وه ئه‌و خودا نه‌ناسانه ده‌که‌وتنه شک و گومانه‌وه دوو میانگوت: ئه‌مه دانراوی خۆته و نیگای خودایی نییه..! له قورئاندا ئایه‌تیکی تر هه‌یه ته‌ئکیدى نه‌خوینده‌واری پښه‌مبه‌ر ده‌کاته‌وه ده‌فه‌رموی:

{الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ -سورة الأعراف - ١٥٧}.

واته: ئه‌وانه شوین پښه‌مبه‌رو ره‌وانه کراویکی نه‌خوینده‌واری ئه‌وتۆ که‌وتوون که‌وه‌صفو سه‌ناى له ته‌ورات و ئینجیل دا نووسراوه - فه‌رمانیان پێ ده‌کا به چاکه‌و نه‌هییان لێ ده‌کا له خراپه - ده‌ی عه‌ربه‌کان ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ی که نه‌خوینده‌واری موحه‌مه‌د راده‌گه‌یه‌نن. چه‌ند جار بیستوووه زوربه‌شیان دزی پښه‌مبه‌ربوون دوژمنایه‌تیان ده‌کرد، جا ئه‌گه‌ر بێتو بیانزانیبایه که پښه‌مبه‌ر خویندن و نووسین دمزانئ بێگومان لێانده‌کرد به هه‌للاو باشت‌ترین به‌لگه‌ بوو بۆ ئه‌وه‌ی به‌ درۆی بجه‌نه‌وه، به‌هێزترین به‌لگه‌ ده‌بوو بۆ به‌درۆخستنه‌وه‌ی. ئه‌مجار با بلێین: قه‌یناکا سه‌لمانده‌مان که پښه‌مبه‌ر خویندنه‌وه نووسینی زانیوه! بێگومان فی‌ربوون به‌ دانیشتنیک و دوو دانیشتن ده‌سته به‌رنابی و به‌دزییه‌وه ناکرئ، به‌لکوو فی‌ربوون پێوستی به‌وه هه‌یه قوتابی لای مامۆستا بمینیته‌وه ماوه‌یه‌کی دورو درێژ له خزمه‌تیا چۆک داداو لای بخوینئ. جا ئه‌گه‌ر وابوایه ئه‌وه بێگومان له‌ناو عه‌ربه‌کاندا بلاو ده‌بووه که پښه‌مبه‌ر زانیاری له فلان و فلانه‌وه فی‌ربووه.

ئه‌و زانست و زانیاریانه‌ی له قورئاندا هه‌ن زۆرو زه‌به‌ندنه‌ن، هه‌روا به ئاسانی پیاو فی‌ریان نابێ و ده‌بێ مامۆستاش برۆفیسۆرو بلیمه‌ت بێ، جا ئه‌گه‌ر له‌ناو عه‌ربه‌کاندا پیاویکی ئاوه‌ها هه‌بووب ئه‌ زانیاری و زانستدا گه‌یشته‌بێته ئه‌و پله‌یه ده‌بوو بناسرایه و په‌نجه‌ی بۆ درێژ بکرایه و پښه‌مبه‌ریش ناچار ده‌بوو له

هه‌موو هاو‌له‌كاني زياتر ريزي ئى بگري پيش هه‌مواني بختايه‌و ده‌بوو
روژيكيش له روژان پيغه‌مبهر نه‌وي بدرگاندايه بو هه‌ندي كهس!!

دهی هیج شتیک لهه بارموده روینه داوه، له مه وه بۆمان دمرده گه وی که نه خوینده واری پیغمبهر نیشانه یه کی پته و بووه له نیشانه کانی پیغمبهر ایه تیه که ی و هیج شک و گومانیک له نه مه دا نییه.

نیددیعیای ییغهمبه رایه تی:

ئەگەرى سۆيىم: گە ئەۋىش بىر ئىتتەيە لەۋەى حەزەرتى موحەممەد بەدرۇ لافى پىغەمبەرايەتى لى دابى، ئەمەش ئەگەرىكە ھەر زوۋ پۈچەل دەبىتەۋەۋە ناتوانى خۇ لە بەرامبەر رەخنەى زانستى بگرى، چونكە پىغەمبەرايەتى كارىكى ئاسان نىيەۋە كەس ناتوانى – بە ھەۋانتە ئىدىدىيەى بكاۋ لە خۇۋە ھەلى بەستى! مەگەر پىاۋىكى دىلرەقۋ تەماعكارو دەرۋون نەخۇشۋ لەخۇدا نەترس بتوانى درۋى ئاۋا ھەئبەستى! كەسكىش بتوانى ئەم ئىدىدىيەى ئاۋا بكا دەبى زنجىرەى ژيانى ھەموۋ تاۋانۋ پلانۋ گونەھكارى بى لە ھەموۋ رۈيەكەۋە لە ھەموۋ خىرو بىرىك دوۋر بىت، دەى باشە با لە مىژوۋ بىرسىن ئاخۇ موحەممەد لە پەرۋەردىبونۋ ژيانى دا لەم جۆرە كەسانە بوۋ؟! ئايا مىژوۋ گەۋاھى ئەۋەى بۇ نادا كە لەپىش پىغەمبەرايەتەىدا چەند رەۋىشۋ جانۋ لەسەرەخۇۋ دەست پاكۋ داۋىنپاك بوۋ، تەننەت پىيان گوتوۋە: (محمد الأمين) بەم نازناۋە بانگان كىردوۋ، ھەرگىزاۋ ھەرگىز تاۋانىك يان رەۋىشتىكى ناشىرىنى لىۋە نەگىرپىدراۋەتەۋە؟! دەى باشە كەسكى سەرمەى ژيانى بە خاۋىنىۋ رەۋىشۋ جانۋى ھىنابى چۇن دۋاى ئەۋەى كە تەمەنى گەيىشتە چل سالى دەگۈرۋىۋ رەۋىشتى ھەموۋ بە پىچەۋانەۋە دىبى، ئايا سۈننەتى بوۋنەۋەر ھەموۋى گۆردىر؟!

ئەمجار ئەوانەى ھاوچەرخى بوونو گفتوگۆيان لى بىستووەو ئاگيان لە
هەئسو کەوتى بوود، گەيشتونەتە ئەو فەناعەتەى کە موحەممەد راستگۆيەو

نیگای لەخەودا بۆ ھاتوو، بۆ نموونە برێ لە عەرەبەکان کە موسوڵمان بوون تیئ فکریوون و سەیری ھەئس و کەوتیان کرد، وتیان سویند بە خودا ئەمە روخساری بیاوی دروزن نییە. ھەروەھا خاتوو خەدیجە ی خیزانی دەیزانی کە چەند راستگۆ و چەند دەستپاکەو چەند ئەمین و داوینپاکە، بۆیە کاتێ نیگای بۆ ھاتو بۆی گیرایەو ھو ھو بۆی گوت: خەدیجە! بەراستی ئەو رو داو، من دیو مە ئەو مەندە سامناک بوو لەخۆم دەرستیم! خیرا خەدیجە وەلامی دایەو ھو وتی: نە مە ترسە سویند بەخودا ھیچ کاتێ خودا تۆ ریسوا ناکا تووشی خراپەت ناکا، تۆ صیلە ی رەحم بەجێ دینی، لەقسەدا راستگۆی و لەپینا و بەرژمەند ی ئادەمیزاددا تی دەکوشتی و نارەحەتی دەچێژی، میوانداری ھەژارو بی ئەوا یان دەکە ی یامەتی نەبوان دەدە ی دڵنەوا یی کۆستکەو تووان دەکە ی^(۱).

ههروهه ئهوهی که هیرقه‌ل - پاشای رۆم - به ئه‌بو سوڤیان و هاوه‌له‌کانی
گوت - دیاره هیرقه‌ل ئه‌وکاته کافر بوو - پێی گوتن: ئایا ئێوه پێش ئه‌وه‌ی
موحه‌مه‌د ئه‌م ئیدیعیایه بکا به درۆزنتان ده‌زانی؟ وتیان نه‌خه‌یر ئێمه هه‌رگیز
درۆمان ئێ نه‌بینیوه! ئه‌مجار هیرقه‌ل پێی وتن: ده‌ی که‌سیک درۆ له‌گه‌ڵ ئاده‌میزاد
نه‌کا به ناوی خوداشه‌وه درۆ هه‌لنا به‌ستی!

ریا و دوورویی لهه لئسو که وتی پیغه مبهردا نه بووه:

ئەگەرى چوارەم ئەومىيە بلىيىن: موحەممەد لەو رەشت و ھەئس و كەوتەيدا درۆى كرده بەو رەوشتە - بەروالەت جوانانە - رەوشتى سامناكى ترى داپۆشيوە! بىگومان ئەم بۆچوونە زۆر لە ئەگەرى دووم لاوازتر دىبى لە بەرامبەر رەخنەى زانستيدا، چونكە دوورپوويى بەكار ناهيىندرى مەگەر بۆ گەيشتن بە مەبەستىكى تايبەتى، جا ھەر كاتى - درمگ يان زوو - ئەو مەبەستە بەدى ھات دوورپويەكە دەپووجيئەو دەپەردە لەسەر بۆخە لاواتەكە

(۱) صه حیجی بوخاری بهشی نیگا (وحی).

ھەلەمەللىرىنى راستىيەگە دەردەكەلەي، چۈنكى دەروونى رىياكارى دوورۇ بەرۋالەت دەروونىكى نىزم پەستە، ھەر كە زانى لە كارەكەيدا سەرگەوتوۋە خىرا ھەقىقەتى خۇي دەردەخاۋ خۇي كەشف دەگا!! جا ئەگەر مەبەستەگەي لەم رىياكارى دوو روويە ماددى بۋايە دەبو كە سەرگەوت لەو ماددە پەرسىيە سوۋدى ۋەرىگرتايە! خۇ ئاشكارايە ۋە مېژوۋ شايدە كە مۇھەممەد بەھەزاري ژيانى بەسەر بەردوۋە بە ھەزاريش كۆچى دۋايى كەردە، ھىچ شىكى دۋنيا پەرسىيە بۇ خۇي لانەدا، خۇي بە ماددە ھەلەو گىرنەكەرد: ھەرچەندە دەيتۋانى بە ئارەزۋى خۇي پىداۋىستىيەگەنى خۇش رابۋاردن بۇ خۇي دەستەبەر بگا.

ھەرگىزاۋ ھەرگىز لەسەر راخراۋى دىباچ دانەنىشتۋە: پۇشاكى ئاورىشى لەبەرنەكەردە، زىرۋ زىۋى لەخۇ نەداۋە ھەنگۈستىلەي زىرۋ لە پەنجە نەكەردە، خانۋو بەرەي سادەترىن خانۋو بەرەي ئەو رۇزگارە بوۋە، جەلۋ بەرگىشى جەلۋ بەرگىكى سادەو بەسەيت بوۋە، لەو جەلۋ لىياسە بوۋە كە مەۋقى مام ناۋەندى لەبەرى كەردە ئەگەر مەبەستى پەلەو پايدى دۋنيانى بۋايە دەبۋايە لە رۋىشتىندا پىش ھاۋەلانى بىكەۋتايە ۋە فەرمانى بىكرەيە ھەركەت رەت بۋايە ھاۋەلانى سەرى بۇ نەۋى بىكەن ۋە سۈزەي بۇ بەرن! دەي خۇ مېژوۋ شايدە كە پىغەمبەر ھەركەت ھاتىيە كۆرى يارەنەۋە لەكۈي بەتال بوۋى ۋە جىگەي ھەبوۋى يەكسەر دانىشتۋە، ھەركەت بەرىگادا رۋىشتىن لەناۋ ھاۋەلانى دا بوۋە.

دەگىرنەۋە: رۇژى پىغەمبەر (دروۋى خۇدى ئەسەر) ھات بۇ ناۋيارانى، خۇي بە عاساي دەگرت، يارانى زۇر بەرىزەۋە لە بەرى ھەلەسان: فەرمۋى: چاۋ لە بەرانيەكان مەكەن كە دەچن لە بەر پاشاكانيان ھەلەستىن: ئىۋە لەبەر مەن ھەلەسن، خۇ مەن پادشا نىم مەن پىغەمبەر، جىگە لەۋە پىغەمبەر پىي ناخۇش ۋە كە خەلەك مەدەي بگاۋ لە بەرامبەرىا پىيدا ھەلەللى، لىي دەگىرنەۋە كە فەرمۋىيەتى: بە تان ۋە پۇي مەندا ھەلەمەن ۋەك نەصرانيەكان بە تانۋ پۇي عىساي كۆرى مەريەميان ھەلەداۋە كەردۋىيەنە بە كۆرى خۇدا، شتى ۋە لەمەن دوۋرە مەن بەندەي خۇدام، كەۋاتە پىمە بلىن: بەندەي خۇدا پىغەمبەرى خۇدا.

ئەگەر مەبەستى لەو رىيائى و دوورويىيە بەدەستەيتىنانى دەستەلات و
فەرمانرەوايى بوايە بىگومان پىغەمبەر ئەومىندە لەناو ھاوۋەلانىدا رىزو پىلەو
پايەي پەيداكرىدبوو ھەرچى بىگوتايە بۆيان دەكردا چى مسكىن و كۆيلەكان بۆ
پاشاكانى رۆم و فارسىيان دەكرد ئەمان بەزىادەو بۆ پىغەمبەريان دەكرد، كەچى
لەگەل ئەومىشدا پىغەمبەر لەسەرمەتاوہ چۆن بوو ھىچ لە رەوشتى خۆي نەگۆرى:
جۆرى خواردن و شىۋەي جلو بەرگو دابو ھەشەمى تىكەنەدا، پاسەوان و
سكرتيرى لە دەورى خۆي كۆنەكردەو، ھىچ كاتى راي خۆي فەرز نەكردەو،
عەرمبىكى دەشتەكى دەھات بۆلاي چاكى كەواكەي رادەتەكاندو بە توندى و بى
عاقلا نە قەسەي لەگەل دەكرد بە جۆرىك كە ھاوۋەلەكانى پىيان ناخۆش بووہو
ويستووينا نە دەرى بكەن و دوورى بىخەنەو بەلام پىغەمبەر دىفەرموو: وازى
لەيبن. دەگىرنەوہ رۆزى فەتھى مەككە كابرايەك ھات بۆ لاى لە بەرسامى
پىغەمبەر لەشى دەلەرزى! پىغەمبەر پىي فەرموو: لەسەر خۆبەو مەترسى من
پادشا نىم من كوپى ژنىكى قورەيشى ساويلەكم: لەتكە گۆشتى بە تاویرى گەرمى
ھاوين دەبرزانندو دەيخوارد...!!

ئەمەتتا ئەبو وەلىد - عوقبەى كوپرى رەبىئى عەبشەمى - سەرۆڭ و باومەر
پىكراوى ھۆزمەكى بوو بە گەورە گەورەكانى قورمىشى گوت: - كە كۆبۇنەوہ بو
لىدوان دەربارەى موحەممەد - ئەى گروى قورمىش! بۇ نەجم بۇ لاى
موحەممەدو تۆزى لەگەلىا بدویم و چەندشتىكى بخەمە پىش چاو تەماع
بىنمەبەرى بەلكوو ھەندىكىان وەرگىرئ و بىدەينى و وازمان لى بىنى: و تيان باشە
ئەى باوكى وەلىد! بچۇ لەگەلى بدوئ و چى دەوئ بىدەرى: عوقبە چوو بۇلاى و
پىى گوت: كوپرى بىرام! تۇ خۇت دەزانى لەناو ئىمەدا پاىەو جىگای بەرزى شەرەفى
تیرەو ھۆزى نەزادى گەورەت ھەپە جا ئەگەر مەبەستت بەم كارەى ھىناوتە مال و
سامانە، ئىمە ئەوئەندەت دەدەينى ئەوئەندەت مال و سامان بۇ كۆدەكەينەوہ كە
بىتەپەكەم دەوئەمەندو سەرماپەدار لەناوماندا! ئەگەر گەورمى و شەرەفت
دەوئ دەتكەپن بە گەورەى خۇمان و بىئى تۇ قامك ناكەپن بە ئاودا! ئەگەر بۇ

پاشایی دهگه رییت دهتکه یین به پاشای خویمان و بوژ دهگه یین! نهگه ره نهوهی
دیته سهرت جنوگه یه و ناتوانی له خوژی دوور خه یه وه پزیشکت بوژ دینین و
هه موو سامانی خویمان له پیناودا بهخت دهگه یین تا رزگارت دهبی له چنگی!
ئهمجار پیغه مبر فهرمووی: باوکی وه لید لی بوو یته وه؟ وتی: به لی:
فهرمووی: دهگویم لی بگره تا پیت بلیم: ئینجا دهستی کرد به خویندنی سهرم تای
سوره تی (فصلت).

{بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}
{حم تَنْزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ}
هه تا گه یشته نهوه که ده فهرمووی: {فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ
صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ....}.

دهگپ نهوه ده لی: لی ره دا عوتبه هه موو گیانی که وته له رزین و هه لساو
که رایه وه... هتد.

نووسه ریکی ئه مهریکی که ناوی (واشنجتون ارفنج) ه دربارهی که سایه تی
پیغه مبر ده لی: ئایا پیغه مبر ساماندار بوو؟ نه به لکوو هه ژار بوو، به لام که
خه دیجه ی ماره کرد بری دهوله مهند بوو، کوششی کرد بوژ نهوهی مال و سامان
پیکه و مبنی و گه شه به مال و سامانه که ی بکات. ئهمجار نووسه ری ناوبراو ده لی:
ئایا پیغه مبر پیاویکی دهر که وتوو بوو؟ به لی پیاویکی ناسراو بوو له وه لاتی
خویدا، بیگومان پیاویکی ناسراو بوو له ولاتی خویدا، بیگومان پیاویکی زیره ک و
ئهمین بوو، ئایا دهست رویشوو بوو؟ به لی موحه ممد له خیزانی که بوو که
بنه ماله که ی کارو باری که عبه یان به دهسته وه بوو، بویه پله ی کومه لایه تی و
رهوشته به رزه کانی وایان لی کرد بوو جی متمانه ی خه لکی بوو، به لام که
موحه ممد بانگه وازی نیسلامی هه لدا له گه ل خزم و کهس و کاری خویدا تووشی
رقه به ری و به رامبه ری بوو دژایه تی که وته نیوان موحه ممد و هه زه که یه وه!!
بیگومان روخاندنی بته کان مانای نه وه بوو که دهسه لاتی قوریشییه کان به سه ر

كەعبەدا نەمىنى، ئەو سودو قازانجەلى دەستيان دەكەوت لە ھۆى ھاتنى حاجىيەكان بۇ مەككە لە دەستيان بچى؟!

پىغەمبەر لەپىناو بلاوگرەنەھەى ئىسلامدا زۆر ناخۆشى و نارەھەتى چەشت گەللىك قوربانىدا، زۆر كەس لە عەرەبەكان گومانىان لە راستگۆيى ئەودا ھەبوو چەند سائىك ھەول و تىكۆشانى كرد سەرگەوتنىكى ئەوتۆى بەدەست نەھىنا، تەنانەت لەگاتى بانگەوازی كردندا توشى جۆرھە چەوسانەھەو بى رىزى و دەستدرىزى كردن بوو! بەلكوو ناچار بوو زىدو نىشتەمانى خۆى بەجى بىللى و پەنا بۇ شوئىنى تر بەرى. تەمەنى گەيىشتە چل سال نىگای ئاسمانى بۇ ھات، ئىتر سال دواى سال لەپىناو ئىسلامدا زياتر توشى كىشمە كىشم بوو، قورەيشىيەكان زۆر ئازارياندا، كاتىك ھىجرەتى فەرموو لە مەككە دەرچوو (۱۳) سىزدە سال بەسەر پىغەمبەرلەتەكەى دا تىپەر بوو، ئىتر لە بازگانىكى دەولەمەندەھەو بوو بەكۆچەرىيەكى نەبوو، كاتىكىش گەيىشتە مەدىنە بىرى لەو نەكردەھە ئەو ھىزە عەسكەرىيە پىكەھە بىنى كە پىكىھەھەنا، بەلكوو سەرھەتا بىرى لەو نەكردەھە مزگەوتىك دروست بكا بتوانى نويزى تىدا بكا، بانگەوازی خۆى تىدا بلاو بكاتەھە، ھەموو ئارەمزۆ ھىواو ئاواتى ئەوھەبوو ئىسلام لە كەشكى ھىدى و ھىمنىدا بلاو بكاتەھە، ئەمجار دەلى: پىغەمبەر لە ھەموو ھەلس و كەوتىكىدا خۆ نەويست بوو (نوكرانى زاتى ھەبوو) بە بەزمى بوو ھەرگىز بىرى لە دەولەمەندى نەدەكردەھە، بەرژەھەندى ماددى خۆى نەدەويست قوربانى بە ماددەدا لە پىناو روحانىيەتدا^(۱).

دواى ئەو ھەموو رونكرەنەھەوانە دەتوانىن بلىين: گە ژىنامەى پىغەمبەر دوورە لە چاوو پاوو بەست، بەلكوو تۆمارىكى راست و دروستە، پەرە لە نمونەى رەھبەرى بەرزو تابلىوى فېداگارى كە بەلگەن لەسەر راستى

^(۱) سەيرى گىتېسى (حىاء محمد) بگە دانراوى واشتەنجتۆن ارھنج وەرگىرپانى دكتور عەلى

پېغەمبەرلەرنى پېغەمبەر ھەر كەسى تۇزى وىزدانى ھەبى و ھەق پەرستى دان
بەم ھەقىقەتەدا دەنى!!

رەنگدانەۋى رەتارى بەرزى پېغەمبەر لە ھاۋەلانىدا:

ئەگەر پېنچەمەك بىر تىپىيە لەۋە كە بگوتىرئ موخەممەد تۈانىۋىيەتى
رىبابازى و دوو رويىيەكەى خۇى لە نىزىكتىن ھاۋەلانى خۇى بشارىتەۋە، ئەمەش
ئەگەر پىكە لە بەرامبەر رەخنى زانستدا زۇر لە ئەگەرەكانى دىكە لاۋازتەرە،
چۈنكە مېژوو ئەۋەمان بۇ رۈندەكەتەۋە كە ھەموو خاۋەن بىرو باۋەرپىك چەند
ھاۋەلنىكى ھاۋىرى ھەن، كەسىك ئىدىيەى بىرو باۋەرپىك بەرپىبابازى و دورۋىيى بكا
دەپ چەند كەسىك ھەبىن لە تەكىا يارمەتى بىدەن بۇ گەپىشتىن بەو ئاۋاتانەو
سودو قازانجەى دەستىان دەكەۋى بەشى بىكەن و ھەر كەسە بەشى خۇى ھەلگىرى:
دەى خۇمىژوو گەۋاھى ئەۋە دەدا كە نىزىكتىن ھاۋەلانى كە ئەبو بەكرو عومەر و
عوسمان و عەلى بوون دۈاكۋچى خۇى يەك لە دۈاپەك بوونە جىنشىن و
ھەموۋىشان وەككو پېغەمبەر دۈنيا نەۋىست و خۇ بەختكەربون لە رىگەى خۈادا،
ھىچ كاتىك بەفەرمانرەۋاىي و دەسەلاتدارى لە خۇبايى نەبوون، ژيانى خۇيان
نەگۈرئ، بەلكو خۇيان بەخزمەتكارى گەل دەزانى و پۇشاكيان لەھى خەلكەكە
شېر تىروو، خۈاردن و خۇراكىان لەۋان كەمىرېوو، شەۋانە بە نوپۇز و خۈدا پەرستى
رۇژيان دىكەردەۋە، ئەمە ھاۋەلانى ئەۋەش خىزانەكانى ھەموۋىيان نەۋىنەى
رەۋىش بەرزى و دۈنيا نەۋىستى بوون، ئەۋ پەرى خۇنەۋىست و خۈداپەرست
بوون، ھەموۋىيان تاكۇتايى ژيانىان بەو جۇرە بوون و، لەسەر ئەۋھالە دۈنيايان
بەجى ھىشتۈۋە دەى كە ئەمە ژىنامەى پېرېشنگدارى پېغەمبەر بى ئىتر رىبابازى
لەكۇپدا ھەيە، كامسەرۈمىرى رەۋىش بەرزىيەك دەگاتە ئەم تۆمارە دەرەخشانە
كە سەرەشقى گىشت خۈۋىيەكى شىرىنە.

ناشکراشه که هاوئل و خیزانه کانی پیغمبر هه موویان ئاگاداری نهئینییه کانی پیغمبر بوون، نهگهر تۆزقالتیک گومانیان هه بوایه له راستگویی نهودا شوینی نه ده که وتن.

پشتیوانیکردنی خودا له پیغمبر (تایید الله للرسول):

نهگهری شه شه م: بریتییه له وه که بگوترئ: له گه ل نه وه یشدا که پیغمبر ریابازو دوو ربوو خودا یارمه تی داوه!!

نه مه شیان نه گهریکه له هه موو نه گهره کانی دی لاواز تره و بی بنج و بناخه تره؟! چونکه که ی شتی وا هه یه که خودا پشتیوانی ریابازان و بوختانکاران بکاو زالیان بکا به سهر بیرو هۆشی خه لکا؟! به تاییه تی نهو دوو ربوو درۆزانه ئیددیعیای پیغمبرایه تی بکه ن به راستی نه مه له هه موو روداوئیک خه ته تره.

نه م گوته یه ی (تۆماس کاریل) گه ل راسته که له کتیبی (الابطال = پالنه وانه کان) ی خۆیدا ده لئ: بیگومان گهره ترین شه رمه زاییه بۆ مرقفه رۆشنیرو شاره ستانی له م چه رখে دا که گوئ رابگری بۆ قسه و قسه لۆکی نهوانه ی که ده لئین نایینی ئیسلام درۆیه و موحه ممد ته فره دمرو هه لاتبازبووه. به راستی کاتی نه وه هاتوو که جهنگی قه لاجۆکردنی نه م جۆره قسه پڕو پووچانه به ریابکه ین و ره تیان بکه ینه وه، چونکه به رنامه ی نهو پیغمبره تا ئیستاش چرایه کی پڕشنگداره نه وه (۱۴) سه ده یه به رده وام هه موو کاتی ئاده میزادانه ی که وه کوو ئیمه خودا دروستی کردون!! نایا یه کیک له ئیوه گومان ده با که نه م به یام و به رنامه یه ی نه م ملیون ملیونه خه لکه به درئزایی نهو میژوو به پروایان پی بووه له سهری مردوون درۆو ده ست هه لبه ست چاوبه ست بووبی؟! بیگومان من هه رگیز بروام به م بۆچوونه نییه و قهت رای وابه سند ناکه م! نه گهر درۆو فیل و ساخته نه وهنده لای ئاده میزاد ره واجی هه بی و ئاوا لای کۆمه لانی ئاده میزاد وه ربگری بیه لای منه وه نهو ئاده میزادانه هه موویان گیل و شیتن و زیانیش

هەمووی هیچ و بۆج و بێ نرخ و گومراییە و دەبوا یە ئادەمیزاد دروست نەکرێ!!؟
ئەمجار دواي ئەمە دەلێ:

ئەرێ برا یینە! ئایا قەت دیوتانە پیاویکی درۆزن بتوانی ئاینیک
ببینیتە کایە وەو بلاوی بکاتە وەو؟! بەراستی ئەمە سەیرە؟! چونکە بێگومان پیاوی
درۆزن ناتوانی خانوویک لە خشت دروست بکا، ئەو و مستایە ئەگەر ئاگاداری لە
سروشتی تایبەتی خشت و گەج قوردا نەبێ و نەزانی چۆن چۆن لێکیان دەدا
بێگومان ئەوێ دروستی دەکا گردۆلکە یە کە لە کەرەستە و خشت و خۆل. بەلێ ئەم
ئایینە ئەگەر لەسەر درۆ و دەلهەسە هەڵبچندرایە شایانی ئەو نە دەبوو کە (١٤)
سەدە خۆ بگرێ و بچیتە دل و دمروونی ملیۆنە ها ملیۆن ئادەمیزادە وە، دەبوو
هەرزوو بروخایە و شوینە واری نەمایە؟؟

موحەممەد بەرنامەی پیغمبەران دەچەسپێت:

ئەگەری کۆتایی ئەو یە کە بگوترێ: محمد – گەرچی داواکە ی لاف و گەزاف
بوو – بەلام بەرنامە یەکی چاکی داناو، دەق لە چەشنی ئەو یاسانامە باشانە یە
کە پیغمبەران دایان مەزراندو و، ئەو مەتا فەرمانی کردو بە چاکە و نەهی کردو
لە خراپە و فەرمانی بەخودا پەرستی کردو! ئەمەشیان ئەگەرێکە لە بەرامبەر
رەخنەدا خۆناگرێ چونکە ئەمەش پیچەوانە ی دەستوری بوونە وەر، چونکە چۆن
تەسەوو وەر دەکرێ بگوترێ موحەممەد درۆ هەڵبەستە و لێشی چاومروان بکرێ
شەریعەتێکی وابینیتە کایە و، شەریعەتێک تا ئیستا لە باشیدا نەوونە ی
نەبێسترا و نەبێندرا و، ئاینیک کە بنەمای هەموو عەدالەت و هەموو
پێویستی یەکی بێشکە و تەنی شارەستانی و مەروفا یەتی لەخۆ گرتبێ!! بەلێ ئەو مەتا
دکتور جۆستاف لوبون لە کتێبە کە یدا (حضارة العرب) دەلێ: بنچ و بناوانی
رەوشتەکان لە قورئاندا گەلێ بلند و پەسەندە، دەق لە چەشنی ئەو ی کە لە گشت
کتێبە ئایینی یەکانی بێشیندا هەبوو ئەمەشدا ئاوا یە.

نهمجار دهلي: نهوهی شك و گومانی تيډا نييه كه موحه ممد له ولاتي
عهرېدا دهستكه وتيكي به دهست هيټاوه كه ناکامي وا له هيچ کاتي له نايينه کاني
پيش نيسلامدا به دي ناکري له بهر نهوه ناتونين فاضلو پياوړتي موحه ممد
به سر عهره به گاندا سنوور دار بکھين چونکه چي بۇ بلين هيتا هر که مه.

له شوپنيکي تر دا دهلي: نه گهر کرداري ناياب پيومي گه وره پياوان بي، دمي
(محمد) له هره گه وره پياوه ناسراوه کاني ميژوو بي.

بهلي: وا هندی له زانا خورناوایيه گان به خۇدا چونه وهو – هرچنده
دهمارگري ناييني کوپري کردون و ميژوو نووسانيان ددان به گه وره يي نهو
مروقه دا نانين – به لام وا ناچار بوون که نيعتيراف به فاضلو گه وره يي
پښه مېر بکھن و ويژدان به کار بينن. زانای به ناوبانگ (بارتلي سنت هيلر) دهلي:
بيگومان موحه ممد بليمه ترين و زيرمکترين و به دينترين و گه وره ترين و
دلته رمترين عهره يي سهرده مي خوي بووه، بيگومان گه ييشته پله ي هره به رزي
دهسه لاتداري و سر کردايه تي به هو ي زنده ليها تووي خوي به سهره ربه کاني
تردا!! ناشکراشه نايينه که ي بوو به نيعمه تيکي گه وره بۇ هه موو نهو گهل و
نه ته وانه ي نهو نايينه يان قبول کردوه.

نهمه ي گوترا کورته يه ک بوو لهو راوو بۇچوونانه ي ويستان به سر
پييه که وه پوچه ليان بکھينه وه، نهو راوو بۇچوونه هه لانه ي رهواجيان پي دراوه
له لايه ن نه وانه وه که نينکاري پښه مېرانيه تي موحه ممد يان کردوه. وه کوو
زانيتان وا به قه دمر توانا پله ي زانياري و بليمه تي و واقعي حالي حېزه رمتان
پيشکه شکردن به جورک که هيچ کوسپک نه ماوه له به رده مماندا بۇ نهوه ي پر
به دهم هاوار بکھين که نهو زاته پښه مېراني خودايه و ره وانه گراوي زاتي
په رومردگاره.

بهشی بیست و هه شتم:

فهرمووده کانی پیغه مبهەر – یا ریبازی پیغه مبهرایه تی – سه رچاوهی دووه می شه ریعه تی ئیسلام

پلهی فهرمووده کانی پیغه مبهەر له ئیسلامدا – بۆچی له سهرده می هه زه رتدا فهرمووده کانی نه نووسرا نه وه؟! – هه وڵدان بۆ فیت خستنه ناو فهرمووده کانی هه زه رتی موچه مه د – به کارهینانی شیوازی زانستییه نه بۆ پاکژیکردن هه دیپ – سه ند (رشته ی) هه دیپ و جوهره کانی – پله ی هه دیپ و نه ندازه ی راستی – ره خه له دهقی هه دیپه کان – به ناویانگترین کتییی بروا پیکراوی هه دیپ – را نه اییکردنی هه دیپ بۆ نه حکامه شه رعیه کان – حدیپ هه ندیکی ده بیته ته شریع و هه ندیکیشی نابيته ته شریع.

مانای هه دیث:

هه دیث بریتیه له قسه کردن و هه وڵدان جا ئایینی بئ یان ئایینی نه بئ! دوا یی مانایه کی تایبه تی وه رگرت که بریتیه: له فهرمووده ی پیغه مبهەر یان کرده و ی پیغه مبهەر یان رازی بوونی پیغه مبهەر به کرداریک یان گو فتاریک که بینیبیه تی یان بیستبیه تی ره زامه ندی خو ی پیشاندا بئ، یان موسو لمانیک بو ی گیرا بیته وه.

پله ی هه دیث له ئیسلامدا (منزلة الحديث في الإسلام):

موسو لمانان رایان له سه ر نه وه یه که هه دیث هه رکاتی دهرکه وت و چه سپا که قسه ی پیغه مبه ره و فهرمووده ی نه وه، ده بیته به لگه ی ئایینی و بنا خه ی حوکمی شه رع ی و پپو یسته په یره ی نا وه رکی بکری و بکریته سه رچاوه ی شه ریعه ت و یاسای ژیان. قورنانی پیرۆز له زۆر شویندا ئاماژه ی بۆ نه وه کرده که هه دیثی پیغه مبهەر سه رچاوه ی شه ریعه ته و ده بئ بکریته به رنامه ی ژیان.. نه وه تا ده فهرموی:

{وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا - سورة الم نشر - ٧}.

ئهوه‌ی پیغه‌مبهر به‌خشی به‌نیوه و پئی گوتن گورج وهری بگرن، ئه‌وه‌یشی نه‌یی لیکردن وازی لی بینن.. له‌ئایه‌تیکی تردا ده‌فه‌رموئ:

{قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ، قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ - سورة آل عمران - ٣١ - ٣٢}.

واته: ئه‌ی موحه‌مه‌دا پێیان بلی: ئه‌گهر ئیوه خوداتان خوش ده‌وی، شوین من بکه‌ون و به‌گوێهری ئامۆزگاریی من رفتار بکه‌ن خودایش ئیوه‌ی خوش ده‌وی له‌تاوانه‌کانتان خوش ده‌بی، په‌رومردگار لیخو‌شبوو به‌به‌زمیه‌، پێیان بلی: گوێراپه‌لی فه‌رمانی خوداو پیغه‌مبهرین، جا ئه‌گهر به‌گوێیان کردی باشه‌ خو ئه‌گهر پشتیان هه‌لکرد، ئه‌وه‌ مانای وایه‌ کافرن و خودایش گرۆهی کافری خوش ناوین. له‌ئایه‌تیکی تردا روبه‌پروی پیغه‌مبهر خو‌ی هه‌زره‌تی موحه‌مه‌د ده‌فه‌رموئ:

{وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ - سورة النحل - ٤٤}.

واته: ئیمه‌ ئهم قورئانه‌مان بو‌ تو‌ ناردوووه‌ که‌ گه‌نجینه‌ی تو‌ماری یادگار ه‌ جوانه‌کانه‌، هه‌تا تو‌یش به‌ ره‌فتارو به‌ کردارو به‌ گوتار ئهم یاسانامه‌ جوانه‌ بو‌ ئهو خه‌لکه‌ رۆن بکه‌یته‌وه‌. هه‌دیثی پیغه‌مبهر سه‌رچاوه‌ی دووه‌مه‌ له‌ سه‌رچاوه‌ی حوکمه‌ شه‌رعیه‌کان جا چ حوکمی عه‌مه‌لی بن یان هی بیرو باوه‌ر، پله‌ی هه‌دیث له‌ دوا‌ی پله‌ی قورئانه‌. هه‌دیث گرنگیه‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه‌ دهرباره‌ی تیگه‌یشتن له‌ مانای قورئانی پیرۆزو دهرخستنی ئهو حوکمانه‌ی له‌ناو ده‌فه‌کانی دا پێچراونه‌وه‌و یاسا گشتیه‌کانی له‌خو‌یان گرتوووه‌، رانومایی کردنی رافه‌که‌رانی قورئان بو‌ زۆر مانای وا ئه‌گهر به‌ه‌وی فه‌رموده‌کانی پیغه‌مبهره‌وه‌ نه‌بوا‌یه‌ ماناکانیان نه‌دمزاندان، بێگومان ژماره‌ی ئایه‌ته‌کانی قورئان نزیکه‌ی شه‌ش هه‌زار ئایه‌ته‌ دووسه‌د ئایه‌ت په‌یوه‌ندیان به‌ حوکمه‌ شه‌رعیه‌کانه‌وه‌

ههیه، بهلام ژمارەى ئەو هەدیشانەى حوکمی شەرعییان لەخۆ گرتوووە دەگاتە نزیکەى چوار هەزار هەدیث.

هەدیث حوکمە شەرعییەکانى قورئان بەیان دەکا، حوکمە موحەملەکان شى دەگاتەووە، ئەو ئایەتانەى ماناگەیان موشکیلەو نازانری ماناگەیان رون دەگاتەووە، حوکمىك گشتى بى، تايبەتمەند (تخصیص)ى دەکا، حوکمی رەها (مطلق)، سنووردار (تقیید)ى دەکا.. بۆ نموونە قورئان پاك، خاوینى بەمەرج داناووە بۆ دەستکردن بە نوێژ، ئەمە حوکمىكى موحەملە، هەدیثى پێغەمبەر ئەم حوکمە موحەملەى شى کردۆتەووە، شیوەى پاك و خاوینى بەئاو یان بە تەیهەموم کردن رونکردۆتەووە. قورئان نوێژکردنى فەرز کردووە بەلام کاتو ژمارەى نوێژەکانو ركاتو چۆنیەتى کردنى روکوع و سوجدەو تەحییاتی باس نەکردووە ئەمەش حوکمىكى موحەملە هەدیثى پێغەمبەر هەموو ئەم شتانەى بە گوشتارو کردار رون کردۆتەووە، پێغەمبەر (دروویدى خودای لەسەربى) پێش نوێژى بۆ موسوڵمانان دەکردو دەیفەرموو من چۆن نوێژ دەکەم لەبەرچاوى ئیووە ئیووش ئاوا نوێژ بکەن.

قورئانى پیرۆز لە زۆر ئایەتدا باسى زەکاتى کردووە بەلام بە درێژى باسى زەکاتو ئەندازەى زەکاتى نەکردووە هەدیثى پێغەمبەر هاتوووە ئەم مانا موحەملەى شى کردۆتەووە، بە دوورو درێژى ئەوشتانەى زەکاتى ئى دەکەوئىو ئەندازەى زەکات لە هەرمیەكى لەو شتانەداو چۆن بدرئىو چۆن وەربگیرئى باس کردووە!

بەم نموونانە گۆتایى بەم باسە دینینو چیدی درێژەى پى نادەین! هەروەها پێغەمبەر (دروویدى خودای لەسەربى) زۆر روداوى توش دەهاتن، گەلیك پرسىارى ئاراستە دەکران، زۆر لە بارەى شەرو ئاشتییەووە، لە بارەى کرىنو فروشتەنەووە روداو دەهاتنە پێشەووە، بۆ هەندىکیان حوکمی قورئان هەبوو ئایەت دەهاتە خوارى بۆ هەندىکیان نەبوو، پێغەمبەر (دروویدى خودای لەسەربى) دەربارەى ئەوشتانە فەرموودەى دەفەرموون، ئامۆژگارى دەکردو حوکمی بەیان دەکرد، لەم رووەو بۆ ئەم جۆرە

کارو روداوانە حەدیت تاکە سەرچاوەیەو زانایانی شەرع پشتیان پێ بەستوووە
لەبەر ئەم ھۆیانە گرنگی پێدان بە حەدیت پێویست بوو.

بۆچی لەسەردەمی پێغەمبەردا حەدیت تۆمار نەکرا؟

لەسەردەمی پێغەمبەردا حەدیت نەنوسرایەو، وەکوو نووسینەوێ قورئان،
ئەو ھەتا دەبینین، پێغەمبەر (ئەروودی خۆدی لەسەربە) چەند نووسەرێکی دیاری کردبوو بۆ
نووسینەوێ قورئان، ھەر کە ئایەتە کە دەھاتە خوارێ فەرمانی بە نووسینەوێ
دەکرد بەلام نووسەری دانەنابوو بۆ نووسینەوێ حەدیت، بەلکەو حەدیتی و
ھەبە نەھێ دەکا لە نووسینەوێ حەدیت، حیکمەتی نەنووسینەوێ ھەبەش بۆ ئەو
دەگەر پێتەو کە ترسی ئەو ھەبوو حەدیت و قورئان تێکەڵاویان!

دوای کۆچکردنی پێغەمبەر و دنیا بەجێ ھێشتنی پەراویکی نووسراوەو رێک و
پێک کراو کە قورئانە لەبەر دەست موسوڵمانان دا ھەبوو، حەدیتەکانی
پێغەمبەریش لە سنگی خەلکدا پارێزرا بوون و موسوڵمانان دەماو دەم
دەیانگێرپایەو! جا ئەگەر روداویک روی بدایەو حوکمە کە لە قورئاندا نەبواوەو
برێ ھاوێلانێ پێغەمبەر بیانزانایە کە ھەمان روداوە دەمی پێغەمبەر روی داوەو
پێغەمبەر (ئەروودی خۆدی لەسەربە) بەجۆریک ھەلس و کەوتی لەگەڵدا کردووە ئەو حەدیتە
دەگێرپایەو، ھەر و ھاوێلان بێرەو مری خۆیان لەگەڵ پێغەمبەردا دەگێرپایەو کە
چۆن فلان پۆژ نامۆزگاری کردون، لە فلان غەزادا چی فەرمووەو لە فلان رۆژدا
دەربارەو فلان شت جی گوتوووە.

ھەولدان بۆ شیواندنی حەدیت (محاولة الدس علی الحديث):

ھەر بەھۆی نەنووسینەوێ حەدیت لە پەراویکی تایبەتیدا لەسەردەمی
حەزرتدا یان سەردەمیکی نزیک بەو سەدەمەو پشت بەستنیان بە بێرەو مری

(ذاکرة) و زۆری و بەرفراوانی ئەو هەموو فەرموودەو روداوانەى پێغەمبەر بینىونى و هەلۆیستی بەرامبەریان نواندوو لە ماوەى پێغەمبەرایەتیە کەدا، هەندى هەلبەرست و نەفس نزم هاتن لە خۆیانەو قسەو قسەلۆکیان هەلبەستن و وتیان ئەمانە قسەى پێغەمبەرن و حەدێش؟! واش دەردەگەوى کە ئەم حالەتە سەردەمى پێغەمبەرىش بووبى! بۆیە دەفەرموى: (من کذب علي متعمدا فليتبوا مقعده من النار).

واتە: کەسێک درۆ بە زوبان منەو بەکا با جیگای خۆى لە دۆزەخدا خوش بەکا؟! جا لە گاتیکدا لە سەردەمى پێغەمبەر خۆیدا درۆیان بەدەمەو هەلبەستى، دیارە دواى وفاتى خۆى حەدێش هەلبەستن بەدەمیەو زۆر ئاسانترە!

ئەمجار کە فتووحتى ئیسلامى ئەنجام دراو ژمارەیهکی زۆر لە نەتەوهکانى فارس و رۆم و بەربەر و میصرى و سورى.. هتد موسوڵمان بوون و هاتنە ژێر سایەى ئیسلامەو، لەوانە هی وا هەبوو موسوڵمان بونەگەیان هەر بە زوبان بوو، ئیمان نەچوووەو ناو دلایەو، ئیتر حەدێش هەلبەستن و درۆکردن بەدەم پێغەمبەرەو پەرهى سەندو زۆر بوو! ئەم حەدێشە دانراو و هەلبەستراوانە هەموویان گومراهی بوون، سەرى لە موسوڵمانان دەشیواند هەموویان باسى چونیەتى خودا و لیچونی لەشتى ترو گۆرینی حوکمە شەرعییەکان بوو! هەر ئەم بەلگەیه بەسە لەسەر زۆرى حەدێشى دەست هەلبەست، ئەو حەمکە حەدێشى کە باسى راشەکردنى قورئان دەگەن... دەلێن: ئەحمەدى کورێ حەنبەل لە بارمیهو فەرموویەتى: هیچ کامى لەمانە بەلای منەو نەگەيونەتە پلەى حەدێشى صحیح.

ئیمامى بوخارى لە صەحیحى بوخارىدا کە کۆى کردۆتەووە حەدێشەکانى گەیشتونە حەوت هەزار حەدێش و نزیکەى سێ هەزار حەدێشى دوبارەن، دەلێن: ئیمام ئەم حەوت هەزارە حەدێشى لەناو شەشصد هەزار حەدێشدا هەلبەستاردوووە کە لەو سەردەمەدا بەسەر دەم و زوبانى خەلکەووە بوون. ئاشکراشە کە ئەوێ بوو بە هاندەرى حەدێش هەلبەستەکان بۆ حەدێش هەلبەستن چەندشتیک بوو.

پەگەم: كېشەى راميارى، كېشەى نىوان حەزرەتى عەلى و موعاويە و كېشەى نىوان عەبدوللەى كورې زوبەيرو عەبدولەلىك، ئەمجار كېشەى نىوان ئەمەوى و عەباسى، ھەموو ئەمانە بوونە ھۆى سەرەكى بۇ حەدىث دانان ھەرگەسە تاقىمىكى خوش دەويست و كۆمەئە حەدىسىكى لە مەدح و سەناياندا ھەئدەبەست و زىدە رىزى دەدانى، ھەر بەم جۆرەش ئەو حەدىث ھەئەبەستانە ھاتن چەند حەدىثيان بۇ رىز لىنان لە نەتەھوى عەرەب و ھۆزەكانى و پىدا ھەئدەبەستانە دانان، ئەم ھۆزانەش لەناو خۆياندا كېشەو نىزاعىيان ھەبوو لەسەر خەلافەت و فەرمانرەوايى و شانازى كردن بە خۆيان، باشتىن رىگايەك كە پىيدا بگەنە ئامانجى خۆيان حەدىث ھەئەبەستەن بوو، ھەر گەسە بە ئارمۇزى خۆى و بۇ مەبەستى تايبەتى خۆى بە گوپرەى بەرژەومندى حەدىثى ھەئدەبەستەن درۆى سەرەك دەنان، ھەرۈھا حەدىثيان دادەنان بۇ شاروشارۆچكەو دەرۋەر و لات. بە جۆرىك شارىكى گەرە نىيە چەند حەدىسىكى لە فەضل و رىزىدا دانەنرابن.

دووەم: كېشەى بىرو باومر دەربارەى زاتى پەرومردگار (علم الكلام) كېشەى نىوان زانايانى شەرع، بۇ نموونە زانايانى عىلمى كەلام دەربارەى قەزاو قەدەر جەبرو ئىختىار كېشەيان ھەيەو ھەريەكەيان رايەكى ھەيە، دەرۋەر رايەكەى خۆى دەرگەوى، لەبەر ئەو رىگايان بە خوداوە كە پالېشتى رىبازو مەزھەبەكەى خۆيان بگەن بۇ ئەم مەبەستەش چەند حەدىسىكى ھەئەبەستراويان ھىناومتەو دەرۋەر دايانناو! لەھەموو باسىكى فىقھىدا حەدىسك پالېشتى ئەم مەزھەب و رىبازە دەرگاو حەدىسىكى تر پالېشكى رىبازەكەى تر دەرگا.

سېيەم: ھەبوونى ھەندىك لەو بەناو مەلاو خويندەوارانەى كە خزمەتچى دەربارى خەلىفەو پادشاين بوون، ئەمانە بەگوپرەى ويستى ئەو خەلىفەو لىپىسراوانە حەدىثيان ھەئەبەستوون و خەلكيان بۇ ھەئەبەستانەدان.

چوارەم: سافىلكەيى برى لە زانايانى ئىسلام لە باسى ئەخلاق و رەوشت و ترساندن و دلخۆشكردن (الترهيب والترغيب) و ئەو جۆرە شتانەى كە نابنە ھۆى

هەڵاڵکردنی شتیکی حەرام یان حەرامکردنی هەڵاڵ رێگەیان بەخۆ داوە لەم جۆرە باسانەدا هەدیث ھەلبەستەن، ئیتر ھاتوون کتیبەکانی ھەدیثیان پەر کردووە لە بایسی گەورەیی ھەندئ کەس و ھۆزو شوین ھەروەھا گەورەیی ھەندئ لە سوورەتەکانی قورئان و ئایەتەکانی قورئان، وەکوو ئەو ھەدیثانەی کە لە ئەبو عیصمە نوحی کوپی ئەبو مەریم گێردراونەو، دەلێن: چەندەھا ھەدیثی بەدرۆ ھەلبەستوون دەربارە ی گەورەیی قورئان و سوورەتەکانی. دەلێ: ھەرکەسیک سورەتیک بخوینیتەو ئەوەندەو ئەوەندە خێر دەگات، بە زۆری ئەم جۆرە ھەدیثانە لە کۆتایی سورەتەکاندا لە تەفسیری بەیضاوی و تەفسیری خازندا بەدی دەکرین و نووسراون، ھەروەھا نموونەی ئەم جۆرە ھەدیثانە لە کتیبەکانی ئەخلاق و صوفیگەری و کتیبەکانی تەرغیب و تەرھیبدا ئەوەندە زۆر نازمێردین!!

بەستەن بە شیوازی زانستی بۆ پالڤتەکردنی ھەدیث:

ئەم بئ سەر و بەری و کەس لە کەسییە دەربارە ی ھەدیثەکانی پێغەمبەر کۆمەلێک زانای لێھاتوو راستگۆی ئیسلامی ھۆشیار کردەو ھەلێنان کە ئی بېرین بۆ پالڤتەکردنی ھەدیث لەو درۆو دەلەسانەو ھەلاواردنی چاک لە خراپ، بۆ ئەم مەبەستەش چەند رێبازیکی زانستیانەیان گرتە بەر، کە ناگۆنجی لەگەڵ پەپرەوکردنی ئەو جۆرە رێبازو یاسایانەدا گالته بازار ی و ھەدیث دروستکردن ئەنجام بدی!!

دکتور ئەسەد روستەم^(١) لە پێشەکی کتیبەکە ی دا (مصلح التاریخ) زاراوھەکانی میژوو دەلێ: (ئەو قەوایدو یاسایانە ی زانایانی زانستی ھەدیث پێش ئەو ھەموو سەدەو چەرخانە ی رابوردو دایانناون بە مەبەستی گەییشتن بە راستی لە ھەدیثدا چوونە بنچ و بناوانی ھەدیثەکان لە ھەموو رویەکەو! لە ناوەرۆکدا لەگەڵ ئەو

^(١) یەکیک بوو لە پەسپۆرانی میژوو لە دانشکای ئەمریکی لە بېروت.

ياساو نيزامانەدا دەگونجی و يەك دەگرنەووە كە زانا ئەو روپپيەكان دايان ناوون و ناويان ئی ناوون زانستی مئودولوجی^(٢).

خۆ ئەگەر مێژوو زانەكانی ئەو روپا لە چەرخەكانی ناوەرپاست و تازەدا كەتیب و دانراوی زانایانی زانستی حەدیث (علماء الحديث) یان بدیبایە ئەو مەندە لە دانانی زانستی مئودولوجی دوانە دەگەوتن، هەتا چەرخە هەژدەهەم ئەم زانستیەیان ئی هۆن نە دەبوو! بە كورتی دەتوانین بە زانا خۆر ئاوابیەكان بڵیین: ئەو زانستیەیی كە ئیو شەنازی پێوە دەگەن و پێتان وایە تێیدا پێشپەرو، ئەو لە وەلاتی ئیمە زۆر زوو سەری هەڵداووە و لەسەر دەستی زانایانی حەدیث گەشەیی كردووە.

یەكێك لەو رێبازە زانستیەیانە كە زانایانی حەدیث پەیرەویان كردووە ئەو دەبوو ئەو كەسانە كە لەناو رشتەیی گێرپەڵەوێ حەدیثەكەدا ناویان دەهات، یەك بەیەك دەگەران بەدوای زانینی ناوو باسو خواسیاندا، جا ئەو كەسانە كە برپەری هەرموودەكەیان بەرپز لە یەكترەو دەگێرپەڵەوێ دەبوو ناوی یەكتریان دیاری بكردایە، بەمەیش دەگوتری: (الاسناد - رشتە) یان (السند) واتە: بەلگە لەسەر راستی گێرپەڵەوێ!

هەر كەسێك حەدیسی بگێرپەڵەوێ دەبوایە بڵی: من لە فلان كەسەم بیستووە یان فلان كەس بۆی گێرپەڵەوێ ئەویش لە فلان كەسەو ئەویش لە فلان كەسەو... هتە. بەم جۆرە زنجیرەیی حەدیث گێرپەڵەوێكان دەروا تا دەگاتە سەرچاوەیی یەكەم، ئەمە بۆ هەموو حەدیسی ئەمەیان كردووە، جا بۆ ئەوێ زنجیرەیی حەدیث گێرپەڵەوێكان ببشكنن ئەو پەری هیلای و خۆماندوو كردنێان تەحەممول كردووە بۆ

^(٢) مئودولوجی، واتە: زاراوە تارىخییەكان - ئەو زانستیەیی كە لەسەر چوونە بنچ و بناوانی روداوكان هەڵدەستێ بۆ بشكێنن و دەرخیستی راستییە روداو مێژووییەكان و رەخنە گرتن لەو شیوە ناكارەیی كە لە كۆندا مێژووی پێ نەهەل كراوە بۆ ئیمە.

ئەوێ بزانن كۆ ئەو حەدەت گێرەوانە لەكەدارو درۆزنو گێژو بێ سەلیقە بوو، ئەمەش پێویستی بە زانینی ژینامەى حەدەت گێرەوانەكان و لێكۆڵینەوێ رەوشتیان، حیاكردنەوێ پلەى ھۆش و سەلیقە و زانیاری و بەدینیان ھەبە، ھەر لەبەر ئەمە زانستی ژینامە (علم التراجم) یان بەدى ھیناوە كە پێى دەلێن: زانستی زەمدەكاری و راستكاری (علم الجرح والتعديل) بۆ لێكۆڵینەوێ لە حال و چۆنیەتى حەدەت گێرەوانەكان و زانینی شوێن و كاتى ژانیان، كامەیان لەگەڵ كامەیان ناسیاوێ ھەبوو ھاوچەرخ بوون و بگونجی كە یەكتریان بینیبێ!

ھەروەكوو چۆن بە وردى لە حەدەت گێرەوانەكەیان كۆلیوەتەوێ ئاخۆ راستگۆیە یان درۆزنە، تا چ ئەندازمێك وردو ئەمین و زمانپاك و راستخوایبوون لە گێرەوانەوێ حەدەتەكەدا تا حوكم بكەن بەوێ ئاخۆ كامەیان دڵنیايە لە گێرەوانەوێكەدا، بۆیە حەدەتیان لە حەدەت گێرەوانە (الراوي) و مرنەدەگرت ھەتا بۆیان رون نەبویایەوێ كە پلەيەكى بەرزى ھەبە لە راستگۆی و بەدینی و ژینامە پاكیدا! ھەروەكوو چۆن بە كەمترین گومان و شوبھە لە ژینامەى شەخسى حەدەت گێرەوانەكە حەدەتەكەیان بە لاواز (ضعيف) دادەنا! خۆ ئەگەر گومانیان پەیدا بكرەیان لە راستگۆی حەدەت گێرەوانەكەو بیانزانیايە كە لە شتێكا درۆ دەكا یەكسەر حەدەتەكەیان رەت دەكردەوێ بە ھەلبەستراو (مەوضوع) یان حەسبە دەكرد. بە لەو پێشیش لە گێرەوانەوێ حەدەتدا درۆى ئى نەبەسترايێ.

لەم روودوێ ئىمامى مالىكى كورى ئەنەس كۆچكردوى سالى (١٧٩ ھ)

دەفەرموێ: عیلم – واتە: حەدەت – لە چواركەس و مرنەگيری!

یەكەم: گێل و بێ عەقل.

دووەم: كەسێك ھیواو ھەووسێكى ببێ خەلك بانگ بكا بۆ دابینكردنى ئەو ھیواو ناواتەى خۆى.

سێیەم: درۆزنىك درۆ لە قەسەى ئاسایى دا بكا بە لە گێرەوانەوێ حەدەتێ پێخەمبەردا راستگۆی خۆى چەسپاندبێ.

چوارەم: پێرو کەنەفتیک - ھەرچەندە بەدین بێ و فەزڵ و تەقوای ھەبێ بەلام نەزانی چ دەگێرێتەو، لەبەر پیری ئاگای لەبەر و دواى قسەکانى خۆى نەبێ.

ھەروەھا زانایانى ھەدیث لە ئەندازەى زیرەکی و زمین ساغى ھەموو ھەدیث گێڕمەویەك سەرنجیان داوە، بڕێ گێراوەمیان بەرامبەرى بە برێکی تری کردووە ئەگەر ھەڵەى زۆریان تێدا بەدی کردبێ یان ھەستیان کردبێ کە زمین و حیفظی تەواو نییە ھەدیثەکانى ئەو کەسەیان بە لاواز (ضعیف) داناوە - بە لەککە لەکەسایەتیی و راستگۆیییدا نەبێ: بەلام ھەر لەترسى ئەوێ نەبەدا زمینى خیاانەتیی ئێ کردبێ ھەدیثەکیان بە زەمغیف و پوچەل داناوە. لەلایەکی ترمووە زانایانى ھەدیث داویان لە ھەدیث گێڕمەو کردووە کە ھەدیثەکە بەدەقی بگێرێتەو، ھیچ وشە و رستەى ئێ نەگۆڕێ! لەم بارەو دکتور ئەسەد رەستەم دەلێ: ئەمە ریزداریەکی زانستیە لە ریزداریەکانى زانایانى ھەدیث، ئەوانە یەكەم کەسەن کە داواى دەستپاکى و زمانپاکى و راستیان کردووە لە گێرانەوێ ھەدیثداو گەران و پشکنین و بۆ دۆزینەوێ دەقە ئەصلیەکیان بە ئەرکیکی پێرۆز و پێویست زانیو، تەنانت ھەندئ لەو زانایانە بەلایانەو وابوو کە ئەگەر ھەڵەیک یان زمانخواریەك لە دەقەکەدا ھەبوو نابێ راست بکێتەو بەلکوو وتووینە: دەبێ لە پەراویزا ئاماژەى بۆ بکێ.

خوێنەرى ھێژا ئەمەى گوترا ئەو جوۆرە یاساو بەرنامەییە کە زانایانى ھەدیث لە چەرخە سەرمتایەکانى کۆچیدا پێی گەیشتوون و کاریان پێ کردووە! وا ئەمە پۆ میژوونووسانى ھاوچەرخ پەیرمۆ ھەمان رێباز دەکەن.

ئابەو جوۆرە زانایانى زانستى ھەدیث یاساو قاعیدەى زانستیان داناوە بۆ وەرگرتن و پەسەندکردنى ھەدیث بە جوۆرێك کە تاكو ئەمە پۆش ئەو یاسایانە راستین قاعیدەن بۆ چەسپاندنى روداوى میژووییى و پلەى ھەرە بەرزى زانستى و وردەکاریان تێدا رەنگ دەداتەو.. ئەمجار ئەو زانایانەى دووایی ھاتوون ھەرچی ھەدیسیکیان دیووە کۆیان کرۆدۆتەووە توواریان کردووە، زۆر جاریش ھێزو پێزی

ھەدىئەگە: راستە، درۋىيە، سەھىجە، زەئىفە – ئاشكران كىردو، ھى واشيان ھەبوو ھەر ھەدىئى سەھىجى لە كىتەبەكەى دا تۆمار كىردو؛ وەكوو بوخارى و موسلىم، ھەندىكىشيان ھەدىئى درۋو ھەلبەستراويان لە كىتەبەكانىدا تۆمار كىردو بۆ ئەو ھى خەلىكى بىئانزانى و خۇيانيان ئى دوور بىخەنەو ھى كارىيان بى نەكەن، ھەروەھا ھەرچى بىيان گەبىشتوو لەناوى ھەدىئى گىرەو ھەكان بىنەچەو رەجەلەك و چۆنىيەتى ژيانىيان تۆمار كىراو تا لىكۆلەرەو ھەكان كەرمستەى باشيان لاپى، ھەركاتى وىستان لە راستى و دروستى ھەدىئەكان بىكۆلنەو، لەم بارەو كىتەبى گەورەو بىرەرراوانىيان داناو، سەدان بەلكو ھەزاران جىلدى قەبارە گەورەيان نووسىيەنەو بە جۆرىك كە لاي ھىچ گەل و نەتەو ھەك گەمىك لەو كەلەپوورە نابىندى!

سەنەدى ھەدىئە جۆرەكانى:

زانايان ھەرموودەكانى بىئەمبەريان بە گۆيرەى سەنەدەكان دابەشكىردو بۆ ئەم بەشانە.

يەكەم: ھەدىئى مۆتەواتەر: ئەو ھەدىئەىيە كە كۆمەللىك لە ئادەمىزادان بىگىرەنەو بە جۆرىك كە نەگونجى و عەقلى بۆى نەچى كە لەسەر درۋېك ھاتىن، ئەوانىش لە كۆمەللىكى وەك خۇيان بىستىبى ئەوانىش ھەروا تا دەگاتە سەر بىئەمبەر (درووى خۇدى لەسەرىن).

ھەدىئى مۆتەواتەر دەبىتە دوو بەش:

بەشى يەكەم: ئەو ھەدىئە بە لەفظو مەعناو تا دەگاتە سەر بىئەمبەر (درووى خۇدى لەسەرىن) كۆمەل لە كۆمەللى بىستىبى ئەم جۆرە زۆر كەمە.

بەشى دووهم: ئەو ھەدىئە ماناكەى مۆتەواتەر بى، باو ھەكوو وشەكانى گۆرانكارى تىدا كرابى.. وەكوو ئەو ھەدىئەنەى كە ژمارەى نوپۇز و ركاتى نوپۇزەكان ديارى دەكەن. شايانى سە زانايان زۆر كىتەبىيان لە بارەى ھەدىئى مۆتەواتەردا داناو

دواترینیان زاناو ھەدیث زانی گەورە (محمد جعفر الکتابی) یە کە کتیبیکی داناوہ ناوی ناوہ (نظم المتناثر فی الحدیث المتواتر) کە پینج سەد ھەدیثی لەخۆ گرتووە. دووہم: ھەدیثی مەشھوور: بەو ھەدیثە دەگوتری کەسێ موسوڵمانی دادپەرورە یان زیاتر بیگێرپنەوہ بە (لەفظ و مەعناوہ) ئەم جۆرە ھەدیثە زۆر زۆرە. سییەم: ھەدیثی عەزیز: ئەومێە دوو موسوڵمان بیگێرپنەوہ. چوارەم: ھەدیثی ئاھاد: ئەومێە یەک کەس بیگێرپنەوہ.

پلەکانی ھەرمودە ی پتەمبەر (د.خ):

زانایان ھەدیثیان لەبارە ی راستی و زەعیفیەوہ گردۆتە سێ بەش: بەشی یەگەم: ھەدیثی صەحیح: بەو ھەدیثە دەگوتری کە ھەڵە ی تێدا نەبێ لە ئیسنادیشیا عیلەل و ناریک و پتکی نەبێ، موسوڵمانیکی عادل و بپروا پیکراو لە یەکیکی وەکوو خۆیەوہ ئەویش لە یەکیکی وەکوو خۆیەوہ تا دەگاتە کۆتایی گێردرابیتەوہ.

بەشی دووہم: ھەدیثی ھەسەن: بەو ھەدیثە دەگوتری کە لە ئیسنادەکەیدا راویەکی گومان لیکراو بە درۆزنی تێدا نەبێ، بەلام لە راویەکانیدا کەسیکی تێدابێ کە رەخنە ی لەسەر بێ جا رەخنەکە دەربارە ی زمینساغی (حفظ) یان وریایی (ضبط) بێ! ھەر بەو شێوہ راویەکانی تریشی بە درۆزن حسیب نەگرا، بە جۆریک کە رەخنەگری ھەدیث لەبەر وا گومان بەری کە ئەو ھەدیثە بنەمایەکی دیاری ھەبێ.

سییەم: ھەدیثی زەعیف: بەو ھەدیثە دەگوتری: کە گومانی ئی بکری بەوہ کە لەمەتنی ھەدیثەکەدا یان یەکی لە زنجیرە ی ئیسنادەکەیدا کەسیکی وا ھەبێ بپروا بەگێرپنەوہکە ی نەکری، یان گومانی ئی بکری بە جۆرە بییدینی (بیعدەت) ێک. بەلام ئەو ھەدیثە ی کە بە درۆ حسیب دەکری بە ھەدیثی (موضوع) ھەلبەستراو دادەنری.

ره څه گرتن له دهقي حه ديت (نقد نص الاحاديث):

زاناياني زانستی حه ديت ره څه گرتن له ده دمر باره ی سهندو وردېوونه وه له راستي و دروستي سهنده که نه بووه، به لک وو دهقي حه ديت ه کانيشيان خستوته بهر ټاوينه ی ره څه وه چهند قاعیده ی اسايه کيان داناوه بؤ ره څه گرتن له حه ديت که هيچ نرخ و هيزيکي له ی اساو قاعیده سهرده مانه ی که نه مړؤ بؤ نه قدييان داناوه که متر نييه. بيگومان (شاه عبد العز) نه ی اساو قاعيدانه ی کورت کردوته وه له کتبي (العجالة النافعة) دا توماري کردون له ويدا نه وه حه ديتانه ی که و مرنا گيرين و رمت ده گرتنه وه دمست نيشان گراون نه ویش نه مانه:

- ۱- هرکاتئ حه ديت ه که له گهل رووداو يکي ميژوويي چه سپاودا يه ک نه گريته وه.
- ۲- نه گهر حه ديت گيرپوهه که بيدين بوو حه ديت ه که شي تانه ی له يه کي له صه حابه ددها، يان حه ديت گيرپوهه که له کومه له ی له ري دمرچون (الخوارج) بي و حه ديت ه که شي تانه له خانه واده ی پيغه مبه ر (درودي خودي لسمرين) بدا، هر کاتئ حه ديت ه که به سهند يکي بي لايه ن پالېشت کرا حه ديت ه که دمبيته مه قبول.
- ۳- هرکاتئ حه ديت ه که يه ک که س گيرابوويه وه ناوهرپوکي بريتي بوو له فهرمان يک که هه موو موسولمان يک پيره وي بکا! چونکه کاريکي وا گرنگ نابي هه رميه ک که س بيستبيته ي!

- ۴- نه گهر روا له تي حه ديت ه که خوي نه وه ی ده گه ياند که درؤبي!
- ۵- هرکاتئ ناوهرپوکي حه ديت ه که له گهل عه قل و هوشی ساغو ته عليماته نيسلامبييه کاند ر يک نه که ون و يه ک نه گرنه وه.

- ۶- هر کاتئ حه ديت ه گيرادر وه که يه ک که س بيگيرپته وه حه ديت ه که دمر باره ی رووداو يک بي - نه گهر راست بي - دمباويه زوربه ی خه لک بيزانيايه و زور که س بيگيرايه وه.

- ۷- هرکاتئ ناوهرپوکي حه ديت ه که نه وه ند ه پړو پووج و بي که لک بي له گهل گوره يي و پله و پايه ی پيغه مبه ردا نه گونجي! يان وشه کاني نه وه ند ه نارپه وان و خوارو خيچ بن له گهل ره وانبيزي و خوشخواني پيغه مبه ردا نه گونجي.

۸- ههرکاتئ حه‌دیته‌که سزایه‌کی گه‌وره دابنئ بۆ تاوانیکی بجکۆله! یان پاداشتیکی گه‌وره دابنئ بۆ چاکه‌یه‌کی بجکۆله.

۹- ههرکاتئ حه‌دیته‌که باسی پیغه‌مبه‌ره‌کانی پیشوو بکاو بلئ نه‌وان پاداشی چاکه‌ی خه‌لک دهمنه‌وه.

۱۰- ههرکاتئ حه‌دیث گێره‌وه‌که بۆ خۆی دان به‌وه‌دا بنئ که درۆی کردوه.

ئه‌و سهرده‌م و رۆژگاره‌ی حه‌دیثی تێدا نووسرايه‌وه:

سهرده‌می پیغه‌مبه‌ر (درونی خونی لیسرین) و سهرده‌می جینشینه‌کانی و به‌شیکی سهرده‌می ئه‌مه‌وییه‌کانیش تێپه‌ری، هیشتا حه‌دیث ههر ده‌ماو ده‌م ده‌گێرپه‌رایه‌وه‌و نه‌ نووسرايووه‌وه، کاتئ عومهری کورپی عه‌بدولعه‌زیز بوو به‌ جینشین ئه‌م خه‌لیفه‌ خواناسه‌ به‌رپێزه، فه‌رمانی به‌ لێپرسراوی مه‌دینه‌کرد که حه‌دیث کۆبکاته‌وه، ئیمامی بوخاری له‌ کتێبه‌که‌یدا (صحیح البخاری) له‌ به‌شی — العلم — دا ده‌فه‌رموئ: عومهری کورپی عه‌بدولعه‌زیز نامه‌ی نووسی بۆ ئه‌بو به‌کری کورپی هه‌زم و پێی فه‌رموو: ته‌ماشاکه‌ چی فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر هه‌یه‌ گشتی بنووسه‌وه، تا نه‌فه‌وتئ، چونکه‌ من مه‌ترسی ئه‌وه‌م هه‌یه‌ که به‌ره‌ به‌ره‌ ئه‌م زانسته‌ کوێر بێته‌وه‌و زاناکانیشی به‌رودوا نه‌مێنن، جا ئه‌گه‌ر زانیمان که خه‌لافه‌تی عومهری کورپی عه‌بدولعه‌زیز له‌ سالی (۹۹)ی کۆچییه‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌کاو سالی (۱۰۱)ی کۆچی کۆتایی پێ دئ، ئه‌وه‌ ده‌گه‌ینه‌ ئه‌و ئاکامه‌ که سهره‌تای نووسینه‌وه‌ی حه‌دیث سالی (۱۰۰)ی کۆچی بووه‌. جا وه‌نه‌بئ عومهری کورپی عه‌بدولعه‌زیز ههر به‌و نامه‌ نووسینه‌ی که بۆ لێپرسراوی مه‌دینه‌ی نووسی وازی هێنابئ به‌لکوو میژوو ئه‌وه‌ی بۆ چه‌سپاندوین که نامه‌ی بۆ ههر چوار ده‌وری خۆی و بۆ هه‌موو ولاتیکی موسوڵمان نشین نووسی و داوای لێکردن که حه‌دیث بنووسنه‌وه‌و کۆی بکه‌نه‌وه‌.

بەناو بانگترینى كۆتیبە برۋا پىكر اوه كانى حەدىث:

وھكوو زانىمان لە سەرھەتای سەدەى دووھەى كۆچىيەوھ دەست كرا بە حەدىث نووسىنەوھ، بەناو بانگترین كۆتیب كە حەدىثى تىدا كۆكرابىتەوھ لە سەدەى دووھەى كۆچى دا كۆتیبى (الموطا)ى ئىمام مالىكە كە سالى (۱۷۹)ى كۆچى لە دونيا دەرچووھ! ئەمجار لەوھدوا نووسىنەوھى حەدىث زۆر گرىنگى پىدرا، لە ناوھراستى ئەو سەدەىدا زۆر كەس خۆى بۆ تەرخان كەرد، بەلام نووسىنەوھى حەدىث و گرنگى پىدانى وھكوو زانىيارىەكى سەربەخۆو بەشەبەش و رىكخراو تا سەدەى سىيەم دەستى پى نەكرد!

كۆتیبى حەدىث زۆرن گەورەترو بەناوبانگترو صەحىح ترو برۋا پىكراوتر بەلاى زاناگانەوھ ئەم كۆتیبانەن.

۱- صەحىحى بوخارى ھى (موھەممەدى كورى ئىسماعىل بوخارى) كۆچكردوى سالى (۲۵۶) كۆچىيە.

۲- صەحىح موسلىم: ھى (موسلىمى كورى حەججاج) كۆچكردوى سالى (۳۶۱)ى كۆچىيە.

۳- سونەنى ئەبو داوود ھى (ئەبو داود) كۆچكردوى سالى (۲۷۵)ى كۆچىيە.

۴- سونەنى تىرمىذى ھى (تىرمىذى) كۆچكردوى سالى (۲۷۳)ى كۆچىيە.

۵- سونەنى ئىبنو ماجە ھى (ئىبنو ماجە) كۆچكردوى سالى (۲۷۳)ى كۆچىيە.

۶- سونەنى نەسائى ھى (نەسائى) كۆچكردوى سالى (۳۰۳)ى كۆچىيە.

كۆتیبى صەحىحى بوخارى و صەحىحى موسلىم لەناو موسولماناندا رىزو پاىەيەكى گەورەمان دەست ھىناوھو پىيان دەگوتى: (الصحيحين).

ئەو دوو كۆتیبە ئەو حەدىثانەيان لە دوو توىدا نووسراوھ كە زانايان لەسەر راستىيان رىك كەوتوون و بەلايانەوھ صەحىحن. بەلام چوار كۆتیبەكانى تر جگە لە حەدىثى صەحىح حەدىثى (حسن)يشيان تىدايە، ھەروھكوو چۆن خاومنى ئەم

کتێبێانە ھەركاتێ وێستویانە ھەدیسیك ھەئسەنگێن سەرنجی زاناو خوێنەریان
بۆ بەھیزی و بێ ھیزی پایەى ئەو ھەدیثە راكێشاوه!!

بەشەكانى ھەدیثى صەحیح (اقسام الحديث الصحيح):

زوربەى زۆرى زانایان ھەدیثى صەحیحیان بە گوێرەى ئەو صیغەتانەى كە
دەبنە ھۆى صیغەتى ھەدیث، ھەدیثەكانیان دابەشكردوھو كردویانن بە ھەوت
بەش، ھەر بەشەیان لەبەشى دواخۆى پایەى بەرزترە:

۱- ئەو ھەدیثەى بوخارى و موسلیم لە (صەحیحین)دا دایان نابێ بەم بەشە
دەگوترێ (المتفق علیھ) پەسەندى ئەمەت.

۲- ئەو ھەدیثەى بوخارى - بەبێ موسلیم - تەخریجى كەردبێ.

۳- ئەو ھەدیثەى موسلیم - بەبێ بوخارى - تەخریجى كەردبێ.

۴- ئەو ھەدیثەى بەپێى مەرجى بوخارى و موسلیم بێ، بەلام خۆیان تەخریجیان
نەكەردبێ.

۵- ئەو ھەدیثەى بەپێى مەرجى بوخارى بێ.

۶- ئەو ھەدیثەى بەپێى مەرجى موسلیم بێ.

۷- ئەو ھەدیثەى كە یەكێ لە زانایانى برپوا پێكراوى ھەدیث بەساغى دانابێ.

پشت بەستن بە ھەدیثى صەحیح و ھەسەن بۆ وەرگرتنى ھوكمى شەرعى:

ئاشكرايە كە موحتەھیدو شەرعزان و زانایانى ئیسلام ھوكمى شەرعى لە
ھەدیثى صەحیح و ھەسەن و مردەگرن ھیچ كاتى پەنا بۆ ھەدیثى زەعیف نابەن
چونكە ھەدیثى زەعیف ھوكمى لێ وەرنەگیرێ! بەلام ھەندى لە زانایان رێگەیان
داوھ كە لە كردارى چاكەدا كار بەم جۆرە ھەدیثە بكەن و ھوكو ئەو ھەدیثە
زەعیفانەى كە خەلك ھەلەدنێن بۆ رەوشت جوانى و چاكەكردن! و ھوكو ئیمامى
غەزالى لە كتیبى (احیاء علوم الدین)دا كەردویەتى. شایانى باسە كە ئەوھش بڵێن:

هەدىشى زەعیف ھەموویان یەك پلەیان نییە هەدىشى زەعیفی وا ھەیه تا پلەى (موضوع - ھەلبەستراو) دادەبەزى! بېرى هەدىشى زەعیفی وا ھەیه لەگەڵ ناوەرۆكى قورئان رىك ناکەوى، زۆر هەدىشى زەعیف ھەن لە باسکردنى ھەقیقەتى رووداوو نەینییەکانى بونەومردا دژ بە قورئان دەووستین! بۆیە بپۆیستە دووربینى بکرى، بەلکوو واکاکە کارى پى نەکرى.

هەدىشى ھەلبەستراو ھۆکمی شەرى لى وەرناگیرى:

بەللى هەدىشى ھەلبەستراو ھۆکمی شەرى لى وەرناگیرى! بەلکوو گیرانەوھشى ھەرامە مەگەر بۆ ئەو بېگىرپنەو کە ئاگادارى موسولمانان بکەینەو کە ئەو هەدىشە مەوضوع و دەست ھەلبەستە.

نوسەرانى ئىنسکلۇبىدىای ئىسلامى دەللىن: (ھەرچەندە موسولمانان کاتى خۆى نەفرىنیا نەو کەسە دەکرد کە هەدىشى ھەلبەستراو - بە مەبەستى خراب - بەناو خەلکدا بلاو بکاتەو بەلام چەند ئىعتىبارىک ھەیه لە بېرى کات دا تۆزىک ئەم رايە نزم دەکاتەو، بە تايبەتى ئەگەر هەدىشە ھەلبەستراو کە بېرى ئامۆزگارى و تەعلیماتى رەوشتى لەخۆ گرتبى، بىگومان ئەم قەسەیه لەگەڵ ھەقیقەتدا رىك ناکەوى و بوختان و درۆ ھەلبەستەن بە زوبان عیلمى هەدىشەو. ئاشکراشە زانایانى ئىسلام لەزۆر کۆنەو ئەم شوبهەو گومانانەیان پوچەل کردۆتەو. ئەوھتا لە گتیبى ئىبنو سەلاحى شەھەرزورى ناسراو بە (علوم الحدیث) لاپەرە (۱۰۰) دا دەللى: ئەوانەى هەدىث ھەلبەستەن چەند جوړىکن لە ھەموانىان زیانبەخشر کۆمەلئىکن خۆیان بە دنیا نەویست و سوفینیزم حسیب کردو، لە خۆیانەو هەدىثیان ھەلبەستوون بەو ھیوايە خیریان بگاتى و پێیان وابوو ئەو هەدىشە ھەلبەستراوانەیان لى وەردەگیرى و خەلکى فریویان دەخۆن و پێیان بپروا دەکن!! تا کۆمەلئىک زاناو لیھاتووی زانستى هەدىث لییان راپەرىن و پەردەیان لەسەر ھەلبەستەو قەلاچۆى ئەو بیرە پرو بوجەیان کرد!!

حەدێث ھەییە دەبیته سەرچاوەی ھۆکمی شەری، حەدیشیش ھەییە نابیته سەرچاوەی ھۆکمی شەری (السنة تكون تشریعا و غیر تشریع)

پێویستە تێبینی ئەوە بکەین کە ھەر حەدیسێک لە پێغەمبەرەووە ھاتبێ و لە کتێبەکانی حەدێثدا تۆمار کرابێ – جا حەدێثەکە قسەبێ یان کردەووە بێ یان بێ دەنگی و رازی بوون بێ – دابەش دەکەین بە چەند بەشیکەووە:

یەکمەم: ھی وا ھەییە دەربارەى شتێک ھاتوووە کە پێویستیەکی ئادەمیزادییە وەک و خواردن و خواردنەووە نووسین و رویشتن و دیدەنی کردن و ناویژیکردن و رێکخستەووەی دوو کەسى دژ بەیەك و بەگوێرەى داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و بێنە و بەرەى کرین و فروشتن.

دووەم: ھی وا ھەییە بە گوێرەى تاقیکردنەووەى شەخسى و تایبەتی و کۆمەڵایەتی ھاتوووە وەک و ئەو حەدێثانەى دەربارەى کار و بارى کشت و کال و تەندروستی ھاتوون.

سێیەم: ھی وا ھەییە بەگوێرەى نەخشە و پلانى ئادەمیزاد بەگوێرەى ھەل و مەرجى تایبەتی ھاتوووە، وەک و ئەو حەدێثانەى دەربارەى دابەشکردنى سوپا لەشەر گەدا و رێکخستنى ریزەکانى سوپا و ئەو جۆرەشتانە کە بەھۆى بار و زوروفى کاتی و لێتاتووێ تایبەتی، پێغەمبەر ھەلس و کەوتى تێدا کردون!

ئەم سى جۆرە حەدێثە نابنە سەرچاوەى تەشریع و بە بکەو مەکەى شاریع حسیب ناکرێن بەلکەو ئەوە کارێکی ئادەمیزادین و ھەلس و کەوتى پێغەمبەر تێیاندا نابنە تەشریع و سەرچاوەى تەشریع.

حەدێث دەبیته سەرچاوەی ھۆکمی شەری گشتی و تایبەتی:

ئەو حەدێثانەى کە دەبنە سەرچاوەى تەشریع چەند بەشیکن:

۱- ھەر حەدیسێک لە پێغەمبەرەووە ھاتبێ لەسەر شێوێ پێ راگەیانندن بەو سێفەتە کە پێغەمبەر بە خەلکی راگەیاندى، وەک و ئەوەى ئایەتێکی موحەمەل

قورئان رونىكاتهوه، يان حوكمىكى گشتى تايىبەتمەندى بىكا، حوكمىكى رەھا (مطلق) سنووردار بىكا، يان لايەنى عىبادەتتىك شى بىكاتهوه، يان شتىك بە ھەللاڭ دانى يان ھەرامى بىكا، يان دەربارەى بىرو باومرو رەوشت يان شتىك كە پەيۋەندى ھەبى بە يەككىك لەو شتانەى باسماڭ كىردن، ئەم جۆرە شتانە ھەموو كات بە تەشرىع دادەنرىڭ تا رۆزى قىيامەتتىش ئەم تەشرىعە بەردەوامە. جا ئەگەر فەرمانەكەى پىغەمبەر دەربارەى ئەم جۆرە شتانە بىكەبوو واتە: ئەمربوو، پىۋىستە ھەموو موسولماننىك لە عاست خۆيەو بىكا، ئەگەر مەكە بوو واتە: نەھى بوو پىۋىستە ھەموو موسولماننىك خۆى لى بپارىزى توخنى نەكەوئى.

۲- ئەو ھەدىئانەى كە لە پىغەمبەرەو ھاتوون بەو سىفەتەى كە پىشەواو سەرۆك و گەورەى موسولمانانە وەكوو سوپا ناردن بۆ شەر لەگەل دوزمنانداو خەرچىردنى مال و دارايى بەيتولمال لە شوئىنى پىۋىستە، يان كۆكردنەو مال و دارايى بەيتولمال لە سەرچاۋەكانىيەو، ھەرۋەھا تەعنىكردنى قازى و فەرمانەرەوايانى ھەرىم و ناۋچەكان و پەيمانەستىن و ئەم جۆرەشتانەى كە پەيۋەندىيان ھەيە بەكارو بارى ئىمامەت و پىشەوايى و نەخشەو پلاندىانان بۆ بەرژەوۋەندى گشتى موسولمانان - حوكمى ئەمانە ھىچيان نابنە تەشرىعى عام و گشتى و نابى ھەر كەسە لە عاست خۆيەو ھەلگوتىتە سەرى! مەگەر بەئىزنى خەلىفەو پىشەوايى! كەس بۆى نىيە ئەو بىكاته بەلگە كە پىغەمبەر كرودىەتى ئەوئىش لە خۆيەو پىرى بداتى و بىكا.

۳- ئەو ھەدىئانەى كە لە پىغەمبەرەو ھاتوون دەربارەى قەزاۋەت و دادگايى كىردن، چونكە ھەزرىت وەكوو پىغەمبەر بوو ھو حوكمى شەرى راگەياندو لە ھەمانكاتدا سەرۆكى گشتى موسولمانان بوو ھو كارو بارى رىكخستون و راميارى راپەراندون و لە كىشەو ناكۆكى ناو موسولماناندا قازى شەرى بوو.

حوكمى ئەم جۆرە ھەدىئانەش ناتوانرى بىكرى بە شەرىعەتى گشتى، كەوايوو كەسىك ھەقىكى لەسەر كەسىك بوو ئەوئىش مى نەدەداو ئىنكارى دەگرد كاىراى

خاوەن حەق ناتوانی بە زۆر حەقی خۆی ئی بستی ئی مەگەر لە رێگای دادگاوه؟
چونکە لە سەردەمی پێغەمبەردا بەو شیوه حەق وەرگیراوه.

سوپاس بۆ خودای تاک و تەنیا کە یارمەتیدام بۆ وەرگیرانی ئەم بەپاوه
پەرۆزە کە رۆژی (۱۹۹۴/۵/۲۵) بەرامبەر بە (۱۵) ذیلحیجە سالی (۱۴۱۴)ی کۆچی لە
رەشئووسینی بوومەوه.

شایانی باسە کە بەندە لە مانگی ئابی سالی (۱۹۸۸)ی زانییهوه خەریکی
وەرگیرانی ئەم بەپاوه پەرۆزمیه و زۆر بەشینەیی و لەسەرەخۆ ئیشم تیدا کردوه،
بەس بەش رەشئووسەگەیم داوتمە بەرپێز ماۆستا نووری فارس حەمە خان بۆ
ئەوهی چاوی پێدا بگیری و سەرنجی خۆییم پێ بلی: خوا حەقە مامۆستا درێقی
نەکردوه زۆر دڵسۆزانە پێدا چۆتەوه و گەلێک رستەیی بۆ گۆرپوم، زۆر هەلەیی بۆ
راست کردومەوه ئەگەر راست نەکرانییهوه نەنگی پێوه دیاردەبوو! خودا پاداشی
ماندوو بوونە کە ی بداتەوه و وێنەیی زۆربن و پایەداربێ.

هیوادارم خۆینەرانی ش بە چاویکی رەخنەیی بنیاتنەرەوه بیخویننەوه بە
سەرنج و بۆچوونی خۆیان مەتبارم بکەن و هەلەم بۆ هەلگرنەوه.

مامۆستا نووری فارس لە کۆتایی رەشئووسەگەدا بەم چەند دێرە سەرنجی
خۆی بەرامبەر بە کتێبە کە دەرپرپوه دەلی:

سوپاس بۆ خودا لە سەرمەتای ئەم کتێبەوه هەتا ئێرە بەوردی سەرنجی
خۆم لەبارەیی وەرگیراوه کە یهوه دەرپرپی، گەرچی ئەم کتێبە مەشهورەو بە
ناوبانگە، بەلام لە گەلێ شویندا پتر لە پێویست لایەنگیری نوێخوازی دەکا، لە گەلێ
شویندا لاسکاییهکی رووتی نووسەرە میشسرییه تازەکانە. لە گەلێ ئەمەدا تا ئەو
کاتە کتێبێکی رێک و پێک تر روحی دینی ئیسلامان بۆ رون دەکاتەوه، ئەم
کتێبە جوانترین هەنگاوه لەم کاتەدا. لە خودا داواکارین مامۆستا محمود لە
پاکنووسەگەیدا پتر سەر کەوتوو بێ.

نوری فارس - ۱۳/۱۰/۱۹۹۴

پىرىستى سەرەباسەكان (فهرس المواضيع)

لاپەرە	سەرەباسەكان
بەشى يەكەم: ماناى ئىسلام	
۳	ماناى ئىسلام لە زمانى عەرمبى دا
۴	ماناى ئىسلام لە شەرعدا
۹	ھەموو ئايىنەكان بانگەوازيان بۆ تاك و تەنھايى خودا كرده
۱۰	جياوازي لە ئايىنەكاندا بەھۆى سەرىنجى و زىادە رەويىمە
بەشى دووهم: قورئانى پىرۆز	
۱۴	ماناى نىگا
۱۵	خۆردەكانى نىگا
۱۷	پووجەل كەرنەھوى گومان دەربارەى نىگا
۱۹	دەست پىكرەنى ھاتنە خوارەھوى قورئان
۲۰	نوسەرمەكانى قورئان
۲۱	كۆكەرنەھوى قورئان و نوسىنەھوى لە پەرپاودا
۲۳	قورئان گۆرەنگارى تىدا نەكراو دەستى ئى نەمراو
۲۷	قورئان داواى بەرامبەرى دەگا
۲۹	بۆجى قورئان داواى بەرامبەرى لە عەرمبەكان كەرد؟
۳۴	قورئان (موجەزىزە) و سەم ئاساى (مەھمەد) (د.خ)
۳۶	سەم ئاساى قورئان
۳۷	شىۋە و شىۋازى قورئان
۳۸	جياوازي شىۋازى قورئان لەگەل فەرمودەكانى پىغەمبەردا (د.خ)
۳۹	بىرئ ديارەمى پەيۋەندى بە شىۋازو رەوانبىژى قورئان
۴۰	كىشى قورئان و چىژى ناھەنگ و مۇسقىا:
۴۱	و مەك يەك و لىك چوون لە قورئاندا

لایەردە	سەرەباسەکان
٤٤	خوازمو خواستن لە قورئاندا
٤٧	کورتبەری لە قورئاندا
٤٩	کورتبەری قورئان لە باسکردنی تۆفانی نوح دا
٥٢	پەندو نامۆزگاری لە قورئاندا
٥٤	دوو بارە کردنەوێ مانا لە قورئاندا
٥٦	برێ لایەنی ئیعیجازو سەر ئاسای قورئان
٥٦	رموانی قورئان لەهەموو شوێنیکدا
٥٨	فرە ڕەوانبێژی قورئان
٥٩	ساغی قورئان لە دزایەتی و هەلە
٦٠	زۆری و قولی مانای قورئان
٦١	لەخۆ گرتنی قورئان بۆ هەوائی غەیبی
٦٤	چیرۆک لە قورئاندا
٦٦	جەوهەری قورئان و زیندووویی قورئان
بەشی سێهەم: موعجیزاتە زانستییهکانی قورئان	
٧٠	یەك پارچەیی بونەومرو نەهینی ژیان
٧٣	دروستبوونی بونەومر
٧٥	لێك كشانەومو فراوان بوونی كهون
٧٦	هاتوچۆو هەلسۆرانی مانگ و رۆژو زموی
٧٧	هەبوونی زیندەومر لە ئاسمانەکان
٧٩	كەم بوونی ئۆكسجین لە بەرزایی
٨٠	كەرتیوونی گەردیلە
٨١	لەهەموو شتێكی بونەومردا نێرو مێ هەیه
٨٢	موتۆربە کردنی هەور
٨٤	جولانەومو زموی و قشەل بونەومو
٨٤	هاوكێشهیی عونصورەکانی بونەومر
٨٦	شەپۆلی ناوومو ناوو سەر روومەكە

لایىھە	سەرەپاسەکان
۸۸	جىيەنى گياندارو باندە دەق لە جىيەنى ئادەمىزاد دەجى
۹۰	قۇناغەكانى گەشەى كۆرپەلە
۹۲	بەردەكانى جەننىن، كۆرپەلە، ئاۋلەمە
۹۳	سەرچاۋەى پىكەتەنى مەرۇف
۹۴	چۆنىمەتى دروست بوونى نىرو مى
۹۵	گونەزى مەرۇف لە زىروو دەجى
۹۶	جىاۋازى نىۋان چاۋە ھامكى مەرۇف
بەشى چوارەم: بىرۋا بە خۇداۋ چەند بەلگەيەكى	
۹۸	زانست بانگەۋازى خەلىك دەكا بۇ بىرۋا بەخۇا
۹۸	مشت و مىر لەگەن ماددىيەكاندا
۹۸	بەلگە لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۰۰	ئەم بونەۋەرە بەلگەيە لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۰۶	شەۋو رۇز، خۇرو مانگ، بەلگەن لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۰۸	رېك و پىكى و ھەبوونى نەخشە لە سىروشتدا
۱۱۲	خانە زىندوۋەكان بەلگەن لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۱۴	دروستبوونى روۋەك بەلگەيە لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۱۸	خانەكانى رەجەلەك بەلگەن لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۱۹	دروستكردىنى مەرۇف بەلگەيە لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۲۰	دروستكردىنى نىرو مى نىشانەى خوايەتى خۇان
۱۲۲	زاۋوزىنى مەرۇف ئازەل بەلگەيە لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۲۳	دروستكردىنى ئازەل و خىۋك و باندە بەلگەن لەسەر ھەبوونى خۇا
۱۲۵	بىرۋا بە خۇا فەترەتە و شىتىكى ئاسايىيە لە دەروونى مەرۇفا
۱۳۱	زانست و زانىارى بانگەۋازى مەرۇف دەكا بۇ باۋمىرەتەن بە خۇا
۱۳۵	بەرمەرج دانەۋەى ماددىيەكان
۱۳۶	بۇچ كىرەنەۋەى تىۋرى رېكەۋەت و سودفە
۱۳۸	كەۋن سەرەتەى ھەبە، كاتىك بوۋە نەبوۋە
۱۳۹	گۇرپانكارى و بەرمە پىش چوونى كەۋن پەكىكە لە نىشانەكانى خوايەتى خۇدا

لایەرە	سەرەبەسەکان
بەشی پێنجەم: یەکتایی خودا	
١٤٢	بیرو باوەڕی عەرمبەکان لە پیش ئیسلام
١٤٥	ئایینی ئیسلام بانگەوازی خوا بەیەکناسینی کردووە
١٤٦	پوختە خودا بەیەك ناسین لە ئیسلامدا
١٤٩	بەلگەی ئەقڵی لەسەر تاكو تەنهایی خودا
١٥٢	یەکیەتی یاسا کەونیەکان نیشانەی تەنهایی خودان:
١٥٤	شەریك بۆ خودا پەیداکردن و دیاردەکانی
١٥٥	هێرش بردنی ئیسلام بۆ سەر هاوبەش رەواپین بۆ خودا
١٥٨	پەرستنی مەوۆف بە خودا زانین
١٦٣	پەرستش بۆ بتگەل
١٦٤	ئارەزوو پەرستن
١٦٦	مردوو پەرستن و عیبادەتی پیشینان
١٦٨	پەرستنی دیاردە سروشتییەکان
١٧٠	شەفاعەت و تەکاکردن
١٧٢	برێ سێفاتی خودا کە لە قورئاندا باس کراون
١٧٧	زانستی خودا
١٧٩	بێ مانەندی خودا
١٨٢	سێفەتی ژیا بۆ خودای مەزن
١٨٤	سێفەتی بیستن و دیتن بۆ خودا
١٨٥	گفتوو گوێ پەروەردگار، فەرماشتی خودا
١٨٦	سێفەتی قیدەم و هەوێلی خودا و پایەداریی
١٨٧	پوچاندنەوی شوبهە و رەت کردنەوی لکەدارکردنی سێفەتەکانی خودا
١٨٨	سێفەتی هێزو شکۆمەندی و سەرکوت کردن
١٨٩	سێفەتی خۆشەویستی و بەزمیی و دڵ نەرمی بۆ خودا
١٩٠	خودا لە زوڵم و زۆر گەل بە دوورە
١٩١	گومانێکی رەت کراوە

لایەرە	سەرەباسەکان
بەشی شەشەم: پڕوا بە رۆژی رەستاخیز	
١٩٣	بەلگە لەسەر ھەبوونی رۆژی رەستاخیز
١٩٥	رێبازی ماددی و کارتێکردنی لە کۆمەڵ
١٩٨	بەر پەرچدانەوی ماددییەکان
٢٠١	حەقیقەت و چۆنیەتی رۆح لە روانگەی قورئانەو
٢٠٢	زیندوو بونەوی رۆژی قیامت
٢٠٧	تەنگ و چەلەمەو بەلا سامناکەکانی رۆژی قیامت
٢١٠	حیساب و لیکۆلینەوی رۆژی رەستاخیز
٢١٤	خۆشییە حیسەکانی بەھەشت
٢١٥	جۆگاو چۆمەکانی بەھەشت
٢١٧	دارو درەختی بەھەشت و میوە و بەرو بوومیان
٢١٨	خواردن و خواردنەوی بەھەشت
٢١٩	بەرگ و کالای بەھەشت و خۆش و ئارایشتی رازاندنەو
٢٢٠	خانوو بالە خانەیی بەھەشت و ھۆدەکانی
٢٢١	ژن و پەریی بەھەشت
٢٢٣	لەزەتە گیانییەکانی بەھەشت
٢٢٤	لەزەت و خۆشی بەھەشت لە خۆشی دنیا ناچێ
٢٢٥	شادبوون بە دیداری خودا
٢٢٦	بینینی خودای مەزن بە چاوی سەر
٢٢٨	رەزامەندی خودای شکۆمەند
٢٢٩	بەھەشت خانووی ئاسایشە
٢٣١	سزای کردمووی خراپ
٢٣٤	سزاو نیش و نازاری توندی ئەو دنیا
٢٣٥	ئایا مانەو لە دۆزەخدا ئیجگارییە
بەشی ھەوتەم: پڕوا بە فریشتە	
٢٣٧	مەبەست لە ھەبوونی پڕوا بە فریشتە

لاپەرە	سەرەباسەکان
٢٣٧	راستیى چۆنیەتى فریشتەکان
٢٣٨	سروشت و کردەموى فریشتەکان
٢٤٣	فریشتەکان شەفاعەت خوازان و داواى لیخۆش بوون بۆ موسوئمانان دەکەن
٢٤٤	فریشتەکان کردەموى ئادەمیزاد دهنووسن
بەشى هەشتەم: برۆا بە نامە ئاسمانییەکان	
٢٤٦	پێویستی برۆا بە نامە خوداییەکان
٢٤٦	قورئانى پەرۆز ددان بەناوەرۆکی نامە ئاسمانییەکانى پێش خۆى دا دمنى
٢٤٨	قورئان ئەو راستییە خەلك لى هەلبوون
٢٤٩	تەورات لەنىگای قورئانەوه
٢٥١	ئینجیلەکان لەنىگای قورئانەوه
بەشى نۆیەم: برۆا بە پێغەمبەران	
٢٥٤	مەبەست لە پەروانەکردنى پێغەمبەران
٢٥٥	برۆا بە پێغەمبەران پێویستە
٢٥٨	پاك و بى خەوشى پێغەمبەران
٢٥٩	هەموو گەل و ھۆزىك پێغەمبەرى ھەبوو
٢٦٠	حەزرىتى موحەممەد (د.خ) پێغەمبەرى ھەموو ھالەمە
٢٦١	حەزرىتى موحەممەد دوا پێغەمبەرە
بەشى دەیەم: قەزاو قەدەر	
٢٦٤	قەزاو قەدەر لەنىگای قورئانەوه
٢٦٥	سەربەخۆیى مرۆف لەکردارى خۆى دا
٢٦٨	پەھنومایى کردن و گومراپى کردن
٢٧١	ویست و ئیرادەى مرۆف لەزىمنى ویست و ئیرادەى خودا دایە
٢٧٢	تەمەن و رزق و رۆزى برۆانەتەوه
٢٧٤	پوختەى باومر بەقەزاو قەدەر
٢٧٥	لایەنى گیانپەروەری لەناپینی ئىسلام دا
٢٧٦	ئادەمیزاد لەرۆح و ماددە پیکھاتوو

لایەزە	سەرەباسەکان
٢٧٧	ئادەمیزاد بەگشتی بپووستی بەرۆشنیری رۆحی ھەبە
٢٨٠	کۆمەلەێ چەك پەوشتییەکان
٢٨٢	باسای رۆحی لەنیگای زوربەێ ئایینەکانەو
بەشی یازدەھەم: پەوھندی ئادەمیزاد بە دنیاو لەنیگای ئیسلامەو	
٢٨٤	میانرەوی لەنیوان داخواری رۆح و لاشەدا
٢٨٩	بەگەنکردنی قیامت و ھەلئازدنی بەسەر جیھان دا
٢٩١	ھەرپشە کردن لەدەسرخەرۆ بوون بەخۆشی و لەزمتی دنیاو
٢٩٣	جیھان تافیکردنەوێ ئادەمیزاد
٢٩٥	دەست بلای کارێکی باش نییە
٢٩٥	پەروردمکردنی داخوارییە گیانییەکان
٢٩٨	قورئانی پیرۆز نرخێ راستەقینە بۆمال و سامان دادەنێ و زانی کەم دەکاتەو
٢٩٩	ا- دەولەمەندی نیشانەێ رەزامەندی خودا نییە
٣٠٠	ب- مال و دارایی تافیکردنەوێ بۆئادەمیزادو کالایەکی نا پایەدار
٣٠١	ج- خراپی سەرکەشی و ھەلچونی مال و سامان
٣٠٢	شا گەشکە بوون بە مالی دنیا پەسەند نییە
٣٠٣	رژدی و بەخیلی پەسەند نییە
بەشی دوازدەھەم: پەوھندی ئادەمیزاد بە پەروردرکار لە نیگای ئیسلامەو	
کاریگەری ئەو پەوھندییە لە نۆژداری دەروونیدا	
٣٠٥	مەبەست لە پەوھندی ئادەمیزاد بەخوداوە
٣٠٩	بپروا بەخوداو کاریگەری ئەو بپروایە لەرپرەوی ئادەمیزادا
٣١٢	یادی خوداو کاریگەری ئەو یادە لە دەروونی ئادەمیزادا
٣١٧	خۆشەووستی نیوان ئادەمیزادو خودا
٣١٨	خۆشەووستی ئادەمیزاد بۆ خودا
٣٢١	خۆشەووستی خودا بۆ ئادەمیزاد
٣٢٥	ترسی خوداوە بە پرستی ئەو ترسە لە بەرامبەر شەردا
٣٢٧	ئومێد بەرەحمەت لەتەك رتسان لە سزا
٣٢٩	داواکردنی لیخۆشبوون و شوێن دەستی لە چارەسەرکردنی نەخۆشی نەفسی

لاپەرە	سەرەپاسەكان
۳۳۴	سوۋدى نزاۋ پارانەۋە
۳۳۶	گەرپانەۋە بۇ لاى خوداۋ كارىگەرلىى لە رىك و پىكى رەۋشتدا
۳۴۰	داۋاكردىنى رەمەمەتى خوداۋ شوئىندەستى لە قەلاچۇكردىنى رەشېبىنىدا
۳۴۲	كارىگەرلىى خوداپەرستى لە رزگاركردىنى ئادەمىزادو قورتاكردىنى لەدەستى ملهوپرى
۳۴۷	شوكرو سوپاس بۇ خوداۋ كارىگەرلىى لە خۇشەختى گەلەندا
۳۵۲	بشت بەخودا بەستىن و كارىگەرلىى لە بلاۋكرىدەۋەى ئارامىيى لە دەرووندا
۳۵۷	راستالى بۇ خودا كرمەۋى مەۋف بەرزەمكاتەۋە
۳۶۰	نزاى پارانەۋە لە خوداۋ خاسىيەتە رۇحىيەكانى
۳۶۱	نزاۋ پارانەۋە لە خۇشى و ناخۇشىدا
۳۶۲	نزاى پارانەۋە لە خوداۋ خاسىيەتە رۇحىيەكانى
۳۶۶	گەۋرەمىيى دوعاۋ پارانەۋە
بەشى سىيانزەھەم: رەۋشت لە ئىسلامدا	
۳۶۹	ئامانچى رەۋشت
۳۷۰	ھىرشكرىدن بۇ سەر ئىسلام
۳۷۲	بەردەۋامىيى لەسەر كارى چاك و پالفتەكردىنى دەروون
۳۷۳	پالفتەكردىنى دەروون
۳۷۵	كردارى چاكى
۳۷۶	پەلى ئىحسان لە ئىسلامدا
۳۷۸	رەۋشتى باش كىرداران
۳۸۰	شاينەزىن كەسانىك كە پىۋىستە چاكەيان لەگەلدا بىكرى
۳۸۲	خودا پەرستىيى (التقوى) خۇپاراستن لە گوناھ
۳۸۶	بەربوۋمى تەقۋاۋ خودا پەرستى
۳۸۸	صەبرو خۇپراگرى
۳۹۳	لەيپوردىن و چاۋپۇشى
۳۹۸	راستگۇۋىيى و دىياردەكانى
۳۹۹	دەتپاكى و ئەمىنى
۳۹۹	راست ۋادەيى
۴۰۰	دامركاندەۋەى ئاۋاۋە مەسلەتكىردن لە نىۋان خەلك دا
۴۰۲	ھارىكارى و يارمەتىدانى يەكترى
۴۰۴	خۇنەۋىستى

لایەردە	سەرەباسەکان
٤٠٧	شیرینی گوتار، قسە ی چاک و باش
٤٠٩	هانشینی چاکان
٤١٢	پرسکردن و سلا و کردن
٤١٤	گەردنکە چی بۆ هەواو هەمەس
٤١٨	خۆ بەلزانی و لوتبەرزی
٤٢٢	مەینۆشی و قومار کردن
٤٢٣	زەرەرو زیانی عەرەق
٤٢٥	زەرەرو زیانی قومار
٤٢٦	درۆ و دیاردەکانی
٤٢٧	خییانهتکاری
٤٢٨	بێ پەیمانی
٤٢٨	شایەتی بەدرۆ
٤٢٩	بوختانکردن بە پاکان
٤٣٠	فیتنەیی و دووزمانی
٤٣٠	خەڵک بە کەمزانی و سوککردنی
٤٣٢	گومانی خراب سیخوپی و جاسوسی کردن و پاشملە باسکردن
٤٣٣	داوینپییسی
٤٣٥	هەلچوون و رق هەڵسان
٤٣٧	هەسوودی و بەخیلی
٤٣٩	چارەسەری هەسوودی
٤٣٩	(الغو) قسە یان کاری بیهودە، دهمەومری
٤٤١	چۆنێسی زۆر خۆزی
بەشی چوارەهەم: نوێژ لە ئیسلامدا	
٤٤٤	مەبەست لە کردنی نوێژ
٤٤٥	حیکمەتی نوێژ
٤٤٧	نوێژ پێویستە
٤٤٧	چۆنێیەتی دەستنوێژستن
٤٤٩	مەرجهکانی نوێژ
٤٤٩	کردار و گفتارەکانی نوێژ
٤٥٠	ئەو مانا بەرزانیە لە سورەتی فاتیحادا هەن

لایەرە	سەرە باسە کان
٤٥٥	کردارەکانى نوێز
٤٥٨	بېرێك له حیکمەتەکانى نوێز
بەشى پازدەهەم: رۆژوو لە ئىسلامدا	
٤٦٧	هەندئ پەندو بەهرى رۆژوو
٤٦٩	ئىسلام بارسووكى نیشانەدا كە رۆژوو نەبێ بەمايەى زەحمەت
بەشى شانزەهەم: هەجکردن لە ئىسلامدا	
٤٧٣	سەرگوزشتەى دروستکردنى كابه
٤٧٥	جەوهەرى حەج لە ئايىنى ئىسلامدا
٤٧٧	هەجکردن لەسەر كى پێويستە
٤٧٨	ئىحرام دابەستن و پەندو حیکمەتەكەى
٤٨٠	ئىحرام و ئاشتى
٤٨١	گەردنكەچى بۆ خودا
٤٨٢	حیکمەتى سوورانه بەدهورى مالى كابهدا
٤٨٣	حیکمەتى راوستان و مانەوه لە كۆی عمرقه
٤٨٤	شایەتیکەى زانیەكى بیانى دەربارەى حەج
بەشى هەفدەیهەم: زانست لە ئىسلامدا	
٤٨٦	کێشەى نێوان زانست و ئايین لە ئەوروپادا
٤٨٩	پەلەى زانست و زانیاری لە ئىسلامدا
٤٩٢	ئىسلام ئايىنى یەقینە نەك گومان
٤٩٤	ئايىنى ئىسلام دژی لاسايكردنەوى كۆترانەیه
٤٩٦	ئايىنى ئىسلام داوا دەكا كە كار بەچاكت بكړئ
٤٩٧	عەقڵ و ئاومز لە ئىسلامدا
٤٩٩	بوونەوهر ياساو دەستوورى نەگۆزى خۆى هەيه
٥٠٠	تاهيكردنەوو وردببونەوه
٥٠٢	ئەو زانست و زانیاریەى كە ئىسلام داواى دەكا
٥٠٣	بانگەوازی ئىسلام بۆ فېدېربوونی زانستە سروشتییهكان
٥٠٥	ژيانداى ژینناسى = ژيبن شوناسى
٥٠٥	دەروونزانى = بەخۇدا چوونەوه
٥٠٦	زانستى میژوو كۆمەلناسى
٥٠٧	شایەتیدانى بړئ لە زانا خۆرئاوايیهكان دەربارەى شارەستانییەتى ئىسلام

لايىرە	سەرەباسەكان
بەشى ھەژدەھەم: چاۋبۇشى و لىبوردن لە ئىسلامدا	
۵۱۲	ناكۆكى نىۋان پەيپەوانى ئايپىنەكان
۵۱۴	ئازادىي لەبىرو باورمىدا - سەربەستى ئايپىنى
۵۱۹	ئەو ھۆكۈمرانەى كە دىمبە لەمپەرى نەھىشتىنى شووگىردىنى ئافرىتى موسولمان بە ناموسولمان
۵۲۰	قەلاچۇگىردىنى دىمارگىرى
۵۲۲	ھەلس و كەوتى موسولمانان لەگەل ناموسولمانان
بەشى نۆزدەھەم: ياساۋ فرمانىرەۋايى لە ئىسلامدا	
۵۲۸	ھەر خۇدا دانەرى حوكم و ياسايە
۵۳۱	حكومەتى ئىسلامى حكومەتتىكى تىۋقراگى نىيە
۵۳۵	شۇرا
۵۳۸	يەكسانى
۵۴۴	دادپەرومىرى
۵۴۵	دادپەرومىرى لە قورئاندا
۵۴۷	بانگەۋازى بۇ رىزگىرتن لە ئاۋەدانى و شامستانىم
۵۵۲	فەرناكىردن بەچاكەو نەيگىردن لە خراپە
۵۵۵	شەرىعەتى ئىسلامى
۵۵۷	نوۋسىنەۋەى شەرىعەت
۵۵۸	بېرىك لە بىنەماكانى تەشرىعى ئىسلامى
۵۵۹	ئەو بىنەما تايپەتايانەى كە زىيان دوۋردەخەنەۋە
۵۶۰	بىنەما تايپەتايەكان بۇ لەمپەرى دانان لەبەردەم پىشۋى و ھەساددا
۵۶۱	بىنەما تايپەتايەكانى لاپىردىنى ئەرك
۵۶۲	پىنەما ئەۋە كە پىۋىستى ھەرام ھەلەل دىكا
۵۶۳	ئەو بىنەماپانەى كە تايپەت بىە پاك و خاۋىنى بىاغەى ھەموو شىتېك، ھەموو شىتېك لەسەرتاۋ بىاغەدا ھەلەل و پاك و خاۋىنە
۵۶۴	شەرىعەتى ئىسلامى بۇ ھەموو شىتېك دىمى و بۇ ھەموو كۆمەلگايەك گونجاۋە
۵۶۷	جېنىشىن
۵۶۸	كى مافى ئەۋەى ھەمىە خەلىقە دابىنى و لىيى بىغا
۵۶۸	ئەو مەجانەى پىۋىستى بۇ خەلىقايەتى
۵۷۰	جىياۋازى نىۋان جېنىشىنى و پاپايى

لایەردە	سەرەباسەکان
۵۷۰	چى لەسەر جىنشىن پىۋىستە بىكا بەرامبەر گەلەكەى؟
۵۷۱	يەكەم جىنشىن لە ئىسلامدا چۆن ھەل بۇيردرا
بەشى بىستەم: ئابوورى لە ئىسلامدا	
۵۷۶	ئابوورى سەرمایەدارى
۵۷۷	ئابورى شۇسیالىستى
۵۷۸	ئىسلام مۆلكدارى تاكە كەسى بەرھوا دەيىن؟
۵۷۹	پېشگرتن لە ھەلچوونى سەرمایەدارى
۵۷۹	ياسای میرات گرتن
۵۸۳	وسىيەت و سنوورەكانى
۵۸۴	بەشى ھەزاران لە تالان و دەستكەوتى جەنگ
۵۸۶	كەلەكەكردنى پارھو پۇل و زېرۇ زېو ھەرامە
۵۸۷	پاراستنى مال و سامانى ھكۆومەت و ھاوولالتیان
	ھىچر دانان لەسەر دەستبلاوان
۵۸۹	ھەتىو تا بالغ نەبج مالەكەى ئادىرئە دەست
۵۹۰	نووسىنى سەنەدو قەبالنامەى مال و دارایی
۵۹۳	سوود خواردن ھەرامە
۵۹۵	بېرى زەرھرو زىانى سوودو ھایز
۵۹۸	ئەو ھۆيانەى رىباو سوود قەلاچۆ دەكەن؟
۵۹۹	قەرزكردن بەھایز بۆ خەرجكردن و بەرھەم ھىنان
۶۰۱	قازانچو سوودى سەندوقى زیادكردن و پەزەندە
۶۰۲	مال خواردنى خەلكى بەناھەق ھەرامە
۶۰۴	قورماركردن ھەرامە
۶۰۵	تەرازوبازى ھەرامە
۶۰۶	دەستبلاوى كارىكى خراپە
۶۰۷	چاكەكردن لەگەل چىنى ھەزار
۶۰۷	بەخشىن لەرىگەى خودادا
۶۰۸	مال بەخشىن بەسەر موحتاجاندا
۶۱۰	بەخشىنى مالى باش و خۆشەويست
۶۱۱	مال و سامان ھەمووى مۆلكى خودايە
۶۱۲	چاكەكردن لەگەل ئادەمیزادان قەرزھو خودا دەيداتەوہ

لایىرە	سەرەباسەكان
۶۱۳	لە ئىسلامدا سەرچاۋى بۇيۇ ھەزاران زۆرە
بەشى بېستو يەكەم: زەكات لە ئىسلامدا	
۶۱۵	زەرىبە ۋە باج لای گەل ۋە فرمان پەرواكانى پېش ئىسلام
۶۱۶	ماناى زەكات
۶۱۷	كاردانەۋى ھەزارى لە كۆمەلگادا
۶۱۷	پەلە زەكات
۶۱۸	زەكاتدان زۆرە ملئىيە بەزۇر دەستىندىرى
۶۲۰	جۇرمەكانى زەكات
۶۲۱	مەرجەكانى زەكات
۶۲۲	زەكاتى زېرۇ زىو
۶۲۴	زەكاتى كەل ۋە پەل بازىرگەنى
۶۲۴	زەكاتى بەرۋوبوۋى كشتوكالى
۶۲۵	زەكاتى ئەۋ ئازەلە مالىيەنەى بەدەمى خۇيان دەلەۋەرىن
۶۲۶	زەكاتى كان ۋە گەنجىنە
۶۲۷	ئەۋانەى زەكاتيان پې دەشى
۶۳۱	ئايا پېۋىستە زەكاتدەر بەشى ھەموو ئەۋ زەكات پېشپاۋانە بەدا؟
۶۳۱	زەكات ھارىكارى كردىكى كۆمەلەيتىيە
بەشى بېستو دوۋەم: ژن ۋە خىزان لە ئىسلامدا	
۶۳۵	ئافرىت لەلەى نەتەۋە دېرىنەكان
۶۳۶	ئىسلام بەشىۋەپەكى گشتى ئافرىتى ئازادكردە
۶۳۹	ئىسلام ئافرىتى ئازادكرد
۶۴۰	ژن مەركەردن لە نىگەى قورئانەۋە
۶۴۶	بەناغەى ژن ۋە مېرداپەتەى لە ئىسلامدا
۶۴۷	خوازىپىنى
۶۴۸	ھاۋكوفى ۋە ھاۋشانى
۶۴۹	مارەبى
۶۵۱	يەكسانى ئافرىت ۋە پىاۋ لە ژيانى ژن مېرداپەتەىدا
۶۵۲	ھەلەس ۋە كەۋت لەگەل ژناندا
۶۵۶	پۇشاك
۶۵۹	دروستە پىاۋىك زىاد لە ژنىك بېنى

لایىرە	سەرەباسەکان
٦٦٠	جارى وا ھەمىە فرمۇنى لەبەرژوموندى ئافرمتە
٦٦٢	بەلگەى زانستى بۇ رمواىى فرمۇنى
٦٦٣	حوکمەکانى ئىسلام دەربارەى فرمۇنى
٦٦٦	تەلاق و حوکمەکانى
٦٦٩	پوختەى تەلاق لە روانگەى ئىسلاممەو
٦٧١	تەلاق مافى پیاومو حەقى مێردە
٦٧٢	مافى ئافرمت لە تەلاقدا
٦٧٥	چەند بەربەستىكى تەلاق
٦٧٦	جۆرمەکانى تەلاق
٦٧٨	تەلاقى بائىن
٦٧٩	تەلاقى يەكجارمكى
٦٨١	گۆشەگیرى لەرئى و رسمى ۆن و مێردایەتى
٦٨٤	مافى كەسایەتى ئافرمت لە ئىسلامدا
٦٨٧	شایەمدییهك دەربارەى ئافرمتى موسولمان
بەشى بیست و سێهەم: یاسای جەنگ لە ئىسلامدا	
٦٨٩	شەر ناچارىیهكى كۆمەلایەتییه
٦٩١	لېروانىنى ئایىنى یەھودى و مەسیحى بۇ شەر و ھەمرا
٦٩٢	بانگەوازی ئىسلام بۇ ئاشتى
٦٩٥	ئەو حالەتەنەى كە ئىسلام تێیاندا شەر بەروا دەبیین
٦٩٨	شەرکردن لەرێگای خودادا
٧٠٤	بەرامبەرەىكى ئێوان ئىسلام و قانۆونى دەربارەى شەر و جەنگ
٧٠٩	خۆ ئامادەکردن بۆ جەنگ
٧١١	ئامۆژگارىیه گشتییهکانى کاتى جەنگ
٧١٣	ھێزى مەعنەوى و کارىگەرى لەجەنگدا
٧١٧	سەرانیە
٧٢١	دەنیاکراوان
٧٢٣	پەیماننامە لە ئىسلامدا
٧٢٦	شایەتیدانى برى لە زانایانى خۆرئاوا دەربارەى فەتخى ئىسلامى
بەشى بیست و چوارەم: سزاو تۆلە لە ئىسلامدا	
٧٣٢	چۆنیەتى ئەمن و ئاسایش پێش ھاتنى پێغەمبەر (دروودى خودای لەسەرى)

لاپه ره	سهره باسه کان
۷۳۳	تاوان و سزا
۷۳۳	هوی حهرامکردنی کردار و گوشتارو سزا بۆ دانان له سهری
۷۳۴	دهستنیشانکردنی تاوان و سزاکهی بهی (نهص) ناکری
۷۳۵	سزای گوشتنی به نه نهقه ست
۷۳۹	سزای قیامت
۷۴۰	سزای گوشتنی به هه له
۷۴۱	سزای بریندارکردن و فهوتاندنی نه ندامانی لهش
۷۴۲	سزای ریگری
۷۴۳	سزای بوختان
۷۴۵	شهره نهفرین
۷۴۶	سزای زیناکردن
۷۴۸	سزای نیریازی
۷۴۹	سزای دزی
۷۵۰	سزای شهره نگیزی و فیتنه جویی
۷۵۰	سزای بادمووشی
۷۵۱	سزای هه لگه پانه وه له نایین
۷۵۲	ته مبی کردن
۷۵۳	ناموگاریه گشتیه کان به مه بستی پاریزگاری ناسایش
۷۵۵	یه گسانی له سزاداندا
۷۵۶	سزا له نیسلامدا دادپه روه رانه یه
به شی بیست و پینجه م: ته ندورستی له نیسلامدا	
۷۶۰	گرنگی پیدانی نیسلام به ته ندورستی!
۷۶۲	یاسا ته شریعاتی خو پاراستن
۷۶۳	پاک و خاوینی
۷۶۳	سوود و هازانجی ده ستنوئیز
۷۶۴	سوودی حه ما کردن و لهش شوشتن
۷۶۵	خاوین راگرتنی دهم و ددان
۷۶۶	نینۆک کردن و تاشین و کورت کردنه وه موو
۷۶۶	خوپاک کردنه وه له بیس و پۆخه لی
۷۶۷	خواردن و خواردنه وه

سەرەباسەكان	لاپەرە
زىيانى خوارىنى گۆشتى مردارەموبو جۆرەكانى	۷۶۸
جۆرەكانى مردارەوہ بوو	۷۶۹
زىيانى خوارىنى پاشماوہى ئازەلى درىندە	۷۷۰
زىيانەكانى خوارىنى گۆشتى درىندەم بالىندەى راوگەر	۷۷۱
زىيانى خويىن خوارىندەوہ	۷۷۱
زىيانى خوارىنى گۆشتى بەراز	۷۷۲
زىيانى عەرەمخوادىندەوہ	۷۷۳
نەھىكردن لە چلئىسى	۷۷۶
سودەكانى رۆزوو	۷۷۷
ھەنگوین دەرمانى دەردانە	۷۷۹
تەندروستى گشتى	۷۸۰
قورمىتئە	۷۸۰
خىرايى كردن لە ناشتنى مردوو	۷۸۲
دووورە پەريزى لە ئاھرىت لەكاتى بېئوئىزى دا	۷۸۲
زىيانەكانى داوئىنپىسى	۷۸۳
گالوئى سەگ چەسپاوە	۷۸۵
ومرزش	۷۸۶
سوودەكانى نوئىز بۆ لەش	۷۸۷
جەلەوگىرى لە خۆشەكەتكردن	۷۸۹
بەشى بىستەو شەشەم: مەسىھىيەت لە قورئاندا	
خودا بەيەكناسىن بېرواى ھەزرىتى عىسابوو	۷۹۱
بانگەزىكردى مەسىح بۆ گرنگيدان بە پەرورمەكرنى گيان	۷۹۳
ھەزرىتى مەريەم لە قورئاندا	۷۹۵
مەزگىنى جوبرائىل بۆ ھەزرىتى مەريەم	۷۹۷
سك پېروونى مەريەم بە عىسا لەدايكبوونى عىسا	۷۹۸
عىسا پېغەمبەر رەوانەكراوى خودايە	۸۰۱
موعجىزەكانى عىسا (دروودى خوداى لەسەرىن)	۸۰۳
ھىكمەت و مەبەست لە موعجىزەكانى ھەزرىتى عىسا	۸۰۵
دژايەتيكردى جولەكە بۆ ھەزرىتى عىسا (دروودى خوداى لەسەرىن)	۸۰۵

لایه‌ره	سهره باسه کان
به‌شی بیست و هه‌وهم: به‌لگه‌ی عه‌قلی له‌سهر راستی پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌زرتی موحه‌مه‌د (دروودی خودای له‌سهری)	
۸۱۱	ژینامه‌ی پیغه‌مبه‌ر پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تی
۸۱۲	ئه‌و ریکخستن و چاکه‌ خوازییه‌ی که پیغه‌مبه‌ر له‌ناو نه‌ته‌وه‌که‌یدا نه‌نجامیدا
۸۱۴	ئه‌و نه‌گه‌رو فهرزییاتیه‌ی ده‌خزینه‌ رو له‌لایهن ئه‌وانه‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌زرتی موحه‌مه‌د رمت دمکه‌نه‌وه
۸۱۴	پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌زرتی موحه‌مه‌د (سهرچاوه‌که‌ی نیگای خوداییه)
۸۱۸	نه‌خوینده‌واری پیغه‌مبه‌ر
۸۲۰	ئیددیعی پیغه‌مبه‌رایه‌تی
۸۲۱	ریاو دوو‌روپی له‌هه‌لس و که‌وتی پیغه‌مبه‌ردا نه‌بووه
۸۲۶	ره‌نگدان‌ه‌وی ره‌تاری به‌رزی پیغه‌مبه‌ر له‌هاوه‌لانیدا
۸۲۷	پشتیوانیکردنی خودا له‌ پیغه‌مبه‌ر
۸۲۸	موحه‌مه‌د به‌رنامه‌ی پیغه‌مبه‌ران ده‌چه‌سپین
به‌شی بیست و هه‌هه‌تم: فهرمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر – یا ریبازی پیغه‌مبه‌رایه‌تی – سهرچاوه‌ی دووه‌می شه‌ریعه‌تی ئیسلامن	
۸۳۰	مانای هه‌دیت
۸۳۰	پله‌ی هه‌دیت له‌ ئیسلامدا
۸۳۲	بوچی له‌سهرده‌می پیغه‌مبه‌ردا هه‌دیت تو‌مار نه‌کرا؟
۸۳۲	هه‌ولدان بو شیواندنی هه‌دیت
۸۳۶	پشت به‌ستن به‌شیوازی زانستی بو پالفته‌کردنی هه‌دیت
۸۴۰	سه‌نه‌دی هه‌دیت و جو‌ره‌کانی
۸۴۱	پله‌کانی فهرموده‌ی پیغه‌مبه‌ر (د.خ)
۸۴۲	ره‌خنه‌گرتن له‌ ده‌قی هه‌دیت
۸۴۳	ئه‌و سهرده‌م و روژگاره‌ی هه‌دی تیدا نووسرایه‌وه
۸۴۴	به‌ناو بانگرتینی کتێبه‌ بر‌واپیکراوه‌کانی هه‌دیت
۸۴۵	به‌شی هه‌دی صه‌حیح
۸۴۵	پشت به‌ستن به‌ هه‌دی صه‌حیح و هه‌سه‌ن بو وهرگرتنی هوکمی شه‌ری
۸۴۶	هه‌دی هه‌لبه‌ستراو هوکمی شه‌ری ئی وناگیرئ
۸۴۷	هه‌دیت هه‌یه‌ ده‌بیته‌ سهرچاوه‌ی هوکمی شه‌ری، هه‌دی به‌ نابیته‌ سهرچاوه‌ی هوکمی شه‌ری
۸۴۷	هه‌دیت ده‌بیته‌ سهرچاوه‌ی هوکمی شه‌ری گشتی و تایبه‌تی

مطبعة الزمان - بغداد - هاتف ٤١٦٢١٨١

١٤١٧ هـ - ١٩٩٦ م

رقم الإيداع في دار الكتب والوثائق

٢٨١ في ١٩٩٦/١١/٢٣